Digitized by Google

BERKELEY
LIBRARY
UNIVERSITY OF
CALIFORNIA

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

UREDILI:

Dr. EDO LOVRIĆ
KR. SVEUČ. PROFESOR

Dr. IVO POLITEO
ODVJETNIK

GODIŠTE LIV.

ADVOKAT
VLADIMIR PRESEČKI
SAMOBOR KRAJ ZAGREBA
TELEFON BR. 12
365

ZAGREB 1928
TISKARA MERKANTILE (G). JUTRIŠA I DRUGOVI) ZAGREB

Digitized by Google

MAIN LIBRARY

Digitized by Google

K1
M57
v.54

SADRŽAJ

I.

RASPRAVE I DRUGI ČLANCI.

Dr. Franjo Milobar: Jedna neispravna i jedna manjkajuća nauka u ekonomici 2
Na ruševinam metalnih valuta i novčanih teorija 251
Dr. Josip pMudrovčić: Reforma gradjanskoga postupnika zapinje 9, 71
Ivo Stanoš: Nekoliko pitanja oko javnoga bilježništva 24
Dr. Ivo Pilar: Zakon o izmjenama i dopunama u zakonu o stanovima od 15. svibnja 1925. i 23. listopada 1926. 49
Dr. Ivan Steinmetz: Jedno »prijeporno« pitanje oko biračkih spiskova 57
Stjepan Mrkša: Reorganizacija komasacijonih povjerenstava na teritoriju Hrvatske i Slavonije i njihova nadležnost kao razgodbenih oblasti 60
Dragutin Naglić: Izuzetni postupak po § 176. zak. čl. XVII:1887. . 68
Dr. Edo Lovrić: † Dr. Vladimir Mažuranić 93
† Dr. Ernest Miler 496
Janko Oswald: O pravnom i socijalnom položaju plemića kurijalista u doba feudalizma i o nekim drugim osebujnim pravnim institucijama čisto urbarske naravi 97, 145
Dr. Hugo Werk: O stalnosti i nepokretnosti sudija delege lata i de lege ferenda 109
O dokazivanju po svjedocima u pretpredlogu zakonika u sudskom postupku u gradjanskim parnicama 181
Dr. Ivo Milić: Pobijanje presude obraničkog suda novosadske burze 119
Antun Buć: Nešto o članu 342. financijskoga zakona za god. 1927./28 124
Da li se t. zv. »actiones negatoriae« i »confessoriae« imaju biljegovati na području Dalmacije i Slovenije kao parnice o neprocjenjivu predmetu 330
Dr. Avelin Stahuljak: Individualizam i kolektivizam. Povodom knjige »Vrhovne upravne i sudske rješidbe k zakonu o zadrugama 127, 173
Dr. Radivoj Walter: O sigurnosti i razoružanju 169
Dr. Boris Zarnik: O značenju pretrage krvi za odredjivanje očinstva 200
Dr. Nikola Passek: Jesu li nagode pred obraničkim sudovima valjani titulus executionis 208
Dr. Ivo Politeo: Novi začasni članovi pravničkoga društva . . . 210
Nacrt prijedloga stečajnoga zakona 293

Digitized by Google

O vojnoj tajni 536
Dr. Slavko Kišner: Dugovanja i zaduženja zemljoradnika . . . 226
Dr. Alfred Fischer: Prinudna nagoda van stečaja i prestupak po § 486. kaznenoga zakona 230
Dr. Albert Predoević: Jesu li nagode pred obraničnim sudovima valjani titulus executionis? 236
Dr. Rada Smoljan: Zakon o bivšim kmetskim selištima i stečenim beglucima 238, 526
Dr Miroslav Muha: Iz zakona o štampi 266
Dr. Miroslav Vranić: O kažnjavanju pometnuća 283
Dr. Mile Sokolić: Potreba seljačkoga zakonika 321
Dr. M. G.: Položaj predsjednika okružnih sudova po novim srdskim zazkonima 334
Dr. Valdemar Lunaček: Osnovna načela naše i čehoslovačke reforme izravnih poreza 343, 423
Dr. I. Matijević: Neke primjedbe k zakonu o stanovima 362
Dr. M. Ruckenstein: K tumačenju §-a 305. bosansko-hercegovačkoga gradjansko parbenoga postupnika 366
Petar Petaj: Nepravilnosti postupka u parnicama na priznanje očinstva i plaćanja alimentacije 368
Dr. Josip Vesel: † Jovan Avakumović 405
Dr. Julije Mogan: Franšiza u pomorskom pravu 409
Jovan Stefanović: Javna ročišta i postupak kod državnoga savjeta 412
Miho Obuljen: Nagodbe ili poravnanja, zaključena pred obraničkim ili izbranim sudom 416
Dr. H. Gottlieb: Prinudna nagoda van stečaja i postupak po § 486. kaznenoga zakona 421
Dr. Bertold Eisner: Nekoliko primjetaba k nacrtu stečajnoga zakona za cijelu državu 457, 513
Dr. Stojan Jeremić: Izvršenja po zakonu o stanovima 468
Vladimir Malvić: K tumačenju člana 4. zakona o stanovima od 30. travnja 1928. i člana 4. pravilnika k istome zakonu . . . 471
Dr. Stanko Frank: Josip Šilović. Osvrt na njegov naučni rad prigodom sedamdesetoga rodjendana 472
Dr. L. M. Kostić: Jedno »sporno« pitanje oko biračkih spiskova . 534
Dr. Oto Moskowicz: Može li drugomolbeni sud svoje rješenje preinačiti? 541
Dr. Mijo Hribar: Član XI. zakona o sudačkoj vlasti i sudska praksa 543
Dr. Juraj Andrassy: Zaštita autorskokga prava i mirovni ugovori 546

II.

OCJENE I PRIKAZI.

Dr. Stanko Frank: Osnovi prava o štampi. — I. priopćio dr. Josip Šilović 32
II. priopćio dr. Ivo Politeo 37
Revue internationale de la théorie du droit. — Internationale Zeitschrift für Theorie des Rechts, priopćio dr. Juraj Andrassy . 40
Livio Levi: Osnovi statistike. Preveo i unio izmjene dr. Dinko Tomašić, priopćio dr. Rudolf Signjar 85

Digitized by Google

Dr. Gregor Krek i Dr. Milan Škerlj: Die österreichischen Zivilprocessgesetze im Königreich der Serben, Kroaten und Slovenen, priopćio dr. Hugo Werk 297
Dr. Juraj Andrassy: Kritički pogledi na teoriju o narodnoj suverenosti, priopćio dr. Natko Katičić 300
Profesor Tasić: Le réalisme et nomativisme dans la science juridique (realizam i nomativizam u nauci o pravu), priopćio dr. Natko Katičić 301
Dr. Arnold Gysin: Rechtsphilosophie und Jurisprudenz, priopćio dr. Natko Katičić 304
Dr. Heinrich Klang: Kommentar zum allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch, priopćio dr. Ivan Maurović 380
André Nicolayévich Mandelstam: La conciliation internationale d' aprés le pacte et la jurisprudence du Conseil de la Société des Nations, priopćio dr. Juraj Andrassy 387
Dr. Fedor Nikić: Lokalna uprava Srbije u 19. i 20. veku. Oblast, okrug, srez, priopćio dr. Juraj Andrassy 389
Achille Loria: Socijologija; — (O sustavima socijologije) priopćio dr. Leo Rotter 438
Hafiz Abdulah Bušatlić: Šerijatsko-sudski postupak s formularima, priopćio dr. Bertold Eisner 443
Dr. Aleksander Egersdorfer: Pandekta. Prvi svezak. Opći dio i stvarna prava, priopćio dr. Pavao Rastovčan 491
Dr. Rudolf Harnick: Der gerichtliche Ausgleich (Praeventivkonkordat) nach den Gesetzen der verschiedenen Staaten, priopćio dr. Zvonko Rosenberg 495

III.

PRAVOSUDJE.

a) Gradjansko.

1. Rješidbe stola sedmorice A.

a) **Plenarni zaključak.**

Napis ili rubrika nije nikakov podnesak, pa se ne može vraćati na popravak (26. svibnja 1928. br. 2.676). 305

b) **Redovite rješidbe.**

Molba za povratu u predjašnje stanje obustavlja položenje prisege (15. prosinca 1927. br. 5.713). 135

Stranka, kojoj bijaše prvosudna osuda nepovoljna, ne ima proti rješidbi druge molbe, koja je ukinula napadnutu osudu i odredila popunu rasprave, nikakova pravnoga lijeka — § 345. gr. p. p. (13. kolovoza 1927. br. 3.537). . 136

U parnicama radi razvrgnuća zajednice tuženoj stranci ne smije se naložiti osudom platež razmjernoga dijela t. zv. zajedničkih troškova (§ 839. o. g. z.), dok troškove, koji nisu zajednički, medju koje spada i odvjetničko zastupanje, imade snositi svaka stranka za sebe. Koji su to t. zv. zajednički troškovi? (29. prosinca 1927. br. 5.386) 136

Digitized by Google

Kada tužitelj s razloga, što tuženi ne ima imovine, iz koje bi se mogao odštetiti za njegovo uživanje uparničenih nekretnina, a one mu osudom moguće dosudjene budu, zatraži temeljem § 427. gr. p. p. njihovu sekvestraciju, ima ponuditii dovoljnu sigurnost za štetu, koju bi mogao imati tuženi, i dokazati hitnu pogibelj odštete, bez čega se njegovoj molbi po § 420. gr. p. p. ne smije udovoljiti. Punovlašće, koje je tuženi za se i za svoje nasljednike izdao svojemu zastupniku, ne prestaje smrću punovlastitelja, već punovlasnik ima po § 1022. o. g z. i § 16. odvjetničkoga reda pravo i dužnost, povjereni mu posao nastaviti, a sud ga ima o svojim odlukama i dalje obavješćivati, a ne ostavini tuženoga imenovati skrbnika (10. prosinca 1926. br. 5.402 i 5.685.). 137

Dužnost plateža troška zastupanja na temelju kaznene osude nastupa, kada u smislu § 17. al. 1. k. z. počinje teći pravna moć kaznene osude, a to je od onoga časa, kada bude proglašena kaznena osuda, kojoj je svaka daljnja molba presječena (17. veljače 1927. br. 329). . . . 141

Pravni lijek samo na napisu imade se vratiti stranci na popravak (9. svibnja 1927. br. 4.171.) 216

Državne željeznice kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca nisu odgovorne za štetu, nanesenu po bivšim kr. ugarskim državnim željeznicama (24. veljače 1928. br. 775.) . . 305

Skrbnik, koji je u parbenom predmetu temeljem §§ 85. i 86. imenovan tuženiku nepoznata boravišta, nije ovlašten od tužiteljice, odbijene sa tužbom, tuženomu dopitani parbeni trošak ovršno utjerati (30. prosinca 1927. br. 5785.) 307

Za dosudjenje ratom prouzrokovane štete privatnomu licu nije nadležan redoviti gradjanski sud nego upravna vlast odnosno sud za ratnu štetu (10. prosinca 1926. br. 4194.) . 393

I pobojne parnice, ako se radi o novčanoj tražbini, koja po tužbovnom zahtjevu, ne računajući ovamo kamate i parbene troškove, ne nadilazi 500 D, imade se provesti po maličnom postupku (16. ožujka 1926. br. 421.) . . . 395

K tumačenju postupka u stvaranju osude obraničkoga suda zagrebačke burze za robu i vrednote. Pobijanje takove presude pred redovitim gradjanskim sudom (19. studenoga 1926. br. 3.695). 396

Za ovrhu na nekretnine na temelju rješenja upravne vlasti nadležan je redoviti sud, a ne dotična upravna vlast (21. lipnja 1928. br. 2.168). 399

Prigovor nenadležnosti, stavljen doduše na prvom ročištu, ali na koncu iza danoga već u meritumu odgovora, jest prekasno podnesen (27. lipnja 1928. br. 2.853) 400

Po § 391. gradj. parb. postupnika može se tražiti ovrha do osiguranja i za parbeni trošak, bezuvjetno dosudjen (5. svibnja 1926. br. 1.566). 445

Digitized by Google

U ovršnom postupku, zametnutom na temelju pravomoćne otpovijedi, vrijede redoviti rokovi a ne kraći, ustanovljeni u § 15. ministarske naredbe od 17. prosinca 1858. br. 230 z. vl. l. (4. veljače 1926. br. 43.) 445

Dužniku, osudjenomu po § 176. obrtnoga zakona, ne može se dozvoliti zabrana na vlastitu tražbinu, koju on utužuje kod suda, pobijajući odluku obrtne oblasti, a niti na novac, položen po njemu u svrhu izvršenja iste odluke (22. srpnja 1927. br. 3.308). 504

Po § 46. grpp. slobodno je svakoj stranci u usmenu postupku predložiti sudu nova dokazna sredstva do zaglavljene rasprave, a da nije dužna dokazati, da je po bludnji propustila pozvati se na dokaze tečajem rasprave. — Kada se rasprava u usmenom postupku po gradi. parb. postupniku smatra zaglavljenom? (Dvije protuslovne rješidbe: 20. veljače 1925. br. 442, 22. listopada 1925. br. 3.318). 505

Brak, sklopljen u Rusiji po boljševičkim propisima, ima se kod nas smatrati po § 44. ogz. kao ženidbena pogodba, te ženi pripada po § 91. o. g. z. pravo na privremenu alimentaciju, ako ima razlučno boravište (23. rujna 1922. br. 2.139). 506

Je li je član 11. zakona o sudačkoj vlasti od 28. veljače 1874. (Zbor. br. 15.) deregiran zakonom od 17. svibnja 1922. o državnom savjetu i upravnim sudovima (dvije suglasne rješidbe: 28. kolovoza 1925. br. 2766., 4. lipnja 1925. br. 1682) 552

2. Rješidbe stola sedmorice B.

Član 342. financijskoga zakona za godinu 1927./28. kao lex cogens ima se primijeniti i onda, kada se pretpogodbe za njegovu primjenu steknu stoprv u revizijskom postupku. Sudska vlast nije zvana, da ispita, da li se neki zakon slaže sa medjunarodnim ugovorima (24. listopada 1927. Ut. 235/27). 139

Kolonatski i ostali kmetstvu slični odnosi. — Da li je prestala dužnost težaka (kmeta), davati dohodak gospodaru zemljišta, naročito sa zemalja t. zv. mrtve ruke t. j. crkvenih dobara? (4. travnja 1923. br. U. 71/23 i R. 84/23) . . . 556

3. Rješidba sudbenoga stola u Zagrebu.

Po članu 4. pravilnika k zakonu od 30. travnja 1928. o izmjeni i dopuni zakona o stanovima od 15. svibnja 1925., 23. listopada 1926. i 29. listopada 1927. ne može se dozvoliti bezodvlačna ovršna deložacija, nego tek na temelju odluke, donesene povodom deložacijone molbe po izvanparbenom postupniku (4. listopada 1928. br. 75.414/gr.) 446

4. Rješidba sudbenoga stola u Osijeku.

Da li može pravo dobavljati električnu struju biti predmetom posjeda prava? (9. travnja 1927. br. 4.631/gr.) . . . 394

Digitized by Google

5. Rješidba vrhovnoga suda za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu.
U gradjanskom postupku mogu se oglušne osude napadati iz svih razloga ništetnosti § 333. gradj. parb. postupnika, a ne samo iz razloga ništetnosti toč. 6. (22. prosinca 1927. V. pr. 444/26) 307

b) Kazneno.

1. Rješidbe stola sedmorice A.
Za izjavu, potpisanu kolektivnom oznakom »ravnateljstvo d. d.«, odgovaraju članovi ravnateljstva kao fizična lica tim prije, što se ličnost pisca po čl. 34. zakona o štampi može utvrditi i »na osnovu drugih dokaza«. — Zakon o štampi nije porušio temeljno načelo kaznenoga prava, da svatko mora odgovarati za svoju krivnju, jer je u čl. 34. naveo, da na prvom mjestu odgovara pisac, a tek subsidijarno urednik (27. srpnja 1927. br. 3558.) 44
O pojmu komunističke propagande u smislu čl. 1. to. 1. zakona o zaštiti države sadržana je namjera na silovitu promjenu državnoga poretka, te ne treba ovu napose dokazivati (3. prosinca 1927. br. 5495). 142

2. Rješidbe stola sedmorice B.
O odgovornosti učinioca za posljedice svoga zlobnoga djelovanja po § 155. b) k. z. — K tumačenju propisa § 155. c) k. z. — Kada učinilac radi zasjednim načinom (§ 155. d) k. z.)? (22. lipnja 1927. Kl. 144/27) 42
Prepoved § 50. k. z. je zgolj tako razumeti, da sodišče ne sme pooštriti smrtne kazni. Ko je obtoženec že prestal kazen na prostoti, ki mu je bila prisojena pred smrtno rasodbo za kako drugo kaznivo dejanje, se ne more reči, da ta že prestana kazen pooštruje smrtno kazen, ki je bila kasneje prisojena za drugo različno dejanje. — Določba § 265. k. p. se nanaša le na kazni na svobodi in nima vporabe na smrtno kazen. (30. lipnja 1927.) 43
Odredba §-a 335. k. z. ne traži, da krivac mora predvidjeti posljedice svoga čina (30. prosinca 1926. Kl. 145/26.) . . 89
Razmjer medju §§ 152. i 155. k. z. (30. prosinca 1926. Kl. 270/26.) 90
Ustanova §-a 314. austrij. kaznenoga zakona ne važi više (18. svibnja 1927. Kl. 125/26.) 91
K tumačenju § 2. br. 1. i § 3. br. 3. zakona o lihvi (ces. nar. od 12. listopada 1914., br. 275 d. z. l.; — 1. veljače 1928. Kl. 310/27.) 309
Biće propagande, da se gradjani ne odazivaju svojim vojnim dužnostima (čl. 1. br. 4. zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi). — Tumačenčje 1. stava § 97. srp. k. z. — Zastara po srpskom kaznenom zakoniku. — Pojam javnosti po X. glavi srp. k. z. — Javno razglašivanje po § 308. k. z. (24. studenoga 1927. Kl. 268/27.) 311
Sama objektivna mogućnost, da se uspješno suzbije napadaj manje pogibeljnim oružjem i na drugi po napadača lakši

Digitized by Google

način, nije još dovoljna za izreku o krivici po § 335. k. z. (8. lipnja 1927. Kl. 189/27.) 401
Posudjivanje knjiga komunističke sadržine tvori komunističku propagandu u smislu čl. 1. br. 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi od 2. kolovoza 1921.. — Prekoračenje granice zakonskoga kaznenoga stavka može se pobijati samo sa žalbom (8. lipnja 1927. Kl. 170/27.) 402
U prostom navodu neistinitih činjenica, u poricanju autentičnosti isprave i sličnima navodima u gradjanskom parbenom postupku ne može se uvidjeti postojanje himbenoga predstavljanja ili činjenja, koje je podobno na zavedenje presudnoga suca u bludnju (23. svibnja 1928. Kl. 28/28.) 446
Propisi o pravnim lijekovima, sadržani u austrijskom kaznenom postupku, važe i u postupku za kaznena djela, učinjena putem štampe. — Presudni sud mora odbaciti dokazni prijedlog, u kojem nije navedena ratio scientiae svjedoka i nisu naznačene činjenice, o kojima bi imao svjedok da iskaže (§§ 222., 273. do 276. k. p.). — Kasacijoni postupak ne obuhvaća ocjenjivanje dokaza. — Javno trgovačko društvo je pravno lice u smislu čl. 52. zakona o štampi (16. svibnja 1928. Kl. 74/28.) 450
Ka činjeničnom stanju § 335. k. z. (8. lipnja 1927. Kl. 109/27.) 452
Kada su bile utvrdjene činjenice u smislu § 320. k. z., porotni sudski dvor mora postaviti porotnicima dotično eventualno pitanje. — Rješenjem žalbe ništavosti, uložene jedino u korist optuženika, ne smije se pogoršati položaj optuženika (8. lipnja 1927. Kl. 281/26.) 453
Nema protuslovlja presude sa spisima, ako presuda iz cjelokupnoga iskaza svjedoka izvodi druge zaključke, a ne one, koje bi htjela žalba; ili ako presuda ne usvaja subjektivnoga mišljenja svjedoka; ili ako ne smatra istinitom koju okolnost, čije postojanje svjedok kao mogućnost pripušta. — Po § 531. k. z. samo djelovanje suda prekida zastaru. Vansudbeno nekomisijonalno djelovanje vještaka nije djelovanje suda. Zastaru je sud dužan uzeti u obzir po zvaničnoj dužnosti (16. svibnja 1928. Kl. 69/28.) . . 454

3. Rješidbe vrhovnoga suda za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu.

Kako se imade postupati kod delikata, koji se progone ureda radi, ne odredjuje zakon o štampi, nego je u čl. 95. zakonodavac ostavio u svakoj pokrajini države na snazi opće procesualne propise, u koliko se ne protive zakonu o štampi (3. listopada 1927. Vž. 142/27.) 92
Član 86. zakona o štampi ima se razumjeti tako, da sud ima provesti dokaze, koje je stranka naznačila, a isti su za rješenje odlučni. — K tumačenju čl. 86. zakona o štampi 3. lipnja 1927. Vž. 79/27.) 143, 507
Neodržavanjem roka, odredjenoga u čl. 85. zakona o štampi, nije javni tužitelj promašio kaznenu tužbu (16. siječnja 1928. broj 2/1928.) 315

Digitized by Google

Po zakonu o štampi smatra se, da je pismeni podnesak, koji se šalje sudu poštom, pravodobno poslan, ako je on predan na poštu u zakonitom roku na povratni recipis (11. siječnja 1928. br. 206/1927.) 316

4. Rješidba apelacijonoga suda u Novom Sadu.

Na području vojvodjanskoga kaznenoga prava je i državni tužilac obvezan po članu 85. zakona o štampi od 6. kolovoza 1925. predati optužnicu u roku od tri dana, računajući od dostave rješenja okružnoga suda o stavljanju krivca pod optužbu (br. K. 1522/1928.) 449

c) Trgovačko-mjenbeno.

Rješidbe stola sedmorice A.

Ako je na mjenici posljednja naledja bijela, ovlašten je svaki posjednik mjenice na podnesenje tužbe (16. veljače 1928. br. 531.) 216

Direkcija državnih željeznizca ne može biti parničnom strankom, jer nije ni fizička ni juristička osoba, već samo organ pravne osobe — države (14. lipnja 1928. br. 2.875) 316

Kako imade prodavatelj povratiti kupovninu u slučaju § 365. trgovačkoga zakona? (19. svibnja 1927. br. 1.394) . . 403

Kamati medju trgovcima iznad zakonske stope ugovoreni neprigovorenim preuzećem fakture (30. ožujka 1928. br. 1.573) 509

d) Rješenje sukoba nadležnosti.

Otpis (rješenje) ministarstva pravde.

Kada prezaduženik ima podružnica na raznim pravnim područjima države, nadležan je za vodjenje stečaja sud onoga područja odnosno mjesta, u kojem leži i u kojem je protokoliran glavni nastan; — sukob nadležnosti (1. lipnja 1927. br. 33.421) 508

d) Upravno.

1. — Rješidbe državnoga savjeta.

Pojedinac, kome je pravo ili neposredni lični interes povrijedjen, mora se žaliti nadležnoj višoj upravnoj vlasti i u slučaju, ako mu niža upravna vlast nije izdala rješenja, te nije dovoljno, da ga je ponovno tražio naročitim aktom od prve upravne vlasti. — Prilog tumačenju čl. 22. i 24. toč. 3. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima (31. listopada 1927. br. 48.458) 143

Ministarstvo trgovine i industrije nije nadležno ni mijenjati ni bilo u kojem pravcu utjecati na odluke obrtnih oblasti, donesene na temelju § 176. obrtnoga zakona (3. ožujka 1918. br. 13.866/27.) 217

Zadržani po velikom županu zaključci oblasnoga odbora postaju izvršni griješkom arhivara državnoga savjeta (5.

Digitized by Google

prosinca 1927. br. 30.991) 317
Oblasni odbor nije nadležan, da rješava o proračunu mirovinske zaklade općinskih činovnika (21. veljače 1928. br. 4.298) 317
Proračun gradskih općina, kojih rashodi prelaze Din 3,000.000, imadu se bez obzira na visinu stope prireza slati na odobrenje ministarstvu financija preko velikih župana, a ne preko oblasnih odbora (24. veljače 1928. br. 5.425) . . 404
Pitanje o otvaranju trgovačkih i obrtničkih radnja nedjeljom i svetkom do podne spada po zakonu o zaštiti radnika u nadležnost državne vlasti, pa uredba donesena o tome u oblasnoj skupštini, nema oslona u zakonu (30. svibnja 1927. br. 14.699) 404
Uredba zagrebačke oblasti o gradjevnom redu za seoske općine nije osnovana na zakonu (23. lipnja 1927. br. 20.625) 404
Da li je zakon o sudačkoj vlasti od 28. veljače 1874. (Zbor. br. 15) derogiran zakonom od 17. svibnja 1922. o državnom savjetu i upravnim sudovima (dvije nesuglasne rješidbe: 4. studenoga 1926. br. 15.125, 25. studenoga 1924. br. 11.769) 554
Učiteljstvo, koje uživa stan u naravi, ima pravo na ogrjevna drva (31. prosinca 1927. br. 40.318) 558
Župnici-dušobrižnici i kapelani su oslobodjeni od plaćanja općinskih nameta samo od svoje plaće odnosno mirovine, dok glede ostalih njihovih prihoda i za njih važe u tom pogledu opći propisi (16. prosinca 1927. br. 39.899) . . 558

2. — **Rješenje velikoga župana zagrebačke oblasti.**
Za rješenje spora, nastaloga iz službenoga odnošaja izmedju podvornika i trgovca, nadležna je obrtna vlast (a ne redarstvo ili kotarski sud), ako je podvornik kod poslodavca-trgovca obavljao pretežno poslove trgovačkoga pomoćnika (3. rujna 1928. br. 50.635) 509

IV.

Društvene vijesti 95, 218, 138, 406, 510, 559

V.

Literatura 46, 95, 144, 221, 319, 407, 455, 511, 563

VI.

Svaštice 47, 96, 222, 320, 408, 512, 564

VII.

Preminuli 1, 93, 96, 224, 319, 405, 496, 512

VIII.

Dodatak: Predlog zakona o zaštiti autorskih prava iza str. 144 (str. 1—16)

Digitized by Google

Digitized by Google

MJESEČNIK
GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:
Dr. **Edo Lovrić**, kr. sveuč. profesor.
Dr. **Ivo Politeo**, odvjetnik.

BROJ 1. **ZAGREB 1928.**
GOD. LIV. **SIJEČANJ.**

Odmah poslije podne dana 17. siječnja t. g. stala se je munjevitom brzinom Zagrebom, pa i daleko i široko izvan njega osobito velikim slavenskim svijetom, **širiti žalosnu** vijest, da je u 12 sati o podne istoga dana blago u Gospodinu usnuo u 83. godini vrlo zaslužnoga života najodličniji Hrvat medju nama, kojega je srce oduševljeno kucalo za cjelokupno Slavenstvo, Nestor ne samo hrvatskih nego uopće slavenskih pravnika, počasni član našega Pravničkoga društva

Gospodin

Vladimir Mažuranić

počasni doktor prava našega sveučilišta,

koji je naročito svojim opsežnim i vrlo uspješnim znanstvenim radom još više proslavio — poglavito radom njegova oca, hrvatskoga pjesnika i bana, već proslavljeno — ime svojega roda i hrvatski narod, pa tim svojim radom postavio sebi u harnome mu hrvatskom narodu »monumentum aere perennius«, davši i drugima osobito lijep primjer, kako se ustrajnim tihim radom stiče neumrla slava.

Neka počiva u miru!

Digitized by Google

Jedna neispravna i jedna manjkajuća nauka u ekonomici

(O novčanom gospodarstvu i novcu.)

Napisao dr. Fran M i l o b a r, sveuč. prof. u Zagrebu.

Politička ekonomika (narodnogospodarska znanost) spada medju onakove znanosti, koje ne mogu, dok živi ljudski rod, napisati svoje zaključno poglavlje, svoju zadnju stranicu, jer su nerazdruživo vezane uz koju stranu života i rada čovječanstva. Narodnogoskodarska znanost je tako neodjeljiva od gospodarskoga života čovječanstva, kaošto je neodjeljiva sjena od svoga predmeta. Doklegod bude čovjek gospodario, dotle će povećavati riznicu narodnogospodarske znanosti plodovima novih iskustava. Odatle se vidi, da je narodnogosporskoj znanosti sudjeno, da živi vječno, da se neprestano obogaćuje novim iskustvima, da se sve više razvija, da si horizont proširuje i da stvarnost sve više produbljuje, da starija pravila popravlja i nova pronalazi. Narodnogospodarska znanost imade dakle pred sobom neizrecivo duži put budućnosti i daljega razvijanja, nego li je onaj put, što ga je do sada prevalila u prošlosti. Ovaj potonji je dapače vrlo kratak, tek nekako poldrugo stoljeće star. Pa ipak je vrć kroz to kratko vrijeme svojega opstanka narodnogospodarska znanost postala neka enciklopedija gospodarskoga života čovječanstva, koja obuhvaća tolike i različite grane, da s pravom veli znameniti narodnogospodarski učenjak francuski G i d e, da je ona već postala skupnim, kolektivnazivom (Sammelname) poput »fizike«, za medjusobno različite, osebne, već gotove ili do skora samostalne discipline. A čim se budu one partije, koje još danas čedno nazivamo samo pojedinim »poglavljima« narodnogospodarske znanosti, više razvijale u posebne samostalne nauke, tim će više današnja »poglavlja« doživljavati ne samo proširenja, nego možda i — korektura.

Stvar, o kojoj ćemo u ovom članku govoriti, spada medju ona poglavlja narodnogospodarske znanosti, koja će prije ili kasnije, ali sigurno jednom pasti pod udar korekture.

Moderna napredna gospodarstva su već stupila u jednu novu fazu novčanoga gospodarstva, koja se očevidno ne može više dovesti u sklad sa dosadanjom naukom o novčanom gospodarstvu i sa dosadanjom naukom o novcu. Opaža se, da se novi razvoj, nova praksa razilazi od stare dosadanje teorije, pa prema tomu, da se za taj novi razvoj, za tu novu fazu mora tražiti teorija, pa bila to i kakova nova teorija, koja će biti u skladu sa tom novom praksom i razvojem. Jer u ovaj čas je stanje takovo, da stara teorija na novu praksu i razvoj ne pristaje, a nove teorije, koja bi nam uz novu praksu onako pristajala, kao što je stara teorija uz staru praksu pristajala, još ne imamo, tako rekuć, gotovo ni u povojima. Što imamo u ovaj čas, to je zbrka i darmar na ovom području teorije.

Digitized by Google

Već poldrugo stoljeće nauča ekonomika (narodnogospodarska znanost), da se u razvoju narodnoga gospodarstva razabiraju — obzirom na izmjenu dobara — tri faze, koje ista ekonomika ovako klasificira: a) naturalno gospodarstvo, gdje se izmjena dobara vrši in natura, t. j. dobro za dobro, bez posredovanja novca; b) novčano gospodarstvo, gdje se izmjena dobara vrši pomoću ili posredovanjem novca; c) kreditno gospodarstvo, gdje se izmjena dobara vrši posredstvom kredita.

Prema ovoj razdiobi ili prema ovoj nauci imali bi ovdje jednu novčanu i dvije nenovčane epohe ili faze. A to nije ispravno. To je jedna bludnja i pogrieška, koja izvire, kako ćemo malo niže vidjeti, opet iz jedne druge bludnje i poriješke, da postane od svoje strane opet izvorom cijelomu nizu bludnja na području nauke o novču i s njim vezanom novčanom gospodarstvu.

Prothon pseudos u nizu ovih bludnja jest bludnja metalističke nauke o novcu, da novčano gospodarstvo (uopće) nastaje sa metalnim novcem. Odatle neispravno izlučivanje naturalne i kreditne epohe iz novčanoga gospodarstva.

Ali »novčano gospodarstvo« ili točnije novčana epoha u gospodarstvu nastaje sa izmjenom dobara (u narodnogospodarskom smislu) i traje i trajat će, dok bude izmjene dobara. Pa prema tomu spada i ona tako zvana naturalna i kreditna epoha također u epohu novčanoga gospodarstva, samo u tim trim epohama različita dobra ili različite stvari vrše funkcije novca. Uzme li se dakle, da novčano gospodarstvo proizvira iz izmjene dobara, onda bi ispravna razdioba ili klasifikacija izgledala ovako:

Novčano gospodarstvo: a) naturalno-novčana epoha, gdje jedino naturalno dobro vrši funkciju novca; b) metalno-novčana epoha, gdje metal vrši funkcije novca; c) kreditno-novčana epoha, gdje kreditna sredstva vrše funkcije novca (Papirni novac, ček, mjenice, devize, giroplaćanje.)

Na prvi i površni pogled, moglo bi se činiti, kao da se radi o kakovoj sitnici, a ova naša korektura mogla bi se pričiniti možda više kao neka igra riječi nego li kakova stvarna razlika. Ali da to nije nikakova sitnica, o tome se može svatko lako uvjeriti, ako se malo dublje zagleda u onu živahnu raspravu, koja se je zadnja tri decenija vodila na području teorije novca između metalista i antimetalista. Ta rasprava nastala je zbog jednostranosti i ekskluzivizma metalističke nauke o novcu. Dakle isto vrelo raspravi, koje i pogrješnoj gore navedenoj razdiobi ili klasifikaciji novčanih epoha. Ta rasprava ostala je bez konačnih rezultata, jer nije donijela konačnih odgovora i rješenja na pitanja, o kojima je raspravljala. Raspravljalo se je pak o pitanjima: Što je novac i njegovo bivstvo, narav? Mora li novac imati svoju vlastitu »unutarnju« vrijednost? Odakle novcu vrijednost ili sposobnost za vršenje funkcija novca? Je li papirni novca pravi novac? itd. Do konačnog zaključka, odnosno rješenja i odgovora na ova pitanja nije došlo zato, jer se ras-

Digitized by Google

prava nije mogla otresti metalističkih bludnja i izvesti izvan utjecaja metalističkoga podjeljenja, klasifikovanja, novčanih epoha.

Ali zato ipak nije ova rasprava ostala bez ikakova dobitka po znanost. Prije svega ona je upozorila i dokazala, da dosadanja teorija, znanost o novcu (metalistička!) ne može protumačiti sve (najnovije) pojave u modernoj novčanoj praksi (papirni novac, kreditna plaćevna sredstva). Nadalje, da metal ne daje uviiek novcu vriiednost, nego da se znade događjati i obratno. Ta rasprava je dovela do spoznaje, da novac mora biti još nešto drugo, nego li je ona tvar, materija, iz koje je napravljen, te da mora da imade neku vlastitu ekzistenciju bez obzira na materiju, kojom je izražen. A to su spoznaje, koje već prekoračuju okvir do tada vladajuće (metalističke) teorije o novcu. Mi ćemo prikazati u jednoj posebnoj radnji, da ove rasprave — k tomu još nadopunjene iskustvima iz poratne novčane prakse, dovode do daljega niza spoznaja, koje više ne mogu ući u okvir dosadanje vladajuće (metalističke) nauke o novcu, već spadaju u novu nauku o novcu, koja se istom mora izgraditi.

*
* *

Do sada vladajuća (metalistička) nauka o novcu i novčanom gospodarstvu ukazuje se ne samo manjkava obzirom na najnoviju fazu u razvoju novčarstva u modernom narodnom gospodarstvu, već i pogrješna obzirom na opću novčanu epohu. Metalistička nauka o novcu i novčanom gospodarstvu smije — logički — zaključivati samo to, da sa metalnim novcem nastaje i prestaje samo m e t a l i s t i č k o - novčana epoha. Svaka dalja dedukcija je logički nedozvoljena samovolja. A ovu doista počinjava dosadanja nauka (metalistička), kada zauzima stanovište, da je metalizam stvorio novčanu epohu uopće. Novčanu epohu u narodnom gospodarstvu nije stvorio metalizam, nego one g o s p o d a r s k e p r i l i k e, koje su stvorile potrebu, da neko dobro, neka stvar, posreduje izmjenu dobara, t. j. da vrši funkciju novca. A takove gospodarske prilike su nastale uslijed diferenciranja proizvodnje, a ova opet nastala je usliied porasta pučanstva. Diferensiranje proizvodnje je stvorilo izmjenu dobara, a ova je opet stvorila potrebu jednoga pomoćnoga sredstva izmjene, — sredstva, koje je preuzelo vršiti funkciju novca. Historička ekonomska škola donosi brojne primjere, koji dokazuju, da su prije metala vršila funkciju novca različita ekonomska dobra, koja su u dotičnim gospodarstvima bila općenito rabljena, te prema tomu imala veliku uporabnu vrijednost. Negdje su tu funkciju obavljala krzna divljači (kunovina, dabrovina), negdje goveda (pecus-pecunia), negdje žitak, negdje sol, drugdje kava, poslije srebrna rudača (argentum), a još kasnije kovani srebreni komadi, te napokon papir. Izmjena dobara odabira dakle — kako joj gdje i kada najbolje prija — različita dobra i stvari, da vrše funkcije novca: najprije su to naturalna dobra, kasnije metali, a najzad papir. Historija svjedoči, da su svagda i svagdie ona dobra, one stvari bile smatrane

Digitized by Google

novcem, koje su vršile funkcije novca bez obzira na to, iz kakova su se materijala sastojale. Odatle se vidi, da ne ima opravdanoga razloga, da se isključivo samo metalu pripiše svojstvo novca i da se tek sa nastupom metala ustanovi rodjendan novčanomu gospodarstvu, novčanoj epohi, kako to čine metalisti, koji uslijed toga isključuju onu po njima nazvanu »naturalnu« i »kreditnu« fazu iz novčanoga gospodarstva. Prema metalističkomu shvaćanju i stanovištu, najnovija faza u narodnom gospodarstvu i razvoju novca, gdje kreditna sredstva stadoše vršiti one funkcije, koje je prije vršio metalni novac, nije više »novčano gospodarstvo« nego »kreditno«. Odatle bi slijedilo, da je to kreditno gospodarstvo — beznovčano gospodarstvo!! A to ne stoji. Tu predleži doduše bezmetalno novčarstvo, ali još uvijek i novčano gospodarstvo. I zato je ispravnije razrediti novčanu epohu onako, kako smo mi to malo prije učinili u naturalnonovčanu, metalnonovčanu i kreditnonovčanu, nego li prvu i treću fazu izlučivati iz novčane epohe, kako to pogrješno čini metalistička nauka.

Kada smo ovako ispravili ovu metalističku bludnju, onda smo time odstranili jedno brvno, zapreku, s puta, koji vodi do novih spoznaja, do kojih metalistička nauka ne može logički doći.

Uzmimo na oko ove tri faze u razvoju novca. Odmah na prvi pogled vidimo, da u svakoj pojedinoj druga stvar vrši funkciju novca. Naturalno dobro, metal, papir, to su na prvi pogled tri medjusobno vrlo različite stvari, koje ipak imadu jedno zajedničko svojstvo, t. j. sve te tri stvari su novac. Što je različito, a što identično kod te tri vrsti novca? Različita je njihova vidljiva vanjština: materija, forma ili tijelo novca, a zajedničko im je nevidljiva novčana d u š a ili njihova razno shvaćena, razno komentirana, često negirana ali od svih osjećana »nutarnja vrijednost«.

Novac se sastoji dakle iz dva elementa: iz tijela i duše, koje možemo zornije izraziti i zgodnije imenovati, ako reknemo, da se sastoji iz: novčanice i vrijednosti, vrijednosne sadržine. Razlikosti medju tim raznim novcima potječu iz različitih svojstava, naravi novčanica, dočim je novčana »duša« kod svijuh iste naravi. I r a z l i č i t e dosadanje teorije o novcu jesu različite upravo zato, jer one govore poglavito i zapravo o novčanicama, a ne o novcu.

Dosadanja nauka o novcu (metalistička) govori poglavito o svojstvima metalne novčanice, ili — još jasnije i točnije — o novčanom metalu, a misli, da govori o svojstvima novca. Antimetalisti također govore o svojstvima nemetalnih (papirnih) novčanica, a uvjereni su jednako kao metalisti, da govore o novcu. I iako obje stranke svojstva svojih raznih novčanica pripisuju novcu, pa odatle razne predočbe i razne teorije o novcu. A gdje je puno diagnoza znak je, da još nije sigurno diagnosticirana bolest. Pa je zato i svršio taj — da tako rečemo — »tridesetgodišnji rat« izmedju antimetalista i metalista time, da se do konca nisu sporazumili, jer ni jedni ni drugi nisu zamijetili, gdje i u čemu leži nesporazum, t. j. ni jedna ni druga stranka nije došla do spoznaje, da se oni prepiru zapravo o

novčanicama, a ne o novcu. A to opet zato, jer nisu došli do spoznaje, da novac i novčanica nije uvijek isto.

Da metalisti nisu došli do te spoznaje, tomu se ne trebamo jako čuditi, jer ih je 4000-godišnji metalizam dovodio do identifikovanja novčanice sa novcem (akoprem ih je krah srebra i srebrne valute, gdje se je metalni novac tako rekuć preko noći pretvorio u novčanicu, mogao dovesti do spoznaje, da i kod metalnoga novca valja razlikovati »tijelo« i »dušu«, novčanicu i novac). Ali zato su ti mprije mogli antimetalisti doći do te spoznaje, jer ih nije mogla ona sama po sebi bezvrijedna novčanica dovoditi do metalističkoga zaključivanja, t. j. da je novčanica i novac isto. Ali do ispravnih spoznaja dolazi se samo onda, ako se otresu metalističke bludnje: a) da samo metal može biti novac, i b) da je samo metalistička era novčana epoha.

Istom kada i naturalnonovčanu i kreditnonovčanu fazu uvrstimo u novčanu epohu, pa kad sve te tri faze usporedjujemo i ispitujemo, dolazimo do slijedećih spoznaja: a) Narav, bit novca je prava, realna, ekonomska vrijednost, vrednota — kapital. Novac je od svojega postanka, kroz sva tisućgodišta, pa do dana današnjega bio neka ekonomska vrednota, neki kapital, pa se odatle mora zaključivati, da će tako biti i u buduće: — odnosno, da novac mora biti neki kapital, da je to njegova narav. U prvoj fazi (u naturalnonovčanoj eri) bio je nova naturalno dobro, realni, ekonomski kapital; u drugoj fazi (u metalnonovčanoj eri) bio je novac metalni kapital —, pa odatle moramo zaključivati, da će i u trećoj il' kreditnonovčanoj eri novac morati biti neki realni ekonomski kapital, kao što je to bio slučaj u svoj prošlosti neprekidno.

Iz treće, kreditnonovčane epohe razabiramo, da ona papirna novčanica, koju vulgarno smatramo novcem i koja formalno predstavlja novac, sama za sebe, nije nikakov kapital, već bezvrijedna krpa papira, pa prema tomu ta papirna novčanica nije novac već samo simbol novca ili još točnije, tek doznačnica na stanovitu količinu novčanoga kapitala.

U ovoj trećoj fazi razvoja (u kreditnonovčanom gospodarstvu) dakle novčanica i novac ne padaju u jedno, novčanica je jedna stvar, a novac druga. Ta pojava dolazi u trećoj fazi kao pravilo. Prije toga, u naturalnonovčanoj i metalnonovčanoj epohi bilo je pravilo, da su novac i novčanica bili isto: novčanica je bila u isti čas i novac, novčanica sama bila je realna ekonomska vrednota, novčanica sama je bila kapital. Samo pod kraj čiste metalističke epohe dogodilo se je (prigodom kraha srebra i srebrne valute u 1870-tim godinama) jedan put — dakle kao iznimka —, da se je rastavila metalna novčanica od novca, da je bivši metalni novac postao novčanica ili samo simbol novca, doznačnica na novčani kapital. To dokazuje, da onaj dualizam u novcu, dualizam novčanoga »tijela« i »duše, novčanice i novca postoji i u najčišćoj metalnoj eri, ali latentno. Istom izvanredni potres, kao što je to bio krah srebra (pa i poslije svjetskoga

rata 1920./21. krah zlata), otkrije taj latentni odnošaj i dovede do spoznaje:

b) kod novca valja lučiti novčanicu i novac;

c) u I. i II. fazi razvoja novca (u naturalnonovčanoj i metalnonovčanoj eri) su novčanica i novac kongruentne oline i zato konfundirani pojmovi. U trećoj fazi (kreditnonovčanoj eri) su novčanica i novac jedan od drugoga dvije rastavljene oline.

Kako smo već prije spomenuli, do ovih spoznaja nisu došli ni metalisti ni antimetalisti. I to je razlog, da nisu našli odgovor niti na pitanje, što je bit i nazov novca; niti su mogli jedan drugoga do kraja pobiti ni osvjedočiti. A to je lako razumljivo, kada jedni i drugi konstruiraju teorije o novcu i njegovim svojstvima i naravi — na različitim novčanicama i njihovim različitim svojstvima. Nauka o novcu je nauka o novčanom kapitalu, o njegovim svojstvima i funkcijama. U metalističkom novčanom gospodarstvu je metal novčani kapital, pa je zato i ispravna dosadanja metalistička nauka o novcu, dok se ograničuje samo na metalni novac, na metalistički novčani sustav, na metalističku eru. Ali kakogod ta nauka ne bi pristajala na naturalnonovčani kapital i naturalnonovčanu eru, tako ta nauka ne može pristajati niti na najnoviju kreditnonovčanu eru. Ali s druge strane ni dosadanje antimetalističke teorije o novcu ne mogu vrijediti za tu najnoviju epohu, jer njihove teorije govore o papirnom simbolu novca, a ne o novčanom kapitalu u ovoj fazi. Po tome pak dolazimo opet do jedne nove spoznaje:

d) niti jedna od dosadanjih nauka i teorija o novcu ne može se u cijelosti protegnuti na najnoviju, treću ili kreditnonovčanu epohu.

U ovoj epohi ne ima bezvrijednoga papirnoga simbola novca, bezvrijedna o sebi papirna novčanica nema upravo nikakovu važnost, već se sva teorija i nauka o novcu mora koncentrisati zbilja na novcu, t. j. na novčanom kapitalu. A ta će se nova nauka o novcu u kreditnonovčanoj epohi znatno razlikovati od stare metalističke nauke o novcu, te će otkriti i korigirati neprirodnost i nelogičnost metalističkoga novca i nauke. Novac je naime izmjenbeno i plaćevno sredstvo u unutarnjem prometu (jer u vanjskom, internacijonalnom prometu ne ima «novca«, nego se roba plaća robom, gdje je i metal i svako drugo plaćevno sredstvo roba). Novac je dakle jedna unutarnja, nacijonalna institucija, koja ima da služi nutarnjemu prometu, narodnomu gospodarstvu i da se prema njemu, prema potrebama narodnoga gospodarstva ravna. Ali je u metalističkoj eri izgradjeno ovo orudje instrument nutarnjega prometa, ova nacijonalna institucija na jednom internacijonalnom elementu i fundamentu, podvrgnutom više i jače internacijonalnim utjecajima nego li nutrašnjim, nacijonalnim potrebama i interesima. Kroz to nastaje naopaki odnošaj izmedju ovoga po prirodi anacijonalnoga, internacijonalnoga metala i nacijonalnoga instrumenta prometa, izmedju narodnoga go-

Digitized by Google

spodarstva i njegova sluge (novca) tako, da se narodno gospodarstvo mora prilagodjivati novcu mjesto obratno, da se cijene proizvodima, cijene radu, dohodak milijuna ljudstva, socijalni mir i poredak ravna prema jednom stranom, internacijonalnom elementu, da gospodar služi slugi! Zar to nije neprirodno i nelogično?

Ali uza sve to mogla se je u metalističkonovčanom gospodarstvu, gdje suma svih metalnih novčanica predstavlja kapital u jednom narodnom gospodarstvu, izgraditi nauka o novcu na temelju novčanice. Ali u modernom kreditnonovčanom sustavu, gdje bezvrijedna papirna novčanica sama po sebi i svojem materijalu ne ima nikakove vrijednosti, jer nije nikakov kapital, nego samo doznačnica na novčani kapital, na takovoj novčanici ne može se izgraditi nikakova nauka o novcu. Zato eto nije ataka Geselova, pa ni Knapp-Bendixenova kartalistička teorija mogla stvoriti novu sustavnu nauku o novcu za kreditnonovčano epohu, niti oboriti sasvim upliv metalističke nauke i u kreditnonovčanoj epohi. Nauka o novcu za tu najnoviju kreditnonovčanu epohu mora papirnu novčanicu ostaviti po strani, pa se držati samo *novčanoga kapitala*. A to je *nacijonalni*, realni gibivi i negibivi u promet stavljeni kapital.

Prema tomu, dok je metalistička nauka o novcu bila nauka o *internacijonalnom metalnom* kapitalu u nacijonalnom (nutarnjem) prometu, dotle će buduća nauka o novcu u kreditnonovčanoj epohi morati biti nauka o *nacijonalnom* novčanom kapitalu obzirom na unutarnju i vanjsku izmjenu dobara. U ovoj nauci će biti povučena markantna linija izmedju internacijonalnoga metalističkog kapitala i njegova upliva i dominacije nacijonalnoga kapitala u narodnogospodarskom novčanom sustavu, u novčanom kapitalu. Ni u tom sustavu ne će manjkati metalnoga kapitala, jer će on figurirati medju gibivim realnim kapitalom. Ali njegova uloga će se svesti u prirodne i logične granice. U narodnim gospodarstvima će zlato biti samo jedan eksportartikl za kupovanje inozemnih plaćevnih sredstava, u koliko se ova ne bi mogla pribaviti eksportom inih dobara; a u medjunarodnom (svietskom) gospodarstvu će biti *pasivno* mjerilo vrijednosti — barometar, koji će svojim vlastitim padanjem i rastenjem u cijeni pokazivati promjenu u cijeni novca, dočim je prije o većoj ili manjoj proizvodnji zlata (prema tomu u većoj ili manjoj cijeni zlata) ovisilo poskupljenje ili pojeftinjenje robe tako rekuć u cijelom svijetu, jer je zlato bilo »novčani kapital« ne jednoga narodnoga gospodarstva, nego u mnogo narodnih gospodarstava, dakle ne nacijonalni nego internacijonalni »novčani kapital«, svačiji i ničiji.

Time smo sebi postavljenu granicu u ovom raspravljanju dostigli, a svaki dalji korak bi nas zaveo u novo poglavlje. Mi smo htieli u ovom članku prikazati samo ovo dvoje: a) da novčana epoha ne obuhvaća samo metalnonovčanu fazu novčanoga razvoja, nego i naturalnonovčanu i kreditno novčanu; — b) da u narodnogospodarskoj znanosti postojeća nauka o novcu govori samo o metalnonovčanoj epohi, pa da zato ne pristaje za sve to više se šireću najne-

Digitized by Google

vija kreditnonovčanu epohu: dalje da za ovu najnoviju novčanu epohu još ne ima u ekonomici odgovarajuće nauke o novcu, nego da se ova ima tek stvoriti.

Dalje pako istraživanje i ispitivanje, kakova bi mogla biti ta nova nauka o novom »kreditnom« novcu, kakov bi mogao biti taj novi »novčani kapital«, kako ta nova novčana epoha znači prelaz od internacijonalnoga metalnoga »novčanoga kapitala« ka nacijonalnomu realnomu novčanom kapitalu — o tomu svemu pokušat ćemo raspravljati drugom zgodom u posebnom članku.

Reforma gradj. postupka zapinje

Napisao dr. Josip Mudrovčić, umirovljeni vijećnik stola sedmorice.

Da mi ne ćemo ni brzo ni lahko doći do usmenoga postupka, što ga vidimo da lijepo funkcionira u našem području austr. prava, te ga mnogi već odavna želimo, da se proširi na cijelu državu, to je dosta jasno. Sve naime da i nema drugih poteškoća, dosta je već to, da nema »budžetske mogućnosti«.

Ministarstvo pravde razaslalo je doduše koncem juna 1926. projekt parničnoga postupnika, izradjen po austr. uzoru, na mišljenje višim sudovima i pravnim fakultetima, nu tu se lahko vidi da će još dugo potrajati, dok dobijemo novi zakon o gradj. postupku. Treba samo pročitat primjedbe prof. Zuglie u Mjesečniku 1927. br. 1. u vezi sa njegovim razlaganjem u Mjesečniku 1925. br. 10., pa da se vidi, koliko je tu još pitanja, nepročišćenih u oskudnom obrazloženju toga projekta. Tu se poglavito nastoji opravdati očito neopravdani propis §-a 423.[1]) o stezi dokaza po svjedocima dotično obligatornosti dokaznih isprava.

---

[1]) Ocjena svjedočanstva. § 423. Sud će po slobodnom uvjerenju brižljivo ocjenjivati sve okolnosti, koje utiču na nepristranost svjedoka i na vjerodostojnost njegova iskaza.

I. Ali se ne će moći dokazivati svjedocima nikakva pravna činjenica, o kojoj je bilo moguće napraviti javnu ili privatnu pismenu ispravu, na kojoj se činjenici osniva traženje čija vrijednost prelazi dvije hiljade dinara. Pri utvrdjivanju ove vrijednosti ne će se uzimati u obzir sporedna traženja, kad ona nisu predmet glavnog zahtjeva (§ 49).

Tako isto ne će se moći svjedodžbom svjedoka dokazivati protiv ili izvan sadržine pismene isprave ni onda, kada je u pitanju suma ili vrijednost i manja od dvije hiljade dinara.

Ovi propisi ne primjenjuju se u trgovačkim sporovima.

II. Onome, koji je tražio vrijednost preko dvije hiljade dinara ne će se dopustiti, da dokazuje svjedocima i kada bi on docnije svoje prvobitno traženje sveo ispod dvije hiljade dinara.

III. Isto tako ne će se dopustiti dokazivanje svjedocima ni o traženju manjem od dvije hiljade dinara, ako se utvrdi, da je ono ostatak ili dio traženja većega od dvije hiljade dinara.

IV. Od gornjih pravila izuzimaju se slučajevi, kada postoji početak pismenoga dokaza. Tako se zove svako pismeno, koje proizlazi od onoga, protiv koga

Digitized by Google

Nije moja namjera, da ovom prilikom, tek uzgredice uz moj predlog*) o djelomičnoj preinaci hrvatskoga postupnika od 1852. godine, pišem ocjenu cijeloga projekta, a ni iscrpivu raspravu ma i o samom ovom pitanju stege dokaza po svjedocima dotično obligatornosti dokaznih isprava, nego ću nastojati, da tu potonju stvar u kratko i zorno prikažem, više praktički, ne bi li taj pogrešni predlog §-a 423. došao u što jače svijetlo. A stvar ta očito zaslužuje, da se njom zabave i praktičari. Oni možda u prvom redu.

Prije svega jedna opaska. Nitko ne poriče v a ž n o s t i isprava kao dokaznomu sredstvu, nu time se nipošto ne da opravdati predloženo uvadjanje o b l i g a t o r n o s t i isprava i s time u vezi stojeće isključivanje svjedočkoga dokazivanja.

Predloženi propis je ne samo nepraktičan, nego i neskladan i nerazložan:

1. Kada zemljoradnik proda konja trgovcu za 3000 D, može tu prodaju dokazivati svjedocima, nu kada proda zemljoradniku, onda ne može, nego je po §-u 423. potrebna isprava! To je upravo proti naravi stvari, jer baš obrnuto trgovci više trebaju isprave, i zato ih više cijene, a lakše ih i sastavljaju nego zemljoradnici. Pa ipak su protivni obligatornosti isprava, dotično isključivanju svjedoka. I ta njihova protivnost uvažava se kao neki privilegij. Ali se time ujedno ruši razložnost toga propisa i za netrgovce, jer ga oni trebaju još manje.

2. Susjed posjeduje već više godina oranicu, što ju je kupio za 3000 D od susjeda i kupovninu platio, a sada ga tuže nasljednici prodavaoca vlasničkom tužbom, da vrati oranicu, koja je međutim skočila u vrijednosti. Oni ne priznaju kupnje, o kojoj nije napravljena isprava, a svjedoka sud ne može ni saslušati o kupnji, premda ih ima. Što će sada sudac, koji možda već vidi, da je materijalna

---

je traženje upravljeno ili od onoga, koga taj predstavlja, a koje pismeno spornu činjenicu dovodi do vjerovatnosti.

V. Od gornjih pravila izuzimaju se svakiput slučajevi u kojima potraživaocu nije bilo moguće nabaviti pismenu ispravu o spornoj činjenici.

Ovo se izuzeće najčešće primjenjuje:

a) na obaveze, koje proizlaze iz nazovi-ugovora (kvazikontrakta) i iz prestupa (delikata) ili iz nazovi-prestupa (kvazi-delikata);

b) na prinudne ostave učinjene u slučaju požara, brodoloma, poplave, bune, i tome podobno, i na ostave koje putnici čine stanujući u gostionicama, — sve prema svojstvu lica i okolnosti djela.

c) na obaveze ugovorene u nepredvidjenim nesrećnim slučajevima, gdje ne bi bilo moguće nabaviti pismenu ispravu; i

d) na slučajeve, u kojima je potražilac uslijed slučajnoga događaja ili nepredvidjenoga slučaja, koji potiče od više sile, izgubio pismenu ispravu, koja mu je služila kao dokaz.

VI. Naredjenja ovog paragrafa pod I, II i III ne će se primjenjivati još i u slučaju, kad se parnična stranka, koja nema pismeni dokaz o spornoj činjenici, pozove na svjedoke, a protivna stranka izrečno izjavi sudu, da na takvo dokazivanje pristaje i sud nadje, da je utvrdjivanje postojanja te činjenice važno za odluku o spornom traženju. Jednom dati pristanak ne može se opozvati.

*) Taj predlog izaći će u slijedećem broju »Mjesečnika« (Opas. predništva).

Digitized by Google

istina na strani tuženoga? Naći će valjda, kako § 423. doduše ne dopušta svjedoka za činjenicu (kupnju), koja neposredno utvrdjuje prigovor tuženoga, ali ne brani saslušavanje o kojoj drugoj nuzgrednoj okolnosti, recimo o činjenici posjedovanja pa o tom, kako su se pokojni prodavač i tuženi jednom svadjali na tom zemljištu, pa je tuženi protjerao prodavača tom izjavom, da je to njegovo zemljište, i da mu ga je platio. O tom će sudac saslušati svjedoke, pa bilo i one iste, kojima je poznata i sama prodaja, i na temelju njihova potvrdnoga iskaza uvažiti taj indicij, pa uz preslušanje tuženoga pod prisegom odbiti tužbu.

Ili: Susjed je posudio susjedu konja, vrijedna 3000 D a susjed pretjera i time uništi konja. Isprave o toj posudnoj pogodbi dakako nema, kao što ni isprave o stečenju vlasnosti komodantove, da bi se uspjelo vlasničkom tužbom, a svjedoka ne smije sudac o posudbi ni saslušavati. Zato će ih saslušati recimo o tom, da je taj konj bio prije u posjedu komodantovu, da je komodatar u svadji sa komodantom tvrdio, da je konj bio bolestan već kod komodanta, kao što i o tom, da je konj propao kod komodatara, koji ga je pretjerivao. Potvrdni njihov iskaz uvažiti će sudac kao indicij, pa će uz preslušanje komodanta pod prisegom osuditi komodatara. A možda će biti dosta i samo saslušanje pod prisegom.

Tako shvaća tu stvar, kako se čini, obrazloženje našega projekta (str. 37, 38). Nu prema tomu više važi u prilog stranke, što kaže ona, nego što kaže treće lice.[2]) A u tim indicijima upravo je obilaženje propisa §-a 423., proti duhu toga prosisa.[2-a])

3. Obrazloženje (str. 33) ističe, da se osobito u internacionalnom prometu zahtijevaju pouzdani dokazi, koji neće zavisiti od simpatija i nesimpatija medju parničnim strankama i svjedocima, ni od sposobnosti s u d i j e, koji o istinitosti svjedočkih iskaza ima da kaže presudnu riječ. A sve veće potrebe života i oskudica rada uz neskrupuloznost proletarizovanog svijeta da povećava broj nepouzdanih svjedoka, te postoji opasnost, da ljudi, koji su bolje situirani, postanu žrtva nesavjesnosti. Medjutim dokaz ispravama sve to da presijeca. A kraj isprava biti će i manje parnica, i one, koje nastanu, zadavati će sudovima manje posla.

Tu je, kako se čini, sabrano u glavnom sve, što se obično navodi u prilog navedenoga propisa. Nu to je u opreci sa istaknutom pod 1) iznimkom u prilog trgovaca, jer u prometu dolaze trgovci u obzir u prvom redu.

Zanimljiva je stvar, što se tiče s u d a c a. Ovakov propis ima naime u istinu neki žalac nepovjerenja prema sucu. A to je pogrešno Pogrešno ne samo po sebi, u ovoj našoj eri, gdje se daju posebne garancije za valjanost sudaca, nego napose i zato, jer je u opreci sa

[2]) Isp. Z u g l i a, Mjesečnik, 1927, str. 16 sl.

[2-a]) Naročito isključeno u čl. 1353. C. c. Isp. G a r s o n n e t, Traité théorique et pratique de procédure, Paris, 1899, III, § 827, str. 23, op. 16.

Digitized by Google

temeljnim principom novih postupnika, pa i našega projekta, naime da sudac sudi po slobodnom osvjedočenju. U jedan kraj daje mu se tolika vlast, a u drugi se ipak nema u njega pravoga povjerenja. Pošten i pametan sudac, to je glavna zaštita, kao što u kriminalu, tako i u civilu, ne samo od rdjavih svjedoka, nego i od — rdjavih isprava.

Što se pak tiče ljudi, koji su bolje situirani, oni ove nasilne zaštite §-a 423. ne trebaju, jer oni će i onako znati važnost isprava, kao izvrsnoga dokaznoga sredstva, te se po tom ravnati u svojim poslovima. A ovako, uz § 423., i oni su u opasnosti da izgube dokazalo, ako nemaju isprave u stvari preko 2000 D.

Da li će pokraj obligatornih isprava biti manje sporova, i dali će biti prostiji, kada ipak nastanu, o tom dolje pod 9.

4. Isključuju se svjedoci, a oni će ipak i pokraj §-a 423. rušiti te obligatorne isprave — dakako samo onda, ako se bude s tim slagalo osvjedočenje suca.

Tako već u pitanju istinitosti isprava mogu da odluče svjedoci. To nije u projektu isključeno. A po tom, ako se nadju svjedoci, koji će potvrditi, da je istinit potpis, koji nije istinit, ili će rušiti svojim iskazom istinit potpis tim da potvrdjuju recimo lasan alibi potpisnika za ono vrijeme i mjesto, za koje glasi isprava, može to da poda i krivoj ispravi dokaznu snagu dotično da poruši tu snagu i pravoj ispravi t. j. iskaz svjedoka može da bude odlučiv i u pitanju samoga preporpoga prava. Samo treba dakako da o tom bude osvjedočen sudac.

Mišljenje kaligrafskih vještaka odviše se cijeni u obrazloženju (str. 30.), jer takovo mišljenje nije pouzdano, napose u potvrdu, da stanoviti potpis nije istinit.[3])

Osim pitanja istinitosti dolaze i druge stvari, štono se mogu dokazivati svjedocima. Tako prigovor dolozuoga postupka, nasilja, straha, zablude, prividnosti (simulacije), lične nesposobnosti (pijanoga stanja ili drugoga smućenja).[4])

---

[3]) Isp. Garsonnet II. § 801, str. 658 i op. 3, Zuglia. »Mjesečnik«, 1925, str. 430.

[4]) Isp. Bonnier, Traité théorique et pratique des preuves, Paris, 1873, I. br. 140—142 bis, Garsonnet, III. § 825, str. 17. sl., (napose op. 4). § 827, str. 21. sl., Zuglia. »Mjesečnik«, 1927, str. 18, obrazloženje projekta, str. 40, 41. I za simulaciju redovito se uzimlje, da je nemoguće nabaviti o tom ispravu. U Francuskoj ima doduše naročiti propis čl. 1321. C. c. za dopustivost t. z. contre-lettre (potajni protuugovor kojim se dijelomice ili posve derogira očitom ugovoru, Isp. Bonnier, I. br. 142, str. 164, II. br. 513 i sl.), pa u tom pogledu ima dvoiba o dopustivosti pobijanja očitog ugovora po samim strankama, jer da su mogle sačiniti contre-lettre. Tako dvoji i naše obrazloženje. Nu i tu će u pravilu pristajati »moralna« nemogućnost. Često se koja od stranaka i naročito protivi sačinjanju pismenoga potajnoga ugovora, premda u istini taj potajni ugovor usmeno sklapa. Napose dogadja se, da u kupoprod. ugovoru dolazi manja kupovnina, nego je u istinu potajno ugovorena, i da se potajna založna pogodba zaodjene formom kupoprod ugovora. I po austr. gradj. zak. (§ 916) mora se priznati valjanost takovu potajnom ugovoru.

Digitized by Google

Prema tomu jednom se uzimlje, da su svjedoci nepouzdani, pa se u većim stvarima (preko 2000 D) ni proti ispravama (i do 2000 D) ne dopuštaju, a drugiput se ipak u tako važnim i čestim pitanjima (autentičnosti, dolusa i t. d.) dopuštaju. Time se jasno pokazuje, da se taj propis ne može složiti sa naravi stvari, da je u opreci sa opravdanim zahtjevima modernoga procesa, da se sucu ne smiju zastirati oči u traženju materijalne istine kraćenjem dokaznoga sredstva po svjedocima. Tomu »nepouzdanomu« dokaznomu sredstvu se i uz taj propis ipak priznaje velika važnost. To je svakako neskladnost.

5. Dokaz po svjedocima je slobodan i u slučajevima, »u kojima potraživaocu nije bilo mogućno nabaviti pismenu ispravu o spornoj činjenici«. Tu iznimku dakako mora dopustiti § 423. (t. V). Nu pita se, što je mogućno, a što nije? To je preporno. Uzimlje se da je tu dovoljna i »moralna« nemogućnost.[5]) A što je to moralna nemogućnost? To je pojam upravo neodredjen. Može se uzimati i u smislu »nicht tunlich« §-a 1323. austr. gradj. zak. t. j. da je moralno nemoguće, što nije razložno, što ne odgovara naravi stvari, što je spojeno sa neprimjerenim poteškoćama. Tako bi se i u gornjem slučaju pod 2), gdje je susjed posudio konja susjedu, moglo uzeti, da nije bilo moralno mogućno nabaviti pismenu ispravu, jer to ne bi odgovaralo naravi susjednog odnošaja. Tako postaje vrlo preporna ta obligatornost dotično zabrana. Sve je prepušteno razumnom nalaženju suca, onoga suca, u koga se prema smislu ovakovoga propisa nema pravoga povjerenja, da će se znati ili htjeti valjano orijentirati u dokaznom materijalu, osim ako mu se donesu isprave, a uklone svjedoci.

6. Iznimka je i u slučaju, gdje ima »početak pismenoga dokaza«.[6]) Projekt kaže (§ 423. t. IV), da se tako »zove svako pismeno, koje proizlazi od onoga, protiv koga je traženje upravljeno, ili od onoga, koga taj predstavlja, a koje pismeno spornu činjenicu dovodi do vjerovatnosti«. Kao primjere navodi obrazloženje obično pismo, ma i nekom trećem licu pisano, onda zabilješku na trgovačkoj knjizi ili drugoj hartiji, samo da je pisana ili potpisana po dotičniku, pa bila u potonjem slučaju štampana ili litografirana. To se može prihvatiti. Nu kako je sa nepotpisanim izjavama na spisima kaznenog ili gradjanskog suda ili ine nadležne vlasti ili javnog bilježnika, dostavljača? Kako je u slučaju, gdje je dotičnik dao pismo po drugom pisati ili otipkati ili štampati, ili ga je sam natipkao ili naštampao (da-

[5]) Isp. Bonnier, I, br. 172—174, Garsonnet, III, § 825, str. 17. sl., obrazloženje projekta str. 38, 43, 44.

Bonnier navodi (I str. 207) slučaj, riješen 29. V. 1826. gdje je kći ostavila materinu kuću, a nije sobom ponijela svojih pokretnina, kada se mati ponovno udala. Tu se uzelo, što je i posve naravno, da kćeri nije bilo moralno moguće, da nabavi ispravu o toj ostavnoj pogodbi, pa da se mogu o tom saslušavati svjedoci.

[6]) Isp. Bonnier, I, br. 165—170, Garsonnet, III, § 824, obrazloženje projekta, str. 42.

Digitized by Google

kle ne sam napisao), te drugoj stranci poslao ili pak lično predao, svaki put nepotpisano? ltd. Bonnier navodi (I, br. 166), da ima mnogo prepora o tom, koja pisma mogu da posluže kao početak pismenoga dokaza.

7. Dalje kaže § 423. (V. d), da se od obligatornosti isprava dotično od isključenja svjedoka izuzimaju slučajevi, »u kojima je potraživalac usled slučajnoga dogodjaja ili nepredvijenog slučaja, koji potiče od više sile, izgubio pismenu ispravu, koja mu je služila kao dokaz«.[7]) Nu pojam više sile još je mnogo preporan. To će biti ne samo požar, pljačka, brodolom, željeznički sudar, nego i razbojnički napadaj, provalna kradja ili druga koja normalnim sredstvima neotkloniva nezgoda. Dakle opet i preporna pravna pitanja i svjedoci. Po njima će se moći dokazati, da je isprave bilo, sve ako je i nije bilo. I to ne samo naročite isprave nego i t. zv. početka pismenoga dokaza, sve ako ga i nije bilo. Tako će se moći da potare i pravo, ispravom dokazano, ako se naime fingira izginuće isprave recimo namire o izvršenoj odgovarajućoj dužnosti Onda ne pomaže »ljudima, koji su bolje situirani« (v. br. 3), da imaju dugovnu ispravu. Ako se pak radi o pravu, koje u istinu opstoji, a nema isprave t. j. nema dokaza, premda ima svjedoka za njegovo postojanje, još će se lakše naći svjedoka za tobož propalu ispravu. Takovi svjedoci bi se mogli još prikazivati kao neka nužna obrana ugroženoga prava, kada je tomu pravu uskraćeno dokazno sredstvo, što ga u istinu ima u svjedocima.

8. Naš projekt prihvaća princip traženja materijalne istine i slobodnoga sudačkoga uvjerenja u glavljenju činjenica (§ 368.) u tolikoj mjeri, da prihvaća i maksimu oficijalnu dapače inkvizitorsku (§§ 246, 247), samo da potpunije posluči cilj t. j. da se nadje materijalna istina[8]) — dakako rešpektirajući pravo dispozicije stranka sa prepornim pravom samim. A sa tim principom traženja materijalne istine u očitom je neskladu § 423. Doduše i austr. postupnik, koji se recipira u projektu, propisuje (§§ 292-294), da sudac ima smatrati dokazanim, što se u ispravi potvrdjuje, ali samo dotle, dokle ne bude dokazano što protivno tomu, pa bilo to i po svjedocima. A isprave uopće ne zahtijeva kao obligatorno dokazalo. Naš projekt naprotiv u §-u 423. zahtijeva ne samo to da u svim važnijim stvarima (preko 2000 D) mora biti isprava, i da se o tom nemaju ni saslušavati svjedoci, nego i to da nema protudokaza po svjedocima, gdje ima isprave, pa radilo se i o manjoj stvari. Nije to dakle tek neka iznimna stega sudačkog uvjerenja, kao što po austr. zakonu, nego je to upravo pravilo u glavljenju istine, dakako ne više materijalne, već formalne istine. Sudac je time ne samo spriječen u glavljenju činjenica po svojem osvjedočenju, nego je spriječen i u vršenju onih dužnosti, što mu ih nalaže projekt, napose u §§-ima 246, 247, držeći se maksime ofici-

[7]) Isp. Bonnier, I, br. 175, obrazloženje projekta, str. 45.
[8]) Isp. obrazloženje, str. 5—8, 12.

Digitized by Google

jalne, inkvizitorske, da naime t r a ž i materijalnu istinu. Jer kako će sudac svojim traženjem napose prejudicirati riješenju onoliko prepornih pravnih pitanja, koliko ih je gore nabačeno, a da ne navuče na sebe sumnju pristranosti kod one stranke, kojoj to ne bi išlo u prilog, a možda i kod protivne stranke? Tu bi kadšto moglo biti i uspješnih doskočica u pitanju, da li je nešto »moralno« mogućno ili nije mogućno, dali opstoji početak pismenoga dokaza i t. d., pa kako će sudac u tom sudjelovati! A napokon čemu i da traži materijalnu istinu, kada je ne smije naći.

Takav propis dakle ne spada u ovakav projekt, a obrazloženje projekta očito nepravom kaže (str. 32), da bi u njem bio neki napredak.

9. Kada se to sve promotri, može se lako suditi o tom, da li je u §-u 423. više štete ili koristi.

Reagirajući na prigovor zagovaratelja slobode dokazivanja, da obligatornost isprava nije u skladu sa pretežnom nepismenosti našega naroda, kaže obrazloženje (str. 29-30), da se ovakovim propisom posredno utiče na širenje pismenosti. Nu glavna da se korist nalazi u tom, što će se tako spriječiti nagomilavanje parnica, a nastajuće da će se brže i lakše riešavati.

Može se dopustiti, da bi se time moglo ponešto pridonijeti širenju pismenosti. Može se i to priznati, da će biti manje parnica. Nu pita se, uz koju cijenu se to polučuje? Da je ta cijena očito neprimjerena, očito previsoka, to se, mislim, jasno vidi iz gornjega razlaganja. Napose je istaknuti, da će one parnice, u kojima se pojavi rdjavih isprava, te opravdanih prigovora, dotično gdje za istinska prava ne bude isprava, a ipak se hoće da provedu ta prava kod suda proti zlobnim dužnicima, biti mnogo zapletenije, nego da nema predloženoga propisa §-a 423. Sudovima bi dakle mogao biti olakšan posao samo radi manjeg broja parnica. Ali nije opravdano, da se malen broj nastoji polučiti prikratom ili komplikacijom dokaza, kao što ne bi opravdano bilo, da se to polučuje recimo postavljanjem malobrojnih sudova, ili pak postavljanjem malo vrijednih, uz to možda jeftinih sudaca, ili uvadjanjem vrlo visokih taksa sudbenih. U takovim prilikama ljudi bi se dakako odbijali od sudova, pa bi se ili uticali obraničkim sudovima ili se po što po to nagadjali, ili sami nastojali svojim načinom da si pravo pribavljaju, ili bi svoje pravo zapuštali. Ali takovom pravosudnom politikom ne bi se država pomogla, nego bi ju skupo platila. Veća radinost i poduzetnost, življi promet, profinjeniji, kompliciraniji život radja i više prepora, koji se u normalnim prilikama pokazuju kod sudova. U tom je napredak.

Isprave su tako dobra dokazala, da će si po naravi stvari same prokrčiti put. One ne trebaju ove nasilne protekcije, koja dolazi u prilog i r d j a v i m ispravama. Dobru ispravu teško će i bez toga propisa porušiti svjedoci kraj pametna i poštena suca. A tko ne sačini isprave, gdje bi trebalo t. j. gdje bi dobro bilo, da je sačini, ne

Digitized by Google

treba ga za to kažnjavati. Dosta je, da eventualno trpi štete radi toga, i da to ima sam sebi pripisati.

10. U obrazloženju ističe se (str. 29, 30, 32) u prilog predloženoga §-a 423. i to, da je i drugdje tako, napose u Francuskoj, Holandiji i Srbiji. Čini se, da je ta okolnost jedan od najvažnijih razloga, možda najvažniji, da je taj propis došao u naš projekt Potrebno je dakle osvrnuti se na taj argumenat.

11. F r a n c u s k a.

Takav propis donesen je u Francuskoj još god. 1566. (ordonnance de Moulins) t. j. u vrijeme, u koje pada borba kraljevstva proti zemaljskoj gospodi za apsolutnu vlast. Kraljevsko pravosudje apsorbira malo po malo kompetenciju gospoštiiskoga pravosudja te se postupovni propisi nalaze poglavito u ordonansama, štono su izdavane »u predmetu pravosudja i da se isprave njegove zlorabe«.[9]) Još prije nego u Francuskoj, uveden je sličan propis u Italiji, u štatutu grada Bologne godine 1453., u štatutu grada Milana godine 1498.[10])

Kao razlog toj ordonansi navodi se većinom podmitljivost svjedoka. Nu to nije sigurno, jer uvod čl. 54., koji sadržaje tai propis glasi: »Da se zapriječi umnažanje činjenica, za koje se napred vidilo, da su donašane pred sud, a podvrgnute su dokazu po sviedocima i prigovaranju ovima, od čega dolaze mnoge neprilike i z a m r s i v a n j a procesa: naložili smo i nalažemo . . .«, pa i Bonnier (I, str. 181) kaže: »Bio njezin glavni motiv, k o j i m u d r a g o, donijela je ta ordonansa pravu revoluciju u običaje.« Jednima se činila preko mjere neopravdana, dočim su drugi bili njom vanredno zadovoljni. Praksa da je često nastojala, da po mogućnosti osujeti njezinu primjenu (I, str. 181, 182, 200). Bonnier, premda brani (god. 1873.) ovakav propis, ipak ističe, da sistem, što je inauguriran tom ordonansom, ne nalazi općenitog odobravanja, da ima formalistički karakter, koji se ponešto protivi francuskim običajima, pa zato da se opaža, da judikatura ublažuje njezinu primjenu (I, str. 182). Na jednom mjestu (II, str. 2) Bonnier ovako oprezno brani tai propis: »Korist pismenoga dokaza ne poriče nitko. Samo jedna točka može biti preporna. Dali poraba toga dokaza ima ostati fakultativna, ili se pak može naložiti strankama? I m a t o m u t r i stoljeća da se francusko zakonodavstvo složilo sa ovim potonjim sistemom, vodjeno prije svega željom, da se predusretne procesima. D a n a s, k a d a j e t a j s i s t e m p r e š a o u n a š e o b i č a j e, teško može dovoditi do iznenadjenja, osim u iznimnim slučajevima. Nu može li se uvažavati pogibelj slučajnih prevara naprema općenitoj koristi da se zapriječi množina prepora, ili da se barem dade sucu stalna baza riješenju, svagda, kada je stvar moguća?« Ali sa svim tim Bonnier dopušta (I, str. 215. sl.) dokaz po svjedocima, i gdje je

[9]) Isp. G a r s o n n e t, II, § 536, str. 235.
[10]) Isp. B o n n i e r, I, br. 151 str. 180.

Digitized by Google

isključen, ako druga stranka na to pristane na sudu. Na taj način ne bi se tu radilo o propisu javnoga poretka, od kojega stranke ne bi mogle odstupiti. I doista, Garsonnet nalazi (III, § 819. str. 5) da po shvaćanju judikature, danas p o s t o j a n e, ta pravila n e m a j u n i p o š t o z n a č a j j a v n o g a p o r e t k a (ordre public), te sudovi ne mogu zabaciti ureda radi dokaz po svjedocima, kada ga jedna stranka zahtijeva, a druga na to izrično pristaje. Proti toj praksi navodi Garsonnet (op. 10), da se ne može previdjeti, da su motivi, s kojih je uopće isključen dokaz po svjedocima, donekle od općega interesa (d'odre général), ako ne od javnoga poretka (d'ordre public). Zakon naime da je htio, medju inim, zapriječiti množenje parnica, a taj se cilj ne polučuje, ako sudovi moraju dopustiti dokaz po svjedocima, premda ga zakon isključuje, nu interesirana stranka pristaje da mu se podvrgne. Garsonnet navodi više autora, medju kojima je ta stvar bila preporna u starije vrijeme, dotično je preporna još i sada.

Bonnier navodi ne samo slučajeve, gdje je kasaciono sudište riješilo (31. III. 1847. i 11. III. 1856.), da stranka ne može nakon definitivnog riješenja napadati dokaza po svjedocima, kada nije napadala one rješidbe, kojom je taj dokaz bio naredjen (I, str. 218), nego i izniman slučaj, gdje je apelaciono sudište u Rouenu riješilo (21. VIII. 1867.) da je dopuštena klauzula u polici pomorskog osiguranja, kojom se osigurani oprašta, u slučaju nesreće, da pridonese ikakov spis opravdajući (I, str. 218. op. 1). Od shvaćanja, da se tu ne radi o propisu javnoga poretka, pa do shvaćanja, da se može u konkretnom slučaju i u n a p r e d ugovoriti slobodno dokazivanje po svjedocima, nije daleko. Nu takovom konsekvencijom eludirao bi se u velikom dijelu sam propis. A to ne bi u skladu bilo sa višestoljetnim životom njegovim, te navikama pravnoga života francuskoga, pa ni sa interesom širokih krugova. A položaj suda francuskoga, u opreci sa položajem suda po austr. postupku, izrazito je p a s i v a n te može nekako da podnese i takav propis.[10-a])

[10-a]) Isp. G a r s o n n e t, II, § 556, str. 271 »Bitna značajka franc. postupka je u tom, da njim upravljaju stranke«. Cuche, Précis de procédure, Paris, 1924, str. 290. Garsonnet, II § 539 str. 241 kaže o francuskom postupku ovo: »U ostalom, gradjanski postupak je već zastario: Kopija odviše servilna ordonanse od 1667. i prakse pariškoga Chateleta, tako da i oni, koji najmanje poriču potrebu sudskih forma, naskoro mu prigovoriše, premda se klanjaju njegovoj mudrosti i razboritosti, da pretjeruje u svojim opreznostima, da je spor u svojem napredovanju, preobilan u spisima, jednom riječi postupak spor i skup, a ne onakav, kakova ga država duguje gradjanima«.

Već od godine 1862. nastoji se u većoj mjeri reformirati cijeli postupak, nu to još nije uspjelo (Garsonnet, II, § 540, str. 243. Cuche, str. 9).

G a r s o n n e t, I, § 226, str. 386, op. 10 prigovara onima, koji ne vide mogućnosti reforme gradj. postupka bez dokinuća ministerijalnih službi, da ne paze na nepriliku, što bi je bilo u tom da se ministerijalni službenici (officiers ministeriels) obrate u državne urednike, i time poveća i onako previše znatan broj državnih službi, niti na prekomjeran teret, što bi pao na erar o d k u p o m tih službi. Garsonnet naime smatra pravo ministerijalnih službenika, da presentiraju vladi svoga nasljednika u službi, privatnim pravom sui generis.

Digitized by Google

Ali da praksa nastoji po mogućnosti otupiti oštricu toga propisa, to je dosta jasno, te se nepravom ta stvar prikazuje u obrazloženju (str. 30), kao da u Francuskoj ne donosi poteškoća.

K tomu valja uvažiti, da je u XVI. stoljeću t. j. u vrijeme uvedenja obligatornih isprava u Francuskoj još vladala legalna do-

---

Officiers ministeriels jesu napose greffier (šef sudske pisarne), avoué (procesualni mandatar stranke, od koga se zahtijeva samo jednogodišnji pravni studij, zastupa stranku u pravilu samo u prethodnom pismenom postupku, kojim se priprema usmena javna rasprava, a u kojem si jedan i drugi avoué dostavljaju spise putem samostalnog dostavljača t. j. huissiera), huissier (javni dostavljač i ovršitelj, uz to naizmjence odredjivan jedan pa drugi kao prozivač predmeta i organ za uzdržavanje mira i reda na javnim raspravama), notaire (javni bilježnik). Imaju u stanovitom okolišu monopol profesije, što je izvršuju, a ne mogu svoje službe uskratiti onima, koji to zahtijevaju, te su spremni platiti tarifiranu nagradu. Polažu jamčevinu i prisegu, imaju pravo prezentacije svoga sljednika, koji po tom ima da se s njima pogodi o cijeni. U slučaju svrgnuća odredjuje se službeno iznos, što ga ima platiti novi officier destituiranomu ili njegovim pravnim nasljednicima u ime odštete. Ako se reducira broj njihov, moraju ostajući dati naknadu reduciranima, ako se pak poveća taj broj, moraju novi officiers odštetiti stare. Sa stečenim pravom na prihode takove službe postupa se dakle kao sa nekim pravom privatnim. (Isp. Garsonnet, I, str. 359 i sl., Isaure—Toulouse, Traité-Formulaire de procédure pratique, Paris 1895, uvod, str. XIX, XX, Cuche, Préces de procédure Paris, 1924, str. 114. i sl., Bonnier, II, br. 460, 463, ovaj potonji samo za notare).

Svi ti officiers ministeriels smatraju se kao pomoćnici pravde (auxiliaires de la justice). Pomoćnik pravde je osim njih i avocat (odvjetnik), t. j. slobodni zagovornik (ne mandatar) stranke na usmenoj raspravi. (Isp. Garsonnet, I, §§ 248—282 str. 412—466).

Kada je riječ o pomoćnicima pravde, teško je ne misliti i na državnog odvjetnika (procureur de la République) radi njegova osobitog položaja u gradj. stvarima, gdje ina lica fungiraju kao stranke a drž. odvjetnik je samo nuzstranka (partie jointe).

Drž. odvjetnik kao partie jointe nema položaja stranke (ne može na pr. prihvatiti se pravnoga lijeka), ali u okviru stranačkih zahtjeva podupire, koliko drži opravdano, zahtjev koje od stranaka svojim predlozima, što ih usmeno čini na javnoj raspravi. To je u smislu njegove zadaće, da mediju inim bdije nad vršenjem zakona uopće. Nekoje stvari moraju stranke saopćiti drž. odvjetniku (prepore o nadležnosti, o statusu itd.), da može učiniti svoj predlog, nu mora mu se saopćiti i svaka druga stvar, kada on to zahtijeva, osim toga ima da učini svoj predlog i u svakoj drugoj stvari, kada to zahtjeva sud. Zato u svakoj javnoj raspravi sjedi sa strane sudskom senatu drž. odvjetnik (zamjenik), te se njegovo ime mora navesti i u sud. riješenju. (Isp. Garsonnet, I, § 168—207, str. 279—358.

Dakle: Najprije notar sačini ispravu o dotičnom pravnom poslu (preko 150 franaka, art. 1341—1348 C. c.), onda huissier sastavi tužbu (de jure to je njegovo djelo, de facto često pomaže avoué), te ju dostavi tuženomu, na to jedan i drugi avoué instruiraju parnicu, iznesu je na sud. učinivši i obrazložene pismene predloge, advokati raščine već pismeno instruiranu stvar u pledoajerima na usmenoj raspravi, eventualno učini svoj predlog i državni odvjetnik. (Ovaj obično kaže, da se oslanja na sud). Tečajem instrukcije imaju predsjedatelji odredjenih za raspravu senata tek neku brigu za red, u kojem će stvari dolaziti u raspravu, u pravilu prema upisima u registru (rôle). Ta je manipulacija sa rôle doduše prilično komplicirana, nu puno je na brizi greffiera (Isp. Isaure-Toulose, Traité-Formulaire de procédure pratique, Paris, 1895, str. 66—69, Garsonnet, II, §§ 673—685, str. 447—466). Tako informiran sud donosi riješenje.

Može se doduše misliti, da je takova dioba radnje, u kojoj je zadaća suda stegnuta zapravo na izricanje pravde, a zadaća odvjetnika na usmeno razlaga-

Digitized by Google

kazna teorija, po kojoj je sudac m o r a o uzeti za dokazano, što su potvrdila dva nesumnjiva svjedoka.[11]) Slobodnoga osvjedočenja nije bilo, a ni suci nisu imali onoga položaja, što ga imaju danas, niti se od njih zahtijevala ona sprema, što se zahtijeva danas. U takovim prilikama moglo se, napose u ono tmurno doba borbe kraljevstva sa zemaljskom gospodom, nalaziti u obligatornim ispravama neko osiguranje i olakšanje pravosudja. Nu danas mi toga ne trebamo. Danas mi znamo drugih garancija za valjano pravosudje. Tu je napose usavršen postupak, u kojem je nestalo legalne teorije dokazne, tu su i suci sa osobito garantiranim položajem.

Ne samo da mi ne trebamo toga propisa, nego mi ga se moramo ozbiljno čuvati i radi toga, jer se takav propis teško dade ukidati, kada se uvede. U francuskoj ordonansi od 1566. godine kaže se, da isprave treba da se sačinjavaju kod j a v n i h b i l i e ž n i k a, ali da se ne isključuju isprave privatne. I doista, može lako biti, da je briga za povišenje prihoda javnih bilježnika također nešto doprinijela uvedenju toga propisa. A kada bi se taj propis dokinuo, umanjio bi se u znatnijoj mjeri prihod javnih bilježnika. U Francuskoj pak shvaća se ta stvar kao neka eksproprijacija, te bi valjalo odštetiti javne bilježnike.[12])

Osim toga ne smije se zaboravljati, da se glavne stvari o dokazu napose i propis o obligatornosti isprava dotično isključeniu svjedoka (čl. 1341.), nalaze od 1804. godine u sklopu gradjanskoga zakonika (Code civil, liv. III, tit. III, chap. VI, art. 1315-1369), gdje se preinaka ovako važnoga propisa, stojećega u vezi sa mnogim inim propisima gradj. zakonika, ne preporuča mimo općenite revizije, da se ne bi pomutio nužni sklad medju propisima gradj. zakonika.

Iz toga dakle, što je obligatornost isprava uz isključenje svjedoka uvedena u Francuskoj već 1566. godine, pa što još ni danas

---

nje jur pismeno instruirane stvari, također doprinijela tomu, da u pravilu i razlaganja odvjetnička stoje na zamjernoj visini, i sudska rješenja odaju oštro shvatanje konkretnoga slučaja i fino proničanje opstojećih, ma i starih, propisa, koje po duhu njihovu vješto primjenjuju u skladu sa naravi stvari. To je možda također razlog, da francusko zakonodavstvo može u tolikoj mjeri biti konservativno. Ali to je pravosudje, kako se vidi, i sporo i komplicirano i skupo, kraj svih dragocjenih načela javnosti, usmenosti i slobodnoga osvjedočenja, što ih je francuski postupnik donio već na početku 19. stoljeća. Nu lakše je snošljivo to pravosudje, kada se je dugotrajnim vršenjem već sljubilo sa pravnim životom francuskim. U takovim prilikama ne osjeća se više teško ni obligatornost isprava uz odgovarajuću stegu dokaza po svjedocima. Ali bi očito krivo bilo, da se mi povodimo za Francuskom dotično Italijom na taj način, da ovakovim propisom p o č m e m o s a d a, zato jer je njim počela Francuska još u XVI. dotično Italija još u XV. stoljeću, te još ni sada nije tamo dokinut. To bi krivo bilo, sve i da ne uvodimo oficijalne, dà istražne maksime, kako se to predlaže u projektu t. j. p o l o ž a j s u c a b a š o p r e č a n p a s i v n o m položaju francuskoga suca.

[11]) Isp. G a r s o n n e t, III, § 820, str. 6, § 855, str. 77.

[12]) Isp. G a r s o n n e t, I. § 226–247 str. 385–411 napose cp. 10 na str. 386. Isp. i opasku 10-a gore.

Digitized by Google

nije dokinuta, nije opravdano izvoditi zaključak, da je to stvar svakako dobra, i da bi je valjalo d a n a s uvesti i kod nas.

12. H o l a n d i j a.

U obrazloženju navodi se (str. 32, 34), da je u posljednje vrijeme, i to godine 1898., tu novinu t. j. obligatornost isprava uz isključenje svjedoka uvela u svoje zakonodavstvo i Holandija, napustivši sistem neograničenog dokazivanja po svjedocima, što ga je prije imala. Nu to je neka zabuna, jer je u Holandiji direktno važilo francusko pravo procesualno još od 1. marta 1811. do 1. oktobra 1838. Od 1. oktobra 1838. važi holandeski zakon o gradj. postupku od istoga dana, u bitnosti jednak sa francuskim pravom. Taj potonji zakon od 1838. god. znatno je revidiran zakonom od 1. VII. 1896. (ne 1898.), koji važi od 1. januara 1897. I gradj. zakonik holandeski sadrži ne samo materijalno pravo dokazno nego i propisa o dokaznom postupanju, poput francuskoga code civil. Nu odlučujući je iznos 300 forinta holandeskih,[13]) a u Francuskoj 150 franaka — još i danas.

13. S r b i j a.

Nisu navedeni motivi, s kojih je godine 1881. ta novina uvedena u Srbiji, te sada dolazi u §§-ima 242-245. a. gradj. sud. postupnika. A teško je uzimati, kako to, čini se, uzimlje obrazloženje (napose str. 44), da su tomu razlog kriva svjedočanstva, koja bi u znatnoj mjeri smetala pravosudju. Teško je to uzimati zato, jer u Hrvatskoj ne dodijavaju kriva svjedočanstva, premda u redovitom postupku sud m o r a smatrati za dokazano, što potvrde dva nesumnjiva svjedoka, dočim u Srbiji sud to ne mora uzeti za dokazano, nego sudi po slobodnom osvjedočenju. Teško da postoji tolika razlika u ćudi i običajima obostranoga pučanstva. Nama u Hrvatskoj puno smeta, što za sporne činjenice n e m a d o s t a d o k a z a l a, napose jer sud ne smije da pazi na indicija, osim u vrlo stegnutom opsegu. Zato se nikako ne možemo sprijateljiti sa tom misli, da velikim dijelom u n i š t a v a m o jedno vrlo važno dokazalo t. j. dokaz po svjedocima. Isprave nužne su kod nas u pogodbama o nepokretninama, radi gruntovnoga upisa, pa tu imamo to iskustvo, da isprave te medju zemljoradnicima sastavljaju većinom nadripisari. Tu se i komplicirane stvari, napose kojekakvi uvjetni odstupi i razni pridržaji pravni, zaodjenu u jednostavnu kupoprod. pogodbu, dakako uz nisku kupovninu — već radi prenosne takse. Najpoznatija i najraširenija tiskanica glasi naime na kupoprodajni ugovor. A štampane stvari već po sebi zavode neuki svijet i olakšavaju posao prepredenom nadripisaru. Nema tu osobite zaštite ni u »pismenosti« zemljoradnika, ni u nepovjerljivosti nepismenih lica, što ju ističe obrazloženje (str. 31), a ni u kažnjivosti prevare (obrazloženje, str. 30, 31), koja se obično ne može dokazati (Zuglia,

[13]) Isp. L e s k e-L ö w e n f e l d, Die Rechtsverfolgung im internationalen Rechtsverkehr, III. svezak, 1. dio, str. 360, 361, 382 (Dr. H. L. Asser).

Digitized by Google

Mjesečnik, 1927., str. 17). Takovi zapletaji lakše se rješavaju, kada nema stege u saslušavanju svjedoka.

Što se napose tiče navoda u obrazloženju, da u Srbiji nije bilo poteškoća radi spomenute stege u dokaznim sredstvima, uvažiti je najprije to, da je po §-u 192. gsp. svaljen na sudove i upravne vlasti teret, da verificiraju isprave, a onda i to, da promet i pravni život u Srbiji još nije u tolikoj mjeri razvijen, te bi se ta smetnja toliko osjetila. I napokon još je prekratko vrijeme, što je ta stega u život uvedena. Kada bi se uvela u našem novom postupku, nikako se ne bi mogla briga o tim ispravama, i time odgovornost za eventualne nedostatke naprtiti javnim vlastima, nego bi se to moralo povjeriti javnim bilježnicima. A poslije toga teško bi se to moglo dokidati, ma koliko smetalo, jer bi javni bilježnici teško podnašali toli znatno sniženje svojih prihoda.

Istina je doduše, da bi i država imala nešto prihoda u taksama, što bi ih stranke plaćale na isprave, nu država bi indirektno daleko veću štetu pretrpila u posljedicama toga neracionalnoga propisa.

Napokon slabo je to i odgojno sredstvo, da se zakonskim propisom dokumentira, ne to da ima krivih svjedoka, jer tih ima svagda i svagdje, nego to da su preotela maha ili da će preoteti maha kriva svjedočanstva, pa da se sudovi ne će znati ili možda ne će htjeti orijentirati u ocjeni dokaznoga materijala, ako im se ne donesu isprave dotično i ne uklone svjedoci. A nipošto nije vjerodostojno iskazano, da su prevladala kriva svjedočanstva, ni da će prevladati.

14. Mora se pozdraviti odluka vladina, da recipiramo austrijski zakon, nu pravo kaže prof. Zuglia (Mjesečnik, 1927., str. 16), da se o predloženom §-u 423. može reći, da je to »tudja, neorganska i — mogao bi reći — patološka izraslina na tijelu novoga postupka, koja ne samo što nagrđuje njegovu organsku i sistematsku cjelinu, nego prijeti, da ga posvema upropasti.«[14]) I zaista, ako to postane zakon, morati će se praksa zabaviti tom misli i tim po-

[14]) Zuglia napominje, doduše uzgredno, da je ugarski postupnik jednostavniji i našim prilikama bliži, te predlaže, da bi se eventualno dopustile novote u prizivu (»Mjesečnik«, 1927, str. 7, 14, 21 br. 15). Nu bitna značajka austr. postupnika i njegova znamenita prednost naprema francuskom, njemačkom i madjarskom zakonu, stoji baš u tom, da isključuje nova t. j. činjenice i dokaze, koji nisu izneseni u prvoj molbi. (Drugo su nova u potvrdu prizivnih razloga). Otuda i njegova osobita briga, da se prethodnim spisima ozbilino pripravi usmena rasprava, da se pomno sastavi raspravni zapisnik i presudni učin t. j., da se gradivo procesualno uhvati što bolje na pismo, i time omogući prizivnom sudu njegova zadaća t. j. kontrola ispravnosti provadjanja i pravnoga prosudjivanja. A da se to gradivo zbilja i pribere u prvoj molbi, zato široka vlast suda i prekluzije. Tko krivnjom propusti štogod, neka nosi posljedice, a tko bez krivnje, ima povratu i obnovnu tužbu. To zahtijeva nužni obzir na drugu stranku i na sud. To je svakako više u skladu sa zahtjevom brzine i jeftinoće postupka, a i jednostavnosti, nego da se facta i dokazala pretresaju u višoj molbi. Ovoj

Digitized by Google

slom, da se ta deformacija sad više sad manje uspjelom operacijom ublaži. Nastojati će, da se djelovanje zakona po mogućnosti pokaže uspješno, da se ne bi tim propisom izigrali drugi propisi toga istoga zakona, koji nedvojbeno vladaju zakonom, te su njegova bitna značajka. Možda će i naša praksa poput francuske uzimati, da propis taj nije donesen u zaštitu javnoga poretka, pa da u njemu nema zapreke inomu sporazumu stranaka.[15]) A možda bi pošla i korak dalje, te bi dosljedno uzela, da se taj sporazum može učiniti u konkretnom slučaju i unapred, samo da nema one »koncesije«, što je učinjena u t. VI. §-a 423. zastupnicima slobodnoga dokazivanja po svjedocima. U toj »koncesiji«, dopušta se naime, da »protivna stranka izrečno izjavi sudu« svoj pristanak na dokaz po svjedocima. To bi a contrario značilo, da se pristanak ne može dati vansudno, dakle je tu neko pooštrenje ostaloga propisa §.a 423. a ne koncesija, ako se naime uzme, da propis taj nije donesen u zaštitu javnoga poretka. Ako u kupoprodajnom ugovoru dolazi recimo klauzula »Kupovnina od 3000 D smatrati će se da je plaćena i onda, ako svjedoci potvrde, da je plaćena«, onda ne bi to važilo kao sporazum u smislu t. VI., ali bi se možda uzelo kao »početak pismenoga dokaza« t. j. polučilo bi se isto kao da važi sporazum.[16]) Praksa će uopće nastojati, da i pojam početka pismenoga dokaza i pojam nemogućnosti sačinjanja isprave uzme što šire. I gledati će, da uz ova ili ona indicija bude pod prisegom saslušana ona stranka,[17]) koja je ugrožena u svojem pravu. Jedni će reći, da je sve to protuzakonito, drugi naprotiv, da nije, kada se time spasava sam zakon. I t. d. Jednom riječi praksa će se motati amo tamo, kopkajući svedjer po gradjanskom postupniku, ne bi li našla uporišta za pravilno riješenje množine pravnih pitanja, štono će ih

---

bolje pristaje, da se što više zabavi pravnim pitanjem. To se zna, da se učin može i u drugoj molbi kadšto bolje uglaviti nego u prvoj, nu pita se, što je u pravilu bolje, praktičnije. Kao što se od 3 instancije došlo na 2, jer se to pokazalo praktičnijim, tako se ovdje stegom djelokruga druge instancije tek pošlo na tom putu korak dalje. Ako su slobodne novote sa ponovnom raspravom u drugoj molbi, često će se gubiti ozbiljnost rasprave u prvoj molbi. Austrijski zakon dakle najbolje odgovara i našim prilikama, a nova napose nisu u skladu sa njegovim aparatom, da se što sigurnije konstatiraju iznesena u prvoj molbi racta i dokazala .

[15]) Inače Urošević, Sudski trebnik, III. op. 1. ispod §-a 242, gsp.

[16]) U obrazloženju navode se kao primjeri početka pismenoga dokaza, i to za zajam od 3000 D, pismo navodnoga zajmoprimca, u kojem ovaj ište od tražioca zajam od 3000 D, a za kupovninu od 2500 D za prodanu robu pismo navodnoga kupca, u kojem ovaj obećaje tražiocu platiti 2500 D, za robu, koju će mu tražioc isporučiti tekuće sedmice.

[17]) Zuglia predlaže (»Mjesečnik«, 1927, str. 16), da se dokine to saslušanje, ako § 423. ostane, jer je oboje nespojivo. Nu onda će biti još veća opasnost od §-a 423., proti kojoj se borimo i tom nespojivosti. Stoga je bolje, da ostane i saslušanje stranke pod prisegom, da se umanji ta opasnost.

Digitized by Google

provocirati § 423. A obrazloženje hoće (str. 2) da donese, kako je to i opravdano, prost (jednostavan) i po tome brz i jeftin postupak! Austrijski zakon i jest dobrano uspio u tom. Ali sa ovom deformacijom nije to moguće. Praksa bi u tom procesualnom natezanju mogla zanemariti daleko važnije pretresanje pitanja materijalnoga prava gradjanskoga, na veliku štetu našega pravosudja i pravne nauke kod nas.

15. Opravdano je prema tomu svemu mišljenje, da u tom službenom poslu nema dosta pomnje, te je sva prilika, da ćemo još dugo čekati novi postupnik, i ne pazeći na to naše »siromaštvo«, koje nema sredstva ni za ovako nužnu stvar.

Medjutim svi mogu lakše čekati nego mi u Hrvatskoj, gdje važi pismen (protokolaran) postupak još od 1852. godine kao redoviti postupak sa legalnom dokaznom teorijom. Nu kada bi se taj postupak novelirao onako kako to ja predlažem u dolje nacrtanom predlogu,[17-a]) bio bi kako mi se čini, bolji od onoga što se predlaže u našem projektu, deformiran §-om 423., jer bi jednostavniji bio od ovoga i jeftiniji, a često i brži.

Već više godina bavim se tom mišli, da se u redoviti postupnik od 19. septembra 1852. uvede slobodno osvjedočenje u glavljenju činjenica, te mi je drago bilo, kada mi je god. 1925. vijećnik stola sedmorice Josip Pohor, onda šef odielenja ministarstva pravde u Zagrebu, povjerio, da izradim takovu zakonsku osnovu. Tim povodom izradio sam nacrt »zakona o djelomičnoj preinaci privremenog gradj. parb. postupnika od 16. septembra 1852. br. 190 dzl. i neparb. postupnika od 9. augusta 1854. br. 208 dzl.« (u slijedećem broju Mjesečnika pod A), te ga predao odjeljenju ministarstva pravde u Zagrebu 2. decembra 1925. pod br. 25903. Nakon što je stiglo mišljenje banskoga stola i stola sedmorice od 13. januara 1926. broj 26389-25. dotično 28. januara 1926. br. 4198-25., u kojima se u glavnom preporuča predloženi nacrt, sa nekim primjedbama t. j. preinakama i dodacima, izradio sam svoje protuprimjedbe, te učinio konačni svoj predlog, kako je to sve dolje navedeno (u slijedećem broju Mjesečnika pod B).

Izvještajem od 2. augusta 1926. br. 3147 predložilo je odjelenje ministarstva pravde tu stvar ministarstvu sa toplom preporukom i uz naročiti dodatak, da reforma ta ne zahtijeva nikakovih troškova. Nu od ministarstva nema ni glasa o tom, a da se ne zna tomu razlog. A berlinski »Handels-Eilbote« upozorava, ne posve bez razloga:[18]) »Der Rechtsweg führt in Jugoslavien nicht zum Ziel.« Pravo bi dakle bilo, da se požurimo, i da popravimo barem ono, što lako možemo popraviti.

[17-a]) Taj predlog dolazi prema opasci uredništva pod * u slijedeći broj Mjesečnika«.

[18]) Isp. »Mjesečnik«, 1923., br. 3–4, str. 217. i sl., br. 7–8, str. 305 i sl.

Digitized by Google

Nekoliko pitanja oko javnoga bilježništva

Priopćio Ivo Stanoš, javni bilježnik u Biogradu na moru.

I. REFORMA JAVNOGA BILJEŽNIŠTVA.

Zastoj u razvitku našega pravnoga života se opravdava poratnim prilikama. No činjenica je, da stari pravnici umukoše; da se vrlo malo mladjih svojim zvanjem zanose i u istom usavršuju; da zato naše zakonodastvo još uvijek leži na mrtvoj točki. Nadošli su doduše dani veće borbe za opstanak, ali apatijom se ne će žudjeno postići. Dok nam preostaje vremena za političko natezanje; dok očekujemo budućnost buljeći u zrak, zar da nemamo vremena, da perom ili riječi probudimo uspavane i zajedničkim silama — svaki po jedan kamičak — sazidamo veliku zgradu našega pravnoga života, dajuć time snage narodu i državi? Za to imamo sve uvjete, samo treba dobre volje. Poratne nevolje ne tuku samo nas pravnike države S. H. S., nego cio svijet ima svoje jade i svoje borbe, ali ipak kod drugih vidimo velik napredak, jer eto tamo se novi zakoni dnevno obnarodjuju.

Pri ovoj tvrdnji osvrnut ću se samo na javno bilježništvo. Ova je ustanova potrebna državi i narodu; nju zagovaraju sva pravnička udruženja naše države; nju je ljubljanski Kongres naših pravnika markatno afirmirao. Usprkos ovome svemu ona je vrlo nesredjena, dapače u nekim krajevima kao u Dalmaciji dnevno zapada u gori i gori položaj. Kod ministarstva pravde leži opsežan projekat novoga zakona za javno bilježništvo, ali nam je saopćeno, da treba naći sredstvo, da izadje iz arhiva. Počelo se govoriti o uredjenju nove tarife, koja se je u zametku rasplinula. Možda će mi se odvratiti, da i drugi važniji zakoni nisu pretresani, pa da ostaje vremena za uredjenje javnoga bilježništva. Zlo je, veliko zlo, da još uvijek moramo živjeti u pravničkom labirintu, jer se je davno u mnogom pogledu moglo pomoći. U Spomenici sarajevskoga Kongresa pravnika su neki pisci sa prstom pokazali ovaj kaos uz želju, da se rana što prije izliječi. Dosadanji pravnički kongresi dali su jasnu direktivu u ovom poslu, pa ipak sve ostade mrtvo slovo.

U pogledu javnoga bilježništva druge države učiniše svoju. Bečka vlada uredila je novu tarifu i mirovinski fond za javne bilježnike. U Madjarskoj stupiše na snagu dva nova zakona. Prvi uredjuje pismeni oblik isprave i javno-bilježničku obvezatnost (Notariatszwang). Ovaj zakon sastoji se od 16 paragrafa i dijeli se u tri dijela: 1. Općenite odredbe; 2. Slučajevi zakonom odredjene pismene isprave; 3. Prelazna naredjenja. U odredjenim slučajevima je posao ništetan, ako nema pismene isprave. Time je zakon otstranio kolebanje sudbene prakse glede bitnih dijelova ugovora. Prijašnji ili istodobni usmeni dogovori jesu bez pravne kreposti, u koliko ne trebaju za tumačenje ugovora. Cijeli je pak ugovor ništav, ako se iz okolnosti slučaja ustanovi, da su pogodbenici štogod drugo ugovorili, a da to nije u ispravi navedeno. Naknadne izmjene ili dopune moraju biti pismeno sastavljene. Za pismenu formu je potrebito, da pogodbenici, koji primaju terete i obveze, ispravu vlastoručno potpišu ili potkrižaju, što mora biti ovjerovljeno od javnoga bilježnika ili suda.

Digitized by Google

Kod javno-bilježničkih isprava otpada »unitas actus«, jer ponuda i prihvat mogu biti u posebnoj bilježničkoj ispravi. Tako zvane »punktacije« moraju biti u pismenoj formi kao ugovori. Za jednostrane isprave vrijedi isto pravilo. Punomoći, koje su sastavni dio ugovora, moraju biti sastavljene u istoj formi kao i ugovor. Pismeno moraju biti sastavljeni ovi pravni poslovi:

1. prenos vlasništva djelomično ili u cjelini; opterećenje ovoga sa pravom plodouživanja; — 2. kupoprodaja nekretnina; opterećenje istih; osnivanje založnoga prava ili drugoga stvarnoga prava; odreknuće stvarnih prava; — 3. zakupni ugovori vrhu nekretnina preko 50 hektara; otkazi ovakovih ugovora; — 4. darovanja; — 5. osnivanje zadužbina; — 6. pravo prekupa pa i u trgovačkim poslovima; — 7. pogodbe dosmrtnoga prihoda i slično; — 8 rješenje zajednice; — 9. ugovori za plaću; — 10. primitak općinske pripadnosti; — 11. ugovori o kapari ili pišmanluku.

Javno-bilježnička obvezatna djelatnost je propisana za ove pravne poslove:

I. Ugovori izmedju muža i žene, te zaručnika i zaručnice: a) oni, kojim se ustanovljuju imovinske prilike za trajanje braka ili za slučaj rastave bez obzira, da li je taj ugovor utanačen prije ili poslije sklopljenja braka; — b) pravni poslovi izmedju supruga i zaručnika; — c) generalne punomoći za supruge ili zaručnike.

II. Poslovi bez obzira na osobu ugovaratelja: 1. izjava nasljedstva; — 2. odreknuće nasljedstva sa ostaviteljem te uništenje ovoga odreknuća; — 3. odredjenje nasljednika za životа ostavitelja glede njihovih budućih zahtjeva na ostavštinu; — 4. dioba nasljedstva; — 5. nasljedne pogodbe i darovanja mortis causa; — 6. pogodbe o posinjenju.

Osim ovoga gornji se zakon odnosi na zadužnice izmedju supruga i zaručnika; primitak prčije; poslove izmedju slijepih, te gluhih i nijemih.

Glavna je ideja ovih novih madjarskih zakona: Proširenje javno-bilježničke djelatnosti na cijelo područje ostavinskih rasprava počevši od verifikacije smrti do predaje ostavštine. Madjarski javni bilježnici su sudbeni komesari od godine 1886. Novim zakonom postaju samostalne vlasti, kojima općine moraju ureda radi prijaviti sve slučajeve smrti. Kao takovi sami upravljaju zamolbe vlastima za sastav inventara. Primaju u pohranu gotov novac i vrijednosne papire. Kada je ostavinska rasprava dozrela, dostavlja javni bilježnik cijeli spis sa svojim mišljenjem nadležnomu sudu.

Ovakov rad naših susjeda neka nam bude podstrekom, da i mi čim prije dodjemo do dobrih zakona, a država do žudjene snage.

II. O OVJEROVLJENJU ISPRAVA.

Pri svakom koraku nalazimo samo zapreke. Da su one neizbježive, slegli bi ramenima, pokravajući se sudbini, ali kada su one plod nesredjenosti, moramo uprijeti, da ih čim prije odstranimo. Medju ovakove pravne stranputice spada ovjerovljenje potpisa odnosno ovjerovljenje isprava.

P r i v a t n e i s p r a v e su oni sastavci, koje bilo koja osoba sastavi vrhu nekoga pravnoga posla, a j a v n e i s p r a v e su one, koje

Digitized by Google

su sastavljene od vlasti i javnih bilježnika u granicama njihova zakonskoga djelokruga. Neki zakoni (kao zemljišnički i §. 432. o. g. z.) bezuvjetno propisuju, da dotična isprava uz ostalo mora biti barem u potpisima ovjerovljena. Javne isprave izdane od sudova i javnih bilježnika ne trebaju posebne zaporke ovjerovljenja, dok privatne isprave ovu trebaju. U tome je baš razlika! Ovjerovljenje na privatnoj ispravi odnosi se samo na potpis, a ne na sadržaj isprave, dok kod javnih isprava sastavom odnosna vlast ili javni bilježnik daje zakonitu snagu cijeloj ispravi (njezinu sadržaju i potpisima), pa su ove kao i javni bilježnici odgovorni za eventualni protuzakoniti sadržaj isprave. Ima pak pravnih posala, koji pod prijetnjom ništavosti moraju biti sastavljeni u formi javne isprave (§ 1. zakona od 25. srpnja 1871 — l. d. z. br. 76, § 551. o. g. z. i drugi).

Vlast dakle i javni bilježnici kod javnih isprava jamče pogodbenicima, da im je u ispravi naznačeni pravni posao zakonito utvrdjen, te da im je i pravni uspjeh osiguran u granicama države, u koliko posebni zakoni to ne priječe. Kod privatnih isprava vlast i javni bilježnici samo uredovno jamče i potvrdjuju, da je dotična stranka tu ispravu faktično potpisala, i u tome se sastoji pravo ovjerovljenje.

U našoj državi ovakova ovjerovljenja za domaći promet obavljaju ili s u d o v i ili j a v n i b i l j e ž n i c i ili p o l i t i č k e v l a s t i kao na pr. u Dalmaciji, Hrvatskoj, Sloveniji, Vojvodini sudovi ili javni bilježnici; u Bosni-Hercegovini samo sudovi; u Srbiji i Crnoj Gori političke vlasti.

Ako ovako ovjerovljenja isprava ima biti upotrijebljena u inozemstvu, tada odlazi u obzir posebni postupak. Kod nas u Dalmaciji vrijedi raspis ministarstva pravde od 25. studenoga 1884. br. 18664. Prema ovomu potpis stranke ovjerovljuje javni bilježnik, potpis ovoga predsjednik višega zemaljskoga suda, potpis potonjega ministar pravde, potpis ovoga kao i potpis zastupnika inostrane države (u kojoj spis ima biti upotrijebljen) ministarstvo vanjskih posala. U prometu sa Sjedinjenim državama sjeverne Amerike vrijede posebni propisi, sadržani u naredbi ministarstva pravde od 22. rujna 1896. br.9148. Inozemne vlasti uz sve ovo ispituju sadržaj isprave, pa istu primaju, ako odgovara zakonima njihove zemlje. Ovaj se postupak obično naziva: Ovjerovljenje diplomatskim putem. Praksa je, da inozemne delegacije u našoj zemlji ne će da direktno vidimiraju ovjerovljenja javnih bilježnika, u koliko se to ne tiče kojega stranca pripadnika države iste delegacije. Ovaj je njihov postupak točan, jer su postavljene, da štite interese državljana svoje države u prvom redu, a tek — prema ugovoru — interese državljana druge narodnosti.

Prema § 32. zakona od 25. srpnja 1871. (l. d. z. br. 95 — zemljišnički zakon) privatne isprave, koje se kod nas imaju upotrijebiti, moraju uz ostalo biti ovjerovljene od našega konzulata. I ovo ovjerovljenje potpisa tudjih podanika ne može biti direktno već diplomatskim putem, o čemu u praksi ima desta dokaza, a što zakonskomu razlogu i odgovara. Isprava, sastavljena u inozemstvu pa i ovjerovljena, redovito mora odgovarati sadržinom našim zakonima, pa ista ne može imati značaj javne isprave, ako joj to uslijed reciprocitetnoga ugovora ne pripada pod uvjetom, da ju je izdala koja vlast ugovarajuće države. Do danas naša država

Digitized by Google

nije sa nikojom državom sklopila ugovor ovakove vrste, pa ne može biti govora o inozemnim javnim ispravama, koje bi kod nas vrijedile.

Gore je navedeno, da kod nas u Dalmaciji ovjerovljuju potpise sudovi i javni bilježnici, dakle dvije državne ustanove. Javno bilježništvo radi ovoga silno trpi. Po sudbenom poslovniku ovjerovljenja obavljaju sudbeni kancelarijski činovnici. Čuju se tužbe raznih stranaka, da nisu presudu, zaključak, ovo ili ono rješenje primili. Svako zakašnjenje se opravdava prenatrpanošću posala, pomanjkanjem osoblja i t. d. Pošto odnosni činovnik potanko ne ispituje sadržaj isprave, to se zbiva, da se svakome sve i svašta ovjerovljuje. Iz navedenoga slijedi, da ovjerovljenje oduzimlje vremena sudbenomu osoblju za vršenje dužnosti obavezne sudske djelatnosti; da se ovjerovljenjem mnogo i mnogo puta pogoduje nadripisarstvo; da se indirektno konkuriše javnomu bilježništvu. Doduše javnoga bilježnika treba platiti, dok se kod suda ovjerovljenje obavlja badava. Ali treba imati na umu, da je bilježnička tarifa minimalna za ovakov posao: da javni bilježnici znadu sa jednakim razumijevanjem doći strankama u susret pa taman i bez ikoje nagrade; da nije ničim opravdano, da sudovi sebe opterećuju ovjerovljivanjem na štetu javnoga bilježništva.

Dalmatinski javni bilježnici ustadoše energično proti ovomu postupku. Predsjedništvo višega zemaljskoga suda u Splitu je shvatilo njihovo uzbudjenje, pa je izdalo svim sudovima okružnicu od 9. lipnja 1926. Pres. 7751/13b/25, koja u odnosnoj stavci ovako glasi:

»Druga je žalba bilježnika, da posao ovjeravanja sudovi razvijaju na štetu bilježnika. Po § 285. nespor. post. sudovi su dužni na traženje zanimanika legalizirati pismo ili potpise na originalnim ispravama i pri tome strogo postupati po § 239. poslovnika. Ta se dužnost osobito preporučuje u doba, kada se ispravljaju zemljišničke knjige.

S druge strane bilježnici su po zakonu (§§. 54. i 79. B. r.) pozvani na takovo legaliziranje. Gdje nema bilježnika, naravno je, da se stranke za te poslove obraćaju sudu. A gdje ima bilježnika, željno bi bilo, da se stranke obraćaju bilježniku. Ali samo zbog toga, što ima bilježnik, ne smije sud odbijati stranke i upućivati ih na bilježnika, ako one hoće da im legalizaciju obavi sud.

Da ne bi pak u tim slučajevima posao obavjerenja oduzimao sudskim namjetenicima previše vremena, vlasni su straješine kotarskih sudova ograničiti vrijeme za poslove legalizacije potpisa i vidimacije prepisa na odredjene satove (§. 42. posl.). Dužina toga vremena valja da bude u skladu sa posebnim potrebama raznih kotarskih sudova. Ali misli ovo predsjedništvo, da rijetko kod kojeg suda može biti potreba duljega vremena od par sati dnevno. Dakako kada su odredjeni posebni satovi, onda se u drugo vrijeme nemaju stranke pripustiti na legalizacije i vidimacije, već uputiti na odredjene satove ili bilježnika. Svakako se sudovi upozoruju na dužnost uskraćivanja legalizacija potpisa stanovitih lica, propisanu raspisom ministarstva pravde od 28. lipnja 1902. br. 13921 na strani 192. lista naredaba ministarstva pravde god. 1902.«

Pohvalno je rečeno obuzdanje ovjerovljenja, ali još nije dosta. Potrebno je, da se sudovima oduzme pravo ovjerovljenja u onim mjestima,

Digitized by Google

gdje postoji javni bilježnik. Potrebno je, da se čim prije utuku nadripisari; potrebno je, da naše državne ustanove budu zajamčene u svome ugledu i svome djelovanju, te da se oslobode svake konkurencije, a osobito medjusobne; potrebno je, da državne ustanove svojim točnim i brzim radom budu narodu od pomoći; potrebno je tudjina poštovati onoliko, koliko on nas poštuje. Tada ne će biti tudja isprava vrijedna kao i domaća; tada će biti rad sredjeniji; tada će ustanova ustanovi biti drugarica; tada će narod odahnuti ,a mi ćemo doživjeti žudjenu sredjenost u pravnom životu. Ovjerovljenje je izraz jakosti države, pa ga valja srediti, da postignemo željeno poštovanje prama sebi i drugome.

III. JAVNO BILJEŽNIŠTVO NA VODI I U ZRAKU.

Propis § 8. zakona od 25. srpnja 1871. (l. d. z. br. 75) glasi: »Uredovna djelatnost javnoga bilježnika prostire se na cijelo područje okružnoga suda, za koji je imenovan.« U Dalmaciji postoje okružni sudovi u Kotoru, Dubrovniku, Splitu i Šibeniku, te zemaljski sud (zadarski) sada u Šibeniku. Područje nadležnosti rečenih sudova proteže se na kopno, rijeke, more i zrak. U interesu pravne sigurnosti hoću da ovu teritorijalnu nadležnost podrobnije razjasnim, a bilo bi mi ugodno, kada bi tko moj rad popunio pa i ispravio.

Glede kopnene nadležnosti rečenih sudova svi smo na jasnu, a u slučaju dvojbe tražimo pomoć od starijih i iskusnijih, da nam pokažu odnosnu granicu, što oni uvijek uspjeno i izvrše. § 6. zakona od 30. svibnja 1869. (l. d. z. br. 93) glasi: »Obale i korita voda jesu vlasništvo posjednika obale i nerastavna sastojina obalnoga posjeda.« Dosljedno ovome rijeka Neretva spada u nadležnost okružnog suda u Splitu, rijeka Krka u nadležnost okružnog suda u Šibeniku, a rijeka Zrmanja u nadležnost zemaljskoga suda u Šibeniku. Kod rečenih sudova postoji više bilježnika. Svaka isprava sastavljena od javnoga bilježnika izvan teritorija, za koji je postavljen, nema moć javne već privatne isprave, dapače niti privatne, ako je za taj posao propisana obligatna javno-bilježnička djelatnost u smislu zakona 25. srpnja 1871. (l. d. z. br. 76). Javno-bilježnička djelatnost na moru se proteže toliko, koliko odnosni okružni sud zahvaća i koliko država ima pravo vlasnosti na isto. Ovo vlasništvo treba shvatiti ne u smislu običnoga materijalnoga vlasništva, već u smislu supremacije na dijelu mora, potrebitom za obranu države i njezinih državljana. Strani brodovi mogu slobodno broditi po obalnom moru dotične države, u koliko ne diraju njezine interese. Obalna država može pak zabraniti, da se strani brodovi usidre na njezinu moru i da smetaju slobodnu plovidbu, kao i da poduzimlju djela protivna njezinim zakonima. Taj dominium siže dotle, gdje prestaje moć posjedovanja; gdje više nema interesa, da se stranci paze. Državna supremacija nad morem počinje na granici njezine obale, a svršava »Ubi finitur armorum vis«. Dometaj topa već u 17. vijeku bio je odmjeren sa tri pomorske milje (5556 m). Dometaj pak modernih topova je osobito velik, pa stoga stara mjera od tri milje nije savremena. Mjerenje počinje od kopna, koje graniči sa morem, odnosno od najkrajnijega napučenoga otoka. Na prijedlog carinskog savjeta, a na osnovu člana 273. carinskoga zakona i ovlaštenja iz člana 73. za-

Digitized by Google

kona o budžetskim dvanaestinama za travanj, svibanj, lipanj i srpanj 1925. propisan je za našu državu ovaj carinsko-pomorski pravilnik:

Čl. I. — Državna granica kraljevine S. H. S. jeste carinska linija. Prema moru carinsku liniju čini najistaknutija točka morske obale, kopna i ostrva naše kraljevine pri najnižem stanju oseke. Na ušćima naših rijeka u more carinska je linija ona, koja ide u produženju jedne i druge morske obale preko samoga ušća.

Čl. II. — More duž carinske linije u širini 11 km 100 m jeste naše pribježno (teritorijalno) more i smatra se za »Naše vode«. Gdje more izmedju naše i strane obale nije šire od 22 km i 200 m, tamo je granica našega pribrježnoga mora sredina izmedju jedne i druge obale. Tjesnaci i kanali izmedju naših ostrva, kao i izmedju naših ostrva i našega tvrdoga kopna, smatraju se za naše vode bez obzira na njihovu širinu.

Ako se na obalnom moru države S. H. S. nalazi trgovački ili ratni brod ove države, tada dalmatinski javni bilježnici imaju pravo uredovne djelatnosti na ovim brodovima, u koliko su isti na vodama pripadajućim okružnomu sudu, koji je njemu nadležan. Ako se pak na ovom području nalazi brod strane države, tada treba razlikovati trgovački brod od ratnoga broda. Strick u svome djelu »De iure portuum« kaže: »Navis portum ingrediens, cum per hunc ingressum iurisdictionem portus profiteatur, legibus portus convenienter est agat necesse erit«. No ipak treba biti na čistu, da su ratni brodovi dio teritorija one države, koje zastavu viju, dok trgovački to nisu. Velika je razlika izmedju države i pojedinoga trgovačkoga društva. Budući da su ratni brodovi neposredni dio pravnoga organizma jednoga naroda, to dotična država, držeći se principa svoje suverene nezavisnosti, ne će dozvoliti, da tudja država s njom upravlja i vlada. Dosljedno ovome strani ratni brodovi ne spadaju pod jurisdikciju države, na čijim su vodama usidreni. Trgovački brodovi su pod okriljem države, koje zastavu viju, ali su vlasništvo privatnika i u interesu pojedinaca. Kao takovi stoje pod jurisdikcijom one države, u koje su vodama usidreni. Na svim dakle trgovačkim brodovima, javni bilježnik ima pravo uredovne djelatnosti, dok na ratnim brodovima strane države — nikada. Nastaje pitanje, da li javni bilježnik može uredovati na bordu države S. H. S., koji plovi po otvorenom moru ili po vodama strane države. Na otvorenom moru ratni i trgovački brod je nastavak teritorija države, koje zastavu vije, pa prema tomu javni bilježnik ima pravo uredovanja. Naravno, to pravo ima samo onaj bilježnik, u čijem je području taj trgovački brod upisan, dočim za ratne brodove to pravo pripada onome javnomu bilježniku, koji je nadležan nad onom lukom, koju je zadnju taj ratni brod ostavio. Na vodama stranih država javni bilježnik ne smije uredovati na trgovačkom brodu svoje države, dok na ratnom smije.

Na tijelu divne Dalmacije nalaze se dvije velike rane, a to su: oteti nam Zadar i Lastovo. U smislu spomenutoga pravilnika morezadarskoga i lastavskoga kanala za polovinu širine pripada kraljevini Italiji, a za drugu polovinu kraljevini S. H. S. Baš ovo more kraj Zadra pripada po pola rečenim državama: sa zapada od pravca, koji ide 600 m istočno od sela Diklo do brdašca (147 m) u selu Lukoran; sa sjevera od

Digitized by Google

zadarske obale; sa istoka od pravca, koji ide od crkvice Sv. Jelene do otočića Ošiljak; sa juga od obale otoka Ugljana. Pripadnici države SHS češće idu sa ladjom do Zadra, jer tamo imaju zemlje na obradjivanju. Dalmatinski tu nadležni javni bilježnik ne smije, da ureduje, čim je ladja zašla u sjevernu polovinu rečenoga kanala. — Isprava sastavljena na moru mora imati formu propisanu u § 68. pravilnika za javne bilježnike pa stoga nije dovoljna oznaka: »Na moru dne ....«, već mora biti označen brod, na kojemu je isprava sastavljena; ime mora ili zaljeva. Preko plovnih rijeka javni bilježnik može uredovati, ako se dotični brod i rijeka nalaze u području njegove nadležnosti. Ovo isto vrijedi za jureće željeznice, kočije, automobile i t. d. Razni zakoni kao carska naredba od 31. kolovoza 1874. (l. d. z. br. 122) i ministarska naredba od 11. ožujka 1892. (l. d. z. br. 51) bave se obalnom policijom. Po medjunarodnom pravu država SHS je velesila zato, jer ima morsku obalu. Ovo treba dobro shvatiti i poraditi oko podignuća primorskih krajeva. Tada će more rado da nam dade svoje bogatstvo.

Drugo neiskorišćeno polje državnoga bogatstva je — zrak. Osim nešto vojničkih avijona, privatnih avijona za javnu uporabu nemamo. Društvo za vazdušni saobraćaj u Beogradu poduzelo je takovu akciju. Ogromni stup zraka tlači našu zemlju, naše rijeke, naše more i nas same. Prema medjnarodnom pravu vrijedi princip: »Qui dominus est soli, dominus est coeli et inferorum.« Propisi §. 297., 422. o. g. z. spominju vazdušni prostor, a riješidba bečkoga suda od 27. studenoga 1907. obnarodjena u »Gazzetta dei Tribunali« ex 1909, usvaja načelo: »Zrak nad nekim zemljištem pripada ovomu toliko, koliko je moguće nad njim izvršivati vlasnost.« Dne 13. listopada 1923. izmedju sjedinjenih država Amerike, Belgije, Bolivije, Brazilije, Britanskoga carstva, Kine, Kube, Ekvatora, Francuske, Grčke, Guatemala, Italije, Japana, Nicaragua, Paname, Peru, Poljske, Portugala, Rumunjske, Kraljevine S. H. S., Sijama, Čehoslovačke, Urugvaja, Persije i Bugarske bi sklopljena »Pariška konvencija za uredjenje zračne plovidbe«. Ova glasi:

Čl. I. — Ugovarajuće stranke priznaju, da svaka vlast ima potpunu i isključivu suverenost nad zračnim prostorom nad svojim teritorijem i svojim vodama. U smislu ove konvencije za teritorij pojedine države razumijeva se glavni nacijonalni teritorij i onaj kolonija zajedno sa teritorijalnim vodama.

Čl. III. — Svaka ugovarajuća država se obvezuje, da će u vrijeme mira dozvoliti slobodni prolaz nad vlastitim teritorijem avijonima ostalih ugovarajućih država uz održanje uvjeta, naznačenih u ovoj konvenciji. Pravila ustanovljena od pojedine države za pripuštanje na svoj teritorij avijona druge ugovarajuće države moraju biti aplicirana bez razlike narodnosti.

Čl. III. — Svaka ugovarajuća država ima pravo, da zabrani s razloga vojničke discipline ili javne ligurnosti letenje nad odredjenim zonama svoga teritorija pod prijetnjom kazna, odredjenih u njezinim zakonima sa opaskom, da ne će u tom biti razlike izmedju privatnih i državnih avijona. U ovom slučaju biti će ostale ugovarajuće države obaviještene o položaju i prostoru zabranjenih zona.

Digitized by Google

Čl. V. — Nijedna ugovarajuća država ne će dozvoliti lijet nad svojim teritorijima avijonima druge narodnosti osim ugovarajućih država, u koliko za to ne bude podana specijalna dozvola.

Čl. VI. — Svaki avijon ima narodnost one države, u koje je registre upisan.

Čl. VIII. — Pojedini avijon ne može biti pravovaljano upisan osim kod jedne države.

Čl. X. — Pri internacijonalnom plovljenju avijoni će morati nositi oznake svoje države, ime i boravište vlasnika.

Čl. XXX. — Bit će smatrani kao državni avijoni: a) avijoni vojnički, b) avijoni odredjeni za državnu službu kao za policiju, carinu i poštu. Svaki ostali avijon smatra se kao privatni.

Čl. XXXI. — Svaki avijon, kojim zapovijeda osoba vojničke službe za to tu postavljena, bit će smatran kao vojnički.

Aeroplani i hidroplani kod raznih naroda zapadne Evrope i Amerike od velike su koristi državi i pojedincima za saobraćaj, vojnu obranu i sport. Pa baš radi toga i pravna znanost posvećuje im osobito pažnju. Kao što pojedinomu objektu pripada nadležeći stup zraka, tako i državnomu teritoriju pripada onaj stup zraka, koji ga tlači. Štogod u ovom stupu zraka leti, lepršа i visi, pripada sferi one države, čije je tlo, odnosno čija je voda. Vidjeli smo javno-bilježničku nadležnost planimetrijski označenu, a sada je red, da se dotaknemo sferičke. Ako vrhu tla, kojemu je nadležan javni bilježnik X, lebdi avijon, tada je bez sumnje nadležan javni bilježnik X, da u tom avijonu ureduje. Sasvim je druga stvar, ako domaći avijon ukrca nadležnoga javnoga bilježnika i s njim odleti na drugi dio države ili na strani teritorij. U prvom slučaju javni bilježnik uopće nije nadležan, a u drugom slučaju treba razlikovati vojni avijon od privatnoga. Oba ova avijona prestavljaju dio teritorija svoje države sa tom razlikom, da prvi ima specijalne prerogative, koje su od države nerazdijeljive. Na našem vojnom avijonu smije uredovati gdje bilo u inozemstvu javni bilježnik, u čiju nadležnost spada mjesto odlaska avijona. Ako se pak radi o domaćem privatnom avijonu, koji je odletio u inozemstvo sa domaćim nadležnim javnim bilježnikom, tada ovaj uopće nije nadležan za ikoje uredovanje, jer odnosni avijon spada pod jurisdikciju strane države. U zraku vrhu otvorenoga mora avijoni su bez razlike nastavak svoje države, pa prema tome za ovo vrijedi isto, što je spomenuto za brodove. U zadnje su doba u dalmatinskim lukama bili usidreni engleski brodovi, koji su bili udešeni kao hangar avijona, kojih su imali više komada. Pri ovom treba postaviti ove varijante:

1. Brod i avijon su vojnički, vlasnost strane države; — 2. brod je vojnički, avijon privatni, oba strane države; — 3. brod je privatni, avijon vojnički, oba strane države; — 4. brod i avijon su privatni, vlasnost strane države; — 5. brod i avijon su domaći bilo vojnički ili privatni; — 6. brod je domaći, a avijon vojnički, vlasnost strane države; — 7. brod je domaći, a avijon privatni, strane države.

Ad 1. — Kada je avijon položen na brodu i kada odleti u zrak ili se spusti na vodu ostaje nastavak teritorija strane države i stoga javni bilježnik ni u kojem slučaju ne smije na ovom avijonu uredovati. — Ad 2.

Digitized by Google

— Kada je ovaj avijon položen na brodu, tada se smatra pripadnost broda u tom slučaju na njemu ne smije uredovati naš javni bilježnik. Čim pak ovaj avijon odleti u na zrak ili se spusti na naše vode, tada je on podložan jurisdikciji naše države i prema tomu smije uredovati naš javni bilježnik, koji je nadležan nad vaodom i odnosnim stupom zraka. — Ad 3. — Dok je avijon položen na brodu, tada ima ista prava i dužnosti kao i brod. Dosljedno navedenomu javni bilježnik smije na njemu uredovati, koliko je za to nadležan. Čim se avijon digne, postaje corpus separatum, pa tim momentom dobiva vojnički karakter i isključuje svaku bilježničku djelatnost. — Ad 4. — Pošto su brod i avijon podložni supremaciji naše države, to je dozvoljena i bilježnička djelatnost. — Ad 5. — U svakom slučaju nadležni javni bilježnik ima pravo uredovanja. — Ad 6. — Rijetke su ove pojave, u koliko ne postoje posebni državni ugovori. Ali kada bi bio slučaj, tada avijon, koji je položen na brodu, dozvoljuje uredovanje javnoga bilježnika, a čim se ovaj avijon digne, javno-bilježničko uredovanje je isključeno. — Ad 7. — Avijon, bio položen ili letio, pripada nadležnosti našega tertorija i tim je javno-bilježnička nadležnost dozvoljena.

Sad spomenuto vrijedi, ako je brod sa avijonom na našim vodama, odnosno ako je avijon u stupu našega zraka; čim ovi ostave naš teritorij, tada se za varijante ad 1., 2., 3., 4. mora a priori isključiti svaka djelatnost javnoga bilježnika, kao i za varijante ad 6., 7., netom je avijon ostavio naš zrak. Zračnu granicu izmedju teritorija pojedinih okružnih sudova imao bi praviti vertikalni pravac, koji sa horizontalnim pravcem državne plohe pravi kut od 90°. Ovaj je teško postaviti, pa je tako nemoguće izmjeriti teritorijalnu nadležnost javnoga bilježnika u zraku. S druge strane teritorij pojedinih okružnih sudova vrlo je malen za let običnoga avijona. Gosp. ministar vojske i mornarice je predložio novi zakon za vazdušni saobraćaj. U ovom zakonu, kao i u ostalim zakonima treba posvetiti posebnu brigu pravnim poslovima, sklopljenim u avijonu, jer će inače bti parnica i ništetnih posala, što će nanijeti štete pojedincima i državi. Mislim, da bi bilo najbolje, ako pravni posao napisan od javnoga bilježnika, nadležnoga pri ukrcaju u avijon, bude vrijedio kao javna isprava za cijelu državu bez obzira, na kojem se je dijelu države nalazio avijon pri sklapanju dotičnoga posla.

Ocjene i prikazi

Dr. Stanko Frank: Osnovi prava o štampi, Zagreb, 1927. 16°., str. 173. (Tisak Jugoslavenske štampe).

I.

Upravo me je obradovalo ovo prvo znanstveno djelo moga mladoga kolege i nasljednika na stolici kaznenoga prava, jer je to i prvo sustavno znanstveno djelo o štampi na našem jeziku, dakle u našoj literaturi. Nitko od naših pravničkih stručnjaka nije bio pozvaniji od njega da napiše sustavno znanstveno djelo o štampi, jer je on kroz više godina bio glavni urednik, dakle je vodio i davao direktivu jednomu uvaženomu zagre-

Digitized by Google

bačkomu političkomu dnevniku. Na taj način je prodro u prirodu štampe, što se vidi i na svakom retku njegove knjige. A samo onaj može valjano znanstveno obraditi pravo o štampi, koji je prodro u prirodu same štampe.

Knjiga je razdijeljena na četiri dijela: u prvom govori o štampi, u drugom o zakonu o štampi, u trećem o kaznenom zakonu, a u četvrtom o pravu o štampi i pravnoj teoriji. U dodatku govori o postupku u zakonu o štampi.

Zadaća je štampe, da stvara javno mišljenje. Zakon o štampi ima pred očima tri svrhe; on nastoji da javno mišljenje, izraženo u štampi, sredjuje pod vidom represije na način, koji je sličan reakciji u kaznenom pravu. Zatim nastoji provoditi selekciju u štampi. To je potrebno, jer ima i pokvarene, patvorene štampe. U tu se svrhu služi ispravkom i jačanjem intelektualnoga faktora štampe protiv kapitalističkoga. Konačno zakon prevenira, da ne dodje do djela, koja su državi opречna. U tu se svrhu služi zabranom i cenzurom. Kada bi država, dodaje pisac, pokazala osobitu skrb za intelektualne komponente štampe, za novinare, jasno je, da bi ih na taj način mamila na svoju stranu, i otudjila ih suprotnomu javnomu mišljenju.

U drugom dijelu promatra pisac zakon o štampi kao izolovan zakon, kao zakon, koji postoji sam za sebe, i to na osnovu našega zakona o štampi od 6. kolovoza 1925., koji po mišljenju piščevu pokazuje sve osobitosti posebnoga metoda zakona o štampi u ekstremnom stepenu.

Vrlo uspješno dokazuje gosp. autor, da ni pisac, ni urednik, ni izdavač, ni štampar, ni rasturač ne mogu biti učinioci u smislu kaznenoga zakona, jer nisu namišljeno izvršili svih bitnih kriterija objektivnoga učina krivičnoga djela, radi koga se pozivaju na odgovornost. Zato se ne mogu radi tih djela ni kazniti. A da se tu ne radi o kazni u smislu kaznenoga zakona, jasno se vidi iz čl. 40. al. 3. i 4. našega zakona o štampi, koje glase: »U koliko se novčane kazne ne bi mogle naplatiti od osudjenih lica, izvršit će se naplata od izdavača. Novčane kazne, sudske takse i troškovi, ako se ne mogu naplatiti od osudjenih lica ili od izdavača, naplatit će se u slučajevima krivičnih djela, predvidjenih u članovima 45. i 53. ovega zakona, od štampara«.

Kada se može da sudi jednoga, a kazan ovršuje na drugome, kaže ispravno pisac, onda se je moglo i suditi drugome, a kazan ovršiti na prvome. Tuj se dakle ne radi o kazni, već o represijama političkoga karaktera, koje rukovodi kazneni sud.

Pisac misli, da valja novinara posve usporediti liječniku, koji u vršenju svoga zvanja zahvaća u tjelesni integritet čovjeka, pak ga država ne poteže na odgovornost, jer vrši svoje liječničko zvanje, pošto isto tako vrši novinar svoje novinarsko zvanje i onda, kada učini objektivno uzeto krivično djelo.

Sva apsurdnost shvaćanta, da su mjere izolovanoga zakona o štampi kazne, dolazi po shvaćaniu piščevu do izražaja, kada se uzme popravak kao svrha tih mjera; kada se znade, da je pretpostavka novinskoga preduzeća zamjenljivost pisca. Ne radi se o tom, što je mišljenje pojedinoga pisca, nego se radi o mišljenju novina ili časopisa. Pisac se može popraviti, ali će duh novina ostati isti. Pošto sankcije zakona o štampi ne mogu

Digitized by Google

biti kazne, mogu li da budu sigurnosne mjere? Ali i za sigurnosnu mjeru je pretpostavka zločinac, i to pogibeljan zločinac. Prema tomu bez zločina nema ni zločinca, a kamo li pogibeljnoga zločinca, a bez zločinca nema sigurnosnih mjera.

Prema tome konstrukcija lica či. 33. našega zakona o štampi nije ništa drugo nego vrsta mjera sigurnosti, upotrijebljenih protiv javnoga mišljenja, protiv štampe kao takove. One se odnose na štampu kao javno mišljenje.

I preventivnoj cenzuri i zabrani je zadaća, da sa svoga stajališta ocjenjuju sadržaj štampe. Preventivna cenzura je zabrana proizvoda štampe u klici, a zabrana cenzura dovršenoga proizvoda štampe.

Čim sud utvrdi, da je zabrana privremeno opravdana, dužan je državni tužilac, da započne kazneni progon protiv izvjesnoga lica. Najprirodnije je, da na kontradiktornoj raspravi zastupa ugroženu misao njezin autor, jer se tu vodi borba o socijalnoj ispravnosti njenoj. Ali zakon je drugoga mišljenja. On opravdava zabranu time, da zatvara ili globi jednu od osoba, označenih u čl. 33., a to su pisac, urednik, izdavač, štampar i rasturač. On ne će da zna za postupak protiv misli, izrečene štampom, on hoće svaki put da pogodi neku osobu. Po njemu se može kao zastupnik ideje, misli, o kojoj se radi, da pojavi čak i rasturač. On traži, kako slikovito kaže pisac, svoju funtu mesa, i pri tom mu je prilično svejedno, kome će je odrezati. Po piščevu mišljenju je svrha institucije ispravka kontrola istinitosti sadržaja tiskopisa. Naš zakon o štampi ne polazi sa toga stajališta; on ide za tim, da se tvrdnji, sadržanoj u novinama, postavi nasuprot tvrdnja vlasti ili privatnika. Zakon naš omogućuje, da se čuje i drugo mišljenje, koje može biti još mnogo neispravnije nego li prvo.

Zato bi se na zahtjev novinarskoga poduzeća morala radi svakoga ispravka bar naknadno provesti kontradiktorna rasprava, da se dokaže istinitost odnosno neistinitost ispravka.

U trećem dijelu govori pisac o odnosu kaznenoga zakona spram zakona o štampi. Svaki zakon o štampi hoće da bude kazneni zakon za prestupke, učinjene štampom, ili da kazneni zakon u tom pogledu bar upotpuni. Ali u kaznenom zakonu radi se o individualnim djelima, a u zakonu o štampi o socijalnim djelima, koja imadu samostalnu vrijednost i kod kojih odnos prema učiniocu može biti bez važnosti.

Govoreći o rješavanju problema zakona o štampi, promatra pisac bivši hrvatski, njemački i austrijski zakon o štampi, belgijski način reguliranja štampe, francuski zakon o štampi i druga zakonodavna gledišta.

U četvrtom dijelu govori pisac, da se prirodna pojava materija zakona o štampi, koje zakon o štampi hoće da normira, označuje pojmom javnoga mišljenja. Nije svrha zakona o štampi, da pravno ograničuje neko osnovno, prirodjeno pravo pojedinca, da slobodno izražuje svoje misli. Zadaća zakona o štampi nije, da garantuje ličnu slobodu izražavanja misli. Njemu i nije do izražavnja misli po pojedincu, nego o djelovanju tih misli na druge. On povlači u svoj djelokrug ove misli istom onda, kada su pomnožane i rasturene, jer onda istom nastaje vjerojatnost, da će te misli uroditi sličnim mislima u glavama drugih ljudi. Postoji opasnost, da bi se država mogla naći odjednom nasuprot mišljenju, manje više javno-

Digitized by Google

mu, manje više stalnomu, koje bi moglo izravno ili neizravno ugroziti njen opstanak. Prirodna pojava, koja predstavlja razlog za zakon o štampi, jest nepoćudno mišljenje neograničenoga broja ljudi, koje je nastalo povodom mehaničke reprodukcije mišljenja nekoga pojedinca. Nemoguće je, da bi jedna osoba mogla da dovrši štamparski delikat, počevši od pisanja pa do rasturivanja. Iz toga slijedi, da se prirodni subjekat svakako sastoji iz skupine osoba. Tražimo li za to djelo odgovornost individua, onda to ne znači ništa drugo nego uzimanje taoca.

Subjekat prava o štampi je javno mišljenje, prema tome je ono povodom reakcijama kaznenog prava. Kaznenopravno reagiramo samo onda, ako se radi o protivupravnim, uračunljivim i sakrivljenim djelima. Glede protivupravnosti nema poteškoća. Nasuprot ispunjuje javno mišljenje mnogo bolje taj uslov nego fikcije zakona o štampi. Sva lica zakona o štampi od pisca do rasturača ne mogu izaći iz željeznoga obruča, kojim ih steže javno mišljenje i sili, da dodju u opreku sa zakonom. One su žrtve svoga zvanja, koje traži, da budu mediji javnoga mišljenja i ne mogu nikako da izadju iz magičkoga kruga toga mišljenja. Njihovo je ali zvanje upravo tako nužno, kao što su nužna sva ona zvanja, koja su zaštićena zvaničnim pravom. Nasuprot javno mišljenje nastaje slobodno i pokazuje se kao dorasli protivnik pravnoga reda, kao podesan objekat za ocjenjivanje po pravnom redu.

Individualnoj, atomističkoj kazni je svrha, da ispravi krivu životnu koncepciju pojedinaca. Kazni kolektivne pojave javnoga mišljenja, konkretizovanoga, u štampi je svrha, da nakon iscrpljive kritike provede korekturu u konstrukciji javnoga mišljenja. Proizvod štampe će biti predmetom pretresa, kao što je inače predmetom pretresa djelo pojedinca. Ulogu optuženoga moći će primiti svaki od onih pojedinaca, koji dijele odnosno mišljenje; ali samo u toliko, što će im pripadati prava optuženoga, naročito pravo odbrane. Najpozvaniji za to pravo biti će pisac, urednik i nakladnik. Kako ne će biti izvrgnuti kazni, nema dvojbe, da će se u svakom slučaju javiti one osobe, kojima je to mišljenje najbliže. Kako u rimskom pravu imademo popularnu tužbu, tako bi ovdje imali popularnu odbranu. O rezultatu kontradiktorne rasprave zavisile bi mjere, koje bi se protiv tiskopisa upotrijebile.

Može se naprosto konstatirati neispravnost sadržaja i da se ta neispravnost u istim novinama objavi. Može se poništiti inkriminirani broj, da se zabrani izlaženje na odredjeno ili neodredjeno vrijeme ili što slična. Ni u kojem slučaju nema mjesta progonu pojedinca.

Zatim govori pisac o mjerama čiste prevencije i to najprije o policijsko-administrativnim mjerama. Važnija od njih su preventivna sredstva druge vrste. Ona su u našem zakonu sadržana u manjoj mjeri. Mi ipak imamo jedan propis u našem zakonu o štampi, kojim je zakonodavac barem pokušao, da bude savremen i da udje u predmet, s kojim se kod nas do sada nije bavio nijedan zakon o štampi. To pisac naročito ističe radi toga, što naš zakon o štampi po svojoj idejnoj koncepciji stoji inače na stepenu, na kojem su zakoni o štampi u većim evropskim državama stajali baš prije stotinu godina. To je čl. 94., po kojem se ovlašćuje ministar za izjednačenje zakona, da saglasno sa ministrom za socijalnu politiku propiše uredba

Digitized by Google

sa zakonskom snagom, kojom se uredjuju odnosi izmedju novinara i poslodavaca. Ta uredba je izdana 25. rujna 1926. točno prema austrijskom uzoru

Od osobite je važnosti nastavlja pisac, da preuzme država uredjenje ovoga odnosa u svoje ruke. Kad bi uspjelo, da se novinaru na taj način obezbijedi materijalna i moralna sloboda, imalo bi to ponajprije posljedicu, da se u borbi protiv pokvarene štampe nadju na jednoj strani nepokvarena javnost i pošteni novinari. Poslodavcima — redovno kapitalističkim skupinama — bila bi ograničena mogućnost, da u svoje lične interese, ili u one svoje skupine ili partije izrabljuju novinare, njihove sposobnosti i njihovu čast. Novinar, koji rad svoje materijalne i moralne zarobljenosti ima slijepo slušati gospodara, biti će spretno orudje u rukama tih gospodara, tim podesnije, što će za sadržaj štampe imati da nosi odgovornost pred javnošću i državom upravo novinar, premda taj sadržaj uvijek ne odgovara njegovu mišljenju i uvjerenju. Kod današnje organizacije novinstva — osobito u velikim državama uvjerenje novinara dolazi do izražaja u štampi nedostatno, odlučuje kapitalista, poduzetnik, partija, a onaj, koji nosi moralnu i materijalnu odgovornost, svaki je čas stavljen u položaj, da žrtvuje svoju individualnost, da radi pod sugestijom nadmoćne sile, u nekom stanju nužde. Današnji zakoni o štampi sa svojom individualnom odgovornosti omogućuju ne toliko anonimnost štampe koliko anonimnost onih, koji stoje obično iza štampe. Dižu zaštitni zid pred onima, koji su u istinu pravi neposredni učinioci.

Budući da je javno mišljenje za državu upravo tako važno, kao što je važna nastava, zdravstvo, pravosudje, traži pisac za novinare zvanično pravo upravo tako, kako ga uživaju liječnici, učitelji, braniteljii, državni tužioci. Preduvjeti su tome dokazana sprema novinara i njihovo materijalno obezbjedjenje.

Naravno da bi samo ono djelo novinarovo bilo pravno opravdano, dakle nekažnjivo, koje bi učinio ne u nakani, da krši pravni propis, nego da postigne socijalni cilj, dakle u dobroj vjeri.

Kod delikata učinjenih štampom traži pisac, da sudi porota. Osnovni zahtjev modernoga procesa jeste, da sudac ne bude stranka, nego da stoji nad strankama, da bude potpuno nepristran. Sudi li o neispravnom javnom mišljenju, o deliktu štampom, država preko svojih državnih sudova, ne će suditi nepristrani sud, već će stranka sama biti sudac. Kod svakoga delikta štampom radi se o javnom mišljenju, koje država otklanja kao opasnost po svoj opstanak, te ide za tim, da se otrese neugodnoga konkurenta. Moglo bi se desiti, da država izrabi svoj gospodujući položaj i da iz prevelike bojažljivosti poništi onakovo javno mišljenje, koje je za društvo, a možda i za državu upravo potrebno. Tu valja naći forum, koji će biti nad strankama, a to je narod, njegovo raspoloženje. Ono može da se razlikuje i od države i od javnoga mišljenja. Javno je mišljenje pocijepano i prolazno, dok je raspoloženje naroda trajno i jedinstveno. Ovomu narodnomu raspoloženju možemo prepustiti ulogu suca u raspri, koja se porodila izmedju države i nekoga javnoga mišljenja.

Tako sam eto u kratkim potezima prikazao misli vodilice ove zanimljive i poučne knjige. Na koncu dvije zamjerke svome mladome drugu. Prva je zamjerka, što mu je stil, osobito u početku razlaganja, dok se kreće u sferi pravne filozofije, pretežak i za poprečnoga čitaoca teško

Digitized by Google

razumljiv. Ne smijemo kada pišemo knjigu ili članak, nikada zaboraviti, za koga pišemo, komu je knjiga odnosno članak namijenjen. Ova je knjiga namijenjena u prvom redu novinarima, jer se radi o njima i njihovu zvanju, a onda pravnicima, a napose slušačima prava. Ako je knjiga, osobito na početku, preteška, pogibelj je, da će ju čitalac odbaciti još prije, nego prodre u njezin duh i shvati važnost i zamašnost njene sadržine. Druga je zamjerka, što pisac nije dovoljno pažnje posvetio čistoći jezika, koju nikada ne smijemo smetnuti s uma osobito mi, koji pišemo za naš mladi naraštaj. Uvjeren sam, da će se u drugom izdanju, koje ćemo, nadam se, skoro doživjeti, ispraviti obje ove pogrješke.

Knjigu toplo preporučam ne samo novinarima, pravnicima i slušačima prava, kojima ima da bude vade-mecum, nego i svakomu našemu inteligentu.

Samo ako ovaj prvjenac pisca bude što prije raspačan, potaknut i osokolit ćemo ga na dalji intenzivan rad, za koji imade i spreme i volje i sposobnosti; dok bi inače uslijed našega nemara morao da smalaksa i zahiri. Dr. *Josip Šilović.*

II.

Autor ove knjige je sveučilišni profesor, ali on je prije toga bio sudac, državni odvjetnik i — n o v i n a r! Potonja okolnost popunila je kod dra Franka onaj nedostatak, koji se osjeća kod mnogih inače dobrih pravnika, teoretičara i praktika, kada razradjuju pravo o štampi. Čak ni jedan Liszt nije mogao svojom pravničkom spremom nadomjestiti pomanjkanje novinarske rutine (što se na pr. vidi po njegovoj primjedbi citiranoj u ovoj knjizi na str. 88., dolje petitom). Ako se i ne možemo složiti s autorom u svim pojedinostima, pa čak ni u osnovnoj točci, s koje polazi u svojim razlaganjima, ipak treba priznati, da iz svakoga retka izbija pravnik i novinar, koji potpuno poznaje materiju i spretno ju svladava. Zato je i sasvim logično, što autor zauzima vrlo kritički i protivni stav prema našemu zakonu o štampi, za koji ispravno veli, da »pokazuje sve osobitosti posebnoga metoda zakona o štampi u ekstremnom stepenu« (str. 25.). Ovakov oštri, a ujedno sistematski i temeljito obrazloženi stav osobito je potreban kraj prakse nekih naših sudova i poslije inače dobrih komentara dra Hönigsberga i dra Muhe, za koje čitaoc lako dobiva dojam, da donekle čak i simpatizuju s našim zakonom o štampi.

Autor stoji na gledištu, da nijedno prirodno lice ne može biti p o č i n i t e l j e m delikta po zakonu o štampi i da su zato oni, koje naš zakon naziva počiniteljima, tek fikcije, zasebne konstrukcije zakona. Ne možemo dijeliti to mišljenje. Premda je štamparski delkt dovršen tek š i r e n j e m štampanoga napisa (novine, knjige i t. d.) i premda pisac sam ne slaže svoj napis, niti ga štampa i raširuje, ipak to ne može biti zaprekom, da se pisca ne samo smatra počiniteljem, nego da on to uistinu i bude. Delikt počinjen štampom jest u biti isto što i v e r b a l n i delikt, tek što je kod njega ta riječ (verbum) napisana odnosno izražena štampom. Ta forma, u koju se ovdje riječ (a preko nje misao) zaodijeva, ne utječe na počinitelja, ne mijenja to njegovo svojstvo; ona može izazvati tek izvjesne teškoće, da ga se ermira, ustanovi, koje opet teškoće mogu

Digitized by Google

biti, opravdano ili neopravdano, izvor i razlog nekih osebujnosti u pravu o štampi. Ako je misao odnosno riječ glavno, onda pisac ostaje počinitelјem, pa makar trebao pomagača, da njegov delikt postane dovršenim. I kod drugih delikata može se dogoditi, da ih počinitelj ne bude mogao izvesti bez pomagača, a da ipak zato ne gubi svojstvo počinitelja. Na to svojstvo počinitelja ne utječe kauzalni odnos pomagača prema deliktu, a još manje okolnost, da svi ti pomagači i dionici (urednik, izdavač, štampar, rasturač i t. d.) dolaze sa svojim udjelom izvadjanja vremenski tek iza pisca kao počinitelja. Pisac, davajući napis uredniku, čini to baš s namjerom da napis bude štampan i raširen; u njegovoj predočbi nalazi se onda potpuno jasan sav dalji proces sve do rasturanja napisa. Uostalom, kada se pojam počinitelja štamparskoga delikta i ne bi najtočnije pokrivao s pojmom počintelja po općem kaznenom zakonu, jer da prvi ne proizvadja neposredno i kao zadnji uspjeh djela t. j. širenje štampanoga napisa, ta ipak razlika više formalna, a manje, pače nikako bitna, ne bi nas smjela smetati, da za pravo o štampi stvorimo poseban pojam počinitelja. Ovakova sitna divergencija od općega prava o štampi ne bi ni izdaleka značila sukob s njime.

Da ni štampar ni rasturač ni izdavač nisu počinitelji, u tome se slažem s autorom. Ali ni naš zakon, kolikogod slab, ne označuje ih kao takove. Za nj su oni tek »odgovorna lica«. On ih pod stanovitim uvjetima pozivlje na odgovornost, baš kao da su počinitelji, kažnjava ih kao počinitelja (pisca), ali nijedno on tih lica ne smatra počiniteljima. U tome baš i leži velika nepravda i nelogičnost ovoga zakona; kada to ne bi činio, t. j. kada bi smatrao sva ona lica ujedno počiniteljima, upao bi u pogrješku, ali ne u nelogičnost; nepravda, koja bi kraj svega toga ostala, bila bi ipak razumljivija, a prema tome i ispričljivija. Zato ova lica nisu ni fikcije; ona su uzeta iz života, ona postoje. Zakon ih nije učinio počiniteljima, već ih je učinio odgovornima, a to je velika razlika (i. kako je već rečeno, nepravda). Dr. Frank je to vrlo dobro intuirao, što se vidi iz njegove tvrdnje na str. 45.: »Zakon o štampi pritom nalazi svoj račun — objekat za svoje sankcije — a to je glavno.« Da, to je glavno. Zakon hoće pošto poto da njegova sankcija bude prema nekome primijenjena; ako ne prema piscu kao počinitelju, a onda bar prema drugim licima, makar ne bila počinitelji. No iz toga, što obzirom na sankciju postupa s njima jednako kao s počiniteljima, ne slijedi, da ih smatra počiniteljima. Šteta što dr. Frank nije ostao kod gornje svoje tvrdnje; rekao bih, da je ovdje teorija zavela praktičara i prevela ga preko logičkoga zaključka u — fikciju. U skladu s komentatorima i praksom dr. Frank takodjer govori o sistemu isključive sukcesivne odgovornosti (str. 40.) našega zakona o štampi. Ne bih želio, da praksa odbaci to tumačenje, ali moram reći, da si čl. 37. zakona o štampi ne mogu drukčije protumačiti nego paralelnom odgovornošću izdavača uz pisca ili uz urednika (»ukoliko je aktivno sudjelovao kod publikacije« — puštajući kod toga na stranu pitanje, što znači »aktivno«). Dakle bi izdavač pod tim uvjetom bio uvijek suodgovoran (ne samo isključivo).

Kao i dr. Muha (ne samo u knjizi-komentaru, nego još jače u ka-

Digitized by Google

snijim zasebnim raspravama) tako i dr. Frank traži krivnju kao uslov za kazan po zakonu o štampi. Izvrsno je njegovo obrazloženje u tom pogledu na str. 52. i 132. Naprotiv argumente, koje za istu tvrdnju postavlja na str. 62. smatrao bih prije protuargumentima, i zato je uvjerljivije protivno stanovište dra Hönigsberga. Ipak će grubost zakona prisiliti praksu, da podje smjerom dra Franka i Muhe.

Kako je praksa, pa čak i ona vrhovnoga suda, na pr. ona stola sedmorce u Zagrebu pošla krivim putem u stvaranju odgovornosti t. zv. formalnoga i stvarnoga urednika, vrlo će dobro doći obrazloženje na str. 32. i sl. o materijalnoj teoriji djelatnosti urednika. Kada sam već kod urednika, moram osporiti tvrdnju autora na str. 35. (možda i nije tvrdnja autora, možda je i citat, jer dolazi navodni znak, ali uslijed vjerojatne štamparske pogrješke se ne vidi, gdje svršava citat i čiji je), da je »pravo pronašlo urednika, stvorilo odgovornog urednika«. Urednik nije proizvod prava: on je proizvod prakse i žavota. On stvarno postoji. Nije zlo, što mu je pravo nametnulo izvjesne dužnosti; zlo je što svaki propust tih dužnosti kažnjava ono kao dolozan propust.

Autor se ne zadovoljuje samo prikazom našeg zakona o štampi i ostalih glavnih u drugim državama te njihovom kritikom, nego nam daje i svoje poglede de lege ferenda. Ti su pogledi vrlo originalni, ali ujedno idealni, pa zato, bar za sada, neprovedivi. Budući da po njegovu mišljenju ne može biti pojedinac počinitelj delikta po zakonu o štampi, zato pojedinac ne može biti progonjen ni kažnjen. On isključuje uopće subjektivni postupak kod tih delikata, i zalaže se za neku vrst objektivnoga postupka u najširem smislu riječi. Predmetom rasprave ne će biti pojediinac, već proizvod štampe. Pojedinac, koji bi tu mogao doći u obzir (pisac, urednik, nakladnik) tek bi glumio okrivljenoga kod te rasprave, koja bi se vodila isključivo o stvarnoj vrijednosti proizvoda štampe. »O rezultatu rasprave zavisile bi mjere, koje bi se protiv tiskopisa upotrijebile. Može se naprosto konstatovati neispravnost sadržaja i odnosna konstatacija u istom tiskopisu objaviti, što bi u spretnoj formi trebala da bude najobičnija i najefikasnija kazan; nadalje se može poništiti inkriminirani broj, da se zabrani izlaženje na odredjeno ili neodredjeno vrijeme — ili što slično. Ni u kojem slučaju nema mjesta progonu pojedinca iz svih onih razloga, koje smo spomenuli.«

S postupkom u zakonu o štampi bavi se autor tek na tri stranice. Ukratko iscrpeni argumenti snažno djeluju. Autor, dakako, osudjuje taj postupak. Razmjerno dulje zaustavlja se na zahtjevu, neka okrivljenima po zakonu o štampi sudi porota.

Mislim, da ne bi bilo smetalo naučnome značaju knjige, da je autor prikazao postanak našega zakona o štampi, dogodjaje i motive, koji su ga izazvali i t. d. Onda bi nam mnoga zakonska ustanova postala jasnijom i razumjeli bi, zašto je u opreci s načelima općega kaznenoga zakona i prava.

Nije bez važnosti, što se u doba, kada su mnogi već skoro podlegli napasti, da se pomire sa zakonom o štampi, našao učenjak — novinar, koji je gotovo sve natkrilio svojom liberalnošću i u samu materiju ušao duboko kao rijetko tko prije njega kod nas. Dru Franku je uspjelo, da o

Digitized by Google

čitavome zakonu o štampi dokaže ono, što je na str. 42. rekao samo o jednome njegovu detalju: »Pravo kod formiranja materije nije znalo, da vodi računa o svojstvima materije, a da ipak udovolji svojoj tendenciji sredjivanja, odigralo je k o m e d i j u.« Samo što ta komedija izazivlje tragediju naše štampe i njezinih faktora, napose pisaca i urednika. Dakako da je tome uspjehu dra Franka u negativnome pravcu jednak uspjeh i u pozitivnome pravcu. **Dr. Ivo Politeo.**

Revue internationale de la théríe du droit. — Internationale Zeitschrift für Theorie des Rechts. — Ovaj je časopis izazvala potreba, da se stvori posebni forum, gdje bi se imala raspravljati pitanja o naravi prava, o odnosu prava prema državi i sva druga opća i temeljna pitanja pravne znanosti. Tim je pitanjima posvećeno u zadnje doba više pažnje u samoj pravnoj znanosti. Vidjelo se, da ne može biti ispravnih rješenja u specijalnim pitanjima, dok ta rješenja ne budu s općenitim temeljnim pojmovima, a i medusobno dovedena u sklad. Trebalo je dakle podvrći temeljitoj reviziji te osnovne pojmove; čak onamo do pojma prava. Dok su u starije doba pravnici te temeljne pojmove preuzimali od filozofa, pa su temelji pravne znanosti počivali na filozofiji, u novije se pak doba pravnici podvrgoše trudu, da zgradu svojih teorija sami sazdaju od temelja pa do vrha. Nema dvojbe, da je to bio veliki napredak, a mnoge su nejasnosti i krive predočbe time uklonjene. Ništa nije dakle naravnije, nego da se osnuje časopis za opću teoriju prava. Dakako, ako se htjelo, da taj časopis polući svoju pravu svrhu, trebalo je učiniti ga jednako pristupačnim svima narodima. Jer se pravo kaže u predgovoru revije, da je teorija prava medjunarodna, t. j. zajednička pravnoj znanosti svih naroda.

U takovim prilikama bratska nam češkoslovačka znanost zaslužuje osobito priznanje, kada je pokrenula taj časopis. Revija imade medjunarodni značaj: direkcija je povjerena trojici najodličnijih predstavnika moderne pravne teorije, sveučilišnim profesorima D u g u i t u (Bordeaux), K e l s e n u (Beč) i W e y r u (Brno), dok je urednik profesor Jaromir S e d l á č e k (Brno).

Časopis izlazi četvrtgodišnje, te je upravo navršio prvu godinu (1926./27.). Već do sada izašla četiri sveska prvoga godišta dokazuju, da su pokretači pogodili pravu svrhu. Prinosi iz pera najuglednijih trudbenika na polju pravne znanosti raznih zemalja jednako su privlačivi zanimljivošću kao i originalnošću iznesenih ideja. Na prvom mjestu razlaže svoje misli o biti države profesor K e l s e n, čije su smione, s velikim uvjerenjem i oštrom logikom iznesene teorije tečajem zadnjih 15 godina pobudile općenitu pažnju i našle vrlo velik broj pristaša. Prof. B o n n a r d (Bordeaux) raspravlja o Duguitovoj koncepciji prava i države, po kojoj Duguit danas zauzima posebno vrlo odlično mjesto u pravnoj znanosti. Dalji je prinos profesora sveučilišta u Palermu, Giuseppe M a g g i o r e, o čistoj pravnoj znanosti i njenim granicama, gdje traži, da pravna znanost ima sadržavati elemenat »pravne tehnike«, koji bi imao podržavati vezu apstraktne znanosti sa životom. Zanimljiv je članak profesora P i t a m i c a (Ljubljana) o deformacijama umovanja kao izvoru

Digitized by Google

pogrješaka u raznim teorijama o državi. O osobnosti države raspravlja prof. Miceli (Pisa). On se zalaže za pravnu osobnost države i razvija kod toga posebnu teoriju o limitaciji države u pravu. Napokon u zadnjem članku prvoga broja govori prof. Weyr o aktuelnoj temi prenosa zakonodavne vlasti, rješavajući postavljena pitanja pomoću opće pravne teorije, a time taj članak postaje još zanimljivijim.

Kao što se vidi, autori ovoga prvoga broja bili su prvi autoriteti pet raznih država, a tu radosnu činjenicu opažamo i u daljim brojevima. Drugi broj sadrži članke prof. Kallaba (Brno) o postulatu pravičnosti u teoriji prava, prof. Sandera (Prag) o pravnom doživljaju, prof. Donatia (Modena) o jedinstvu prava i pravne znanosti obzirom na diobu prava u javno i privatno, Josefa Kunza (Beč) o nauci Leona Duguita. Kunz je izložio u tom posljednjem članku nauku velikoga majstora, podvrgavši ju kritici na temelju Kelsenovih istraživanja. Nauku Duguita i Kelsena obradjuje takodjer prof. Tasić (Ljubljana) u članku o realizmu i normativizmu u pravnoj znanosti. Taj članak nije još dovršen, pa valja sa zanimanjem očekivati dalje izvode ljubljanskoga profesora.

Krug prinosnika proširen je vanredno zanimljivim člankom o »nutarnjoj« vrijednosti prava, u kojem poznati nizozemski učenjak Krabbe (Leiden) svodi obvezatnost pravne norme na njenu »nutarnju vrijednost«, t. j. na to, temelji li se ta norma na imperativu, koji nam se namiče posredstvom naše pravne svijesti ili pravnoga osjećanja.

U originalnoj maloj raspravi »Lex permissiva, Indifferenzstandpunkt, rechtsleerer Raum, Lückenfrage« govori Fuchs (Göttingen) o problemima, koji se u pravnoj znanosti nadovezuju na razlikovanje izmedju »morati« i »smjeti«.

I sam Duguit dao je svoj prinos u lijepom članku o rasudbi motiva i cilja u upravnom sudovanju francuskoga državnoga savjeta, u kojem dolazi do zanimljivih zaključaka na temelju nekih novijih presuda toga visokoga tijela.

Napokon stupili su i Rusi u kolo suradnika (a za naredno, sada nastupajuće godište najavljeni su prinosi učenjaka iz Poljske i Njemačke). Prof. Ladiženski (Rostov) govori u dugom članku o normama i prirodnim zakonima, baveći se u glavnom odnosima izmedju »onoga, što jest« i »onoga, što ima biti«. — Pojedini brojevi dopunjeni su bibliografskim bilješkama.

Svaki od navedenih članaka zaslužuje posebnu pažnju, ali već samo njihovo nabrajanje dovoljno svjedoči, da su pokretači revije polučili puni uspjeh. Pokrenuta revija postat će doista medjunarodna govornica za učene rasprave o temeljima opće teorije prava. Premda su već i do sada zastupane razne, u mnogom oprečne struje, to se ipak u glavnom zapaža, da su prinosnici učenjaci modernoga shvaćanja, čime je samo podignuta vrijednost i aktuelnost časopisa. To, a napose i okolnost, da su medju prvim suradnicima revije takodjer Jugoslaveni, sigurno će privući pažnju našega pravničkoga svijeta na tu odličnu publikaciju. (Predbrojba jednoga godišta stoji 150 Kč, a vrši se kod knjižare Rudolf M. Rohrer u Brnu, Rašinova ul. 7.)

Dr. Juraj Andrassy.

Digitized by Google

Pravosudje

Kazneno

O odgovornosti učinioca za posljedice svog zlobnog djelovanja po § 155. b. k. z. — K tumačenju propisa § 155. c. k. z. — Kada učinilac radi zasjednim načinom (§ 155. d. k. z.).

Riešenje stola sedmorice, odjeljenja B. u Zagrebu, kao kasacijonoga suda od 22. lipnja 1927. Kl 144/27.

Žalbi ništavosti optuženika P. F. protivu presude okružnoga suda u Splitu od 6. prosinca 1926., kojom je bio oglašen krivim za zločinstvo teške tjelesne ozljede po §§ 152., 155a), b), c) i d) k. z. kasacijoni sud nije udovoljio.

Razlozi: Neosnovano se optuženik žali sa gledišta razloga ništavosti § 281. br. 10. k. p., da je čin, radi koiega je napadnutom presudom priznat krivim radi zločina teške tjelesne ozljede po §§ 152, 155. a) k. z., bio kvalificiran i po § 155, slovo b), c) i d) k. z. Nepobijanim dijelom presude je utvrdjeno, da je optuženik u namjeri, da prouzroči oštećeniku koju od posljedica po § 152 k. z. udario svom snagom oštećenika držalom od mašklina po zatiljku, zadavši mu ozljedu teške naravi, skopčanu sa 25 dana nesposobnosti vršenja zvanja, a za tim tjerajući ga pred sobom i navaljujući na njega sa istim držalom proizveo, da je pao preko jednih kolica na način, da je prelomio kost mlitije lijevoga koljena i zadobio ozljedu teške naravi skopčanu sa preko 30 dana nesposobnosti vršenja zvanja i sa osobitim mukama.

Optuženik hoće sada, da se ova ozljeda sa preko 30 dana nesposobnosti vršenja zvanja ne može upisati njegovoj zloj namjeri, jer da je valjalo ustanoviti, da je on namjeravao natjerati na sladoledarska kola oštećenika u namjeri, da mu prouzroči tešku tjelesnu ozljedu, a pošto to nije ustanovljeno, da se ova ozljeda ima označiti prekršajem po § 335. k. z.

Žaliteli nema pravo. Jer netom je napadnuta presuda utvrdila, da je optuženikov namišljaj bio neprijateljski i da je i prelom kosti mlitije nastao kao posljedica optuženikova napadaja, preduzetoga protivu oštećenika u neprijateljskom namišljaju, ne može da bude govora o nehotnom djelu, kakovo je ono, predvidjeno u § 335. k. z. Da li je optuženik htio natjerati oštećenika na sladoledarska kola u namjeri, da mu prouzroči kakovu tešku tjelesnu ozljedu ili ne htio, bez ikakove je važnosti, jer je glavno, da je optuženik, navaljujući na oštećenika držalom mašklina, proizveo da je ovaj udario nogom u kola i zadobio tu ozljedu. Ne radi se dakle o prostoj nemarnosti ili neopreznosti na strani optuženika, već o njegovu zlobnom postupanju, pak je radi toga odgovoran za sve posljedice, bilo da ih je htio prouzročiti, bilo da ih je predvidio ili ne. Postoji po tome uzročna veza izmedju zlobnoga djelovanja optuženika i ozljede oštećenika, jer ovaj ne bi bio naletio na sladoledarska kola i zadobio na koljenu onu ozljedu, da optuženik nije navalio na njega držalom od mašklina (§§ 1, 152, 134 k. z.).

Pristati je na mišljenje žalbe, da je za postojanje kvalificiranoga slučaja zločina teške tjelesne ozljede, skopčane sa osobitim mukama (§ 155 c) K. Z.), potrebito, da dulje trajnje intenzivno bolnoga stanja bude spojeno sa samim činom zlostave, te da se ne mogu podvrći pod ovu zakonsku oznaku one muke, koje su posljedica zadane ozljede, već samo one, koje ozljedjeni pretrpi pri zadavanju ozljede. U konkretnom slučaju pristati je na mišljenje napadnute presude, da je sam čin ozljede bio skopčan sa osobitim mukama, jer je optuženik upravo mrcvario oštećenika, udarivši ga najprije držalom mašklina po zatiljku i prouzročivši mu tešku tjelesnu ozljedu, zatim je, tjerajući ga pred sobom i navaljujući na njega istim držalom mašklina, proizveo, da je pao preko jednih kolica na način, da je prelomio kost mlitije lijevoga koljena i zadobio ozljedu teške naravi, skopčanu sa preko 30 dana nesposobnosti vršenja zvanja a k tome na lijevom laktu još suviše i dvije ozljede lagane naravi, skopčane sa dva dana nesposobnosti vršenja zvanja, a najzad dok je na zemlji ležao zamahnuo na njega nožem velikom snagom, prebivši mu naskroz desnu podlakticu i zadavši mu ozljedu teške naravi skopčanu sa 20 dana nesposobnosti vršenja zvanja, pak k tome još jednom zamahnuo nožem,

Digitized by Google

ali videći, da se kupi svijet, koji bi ga bio uhvatio, bacio nož i pobjegao. U ovako ustanovljenom činu zlostave nazrijeti je i kvalifikaciju čina »sa osobitim mukama«, ali ne u jednoj ozljedi samo, nego u cijelom činu zlostave. Nije prama tome pogrješnim tumačenjem zakona pogrješno čin kvalificiran po § 155 c) k. z.

Spočetka neosnovano se optuženik žali takodjer, što je čin kvalificiran po § 155. d) k. z., da je naime izvršen zasjednim načinom. Napadaj »zasjednim načinom« postoji uvijek, kada napadač zaključi izvesti napadaj na nečiji tjelesni integritet nenadano, lukavo, sakriveno na način, da je napadnutomu onemogućena ili veoma otešćana obrana. Napadnuta presuda utvrdjuje, da se je oštećenik oboružao nožem, držalom od motike, koje je držao sakriveno i obješeno o remenu hlača, sjedeći na obali pred kafanom. Kada je opazio oštećenika, gdje prolazi smjerom Marmontove ulice, da je pošao za njime i došavši blizu njega, nenadano se zaletio i udario ga ostraga po glavi držalom motike, kada oštećenik nije mogao ni slutiti napadaj. Ovako izvršeni napadaj ima sva obilježja napadaja »zasjednim načinom«, jer ga je optuženi zaključio izvesti, oboružao se za napadaj i izveo ga, kada se oštećenik nije mogao nadati napadaju. Radi toga ispravnim tumačenjem zakona čin upisan u grijeh optuženiku bio je kvalificiran i po § 155. d) k. z.

Izreka o troškovima osniva se na 2. st. § 390. kriv. post.

Prepoved § 50. k. z. je zgolj tako razumeti, da sodišče ne sme pooštriti smrtne kazni. Ko je obtoženec že prestal kazen na prostosti, ki mu je bila prisojena pred smrtno razsodbo za kako drugo kaznivo dejanje, se ne more reči, da ta že prestana kazen pooštruje smrtno kazen, ki je bila kasneje prisojena za drugo različno dejanje. — Določba § 265. k. p. se nanaša le na kazni na svobodi in nima vporabe na smrtno kazen.

Odločba stola sedmorice, od. B. v Zagrebu, kakor kasacijskega sodišča od 30. lipnja 1927.

Ničnostno pritožbo obtoženca J. P. zoper razsodbo porotnega sodišča v Celju od 17. prosinca 1926., s katero je bil zaradi hudodelstva zavratnega umora po §§ 134., 135. št. 1. k z. obsojen po § 136. k. z. na kazen smrti na vešalih, kasacijsko sodišče je zavrnilo.

Razlogi: Ničnostna pritožba J-a P-a uveljavlja edinole ničnostni razlog po t. 12. § 344. kpr. Toda ničnostni pritožbi ni pritrditi.

Pozvani ničnostni razlog utemeljuje ničnostna pritožba češ, da je sodni dvor v škodo obsojenca prekoračil meje zakonitega kazenskega postavka, ko je izrekel proti njemu kazen smrti na vešalih kljub temu, da je obtoženec po predmetnom hudodelstvu umora bil obsojen že 5 krat in je te kazni tudi že prestal.

Stem da je bila smrtna kzaen pooštrena, kar da je po § 50. k. z. nedopustno. Sodni dvor da je tudi pri odmeri kazni protizakonito odklonil vporabo določila § 265. kpr. Pritožba uveljava stem ničnostni razlog točke 12. § 344. kpr. Toda nima prav.

Prepoved § 50. k. z. je zgolj tako razumeti, da sodišče, ko smrtno kazen izreče, ne sme iste pooštriti. Ko je obtoženec kazen na prostosti, prisojeno mu pred smrtno razsodbo, za kako drugo kaznivo dejanje, že prestal, se vendar ne more reči, da ta že prestana kazen poostruje kasneje za drugo različno dejanje prisojeno smrtno kazen.

Poostritev je le ono, kar napravlja kazen duševno, telesno, ali gospodarsko občutnejšo. Zlo, ki se je že kadaj prej pretrpelo, ne more več imeti tega učinka na kazen, ki jo je izvršiti kasneje.

Zapornim kaznim, na koja je bil obtoženec P. obsojen že v letih 1921. do 1925. (r. št. 21. jih koje je že prestal, ni mogoče toraj priznati lasnosti poostritvo v smislu § 50. k. z.

Določba § 265. k. pr. se nanaša le na kazni na svobodi in nima vporabe na smrtno kazen. Sicer bi ne imele smisla besede, da ne sme biti prekoračena najvišja za najstrožje kaznivo dejanje določena kazen, ko smrtne kazni pac ni mogoče prekoračiti.

Pravno stališče napadene razsodbe je toraj v skladu z zakonom in je zategadelj bila ničnostna pritožba zavrnjena.

Digitized by Google

Za izjavu potpisanu kolektivnom oznakom »ravnateljstvo d. d.« odgovaraju članovi ravnateljstva kao fizička lica tim prije, što se ličnost pisca po čl. 34. zak. o štampi može utvrditi i na »osnovu drugih dokaza«. — Zakon o štampi nije porušio temeljno načelo kaznenoga prava, da svatko ima odgovarati za svoju krivnju, jer je u čl. 34. naveo, da na prvom mjestu odgovara pisac, a tek subsidijarno urednik.

Rješidba stola sedmorice kao kasacijonoga suda od 27. srpnja 1927. br. 3558.

Stol sedmorice kao sud kasacijoni danas dne 28. srpnja 1927., povodom podnešene po privatnom tužitelju S. S. žaobe ništovne proti osudi sudbenoga stola u Z. od 23. lipnja 1927. I.—1495—1927, kojom je rečeni sudbeni stol sudio. 1) J. K. Ž., 2) Dr. A. P., 3) S. K., 4) V. A. 5) I. Š. 6) J. M. rješavaju se temeljem §-a 250. 3. kp. od optužbe radi klevete po čl. 52. z. o. št., da su u zagrebačkim novinama, i to u br. 58. »Obzora« od 1. ožujka 1927., u br. 61. »Novosti« od 2. ožujka 1927., u br. 60. »Morgenblatt«-a od 2. ožujka 1927., u br. 50. »Riječi« od 2. ožujka 1927., u br. 2148. »Hrvata« od 1. ožujka 1927., u br. 50. »Jugoslav. Lloyda« od 2. ožujka 1927., u br. 5412. »Jutar. Lista« od 2. ožujka 1927. i u br. 1879. »Večeri« od 1. ožujka 1927. napisali i potpisali, odnosno dali svoj pristanak na uvrštenje »Izjave« ravnateljstva Hrvatske sveopće kreditne banke d. d. u Z., u kojoj se obzirom na tužiočevu brošuru »Svima nadležnim vlastima«, štampanu u Vukovaru u tiskari »Novo Doba«, veli:

»U istom tom pamfletu iznaša se usto i nova objeda o oštećenju jednoga uglednoga zagrebačkoga veletrgovca, koji da je krivnjom našega zavoda pao pod stečaj.

Ističemo, da su ovomu pamfletu prethodili opetovani i višestruki pokušaji, da naš zavod ucijene.

Potpisana banka dala je medjutim nalog svojemu odvjetniku, da smjesta podnese tužbu nadležnomu sudu, gdje će klevetnik imati prilike, da okaje ovakove nečuvene i ishitrene napadaje protiv zavoda, koji uživa najbolji glas i najveće povjerenje, — pa da su u toj izjavi o optužitelju iznijeli nestinito, da je on napisao pamflet, da je u njemu iznio nove objede, da su tome t. zv. pamfletu prethodili opetovani i višestruki pokušaji ucjene, da je prema tome on klevetnik, koji će za nečuvene i ishitrene napadaje proti Hrvatskoj sveopćoj kreditnoj banci d. d. u Zagrebu, imati prilike okajavati; — da su dakle iznijeli na način, označen u čl. l. z. o št., nešto neistinito, što bi tužiteljevoj časti, dobromu imenu i privatnomu kreditu moglo nahuditi.

Tužilac S. S. osudjuje se temeljem §§. 33. 1. al. i 334. 3. al. k. p., da plati tuženima na ruke njihova branitelja I. K., odvjetnika u Z., iznos od 2000 D, za trošak obrane i zastupanja.

Iza obavljene danas javne rasprave i saslušanoga razlaganja izvjestitelja kao i iza salušanih izvedaba zastupnika privatnoga tužitelja i branitelja optuženika našao je ništovnu žaobu privatnoga tužitelja S. S. uvažiti, pobijanu osudu po §. 284. al. II. k. p. ukinuti i po §. 284. st. I. k. p. stvar uputiti istomu sudbenomu stolu, da ju iznova u pretres uzme u vijeću od trojice sudaca (čl. VI. uredbe o izmjeni kaznenoga zakona i kaznenoga postupnika u Hrvatskoj i Slavoniji) i da dalje po zakonu postupa.

Razlozi: Prvostepeni je sud riješio optužene J. K. Ž. i drugove od optužbe s obrazloženjem, da nije u smislu čl. 34. i 35. z. o št. utvrdjena njihova ličnost kao pisaca inkriminiranoga članka i da bi za taj članak mogao da odgovara samo urednik. Privatni tužitelj S. S. pobija tu osudu razlozima ništavosti po toč. 1, 3., 4., 5. i 9. (bez pobliže oznake) §. 277. k. p. a upućuje i na toč. 7. §. 277. kp.

Žalba iz razloga toč. 5. i 9. sl. b) 277. kp. osnovana, po čemu nije trebao stol sedmorice, da se osvrne na ostale razloge ništavosti, jedino valja odmah reći, da razlog toč. 1. §. 277. kp. ne postoji, jer ta ništavost pretpostavlja, da je u raspravi sudjelovao ili da je raspravu barem vodio jedan sudac, koji je po §§. 62. i 63. kp. isključen, a taj slučaj ovdje nije.

Digitized by Google

Nu izreka je prvostepenoga suda o odlučnim činjenicama sama sa sobom u znatnom protivurječju, a postoji i takovo protivurječje izmedju razloga pobijane osude i izmedju uspjeha glavne rasprave (toč. 5 §. 277. kp.), i ako se u razlozima osude i izriče »bez obzira na utvrdjivanje samoga čina«, s razloga naime, što je privatni tužitelj promašio tužiti p r a v o g a k r i v c a, upustio se je prvostepeni sud svejedno u p r e t r e s m o g u ć n o s t i, da je »možda« koji član ravnateljstva Hrvatske sveopće kreditne banke d. d. u Z. bio protivan inkriminiranoj izjavi, koja je publicirana u osam zagrebačkih novina, ili da su pojedini članovi ravnateljstva v j e r o j a t n o bili odsutni, kada je zaključeno sastavljanje i izdavanje one izjave. To je protivurječje u sebi, a osim toga nema za te tvrdnje u razlozima osude nikakva dokaza.

Ovdje ima još jedno krupno protivurječje izmedju razloga pobijane osude, koja isključuje odgovornost tuženih članova ravnateljstva, i izmedju uspjeha glavne rasprave, gdje su u odgovoru, što su ga predali tuženi č l a n o v i r a v n a t e l j s t v a spomenute banke na prijavu privatnog tužitelja, izjavili, da bi za taj akt, koji je emanacija cijeloga ravnatelstva, morali odgovarati s v i č l a n o v i ravnateljstva, a ne samo oni, koje je privatni tužitelj prijavio. U tom je opravdana žalba iz razloga ništavosti toč. 5. §. 277. k. p.

Uz to pobijana osuda radi ništavosti iz razloga toč. 9. sl. b) §. 277. k. p. Prvostepeni je naime sud, idući s gledišta, da nije utvrdjena ličnost optuženika kao pisca inkriminirane izjave, povrijedio zakon o pitanju, da li postoji okolnost, koja isključuje kažnjivost optuženih lica s obzirom na propise čl. 34. i 35. z. o št. Tumačnje tih zakonskih naredjenja od prvostepenoga suda skroz je pogrješno. Kada su sastavljači inkriminirane izjave stavili pod nju samo k o l e k t i v n u oznaku »ravnateljstvo«, morali su svakako biti svijesni, da se r a v n a t e l j s t v o kazneno goniti ne može, — morali su biti svijesni, da za ravnateljstvo odgovaraju predstavnici njegovi, a to su članovi ravnateljstva kao f i z i č k a l i c a, za koje se i u koliko se krivica pojedinih članova utvrdi. Ne može se pritom ni zamisliti, da bi se članovi ravnateljstva, kada je u 8 novina izdalo onu izjavu, namijenjenu čitavoj javnosti, skrivali pod tom oznakom »ravnateljstva« samo za to, da se uklone odgovornosti za svoje čine, te da svale odgovornost na urednike svih onih listova ili čak na branitelja.

Krivo je mišljenje prvostepenoga suda, da imaju odgovarati urednici listova, koji su dali, da se štampa ta izjava, zato, što nema potpisa pisca niti imenom i prezimenom niti početnim slovima niti poznatim pseudonimom i da se s a m o na osnovu tih o z n a k a utvrdjuje ličnost pisca, kad čl. 34. z. o št. u vezi s čl. 35. dopušta utvrdjivanje pisca i n a o s n o v u d r u g i h d o k a z a, a te je druge dokaze za utvrdjenje pisca morao prvostepeni sud, već prema rješidbama banskoga stola provesti, što sud nije ni pokušao učiniti, stojeći na krivom stajalištu p r i t u m a č e n j u čl. 34. i 35. z. o št., da ta naredjenja t a k s a t i v n o navode oznake, po kojima se utvrdjuje pisac.

Z a k o n o š t a m p i n i j e p o r u š i o o s n o v n o i k a r d i n a l n o n a č e l o k a z n e n o g a p r a v a, da s v a t k o i m a o d g o v a r a t i z a s v o j u k r i v i c u, jer je u čl. 34. naveo, da n a p r v o m m j e s t u o d g o v a r a p i s a c, a tek supsidijarno urednik i to: 1) onda, ako tužilac i sud odnosno urednik i sud na osnovu pomenutih oznaka odnosno n a o s n o v u d r u g i h d o k a z a ne mogu utvrditi ličnost pisca, i — 2) ako urednik ne će da oda pisca ili je ovaj van domašaja naših vlasti ili je izmišljena ili lažno označena ličnost dopisnika (čl. 35.). Tek u tim slučajevima stupa na snagu, po zakonu o štampi, presumpcija o krivici urednika.

Za to je stol sedmorice morao uvažiti ništovnu žaobu privatnoga tužitelja S. S., te iz pomenutih razloga ništavosti toč. 5. i 9. sl. b) §. 277. k. p. pobijanu osudu po al. II. §. 284. k. p. ukinuti i po §. 284. k. p. uputiti stvar na iznovični pretres istomu sudbenomu stolu, kako je to navedeno u dispozitivnom dielu ove vrhovne rješidbe, jer stol sedmorice nije mogao in merito odlučiti, kada prvostepeni sud nije utvrdio one momente, koji bi se uzeti imali, primjenjujući, kako treba, zakon, za osnovicu rješidbe. — Time je postao bespredmetan priziv privatnoga tužitelja zbog izreke o troškovima, koji u ostalom nije po zakonu (§. 279. k. p.) ni dopušten. Priopćio dr. R. W.

Digitized by Google

Literatura

S braniteljske govornice. — Dok drugi narodi imadu već odavna razne zbirke plaidoyera domaćih i tudjih branitelja, dotle je ova, netom izašla, zbirka prva ove vrsti kod nas. Izdalo ju je nekoliko zagrebačkih odvjetnika, pa ako im misao naidje na odziv, slijedit će i ostale knjige takove zbirke. U ovoj prvoj knjizi sabrano je devet obrambenih govora, i to ovih odvjetnika redom Dra. Andresa (u slučaju umorstva Katarine V.); Dra. Hinkovića (u političkom procesu iz god. 1904. proti Dru. F. Potočnjaku i Vit. Koraču); Dra. Sv. Ivkovića (u slučaju svodstva); Dra. Janekovića (u slučaju Reze P-or, optužene radi naručenog umorstva); Dra. Huge Kona pred vojnim divizijskim sudom (u obranu optuženoga vojnoga liječnika); isto tako pred vojnim divizijskim sudom govor Dra. Lav. Šika u obranu vojnika optuženih radi bune u svezi s poznatim krvavim dogadjajima na Jelačićevom trgu u prosincu 1918; Dra. Dušana Peleša u slučaju optužbe zbog navodnog pronevjerenja pod zabranu uzetih stvari; Dra. Ive Politeo u procesu protiv jednog bank. direktora radi prevare i pronevjerenja; Dra. Huge Werka u poznatom procesu protiv Dra. B. A. U opširnome predgovoru razlaže se, zašto su predbježno samo ovi govori ušli u ovu zbirku odnosno u njezinu prvu knjigu, te se uopće raspravlja o braniteljima i o njihovu zadatku. Gotovo je suvišno spominjati, da ovakove knjige obično postaju sastavnim dijelom biblioteke ne samo svakoga branitelja, nego i sudaca i uopće pravnika. Napose mladim braniteljima, pa i studentima u seminarima, služe ovakove knjige kao zgodna priprava za branitelistvo. Knjiga, ukusno opremljena na 132 stranice, stoji D. 30, a osim u knjižarama može se dobiti i kod tajništva Pravničkog društva. Tko ju neposredno ne podigne, ima poslati još D. 3. za poštarinu.

Šerijatsko-sudski postupak s formularima. — Napisao Hafiz Abdulah Bušatlić, šerijatski sudac u Sarajevu. Izdanje piščevo. Cijena ?. U kratko vrijeme javlja nam se gosp. pisac opet jednom knjigom, o kojoj ćemo nešto opširnije pisati u kojem od slijedećih brojeva, dok za sada svraćamo općenito pažnju citatelja na nju, a osobito pravnika iz Bosne i Hercegovine.

Zakon o sudskom postupku u gradjanskim parnicama na teritoriju apelacionog suda u Novome Sadu (Zak. čl. I:1911) i Zak. čl. LIV:1912. o sprovodjenju u život zak. članka I:1911. sa komentarom i odlukama apelacijonoga te kasacijonoga suda, odjeljenje B), u Novome Sadu, advokatskom tarifom, izvodom iz zakona o taksama itd. Izdao i napisao Franjo V. K i s e l, starješina sreskoga suda u penziji. Cijena je toj knjizi od 526 stranica D 150 broširano, a 180 uvezano. Narudžbe se šalju na pošt. pretinac 74. u Suboticu.

Ovo je djelo prvo i jedino, koje opširnije ovu materiju obradjuje na našem jeziku, te ima svoje eminentne važnosti ne samo za one, koji ne znaju toliko madjarski, da bi se mogli koristiti odnosnim komentarima i drugim djelima, koja su o toj materiji izašla na madjarskom jeziku, nego i za one, koji znadu madjarski, jer su uzete i sve izmjene i dopune, kojima je naše zakonodavstvo već izmijenilo i dopunilo ovaj zakon. — Neophodno je potrebno ovo djelo u prvom redu kako svim vojvodjanskim sucima od prve do posljednje instancije tako i svim pravnicima, koji imadu posla na vojvodjanskim sudovima, u drugom redu pak i ostaloj publici a naročito općinskim knezovima i bilježnicima, kojima se svakodnevno pruža prilika, da davaju upute općinarima, koji ili nemaju vremena, da bi za svaku sitnicu otišli sudu, ili se ne nalaze u takovim materijalnim prilikama, da bi se mogli u svakom slučaju obratiti odvjetniku.

Zbornik Zakona, uredbi i naredbi, Zagreb, 1927. - Izašao je i peti svezak te već najavljene Hönigsberg-Hircove zbirke. Ovaj svezak sadržaje razne zakone, uredbe i pravilnike, koji se tiču sreske i oblasne samouprave. I ako je to sa stanovišta sistema vrlo dobro, ipak mislimo, da bi bilo prešnije i potrebnije, da zbornik u početku objavljuje onakove zakone i propise, koji uopće nigdje nisu objavljeni (jer baš ovih o oblasnoj i sreskoj samoupravi ima dosta u raznim izdanjima, i ako rastresenih). Svakako po tome, što je ovo već peti svezak, vidi se, da izdanje napreduje i da je bilo potrebno.

Digitized by Google

Zaštita dioničara i zaštita ulagača. — Dr. Valdemar Lunaček, tajnik trg. i obrtničke komore u Zagrebu održao je, kako je poznato, o gornjoj temi referat na sarajevskoj skupštini Kongresa pravnika. Kako referat radi nedostatka vremena nije mogao biti otisnut u spomenici, dao ga je autor odštampati u beogradskome »Ekonomisti«, i to u svesku za mjesec studeni, a iz ove je otisnut u posebnom izdanju. Osim toga izaći će ovaj referat kao i onaj dra. Miroslava Vranića i dra. Milorada Nedjeljkovića o istoj temi u »Dodatku Spomenici«, koja se upravo doštampava u Sarajevu.

Zakonita zaščita spovedne tajnosti. — Ova rasprava dra. Metoda Dolenca izašla je u siječanjskom broju »Bogoslovnoga Vestnika« u Ljubljani, a osim toga i kao poseban otisak. Kao sve rasprave ovoga plodnoga slovenskoga učenjaka, tako se i ova odlikuje temeljitošću i logikom.

Financijalni vijestnik nastavio je svoje izlaženje i u 1928-moj godini. Pretplata od D. 80 godišnje šalje se upravi u Zagreb, Markov trg 6 I.

Iseljenički magazin. — Svezak za mjesec studeni ovogâ već najavljenog sarajevskoga časopisa ima ovaj sadržaj: Južna Srbija i iseljenički problem od Djordje Krstića, Iseljeničke uštede od dra. Milorada Nedjeljkovića, Jedan predlog našima u Sjevernoj Americi od Uroša Dučića, O iseljeničkom pitanju od dra. Leona Rottera, Po Americi od dra. Ivana Černea.

Odvjetnik, organ društva odvjetnika će izaći (2. broj) u mjesecu veljači ove godine.

Poziv na pretplatu. Napisao sam i za štampu priredio komentar zakona o oblasnim i sreskim samoupravama. Knjiga će sadržavati ne samo detaljni tumač propisa rečenog zakona, već i sviju propisa, koji su suvislo s njime do danas izdani, pa će tako ovo djelo biti najpotpunije od svega, što je u toj materiji do sada izdano. Pripominjem naročito, da sam, tumačeći izborni red za oblasne skupštine, usput se osvrnuo i na propise zakona o izboru narodnih poslanika i pridodao sve obrasce, koji su potrebni za provedbu izbornih propisa.

Kako se odatle vidi, dobro će doći ova knjiga svakomu, koji se bavi javnim poslovima, a napose gg. odvjetnicima, koji su po zakonu zvani, da saradjuju kod provedbe oblasnih i sreskih izbora, a kojima je i inače u praksi potrebno točno poznavanje propisa i principa, dotičućih se vrlo komplikovanoga pitanja samouprave, koje je doista najbolja pripravna škola za uspješno djelovanje u javnom životu svakoga naroda

Knjiga će opsizati preko 20 štampanih araka velike osmine, a cijena joj je tvrdo u platnu uvezana 135 dinara. Tko ovu pretplatu pošalje, dobit će knjigu franko od poštarine, a slati će se na zahtjev i pouzećem na račun naručitelja. Pretplatnina šalje se na moju adresu: Zagreb, Markov trg broj 6.

One, koji na knjigu reflektiraju molim, da ju izvole naručiti najkasnije do konca siječnja 1928., jer ću nakladu ustanoviti, s obzirom na velike troškove, samo u visini broja pretplaćenih odnosno predbrojenih knjiga.

Celso Cavalieri,
predsjednik upravnoga suda u Zagrebu.

Svaštice

Društvo odvjetničkih perovodja Hrvatske i Slavonije održalo je 24. listopada 1927. u maloj dvorani sudbenoga stola u Zagrebu redovitu glavnu skupštinu. Nakon pozdrava i izvještaja predsjednika dra Novosela, koji je u glavnim crtama iznio rad društva, održani su izvještaji tajnika i blagajnika. Dr. Rosenberger prikazao je u kratkom referatu osnove i peripetije odvjetničkog zkona, koji se nalazi ponovno pred Narodnom Skupštinom, ali ovaj put su zahtjevi odvjetničkih pripravnika donekle uzeti u obzir, pak su odvjetnički perovodje naročito u pitanju staža postigli dosada dobar uspjeh. Nakon apsolutorija društvenomu odboru

Digitized by Google

prešlo se na biranje novog odbora, koji je izabran, kako slijedi: Predsjednik dr. Vuko Mršulja; potpredsjednik dr. Ivan Lorković; blagajnik dr. Mirko Reichsman. odbornici: dr. Franjo Pascher, Marijan Dujmović. Časni sud: dr. Juraj pl Andrassy (pročelnik), dr. Vilim Ferić, dr. Nikola pl. Frangeš. Revizori: dr. Vjekoslav Novosel, dr. Marijan Dražić.

Društvu je uspjelo ishoditi odobrenje uprave Narodnog Kazališta u Zagrebu, prema kojemu će članovi dobivati iste povlastice kod kazališnih karata i kod abonomana, kao državni činovnici. Detaljne obavijesti dobivaju članovi kod tajništva društva.

Nadalje se upozoruju gg. odvjetnici, kao i odvjetnički perovodje, da se mogu obraćati na tajnika društva, g. dr. Z. Rosenbergera u pogledu namještenja perovodja. Često se dešava, da odvjetnička pisarna treba perovodju i obratno, pak je uputno, da se interesenti obrate na spomenutog gospodina ili na društvo, koje će im po mogućnosti ići na ruku. Naročito se u tom pogledu svraća pažnja gospodi odvjetnicima iz provincije.

Umro je dr. Janko Babnik, predsjednik viš. dež. sodišča dne 21. prosinca 1927. u Ljubljani. Pokojnik je bio odličan pravnik, poznat sa svojeg znanstvenoga rada i u vanjskome svijetu. Sve do pred godinu dana živo je sudjelovao u svakome pravnome radu, pa je bio i jedan od osnivača Kongresa pravnika, članom njegova stalnoga odbora, a jedne godine i potpredsjednikom. Pred tri četvrt godine udarila ga kap, što ga je prikovalo uz krevet i napokon sahranilo pod zemlju. Uspomena na vrloga pokojnika ostat će trajna i mila takodjer mediu članovima našega Pravničkoga društva.

Na zagrebačkome sveučilištu upražnjena je katedra »Upravne nauke i upravnoga prava«, pa je za nju raspisan natječaj do 15. veljače o. g. Kandidati se imadu uz prilog radova, dokumenata i opisa života izjaviti, da li se natječu za položaj redovnoga ili vanrednoga sveučilišnoga profesora ili docenta.

Dva predavanja priredjuje naše Pravničko društvo u mjesecu veljači jedno će održati odvjetnik dr. Hugo Werk o stalnosti sudaca, a drugo odvjetnik dr. Miroslav Vranić o pometnuću. Prvo će biti dne 7. veljače, a drugo dne 10. veljače, u 6 i četvrt sati na večer u predavaoni broj III. zagrebačkog sveučilišta. Molimo članove, da radi aktuelnosti obiju predavania izvole doći u što većem broju.

Iz uredništva. — Dogadja se, da gdjekoji od gg. naših saradnika požuruje uvrštenje kojega svojega članka. Tim povodom saopćujemo za ravnanje, da uredništvo nastoji, da po mogućnosti tečajem vremena, prema prispjeću članka i prema raspoloživom prostoru lista, udovolji u tome obziru svakome saradniku. Pri tome dolaze svakako u obzir poglavito članci, koji su prema nasudbi uredništva i po sadržaju i po formi dotjerani. Od ovih se pak uvrštuju u list ponajprije oni članci, koji rade o važnijim i aktuelnijim temama, i to prema prešnosti. Dok ima ovakovih članaka, mogu na uvrštenje čekati inače i izvrsni članci o temama, koje mogu zanimati jednako sada kao n. pr. i iza godinu dana. Medjutim praktični pravnici polažu osobitu važnost na to, da se objelodanjuju u listu rješenja konkretnih slučajeva. I o tome mora uredništvo voditi računa, a time se umanjuje prostor pa članke. — Uljudno se umoljavaju gg. saradnici, da uvaže ove napomene, pa da ne požuruju uvrštenje svojih priloga, ako ih odmah u prvim brojevima lista iza poslanja ne nadju uvrštene. Ujedno upozorujemo ovom zgodom i na stanovište sviju uredništva, na kojem stoji i ovo našega lista, da naime ne mora obrazložiti neuvrštenje kojega priloga. Oni, koji imaju barem nešto iskustva s urediivanjem listova, razumjet će vrlo dobro, odakle i zašto ovo stanovište.

Ovome broju priloženi su uplatni listovi poštanske štedionice. Molimo članove da izvole namiriti članarinu za ovu godinu, a one, koji duguju još iz prošlih godina, da namire i zaostatke.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

BROJ 2. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor, ZAGREB 1928.
GOD. LIV. Dr. Ivo Politeo, odvjetnik. VELJAČA.

Zakon o izmjenama o dopunama u zakonu o stanovima od 15. V. 1925. i 23. X. 1926.

Napisao dr. Ivo Pilar, odvjetnik u Zagrebu.

Od 1. studenoga 1927. stoji na snazi novi zakon sa gore navedenim glomaznim naslovom, koji se inače radi nepriručnosti toga naslova popularno naziva »novim zakonom o stanovima«.

Kada je na 14. listopada o. g. bio objelodanjen prvi t. z. Gosarov nacrt novoga zakona o stanovima, ali uslijed svoje napadne negotovosti i manjkavosti nakon dva dana povučen i zamijenjen drugim, bitno modificiranim nacrtom, koji je na 16. listopada 1927. osvanuo po našim novinama pod naslovom »Novi zakon o stanovima«, napisao sam u »Obzoru« br. 282. od 21. listopada (u rubrici »Narodno gospodarstvo«) oštar članak, u kome sam velike i temeljne mane toga nacrta nastojao kritički osvijetliti i žigosati. Moj sud sam resumirao onamo, da je »Predlog zakona dra Gosara takov, da ne samo ne će postići onu svrhu, koju mu je njegov autor namjenio, nego upravo protivno, jer će on stambenu krizu dalje zamrsiti i pojačati tako, da ćemo još godinama na tome bolovati. To se je pako dogodilo samo zato, što je gosp. ministar Gosar, svoj nacrt zakona, koga je već od svoga nastupa sa toliko aplomba navještao, donio tako negotova, surovo i površno izradjena, da se je očevidno u zadnji momenat pred ministarskim savjetom, tako reći preko noći, morao iz temelja preradjivati. Kod toga posla nije bilo ni vremena ni prigode, da se zakonske odredbe promisle, pak je taj nacrt zakona ostao još uvijek nedonošćem, koje će stambeno pitanje u našoj državi konačno upropastiti i biti na jednaku štetu, ne samo stanara i kućevlasnika, nego i na štetu i sramotu cijele države.«

Kakogod bio oštar ovaj sud, moram na žalost u glavnom kod njega ostati i danas, kada je taj nacrt uz prilično nebitne promjene postao zakonom. Parlamenat je uslijed intenzivne kampanje sa stanovite strane i kratkoće vremena s velikom ležernošću prešao preko svih stvarnih zamjeraka, koje su sa raznih strana, a ne najmanje i od strane pisca ovih redaka zakonskoj osnovi učinjene, pak tako stojimo pred činjenicom, da u toli važnoj i osjetljivoj materiji, kao što je stambeno pitanje, imamo zakon loš, dapače vrlo loš.

No danas imamo pred sobom zakon, i ovi su reci pisani ne samo u svrhu, da se na ovom kompetentnom mjestu utvrde glavne mane njegove, nego da se pokuša, kako bi se sudskoj praksi dali pogledi, da se barem neki nedostaci toga zakona u praksi koliko toliko isprave, dotično paraliziraju.

Kvaliteta ovoga zakona vidi se već u samom naslovu njegovu. Zakon je oficijelno dobio ime: »Zakon o izmjenama i dopunama u zakonima o stanovima od 15. maja 1925. i 23. oktobra 1926.«

Medjutim su ova oba citirana zakona, naime od 15. maja 1925. i 23. oktobra 1926. prestali važiti. To nepobitno proizlazi ne samo iz njihova vlastitoga teksta, nego napose i iz čl. 6. i 8. novoga zakona, jer su iz čitavoga prvoimenovanoga zakona, koji ima 84 člana, pridržane samo odredbe članova 4., 5., 10., točka g, d, dž, i 1. te 11., dočim je iz drugoga, koji ima 9 članova, pridržan samo čl. 6. Kada ne bi ovi zakoni prestali važiti, ne bi se mogli pojedini malobrojni članovi izričito ostavljati na snazi.

Sad nastaje pitanje, kako može jedan zakon, koji je prestao važiti dobiti »izmene i dopune«? Ja držim, da je to jedan savršeni logički i juristički nesmisao, jer izmjenjivati i dopunjavati se može samo ono, što postoji. Mrtvomu se čovjeku ne plombiraju zubi.

Ali na žalost i zakon sam u svojem daljem tekstu nije bolji od svoga naslova. U članu 1. »odlaže se prinudno iseljavanje zaštićenih stanara iz zaštićenih stanova i to: bez razlike, da li je zakupac pristao na otkaz ili ne, dok zakupac ne nadje drugi stan, u koji bi se mogao useliti, a najdulje do 1. svibnja 1928. To važi i za zakupce, kojima će biti, prema čl. 3. ovoga zakona stan otkazan poslije 1. studenoga 1927.«

U tome, da zakon ovdje odstupa od načela: »Volenti non fit injuria« leži jedna apsolutizacija ove zakonske norme, iz koje nužno slijedi, da bi se po ovom propisu morale za vrijeme od 1. studenoga 1927. do 1. svibnja 1928. obustaviti sve deložacije, čak i one, koje su iz ranijega vremena iz ma kojega razloga zaostale iza 1. studenoga 1927. Ja sam dakle upozoravao, da to znači umjetno stvaranje krize u stambenima odnosima. Umjetna obustava prirodne mjene stanova mora nakon prestanke te zabrane, t. j. iza 1. svibnja 1921. prouzrokovati jednu provalu umjetno zadržanoga prirodnoga toka, t. j. jednu sasvim nepotrebno i obijesno izazivanu krizu.

Na žalost ova posve stvarna zamjerka niti u zakonodavnom odboru niti u parlamentu nije uvažena, ali ju je uvažio naknadno sam ministar Gosar, jer je u »Pravilniku«, propisanom na osnovu čl. 9. zakona o izmjenama i dopunama od 29. listopada 1927. u zakonu o stanovima od 15. svibnja 1925. i 23. listopada 1927. odredio k članu 1.: »Članom prvim zakona od 29. listopada 1927. ne vrijedjaju se prava stečena putem izvršnih odluka donesenih od strane nadležnih sudova za stanove do 31. listopada 1927.

Tako je tek jednom naredbom ispravljeno ono, što je u samom zakonu već trebalo ispraviti.

Digitized by Google

Nu na žalost, kako je zakonodavac u samom zakonu prevrnuo na jednu stranu, tako je sa ovom odredbom u »Pravilniku« prevrnuo na drugu stranu.

Po ovoj stilizaciji imale bi ostati na snazi i sve deložacije po čl. 9. zak. od 23. listopada 1926. u onim pokrajinama, gdje su sudovi za stanove ostali nadležni za otkaze po tom članu 9. kao n. pr. u Sloveniji. Ali to opet ne odgovara namjeri zakonodavca, jer stoji u protuslovlju sa stanovištem, koje je ministar Gosar izrazio u svojem ekspozeju, što ga je održao na 28. listopada 1927. u Narodnoj Skupštini, u kome je izrazio »da se imadu preko zime spriječiti prinudbene deložacije stanara, kojima je kućevlasnik u smislu čl. 9. dosada važećega zakona otkazao stan« (vidi »Obzor« od 29. listopada 1927., str. 5.).

Ja prepuštam čitaocu, da si sam stvori sud o ovom vrludanju kod tekstiranja zakona i nesposobnosti juristički precizno izraziti ono, što se izraziti hoće i mora.

U članu 2. je odredjeno, da prestaje od 1. studenoga 1927. pa na dalje, izuzev slučaja po čl. 4. cit. zakona, svako dodjeljivanje stanova i da se sudovi za stanove ukidaju — jedna odredba, koju su pozdravili ne samo kućevlastnici, nego i svi oni, koji nemaju stanove, jer se već sada nakon tri mjeseca iza ukinuća dodjeljivanja stanova može konstatirati, ne samo da imade mnogo više stanova nego prije, nego i to, da cijene stanova u cijeloj državi konstantno padaju.

Nadalje je u čl. 2. odredjeno, da nadležnost sudova za stanove prelazi 1. studenoga 1927. na redovne sudove.

Ovu odredbu smatram iz temelja pogrješnom. Ja sam je u svojem uvodno citiranom članku karakterizovao ovako: »U čl. 2. zamišljeni prelaz nadležnosti sudova za stanove na redovite sudove jedna je tako nesretna ideja, da već nesretnija biti ne može. Našim pretovarenim sudovima, koji grcaju pod teretom svojih redovitih agenada, kojim manjka više od 100% nužnoga pomoćnoga osoblja, koji nemaju prostorija ni nužnoga kancelarijskog namještaja, jer se staro istrošilo, a novo se ne nabavlja, koji nemaju pisaćega pribora ni loživa tako, da suci u kaputima i pod šeširima moraju raditi po uredima, pak je od dana do dana osjetljivije popuštanje bila pravnoga života, ići natovarivati jedan novi, nepoznati i stvarno tudji djelokrug, to je jedan u nebo vapijući grijeh.«

»Po kojem će postupniku redovni sudovi postupati? Da li po parbenom ili izvanparbenom, ili po famoznom II. dijelu zakona o stanovima od 15. svibnja 1925., koji je u pomanikanju posebnih odredaba pridržao propis člana 31. Pravilnika za izvršenje zakona o stanovima od 30. prosinca 1921., da sude po administrativnom postupku? To ne znači ni manje ni više nego rušiti granice izmedju sudskih i administrativnih vlasti, koje su jedna osnovna ustanova savremenoga državnoga uredjenja.«

Kod toga, što sam prije tri mjeseca napisao, ostajem u cijelosti i danas. Bila je osnovna pogrješka jedan djelokrug, koji je zahtije-

Digitized by Google

vao svoju posebnu organizaciju ići dodjelivati sudovima, koji tu organizaciju nemaju, a razoriti one institucije, koje su tu organizaciju imale. To je ona tipična neekonomičnost i raspikućstvo, koje u našoj državi na žalost hara.

Ako je već ovakov zakon stvoren, i to samo kao prelazna ustanova, onda je trebalo postojećim sudovima za stanove samo oduzeti dodjeljivanje stanova, a samo te sudove, gdje su kao posebne institucije postojali, priključili političkim vlastima kao posebna, postepeno se likvidirati imajuća tjelesa.

Ovako je sudovima nametnut jedan djelokrug, koji oni izvršiti ne mogu, i mi ćemo vidjeti, da je time dobar dio toga slavnoga novoga zakona o stanovima jednostavno pao pod stol t. j. on je sa dobrim dijelom svojih ustanova postao neprovediv, te će morati ostati neproveden; — zakon će moći provesti samo sudovi po manjim mjestima, gdje nisu opterećeni. Po većim gradovima, gdje su sudovi opterećeni, dapače preopterećeni, tamo oni u stambenu materiju ne će moći zahvatiti. A to će biti baš tamo, gdje bi najnužnije trebalo, jer po manjim mjestima i selima stambena kriza i ne postoji.

Konačno sadržaje čl. 2. izvornomu nacrtu u zakonodavnom odboru naknadno dodanu odredbu: »U svim sporovima po ovom zakonu svaka stranka snosi svoje parnične troškove.«

Ovakovu jednu odredbu, koja se iz temelja kosi sa propisima, i sa duhom svakoga gradianskoga postupnika, staviti u zakon baš u onaj čas, kada se provedba zakona o stanovima povierava sudovima, samo sobom je jedna nesretna ideja. Tim više što ova odredba sadržaje teške nepravde za kućevlasnika. Bezuvietno je nepravda, ako se blagodat neplaćania troškova koncedira stanaru i u onom slučaju, kada kućevlastnik otkazuje zaštićenomu stanaru po čl. 8. nov. zak. dotično čl. 10. točka d), dž) i e) zakona od 15. svibnja 1925. t. j. radi njegove očigledne krivnje.

Bilo bi dakle poželjno, da sudska praksa kompenzaciju parbenih troškova po čl. 2. cit. zak. dozvoli samo u slučajevima, kada se otkazuje bez posebnoga zakonskoga razloga po čl. 3. st. 1. cit. zak. zaštićenomu licu, a u slučaju otkaza radi dokazane krivnje stanara da ostane kod propisa gradianskog parbenog postupnika.

Član 3. st. 1. određuje slobodnu otkazivost i zaštićenih stanova, te dosele zaštićenim licima tek određuje, da se takovi stanovi mogu izdati samo zakupcima »koji već stanuju u takovim (t. j. zaštićenim) stanovima«. Ova odredba, koja ima svrhu, da sve zaštićene stanove rezervira zaštićenim licima, u našem će pravnom području potpuno promašiti cilj. U prvom redu kraj našega postupnika i činjenice, da danas ne ima otpovjedi bez prigovora, jedva će se i dogoditi koji slučaj, da bi se stan, otkazan po čl. cit. zak. u međuvrijeme od 1. studenoga 1927. do 1. svibnja 1928. doista i ispraznio, te ova ustanova ne će imati ni prilike, da do primjene i dođe. U koliko bi to u pojedinim i iznimnim slučajevma ipak uspjelo, nisu sudovi u mogućnosti, da vrše ikakovu kontrolu, je li kućevlasnik

Digitized by Google

zaštićeni ispražnjeni stan dao zaštićenomu ili nezaštićenomu licu, jer im fali za to nužni aparat.

Na slobodno raspolaganje dobiva kućevlastnik po čl. 3. st. 2. cit. zak. stan onda, ako zaštićeni naimoprimac: »seli, a nije u istom mjestu zauzeo drugi takov stan«.

Vrlo je nesretna odredba člana 3. st. 3. novoga zakona, da zakupodavcu »ostaje na slobodno raspolaganje stan, koji on ne bi mogao u roku od mjesec dana, poslije ispražnjenja, izdati prema propisima stava prvoga ovoga člana«.

Ovdje dobiva kućevlasnik slobodno raspolaganje t. j. jednu ekonomsku blagodat, ako stan u roku od mjesec dana ne bude mogao izdati, a po čl. 4. nov. zak. biti će kažnjen osjetljivom globom od 1000—5000 Din, »ako ga u roku od mjesec dana, poslije ispražnjenja, ne bude htio izdati«.

Obje su ove odredbe iz temelja pofaljene, jer je ova granica izmedju »ne bude mogao« i »ne bude htio« izdati tako subtilna i teška ustanova, da će se sud naći u najvećoj neprilici, ako bude u tom pitanju imao donijeti svoju odluku.

Sud bez izvanredno kompliciranoga postupka sa mnogim svjedocima uopće ne može u tom pitanju donijeti riešenja. Medjutim će samo pitanje najmovnoga odnošaja ostati in pendenti.

Ja dakle držim, da su obje ove odredbe po čl. 3. st. 3. čl. 4. i 5. novoga zakona, koje sadržavaju sankcije za slučaj neposluha propisa čl. 3. i 4. novoga zakona, u glavnom obsoletne, jer se uslijed svoje loše formulacije kano i nemogućnosti sudova, da ih nadzire, jednostavno ne će moći u život provesti, barem u našem pravnom području.

U čl. 6. produljena je u stavu 1. do 1. svibnja 1928. za zaštićena lica valjanost dosadanjih ograničenja u pogledu visine najamnine, t. j. najamnina ne može se povisivati.

U stavu 2. čl. 6. je sadržana odredba, da »za stanove, koji ne odgovaraju općim gradjevinskim i naivažnijim higijenskim uslovima, odredbe stava prvoga ovoga člana ostaju na snazi i poslije 1. svibnja 1928., dok se ne dovedu u ispravno stanje«.

Kolikogod bila vodeća ideja ove zakonske odredba donekle simpatična, jer teži in fine za diskvalifikacijom nezdravih stanova, to je ona u svojoj biti, toli sa formalne koli sa materijalne strane potpuno promašena.

S formalne je strane promašeno ovakovu odredbu uvrštavati u jedan zakon, koji je po svojoj prirodi ograničen na kratki rok. Sa 1. svibnja 1928. imala bi djelatnost ovoga zakona utrnuti, i ova odredba čl. 6. st. 2. imala bi ostati kao neki relikt i iza njegova utrnuća na snazi u nedogled. Medjutim svaki malo iskusniji pravnik morao bi znati, da od jednoga utrnutoga zakona ne može samo jedan čian ostati na životu, kao što na jednom mrtvom tijelu ne može

Digitized by Google

samo jedna ruka ostati živa, nego da i ovaj famozni član 6. mora pasti u zaborav.

Nu i bez obzira na ovu više teoretsku pogrješku, ova je odredba i praktički sasvim pofaljena. U prvom redu principijelno je pogrješno nastojanje, da nezdravi stanovi budu jeftini. Ispravno bi bilo samo nastojanje, da se nezdravi stanovi sasvim izluče iz stambene uporabe. Za vrijeme stambene nevolje mnogi podrumi, konobe, staje, šupe i slično pretvorene su u stanove, a da nemaju svih higijenskih uvjeta za ljudsko stanovanje. Za vrijeme stambene nužde morale su gradjevne vlasti zažmiriti, koji put i sa oba oka. Sasvim je pofaljeno nastojati, da ovi stanovi budu jeftini. Naprotiv bi bilo ispravno, da se sa prestajanjem nestašice stanova ovakova duplja posve izluče iz reda stanova, da se povrate svojoj prvobitnoj svrsi kao podrumi, konobe i t. d., a ne da budu jeftini. To bi bila ispravna tendencija sa socijalnoga gledišta. Ali ne samo sa socijalnoga nego i sa pravnotehničkoga gledišta ova je odredba pofaljena. Nakon što je u toku rata učinjeno sveopće iskustvo, da je država nesposobna, da maksimira cijene, nije trebalo taj eksperimenat poduzimati još jedared u ovom pogledu.

Konačno je stvar i legistativno tehnički sasma zapackana. Ta odredba nije mišljena općenito za cijelu državu, nego samo za pojedina mjesta i za pojedine stanove, a dotične odredbe »propisati će pravilnikom ministar socijalne politike u sporazumu sa ministrom gradjevina i ministrom narodnoga zdravlja«.

Dakle to je — neka mi se oprosti oštri izraz — potpuni legistativni analfabetizam. U jedan zakon, koji po svojoj prirodi ima trajati samo šest mjeseci, unositi odredbu, da se pravilnik za njegovu provedbu imade izraditi sporazumom triju ministara, znači savršeni nesmisao. Takov pravilnik po sporazumu triju ministara treba najmanje godinu i pol za svoju izradbu. Jedan resortni ministar, koji izradjuje zakone, morao bi znati elementarne uslove ministarskoga rada, potrebu prikupljavanja materijala, stručna mnijenja, izvještaje i t. d., što sve treba vremena i ide sporo.

Prirodna je posljedica, da je gosp. ministar socijalne politike donio 11. studenoga 1927. pod br. 8541. pravilnik, a da se na čl. 6. nije ni osvrnuo. Time je po mojem mnijenju čitavi čl. 6. st. 2. i 3. pokopan, što medjutim nije ni nikakva šteta, pošto je iz temelja pofaljen, kano uopće veći dio novoga zakona.

Isto tako je iz temelja pofaljena odredba čl. 7. novoga zakona, po kojoj zaštićeni zakupci, koji nakon tri mjeseca iza otkaza ne isele, imadu ex lege plaćati povišicu od najviše 25% dosadanje najamnine t. j. u svakom slučaju samo do jedne četvrtine dosadanje najamnine. Opravdano bi bilo samo povišenje po jednom objektivnom izvan svakoga pojedinoga slučaja ležećem mjerilu, a to bi n. pr. mogla biti zlatna pariteta, t. j. 10—12-terostruko povišenje od predratne najamnine. Svako kvotno i paušalno povišenje je socijalno ne-

Digitized by Google

pravedno, jer ne razlikuje, je li u toku zaštitne periode stanar neopravdano iskorišćivao kućevlasnika ili nije, te dosljedno tome, je li ovaj s pravom ili nepravom otkazao svome stanaru. Jer mora se dozvoliti kućevlasniku, da je s pravom otkazao onome, koji mu je zatajivanjem i lažnim prikazivanjem svojih prihoda kroz godine plaćao manju najamninu, nego što bi ju plaćati mogao i po zakonu morao. A to nije bilo tako rijetko, kako bi se mislilo, jer su mnogi usvojili gledište, da je plaćanje najamnine samo sobom nepravda, pozivajući se na prilike u Austriji, gdje kućevlasnik najamnine efektivno ne prima.[1]) Takovo kvotno povisivanje je nepravedno, jer stanar, koji plaća 400 Din za stan od 3 sobe, biva tim sistemom povišen za 100 Din, a onaj, koji plaća za isti stan 1.000 Din, biva povišen za 250 Din. To je očigledna nepravda, jer bi pravo bilo samo obratno, da onaj prvi plati znatnu povišicu, a ovaj drugi samo malenu. Tako ovome kvotnome paušalnome sistemu fali osnovno svojstvo, da ispravi nepravde, nagomilane tokom zaštitne periode i da time utre puteve konačnomu utrnuću stambenih stega.

Član 8. navadja odredbe staroga zakona o stanovima, koje se pridržavaju na snazi, a članom 9-tim ovlašćuje se ministar socijalne politike, da može izdati potrebna naredjenja za izvršenje ovoga zakona.

Ovdje valja dodati, da je sa hvalevrijednom brzinom, naime već na 11. studenoga 1927. a pod br. 8541, gosp. ministar socijalne politike donio pravilnik, predvidjen u čl. 9. novoga zakona. Na žalost pravilnik je loš i manjkav, kao i sam zakon.

Odredbama k članu I. ispravljaju se pogrieške počinjene u tekstiranju zakona samoga u čl. 1., kao što smo to gore prikazali. Ali se počinja — kao što mislimo, da smo dokazali — nova pogrješka, identična sa onom u zakonu samom.

Odredbama k članu 2. propisuju se modaliteti za likvidaciju stambenih ureda. Predaleko bi nas vodilo, da idemo i ove manje važne odredbe potanko podvrgavati kritici. Istaknuti valja, da ih karakterizuje isto tako nepoznavanje faktičkoga toka našega administrativnoga i sudbenoga poslovanja, kao i sam zakon. Odredjuje se naime, da će se registrature prvostepenih sudova za stanove predavati sreskim poglavarima, u sjedištima pako oblasnih velikih župana ovima. Ali prvostepeni sudovi za stanove izdvojiti će sve one predmete, koji su zasnovani po čl. 10. točka d), e), f) i g), i čl. 11. zakona o stanovima od 15. svibnja 1925. i čl. 6. zak. od 23. listopada 1926. i predati ih teritorijalno nadležnomu prvostepenomu, odnosnomu kotarskomu, sreskomu ili općinskomu sudu. Isto vrijedi i za viši sud za stanove.

[1]) Na skupštini stanara u jeseni 1926., pao je povik »U Austriji dva milijuna stanara ne plaća stanarine — zašto plaćamo mi!« Na praktične posljedice ovoga stanovišta dotičnik naravski nije mislio, možda nije bio ni sposoban, da ih se domisli.

Digitized by Google

Ovo trganje jedinstvene registrature bivših prvostepenih i viših sudova za stanove opet je jedna odredba, koja pokazuje savršeno nepoznavanje realnosti. Ovim putim jednomu sudu dobačena hrpa spisa, spisa sudu tudjih, izvan veze sa organskim razvitkom sudske registrature svršiti će negdje u kutu podruma ili tavana i za dvije tri godine, kada se promijeni osoblje, nitko više ne će znati, gdje se ti spisi nalaze. Ako se ti spisi budu trebali, za koju godinu, što je vrlo vjerojatno, oni se najvećim dijelom ne će moći naći. Ja držim, da će biti osobito sretna iznimka, ako se bude koji taj spis mogao naći. A to može u danom slučaju biti velikom neprilikom za stranke, pošto je sudovanje stambenih sudova tako duboko zahvaćalo u odnošaj izmedju kućevlasnika i stanara, dapače osnivalo najamna prava uz izlučenje volje kućevlasnika.

Vrlo zamršeno pravno pitanje stvorio je gosp. ministar socijalne politike odredbom u članu 4. pravilnika, po kojoj namjerno neizdavanje ispražnjenoga stana može reflektant dokazivati pred nadležnim redovnim sudom putem prepisa i recepisa povratnoga od istoga pisma upućenoga sopstveniku.

Ova odredba stoji u potpunom protuslovlju sa § 117. grpp., po kojem privatne isprave imadu potpunu moć dokaza samo proti izdatniku, a ne proti trećem licu, kako to odredjuje gornja odredba, a pogotovo stoje u protuslovju sa § 126. grpp., po kojem jednostrano sačinjena isprava privatna, kao što je pismo ne ima osim trgovačkih knjiga (§ 126. grpp.), za izdatnika nikakove moći dokaza. Tu postoji potpuno antinomija izmedju gradj. parbenoga postupnika i pravilnika. Može li pravilnik kao naredba derogirati zakon? To su sve pitanja, koja će imati naše sudstvo riješiti, koja će prirodno morati stavljati u pitanje pravnu sigurnost kod naših sudova.

Mi medjutim ne ćemo duljiti sa kritikom, jer držimo, da smo s onim, što je jur rečeno dovoljno karakterizovali kvalitete koli zakona toli pravilnika.

Jedino, što je utješno kod čitave stvari, jest, da od toga lošega zakona ne će biti onoliko štete, koliko sam se početno bojao. Najopasnija je točka čl. 1., koja bi jednu krizu upravo morala stvoriti, u zadnji čas pravilnikom uklonjena, a pokazuje se osim toga utješna pojava, da naši široki slojevi imaju više uvidjavnosti nego naš socijalni zakonodavac. Kod kotar. suda I. u Zagrebu, — kod najvećega kotarskoga suda u našem području, ne ima do danas t. j. nakon gotovo 3 mjeseca trajanja ovoga zakona još ni jednoga podneska po čl. 4., 5., 6., st. 2. i 3. novoga zakona. Široki slojevi naroda ne traže očevidno od suda riešavanje pitanja, za koja razumiju, da ih sud rješavati ne može. Prema tome izgleda, da je od odredaba novoga zakona provediva samo jedna polovica, a druga polovica da je uslijed loše stilizacije i nezrelosti zakona neprovediva i neprovadjana — t. j. da je zakon obsoletan. To pokazuje ne samo objektivna kritika, nego i praksa prvih triju mjeseca. A ja držim, da ni praksa drugih triju mjeseca ne će moći pokazati drugo lice ovoga zakona.

Digitized by Google

Jedno „prijeporno" pitanje oko biračkih spiskova

Napisao dr. Ivan Steinmetz, sudbeni nadsavjetnik u Tuzli.

Ukazom od 26. prosinca 1927., obnarodovanim u Službenim Novinama od 4. siječnja 1928. raspisani su općinski izbori u Bosni i Hercegovini za 26. veljače 1928., te će se opet nabaciti pitanje, — kao kod izbora narodnih poslanika od 18. ožujka 1923., da li se ima obaviti sada u siječnju ispravak biračkih spiskova po službenoj dužnosti, ili ne.

Mnogi će kazati, da to nije prijeporno pitanje, obzirom na propis čl. 13. zakona o biračkim spiskovima, po kojem se ispravljanje spiskova po zvaničnoj dužnosti odlaže samo onda do poslije izbora, ako dan izbora pada u vrijeme od 1. siječnja do 25. veljače. Nu ovaj propis je postojao i godine 1923., a ipak su se našli sudovi, koji nisu dali po općinama obaviti propisano u čl. 2. zakona o biračkim spiskovima ispravljanje biračkih spiskova po službenoj dužnosti. — Još više: tome mnijenju pridružio se prvi stručnjak na tom polju, gosp. Slobodan Jovanović, koji u svome »Ustavnom pravu«, u čl. 78. doslovce piše ovo:

»Ima jedan slučaj, koji nije predvidjen zakonom, a koji je zadavao teškoće u praksi. Posljednji skupštinski izbori bili su naredjeni za 18. ožujka 1923.; pošto nisu padali u to vrijeme od 1. siječnja do 25. veljače, o kome je govorio zakon, to su nadležne vlasti vršile ispravak biračkih spiskova po službenoj dužnosti, kao i u redovno vrijeme. Uslijed toga nastalo je ovo: Privatna lica mogla su tražiti ispravke biračkoga spiska samo do 5. siječnja; nadležne vlasti po službenoj dužnosti produžile su ispravljanje spiska i poslije toga roka. Na taj način dobila su se dva spiska: a) spisak ispravljen po privatnim tražnjama podnesenim do 5. siječnja 1923.; b) spisak ispravljen po službenoj dužnosti u vremenu od 1. do 31. siječnja 1923. Po kome je od ova dva spiska valjalo vršiti izbore?

Iznijeta su dva mišljenja: po jednome je izbore od 18. ožujka trebalo vršiti na osnovu biračkoga spiska onakova, kakov je utvrdjen po ispravkama, traženim do 5. siječnja, jer toga je dana istekao petnaesto-dnevni rok ostavljen zakonom za privatne ispravke, a zakon izrično kaže, da docniji ispravci ne utiču na sastav biračkoga spiska, po kome će se vršiti ibori. »Ne utiču na sastav spiska«, — znači, ne unose se u spisak. Po drugome mišljenju, izbore od 18. ožujka je trebalo vršiti na osnovu biračkoga spiska onako, kako je ispravljen po službenoj dužnosti u vremenu od 1. do 31. siječnja, jer po čl. 65. I. Z. »birački odbor ne može nikome uskratiti, da glasa, koji je upisan u stalni birački spisak«. Datum, kada je birač upisan, sasvim je ravnodušan; glavno je, da se u trenutku izbora on u spisku nalazi. Od ova dva mišljenja nama izgleda prvo točnije, i to iz ovoga razloga. Za točnost biračkoga spiska je zakon predvidio

Digitized by Google

dva jamstva: jedno se sastoji u tome, što spisak sastavlja jedna javna vlast; drugo se sastoji u tome, što se spisak izlaže nadzoru publike, koja ima pravo, da traži njegove ispravke. Čim bi jedno od ova dva jamstva nedostalo, birački spisak ne bi bio onakova isprava, kakovu je zakon želio. U ovom slučaju, kopi ispitujemo, onaj drugi spisak, koji bi po isteku roka za privatne ispravke nadležna vlast sama za svoj račun ispravljala, ne bi ispunjavao oba zakonska uslova za tačnost biračkoga spiska, jer bi bio provjeren samo od vlasti a ne i od publike. Prema tome, po tome se spisku ne bi mogli izvršiti skupštinski izbori. Onih godina, kada nema skupštinskih izbora, ispravljanje biračkoga spiska može trajati neprekidno, ali onih godina, kada ima skupštinskih izbora, ispravljanje biračkoga spiska mora se jednoga trenutka zaključiti; zato je ostavljen jedan rok, do koga će se primati privatne ispravke; kada sav rad po tim ispravcima bude završen, zaključuje se sastavljanje toga biračkoga spiska, koji će specijalno važiti za skupštinske izbore, koji predstoje. Rad na ispravljanju stalnoga biračkoga spiska može se na svoj normalni način i dalje produživati, ali taj rad nema više uticaja na ovo specijalno izborno izdanje biračkoga spiska. Ako se ne bi usvojio ovakov sistem, ispravljanje biračkoga spiska trebalo bi ostaviti u toku sve do dana izbora, a to ne bi bilo moguće.«

Pošto je stvar od velike praktične važnosti, jer se sada, u doba skupštinskih, oblasnih i općinskih izbora može gornja situacija svake godine ponoviti, to ću pokušati dokazati, da se gornji izvodi ne slažu sa zakonom.

To naime nije »slučaj, koji nije predvidjen zakonom«, — jer on jest predvidjen u zakonu, samo su gornji izvodi jedan primjer, kako se zakon ne smije tumačiti. Iz oportunih razloga se jednostavno smatra, da jasni zakonski propis ne postoji.

Iz gore citiranoga propisa čl. 13. zakona o biračkim spiskovima a contrario slijedi, da se ispravljanje spiskova po službenoj dužnosti mora obaviti, ako izbori padaju na 18. ožujka, — što više, i onda, ako padaju na 26. veljače, — i to obaviti tako, kako je u zakonu propisano, naime upisati nove birače i brisati one, koji su otpali, do 31. siječnja, a onda spiskove do 5. veljače predložiti na potvrdu tako, da će svi ovi novi birači imati na izborima pravo glasa, a ne, kako to gosp. Slobodan Jovanović misli, da »taj rad nema više uticaja na ovo specijalno izborno izdanje biračkoga spiska«, koji se već ima zaključiti prije, odmah iza ispravaka uslijed privatnih reklamacija.

Čl. 12. zakona o biračkim spiskovima, koji se više puta citira u gornjem članu 78. »Ustavnog prava« i to pogrješno citira, glasi ovako: »Kad bude obnarodovan ukaz o izborima narodnih poslanika, članova oblasnih i sreskih skupština i općinskih časnika, ispravci se mogu tražiti još 15 dana po obnarodovanju ukaza. Svako docnije traženje ispravka ne utiče na

Digitized by Google

sastav biračkoga spiska, po kojem će se izvršiti već raspisani izbori.«

Izvolite prispodobiti ovim zadnjim riječima citat gosp. Slobodana Jovanovića, gdje veli, da »zakon izrično kaže, da docniji ispravci ne utiču na sastav biračkoga spiska, po kome će se vršiti izbori.«

Da bi zakon ovako glasio, ja ne bi gubio ni riječi više. Ali zakon kaže: »— docnije traženje ispravka«. — Dakle samo traženje ne utiče na sastav biračkoga spiska, a ne ispravak, a pogotovo ne ispravak po službenoj dužnosti. Ispravci uslijed reklamacija, podnešenih prvih 15 dana po obnarodovanju ukaza, će se obaviti stvarno mnogo kasnije. Najveći dio reklamacija stiže 14. i 15. dan. Općina mora donijeti svoje riešenje u roku od pet dana, mora dostaviti riešenje strankama u daljem roku od pet dana, rok za žalbu traje tri dana, rok za predloženie riešenja i eventualne žalbe prvostepenomu sudu dva dana, prvostepeni sud mora svoje riešenje donijeti u roku od sedam dana, a tek ovo je riešenje izvršno tako, da općina tek onda može prama njemu ispraviti birački spisak. Na taj se način ispravak na zadnju reklamaciju, koja je stigla 6. (a ne 5.) siječnja, faktično proveo u spisku tek koncem siječnja 1923., — u isto doba, kada je istekao i rok za ispravljanje spiskova po službenoj dužnosti, glede kojega zakon nigdie ne kaže, da oni ispravci po službenoj dužnosti, koji se obavljaju poslije onoga 15-dnevnoga roka, »ne utiču na sastav biračkoga spiska, po kome će se vršiti izbori.«

Ona dva jamstva, što ih je zakon predvidio, — po gosp. Slobodanu Jovanoviću, — za točnost birač. spiska, naročito nadzor publike, koja ima pravo da traži ispravak — potrebna su i za onako sastavljeni spisak, kako ga gosp. Slobodan Jovanović hoće da sastavi, naime bez ispravaka po službenoj dužnosti. Jedna reklamacija može povući za sobom drugu glede jednoga te istoga birača.

Pred izbore od osobite su važnosti same reklamacije, jer ih je toliko, da za ispravak po službenoj dužnosti ne će mnogo ni preostati, — tako rekuć samo oni u gornjem primjeru, koji od 7. do 31. siječnja 1923. navršuju 21. godinu života.

Nu pisac zaboravlja spomenuti treće jamstvo: kaznenu sankciju članova 14. i 15. zakona o biračkim spiskovima za one, koji prilikom ispravka spiskova po službenoj dužnosti unesu ili brišu koga bez motiviranoga riešenja, ili hotimično propuste unijeti ili brisati lice, koje su dužni unijeti, odnosno brisati. Ako se već upustismo u pitanje tih jemstava, — što uoči jasnoga slova zakona nije ni potrebno, — to ne možemo odobriti mnijenje onih, koji godine 1923. nisu obavili ispravljanje biračkih spiskova po službenoj dužnosti iz razloga, što ova jamstva otpadaju, jer glavna jamstva, sastavljanje spiskova po javnoj vlasti i kaznena sankcija ostaju.

Nije lahko razumjeti, zašto pisac hoće da liši biračkoga prava one, koji su se rodili između 7. i 31. siječnja 1902., kada ustav zajamčuje izborno pravo svakomu, koji je navršio 21. godinu života. Da ne

Digitized by Google

može na izborima glasati onaj, koji je na dan izbora navršio 21. godinu, tome je uzrokom samo to, da je tehnički nemoguće, upisati ga u birački spisak. Tako ovaj siromak mora gubiti svoje ustavom zajamčeno pravo. Ako njemu ne može praksa pomoći, onda bar nastojimo, da ne lišimo krivim tumačenjem zakona još i druge, kojima pravo biranja pristoji.

Zakon o biračkim spiskovima pobrinuo se je, da ispravljanje biračkih spiskova ne traje do dana izbora, jer odlaže ispravljanje po službenoj dužnosti, kada su izbori između 1. siječnja i 25. veljače, — do poslije izbora. Ako su dakle izbori, — kao sada u Bosni, — na 26. veljače, moraju se obaviti ispravci po službenoj dužnosti, te će biti prvostepeni sud gotov sa tim ispravkama 20. veljače tako, da se spiskovi još mogu vratiti općinama do dana izbora. Zato je baš ustanovljen u zakonu taj rok do 25. veljače. To je bar jasno. A ipak hoće neki, da dokažu, da ne samo onda, kada su izbori na 26. veljače, nego čak i onda, kada su na 18. ožujka, nema više ispravka biračkih spiskova po službenoj dužnosti.

Ukaz o raspisu općinskih izbora u Bosni i Hercegovini primile su općine dne 5. siječnja 1928. Tada su općine već četiri dana ispravljale svoje biračke spiskove po službenoj dužnosti, t. j. upisale nove birače i brisale umrle i druge, koji se imaju brisati. Što će zastupnici gornjega mnijenje u ovom slučaju raditi?

Reorganizacija komasacijonih povjerenstava na teritoriju Hrvatske i Slavonije i njihova nadležnost kao razgodbenih oblasti

Napisao Stjepan M r k š a, županijski tajnik i oblasni komasacijoni povjerenik u Bjelovaru.

Zakonom od 22. lip. 1902. o komasaciji zemljišta osnovane su na teritoriju Hrvatske i Slavonije po §-u 21., 22. i 23. istoga zakona posebne komasacijone oblasti pod imenom komasacijonih povjerenstava za provedbu agrarnopravnih operacija, koje se odnose na komasaciju zemljišta. Ta povjerenstva su zapravo mješovite sudsko-upravne oblasti, jer su sastavljena od redovitih sudaca i pravnika upravne struke te od stručnjaka tehničke, gospodarske i šumarske struke.

Organizacija tih komasacijonih oblasti provedena je bila obzirom na tadanju upravnu organizaciju Hrvatske i Slavonije. Po cit. komasacijonom zakonu osnovano je bilo zemaljsko komasacijono povjerenstvo u Zagrebu kao drugomolbena i vrhovna instancija u komasacijonom postupku za teritorij Hrvatske i Slavonije, a u sjedištu svake bivše županije osnovano je bilo županijsko komasacijono povjerenstvo za teritorij odnosne županije kao prvomolbena komasacijona oblast, te je prema tomu postojalo uz zemaljsko ko-

Digitized by Google

masacijono povjerenstvo kao vrhovnu instanciju osam županijskih komasacijonih povjerenstava kao prvomolbenih komasacijonih oblasti.

Predsjednikom zemaljskog komasacijonoga povjerenstva bio je ban kao šef zemaljske vlade u Zagrebu, a predsjednicima županijskih komasacijonih povjerenstava bili su podžupani kao šefovi županijskih oblasti u odnosnim županijama. Članovima zemaljskoga komasacijonoga povjerenstva su bila dva pravnika u službi hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade u Zagrebu (vladini savjetnici), dva vijećnika stola sedmorice te tehnički, gospodarski i šumarski stručnjak u službi rečene zemaljske vlade u Zagrebu.

Članovima županijskih komasacijonih povjerenstava bili su po jedan pravnik upravne struke pod imenom županijskoga komasacijonoga povjerenika, jedan redoviti sudac te tehnički, gospodarski i šumarski stručnjak u službi odnosne županijske oblasti u sjedištu komasacijonoga povjerenstva.

Predsjednik zemaljskog komasacijonoga povjerenstva te predsjednici županijskih komasacijonih povjerenstava i stručni članovi zemaljskoga komasacijonoga povjerenstva kao i stručni članovi županijskih komasacijonih povjerenstava bili su članovi tih povjerenstava po svojem položaju, dok su ostali članovi bili imenovani.

Uslijed provedene upravne reorganizacije po zakonu od 26. travnja 1922. o općoj upravi nestalo je hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade u Zagrebu kao i banske časti te bivših županija ipodžupana kao šefova bivših županijskih oblasti, pa je nastala potreba, da se provede reorganizacija komasacijonih oblasti na teritoriju Hrvatske i Slavonije. — Članom 23. al. 2. zak. o dvanaestinama za mjesec kolovoz, rujan, listopad i studeni 1925. ovlašten je ministar pravde, da provede reorganizaciju tih oblasti na teritoriju Hrvatske i Slavonije uredbom. Na osnovu ovoga zakonskoga ovlaštenja izdao je ministar pravde uredbu od 2. siječnja 1926. br. 156, kojom se preinačuju naredjenja §§-a 21., 22. i 23. zakona od 22. lipnja 1902. o komasaciji zemljišta. Ta je uredba kasnijom uredbom ministra pravde od 28. lipnja 1926. br. 50.653. djelomično preinačena i dopunjena.

Prema tim uredbama kreirana su na teritoriju Hrvatske i Slavonije na mjesto osam županijskih komasacijonih povjerenstava četiri oblasna komasacijona povjerenstva i to: 1. u Zagrebu za teritorij zagrebačke oblasti (izuzevši srezove Križevci i Čazma) i za teritorij krajiško-primorske oblasti. — 2. u Bjelovaru za teritorij bivše županije bjelovarsko-križevačke, t. j. za srezove Bjelovar, Koprivnica, Gjurgjevac, Grubišnopolje, Garešnica, Kutina, Križevci i Čazma; — 3. u Osijeku za osječku oblast (izuzevši srezove Bjelovar, Gjurgjevac, Koprivnica, Grubišnopolje, Garešnica i Kutina); — 4. u Vukovaru za teritorij srijemske oblasti. Ujedno je istim uredbama odredjeno: a) da imade biti predsjednikom zemaljskoga komasacijonoga povjerenstva u Zagrebu jedan vijećnik stola sedmorice, a predsjednicima oblasnih komasacijonih

Digitalizirao Google

povjerenstava u Zagrebu, Bjelovaru i Osijeku da postaju predsjednici sudbenih stolova u sjedištu spomenutih povjerenstava, dok je predsjednikom oblasnoga komasacijonoga povjerenstva u Vukovaru kotarski sudac odnosno upraviteli kotarskoga suda u Vukovaru (jer u Vukovaru nema sudbenoga stola); — b) da mjesto županijskih stručnih članova stupaju kod oblasnih komasacijonih povjerenstava u Zagrebu, u Osijeku i Vukovaru oblasni stručni činovnici kod odnosnih oblasti, a kod oblasnoga komasacijonoga povjerenstva u Bjelovaru da stupaju sreski stručni činovnici odnosno tehnički stručnjak gradjevinske sekcije u Bjelovaru; — c) da se mjesto županijskih komasacijonih povjerenika postavljaju oblasni komasacijoni povjerenici kod oblasnih komasacijonih povjerenstava; — d) da se predsjednik zemaljskoga komasacijonoga povjerenstva kao i nestručni članovi oblasnih komasacijonih povjerenstava imenuju kraljevim ukazom na prijedlog ministra pravde a stručni članovi, koji nisu članovi tih povjerenstava po svojem položaju, da se postavljaju rješenjem ministra pravde. Prema tomu postaju predsjednici oblasnih komasacijonih povjerenstava kao i stručni članovi oblasnih komasacijonih povjerenstava takovima po p o l o ž a j u svoje službe, dok se predsjednik zemaljskoga komasacijonoga povjerenstva te svi ostali članovi toga povjerenstva — osim stručnih članova — kao i svi ostali članovi oblasnih komasacijonih povjerenstava postavljaju kraljevim ukazom, a stručni članovi zemaljskoga komasacijonog povjerenstva rješenjem ministra pravde.

Na osnovu spomenutih uredaba imenovan je kraljevim ukazom od 8. listopada 1926. predsjednik zemaljskoga komasacijonoga povjerenstva u Zagrebu (dr. Ernest Ćimić, vijećnik stola sedmorice u Zagrebu) te svi ostali nestručni članovi zemaljskoga i oblasnih komasacijonih povjerenstava kao i oblasni komasacijoni povjerenici, a uiedno su istodobno riješeni svoje dužnosti dosadanji članovi zemaljskoga i županiiskih komasacijonih povjerenstava.

Ovako provedenom reorganizaciiom prisloniena su sada ta povjerenstva više na sudske nego na upravne oblasti time, što su šefovi prvostepenih sudova uiedno i šefovi prvostepenih komasacijonih povjerenstava, a jedan vijećnik stola sedmorice je šef zemaljskoga komasacijonoga povjerenstva, pa stoga nije ni teritorijalna nadležnost tih povjerenstava odredjena strogo prema teritorijalnoj nadležnosti upravnih oblasti, nego je teritorijalno zaokružena prema stvarnoj potrebi.

Stvarno-pravna nadležnost tih povjerenstava normirana je u §-u 25. cit. komasacijonog zakona tako, da redoviti sudački član oblasnih komasacijonih povjerenstava riešava s a m o s t a l n o u p r v o j i n s t a n c i j i s v e p r a v n e s p o r o v e, k o j i s e o d n o s e n a p o s j e d i v l a s n i š t v o t a k o v i h k o m a s a c i j o n i h o b j e k a t a, b e z k o j i h s e n e m o ž e o b a v i t i s l o ž e n j e p o s j e d a k o m a s a c i j o n i m p u t e m, te su u ta-

Digitized by Google

kovim slučajevima dužni redoviti sudovi obustaviti parnice na poziv oblasnoga komasacijonoga povjerenstva, ako se parnica ne nalazi kod vrhovne molbe. (Ako vrhovna molba naredi nadopunjenje parnice ili ako ukine postupak nižih sudova, stvar spada i u ovakovim slučajevima pred komasacijono povjerenstvo).

Da li parnica sprečava složenje posjeda komasacijonim putem, odlučuju komasacijone oblasti. Pravne lijekove proti presudama sudačkoga člana oblasnoga komasacijonoga povjerenstva rješavaju sudački članovi zemaljskoga komasacijonoga povjerenstva pod predsjedanjem predsjednika istoga povjerenstva u drugoj i ujedno vrhovnoj instanciji.

Svrha ovoj širokoj stvarno-pravno nadležnosti komasacijonih oblasti jest, da se pospieši i uopće omogući dovršenje vrlo opsežnih i kompliciranih agrarno-pravnih operacija, koje se odnose na komasaciju zemljišta. — Postupak u takovim parnicama ravna se shodno po načelima za usmene parnice gradjanskoga parbenoga postupka odnosno po načelima postupka, koji je za odnosni predmet odredjen posebnim zakonom. — U djelokrug tih povjerenstava ne spadaju medjutim samo one agrarno-pravne operacije, koje se odnose na komasaciju zemljišta, nego spadaju u smislu § 54. zakona od 25. travnja 1894. o uredjenju zemljišnih zajednica i neke agrarno-pravne operacije, koje se odnose na zemljišne zajednice. U potonjim slučajevima nazivaju se ta povjerenstva »razgodbenim« povjerenstvima odnosno dobivaju dodatak u naslovu »kao razgodbeno povjerenstvo«, a njihova uredovanja u tim slučajevima nazivaju se »razgodbenima«.

Prema tomu spadaju u djelokrug tih povjerenstava kao razgodbenih oblasti slijedeći poslovi:

1. Uredjenje neuredjenih zemljišnih zajednica, kada je kod upravne oblasti, koja je pozvana po I. dijelu cit. zak. o uredjenju zemljišnih zajednica provesti prvo uredjenje zemljišne zajednice, — stavljen prigovor, što se stvara zemljišna zajednica od skupine, na koju se ne odnosi cit. zakon o uredjenju zemljišnih zajednica, ili ako su odnošaji glede posjeda zemljišne zajednice i skupnih užitaka tako zamršeni, da ih upravna oblast ne može razmrsiti sporazumkom stranaka bez posebnih izvida na licu mjesta ili ako zemljišna zajednica ne udovolji pozivu nadležne upravne oblasti (sada velikog župana), da u odredjenom roku provede preinake u osnovi pravilnika, koji je odnosnoj oblasti predložen prigodom prvoga uredjenja na odobrenje po nadležnoj prvomolbenoj nadzornoj upravnoj oblasti t. j. po sreskom poglavaru (§ 54., 65. i 66. cit. zak. o u. z. z.). Takovo uredjenje zemljišnih zajednica putem razgodbenih oblasti nazivlje zakon »razgodbom«.

2. Cijepanje neuredjenih i uredjenih zemljišnih zajednica tako, da se od jedne skupine pravoužitnika odnosno od jedne zemljišne zajednice urede dvije ili više zemljišnih zajednica (§ 55. i 56. cit. zak. o u. z. z.).

Digitized by Google

3. Individualna dioba nekretnina uredjenih zemljišnih zajenica (§§ 55. i 56. cit. zak. o u. z. z.). Cijepanje i individualnu diobu naziva zakon »razgodbenom diobom«.

Stvarno-pravna nadležnost tih povjerenstava kao razgodbenih oblasti u spomenutim razgodbenim poslovima normirana je u § 80. cit. zak. o z. z. tako, da nadležnost tih povjerenstava opsiže i raspravu i odlučivanje o svim stvarno-pravnim odnošajima, u koliko je to nužno u svrhu razgodbe, te zakon tu spominje primjerice stvarno-pravne odnošaje o medjama skupnoga zemljišta, o postojanju i opsegu ovlašteničkih prava, o nužnim služnostima i gospodarskim uredbama (kao o poljskim putevima, naplavnim jarcima, potočnim koritima, mostovima i t. d.), u koliko je nužno ove uredbe upriličiti u razgodbi.

Na osnovu § 80. cit zak. o u. z. z. rješavala su zborno komasacijona kao razgodbena povjerenstva nakon provedene rasprave po komasacijonom povjereniku sve sporove i posjedovne i vlasničke glede razgodbenih nekretnina. U praksi je medjutim dolazilo u novije doba do sukoba razgodbenih oblasti i nekih redovitih sudova radi nadležnosti u onim slučajevima, koji se odnose na posjedovne i vlasničke sporove radi razgodbenih (diobnih) nekretnina — dijelom za to, jer postupajućemu sucu nije bila poznata razlika izmedju upravnih i razgodbenih oblasti, te izmedju ovlaštenih i razgodbenih (diobnih) nekretnina, a dijelom za to, jer je sudska praksa počela u nekim slučajevima tumačiti restrinktivno propis §-a 80. cit. zak. o z. z.

Konfundirajući upravne i razgodbene oblasti sud je u takovim slučajevima porekao nadležnost razgodbenih oblasti pozivom na propise §§-a 50.—53. cit. zak. o z. z., koji se odnose na upravne oblasti kao nadzorne i njihovu stvarno-pravnu nadležnost u poslovima zemljišnih zajednica. Konfundirajući ovlaštene i razgodbene (diobne) nekretnine sud je u takovim slučajevima porekao nadležnost razgodbene oblasti pozivom na propis §-a 81. cit. zak. o z. z., koji se odnosi na ovlaštene nekretnine.

Jedan i drugi slučaj dokazuje samo nepoznavanje zakona. Razgodbene oblasti nisu nadzorne u poslovima zemljišnih zajednica niti su upravne oblasti, već su to mješovite sudsko-upravne oblasti, koje su označene u propisu §-a 54.—56. cit. zak. o z. z. (pod t. II-B), a njihova stvarno-pravna nadležnost u §-u 80. istoga zakona. Dok stvarno-pravna nadležnost upravnih oblasti opsiže samo odlučivanje o prijeporima radi izvršivanja ovlašteničkoga prava § 52. zak. o z. z., te o opstojnosti i opsegu ovlašteničkoga prava uz pridržaj prava redovite pravde nezadovoljnoj stranci proti pravomoćnoj odluci upravnih oblasti po čl. 11. zak. o sudačkoj vlasti (§ 53. zak. o z. z.), — dotle je stvarno-pravna nadležnost razgodbenih oblasti mnogo šira, jer opsiže odlučivanje o svim stvarno-pravnim odnošajima pojedine zemljišne zajednice, u koliko je to nužno u svrhu razgodbe (§ 80. čl. 1. zak. o z. z.).

Digitized by Google

Pogotovu je velika razlika između ovlaštenih i razgodbenih (diobnih) nekretnina, jer su ovlaštene nekretnine one nekretnine, koje su vlasništvo pojedinih ovlaštenika i s kojima je spojeno pravo ovlaštenja na zemljišnu zajednicu (uslijed realno-pravne naravi ovlašteničkoga prava), dok su razgodbene (diobne) nekretnine one, koje sačinjavaju gruntovno vlasništvo zemljišne zajednice i koje kao takove sačinjavaju razgodbeni (diobni) objekt Dok se propis §-a 80. cit. zak. o z. z. odnosi na stvarno-pravne odnošaje glede razgodbenih (diobnih) nekretnina, dotle se § 81. cit. zak. o z. z. odnosi samo na ovlaštene nekretnine.

Propis §-a 81. cit. zak. o z. z. baš potvrdjuje, da su razgodbene oblasti nadležne po § 80. cit. zak. o z. z. za rješenje posjedovnih i vlasničkih sporova glede ovlaštenih razgodbenih (diobnih) nekretnina. Propisu §-a 81. cit. zak. o z. z. je naime svrha, da ne bi razgodbene oblasti protegnule svoju široku nadležnost, normiranu u prethodnom §-u 80. cit. zak. o z. z., i na ovlaštene nekretnine, pa se zato odmah iza § 80. cit. zak. o z. z. ističe, da će posjedovni i vlasnički sporovi glede ovlaštenih nekretnina spadati »i nadalje pred redovitoga suca«, iz čega slijedi argumento a contrario, da ovakovi sporovi glede razgodbenih (diobnih) nekretnina ne spadaju pred redovitog suca, već spadaju pred razgodbene oblasti na osnovu prethodnoga §-a 80. cit. zak. o z. z., jer bi inače zakonodavac bio spomenuo u §-u 81. cit. zak. o z. z. uz ovlaštene nekretnine razgodbene (diobne) nekretnine.

Nu češći su bili sukobi razgodbenih oblasti i redovitih sudova na osnovu restrinktivnoga tumačenja §-a 80. cit. zak. o z. z., po kojem je sudska praksa poricala nadležnost razgodbenih oblasti, da rješavaju posjedovne i vlasničke sporove glede razgodbenih (diobnih) nekretnina u onim slučajevima, gdje je jedna od parbenih stranaka neovlaštenik.

Ovo restrinktivno tumačenje § 80. zak. o z. z. posljedica je pogrješnoga shvaćanja, da je zemljišna zajednica »condominium«, a ovlaštenici da su »suvlasnici«, premda jasno slijedi iz samoga zakona o z. z., da je zemljišna zajednica korporacija (§§ 3. i 26. al. 2. zakona o z. z.), te su u imovinsko-pravnom pogledu obzirom na imovinu zemljišne zajednice koli neovlaštenik toli ovlaštenik treće osobe.

Pošto je u tom pogledu kolebala sudska praksa (načelna rješidba stola sedmorice od 24. lipnja 1915. br. 2441, Mjesečnik br. 1. iz god. 1923. str. 35.), to je nastala potreba, da sam zakonodavac dade jasno tumačenje propisu §-a 80. cit. zak. o z. z., te je članom 23. al. 2. i 3. cit. zakona o budžetskim dvanaestinama označio zakodavac nadležnost komasacijonih povjerenstava na taj način, da je protegnuo i na razgodbeni postupak ustanovu § 25. cit. komasac. zakona, kojom je jasno normirana stvarno-pravna nadležnost komasacijonih oblasti u svim slučajevima posjedovnih i vlasničkih

Digitized by Google

prijepora, koji se tiču komasacijonoga objekta. Uiedno je članom 23. al. 3. cit. zakona o budžetskim dvanaestinama stavljena izvan kreposti posljednja alineja § 80. cit. zak. o z. z., kojom je bio otvoren put redovite pravde po članu 11. zakona od 28. veljače 1874. o sudačkoj vlasti nezadovoljnim strankama i proti riešidbama razgodbenih oblasti, koiima je riješen prijepor o mediama skupnoga zemljišta te o opstojnosti i opsegu ovlašteničkoga prava na osnovu al. 1. § 80. cit. zakona o z. z.

Time je sasvim jasno određena nadležnost komasacijonih kao razgodbenih oblasti, te su prema tomu nadležne komasacijone kao razgodbene oblasti, da rješavaju sve posjedovne i vlasničke sporove, koji se odnose na posjed i vlasništvo takovih razgodbenih nekretnina, bez kojih se ne može shodno obaviti uredjenje zemljišne zajednice odnosno cijepanje ili individualna dioba razgodbenim putem. Takove će sporove rješavati u smislu § 25. komasac. zakona u vezi sa članom 23. al. 2. i 3. cit. zakona o budžetskim dvanaestinama u prvoj molbi sudački član oblasnih komasacijonih povjerenstava, gdje je jedna od parbenih stranaka neovlaštenik, a u drugoj će molbi rješavati u takovim slučajevima utoke proti presudama sudačkoga člana oblasnoga komasacijonoga povjerenstva sudački članovi zemaljskoga komasacijonoga povjerenstva pod predsjedanjem predsjednika istoga povjerenstva (dakle sada tri vijećnika stola sedmorice). Dok će ovakove sporove, gdje je jedna stranka zemljišna zajednica a druga ovlaštenik iste zemljišne zajednice, ili gdje su obje stranke ovlaštenici iste zemljišne zajednice, koja je gruntovna vlasnica odnosnoga prijepornoga objekta, riešavati i nadalje komasacijona kao razgodbena povjerenstva z b o r n o nakon provedene rasprave po komasacijonom povjereniku na osnovu § 80. al. 1. cit. zakona o z. z. (načelna riešidba zemaljskoga komasacijonoga povjerenstva u Zagrebu od 12. svibnja 1915. br. 52. — Mjesečnik br. 6. od god. 1915.).

Prema tomu nije više u prosudjivanju nadležnosti razgodbenih oblasti u ovakovim slučajevima odlučna okolnost, da li je koja od stranaka ovlaštenik ili neovlaštenik, već je odlučna samo okolnost, da li je odnosni prijeporni objekt sastavni dio razgodbenoga objekta, bez kojega se ne može shodno provesti uredjenje zemljišne zajednice odnosno cijepanje ili individualna dioba razgodbenim putem, — kao što nije odlučna ni u komasacijonom postupku za nadležnost komasacijonih oblasti po § 25. al. 3.—16. cit. komasacijonog zakona okolnost, da li je koja od parbenih stranaka komasacijoni učesnik, već je samo odlučna okolnost, da li se pravni spor odnosi na takov komasacijoni objekt, bez kojega se ne može shodno obaviti složenje posjeda komasacijonim putem (razgodbenim putem).

Okolnost, da li je koja od prijepornih stranaka u ovakovim slučajevima ovlaštenik ili neovlaštenik, će biti i nadalje odlučna samo u prosudjivanju pitania, da li će odnosni prijepor riješiti razgodbeno povjerenstvo z b o r n o ili će ga riješiti s u d a č k i

Digitized by Google

član razgodbenoga povjerenstva u prvoj instanciji, a u drugoj instanciji sudački članovi zemaljskoga komasacijonoga kao razgodbenoga povjerenstva.

Ovako provedenom reorganizacijom pojačan je kod komasacijonih oblasti sudački elemenat, te je time pojačana i garancija za zakonitost rješenja tih povjerenstava u svim navedenim agrarno-pravnim operacijama, dok je s druge strane pridržana i nadalje potrebna elastičnost tih povjerenstava, jer ostaju i nadalje u tim povjerenstvima pravnici upravne struke uz stručne činovnike kao članove tih povjerenstava. Poznato je naime, da je preko dvije trećine poslova tih oblasti takove naravi, da se mogu uspješno riješiti samo po načelu »quoad aequum et bonum« odnosno po raznim propisima upravnoga prava, te bi u takovim slučajevima stroga primjena zakonskoga formalizma mogla postupak samo zaplesti i odgoditi dovršenje postupka u nedogled. To je zakonodavcu bilo dobro poznato, pa je zato i osnovao ovakove mješovite sudsko-upravne oblasti, koje po svojim sudačkim članovima pružaju dovoljnu garanciju za zakonitost svojih rješenja, a po pravnicima upravne struke pružaju dovoljnu elastičnost, koja je potrebna za brzu i uspješnu provedbu ovih vrlo važnih a ujedno i vrlo kompliciranih agrorno-pravnih operacija.

Držim, da nije potrebno posebno dokazivati veliku važnost komasacije zemljišta koli u narodno-gospodarskom toli u socijalnom i pravnom pogledu. Ne manja važnost je onih agrarno-pravnih operacija, koje se odnose na uredjenje zemljišnih zajednica, odnosno na cijepanje i individualnu diobu nekretnina zemljišnih zajednica razgodbenim putem, jer na posjed zemljišnih zajednica otpada oko jedna sedmina cjelokupne površine Hrvatske i Slavonije, a taj posjed leži redovito dijelom pust, zarašten šikarom i grmljem, razrovan od svinja i pun perja, a dijelom usurpiran po ovlaštenicima i neovlaštenicima. U koliko je štetno u narodno-gospodarskom pogledu, da velike površine toga posjeda leže puste i neprivedene kulturi na sramotu pojedinih sela, u toliko su štetne u odgojnom pogledu usurpacije tih posjeda, jer se s jedne strane lahkoumni elementi u selu uče na taj način tudje otimati, haračiti šume i o tudjoj muci živjeti, a s druge strane su usurpacije i haračenja šuma uzrok svadja i parnica u selu. Uz ove prilike pojavila se naročito poslije rata još i potreba, da se povećaju maleni seljački posjedi.

Iz svih ovih razloga učestali su napose poslije prevrata na svim stranama zahtjevi, da se provedbom individualne diobe učini kraj tim neredima i nemirima u pojedinim selima, te da se ujedno na taj način povećaju posjedi pojedinih gospodara u selu. Te okolnosti dokazuju, da narod nema volje za dalje podržavanje ovakova kolektivnoga vlasništva, pa su zahtjevi za provedbu individualnih dioba opravdani naročito u onim krajevima, gdje nema velikih posjeda, kojima bi mogli maleni posjednici povećati svoje posjede bilo putem agrarne reforme bilo putem privatne kupnje (kao n. pr.

Digitized by Google

u bivšem krajiškom području). Zadaća je dakle tih povjerenstava kao razgodbenih oblasti — naročito u krajevima, gdje nema velikih posjeda, — da riješe sva ova vrlo važna pitanja, te se može punim pravom očekivati, da će sada moći pospješno toj zadaći udovoljiti, jer ne će biti onih sukoba radi nadležnosti, koji su do sada kočili razgodbene oblasti u brzom uredovanju.

Izuzetni postupak po § 176. z. čl. XVII.: 1884.

Na članak gosp. dra. Huge Werka, odvjetniku u Zagrebu.

Napisao Dragutin Naglić, kot. pristav u Čakovcu.

Literatura. — Dr. Josef Singer: Das in der Slowakei geltende Recht, Prag 1923. Verlag Heinr. Mercy, Sohn. — Dr. M. Svoboda: Privatno pravo u Vojvodini i Medjimurju, Zagreb, 1926. Tisak Jugoslavenskoga novinskoga d. d. — Dr. Glišo Bogdanfi: Opšte Privatno Pravo 1925. Pančevo. Štamparija »Napredak«.

Vrijednost članka piščeva, izašloga u »Mjesečniku« od srpnja 1927., ne može se da poreče. Pisac je u tom članku pokrenuo jedno pitanje, koje treba da zainteresuje sve naše pravnike, a naročito upravne činovnike, koji su dužni po nevolji silom svoje službe i položaja, da sude u sporovima izmedju poslodavaca i njihovih namještenika. Dao je barem povoda, da se to pitanje jednom definitivno pročisti:

Da li su u svakom slučaju sporove izmedju poslodavaca i njihovih namještenika nadležni, da riešavaju na osnovu valjane zakonske interpretacije upravne oblasti I. molbe kao prvomolbene obrtne oblasti ili redovni sudovi po normama trgovačkoga zakona?

Nitko ozbiljan ne može da spori, da službovni odnosi izmedju poslodavaca i njihovih namještenika u suštini spadaju u privatno pravnu sferu, te bi se razmirice glede plaće, otkaza i t. d. imale raspravljati pred redovitim gradjanskim sudovima. Tome govori u prilog analogia juris.

Pisac apodiktički tvrdi, da su razmirice ove prirode dužni, da raspravljaju redoviti trgovački sudovi, a ne administrativne vlasti. Neupuštajući se u recitiranje svih piščevih navoda, kojima nastoji svoje tvrdnje potkrijepiti, navest ću samo jedan navod: da se sve do 13. srpnja 1926. sudilo neograničeno o svim sporovima ove prirode, nastalim izmedju namještenika i poslodavaca u oblasti obrtničke i trgovačke prirode, bez obzira na to, da li se u pojedinim slučajevima radilo baš o »šegrtima, kalfama, te radnicima«, dok nije ministarstvo trgovine i industrije izdalo svoj raspis od 13. srpnja 1926. br. 5815, kojim upućuje obrtne oblasti I. molbe, da imadu prigodom primjenjivanja § 176. zak. čl. XVII.: 1884. ispitati najprije svoju nadležnost, kako u pogledu lica, koje se javlja sa svojim

Digitized by Google

zahtjevom, tako i u pogledu postavljenih zahtjeva. Ako tužena stranka podigne prigovor u pogledu nadležnosti, ima se u redovnom toku upravnih molbi prije donošenja meritorne odluke riješiti pitanje nadležnosti. Što se tiče kruga lica, koja će uživati izuzetan položaj, te za koja će vrijediti postupak po § 176. zak. čl.: 1884. naredjuje ova naredba, da se imade svesti na ona lica, kojima se ne povjeravaju poslovi više vrste.

Ta bi naredba imala biti u neku ruku pravilnik, kojim se uredjuje postupak po zak. čl. XVII. : 1884., a naročito po § 176. istoga zakonskog članka. Ona je opravdana, ali se ne da provoditi obzirom na jasne odredbe, koje ova naredba ne može da derogira.

Valja primijetiti uzgred, da obrtne oblasti prve molbe redovito izbjegavaju, da postupaju u slučajevima, kada se radi o sporu izmedju poslodavca i namještenika više vrste, instinktivno osjećajući — da tako kažem — svoju moralnu inkompetenciju, da raspravljaju ove sporove, kod kojih se radi redovito o kakovu većem potraživanju a i postupak i rješavanje ovih sporova duboko zasijeca u privatno pravno područje. — Po mišljenju piščevu dakle sporove izmedju poslodavaca i namještenika niže vrste imale bi rješavati upravne oblasti kao obrtne oblasti I. molbe, dok bi sporove izmedju poslodavaca i namještenike više vrste imali rješavati redoviti sudovi.

Da razmotrimo. — § 92. zak. čl. XVII. : 1884. kaže doslovno: Odnošaj izmedju poslodavaca i pomoćnika može da se razriješi 15-dnevnim otkazom, ako nije ništa drugo ugovoreno ili ako poslovni red u fabrikama što drugo ne odredjuje.

Kod trgovačkih pomoćnika u pomanjkanju drugoga utanačenja otkazni rok je šest (6) sedmica. Za industrijske i trgovačke pomoćnike, koji vrše važnije poslove, osobito kod velikih trgovačkih poduzeća kao knjigovodje, blagajnike, poslovodje, putnike, magazinere i t. d. otkazni rok je tri (3) mjeseca,«

Ova zakonska ustanova ima za sebe dugotrajnom judikaturom dobro utvrdjenu praksu i po ovoj praksi imade se § 92. zak. čl. XVII. : 1884. tumačiti ekstenzivno i argumento a contrario. Kaže se dalje: »Po praksi otkazni rok je: za urednika tiednika šest (6) mjeseci, za urednika dnevnika jedna (1) godina, isto toliko za prokurista, kupališnoga ljekara, direktora dioničkoga društva, samostalnoga fabričkoga poslovodju i fabričkoga inžinjera.[1])

Dakle po § 176. zak. čl. XVII. : 1884. imalo bi se suditi ne samo onima, koje § 92. obrtnoga zakona navodi taksativno expressis verbis, nego i onima, koje praksa navodi i dopušta. A to su svakako namještenici više vrste.

Ostaje još uvijek otvoreno pitanje, da li je ta praksa valjana ili nije valjana. Svakako moramo pretpostaviti, da je ta praksa postojala i da postoji i da se po toj praksi sudilo i može da sudi kod obrtnih oblasti I. molbe na onom pravnom području, na kojem važi zak. čl. XVII. : 1884. Da su obrtne oblasti nadležne, da sude o

[1]) Dr. Svoboda, l. c. str. 135.

Digitized by Google

spomenutim sporovima, ma bili ti sporovi i izmedju poslodavaca i nameštenika više vrste, govori i tumačenje, koje doslovni glasi:

»Trgovački poslovodja je trgovački pomoćnik te njegovo potraživanje radi vraćanja kaucije, dalje radi izdavanja zakonske plaće i prometnih prinadležnosti protiv gospodara spada u djelokrug administrativnih vlasti.

Od zakonskoga pravila, kojim je obavezno ustanovljen djelokrug, ne može se odustati ni onda, ako su stranke ma i javnom bilježničkom ispravom utanačile u stvari, koja spada u djelokrug odministrativne vlasti, djelokrug redovnoga suda.«[2])

Nadalje, što je najvažnije, govori decizija kasacionoga suda u Novom Sadu G. 1331. 1922. slijedeće:

»Tražba radi isplate jedne svote, koja odgovara plaći na vrijeme neučinjenoga otkaza, nije tužba radi odštete, pa zato i ne spada u djelokrug suda.«

Vrhovno rješenje kasacionoga suda imade svakako neku pravnu vrijednost u pomanjkanju jasne i odredjene zakonske ustanove i to rješenje svakako više vrijedi za administrativne vlasti i sudove nego li citirani raspis ministarstva trgovine i industrije br. 5815/1926. iz prostoga razloga, što je vrhovno rješenje na neki način surogat zakona, a ovdje je ovo vrhovno rješenje surogat zak. čl. XVII.: 1884., dok se citirani raspis ministarstva trgovine i industrije može shvatiti samo kao kakov pravilnik k zak. čl. XVII. : 1884.

Dakle obzirom na gore izloženo ipak izgleda, da su upravne oblasti I. molbe svakako nadležne, da rješavaju sve sporove oko plaća, otkaza i t. d. izmedju poslodavaca i namještenika, bili oni više ili niže vrste, na osnovu § 176. zak. čl. XVII. : 1884.

Pisac tumači zak. čl. XVII. : 1884. expressis verbis i ex tunc. Tumači ga onako, kako ga je zakonodavac tumačio prilikom njegova donošenja. — A prema spomenutomu ima se tumačiti zak. čl. XVII. : 1884. ex nunc, ekstenzivno i argumanto a contrario onako, kako bi ga današnji i sadašnji zakonodavac tumačio. — I praksa se imade da uzme kao intencija zakonodavčeva pogotovo, kada je ta praksa sankcionirana vrhovnim sudskim rješenjem prema sentenciji: »Mutata ratione legis, mutatur ipsa lex«. Svakako je u ovom slučaju kompetentan tumač intencije zakonodavčeve i rationis legis kasacijoni sud u Novom Sadu. Ne može nitko osporiti, da njegovo tumačenje nije mjerodavno za primjenjivanje zak. čl. XVII. : 1884. — Zak. čl. XVII. : 1884. je i madjarski i hrvatski zakon, nekoč t. zv. zajednički ugarsko-hrvatski zakon. Njegovo tumačenje po načelu pravnoga kontinuiteta mora biti mjerodavno za sav onaj teritorij, na kome taj zakon važi, a ovaj zakon imade zakonsku snagu ne samo na bivšem madjarskom teritoriju, nego i na hrvatskom teritoriju. Dakle citirana tumačenja i rješenja moraju da imaju svoju pravnu vrijednost i na hrvatskom pravnom području.

[2]) Bogdanfi l. c. str. 110.

Digitized by Google

Reforma gradj. postupka zapinje

Saopćio dr. Josip **Mudrovčić**, umirovljeni vijećnik stola sedmorice.

Ovaj nacrt zakona (dolje pod A), dotično mišljenja itd. (dolje pod B) stoje u vezi sa člankom, što je pod gornjim naslovom izašao u posljednjem broju »Mjesečnika« (str. 9. i sl.), gdje se na kraju pod toč. 15 (str. 23.) nalaze napomene, koje se odnose na oba ova sastavka (A i B).

A. NACRT ZAKONA

o djelomičnoj preinaci privremenog gradjanskog parbenog postupnika od 16. septem. 1852. br. 190. dzl. i neparbnog postupnika od 9. augusta 1854. br. 208. dzl.

§ 1. — Sud nije ni u jednoj gradjanskoj parnici vezan na zakonska pravila o dopustivosti i uvaženju dokaza, nego će na temelju savjesna ispitivanja prinesenih dokaza odlučiti po svojem osvjedočenju, da li se koja osporena tvrdnja ima smatrati dokazanom.

Odlučna prisega u dokaz toga, da je komu bilo što poznato, ili da mu nije bilo poznato, dopustiva je samo tako, da se prisegom mogu potvrditi takove okolnosti čina, od kojih se ima zaključiti to znanje ili neznanje.

§ 2. — Ako je izvjesno, da stranku ide naknada štete, ili da ima inace što tražiti, ali se dokaz o iznosu ne da polučiti, ili bi se polučiti mogao samo sa prevelikim poteškoćama, može sud, i ne pazeći na dokaz, što ga je stranka možda ponudila, odrediti taj iznos po slobodnom svojem osvjedočenju.

§ 3. — Ne treba dokaza:

1. Što je očito poznato kod suda;

2. što se po zakonu predmnjeva; nu ako zakon ne isključuje protudokaza, odlučuje sud po svojem osvjedočenju, da li je protudokaz uspio.

§. 4. — Što je potpuno dokazano ispravama, to će i sud uzeti dokazanim, nu odlučuje po §-u 1. o tom, da li je uspio protudokaz, kao što i o tom, da li se ukida ili u koliko je oslabljena dokazna snaga isprave, ako je na njoj štogod prebrisano, istrugano, ili inače izbrisano, ako je štogod umetnuto, ili ako isprava ima inu koju vanjsku manu.

§ 5. — Ako priznanje nije naročito, sud će obazreti se pomnjivo na cijelu sadržaj onoga, što je stranka navela, te po tom prosuditi, da li je priznala.

Isto tako će sud prosuditi, je li to priznanje, kada tko kaže, da ne zna, ili da se ne sjeća.

§ 6. — Dokida se pismeni postupak, što ga uredjuje privremeni gradjanski parbeni postupnik u §-u 51. i dr.

§ 7. — Nastoji li koja stranka odgadjanjem ročišta ili inače parnicu da otegne, može druga stranka zahtjevati osiguranje zalogom, sekvestracijom, zabilježenjem u gruntovnim knjigama, ili drugom kojom svrsi shodnom odredbom, o čemu će sud nakon možda potrebnog izvidjenja riješiti po slobodnom prosudjenju odlukom.

Osigurati može se ne samo zahtjev parnični (u samoj stvari, u parbenim troškovima), već i zahtjev naknade štete, što bi ju protustranka mogla imati s postupka objesne stranke.

Koliko se tu bude radilo o iznosu, što ga treba osigurati, odrediti će ga sud po slobodnom svojem osvjedočenju.

§ 8. — Tko misli podići tužbu, može prije toga pozvati protivnika u kotarski sud njegova prebivališta radi pokušaja nagode. Protiv odluke kotarskog suda o toj molbi nema pravnoga lijeka. Ako uspije nagoda, uvršćuje se u zapisnik, te je ovršiva. Ne uspije li, zaključuje se taj postupak.

§ 9. — Previd protiv osude banskoga stola dopustiv je svagda samo uz uslove §-a 335. gpp. Nu preinačna osuda banskoga stola nije ovršiva, kada se uloži previd, a takav previd ne dostavlja se drugoj stranci na protuizvedenje.

§ 10. — Utok protiv odluke banskoga stola gdje nije po zakonu isključen, dopustiv je svagda samo uz uslove §-a 318. gpp.

U postupku ovrhe na pokretnine nije dopustiv utok protiv odluke banskoga stola, kojom se potvrdjuje odluka prvostepena.

Digitized by Google

§ 11. — U neparbenim pravnim poslovima dopustiv je utok protiv odluke banskog stola svagda samo uz uslove §-a 16. neparbenog postupnika od 9. kolovoza 1854. br. 208. dzl., gdje nije po zakonu iskljućen.

§ 12. — Stol sedmorice, otpućujuć izvanredni pravni lijek protiv potvrdne rješitbe banskoga stola, osudi će podnosioca izvanrednoga previda na globu od 2 posto, a podnosioca izvanrednog previdnog utoka ili žaobe ništovne na globu od 1 posto vrijednosti predmeta, izražene u novcu. Nije li vrijednost izražena u novcu, iznosi globa u prvom slučaju 100 dinara, a u potonjem 50 dinara. Te globe utjeruje upravna oblast na korist uboške zaklade. Neutjeriva globa ne pretvara se u zatvor, a tko uživa pravo siromaštva, od njega se globa ni ne utjeruje, dok je siromašan.

§ 13. — Posve nedopustivi utok otputiti će već prvi sud ureda radi.

§ 14. — Ovaj zakon staje na snagu danom 1. svibnja 1926. godine, te od toga dana gube snagu svi propisi, koliko su oprečni ovom zakonu.

§ 15. — Ovaj zakon primjenjuje se u svim slučajevima, koji se, nakon što stane na snagu, još imaju riješiti u prvoj molbi, pa bilo to i povodom ukinute prijašnje rješidbe prvomolbene.

§ 16. — Biti će uredjeno posebnom naredbom, kojim će se dostavnim organima služiti sudovi, i kako valja pri tom postupati.

Obrazloženje. Da se ne može dalje sa redovitim gradi. parbenim postupnikom od 16. septem. 1852., a da se teško ne oštećuje kredit zemlje, interes parbenika, ugled suda, to je već općenito poznato. Taj postupnik sam se zove još godine 1852. privremenim, a danas ima već lijepu starost od preko 70 godina. Doduše lijepa je to radnja zakonodavna, koja je zadovoljila potrebi onoga vremena, ali današnje prilike daleko su prepletenije i prepredenije i život brži, a po tome i prepori češći, pa i gradjanski proces treba da se kreće gipkije i brže. Napose treba da se na put stane šikani, što no se uzgojila kraj prevelike pažnje raspravne maksime i formalne istine.

Ima taj postupnik doduše §§-e 44., 46., 48., 295., 352., 364., 588., po kojima bi sudac imao sam voditi »usmenu« (protokolarnu) raspravu, sam sastavljati zapisnik raspravni, opominjati stranke i upućivati ih da se točno i vjerno po istini očituju, pa i kaznama prinukovati ih, da se stvar što iscrpnije raspravi, i što prije riješi, da se predusretne svakom zatezanju i zamrsivanju, te objesnim pravnim lijekovima; nu propisi ti ostadoše kraj sile prilika mrtvo slovo. Gdje stranke zastupaju odvietnici, sudac preterećen nastoji da svrši druge svoje poslove, dok odvjetnici diktiraju kod suda zapisnike (alegiraju), ili ih donose gotove, što se kraj nestašice pisara prima još radije. Tek iza usklade spisa saznaje sudac, što je u zapisniku i prilozima (ako su i zbilja priloženi), te obično narediuje popunu rasprave, a na to dolaze očitovanja i protuočitovanja, često cijela nova »rasprava«, gdje se velikim dijelom ponavlja, što se već prije navelo, uz to još uz kojekakove nejasne varijacije i oprečnosti, katšto uz oprezno obilaženje onoga, što bi sudac trebao da znade. Stvar se time zamrsi, a spis naraste i u stvarima, koje nimalo nisu zamršene, pa valja trošiti puno vremena, dok se to pročita, i na čisto izvede, što je zapravo medju strankama preporno, što nije. Sada je stvar dakako neprijatna i često teška, pa dogodi li se, da ju sud riješi konačno, previdjajući nedostatke, i želeći da se jednom dovrši, viši sud povodom pravnoga lijeka dakako ukida riešidbu, pa onda ima da se nastavi ta »usmena rasprava«. Što se pak tiče globa, što bi ih sud imao da diktira strankama i odvietnicima po §-u 588. gpp., bila bi to u praksi našoj narska jedna novotarija, valjalo bi te globe opravdavati, kojekakove žalbe na proganjanje riešavati itd., a to bi bio dalji posao, na koji preterećeni naši sudovi ne dospijevaju, pa mu se ugibliu ne smatrajući ga uspješnim.

Protiv svega toga radikalan bi lijek bio dakako prava usmena rasprava, nu ta reformu može donijeti tek novi postupnik. O tom se doduše već ozbiljno radi, a ima se na umu recepcija postupnika od 1895. godine, što no važi u Sloveniji i Dalmaciji, te se pokazao u istinu dobar Nu valja imati na umu najprije to, da je sa novim postupnikom u vezi više drugih zakona, koje također valja pripremiti, da zajedno stupe u život. Osim toga novi će postupnik svakako zahtijevati mnogo više sudaca, nego ih sada ima, dakle valja naći sredstva za dovoljan broj sudaca, što ne će biti lako. Napokon će i kraj gotovih zakona valjati koju godinu pripravljati naš pravni svijet za praktično provadjanje zakona. Dakle

Digitized by Google

bi mogle proći još koje tri godine, ako ne i više, dok se počne sa novim postupnikom. A tako dugo ne može se čekati sa starim, kakav je sada. Napose naš seljački narod kao najmnogobrojniji imao bi otuda najviše štete. Sudovi naši preterećeni su bili već prije rata, a kako je sada, gdje se znatno umanjio broj sudaca, a posao znatno povećao, to znamo svi. Stoga se mora tražiti neki izlazak iz toga. Nu kako? Sva je težina gradjanskog postupka u tom, kako da se glavi učin? Sve drugo zadaje daleko manje poteškoća. Glavljenje učina je najteža zadaća procesualnog zakona, i u glavnom po tome, kako je riješio tu zadaću, zakon je dobar, ili nije dobar. Što se prema tome može da učini sa našim postupnikom, da se uza nj' lakše može dočekati radikalna reforma? Ne preostaje drugo već da se sudi doduše na temelju spisa, jer spisi jesu takoreći kostur našega postupnika, ali da se sudi po slobodnom osvjedočenju, uvažujući sve okolnosti. Sada mora sudac uzeti dokazanom okolnost, što ju potvrde dva »nesumnjiva« svjedoka (§ 158. gpp.), pa bila ta okolnost i jako sumnjiva. Što potvrdi 5 svjedoka protiv 3, to mora sud uzeti dokazanim (§ 160. gpp.), premda bi, da smije uvažiti stanovita indicija u vezi sa ostalim dokaznim materijalom, morao dokazanim smatrati ono, što su potvrdila 3 svjedoka. Ono nešto slobode u sudačkom prosudjivanju, što je daje gradj. postupnik od 1852. god. u §§ 109, 124, 129, 159, 273—275, 392, 105, odviše je neznatno, i ako se ovaj potonji propis (§ 105) o indirektnom dokazu proširuje u praksi — ne toliko u skladu sa tim propisom, koliko radi sile okolnosti — do nekoga dokaza indicijalnoga, gdje se ne može drugačije.

I baš stoga, jer je sud vezan na propisanu mjeru dokaza, te se mora kloniti uvaženja posrednoga dokaza, osim koliko to iznimno dopušta zakon, a propisana mjera dokaza teško se nalazi za često komplicirane prilike današnjega života, nastoji stranka objesna i spretna, i to nastoji prečesto s uspjehom, da parničnu stvar prikaže u obliku i vezi što prepletenijoj, pa prema tome udešava svoje alegate. Ako ne drugo, a ono bar time nastoji da stvar komplicira, što navraća množinu prisega, napose u slučaju, gdje joj je protivnik takova stranka, kojoj je očito teško da polaže prisegu. Nu čim se dade sloboda sucu da sudi uvaženjem svih okolnosti, po slobodnom svojem osvjedočenju, neće više imati uspjeha objesni ti manevri. A kada više ne bude nade, da će objest imati uspjeha, brzo će prestati zabašurivanje stvari i nesnosno gomilanje spisa.

A da sudjenje po slobodnom osvjedočenju nije nespojivo sa pismenosti, ne može o tome biti dvojbe. Dokazom je tomu već adhezionalna parnica u našem kaznenom postupku, gdje viši sud na temelju spisa treba da sudi po svojem slobodnom osvjedočenju o pitanju privatnopravnom, na temelju riješenja pitanja o krivnji (§§ 279., 289.—291. k. p.). Pa kako to izlazi jednostavno i dobro, znamo svi iz prakse. Dokazom su i naše parnice pobojne, u kojima sud po §-u 44. zakona od 24. travnja 1897. sudi također po slobodnom osvjedočenju, a na temelju spisa. A i to znamo, kako se te stvari i kraj novosti pobojnoga prava i često zamršenih odnošaja pravnih, koji tu dolaze na riješenje, svršavaju začudo brzo i jednostavno. Taj propis uzet je iz austrijskog zakona od 16. ožujka 1884. o pobijanju, dočim se austrijski zakon u tom ugledao u pruski još od 1857. godine, gdje je takav propis također primljen u inače pismeni postupak. I po našem zakonu o lihvarstvu od 26. travnja 1916. sudi se po slobodnom osvjedočenju na temelju spisa (§ 19.) Ugarski pak zak. čl. XVIII. 1893. o sumarnom postupku uveo je (§ 215.) sudjenje po slobodnom osvjedočenju i u redoviti (pismeni) ugarski postupak (zak. čl. LIV. 1868.), što je važilo sve do uvedenja usmenog postupka po zak. čl. I. 1911.

Uvedenjem slobodnoga uvaženja dokaza suditi će se i bolje i lakše, i postupak će biti jednostavniji i brži, te po tom dakako i jeftiniji. A ne riskira se ništa u pitanju stvarne podloge za riješenje, jer se ne dira u potpuno protokoliranje našega postupnika, te i viši sud sudi po slobodnom osvjedočenju na temelju spisa. — Napokon — a i to je vrlo važno — i suci i odvjetnici, imati će više vremena i razloga da se bave pravom materijalnim, na koji se posao sada nekako slabije dospijeva kraj toliko prepiraka procesualne naravi i kraj nastojanja, da se po mogućnosti zatomi istina i prepriječi pobjeda materijalnoga prava.

Iza pitanja o glavljenju činjenica ističe se pitanje pravnih lijekova. Po našem postupniku opstoje 3 instancije, čime se dakako također zateže konačno

Digitized by Google

riješenje. Tu se ne da puno ispraviti, a da se stvar ne komplicira. Ali mogu se generalizirati propisi § 318., 335 gpp. i § 16. neparb. postupnika, tako naime, da se ti propisi, što važe samo za pravne lijekove protiv potvrdnih riješenja drugomolbenih protegnu na pravne lijekove protiv preinačnih riješenja drugomolbenih. Time se pravni lijek na stol sedmorice steže na pravne i evidentne ine zablude nižih dviju molba t. j. tri instancije stežu se skoro na dvije. Osim toga može se pooštriti § 352. gpp. gdje se radi o kažnjavanju objesnih pravnih lijekova, te narediti, da se m o r a j u kazniti neosnovani pravni lijekovi protiv potvrdnih riješenja drugomolbenih, dočim sada stoji u originalnom njemačkom tekstu »soll« što ne znači »mora« ili »ima« kako to stoji u hrvatskom prijevodu, već »neka« ili »treba«, kako se to i u praksi shvaća t. j. kazne te se ne izriču. Konačno može se lahko isključiti utok protiv potvrdnog riješenja banskoga stola u postupku mobilarne ovrhe. Taj se pravni lijek vrlo rijetko uvažava, a puno dodijava, pa je opravdano, da se dokine. Dosta je garancije za ispravnost riješenja, kada su obje niže instancije suglasno našle, da opstoji ovršni naslov, što ne će biti stvar zamršena.

Predloženom stegom pravnih lijekova ima se, kako se vidi, rasteretiti direktno samo stol sedmorice, posredno dakako, već radi manje pisarije, i niži sudovi Ali i rasterećenje stola sedmorice mora se mnogo cijeniti radi velike i teške zadaće vrhovnoga sudišta, koje mora, napose u ovo prelazno vrijeme miješanja raznorodnih propisa, mnogo paziti, da uglednim riješidbama vodi pravosudje na pravoj stazi, tako te i niži sudovi i odvjetnici i stranke mogu znati, čega im se valja držati u konkretnom kojem slučaju Takovim riješidbama olakšava se dakle posao i nižim sudovima.

Osim slobodnoga osvjedočenja u prosudjivanju, te osim istaknute stege pravnih lijekova predlažu se još nekoje stvari, što veće što manje važnosti.

Što se tiče pojedinih predloženih propisa još je primjetiti za:

§ 1. — (Isp. § 44. zak. o pob., § 10. zak. o lihvarstvu, § 215. ug. zak. čl. XVIII. 1893.). U slučaju ogluhe nema slobodnoga osvjedočenja, zato se tu radi jasnoće kaže, da tvrdnja treba da je osporena. Ovom novelom ne isključuje se dakako sudjenje na prisegu.

§ 2. — (Isp. §§ 273.—275. gpp., § 273. austr. gpp.). To je svakako nužno u odštetnim parnicama, napose gdje nema stvari, za koju valja platiti odštetu. A i u drugim slučajevima n. pr. da za uzdržavanje djeteta valja plaćati stanovitu svotu, recimo 300 Din, mora se rješavati više arbitrarno, nego po izvjesnom kakvom dokazu.

§ 3. — (Isp. § 32. mp., § 32. zak. o smet. posj., §§ 269., 270. austr. gpp.). Razumije se po sebi. Pod 1. padaju i notorne stvari i ono što sud znade iz spisa

§ 4. — (Isp. § 33. mp., § 33. zak. o smet. posj., § 296. austr. gpp.). Radi važnosti isprava za uredjenje pravnih odnošaja mora se na nje imati taj obzir i kraj slobodnog uvaženja dokaza.

§ 5. — (Isp. §§ 266., 267. austr. gpp.). Uz priznanje protivničkih navoda često dolaze ograde i dodaci, pa to valja sve dovesti u sklad. Napose nije dobro uzeti to naprosto kao priznanje, tim da dodatke valja dokazati, jer kraj takova shvaćanja nebi stranka ništa priznavala.

§ 6. — Pismeni postupak po našem gradj. parb. post. (§§ 5., 6., 8., 51.—63.) prava je opasnost za materijalnu istinu, napose kada parnicu vodi manje iskusan odvjetnik, jer može pukim previdjenjem da izgubi parnicu (§§ 22., 59. gpp.). A nepotreban je kraj postupka protokolarnoga, koji dakako nije usmen, već u istinu pismen.

§ 7. — (Isp. §§ 390.—392. gpp.). Ovdje se predlaže jedan nov propis od znatnije važnosti. Općenita je tužba na odgode ročišta i obijesne utoke tečajem postupka, a teško im se oduprijeti. Ovakov propis znatno će olakšati borbu protiv toga.

§ 8. — (Isp. § 433. austr. gpp., čl. VI., nov. od 1. juna 1914. dzl. br. 118.). Očito je poželjan taj propis, jer znatno može da olakša nagodu. I u predmetima, koji spadaju na sudbeni stol, može svak prema predloženom propisu pozvati svoga protivnika i bez tužbe u njegov (protivnikov) kot. sud radi pokušaja nagode. Isključene su dakako stvari, gdje ne može biti nagode, kao što u parnicama brakorazvodnima (§ 14. a sudovnika).

Digitized by Google

Po §-u 433. austr. gpp. od 1895. godine, dozvoljeno je bilo to pozivanje samo u predmetima u vrijednosti od ne preko 1000 K. U osnovi pak novele od 1914. predloženo je bilo proširenje na sve predmete od nadležnosti kot. suda, ali se zahtijevalo, da je svakako nadležan kot. sud, od koga se ište poziv. Nu austr. novela od 1. juna 1914. sama (Gerichtsentlastungsnovelle) pošla je dalje od predloga osnove, te je dozvolila nagadjanje bez ograničenja, to jest i u predmetima, koji spadaju na sudb. stol. Jedino se zahtijeva, da protustranka prebiva u opsegu kot. suda, od koga se ište poziv. To se ukazuje shodnim već zato, jer otpadaju pitanja nadležnosti. Stoga se to predlaže tako i ovdje. Pripomenuti je, da nije shodno u ovom postupku dopitivati protustranci kakav trošak ni u onom slučaju, da molitelj ne pristupi. Iz ovoga postupka treba da se izluči svako riješenje preporne koje stvari. Inače bi se mogao otegnuti i kompliciratí, te se ne bi više radilo o prostom pokušaju nagode.

§ 9. — (Isp. §§ 317., 318., 332., 335. gpp.). Protiv preinačne osude drugomolbene dopušten je previd (§ 332.), a protiv preinačne drugomolbene ine riešitbe previdni utok (§ 317.). Kada su rješitbe prve i druge molbe suglasne, dopuštaju se i to previd protiv drugomolbene osude kao izvanredni previd samo onda, kada je osuda utemeljena na tumačenju ili uporavljenju zakona očevidno pogrješnom, ili na pretpostavi takovoj, koja je protivna jasnom sadržaju spisa, ili kada je nerazumljiva, ili kada nadilazi zahtijevanje stranaka (§ 335.), a previdni utok protiv ine drugomolbene rješitbe kao izvanredni previdni utok samo onda, kada je rješitba očito nepravedna u smislu §-a 335., ili ništetna u smislu §-a 339. Te stege imale bi se proširiti i na pravne ljekove protiv preinačnih rješidaba (i osuda). Ta stega doduše jest znatna, ali nipošto nije riskantna, jer u §§ 318. i 335. ima dovolino jamstva, da se prepriječi nepravda.

Po §-u 338. izvanredni previd ne obustavlja ovrhe suglasnih osuda, pa da u tom ne bude zabune, naročito se dodaje u predlogu, da to ne važi u slučaju preinačne osude drugomolbene. Isto tako nije potrebno u takvom slučaju dostavljati previd drugoj stranci na protuizvedenje, pošto je preinačna osuda izrečena na priziv te druge stranke. Ona je dakle imala prilike da pobija njoi protivno stanovište.

§ 10. — Razloženo gore pri općim razmatranjima.

§ 11. — Propis §-a 16. neparb. post. kaže isto što i propis §-a 316. gpp. pa važi, što je gore spomenuto za izvanredni previdni utok.

§ 12. — Razloženo gore pri općim razmatranjima.

§ 13. — Posve nedopustiv je utok, što je isključen po §-u 319. ili 320. gpp. ili po §-u 10. al. 2. ovoga predloga, ali ne i onaj, što je samo uslovno dopustiv po §-u 10. al. 1. ili po §-u 11., a inače nije dopustiv. Posve nedopustive utoke treba da otputi već prvi sud, i time da uštedi dalji sudski posao, pošto se može očekivati, da utjecatelj neće protiv toga riskirati dalji (obijestan) utok.

§ 14. — Ovi propisi dakako ne mogu da važe odmah nakon što se proglase u službenim novinama, već treba da se ustanovi dalji rok, od kojega imaju da se primjenjuju. Treba naime napose suci i odvjetnici da imaju vremena, da se s tim propisima upoznadu. Razdoblje od nekoliko mjeseci biti će tomu dovoljno.

§ 15. — U svim tim slučajevima moguća je primjena predloženih propisa, pa treba i da se primijene, kada je očito, da će se time stvar dovršiti uspješnije.

§ 16. — Skrajnje je vrijeme, da se urede dostave, jer su kraj sadanjega što neshodnoga što nedostatnog uredjenja u mnogom nepouzdane, i daju povoda ukidanju. Napose zadaju puno neprilika dostave putem općinskog poglavarstva, što su uredjene ministarskom uredbom od 3. travnja 1854. br. 82. dzl.

Novi propisi očekuju donekle više dobre volje i od sudaca i od odvjetnika, jer teže mogu da podnesu površnost, nego sadanji. Zato se je nadati, da će ih rado primiti i dobri suci i dobri odvjetnici.

Digitized by Google

B MIŠLJENJA

banskoga stola i stola sedmorice, te primjedbe i konačna redakcija sastavljača nacrta.

I.

§ 1. nacrta. -- Banski stol prigovara naredjenju, da sud nije vezan na pravila o dopustivosti dokaza, jer bi se to moglo krivo tumačiti, kao da se time tangiraju §§-i 107., 153., 154., 180., 235., 270. slj., 273. slj., pa da sud može uvažavati i dokazala, koja nisu ponudjena, i koja nisu po gpp. dopuštena. Stoga da bi bolje bilo, da se uzme tekst §-a 30. mal. post. (§ 272. austr. CP. O.) po prilici ovako: »Sud nije u gradj. parnici vezan na zakonska pravila o važenju dokaza, nego će ocienjujući rezultat svekolike rasprave i svih dokaza rasuditi po svojem osvjedočenju, da li se ima ili nema istinitim smatrati koji osporeni prokaz, učinjen o samoj stvari«.

Osim toga banski stol drži suvišnom drugu alineju §-a 1., jer se prisega može samo o činjenicama polagati, a iz predloženoga teksta se ne razabire jasno, da li se time stavlja izvan snage i dodatak §-a 266. gpp. »koliko znam i pamtim«. — Stol sedmorice slaže se s tim. Što se tiče 2. alineje još primjećuje, da to pravilo kraj valjane primjene zakona važi i bez toga.

Sastavljač osnove primjećuje, da se u §-u 1. kaže »prinesenih dokaza«. Dakle se ne ide preko dispozicije stranaka (§ 107. itd. grpp.). — Što se pak tiče »dopustivosti« dokaza, misli se tu na § 106. grpp., gdje se nabrajaju taksativno dopustiva dokazna sredstva (priznanje, isprave, kazivanje svjedoka, očevid i prisega) i na § 105. grpp., gdje se doduše dopušta indirektni dokaz, ali samo »ispravnim zaključivanjem iz čina, dokazanih posve«. Misli se i na ona dokazala, koja nisu pripusna na prigovor protustranke (§§ 155., 235. c. grpp.). Te stege hoće § 1. nacrta da ukloni, hoće da uvede napose slobodan dokaz indicijalni. Ako tuženi n. pr. u parnici radi priznanja očinstva priznaje da je u kritično vrijeme češće spavao sa majkom djeteta, moći će sudac na tom temelju, pa možda u vezi sa još kojom neznatnijom okolnosti, biti osvjedočen, da je izvršen priljeg. Isto tako će moći gradjanski sudac biti osvjedočen, da je tuženi uzeo voća iz tužiteljeva vrta, kada priznaje, da je kritične noći bio u tom vrtu, premda ga sudac kazneni nije osudio radi kradje. To je potpun dokaz indicijalni, što ga ne pozna gradjanski postupnik. Ovaj bi mogao te pripustiti tek kao nepotpun dokaz, koji bi se imao popuniti domirnom prisegom. Kada se pazi na smisao (§ 6. ogz.) predloženoga §-a 1., ne može zavesti njegov izraz »dopustivost« na shvaćanje, da sudac nije vezan n. pr. na §§-e 153. i 154. grpp. Ne može se naime nikako taj izraz tumačiti u tom smislu, da bi uklonjene bile i one stege, što opstoje i u samom bagatelnom t. j usmenom postupku (§§ 30., 38., 39.), što dakle opstoje s drugih razloga, a ne izviru iz legalne teorije dokazne. Stoga nije ni bilo s te strane nikakove smetnje ni kod nas, gdje važi identičan propis §-a 44. zakona o pobijanju, otkud je u nacrt preuzet, ni u Austriji (§ 48. zakona o pobijanju od 16. ožujka 1884.), otkud je prešao u rečeni naš § 44. A taj propis je potreban, jer bez njega moglo bi se uzimati, da i dalje opstoje sadanje stege, pa da nije dopustiv dokaz indicijalni, da se na prigovor stranke nemaju saslušati zavržni svjedoci itd. Proti tomu ne bi pomogla stilizacija po §-u 30. bagatelnog zakona, što ju predlažu banski stol i stol sedmorice.

Što se tiče druge alineje §-a 1., ta bi također mogla ostati, kako je u nacrt preuzeta iz §-a 44. zakona o pobijanju, otkud je u nacrt preuzet, ni u Austriji (§ 48. zakona o pobijanju od 16. ožujka 1884.), otkud je prešao u rečeni naš § 44. A taj propis je potreban, jer bez njega moglo bi se uzimati, da i dalje opstoje sadanje stege, pa da nije dopustiv dokaz indicijalni, da se na prigovor stranke nemaju saslušati zavržni svjedoci itd. Proti tomu ne bi pomogla stilizacija po §-u 30. bagatelnog zakona, što ju predlažu banski stol i stol sedmorice.

Što se tiče druge alineje §-a 1., ta bi također mogla ostati, kako je u nacrt preuzeta iz §-a 44. zakona o pobijanju, otkud je u austrijskom zakonu. U Austriji, gdje je prije novog postupnika od 1895. godine važio sličan postupnik našemu, polagala se prema obrazloženju osnove zakona o pobijanju osobita važnost na to, da se taj propis uvrsti u zakon, jer i znanje i neznanje jesu činjenice, i to napose u zakonu o pobijanju često dolazeće odlučive činjenice, pa bi se moglo zbilja uzimati, da to može biti predmetom odlučne prisege. Takovo tumačenje moglo bi naći oslona još napose u toj okolnosti, što već imamo takav propis t. j. tu drugu alineju u §-u 44. pobojnog zakona, pa ju sada ispuštamo, ergo nećemo. Moram i tu bojazan istaknuti, da bi se bez te druge alineje moglo i dvojiti o tom, da li je dokazno sredstvo prisege odlučne po noveli ipće dopustivo, kada se uvodi slobodno osvjedočenje. Napose ako bi došla u

Digitized by Google

zakon predložena po banskom stolu stilizacija po b a g a t e l n o m zakonu t. j. usmenom postupniku. Nastale bi dakle lahko zabune u praksi, a bez potrebe. A dokazno sredstvo prisege, napose odlučne prisege ne treba odklaniati ovdje, gdje još nema prave usmene rasprave, pa može suca u kojem slučaju i da iznevjeri osvjedočenje. Dobro je onda u tom slučaju da može upotrijebiti to dokazno sredstvo, u našem postupniku dobro obradjeno.

Banski stol ističe još i to, da nije jasno, stavlja li se tim izvan snage dodatak §-a 266. grpp. »koliko znam i pamtim«. Nu § 1. nacrta govori o dokazu »toga, da je komu bilo što poznato, ili da mu nije bilo poznato«, a namjesto toga ne može se staviti »koliko znam i pamtim«, dočim u inim slučajevima (§ 266. veli, da se taj dodatak smije dopustiti samo s važnih razloga) neće biti zapreke tomu iznimnom dodatku.

Stoga mislim, da § 1. treba da ostane, kako je u nacrtu.

§ 2. nacrta. — B a n s k i s t o l predlaže da bi taj propis zaključno glasio ovako: »... odmjeriti taj iznos po slobodnom osvjedočenju ovisno od prisege (§ 275. grpp.), ili i bez toga«. Time da bi § 2. nacrta došao u sklad sa §-om 275. grpp., a slično da glasi i završetak §-a 273. austr. C P O — S t o l s e d m o r i c e slaže se. — S a s t a v l j a č n a c r t a slaže se također. Samo drži, da bi valjalo uz § 275. citirati § 273. kao glavni propis gpp. o tom. Po prilici ovako: »... odmjeriti taj iznos po slobodnom osvjedočenju, pa bilo uz prisegu od ucjene (§§ 273., 275. gpp.)«.

§ 3. nacrta. — Nema prigvora.

§ 4. nacrta. — B a n s k i s t o l drži, da bi početak toga §-a bolje glasio ovako: »Ono, što je zasvjedočeno ispravom, to će i sud uzeti dokazanim, no...« To zato, da ne bude opetovana riječ »dokazano«. — S t o l s e d m o r i c e ne drži tu primjedbu osnovanom. U nacrtu da se ispravno kaže »što je potpuno dokazano ispravom, to će i sud uzeti dokazanim«. Time se upućuje sud, da ima dokaznu moć javnih i privatnih isprava prosuditi po propisima gradj. pari. postupnika, dok bi po stilizaciji banskog stola sud imao uzeti dokazanim i ono, što je u ispravi »zasvjedočeno«, ma da n. pr. javna isprava nema potrebština §-a 114., ili privatna isprava nema dokazne moći po § 117. i sli. gpp. Nije dakle dovoljno, da je nešto u ispravi zasvjedočeno, već mora ta isprava imati potpunu moć dokaza. A to se je baš i htjelo u §-u 4. nacrta istaknuti, i tim donekle ograničiti slobodna ocjena suda. — S a s t a v l j a č n a c r t a slaže se sa stolom sedmorice.

§ 5. nacrta. — B a n s k i s t o l predlaže, da se iza početnih riječi: »Ako priznanje nije naročito«, umetnu prema §-u 30. bagat. postupnika i §-a 266. austr. CPO ove riječi: »ili ako tko opozove, što je prije priznao«. — S t o l s e d m o r i c e usvaja to, a ujedno misli, da bi valjalo ispustiti drugu alineju, koja glasi: »Isto tako će sud prosuditi, jeli to priznanje, kada tko kaže, da ne zna, ili da se ne sjeća«. — S a s t a v l j a č n a c r t a pripominje da se takav propis, kao što je u 2 alineji, nalazi u §-u 267. austr. CPO i u §-u 343. izvjestiteljeva nacrta osnove hrvatskog gpp. od 1913. godine. A istina je, da se i kod nas često izrazuju tako stranke, pa je dobro da sudac, napose manje iskusan, znade, da se i to m o ž e uzeti kao priznanje, već prema prilikama konkretnoga slučaja i prema shvaćanju dotičnoga kraja. Stoga misli sastavljač, da bi ostao cijeli § 5. nacrta uz umetak banskoga stola.

§ 6. nacrta. — I b a n s k i s t o l i s t o l s e d m o r i c e drže, da ne treba dokidati pismenoga postupka (§ 51. i sli. gpp.), koji da napose dobro dolazi u računskim parnicama. — S a s t a v l j a č n a c r t a slaže se.

§ 7. nacrta. — I b a n s k i s t o l i s t o l s e d m o r i c e nalaze, da je ovaj propis dobar. Banski stol samo drži, da nije u skladu sa dikcijom §-a 390 gpp., gdje se to naziva ovrhom do osiguranja. Osim toga da se zabilježenjem u gruntovnim knjigama (§ 104. gr. reda) ne polučuje osiguranje. Stoga predlaže, da se § 7. prestilizira ovako: »Ako koja stranka ulaganjem pravnih lijekova, odgadjanjem ročišta ili inače nastoji odugovlačiti parnicu, može druga stranka zahtijevati osiguranje a sud će ne povadjajuć radi toga osobiti postupak podijeliti ovrhu do osiguranja utužene tražbine i uzgredica, pa makar i sretstvom plijenidbe, sekvestracije ili predbilježbe. Koliko se tu bude radilo o iznosu, što ga treba osigurati, sud će ga odrediti po slobodnom svojem osvjedočenju.« — S t o l s e d m o r i c e drži, da prigovori banskoga stola nisu osnovani. Po-

Digitized by Google

trebno je naime, da se istakne i zabilježba, jer u parnicama o vlasnosti nepokretnina, ako se dovršenje njihovo zavlači, može zabilježba tužbe u gruntovnici biti vrlo uspješno sretstvo, pogotovo kad je po grunt. redu vrlo ograničeno pravo zabilježbe tužbe. Ali da se predusretne svakoj dvojbi, moglo bi se iza riječi »zalogom« dodati »i to bud pljenidbom pokretnina, bud predbilježbom na pokretnine.« — Sastavljač nacrta drži, da ni to nije potrebno. Po §-u 1373. ogz. daje se osiguranje zalogom (i hipotekom), eventualno poručanstvom. Tako i po §-u 389. grpp., pa je dovoljno, kada se u §-u 7. kaže »zalogom, sekvestracijom, zabilježenjem u gruntovnim knjigama, ili drugom kojom svrsi shodnom odredbom.« Ovo potonje prema dikciji §-a 392. grpp. (Isp. i § 56. austr. CPO i § 43. hrv. zakona o pobijanju).

Sastavljač nacrta slaže se sa predlogom stola sedmorice, da se ispusti 2. alineja o predmetu što se ima osigurati.

Stol sedmorice predlaže na ovom mjestu još ovakov propis: »Propisi gradj. parb. postupnika o odredbi ročišta nadopunjuju odnosno preinačuju se u slijedećem: Nema mjesta odgodi ročišta po sporazumu stranaka ili njihovih zastupnika. Ako se ne radi o odgodi, koja se odredjuje ureda radi zbog zaprijeka, nastalih kod suda, ili koju stranka ima pravo tražiti po zakonu (§ 39. al. posl. gpp.), ima stranka, koja traži odgodu, zaprijeku, zbog koje se rasprava držati ne može (§ 43. grpp.), vjerovatnom iskazati.

Ročište može se odgoditi jedino sudbenom odlukom, u kojoj ima biti naveden razlog odgode, a i stranka, ako je na njen zahtjev odgoda uslijedila. Na samom ročištu odlučuje o odgodi sudac, koji obavlja ročište, a on ima svoju odluku uvrstiti u zapisnik.

Protiv sudbenih odluka o odgodi nema mjesta posebnom pravnom lijeku.

Kad se odgoda dozvoli na zahtjev odvjetnika, ima se o tom znanja radi obavijestiti i stranka, koju on zastupa.«

Stol sedmorice drži još, da bi uputno bilo, da se u slučaju frustriranja ročišta prihvati § 170 (u savezu sa §-om 168) austr. CPO, ovako »Ako ni jedna od parbenih stranaka ne pristupi na ročište, odredjeno za raspravu parnice, a nema se ureda radi postupati, moći će se obnova parnice zatražiti tek po izminuću roka od 6 mjeseci. O tom nepristupu i posljedicama njegovim imaju se uz zastupnike obavijestiti i same stranke«.

Sastavljač nacrta misli, da predloženi propisi proti odlaganju ročišta ne bi u sadanjim prilikama praktični bili, već zato, jer nema pisara, koji bi zapisnike pisali, kada bi odvjetnici kraj uskraćene odgode zahtjevali, da baš kod suda uvršćuju svoje alegate, namjesto da donose gotove zapisnike. A nema ni sudaca, koji bi ih u tom nadzirali, te na rješavanje tih pitanja dospjevali. Tu treba proti eventualnoj objesti da pomogne § 7. Da nema utoka proti uskrati odgode, to se kaže u §-u 319.

Isto tako ne čini se praktičan propis, što ga predlaže stol sedmorice proti frustriranju ročišta, jer ti frustrumi i obnove ne smetaju našem sudu kraj našeg protokolarnog postupka, kao što smetaju u pravom usmenom postupku. A strankama se tim ne bi pomoglo, dapače bi se mogla dogadjati previdjenja na njihovu štetu.

§ 8. nacrta. — Nema prigovora.

§§-i 9., 10. i 11. nacrta — I banski stol i stol sedmorice toga su mišljenja, da se dopustivost redovitog previda i redovitog previdnog utoka nema stezati na uslove §§-a 335., 318. gpp. t. j. da se ispuste predloženi propisi nacrta u §§-ima 9. i 10., po kojima bi ti pravni lijekovi t. j. pravni ljekovi proti preinačnim rješitbama banskoga stola bili dopustivi samo uz one uslove, uz koje su po §§-ima 335. i 318. gpp. dopustivi izvanredni previd i izvanredni previdni utok t. j. pravni ljekovi proti potvrdnim rješitbama banskoga stola. Jedino preporučaju, da se isključi pravni lijek proti potvrdnoj rješitbi banskoga stola u postupku ovrhe na pokretnine (§ 10. al. 2. nacrta). A taj propis da dodje u § 320. grpp. — Osim toga oba viša suda drže, da se novela ima stegnuti na parbeni postupak, te po tom da se ispusti § 11. nacrta, koji se odnosi na postupak neparbeni, i dakako dotične riječi u naslovu nacrta.

Sastavljač nacrta u cielosti se slaže sa tim mišljenjem viših sudova.

Digitized by Google

§ 12. nacrta. — I banski stol i stol sedmorice drže neopravdanim ovaj predlog nacrta, da se naime otpućeni izvanredni previd i previdni utok imaju svagda kazniti. — Stol sedmorice predlaže, da bi se globa, kojom se po § 352. gpp. uopće prijeti objesnim pravnim ljekovima, povisila od navedenoga tamo maksimalnoga iznosa od 300 forinta t. j. 600 kruna na maksimalni iznos od 2000 dinara. — Sastavljač nacrta slaže se sa mišljenjem stola sedmorice.

§ 13. nacrta. — Banski stol predlaže ovakovu stilizaciju: »Gdje je po zakonu nedopustiv pravni lijek, odbacit će ga sud prve molbe ureda radi«. — I banski stol i stol sedmorice drže, da nije na mjestu riječ »posve« (nedopustiv) u nacrtu. — Sastavljač nacrta slaže se s tim.

I banski stol i stol sedmorice ističu ovom prilikom, da bi valjalo predusresti zloporabi, kojom si stranke samovoljno produljuju rokove za pravne ljekove, ulažuć ih brzojavno, napisom ili inače bez propisanih formalnosti, radi čega moraju im se vraćati na popravak u novom roku. Stoga predlaže banski stol pozivom na §§ 97. i 98. austr. poslovnog reda i § 89. zakona o organizaciji sudova ovakav propis:

»Ako u ustmenom postupku bude u otvorenom roku podnesen pravni lijek, koji nema formalnosti §§ 4., 32., 323. gpp., ili u kojem nisu navedene tegobe, a tako isto pravne ljekove, podnesene brzojavkom ili napisom, odbacit će sud prve molbe ureda radi. No u ovom slučaju će se za tri dana po proteku zakonskoga roka podneseni pravni lijek, koji odgovara zakonskim propisima, predložiti višemu sudu na riješenje. Samo će se izvanredni previd (§ 335. gpp.) vratiti po § 2. gpp. na popravak, ako nije podnesen u dva primjerka, ili ako nema potpisa odvjetnikova«.

Stol sedmorice pak drži, da nije opravdano ni to produljivanje za tri dana, pa predlaže ovakav propis: »Pismeni podnesak, koji sadrži pravni lijek, a nema formalnosti propisanih u § 4. gpp. nema se podnosiocu vratiti na popravak, već ga ima prvostepeni sud kao nevaljan otputiti«.

Uiedno pripominje stol sedmorice, da bi uputno bilo, da se van snage stavi odredba § 325. grpp., kojom se stranci dopušta odjeljeno podnijeti prijavu i izvedenje tegoba priziva.

Nadalje predlaže banski stol, a s tim se slaže i stol sedmorice, ovakov propis »Kod pravnih ljekova i drugih podnesaka, vezanih na rok, ne uračunavaju se u rok dani, koje podnesak treba da stigne poštom«. — Sastavljač nacrta slaže se sa ovim potonjim predlogom o neuračunjavanju u rok onih dana, koje je podnesak trebao da poštom stigne sudu, čime se preinačuje § 102. gpp.

Što se tiče §-a 325. grpp., ne čini se praktičan predlog stola sedmorice, da bi se u buduće uopće isključilo produljivanje rokova za izvedbu prizivnih tegoba, jer taj prop's važi samo za pismeni postupak, koji već jedva i dolazi do primjene. A u onim slučajevima, u kojima bi još mogao dolaziti t. j. u računskim parnicama, nije shodno presjeći mogućnost produženja.

U pitanju pravnih ljekova, što stignu sudu, a da nemaju propisanih formalnosti, ukazuje se više opravdanim blaži predlog banskoga stola, jer ono produljenje od 3 dana nipošto nije predugo, a pri dijeljenju pravde u tri instancije valja ipak imati obzirnosti za slobodan put do više instancije, i pokraj sumnje šikane, kada to može biti bez oveće štete druge stranke. Može se napose dogoditi, da se u zadnji čas opazi potreba ulaganja pravnoga lieka, pa u tom slučaju opravdano je prieći u pomoć kratkim produljenjem roka za nadopunu pravodobno prijavljenog pravnog lijeka. Ali da je u ovim slučajevima na mjestu oštar propis, o tom nema sumnje, jer se doista tu radi većim dijelom o šikani. Čini se ipak, da nije opravdana treća alineja banskostolnog predloga, naime glede izvanrednog previda, jer mu već ime upućuje na to, da ne zaslužuje toga obzira.

Sastavljač nacrta prema tomu predlaže ovakov propis: »Pravni lijek, koji nema formalnosti §-a 4., napose pravni lijek, podnesen brzojavkom ili napisom, odbacit će sud prve molbe ureda radi. Nu ako za tri dana iza protekla zakonskoga roka, u kojem je stigao manjkavi pravni lijek, stigne sudu pravni lijek sa propisanim formalnostima, predložit će se višemu sudu na riješenje«.

Digitized by Google

Konačno upozoruje i banski stol i stol sedmorice na biljegovne propise, napose član 231. točka 5. pravilnika, po kojem da valja pravni lijek, ako nije dovoljno biljegovan, vratiti na valjano biljegovanje u roku od 30 dana. Tako da stranke mogu, ne biljegujuć dovoljno svoje pravne lijekove, samovoljno produljivati rokove i to tako neprimjereno produljivati, i u onim stvarima, gdje su, kao što u mjenbenim i uporabnim stvarima, propisani vrlo kratki rokovi. Kraj tih propisa da ne koriste stroge norme procesualne. Stoga misli stol sedmorice, da bi valjalo upozoriti ministra financija na te zloporabe, te mu preporučiti, da se takseni propisi bar u toliko izmjene, da se rok za naknadnu uplatu takse snizi od 30 na 3 dana. Taj rok da ne bi bio prekratak, jer je doista dužnost stranke, da podnesak odmah valjano biljeguje. — Sastavljač nacrta misli, da u tu stvar ne bi valjalo dirati ovom prilikom, jer bi se potrebna procesualna novela mogla tim poslom otegnuti. Tu stvar pokušao je sastavljač nacrta prikazati u inom, povoljnijem svjetlu u svojoj raspravi »Za novelu gradjan. postupnika od 1852. godine« u Mjesečniku godine 1923 str. 306—308. Nadati se je, da će se ta stvar napokon ipak urediti u skladu sa naravi stvari. Financijsko gledište mora se dovesti u sklad sa gledištem procesualnim. U najgorem slučaju pomoći će i tu § 7.

§ 14. nacrta. — Tu primjećuje stol sedmorice, da bi shodnije bilo, da se miesto opredjeljenog kalendarskog dana odredi stanoviti rok, i to rok od dva mjeseca od dana proglašenja zakona, u kom bi zakon stao na snagu. — Sastavljač nacrta slaže se s tim.

§ 15. nacrta. — Nema primjedbe.

§ 16. nacrta. — Banski stol preporuča da bi se tu osim uredjenja dostava predvidjelo i naredbeno uredjenje manipulacije sudova i sudskih pisarnica. — Po mišljenju stola sedmorice ujednostručenje manipulacije, čime se znatno mijenjaju propisi poslovnog reda i postupnika parbenog i vanparbenog, imalo bi se pridržati zakonskom uredjenju. — Sastavljač nacrta drži takodjer, da je ta materija odviše važna i opsežna, a da bi se uzela u obzir ovom prilikom, premda nije toliko prešna.

II.

Na kraju osvrnuti se je na dalje preinake dotično i popune postojećeg zakona, što ih predlaže banski stol i to:

1) U §-u 313. t. 2. završetak da glasi ovako: »... Utok, predan kašnje pak makar još i uz rok, ustanovljen u § 309., kao što ni izvanredni previdni utok, predan u trodnevnom roku, ne prieče ovrhe odluka ni u ovim slučajevima«. Podcrtane riječi su umetnute. — Stol sedmorice slaže se. — Slaže se i sastavljač nacrta tim da se mjesto »izvanredni previdni utok, predan« kaže, »izvanredni previdni utok (§ 318.), ma predan i u trodnevnom roku«, jer je to jasnije.

2) Za §§-e 319. i 320. gpp. kaže banski stol, da se zlorabe i u tom pravcu, što se ulažu ništovne žaobe, premda ti propisi očito hoće i nju da isključe, ako i glase samo o utoku. Stoga da valja općenito kazati »pravni lijek«.

Onda misli banski stol, da bi valjalo proširiti § 319., te isključiti pravni lijek protiv svih odluka »kojima se u toku postupka izdaje kakova odredba u svrhu ravnanja, pospješenja ili nadopunjenja rasprave (§§ 30. i 46. gpp.), ili u svrhu provedenja dokaza, napokon protiv zaključaka, kojima se dozvoljava ili naredjuje osiguraj dokaza po §§-ima 187. i 206.« Banski stol naglasuje najprije, da je i opasno, ako viši sud utiče u taj posao nižega suda u tečaju postupka, što nije potrebno, jer se može stvar ispraviti povodom priziva, koliko bi se nižesudnom odlukom dao parnici pogrešan smjer. A onda tim se pravnim lijekovima zavlači postupak. Napose u slučaju §§ 189. i 210., gdje sud prve molbe radi hitne pogibelji odredi preslušanje svjedoka na vječitu uspomenu ili provedenje predtečnoga očevida, nečuvši prije protivnika, mogao bi ovaj pravnim lijekovima zavući stvar za koju godinu, pa tako i dokazalo propasti.

Stol sedmorice, opaža, da nije ni oprezno ni umjesno općenito isključiti zasebni pravni lijek protiv svih odluka »kojima se u toku postupka izdaje kakova odredba u svrhu ravnanja, pospješenja ili nadopunjenja rasprave (§§ 30. i 46. grpp.), ili u svrhu provedenja dokaza«, kako to predlaže banski stol. Oprezност iziskuje da se u zakonu taksativno i pojedince, a ne općenito navedu

Digitized by Google

odluke, protiv kojih nema zasebnog pravnog lijeka. Prema predloženoj tekstaciji banskog stola ne bi bilo mjesta posebnom utoku ni onda, kada se radi o interesima trećih osoba n. pr. ako se u svrhu provedenja dokaza globi svjedok ili vještak, premda se ta treća osoba ne može kašnje žaliti u prizivu. Ali može se prihvatiti predlog banskoga stola u toliko, da se izrično odredi, da nema mjesta zasebnom pravnom lijeku protiv odluka, izrečenih po § 30. ili 46. gpp. Umjestan je također predlog, da se isključi pravni lijek protiv odluka po § 187. i 206. gpp. Po tom stol sedmorice predlaže, da se u cijelosti pridrži § 319. tim, da se u isti uvrste još i odluke po cit. §§ 30., 46., 187. i 206. gpp.

Sastavljač nacrta slaže se sa razlaganjem stola sedmorice proti bansko-stolnom predlogu za §§ 30., 46., ali se ne može složiti sa njegovim predlogom o tim paragrafima, koji je zapravo isti kao i predlog banskoga stola. Preopsežni su §§-i 30. i 46., a da bi se naprosto moglo uputiti na nje. To inpošto ne bi onako odredjeno bilo, kako su odredjeni predmeti, što se navode u sadanjem §-u 319., ili 320., da se naime u tim slučajevima ne dopušta utok. A bez te odredjenosti nije zgodno takovo isključivanje. Napose je teško u slučaju te daleko manje, očito nedostatne odredjenosti prepustiti već prvom sudu, kao što mi prepuštamo gore u §-u 13., da utok odbija a limine t. j. da on sam prosudi, je li napadnuta odluka izdana u opsegu §§-a 30., 46., te po tom, dali je utok nedopustiv. Osim toga može tu biti i takovih stvari, kojih ne bi trebalo izuzeti od pravila. Uzmimo da sud naredi lično saslušanje stranke, koja je u inozemstvu i daleko, a to nije potrebno, ili da naredi nadopunu rasprave u pravcu, očito neopravdanom, a trošiti će se na to mnogo vremena i novca, recimo u pravcu vrlo dugotrajnog i skupog očevida i u nezgodno vrijeme, ili u pravcu saslušanja svjedoka preko oceana. Stoga bi, čini se, bolje bilo, da §§-i 30. i 46. ne dodju u § 319. — Isto tako nije potrebno ni u slučajevima §§-a 187. i 206. isključivati utoka. Bojazan banskoga stola, da bi stranka mogla utokom preko mjere zategnuti i obezuspješiti takovo dokazalo, ne može biti velika, kada se ima na umu, da se utokom u pravilu ne obustavlja ni pravna moć ni ovrha odluke, kako to kaže § 313. grpp. Stoga bi dobro bilo, da § 319. grpp. ostane onakav, kakav jest, neproširen.

3) U § 320. da se još uvrsti ovo: »4. protiv suglasnih odluka nižega i višega suca, kojima se ustanovljuje iznos troškova ili nagrade vještacima, svjedocima ili zastupnicima stranaka«. — Stol sedmorice slaže se. — Sastavljač nacrta također.

4) Proti §-u 64. gpp. izvodi banski stol, da po tom propisu ostaje u sudskom spisu samo koncept odluke, izdane na tužbu, molbu, otpovjed i t. d., dok se primjerci podneska izdavaju jednoj i drugoj stranci. Ako treba da se riješi kakvo dalje pitanje u toj stvari, ili se uloži utok protiv te odluke, mora se tek tražiti od stranaka primjerak podneska, na koji je izdana odluka, štono se pobija. U mnogim slučajevima propusti prvostepeni sud da upotpuni spise, nego ih predlaže nepotpune višem sudu, koji ne može riješiti stvari bez tužbe ili molbe i njezinih priloga, pa mora spise vraćati na popunjenje, a stranka, kojoj je stalo, da se stvar zategne, neće se požuriti, da predloži potrebni primjerak podneska. Ujedno bi, kako misli banski stol, valjalo ukloniti abusus, da se podnesci pišu olovkom. Prema tomu predlaže, da § 64. glasi ovako: »Svako se pismo ima u tečaju kako parnice tako i ovrhe predati dvogubo i tintom ili strojem pisano; ako pismo ne bude zabačeno odmah ureda radi, ili povraćeno, da se popravi, pridržati će se jedan primjerak s prilozima kod suda, a drugi primjerak sa prepisima priloga i sudskom odlukom dostaviti će se protivnoj stranci, dok će se prositelj o odluci rubrikom obavijestiti«

Stol sedmorice primjećuje, da se time dira u propis §-a 284. gpp. o uskladi spisa, koji bi se, ako se prihvati ta preinaka, morao također preinačiti. Kod protokolarnog t. zv. usmenog postupka redovno je u raspravnom stadiju samo tužba pismeno podnesena, dok se ostali govori stranaka uvršćuju u zapisnik, rijetko se pak dogadja, da je sudu prije usklade spisa potreban primjerak tužbe. Već nekim tužbama kao n. pr. mjenbenim, mandatnim, a redovno svim molbama za privremeno osiguranje, tako i ovršnim molbama prilažu se primjerku, koji se ima vratiti podnosiocu, izvorni prilozi, pa se ne može opravdati, da se i ovi pridrže kod suda. Stoga se stol sedmorice protivi pred-

Digitized by Google

loženoj preinaci §-a 64., napose kada se od te preinake ne da očekivati znatno pospješenje postupka.

Sastavljaču nacrta čini se predlog banskoga stola opravdan, jer se u slučajevima, gdje ustreba kod suda prije usklade takav podnesak, doista utroši i poviše vremena i pisarije, dok se podnesak od stranke nabavi. Napose je to neprilika, ako tek viši sud mora poradi toga utok vraćati, te nakon dugog vremena dotični referent stvar ponovno studirati. A predložena reforma je jednostavna. Samo bi se, napose gledom na primjedbe stola sedmorice, morao predlog banskoga stola glede §-a 64. donekle prestilizirati, kao što i 1. alineja §-a 68. Naredjenje o pisanju strojem ili tintom moglo bi izostati. To može viši sud okružnicom urediti uz uputu na to, da se olovkom pisani sastavci lahko istaru t. j. postanu nečitljivi, a spisi moraju biti čitljivi (§ 4. t. 1. gpp.). Novi § 64. mogao bi ovako glasiti: »Svako pismo ima se u tečaju kako parnice tako i ovrhe predati dvogubo. Ako pismo ne bude zahaćeno odmah ureda radi ili povraćeno da se popravi, dostaviti će se jedan primjerak sa prilozima i sudskom odlukom drugoj stranci, dočim će se drugi primjerak sa prilozima pridržati kod suda, a prositelj obavijestiti doprinesenom rubrikom. Ovomu se imaju vratiti, možda prineseni, izvorni prilozi, nakon što za sud doprinese prepise, ako ih nije već doprinio«. A § 68. alineja 1. ovako: »Ako li pak treba, da se prva naredba u parbi kojoj dostavi na ruke više optuženika, ima prositelj predati osim dva primjerka sa prilozima još toliko rubrika te prošnje, koliko izvan protivnika, najprije imenovana, još suparaca imade, i na svakoj ima naznačiti prebivalište stranke, za koju je koja namijenjena. Jedan primjerak zajedno sa prilozima dostavlja se tuženomu, što je imenovan na prvom mjestu, drugi primjerak sa prilozima pridržaje se kod suda, a rubrike opskrbljene odlukom, dostavljaju se suparnicima s primjetbom, da je svakome od njih prosto pogledati pri sudu kako pismo, tako i priloge. I tužitelj se obaviešćuje doprinesenom rubrikom«. Alineja druga ostaje nepromijenjena. Ne dira se time u § 284. grpp., kako misli stol sedmorice.

5) Banski stol iznosi još nekoje prešnije reforme kao poželjne u ovršnom postupku i to:

a) Kod razdiobe kupovnine, polučene ovršnom predajom pokretnina, a tako isto kod realiziranja razlučnih zahtjeva u stečajnom postupku redovito dolazi do poteškoća, dà i nemogućnosti ustanoviti red, a po tom prvenstvo, kojim su pojedini vjerovnici stekli ovršnom plienitbom pravo založa. Tim se povodom odredjuje obično identifikacija, gdje se izaslanici suda, procjenitelji i druga lica preslušavaju o tom, koje su pokretnine, za koga i kada zaplijenjene. Takove identifikacije su vrlo skupe, a rijetko se kada njima polučuje cilj. Ta zbrka nastaje stoga, što kod jednog istog ovršenika ne izvodi ovrhe svaki put isti sudski izaslanik, nego jednom izaslanik kotarskog suda, drugi put izaslanik sudbenog stola, treći put koji javni bilježnik kao povjerenik sudbenog stola ili kotarskog suda, četvrti put koji drugi javni bilježnik. Da se tomu predusretne, ima § 18. ug. zak. čl. LX. od 1881. kao i § 17. i slj. austr. EO samo jedan izvršni sud za ovrhu na pokretnine ovršenika, a to je onaj kotarski sud, u kojega se kotaru ima izvršiti ovrha. Na taj način može proti istom ovršeniku vazda isti izaslanik izvadjati ovrhe, koje bi se unašale u pregledan registar, što bi se uredilo naredbeu, putem po primjeru §§-a 257.—260. austr. posl. reda i §§-a 254 i 255. austr. CPO. — Banski stol predlaže ovakav propis: »Za izvršenje ovrhe na gibive stvari dužnikove radi namirenja ili osiguranja vjerovnikove tražbine nadležan je isključivo onaj kotarski sud, u kojega području se ima ovrha izvršiti. — Taj sud je dužan voditi registar o svim ovršenicima, i sve ovrhe protiv istih dužnika povjeravati istim sudskim izvršiteljima.

Ministar pravde će pravilnikom narediti, kako će se voditi i upotrebljavati taj registar, i kako će se u očevidnosti držati ovrhe, vodjene po financijalnim i upravnim oblastima i po mjesnim sudovima«.

b) Kada se pod ovrhu uzima trgovačka roba t. j. roba, kojom trgovac radi, nije plienidba efektivna, ako se ta roba ostavi kod trgovca nerazlučena od ostale njegove robe. Trgovac će ju danom prilikom prodati i nadomjestiti novom, na koju ovrhovoditelju ne pripada založno pravo, jer ju nije zaplienio. Potrebno je stoga, da se zaplijenjena trgovačka roba separira. Prema § 75. ug. ovrš. reda (zak. čl. LX. od 1881.) mora se takova roba postaviti u zaseban uski

Digitized by Google

zatvor, čime se znatno olakšćuje ovršni i dogodice stečajni postupak. — Banski stol predlaže ovakov propis »§ 530. grpp. preinačuje se i glasi: Ovrhovoditelj može zahtjevati, da se zaplijenjene gibive stvari metnu pod uski zatvor, ili da se povjere na pohranu i čuvanje trećoj osobi, koju ova na vlastitu pogibelj predlaže, ili pako sekvestru, kojega će sud postaviti. Ako toga ne zahtjeva, ostati će zaplijenjene stvari u pohrani dužnikovoj.

Ako je predmetom zaplijene trgovačka roba, sudski izvršitelj dužan ju je **zaključati u dućanu ili magazinu. Ako li nije sva roba zaplijenjena, dušan ju je** premjeti i zaključati u posebno spremište. Od toga može odustati samo onda, ako ovrhovoditelj naročito izjavi, da ne zahtijeva uskog zatvora te robe. Ali i u ovom se slučaju mora zaplijenjena roba razlučiti od nezaplijenjene.

Prostorija, u kojoj su zaključane zaplijenjene pokretnine, ima se svaki put sudski zapečatiti«.

c) Neprilike nastaju i tim, što našim zakonima nije naredjeno, kako dugo traje založno pravo, stečeno pljenidbom, kada je zaplijenjena stvar ostala na čuvanju kod ovršenika. Vjerovnik zaplijenio je kod seljaka krme ili stog sijena. Poslije dvije godine traži dražbu. Tih stvari dakako nema više, jer je nemoguće tako dugo ih čuvati bez znatne gospodarske štete. — Stoga se predlaže po § 256. austr. EO. i § 20. ug. zak. čl. LX. od 1908. ovakov propis: »Pljenitbom stečeno založno pravo vjerovnikovo prestaje, ako se kroz jednu godinu dana uredno ne nastavi izvršni postupak. — Taj rok ne teče, dok se zaplijenjene stvari nalaze pod uskim zatvorom, ili kod pohranitelja, ili dok postoji zapreka, zbog koje se ne može ovrha nastaviti«.

Stol sedmorice smatra sve te predloge shodnima, no kod sadanje novelacije mogli bi izostati, kada u našem postupniku, naročito i u pogledu ovrhe ima i drugih propisa, koji također iziskuju reformu, a ti predlozi nemaju izravno svrhu, koju si je postavila ova osnova, naime pospješenje postupka.

Sastavljač nacrta ipak drži bansko-stolne predloge već sada prihvatljivima, jer se takovim propisima uklanjaju zapletaji i po tom olakšćuje i pospješuje izvršni postupak. A i ovršne stvari, napose i pitanje nadležnosti u ovršnim stvarima, također su u okviru našega postupnika (§§-i 439., 504. i dr. gpp., §§-i 2., 14. i dr. ovrš. nov. od 1876.). K tomu ta reforma nije komplicirana. Samo mislim, da se ne bi diralo u sadanju stilizaciju §-a 530., koji bi mogao ostati nepromijenjen kao 1. alineja, dočim bi se tomu još dodale 2. i 3. alineja po bansko-stolnom predlogu.

Zaključak sastavljača nacrta.

Kako se vidi, ima u nacrtu naše zakonske osnove 2 vrsti propisa. Jednu tvore oni, koji sačinjavaju posebnu zakonsku cjelinu ove novele naprama gradj. parb. postupniku od 1852. godine, a u drugu vrst idu oni, kojima se direktno mijenjaju stanoviti propisi toga gradj. postupnika, te prelaze u njegovu cjelinu. Znatno se načelno razlikuje jedna vrst od druge, te je napose kod ove druge vrsti potreban još veći oprez, da se ne bi direktnim mijenjanjem stanovitoga propisa staroga zakona poremetio sklad, u kojem on stoji sa ostalim propisima staroga zakona, da se naime ne previdi eventulno tim uvjetovana preinaka kojeg drugoga propisa, koji je u vezi sa preinačenim. I na tu razliku neka je po mogućnosti obzira u poredanju ustanova i jedne i druge vrsti. Po prilici ovako:

Zakon o djelomičnoj preinaci privremenog gradjanskog parbenog postupnika od 16. septembra 1852. broj 190 dzl.

§ 1. — Kao § 1. u nacrtu.

§ 2. — Kao § 2. u nacrtu tim, da na kraju mjesto »odrediti . . . osvjedočenju« dodje »odmjeriti tai iznos po slobodnom osvjedočenju, pa bilo uz prisegu od ucjene (§§-i 273., 275. gpp.)«.

§ 3. — Kao § 3. u nacrtu

§ 4. — Kao § 4. u nacrtu.

§ 5. — Kao § 5. u nacrtu tim, da se iza početnih riječi »Ako priznanje nije naročito«, umetnu riječi »ili ako tko opozove što je prije priznao«.

§ 6. — Kao § 7. nacrta tim, da ispada predposljednja alineja, koja glasi »Osigurati . . . stranke«.

Digitized by Google

§ 7. — Kao § 8. nacrta.

§ 8. — Gdje je po zakonu nedopustiv pravni lijek, odbacit će ga sud prve molbe ureda radi

§ 9. — Pravni lijek, koji nema formalnosti §-a 4. grpp., napose pravni lijek, podnesen brzojavkom ili napisom, odbacit će sud prve molbe ureda radi. Nu ako za tri dana iza protekla zakonskoga roka, u kojem je stigao manjkavi pravni lijek, stigne sudu pravni lijek sa propisanim formalnostima, predložiti će se višem sudu na riješenje.

§ 10. — Propis §-a 64. gpp. preinačuje se, te ima glasiti ovako: Svako pismo ima se u tečaju kako parnice, tako i ovrhe predati dvogubo. Ako pismo ne bude zabačeno odmah ureda radi, ili povraćeno da se popravi, dostaviti će se jedan primjerak sa prilozima i sudskom odlukom drugoj stranci, dočim će se drugi primjerak sa prilozima pridržati kod suda, a prositelj obavijestiti rubrikom. Ovomu se imaju vratiti možda prineseni izvorni prilozi, nakon što za sud pridonese prepise, ako ih nije već pridonio.

§ 11. — Propis §-a 68. alineja 1. gpp. preinačuje se, te ima glasiti ovako. Ako li pak treba, da se prva naredba u parbi kojoj dostavi na ruke više tuženika, ima prositelj predati osim dvaju primjeraka sa prilozima još toliko rubrika te prošnje, koliko osim protivnika, najprije imenovanoga, još suparaca imade, i na svakoj ima naznačiti prebivalište stranke, za koju je koja namijenjena. Jedan primjerak zajedno sa prilozima dostavlja se tuženom, što je imenovan na prvom mjestu, drugi primjerak sa prilozima pridržaje se kod suda, a rubrike opskrbljene odlukom, dostavljaju se suparnicima s primjedbom, da je svakomu od njih prosto pogledati pri sudu kako pismo, tako i priloge. I tužitelj obavješćuje se doprinesenom rubrikom.

§ 12. — Propis §-a 102. gpp. preinačuje se, te ima glasiti ovako: Ne uračunavaju se u rok oni dani, koje je pismo (podnesak) trebalo da stigne poštom.

§ 13. — Propis §-a 313 t. 2. gpp. na kraju preinačuje se, te ima glasiti ovako Utok pred kašnje, pa makar još i uz rok, ustanovljen u §-u 309. gpp., kao što ni izvanredni previdni utok (§ 318. gpp.), makar predan i u trodnevnom roku, ne prieče ovršenja odluke ni u tim slučajevima.

§ 14. — Propis §-a 320. gpp. popunjuje se, te dolazi nakon t. 3. još ovo: 4. Proti suglasnim odlukama nižega i višega suca u postupku ovrhe na pokretnine;

5. proti suglasnim odlukama nižega i višega suca, kojima se ustanovljuje iznos troškova ili nagrade vještacima ili zastupnicima stranaka, ili troškova svjedocima

§ 15. — Propis §-a 352. gpp. preinačuje se u tom, da miesto riječi »globom od deset do trista forinti« dolazi »globom od sto do tri tisuće dinara«.

§ 16. — Gore pod II. 5. a. po predlogu banskoga stola.

§ 17. — Propis §-a 530. grpp. popunjuje se, te dolaze još ove dvije alineje: Ako je predmetom zaplienе trgovačka roba, sudski izvršitelj dužan ju je zaključati u dućanu ili magazinu. Nije li sva roba zaplijenjena, dužan je zaplijenjenu prenijeti i zaključati u posebno spremište. Od toga može odustati samo onda, ako ovrhovoditelj naročito izjavi, da ne zahtijeva uskog zatvora. Ali i u tom slučaju mora se zaplijenjena roba razlučiti od nezaplijenjene

Prostorija u kojoj su zaključane zaplijenjene pokretnine, ima se svaki put sudski zapečatiti.

§ 18. — Gore pod II. 5. c. po predlogu banskoga stola.

§ 19. — Ovaj zakon stupa u život šezdesetprvim (61) danom, nakon što bude proglašen u službenim novinama, te od toga dana prestaju važiti svi propisi, koliko su oprečni ovomu zakonu.

§ 20. — Ovaj zakon primienjuje se u svim slučajevima, koji se, nakon što stupi u život, još imaju riješiti u prvoj molbi, pa bilo to i povodom ukinute prijašnje riješidbe prvomolbene.

§ 21. — Ovlašćuje se ministar pravde, da putem naredbe izda naputak, kojim će se preudesiti propisi gradjanskog postupnika i poslovnoga reda u pitanju dostava sudskih riješenja.

§ 22. — Provedenje ovoga zakona povierava se ministru pravde.

Digitized by Google

Ocjene i prikazi

Livio Livi: Osnovi statistike. »Popravljeno i dopunjeno izdanje. Sa piščevim odobrenjem preveo i uneo izmene Dr. Dinko Tomašić — Beograd, Geca Kon. 1928.«

Veseljem možemo pozdraviti, što se evo u našoj prevodilačkoj literaturi našlo djelo vrsnoga talijanskoga statističara a redovnoga profesora demografije i statistike na sveučilištu u Rimu, Livio Livi-a. Pisac nas u predgovoru k ovome izdanju upozoruje — »kako se od smjernog poštovanja, koje široki slojevi naroda poklanjaju za njih nedostižnom hramu nauke, izrično izuzima statistika. Uistinu opće mišljenje kao da bi htjelo okružiti ovu disciplinu i one, koji je njeguju, atmosferom zagrižljive netrpeljivosti. Mnogi naime smatraju, da je istraživanje brojeva neplodan posao... svi misle, da su ovlašteni koješta govoriti o statističkim podacima. — Nasuprot ovim pretenzijama« — nastavlja Livi — »svaki onaj, koji je u stvar upućen, mogao je ustanoviti oskudicu statističke sposobnosti, pa i kod osoba sa izvjesnom kulturom i naizad kod samih onih, koji bi se mogli i morali zbog svog zanimanja, svojih studija i svojih poslova koristiti ovom novom metodom istraživanja t. j. statistikom.

Ako ova primjedba — bolje rekući — prikor — općenito vrijedi, onda nam je doista drago, što ugledni pisac naročito na našu adresu upravlja još i ove riječi: »Pošto je zapravo ovo udžbenik za statističku propagandu, pravo gradjanstva, koje mu je priznato u kraljevini SHS, pruža mi ne malo zadovoljstvo u toliko više, što se ovo djelo obraća gradjanstvu jedne velike države, gdje statistika u svojoj praktičnoj funkciji ima možda« — a mi velimo ima bezuvjetno — »pred sobom velike zadatke, koji su još veći i hitniji nego drugdje. Uistinu statistika u narodu, koji se tek ujedinio, može dati dragocjenu pomoć velikom djelu uokvirenja i vezivanja nacijonalnih interesa, koji su do pred malo godina bili rastrgani neprirodnim političkim preponama«.

U prvoj glavi kao uvodu govori pisac o »statističkoj metodi«. Raspravljajući koristi te metode naročito na polju socijalnih pojava ističe, kako nam socijalni život pomoću običnoga (dakle nestatističkoga) opažanja izgleda kao niz dogodjaja bez reda i kako držimo, da će se i u budućnosti sve razvijati bez reda. »Vama se čini« — veli pisac — »da je uzalud tražiti zakone u ovom nerazmrsivom zapletu uzroka« Ovakovo je naziranje posljedica naše nemoći u opažanju i jer smo mi samo malen dio svega onoga, što je upravljano — što se razvija po zakonima. »Da se zapazi taj red, treba se visoko uzdignuti i opažati ne pojedine slučajeve, nego skup slučajeva«.

Statistika pruža nam sredstva, da i u socijalnom životu zapažamo onaj red, koji nalazimo u oblasti fizike. To se postizava opažanjem mase slučajeva i to što veće mase. Ova metoda nije samo sredstvo opažanja, nego se ona primjenjuje i za odredjivanje uzročnih veza, koje vežu medjusobno više pojava. Tako će pomoću statistike objasniti vezu izmedju ekonomskoga stanja i broja ropodjaja, izmedju dobe (starosti), spola, zanimanja i kriminaliteta, izmedju zanimanja i nekih somatičnih karakteristika i t. d. I pisac kao dobar poznavalac statističke nauke na-

Digitized by Google

glašuje, kako je statistička metoda moćno sredstvo opažanja i istraživanja. Kao što socijalne pojave nisu odvojene od prirodnih, prelaze organsku i anorgansku materiju, — tako i statistička posmatranja ne zastaju samo kod socijalnih pojava.

Pisac prelazi tada na pitanje o predmetima statističkoga posmatranja i dolazi do zaključka, da je potrebno pristupiti opažanju mase svaki put, kada pojava u svojim manifestacijama ne pokazuje od slučaja do slučaja, od subjekta do subjekta iste osebine, nego veće ili manje razlike t. j. atipičnost, koja je sve češća, što više prelazimo iz anorganskoga svijeta u organski.

Ističući podjelu zakona na »egzaktne i empiričke« veli pisac, kako se zakoni, do kojih dolazimo pomoću statistike od egzaktnih i empiričkih razlikuju u tome, što se manifestuju samo s obzirom na dovoljno veliku masu slučajeva — i što je veća ova masa, to više teorijski rezultat odgovara faktičnomu. — Činjenica, da ima zakona, koji se u pojedinim slučajevima ne očituju, posljedica je raznih okolnosti: nesavršenost sredstava za opažanje, nepovoljne okolnosti, u kojima se ono vrši, pojedini slučajevi nisu samo rezultat ustanovljenih, nego i ostalih nama nepoznatih uzroka. Svim tim treba da računamo, kada se radi o statističkim zakonima.

Kad, što ga statističar vrši, može se podijeliti u tri glavna dijela: pribiranje podataka, obradjivanje podataka i konačno iznalaženje uzročnih veza. Ovaj treći dio glavna je sadržina čitavoga rada.

U pitanju borbe o položaju statistike medju drugim naukama izjašnjava se pisac ovako: »Već je vrijeme, da se pobije mišljenje onih, koji smatraju, da se statističar ima baviti samo sabiranjem i izlaganjem brojeva. Oni, koji tako misle, kažu, da ne spada u djelokrug njegova rada istraživanje uzroka, već se mora ograničiti samo na to, da dostavi naučenjaku potrebnu gradju, a samo ovaj može da stručnim poznavanjem predmeta otkrije pravilnosti i zakonitosti. Drugim riječima: ondje, gdje se završava materijalni a počinje čisto naučni rad, imala bi da prestane i djelatnost statističara«. Sada pisac utvrdjuje, kako bi uslijed ovakova odvojenja sav rad bio skučen i bezuspješan, a kakova je opet korist, ako sve tri faze toga rada ostanu u jednoj ruci. »Ako se pomoću statistike može doći do izvjesnih naučnih rezultata, to je zbog toga, što duh, koji misli i predvidja, koji sam organizuje istraživanje unutar odredjenih granica, sam obradjuje pribrane podatke te preko njih neposredno dolazi do postavljenoga cilja«. Istina je »područje statistike veoma se proširilo, te je po svoj prilici zbog toga izgledalo nemoguće, da se jedno te isto lice bavi tako različitim predmetima«. Medjutim ne valja smetnuti s uma, da je prvi poticaj za statistiku kao nauku dao čovjek, koji je u pravom smislu riječi bio svestranoga znanja, a to je Belgijanac helmstädtski profesor Conring (1660). I doista od pravoga se statističara traži — da tako reknemo — enciklopedističko znanje, a to ne možda samo površno. Livi doduše naglasuje, »da je korisno specijalizovanje u pojedinim naučnim granama (statistike) tako, da možemo imati statističke demografe, ekonomiste, antropologe i t. d., ali organska jedinstvenost svakog statističkog istraživanja mora biti sačuvana«.

Prema istaknutim trim fazama, što ih obuhvaća statistički rad, dijeli Livi svoju knjigu u dalja tri dijela, pak u drugoj glavi o relevaciji

Digitized by Google

ili pribiranju raspravlja pitanja o pojedinim fazama pribiranja, o definiciji, pak o pojmu i opisivanju izvidnih predmeta. Dalje iznosi sredstva za prikupljanje statističkih jedinica (popisne liste i statistički listići) i vrste prikupljanja (automatsko i refleksno). Iza toga slijede načela o sredjivanju statističkih jedinica — kada naime na osnovu neke šeme sastavljamo skupine iz prikupljenih jedinica prema njihovim kvalitativnim i kvantitavnim modalitetima. Pisac potpuno opravdano upozorava, »kako pripraviti ovakovu šemu nije posao drugoga reda, jer uspjeh relevacije mnogo zavisi od dobrih kriterija, kojima se služimo kod sredjivanja jedinica. Nesavršeno sredjivanje može potpuno uništiti vrijednost marljivo prikupljenih i brižljivo opisanih jedinica«. I sad on dosta opširno raspravlja o načinu sredjivanja i sastavu tabela naročito pomoću statističkih (električnih) strojeva i zaključuje ova poglavlja tumačenjem pojmova o varijabilnom i mutabilnom, o intenzitetu i frekvenciji, konačno o statističkim serijama (nizovima).

Zasebno se u tom dijelu iznosi grafički način prikazivanja statističkih pojava. Tu se govori o svrsi takova prikazivanja i o diagramima, pak se pomoću velikoga broja grafikona razlažu prikazi pojava u funkciji jedne ili dviju mutabila, jedne varijabile i jedne ili dviju mutabila i napokon dviju varijabila. Onda se donose diagrami sa trouglastim koordinatama, stereogrami i kartogrami. Napokon se ističu nedostaci a zasebno i prednosti grafičkih prikazivanja i zaključuje ovako: »Čim se više uvećavaju izvori i statistički materijal, uvećava se i korist grafičkih prikazivanja. U proučavanjima restrospektivnoga karaktera često je potrebno uporedjivati duge serije podataka. Mnogo ima, a u buduće bit će još i više tih elemenata potrebnih i korisnih za svako statističko istraživanje, pa će naučni radnik naći vrlo važnu i veliku pomoć u jednostavnosti grafičkih prikazivanja.« Možemo jedino požaliti, što gosp. pisac nije potpunije iscrpio sve načine prikazivanja statističkih pojava. Bilo bi naime dobro, da je koju više rekao i o prikazivanju pojava pomoću treće dimenzije — tjelesa. Ovaj način ako danas u znanosti i nije od one važnosti kao što su ostali, on je za popularizaciju statistike dobar pa ga je trebalo i s nekoliko riječi iznijeti — već i radi potpunosti samoga predmeta.

U trećoj glavi je riječ o elaboraciji ili obradjivanju podataka. Nakon istaknute potrebe kritike samih podataka i svega onoga, što se tiče pogrješaka, koje tu izbijaju (u podacima, u prikupljanju i opisivanju jedinica i t. d.), tumači se relativnost i popravljanje pogrješaka (proširivanje, izračunavanje pomoću aritmetičkih sredina — perekvacija, interpolacija).

Dalje se govori o izučavanju intenziteta i frekvencije pojava. Iza kako su s mnogih strana pomoću matematičkih formula osvijetljene statističke srednje vrednote, prelazi pisac na važna pitanja o statističkim odnosima (relacijama). Tu čitamo o odnosu kompozicije, dakle jednoga dijela (mase) prema cjelini, o frekvenciji, o promjenljivosti, o odnosima koegzistencije, o indeksnim brojevima i napokon o odnosima trajanja i ponavljanja. Razmatranja o statističkim odnosima završuju srednjim vrijednostima odnosa i grješkama u odnosu. Moramo istaći, da nam je vrlo žao, što poglavlje o indeksnim brojevima nije — kako to ono zaslužuje — nešto opsežnije obradjeno naročito obzirom na vrsti indeksa.

Digitized by Google

Iza toga raspravlja se o računu vjerojatnosti i razglaba statistička vjerojatnost pomoću matematičkih formula i geometrijskih linija. Medju ostalim osvrće se pisac opet na indeks i tu slijedi također više matematičku njegovu stranu, držeći se u glavnom Ginijevih dedukcija, priznatog specijaliste u matematičkoj statistici.

Konačno dolazi Livi u četvrtoj glavi svoga djela na najvažniju zadaću statističke nauke: odredjivanje uzročnih veza. — Već smo kod prve glave istakli ne samo opravdanost nego i neospornu potrebu, da statistika ispituje uzročne veze pojava i dogodjaja. I na ovom mjestu pisac ponovno naglašuje: »Pod potpunim statističkim istraživanjem razumijevam ono, koje od prikupljanja statističkih jedinica preko elaboracije podataka ima uvijek u vidu odredjivanje uzročnih veza«. Nadovezujući ono, što je o uzročnoj vezi rekao na početku svoga djela, iznosi pisac dokaze o sistematskom jedinstvu statističkoga rada On veli: »Sposobnost statističke metode, da se pomoću nje kod raznih disciplina utvrde uzročne veze, proizlazi dakle od ove solidarnosti (misli tri faze statističkoga rada), a to je glavni osnov naučnoga progresa«.

Zatim — imajući na umu granice statističkoga posmatranja — veli pisac: »Enciklopedički karakter statističke metode manje je naglašen, nego što se u prvi mah misli«. — Razlikujući discipline: jedne, u kojima su kolektivne manifestacije od velike važnosti (socijološke nauke) i druge, u kojima su ove manifestacije od mnogo manjega interesa (fizikalne nauke) — karakterizuje vrlo dobro ulogu naučne statistike: »u iznalaženju uzročnih veza kod prvih disciplina statističar ima glavnu riječ, ali što se više udaljuje od tih disciplina i ulazi u oblast egzaktnih nauka, njegov rad, i ako još uvijek važan, prelazi u drugi red«.

O jedinstvu statističkoga istraživanja nastavlja pisac dalje ovako: »Kada cilj statističkoga rada nije samo deskriptivan, nego ima i karakter istraživanja, može se reći, da je iznalaženje uzroka polazna točka čitavoga rada statističara... Treća faza dakle (iznalaženje uzroka) prodire u stvari kroz čitavo istraživanje; po njoj se udešava čitavi plan relevacije i po njoj elaboracije podataka dobivaju vrijednost«.

Kod iznalaženja uzroka razlikuju se tri etape: hipotetičko ustanovljavanje uzroka (pripravni stadij), izolacija podataka od uticaja poznatih prethodnih pojava i uporedjivanje podataka. Razloživši pojam uzroka, pak pitanje, kako se može pretpostaviti postojanje nekih uzroka (introspekcija, ispitivanje perturbacija i abnormalnosti) — Livi raspravlja ove tri etape svaku zasebno.

»Kada naučni radnik hoće da ustanovi uzroke, prvi je problem, na koji nailazi, problem analize«. Dakle prije svega popravljanje slučajnih pogrješaka kod prikupljanja i klasifikacije ili odstranjivanje slučajnih perturbacijonih pojava (prethodna faza izolacije). Tako dolazimo do izolacije pojava, koja je u glavnom postignuta pomoću statističkih odnosa, metodom tipa stanovništva ili prikupljanjem jedinica u odabrane skupine. Ove tri metode objašnjuje pisac pobliže u daljim poglavljima, pa prelazi na drugu etapu u radu iznalaženja uzroka — na uporedjivanje podataka. »To je« — kaže pisac — »sredstvo, pomoću kojega možemo ustanoviti, da li se mogu prihvatiti one pretpostavke, koje smo postavili s obzirom na postojanje uzročnih veza«. Medjutim moramo spomenuti, da nije svagda potrebno, da se kauzalna veza a priori mora po-

Digitized by Google

staviti, ona se može zapaziti i tečajem samoga naučnoga istraživanja. To naročito biva kod t. zv. nuzuzroka, koji se često otkrivaju istom kod istraživanja samih uzroka. Predaleko bi nas vodilo dalje razmatranje, pak ćemo samo spomenuti, kako pisac raspravlja još o primjeni, kritici i predmetu uporedjivanja navodeći nekoliko interesantnih rezultata statističkog uporedjivanja.

Tim pogledima završuje Livi svoje »Osnove statistike«, koji nisu uistinu nego niz »predavanja«, kako on to svoje djelo (u četvrtoj glavi) sam naziva.

Hvala gospodinu dru. Dinku Tomašiću, što se dao na posao prevodjenja toga vrsnoga djela, koje možemo preporučiti ne samo čitalačkoj publici uopće, nego napose i onima, koji će knjigu upotrijebiti kao udžbenik. S obzirom na čitaoce veli pisac: »Djela o statistici iz prošlega vijeka vrlo su manjkava, dok su današnja obično odviše teška, da bi ih neupućeni mogli shvatiti. Teško je naći statističko djelo, iz kojega bi čitava masa osoba mogla crpsti neku korist. Ova je masa vrlo heterogena, jer naša disciplina zadire jednako u područje praktičnoga života, kao i u oblast više nauke: prema tome rasprostiranje elemenata statistike treba udesiti s obzirom na dva različita tipa mogućih sljedbenika, kojima su shvatanja skroz suprotna (raznolika). — »Zato sam i zamislio« — veli pisac »da napišem djelo, kojim bi se mogao poslužiti isto tako naučni radnik, željan, da ovlada elementima ovoga novoga sredstva istraživanja, kao i praktičar za svoje konkretne ciljeve«.

Tek jedno. Kako je gospodin prevodilac imao piščevo odobrenje, da unese izmjene dotično dopune u njegovo djelo, a mi u našoj statističkoj literaturi imamo naročito podataka, koji bi se bili mogli dobro upotrijebiti kao argumenta za mnoge pišćeve tvrdnje, — šteta je, da ti podaci nisu upotrijebljeni (Statistički godišnjak za Hrvatsku i Slavoniju). Što se tiče jezika u prevodu, gosp. je dr. Tomašić donekle ispričan, budući da smo još mi svi u po puta, da donesemo dobar književni jezik a k tomu valjana statistička terminologija danas je još opća želja sviju statističkih stručnjaka.

Dr. Rudolf Signjar.

Pravosudje.

Kazneno

Odredba §-a 335. k. z. ne traži, da krivac mora predvidjeti posljedice svoga čina. Riešenje stola sedmorice, odjeljenja B, od 30. prosinca 1926., Kl 145/26.

Stol sedmorice, odjeljenje B. kao kasacijoni sud rješavajući žalbu ništavosti optuženika I. Š. protiv presude zemaljskoga kao presudnoga suda u Š. od 10. veljače 1926. posl. br. Vr 357/25-33, kojom je bio proglašen krivim za prestupak po § 335. k. z. po stavu prvom §-a 288. k. p., p r e s u d i o je: I. Ne udovoljuje se ništovnoj žalbi, te je žalitelj dužan da naknadi eventualne troškove kasacijonoga postupka i propisnu taksenu pristojbinu. — II. Podjedno je kasacijoni sud u nejavnoj sjednici saslušavši vrhovno državno odvjetništvo odlučio, da ne uzme u obzir priziv optuženikov.

R a p l o z i: Za prestupljenje po § 355. k. z. nije nužno, da krivac predvidi posljedice svoga čina. Dovoljno je, da je on mogao predvidjeti, prema običnomu ljudskomu iskustvu ili pako radi drugih posebnih prilika, nabrojenih u § 335. k. z., da njegov čin može imati za posljedicu pogibelj za život, zdravlje ili sigurnost ljudi. Da je pak udarac šakom, koji je imao za posljedicu, da je udareni

Digitized by Google

pao na pod i udario glavom o tvrdo tlo, djelo pogibelino u navedenom smislu, te da je optuženik to mogao uvidjeti, o tome prema stanju stvari, ne može biti nikakve sumnje.

Red je bio stoga zabaciti ništovnu žalbu, koja ističe razloge ništavosti br. 9. b i c. zapravo samo 9 a § 281. k. p. Izreka o troškovima osniva se na 2 st. § 390. k. p. Bio je prijavljen i priziv, ali nije bio obrazložen ni prigodom prijave ni kasnije, pa se s toga nije mogao uzeti u obzir (§ 294. k. p.).

Razmjer medju §§ 152. i 155. k. z.

Rješenje stola sedmorice, odjeljenja B, od 30. prosinca 1926.. Kl 270/26.

Stol sedmorice, odjeljenje B, kao kasacijoni sud, rješavajući žalbu ništavnosti optuženika Š. F. protiv presude okružnog suda u S. od 5. ožujka 1926. Vr. 1305/23., kojom je bio proglašen krivim za zločin teške tjelesne ozljede po §§ 152. i 155. a k. z., po prvom stavu § 288. k. p. presudio je: I. Ne udovoljuje se ništovnoj žalbi te je žalitelj dužan, da po § 390. kriv. post. naknadi eventualne troškove kasacijonog postupka i propisnu taksenu pristojbu. — II. Ujedno se kasacijoni sud u nejavnoj siednici, saslušavši vrhovno državno odvjetništvo, odlučio, da zabaci priziv optuženika protivu mjere kazne.

Razlozi: Sudski je ljekar nekoliko puta pregledao oštećenika, posliednji put 8. studenoga 1923., te je tada izjavio, da je ozljeda teške naravi skopčana sa 23 dana nesposobnosti za rad. Ništa nije u postupku proisteklo, što bi opravdalo sumnju u točnost pomenutoga stručnjačkoga mišljenja, pa je stoga presudni sud s pravom otklonio, da presluša svjedoke, navedene u dokaznom prijedlogu, koji bi imali potvrditi, da je oštećenik već četvrti dan iza ozljede gombao, a to s tim više, što se jednom započeta glavna rasprava ne smije odlagati bez važna razloga t. j. ako se od odlaganja bar s nekom vjerojatnošću ne može očekivati uspjeh, dok u ovom slučaju u dokaznom prijedlogu nije navedena niti ratio scientiae svjedoka. Nije dakle osnovan razlog ništavnosti § 281. br. 4 k. p.

Kada žalba ništavnosti hoće da dokaže, da nema razloga ne vjerovati optuženiku, ona po zakonu ne prikazuje ni razlog ništavnosti br. 5 § 281. k. p., niti ma koji drugi razlog ništavnosti toga paragrafa, već ona samo pobija sudijsko uvjerenje, a takvo pobijanje u kasacijonom postupku nije dozvoljeno.

U koliko žalba ništavnosti za osnovicu dokazivanja razloga ništavnosti § 281. br. 9 b i 10 k. p. ne uzimlje one činjenice, koje su tvrdjene u pobijanoj presudi (§§ 258., 288. br. 3 k. p.), već svoje proizvoljne činjenične pretpostavke ili one činjenice, koje je optuženik naveo, a presudni sud ne utvrdio, ona se kao protivupropisno izvedena ne može uzeti u meritoran pretres.

Da je optuženikova namjera bila, da se napadača samo riješi, to u pobijanoj presudi nije utvrdjeno. Utvrdjeno je naprotiv, da se optuženik naljutio, te da je u namjeri, da zadade oštećeniku koju od teških posljedica, predvidjenih u § 152. k. z., udario ga veslom po glavi na način, da mu je na desnoj strani lubanje nad slijepočicom zadao ozljedu teške naravi, skopčanu sa 23 dana nerada. Žalilac, međutim, misli, da je taj čin pogriešno označen kao zločinstvo teške tjelesne ozljede po §§ 152., 155. a k. z., jer da optuženik ne može biti kriv zločinstvu po § 155. a. ako je kriv zločinstvu po § 152. k. z. i obrnuto.

Žaliočevo mišljenje nije u zakonu osnovano. Ponajprije, optuženik nije bio proglašen krivim radi dva zločinstva, već samo radi jednoga i to jedno zločinstvo sasvim je ispravno podvedeno pod §§ 152., 155. a) k. z. Što zakon razumijeva pod pojmom zločinstva teške tjelesne ozljede, to je kazano u § 152. k. z., po kojem je kriv tomu zločinstvu, tko protivu nekoga čovjeka, neprijateljskom namjerom, da ga ozlijedi na tijelu, tako postupa, da iz toga nastane poremećenje zdravlja ili nesposobnost za izvršivanje zvanja bar za dvadeset dana ili kakvogod duševno poremećenje ili teška ozljeda, t. j. takova ozljeda, koja se bez obzira na trajanje nesposobnosti za zvanje ili na trajanje poremećenja zdravlja već po sebi sa ljekarskoga stanovišta označuje kao teška. Takvo se zločinstvo kažnjava po § 154. k. z. U § 155. k. z. nije ustanovljen nikakov novi slučaj zločinstva teške tjelesne ozljede, već se i tu radi o zločinstvu po

Digitized by Google

§ 152. k. z., ali se, kako se razabira već iz uvodnih riječi toga paragrafa (»Ali ako«, »Wenn jedoch«), za kvalifikovane slučajeve teške tjelesne ozljede odredjuje kazna stroža od one, ustanovljene u § 154. k. z. Momenti, koji kvalifikuje tešku tjelesnu ozljedu, predvidjenu u § 152. k. z. su u slučaju pod a) § 155. k. z. namjera, da se zadade teška tjelesna ozljeda, u kojem slučaju zakon i pokušaj proglašuje kažnjivim; pod b), c) i e) teže posljedice, a pod d) umanjena mogućnost odbrane. U ovom slučaju, gdje je oštećenikova nesposobnost za zvanje utvrdjena sa 23 dana, a k tomu i ozljeda po sebi sa ljekarskoga stanovišta teška, optuženik se nije imao kazniti po § 154., već po § 155. k. z., jer je utvrdjeno, da je on postupao ne samo u neprijateljskoj namjeri u označenom smislu, već u namjeri, da zadade koju od teških posljedica, predvidjenih u § 152. k. z., pa se njegovo zločinstvo mora kvalifikovati i po § 155. a) k. z. Da je presudni sud pri utvrdjivanju te specifične namjere zapao u kakovu pravnu zabludu, to se ne tvrdi u žalbi ništavosti, niti to proističe iz obrazloženja pobijane presude. — Na osnovu tih posmatranja mora se kazati, da ne postoji ni razlog ništavosti § 281. br. 10. k. p.

Uloženi priziv protivu izreke o kazni nije dozvoljen (§ 283. k. p.), jer se je presudni sud u optuženikovu korist već poslužio pravom vanrednoga ublažavanja po § 54. k. z., te mu kaznu spustio ispod minimuma, odredjenoga u § 155. k. z.

Ustanova §-a 314. austr. kaznenoga zakona ne važi više.

Rješenje stola sedmorice, odjelienja B, od 18. svibnia 1927., Kl 125/26.

Stol sedmorice, odjeljenje B, kao kasacijoni sud, rješavajući žalbu ništavosti optuženika F. M. protiv presude okružnog kao presudnog suda u S. od 30. listopada 1925., posl. br. Vr 192/25-16, kojom je bio proglašen krivim za prekršaj po § 314. austr. k. z., pa stoga osudjen po istom §-u uporabom § 261. k. z. na 200 D novčane kazne zamjenjive u slučaju neutjerivosti u 4 dana zatvora po st. 1 §-a 288. k. p. p r e s u d i o j e: Ne udovoljuje se žalbi ništavosti te je žalitelj dužan, da naknadi eventualne troškove kasacijonoga postupka, kao i pristojbu propisanu po zakonu o taksama.

R a z l o z i: Ističući razlog ništavosti br. 4 § 281. k. p. optuženik se žali, što na raspravu nisu bili pozvani i preslušani svjedoci: M. D., N. V., N. O., M. C. i A. M. na okolnost, da on nije izrekao inkriminovane riječi nego samo uzeo u zaštitu svoga prestrašenoga sina i kazao oružnicima jedino, da idu s Bogom.

Kada žalilac ističe razlog ništavosti br. 4 § 281. k. p., on mora da uzme za podlogu svoj prijedlog onako, kako je isti zabilježen u jedino mjerodavnom zapisniku o glavnoj raspravi. Iz ovoga pak izilazi, da je žalilac na gornju okolnost predložio samo tri prva svjedoka, dok o svjedocima M. Č. i A. M. nema tu ni riječi. Što je on predložio u toku predistrage nema važnosti, mjerodavan je jedino žaliočev prijedlog na glavnoj raspravi. S toga on nema pravo, da se žali radi odbačaja prijedloga, što ga na raspravi nije postavio. Što se pak tiče prve trojice svjedoka, žalilac ne kaže ni sada, kao što nije kazao ni na glavnoj raspravi, kako predloženi svjedoci znaju, da on nije izrekao inkriminirane riječi, da li su oni u kritičnom času bili prisutni, te da li na osnovu vlastitoga opažanja mogu da isključe, da je optuženik izgovorio inkrimirane riječi. Ratio scientiae svjedoka mora se uvijek doniieti do znanja sudskoga dvora, jer inače sudski dvor ne može prosuditi zamašaj predloženoga dokaza.

Javni je tužilac već u optužnici predložio, da se na raspravi pročitaju iskazi svjedoka N. C. i M. Š., pa su ti iskazi bili i pročitani bez ikakove oporbe sa strane odbrane, kojoi prema tome sada ne dostaje podloga za isticanje razloga ništavosti br. 4 § 281. k. p. u toj smiernici. Ovai je razlog ništavosti s toga očito neosnovan.

U pogledu žalbenih izvedenja sa gledišta razloga ništavosti br. 9a § 281. k. p. primijetiti je ovo: Presudni sud utvrdjuje, da je optuženik izrekao inkriminirane riječi, te kvalifikuje optuženikov čin kao prekršaj po § 314 austr. k. z., ali pogrješno. Proširenjem IX. i X. glave srp. k. z. na cijelu državu, već po načelu, da docniji zakon ukida raniji zakon, s kojim se ne slaže, izgubile su

Digitized by Google

snagu one naredbe kaznenoga zakona 27. svibnja 1852. (br. 117. l. d. z.), koje uredjuju zaštitu pravnih dobara na drugi način i u drugoj mjeri nego li odredbe IX. i X. glave srp. k. z. Pravna dobra, koja štiti srp. k. z. u ovim glavama odnose se na opstanak i bezbjednost države, na državnu vlast i njene organe i na javni poredak. Radi li se o krivičnim djelima protiv ovih dobara, tada se mogu primijeniti samo gornje odredbe srp. k. z., pa makar odredbe kaznenoga zakona od 27. svibnja 1852. štitile ova pravna dobra u većoj ili manjoj mjeri, u užem ili širem opsegu. Nije zato odlučno, da li se tekst tih dotičnih odredaba jednoga i drugoga k. z. poklapa — a u istinu ne poklapa se ni u kojem slučaju — već je odlučno, da li je zaštita dotičnoga pravnoga dobra uredjena u oba zakona. Čim je zaštita gornjih pravnih dobara uredjena u IX. i X. glavi srp. k. z., odstupaju odredbe austr. k. z., u koliko urediuju ista pravna dobra Gornje odredbe srp. k. z. bile su proširene na cijelu državu očito u cilju, da barem zaštita ovih pravnih dobara, koja živo interesuje državne uredbe, bude jednaka u cijeloj državi. Zaštitu javnih organa i njihov rad uredjuje X. glava srp. k. z. osobito u §§ 93., 94., 104. Samo po ovima mogu se prosuditi krivična djela protiv njih, a ona ne predvidjaju onakvo činjenično stanje, kakovo se kazni po § 314. austr. k. z., koji se po onome, što se je naprijed kazalo, ne može više primjenjivati, premda je zaštita javnoga organa po ovoj odredbi bila veća, nego sada, ali ne može biti, da se organi jedne iste države zaštićuju drukčije u drugom kraju iste države. S toga bi već s ovoga razloga presudni sud bio krivo primijenio materijalni zakon. Medjutim sve i da je ustanova § 314. austr. k. z. ostala na snazi, primjena materijalnoga zakona na utvrdjeno činjenično stanje ne bi bila ispravna, jer se optuženikov čin ne da nikako podvesti pod gornju ustanovu.

Riječi navedene u izreci pobijane presude, za koje je utvrdjeno, da ih je optuženik izrekao, nesumnjivo su uvredljivoga značenja za oružnike, koji su bili u vršenju svoga zvaničnoga rada, jer svakako znače omalovažavanje njihova zvaničnoga položaja i ponižavanje autoriteta javnih organa. A uvreda javnoga službenika prilikom zvaničnog rada poslije proširenja glave IX. i X. srp. k. z. na cijelu državu sačinjava sada prestupljenje po § 104. srp. k. z. Za ovo pak ne traži se specijalna namjera vrijedjanja, već je dovoljno, da učinilac zna, što govori, i da je svijestan, da su izgovorene riječi uvredljive, što se mora pretpostaviti kod svakoga razboritoga čovjeka, pa dosljedno i kod optuženika. Postoje prema tome svi elementi i objektivni i subjektivni rečenoga prestupljenja. Da je presudni sud dakle ispravno primijenio materijalni zakon, bio bi morao podvrći optuženikov čin pod § 104. srp. k. z. Medjutim kasacijoni sud unatoč tome ne može u nestašici žalbe ništivosti državnog odvjetnika dirati u izreku pobijane presude, jer je ustanova § 314. austr. k. z. po oznaci i kaznenom stavu blaža od ustanove § 104. srp. k. z., a po § 290. k. z., može se postupati samo u korist optuženikovu. U ovom je slučaju optuženik bio pogodovan, a ne štetovan, pa s toga nema pravo, da se žali, što je uslijed pogrješne kvalifikacije počinjenoga djela bio blaže kažnjen no što je morao. S ovih razloga red bijaše ne udovoljiti žalbi ništavosti.

Kako se imade postupati kod delikata, koji se progone ureda radi, ne odredjuje zakon o štampi, nego je u čl. 95. zakona o štampi zakonodavac ostavio u svakoj pokrajini države na snazi opće procesualne propise, u koliko se ne protive zakonu o štampi.

Riešidba vrhovnoga suda u Sarajevu, od 3. listopada 1927. Vž. 142/27.

Vrhovni sud za Bosnu i Hercegovinu obnašao je danas u nejavnoj sjednici u kaznenom predmetu protiv D. S. i drug zbog prestupka iz čl. 54. zakona o štampi saslušavši državnoga nadodvjetnika uslijed pritužbe državnoga odvjetnika protiv zaključka suca istražitelja od 15. rujna 1927. Št. 18/27-1 napadnuti zaključak po članu 90. zakona o štampi u vezi sa § 15. k. p. ukinuti, te okružnomu sudu naložiti, da dalje po zakonu postupa.

Razlozi: Zaključkom od 15. ruina 1927. pozvao je sudac istražitelj državnoga odvjetnika, da u roku od 30 dana svoju tužbu nadopuni pridonjevši u smislu čl. 79. toč. 5. zakona o štampi zahtjev nadležne oblasti navedenoga lica.

Digitized by Google

da se tuženi progoni, jer će inače tužbu odbaciti po čl. 78. zakona o štampi kao neurednu, — Protiv ovoga zaključka je državni odvjetnik podnio žalbu, koja je osnovana. — U čl. 79. zakona o štampi su označeni slučajevi, kada se istraga i sudjenje ima voditi. Po toč. 5. toga člana ako se tiče lica, koje vrši javnu službu, i ako se delikt, počinjen štampom, tiče njegove službe kao u nazočnom slučaju, po prijavi odnosno tužbi nadležne vlasti ili neposredno po tužbi dotičnih lica.

Prema tome se u tom slučaju postupa od ureda ili na privatnu tužbu.

Kako se imade postupati kod delikata, koji se progoni ureda radi, ne određuje zakon o štampi, nego je u čl. 95. zakona o štampi zakonodavac ostavio u svakoj pokrajini države na snazi opće procesualne propise, u koliko se ne protive zakonu o štampi.

U smislu propisa bos. herc. kaznenoga postupnika organ, koji zastupa progon delikta javnih ili onih, koji se ureda radi progone, jest javni tužitelj odnosno državni odvjetnik. Državni odvjetnik kako postupa kod delikta, koji se ureda radi progone, kada sazna za delikt bilo sam bilo po privatnoj ili službenoj prijavi, izuzevši slučajeve, u kojima zakon progon čini ovisnim o nečijoj privoli, kako je to utvrdjeno u čl. 79. toč. 4. zakona o štampi.

Prema tome u području Bosne i Hercegovine nadležna vlast po toč. 5. čl. 79. zakona o štampi za progon delikta, koji se progoni od ureda, jest javni tužitelj odn. državni odvjetnik, te to njegovo pravo nije uvjetovano o prijavi, tužbi ili privoli pretpostavljene vlasti onog povrijedjenog lica, koje vrši javnu službu.

Valjalo je s toga napadnuti zaključak po čl. 90. zakona o štampi u vezi sa § 15. k. p. ukinuti i kao gore odrediti.

Priopćio **dr. Branko Vuković**, sudac, Banjaluka.

† Dr. Vladimir Mažuranić

Na čelu pradjašnjega broja (tsr. 1.) smo saopćili preminuće odličnoga hrvatskoga učenjaka i pisca dra. Vladimira Mažuranića. Prigodom njegove svečane promocije na čast doktora prava honoris causa, koja je bila obavljena dne 15. listopada 1925. na našem sveučilištu, osvrnuli smo se ukratko na život i rad proslavljenoga pokojnika, pa na to upućujemo gospodu čitaoce (»Miesečnik« god. 1925. str. 455.—457.). Ovdje samo nadopunjujemo, da je pokojnik bio od god. 1913. pravi član Jugoslavenske akademije znanosti i umietnosti, a od god. 1918. do 1921. i njezin predsjednik, pa da je osim svojega glavnoga djela »Prinosi za hrvatski pravno-povjesni rječnik«, u kojem je nagomilan ogroman broj podataka iz različitih izvora, a koji će podaci vrlo dobro poslužiti raznovrsnim književnim radnicima, napisao je još više drugih djela i rasprava.

Svoj književni rad započeo je vrlo zaslužni pokojnik na polju beletristike dramom »Grof Ivan«, koju je izdala i nagradila Matica Hrvatska, te veselom igrom »Anarhiste«, izašlom u Vijencu. Godine 1895. je izdao »Pjesme Ivana Mažuranića«, svojega oca, te je tomu izdanju napisao vrlo lijep predgovor »O životu i pjesničkom radu Ivana Mažuranića«, a na koncu istoga izdanja dodao »Bilješke« za bolje razumijevanje pojedine pjesme Isto je tako napisao gotovo još ljepši predgovor k »Teuti«, drami svojega ujaka dra. Dimitrija Demetra, u kojem je prikazao život i rad ovoga za hrvatsko kazalište osobito zaslužnoga muža. Uz »Prinose itd« važni su na znanstvenom polju pokojnikovi radovi: »Hrvatski pravno-povjesni izvori i naša lijepa književnost« (Ljetopis Jugosl. akademije za god. 1911., sv. 26. str. 81.—146.), »Dodatci uz prinose za hrvatski pravno-povjesni rječnik« (god. 1923.), »O ligi naroda« (Ljetopis Jugosl. akademije za god. 1919., sv. 34. str. 65.—82.), »Izvori dubrovačkoga historika Jakova Lukarevića« (Narodna starina, 1924. br. 8. str.

Digitized by Google

121.—153.), »Pozdrav bratski sa našega Jadrana« (Spomen-knjiga u čast Oswalda Balzera, Lavov 1925., otisnuto i napose), »Melek Jaša Dubrovčanin u Indiji, god. 1480.—1528., i njegov, prethodnici u Islamu prije deset stoljeća (Zbornik kralja Tomislava, izdanje Jugoslav. akademije), »Strossmayer, Jelačić i Mažuranić« (Strossmayerov spomenspis, 1926.), članak o »Gebalima« (izaći će u »Kolu« Matice Hrvatske za god. 1928.). Osim toga ostalo je — kako čujemo — još mnogo pokojnikova rada u rukopisu raznovrsnih većih i manjih bilježaka, a i gotovih članaka.

Pokojni Vladimir Mažuranić je bio za svoje zasluge na znanstvenom i književnom polju mnogostruko odlikovan i u domovini i izvan nje. Gradovi Zagreb i Karlovac podijelile su mu svoje počasno gradjanstvo, naše sveučilište počasni doktorat prava, Pravničko društvo počasno članstvo itd., sa najvišega mjesta je bio odlikovan redom sv. Save I. stepena i Karagjorgjeve zvijezde; više slavenskih akademija odnosno učenih društava imenovalo ga je svojim članom.

Pokojnik je bio čovjek vrlo visoke naobrazbe i kulture, a ipak narodan, osobito plemenitoga srca i čvrstoga značaja. Volio je rad, pa se je u radu odlikovao ustrajnom marljivošću. Svakoga je susretao osobitom ljubežljivošću. Rado je podupro one, koji su se na nj obratili, ako ih je iole smatrao vrijednima potpore. Bio je ljubitelj učeće se mladeži, pa ga zato nalazimo medju osnivačima hrvatske akademičke menze za slušače na našem sveučilištu, koju je znao često podupriječi kakovim doprinosom. Osobito je volio mladje pregaoce na znanstvenom i književnom polju. Kada mu se je samo prilika pružila, vrlo je rado s njima razgovarao, pa i raspravljao. Iz razgovora s njime mogli su oni crpsti upute i smjernice za svoj rad.

Pri koncu prošle godine počeo je dr. Vladimir Mažuranić ozbiljno poboljevati i slabiti. Tako ga malo po malo u visokoj starosti od 83 godine sile posve ostaviše, te je — kako javismo — dne 17. siečnja t. g. upravo o podne za uvijek zatvorio svoje trudne oči. Gubitak ovoga hrvatskoga učenjaka bolno se je dojmio ne samo kod kuće nego i u inozemstvu. To dokazuju mnogobrojne sažalnice, koje su stigle pokojnikovoj bližoj rodbini, te Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti i to ovoj potonjoj naročito od učenjaka i znanstvenih zavoda u inozemstvu.

Mrtvo je tijelo dra. Vladimira Mažuranića bilo postavljeno na odar u njegovoj kući u Jurjevskoj ulici, kamo je hrlio mnogobrojan svijet, da još jednom vidi toga znamenitoga Hrvata. Sprovod pokojnika se je obavio na dan 19. siječnja o. g. poslije podne. Toga je poslijepodneva općinstvo već rano stalo polaziti prema kući žalosti i sakupljati se na Kipnom trgu i na početku Jurjevske ulice, da dade posljednju počast pokojniku. Službene i odličnije ličnosti sakupiše se u samom dvorištu uz kuću žalosti, kamo je nešto poslije tri sata bio iznesen lijes sa mrtvim tijelom, koje je blagoslovio zagrebački nadbiskup dr. Ante Bauer uz asistenciju više drugih svećenika. Nakon toga otpjevana je bila tužalika, te izrečeni lijepi žalobni govori.

Najprije se je oprostio sa pokojnikom u ime Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti njezin predsjednik gosp. dr. Gavro Manojlović, a zatim u ime našega sveučilišta gosp. dr. Marko Kostrenčić, sveuč. profesor. Iza toga krenuo je sprovod Jurjevskom i Mlinarskom ulicom prema Mirogoju, a vodio ga je župnik sv. Marka monsignor dr. Svetozar Ritig uz veliku asistenciju. U ulicama, kojima je išao sprovod, bile su uličnе svjetiljke upaljene i obavite crnim velom u znak žalosti. Putem i na Mirogoju do groba igrala je glazba 35. puka žalobne komade. Medju mnogobrojnim vijencima isticao se je vijenac Njegova Veličanstva s napisom na vrpci: Gospodinu Vladimiru Mažuraniću — Aleksandar. Sprovod je stigao oko pol 5 sati po podne na Mirogoj, gdje su smrtni ostanci slavnoga pokojnika još jednom blagoslovljeni i položeni u obiteljsku arkadu.

Bila vječna spomen i slava dru. Vladimiru Mažuraniću!

Dr. E. Lovrić.

Digitized by Google

Društvene vijesti

NA REDOVITU GLAVNU SKUPŠTINU PRAVNIČKOGA DRUŠTVA U ZAGREBU.

pozivljem članove za subotu, dne 31. ožujka 1928. u 6 sati poslije podne, u dvoranu III. kr. sveučilišta u Zagrebu, s ovim dnevnim redom:

1. Redno i računsko izvješće upravnog odbora:
   a) izvješće tajnika;
   b) izvješće blagajnika;
   c) izvješće pregledatelja računa.
2. Izbori, i to:
   predsjednika društva i eventualno jednoga člana upravnoga odbora;
   dvojice pregledatelja računa i njihovih zamjenika.
3. Eventualni prijedlozi članova. Ovi prijedlozi mogu samo onda doći na dnevni red skupštine, ako budu upravnome odboru podneseni pismeno bar 8 dana prije glavne skupštine. Tiču li se ti prijedlozi promjene pravila, imaju osim po predlagatelju biti potpisani po petorici članova. (§ 14. društv. pravila).

U Zagrebu, dne 29. veljače 1928.

Za upravni odbor: Dr. Dušan Peleš, v. r., I. potpredsjednik.

Literatura

O brakolomstvu, s teorijskog i praktičnog gledišta. Rasprava iz krivičnog prava i pravne politike s naročitim obzirom na srp. običajno pravo. Napisao dr. ilija M. Jelić, Beograd. — Ova rasprava čitateljima »Mjesečnika« poznatog pisca (vidi u »Mjesečniku« 1926. raspravu »Amnestija u teoriji i praksi«) dijeli se u dva dijela: u prvome su izloženi pojmovi o brakolomstvu kao krivici s gledišta zakonodavstva i pravnih teorija, a u drugome je iznesen pregled pravno-političkih sistema, koji se u nauci i zakonodavstvu predlažu kao najpogodnije miere za suzbijanje brakolomstva i njegovih štetnih posljedica. Osim toga, uporedo su u prvom djelu izloženi i pojmovi srpskog običajnog prava o svim pitanjima ove krivice kao i pogdjekoji pojmovi prava starih kulturnih naroda tako, da na taj način vidimo uglavnom sve faze, kroz koje je prošla ova krivica, dok nije došla u današnji stadij. Na isti način upoznajemo na kakvoj je visini stajala pravna svijest pojedinih naroda u pojedinim razdobljima povijesti i kakvi su sve pojmovi kod nijh vladali o tome, što je sve u braku dozvoljeno i slobodno, a što nije.

Pitanje muslimanskog napretka u Bosni i Hercegovini. Napisao Hafiz A. Bušatlić, šerijatski sudac. Sarajevo. Cijena Din 5. Pisac u ovoj knjižici ubara na zaostalost muslimana u Bosni i Hercegovini, te ih upućuje na napredak. Razlaže poznate nedavne javne izjave Reis ul ulemine, usvaja ih potpuno i dokazuje, kako one nisu u protivnosti s koranom. Treba pozdraviti ovu iskrenu i odvažnu riječ poznatog šerijatskog suca i pravnog pisca.

Die Erbenhaftung nach römischem Recht. Erster Teil: Das Zivil- und Amstrecht. Von Dr. Viktor Korošec, Dozenten für römisches Recht an der Universität Ljubljana. Verlag von Theodor Weicher, Leipzig 1927. Za kvalitetu ove radnje slovenskog pravnog pisca govori najbolje okolnost, što je ona izašla u izdanju leipziškog pravnog fakulteta »Leipziger rechtswissenschaftilchen Studien.«

Revija za filozofiju i psihologiju. Glavni urednik dr. Albert Bazala. Urednici: dr. Ramiro Bujas, dr. Elza Kučera, dr. Zdenko Vernić. Izašao je prvi svezak ove nove revije, koja po svome sadržaju može da pruži i pravnicima mnogo toga zanimljiva. Revija je prva i jedina te vrsti u našoj državi. Svezak I. i II. stoji Din 60.

Digitized by Google

Nova Evropa, poznata revija, koja izlazi u Zagrebu, posvetila je sav posljednji (od 11. II.) broj k r i z i p r a v o s u d j a. Iz serije rasprava spominjemo oštar članak suca Ves. Vukičevića »Poljuljano pravosudje«; otmnjen članak dra H. Werka »Položaj sudija u Jugoslaviji«, raspravu suca dra. M. Muhe »Predrasude i sporna pitanja u pravu«, koja odskače otvorenošću i originalnošću izvjesnih ideja. U posebnom članku raspravlja dr. I. Politeo »O uvredi vladaoca«, dok sam urednik dr. M. Čurčin u članku »Nova Evropa na optuženičkoj klupi« prikazuje jade i nevolje javnih radnika, kada su prisiljeni imati posla sa sudom. Napokon se nalaze ocjene knjiga dra L. Pitamica »Država« i nedavno izašle zbirke plaidoyera »S braniteljske govornice«. Ovaj kao i svaki pojedini broj »Nove Evrope« stoji Din. 9, dok je godišnja pretplata za taj polumjesečnik Din. 200.

Novi zakon o neposrednim porezima izašao je iz štampe latinicom s uvodom i kratkim komentarom dr. Valdemara Lunačeka, tajnika trgovačke i obrtničke komore zagrebačke. Sadrži u priručnom formatu na 150 stranica t o č a n i p o t p u n teks zakona i velik broj stručnih objašnjenja. Dobiva se kod izdavača (Zagreb, Wilsonov trg 2. I.), uz cijenu od dinara 20 (pouzećem dinara 24.).

Svaštice

Kongres pravnika. Stalni odbor Kongresa pravnika održao je u nedjelju, dne 19. veljače t. g., sjednicu u Zagrebu, kojoj su prisustvovali članovi gg. Žika Lazić, dr. Dragutin Janković i Miodrag Filipović iz Beograda; dr. Metod Dolenc i dr. Rudolf Sajović iz Ljubljane; dr. Ante Verona, dr. Julije Mogan i dr. Ivo Politeo iz Zagreba. Važniji zaključci ove sjednice jesu ovi:

Na mjesto umrloga I. potpredsjednika Kongresa dra. Lad. Polića izabran je dr. Ante Verona.

Slijedeća skupština Kongresa održati će se u drugoj polovici rujna (septembra) u S k o p l j u.

Na dnevnom redu bit će ova temata: Dušanov zakonik i savremeno pravo; agrarno pitanje u našoj državi; monopol duhana u našoj državi njegova pravna priroda je njegov značaj za privredu i drž. financije; sudjelovanje psihijatra i suca u utvrdjenju umanjene uračunjivosti kod kažnjivih čina; zaštita autorskih prava; riječno i pomorsko pravo.

Referenti su uglavnome designirani, ali će se njihova imena naknadno priopćiti.

Referati bit će štampani kao i lani u spomenici, koja će izaći prije Kongresa. Rok za predaju rukopisa jest 15. lipnja t. g.

Prijave za Kongres primaju se kod svakog udruženja do 20. kolovoza t. g. Potrebno je, da se članovi drže toga roka, jer za Skoplje treba dulje vremena, dok se urede nastambe za veliki broj učesnika.

Članarina Kongresa, koja je ujedno pristojba za sudjelovanje skupštini, iznosi Din 120 za pripadnike slobodnoga zvanja, a Din 60 za ostale članove. Svatko može povesti na skupštinu dva člana obitelji; za svako takovo lice plaća posebno još Din. 60. Osim toga mora svaki član (osim članova obitelji) platiti za spomenicu Din 25.

*
* *

Dvojbene **knjige**. U Zagrebu izlazi kršćanska revija »Život«. U svakome broju donaša ona hrvatsku bibliografiju, koja je, valja priznati, mnogo potpunija nego li u drugim našim revijama. Ta je bibliografija razvrstana u knjige: dobre, dvojbene i loše. U prosinačkome broju revije nalazimo medju d v o j b e n i m knjigama i Spomenicu Kongresa pravnika god. 1927. i brošuru dra. J. Andrassya »Kritički pogledi na teoriju o narodnoj suverenosti.« — Bez komentara!

Umro je **dr. Gjuro Zvijezdić**, odvjetnik u Zagrebu. Nakon kratke i teške bolesti nastupila je smrt dne 24. veljače, pokopan je dne 26. veljače. Pokojnik je bio dobar i korektan odvjetnik. Već u mladim godinama odličan djak, sačuvao je do kraja svoja lijepa svojstva marljivosti, savjesnosti i ljubavi za svoje zvanje i za pravo. Pokojnik se nalazio i medju rijetkim članovima utemeljiteljima Pravničkoga društva. Kod svih onih, koji su ga poznavali, bit će mu sačuvana dobra uspomena. Počivao u miru!

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

BROJ 3. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor. ZAGREB 1928.
GOD. LIV. Dr. Ivo Politeo, odvjetnik. OŽUJAK.

O pravnom i socijalnom položaju plemića kurijalista u doba feudalizma i o nekim drugim osebujnim pravnim institucijama čisto urbarske naravi

Napisao Janko Osvald, umirovljeni vijećnik stola sedmorice.

Prije prelaza na samo stvarno raspravljanje naslovnih pitanja potrebno je razjasniti, iz kojih će se razloga sada raspravljati o tako nesavremenim pravnim pitanjima, koja će za cijelo malo koga budi iz odvjetničkoga budi iz sudačkoga staleža zanimati, kada se znade, da su urbarske parnice, u kojima bi raspravljanje ovakovih spornih pitanja moglo biti od aktuelne vrijednosti, i onako već odavna provedene i dokončane.

Takovi i slični eventualni prikori bili bi nedvojbeno umjesni, da nije u § 19. Prethodnih odredaba za pripremu agrarne reforme od 25. veljače 1919. godine određeno, da se ima provesti revizija segregacija u onim slučajevima, u kojim su bivši podložnici segregacijom oštećeni u korist vlastelina i to na zahtjev oštećenika. Povodom takovih revizijonalnih molaba će se morati mnogobrojne jur odavna dokončane i provedene segregacijonalne i segregacijonalno-komposesoralne parnice ponovno u tečaj staviti, da se po mogućnosti saniraju navodna oštećenja, koja su bivšim podložnicima jur provedenim segregacijama nanešena.

Istina je doduše, da zakonski projekat o reviziji segregacija, izradjen jur prije više od dvije godine, još nije na snagu stao; ali pošto ima priličan broj jur podnešenih revizijonalnih molaba, koje se ne samo mogu već upravo imaju i prije donošenja zakona o reviziji segregacija rješavati po smislu još te danas na snazi stojećih urbarskih zakona, kako je to opširnije i potanje obrazloženo u sličnoj raspravi od prošle godine (»Mjesečnik« 1927. str. 216), to će se imati i prije donošenja novoga zakona o reviziji segregacije mnoge jur odavna dokončane segregacijonalne parnice na zahtjev oštećenih na novo u tečaj staviti, dapače je to nekim slučajevima jur učinjeno.

Digitized by Google

Prema jur razloženomu valja ovdje radi boljega razumijevanja u kratko istaknuti, da su slučajevi, u kojima se bivši podložnici provedenim segregacijama smatraju oštećenim dvovrsni; te da u prvu vrst spadaju ona oštećenja bivših podložnika, koja su prouzročena nepotpunim a djelomično i protupropisnim provadjanjem segregacijonalnih parnica, a poglavito drugoga dijela istih, naime prethodnih izvidjenja; a u drugu vrst oštećenja da spadaju one segregacijonalne parnice, kojima se bivši podložnici smatraju oštećenima ne krivnjom suda, nego krivnjom samih urbarskih zakona, u kojima ima nekih ustanova, uslijed kojih se bivšim podložnicima nije moglo prema postojećim zakonima dosuditi niti dovoljno paše niti šume ni u onim slučajevima, kada je to obzirom na veličinu skupnoga segregacijonalnoga objekta i bilo moguće.

Ova potonja vrst oštećenja može se sanirati tek onda, kada bude na snagu stala jur izradjena zakonska osnova o reviziji segregacija, dočim je prvu vrst oštećenja moguće sanirati po zakonima, koji još stoje na snazi, dakle i prije donošenja zakona o reviziji segregacija.

Ovaj potonji način saniranja biti će od osobite koristi za faktično oštećene bivše podložnike, jer svako odugovlačenje mora iz jur u prvoj spomenutoj raspravi navedenih razloga umanjiti nadu u mogućnost saniranja tih oštećenja.

Prema svemu tomu ne može se raspravljanje o spomenutim prijepornim pravnim pitanjima smatrati posvema nesavremenim, naročito ako se uvaži, da bi se istom bar donekle mogli okoristiti koli odvjetnici toli mladji suci, koji bi mogli povodom jur podnešenih revizijonalnih molaba doći u priliku riešavati segregacijonalno-komposesoralne parnice prve vrsti, a nisu imali prilike steći za rješavanje revizijonalnih molaba bezuvjetno potrebne urbarske prakse, jer su urbarske parnice već prije dvadeset i više godina provedene; a samo, pa bilo i temeljito, proučavanje urbarskih zakona još nije ni izdaleka dostatno za posvema ispravno rješavanje segregacijonalno-komposesoralnih parnica uopće, a napose za nadopunjenje manjkavo provedenih parnica.

U pogledu same naslovne stvari navesti mi je slijedeće: Nakon proglašenja »Prethodnih odredaba za pripremu agrarne reforme« od 25. veljače 1919., kojih § 19. glasi: »U krajevima, gdje su bivši kmetovi (podanici) segregacijom oštećeni u korist vlastelina (spahije) ima se na zahtjev oštećenika provesti revizija«, imenovao je ministar šuma i rudnika u sporazumu s ministrom za agrarnu reformu povjerenstvo za izradbu zakonskoga projekta o reviziji segregacija.

Kao člana i izvjestitelja toga povjerenstva zapala me je zadaća sabirati nuždne podatke za tu zakonsku osnovu. Nadao sam se naći te nuždne podatke ne samo u spisima jur provedenih koli segregacijonalnih toli segregacijonalno-komposesoralnih parnica, te u mnogobrojnim molbama za reviziju segregacija, podnešenih nakon proglašenja »Prethodnih odredaba« po bivšim podložnicima, koji

Digitized by Google

su se osjetili oštećenima provedenim segregacionalnim parnicama, već poglavito i u samim urbarskim zakonima, napose u onima, koji su nakon dignuća tlake stali na snagu u svrhu likvidacije feudalnih odnošaja, opstojavših do god. 1848. Ti zakoni nastali su početkom druge polovice prošloga stoljeća, dakle u doba apsolutizma, kada su u provadjanju likvidacije postojavših feudalnih odnošaja najviše interesirani vlastelini bili na vrhuncu svoje moći, te su kao takovi izvršivali znatan upliv ne samo na zakonodavstvo, nego su većim dijelom i sami aktivno sudielovali kod stvaranja tih zakona, pa dosljedno tomu nije ni čudo, da su ti i takovi zakoni morali radjati nezadovoljstvo kod seljačkoga staleža, koji se smatrao oštećenim u segregacijama, provedenim na temelju tih zakona.

Pošto su mi bile u velikoj većini poznate segregacijonalne i segregacijonalno-komposesoralne parnice, koje su bile izradjivane počevši od god. 1880., a tako i one ustanove urbarskih zakona, uslijed kojih bivši podložnici i bez svake sukrivnje sudjelujućih urbarskih sudova morali biti oštećeni u svojim pravima, napose u dodjeljivanju dovoljne paše i drvarije, da istim uzmognu trajno podmirivati koli kućne toli gospodarske potreboće, — to sam odlučio u gore spomenutu svrhu proučavati samo one segregacijonalne i segregacijonalno-komposesoralne parnice, izradjene u vremenu od god. 1860. do god. 1880. Kod proučavanja tih preko pol vijeka starih segregacijonalnih parnica, što je bilo skopčano ne samo s velikim trudom, nego i velikim gubitkom vremena, jer se je većina tih parbenih spisa nalazila u derutnom stanju, nisam imao na umu samo sabiranje podataka, potrebnih kod izradbe zakonske osnove o reviziji segregacije, nego sam tom prilikom nastojao sabrati i dokaze, kojima bi se eventualno mogla obeskrijepiti sumnja, koja bi iz baš ne osobito spretne stilizacije § 19 mogla nastati, kao da su urbarski sudovi kod provadjanja segregacija pogodovali vlasteline na štetu bivših njihovih podanika. Napokon sam se još hotio osvjedočiti, da li i u koliko ima opravdanoga temelja glasina, koja je našla odziva ne samo kod seljačkoga staleža uopće, nego dielimice i u nekim pravničkim krugovima, da su naime urbarski sudovi pogodovali vlasteline na štetu bivših podložnika napose u onim parnicama iz dobe prije god. 1880. — dakle iz vremena, kada su vlastelina uslijed uplivnoga položaja, što su ga u ono vrijeme u javnom životu zauzimali, mogli bar moralno uplivati ne samo na pojedine urbarske povjerenike, nego i na urbarsko sudovanje uopće, pa su uslijed toga mnogobrojni — napose oni moćniji i uplivniji — bivši vlastelini bili pogodovani na štetu bivših svojih podložnika.

Nakon pomnjivoga i svestranoga temeljitoga proučavanja mnogobrojnih segregacijonalnih i segregacijonalno-komposesoralnih starih parnica, stekao sam potpunoma uvjerenje, da su sve spomenute glasine o tobože pristranom sudovanju urbarskih sudova, bez ikakova opravdanoga temelja.

Istini za volju moram istaknuti, da sam doduše u nekim parnicama naišao na neke propuste i neispravno primjenjivanje stanovitih zakonskih ustanova, ali od posve podredjene važnosti i

Digitized by Google

takove naravi, da propusti i kriva primjenjivanja nisu mogla štetno uplivati na konačno rješavanje samoga merituma.

Samo u jednom slučaju, koji potiče iz vremena prije god. 1880., našao sam, da su bivši podložnici bili doista osjetljivo oštećeni u korist vlastelina. To se je po mojem mišljenju moglo dogoditi vjerojatno uslijed slabe pažnje od strane urbarskoga povjerenika prigodom provadjanja same parnice, — možda poradi slabe upućenosti u riešavaniu urbarskih poslovnih komada, te naročito poradi lošega i protupropisnoga rukovodienia usmenih rasprava i prethodnih izvidienja kod provadjanja urbarskih parnica. U glavnom ali ponajviše iz razloga, što su u toi parnici počinjeni neki propusti od odlučne važnosti, te što su posve krivo shvaćena i tumačena neka vrlo komplikovana i važna pitanja, koja se tiču nekih pravnih institucija strogo urbarske naravi. Sve je to moralo vrlo nepovoljno djelovati na konačno meritorno riešenie same stvari, te osjetljivo oštetiti bivše podložnike. Ali o zlonamjernom odnosno hotomičnom pogodovanju vlastelina na štetu bivših podložnika ne ima ni traga. Pošto su se u toi parnici imala riješiti neka vrlo komplicirana pitanja o pravnoj naravi čisto urbarskih pravnih institucija, u koju svrhu treba ispravno tumačiti neke ustanove urbarskih zakona, koje su krivo primijenjene, te razjasniti neke propuste, to držim ispravnim, da se na shvatljivi način prikažu razlozi, iz kojih je do takova oštećenja došlo, te kako se je taj predmet ne samo prema slovu već i prema duhu zakonskih propisa, a napose prema načelima, prihvaćenim i u urbarskoi iudikaturi, imao ispravno riješiti.

Kratki sadržaj o provedenoj segregacijonalno komposesoralnoj parnici.

Vlastelin A je podnio god. 1860. temeljem § 18. car. patenta od 17. svibnja 1857., odnosno § 5. min. naredbe od 12. studenoga 1859. tužbu o dopustivosti proti bivšim svojim podložnicima radi segregacije paše i šume, te plemenitoj općini B. odnosno plemićima kurijalistima iste plemićke općine kao komposesorima radi surazmjerne diobe komposesorata.

Tečajem usmene rasprave, provedene na ovu tužbu, na kojoj se je raspravi prema propisu § 18. car. patenta od 17. svibnja 1857., odnosno § 6. min. naredbe od 11. studenoga 1859. imalo pretresti pitanje, da li ima kakove zapreke budi zakonske budi pogodbene, koja bi smetala zahtijevano uredjenje posjeda, kao i pitanje, da li se ima ili ne ima ovršiti surazmjerna dioba, koja se traži, — priznali su doduše tuženi plemići kurijalisti iz B., da su bivši kmetovi tužećega vlastelinstva zaista uživali pašu i drvarija na utuženom komposesoralnom objektu, ali su odlučno porekli, da tužitelju pripada kakovo pravo na surazmjernu diobu istoga, jer da taj navodni komposesorat sačinjava njihovo isključivo vlasništvo, dočim da vlastelinu tužitelju ne pripada nikakovo pravo suvlasništva ni suposjeda, dapače da su ga iz posjeda i suviše silom istjerali, kada je god pokušao koje od tih prava izvršivati.

Digitized by Google

Tužitelj je pako priznao, da nije doduše nikada suuživao taj skupni objekat, ali tvrdi, da mu pravo na surazmjernu diobu ipak pripada, »iure dominii«, jer da su njegovi kmetovi na istom segregacijonalno-komposesoralnom objektu izvršivali pravo urbarske pašarije i drvarije.

Kod konačnoga i meritornoga rješenja ove rasprave, povedene na tužbu o dopustivosti, nije uvažen po tuženima stavljeni važni i odlučni prigovor, već je osudom u cijelosti udovoljeno tužbenomu zahtjevu. Time bješe konačno odlučeno, da ima mjesta ne samo zatraženoj segregaciji šume i pašnjaka nego i zatraženoj surazmjernoj diobi komposesoralnoga objekta.

Nakon pravomoćnosti ove presude, pristupio je urbarski povjerenik na preduzeća prethodnih izvidjenja, propisanih u § 19. i slijed. car. patenta od 17. svibnja 1857. i § 9. i slijed. min. naredbe od 11. studenoga 1859.

Tečajem preduzeća tih prethodnih izvidjenja zametnuo je urbarski povjerenik propisani ediktalni postupak, sastavio temeljem Marija-Terezijanskih urbarskih spisa kao i zemljorasteretnoga operata u smislu § 170. min. naredbe od 28. prosinca 1857. propisanu urbarsku tablicu, ali samo u pogledu ovlaštenika urbarske općine kao bivših podložnika tužećeg vlastelinstva, popis segregacijonalnih objekata, prispodobno pismo, klasifikaciju skupnoga segregacijonalno-komposesoralnoga objekta, kao i ostala uredovanja, koja spadaju u prethodna izvidjenja.

Napose se je prigodom danih odgovora na poznatih devet upitaka ponovno povela rasprava o postojećem pravu bivših podložnika na nadjeljenje urbarskom pašom i drvarijom iz skupnoga objekta, kao i o surazmjernoj diobi komposesorata, što ju je tužitelj zatražio.

Premda se tužitelj, vlastelin sa tuženim plemećima kurialistima glede ovoga spornoga pitanja nije mogao tečajem dugotrajne rasprave sporazumjeti, ipak su tužiteli vlastelin i plemićka općina B. iznenada i prije dokončane rasprave tečajem preduzeća prethodnih izvidjenja sklopili nagodu, kojom su se konačno riješila sva prijeporna pitanja, tičuća se koli uredjenja posjeda, toli zatražene surazmjerne diobe komposesoralnoga objekta, te ključa o surazmjernoj diobi istoga.

Prema toj nagodi obvezali su se plemići kurijalisti iz B. kao navodni komposesori iz komposesoralnoga objekta urbarskom pašom i drvarijom nadijeliti bivše podložnike vlastelinstva, povrh toga platiti istomu vlastelinstvu svotu od 2500 for., te naknaditi mu parbene troškove, kako ih god sud bude obredio; vlastelin A. kao komposesor odrekao se je pako prava na surazmjernu diobu komposesorata. Posve je prirodno, da je vlastelin A. rado pristao na tu nagodu, jer je bio uvjeren, da je ona za njega obziron na njegovo dvojbeno pravo izvanredno povoljna.

Pošto se je ovom perfektnom nagodbom smatralo riješenim kompliciranо i dvojbeno pitanje o surazmjernoj diobi komposesorata, to se je u raspravi, povedenoj po smislu al. 2. § 28. car. pa-

Digitized by Google

tenta od 17. svibnja 1857. odnosno § 172. min. naredbe od 28. prosinca 1857. i § 19. min. naredbe od 11. studenoga 1859. raspravljalo jedino o pitanju, koliko će se imati rali izlučiti iz komposesoralno-segregacijonalnoga objekta u svrhu nadjeljenja bivših podložnika vlastelinstva A šumsko-paševinskom kompetencijom.

Konačnom osudom sudjeno bje na temelju nalaza i mnijenja gospodarskih i šumskih vještaka, da se iz skupnoga segregacijonalno-komposesoralnoga kompleksa šuma i pašnjaka ima izlučiti površina od circa 400 rali u svrhu nadjeljenja bivših podložnika vlastelina A. u ime šumsko-paševinske pripadnosti, dočim je preostatak komposesoralnoga objekta od circa 600 rali kao isključivo vlasništvo dosudjen plemićkoj općini B., koja je kasnije prema zakonu o uredjenju zemljišnih zajednica preurediena u zemljišnu zajednicu, te je tako ostatak toga navodnoga segregacijonalno-komposesoralnoga objekta postao isključivim vlasništvom te na novo urediene zemljišne zajednice, upravo kako to biva i kod urbarskih općina nakon provedene segregacijonalne parnice.

Kratki izvadak, kako je gore iznesen, proizvesti će u prvi mah i na pravnika, koji je proučio propise urbarskih zakona, ali nema gledenjih dostatne praktične vježbe, dojam, kao da je parnica posve uredno i propisno provedena, te na zadovoljstvo interesiranih stranaka dokončana. Ali ako bar donekle iskusniji urbarijalista pomnivije prouči cijeli tečaj te parnice, počevši od tužbe o dopustivosti pa do izrečene konačne presude, uvjeriti će se bez velikoga napora, da je tečajem provedenja te parnice, naročito tečajem preduzeća prethodnih izvidjenja, počinjeno mnogo vrlo važnih propusta, te da su mnoge, za uspjeh ove parnice odlučne, zakonske ustanove uslijed posve kriva shvaćanja i tumačenja neispravno primijenjene, što je i na sam konačni rezultat parnice naročito, što se tiče plemićke općine B., moralo izvanredno štetno djelovati. Moje je ne mjerodavno mišljenje: Da se je ova parnica od početka, pa do kraja propisno i uz ispravno shvaćanje i primjenjivanje propisa urbarskih zakona provela, da bi se bio imao tužitelj sa svojom tužbom i u istoj stavljenim zahtjevima odbiti i to koli glede zatraženoga uredjenja posjeda,, toli i glede tražene surazmjerne diobe komposesoralnoga objekta, jer ne predleže zakonski uvjeti niti za segregaciju, a pogotovo ne za surazmjernu diobu navodnoga komposesorata. Posve je dakle prirodno, da je plemenita općina uslijed tako površno i protuzakonito provedene parnice morala biti oštećena i to za cirka 400 rali što šuma, što pašnjaka, kojima su bili bivši podložnii vlastelina A. urbarskom pašom i drvarijom protupravno nadijeljeni.

Da budu i pravniku, koji nije imao prilike praktično baviti se urbarskim poslovima, shvatljivi razlozi, s kojih je ta parnica tako štetno po plemićku općinu ispala i ispasti morala, potrebno je, prije prelaza na sam meritum, da se razjasne neki pravni pojmovi odnosno pravne institucije čisto urbarske naravi i protumače neki za rješenje ove parnice mjerodavni propisi urbarskih zakona ne

Digitized by Google

samo prema slovu i duhu, nego i prema prilikama, koje su postojale u doba feudalno.

I. Vrste čisto urbarskih parnica i tečaj istih, kao zakonske ustanove, koje se imaju kod provadjanja istih primjenjivati.

Čisto urbarske parnice su trovrsne.

U prvu vrst spadaju obične segregacijonalne parnice. Predmet i svrha takove parnice je uredjenje posjeda — iz cjelokupnoga segregacijonalnoga objekta izlučiti dio, kojim se bivši podložnici imaju nadijeliti pripadajućom im urbarskom pašom i drvarijom, dočim se ostatak toga skupnoga segregacijonalnog objekta dosudjuje bivšemu zemaljskomu gospodaru, kao isključivo i slobodno raspoloživo vlasništvo. Stranke su u ovakovoj parnici redovito i bezuzimno s jedne strane samo jedan vlastelin kao tužitelj, a s druge strane bivši njegovi podložnici kao tuženici. Uz ove mogu dogodice kao tuženici fungirati i slobodnjaci, te plemići kurijalisti, koji imaju kao i ovlašteni članovi urbarske općine pristupiti u na novo preudesiti se imajuću zem. zajednicu.

Druga vrst urbarskih parnica je »komposesoralna parnica«. U takovoj parnici mogu kao tužitelj i tuženi fungirati isključivo samo vlastelini, koji se podjedno smatraju komposesorima. Vlastelinom pako se smatra vlasnik plemićkoga imanja, s kojim je u doba feudalno i do god. 1848. bila obično skopčana »jurisdikcija«, te koji je imao svoje kmetove, koji su mu bili dužni podavati medju ostalim stanoviti broj ručnih i voznih težaka, prema opsegu zemljišta, na kojem su po vlastelinu, kao svojem zemaljskom gospodaru bili naseljeni, te za koje je vlastelin nakon prestanka tlake dobio zemljorasteretnu odštetu. Predmet takove parnice je surazmjerna dioba komposesorata medju vlasteline komposesore. Imade sudbenih rješitaba, ali vrlo rijetkih, u kojima se plemići kurijalisti indificiraju sa vlastelinima, te se kao takovi čak i priznavaju komposesorima i strankama u komposesoralnim parnicama. Ovo je shvaćanje apsolutno neispravno, kako će to biti razjašnjeno kod raspravljanja o pravnom položaju plemića kurijalista.

U posljednju pako vrst strogo urbarskih parnica spadaju parnice segregacijonalno-komposesoralne. Svrha i predmet ovakovih parnica je koli segregacija paše i šume, toli surazmjerna dioba komposesorata, koji preostaje nakon nadjeljenja bivšnih podložnika pripadajućom im urbarskom pašom i drvarijom. U ovakovim parnicama moraju sudjelovati barem dva vlastelina kao komposesori, jer se komposesorat samo sa jednim komposesorata, koji preostaje nakon nadjeljenja bivših podložnika ostale stranke bivši podložnici istih komposesora, a mogu kao interesenti sudjelovati još i slobodnjaci i kurijalisti, za koje se kao bivše podložnike imaju iz skupnoga segregacijonalno-komposesoralnoga objekta prema uspjehu provedene rasprave obzirom na preduzetu klasifikaciju po šumsko-gospodarskim stručnjacima izlučiti oni dijelovi, koji su potrebni za njihovo nadjeljenje šumsko-paševinskom

Digitized by Google

pripadnosti, dočim se ostatak dotičnoga skupnoga segregacijonalno-komposesoralnoga objekta dijeli surazmjerno na prijavljene i priznate komposesore.

Svaka od ovih parnica sastoji se u glavnom iz tri dijela.

Prvi dio se sastoji iz tužbe o dopustivosti, na koju se ima nakon povedene usmene rasprave izreći osuda o dopustivosti t. j. ima se osudom riješiti, da li ima ili ne ima mjesta zatraženoj segregaciji ili surazmjernoj diobi, — odnosno obojemu zajedno. Kod provadjanja ovoga prvoga dijela urbarskih parnica imaju se primjenjivati zakonski propisi i to: kod parnica prve vrste propisi § 18. car. patenta od 17. svibnja 1857., kod parnica druge vrste propisi §§ 5.—8. min. naredbe od 11. studenoga 1859.; kod parnica treće vrste propisi koji vrijede za parnice prve i druge vrste. Glavna i karakteristična razlika izmedju zakonskih propisa, koji vrijede za prvu vrst urbarskih parnica i onih zakonskih propisa, koji vrijede za urbarske parnice druge vrsti, je ta, što u parnicama, u kojima kao parbena stranka sudjeluju bivši kmetovi i njima izjednačeni plemići, slobodnjaci itd., kao urbarske i plemićke općine, imade sud kod provadjanja rasprave u r e d a r a d i postupati i onda, ako su te stranke po odvjetniku zastupane, kako je to u al. 3. § 18. car. patenta od 17. svibnja 1857. naročito propisano, dočim nema takove ustanove u odgovarajućim propisima, koji vrijede za urbarske parnice druge vrste. Isto tako valja postupati i u parnicama treće vrste, u koliko se iste tiču urbarskih i plemićkih općina, dočim se u svim tim parnicama, u koliko se tiču vlastelina odnosno suvlasnika, ne ima ureda postupati, već se kod meritornoga rješavnja ovih parnica uzima u obzir samo ono, što su isti sami ili njihovi zastupnici naročito naveli.

Tu razliku u postupku opravdava okolnost, što urbarske i plemićke općine kao takove stoje pod osobitom zaštitom zakona i što pašnjaci i šume, koje se istima u segregacijonalnim parnicama dosudjuju, nisu opredijeljene samo za sadanje članove tih općina nego i za njihovo nerodjeno potomstvo za sva vremena, pa radi toga s tim nekretninama i ne mogu po volji raspolagati, kao što to mogu vlastelini, komposesori, koji su nekretnine stekli budi provedenom segregacijom, budi povodom surazmjerne diobe komposesorata. Ovaj dio urbarske parnice imade tu prednost, da se parnica može već u ovom stadiju konačno riješiti. Ako se naime tečajem usmene rasprave dokaže, da postoje budi zakonite budi pogodbene zapreke, otpada potreba provadjati drugi i treći dio te urbarske parnice.

Drugi i najvažniji dio svake urbarske parnice i segregacijonalne i komposesoralne sastoji se u provadjanju i autenticiranju prethodnih izvidjenja, koja se obavljaju prema propisima § 19. i slijed. car. patenta od 17. svibnja 1857. u savezu sa propisima § 164 i slijed. naredbe min. od 28. prosinca 1857. odnosno prema propisima § 9. i slijed. min. naredbe od 11. studenoga 1859. — prema tomu, da li se radi o parnici segregacijonalnoj ili komposesoralnoj. I u ovom stadiju urbarske parnice ima se u r e d a r a d i postupati,

Digitized by Google

ako u istoj sudjeluje stranka, koja stoji pod osobitom zaštitom zakona. Osim navedenoga postoji glavna razlika izmedju propisa, koji vriede za urbarske parnice prve vrste, i propisa, koji vriede za urbarske parnice druge i treće vrste u tome, što je za urbarske parnice druge i treće vrste propisan edikalni postupak (§§ 9., 28. min. naredbe od 11. studenoga 1859.). Kod provadjanja drugoga dijela segregacijonalnih parnica od odlučne je važnosti propis § 165. min. naredbe od 28. prosinca 1859., po kojem se kod preduzeća prethodnih izvidjenja imadu doduše upotrebljavati opći propisi, valjani kod usmenoga raspravljanja prijepornih pravnih poslova, ali ipak tako, da kod preduzeća prethodnih izvidjenja, koja se u r e d a r a d i obavljaju, sudac ne će biti vezan držati se drugih pravila, nego što ih iziskuje hitnost jednostavne, svrsishodne i temeljite istrage. Prema ovoj dakle ustanovi ima urbarski povjerenik posve slobodne ruke; on nije vezan na nikakove stege formalnoga prava, već ima sve potrebito po svojoj uvidjavnosti preduzeti, samo da se predmet brzo, temeljito i svrsishodno na čistac izvede.

Treći i glavni dio svake segregacijonalne i komposesoralne parnice jest na tužbu povedena konačna usmena rasprava o glavnoj stvari, koja se rješava presudom (§ 28. car. patenta od 17. svibnja 1857. u savezu sa § 172. min. naredbe od 28. prosinca 1857. i 19. min. naredbe od 21. stud. 1859.).

Točno obdržavanje i primjenjivanje navedenih zakonskih propisa formalnoga prava isključuje mogućnost oštećenja bivših podložnika, kako se je to zbilo u gore spomenutoj parnici.

II. O pravnoi naravi komposesorata uopće, te komposesorima napose.

O postanku segregacijonalno-komposesoralnih komposesorata ili uopće nema ili ima vrlo malo isprava. Nastali su za vrijeme feudalizma prije dvije i više stotina godina. Iz okolnosti, što se skupnim segregacijonalno-komposesoralnim objektom smatra zajedničko pašište ili šuma bivših podložnika d v a i u i l i v i š e v l a s t e l i n a, kao bivših zemaljskih gospodara, kojih bivši podložnici imadu urbarske grunte u neposrednoj blizini dotičnoga komposesoralnosegregacijonalnoga objekta, predmnijeva se punim pravom, da su dvojica ili više vlastelina za svoje u blizini obitavajuće kmetove, za koje nisu imali zgodnih posebnih pašnjaka i šuma, dogovorno takove pašnjake i šume nabavljali, na kojima su njihovi kmetovi zajednički uživali urbarsku pašu i drvariju, a povrh toga da su si i isti vlastelini kao komposesori pridržali b e z u v j e t n o pravo suuživanja toga skupnoga objekta. To se ovdje naročito naglašuje, jer je upravo to j e d n a o d l u č n i h k a r a k t e r i s t i k a k o m p o s e s o r a t a, bez koje se komposesorat uopće predstaviti ne može niti ne smije. Kosilo bi se sa pravnim pojmom suvlasništva, kada ne bi to pravo pripadalo suvlasniku. Inače je posve neodlučno kod prosudjivanja pravne naravi komposesorata, da li se je koji od komposesora tim, bezuvjetno pripadajućim mu pravom poslužio ili ne. — Iz navedenih razloga, te pošto se predmnijeva, da su su-

Digitized by Google

vlasnici kod nabave toga skupnoga zemljišta doprinašali razmjerno prema broju i opsegu ovlaštenja podložnika pojedinoga suvlasnika, to se komposesoralno-segregacijonalni objekat u komposesoralnoj parnici nakon nadjeljenja bivših podložnika i eventualno i ovlaštenih slobodniaka i plemića kurijalista ne samo obično već redovito surazmjerno podijeli medju priznate komposesore prema ključu broja starih selišta bivših podložnika pojedinoga vlastelina komposesora.

Urbarski komposesorat je jedna od najinteresantnijih ali i najzamršenijih pravnih institucija urbarskoga prava. To je i glavnim razlogom, da mnogi pravnici, dapače i oni, koji su u urbarske propise upućeni, ali nemaju dovoljne urbarske prakse, obično urbarski komposesorat pogrješno shvaćaju. Zato se je desilo, da rješenje kompliciranoga pitanja komposesorata u konkretnom slučaju, napose surazmjerna dioba nije odgovarala pravnoj naravi komposesorata, a niti postojećim zakonskim propisima. Uslijed toga su naravno mogli biti u svojim pravima oštećeni ne samo vlastelini kao suvlasnici, nego i bivši njihovi kmetovi, kao i ovima usporedjeni bivši podložnici — plemići, kurijalisti, slobodniaci itd., koji stoje pod osobitom zaštitom zakona.

U vrlo interesantnoj i poučnoj raspravi o pravnoj naravi komposesorata (»Mjesečnik« od god. 1891.) naš uvaženi pravnik dr. Hinko Hinković, posve ispravno ističe, što je i urbarskim zakonima utvrdjeno, da bi bio pravni apsurdum urbarski komposesorat prosudjivati po propisima XVI. poglavlja o. g. z. Kao što su se sve urbarske pravne institucije prosudjivale, tako se ima i ova o komposesoratu beziznimno prosudjivati po urbarskim propisima (zakonima), bilo onima iz doba prije, ili onima poslije godine 1848., koji stoje na snazi. Ovi se urbarski propisi nigdje ne pozivlju niti ne upućuju na materijalne propise o. g. z., dapače kod tumačenja urbarskih propisa nije dopušteno ni per analogiam na iste obzir uzeti. Samo propisi formalnoga prava — naime propisi gpp. — mogu se u stanovitim slučajevima u urbarskim parnicama uporabljivati, — ali i ti su slučajevi u urbarskim zakonima, napose u onima iz vremena nakon godine 1848. — naročito navedeni. Tako al. 3. § 16. car. patenta od 17. svibnja 1857. odredjuje, da se u parnicama o uredjenju posjeda, dakle u parnicama segregacijonalnim, odnosno segregacijonalno-komposesoralnim treba, u koliko u tom patentu nije što inako propisano, postupati po privremenom postupniku od 16. svibnja 1852. (gpp.). Slična ustanova se nalazi u § 165 min. naredbe od 28. prosinca 1857. i u ministarskoj naredbi od 11. studenoga 1859. Prema svemu tomu dakle ne mogu se nikada u urbarskim parnicama primjenjivati materijalni propisi o. g. z., jer da je bila protivna namjera zakonodavca, bilo bi to u samim urbarskim zakonima naročito istaknuto, kako je to učinjeno i glede propisa formalno pravne naravi.

Osebujnost u urbarskom kompesesoratu, kojom se on načelno razlikuje od gradjanskoga komposesorata, je u tome, da kod urbarskoga komposesorata mogu osim komposesora — vlastelina — biti

Digitized by Google

interesirana i treća lica, koja nisu ni vlastelini ni komposesori, ako im pristoji stanovito pravo služnosti. Ali ona treća lica, koja su obično bivši podložnici, te istim usporedjeni plemići kurijalisti, slobodnjaci, ne mogu se i ne smiju smatrati komposesorima, niti mogu kod surazmjerne diobe sudjelovati. Dok se ne riješi to pravo služnosti (segregacijom), ne može se dozvoliti obava surazmjerne diobe. Tek nakon obavljene segregacije može se dozvoliti i obaviti surazmjerna dioba medju vlastelinima prema propisima zak. čl. XII.:1836. i min. naredbe od 11. studenoga 1859. Odlučna pako razlika izmedju urbarskoga komposesorata i gradjanskoga suvlasništva jest — kako je to i dr. Hinko Hinković u spomenutoj raspravi naročito istaknuo —, da isključivo samo vlastela, t. j. vlasnici plemićkoga imanja, s kojim je do god. 1848. obično bila skopčana jurisdikcija, te koji su do god. 1848. imali svoje kmetove, koji su u njihovu korist vršili tlaku, mogu biti komposesorima urbarskoga komposesorata, dok je kod prosudjivanja pitanja, koji se od prijavljenih vlastelina ima smatrati komposesorom, posve neodlučno, da li su ovi ikada bili u faktičnom posjedu i uživanju komposesoralnoga objekta, odnosno da li su posjed i uživanje istoga napustili dobrovoljno, prije ili poslije izminuća u o. g. zakoniku ustanovljenoga zagodnoga roka od 30 odnosno 40 godina. Ovo kao i okolnost, što u urbarskim zakonima ne ima ustanove ni slične onima o. g. z. o zastari i dospjelosti, pruža jasan dokaz, da urbarska prava nisu podvrgnuta zastari, a ne mogu se ni sticati dospjelošću.

Uslijed toga može se dogoditi, da osoba, koja se je kod surazmjerne diobe komposesorata prijavila kao komposesor, ostane praznih ruku, ma da je komposesoralni objekat počam od uvodjenja gruntovnice na njezino ime gruntovno upisan, kao i ma da je ona kao gruntovni vlasnik nekretnina, koje predstavljaju komposesoralni objekat, sama uživala i posjedovala i preko 30 odnosno 40 godina.

Komposesorat se ne mora uvijek sastojati iz samih nekretnina, t. j. šuma, pašnjaka i t. d., već mogu predmetom takovoga biti i regalna prava, kao pravo vinotočja, ribolova i t. d. Pošto su ovakova regalna prava do god. 1848. isključivo pripadala vlastelinima, mora se već iz ove okolnosti, kao i napose s razloga, što zakoni, odnoseći se na komposesorat i surazmjerne diobe istoga — kao što zak. čl. XII:1836. naročito u § 18., te min. naredba od 11. studenoga 1859. — ne čine razlike izmedju komposesorata, koji se sastoji iz nekretnina, i onoga prava, koji se sastoji iz regalnoga prava, zaključiti na ispravnost gore navedene tvrdnje, — naime da se samo i beziznimno vlastelini mogu smatrati komposesorima komposesorata. Iz toga dolazimo do zaključka, da se nazivi »komposesor«, »suvlasnik«, koji se nalaze u zakonskim ustanovama o komposesoratu, surazmjernoj diobi i t. d., imaju smatrati indentičnima sa nazivom »suvlastelin«, t. j. vlastelin, koji je suvlasnik (komposesor) komposesorata.

Prema do sada navedenomu je dr. Hinko Hinković u opetovano

Digitized by Google

navedenoj raspravi došao do jedinoga, na urbarskim zakonima osnovanoga zaključka, da je komposesorat i objektivno i subjektivno, tako osebujna feudalno-pravna institucija, da se ni per analogiam — kakovu urbarski zakoni uopće niti ne dopuštaju — ne da supsumirati pod gradjansko-pravni pojam bilo suvlasništva bilo suposjeda.

Glavna dakle pravna obilježja urbarskoga komposesorata jesu:

1. Urbarski komposesorat se ne smije prosudjivati po propisima XIV. poglavlja o. g. z.

2. Komposesorom urbarskoga komposesorata može biti jedino i isključivo vlastelin, pa se napose takovima ne mogu smatrati slobodnjaci ni plemići kurijalisti, koji su u pogledu svoga položaja izjednačeni sa bivšim kmetovima.

III. Pravni položaj plemića kurijalista u doba feudalno, kao i njihov pravni položaj u parnicama segregacijonalnim i komposesoralnim.

Dogadja se, da ne samo lajici, već i pravnici, kako je gore rečeno, plemiće kurijaliste identificiraju sa vlastelinima, a ipak je medju njima golema razlika, pače se može ustvrditi, da obzirom na njihov pravni i socijalni položaj u doba feudalizma, nisu imali upravo ništa zajedničkoga. Notorno je, da su u doba feudalno plemići vlastelini, kao vlasnici plemećkih dobara, s kojima je obično bila spojena i jurisdikacija, bili vlasnici svega gospodarskoga zemljišta i da su kao takovi nad zemlioradničkim staležem, koji je bio na njihovu alodijalnom zemljištu naseljen t. j. nad kmetovima izvršivali neograničenu vlast, pa da su kmetovi za uzvrat, za dano im obradjivanje i uživanje zemljišta bili obvezani vršiti im tlaku, koja se u glavnome sastojala u pružanju stanovitoga broja ručnih i voznih težaka. Za vrijeme feudalizma dogadjalo se je dosta često, da su vladajući kralievi po kojega kmeta radi zasluga, stečenih — obično u ratu — za kralja i domovinu, podigli u nasljedni plemićki stalež i obdarili ga zemljištem, obično manjega opsega, a li bez kmeta, koje je bilo od nevjernih ili neposlušnih vlastelina konfiscirano.

Takov u plemićki stalež podignuti bivši vlastelinski kmet, se je sa vlastelinskoga zemljišta, na kojem je uz dužnost vršenja tlake bio naseljen, preselio na svoje, od kralja darovano mu zemljište, te je od toga vremena doduše prestao biti neposrednim podložnikom prijašnjega svoga gospodara sa dužnošću podavati mu tlaku, ali time ipak jošte nije bio izjednačen sa samim vlastelinom. Njegov se je pravni i socijalni položaj promijenio samo u toliko, što je od neposrednoga podložnika vlastelinskoga postao neposrednim podložnikom kraljevim. Kao takov imao je prema kralju i općini vršiti neke osobite dužnosti, ali različite od onih, koje je imao vršiti neposredni podložnik vlastelinski. No inače je obzirom na svoj socijalni i pravni položaj ostao ravnopravan sa podložnicima vlastelinskim.

Digitized by Google

Da je takov plemić sa pravnoga i socijalnoga gledišta bio malo ne potpuno usporedjen sa bivšim podložnicima, a nipošto sa vlastelinima, dokazuju i različite ustanove urbarskih zakona. Tako al. 1. § 5. zak. čl. X:1836. glasi: »Podložnik, bio neplemić, bio plemić ...« — Alineja 2. točke 2. istoga §-a pak propisuje: »Kada bi pako podložnik vlastelina čak i opsovao ili osobno uvriedio, ili kada prekršaj i inače treba strože kazniti, ima se predati vlastelinskom sudu. Nego ako spomenute prekršaje počini podložnik-plemić, vazda će potpadati pod županijski sudbeni stol, koji će ga polag veličine krivnje kazniti«. Prema ovoj ustanovi postoji razlika izmedju podložnika neplemića i podložnika plemića u tom, što je podložnik neplemić spadao pod nadležnost županijskoga sudbenoga stola. Dalja razlika izmedju bivših podloženika i plemića kurijalista sadržana je u toč. c. al. 3. istoga §-a, koja glasi: »Pošto se podloženici, koji su plemići, ne mogu ovim prijekim putem osuditi na kazan zatvora, sudit će im za svakovrsne štete isti sud uz isti postupak i kazan, kao što je u prijašnjoj točki d) ustanovljeno za vlastelu, koja počini štetu svojim podložnicima«. Po ovoj ustanovi su bili plemići kurijalisti izjednačeni sa vlastelinima s a m o u toliko, što se podloženi plemići radi štete, počinjene vlastelinu ili podložniku, nisu mogli osuditi na kazan zatvora, već samo na odštetu u novcu, kao i vlastelin, koji je sličan prekršaj počinio na stetu podložnika plemića ili neplemića. I bez obzira na donekle slične ustanove, već je navedenim izvan svake dvojbe dokazano, da plemići kurijalisti u pogledu svoga pravnoga i socijalnoga položaja nisu bili izjednačeni sa vlastelinima, već sa bivšim podložnicima, pa da isti uslijed toga ni u iznimnom slučaju nisu mogli kao ni bivši podložnici fungirati kao komposesori, a jošte manje biti nadijeljeni prigodom surazmjerne diobe komposesorata.

(Nastavit će se.)

O stalnosti i nepokretnosti sudija

de lege lata de lege ferenda*)

(Predavao dr. Hugo Werk u Pravničkom Društvu u Zagrebu, dana 10. februara 1928.).

Upotrebljena pravna knjiga. — Martin Beradt: Der Richter, u Buberovom zbirnom delu Die Gesellschaft; Arandjelović-Perić: Gradjanski sudski postupak, I knjiga, o sudjenju, Beograd 1921., Kon; Slobodan Jovanović: Ustavno pravo, Beograd 1924., Kon; Dr. Gregor Krek: Grundzüge des Verfassungsrechtes des Königreiches der Serben, Kroaten und Slovenen, Berlin 1926., Hermann Sack; Žigrović: Upravno pravo Kraljevina Hrvatske i Slavonije, Zagreb 1911., Kugli; Dr. Sladović: Upravna nauka i upravno pravo Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1916., zemaljska vlada; Dr. Josip Smodlaka: Nacrt Jugoslavenskog Ustava, Zagreb 1920; Nacrt Ustava Narodnog

*) Na izričiti zahtjev pisca tiskano istočnim književnim jezikom. (Opaska uredništva).

Digitized by Google

Kluba. Zagreb 1921.: Radivoje K. Novaković: Predlog Ustava Kraljevine Srbije, Hrvatske i Slovenačke, Beograd 1920; Stojan M. Protić: Nacrt Ustava po predlogu Stojana M. Protića i onaj izradjen od Ustavne Komisije, Beograd 1920.; Dr. Gregor Krek Organizacija sodišč po najnovejšem zakonskem načrtu, Ljubljana 1924, kod »Slovenskog Pravnika«.

Poštovana gospodo! Martin Beradt u svojoj knjizi o sudiji osudjuje Strindbergovog sudiju, koji voli napustiti sudijsko zvanje, nego li izreći osude. Osudjuje ga s pravom, jer sudija, u času, kada nekome sudi, ne sme čutiti sebe kao osobu, ne sme suprotstavljati vlastito delovanje delovanju onoga, kojemu sudi, pak iz te uporedbe izvesti svoj sud, već mora sebe smatrati glasilom zakona, ustima kroz koja progovara ono bezduhovno biće, koje ne može da ublaži ni vlastite sile niti vlastite strogosti (»de l' etre inanimé qui n' en peut modérêr ni la force ni la riguer«. Montesquieu).

I baš zato, što je sudija glasilo zakona, usta kroz koja zakon progovara, baš zato treba da u sebi pruži jemstvo, da će uvek i u svakome položaju biti i ostati impersonalan i nadasve objektivan, da će vršiti svoje zvanje bez ikakovih obzira subjektivne prirode, koji se ne bi slagali sa zakonima i sa načelima pravde i pravice. Jer, iako je sudija samo glasilo, usta kroz koja zakon progovara, on ipak nije i ne sme da postane automatom, koji će iz množtva zakonskih naredjenja povaditi ona, koja se odnose na stanoviti slučaj, i slepo ih primeniti, kako to odgovara stanju stvari, koje će slobodno oceniti, brižljivo obaziruć se na posletke celokupne rasprave i dokazivanja, ukoliko ga pri tome ne bude prečila nesavremena legalna dokazna teorija.

Sudija ima da primeni postojeće a ne da stvara novo pravo. Ipak spreman i vredan sudija, sudjia Schwabenspiegela, još od g. 1275., koji mora da je pravedan, pametan, čvrst i umeren, ili onaj Caroline: dobar, čestit, pametan i iskusan, ne će biti samo ropski vršilac zakona: što god bude stajao bliže životu, on će spremnije i jače svijati zakonska naredjenja, da ih svojim veštim rukama upotrebi za pravično rešavanje njemu poverenih sporova.

Pouvoir de juger — vlast sudjenja nije, dakle, automatska primena slova zakona na život, nego inteligentno uokvirenje stanovitog činjeničnog stanja u naredjenja pozitivnih zakona.

Vlast sudjenja o mojemu i tvojemu, o časti i životu pa i o samoj smrti zadire u sve pojave i u sve oblasti ljudskoga življenja i pretpostavlja puno poznavanje svih dišiplina, koje se odnose na te pojave i na te oblasti. I ne samo poznavanje odnosnih pravnih dišiplina, već i njihovih pomoćnih znanosti: zato, uz poznavanje materijalnog i krivičnog zakonoslovlja, poznavanje psihologije, psihijatrije, grafologije, sudske medicine itd., itd., uz poznavanje materijalnog i formalnog trgovačkog zakonoslovlja, poznavanje trgovine i trgovinskih običaja, ustrojstva i vodjenja novčanih zavoda, njihova knjigovodstva, berza i berzovnih poslova itd. itd.; uz poznavanje materijalnog i formalnog gradjanskog zakonoslovlja, poznavanje teorije o novcu, o kreditu, o kapitalu, načela lihvarskog zakono-

Digitized by Google

davstva, teorija o višoj sili itd. itd.; uz poznavanje materijalnih i formalnih propisa vanparbenog postupka i njegovih komplemenata, shvatanje sadašnjice i njezinih potreba ut bonus pater familias. Doista nimalo lak poziv, uz koji se vezuje velika moralna odgovornost. Otuda privilegovani položaj sudija u ustavnim državama, koji se ispoljuje u dvama osnovnim načelima: u odvojenosti sudstva od zakonodavne i od upravne vlasti i u njegovoj punoj nezavisnosti zajemčenoj stalnošću i nepokretnošću sudija.

Zakonodavna vlast ne može da vrši sudske poslove i obrnuto. Sudovi nemaju vlast, da ocenjuju, da li su zakoni, koji su sledovali Ustavu saobrazni ovome i oni moraju primenjavati sve zakone, netom su bili propisno obnarodovani.

Sudska je vlast odvojena od upravne vlasti. Ovo načelo nalazi adekvatan izraz u svim Ustavima, bilo da ovi usvajaju Aristotelesovu, Montesquieuovu i englesku trodeobu vlasti u državi, bilo pak da se priklanjaju nauci u dvodeobi te vlasti u zakonodavnu i izvršnu.

Sudska vlast ne može vršiti upravnu vlast, kao što ni upravna vlast ne može vršiti sudske vlasti.

Sudska vlast je nezavisna od ostalih vlasti u državi.

»Nezavisnost« — po Perić — Arandjelovićevoj nauci — »nije ništa drugo do akcentuirana podela vlasti. Ipak mi je ističemo kao naročitu karakternu crtu sudske vlasti zato, što ona, i ako teži istom cilju, kome i podela vlasti, nije sasvim isto što i ova: podela vlasti je obeležaj sfera, u kojima pojedine vlasti u državi imaju da se kreću, a nezavisnost je sloboda rešavanja jedne vlasti u krugu njene nadležnosti i njeno stavljanje izvan uticaja neke druge vlasti. Osim toga, nezavisnost se postiže još i na drugi način a ne samo podelom«. Taj drugi način jest usvojenje načela nepokretnosti i stalnosti organa, kome hoće da se zajamči sloboda u vršenju njihovih funkcija.

II. Pre nego predjemo na istraživanje, kako je naš Ustav rešio osnovna načela odvojenja sudstva od zakonodavne i upravne vlasti te stalnosti i nepokretnosti sudija i kako ih se kani provesti de lege farenda u zkonu o ustrojstvu redovnih sudova i onome o sudijama, red je, da vidimo, kakve su zakonske analogne ustanove važile u raznim delovima naše Otadžbine u času njena oslobodjenja i ujedinjenja.

Kako je poznato, Ustavi država, kojima su naša današnja razna pravna područja politički pripadala, sadržavala su expressis verbis načelo odvojenja sudstva od upravne vlasti.

»Nikakva državna vlast, ni zakonodavna ni upravna, ne može vršiti sudske poslove, niti opet sudovi mogu vršiti zakonodavnu ili upravnu vlast« (srp. U. čl. 146/3).

»Sudstvo je sasvim nezavisno i odvojeno od upravne vlasti« (Crnog. zak. o sudskoj vlasti od 6. XII. 1920. po starom).

»Pravosudje valja da bude posvema razlučeno od uprave, ter od iste nezavisno» (čl. 2. Hrv. zak. o vlasti sudačkoj od 18. II. 1874.)

Digitized by Google

»Sudci su nezavisni unutar granicah svoga zvanja sudačkoga« (Ibidem čl. 9.).

Bosansko-Hercegovački Ustav od 17. II. 1910. i zak. od 13. XII. 1913. o ustavu za sudove proglašuju odelenje sudstva od uprave.

»Sudovanje je u svim molbama odvojeno od uprave«, ovako austrijski temeljni zakon od 21. XII. 1867. broj 144. čl. 14., koji je važio za Dalmaciju, Istru i Sloveniju i, napokon, identično naredjenje za bivše zemlje krune sv. Stjepana, sadržano u § 1. zak. čl. IV. 1869., koje u isto vreme zabranjuje upravnim i sudskim vlastima, da zadiru jedna drugoj u njihov krug rada.

Stvaraoci našega Vidovdanskog Ustava (28. VI. 1921.) nisu imali drugo da učine, već da poprime posvuda u našoj Zemlji proglašeno i uvaženo načelo odvojenosti sudske od upravne vlasti i da ga konsekventno provedu. »Sudsku vlast vrše sudovi Njihove presude i rešenja izriču se i izvršuju u ime Kralja na osnovu zakona«. (čl. 48.).

»Sudovi su nezavisni. U izricanju pravde oni ne stoje ni pod kakvom vlašću, no sude po zakonima«. Dakle, sudovi sude samostalno, po svome slobodnom tumačenju zakona, kao jedna zasebna vlast, kojoj je Kralj samo još počasni šef.

Saobrazno tome, iako Ustav usvaja spomenutu trodeobu državne vlasti; na zakonodavnu (čl. 45.), upravnu (čl. 46) i sudsku (čl. 47.) te jamči za nezavisnost sudova, ipak ne izriče dogmu odvojenosti sudske od upravne vlasti u svim molbama, kao što ne postavlja načelo, da svi sudovi moraju biti državni sudovi. Krek pripisuje to ćutanje Ustava predustavnim prilikama, koje su se opirale proglašenju tih načela, i okolnosti, da se ni pro futuro nije htelo ili smelo u nje dirati. Na opravdanje te svoje tvrdnje navodi Krek postojanje opštinskih sudova i konfesionalnih bračnih sudova u Srbiji, Crnoj Gori, Hrvatskoj i Slavoniji, Bosni i Hercegovini, koji niti su nezavisni a niti samo zakonima podvrženi, te se nalaze u tešnjem ili širem odnosu sa upravnom vlasti, i zato dolaze u sukob sa netom navedenom Ustavom zajamčenom nezavisnosti.

Toliko u pravcu nezavisnosti.

Što se tiče stalnosti i nepokretnosti sudija predustavno je stanje bilo sledeće:

»Sudije su u svojim zvanjima stalne.

»Sudija ne može biti lišen svojega zvanja, niti ma pod kojim izgovorom uklonjen sa dužnosti protiv svoje volje, bez presude redovnih sudova ili disciplinarne presude Kasacionog Suda.

»Sudija ne može biti tužen za svoj sudski rad bez odobrenja Kasacionog Suda.

»Sudija može biti premješten samo novim postavljanjem po svojem pismenom pristanku.

»Sudija ne može biti stavljen u pensiju protiv svoje volje osim kad navrši 60 godina života, ili 40 godina državne službe, ili kad telesno ili duševno tako oboli, da ne može dužnost da vrši. Ali sa poslednjeg slučaja ne može se sudija staviti u penziju bez rešenja Kasacionog Suda (čl. 157. Ust. Kr. Srb.).

Digitized by Google

»Sudije su neodvisni« (Crnog. Ustav 6. XII. 1874 čl. 142.).

»Sudije su nezavisni u vršenju svojih sudskih dužnosti.

»Oni ne mogu biti otpušteni od službe ni suspendovani nego po propisima zakona o činovnicima gradjanskog reda.

»..... Oni (scil. sudije) imaju pravo na doživotnost i stalnost, sem ako bi drukčije zahtevali viši državni interesi u smislu zakona o činovnicima gradjanskog reda.

»Doživotnost i stalnost ne će medjutim uživati nego samo oni sudije, koji budu odgovarali svim zahtevima zakona o postavljanju sudija ili dok naknadno ne ispune u istom zakonu pobrojane uslove« (čl. 5. i 4. Crnog. zak. o sudskoj vlasti, 6. XII. 1902. po st. u savezu sa čl. 145. Crnog. Ustava).

»Nijedan sudac ne može se nego presudom sudačkom s razloga zakonom predvidjenih budi svrgnuti ili dignuti s ureda ili mjesta svoga, budi proti volji svojoj premjestiti. Isto tako može se sudac proti volji svojoj postaviti u mir jedino presudom sudačkom u slučajevih zakonom odredjenih i načinom propisanim zakonom. Uporavi ustanovah ovih ipak neima mjesta onda, ako su promjene u osoblju sudačkom potrebne povodom tim, što se preinačuje samo ustrojstvo sudova. (čl. 10. Z. o vlasti sudačkoj za Hrv. i Slav. od 28. II. 1874., vidi uostalom i Z. od 10. XII. 1890. §§ 62—70. (Zbornik br. 1. ex 1891.).

»Sudije su nezavisni u vršenju njihova ureda«.

»Smeju biti otpušteni iz službe samo u slučajevima predvidjenim od zakona i na osnovu pravilnog sudskog rešenja; privremena obustava od službe sme slediti samo odredbom predstojnika suda ili više sudske vlasti uz istovremeno upućenje stvari nadležnome sudu; premeštaj pak na drugo mesto ili stavljenje u stanje mira protiv volje dotičnog sudije sme slediti samo sudskim rešenjem u slučajevima i u formi predvidjenim od zakona.

Ova naredjenja ne nalaze primene na premeštaje i upokojenja, koja se pokažu potrebitim radi promena u ustrojstvu sudova, (čl. 6. temeljn. Austrijskoga Zakona o sudskoj vlasti od 21. XII. 1867 broj 144.).

Sudačka je vlast u Bosni i Hercegovini bila vršena po sudijama, koji su bili samostalni i nezavisni. Nezavisnost se je očitovala u tome, da se sudija može traino ili privremeno lišiti službe ili staviti u mir samo po presudi dišiplinskog suda, a protiv svoje volje samo iz razloga navedenih u zakonu, t. j. kad bi sudija navršio 65. godinu života, a pre toga samo onda, ako zbog telesnih ili duševnih mana ne bi mogao da vrši svojih službenih dužnosti;

z a t i m u slučaju, da se što promeni u ustrojstvu sudova, u kojem slučaju mirovina nije mogla biti manja od polovice poslednje plate odnosnog sudije.

V i d o v d a n s k i U s t a v u pravcu stalnosti sudija naredjuje, da su sudije svih sudova stalni, da sudija ne može biti lišen svojega zvanja niti ma iz kojeg uzroka uklonjen sa dužnosti protiv svoje

Digitized by Google

volje, bez presude redovnih sudova ili disciplinarne presude Kasacionog Suda; da ne može biti tužen za svoj sudski rad bez odobrenja nadležnog Apelacion. Suda odnosno Kasacion. Suda; da sudija ne može, ma i privremeno, biti upućen na drugu plaćenu ili neplaćenu javnu službu, bez svoga pristanka i odobrenja Kasacionog Suda; da može biti premešten samo po svom pristanku i da može biti u službi do navršetka 65. godine svoga života a predsednici Kasacionog i Apelacionog Suda do navršetka 70. godine. Pre toga roka sudija se može staviti u penziju samo po pismenoj molbi ili kad telesno ili duševno tako oslabi, da ne može vršiti svoju dužnost. Odluku o pensionisanju u ovom poslednjem slučaju donosi Kasacioni Sud. (čl. 112 Vid. Ustava).

Naš je Ustav, dakle, preuzeo predustavno stanje osnovnog načela stalnosti i nepokretnosti sudija i to načelo strogo sustavno proveo.

Stalnost i nepokretnost sudija zajamčena je Ustavom, tim najvišim zemaljskim zakonom.

Jedina iznimka, što Ustav u tome pravcu poznaje, sadržana je u čl. 137., prema kojemu je u svim krajevima naše Zemlje, sem predjašnje Kraljevine Srbije, stalnost za pojedine sudije mogla biti obustavljena u roku od godine dana po donošenju Ustava. U tome roku imao je Ministar Pravde obrazovati komisiju iz sudija viših sudova odnosnih krajeva i s njima dogovorno utvrdeti, za koje sudije poimenično ne će važiti stalnost. Ova je iznimka prestala danom 28. juna 1922.

Sledstveno tome, danas nema u našoj Državi zakonske mogućnosti, da se povodom predstojeće reorganizacije sudova obustavi ma i na najkraće vreme stalnost i nepokretnost sudija, ma koliko se moglo smatrati, da bi ta privremena obustava bila potrebna i korisna za ciljeve te reorganizacije.

III. Nama je svima još u pameti bura, koja se digla u zakonodavnom Odboru Narodne Skupštine protiv §§ 104—109. Predloga zakona o uredjenju redovnih sudova za Kraljevinu SHS. od 3. XI. 1927. br. 70371. Min. Pravde, a u savezu sa čl. 21. Predloga zakona o sudijama redovnih sudova od 26. X. 1927. br. 68711. Min. Pravde.

Saobrazno ovim naredjenjima imali su se pri stupanju na snagu zakona o uredjenju sudova ukinuti svi postojeći sudovi i pristupiti novom obrazovanju sudova i baš najpre obrazovanju novog Kasacionog Suda a zatim onome ostalih sudova. Na predlog Min. Pravde, a po saslušanju Ministarskog Saveta bili bi se imali postaviti Kraljevim Ukazom predsednik i dva potpredsednika za novi Kasacioni Sud iz članova ukinutih vrhovnih sudova pojedinih pravnih područja. Uz ove imali su ući u novi Kasacioni Sud bez izbora još devet po rangu najstarijih članova ovih vrhovnih sudova. Ovo 12 članova novog Kasacionog Suda imalo je, kao privremeno iz-

Digitized by Google

borno telo, odmah pristupiti izboru ostalih sudija Kasacionog Suda, kandidujući, u prvome redu od ukinutih vrhovnih sudova, dvojicu za svako preostalo mesto (svega 51, jer novi Kasacioni Sud broji predsjednika, 2 potpredsjednika i 60 sudija) od koje bi se dvojice jedan imao postaviti za sudiju Kas. Suda Kraljevim Ukazom na predog Ministra Pravde. Kada bi se bio izvršio izbor i postavljenje sudija Kasacionog Suda i pošto bi Kraljevim Ukazom na predlog Ministra Pravde, a po saslušanju Ministarskog Saveta, bili postavljeni predsednici i potpredsednici Apelacionih Sudova, maločas spomenuto privremeno izborno telo Kasacionog Suda bilo bi pristupilo daljem izboru sudija Apelacionih Sudova po uzoru izbora sudija Kasacionog Suda.

Predsednici i potpredsednici okružnih sudova bili bi isto tako nanovo birani po opštoj sednici odnosnog Apelacionog Suda.

Sudije novoustanovljenih okružnih i sreskih sudova bio bi postavio Ministar Pravde.

Kako se vidi, puna r e f o r m a t i o i n c a p i t e e t i n m e m b r i s, ali — sudeći po našim prilikama — ne u celji i u smislu velikog Nemačkog Reformatora!

Po tom predlogu zakona, koji je naprosto pravio tabulam rasam od načela neodvisnosti i samostalnosti sudija, predsednici i potpredsednici i sudije svih sudova, koji ne bi bili izabrani ili ne bi bili postavljeni na položaje, bili bi stavljeni na raspoloženje, što u smislu čl. 21. predloga zakona o sudijama redovnih sudova znači, da bi bili primali sve svoje prinadležnosti za vreme od godine dana i da bi mogli biti stavljeni u penziju, ako u tome roku ne bi bili dobili nov položaj.

Sem toga, predlog zakona o uredjenju redovnih sudova ovlaštavao je Ministra Pravde, da u roku od godine dana od dana, kada bi taj zakon bio dobio obaveznu snagu, Ukazom premesti sudiju iz sudbenih stolova i njima ravnih sudova, kao i kotarskih i njima ravnih sudova, za sudiju koga od novoustanovljenih okružnih sudova ili za sudiju kojega sreskoga suda.

Ne dade se poreći, da bi u redovnim socialno-političkim prilikama, pri reorganizaciji sudova obima kao što je ona kod nas na pomolu i koja uz novi zakon o uredjenju sudova obuhvata novi zakon o sudijama, o državnom tužioštvu, o advokatima, o čeku, o menici — čiji su predlozi uz one o novom krivičnom postupku i o novom kaznenom zakoniku već sprovedeni Narodnoj Skupštini —, kao i nove zakone o sudskom postupku u gradjanskim parnicama, o izvršenju i obezbedjenju i napokon i novi opšti gradjanski zakonik — trebalo privremeno i uz stanovite kautele obustaviti barem nepokretnost sudija, jer se bez te ustanove teško dade svrsishodno provesti velika reorganizacija.

Kako smo već videli, b i v š a Austrija predvidela je i dozvolela takovu obustavu u čl. 6. osnovnog zakona o sudskoj vlasti i u § 50. dišiplinskog zakona za sudije i tu obustavu i provela povodom

Digitized by Google

sudske reorganizacije iz godine 1897. kada je stupio na snagu novi zakonik o sudskom postupku ugradjanskim parnicama, novi ovršni red i novi zakon o ustrojstvu sudova. §-om 91. ovoga poslednjeg zakona bila je obustavljena stalnost sudija od 1. VII. 1897. do 31. XII. 1898, dakle za 1 i pol godinu, a nepokretnost na 2 i pol godine od 1. VII. 1897. do 31. XII. 1899.

Isto tako smo videli, da je slična zakonska mogućnost bila data i u zakonima Bosne i Hercegovine, Hrvatske-Slavonije, Crne Gore.

Nemacki Ustav od 11. VIII. 1919. u čl. 104. naredjuje: da Zemaljska sudska uprava, povodom reorganizacije sudova ili njihovih područja, može narediti premeštanja iz jednog suda u drugi ili otpust iz službe, ali samo ostavljajući dotičnom sudiji uživanje njegovih punih dotadanjih prinadležnosti.

Čehoslovački Ustav od 29. II. 1920. § 99 naredjuje, da sudije ne mogu biti premešteni protiv njihove volje niti otpušteni a niti penzionisani nego samo u slučaju reorganizacije sudova i to kroz neki stalni rok, koji će se odrediti zakonom.

Ustav Austrijske Republike od 1. X. 1920. u čl. 88. nalaže, da načelo nepokretnosti i stalnosti sudija nema primene na premeštaje i upokojenja, koja se budu ukazala nužnim povodom izmena u organizaciji sudova. U takovim slučajevima odredit će se zakonom, kroz koje razdoblje može sudija biti premešten ili upokojen bez inače propisanih formalnosti.

Čak i u samoj Sloveniji, neposredno iza sloma pak sve do 31. XII. 1920., upotrebljavalo se je ovlaštenje sadržano u čl. 6. spomenutog austrijskog temeljnog zakona, te su se premeštali i penzionisali sudije, ukoliko je to bilo nužno radi reorganizacije sudova nametnute slomom Podunavske Monarhije.

Nacrt Ustav dra. Josipa Smodlake, koji je uz onaj Narodnog Kluba priznavao sudijama zasebnu vrst javnih zvaničnika te ih isključivao iz činovničkog staleža, predvidjao je u tački 21. Prelaznih naredjenja ustrojstvo Komisije za uredjenje sudstva, postavljene od Vladaoca a sastavljene od 12 sudija iz raznih pravnih područja, te naredjivao, da istim danom, kad bude postavljena ta komisija, ima nastupiti privremena obustava prava sudija, da ne mogu bez svojega pristanka biti premešteni ni penzionisani. Nešto slična, ali u vrlo konfuznoj formi sadržavao je i ciemerni predlog Ustava Radivoja K. Novakovića.

Kako se vidi, stvaraoci Vidovdanskog Ustava, u prvome redu Ustavna Komisija a za njom Ustavotvorna Skupština, imali su dosta pobuda i precedensa, da uzakone obustavljanje nepokretnosti i stalnosti sudija u celji reorganizacije sudstva. Ustavna Komisija, u svome izveštaju na Ministra za ustavnu promenu, kojim je podnašala nacrt

Digitized by Google

Ustava, naglasila je, da je u nacrtu bez sumnje valjalo izraditi i prelazna naredjenja kao i, da to Komisija nije učinila zato što je došla do zaključka, da taj posao treba odložiti, sve dok se ne dobije jedan mnogo definitivniji nacrt Ustava. Ustavotvorna Skupština ne samo što nije unela u Ustav ovlaštenje na načelnu privremenu obustavu tih prerogativa sudija u celji reorganizacije sudstva, ona je, šta više, tu načelnu obustavu isključila, netom ju je ograničila na samu godinu dana po donošenju ustava, to jest do 28. juna 1922. i na sami atribut stalnosti, a bez ikakve uzročne veze sa reorganizacijom sudstva.

Saobrazno tome dozvoljen je zaključak, da je mogućnost obustave osnovnih načela nepokretnosti i stalnosti sudija, koja je bila predvidjena u predlogu zakona o uredjenju redovnih sudova od 3. XI. 1927., vredjala Ustav, i da sledstveno tome, danas nema zakonske mogućnosti, da se ta obustava sankcioniše bez analogne promene Ustava.

IV. Kada sam god. 1922. primio u zadatak, da izradim predlog zakona o uredjenju sudova, ja sam ga sastavio i meseca oktobra i. g. podneo g. Ministru Pravde. Baš s obzirom na Ustav nisam ništa predložio u pravcu obustave sudijske stalnosti i nepokretnosti povodom reorganizacije sudstva, prem sam bio ubedjen kao što sam i danas, da se ne može shodno svrsi provesti nikakva opsežnija sudska reorganizacija, ako se resortnom Ministru ne dade zakonska mogućnost, da uz stanovite kautele, podobne, da spreče svako izrabljivanje tog ovlaštenja, ukloni lica, koja nisu sposobna, da takovu reorganizaciju shvate i celishodno provedu, kao i da zgodnim razmeštavanjem sposobnih elemenata na kraće vreme omogući što brže i korisnije provedenje organizatorne reforme.

Povodom pretresa moga predloga u sednicama pojačane Komisije Zakonodavnog Saveta (Jovanović Mihajlo, tadašnji preds. Kasacionog Suda u Beogradu; stalni članovi stalnog zakonodavnog Saveta Ministarstva Pravde: dr. Dragoljub Arandjelović, dr. Gojmir Krek, dr. Ivan Maurović, Gjorgje Nestorović i dr. Hugo Werk; i kooptirani članovi dr. Anton Skumović i Slavoljub Sova), baš s obzirom na netom navedeno stanovište, koje su sa mnom delili i ostali članovi Komisije, kao i s obzirom na okolnost, da se Ministar Pravde skoro i nije bio poslužio ovlaštenjem iz čl. 137 Ustava, bio je umetnut u nacrt § 101., prema kojemu je Ministru Pravde bilo dato ovlaštenje, da u roku od godine dana od dana, kada zakon stupi na snagu, u svrhu reorganizacije sudova a u granicama najnužnije potrebe, sa odobrenjem Vrhovnog Suda ukazom premesti sudiju iz suda, u kome je, u drugi koji sud na položaj istog ranga, prepuštajući ustavnim

Digitized by Google

faktorima, da odluče, da li se takva šta može dovesti u sklad sa Ustavom.

Taj nacrt, uz nekoliko apokrifnih izmena i dopuna, protiv kojih sam ja javno prosvedovao u stupcima »Mjesečnika« a dr. Krek u onima »Slovenskog Pravnika« i u posebnoj, izvrsnoj knjizi, bio je predložen Narodnoj Skupštini po Min. Pravde dru. Ninku Periću dne 5. oktobra 1923. na ustavno pretresanje, i Njezin Zakonodavni Odbor pridržao si je rešenje o tom § 101. Do toga rešenja medjutim nije došlo, jer je Narodna Skupština bila raspuštena.

Ministar Pravde dr. Lukinić podneo je ponovno taj predlog zakona Narodnoj Skupštini dne 27. IV. 1925. ali uz takove i tolike izmene i dopune, da više nije odgovarao niti onome usvojenom od proširene Komisije Zakonodavnog Saveta, niti onome prikazanome Narodnoj Skupštini po Ministru dru. Ninku Periću. Novi zakonski predlog predstavljao je uvelike pogoršano izdanje ovih dvaju ranijih predloga. U njemu je stalnost i nepokretnost sudija bila savršeno i bez ikakvih kautela dokinuta naredbom, da se svi sudije, sem devet kasacionih sudija, imadu ponovno birati, odnosno imenovati, a nepokretnost i ovih novih sudija obustavljena na godinu dana.

Na sreću i ona je Narodna Skupština raspuštena, pak ovaj predlog, koji se je čisto kosio sa Ustavom, nije postao zakonom.

Napokon došao je po treći put predlog pred Zakonodavni Odbor Narodne Skupštine na 3. XI. 1927. ovoga puta u istome netom prikazanom pogoršanom izdanju, uz omanje preinake, od veće česti ne baš uspele filološke prirode.

Pred burom, koja se je digla prošlog novembra u Zakonodavnom Odboru, resortni Ministar je morao nastupiti uzmak i od prelaznih naredjenja napustiti sva ona, koja su dozvoljavala stavljanje sudija na raspoloženje, i ona, sa kojima se ukidala njihova stalnos i nepokretnost, te tako otvoreno kršila Ustav.

Time je, nadajmo se, spašeno naše sudstvo od teških iskušenja, koja, bojimo se, nebi imala svoj izvor i svoje opravdanje samo u reorganizaciji sudova.

Uredjenjem prinadležnosti sudija u zakonu o sudijama, koji bi imao da stupi na snagu 1. IV. 1922. zajedno sa zakonom o uredjenju sudova, bilo bi barem donekle uredjeno i pitanje o materijalnom položaju sudija. Načelo njihove stalnosti i nezavisnosti poprimilo bi time nadasve potrebiti stvarni jači oslonac.

Nije dosta naglasiti neko načelo, pak da ono postane i stvarno svojinom ljudske zajednice i moralnom njezinom tečevinom; treba dati tome i stvarnu mogućnost, jer:

»non vivit homo de solo pane«.

Digitized by Google

Pobijanje presuda obraničkog suda novosadske burze

Napisao dr. Ivo Milić, profesor pravnoga fakulteta u Subotici.

Pitanje, jesu li dopušteni pravni lijekovi protiv presuda obraničkoga suda zagrebačke burze, bilo je u »Mjesečniku« stručno i iscrpljivo raspravljeno u nizu članaka, koji su resimirani u raspravi g. dra Josipa Mudrovčića (Mjesečnik god. 1924. br. 8.). Poslije te rasprave objelodanilo j tajništvo zagrebačke burze u istom broju Mjesečnika« novi pravilnik obraničkoga suda svoje burze, i u obrazloženom prikazu dotaklo se i toga pitanja, koje je najzad opširnije razvio i prikazao pravni tajnik obraničkog suda zagrebačke burze, g. dr. Miroslav Matica u svome koreferatu na lanjskom pravničkom kongresu u Sarajevu. Svi su ti radovi bili izazvani rješidbom stola sedmorice (»Mjesečnik« god. 1923. broj 9.), po kojoj je protiv presude obraničkoga suda zagrebačke burze, dopuštena tužba po § 382. hrv. gr. p. p. i, u slučaju tužbe, samo ovrha do osiguranja po § 391. gr. p. p.

Načelno gledište zagrebačkoga stola sedmorice prihvatio je i novosadski kasacijoni sud u pogledu presuda obraničkoga suda novosadske burze. Njegova presuda je u cijelosti objavljena pod br. 79. zbirke viših sudskih odluka u Novom Sadu za god. 1925. Ona glasi u izvatku:

»Član 7. zakona o javnim berzama ne može se tumačiti tako, da se kosi sa § 24. zak. čl. LIV:1912 i sa §§-ima 95. i 96. zak. čl. LIX:1881., prema tomu ti zakonski propisi ostaju i nadalje u kreposti tako, da u pitanju nadležnosti odnosno djelokruga i drugim tamo nabrojenim pitanjima formalono-pravnoga karaktera, protiv odluke berzanskoga suda ima mjesta u gore spomenutim §§-ima zak. članka LIX:1881. ustanovljenom utoku na apelacijoni sud, kao i u tim §§-ima omogućenom putu strankama, da u izvjesnim slučajevima potraže zaštitu kod redovnog suda«.

U obrazloženju svoje presude navodi kasacijoni sud, da je novosadska produktna burza osnovana na temelju srbijanskog zakona o javnim burzama od 3. studenoga 1886., čiji su članovi 1., 6., 7., 8., 14. i 15. prošireni na cijelo područje kraljevine S. H. S. ukazom Regenta od 11. rujna 1919. i odnosna uredba ozakonjena 30. ožujka 1922. Članovima 83.—138. statuta novosadske burze, a na osnovu zakonskoga ovlaštenja, sadržanog u čl. 6. citiranoga zakona, kreiran je pri novosadskoj burzi stalni obranički sud, čiji je sastav, djelokrug i postupak uredjen gore citiranim članovima statuta. Prema članu 7. zakona o javnim burzama, protiv odluka obraničkoga suda nema mjesta žalbi. Pa kako izraz žalba znači isto što i utok odnosno onaj pravni lijek, koji je normiran u trećoj glavi četvrtoga natpisa gradj. p. p. za Vojvodinu i Medjumurje (zak. čl.

Digitized by Google

I.:1911.), smatra se, da protiv odluke tih burzovnih sudova nema mjesta utoku na apelacijoni sud i da su tako i naredjenja §§-a 94.—96. zak. čl. LIX:1881. prećutno ukinuta i da su ti §§-i izgubili obaveznu snagu, jedino bi drugi stavak §-a 24. zak. čl. LIV:1912. ostao na snazi (po mišljenju apelacijonoga suda u dotičnom sporu). Doslovno tumačenje spomenutoga izraza (»žalba«) u §-u 7. zakona o burzama, koje bi, dosljedno i do kraja provedeno, isključivalo svaki mogući pravni lijek, ne može kasacijoni sud priniti kao točno. Nema oslona ni osnova shvaćanje, da je spomenuto proširenje namjeravalo i htjelo, da, uvodeći ustanovu javne burze sa obraničkim sudovima, poruši sve zakonske propise, koji su postojali i postoje na ovom pravnom području u vezi sa ustanovom burzovnih obraničkih sudova. Stoga se mora pri tumačenju zakona izvjesnim izrazima dati smisao, koji omogućuje primjenu §-a 7. zakona o burzama, a da ta promjena ne povuče za sobom rušenje tolikih dosadašnjih zakonskih odredaba, nego da mogu ostati jedna pored druge. A u ovom slučaju mogu, ako se ne drži bukvalnoga tumačenja. Apelacijoni sud polazi sa pogrješnoga stanovišta, da je utok, o kojem je riječ u §§-ima 95. i 96. zak. čl. LIX:1881., isto što i redovni utok, o kome je riječ u III. glavi IV. natpisa gr. p. p., te, kako je ovaj isključen, to da bi bio isključen i utok po §§-ima 95. i 96. zak. čl. LIX:1881. Nu taj utok je naročiti pravni lijek samo protiv presuda burzovnih obraničkih sudova, utok o kome se govori u poglavlju mješovitih i prelaznih naredjenja, dočim je o (redovnom) utoku riječ u II. poglavju istoga zakona (§§-i 51.–60. zak. čl. LIX:1881. — koji je bio novela starom gr. p. p.) i to je redovni pravni lijek od instancije na instanciju. Isključivanje pak redovnih pravnih lijekova, koji se zaista uopće ne slažu sa prirodom rješavanja stvari pred jednim obraničkim sudom, ne isključuje samim sobom upotrebu izuzetnih, naročitih sredstava. Isključivanje i ovih moralo bi se izričito odrediti, ne može to ići prećutno već i zato, jer stvara neizvjesnost i pravnu nesigurnost. Da se taj propis zakonski i može i mora u duhu zakona tako tumačiti, da je žalba isključena jedino u meritumu protiv konačnih odluka, t. j. isključen je priziv protiv presude burzovnoga suda, u koliko se odnosi na meritum stvari, kao što je to u ostalom i kod presuda običnoga obraničkoga suda. — no da nije isključena takova žalba, koja se diže u pitanju djelokruga burzovnoga suda, vidi se iz primjera austrijskoga zakona o burzama od 1. travnja 1875., gdje — a taj je zakon nesumnjivo služio na obrazac pri izgradjivanju srpskoga zakona o burzama; pojedini su §§-i doslovni prevod austrijskoga zakona — u posljednjem začelu §-a 6. stoji, da se priziv protiv presuda burzovnim statutom ustanovljenih obraničkih sudova ne dozvoljuje, ali time nisu isključena druga sredstva: ništovna žalba — koja bi stvarno odgovarala utoku po §§-ima 95. i 96. zak. čl. LIX:1881. — a u izvjesnim slučajevima i tužbeni put pred redovnim sudom. Kada stvar tako stoji, onda se član 7. zakona o javnim burzama ne može tumačiti tako, da se kosi sa § 24. čl. LIV.:1912. i sa §§-ima 95. i 96. zak. čl. LIX.:1881., po kojima se stranke, protiv presuda burzovnoga suda, mogu slu-

Digitized by Google

žiti utokom i tužbom na redovan sud, a nikako nekim utokom na upravu burze, kako je to u čl. statuta odredjeno, jer statutom se ne mogu zakonski propisi stavljati izvan snage.

Tako novosadski kasacijoni sud.

*

Radi potpunijega pregleda potrebno je navesti tekst ugarskih zakona, na koje se poziva presuda kasacijonoga suda:

§ 24. zak. čl. LIV:1912. (uvodni zakon gr. p. p.) glasi:

»Za posebne sudove budimpeštanske burze za robu i vrednote kao i za pokrajinske dvorane za proizvode i žito (zak. čl. II:1870.), ostaju privremeno, do dalje naredbe zakonodavstva, na snazi §§-i 94.—99. zak. čl. LIX:1881. sa izmjenom, da na mjesto zadnje i predzadnje stavke u §-u 97. zak. čl. LIX:1881. dolaze ove odredbe:

Obnova parnice nije dopuštena. U slučaju točaka 4.—9. §-a 563. gr. p. p. može se ipak presuda posebnoga suda, a na osnovu točaka 4., 5. 8. i nagodba, sklopljena pred posebnim sudom, putem tužbe pred redovnim sudom oglasiti za nevaljanu«.

Paragrafi 94. i 95. zak. čl. LIX.:1881. odredjuju djelokrug burzovnih sudova, a § 96. nastavlja: »Protiv presuda sudova, naznačenih u predjašnjim paragrafima, dopušten je utok samo radi slijedećih formalnih mana:

a) ako je sud riješio u jednoj stvari, glede koje je nedopušteno odstupanje od redovne sudske nadležnosti, kao i onda kada je sud odbacio prigovor protiv svoje nadležnosti ili, ako je sud, u slučaju izostanka tuženika, donio oglušnu presudu u jednoj pravnoj stvari, za koju taj sud po § 94. nije nadležan;

b) ako je, zbog izostanka, osudjena jedna stranka, koja nije bila nikako ili nije bila propisno pozvana pred sud;

c) ako je jedna stranka, obišavši svoga zakonitoga zastupnika, nastupila kao tužitelj, ili je protiv nje bila podignuta tužba, a nedostatak nije naknadno uklonjen;

d) ako je koje treće lice postupalo u ime jedne stranke bez ovlaštenja, a nedostatak nije bio naknadno uklonjen;

e) ako je, unatoč traženju isključenja, podignutom u toku postupka, isključeni sudac imao utjecaja na koju sudsku radnju, koja je bitno uplivala na rješenje spora, ili kod donošenja presude;

f) ako pri donošenju presude sud nije bio propisno sastavljen;

g) ako je presuda prevažila traženje.

Protiv odluke kr. table dopušten je dalji utok samo onda, kada je presuda poništena.

Utoci se imaju predati za tri dana od proglašenja ili dostave presude i imaju se riješiti preko reda«.

Radi nabrojenih razloga dopušten je dakle protiv presuda burzovnih sudova u t o k na apelacijoni sud.

Osim toga dozvoljena je protiv presuda istih sudova t u ž b a na redovan sud u šest slučajeva, u kojima bi protiv presude redovnoga suda bila dopuštena obnova parnice.

Ti su slučajevi (§ 563. br. 4.—9. gr. p. p.):

Digitized by Google

4. Ako stranka, koja nije parnično sposobna, nije u postupku učestvovala po svojem zakonitom zastupniku;

5. Ako je u ime jedne stranke postupalo treće koje lice bez punomoći;

6. Ako je jedna stranka, zatajivši poznato joj boravište svoga protivnika, tužila ovoga, kao da je nepoznatoga boravišta, ili tužila njoj poznate nasljednike kao nepoznate;

7. Ako je kod donašanja presude učestvovao sudac, koji je prema jednoj parničnoj stranci povrijedio svoju zvaničnu dužnost na način predvidjen od kaznenog zakona;

8. Ako je stranka izgubila parnicu radi jednoga čina svoga protivnika ili kojega drugoga lica, a taj je čin predvidjen od kaznenoga zakona;

9. Ako je snažnost presude kaznenoga suda, koja je služila za podlogu presudi, bila ukinuta drugom pravosnažnom presudom kaznenoga suda.

Razlozi pod br. 4. i 5., radi kojih je dopuštena tužba, odgovaraju onima pod c) i d), radi kojih je — alternativno — dopušten i utok.

Radi razloga pod 4., 5. i 8. dopušteno je i pobijanje nagodbe, sklopljene pred burzovnim sudom.

*

Čl. 7. zakona o javnim burzama glasi: »Protivu odluke izbornoga suda nema mjesta žalbi. Odluke izbornoga suda izvršne su«. Prema rješidbi novos. kas. suda bili bi, i pored ovoga zakonskoga propisa, još uvijek dopušteni pravni lijekovi utoka i tužbe, koje citirani ugarski zakoni dopuštaju protiv odluka obraničkih burzovnih sudova na području svoga važenja.

Stanovište kas. suda moglo bi se odbiti već na osnovu slova tih ugarskih zakona, jer oni važe i važili su izrijekom samo za obraničke sudove burze u Budimpešti i pokrajinskih dvorana za proizvode i žito, a ne i za burzu u Novom Sadu, koja za vrijeme Ugarske, nije ni postojala. Novosadska burza je osnovana na temelju zakona naše države, pa se njezino uredjenje i djelokrug ima prosudjivati po našem, a ne po ugarskom pravu. A kada zakon, na temelju kojega je novosadska burza osnovana, nije tehnički nov, nego je prošireni srbijanski, to nam za tumačenje značenja i opsega propisa toga zakona ima biti mjerodavno pravo i praksa bivše Srbije.

I dosljedno, ako po pravu bivše Srbije, protiv odluka burzovnih sudova nema pravnih lijekova na redovne sudove, onda ih ne može biti ni u drugim krajevima, na koje je taj srbijanski zakon proširen.

Nego uzmimo, da smo spomenute propise ugarskoga zakona zatekli u Vojvodini kao virtualno važeće i da stojimo pred dva zakona, jednim starijim, a drugim novijim. Pitanje se onda svodi na to, da li čl. 7. ukida utok i tužbu ugarskoga prava ili ih ostavlja na snazi. Izrijekom ne kaže zakon ni jedno ni drugo. Naš zakonodavac obično ne ukida poimence protivne starije propise, jer bi više puta došao u opasnost, da, uvidjajući izrijekom mnogobrojne postojeće propise, koji su mu katkada i nepoznati, dade osnova

Digitized by Google

mišljenju, da propisi, izrijekom neukinuti, ostaju na snazi. Radi te šutnje zakona ne ostaje drugo nego pribjeći općim pravilima tumačenja, a po njima čl. 7. ukida ranije propise, ako mu se protive, dopuštajući nešto, što on ne dopušta. Odnosnu tvrdnju u razlozima kas. suda treba dakle okrenuti i kazati: Da je poslodavac htio, da ostavi na snazi tužbu i utok ugarskoga prava, bio bi to morao izrijekom odrediti, pošto zakon, koji on proširuje i na područje važnosti ugarskoga prava, te pravne lijekove isključuje.

Zašto se ima držati, da čl. 7. isključuje te pravne lijekove? Tužbu zato, jer ju je srbijanski zakonodavac namjerno izostavio iz svoga teksta i jer je ona nepoznata njegovu gradjanskomu sudskomu postupku i onda, kada se radi o običnom obraničkom sudu, a utok i tužbu zato, jer je izrijekom izključio »žalbu«. U prvom pravcu točno kaže kas. sud, da je srbij. zakonu o burzama služio za uzor odnosni austrijski zakon, iz koga je srbij. zakonodavac doslovno preuzeo čitave stavke. Ali to poredjenje ne opravdava zaključak kas. suda, nego bi se iz njega imao izvesti baš suprotan zaključak. Jer, ako je srbij. zakonodavac skoro doslovno preuzeo iz austr. zakona o burzama njegov § 6. kao svoj čl. 6., a izostavio posljednju stavku toga austr. §-a, koja protiv presude burz. suda dozvoljuje nistovnu tužbu na redovan sud, pa namjesto te stavke umetnuo u svoj zakon čl. 7., koga u austr. zakonu nema, onda je time jasno dao razumjeti, da isključuje i austr. tužbu i žalbu svoga gradj. postupka, a time svaki pravni lijek na redovne sudove. Srbij. zakonodavac je u tom pitanju primio jedno od dva gledišta. Jedno je, da se protiv presuda burz. sudova imaju dopustiti, u većoj ili manjoj mjeri, pravni lijekovi na redovne sudove, — a drugo je, da se takovi pravni lijekovi imaju isključiti. Prvo se pravda opasnošću jednostepenoga sudjenja i potrebom kontrole nad stalnim sudovima privatnih ustanova, a drugo ne priznaje potrebu jače zaštite iskusnih trgovaca i želi brzu realizaciju trgovačkih tražbina. Srbijanski zakonodavac je primio ovo drugo gledište i po njemu se u Srbiji postupa od stupanja u život burzovnog zakona: Burzovna praksa u Srbiji ne zna ni za kakov pravni lijek na redovne sudove; u pitanju nadležnosti daje statut beogradske burze samo žalbu na upravu burze (čl. 121.), na osnovu zakonskoga ovlaštenja uredjuje svoje zasebno ovršeno odjeljenje (čl. 139. i slj.), a državni savjet rješava, da je protiv odluka uprave burze dopuštena administrativna žalba na ministarstvo privrede radi poništenja nezakonitih odluka.

U pogledu žalbe navodi kasacijoni sud, da čl. 7., isključujući žalbu, isključuje samo meritorni priziv, a ne isključuje naročita pravna sredstva. Isključivati u pravu Srbije meritoran priziv bio bi sušti pleonazam ne samo zato, što takov priziv protiv odluka obraničkih sudova nije uopće dopušten, nego i zato, što srbijanski gr. p. p. dopušta takav priziv jedino protiv presuda redovnih prvostepenih i trgovačkih sudova (§§ 309. 313.), a ne dopušta ga ni protiv presuda običnih obraničkih sudova, za koje je potrebna jača garancija nego za stalne stručnjačke obraničke sudove. U ostalom, da se je htjelo isključiti meritoran priziv, bilo bi se to pravno sred-

Digitized by Google

stvo nazvalo u zakonu njegovim tehničkim imenom. Mjesto toga srbijanski zakonodavac isključuje »žalbu« a to je tehnički naziv za drugi i posljednji pravni lijek njegova gr. p. postuppnika. Je li to redovna žalba, devolutivna od instancije na instanciju? Nije, i to iz onih istih razloga, radi kojih nije ni priziv. Kada dakle čl. 7. isključuje »žalbu« on isključuje jedan naročit pravni lijek, a isključuje ga izrijekom zato, da ukloni sumnju, koja bi mogla nastati iz njegova prava. Jer srbijanski gr. p. p. imenom »žalba« ne označuje samo devolutivne rekurse, nego označuje i specijalan pravni lijek i to baš pravni lijek protiv presuda (običnoga) obraničkoga suda na redovan sud (§§ 444., 447. gr. p. p.), pa bi, pri šutnji zakona, posve prirodno nastalo pitanje, nije li ta žalba dopuštena i protiv presuda burzovnoga obraničkoga suda. Prema tome, čl. 7. zakona o burzama isključuje naročitu, formalnu žalbu §-a. 444. gr. p. p.

Žalba iz §-a. 444. dopuštena je u glavnom radi ovih istih razloga, radi kojih §. 96. ug. zak. čl. LIX: 1881. dopušta utok odnosno §. 24. zak. čl. LIV: 1912. dopušta tužbu, prvenstveno radi nenadležnosti obraničkoga suda. To znači, da je utok odnosno tužba ugarskoga prava u pravnoj analogiji ono isto, što je žalba §-a. 444. srbijanskoga gr. p. p. I, kada čl. 7. zakona o burzama isključuje tu srbijansku žalbu, on »eadem ratione« isključuje i ugarski utok.

Iz navedenih razloga slijedi zaključak, da, de lege lata, protiv presude burzovnih obraničkih sudova nema nikakova pravnoga lijeka na redovne sudove. — Drugo je pitanje, je li to dobro.

Nešto o čl. 342. financ. zakona za god. 1927.-28.

Napisao Antun Buć, sudac u Krku.

U čl. 342. financ. zakona za god. 1927.-28. izašla je zakonska odredba, koja ograničuje sticanje nekretnina stranim državljanima na periferiji naše države. Kako se to ograničenje proteže na ogromno područje, koje obuhvaća teritorij od 50 km. od granice države i morske obale, te sve otoke, a na pograničnom području se nalaze i strani državljani, to će odnosna zakonska ustanova dolaziti mnogo do primjene u praktičnom pravnom životu, pa se smatra potrebitim iznijeti neke opaske u cilju, da bi se nešto doprinijelo što ispravnijoj i jednoličnijoj primjeni toga zakona, što bi se jamačno postiglo, kada bi ovi reci potakli još kojega od gospode pravnika, da se sa istim pozabavi na ovom mjestu. Cilj je ovih redaka, da se također upozori na neke nedostatke odnosnoga zakona.

Neulazeći u ocjenu spomenute zakonske ustanove sa stanovišta javno-pravnoga mimogred budi rečeno, da ju se smatra potpuno opravdanom i potrebitom. No da u praktičnom životu dodje do potpune primjene, potrebno je, da nešto više kaže u prvom redu onima, koji ju imaju primjenjivati.

Ona u glavnom glasi:

»Podanici stranih država ne mogu ni na koji način, bilo teret-

Digitized by Google

nim, bilo dobročinim ugovorima, ili zavještajem sticati pravo svojine, posjeda ili upotrebe na nepokretnim dobrima, koja leže na teritoriju kraljevine SHS u dubini od 50 km. od njene granice, odnosno od morske obale, bez prethodnoga odobrenja ministra vojske i mornarice i ministra unutrašnjih djela. Bez toga prethodnoga pristanka sudovi i ostale nadležne vlasti ne mogu vršiti prenos takovih prava na ime stranoga državljanina, niti uopće uzeti učešća u jednom takovom pravnom poslu.

Ova se zabrana ne odnosi... na nepokretnosti, koje strani državljani dobivaju putem zakonitoga naledja.

Sve pravne radnje, koje bi bile u opreci sa gornjim propisima, imaju se smatrati kao ništetne i ne će imati nikakvoga pravnoga dejstva.«

Pošto se je počela radjati god. 1923. (čl. 48. zakona o budž. dvanaestinama za srpanj, kolovoz, rujan od 30. lipnja 1923. br. 146 A/23. Služb. Nov.), te nastavila 1925. (čl. 94 zakona o budž. dvanaestinama od 3. ožujka 1925. br. 72/25 Služb. Nov.), očekivalo se, da će zakonodavac, uvidivši nepotpunost sada spomenutih zakonskih naredjenja, koje su interesenti izigravali po miloj volji, godine 1927. donijeti cjelovit i potpun zakon. Možemo reći, da je zakonodavac dovoljno uspio u tome, da se zaštiti od daljega izigravanja, imajući u vidu one, od kojih hoće da se zaštiti, no drži se, da nije dovoljno vodio računa o onima, koji imaju da primjenjuju zakon u svakidanjem životu, a to su u prvom redu sudovi. Pošto ovi moraju rješavati sva pitanja, koja im dnevni život postavi, a uporište za svoja rješenja moraju tražiti jedino u zakonu, dolaze u nepriliku, da stvaraju, a ne više tumače i primjenjuju zakon, ako takova uporišta u zakonu ne mogu naći.

Predjimo sada na sam zakon:

Za praksu je od važnosti slučaj, gdje strani državljanin steče prava na nekretninama bez odobrenja dvaju nadležnih ministarstva. Zakon kaže, da to može biti samo u slučaju »zakonitoga nasljedja«. Svi drugi bilo onerozni bilo lukrativni ugovori ne mogu da strancu valjano pribave na odnosnom području posjeda, uporabe niti vlasništva nekretnine. Zakonski nasljednik je onaj, koji je zvan po zakonu na tudju baštinu, ne po slobodnoj raspoložbi ostavitelja, već neovisno od ostaviteljeve volje — u glavnom na osnovu krvne ili ženidbene veze — dakle u slučaju, gdje nema uopće, ili nema valjane raspoložbe ostaviteljeve. U čl. 342. zakonodavac ne isključuje izričito sticanje prava na nekretninama putem oporuke, dok to čini sa legatom (»zavještajem«), no uza sve to oporučni način sticanja je tako stegnut, da i ostavitelju i nasljedniku pušta malo slobode. Sa svim tim oporuka ipak ima dosta pravne moći. Njezina raspoložba može biti u cijelosti valjana, djelimično valjana i u cijelosti nevaljana. Nedvojbeno je, da će biti valjana, kada je u skladu sa zakonskim nasljedjem, te u koliko raspolaže sa pokretninama. No može biti valjana i izvan toga slučaja i to djelimično ili posvema. Uzmimo za primjer jedan najjednostavniji slučaj. Otac ima dvoje djece mješovitoga državljanstva, kakovih ima mnogo. Oporučno

Digitized by Google

ostavi našemu državljaninu $^5/_8$, a stranomu $^3/_8$. Ova raspoložba će biti valjana. Kada bi se desio obratan slučaj, t. j. kada bi našemu državljaninu bilo ostavljeno oporučno $^3/_8$, a stranom $^5/_8$, ta raspoložba ne bi bila valjana, te bi sud morao s ureda ostavštinu dosuditi na osnovu zakona, odnosno u granicama zakonskoga nasljedja, jer je pravni posao ništetan. Uzmimo drugi primjer: Ostavitelj baštine oporučno ostavi nekretnine zakonitim nasljednicima iz treće loze i to polovinu našim državljanima, a polovinu stranima, a preskoči nenužne nasljednike iz druge loze. Raspoložba će biti valjana u pogledu ostavštine našim državljanima iz treće loze, a nevaljana u pogledu ostavštine stranim državljanima iz treće loze, te će na ovu drugu polovinu sud pozvati baštinike, koji su po zakonu zvani. Oporučna raspoložba biti će dakle valjana u svakom onom slučaju, gdje ne daje stranomu državljaninu viši naslov stečenja, nego li mu daje zakonsko pravo nasledja.

Iz rečenoga se vidi, da je sud dužan, s ureda se obazirati na to, da li je pravni posao, koji je pred njim, napravljen contra legem i po zakonu ništetan, ili je valjan i u koliko. Pri strogoj primjeni zakona sudovi će u mnogo slučajeva doći u nepriliku, jer će morati voditi računa o veličini pojedinih zemljišnih čestica, da uzmognu riješiti pitanje o valjanosti odnosnoga pravnoga posla. Do toga će morati doći i pri rješavanju pitanja diobe nekretnina u slučajevima, kojima se bavimo. Doduše, dioba nema značaj sticanja ili otudjenja, već je njeno pravo značenje: prelaz od idealnoga na materijalni dio nekoga prava i provedenje toga prelaza u svim njegovima posljedicama. Ali sudovi moraju pri tome paziti, da tudji državljani ne izigravaju zakon i da gruntovnim provadjanjem dioba ne dobiju upadno više prava na nekretninama, nego li su do tada pojedinci imali. Držeći se toga načela, sudovi ne će moći dozvoliti gruntovno provedenje diobe, kojom se n. pr. braća, strani državljani, podijele na način, da jedni dobiju u glavnom sve nekretnine, a drugi odštetu u pokretninama, jer bi to bio ugovor ništetan, contra legem.

Pošto zakon isključuje svaki drugi način sticanja nekretnina, osim zakonskoga nasljedja, ima se zaključiti, da stranac ni dosjelošću ne može steći vlasništva nekretnina.

Spomenuvši ovo, dolazimo do pitanja, u koliko odnosna zakonska ustanova ima utjecaja na sudske presude. Sudska presuda ima riješiti neki spor medju strankama, a može biti titulus executionis za gruntovne prenose prava na nekretninama. Kao takova ima dakle znatnog utjecaja na izmjenu posjedovnih, teretovnih i vlasničkih prava i u području, o kome govorimo. Zakonodavac nije u tom pogledu ništa kazao. Nije donio ni prelaznih naredjenja, te ne kaže, što je sa visećim sporovima, a što sa stečenim pravima. Ima primjerice parnica, gdje strani državljani pitaju ustanovljenje valjanosti kupoprodajnoga ugovora vrhu nekretnine do obale morske, te uknjižbu, a parnica visi od prije donošenja zakona, o kome je riječ. Ima li sud postupati kao sa tužbenim zahtjevom, čije je ispunjenje postalo zakonom zabranjeno?

Digitized by Google

Sudovi će jamačno u neprilici pribjeći kompromisnim rješenjima, te će navlastito udjeljivati strankama dulje rokove u svrhu, da donesu od nadležnih ministarstava odnosna privoljenja. No hoće li to biti svuda pravno moguće, poimence kod ostavinskih rasprava, gdje odnosni važeći zakoni ne priznaju »haereditas iacens«? Izminuće tih rokova morale bi češće čekati i one osobe, koje inače mogu odmah da steku.

De lege ferenda drži se, da bi se velika većina tih pitanja, koja stvaraju pravi kaos pri primjeni zakona, riješila, a istodobno sačuvala ratio legis, kada bi se druga stavka čl. 342. financ. zakona za god. 1927./28. redigirala na slijedeći način: »Ova se zabrana ne odnosi . . . . . na nekretnine, koje strani državljani dobivaju putem zakonitoga nasljedja, te putem oporuke ili zapisa (zavještaja), u koliko dolaze u obzir kao zakoniti nasljednici«. Valjda je nakana zakonodavca i bila, da tako odredi, jer se ne vidi razloga, zašto bi zakonodavac vodio brigu, da ostaviteljev sin Petar ne dobije n. pr. jednu česticu više od Pavla, ako jedan oca hrani, a drugi se bavi obrtom i ne pomaže u očevu gospodarstvu. Po tim načelima mora se riješiti i pitanje ,da li je — uza svu zakonsku zabranu — moguće legatarno sticanje, ako je legatar u isto doba i zakonski baštinik (nasljednik).

Konačno se pripominje, da bi možda bilo potrebito, za potpunu zaštitu od izigravanja, u zakon umetnuti ustanovu, koja bi zabranjivala stranim državljanima i hipoteciranje tudjih nekretnina na odnosnom području, jer po slogu prvoga stava zakona izgleda, da zakonodavac toga nije htio.

Individualizam i kolektivizam

Povodom knjige »Vrhovne upravne i sudske rješidbe k zakonu o zadrugama«.

Napisao dr. Avelin Stahuljak, odvjetnik i javni bilježnik u Klanjcu.

Knjiga »Vrhovne upravne i sudske rješidbe k zakonu o zadrugama« što ju je sastavio umirovljeni banski savjetnik dr. Dragutin Tončić, ponukala me je, da se malo zadubim u probleme, koji su u vezi sa tom knjigom, pa da prikažem tu knjigu i osnovu joj zadrugu, kako ih ja shvaćam. Ne iznosim dašto novih ideja, nego postojeće ideje na svoj način razlažem.

Pisac je kolektivist, pristaša socijalno-privrednih organizama, zadruge. Ja sam individualist, pristaša lične i privredno-ekonomske slobode, privatnoga individualnoga vlasništva. Pa opet ćemo se naći zajedno, na istome putu. Zašto? Zato, što znajući, da se društvo ne sastavlja i ne živi po apsolutnim teorijama, i da je faktično stanje, u kome ljudstvo živi i koje se udilj mijenja, kompromis raznih teorija, iskustava, a osobito životnih potreba i ćas nesvijesnih težnja, ćas svijesnih prijedloga za zadovoljavanje tih potreba, mi, i kolektivisti i individualisti, barem mi obični i praktični »popravljači ljudstva« ne pretjerujemo, ne držimo se ukočeno svoga doktrinarnoga pravca, već protivno stežemo svoje misli,

Digitized by Google

težnje i zahtjeve. Uvažavamo činjenice, nastojimo oko popravaka, držeći radikalne reforme takovima, koje bi prema teorijama stukobom izvrnule društvo, barem vremeno, a neke i uopće neostvarivima. Teorija je znamenita, teoretici vode; samo se teorija, ako se ne radi o samom pravu, koje ne poznaje kompromisa, već o načinu uredjenja života i t. d., ne smije uvijek gubiti u visovima, nego se navlastito u ekonomskim i socijalnim pitanjima mora često spustiti u nizine.

Čovjek ima pravo, da živi, da slobodno raspolaže sobom, svojim tijelom i svojom dušom, svojim sposobnostima, koje se očituju u izvanjem djelovanju, dakle svojim privrednim, ekonomskim, spolnim, umjetničkim, literarnim i t. d. nagnućima, težnjama i odnosima, da po volji, slobodno razvija te svoje tjelesne i duševne sile i sposobnosti, sa svrhom, da održi život, — da radi, da teče, a stečenim da po svojoj smotrenosti potpuno slobodno raspolaže i tako namiruje svoje tjelesne i duševne potrebe. On ima pravo na život, na rad i na plod svoga rada. To je pravni momenat, i pravno govoreći, čovjek je slobodan individuum, neograničeni gospodar, vlasnik svoga imetka.

No samo mu pravo ne dotječe, da živi. On treba, da se posluži svojim pravom, da radi i radeći teče i troši. Ne pravo nego rad mu daje život. Uz pravo i slobodu, koji mu omogućuju rad i život, uz te temelje radu i životu — pravno načelo — potrebna je čovjeku volja i snaga, da radi i teče, pa da sa što manje snage i rada poluči veći uspjeh, — e k o n o m s k i m o m e n a t života.

Dok je čovjek sam, on je pravno i ekonomski apsolutno slobodan i neograničen, radi, što hoće, i živi, kako hoće, u carstvu čistoga individualističkoga, slobodnoga načela. I to je načelo u jezgri, apstraktno, zdravo i valjano, dok je čovjek sam, dok se radi o njemu samom.

Ali čovjek nije i ne ostaje sam. On uzima družicu, ženu, i stvara djecu, obitelj — prva najuža zajednica. Ta su nova bića ista, ljudi, kao što je i on, s istim pravima i istom slobodom. Istina, druge, umanjene strukture, snage i rada, no upravo iz činjenice, da su i pored te različnosti u snazi i radu — kao ljudi — bića istih prava i iste slobode, izlazi, da je teoretski, pravno njihov položaj i rad jednako vrijedan kao i čovjeka, oca obitelji. I ne samo pravno, nego načelno i ekonomski. Ž e n a, istina, ne teče upravice ništa ili veoma malo; ima pravo, da teče kao i čovjek, ali nema njegove snage. Njenu je snagu i vještinu priroda uputila na drugo polje. No iako joj je sudbina, priroda i društvo, njezin organizam odredio, da na drugi način upotrebljuje svoje sile, nego li čovjek, ona ih upotrebljuje u istu svrhu, za održanje i napredak njihove zajednice. Ako muž po svojoj naravi radi, služi, teče, i žena unosi sve, što po svojoj prirodi može, u zajednicu, osladjuje život mužu, olakšava mu breme i oduzima brige, radja mu i uzgaja djecu, čisti, drži u redu upravo hrani obitelj, ele i ona, odstranjujući mužu smetnje, koje ga u tečenju priječe, i stečeno držeći i čuvajući, teče i povećava tečenje. Njezin je rad u načelu jednako vrijedan kao i mužev, ona je jednakoradni i jednakovrijedni član zajednice kao i muž, i ona tim jednakovrijednim radom stječe pravo na isto imanje, isto pravo, iako imanje nije upravice stekla, i zato nije dosta njoj dati samo uzdržavanje. Mogu se njezina prava kvalitativno i kvantitativno razlikovati od muževih, koje su razlike uvje-

Digitized by Google

tovane njenom konstrukcijom, drugim funkcijama i životom, osobitom prirodom i snagom, različnom kvalitativno i kvantitativno od muževe; može se govoriti o količini prava muža i žene (i djece), o većim faktičnim pravima oca, koji osniva zajednicu, koji je obično već prije nešto stekao i stečeno unosi u zajednicu, koji dakle ima više, koji je u zajednici glavni činilac, koji po svojem organizmu radi više i intenzivnije, koji kao jači, kao muž i stečnik i više treba, i kada bismo uopće došli do toga, da stavljamo omjer ili razmjer medju muževim privrednim radom i ženinom privrednom protuvrijednosti (ne općom, jer onda bi omjer bio jednak, isti), možda bismo uzeli $^2/_3$ prema $^1/_3$ ženinoj, ili $^1/_2$ prema $^1/_2$ ženinoj i dječjoj, no u glavnom su muž i žena jednakopravni. Drukčije se žęnin položaj i ne da zamisliti, pa uskratimo li joj, što joj pripada, navlastito pravo na imovinu, i učinimo li je muževom igračkom i stvari, oduzet ćemo je onomu krugu, u kome ona djeluje i koji je ljudstvu jednako potreban ko i rad mužev, pa će ona i s njom zajednica i društvo propasti, jer bez svega toga ne može da bude. — Sve to valja i za d j e c u. Njihov je rad isprva dakako nikakov odnosno neznatan i malo vrijedan, no ona nam daju radost životu, pobudjuju nas na rad, a kako rastu, raste i vrijednost njihova rada. K tome su to budući njegovatelji i hranitelji, buduća potpora roditelja, budući gradjani i branitelji društva odnosno buduće majke. I ona po svojem položaju, po svojem radu, po svojoj važnosti dobivaju istinita prava u zajednici, prava na plodove rada, na imovinu.

No sav taj načelno jednakovrijedni rad žene i djece redovno ne stvara za život potrebna materijalna dobra; žena i djeca upravice barem ne teku, jer za to nemaju snage. teče samo čovjek; žena se i djeca ekonomski prislanjaju uza nj i njegov imetak; u najvećoj većini nemaju ništa svoje, već je sve imanje oca obitelji; žena su i djeca njegovi pomagači; redovno će žena sama prepustiti svoj dio mužu, da njime slobodno raspolaže, jer će tako najbolje proći. Odatle i uz teoretsku jednakopravnost nadmoć čovjekova. Čovjek ostaje fizički, faktički i praktički važniji, jači i pretežniji u zajednici, glava zajednice; — faktično medju članovima zajednice nema jednakosti. Individualizam i sloboda ostaje i u toj prvoj zajednici za tečenje, a to je najvažnija strana i temelj života, no ostaje za čovjeka, za oca obitelji.

Ali već samim nastanjem najprimitivnije zajednice, obitelji, javljaju se i kolektivne klice, sasvim naravno, kolektivnost je već sadržana u pojmu zajednice; čim imamo više ljudi, imamo i više radova i prava, i ti ljudi sa svojim pravima ulaze u odnose; dok je volja i snaga jednoga jača i odlučnija od snaga i prava ostalih, kolektivnost je dašto manje i slabije istaknuta, a jača, kada ojačaju prava drugih. Ona je potpuna sloboda čovjeka i njegovo individualno pravo ipak ograničeno, čim stupa u zajednicu; — ograničeno je životom i pravima žene i djece, tim pravima odgovaraju njegove dužnosti, neke stege, i to su one spomenute kolektivne klice.

To su stege isprva samo faktične. Otac je obitelji stegnut već samom prirodom. Bez žene i djece ne može da bude, priroda mu je ulila ljubav prema njima, brigu za njih, on će ih i sam od svoje volje hraniti i braniti, drukčije ostade bez njih. No on to, ljubeći ženu i djecu, ne osjeća

Digitized by Google

kao stege, iako su to uistinu prvi zameci, sjena ili sjenke kolektivnosti, jer čovjek ostaje potpuni gospodar u zajednici. Te su dakle stege isprva neznatne. To još nije prava kolektivnost, već samo konsekvencije i izvanja pojava činjenice, da čovjek ne živi sam nego u društvu, početak i prvi najprimitivniji spoljašni lik ljudske zajednice, u kojoj jedan vlada, a drugi, iako sudjeluje u životu, radu i potrošku plodova, što ih je taj jedan stekao, slušaju, i ta »kolektivnost«, te kolektivne stege ništa ne mijenjaju individualne slobode oca obitelji, ma da je ona samo relativna, jer apsolutne slobode uopće i nema, kada čovjek nije sam, ne tresu i ne drmaju njegovim svemožnim položajem i njegovom slobodom.

Ipak te kolektivne stege vremenom postaju jače. Čovjek je i živina, često se vraća u živinsko stanje; ima izuzetaka od pravila, da čovjek ženu i djecu ljubi i brani, on se često, zasićen, uzobijesti, propije, prokarta, proženskari, proraskalaši i tako upropasti i sebe i ženu i djecu. Žena i djeca ne mogu mu biti predana na njegovu dobru ili lu volju, milost i nemilost, njiova se prava i položaj i dijelovi moraju obezbijediti protiv napada i zaštititi. Ako nema stega i izuzetnih odredaba protiv slobode i sposobnosti, ima ih i mora ih biti protiv samovolje, nepoštenja i zlobe, protiv zloupotreba i zločinačkih nastojanja a i protiv posvema nesposobnih ljudi i propalica. Treba zaštititi slabe i njihov položaj; zaštita se daje slabima a ne jakima, ženi i djeci i slabićima, neupućenima u društvu. I čim to ljudsko društvo uzme u svoje ruke da uredi, faktične stege postaju pravne i jače; otac se, gospodar, vlasnik ograničuje u svojoj slobodnoj raspoložbi imetka na korist žene i djece. Istom pravnim uredjivanjem tih odnosa dolazi do istinite, iako još isprva blijede i slabe kolektivnosti, jer se u kolektvnosti uvažavaju prava svih članova zajednice.

No to je udilj načelo slobode i individualizma oca obitelji, kome su žena i djeca tek pripaci, gotovo stvar, kojom raspolaže. Iako mu društvo, da spriječi rasipanje i obezbijedi ženu i djecu naturuje neku kolektivističku brnjicu, opet tako dugo, dok mu ostavlja, da odlučuje u zajednici, uglavnom i o uzdržavanju žene i djece, da teče i stečenim raspolaže, dok mu ne stavlja zabrane na ono sasvim njegovo, dok mu ne steže lične individualne i ekonomske slobode, stoji i pored obitelji načelo slobode, individualizma, slobode uz manje ili veće kolektivne stege.

Ali se pojam obitelji i zajednice odnosno obitelj i zajednica širi i povećava. U obitelji su otac, mati i djeca. No sin se oženi, a kći uda. Odvoje li se, ne ostanu li u zajednici, prvobitna se obitelj raspadne u više obitelji, koje su uredjene i žive ko i ona prva. Načelo individualno, slobodno ostaje. — No mogu i svi ostati zajedno, i snaha i zet i njihova djeca. Uvlače se strani elementi. Od jedne male obitelji nastaje velika obitelj, složena od više manjih, nastaje zajednica, zadruga. Otac obitelji postaje gospodar kuće, zajednice, zadruge. Umre li, zajednica bira drugoga, najstarijega ili najiskusnijega. Tu se već povećavaju prava članova, širi se pojam, misao i smisao zajednice, kolektivnosti. Radi mnogobrojnosti članova različitih značajeva, težnja, zanimanja i t. d., radi tudjih elemenata u kući, pa smrću oca obitelji, i s drugih razloga slabe i rasklimavaju se veze u zajednici, a kako je radi življenja i napretka

Digitized by Google

potreban red, stega i sloga, to se ili zajednica konačno ipak raspadne u više manjih jedinica, jednakih prvobitnoj, svaka s ocem, kakov je bio prvi, ili ostane u skupu. Ostane li u skupu, najprije redovno članovi predavaju gospodaru velike obitelji svu vlast, kako ju je imao prvi otac, nova velika zajednica pridržava oblik prve male zajednice ili obitelji, a onda se pomalo mijenja i pretvara u novu zajednicu novoga oblika, u kojoj zajednica, članovi sebi pridržavaju zajedničku raspoložbu, koju vrši vijeće svih članova s odlukom većine. Tu se sada javlja prava zajednička, zadružna ideja, duh kolektivnosti, načela zajednice, društva. I kada društvo stane uredjivati te odnose, imamo kolektivno uredjenje društva, kolektivno načelo kao osnovu društva.

Dodjosmo od pojedinca k obitelji, od obitelji k zajednici, nasjekosmo individualizam i kolektivizam, i kada pitamo, što je individualizam, a što je kolektivizam, koje je načelo prvome, a koje drugome, možemo reći, da smo u glavnome jur odgovorili na to pitanje. — Život pojedinca, njegova potpuna sloboda, njegovo pravo na život, rad i raspoložbu posljetkom rada, odnosno njegova odlučna pretega u obitelji, to je, u tom je i n d i v i d u a l n i m o m e n a t. — Život u zajednici s pravima članova zajednice i poštovanjem medjusobnih prava i njihovim uredjenjem; činjenica, da čovjek radi ne samo za se nego i za ženu i za djecu pa i druge, a ovi opet za njega, omogućujući mu, da bolje radi i teče i za se i za njih; da jedan drugome daje suvišak rezultata svoga rada, stečenoga, da rezultat čovjekova rada izilazi i u korist drugim ljudima, u tom je medjusobnom odnosu ljudi, medjusobnom radu, davanju, pomaganju i utjecanju m o m e n a t z a j e d n i č k i, k o l e k t i v n i.

U kakvom su odnosu individualizam i kolektivizam? Koji je odlučan, i koji valja da pretegne?

Za individuum, pojedinca, čovjeka, s njegova gledališta, glavno je on, čovjek, pojedinac. Individuum je fakat, činjenica, nešto što jest, realnost. Pored njega su opet takova bića, kao što je i on, ljudi, i ništa drugo. Društvo ili zajednica njemu je fikcija, gomila pojedinaca. I njemu ti drugi pojedinci vrijede samo toliko, koliko ih treba i ne može da bude bez njih. U društvu, u zajednici, on je, pojedinac, čovjek, temelj, i čitavo to društvo nije drugo nego mnoštvo pojedinaca sa ličnim, pojedinačkim pravom, slobodom i djelokrugom. Sa stajališta dakle čovjekova odlučan je i osnovan individualizam, čovjeku je kolektivnost samo jedan momenat u njegovu individualizmu.

Drukčije se stvar ukazuje s motrilišta društva, zajednice. Uz čovjeka su jednakopravna žena i djeca i drugi ljudi. Njih je toliko mnoštvo, da pojedinac upravo iščezava. Svi ti ljudi ne mogu da budu sami, ne mogu da budu jedni bez drugih. Moraju da ulaze u uzajamne odnose. Oni i njihova prava s njihovom slobodom skobljavaju se, i da se medjusobno ne unište, stežu se i ograničuju. Jedni trebaju druge i njihove različite sposobnosti, rad i proizvode, jedni moraju da rade i rade i teku za druge. Stege nameće čovjek sam sebi, a onda, kada se ljudi, da uklone sukobe i medjusobno uništavanje, organizuju, nameće ih uredjeno ljudsko društvo. Pojedinac, iako potreban, samo je kotač u moru kolesa, u velikoj radionici, vojnik u vojsci, pčela u roju. Društvo mu i sada daje slobodu i prava i mogućnost što slobodnijega kretanja u svrhu

Digitized by Google

što uspješnijega tečenja, i to ne samo, dok je samac za se, nego i u obitelji, u kojoj se ukazuje kao neki tvornički upravitelj, najsposobniji da posluje, da drži i povećava i svoj dio i ženin i dječji. No ta njegova sloboda nije apsolutna nego relativna; sloboda mu se daje ne samo radi njega nego i radi drugih, u općem interesu, — ta je sloboda uvjetovana i regulovana općim boljitkom drugih. U iščekivanju, da će čovjek raditi i teći osim za sebe i za druge, postavljaju mu se u tom istom općem interesu stege, da se obezbijede interesi i njegovi i ostalih pojedinaca, i njegova sloboda stoji tako dugo, dok se njom polučuje svrha, opći interes; ona se daje i radi njega i navlastito radi vrijednosti, što je ona ima i za druge, za sve, za zajednicu, jer uz načelo slobode i zajednica bolje napreduje, a ako se to načelo ukaže zajednici štetnim a kolektivno načelo boljim, ona će prihvatiti kolektivno. U samom dakle čovjeku i njegovoj individualnoj slobodi i njegovu individualnu radu ima i momenat kolektivni. S gledališta zajednice individualizam je upravo jedan momenat u kolektivnosti.

Individualizam dakle i kolektivizam zapravo apstraktno nisu u protivnosti; — bez individuuma nema zajednice, a opet individuum nije sam i nužno treba druge, zajednicu, — oni se popunjuju. Kod uredjenja dakle ljudskoga društva ne radi se toliko o ovom ili onom načelu, jer se oba uvode u život i provode u životu, već više o boljoj ili lošijoj primjeni ovoga ili onoga, o pravnoj i ekonomskoj svijesti i osjećanju i nagnućima ljudi u nekom momentu o tome, koji će biti pretežniji i važniji u neko doba. I tu nema apsolutnosti, to je relativno. Pojedincu, stupu društva, odlučan je individualizam. Za društvo, i jer se radi o uredjenju životu ljudi, a ne čovjeka, bio bi pretežniji kolektivizam. No uzevši, da je temelj, čovjek prvobitniji, i da je sam kolektivizam bolje zaštićen i unaprijedjen osobnom i privrednom slobodom pojedinca, moglo bi se možda reći, teoretski, općenito, da bi temelj ljudskomu uredjenju imao biti čovjek, njegova sloboda i pravo, individualizam, dašto priljubljen općim interesima, pritiješnjen stegama.

U svakom slučaju, pretegne li ovo ili ono načelo, potrebne su s t e g e. Bez stega nema ni individualizma ni kolektivizma. Čisto se načelo ne provodi u život. Individualizmu su potrebne kolektivne, a kolektivizmu individualne stege.

Valja li nam izjaviti, koji je sistem u neko doba bolji, individualizam ili kolektivizam, valjat će nam promotriti temelje i izvanje pojave jedne i druge uredbe, i kako te uredbe i njihovi temelji i pojave primaju nove boje i sjenke, nove momente, odnosno kako se stari momenti počinju jače i u novim istaknutim oblicima ispoljavati onda, kada se ljudi, da spriječe sukobe, organizuju, — kada sastave državu, a ova te odnose uredi zakonom, — kada dosadašnja »zajednica«, dosadašnja fikcija postane realnost, — kada se stvori neka objektivna moć i sila nad pojedincima, koja ne djeluje toliko svojim poglavarstvom, vojnicima i oružnicima, koliko potrebom, dovidjanjem opravdanosti takove uredbe, — to ćemo ogledati izvrštine tih temelja i pojava, dakle obiju uredaba, kako se razviše u državi.

D r ž a v a ne stoji spram individualizma i kolektivizma u upravnom (izravnom) osnovnom odnosu, i mi ćemo i dalje promatrati i raspravljati

Digitized by Google

ta pitanja kao takova, obazirući se na državu samo, koliko njome izbijaju ti novi momenti. Država ne uvodi, pravo uzevši, ni individualizma, ni kolektivizma, već ga uvodi samo društvo bez države. Država dolazi pred gotov čin, i onome stanju, koje sebi društvo uredi, daje zaštitu, i gdje država nameće svoje principe (francuski komunizam, ruski boljševizam), ne uspijeva, pa kada bi hrvatski narod težio na individualizam, ne bi toga mogli spriječiti svi protivni zadružni zakoni. Zakonodavac se povodi za životom, za faktičnim stanjem u narodu. Državi je zadatak, da štiti, pospješuje i unapredjuje razvitak naroda; ona mora zaštititi sva nastojanja i intencije i snage i individualne i kolektivne i pustiti, da pretegne ona forma ili uredba, za koju se narod odluči; ona ne smije pretpostavljati i ispred svega zaštićivati ovo ili ono stajalište ni porezima mjerenim u ovom ili onom pravcu, ni davanjem privilegija i beneficija ili nametavanjem tereta, prepreka i zabrana, ni drugim načinom. Ali dašto država svojim zakonima, mjerama i odredbama, svojom istaknutom, svijesnom politikom može vršiti i vrši znamenit utjecaj na ekonomski i socijalni razvitak naroda (ako i ti utjecaji opet redovno dolaze iz naroda) i na stvaranje ovakovih ili onakovih oblika, jedinica i uredaba. No koliko se u državi razvio ili se razvija individualizam ili kolektivizam, i koliko država na taj razvitak svojom politikom utječe, govorimo o državnom individualizmu odnosno kolektivizmu.

U individualistički uredjenoj državi osnovanoj na potpunoj slobodi tečenja i raspolaganja jače se ističe v l a s n i š t v o pojedinaca kao bistveni znak i biljeg individualizma uopće i kao osobita pravna uredba, a uz vlasništvo kao potpuno pravno gospodstvo čovjeka nad stvari, nad imovinom, i uz njegovu potpunu i apsolutnu moć i slobodno raspolaganje tom imovinom i inter vivos i mortis causa, koje raspolaganje mortis causa, ako se ne čini, naknadjuje prijelaz imovine na bližu rodbinu, koja se s ostaviteljem kao njegov ishodnik i nasljednik smatra jednom osobom, n a s l j e d s t v o (nasljedno pravo).

V l a s n i š t v o daje naročito preimućtvo individualizmu. Kada znam, da je moje, što stečem, radim radije; radim, za što imam volju, i više; imam na pr. volju za cvijeće, — zajednica će možda reći luksus, drugima treba hrane, a ne cvijeća; no neka drugi dobiju hrane, ja bih mogao za cvijeće, koje je takodjer potreba, biti specijalist, uvesti nove vrste, pisati o cvijeću, — a to se sigurnije, bolje i uspješnije može izvršiti u slobodi, kada se pojedincu ne stavljaju kolektivne stege. Odatle veći opći napredak u slobodi, a navlastito gorostasni napredak ljudstva i kultura u zapadnoj Evropi, napredak u svim strukama znanja i umjenja, u povećanju i boljoj upotrebi materijalnih dobara, dugovječni napredak od mnogo vijekova.

No potpuna je sloboda samo idejna, teorijska, apstraktna. U životu je nema. Neograničena se sloboda individualna ograničuje na korist članova obitelji; protiv oca obitelji u njegovu vlastitu i žene mu i djece obranu od njegove nerazboritosti, lakomosti, zloupotreba, nesreća i t. d. izdaju se zabrane zaduživanja, odsvajanja i diobe do neke mjere; ustanovljuje se časovita ili trajnija nedjelivost zemlje, pa minimum (u prvom redu na njegovu korist, ali onda i na njegovu štetu, jer se minimum oduzima njegovoj slobodnoj raspoložbi); odredjuje se dužnost izdrža-

Digitized by Google

vanja; udaraju se u interesu općenitosti porezi i nameti, izdaju se policijske mjere za opću bezbjednost i t. d. — nameću se stege kolektivne prirode.

Sve te stege djeluju većinom automatski, za njih ne treba čina, djelovanja; — to su pasivne mjere ili stege. Druge su stege aktivne, koje imadu pred očima neko djelovanje. Uglavnom je to nadzor državne vlasti i njezinih često osobitih organa, koji paze, da se sloboda pojedinaca ne razulari i ne izrodi, da se slabiji (nedorasli, maloljetni, manje razumni i t. d.) zaštite. U tu se svrhu slabima postavljaju zakoniti zastupnici, ali i ovima treba nadzora, jer bi često svojom nemarnošću ili sebičnošću upropastili svoje štićenike. Nadzor vrše ili redovne sudbene oblasti ili osobiti organi, kao na pr. sirotinjska povjerenstva. Ne daje im se upravan djelokrug, to bi bilo protiv slobode vlasništva, protiv tečenja i napretka. Ona valja da budu jedva primjetljivi organi s jedva primjetljivim nadzorom. Privrednik neka se slobodno kreće, ne valja mu podrezivati krila, kada hoće da poleti, raznim mjerama i samovoljstvom ukočenih državnih ureda i organa, ne treba mu kojekakovim nalozima i zabranama skučivati slobodu djelovanja, koja je glavna poluga za tjelesni, umni i ekonomski napredak, treba ga pustiti, neka radi, što hoće, a samo iz prikrajka, iz tiha promatrati — navlastito ljude slabijih i sumnjivih kvaliteta — danas je svačiji život otvorena knjiga bez tajne — i paziti, da se rad ne izvrgne u zlo; treba tiho uklanjati zloupotrebe i smetnje slobodi i napretku, a perhoreskuje se svemoćna policijska vlast, policijska država i upravni nadzor države nad državljanima u privatnom životu. Radi manjine loših ne smije se ograničivati većina dobrih i napredak.

Bolje da u konkretnom slučaju propadne pojedinac, pače i obitelj mu odnosno njegova zajednica kraj slobode djelovanja, nego da se ukine sloboda ili da stege budu preoštre, jer će u prvom slučaju propasti pojedinac ili pojedina zajednica, a u drugome mnoštvo. Pojedini su gubici u svakom slučaju neuklonivi; to donosi sa sobom život, borba za život; valja samo gledati, uz koju će uredbu biti manje gubitaka a veći napredak. Imajući pred očima urednoga normalnoga čovjeka, kome se redovno povjerava i dio ženin i dječji, čovjek, muž i otac, pošteno će nastojati, da sve dijelove poveća, pa ako ga zadesi nezaslužena nevolja, nepredvidjena nesreća, loš račun, pa propadne i njegov dio, a uza nj i ostali dijelovi, ništa za to, to je posljedak slobodne konkurencije i borbe, do toga dolazi u svim oblicima uredjenja ljudskoga društva; obično će se čovjek i ponovo oporaviti i opet steći. No u svakom će slučaju ipak biti najmanje nesrećnih slučajeva pored slobodnoga uredjenja društva. — Stega uopće neka bude što manje.

N a s l j e d s t v o je nužna konsekvencija lične i ekonomske slobode pojedinca, vlasništva. Što je moje, mogu dati i ostaviti, kome hoću. Ne odredim li ništa, prirodno je, da sve moje pripade mojoj djeci i ženi, a ako ih nemam, najbližoj rodbini.

Protivnici nasljedstva ističu loša ekonomsku stranu te uredbe, razdrobljenost imovine, koja time nastaje, i vele, da ta rascjepkanost vodi k propasti pojedinaca i društva, navlastito rascjepkanost nekretnina, koja da onemogućuje uspješno gospodarstvo i sav život. Imam li deset rala zemlje, a petoro djece, imat će svako dijete dva rala. Svako od petoro

Digitized by Google

djece svakoga toga djeteta ili svako unuče imat će dvije petine rala ili 640 četvornih hvati, a svako praunuče po istom računu 128 četvornih hvati! Od toga se ne može živjeti. Neispravni i nelogični račun i zaključak! Tome jadnome rezultatu nije krivo ni nasljedstvo ni vlasništvo ni sloboda, već s jedne strane čovjek i njegova plodnost, a s druge strane zemlja i njezina konstantnost, dakle razmjer, bolje nerazmjer izmedju ljudi i zemlje, sve većega broja ljudi spram iste površine zemlje. Do istoga rezultata, dašto u drugom obliku, vodi i kolektivizam. Živim li u zadruzi na 10 rala zemlje, živjet će na istoj površini moje petoro djece, 25-oro unučadi i 125-oro praunučadi, pa će i ovako na svako čeljade pasti 128 četvornih hvati, samo u drugom obliku, i niti će moći čeljade na 128 četvornih hvati niti 125 zadrugara na 10 rala zemlje živjeti, samo zato, što žive u drugom obliku i uredjenju, u zadruzi! I u jednom i u drugom obliku radi sve većega nerazmjera medju brojem ljudi i vazda istom zemljom ne može se gospodariti ni živjeti, i ljudi u oba slučaja moraju da sele. Samo će se uvijek pitati, kako će se što lakše i uz što povoljnije uvjete jedni odseliti, a drugi, preostali u kući, preživjeti u domu. Radi se dakle o tome ,koja će uredba bolje i brže olakšati život iseljeniku i domorocu, jer sve zabrane i stege ne spasiše ni zadruge, ako je previše zadrugara, pa nema sumnje, da tome više prija sloboda nego ukočene zadružne ustanove. Ima borbe, jada i nevolje i nepravde i u slobodi, gdje iseljenici tegotnim isplatama gotovo onemogućuju život domaćima, no bez toga ne može da bude, a sve se brže i bolje likviduje u slobodi, — tu i tamo s neprestanim trzavicama, naporima, mukama, zajmovima, prodajama, bogatim ženidbama, dolarskim baštinama iza američkih stričeva i tetaka i t. d., dok se sve najzad ne izravna i dobro ne svrši, — u tome stoji i tu i tamo život. Slabiji ustupaju mjesto jačima, i s ovima se istom izigrana igra iznova započinje i nastavlja! I tako će biti, dok bude svijeta i vijeka. Ekonomski dakle momenat ne pobija nasljedstva, a pravnome osim ekstremista nitko i ne prigovara.

(Svršit će se).

Pravosudje

a) Gradjansko.

Molba za povratu u predjašnje stanje obustavlja položenje prisege.

Rješidba stola sedmorice od 15. prosinca 1927. br. 5713.

U parnici I. K. trgovca u P. protiv I. M. pekara u P. radi 10.000 Din. izrekao je s u d b e n i s t o l u P. osudu, kojom je udovoljio tužbenomu zahtjevu uvjetno, ako tužitelj položi domirnu prisegu. Redovni pravni lijek nije bio u otvorenom roku predan, te je tužitelj molbom nastupio prisegu, no medjutim je i tuženi predao molbu za povratu u predjašnje stanje radi promašena roka, te je na obje molbe isti dan uručeno ročište. Tuženi se protivio polaganju prisege do rješenja njegove povratne molbe, te je sudbeni stol stvorio zaključak, da se toj molbi udovoljuje.

Protiv toga zaključka uložio je tužitelj utok, te je b a n s k i s t o l zaključak dokinuo i prvomu sudu naložio, da odredi ročište za oduzeće prisege.

Na previdni utok tuženikov je donio s t o l s e d m o r i c e svoju rješidbu, koja glasi: Vidivši, da se prošnjom podnešenom budi na dan dostavljene osude, budi kašnje, istina ne ustavlja ovrha osude; — vidivši ali, da je u pitanju stojeća

Digitized by Google

osuda uvjetovana o položenju domirne prisege, tužitelju dosudjene, i da se ista prisega tek položiti ima, pa se po smislu §-a 358. grpp. ne može još ta osuda smatrati ovršivom: — vidivši, da prema tomu rješidba banskoga stola nije utemeljena na zakonu — n a š a o j e povodom previdnoga utoka tuženoga J. M. preinačiti rješidbu banskoga stola i uspostaviti onu sudu prve molbe.

Priopćio **dr. Nikola Solarić**, odvjetnik u Petrinji.

Stranka, kojoj bijaše prvosudna osuda nepovoljna, ne ima proti rješidbi druge molbe, koja je ukinula napadnutu osudu i odredila popunu rasprave, nikakova pravnoga lijeka. (§ 345. grpp.)

Rješidba stola sedmorice od 13. kolovoza 1927. br. 3537.

(Osuda kot. suda u J. od 7. rujna 1926. br. 11308/gr. P. 185-23. rješidba banskoga stola od 27. siječnja 1927. br. 1541-27. II. 449.1927.)

U parnici zadruge B. Nikoline iz D. proti zadruzi B. Markovoj iz D. i dr. radi priznanja prava vlasništva i ustup u posjed nekretnina spp. sudio je k o t. s u d u J. po zahtjevu tužbe, a b a n s k i s t o l povodom ništovne žaobe i priziva tuženih, u kojem tuženi naročito traže, da se radi očito promašene aktivne legitimacije tužiteljica sa svojim tužbenim zahtjevom odbije, pobijanu nižu osudu ukinuo i naredio nadopunu rasprave.

S t o l s e d m o r i c e povodom ništovne žalbe i previda tuženih, vidiv, da po propisu §-a 345. grpp. ima pravo uložiti utok proti ukidnoj rješidbi banskoga stola samo ona stranka, kojoj ukinuta osuda bijaše povoljna: — vidiv, da su utjecatelji — tuženici — proti ukidnoj osudi uložili ništovnu žaobu i priziv, dakle se mora uzeti, da ukinuta osuda ne bijaše niima povoljna: našao je ništovnu žalbu tuženika zadruge B. Markove i drug, odbaciti, a njihov previd ispravnije previdni utok kao nedopušten otputiti.

Priopćio **dr. Božo Nikolić**, odvjet. perovodja u Jastrebarskom.

U parnicama radi razvrgnuća zajednice tuženoj stranci ne smije se naložiti osudom platež razmjernoga dijela od cijeloga parbenoga troška stranke tužiteljice, već samo platež razmjernoga dijela t. zv. zajedničkih troškova (§ 839. o. g. z.), dok troškove, koji nisu zajednički, medju koje spada i odvjetničko zastupanje, imade snositi svaka stranka za sebe. Koji su to t. zv. zajednički troškovi?

Rješidba stola sedmorice od 29. prosinca 1927. br. 5386.

(Osuda kot. suda u J. od 31. kolovoza 1926. br. 3455/gr. P. 263-24. osuda banskoga stola od 16. veljače 1927. br. 504-27. II. 167-27.)

U parnici radi priznanja suvlasništva nekretnina i razvrgnuća zajednice spp., u kojoj su tužitelji Tereza i Mirko V. suvlasnici u $^7/_8$, a tužena Loiza V. u $^1/_8$ dijela, te obadvije stranke bijahu zastupane po odvjetnicima, k o t. s u d je udovoljio zahtjevu tužbe u pogledu glavne stvari, sa kojim dijelom osude su se obje stranke zadovoljile, te je osim toga naložio tuženoj, da plati tužiteljima prema razmjeru njezina dijela $^1/_8$ dijela od cijeloga po sudu obredjenoga troškovnika stranaka tužiteljica u iznosu od 615 Din. u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

B a n s k i s t o l povodom žalbe ništovne i priziva tužene Loize V. žalbu ništovnu odbacio je, a povodom njezina priziva, uložena samo proti dijelu osude, kojim je sudjeno, da imade naknaditi tužiteljima parbeni trošak od 615 Din., u tom dijelu nižu osudu preinačio i sudio: Tužena Loiza V. dužna je tužiteljima Terezi i Mirku V. naknaditi parbeni trošak od 185 Din. pod prijetnjom ovrhe u roku od 14 dana, dok je u nepobijanom dijelu ostavio prvostepenu osudu netaknutom time, da trošak pravnoga lijeka nosi tužiteljica sama.

R a z l o z i: Razloga ništovnih u samom postupku ne ima, pa se ništovna žaoba tužene kao neosnovana zabacuje. — Prema propisima §-a 839. o. g. z. imade svaka stranka nositi zajedničke troškove prema razmjeru njihovih dijelova. — Medju takove zajedničke troškove spadaju u ovoj parnici: izvidi gruntovnoga stanja sa 5 D. danguba kod izvida sa 5 D. pribava gruntovnog izvatka sa 40 D. biljezi na izvatke sa 150 D. pribava svjedočbe o vrijednosti nekretnina od općinskoga poglavarstva u Cvetkoviću 20 D. pribava svjedočbe o

Digitized by Google

vrijednosti nekretnina opć. pogl. u Jastrebarskom sa 20 D, sastav tužbe 200 D, prepis iste 20 D, prepis priloga 20 D, biljeg na tužbu 160 D, sravnivanje, otpravak i materijal sa 40 D, sudbeni predujam 645 D, nadoplata pristojbe vještaka 150 D, sveukupno 1475 D.

Svi ostali po tužiteljima i tuženoj navedeni troškovi zastupanja u ovoj parnici nisu zajednički, pa ih imade svaka stranka za sebe nositi. — Od gore navedenih zajedničkih troškova dužna je tužena tužiteljima naknaditi prema razmjerju njenoga dijela nekretnina $^1/_8$. — Povodom priziva tužene proti dijelu niže osude, kojom se dosuduju tužiteljima parbeni troškovi, valjalo je u tom dijelu napadnutu prvomolbenu osudu preinačiti i taj trošak na 185 D sniziti. — U nenapadanom dijelu ostavlja se niža osuda netaknutom. — Trošak pravnoga lijeka imade tužena sama snositi, budući da je s njime samo djelimično uspjela.

S t o l s e d m o r i c e je otputio izvanredni previd tužene u pomanjkanju uvjeta §-a 335. grpp. i potvrdio u cijelosti osudu banskoga stola.

Priopćio **dr. Božo Nikolić**, odvj. per. u Jastrebarskom.

Kad tužitelj s razloga, što tuženi ne ima imovine, iz koje bi se mogao odštetiti za njegovo uživanje uparničenih nekretnina, a one mu osudom moguće dosudjene budu, zatraži temeljem § 427. gpp. njihovu sekvestraciju, ima ponuditi i dovoljnu sigurnost za štetu, koju bi mogao imati tuženi, i dokazati hitnu pogibelj odštete, bez čega se njegovoj molbi po § 420. gpp. ne smije udovoljiti.

Punovlašće, koje je tuženi za se i za svoje nasljednike izdao svojemu zastupniku, ne prestaje smrću punovlastitelja, već punovlasnik ima po § 1022. o. g. z. i § 16. odvjetničkoga reda pravo i dužnost povjereni mu posao nastaviti, a sud ga ima o svojim odlukama i dalje obavješćivati, a ne ostavini tuženoga imenovati skrbnika.

Rješidba stola sedmorice od 10. prosinca 1927. br. 5402 i 5685.

(Rješenje banskoga stola od 8. rujna 1926. br. 12877 i 12878, odluka kot. suda u V. G. 20. travnja 1926. br. 57790/gr. i 22. svibnja 1926. br. 69521/gr.)

I. V. iz V. kb. 20. podnio je protiv M. M. iz V. kb. 20. kod k o t. s u d a u V. G. dne 27. srpnja 1923. br. 10121/gr. P. 1923/306. tužbu na priznanje prava vlasništva i ustupa u posjed $^1/_2$ njegovih (navodnih) nekretnina, upisanih u gr. ul. br. 96. p. o. D. spp. I tužitelj i tuženi zastupani su po odvjetniku.

Tijekom parnice umre tuženi, nakon čega zatraži tužitelj, da se ostavini tuženoga imenuje skrbnik, a $^1/_2$ uparničenih nekretnina stavi pod sekvestraciju temeljem § 427. gpp.

Navedeni sud svojom odlukom imenuje ostavini tuženoga skrbnika, i s razloga, pošto je molitelj sekvestracije dokazao, da je gruntovni vlasnik uparničenih nekretnina, dok tuženi nije pravni naslov svoga posjeda istih nekretnina dokazao, nadalje s razloga, pošto je molitelj sekvestracije u smislu § 427. gpp. svjedočbom nadležnoga opć. poglavarstva u O. od 13. travnja 1926. br. 1584. (koja tvrdi, da ostavina tuženoga, koja uživa $^1/_2$ uparničenih nekretnina ne pruža tužitelju sigurnost za odštetu, koju bi tužitelj mogao tražiti za uživanje temeljem svoje tužbe), dokazao pogibao nenaknadive štete, i konačno s razloga, pošto je molitelj sekvestracije dokazao, da je tuženi M. M. umro, čim predstoji bitna pogibao, da će se treća osoba uvući u posjed i onemogućiti eventualno, vršenje tužbovnoga zahtjeva, zamoljenu sekvestraciju dozvolio u smislu § 430. gpp. i bez preslušanja protustranke, istu odredio na licu mjesta uz prisustvovanje mjerničkoga vještaka na dan 11. svibnja 1926., kojega je i imenovani sekvestar uveden u posjed dvornoga mjesta uparničenih nekretnina.

Pošto se daljem uredovanju žena tuženoga suprotivila, odredjeno bi odlukom istoga suda ponovno uredovanje, te uz oružničku asistenciju odnosni sekvestar uveden dne 28. svibnja 1926. i u posjed vanjskih zemalja uparničenih nekretnina.

Tuženi odnosno njegova ostavina po njegovoj dne 25. svibnja 1926. na temelju darovne pogodbe od 4. ožujka 1926. (Os. 1926./62 istoga suda) očitovanoj nasljednici M. udovi M., a ova zastupana po dosadašnjem zastupniku njenoga pok. muža uložila je protiv obih gorespomenutih odluka prvoga suda utok sa žaobom ništovnom.

Digitized by Google

Banski stol uvaživ, da su glasom zapisnika od 22. rujna 1923. br. 12765/gr. obje stranke sporazumno stavile zahtjev, da se svaki dalji postupak u predmetu ovoga prijepora ima obustaviti do konačnoga rješenja u tečaju se nalazeće parnice P. 1922./438., pak jer se po § 429. gpp. na prošnju za sekvestraciju u pravilu ima narediti ročište u svrhu očitovanja protustranke koji o samoj sekvestraciji tako i o osobi sekvestra, a da se samo u slučaju iskazane bitne pogibelji može dozvoliti sekvestracija i bez preslušanja protustranke; — uvaživ, da povredom § 211. gpp. nije spisu priklopljena obložena molba molitelja sekvestracije, uslijed čega nije moguće odlučiti glede iskazane pogotovo nehitne pogibelji oštećenja ili odsvojenja, no jer bi i za slučaj takove iskazane pogibelji molitelj bio dužan već u molbi ponuditi dovoljnu sigurnost, da se dakle sekvestracija bez ikakove sigurnosti po § 427. gpp. nikako dozvoliti nije mogla i smjela; — uvaživ, da je tuženi M. M. naročito i za svoje nasljednike punomoćiu od 21. rujna 1923. ovlastio svoga zastupnika na zastupanje u ovom parbenom predmetu, te da je s toga obzirom na ustanove § 1022. o. g. z. i § 16. odvj. reda napadnutu odluku valjalo istom zastupniku dostaviti kao i dalje odluke u toj stvari; — uvaživ, da je ostavini medjutim preminuloga tuženika imenovani skrbnik s razlogom zatražio, odriješenje te dužnosti i da po tom ta ostavina faktično nije bila zakonito obaviještena i zastupana; — uvaživ, da se i bez naknadne dobave molbe i priloga o samom pravnom lijeku odlučiti može; — uvaživ, da ovlaštenje navednoga zamjenika zastupnika molitelieva nije u spisu iskazano, a izvješće pod br. 6487/gr. ostalo neriješeno, uslijed čega je neispravno i primiće utoka sa žaobom ništovnom proti obavi uredovanja od 11. svibnja 1926.

obnašao je povodom žalbe i utoka zastupnika medjutim preminuloga tuženika M. M. napadnutu odluku od 30. travnja 1926. br. 5790/gr. kao i ureda radi dana 11. svibnja 1926. obavljenu predaju dvornoga mjesta kao ništetnu ukinuti, a tako i odluku od 2. lipnja 1926. br. 6485/gr., te tom sudu naložiti, da molbu pr. 23. travnja 1926. br. 5790/gr. u ponovni pretres uzme i prema saslušaju iste te na osnovu priloga zakonito riješi. — Trošak pravnoga lijeka br. 6298/gr. obredjuje se sa D 190 i platež nalaže za 14 dana pod prijetnjom ovrhe tužitelju I. V., dok trošak prav. lijeka br. 6488/gr., jer je neumjesno podnešen, tuženi sam nosi.

Svojom rješidbom od istoga dana br. 12879 pako: uvaživ, da je prvotno sekvestraciju dozvoljujuća odluka od 20. travnja 1926. br. 5790/gr. kao i dne 11. lipnja 1926. obavljena predaja dvornoga mjesta ovostranom rješidbom od danas br. 12878. ukinuta s razloga u istoj navedenih, a da je napadnutom odlukom od 22. svibnja 1926. br. 6952/gr. u smislu odluke od 30. travnja 1926. br. 5790/gr. ponovno odredjeno uvedenje sekvestra u posjed uparničenih nekretnina;

obnašao je povodom ništovne žaobe i utoka tuženika M. M. odnosno njegove ostavine te M. udove M. kao nasljednice napadnutu odluku po iskazanom zastupniku i ureda radi dana 28. svibnja 1926. obavljeni čin uvedenja sekvestra kao ništetnu ukinuti i tom sudu naložiti, da prema ovostranom rješenju od danas br. 13877. dalje po zakonu postupa. — Trošak ovoga pravnoga lijeka obredjuje se sa D 160 i naknada tužitelju I. V. za 14 dana pod prijetnjom ovrhe nalaže.

Stol sedmorice povodom previdnoga utoka i žalbe ništovne tužitelja I. V. uvidiv, da je pobijana rješidba ban. stola od 8. rujna 1926. br. 12877. iz razloga u njoj navedenih opravdana i na zakonu osnovana; — vidiv, da iz molbe za sekvestraciju de pr. 28. travnja 1926. br. 5790/gr., koja je podneskom de pr. 30. listopada 1926. br. 12767/gr. naknadno spisima priložena, proizlazi, da tužitelj, koji traži sekvestraciju po § 427. gpp. nije ni ustvrdio, a još manje dokazao, da predleži pogibelj, da će se nekretnine, u kojih se posjedu nalazi tuženi, dok parnica traje oštetiti, ili da će ih tuženi odsvojiti, kako to propisuje § 427. gpp., već traži sekvestraciju, jer da tuženi nema imovine, iz koje bi se mogao odštetiti za uživanje tih nekretnina po tuženom, da iste osudom njemu dosudjene budu, a to dokazuje uredovnom svjedočbom opć. poglavarstva u O. od 22. travnja 1926. br. 4584. — uvidiv, da iz iste naknadno priložene sekvestracijone molbe proizlazi, da tužitelj u njoj prema § 427. gpp. nije ni ponudio dovoljnu sigurnost za štetu, koju bi tuženi mogao imati; — uvidiv, da je s tih razloga sekvestracijonu molbu valjalo odbiti, nu da se isti razlozi povodom previda tužiteljeva u korist tuženoga uvažiti ne mogu, jer se je tuženi rješidbom ban. stola zado-

Digitized by Google

voljio, o b n a š a o j e ništovnu žaobu tužitelja I. V. odbaciti, a njegov previdni utok otputiti, te pobijanu rješidbu ban. stola u cijelosti potvrditi. — Trošak pravnog lijeka imade tužitelj sam snositi, jer istim nije uspio.

Rješidbom od istoga dana br. 5685 pako: vidiv, da je pobijana rješidba ban. stola od 8. rujna 1926. br. 12878/gr. iz razloga u njoj navedenih opravdana i na zakonu osnovana; — vidiv, da je rješidba ban. stola od 8. rujna 1926. br. 12877, kojom je ukinuta odluka prvomolbenog suda od 20. travnja 1926. br. 5790/gr. kojom je dozvoljena sekvestracija prijepornih nekretnina kao i sam čin sekvestracije izvršen dana 11. svibnja 1926., potvrdjena ovos. rješidbom od danas br. 5402;

obnašao je ništovnu žaobu I. V. tužitelja odbaciti, a njegov previdni utok otputiti, te pobijanu rješidbu ban. stola u cijelosti potvrditi. — Trošak pravnoga lijeka ima sam tužitelj nositi, jer istim nije uspio.

Priopćio **dr. Zlatko Cuvaj**, odvjetnik u Velikoj Gorici.

Član 32. Fin. Zak. za god. 1927. 28., kao lex cogens ima se primijeniti i onda, kada se pretpogodbe za njegovu primjenu steknu stoprv u revizijskom postupku. Sudska vlast nije zvana, da ispita, da li se neki zakon slaže sa medjunarodnim ugovorima.

Rješenje stola sedmorice, odjeljenja B., od 24. listopada 1927., Ut. 235/27.

(Zaključak kot. suda u O. od 20. listopada 1926., zaključak okružnoga suda u S. od 1. travnja 1927.).

Stol sedmorice, odjeljenje B, u Zagrebu, u zemljišničkom poslu I. P. pk. P. u M., za uknjižavanje prava svojine, na revizijski utok I. P. pk. P., protiv zaključka okružnog suda u Splitu, od 1. travnja 1927., kojim je na utok financijskoga odvjetništva u S. bio preinačen zaključak kotar. suda u O. od 20. listopada 1296., r i j e š i o j e: Ne udovoljava se revizijskomu utoku.

O b r a z l o ž e n j e: Pogrješno se utiecatelj pozivlje na neka stara naredjenja, naročito na raspis Min. fin. od 13. kolovoza (ne 1850. već) 1851. L. D. Z., br. 188, stavak 2. slovo a, i na službenu uputu za financijska odvjetništva donesenu raspisom Min. Fin. od 16. veljače 1855. L. D. Z. br. 34, koja je davno prestala da važi, e da dokaže, da Financijsko odvjetništvo nije zvano, da pred sudom zastupa javne interese, o kojima se u ovom poslu radi. — Ministarstvo vojske i mornarice i Ministarstvo unutrašnjih djela vlasni su, da na osnovu člana 94. zakona od 31. ožujka 1925. (Službene Novine od 1. trav. 1925. Br. 72-XV.) odnosno na osnovu člana 342. zakona od 31. ožujka 1927. (Službene Nov. od 1. trav. 1927. Br. 73), istupe na zaštitu javnih interesa, u slučajevima, u kojima se radi o tome, da podanici stranih država steku prava svojine, posjeda ili upotrebe na pokretnim dobrima, koja leže na teritoriju naše države u dubini od 50 kilometara od njene granice, odnosno od morske obale. Financijsko je odvjetništvo po III. Odielku, Š-a 2, naredbe cjelokupnoga Ministarstva od 9. ožujka 1898. (L. D. Z. br. 41) o službenoj uputi za Financijska odvjetništva, zvano, da pred sudom zastupa te javne interese, za koje se imadu da brinu spomenute dvije državne vlasti.

Utočni je sud prema tome pravom implicite smatrao, da je Financijsko odvjetništvo legitimovano, da podnese utok protiv zaključka kotarskog kao zemljišničkoga suda od 20. list. 1926., kojim je na osnovu kupovine bilo dozvolieno kupcu predlagatelju, I. P. pk. P., uknjiženje prava svojine, na neka nepokretna dobra, koja leže na teritoriju naše države u dubini manjoj od 50 kilometara od naše morske obale. — Utočni je sud, posve ispravno na utok Finansijskoga odvjetništva preinačio zaključak prvoga stepena i odbio prijedlog I. P., kojim traži uknjižavanje prava svojine.

Revizijski utok, koji očevidno hoće da se ugne primjeni čl. 342 zak. od 31. ožuj. 1927., nastoji, da dokaže, da je utočni sud pogrješno primijenio čl. 94 zakona od 31. ožuj. 1895., koji jedini da dolazi u pitanje u času, kada je bio podnesen prijedlog za uknjižavanje od 21. rujna 1926. Međutim revizijski sud mora iz razloga, koji će se niže izložiti, da prosudi prijedlog za uknjižavanje po čl. 342 l. c. Revizijski je utok svakako na krivom putu, jer i kada se primijeni na nazočni slučaj čl. 94 l. c., bez obzira na čl. 342. l. c., dolazi se do

Digitized by Google

istoga pravnoga zaključka, kao primjenom čl. 342., — da se naime ne smije udovoljiti prijedlogu za uknjižavanje prava svojine na ime I. P. A evo za što:

Naredjenja opć. gradj. zakonika o ugovoru kupovine (§§ 1053 i sl.) te o prijenosu svojine na nepokretna dobra (§ 431) su po svojoj sadržini i po svojoj svrsi privatno-pravne prirode u smislu § 1. o. g. z. — Naredjenje čl. 94 l. c., da kupovine od strane gradjana stranih država na kakovih nepokretnih imanja, koja leže na teritoriju naše države u dubini od 50 kilometara od njene granice, odnosno od morske obale, moraju biti prethodno odobrene od Ministra vojske i mornarice i od Ministra unutrašnjih djela, su po svojoj sadržini i po svojoj svrsi javno pravne prirode. — Naredjenja zemljišnoga zakona, koja se odnose na uknjižavanje prava svojine na pr. §§ 9, 31, 93, 94, 95, naročito i § 126., na koji se natjecatelj pozivlje, imadu pretežno u vidu način ostvarenja posebnih naročitih svrha pojedinca, njegova privatnoga prava svojine.

Naredjenje člana 94 l. c., da bez prethodnoga odobrenja dvaju spomenutih Ministarstva sudovi ne će vršiti prijenos imanja na ime kupca, ima isključivo u vidu način ostvarnja prava države, da odobri ili ne odobri spomenute kupovine, u svrhe i interese zajednice, koju država kao samostalni organizam zastupa. Način ostvarenja toga prava države, koje je daleko preče i jače od ostvaranja privatnoga prava svojine, je uredjen u čl. 94 l. c. sasvim neodvisno i različito od načina ostvaranja privatnoga prava svojine po zemljišničkom zakonu. Kategorički imperativ zakona, da sudovi ne će vršiti prijenos imanja na kupca bez prethodnoga odobrenja spomenutih dvaju Ministarstava, važi za sporni i za nesporni postupak, bez obzira na stadium, u kojem se postupak nalazi. Iz toga izlazi, da je sud dužan, da izvrši spomenuto zakonsko naredjenje, čije vršenje državna vlast svim svojim autoritetom iziskuje i onda, kad je podloga za to izvršenje stvorena stoprv u utočnom odnosno u revizijskom postupku, naročito bez obzira na naredjenje drugoga odjelka § 126. zem. zak., po kojem je zabranjeno, da se utoku prilože nove isprave.

Iz isprava priloženih utoku, na koje se utočni sud pozivlje, izlazi, da I. P. hoće da stječe kupovnim ugovorom i uknjižavanjem pravo svojine, doduše na svoje ime, ali za račun i na korist jednoga stranoga društva, na koje namjerava prenijeti pravo svojine, ako i kada to društvo bude uzmoglo udovoljiti zakonskim uslovima za sticanje toga prava; medjutim to društvo ima da već sada faktički vrši prava svojine, posjeda i upotrebe. Iz onoga, što se naprijed navelo, naredjenje člana 94. l. c. je lex cogens, jus publicum, quod privatorum pactis mutari nequit. Iz preceptivne prirode toga naredjenja izlazi, da svaki pokušaj stranaka, da se na izravni ili neizravni način otmu toj zakonskoj sili, mora da ostane bez uspjeha. — Pravne radnje, koje su contra legem cogentem, t. j. u opreci sa zakonom prinudne prirode, kao što je član 94. l. c., moraju se smatrati, kao da nisu obavljene, jer kada bi ih zakon priznao, došao bi u opreku sam sobom; tai zakon ne bi bio prinudne prirode. Te su radnje ništave. To važi ne samo za radnje, koje su očito contra legem, već i za one, koje doduše po svojoj spoljašnosti nisu u opreci sa zakonom, ali su obavljene u cilju, da ostvare onaj efekat, koji se po sadržini i svrsi zakona ne smije da ostvari. Istina je, da zakon ne brani I. P., našem državljaninu, da kupuje i stiče svojinu nepokretnih dobara, o kojima se radi; istina je, da mu uz uslov, da se ne ogriješi o blagonaravlje (§ 879 o. g. z.), ni ne brani, da ih kupuje u cilju, da ih preproda podaniku strane države, kada državna vlast dopušta tomu podaniku, da ih kupi, — ali mu brani, da ih kupuje i stiče svojinu na svoje ime a za račun i korist podanika strane države, kojemu je zabranjeno, da tu svojinu steče bez prethodnoga pristanka državne vlasti; zakon mu brani, da omogući podaniku strane države, da preko njega ostvari neizravnim putem vršenje prava svojine, koje ne smije i ne može da ostvari izravnim zakonskim putem, sve dok ne ispuni zakonske uslove; zakon mu brani in fraudem legis agere, a to pogotovo, kada se radi o zakonu, koji je donesen u cilju obezbjedjenja naše države. I. P., naš državljanin, ugovorom o kupovini i prijedlogom za uknjižavanje, koji se osniva na tom ugovoru, postupa in fraudem legis, in fraudem zakona, kojega je svrha, da štiti životne interese naše države, a sudovi bi se ogriješili o opće naredjenje § 879. o. g. z. i o naročito naredjenje, o kojem se ovdje radi, kada bi mu išli na ruku i uzeli učešća u takovim njegovim pravnim poslima, koje je obavio u cilju, da obezuspješi zakonsku za-

Digitized by Google

štitu državnih interesa. Pravne radnje I. P. ništave su i ne mogu imati nikakova pravnoga dejstva.

Sve to važi već po čl. 94 l. c. kao što važi i po čl. 342 l. c., koji bi revizijski sud morao da primijeni i onda, kada bi se pretpostavke za njegovu primjenu bile stekle stoprv u revizijskom postupku.

Revizijski se stol poziva na medjunarodne ugovore i konvencije, zaključene prije donošenja zakona od 31. ožuj 1925. odnosno od 31. ožuj. 1927., i veli, da se čl. 94. (odnosno čl. 342) ima tumačiti u skladu sa tim ugovorima i konvencijama. Revizijski se sud ne upušta u pretres pitanja, kako se ta medjunarodna utanačenja imadu tumačiti, da li sadrže zakonsku zapovijest za podanike i sudove naše države i da li se naredjenja čl. 94 i čl. 342 l. c. slažu sa tim utanačenjima. Jer i kada bi ispravno bilo tumačenje, koje revizijski utok daje medjunarodnim utanačenjima, i kad se naredjenja čl. 94 i čl. 342 l. c. ne bi bila slagala sa sadršinom tih utanačenja, i kad bi ta utanačenja bila pretvorena u zakon te imala silu zakona za sudove, to ne bi oslobadjalo sudove dužnosti, da primjene čl. 94 i čl. 342 l. c. onako, kako glase, s jednostavnoga razloga, što bi bilo u opreci sa § 6. o. g. z., kada bi se tim po sadržini, svrsi i smislu jasnim naredjenjima pridavao smisao, da čine razliku izmedju državljana jedne i državljana drugih stranih država, kada tu razliku ne čine, i što svakako lex posterior derogat priori.

Nije zvana sudska vlast, da ispita, da li se jedan zakon slaže sa medjunarodnim ugovorima, njihova državna pravna važnost i unutrašnje dejstvo ne pripada njima, već samo onoj zapovijesti, koju zakonodavna vlast izdaje podanicima odnosno sudovima radi njihova izvršenja. Sudovi po čl. 109 Vidovdanskog ustava imaju da sude samo po zakonu, bio taj zakon individualni zakon, bio taj zakon ozakonjeni medjunarodni ugovor; i za jedan i za drugi važe u pogledu primjene odnosno u pogledu trajanja njegove moći ista načela. Nije sudska vlast, već je samo zakonodavna vlast zvana, da pretresa pitanje, da li se sadržina jednoga zakonskoga naredjenja slaže sa sadržinom medjunarodnih ugovora. — Primjedba revizijskoga utoka, da sudovi ne smiju pripisati svome zakonodavcu namjeru, koja bi bila uvredljiva, da mimoidje i povredi jednim jednostavnim činom medjunarodne ugovore, je posve neumjesna i revizijski je sud odbacuje. — Revizijski je utok neumjesan

Priopćio **dr. Hugo Werk**, odvjetnik u Zagrebu.

Dužnost plateža troška zastupanja na temelju kaznene osude nastupa, kada u smislu § 17. al. 1. k. z. počne teći pravna moć kaznene osude, a to je od onoga časa, kada bude proglašena kaznena osuda, kojoj je svaka daljnja molba presječena.

Riješidba stola sedmorice od 17. veljače 1927. br. 329.

K o t. s u d u V. G. dozvolio je odlukom od 2. listopada 1923. br. 12178/gr. R. 1923. na temelju pravomoćne kaznene odštetne osude istoga suda od 2. rujna 1923. br. II. 313/1919. moliteljici M. P. iz Č. ovršnu dražbu pokretnina K. P. iz Č. radi dužnoga troška zastupanja od D 200, koja je i provedena. — Ovršenica K. P. iz Č. uložila je protiv te odluke utok sa žaobom ništovnom, te istodobno svotu od D 200 temeljem § 1425. o. g. z. položila kod suda.

B a n s k i s t o l uvaživ, da je na osudi prvoga kao kaznenoga suda od 2. rujna 1923. br. II. 313/1919. priloženoj ovršnoj molbi ovrhovoditeljice potvrdjeno, da je navedena osuda pravnu moć zadobila; — uvaživ, da je ovrhovoditeljica prema propisu § 441. gpp. po spisima dokazala svoje pravo vodjenja ovrhe; — uvaživ, da je napadnuta odluka opravdana i na zakonu osnovana, obnašao je žaobu ništovnu ovršenice K. P. zabaciti, niezin utok otputiti i napadnutu prvosudnu odluku potvrditi. Trošak pravnoga lieka ima stranka sama snositi s razloga, što njime nije uspjela.

Na izvanredni previdni utok sa žaobom ništovnom ovršenice K. P. iz Č. o b n a a š a o j e s t o l s e d m o r i c e: uvaživ da prema propisu § 17. al. 1. kz. počinje svaka pravna moć kaznene osude teći od onoga časa, kada bude proglašena osuda, kojoj je svaka dalja molba presječena; — uvaživ, da je ovršenici proglašena osuda sudbenoga stola kao prizivnoga suda u Z. dne 24. listopada 1922. i da je za nju taj dan nastupila dužnost plateža troška zastupanja u iznosu od Kč 800 ili D 200, koji su dosudjeni ovrhovoditeljici kao privatnoj

Digitized by Google

tužiteljici; — uvaživ, da ne postoje nikakovi posebni propisi, po kojima bi ovršenica mogla platiti u roku od 8 dana nakon proglašenja pravomoćne osude; — uvaživ, da je ovrhovoditeljica svoju ovršnu molbu predala kot. sudu dne 29. rujna 1923. i da je s toga niži sud morao ovršnu molbu kao prerano podnesenu odbiti, — obje niže odluke u k i n u t i sa čitavim ovršnim postupkom, te ovršnu molbu ovrhovoditeljice kao prerano donešenu odbiti. Trošak pravnoga lijeka ima ovršenica sama snositi, jer ne dotječu uvjeti § 316. gpp.

Priopćio **dr. Zlatko Cuvaj**, odvjetnik u Velikoj Gorici.

b) Kazneno

O pojmu komunističke propagande u smislu čl. 1. toč. 1. zakona o zaštiti države sadržana je namjera na silovitu promjenu državnoga poretka, te ne treba ovu napose dokazivati.

Rješidba stola sedmorice od 3. prosinca 1927. br. 5495.

(Osuda sudb. stola u Zagrebu od 13. kolovoza 1927. br. I. 722—27.)

Sudbeni stol u Zagrebu proglasio je krivim I. Š.-a, da je kao sekretar Saveza kožarsko-priredjivačkih radnika u Z. stajao u korespondenciji sa Medjunarodnim propagandastičkim komitetom revolucionarnih kožaraca u Moskvi i dobio odanle upute o vladanju i radu na Kongresu nezavisnih sindikata kožaraca, a koje vladanje treba da je u skladu sa intencijama Crvene sindikalne internacijonale u Moskvi, primio jedno pismo odanle od 10. listopada 1924., jedan cirkular od 9. listopada 1924. i izvještaj, te je time postao članom i potpomagao takovo nelegalno udruženje, koje ima za svrhu propagandu komunizma, a osim toga je kao sekretar sindikata kožaraca u Z. stajao u vezi sa spomenutim društvima u inostranstvu u cilju dobivanja uputa otuda radi širenja komunističke propagande kod nas i time počinio zločinstvo, označeno u čl. 1. toč. 2. i 5. zak. o zaštiti države, uslijed čega se osudjuje po čl. 2. toga zakona na kazan robije u trajanju od dvije godine.

U r a z l o z i m a obrazlaže osuda svoj pravorijek medju ostalim ovako: Riešavajući ovaj kazneni predmet polazi sud sa stanovišta, da je opće poznato, da se u internacijonalnom pokretu radnika pokazuju dvije struje, jedna socijalistička koja je zastupana u Amsterdamu, — druga komunistička, koja je zastupana u Moskvi. Ideal jedne i druge je isti t. j. obaranje kapitalističkoga poretka i okupacija vlasti te uredjenje društva prema njihovim intencijama. Ali su različiti putevi do realizovanja toga zajedničkoga cilja. Socijalistička struja nastoji postići svoj cilj evolucijom, a komunistička revolucijom. Polazeći sa stanovišta, da se ima poštivati svačije mišljenje i svačija savjest, dopušta kulturni svijet borbu za realizaciju tih ideala, ali samo socijalističkoj struji, t. j. onima, koje predstavlja u svijetu Amsterdam, jer ta socijalistička struja stremi legalnim putevima svome cilju. Kultura po sebi perhorescira svaku silu, a dosljedno tome kulturni svijet brani komunistima, da svojim nelegalnim putevima i nelegalnim sredstvima postignu svoj cili. — U tom su saglasni svi kulturni narodi braneći na svojem teritoriju društveni poredak, osnovan na bazi današnje civilizacije. I naša je država u nagonu samoodržanja, da onemogući onima, koji kod nas predstavljaju Moskvu, a medju koje prema vlastitom priznanju spada i optuženi I. Š., stvorila zakon o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi, koji zakon medju ostalim odredjuje kategorički, da pada pod udar toga zakona svaka komunistička propaganda bila usmena ili pismena. — Budući da ovaj sud uzima notornim, da komunizam ide za tim, da realizuje silom uvodno spomenute svoje ideale, što se je medjutim čulo i iz pera prvoga protagoniste te struje Lenjina Ulianova, koji je to pribio kao dogmu na barjak komunizma u svojoj Državi i Revoluciji«, a koja je knjiga na glavnoj raspravi pročitana u odlomcima, to sud uzima kao činjenicu, da u pojmu svake komunističke propagande već leži sila t. j. da u svakoj komunističkoj propagandi leži za postignuće njezina konačnoga cilja kategorički zahtjev silovitoga obaranja današnjega društvenoga poretka u državi.

Ovu je osudu stol sedmorice rješidbom od 3. prosinca 1927. br. 5495 po-

Digitized by Google

tvrdio, preinačivši ju jedino u toliko, što je odredio, da se I. Š.-u ima temeljem § 64. srp. kriv. zak. istražni zatvor uračunati u kaznu.[1])

Priopćio **dr. I. Marochino,** zamjenik drž. odvjetnika u Zagrebu.

Član 86. zakona o štampi ima se razumjeti tako, da sud ima provesti dokaze, koje je stranka naznačila, a isti su za rješenje odlučni.

Rješidba vrhovnega suda u Sarajevu, od 3. lipnja 1927. Vž. 79/27.

Okružni sud u B. rješenjem svojim od 16. svibnja 1927. u štamp. stvari protiv D. D., na tužbu V. D. zbog krivice iz čl. 52. zakona o štampi stavio je pod sud tuženog D. D. iz slijedećih razloga: Tuženi je u odgovoru na tužbu naveo, da je pisac inkrim. članka S. K., te je odgovoru priložio inkrimirani članak, pisan na pisaćem stroju i potpisan sa S. K. Poslije odgovora na tužbu, a prilikom saslušanja kao okrivljen naveo je, da mu je taj članak na štampanje dao S. K. S. K. nije mogao biti preslušan, jer sudu u zakonskom roku od 8 dana nije pristupio, a do saslušanja S. K. nije došlo, jer je tuženi istog predložio poslije odgovora na tužbu, pa na taj dokaz u smislu alin. 6. čl. 73. zak. o. št. sud nije uzeo obzira.

Pošto je tuženi S. K.-a samo prokazao kao pisca, a nije mogao dokazati, da je isti zaista pisac i da je dao pristanak, da se inkrimirani članak štampa, tuženi D. D. je gornjim rješenjem stavljen pod sud.

Protiv ovoga rješenja je tuženi podnio žalbu na vrhovni sud u Sarajevu, koji je rješidbom od 3. lipnja 1927. Vž 79/27 gornje rješenje ukinuo kao preuranjeno i naložio, da se dalje po zakonu postupa iz ovih razloga:

S. K., te predočio tu noticu sudu, a u svojem preslušnom zapisniku je još naveo kao svjedoka S. K., koji bi potvrdio njegovu gornju tvrdnju, jer je isti dotičnu noticu potpisanu po S. K. i donio. — Prema ovome tuženi je sa svoje strane pružio sudu pravodobno odlučne dokaze za uglavljenje pisca inkrim.

Tuženi je u svojem odgovoru na tužbu naveo, da je pisac inkrim. notice notice. Član 86. zakona o štampi ima se razumjeti tako, da sud ima provesti dokaze, koje je stranka naznačila, a isti su za rješenje odlučni.

Budući je dakle žalitelj sudu pružio dokaze sa noticom, potpisanom po S. K., te svjedokom S. K., da je pisac inkrimirane notice S. K. a ovi su dokazi od odlučnog uticaja na rješenje suda, koga će sud staviti pod sud, — to je dužnost bila suda, da ove dokaze provede po načelima ustanova k. p. za B. i H. a pošto to prvomolbeni sud nije učinio, to je napadnuti zaključak doista preuranjeno donešen, pa ga je valjalo po čl. 90. zak. o štampi ukinuti.

Priopćio **dr. Branko Vuković,** sudac, Banjaluka.

c) Upravno.

Pojedinac, kome je pravo ili neposredni lični interes povrijedjen, mora se žaliti nadležnoj višoj upravnoj vlasti i u slučaju, ako mu niža upravna vlast nije izdala rješenja, te nije dovoljno, da ga je ponovno tražio naročitim aktom od prve upravne vlasti.

(Prilog tumačenju čl. 22. i 24. t. 3. z. o drž. savjetu i uprav. sudovima).

Rješidba državnog savjeta, III. odjeljenja, od 31. listopada 1927. br. 48.458.

Državni savjet u svojem III. odjeljenju uzeo je u razmatranje žalbu d. d. A. protiv odluke upravnoga suda u D. od 4. studenoga 1926. g. br. T 24/25/30. obnosno povraćaja deponovane carine, kao i akte, koji se na ovaj predmet odnose, pa je našao, da presuda upravnoga suda nije na zakonu osnovana.

Prema čl. 18. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima pojedinac, kome je povrijedjeno kakovo pravo ili neposredni lični interes zasnovan na zakonu, zadobiva pravo na tužbu upravnomu sudu samo na odluku više upravne vlasti, kojom je odbijena njegova tužba protiv odluke niže upravne vlasti. Protiv odluke prve (niže) vlasti on nema prava na tužbu upravnom sudu, niti je upravni

[1]) Vidi sličnu rješidbu stola sedmorice, odjelienja B., u »Mjesečniku« god. 1926. br. 7. strana 321.

Digitized by Google

sud nadležan, da sudi po tužbi, koja bi bila protiv takove odluke podnesena, već bi je imao odbaciti odlukom na osnovu čl. 24. toč. 3. zakona o drž. savjetu i uprav. sudovima.

U ovom se slučaju d. d. A. nije žalilo protivu postupka carinarnice u Š. višoj carinskoj vlasti bez obzira na to, što mu rješenje nije izdano, a dok to nije učinjeno, nema prava na tužbu upravnomu sudu, prema navedenomu čl. 18. Stoga je upravni sud imao odbaciti podnesenu tužbu odlukom i neupuštajući se u raspravu spornoga pitanja, na osnovu čl. 24. toč. 3. — Sa izloženoga, a na osnovu čl. 41. zakona o drž. savjetu i uprav. sudovima drž. savjet r j e š a v a: da se presuda upravnoga suda u D. od 4. studenoga 1926. br. T 24/25/307 poništi.

Priopćio **dr. Ante Kraljić**, odvjetnik u Sušaku

Literatura

Dodatak Spomenici. — Već u uvodu Spomenici, koja je izašla prije sarajevske skupštine Kongresa pravnika g. 1927., najavljeno je, da će poslije skupštine izaći Dodatak njoj, u kojemu će biti opisan rad skupštine, prihvaćene rezolucije, kao i oni referati, koji iz raznih uzroka nisu mogli biti objavljeni u samoj Spomenici. Sad je taj Dodatak izašao. Referati u njemu sadržani tiču se prve točke dnevnoga reda sarajevske skupštine Kongresa: »Zaštita ulagača i odgovornost organa dioničkih društava«, a potječu iz pera gg. dra Valdemara L u n a č e k a, dra Miroslava V r a n i ć a i Milorada N e d j e l j k o v i ć a. Svim članovima Pravničkoga Društva, koji su preko ovoga primili samu rujansku Spomenicu, bit će tijekom ovoga mjeseca dostavljen b e s p l a t n o i ovaj Dodatak. Tko ga do konca ožujka ne bi primio, neka izvoli reklamirati. Inače Dodatak sam zasebice bez Spomenice stoji Din. 15, a naručuje se kod našega društva, kao i kod udruženja u Beogradu i Ljubljani, te kod gosp. dra Josipa Vesela, odvj. kand. u Sarajevu, Kraljice Marije ulica 2., koji je ovaj Dodatak savjesno i lijepo uredio. Baš u tom dodatku objelodanjeni referati dra Lunačeka, Vranića i Nedjeljkovića vrijedni su osobite pažnje obzirom na temu, koja je sada vrlo aktuelna i u samoj Narodnoj Skupštini.

Upravno-sudska rješenja (Državnoga savjeta i upravnih sudova). Izašla je najedamputa knjiga II. (6 svezaka) te potrebne i dobre zbirke, koju uredjuje sudac kod upravnoga suda u Zagrebu J. V. Stefanović. Rješenja, u ovoj knjizi sakupljena, potiču gotovo od svih upravnih sudova u državi, a tiču se malone svih dijelova prostranoga upravnoga područja. Cijena odnosno pretplata ove knjige iznosi D 50, isto toliko i I. knjiga, koja je još lani izašla. Naručbe i novac dostavlja se na Konzorcij Themis, Zagreb, Prilaz 35.

Financijalni Vjesnik. Broj 2. od 29. II. 1928. Svraćamo pažnju na taj broj, jer mu je priložen doslovni tekst zakona o neposrednim porezima od 8. II. 1928. A i inače preporučujemo tai svakome praktičnome pravniku dobro došli list, koji stoji u godišnjoj pretplati D 80. Šalje se na adresu Markov trg 6. I. 13.

Krvna osveta i umir kod starih kulturnih naroda. Ova rasprava dra Ilije M. Jelića izašla je u knjizi II. »Glasnika« etnografskog muzeja u Beogradu, a i kao poseban otisak.

Pravni Vestnik. List za pravoslovlje in pravosodje. Trst. Izašao je prvi ovogodišnji svezak te stručne revije naših drugova, slovenskih i hrvatskih pravnika u kraljevini Italiji. Sadržaj joj je ovai: Ali ugasne vsled plačila kupnine s ponarejenim denariem zaveza plačila? Napisal dr. Albin Ogris. — Menično pravo po italijanskem osnutku trgovinskega zakonika z l. 1925. Napisao Milan Škerlj, prof. fakulteta u Ljubljani. — Slovenska knjiga o državi Kritika poznate najnovije Pitamicove knjige iz pera dra Metoda Dolenca. — Godišnja pretplata Din 36. Tražite u tu svrhu uplatni list pošt. šted kod urednika dra. Borisa Furlana, odvetnika u Trstu, Via Trenta Ottobre 13. I. ili kod administracije Trst, Via M. R. Imbriani 14. II.

*

IZ UREDNIŠTVA. — Ovom je broju dodan »Predlog zakona o zaštiti autorskih prava« sa uvodom obrazloženja — u svrhu, da ga gg. čitatelji uzmognu proučiti prije ovogodišnje skupštine Kongresa pravnika, na kojoi će se o njemu raspravljati.

Digitized by Google

Predlog
Zakona o zaštiti autorskih prava*)

I. Opći propisi.

§ 1.

Ovim se zakonom zaštićuju:

a) svako književničko i umetničko delo (§ 3.) izašlo ili obelodanjeno (§ 9.) prvi put u području Kraljevine S. H. S.;

b) književnička i umetnička dela (§ 3.) državljanina srpsko-hrvatsko-slovenačkoga bez obzira na to, da li su izašla u području Kraljevine S. H. S. ili u inozemstvu, ili uopće nisu izašla;

c) svako književničko i umetničko delo (§ 3.) stranoga državljanina, izašlo ili obelodanjeno (§ 9.) na hrvatsko-srpsko-slovenačkom jeziku u inozemstvu.

§ 2.

U pogledu zaštite književničkih i umetničkih dela (§ 3.) stranoga državljanina, izašlih ili obelodanjenih (§ 9.) u inozemstvu, važe propisi dotičnoga medjunarodnoga ugovora. Ako ne postoji takav ugovor, strani će državljanin uživati zaštitu po ovom zakonu na svojim delima u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca samo u slučaju reciprociteta.

Opstojnost reciprociteta morat će dokazati lice, koje se njime hoće da koristi.

Za pitanje, je li autor državljanin srpsko-hrvatsko-slovenački ili strani državljanin, merodavan je onaj čas, u kojem se zbila povreda autorskih prava.

Ima li delo više autora, dostaje za zaštitu po ovom zakonu (§ 1. t. b), da je jedan od suautora srpsko-hrvatsko-slovenački državljanin.

---

*) Umjetničko odieljenje Ministarstva Prosvjete razaslalo je u rujnu 1926. fakultetima i interesentima na mnijenje predpredlog zakona o zaštiti autorskih prava, koji su bili izradili po nalogu ministarstva gg. dr. Milorad Stražnicky, profesor sveučilišta u Zagrebu, i dr. Janko Šuman, predsjednik uprave za zaštitu industrijalne svojine kod ministarstva trgovine u Beogradu.

Pošto je Umjetničko Odjelenje odustalo od svoje prvobitne namjere, da sazove komisiju za definitivnu redakcija zakonskog teksta, predalo je najprije sva stigla mnijenja gosp. dru Šumanu i prof. dr. Dolencu s pravnog fakulteta u Ljubljani, a zatim zajedno sa elaboratima ovih dvaju autoriteta gosp. prof. dr. Stražnickomu s nalogom, da preuzme konačnu redakciju teksta i obrazloženja.

Budući da je pitanje vrlo aktuelno, pa se ono nalazi i na dnevnome redu ovgodišnje skupštine Kongresa pravnika, donosimo ovdje tekst predloga, kako ga je konačno redigirao g. prof. dr. M. Stražnicky s uvodom obrazloženja takodjer iz pera istoga autora. (Op. ur.).

Digitized by Google

Izadje li neko književničko i umetničko delo u istoj godini u tuzemstvu i inozemstvu, uzima se, da je izašlo u inozemstvu.

§ 3.

Pod književničkim i umetničkim delima u smislu ovoga zakona razumevaju se:

1. dela književnosti, t. j. lepe literature i znanosti;

2. predavanja i govori, namenjeni širenju pobožnosti, pouci ili zabavi;

3. glazbena dela sa tekstom ili bez teksta:

4. horeografska i pantominska dela, u koliko su udešena za izvodjenje na pozornici pismeno ili inim načinom;

5. idejne skice, nacrti, planovi, zemljopisne karte, plastički predmeti, slikarije i risarije znanstvene ili tehničke struke napose, u koliko se ta djela po svrsi, kojoj su namenjena, ne smatraju delima likovne umetnosti;

6. dela likovne umetnosti, kao: dela slikarstva: rezovi (gravure) u kovini, drvu ili inom materijalu i svi proizvodi grafičke umetnosti; dela vajarstva, graverske i medaljerske umetnosti; arhitektonska i inžinjerska dela; umetnička dela primenjena u industriji; nacrti i planovi svake ruke za dela likovne umetnosti;

7. fotografska dela;

8. samostalna kinematografska dela, ako im autor daje režijom pozorišnom ili načinom prikazivanja značaj ličnoga i originalnoga umnoga proizvoda;

9. radiofonska i radioskopska dela.

§ 4.

Kinematografska, radiofonska i radioskopska se dela štite prema svojoj vrsti ili kao književnička dela ili kao dela likovne umetnosti ili kao fotografska dela.

§ 5.

Autorsko pravo zavaća kako dela u celosti tako i pojedine delove istih.

§ 6.

Kod prerada odnosno kod prevoda nekoga dela postoji samostalno autorsko pravo preradivača odnosno prevodioca, neovisno od autorskoga prava na originalnom delu.

Isto važi za književnička ili umetnička dela (§ 3.), koja su reproducirana kinematografijom ili postupkom, sličnim kinematografiji, radiofonijom, radioskopijom ili tome sličnim postupkom ili mehaničkim instrumentima.

§ 7.

Zaštitu u smislu ovoga zakona zadržava neko delo, ma da je već zaštićeno kao industrijski uzorak ili model.

§ 8.

Ovim se zakonom ne zaštićuju:

1. zakoni, naredbe, zvanične odluke i rešenja, pa ni spisi, izradjeni od zvaničnoga lica za zvaničnu upotrebu;

Digitized by Google

2. poslovne obznane, robni katalozi, cenovnici, izjave i uputstva za upotrebu industrijskih proizvoda, štamparski oglasi, koji služe potrebama domaćega i društvenoga života, knjige za upisivanje, bilježnice i slično. Ali se štite, kad se mogu po obliku ili sadržini smatrati delima književnosti ili umetnosti;

3. predavanja i govori, održani u javnim skupštinama javnopravnih tela i u javnim skupštinama, sazvanima u političke svrhe, zatim oni održani kod suda ili ine javne oblasti, izuzevši slučaj § 25.

§ 9.

Delo se smatra obelodanjenim, kad u originalu ili reprodukciji postane pristupačnim javnosti sa voljom autora ili nekog ovlaštenika autorskoga prava.

Ono je izašlo, ako se voljom autora ili nekog ovlaštenika autorskog prava stavi u promet.

§ 10.

Autor dela je onaj, tko je delo stvorio.

Smatra se autorom nekoga dela, dok se protivno ne dokaže:

a) onaj čije je gradjansko ime naznačeno na uobičajen način na pojedinim primercima dela. U pogledu likovne umetnosti (§ 3. t. 6.) smatrat će se naznačenjem gradjanskog imena stavljanje oznake, značajne za dotičnoga autora;

b) onaj, tko bude označen svojim gradjanskim imenom kao autor prigodom javnoga predavanja, javnoga predstavljanja, javnoga izvodjenja ili javnoga izlaganja dela.

Kod anonimnih ili pod pseudonimom izašlih dela ovlašten je nakladnik ili priredjivač vršiti prava, pripadajuća autoru, sve dok se taj ne utvrdi. (§ 40.)

§ 11.

Kad više lica stvori neko delo tako te se ne da lučiti posebni rad pojedinih lica, uživat će ta lica zajednički nedeljivo autorsko pravo. Autorskim pravom mogu autori raspolagati samo sporazumno, no svaki autor može samostalno istupiti protiv počinjene povrede autorskoga prava.

§ 12.

U pogledu dela, sastavljenih od samostalnih prinesaka raznih autora, koji čine celinu, postoji dvojako autorsko pravo: ono na celinu, pripadajući licu, koje je izdalo celo delo, i ono na pojedinim prinescima, pripadajući autorima odnosnih prinesaka.

§ 13.

Sa prinescima, izašlim u novinama, časopisima ili inim periodičkim delima (kalendarima, almanasima i t. d.), moći će dotični autori, nema li inog uglavka, slobodno raspolagati, čim izmine jedna godina, računajući od isteka one kalendarske godine, u kojoj je izašlo periodičko delo.

§ 14.

Ako je književničko delo udruženo sa glazbenim delom ili delom likovne umetnosti, autor svakoga od ovih dela zadržava svoje autorsko pravo.

To vredi i za druge kombinacije književničkih i umetničkih dela.

Digitized by Google

§ 15.

Autorsko pravo prelazi na naslednike. Kaducitetno pravo ovde ne postoji.

§ 16.

Autor ili njegov naslednik mogu preneti svoje autorsko pravo posve ili delimice, pogodbom ili odredbom za slučaj smrti.

Može se preneti i autorsko pravo na budućem delu, što ga treba tek stvoriti.

Ali pogodbu, kojom se prenose općenitim načinom autorska prava na budućim delima ili na vrstama takvih, može u smislu ovoga svaka stranka u svako doba otkazati. Otkazni rok, ako nije inako ugovoreno, iznosi jednu godinu. Stranke se ne mogu odreći prava otkaza.

§ 17.

Prenos prava vlasništva na delu ili na primerku njegovom ne prenosi podjedno autorsko pravo na delu, ako nije inako ugovoreno.

§ 18.

U slučaju prenosa autorskoga prava nije stečnik ovlašćen, da izmeni ili skrati delo, njegov naziv ili ime autora, bez dozvole autora ili njegovih naslednika.

§ 19.

Ime ili karakterističnu oznaku autora sme na delu likovne umetnosti staviti treće lice samo po pristanku autora.

Zabranjeno je kod umnožavanja dela staviti na primerku ime ili karakterističnu oznaku autora na način, koji bi mogao prozrokovati pometnje.

§ 20.

Ima li delo više autora (§ 11.), pa jedan od njih umre ne ostavivši zakonskih naslednika, a nije raspoložio sa svojim autorskim pravom za svoga života; ili se jedan od suautora odreče svoga autorskoga prava, pripasti će dotično autorsko pravo suautoru ili ostalim suautorima razmerno prema njihovim delima.

§ 21.

Autorsko pravo po sebi ne može biti predmetom ovrhe.

Predmetom ovrhe može biti ona imovinska korist, koja pripada autoru ili njegovim naslednicima (§ 15.) iz iskorišćivanja dela; zatim postojeće reprodukcije obelodanjenog dela; izradjena dela likovne umetnosti, odredjena za prodaju.

II.

Sadržaj autorskih prava.

§ 22.

Autor ima isključivo pravo, da obelodanjuje, umnožava i prometće svoje delo.

Dok delo ne bude obelodanjeno, pripada autoru isključivo pravo, da obaveštava općinstvo o svome delu.

Autorsko pravo na pozorišnom, glazbenom, kinematografskom radiofonskom i radioskopskom delu sadrži još i pravo javnoga izvodjenja.

Digitized by Google

Autor nekoga književničkoga dela ima isključivo pravo javnoga predavanja.

§ 23.

Autoru napose pripada isključivo pravo na:

1. ponovno izdanje dela u prvobitnom ili drugom obliku;
2. prevod na drugi jezik;
3. ponovni prevod na prvobitni jezik;
4. prerad nekoga dela iz proze u stihove i dramsko delo, te obratno;
5. izvode iz nekoga glazbenoga dela (zasebno izdavanje), udešavanje glazbenoga dela za razne druge glazbene instrumente i razne pevačke glasove;
6. prenos dela na instrumente, koji služe mekaničkomu izvodjenju glasova, naročito na ploče, valjke, vrpce i tome slično; zatim pravo na dozvolu, da se prenesena dela mogu javno izvoditi putem tih instrumenata; najzad pravo na prenos dela putem radio-električnim;
7. javno izvodjenje ili prikazivanje književničkoga ili umetničkoga dela (§ 3.) grafičkim putem ili putem knematografije ili sličnim načinom kao i putem radio-električnim;
8. reprodukciju dela likovne umetnosti;
9. izvadjanja po planu ili skici ili po zgradi kod inžinjerskih i arhitektonskih dela;
10. reprodukciju kinematografskoga dela (§ 3. t. 8.) u obliku inoga književničkoga dela (§ 4.).

§ 24.

Dozvoljava se reproducirati neko izašlo delo, zaštićeno ovim zakonom, u svrhu ličnoga usavršavanja učenika, ako dotično lice nema odatle materijalne koristi, te ako reprodukcija ostaje nepristupačna javnosti.

No to ne važi za izgradnju po sazidanoj zgradi ili po skici ili po planu, ma da su kod reprodukcije izvršene neke nebitne promjene.

§ 25.

Zabranjeno je umnožavanje ili prometanje predavanja i govora u zbirci, koja sadrži samo ili u glavnom govore nekoga autora, bez privole autora ili imaoca njegovih prava.

§ 26.

Dozvoljava se preštampavanje članaka iz novina i drugih periodičkih spisa u druge novine i periodičke spise, kad se njihov sadržaj odnosi na aktuelnu politiku, na religiozna, ekonomska i druga pitanja, koja javnost u široj meri interesuju, pod uslovom, da nije preštampavanje izrično od autora zabranjeno i da se smisao članka ne promeni. Porekio pozajmice uvek treba jasno označivati.

Preštampavanje članaka književnog, naučnog ili umetničkog sadržaja iz jednih periodičkih spisa u druge nije dozvoljeno ni u slučaju, da članak nije snabdeven zabranom.

Preštampavanje dnevnih novosti i vesti o raznim dogadjajima, koje imaju karakter običnih obaveštenja štampe, ovim zakonom nije zabranjeno. Ali se ne smeju preštampavati telegrafske i telefonske vesti, koje nose oznaku porekla od stranog korespodenta ili agencije, u druge no-

Digitized by Google

vine istog mesta pre isteka roka od 24 časa, računajući od prvoga obelodanjenja. Treba tada označiti jasno poreklo vesti.

§ 27.

Dozvoljeno je:

1. doslovno navadjanje pojedinih mesta ili odlomaka iz nekoga obelodanjenoga ili izašloga književničkoga dela, zaštićenoga ovim zakonom; uvršteni odlomci ne smiju ipak odnositi više od jedne desetine novoga dela, a ne smiju nikako premašiti tiskani arak onoga dela, iz kojega su izvadjena; onaj koji je odlomak uvrstio, dužan je naznačiti autora i upotrebljeni izvor;

2. uvrštavanje izašli manjih, ovim zakonom zaštićenih književničkih dela ili njihovih delova u zbirku, koja se sastoji iz dela više autora, ako je takova zbirka namenjena crkvi, školi ili nastavi uopće, no uz primerenu nagradu.

§ 28.

Ako se izvodi javno neko glazbeno delo sa tekstom, dozvoljeno je umnožavanje teksta, radi li se već o izašlom književničkom delu manjega obima, a i umnožava li se u svrhu bilo naplatne bilo besplatne podele medju posetioce izvedbe. Ovaj se propis ne proteže na operne tekstove ili na druga književna dela, odredjena već po obliku i sadržaju za glazbena dela (operete, oratorije i t. d.).

§ 29.

Dozvoljeno je:

1. navadjanje pojedinih mesta već izašloga glazbenoga dela u samostalnom književničkom delu;

2. uvrstavanje već izašlih glazbenih dela manjega obima u zbirku, u kojoj su sadržana dela više skladatelja, ako je takova odredjena za škole, izuzev glazbene škole, ali uz primjerenu nagradu.

§ 30.

Dozvoljeno je: dela likovne umetnosti ili fotografska dela, izašla ili trajno javno izložena:

1. uvrstiti u samostalno znanstveno delo ili udžbenik, odredjen za školsku nastavnu upotrebu, no isključivo u svrhu tumačenja teksta;

2. prikazivati putem kinematografije ili pomoću optičkih sprava prigodom znanstvenoga ili poučnoga predavanja.

§ 31.

Dozvoljeno je reproduciranje dela likovne umetnosti (§3. t. 6.), ako su ta dela izložena trajno na ulicama, trgovima ili javnim baštama, — putem slikanja, crtanja ili fotografije, pa i prometanje odnosnih reprodukcija.

Ipak se reprodukcija ne smije upotrebiti u istu svrhu, kojoj služi original.

§ 32.

Upotreba tudjih dela u smislu §§ 27.—31. ovoga zakona dozvoljena je samo tako, da se glede njih ne učini nikakova izmena.

Digitized by Google

Kad se u smislu §§ 27.—31. reproduciraju dela likovne umetnosti dozvoljene su izmene u pogledu dimenzija, odnosno one izmene, što ih traži postupak umiožavanja.

§ 33.

Tko upotrebljava tudje delo u smislu §§ 27.—31., treba da navede na jasan način izvor, odakle ga je uzeo. Kod ilustracija unetih u tekst, treba staviti i ime odnosno oznaku, značajnu za umetnika, ako je takva i na originalnom delu.

§ 34.

Portrei, dela likovne umetnosti ili fotografije, smiju se prometati ili javno izlagati samo sa privolom portretiranoga lica. Uzima se, da je dana takova privola, ako je portretirano lice dobilo nagradu za reproduciranje. Po smrti portretiranoga lica, a za razdoblje od 10 godina, računajući od dana njegove smrti, potrebna je privola rodjaka. Pod rodjacima se ovdje razumevaju preživeli bračni ili životni drug i deca, ako ovih nema roditelji portretiranoga lica.

§ 35.

Bez privole, spomenute u prethodnom §-u, smiju se javno izlagati, prikazivati te prometati:

1. portrei iz savremene historije;

2. slike, u kojima se prikazuju ličnosti kao dodatak nekoga predela ili ine scenarije;

3. slike, koje prikazuju zborove, povorke i slične dogadjaje, kojima su prisustvovale prikazane ličnosti;

4. neporučeni portrei, ako njihovo javno izlaganje, prikazivanje ili prometanje odgovara nekom višem interesu umetnosti.

Ipak je to (t. 1.—4.) dozvoljeno samo tada, ako se time ne vredja opravdani interes portretiranoga lica odnosno posle njegove smrti opravdani interes njegovih rodjaka.

§ 36.

Za svrhe pravosudja i javne bezbednosti mogu vlasti umnožavati, javno izlagati, prikazivati te prometati portre i bez privole ovlaštenoga lica odnosno njegovih rodjaka.

§ 37.

Za javnu izvedbu opere ili inoga glazbenoga dela s tekstom ili podloženom pozorišnom radnjom (plesom), treba samo privolu autora glazbenoga dela. Time se ne dira u pravni odnošaj, koji postoji izmedju toga autora i autora teksta.

§ 38.

Privatna pisma, dnevnici i poverljivi zapisci, koje autor nije namenio za obelodanjenje, mogu se izdavati samo njegovom privolom te sa privolom naslovnika. Posle smrti kojega od njih, nije li preminuli ništa odredio, mogu se takva pisma izdavati samo sa privolom preživeloga bračnoga ili životnog druga, neposrednih ascendenata i neposrednih descendenata.

Digitized by Google

III.

Trajanje zaštite autorovih prava.

§ 39.

Zaštita autorskih prava na književničkim i umetničkim delima (§ 3. t. 1.—9.), izašlim pod gradjanskim imenom autora (§ 10.) za života njegova, prestaje po isteku roka od 50 godina, računajući od smrti autorove.

§ 40.

Zaštita autorskih prava na književničkim i umetničkim delima (§ 3. t. 1.—9.) izašlim anonimno ili pod pseudonimom, prestaje po isteku roka od 50 godina, računajući od dana, kad je delo izašlo.

Ako se naknadno u tom roku obelodani gradjansko ime autora, računa se zaštitni rok od 50 godina po propisima §§ 39. i 43. ovoga zakona.

§ 41.

U pogledu književničkoga i umjetničkoga dela (§ 3. t. 1.—9.), sastavljenoga iz priloga više autora (§ 12.), računa se rok od 50 godina po propisu §§ 39. i 40. prema tome, da li je autor naznačen svojim gradjanskim imenom ili anonimno odnosno pod pseudonimom.

§ 42.

Zaštita autorskih prava na književničkim i umetničkim delima (§ 3. t. 1.—9.), izašlim posle smrti autora, prestaje nakon 50 godina, računajući od dana, kad je delo izašlo.

§ 43.

Zaštita autorskog prava na književničkom i umetničkom delu (§ 3. t. 1.—9.), koje je stvorilo više autora (§ 11.), a glede kojega se rok zaštite računa od dana autorove smrti, prestaje po isteku roka od 50 godina računajući od dana smrti onoga autora, koji je posljednji preminuo.

§ 44.

Zaštita autorskih prava na književničkom i umetničkom delu (§ 3. t. 1.—9.), izdanom po nekom pravnom licu, društvu, oblasti, naučnom zavodu, ili javnom institutu, prestaje po isteku roka od 50 godina, računajući od dana, kad je delo izašlo.

§ 45.

Zaštita autorskih prava na fotografskom delu (§ 3. t. 7.) prestaje po isteku roka od 20 godina, računajući od dana, kad je to delo izašlo. Glede fotografskoga dela, izašloga po smrti autora, prestaje zaštita autorskoga prava po isteku roka od 20 godina, računajući od smrti autora dela.

§ 46.

Rok zaštite autorovih prava na kinematografskom, radiofonskom ili radioskopskom delu (§ 3. t. 8. i 9.) odredjuje se prema tome, treba li to delo uzeti kao književničko delo ili kao delo likovne umetnosti ili kao fotografsko delo (§ 4.).

§ 47.

Kod dela izašlih u više samostalnih delova, izdanih u razno vreme, kao i u pogledu [illegible] izveštaja, listova, svezaka, uzima se svaki deo,

Digitized by Google

izveštaj, list, svezak glede izračunavanja zaštitnoga roka kao samostalno delo.

Kad se neko delo izdaje u svescima, koji čine jednu celinu, a izlaze u razno doba, računa se zaštitni rok od dana izdanja poslednjega sveska.

§ 48.

Kod izračunavanja roka zaštite autorskoga prava ne uzima se u obzir kalendarska godina, u koju pada činjenica, odlučna za početak odnosnoga roka.

IV.

Povreda autorskoga prava.

§ 49.

Tko protupravno t. j. bez privole autora, njegovog pravnoga naslednika ili inoga autorsko-pravnoga ovlaštenika (§ 10.) raspolaže sa ovlaštenjem, koje u smislu ovoga zakona čini sadržaj autorskih prava, počinja povredu autorskoga prava, pa odgovara po postojećim zakonskim propisima, kao i po posebnim propisima ovoga zakona.

§ 50.

Tko znalice vredja autorska prava, navedena u §§-ima 22. i 23. ovoga zakona, počinja prestup, kažnjiv zatvorom od 1— mjeseci ili novčanom globom od Din 1.000—60.000.

U slučaju ružnoga koristoljublja može se izreći jedna i druga kazan.

Kažnjiv je i pokušaj povrede.

§ 51.

Napose počinja, ako delo nije prema općem kaznenom zakoniku strože kažnjivo, prestup, kažnjiv po § 50. ovoga zakona:

1. ko u nameri varanja
   a) opremi tudje delo svojim ili drugim imenom tudjeg književnika ili umetnika;
   b) napravi lažnu prijavu u registar autora;
2. ko delo sa znanjem, da je krivo označeno, stavi u promet.

I pokušaj ovoga prestupka je kažnjiv.

§ 52.

Tko znalice

1. protivno propisima §§ 18. i 32. ovoga zakona izmeni neko delo ili naziv njegov ili naziv autora, ili delo skrati;
2. protivno propisu § 19. ovoga zakona stavi na delo likovne umetnosti ime ili karakterističnu oznaku autora; ili, umnožavajući takovo delo, stavi na nj ime ili karakterističnu oznaku autora na takav način, te bi mogla nastati zabuna;
3. protivno propisu §-a 25. ovoga zakona umnožava ili promeće govore ili predavanja u zbirci;
4. protivno propisu §-a 26. ovoga zakona novinske telegrafske ili telefonske vesti prenosi u druge novine;
5. protivno propisu §-a 33. ovoga zakona propušta navesti ime autora upotrebljenoga dela, te izvor;
6. protivno propisu §-a 34. ovoga zakona promeće ili javno izlaže tudji portre;

Digitized by Google

7. protivno propisu Š-a 53. ovoga zakona vredja opravdani interes preslikanoga lica ili njegovih rodjaka;

8. protivno propisu Š-a 24. izradjuje po tudjoj skici ili nacrtu ili zgradi arhitektonsko delo, ma da je pri tom izvršio neke nebitne promene;

počinja prestup, kažnjiv zatvorom od 7 dana do 2 meseca ili novčanom globom od Din 500 do 10.000.

U slučaju ružnoga koristoljublja može se izreći jedna i druga kazna.

Počinja se prestup, označen u tački 5. ovoga Š-a, i u slučaju grube nemarnosti. Tada je kazan zatvor 3 dana do 1 mjeseca ili novčana kazna od Din 100 do 5.000.

§ 53.

Prestup kažnjiv po Š-u 51. ovoga zakona počinja i onaj, tko daje svoje prostorije bilo besplatno bilo naplatno u svrhu, da se izvrši protuzakonito predavanje, izvodjenje ili prikazivanje ili izlaganje nekoga dela, ako je znao za odnosnu protuzakonitost.

§ 54.

O prestupcima, navedenima u predidućim Š-ima, sudit će sudovi nadležni za prestupe kvalificirane po kaznenom zakoniku.

Sud postupa u slučajevima §§ 50., 52. i 53., samo na zahtev povredjenoga lica, u slučajevima Š-a 51. gonit će se kažnjivo delo iz zvanične dužnosti.

Do donošenja jednog krivičnog zakona i zakona o postupku sudskom u krivičnim delima za celu Kraljevinu, za ove vrste — u koliko ne postoje specijalni propisi u ovom zakonu — primenjivaće se opšti propisi krivičnog zakona i zakona o postupku sudskom u krivičnim delima, važeći za teritoriju nadležnog suda.

Kazan zatvora u slučajevima §§ 50., 52. i 53. izvršiće po načelima § 92. zakona o štampi.

Novčane kazne izriču se u korist državne kase i teku u fond, koji se ustanovi za potpomaganje siromašnih autora i njihove porodice.

§ 55.

Na zahtev povredjenoga lica može kazneni sud presuditi, da se protupravno izradjene, prikazivane, javno izložene ili u promet stavljene reprodukcije, portrei odnosno primerci dela, kao i orudje, sprave koje služe isključivo protupravnom umnožavanju: oblici, valjci, ploče kameni, vrpce i sl. poništе, zatim da se poništе rukopisi, knjige tekstova, partiture, prepisane uloge; nadalje da se štamparski slog razloži. — ako su sve spomenute stvari u vlasništvu ili posjedu povreditelja ili njihovih naslednika.

Mogu li se spomenute reprodukcije ili sprave preinačiti tako, da se odstrani ili spreči povreda autorskoga prava, a da se one ne unište, moći će sud na to presuditi, ako vlasnik uzme na sebe dotične troškove.

Bude li povreda autorskog prava obuhvatila samo deo dela, važe gornji propisi samo u pogledu dotičnoga dela.

Ne važe ovi propisi za povredu autorskoga prava na arhitektonskom delu.

Digitized by Google

§ 56.

Umesto poništenja predmeta, navedenih u Š-u 55., odnosno jednoga dela njihovoga, može povredjeno lice zahtevati, da mu se izruče ti predmeti, ili jedan deo njihov, uz primernu odštetu, koja ne sme prekoračiti troškove izradbe.

§ 57.

Na zatev povredjenoga lica moći će kazneni sud dosuditi mu i naknadu štete, u koliko se po kaznenom postupku dade dokazati opstojnost i visina štete.

Naknadjuje se kako prouzročena šteta tako i izmakla dobit (pun zadovoljenje).

Za pozorišne i kinematografske predstave, koncertne ili radiofonske izvedbe, javna predavanja i izložbe, priredjene bez dozvole autora odnosno ovlaštenika autorskoga prava, imade prireditelj platiti povredjenome celi prihod nepovlaštenih priredbi, bez odbitka troškova izdatih na njih.

Ako je delo predstavljeno, izvedeno odnosno izloženo s drugim delima, ima se kao svota odštete ustanoviti razmeran deo dohotka.

Sud može dosuditi povredjenome i povrh ovih odšteta po vlastitom slobodnom rasudjenju svotu, kao naknadu za veću pretrpljenu štetu i za izmaklu dobit.

Povrh toga može kazneni sud dosuditi povredjenom licu na njegov zahtev posebnu naknadu za ličnu povredu (zadovoljštinu). Veličinu takove novčane naknade odredjuje sud po svojem slobodnom rasudjenju.

§ 58.

Tužitelj može zahtevati, da se presuda kaznenoga suda obelodani na trošak osudjenoga. Sud će pri tom uzeti u obzir predloge tužiteljeve

§ 59.

Povredjeno lice ovlašteno je zahtevati kod gradjanskih sudova i prije podnesene tužbe, a kod kaznenih sudova posle podnesene tužbe, a prije izrečene presude, da se u Š 55. ovoga zakona navedeni predmeti uzapte i pohrane, kao i to, da sud odredi sve nužne mere, da se povreda autorskoga prava ne počini ili ne ponovi.

Kod protupravno državnih predavanja, izvodjenja ili izlaganja može povredjeno lice tražiti, da se uzapte priodi, te da mu se dosude u presudi.

Tražilac mora dokazati:

1. da je njegovo autorsko pravo već povredjeno ili da će biti povredjeno;

2. da će se bez gornjih mera teško dati nadoknaditi šteta, koja preti.

Sud rešava o tim zahtevima saslušavši prethodno protustranku; no u hitnim slučajevima može dozvoliti zatražene gornje mere i mimo toga saslušanja.

Tražiocu odredit će se rok za podnošenje tužbe, nije li je još podnio. Ne podnese li tužbu u tom roku, opozvat će sud naredjene mere.

Digitized by Google

Sud može na zahtev protustranke ili ureda radi narediti, da tražilac obezbedi protustranci štetu, koja joj eventualno može nastati po odredjenim, gore spomenutim merama.

§ 60.

Nezavisno od povedenja kaznenoga postupka može povredjeno lice tražiti od gradjanskoga suda naknadu štete u smislu §-a 57. ovoga zakona.

§ 61.

Povredjeno lice ovlašteno je zahtevati kod gradjanskoga suda, da taj ustanovi opstojnost njegovih autorsko-pravnih ovlaštenja, te da zabrani daljnu povredu istih. Podjedno može tražiti, da mu povreditelj izruči svoje obogaćenje, sve da ne tereti povreditelja nikakova krivnja. A može tražiti i provedbu u §§-a 55. i 56. spomenutih mera.

§ 62.

Mere, navedene u §§ 55. i 56. ovoga zakona, može tražiti povredjeno lice bez obzira na to, tereti li povreditelja krivnja ili ne.

§ 63.

Zahtev na kazneni progon u smislu predhodnih §§-a zastaruje u roku od 3 godnie, računajući od dana, kada je izvršena povreda autorskoga prava.

§ 64.

Zahtev za naknadu štete zastaruje u roku od tri godine, računajući od dana, kada je autor saznao za počinitelja i nastalu štetu.

§ 65.

Zastara (§ 63.) počinje teći danom, kada je poslednji put učinjeno dotično protupravno delo.

§ 66.

Kod protupravnoga umnožavanja počinje teći zastara (§ 63.) danom, kad je ono dovršeno; ako je učinjeno u svrhu prometanja, teče zastara tek od dana, kad je dotični primerak prvi put stavljen u promet.

§ 67.

Zastara prestupa §-a 52. t. 5. ovoga zakona počinje teći onim časom, kad je prvi put obelodanjeno dotično delo.

§ 68.

Zatev na poništenje u smislu §-a 55. ovoga zakona može se staviti tako dugo, dok još ima predmeta povrede.

V.

Završni propisi.

§ 69.

Ovaj se zakon primenjuje i na dela, nastala prije nego li je on stao na snagu.

Samo ona naredjenja, koja se tiču gonjenja kaznenopravnih dela po ovom zakonu, primenjuju se od dana, kad je zakon stao na snagu.

Digitized by Google

Naročito uživaju punu zaštitu ona dela, koja dosele nisu uopće ili nisu bila u opsegu ovoga zakona zaštićena.

§ 70.

Kod izračunavanja roka zaštite autorskih prava uzima se u obzir i vreme, proteklo od svršetka one godine, u kojoj se zbila činjenica, odlučna za dotični zaštitni rok, do dana, kada je stao na snagu ovaj zakon (§ 48.).

§ 71.

Ako je autorsko pravo u celosti ili deljmice preneseno na drugo lice, prije nego li je stao na snagu ovaj zakon, ne će se smatrati u slučaju dvojbe prenesenim ono autorsko-pravno ovlaštenje, koje autoru pripada tek po ovom zakonu.

Svako se autorsko-pravno ovlaštenje, preneseno pismenim ili usmenim ugovorom prije, nego li je stao na snagu ovaj zakon, može otkazati unutar jedne godine od dana, kad je ovaj zakon stao na snagu. Otkazni je rok jedna godina.

§ 72.

Dosele dozvoljeni, a po ovom zakonu zabranjeni, preradi, prevodi i reprodukcije, izašli u celosti ili delimice, pre nego li je stao na snagu ovaj zakon, smatrati će se i dalje dozvoljenima.

Mogu se prometati i dalje primerci i reprodukcije, dovršeni i izradjeni pre stupanja na snagu ovoga zakona, ali samo tada, ako se ovi na molbu interesovanoga lica, podnesenu u roku od tri meseca posle stupanja na snagu ovoga zakona, prijave političkoj vlasti prve molbe, zapišu u naročiti spisak i provide pečatom (žigom).

Oblik ovoga spisa, sadržinu upisa, oblik pečata i izvršenje postupka propisat će Ministar Prosvete sporazumno sa Ministrom Unutrašnjih Dela.

§ 73.

Dosele dozvoljena, a po ovom zakonu zabranjena, umnožavanja i reprodukcije mogu se dovršiti, ako se s njima započelo prije, nego li je ovaj zakon stao na snagu. Jednako se mogu sprave za umnožavanje i reprodukciju, izradjene već prije, nego li je stao na snagu ovaj zakon, upotrebljavati u tu svrhu još za vreme od daljnjih 6 meseci, računajući od dana, kada je stao na snagu ovaj zakon.

S ovim spravama dovršeni ili izradjeni primerci i reprodukcije mogu se u buduće takodjer prometati, ali samo pod uslovima, postavljenim u predidućem §-u 72.

§ 74.

Pozorišna i glazbena dela, koja su se sa autorovim ovlaštenjem ili zbog pomanjkanja zakonske zaštite dozvoljeno izvodila, pre nego li je stao na snagu ovaj zakon, može prijašnji priredjivač izvedbi dela i nadalje slobodno izvoditi za vreme od jedne godine, računajući od dana, kada je stao na snagu ovaj zakon.

§ 75.

Kod ministarstva za trgovinu i industriju uvesti će se registri autora, u koje će se unositi upisi u smislu ovoga zakona.

Digitized by Google

Oblik ti registara i postupak pri upisu u njih odredit će ministar trgovine i industrije naredbom.

§ 76.

Kad stane na snagu ovaj zakon, prestaju važiti ovi zakoni:

1. zakon od 26. decembra 1895., koji se tiče autorskih prava na delima književnosti, umetnosti i fotografije (L. D. Z. 1895. broj 197.);

2. zakon od 26. februara 1907. (L. D. Z. 1907. broj 58), kojim se menja u predhodnoj tački spomenuti zakon;

3. zakon, član. XVI. od god. 1884., zajedničkoga hrvatsko-ugarskoga sabora.

Jednako gube pravnu moć oni propisi zakona, ostalih na snazi koji su u opreci sa kojim propisom ovoga zakona.

§ 77.

Ovaj zakon staje na snagu . . . . . .

Preporučujemo Našem Ministru Pravde, ministru Trgovine i Industrije, ministru Unutrašnjih Dela i ministru Prosvete, da ovaj zakon obnaroduju, te da izdadu potrebne naredbe na provedbu njegovu, a svim Našim Ministrima, da se staraju za njegovo izvršenje, vlastima pak zapovedamo, da po njemu postupaju, a svima i svakome, da mu se pokoravaju.

UVOD OBRAZLOŽENJA.*)

Našim ustavom već zagarantovana je državna zaštita nauci i umetnosti (čl. 16., 1. stav.) i isto tako (čl. 24.) proizvodima umnoga rada, autora.

Ali ova garancija dosada bila je samo platonično priznanje prava na proizvodima umnoga rada. Faktična, zakonom regulisana zaštita, dana je samo jednoj vrsti umnih proizvoda i to pronalascima (izumima) na polju zanatske ili industrijske proizvodnje, koji se zaštićuju zakonom o zaštiti industrijske svojine od 17. II. 1922.

Mnogo većim granama proizvoda umnoga rada, to jest delima književnosti, muzike i likovne umetnosti, — kad se abstrahira od materijalne zaštite same telesne izradjevine (pokretna stvar; stvarno pravo po gradanskom zakoniku) — dosada naše zakonodavstvo još nije izašlo na susret. U nekim delovima naše države, istina je, još važe propisi austrijskog zakona od 16. XII. 1895. odnosno hrvatsko-ugarskoga zakona od 26. IV. 1884. god. o autorskom pravu; no ova, na iznesene delove naše Kraljevine ograničena k tomu nedostatna zaštita, je jedan razlog više, da se donese zakon o zaštiti književničkih i umetničkih dela, koji će važiti za celu našu državu, kako ga ima ceo kulturni svet, uračunavši naše susede na Balkanu Rumunje i Bugare, pa čak i Turke.

U poslednje je vreme najveći broj evropskih država revidirao svoje zakonodavstvo o autorskom pravu, da ga dovede u sklad potrebama

*) Donašamo samo uvod obrazloženja, dok njegov posebni dio radi preopširnosti sada ispuštamo.

Digitized by Google

života, zasadama nauke i rezultatima, inspirisanim međunarodnim zakonodavstvom na polju autorskih prava jednu uniformnost, koja se u drugim granama zakonodavstva retko opaža. To izlazi iz same prirode ove pravne materije. Svi proizvodi uma, naročito pak dela književnosti i umetnosti, imaju tendenciju, da se rasprostru medju najširim krugovima Pojedina dela teže preko granica zemlje i ima mnogo slučajeva, da se rasturi jedno delo mnogo više u stranim zemljama nego u zemlji porekla. Autorsko pravo, zaštićeno po narodnom zakonu, bilo bi, naravno, iluzorno, kad bi bila zaštita ograničena na domaću zemlju. Što više umetnost i književnost postaju opšte dobro svih naroda, tim življe oseća se potreba, da se umetničkim ili književničkim delom stečena prava zaštite i protiv povreda u inostranstvu.

Ugovori, koji su se zaključivali medju pojedinim državama, pokazali su se u materiji proizvoda uma kao nepraktični. Došlo je do velikih Saveza kako na polju zaštite industrijskih proizvoda, tako na polju zaštite autorskih prava.

Tako se zaključila prvobitno Pariška Unija za zaštitu industrijske svojine od 20. III. 1883., koja obuhvata sem zaštite industrijske svojine i suzbijanju ilojalne konkurencije. Ovoj Pariškoj Uniji, koja je bila više puta revidirana (zadnji put u Vašingtonu 1911.), pristupile su skoro sve glavne države Evrope — izuzev Rusiju, Sjedinjene Države Severne Amerike, Brazilija i Japan. I naša država pristupila je ovom Savezu (26. II. 1921. godine).

Na polju zaštite autorskih prava zaključila se u cilju medjunarodne zaštite medju raznim državama Evrope — izuzev Austrije, Ugarske, Rusije i Balkanskih država — takozvana Bernska konvencija od 9. IX. 1886., poboljšana Pariškom Konvencijom 1896. i izmenjena Berlinskom Konvencijom 1908. (revidirana Berlinska Konvencija od 13. XI. 1908.) odnosno Bernskim protokolom od 20. III. 1914. godine.

Koliko se daje važnosti medjunarodnoj zaštiti autorskih prava, vidi se iz toga, što su posle svetskog rata, pobedioci savezničke i udružene države — pa medju njima i naša Kraljevina — u ugovorima o miru zahtevali od svih pobedenih zemalja, pa i od Bugarske i same Turske, da pre isteka roka od 12 meseca, računajući od dana stupanja na snagu ugovora o miru, pristupe pomenutoj Bernskoj Konvenciji za zaštitu književničkih i umetničkih dela i da zakonskim odredbama, donetim saobrazno načelima navedene konvencije, priznaju i štite autorska prava državljana savezničkih i udruženih zemalja. Prirodno je, da, kad naša država traži od drugih zemalja zaštitu autorskih prava za svoje državljane, i od svoje strane pruži svojim državljanima narodnu autorsku zaštitu i, u cilju uzajamnosti, da pristupi postojećoj revidiranoj Bernskoj Konvenciji. Toj pripadaju sada sledeće države: Nemačka, Austrija, Belgija, Brazilija, Bugarska, Danska, Dancig, Španija, Francuska, Velika Britanija, Ugarska, Italija, Japan, Luksenburg, Maroko, Norveška, Holandija, Poljska, Portugalija, Švedska, Švajcarska, Čehoslovačka, Tunis, kao i Grčka, Haiti, Liberija, Monako i Urugvaj.

Kako se ni druga zakonodavstva ne upuštaju u neplodna teorijska razmatranja o prirodi autorskoga prava, ni predloženi nacrt ne precizira u tom pogledu svoje stanovište, i ako se u glavnom drži nauke slavnog

Digitized by Google

naučnika Kolera, koji autorsko pravo uopšte smatra za pravo na bestelesnim stvarima ili na imaterijalnom dobru.

Nacrt izbegava, da daje naročite definicije, šta je umni proizvod, delo književnosti, umetnosti, fotografije. Ima i zakonskom projektu raznih termina (novi pojmovi), kojih se pravni obim teško da ograničiti. U tom pogledu i nacrt — kako to čine druga zakonodavstva, naročito kod novih materija ograničenje i rastumačenje tih pojmova prepušta praksi i nauci, koja treba da se razvije i utiče na judikaturu. U srodnoj materiji, u pravu pronalaska, još danas ne eksistira jedna potpuno tačna definicija o tome, što je pronalazak, koji se može zaštititi. Umni proizvodi u raznim granama čovječjega rada uvek donose novosti, koje opet menjaju već jedamput formulisanu definiciju. Isto tako je kod autorskoga prava. I ovde neograničena mogućnost umnog razvitka upliviše na pravne pojmove i ne dozvoljava stabilizaciju prava i mogućnost, da se utvrde definicije. Treba samo uočiti nove proizvode uma n. pr. na kinematografa, instrumente za mehaničku reprodukciju glasova, radiografiju itd. — što znači stalnu fluktaciju autorskih prava.

Predloženi nacrt zakona donosi malo novo; on donosi većinom propise, koji odgovaraju propisima medjunarodne Bernske revidirane konvencije i propise, koji su već primljeni u drugim narodnim zakonima o zaštiti autorskih prava. Kao primjer služilo je novije zakonodavstvo onih evropskih država, koje pristupiše k revidiranoj Bernskoj Konvenciji. Neki propisi uzeti su iz ruskog Zakona od 20. III. 1911. o zaštiti autorskih prava, koji su (sada u Sovjetskoj Rusiji ovaj zakon više ne važi) ušli u bugarski zakon o autorskom pravu od 11. VII. 1911.

Dragocenu pomoć kod izrade ovog zakonskog projekta pružio je moderni švajcarski zakon od 7. XII. 1922., austrijski od 31. VIII. 1920., ugarski od 31. XII. 1921., rumunjski od 28. VI. 1923., grčki od 16. VII. 1920.; osim toga nemački zakon o literarnom autorskom pravu od 19. VI. 1901., odn. 22. V. 1920., o umetničkom autorskom pravu 9. I. 1907. odn. od 22. VI. 1910., švedski zakoni od 30. V. 1919. o zaštiti književnih i muzičkih dela, o zaštiti likovne umetnosti i o zaštiti fotografskih dela, najnoviji čehoslovački i poljski zakon o autorskim pravima, od god. 1921. i 1923.; konačno zakon Vel. Britanije o zaštiti autorskih prava od 16. XII. 1911. i Nove Zelandije od 22. XI. 1913. Osim toga se upotrebio materijal iznet u Glasniku, koji izdaje međunarodni biro Unije za zaštitu književnih i umetničkih dela u Bernu »Le droit d'Auteur«.

Radilo se dakle o tom, da se stvori nešto korisno, a ne nešto pod svaku cenu novo.

Ovaj je predlog dostavljen svim interesovanim krugovima (književničkim društvima, naučnim institutima, pravničkim fakultetima, udruženju za zaštitu autorskih prava.)

Definitivni tekst sastavljen je uvaženjem napomena tih krugova.

Konačno ističemo, da će propisi o t. zv. nakladnom pravu (nakladnoj pogodbi) ući u novi trgovački zakon.

Digitized by Google

MJESEČNIK
GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:
BROJ 4. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor. ZAGREB 1928.
GOD. LIV. Dr. Ivo Politeo, odvjetnik. TRAVANJ.

O pravnom i socijalnom položaju plemića kurijalista u doba feudalizma i o nekim drugim osebujnim pravnim institucijama čisto urbarske naravi

Napisao Janko Osvald, umirovljeni vijećnik stola sedmorice.

(Svršetak.)

Ali već i sami latinski nazivi, kojima su se vlastelini i plemići kurijalisti u urbaru Marija-Terezijanskom i kasnijim urbarskim zakonima iz doba feudalizma nazivali, pokazuju razliku izmedju vlastelina i ovih iz plemićkoga staleža. Vlastelin se je zvao »dominus« ili »dominus terrestralis« (zemaljski gospodar), jer je na svojem alodijalnom zemljištu, u koliko ga nije sam trebao za vodjenje gospodarstva, naselio zemljoradnike, koji su prema opsegu zemljišta davali tlaku, te su se zvali »kmetovi«, »subiditi« ili »coloni«, dok su se plemići nazivali »nobiles« ili »subiditi nobiles« za razliku od podložnika neplemića »subiditi ignobiles«. Povrh toga imao je dominus terrestralis »sedem dominalem« t. j. vlastelinski sud, koji je krojio pravdu vlastelinskim podložnicima u prvoj molbi, — naročito u parnicama izmedju vlastelina i podložnika.

I u urbarskoj judikaturi nisu bili plemići krijalisti kao ni slobodnjaci smatrani vlastelinima-komposesorima, već su u segregacijonalno-komposesoralnim parnicama poput bivših podložnika nadjeljivani urbarskom pašom i dvarijom iz segregacijonalno-komposesoralnoga objekta, kojega je ostatak nakon toga surazmjerno bio podijeljen medju vlasteline komposesore. Od mnogobrojnih evo za to jednoga praktičnoga primjera iz urbarske judikature.

U segregacijonalno-komposesoralnoj parnici vlastelina A. kao tužitelja, proti vlastelinima B. — L. i plemićima kurijalistima, te bivšim kmetovima gornjih vlastelina t. j. tužitelja i tuženih, radi komposesoralne podjelbe suposjeda, izlučenja skupnih pašnjaka i uredjenja šumskih užitaka, bila je nakon provedene rasprave o dopustivosti izrečena osuda, po kojoj nema zapreke zakonite niti pogodbene, protiv zahtijevanoga uredjenja posjeda, te da se ima izvršiti i surazmjerna dioba komposesorata. Iza pravomoćnosti ove

Digitized by Google

osude o dopustivosti obavio je urbarski povjerenik vrlo opsežna i izvanredno kompliciranа prethodna izvidjenja. Tom prigodom je medju ostalim sastavljen vrlo točan i opsežan popis svih segregacijonalno-komposesoralnih, u parnicu povučenih, skupnih objekata s ukupnom površinom od 2.406 rali 1.528□° Zatim je isti povjerenik sastavio pregledno i točno propisane urbarske tabelice i to:

1. Popis bivših podložnika, poredanih po vlastelinstvu, kojemu su do god. 1848. podavali tlaku, te uz oznaku staroga kućnoga broja od god. 1848. Ujedno je ustanovljen temeljem Marija-Terezijanske regulacije te zemljo-rasteretnoga operata u ovom popisu opseg ovlaštenja svakoga pojedinoga podložnika na pašu i drvariju, te koliki je ukupni opseg prava ovlašteništva svakoga pojedinoga vlastelina-komposesora. Ovo je ustanovljenje potrebno radi opredjeljenja kompleksa, koji se ima izlučiti za nadjeljenje njihovo šumsko-paševinskom pripadnošću i jer je to prema sporazumu suvlastelina imao biti ključ surazmjernoj diobi komposesorata, kako je to bivalo u svim segregacijonalno-komposesoralnim parnicama, pošto obično nije bilo poznato, kako je i kada nastao komposesorat. Prema ovomu popisu je bilo sveukupno 169 bivših podložnika raznih vlastelina-komposesora s ukupnim ovlaštenjem na 68 cijelih starih selišta.

2. Popis svih plemića kurijalista uz oznaku staroga kućnoga broja sa pripadnošću, otpadajućom na dva urbarska selišta (§ 9. zak. čl. XII:1836.), pa pošto ih je bilo 159, to je na nje prema uspjehu obavljene klasifikacije po šumsko-gospodarskim vještacima u ime šumsko-paševinske pripadnosti iz skupnoga segregacijonalnoga komposesoralnoga objekta izlučena površina, koja bi otpala na 318 cijelih urbarskih selišta.

3. Popis slobodnjaka, kojih je bilo 31, i to svaki s ovlaštenjem na jedno urbarsko selište.

Konačno je bila po šumsko-gospodarskim vještacima obavljena i klasifikacija u segregaciju povučenih skupnih pašnjaka i šuma, a nakon obavljene autentikacije završena rasprava (3. dio segregacijonalne parnice), te izrečena meritorna osuda, kojom je bila dosudjena od cjelokupnoga segregacijonalno-komposesoralnoga objekta površina od 2.406 rali i 15.280□° u ime šumsko-paševinske pripadnosti svim bivšim podložnicima kao bivšim kmetovima u ovoj parnici priznatih komposesora-vlastelina, plemićima kurijalistima, slobodnjacima i pučkomu učitelju s ukupnim ovlaštenjem na 410 $^{2}/_{8}$ urbarskih selišta ukupna površina od 2.182 rali 530□° dok je ostatak komposesoralskoga objekta od 224 rali 998□° surazmjerno prema ključu starih selišta podijeljen na jedanaest vlastelina kao komposesora, u ovoj parnici priznatih.

Ali ovom, strogo prema propisima urbarskih zakona provedenom, segregacijonalno-komposesoralnom parnicom, u kojoj je konačnu osudu izrekao sudbeni stol kao urbarski sud u Zagrebu, te istu potvrdio stol sedmorice, ima se utvrdjenim smatrati:

Digitized by Google

1. Važna ustanova § 170. minist. naredbe od 28. prosinca 1857., kojom se imperativno odredjuje, da se u parnicama segregacijonalno-komposesoralnim, u kojima osim vlastelina-komposesora učestvuju i njihovi bivši kmetovi, kao što i ovima usporedjeni plemići i slobodnjaci, prigodom preduzeća prethotnih izvidjenja ima medju ostalim sačiniti urbarska tabelica t. j. ne samo osobni popis bivših kmetova nego bezuvjetno i osobni popis svih onih, u segregacijonalnoj parnici interesiranih lica, koja se imaju kao i bivši kmetovi urbarskom pašom i drvarijom nadijeliti, te koja su obzirom na svoj pravni i socijalni položaj bila s ovim kmetovima usporedjena — a to su plemići kurijalisti i slobodnjaci — uz naznaku staroga kućnoga broja i opsega njihova ovlaštenja na urbarsku pašu i drvariju. Protivno shvaćanje ove vrlo važne odredbe bi bilo za same plemićke općine i slobodnjake štetno iz razloga: a) što se bez točnoga osobnoga popisa svih ovlaštenih članova plemićke ili urbarske općine uz točnu oznaku opsega ovlašteničkoga prava svakoga pojedinoga ovlaštenika prigodom sudskoga udostovjerenja nagode, sklopljene izmedju vlastelina i plemićke odnosno urbarske općine, dakle skupine sastojeće se iz neopredijeljenoga broja ovlaštenih članova sa neopredijeljenim opsegom ovlašteničkoga prava ne bi bilo moglo prosuditi, da li je nagoda za plemićku općinu pravovaljana i pravno obvezatna, jer prema ustanovi §§ 6. i 7. odnosno točke 2. § 8 zakona od 22. prosinca 1890. (Zbor. br. 3 ex 1891.) valjanost nagode, sklopljene budi sa urbarskom budi sa plemićkom općinom, ovisi od privole većine ovlaštenika, dotično od onoga broja ovlaštenika, koji predstavljaju većinu cijelokupnoga plemićkoj (urbarskoj) općini pripadajućega ovlašteničkoga prava;

b) što se ne bi moglo provadjati uredjenje posjeda ni surazmjerna dioba komposesoralnog objekta u parnicama, u kojima bi se plemići kurijalisti, kao u gore spomenutoj parnici, imali nadijeliti pripadajućom im šumsko-paševinskom pripadnošću, pošto se kompetencija iste ustanovljuje jedino prema broju ovlaštenih članova i opsegu njihova ovlaštenja;

c) što se plemićka općina ne bi nakon provedene segregacijonalne parnice mogla prema zakonu o zemljišnim zajednicima preustrojiti u zemljišnu zajednicu, kojoj upravo temeljem služi takov popis, jer se prema njemu stvara temeljna knjiga, u koju se kao ovlaštenici upisuju samo oni, koji su u tom popisu kao takovi unešeni, a njihovo ovlaštenje u zemljišnoj zajednici se ustanovljuje po ovlaštenju, označenom takodjer u istom popisu. Prijepore izmedju članova zemljišne zajednice odnosno treće osobe, koja nije unešena u temeljnu knjigu, kao i prijepore u pogledu opsega ovlašteničkoga prava, u koliko se isto ne sudara sa popisom, sačinjenim u segregacijonalnoj parnici, nadležan je rješavati jedino onaj urbarski sud, koji je i sačinio navedeni popis ovlaštenika (tabella urbarialis).

2. U segregacijonalno-komposesoralnim parnicama se mogu komposesorima priznati samo i isključivo takovi v l a s t e l i n i,

Digitized by Google

kojih se bivši kmetovi u istoj parnici nadjeljuju urbarskom pašom i drvarijom iz ukupnoga segregacijonalno-komposesoralnoga objekta.

3. Plemići kurijalisti su i u segregacijonalno-komposesoralnim parnicama sa pravnoga gledišta izjednačeni sa bivšim podložnicima u tim parnicama.

U ovoj parnici je priznato — kako je gore navedeno — jedanaest vlastelina komposesorima, na koje je od cjelokupnoga segregacijonalno-komposesoralnoga objekta od 2.406 rali 1.528□° otpao samo neznatan dio u površini od 224 rali 998□°. Ova okolnost opet može služiti dokazom, da ni u ovoj, god. 1889. dokončanoj, parnici nisu pogodovani vlastelini na štetu bivših podložnika, kako bi se to iz stilizacije § 19. »Prethodnih odredaba« izvoditi moglo.

Površina od 224 rali 998□° je surazmjerno prema ključu starih selišta podijeljena medju komposesore tako, da je na svakoga od navedene jedanaestorice otpadajući dio izlučen, te na pojedinoga i gruntovno prenešen, — dok su dijelovi, koji su otpali u ime šumsko-paševinske pripadnosti na sve plemiće kurijaliste, izlučeni s k u p n o za svaku plemićku općinu te tako i gruntovno na iste plemićke općine skupno prenešeni, što je također dokazom, da plemići kurijalisti nisu u pogledu svoga pravnoga položaja bili izjednačeni sa vlastelinima komposesorima. Svaki bivši vlastelin-komposesor može sa dijelom, koji mu je pripao u toj parnici, slobodno raspolagati, dok su plemićke općine kao i urbarske općine dužne stvarati zemljišne zajednice, a u toj parnici dodijeljeni im pašnjaci i šume sačinjavaju objekat tih zemljišnih zajednica, koje su stvorene ne samo za lica u ovoj parnici nadijeljena, već i za njihovo potomstvo za sva vremena. — U ostalom i činjenice, da plemići kurijalisti iz skupnoga segregacijonalno-komposesoralnoga objekta b e z o b z i r a n a o p s e g istoga ne mogu u ime šumsko-paševinske pripadnosti dobiti više, nego što otpada na dva odnosno tri selišta (§ 9. čl. XII.:1836.); zatim da vlastelini kao bivši zemaljski gospodari imaju podmirivati po § 25. minist. naredbe od 28. pros. 1859. svekolike troškove, skopčane sa surazmjernom diobom, a tako po § 35. car. patenta od 17. svib. 1857. i u parnicama segregacijonalnim sve troškove, koji se naberu povodom rasprava glede regulacije posjeda, — dokazuju, da su plemići kurijalisti u pravnom pogledu bili usporedjeni sa bivšim podložnicima a ne sa vlastelinima.

IV. O pravnoj naravi urbarske paše i drvarije.

Iz Marija-Terezijanskoga urbara i kasnijih urbarskih zakona, kojima se taj urbar nadopunjuje, a donekle i modificira, a napose iz propisa § 3. zak. čl. XII.:1836. nedvojbeno proizlazi, da je jedino i isključivo samo vlastelin kao bivši zemaljski gospodar bio obvezan svoje bivše kmetove nadijeliti u r b a r s k o m pašom i drvarijom. Za vrijeme tlake je bilo upravo u interesu samoga vlastelina, da svoga kmeta opskrbi sa dostatnom b e s p l a t n o m pašom i drvarijom, jer inače ne bi uz vodjenje svoga gospodarstva te uzdrža-

Digitized by Google

vanje obitelji mogao još i svojim dosta teškim dužnostima napram svojemu zemaljskomu gospodaru u pogledu podavanja ručne i vozne tlake udovoljavati. — Šume i pašnjaci, što ih je vlastelin do god. 1848. svojim bivšim podložnicima za pašu i drvariju doznačivao, bile su isključivo njegovo alodijalno vlasništvo, te ih je mogao prema uvidjavnosti i potrebi izmjenjivati drugima, ali ne po svojoj volji umanjivati. U takovu slučaju pripadalo je bivšemu podložniku pravo pritužbe na upravnu oblast. — Samo kod segregacijonalno-komposesoralnih objekata, na kojima su kmetovi dvojice ili više vlastelina uživali urbarsku pašu i drvariju, obično se ne zna, kako su nastali, kako je to gore kod pitanja »o pravnoj naravi komposesorata« opširnije razloženo, ali se može sa sigurnošću ustvrditi, da i takovi segregacijonalno,komposesoralni objekti sačinjavaju isključivo vlasništvo onih vlastelina, kojih su bivši kmetovi na tim skupnim zemljama uživali urbarsku pašu i drvariju.

Gornji navodi utvrdjeni su u car. patentu od 2. ožujka 1853., kojim se likvidiraju odnošaji, postojavši u doba feudalizma izmedju vlastelina i njihovih kmetova. Tako se u § 27. istoga car. patenta odredjuje, da ako su bivši podložnici uživali pašu na gospoštinskim zemljama alodijalnim i t. d.; — zatim u 3. al. istoga Š-a, da se pašnjaci, na kojima bivši podložnici do konca god. 1847. nisu uživali, imaju smatrati isklopno alodijalno vlasništvo negdašnje gospoštije.

Ali uredjenje posjeda, kako je gore navedeno, nije pravna institucija novijih urbarskih zakona, kojima se likvidiraju do god. 1848. opstojavši odnošaji, već su se takova uredjenja posjeda obavljala prije i poslije uvedenja Marija-Terezijanskoga urbara jedino sa tom razlikom, da je takovo do god. 1848. obavljalo fakultativno, a poslije god. 1848. imperativno.

Tako se u al. 1. § 3. zak. čl. VI.:1836. odredjuje, da se na zahtjev vlastelina ili kojega od suvlasnika ili preko većine seljaka, koji imaju urbarska selišta, ima odijeliti urbarska paša od vlastelinske. Al. 6. istoga §-a glasi: »Razumijeva se pako samo po sebi, da paša, štono prestane, kada se od nje odijeli (za bivše podložnike), svakako i svagdje pripada baš samo vlastelinu. Po § 4. pak podložnicima, ako gdje ima vlastelinska šuma u seoskom kotaru, pripada besplatno dobročinstvo ogrjevne drvarije.

Iz navedenoga slijedi, da je samo vlastelin bio dužan svojemu bivšemu kmetu davati dosta paše na svojem alodijalnom vlasništvu, a gdje je bilo gospodskih šuma, i besplatnu ogrijevnu drvariju u svojim šumama. Samo ovakova paša i drvarija, koju su besplatno uživali bivši kmetovi na vlastelinskim alodijalnim pašnjacima i šumama, zvala se je urbarska paša i drvarija; samo takova paša i drvarija je mogla biti predmetom uredjenja posjeda, dok pašnjaci i šume, na kojima su bivši

Digitized by Google

podložnici uživali blagodat paše i drvarije temeljem zakupnoga ugovora, sklopljenoga izmedju vlastelina i vlasnika zemljišta, ne mogu nipošto biti predmetom uredjenja posjeda, a svi prijepori, tičući se ovakove vrste uživanja paše i drvarije, koja se temelji na naplatnim ugovorima, kao svaki prijepor gradjansko-pravne naravi, rješavali su se ili izmedju vlastelina i vlasnika zemljišta putem redovite parnice, a podnipošto putem uredjenja posjeda.

V. koje se nagode, sklopljene u strogo urbarskim parnicama, imaju predložiti sudu na potvrdu.

U urbarskim parnicama igraju nagode svake vrsti važnu ulogu, jer se istima obično rješavaju stvari prijeporne naravi, o kojima ne ima isprave, a potiču redovito iz feudalnoga doba. Neke činjenice su se dokazivale obično — i to još do konca prošloga stoljeća — iskazivanjima starih ljudi, koji su ili sami živjeli u doba, kada su se slučajevi zbivali, ili su im isti bili poznati po predaji od staroga na mlado pokoljenje. Iz ovih razloga malo ne svaki urbarski zakon sadržava po koju ustanovu, kojom se urbarskomu povjereniku opetovano stavlja u dužnost, da krepko nastoji, da sva prijeporna pitanja budu nagodom poravnana.

Pošto su u gore navedenim strogo urbarskim parnicama redovito parbene stranke s jedne strane vlastelini, a s druge strane urbarske ili plemićke općine (o parnicama druge vrsti naime komposesoralnim, u kojim su sami vlastelini interesirane stranke, ovdje se uopće ne raspravlja) — dakle stranke, od kojih jedna uvijek stoji pod osobitom zaštitom zakona i glede koje ima urbarski povjerenik ureda radi postupati, slijedi, da se nagode, što ih u urbarskim parnicama sklapaju urbarske ili plemićke općine medju sobom ili s vlastelinom, imaju bezuvjetno po nadležnom urbarskom sudu udostovjeriti. — Odnosni propisi su sadržani u § 28. car. patenta od 17. svibnja 1857., koji je kasnije zamijenjen zakonom od 22. pros. 1890. (Zbor. br. 3 ex 1891.).

Nagode, što ih u tim parnicama sklapaju vlastelini medju sobom, što obično biva u segregacijonalno-komposesoralnim parnicama u pogledu surazmjerne diobe komposesoralnoga objekta, dakle kod kojih ne sudjeluju plemenite općine, nemaju se redovito po urbarskom sudu udostovjeriti, jer vlastelini ne stoje pod osobitom zaštitom zakona, te mogu sa nekretninama, koje iz urbarskih odnosa stiču, po volji raspolagati, dočim su urbarske i plemićke općine u tom pogledu posvema ograničene, te stoje pod nadzorom upravne vlasti, jer su nekretnine, koje stiču urbarskom parnicom, opredijeljene ne samo za sadanje žive članove, nego i za njihovo nerodjeno potomstvo za sva vremena. Samo u jednom slučaju zakon naročito odredjuje, da nagode, sklopljene medju vlastelinima, ima udostovje-

Digitized by Google

riti nadležni urbarski sud, a taj je slučaj predvidjen u § 18. minist. naredbe od 11. studenoga 1859.

Do vremena, kada je na snagu stupio zakon od 22. prosinca 1890. (Zbor. br. 3 ex 1891.), kojim bje zamijenjena ustanova § 28. car. patenta od 17. svibnja 1857., postojala je razlika u pogledu udostovjerenja nagoda, sklopljenih s urbarskim dotično plemićkim općinama s jedne, i nagoda, sklopljenih medju vlastelinima s druge strane, u tome, što su se nagode prve vrsti radi udostovjerenja po smislu § 28. car. patenta od 17. svibnja 1857. imale podnašati višemu urbarskome sudu, dok je nagode druge vrsti po smislu § 18. ministarske naredbe od 11. studenoga 1859. imao udostovjeriti urbarski sud prve molbe. Nakon što je zakon od 22. prosinca 1890. stupio na snagu, prestala je ta razlika, jer je od tada urbarski sud prve molbe bio nadležan za potvrdu svih nagoda uopće. Ova se razlika, opstojavša do god. 1890., ovdje naročito naglašuje, jer će onda kod razlaganja same parnice igrati odlučnu ulogu.

Ali ni u onom se slučaju, ako koji od vlastelina stoji pod tutorstvom ili skrbništvom, koji sklopi nagodu s kojom urbarskom ili plemićkom općinom u urbarskoj parnici radi uredjenja zemljišta, nema nagoda za stranu malodobnoga ili pod skrbništvom stojećega vlastelina udostovjeriti po urbarskom sudu, nego po nadležnoj nadtutorskoj odnosno nadskrbničkoj oblasti. — Načelo, da se samo nagode, što ih sklapaju vlastelini u urbarskim parnicama, nemaju po urbarskomu sudu udostovjeriti, usvojio je i čuveni urbarijalista Suvich u svojem komentaru k car. patentu od 17. svibnja 1857.

VI. Propusti i druge protuzakonitosti, koje su se dogodile tečajem rasprave, provedene na tužbu o dopustnosti.

Prelazimo na razglabanje samoga merituma spomenute urbarske parnice u svrhu ustanovljenja razloga, uslijed kojih su ne samo plemićka općina B. već u još većoj mjeri i plemići kurijalisti iz C., kojim je sudjelovanje u toj parnici uopće bilo onemogućeno, — ovom parnicom bili oštećeni na korist vlastelinstva A. (§ 19. »Prethodnih odredaba za pripremu agrarne reforme« od 25. veljače 1919.).

Već je u prvom stadiju ove parnice počinjen ne samo jedan nego više propusta od odlučne važnosti. Da nije bilo tih propusta, i da je sama rasprava provedena strogo prema postojećim propisima uz ispravno shvaćanje i tumačenje gore razjašnjenih pravnih institucija strogo urbarske naravi, kao i uz ispravno primjenjivanje nekih važnih propisa urbarskih zakona, bio bi se predmet tužbe već u ovom prvom stadiju mogao tako rasčistiti, da bi bilo moguće već prvom osudom predmet konačno i meritorno riješiti tako, da bi se tužitelj morao bio sa svojom tužbom i u istoj stavljenim zahtjevom koli glede uredjenja posjeda toli i glede zatražene surazmjerne diobe komposesorata bezuvjetno odbiti; — dosljedno tomu i ne bi bilo oštećenja tuženih plemića kurijalista.

Digitized by Google

Ali ne samo u prvom stadiju, nego tečajem cijele ove parnice ogriješio se urbarski povjerenik o propise § 18. car. patenta od 17. svibnja 1857. i § 165. minist. naredbe od 28. prosinca 1857. time, što nije u r e d a r a d i postupao tako, kako to iziskuje bitnost jednostavne, svrsi shodne i temeljite istrage. U prvom stadiju ove parnice, počinjeni su slijedeći propusti od odlučne važnosti:

1. Kada je tužitelj već podnio tužbu na surazmjernu diobu komposesorata, u kojoj je plemićku općinu odnosno njene ovlaštene članove označio kao komposesore, a i sud isto neispravno stanovište zauzeo (kako je to gore prigodom raspravljanja o pravnom položaju plemića kurijalista razloženo), imalo se je sa listom i postupati kao s takovom, prema postojećim propisima urbarskim zakona. Tužba sama je uperena proti plemićkoj općini B, dakle skupini neopredijeljenoga broja članova kao komposesorima, pa se je već iz toga razloga imala tužba vratiti na popravak, jer su se prema propisu § 28. minist. naredbe od 11. studenoga 1859. imali tuženi komposesori p o i m e n c e, a n e p o d k u m u l a t i v n i m imenom obavijestiti koli o podnešenoj tužbi na surazmjernu diobu toli i o izroku, koji će se izdati po § 9. iste citirane minist. naredbe. Posljedice ovoga na oko bezazlenoga propusta bile su vrlo štetne za tuženu plemićku općinu B., a napose i za plemiće kurijaliste iz C., jer da je tužba prema gore navedenomu propisu bila vraćena tužitelju na popravak, morao bi on bio iz tada t. j. god. 1861. jur osnovane gruntovnice popisati sve suvlasnike — komposesore, koji su u gruntovničkim napisnicima bili jur upisani (al. 2. § 28. minist. naredbe od 11. veljače 1859.). Tom bi prigodom bio naišao, da su u gruntovničkim napisnicima upisani ne samo plemići kurijalisti iz B. nego i oni iz C., te bi se tužba imala bila protegnuti i na ove, pa bi tako i njima bila pružena mogućnost braniti svoja, po tužitelju A. ugrožena, prava na skupni segregacijonalni-komposesoralni objekat. Ali uslijed ovoga propusta bje oduzeta plemićima kurijalistima iz C. mogućnost sudjelovati u toj parnici, koja je bez njih provedena, i tako su oni posvema lišeni svojih prava na skupni objekat.

2. Tužena plemićka općina B. je na raspravi priznala, da bivši kmetovi tužiteljevi na njenim zemljama uživaju služnost paše i drvarije, ali se ujedno protivila zahtijevanoj surazmjernoj diobi navodnoga komposesorata, jer da tužitelj na istom objektu nije nikada izvršivao suposjedničke prava, pače da se je pokoravao zabrani od strane tužene plemićke općine, kada bi bio i samo pokušao takova prava na istom izvršivati, a uslijed toga da mu ne pristoji niti pravo tražiti surazmjernu diobu toga navodnoga segregacijonalno-komposesoralnog objekta. — Tužitelj je pako priznao ispravnost prigovora tužene plemićke općine glede izvršivanja prava suposjeda na utuženom segregacijonalno,komposesoralnom objektu, ali podjedno tvrdio, da se njegovo pravo na surazmjernu diobu komposesorata temelji na tom, što su njegovi bivši kmetovi urbarsku pašu i drvariju uživali na tom objektu.

Digitized by Google

Na ovu, ovako površno provedenu, raspravu uslijedila je osuda, kojom se je udovoljilo u cijelosti tužbenomu zahtjevu. Ova je osuda skroz neosnovana, jer se kosi sa jasnim ustanovima urbarskih zakona formalno- i materijalno-pravne naravi. Povrh toga, ima se ona smatrati preuranjenom, jer je izrečena na temelju nepotpuno provedene rasprave. Prije izrečenja osude se je imalo odrediti nadopunjenje u svrhu, da tužena plemićka općina navede i razjasni zakonske razloge, na kojima se temelji njeno pravo tužitelju braniti, da izvršuje suposjedničke prava na skupnom zemljištu, na kojem su podložnici uživali pravo služnosti paše i drvarije; nadalje da razjasni, na kojem se pravnom temelju osniva predjašnje pravo tužiteljevih kmetova uživati pašu i drvariju na njihovu skupnom zemljištu, odnosno kada i na koji su način do te služnosti došli; — tužitelj pak, da razjasni, s kojih se je razloga odrekao odnosno s kojih razloga mu ne pripada pravo suuživanja komposesoralnoga objekta, kada je to jedna od bitnih obilježja komposesoralnoga prava uopće, te da razloži, otkada i na kojem su pravnom temelju njegovi bivši kmetovi došli do uživanja služnosti paše i drvarije na skupnom zemljištu, koje ne sačinjava alodijalno vlasništvo njegovo, nego isključivo vlasništvo tužene plemićke općine. Da je sve to bilo na raspravi, koja se je imala u svrhu nadopunjenja predjašnje nepotpune rasprave odrediti, posve razbistreno, onda bi se tek bilo moglo osudom riješiti, da li i u koliko se može tužbenomu zahtjevu udovoljiti. Naročito pak bi plemići kurijalisti iz C., kojima je bilo uslijed gore navedenoga propusta onemogućeno aktivno sudjelovati u ovoj urbarskoj parnici, bili na nadopunidbenoi raspravi nedvojbeno naveli činjenice, koje su sadržane u njihovoi molbi za reviziju segregacije, a kojima bi se bio razjasnio neobično zamršeni odnošaj, koji je postojao izmedju vlastelinstva A i plemićke općine B. U revizionalnoj su molbi naime naveli plemići iz C. medju ostalim, da su oni kao i plemići iz B. predmet ove parnice naslijedili od zajedničkog pradjeda, kojega je kralj Karlo Roberto 1327., radi stečenih zasluga podigao u plemićki stalež, a povrh toga nadario ga nekretninama, ležećim u B. i C., na kojima su se plemići iz B. i C. kao nasljednici zajedničkoga pradjeda naselili, te na kojima da se još i danas nalaze, a to su plemići kurijalisti iz B. i C. Pravo pako bivših kmetova vlastelinstva A. uživati pašu i drvariju na tima, po njima naslijedjenima zemljama, koje su sada predmetom segregacijonalno,komposesoralne parnice, da potiče iz 18. vijeka, te da se temelji na ugovoru odnosno nagodbi, što su ju nekoji plemići iz B., koji su vlastelinstvu A. imali nadoknaditi neke parbene troškove i platiti neku odštetnu svotu za navodno počinjenu štetu, sklopili s vlastelinstvom, po kojoj su nagodbi ti plemići ustupili vlastelinstvu A pravo služnosti uživania paše i drvarije na n e i z v j e s n o vrijeme u korist njegovih bivših kmetova, a u to ime da ih je vlastelinstvo riješilo dužnosti naknade parbenih troškova i plaćania dosudjene mu odštetne svote. Ove činjenice dokazuju izvorne historičke isprave, koje su pohranjene u državnom arhivu u Zagrebu.

Digitized by Google

Isti plemići iz C. dalje tvrde, da kod sklapanja spomenutoga ugovora, odnosno te nagodbe, nisu sudjelovali, pa da ih s toga ne veže niti ne tereti, ali da drže, da takov ugovor odnosno nagodba ne može ni za plemiće iz B. biti obvezatna, jer da je sklopljena pod pritiskom vrlo bogatoga i još moćnijega susjeda velikaša A., koji ih je kroz vijekove proganjao i zemlje im otimao, jer da se ne može ni pomisliti, da bi neodvisan i slobodan čovjek bez straha i sile za neznatnu protuuslugu bio toliki teret sebi naprtio, — naime na vijekove tolikim kmetovima (bilo ih je preko 50 obitelji) besplatno davati potrebitu pašu i drvariju.

Da su gore navedene činjenice bile iznešene na ročištu, koje se je imalo održati u svrhu nadopunjenja rasprave, morao bi se bio tužitelj tužbom i u njoj postavljenim zahtjevima bezuvjetno odbiti, a obrazloženje takove otpućujuće osude glasilo bi bilo od prilike ovako:

Segregacijonalno-komposesoralnoj parnici ima u pogledu zahtijevane surazmjerne diobe segregacijonalno-komposesoralnoga objekta mjesta s a m o onda: 1. ako je predmetom te parnice skupni objekat, sastojeći se iz pašnjaka i šuma a l o d i j a l n e naravi, na kojemu su do 1. siječnja 1848. u r b a r s k u pašu i drvariju eventualno i oboje uživali bivši kmetovi od n a j m a n j e d v o j i c e, a moguće i više v l a s t e l i n a, kojima svima je pristojalo pravo suposjeda odnosno suuživanja istoga skupnoga objekta bez obzira, da li su to pravo izvršivali ili ne; — 2. da su u toj parnici b a r e m d v a vlastelina priznata komposesorima. Ako manjka samo jedno od gore navedenih obilježja, tada nema komposesoralnoga objekta, a dosljedno tomu nema ni mjesta zatraženoj surazmjernoj diobi komposesorata.

U nazočnoj parnici je dokazano, da su na skupnom zemljištu kao segregacijonalno-komposesoralnom objektu pašu i drvariju uživali bivši kmetovi s a m o j e d n o g a v l a s t e l i n a i to tužitelja, dočim da drugi koji vlastelin u toj parnici uopće nije ni sudjelovao; jer se plemići kurijalisti kao ovlašteni članovi plemićke općine B, koji su obzirom na svoj pravni položaj izjednačeni sa bivšim podložnicima, ne mogu uopće smatrati komposesorima, ali i kada bi isti u ovoj parnici pogrješno bili priznati ravnopravni sa vlastelinima, ipak se ne bi mogli priznati komposesorima, jer nisu imali svojih kmetova, koji bi bili imali uživanje urbarske paše i drvarije na tom skupnom zemljištu (komposesoratu).

Ako se k tomu još uvaži, da jedini u toj parnici sudjelujući vlastelin — tužitelj sam priznaje, da mu nije pristajalo pravo suposjeda odnosno suuživanja na skupnom objektu, dapače da se je pokoravao zabrani i sili od strane plemića kurijalista, kada bi bio i samo pokušao izvršivati pravo suposjeda na istom objektu, — te konačno ako se uvaži, da bivšim kmetovima vlastelinstva A nije pristojalo pravo blagodati u r b a r s k e paše i drvarije, već da su na zemljištu plemićke općine B uživali samo blagodat paše i drvarije, temeljeće se na zakupnom ugovoru, sklopljenom između vla-

Digitized by Google

stelinstva i plemića iz B. — dakle da vlastelin A svoje utvrdjeno pravo komposesoralno ne može izvoditi ni iz načela »iure domini« kako je niže razloženo, očito je, da u pomanjkanju upravo svih zakonskih obilježja, od kojih ovisi opstanak komposesorata, ne predleže ni zakonski uvjeti za povedenje segregacijonalno-komposesoralne parnice, a dosljedno tomu, da nema mjesta ni zahtijevanoj surazmjernoj diobi komposesorata.

Ali i zatraženo uredjenje posjeda smetaju koli z a k o n i t e, toli p o g o d b e n e zapreke. — Ne samo prema propisu Marije-Terezijanskoga urbara već i kasnijim urbarskim zakonima, a napose prema propisima §§ 3. i 4. zak. VI.:1836. bila je isključivo dužnost vlastelina, da svoga kmeta nadijeli dovoljnom urbarskom pašom i drvarijom i to na v l a s t i t i m a l o d i j a l n i m p a š n j a c i m a i š u m a m a, koje je mogao prema prilikama i potrebama mijenjati, ali nipošto umanjivati. Tako § 3. spomenutoga zak. članka daje bivšemu podložniku pravo tražiti odjeljenje u r b a r s k e paše od vla, stelinske. — U al. 5. istoga §-a se odredjuju, da se vlastelin prigodom odlučivanja paše za bivše podanike ne smije lišiti blagodati paše, koju je svojim bivšim podložnicima na skupnim pašnjacima suživao. Iz ove ustanove jasno proizlazi, ne samo da je vlastelin bio vlasnik skupnih pašnjaka i šuma, već i da mu je pristajalo pravo s u u ž i v a n j a istih. Al. 6. istoga §-a naročito propisuje, da ostatak skupnoga pašnjaka nakon nadjeljenja bivših podložnika ima b e z u v j e t n o p r a p a s t i v l a s t e l i n u. Isto dokazuje i propis § 27. car. patenta od 2. ožujka 1853., kao i mnogi drugi propisi urbarskih zakona. — Prema netom citiranim zakonskim ustanovama urbarskom pašom i drvarijom imaju se smatrati samo one blagodati, što su ih bivši podložnici b e s p l a t n o uživali na a l o d i j a l n o m zemljištu bivšega svoga zemaljskoga gospodara.

Ali pošto je neprijeporno dokazano priznanjem samoga tužitelja, da njegovi bivši podložnici nisu uživali blagodat u r b a r s k e paše i drvarije na a l o d i j a l n i m pašnjacima i šumama tužitelja, kao njihova bivšega zemaljskoga gospodara, već na zemljištu, koje sačinjava isključivo vlasništvo plemića iz B i C, to se ta paša i drvarija, što su ju bivši podložnici tužiteljevi uživali na zemljištu plemića iz B i C temelji na zakupnom ugovoru, a prema tomu da se takova paša i drvarija niti ne može smatrati u r b a r s k o m u smisslu navedenih zakonskih propisa. — Protivno shvaćanje naravi urbarske paše i drvarije vodilo bi do upravo apsurdnih i katastrofalnih posljedica za plemiće iz B i C, kako to proizlazi iz al. 6. § 3. zak. čl. XII.: 1836. Ta zakonska usanova glasi doslovno: »R a z u m i j e v a s e p a k o s a m o o d s e b e, d a p a š a, š t o n o p r e o s t a j e, k a d a s e o d n j e o d i j e l i o n a k o l i č i n a, k o j a s e u s t a n o v l j u j e (r a z u m i j e s e z a b i v š e p o d l o ž n i k e), s v a k a k o i s v a g d j e p r i p a d a b a š s a m o v l a s t e l i n s t v u«.

Kada bi se dakle prema ovomu upravo imperativnomu načelu provela segregacija, tada bi se od utuženoga skupnoga objekta, na kojem su bivši podložnici uživali blagodati paše i drvarije, ponaj-

Digitized by Google

prije imao izlučiti dio u svrhu nadjeljenja bivših podložnika vlastelina A, pripadajućom im pašom i drvarijom, a cijeli ostatak toga skupnoga objekta imao bi pripasti samo vlastelinu tužitelju A, dočim bi plemićka općina B., kao i plemići iz C. i po samom tužitelju priznati vlasnici skupnoga zemljišta, ostali praznih ruku.

Ali ima i drugih razloga, koji smetaju zatraženo uredjenje posjeda, a to su razlozi pogodbeni, dok se gore navedeni smetajući razlozi zakoniti.

Tužitelj je sam priznao, da je u 18. stoljeću sklopljena sa plemićkom općinom B nagodba, po kojoj je ova uz naplatu neke svote, odnosno otpusta duga tužitelju ustupila na neizvjesno vrijeme pravo služnosti paše i drvarije na njenim zemljama za korist njegovih bivših podložnika u mjestu B. Ovu činjenicu povrdili su i plemići kurijalisti iz C u svojoj molbi za reviziju segregacije.. Nastaje pitanje, da li vlastelinu A pristoji pravo, da temeljem prava služnosti, stečenoga zakupnim ugovorom, zahtijeva uredjenje posjeda, koji je samo tom i takovom služnošću odnosno zakupom opterećen? — Na ovo pitanje valja decidirano niječno odgovoriti.

Odnošaj tužitelja prema plemićkoj općini B je u pogledu davanja paše i drvarije njegovim bivšim podložnicima posve različit od odnošaja tužitelja prema njegovim bivšim podložnicima. Odnošaj tužitelja prema njegovim bivšim podložnicima u pogledu dužnosti opskrbiti ih urbarskom pašom i drvarijom je specijalno posve urbarske naravi, te se temelji na odnošajima, koji su postojali za doba feudalnoga do god. 1848., a koji se likvidiraju specijalnim u tu svrhu izdanim urbarskim zakonima, dok se pogodbeni odnošaj izmedju tužitelja i tužene plemićke općine za slučaj prijepora rješava po propisima o. g. z. — U ostalom ne može se ni po kojem opstojaćem zakonu iz prava služnosti odnosno zakupa izvoditi pravo na sućanstvo opterećenoga dobra.

Konačno valja istaknuti, da uredjenje posjeda nije tek urbarsko-pravna institucija, koja potiče iza god. 1848., a kojom se likvidiraju odnošaji, koji su postojali u doba feudalno, već je ta institucija opstojala i u doba, kada je bila sklopljena gore spomenuta pogodba, u pogledu po tužitelju stečenoga prava služnosti. Kada bi pak stranke tada bile imale nakanu, da pogodba ima vrijediti i za slučaj uredjenja posjeda, tada bi bez dvojbe i taj slučaj imao biti u ugovoru predvidjen t. j. da se plemićka općina B obveže, da će za slučaj uredjenja posjeda bivše kmetove vlastelinstva A nadijeliti pripadajućom im pašom i drvarijom, a preostali dio skupnoga zemljišta po stanovitom ključu razdijeliti izmedju sebe i vlastelinstva A. Ali ni sam tužitelj ne tvrdi, da je takovo utanačenje ikada postojalo.

Prema navedenomu je izvan svake dvojbe dokazano, da zahtijevano uredjenje posjeda smetaju koli zakonite toli pogodbene zapreke. Stoga valja tužbu odbiti u cijelosti.

Digitized by Google

VII. Propusti i ine protuzakonitosti, koje su se dogodile u drugom dijelu ove parnice.

U ovom i to najvažnijem dijelu parnice se je raspravljalo medju ostalim ponovno o prigovorima koli tužitelja, toli tužene plemićke općine, o kojima se raspravljalo i u prvom dijelu, pa da se je ta rasprava prema urbarskim propisima provela, kako je gore navedeno, bili bi se plemići kurijalisti i unatoč propusta i protuzakonitosti, počinjenih u prvom dijelu te parnice, poštedili od oštećenja. Ali pošto su i u drugom dijelu te parnice počinjeni ne samo isti već i novi prepusti i protuzakonitosti, to je oštećenje plemića kurijalista bilo neizbježivo.

VIII. Krivo shvaćanje i tumačenje § 170. minist. naredbe od 28. prosinca 1857. u pogledu sastavljanja urbarskih tablica.

Ovaj propis odredjuje sastav »urbarske tablice«. Ispravno shvaćanje te ustanove je moguće samo onda, ako se znade, u kakovu se svrhu te tablice imaju sastavljati. — Svrha uredjenja posjeda je ustanoviti skupni segregacijonalni odnosno segregacijonalno komposesoralni objekat, te iz tako ustanovljene skupine pašnjaka i šuma izlučiti onaj dio, koji je potreban za nadjeljenje takovih ovlaštenika bivših kmetova i ovima pravno usporedienih bivših podložnika t. j. plemića kurijalista, slobodnjaka, hižara (inquilini) i t. d. šumsko-paševinskom pripadnošću.

Ali pošto se u navedenim urbarskim parnicama tužba redovito upravlja proti urbarskim ili plemićkim općinama, dakle skupini bivših podložnika, neizvjesnoga broja i neizvjesnoga opsega ovlašteničkoga prava, jer se to prije provedene segregacije uopće ne zna i ne može znati, pa pošto bez toga ustanovljenja ne bi uopće bilo moguće opseg šuma i pašnjaka, kojom će se imati podmiriti šumska i paševinska kompetencija pripadajuća tuženoj urbarskoj odnosno plemićkoj općini, to je prema tomu dužnost urbarskoga povjerenika, da prigodom preduzeća prethodnih izvidjenja b e z u v j e t n o sastavi takove popise b e z i z n i m n o u pogledu koli svih tuženih bivših kmetova, toli istima pravno usporedjenih bivših podložnika, kako je to gore jur opširnije razjašnjeno. U ovoj parnici sastavljen je s a m o popis bivših kmetova, dok nije takov sastavljen u pogledu tužene plemićke općine B, po svoj prilici zato, što su plemići kurijalisti bili u ovoj parnici pogrješno smatrani ravnopravnima sa vlastelinima a što ovi de iure, kako je to takodjer gore potanko razloženo.

Ali da ni takovo krivo shvaćanje pravnoga položaja plemića kurijalista ne bi moglo opravdati gore navedeni propust, jasno proizlazi iz ustanove § 28. minist. naredbe od 28. prosinca 1859., po kojoj su se članovi plemićke općine B imali već u tužbi o dopustivosti poimence navesti. Kada je već učinjen tai propust prigodom podnošenja tužbe, trebalo je prigodom provodjenja prethodnih izvidjenja uz popis članova urbarske općine sačiniti i popis ovlaštenika

Digitized by Google

plemićke općine B. uz oznaku opsega ovlaštenja za svakoga ovlaštenoga člana iste općine (§ 9. zak. čl. XII.:1836.). Posljedice su ovoga propusta bile:

1. da se još ni do danas ne može prosuditi, da li je tužena plemićka općina u toj parnici bila zastupana po odvjetniku, pravovaljano opunomoćnom, t. j. da li je istomu izdana punomoć bila potpisana po dovoljnom broju i faktičnim članovima te općine; — 2. da uslijed pod br. 1. navedenoga razloga jošte ni do danas nije pravo valjano ustanovljeno niti se može ustanoviti, da li je nagoda, što su ju tužitelj i tužena općina tečajem preduzeća prethodnih izvidjenja sklopili, za istu općinu pravovaljana i obvezatna; — 3. što se kod imperativno zakonom propisanoga udostovjerenja nagode ne bi moglo prosudjivati, da li je na nagodu pristala većina ovlaštenih članova, koja podjedno predstavlja i većinu ovlašteničkoga prava svih ovlaštenih članova iste općine; — 4. kada bi se bio takov popis učinio, našlo bi se bilo, da su i plemići kurijalisti iz C ravnopravni sa plemićima iz B., pa bi im tako omogućeno bilo aktivno sudjelovati u ovoj parnici, dok im je to uslijed krivoga shvaćanja i tumačenja § 170. minist. naredbe od 28. prosinca 1857. bilo onemogućeno, pa su tako u ovoj parnici bili više nego kontumacirani.

IX. Propust, krivo shvaćanje i tumačenje jur navedenih ustanova urbarskih zakona, koji se tiču odobrenja nagodbe, sklopljene tečajem preduzeća prethodnih izvidjenja izmedju vlastelina-tužitelja i plemićke općine B.

Tečajem preduzeća prethodnih izvidjenja sklopila je tužena plemićka općina B. sa tužiteljem vlastelinom nagodbu, kojom se je obvezala bivše kmetove tužiteljeve iz skupnog objekta nadijeliti šumskom i paševinskom kompetencijom, a povrh toga tužitelju platiti 2.500 for. i jedan dio parbenih troškova. Tužitelj je pak za uzvrat odustao od tražene surazmjerne diobe komposesorata. Ova nagoda nije sudu predložena na odobrenje, niti je taj propust tečajem same parnice, a niti konačnom osudom obrazložen i opravdan.

Prema gornjemu razlaganju pitanja, da li se i koje se nagode, sklopljene u urbarskim parnicama imaju po sudu odobriti, imala bi se ta nagoda bezuvjetno sudu predložiti na odobrenje, dapače ne samo urbarskom sudu prve molbe po § 18. minist. naredbe od 11. studenoga 1859., jer se tom nagodom ustanovljuje ključ surazmjerni, nego i višemu urbarskom sudu po § 28. carskoga patenta od 17. svibnja 1857., koja je ustanova za vrijeme sklopljenja nagode t. j. god. 1868. bila na snazi, jer se je ovom nagodom riješilo i prijeporno pitanje o dopustivosti uredjenja posjeda. Ova se je nagoda po smislu § 28. minist. naredbe od 28. prosinca 1859. imala na potvrdu predložiti višemu urbarskomu sudu i u slučaju, kada su ovlašteníci plemenite općine B. bili neispravno po sudu smatrani ravnopravnima sa vlastelinima. Ovaj je propust pravije krivo shvaćanje i tumačenj odnosnih jur navedenih propisa najteži i nedvojbeno jedini

Digitized by Google

skrivio teško oštećenje plemićke općine B. Da je urbarski sud prve ili druge molbe došao u priliku ispitivati, da li se ima ili nema ta nagoda za stranu tužene plemićke općine potvrditi, izvan svake je dvojbe, da bi bar jedan od tih urbarskih sudova i na temelju tako nedostatno provedenih izvidjenja došao do zaključka, da je ta nagoda ne samo štetna već upravo pogubna za plemićku općinu, jer zahtijevano uredjenje posjeda smetaju zapreke koli zakonite toli pogodbene, pa da manjkaju upravo svi zakonski uvjeti za ovršenje zatražene surazmjerne diobe, a to sve iz razloga gore jur navedenih. Takovim negativnim zaključkom bilo bi odlučeno i o udesu samoga merituma parnice.

Ali pošto su ovako i bez daljega uticaja suda bila konačno riješena dva najvažnija prijeporna pitanja, raspravljalo se je tečajem iza toga po smislu § 28. car. patenta od 17. svibnja 1857. provedene rasprave jedino o pitanju, koja se površina ima iz skupnoga objekta izlučiti u svrhu nadjeljenja bivših kmetova vlastelina A šumsko-paševinskom pripadnošću, koje je pitanje i to jedino kao prijeporno riješeno konačnom osudom.

Iz dosadanjega razmatranja tečaja cijele ove segregacijonalno-komposesoralne parnice moći će svatko bez velikoga napora, dapače i bez nužnoga poznavanja odnosnih urbarskih propisa i naročito obzirom na gornje razjašnjenje nekih pravnih institucija i ustanova čisto urbarske naravi prosuditi, koji su razlozi, radi kojih su ovlaštenici plemićke općine B. a u još većoj mjeri plemići iz C. bili i biti morali ovom segregacijom tako osjetljivo oštećeni na korist vlastelina A. Slijedeće činjenice prikazat će i brojevno veličinu štete, što su ih ti plemići pogrješno provedenom segregacijom pretrpili.

Prije provedene segregacije uživali su ti plemići skupne zemlje, koje su bile predmetom ove parnice, u površini oko 900 rali, a nakon provedene gornje segregacijonalno-komposesoralne parnice je bilo posjedovno stanje uredjenih zemljišnih zajednica slijedeće: 1. zemljišna zajednica plemićke općine B., koja se je sastojala iz circa 40 kurija sa ovlaštenjem na 80 urbarskih selišta, posjeduje prema grutovnomu stanju oko 500 rali; — 2. zemljišna zajednica bivših kmetova vlastelinstva A. s ovlaštenjem na 17 $^{4}/_{8}$ urbarskih selišta oko 440 rali; — 3. zemljišna pako zajednica plemića iz C sa 7 kurija s ovlaštenjem na 14 urbarskih selišta oko 11 rali.

Prema gore navedenomu otpalo je na jedno cijelo urbarsko selište bivših kmetova vlastelinstva A, koje su plemići kurijalisti protupravno svojim vlastitim zemljama nadijelili, od circa 25 rali, plemiće iz B 6 rali, plemice iz C $^{3}/_{4}$ rali. Da nije bilo posve neumjesne segregacije, odnosno da je ona provedena prema propisima urbarskih zakona, otpalo bi bilo na jedno urbarsko selište ovlaštenih plemića kurijalista oko 10 rali ili na jednu kuriju oko 20 rali. — Ove brojke najjasnije prikazuju, kako su bivši podložnici mogli biti segregacijom oštećeni na korist vlastelina.

Ovaj, u urbarskoj judikaturi nedvojbeno osamljeni, ali komplicirani, slučaj, dovoljno opravdava potrebu §-om 19. »Prethodnih

Digitized by Google

odredaba« odredjene revizije segregacija, te pošto su mnoge zemljoradničke obitelji jedino krivnjom suda osjetljivo bile oštećene, takodjer potrebu, da se raspravlja i o tome, da li i na koji bi se način dalo ovom parnicom bivšim podložnicima prouzročeno oštećenje sanirati. — Radi svoje osebujnosti bio je ovaj neobični slučaj predmetom opetovane živahne rasprave medju sucima urbarijalistima kao članovima povjerenstva za izradbu zakonske osnove o reviziji segregacija, pa se je konačno došlo do jednodušnoga zaključka, da ne predleži samo mogućnost nepravde i oštećenja, nanešena bivšim podložnicima, ovom parnicom sanirati koli putem revizije segregacija (koja je pravna institucija u smislu § 19. »Prethodnih odredaba« ne samo u izgled stavljena, već definitivno stala na snagu) toli temeljem još danas na snazi stojećih urbarskih zakona, nego da je upravo dužnost urbarskih sudova iz gore navedenih razloga i sa gledišta pravednosti poznatom i već više puta u sličnim slučajevima dokumentiranom nužnom susretljivošću omogućiti sanaciju oštećenja, nanešenih manjkavo provedenim segregacijama.

a) Prvi način mogućnosti saniranja gornjom segregacijom nanešenih povreda po propisu §-a 19. »Prethodnih odredaba«, kao i o postupku u tom slučaju.

Koliko mi je poznato, općenito je mišljenje, da se ustanova § 19. »Prethodnih odredaba« nema smatrati definitivnim zakonom, po kojem bi se imale revizije segregacija provadjati odmah, čim ju oštećeni bivši podložnici zatraže, nego da se ona ima smatrati samo pripremnom ustanovom, prema kojoj se tek u izgled stavlja definitivni zakon, po kojem će se imati provadjati revizije segregacija. Takov je nazor po mojem nemjerodavnom mišljenju neispravan, te se kosi s jasnom ustanovom § 19. »Prethodnih odredaba«.

I ja sam doduše odmah nakon proglašenja toga zakona, kako sam već imao prilike istaknuti, bio istoga neispravnoga mišljenja, jer sam držao, da se bivši podložnici mogu smatrati segregacijom oštećenima samo zato, što su neke ustanove urbarskih zakona takove naravi, da su morali i bez krivnje suda biti oštećeni u svojim pravima, da budu nadijeljeni dostatnom pašom i drvarijom za trajno namirivanje svojih kućnih i gospodarskih potreba.*) Ali sam se nakon pročitanja više stotina revizijonalnih molaba uvjerio, da neki segregacijom oštećeni, bivši podložnici drže, da je njihovo oštećenje posljedica pogrješnoga provadjanja segregacijonalne parnice, — dakle, da ima i takovih slučajeva revizijonalnih, kojih bi se oštećenja mogla sanirati po sada na snazi stojećim urbarskim zakonima i prije donešenja novoga zakona, koji bi bio potrebit samo za one revizijonalne parnice, u kojima se molitelji smatraju oštećenima samim urbarskim zakonom. — Obzirom na gore navedeno kao i na jasnu, ako i ne posve sretnu, stilizaciju ustanove § 19., iz koje bi se moglo

*) O ovom predmetu se je već raspravljalo u sličnoj raspravi, uvrštenoj u »Mjesečniku« od god. 1927, str. 216. No budući da su se tamo uvukle neke neispravnosti, valja ovdje te neispravnosti ispraviti.

Digitized by Google

izvoditi, kao da su urbarski sudovi segregacijom zlonamjerno pogodovali vlastelinе na štetu bivših podložnika, morao sam svoje prvobitno mišljenje donekle preinačiti onamo, da se rješavanje revizijonalnih molaba ima odgoditi do donošenja novoga zakona o reviziji segregacija samo u onim slučajevima, u kojima bivši podložnici smatraju, da su segregacijom oštećeni jedino samim urbarskim zakonima, dok da se revizijonalne molbe prve vrste ne samo mogu nego upravo m o r a j u rješavati o d m a h, kada to bivši podložnici, oštećeni pogrješnom ili manjkavo provedenom segregacijom, zatraže, dakle i prije donošenja novoga zakona o reviziji segregacija

Opravdanost toga mišljenja temelji se na slijedećim ustanovama. — § 19. glasi: »U krajevima, gdje su bivši kmetovi (podanici) segregacijom oštećeni u korist vlastelina (spahije), i m a s e n a z a h t j e v o š t e ć e n i k a p r o v e s t i r e v i z i j a«. Čim se ova ustanova pročita, opaža se golema razlika između nje i onih drugih, sadržanih u »Prethodnim odredbama«, koje se tiču agrarne reforme. Ova naime ustanova nema obilježja pripremnosti, kao što ostale tamo navedene, kojima se stavlja u izgled agrarna reforma po zakonu, koji se ima tek donijeti. Ustanova, sadržana u § 19., ima značaj definitivnosti t. j. značaj zakona, po kojem se ima uredovati, čim stupi na snagu, a to je danom proglašenja, kako je to u čl. 24. istih »Prethodnih odredaba« odredjeno. Iz riječi § 19. »r e v i z i j a s e i m a« v a l j a z a k l j u č i t i, d a s e r e v i z i j a m o r a b e z u v j e t n o p r o v e s t i o d m a h n a z a h t j e v o š t e ć e n i k a, a da se provadjanjem iste nema čekati do donošenja još kakova drugoga zakona.

Pošto se revizija segregacija prve vrsti sastoji jedino u tom, da se nepotpuno provedene segregacije popune odnosno pogrješno i protupropisno provedene prema postojećim propisima još na snazi stojećih urbarskih zakona poprave, posve je prirodno, da se takove manjkavosti i pogrješke mogu ispraviti jedino po istim zakonima, po kojima je i temeljna parnica nepotpuno odnosno pogrješno provedena, te po onom sudu, koji je istu parnicu proveo. Upravo je nepojmljivo, zašto da se rješavanje takove revizije odgadja do donošenja kakova novoga zakona; — valida ne zato, da se ti isti oštećenici ponovno oštete odgadjanjem, kad su i onako već dosta štete pretrpili time, što se molbe te vrste nisu već prije 6—7 godina u tečaj stavile.

Nije potrebno ovdje ponovno istaknuti, kakova se nenadoknadiva šteta takovim oštećenicima obzirom na provadjanje agrarne reforme i mnogobrojnih parcelacija plemićkih dobara ponovno nanaša. — U očitom je dakle interesu takovih oštećenika, da se njihove revizijonalne molbe što prije u tečaj stave i dokončaju.

Da je i zakonodavac bio mišljenja, da će se ne samo neke, već upravo s v e revizije moći rješavati po propisima na snazi još stojećih urbarskih zakona, slijedi iz činjenice, što u samim »Prethodnim odredabama« nema ustanove, kojom se takov novi zakon, po kojem bi se revizije tek imale provadjati, u izgled stavlja, kako

Digitized by Google

je to u pogledu provesti se imajuće agrarne reforme učinjeno, niti je takov zakon kasnije faktično izdan. — Tek nakon što sam na jednoj konferenciji, sazvanoj po opstojavšoj zemaljskoj vladi, kojoj je prisustvovao i izaslanik ministra šuma i ruda odnosno agrarne reforme, razložio, da ne će biti moguće sve revizije po do sada na snazi stojećim urbarskim zakonima rješavati, imenovao je ministar šuma i ruda u sporazumu s ministrom agrarne reforme povjerenstvo za izradbu osnove zakona o reviziji segregacija. Ovo moje naknadno, donekle preinačeno, mišljenje usvojilo je i povjerenstvo za izradbu te zakonske osnove. Zato ona i sadržaje s a m o takove ustanove, koje će biti od potrebe kod rješavanja revizijonalnih molaba druge vrste. Prema tomu nema opravdanoga ni zakonitoga razloga, da se rješavanje revizijonalnih molaba prve vrste odgadja do donošenja zakona, koji se tiče upravo s a m o revizije molaba druge vrste. — Iz do sada navedenoga jasno i nedvoumno proizlazi, da se revizijonalna molba prve vrste i m a b e z u v j e t n o odmah provadjati, kada oštećeni bivši podložnik takovu z a t r a ž i, kako je u mnogim slučajevima već i učinjeno.

Pravna institucija revizije segregacija odgovara posvema povrati u prijašnje stanje, sadržanoj u poglavlju XV. gpp., koja po § 33. car. patenta od 17. svibnja 1857. nije dopuštena u urbarskim parnicama, pa će prema tomu i revizijonalni postupak biti identičan onomu, koji je propisan za povratu u prijašnje stanje po gpp., nu ipak s tom razlikom, da se u revizijonalnom postupku ne će imati prije prelaza in meritum raspravljati o pitanju, da li ima ili nema mjesta zatraženoj reviziji, jer generalna dozvola za svaku reviziju, i bez obzira na eventualni jur istekli rok zastare od 30 odnosno 40 godina, već je sadržana u samom zakonu o reviziji (§ 19. »Prethodnih odredaba«). V e ć p o d n e š e n o m m o l b o m z a r e v i z i j u s e g r e g a c i j a v r a ć a s e t e m e l j n a p a r n i c a u s t a n j e p r e t h o d n i h i z v i d j e n j a, u k o j e m s u i u č i n j e n e p o g r j e š k e, u s l i j e d k o j i h j e b i v š i p o d l o ž n i k o š t e ć e n.

Nadopunjenje prethodnih izvidjenja u gore navedenom slučaju, u kojem je prema uputi nekojih članova povjerenstva za izradbu zakona o reviziji segregacija već podnešena molba za reviziju segregacije, sastojat će se prema gornjemu razloženju u tome, da će urbarski povjerenik u smislu § 170. minist. naredbe od 28. prosinca 1857. sastaviti točan popis ovlaštenih članova tužene plemićke općine uz oznaku opsega ovlaštenja za svakoga ovlaštenoga člana, te nagodbu, što ju je ona sklopila sa vlastelinom A, predložiti nadležnomu urbarskomu sudu na odobrenje, — a prema uspjehu toga nadopunjenja nadopuniti i raspravu, koja je u smislu § 28. car. patenta od 17. svibnja 1857. jur provedena, te konačno izreći novu presudu. Upravo je nepojmljivo, da su ti jadnici, koji su provedenom segregacijonalno-komposesoralnom parnicom bez svoje krivnje tako osjetljivo oštećeni, kako je to gore razloženo, na tako jednostavno rješenje morali preko 50 godina čekati. Pošto su nasljednici

Digitized by Google

toga nekoć izvanredno bogatoga vlastelina A. plemićko dobro skoro posve raspracelirali, te ogromne svote odnijeli u Austriju i Madjarsku, može se oštenicima desiti, da će konačno uz povoljnu riješidbu ostati praznih ruku, jer su u svojoj revizijonalnoj molbi naročito istakli, da ova revizija nije zatražena u svrhu, da od bivših podložnika vlastelina A, koji su protupravno nadijeljeni njihovim zemljama traže povratak tih šuma i pašnjaka, već da od vlastelina A, u koliko ih ne bi mogao odštetiti svojim alodijalnim zemljama, ishode temeljem riješidbe urbarskoga suda odgovarajuću odštetu u novcu.

b) D r u g i n a č i n mogućnosti saniranja u gornjem slučaju bio bi taj, da ti, tako rekući kontumacirani, plemići iz C, zatraže dostavu prvomolbene konačne presude, te da proti njoj u otvorenom roku ulože priziv, u kojem bi imali istaknuti i sve ništine, počinjene u toj parnici (jer žaobe ništovne nema u urbarskom postupku). Na ovaj priziv mogla bi se iz ništovnih razloga napadnuta osuda ukinuti, odnosno ako su prethodna izvidjenja nepotpuna, vratiti sudu prve molbe u svrhu nadopunjenja istih.

c) T r e ć i p a k o n a č i n bio bi taj, da se spisi vrate sudu prve molbe s nalogom, da se sa prizivom postupa kao sa molbom za reviziju segregacija po § 19. »Prethodnih odredaba«. — Postupak bi u ovom slučaju bio isti, kako je gore jur razloženo.

Da se ovakov revizijonalni postupak, kako je gore opisan, ne kosi sa propisima urbarskih zakona, koji su na snazi, dokazuju mnogobrojni slučajevi iz starije urbarske judikature — naime iz dobe prije 20 i više godina, kada su urbarski sudovi stajali na posve ispravnom stanovištu, da je onaj sud, koji je skrivio oštećenje bivšega podložnika, koji stoji pod osobitom zaštitom zakona, dužan oštećeniku i omogućiti, da se šteta, nanešena mu bez krivnje njegove, po mogućnosti sanira, a to tim više, što je u urbarskom postupku izričito isključena povrata u stanje prijašnje i obnova postupka. — Ali da i najnovija urbarska judikatura stoji na istom, posve ispravnom, stanovištu, dokazuje slijedeća vrhovna riješidba od 5. kolovoza 1927. br. 61.:

»U segregacijonalnoj parnici gospoštije A proti bivših podanika urbarske općine B, u kojoj je sklopljena nagoda od 23. listopada 1885. br. 1315/urb., te u kojoj je s u d b e n i s t o l k a o u r b a r s k i s u d u Z a g r e b u na molbu urbarske općine B odlukom od 15. lipnja 1926. br. 18/urb. prije odobrenja spomenute nagode odredio nadopunu prethodnih izvidjenja naročito procjenom segregacijonalnih objekata;

stol sedmorice: uvaživ, da je zapisnik od 23. listopada 1885. o sklopljenoj nagodi izmedju gospoštije i urbarske općine riješen samo prethodno onamo, da je naloženo poslujućem mjerniku, da u roku od 30 dana sačini diobnu osnovu, da iskaz o dokazanim urbarskim selištima dovede u sklad sa sadašnjim, u gruntovnici upisanim, vlasnicima pojedinih selišta, te konačno da izradi iskaz krčevina i osvojbina; — uvaživ, da je sve to bilo odredjeno, da se sklopljena nagoda uzmogne predložiti višoj oblasti na potvrdu; — uvaživ, da

Digitized by Google

je u vrijeme sklopljene nagode bio još na snazi § 28. car. patenta od 17. svibnja 1857., po kojem je urbarski sud imao nagodbeni urbarski operat podnijeti banskomu stolu na potvrdu; — uvaživ. da glasom izvješća banskog stola od 20. prosinca 1926. br. 22.597 nagoda u tom predmetu po istom banskom stolu nije odobrena; — uvaživ. da je § 28. cit. patenta ukinut §-om 8. zakona od 22. prosinca 1890. (Zbor. br. 3. iz god. 1891.), — pa jer rečena nagoda nije po banskom stolu do onda bila odobrena, to po §-u 8. cit. zakona imade sam sudbeni stol kao urbarski sud nagodbeni urbarski operat riješiti; — uvaživ. da takovo rješenje u smislu §-a 8. cit. zakona urbarski sud do danas donio nije, to je zemljišna zajednica urbarske općine ovlaštena bila tražiti, da urbarski sud naknadno takovo rješenje donese, a da tome zahtjevu nije zapreka, što je ova nagoda i ovršena, jer je ovo ovršenje uslijedilo bez propisanoga u zakonu rješenja urbarskoga suda, pa se uslijed toga ne može uzeti, da je urbarski odnošaj izmedju gospoštije i bivših podložnika pravoljano razriješen, a dosljedno tome ne može ovdje govora biti ni o zastari odnosno dosjelosti po propisima opć. grad. zakona; — uvaživ, da je i odredba prvostepenoga suda, u koliko se odnosi na prethodnu procjenu segregacijonog objekta, na zakonu osnovana; — našao je utok gospoštije A otputiti i potvrditi pobijanu odluku prvostenoga suda.«

Ova uzorna vrhovna rješidba, koja odgovara ne samo slovu već i duhu urbarskih zakona, dokazuje, da kod vrhovnoga sudišta ima još i vrsnih urbarijalista, koji posve ispravno usvajaju gore istaknuto stanovište starije urbarske judikature t. j. da sud, koji je skrivio oštećenje, mora i nastojati, da oštećenoj stranci omogući štetu sanirati.

U netom navedenom slučaju je urbarska općina god. 1885. sklopila nagodbu sa gospoštijom A, a sud je tu nagodbu ovršno proveo prije, nego što je ona bila po sudu potvrdjena. Tek nakon ovršenja te nagode uvjerila se je urbarska općina, da je u svojem pravu glede nadjeljenja dovoljnom pašom i drvarijom znatno prikraćena, jer je nagodba sklopljena prije obavljene sudbene procjene skupnih segregacijonalnih objekata tako, da se prigodom sklapanja nagode nije moglo prosuditi, da li je ta nagoda za nju korisna ili ne. — Nakon 35 godina iza ovršenja nagodbe zatražila je urbarska općina naknadno odobrenje iste. Prvomolbeni je sud u prethodnom rješenju ove molbe odredio sudbenu procjenu segregacijonalnih objekata, jer bez takove, urbarskim zakonima imperativno propisane, klasifikacije nema podloge za prosudjivanje, da li se nagoda ima ili nema potvrditi.

Na utok gospoštije uslijedila je gore navedena vrhovna rješidba. Takovih sličnih rješitaba ima više iz dobe 20—30 godina unatrag, od kojih su nekoje n raspravi, priopćenoj u »Mjesečniku« od

Digitized by Google

god. 1927. (str. 216), i citirane. Postupak u takovim slučajevima je posve isti kao u revizijonalnom postupku, koji se ima zametnuti na revizijonalne molbe spadajuće u prvu vrstu, kako je to gore razloženo. U gore navedenom, reviziji sličnom, slučaju, u kojem je uslijedila gornja vrhovna rješidba, — biti će postupak slijedeći:

U smislu prvomolbene odluke od 15. lipnja 1926. br. 18/urb., potvrdjene vrhovnom rješidbom od 3. kolovoza 1927. br. 61., odredit će prvomolbeni urbarski sud klasifikaciju svih skupnih pašnjaka i šuma, kako su jur tečajem prethodnih prosudjenja u temeljnoj segregacijonalnoj parnici ustanovljeni bili, dakle koli šuma i pašnjaka, koji su urbarskoj općini temeljem sudbeno još neodobrene nagode od 29. listopada 1885. u posjed i uživanje jur predani bili, koli onih skupnih šuma i pašnjaka, koji su gospoštiji A kao slobodno vlasništvo preostali bili. — Na temelju tako po šumsko-gospodarskim vještacima sastavljenoga procjenbenoga operata odlučit će prvomolbeni sud u smislu § 8. zakona od 22. prosinca 1890. (Zbor. br. 3 ex 1891.), da li se nagoda od 29. listopada 1885. ima ili nema odobriti za stranu urbarske općine B, koja stoji pod osobitom zaštitom zakona. Ako se pronadje, da je nagoda za općinu B povoljna, tada će sud nagodu odobriti, a revizijonalnu molbu urbarske općine B odbiti, jer da ne postoje uvjeti § 19. »Prethodnih odredaba« — t. j. da moliteljica revizije nije dokazala, da je segregacijom oštećena. — Bude li pako sud pronašao, da nagoda za urbarsku općinu B nije povoljna, t. j. da istom dodijeljene joj šume i pašnjaci nisu dostatni za trajno podmirivanje šumskih i paševinskih potreboća, tada se nagoda ne će odobriti, nego će se u smislu § 28. car. patenta od 17. svibnja 1857. odrediti konačna rasprava i predmet riješiti osudom. Prema navedenomu nema opravdanoga ni zakonitoga razloga, da se u takovim slučajevima i sada ne postupa, kada je taj postupak sada i zakonom (§ 19. »Prethodnih odredaba«) sankcijoniran.

X. O mogućnosti čuvati bivšega podložnika, koji je segregacijom oštećen, od ponovnoga oštećenja, koje bi moglo nastati provedenjem agrarne reforme odnosno rasparcelacijom plemićkih imanja, od kojih se očekuje saniranje nepravda.

Općenito je mišljenje, da se šteta, nanesena bivšim podložnicima provedenom segregacijom, ne će moći sanirati, ako se provadjanje revizijonalnoga postupka bude odgadjalo do konačnoga provedenja agrarne reforme odnosno do rasparcelacije plemićkih imanja, od kojih se traži saniranje segregacijom nanešenih im šteta. To je mišljenje donekle opravdano, jer će dalje odgadjanje provadjanja revizijonalnih molaba svakako vrlo oteščati uspješno provadjanje revizijonalnih slučajeva. Ali revizije segregacija onemogućiti i osujetiti ne će moći ni agrarna reforma ni rasparcelacija plemićkih dobara, jer su propisi urbarskih zakona, po kojima su se segregacijonalne parnice, a dosljedno tomu po kojima će se i revizije segregacija provadjati za oštećene bivše podložnike, mnogo povoljniji od odgo-

Digitized by Google

varajućih propisa opć. gradj. zakona, koji se tiču sticanja vlasništva i naknade šteta. Ovakovim odlaganjem, kojim se pogoduju bivši vlasnici rasparceliranih plemićkih dobara, mogla bi treća lica, koja u reviziji nisu ni najmanje interesirana, zadesiti veće oštećenje nego li same oštećene bivše podložnike, kako će to slijedeće razlaganje pokazati.

Samom molbom za reviziju segregacije, što ju podnese oštećeni bivši podložnik, vraća se jur dokončana temeljna segregacijonalna parnica automatski u stanje prethodnih izvidjenja, u kojem su stadiju parnice i počinjene pogrješke, uslijed kojih se bivši podložnik oštećenim smatra.

Iz mnogobrojnih jur podnešenih revizijonalnih molaba proizlazi, da se velika većina molitelja smatra oštećenim tim, što im od skupnih objekata nije dodijeljeno toliko pašnjaka i šuma, da uzmognu trajno podmirivati svoje kućne i gospodarske potrebe, kako to urbarski zakoni propisuju, pače ni u onim slučajevima, kada je to obzirom na postojeće propise i obzirom na veliki opseg ustanovljenih skupnih objekata bilo moguće. Uslijed toga bit će dužnost urbarskoga povjerenika, da u takovu slučaju tečajem preduzeća odnosno nadopunjenja prethodnih izvidjenja ponajprije prema postojećim propisima sastavi popis skupnih pašnjaka i šuma, kojima će se nadopuniti bivšim podložnicima manjkajuća šumsko-paševinska kompetencija. Pošto će takov popis služiti temeljem cijeloga revizijonalnoga postupka, te od njega ovisiti ne samo uspjeh same revizije već i važna činjenica, da li i u koliko će revizijom biti oštećena treća lica, koja su stekla vlasnost na dijelove rasparceliranoga plemićkoga dobra, koji su neophodno potrebni u svrhu saniranja nepravda, nanešenih segregacijom bivšim podložnicima, bit će dužnost urbarskoga povjerenika, da sastavku popisa skupnih segregacijonalnih pašnjaka i šuma posveti najveću pažnju, jer zacijelo nije bila intencija zakonodavca revizije staru nepravdu sanirati novom, trećemu licu nanešenom, nepravdom. — Postupak kod sastavljenja popisa skupnih objekata, kojim će se sanirati nepravde, nanešene jur provedenom segregacijom, znatno će se razlikovati od postupka pri sastavljanju takova popisa u temeljnoj segregacijonalnoj parnici, kako će to niže razlaganje pokazati.

XI. Sastavljanje popisa skupnih pašnjaka i šuma u temeljnoj segregacijonalnoj parnici. (§ 170. car. patenta od 28. prosinca 1857.)

Prigodom preduzeća prethodnih izvidjenja je prva i glavna zadaća urbarskoga povjerenika izdati nalog poslujućemu mjerniku, da sastavi iskaz segregacijonalnih objekata, t. j. šuma i pašnjaka, koje sačinjavaju alodijalno vlasništvo bivšega zemaljskoga gospodara, na kojima su bivši kmetovi istoga vlastelinstva kao i ovim pravno izjednačeni bivši podložnici do 1. siječnja 1848. — eventualno i nakon toga roka — uživali blagodat besplatne urbarske paše i drvarije. Takov popis se ima sastavljati na licu mjesta samih segregacijonalnih objekata uz sudjelovanje još živućih bivših pod-

Digitized by Google

ložnika, a napose najstarijih žitelja onoga kraja, jer o tim činjenicama ne postoje nikakova pismena dokazala. Poslužući će naime mjernik ponajprije temeljem katastralnih mapa identificirati sve one skupne pašnjake i šume, na kojima bivši podložnici još u času takova ustanovljivanja izvršivaju urbarsku pašu i drvariju, a pomoću starih žitelja ustanoviti one šume i pašnjake, na kojima su do 1. sječnja 1848. takova prava izvršivali, ali su ih poslije god. 1848. iz ma kakovih razloga napustili ili napustiti morali. Glede posljednjih imade poslužući mjernik označiti i lica, koja se nalaze u posjedu takovih šuma i pašnjaka, a tek nakon svega toga imat će pronaći i zabilježiti gruntovne vlasnike u iskazu navedenih skupnih šuma i pašnjaka.

Okolnost, što se vlastelin ili treća koja lica, koja su dijelove takovih skupnih zemalja kupila nakon 1. sječnja 1848., nalaze u gruntovnici upisana kao vlasnici, ne smeta, da se takove zemlje povuku u segregaciju, dapače da se na račun istih bivši podložnici i nadijele šumsko-paševinskom pripadnošću.

Ovo je opravdano i utemeljeno na propisu § 4. I. dijela gruntovnoga reda (naredba minist. pravde od 15. prosinca 1855.), prema kojemu su ona prava, koja se uređuju car. patentom od 2. ožujka 1853., izdanim glede negdašnjega saveza urbarskoga i glede srodnih s njime odnošaja, isključena od izročnih poziva, t. j. ne treba ih ni prijavljivati ni iskazivati, a tako isto isključena su i od rasprava, koje se uslijed izroka činiti imadu, i to bez razlike bila ili ne bila ubilježena u zapisnicima mjesto-izvidnim. Povodom ove odredbe se je vrlo često dogadjalo, da su u segregaciju povučeni bili takovi pašnjaci ili šume, koje su se već preko 30 odnosno i preko 40 godina nalazile u posjedu trećih lica, i na istima i u gruntovnici upisane bile, pa su zatim bivši podložnici i bez pitanja i privole takovih gruntovnih vlasnika i posjednika nadijeljeni bili odgovarajućom šumsko-paševinskom pripadnošću.

Ali ni hipotekarni vjerovnici, kojih su tražbine pravom zaloga bile uknjižene na takovu dobru, nisu bili pitani, da li privoljuju na besteretni otpis šuma i pašnjaka, koji su bivšim podložnicima segregacijonalnom osudom besteretno dosudjeni bili. No obratno je išlo hipotekarnim vjerovnicima prezaduženoga plemićkoga dobra u korist, kada se je dio segregacijonalnih objekata, koji je vlastelinu u smislu ustanova al. 6—7 § 3. zak. čl VI.:1836. bio dosudjen, pripisao opterećenomu plemićkomu dobru, te se time povećala sigurnost uknjiženih tražbina.

Sa gore navedenim mogućnostima računao je svatko, koji je sa vlasnikom plemićkoga imanja stupio u pregovore, budi radi kupnje cijeloga ili samo dijela toga imanja, budi u slučaju sklapanja zajma. Nakon provedene segregacije, što je iz same gruntovnice bilo vidljivo, prestale su posljedice, skopčane s § 4. I. dijela grunt. reda. Iz navedenih razloga nije bilo ni potrebno, da se segregacijonalna tužba, kako to biva kod civilnih vlasničkih tužaba, u smislu propisa gruntovnoga reda redovito i beziznimno zabilježi u gruntovnici.

Digitized by Google

Akoprem je proglašenjem § 19. »Prethodnih odredaba« opet uskrsnula pravna moć a i posljedice skopčane s ustavnovom § 4. I. dijela grunt. reda, jer se jur dokončana segregacijonalna parnica uslijed revizijonalne molbe vraća u stanje prethodnih izvidjenja, to je radi usčuvanja prava oštećenih bivših podložnika, ako ne nužno ipak uputno, da se molba revizijonalna temeljem propisa grunt. reda zabilježi u gruntovnici, da se tim treća lica upozoravaju na predstojeću segregaciju, i tako uščuvaju od gubitaka kupovnine za nekretnine, koje bi eventualno služiti imale za saniranje nepravda, segregacijom nanešenih bivšim podložnicima.

U postupku revizijonalnom ne će se prigodom ustanovljenja skupnih objekata u svrhu saniranja nepravda postupati, kako je to gore razloženo, u jednu ruku zato, što su ti skupni objekti već prigodom provadjanja temeljne segregacijonalne parnice ustanovljeni, a u drugu ruku zato, što sada nakon izminuća od preko 80 godina uopće već ne bi ni moguće bilo po starim žiteljima ustanoviti, na kojim su alodijalnim zemljama bivši podložnici do god. 1848. užívali blagodat urbarske paše i drvarije, napose ako se uvaži, da o tome ne postoje nikakova pismena dokazala. Zato će se uzeti u revizijonalnom postupku na prvom mjestu obzir na one skupne pašnjake i šume, koje su već u temeljnoj segregacijonalnoj parnici kao takove ustanovljene, te u popisu skupnih segregacijonalnih objekata jur ubilježene. U tom popisu će se u posebnoj rubrici zabilježiti, koji su objekti t. j. šume i pašnjaci oštećenim bivšim podložnicima, a koji vlasniku dotičnoga plemićkoga imanja dosudjeni bili osudom, izrečenom u temeljnoj segregacijonoj parnici. U koliko su pak isti kupnjom ili inim načinom prešli u vlasnost trećih lica, zabilježiti će se ona lica, koja su vlasnost na iste stekla. U takovu slučaju imat će se popisati i ine alodijalne zemlje, koje se još nalaze u posjedu vlastelina i koje bi mogle služiti kao zamjena za one skupne zemlje, što ih je vlastelin medjutim otudjio. Kod otudjenih zemalja, koje će se povući u segregaciju, morat će se uzeti osobiti obzir na one, koje su otudjene prije proglašenja § 19. »Prethodnih odredaba«, jer se kod ovih mora predmnijevati, da su ih treća lica stekla u dobroj vjeri, pa ne bi bilo pravedno, da se takovi kupci oštete, napose ako su ta treća lica zemljoradničkoga staleža.

Bude li se pokazalo, da su prethodna izvidjenja i u kojem drugom pravcu manjkava ili protupropisno provedena, imat će se ona i u tom pogledu nadopuniti odnosno ispravno provesti, a nakon toga postupat će se, kako je to u gore navedenom praktičnom primjeru jur istaknuto.

Kako će se sanirati štete segregacijom oštećenih bivših podložnika, koji spadaju u drugu kategoriju, predvidjeno je u izradjenoj zakonskoj osnovi o reviziji segregacija. — Provadjanje revizije bilo bi znatno olakšano, a i mnogi kupci parceliranoga imanja očuvani od eventualnoga oštećenja, da je odsvojna zabrana, izdana povodom provadjanja agrarne reforme, bila protegnuta i na slučajeve revizije segregacija.

Digitized by Google

O sigurnosti i razoružanju

Priopćio dr. Radivoj Walter, odvjetnik u Zagrebu.

Na konferenciji Unije za ligu naroda u Bruxellesu govorio je među ostalim 16. ožujka 1928. u komisiji za proučavanje političkih i pravnih pitanja i kolonijalnih mandata također dr. Radivoj Walter, kao član jugoslavenske delegacije o točki 4. dnevnoga reda t. j. o razoružanju, o 5. toč. dnevnoga reda t. j. o zabrani upotrebe plina i bakterijoloških preparata kao sredstava borbe, te o 9. i 10. točki dnevnoga reda t. j. o koordinaciji pacifističkih sila i pristupu Unije udruženja za Ligu naroda u Uniju internacijonalnih organizacija.

O razoružanju je govoro iza njemačkoga, engleskoga, francuskoga i poljskoga delegata, pa je naveo pravne, političke i tehničke razloge, s kojih ne može zagovarati prijedlog njemačke Lige za društvo naroda kako je konkretiziran i modificiran po engleskom delegatu, te s kojih je za prijedlog, da se Unija obrati za Ligu naroda samo sa općenitim apelom, da se već dosada preduzeti radovi za pripravu razoružanja odnosno ograničenja oružanja pospiješe.

U obrazloženju svoga prijedloga istakao je, da države, koje su oružane i koje imadu velike vojne budžete, nisu u nikakovu privilegovanom položaju, kako se misli, jer njihov privilegij, da budu oružane, nije drugo, nego privilegium odiosum, koga bi se one vrlo rado riješile, kada bi im sigurnost granica i unutarnjega pravnoga reda bila na drugi način garantovana. U svojem, na francuskom jeziku držanom, govoru rekao je ovo:

»Svjetski rat je pored drugih nevolja ostavio iza sebe i veliki pravni i politički nered, ekonomsku stagnaciju i socijalnu bijedu, pa bi sve sile država trebale biti koncentrirane na to, da upostave potpuni pravni politički red, te da doskoče ekonomskoj stagnaciji, financijalnoj krizi i socijalnoj bijedi, a ne da se neprestanim oružanjem i političkim akcijama medjusobno ugrožavaju, te da državne prihode, što ih dobivaju s velikim i često nesnosnim opterećenjem državljana, troše u neproduktivne svrhe.

Ali kada se od mene traži, da ne nosim revolver u nesigurnom dijelu zemlje, mora mi se dati garancija, da će me svijetlo na ulicama sprema policije, žandara i vojske ili što drugo zaštititi od kojekakovih neprijatelja pravnoga reda.

Kako je u tom pogledu sa pojedincima s obzirom na zaštitu pravnoga reda u državi, tako je s državama s obzirom na zaštitu medjunarodnoga pravnoga reda.

Treba državama dati sigurnost, da ne će biti povrijedjen njihov teritorijalni integritet i osnove njihova života, pa će se sigurno razoružati i smanjiti svoju vojnu spremu i vojne budžete. I kada vlade toga ne bi htjele učiniti, prisilili bi ih na to narodi, koji jedva podnose državne terete, uzrokovane s jedne strane troškovima za prošli rat, a s druge strane s pripravama za budući. Svi narodi upravo sa strahom gledaju kako im se povećaju potrebe za vojsku, a snizuju potrebe za gospodarsku i duševnu kulturu.

Digitized by Google

No Liga naroda, koliko god je do sada učinila za mir i sigurnost država i za sprečavanje oružanih sukoba, nije još uspjela, da dade pune garancije i sankcije proti povredama medjunarodnoga pravnoga reda. Oružani sukobi su još uvijek vrlo lako mogući, i to ne samo oni, koje predvidja pakt Lige naroda, nego i oni, kojih taj pakt ne predvidja i s kojima ne računa.

Sadašnji medjunarodni pravni red imade svoju bazu u medjunarodnim ugovorima o miru i u paktu Lige naroda. Ni medjunarodni ugovori o miru ni pakt Lige naroda nije savršen.

Nitko ne može poreći. da teritorijalne, političke, vojničke, financijalne i t. d. klauzule medjunarodnih ugovora ima nedostataka. Ali svakako su ti mirovni ugovori baza sadašnjega medjunarodnoga pravnoga reda i polazna točka svake medjunarodne politike.

Nitko ne može poreći, da i pakt Lige naroda imade nedostataka, ali svakako je pakt Lige naroda, makar i rudimentarni ustav država, iz koga se s vremenom može razviti pravi ustav sjedinjenih država sa točno organizovanom zakonodavnom, sudskom i upravnom vlasti.

Najveći dio prigovora proti Ligi naroda u Ženevi, te njezinim metodama kod rješavanja političkih sukoba dolazi odatle, što se zaboravlja, da Liga naroda nije nikakova konfederacija država sa točno podijeljenom kompetencijom izmedju Lige i pojedinih država, sa točno podijeljenom kompetencijom organa Lige naroda, sa točno fiksiranim odnosima izmedju pojedinih organa Lige naroda, te sa zajedničkom vojnom silom ili policijom, s kojom bi Liga naroda mogla u svakom momentu disponirati za zaštitu medjunardnoga pravnoga reda i t. d.

Liga naroda je uspjela dosada, da u glavnom precizira svoju svrhu, da treba da garantira mir i sigurnost, te napose teritorijalni integritet i sadašnju političku nezavisnost svojih članova, te da razvija medjunarodnu saradnju; ali nije još uspjela, da nadje potpuno uspješna sredstva za postignuće te svrhe.

Ne može se poreći, da je Liga naroda ta sredstva vrlo marljivo tražila. To pokazuju pakt Lige naroda, ženevski protokol, lokarnski pakt. brojni paktovi o uzajamnoj pomoći, o arbitraži, o sigurnosti, o pomirbi i t. d.

Ali i sam letimičan pregled dosadanjih pravnih i političkih garancija pokazuje, da treba još velikog rada, da se može pristupiti ozbiljnomu ograničenju oružanja u uvjerenju, da je medjunarodni pravni i politički red i onako garantovan i osiguran bez vojnih sila pojedinih država.

Potpuno razumijem njemačku delegaciju, kada ističe potrebu, da se što prije iskupi častni dug Lige naroda, što ga je preuzela člankom 8. pakta Lige naroda. Ali njemačka delegacija ne smije zaboraviti, da u čl. 8. članovi Lige priznavaju, da održanje mira traži smanjenje nacijonalnih oružanja na minimum, koji se dade u sklad dovesti sa narodnom sigurnošću i sa izvršenjem medjunarodnih obveza, diktiranih zajedničkom akcijom.

Potpuno razumijem njemačku delegaciju, kada se poziva na uvod u dio V. Versailleskoga ugovora, pa traži, da se učini nešto i za ograničenje oružanja ostalih država, kada je u tom uvodu naročito rečeno, da se Njemačkoj nameću vojničke, pomorske i zračne klauzule Versaille-

Digitized by Google

skoga ugovora u svrhu, da se omogući priprava općenitoga ograničenja oružanja.

No njemačka delegacija ne smije da zaboravi„ da je priprava općenitoga ograničenja oružanja svih naroda vrlo teška, kako to pokazuje rad pripravne komisije. za razoružanje, pa da treba imati malo strpljenja.

Ne može se poreći, da je Liga naroda učinila mnogo, ne samo za to da ispuni pretpostavku sniženja oružanja svih naroda, t. j. da im dade sigurnost, nego da je učinila mnogo i da pripravi opće ograničenje oružanja, koje predvidja pakt Lige naroda i Versailleski ugovor. O tom svjedoče izvještaji o radu sekretarijata, savjeta i skupština Lige naroda.

Kada gledamo, s kakovim poteškoćama se bori pripravna komisija za razoružanje, komisija za sigurnost i sekretarijat Lige naroda, da stvore preduvjete za saziv konferencije za razoružanje; kada pomislimo na ogroman materijal, koji im stoji na raspoloženje, razumjet ćemo, da naša komisija ne bi trebala savjetu Lige naroda i vladama država predlagati bezodvlačne konkretne mjere ograničenja oružanja, nego bi se trebala zadovoljiti s jednim općenitim apelom, da pripravna komisija za razoružanje ubrza i dovrši svoj rad, da se što prije može sazvati konferencija za razoružanje No ni tu se ne smije zaboraviti, da pripravna komisija za razoružanje preuzima veliku odgovornost, kada predlaže rok za saziv konferencije za razoružanje, jer mora misliti na to, da ta konferencija za razoružanje ne smije biti sazvana prije, dok ne postoji sigurna nada, da će imati uspjeha, te da ne će još povećati onaj rdjav utisak, što ga je ostavio u svijetu neuspjeh konferencije za ograničenje pomorskoga oružanja.

Pakt Lige naroda sadržaje doduše uz ustanovu članka 10., koja garantira teriterijalni integritet i sadašnju političku nezavisnost svih članova Lige naroda i neke ustanove o sigurnosti i arbitraži, i ustanovu članka 16. o vojničkim, ekonomskim, i financijalnim sankcijama; ali se općenito ističe, da su doduše te sankcije jedan jak negativan motiv za svakoga internacijonalnoga zločinca medju državama, ali još uvijek nisu takova sigurnost, da bi države mogle preći na znatno ograničenje oružanja.

Ženevski protokol je sadržavao, kako je poznato, točnije ustanove o arbitraži, sigurnosti i razoružanju, definiciju napadača, funkcijoniranje mjera proti napadaču i t d.; ali taj protokol nije bio ratificiran.

Lokarnski pakt sadržaje s obzirom na odnose izmedju Njemačke i njezinih susjeda odredbe, koje su bezuvjetno odstranile jednu veliku opasnost za mir i stvorile garancije za održanje mira te svojim ustanovama o izmirenju, arbitraži, garanciji teritorijalnoga stanja, stvorena mirovnim ugovorima, mnogo doprinijele sigurnosti država; — ali lokarnski pakt je pojačao sigurnost samo u jednom dijelu Evrope, dok je sigurnost u drugim dijelovima ostala nepotpuna.

Pojedini regionalni paktovi o arbitraži, sigurnosti uzajamnoj pomoći i t. d., koji su sklopljeni iza toga, nisu još ni izdaleka ispunili sve praznine u organizaciji sigurnosti i mira.

U ostalom nije ni značaj svih tih paktova potpuno jasan, pa se u dušama svih prijatelja mira radjaju bojazni, da se ti regionalni paktovi ne izrode mjestimice u vojne saveze za obranu i prikrivenu navalu, kako su postojali prije svjetskoga rata, kome su i oni mnogo pridonijeli.

Digitized by Google

Kada je u svoje vrijeme izmedju Italije i Albanije stvoren Tiranski pakt, nastalo je veliko uzbudjenje na Balkanu. To je uzbudjenje bilo razumljivo i ako su i Italija i Albanija članovi Lige naroda, kojima je jednako kao i njihovim susjedima, članovima Lige naroda, člankom 10. pakta garantovan teritorijalni integritet i t. d. U tom paktu naime, usprkos garancije članka 10. pakta, Italija garantira Albaniji ne samo teritorijalni integritet i političku nezavisnost nego i sadašnji pravni red tako, da održanje svega toga u Albaniji smatra zajedničkim interesom Italije i Albanije, koji će obje države braniti zajedničkom vojnom silom. Posve je razumljivo, da se kod susjeda Albanije, kojima nisu nepoznate expanzivne težnje Italije na Balkanu, porodila bojazan, da bi Italija, koja je zadobila ne samo politički i ekonomski, nego i vojnički utjecaj na Albaniju, mogla i s njezinim pristankom nastale nemire u Albaniji protumačiti kao nemire, uperene proti pravnomu redu u Albaniji, pa prema tome proti onome zajedničkomu interesu Italije i Albanije, koji se treba braniti zajedničkom vojskom. Što bi značio dolazak većih kontigenata talijanske vojske u Albaniju, svakome je jasno.

Pa ipak je Tiranski pakt, koji samo radi primjera spominjem, registrovan bez ikakova prigovora kod Lige naroda, kao što bi mogli biti registrovani bez prigovora i drugi slični paktovi, ako se ne stvori forum i način, da se ispita, da li pojedini regionalni pakt odgovara slovu i duhu pakta Lige naroda.

Ako se povrh svega toga uzme u obzir činjenica, da Savez sovjetskih ruskih republika, koji je nedavno preko svoga delegata stavio prijedlog za potpuno razoružanje, nije ni član Lige naroda, ne priznaje medjunarodnih obveza, stvorenih po caristićkoj Rusiji, ne napušta rad na svjetskoj revoluciji, ne može se reći, da još uvijek ne postoji opasnost ne samo rata, nego i svjetske revolucije, koja bi u momentu znatne redukcije oružanja ili čak razoružanja postala još veća.

Kolika opasnost leži u konferencijama, koje nisu dovoljno pripravljene, vidi se iz držanja sjedinjenih država Sjeverne Amerike, koje su poslije neuspjeha konferencije za ograničenje pomorskoga oružanja počele da rade na još većem oružanju. — Treba dakle imati strpljenja i povjerenja u ljude, kojima je Liga naroda povjerila dužnost, da priprave sve potrebno za konferenciju razoružanja, koju svjetsko javno mnijenje ne samo iščekuje, nego i sve upornije traži.

Evropa se nalazi pred izborima u Francuskoj i u Njemačkoj, koji treba da dadu povjerenje i političku vlast prijateljima mira u tim dvjema za održanje mira u Evropi odlučnim državama, pa da rasprše bojazni, koje tu i tamo postoje, da prijatelji mira nemaju za sobom naroda.

Javno mnijenje treba da suzbije pokušaje, da se priredi svestrana ofenziva na mirovne ugovore, koji su baza medjunarodnoga mira i reda. Treba da se suzbiju tendencije, koje idu za izmjenom pravnoga i političkoga reda te za izmjenom teritorijalnoga stanja, stvorenoga mirovnim ugovorima. I ako se pokaže kasnije apsolutna potreba, da se u interesu mira i iskrene medjunarodne saradnje mijenja štogod na stanju, stvorenom mirovnim ugovorima, to se može izvršiti u smislu članka 19. pakta Lige naroda iza pravne i političke konsolidacije mira. U stanju nedovoljne sigurnosti, u atmosferi svestranoga sumnjičenja, u atmosferi, u

Digitized by Google

kojoj još vlada prava kriza povjerenja, ne može se ozbiljno ni pomišljati na to, da se pristupi reviziji bilo kod mirovnoga ugovora, jer su svi mirovni ugovori sastavni dijelovi jednoga pravnoga i političkoga sistema, koji se ne može tako lahko revidirati u pojedinostima, a da se ne izazove nepovoljan utjecaj na cio ostali sistem. I zato prijatelji mira treba da pregnu svi za tim, da se najprije konsolidira medjunarodni, pravni, politički, ekonomski, financijalni i čak socijalni red, stvoren mirovnim ugovorima, a tek onda će se moći preći na eventualno ispitivanje pojedinih zahtjeva za revizijom mirovnih ugovora. Svaka preuranjena ofenziva na stanje stvoreno mirovnim ugovorima, a ta se i ovo vrijeme osjeća samo jača nepovjerenje, izaziva osjećaj nesigurnosti, sili države, koje su pobjednice u ratu, da se oboružaju za obranu sadašnjega stanja, te se rad država pobjednica susreće s nepovjerenjem, koje sprečava svaku iskrenu političku i gospodarsku medjunarodnu saradnju, tako potrebnu za rješenje velike ekonomske, financijalne i socijalne krize, pod kojom stenje cijela Evropa, a skoro i cio svijet.

Pripravna komisija za razoružanje, kojoj je na dispoziciji mnogo veći materijal, mnogo točnije informacije, nego nama, sve to znade, pa će znati i koje praktične konkretne mjere treba poduzeti, da se što prije dodje do ograničenja ubitačnoga oružanja. Mi treba da se ograničimo na to, da kao organ svjetskoga javnoga mnijenja moralno podupremo njezin rad, te da joj jednim općenitim apelom dademo podstreka, da svoj rad, u koji s velikim nadama gleda cio svijet, ubrza i okruni uspjehom.

Individualizam i kolektivizam

Povodom knjige »Vrhovne upravne i sudske rješidbe k zakonu o zadrugama«.

Napisao dr. Avelin Stahuljak, odvjetnik i javni bilježnik u Klanjcu.

(Svršetak.)

Individualno se načelo očituje u zakonitom nasljedstvu, jer su nasljednici, djeca i žena, nastavak, upravo jedno s ostaviteljem. Imetak, što ga čovjek priskrbi za sebe, ženu i djecu, ne može drugomu pripasti nego djeci i ženi.

U kojem razmjeru? Po teoriji, po zakonu svi su ljudi jednaki. I sva djeca. Zato čisti teoretici uzimaju, da sva djeca, i sinovi i kćeri, valja da imadu jednaki dio. Da li je to uistinu pravno načelo i za nasljedstvo? Stoji, da su svi ljudi pred zakonom jednaki t. j. imadu prema zakonu ista prava i dužnosti, istu pravnu sposobnost, slobodu, djelatnost. Ali stoji i to, da svaki onaj dobiva i ima, koji radi, da svatko ima plod svoga rada i svoje muke, i da ne valja da tko žanje plod tudje muke, da se koristuje tudjim radom, da se bespravno »bogati« na račun drugoga. O jednakosti dakle ljudi, faktičnoj, relativnoj, ne apstraktnoj, apsolutnoj, nema spomena; — ljudi su po svojim osjećajima, sposobnostima i djelovanju sasvim nejednaki. Sasvim je izuzetno, da su djeca nekoga oca jednako marljiva i vrijedna. Desi li se takov slučaj, postupat će se naravno sa svima jednako i svi će jednako učestvovati u imovini. Redovno

Digitized by Google

u istoj obitelji jedan radi više, drugi manje, a nekoji nikako, a prema radu bit će i plodovi rada, dijelovi. Još se donekle može govoriti o nekoj jednakosti u gradu u krugovima, u kojima se radi malo ili ništa, — jednakost u neradu, — no drugdje nema jednakosti. Zato držim, da nasljedna teorija o apsolutnoj jednakosti djece kao baštinika nije osnovana ni pravedna, ne samo u svijesti naroda, praktično već ni teoretski, jer je i pravno načelo, koliko tko radi, da toliko i ima. Koliko je tko sudjelovao kod tečenja imovine, što će je baštiniti, toliko neka dobije i dijela, bar od prilike, ako se to ne da točno ustanoviti. Nedorasloj se djeci i nesposobnoj za rad, jer imadu pravo da žive, može odrediti jedan dio, — toliko, koliko za život trebaju. Radom se povećavaju dijelovi. Uz jednaki rad, a ženski vrijedi ko i muški, jednaki dio, stečen radom. Izudanim ženskima i izišlim muškarcima računaju se dijelovi do izlaska, a dalje rastu dijelovi samo onima, koji ostanu i dalje rade u zajednici. U tom se razmjeru moraju računati dijelovi, kada otac umre i ostavi imetak, koji valja razdijeliti medju djecu, što već prije nisu isplaćena. Djeci dakle n. pr. do 10. ili 15. godine (nerada) po jedan dio, a onda recimo po jedan dio na svakih 10 godina rada, tako da bi 30 godišnji član imao tri, a 50-gdišnji član pet dijelova, dakako i u slučaju izlaska, sve u pretpostavi, da radi, a ako ne bi radio ili mogao raditi, pridržao bi onaj jedan dio nerada, ma doživio i 70 ljeta.

Najpregnantnije se sloboda i individualnost ističe u oporučnom nasljedstvu. Tu vlasnik po svojoj miloj volji raspolaže imovinom, premda se može reći, da slobodno raspolaže i onda, kada ne pravi oporuke, jer znade, da će njegova djeca baštiniti onako, kako je zakon odredio, i on je time zadovoljan. U narodu, koji ima kodifikovane svoje pravne običaje i osjećaje, svoju narodnu pravnu svijest, bit će manje oporučnoga nasljedovanja, ono je tu manje važno, jer čemu da tko pravi oporuku, kada sam zakon čini onako, kako bi on načinio prema svojoj pravnoj svijesti. U narodu, koji je prihvatio tudje pravo, bit će više oporuka, jer narod u čuvanju i održavanju i krijepljenju vlastite pravne svijesti, praveći oporuke, ispravlja tudje kodifikovano pravo, pa se oporučno nasljedovanje ukazuje kao ogledalo narodne pravne svijesti, narodne duše, naravno koliko toga ne priječi manja obrazovanost naroda, radi koje država, da odstrani sumnje, izdaje oštrije, kruće odredbe za pravljenje oporuka i otegočuje oporučivanje, — pa nepismenost, neupućenost i siromaštvo naroda.

Ali kao što vlasništvo, tako i nasljedno pravo, navlastito oporučno, ne ostaje čisto teorijsko, jer je ovo neizvedivo, već treba ispravaka, stega, ograničenja. Potpune slobode nema, kao što nema ni potpunoga kolektivizma. Stege su nasljednoga prava i teoretski opravdane i potrebne, ko n. pr. nužni dio; ne mogu oporukom izbaštiniti svoju čestitu ženu i djecu i sve svoje ostaviti lijepoj ciganici ili sportskoj zakladi. Samo je pitanje, do kuda idu te stege? To je pitanje shodnosti, razvitka narodnjega, prilika nekoga vremena i t. d., pa kako može isti narod stajati više stoljeća na načelu individualnom i više stoljeća na kolektivnom, tako i stege mogu biti danas veće a sutra manje; negdje se uredjuje prvorodstvo, negdje pravo muške loze, negdje isplate i t. d. U svakom je slučaju potreban obzir na faktične prilike i faktično stanje,

Digitized by Google

jer je to plod motrenja i shvaćanja naroda, njegovih potreba, njegova mišljenja i njegove odluke, da u neko doba baš onako te potrebe namiruje i baš onako svoj život uredi.

U državi, osnovanoj na kolektivnosti, temelj je životu zajednička imovina nekoga skupa lica i zajednička upotreba i uživanje odnosno uprava te imovine uza zajedničko vijećanje o svim poslovima i potrebnim koracima i stvaranje odluka većinom u vijeću kao nekoj legislativi i izvršbu njihovu po osobitom poglavarstvu, eksekutivi zajednice ili zadruge, dakle potpuna vlast i sloboda odnosno vlasništvo zajednice, koja se zamišlja kao neka osoba.

No i kolektivna neograničena sloboda zajednice ograničuje se protiv zloupotreba većine na korist manjine upravo pojedinaca stegama individualne pridode a i stegama spomenutih kod individualizma. Ali iako su neke stege opravdane i potrebne, — kako će samovolja i zloupotrebe u zajednicama, gdje odlučuje više njih, biti minimalne, neka tih stega bude što manje, i kako se stege čine nekako prirodnije kod pojedinaca nego li kod zajednice tako, da se opet i kod zajednica čine opravdanije stege aktivne,nadzor, nego li pasivne kao zabrane, minimum i t. d. Kao kod individualizma tako se i u zajednicama pojedine nesreće i propasti ne dadu spriječiti, pa ni najdrakonskijim protivnim odredbama; gubitaka ima svagdje i uz najveće opreze, upravljene protiv gubitaka. Odluči li se društvo za individualizam ili kolektivizam, neka bude što slobodniji i čistiji, jer je samo tako zajamčen svestrani veći napredak.

Razlažući već samo bivstvo i unutarnju strukturu obaju načela, pokazasmo **unutarnje razlike** i preimućtva odnosno slabosti njihove. Pored njih ima i **izvanjih razlika**, pa prihvatajući ovi ove a oni one izvanje momente priklanjaju se sada ovom a sada onome načelu.

Za mnoge je odlučno faktično stanje, po njihovu mišljenju u hrvatskom narodu barem pretežno zadružno. U zadruzi vide drevnu narodnu instituciju, pa je kao narodni ljudi zavole kao nešto korisno, dobro a domaće, i toj svojoj miloj im uredbi priljubljuju svoje mišljenje, koje postaje načelom, što zagovaraju i brane, tražeći za nj i isključivost i zakonsku oštru zaštitu. Po njima je kolektivizam napredan i napreduje. Meni se čini protivno, da faktično stanje, barem u Hrvatskoj, nije pretežno zadružno, i da ne napreduje zadruga, ta u svojem sadanjem obliku i uredbi i po nekim svojim osobinama (koje su sasvim prirodne, kada istu ideju provode razni ljudi ili narodi, svaki na svoj način, svaki prema svojim svojstvima, osjećajima i potrebama) svakako narodna, no u sućnosti opća, oblikom i vremenom (stoljećima) promjenljiva, ekonomsko-socijalna institucija, nego napreduje individualizam. Razvija li se on sam od sebe ili, donesen sa zapada, prema zapadno-evropskim prilikama od više stoljeća i dosljedno tome pod silom naših bivstveno zapadno-evropskih zakona i vlasti, koje ga štite i propaguju već gotovo čitav vijek, — on se svakako razvija i širi, dok i ne pretegne. Dopuštam, da je kolektivno osjećanje i mišljenje još jako, ali slabi. U Hrvatskoj nema više ni milijun zadrugara, a od ono 112.000 zadruga ima ih 17.000 potajno podijeljenih i 77.000, koje su složene od jedne obitelji! Jedna obitelj! Pa to je individualizam, to je čovjek s obitelju! Dašto u toj obi-

Digitized by Google

telji ima još kolektivne natrunjenosti, no ona se gubi ne samo u toj jednoj obitelji nego i u skupovima. I ako se kod diobe mnogi rješavaju za upis na zadruge mjesto upisa lica, ne čine to većinom radi kolektivnoga osjećanja, nego s razloga, što ga ističe i pisac: jer je održanje seljačke obitelji uz skupocjene ostavinske rasprave i nasljedne poreze izvanredno teško. Život je jači od svega drugoga, živjeti se mora, pa ako ne možeš radi pregolemih žrtava s individualizmom, a ono ćeš s — prividnim! — kolektivizmom, koji je većinom kolektivizam po imenu.

No to je očito momenat slučajni, izvanji, drugi izvanji momenat, koji ne ulazi u jezgru, u razmatranje preimućtva obaju načela. Slučajna je okolnost, da je država oprostila seljačke zadruge tereta, a udarila goleme terete na individuume, — novije zakonodavno zaštićivanje zadruge, koje identifikuje život i napredak seljaštva s njegovim zadružnim življenjem. Ali ona može seljaštvo zaštititi i uz individualno načelo. Ona može odrediti, da sudovi besplatno vode ostavinske rasprave (i to je neka kolektivna stega, jer se troškovi prevaljuju od pojedinaca na skupnost, jer treba više sudaca i poreza), ili će te rasprave uopće ukinuti (one su načelno i nepotrebne, i država ih je uvela s fiskalnih razloga, pa ih u nekim zapadnim državama i nema) i oprostiti seljake nasljednoga poreza! To ona može i mora učiniti to više, što će do istoga posljetka, do gubitka nasljednoga poreza i onako doći zato, jer će seljaštvo, da se otrese nesnosnih tereta, prijeći listom u zadruge, gdje nema ostavinskih rasprava ni nasljednoga poreza, — no opet će živjeti individualnim životom! A čim država ukine nasljedne terete pojedincima ili opet u svojoj gramzljivosti udari porez i na zadruge, istisnuše individuumi zadruge!

Pitamo li: k a k o j e s v e t o u n a s? Misli li i osjeća naš narod uistinu pretežno kolektivno, zadružno, pa i onaj samovlasnički upisani veliki dio, koji živi pod vlašću o. g. z. izvan dohvata z. z.? Uredjuju li i seljački samovlasnici svoje odnose uglavnom prema načelima z. z.? Vlada li zadružni duh i u obiteljima i zajednicama o. g. zakona? — to sam već gore kazao uglavnom, što mislim. Iako u shvaćanju hrvatskoga naroda ima momenata i sjenki, koje se donekle čine protivne individualnomu gledanju, bile bi to prije opravdane stege protiv preširokoga, razuzdanoga, apsolutnoga individualizma i njegovih posljedica, i one ne bi opravdavale mišljenje o kolektivnom raspoloženju hrvatskoga naroda.

I hrvatski seljak, držim, hoće da raspolaže svojim i inter vivos i mortis causa. Protivi se, kako napominje i pisac, zabranama i stegama, hoće slobodu raspolaganja, — gdje individualno osjeća, slobodu pojedinca, a gdje kolektivno, slobodu zajednice, zadruge. Ljudi znadu, što im je korisno, i zaključuju, što im prudi, i bez tutorstva vlasti. Ali i narod sam sebi stavlja potrebne ispravke, stege i ograničenja kolektivne prirode i uz individualizam. No samo gdje treba i koliko treba, ne pregoneći, nego tražeći blaženu sredinu.

Narod hoće i nasljedstvo, ali ne će apstraktno, teoretsko, već primijenjeno njegovu mišljenju i osjećajima, a ovi se prilično kreću u gore istaknutom okviru misli. Daje dijelove prema radu, kćerima obično kod

Digitized by Google

uzudaje, a ako kasnije, onda manje nego sinovima, ostalim u kući, prema izvršenomu radu. I radi toga protežuje sinove. I to njegovo pravno čuvstvo samo s mukom i pomalo sebi krči put kroz brane i smetnje u tome mu protivnoga o. g. z., koji izriče potpunu jednakost nasljedovanja. I te ispravke, dopuštene zakonom u obliku oporučnoga nasljedovanja, kako je siromašan, indolentan, neuk, manje vrši oporukama, — a ako ih čini, redovno ih čini na korist sinova, isplaćujući kćeri, rjedje na korist jednoga sina, katkada, kod starijih ljudi, na korist djece druge mlade žene, koja isplaćuju ženu prve djece, — a više neupravno snagom svoje krepke opstojnosti i života, potrebom; sam život izravnava opreke, i bez oporuke pobjedjuje narodno pravno čuvstvo, sam narod ispravlja i popunjuje manjak, sama djeca medju sobom vrše potrebne ispravke u duhu narodnoga pravnoga čuvstva, vrši ih život i borba za opstanak.

Narod ne će, da mu se dioba brani, pa opet je sam steže; volja je i tendencija u njega, da se braća, naslijedivši očevinu, ne dijele, dok je moguće. Naravno oženiv se, ipak se dijele, ali samo kada baš mora biti. Kod toga mnogo utječu kulturne potrebe i život, velik razvitak slobodnih individualističkih ideja zapadnih evropskih naroda, koji sebi utiru put u narod, i narod sve manje podnosi zajednički život više obitelji, kako to pokazuje ono mnoštvo pojedinih obitelji medju zadrugama. Zadruga, kakova je Bedekovićeva, malo je i udilj manje. Silne razmirice, zadjevice i svadje u velikim zadrugama rastaču zadružni život. Tu valja ljudima ostaviti potpunu slobodu, neka se po volji dijele ili ne dijele, i u obiteljima i u zadrugama; neka se, dijeleći se, novi nastali dijelovi upisuju po volji kao nove zadruge ili kao samovlasnici, neka se štiti i zadružni život s mogućnošću i slobodom diobe, neka sam narod odluči, kuda će.

Ali dopuštam, što pisac ističe, — i s time prelazim k piscu, — da je danas još većina skupnoga hrvatskoga naroda (ne uzimajući samu užu Hrvatsku ili Banovinu) zadružno orijentovana. I s tim faktom onda valja da računamo, da razmotrimo i uredimo te odnose.

A ti su se odnosi i promatrali i uredjivali, u dobrome dijelu zaslugom upravo samoga pisca, koji je s ljubavlju uzeo stvar u ruke i svojim pravnim znanjem i stručnom spremnošću, moglo bi se reći, sam ili kao najodlučniji faktor godine i godine rukovao upravom, sudovanjem i nadzorom nad hrvatskim zadrugama, a evo i sada, kada bi mogao u miru provoditi stare dane, s jednakom ljubavi i dalje pratiti život i napredak i unapredjuje interese te hrvatske institucije.

Najveći dio knjige zapremaju vrhovne rješidbe, manji dio razlaganja o zadrugama, i lična piščeva i komisije, koja je proučavala zadruge. Pa opet je, rekao bih, najveći dio knjige piščev. Pisac bo je kao referenat i poslije predstojnik zadružnoga odsjeka zemaljske vlade imao dobru čest kod sastavljanja i izdavanja vrhovnih rješitaba, i one su, držim, bar u velikom dijelu njegove.

O važnosti vrhovnih rješitaba, navlastito za upravne činovnike, a pogotovu za nepravnike činovnike, općinske organe, koji imadu u rukama zadruge i rukuju njima, ne sumnjaju pravnici i teoretski i praktični. Ta radi se o brzom i spretnom, zakonitom i pravednom, valjanom rješavanju pravnih raspra u pučanstvu od gotovo milijun stanovnika.

Digitized by Google

Ali je jednako važan, naročito za pravnike, onaj drugi manji, teoretsko-praktični dio od jedva 50 strana. Pod čednim naslovom gradje za reformu zadružnoga zakona ne iznosi pisac samo rezultate komisijskoga istraživanja već niže i svoje i komisijske interesantne misli o slobodi vlasništva i kolektivizmu. O teoretskoj sam se strani toga pitanja izjavio. Što se pak tiče praktične strane, onih piščevih reformnih prijedloga, sve ih gotovo potpisujem. Iz knjige se vidi, da je pisac s komisijom savjesno prisluškivao glasovima narodne duše, u nju kako valja zaronio, shvatio bistvo i jezgru, a nije se oglušio ni modernih potreba ni zahtjeva nauke i prava.

Taj je lijepi 35-godišnji rad prekinut centralizacijom. Nema sumnje, da će taj pokušaj podvrgnuća hrvatskoga naroda pod hegemonijske tendence prije ili kasnije nestati. No isto tako nema sumnje, da će učiniti golemu štetu hrvatskomu narodu i hrvatskoj kulturi. I na polju zadrugarstva, zadružnoga zakonodavstva, nastala je zaustava, izgubljen je kontinuitet; ljudi, koji su se time bavili, razišli su se. Trebat će mnogo dobre volje, muke i truda, da se prekinuto i rasuto sabere, uredi i nastavi.

Jedan je takov vale vrijedan ogled piščeva knjiga, napose drugi dio njezin. Pisac je tu dao javnosti dragocjen materijal, koji bi se bio drukčije vjerojatno izgubio, — interesantan materijal, o kome gotovo nismo imali pojma. Ne zaboravimo dakle svi inteligenti, i navlastito mi pravnici valja da znamo:

U Hrvatskoj ima oko 112.000 zadruga sa oko 860.000 zadrugara; medju njima je preko 77.000 zadruga od jedne i preko 33.000 od više obitelji; od njih je potajno razdijeljeno blizu 17.000. — Zadružna uredba se je raširila čak medju Nijemce, Madžare i Slovake, pa ima njemačkih, madžarskih i slovačkih zadruga. — Ima i zajednica, koje su podi udarom o. g. z., ali se uredjuju u duhu z. z. — Najviše zadruga ima u zagrebačkoj i ličkoj županiji. — Danas se kod zadružnih dioba nove zajednice ponajviše upisuju na zadruge, od god. 1890. njih preko 47.000. — Naši seljaci napuštaju zadruge, sastavljene od više obitelji, i uredjuju svoj život u malim zadrugama od jedne obitelji. — Imade još 582 plemićke zadruge i 943 zadruge u gradovima (u Zagrebu 40, Karlovcu 448, Vinkovcima 136, Petrinji 120.) — U mnogim krajevima većina zadrugara imade osobine (osebunjke). — God. 1912. je sastavljena komisija, koja je ispitivala pravnu svijest i pravne običaje naroda o uredjenju imovinskih prilika i njegovo mišljenje o o. g. z., i ta je komisija, kako ona to iznosi, uglavnom uglavila ovo stanje:

Opće je raspoloženje seljaka protiv ustanova o. g. z., jer da ne odgovaraju njegovoj pravnoj svijesti, njegovim gospodarskim potrebama ni prilikama, a razlozi su tome: štete i propuštaji, što nastaju iz prevelike slobode raspolaganja; pocjepkanost vlasnika i čestica i time vezana nemogućnost racijonalnoga gospodarstva, a radi nesklada medju posjedovnim i zemljišnim (gruntovnim) stanjem česte parnice, i sa svim time spojena česta propast zajedničara i zajednica, pa se stoga drži, da bi za seljake, koji žive pod vlasti o. g. z., trebalo reforama: stegnuti pravo raspolaganja sa domaćim, djedovskim nekretninama (ali ne ličnopribavljenima), uvesti obiteljsko vijeće, minimum, promijeniti nasljedno-

Digitized by Google

pravo naročito u pravcu, da se to pravo oduzme izudanima (uz naknadu u opremi i prćiji) ili smanji svim muškima i ženskima, koji izidju iz zajednice ili obitelji.

Zato je većina za zadruge, i treba i zajednicima, uredjenim po o. g. z., i uopće svakome pustiti na volju, da osnuje obitelj ili zajednicu prema ustanovama z. z.

Manjina je protiv zadruga s ovih razloga: nema autoriteta, reda ni discipline, a onda ni prave volje za rad i tečenje u zadrugama, samovlasnici vode racijonalnije svoje gospodarstvo, marljiviji su, više teku i bolje napreduju od zadrugara, jer se slobodnije giblju u svakom pogledu.

Ali i zadruge treba preurediti prema narodnim predajama i pravnoj svijesti, novim potrebama i modernim prilikama i uz potrebne stege prema općim interesima i pravnim načelima.

Predlažu se stoga:

1. Mjere za disciplinu u zadruzi, zaštita i opskrba staraca, prinudna otpravnina i t. d. Držim, da se tu zakonima i odredbama i mirovnim sudovima dade malo učiniti. Ako se je rasklimao red, bit će tome unutarnji uzrok, pa tu ne pomaže izvanja pomoć. Ali držim shodnim i dobrim pokušati navlastito s mirovnim sudovima samih seljaka bez utjecaja općine ili kotara — uopće vlasti. Mirovni sud uz utjecaj vlasti ima vid pravoga suda a ne mirovnoga, a čim unutarnje zadružne prilike ili neprilike idu pred sud, teško zadruzi!

2. Vrlo su zdrave pišćeve misli i napomene, kojima preporučuje odstranjenje svih stega opterećivanja zadružne imovine odnosno uglavljivanja zajmova. Zadruga se, veli pisac, ne smije isključivati od kredita, seljački kao i drugi posjed ne smije biti nepristupan zaduživanju do neke granice. Zaduživanje nije uvijek znak propadanja. Bez kredita odnosno kapitala nije moguće intenzivno gospodarenje. Pisac čak govori o neograničenoj slobodi opterećivanja, kojoj granicu valja postaviti ondje, gdje ta sloboda donosi pogibao — sasvim ispravno —, no držim, pogibao za druge odnosno treće osobe, koje ne sudjeluju izravno ili ne mogu sudjelovati kod uglavljivanja zajma. Pisac je dakle za slobodu, dakako suvlasništva, zajednice.

3. Sve to isto vrijedi i za napuštanje zakonske ustanove o najmanjoj izmjeri kod otudjivanja, koja ustanova ima otpasti, ili drugim riječjma, otpadaju sve stege za otudjivanje zadružne imovine. I opet dakle sloboda suvlasništva, zajednice.

4. Da se zadrugarima u svakom slučaju mora dopustiti dioba, o tome se nigdje ne govori, valjada zato, jer se to samo po sebi razumije i pretpostavlja. Govori se samo o tome, kako da se dijeli zadruga. Mora se i opet odobriti slobodno načelo, da se ni jednoj lozi ne obezbjedjuje najmanja izmjera, što ionako ne bi koristilo, jer bi se izvodile potajne diobe, a najmanja izmjera značila bi silu i prinudjivanje zadrugara, da protiv svoje volje žive u zadruzi, a ne mogu se nagoniti, da žive u zajednici, kada se tome svi protive. Sama dioba nije zlo, već je zlo živjeti u zajednici, gdje za to nema uvjeta. Taj dakle zahtjev valja, ali odgovara načelu slobode.

I ja držim, da je najpravednija dioba po broju svih zadružnih čla-

Digitized by Google

nova. Moglo bi se i tu kao kod preuredjenja nasljednoga prava posumnjati, je li pravo, da dijelovi budu jednaki, i ne bi li prema načelu pripadanja i diobe imovine prema količini privredjivanja te imovine valjalo članovima recimo do 15. ili 18. godine dati pô dijela, a starijima čitav dio. Iza toga načina diobe najpravednija mi se čini dioba po broju obitelji u zadruzi na jednake dijelove.

5. U potajnim, a rekao bih i u drugim diobama valja da odlučuje sloga svih stranaka uz ispravak, da ne smiju biti povrijedjena prava maloljetnika, i da ne smije nikome biti naneseno nasilje.

6. Sasvim je ispravan zatjev, da se plemićke zadruge posve izjednače s ostalim zadrugama. I sam tankoćutni i pravno svijesni narod nije učinio razlike medju njima. — I tu vrlo liberalno pisac ističe, da bi zadružnu instituciju valjalo sačuvati i proširiti, ali ne silom, već dobrom voljom, jer gdje nema sloge i ljubavi, nema ni zadruge. Tako valja. I individualist i kolektivist neka zagovara i brani svoju tezu i radi za nju, — ako može, nalazeći se na najvišem položaju, neka utječe djelovno na razvitak svoje stvari, ali bez ikakove sile i nedopuštenoga utjecanja; — svakome valja pustiti potpunu slobodu. — Tu ističe pisac i nagirjanje naroda »malim zadrugama« t. j. jedno-obiteljskim zadrugama.

A kako je narod vazda pravno osjetljiv i pravedan, vidi se i iz piščeve napomene, kako se je pravo izudavače na prćiju, koje joj daje zadružni zakon, pomalo pretvorilo (pod utjecajem o. g. z.?) u isplatu izudavačima dijela. I kako je hrvatski narod etički i pravno razvijen, kako ljubi svoju djecu i hoće da im bude pravedan, vidi se i iz druge piščeve napomene, da muž plemić u Cvetkoviću i Domagoviću, čim mu se rodi žensko dijete, obično odilazi u Ameriku, da kćeri zaradi prćiju odnosno dio, a kada mu se rodi druga kći, odilazi i drugi put tamo!

7. Manje reforme i prijedlozi o otpravnini, prinudnoj otpravnini nepopravljivih članova, o prilježništvu, prinudnom prinošenju zadrugara odsutnih u Americi i t. d.

Sasvim je prirodna posljedica načela slobode (u širem smislu), na kojem uglavnom stoji i pisac, da se mora dopustiti osnivanje novih zadruga, ali i protivno, razlaz i osnivanje slobodnih obitelji. — Vrlo je zdrava misao, da bi se sudjenje u zadružnim stvarima imalo oduzeti upravnoj vlasti i predati sudovima.

Interesantne su završne napomene o rasprostranjenju i zakonodavstvu zadružnom. Osobito zadružno zakonodavstvo ima samo Hrvatska. U Srbiji, Crnojgori, Bosni i Vojvodini uklopljene su norme o zadrugama u opće pravo, u gradjanski zakonik. U Srbiji je zadruga prosto suvlasništvo, uglavnom i u Bosni i Vojvodini. U Crnojgori su zadružne ustanove uglavnom iste kao u Hrvatskoj, samo sudjenje pripada sudovima.

No pravni su običaji zadružni slični u bistvu kod svih južnih Slavena, i glavna im je misao, da seljačka imovina pripada porodici, i da je glavar porodice ograničen u raspolaganju zadružnom imovinom.

Sada bi se imalo raditi o kodifikaciji jedinstvenoga zadružnoga prava za cijelu državu. Držim, da ima malo takovih trudbenika, zagovaratelja i interesovatelja za zadrugu i zadružno pravo, kao što je pisac, i ono malo, što ih je bilo, raspudjeno je, pa ima malo nade, da će biti življega interesa za to, pogotovu kada je to dosada bio samo trud i muka

Digitized by Google

hrvatska, a slab je za to interes sa strane države i drugih faktora izvan Hrvatske.

U prikazanoj knjizi imamo barem vidljivi znak i spomen toga hrvatskoga savjesnoga i čestitoga rada, a dodje li ipak do uredjenja tih odnosa, što je potrebno, jer se faktično stanje i odnosi moraju uvažavati i ne smiju se pregaziti, poslužit će im nova knjiga kao izvrstan i solidan temelj.

O dokazivanju po svedocima*)

u pretpredlogu zakonika o sudskom postupku u gradjanskim parnicama.

Predavao dr. Hugo Werk u Pravničkom Društvu u Zagrebu, dana 24. aprila 1928.

Poštovana gospodo! Predmet današnjeg predavanja jest neobično krupne prirode, pak sam vam i zato zahvalan na doista brojnom odazivu.

Radi se o sukobu dvaju pravnih sistema: francuskog i germanskog: da li se dokazivanje po svedocima ima dozvoleti na način, kako je predvidjen u životnom delu velikog nam učitelja, blagopočivšeg Franza Kleina, ili pak ograničiti ga po francuskom uzoru iz godine 1804.

O tome se je raspravljalo i na prvom Kongresu pravnika u Beogradu, septembra meseca 1925. godine. Referent dr. Dragoljub Arandjelović priklonio se je francuskom; koreferenti dr. Srećko Zuglia i dr. Vladimir Goglia Kleinovom shvatanju. Nakon duže rasprave, na kojoj su se gg. Gjoka Nestorović, M. Vlajković, Mih. Jeftić i P. Todorović izjasnili za francuski a gg. Josip Najman, dr. Ante Verona, dr. Dušan Peleš, dr. Milan Vakanjac, Anton Lajović i Nikola Sokolović za germanski sistem, dok su gg. dr. Arsen M. Čubinski, M. Zlatanović i Aca Pavlović ostali neodlučni, Kongres je prihvatio rezoluciju, *da se ovo pitanje odloži za docniji Kongres a da se medjutim preporučuje, da se u novi gradjanski sudski postupak unese načelo slobodne sudijske ocene podnesenih dokaza.*

Raspravljalo se je i nakon Kongresa po stručnim listovima[1]) a slični sukob shvatanja pojavio se je i u Stalnom Zakonodavnom Savetu Ministra Pravde.

Baš ovaj sukob i jest predmetom mog današnjeg predavanja. Ovo što ću vam sada kazati, odgovara mom pisanom mišlenju, predloženu po tome pitanju tadašnjem gospodinu Ministru Pravde. Čujem da su merodavni krugovi skloni da spor reše tako, da se dokazivanje po svedocima ravna na teritoriji ranije Kraljevine Srbije saobrazno ograničenjima što danas postoje u tim krajevima, a u ostalim krajevima da se ravna saobrazno naredjenjima Kleinovog procesa.

Ako je to istina, znači, da odnosni merodavni krugovi nisu shvatili ni misli vodilje a niti duh velikog Kleinovog dela. Abissus abissum invocat!

A sada na stvar!

---

*) Na izričiti zahtjev pisca tiskano istočnim književnim jezikom (opaska uredništva).

Digitized by Google

Članovi stručne komisije gg. Gj. B. Nestorović i dr. Drag. Arandjelović, nisu se mogli složiti sa ostalim članovima drom Skunovićem, Sovom i drom. Werkom[1a]) u pogledu dokazivanja spornih činjenica svedocima.

Dok su ova trojica zastupala gledište da ne treba činiti nikakva ograničenja u pogledu upotrebe svedoka kao dokaznog sredstva, kao što to ne čini nj zakonik o postupku sudskom u gradjanskim parnicama, koji važi u Dalmaciji, Istri i Slovenačkoj, a koji je uzet za osnovu i ovom našem zakonskom pretpredlogu, dotle su gg. Arandjelović i Nestorović stala na stanovište, da u ovaj projekat treba uneti zabranu dokazivanja svedocima za sporne predmete vrednosti od preko Din. 2.000.— i, po ovlaštenju tadašnjeg gospodina Ministra Pravde, nadodala su nauci o dokazivanju po svedocima §-u 423. projekta, koji je glasio: »Sud će po slobodnom uverenju brižljivo ocenjivati sve okolnosti, koje utiču na nepristrasnost svedoka i na verodostojnost njegova iskaza«, sledeću dopunu:

I. Ali se neće moći dokazivati svedocima nikakva pravna činjenica, o kojoj je bilo mogućno napraviti javnu ili privatnu pismenu ispravu, na kojoj se činjenici osniva traženje čija vrednost prelazi dve hiljade dinara. Pri utvrdjivanju ove vrednosti neće se uzimati u obzir sporedna traženja kad ona nisu predmet glavnog zahteva (§ 49.).

Tako isto neće se moći svedodžbom svedoka dokazivati protiv ili izvan sadržine pismene isprave ni onda, kada je u pitanju suma ili vrednost i manja od dve hiljade dinara.

Ovi propisi ne primenjuju se u trgovačkim sporovima.

II. Onome koji je tražio vrednost preko dve hiljade dinara neće se dopustiti da dokazuje svedocima i kad bi on docnije svoje prvobitno traženje sveo ispod dve hiljade dinara.

III. Isto tako neće se dopustiti dokazivanje svedocima ni o traženju manjem od dve hiljade dinara, ako se utvrdi da je ono ostatak ili deo traženja većeg od dve hiljade dinara.

IV. Od gornjih pravila izuzimaju se slučajevi, kad postoji početak pismenog dokaza. Tako se zove svako pismeno koje proizlazi od onoga, protiv koga je traženje upravljeno ili od onoga, koga taj predstavlja, a koje pismeno spornu činjenicu dovodi do verovatnosti.

V. Od gornjih pravila izuzimaju se svaki put slučajevi u kojim potražiocu nije bilo mogućno nabaviti pismenu ispravu o spornoj činjenici.

Ovo se izuzeće najčešće primenjuje:

a) na obaveze koje proizlaze iz nazovi ugovora (kvazi-kontrakta) i iz prestupa (delikata) ili iz nazovi prestupa (kvazi-delikata);

b) na prinudne ostave učinjene u slučaju požara, brodoloma, poplave, bune i tome podobno, i na ostave koje putnici čine stanujući u gostionicama, sve prema svojstvu lica i okolnosti dela;

c) na obaveze ugovorene u nepredvidjenim nesrećnim slučajevima gde ne bi bilo mogućno nabaviti pismenu ispravu; i

d) u slučajevima, u kojima je potraživalac usled slučajnog dogadjaja ili nepredvidjenog slučaja, koji potiče od više sile, izgubio pismenu ispravu, koja mu je služila kao dokaz.

VI. Naredjenja ovog paragrafa pod I., II. i III. neće se primenjivati još i u slučaju kad se parnična stranka, koja nema pismeni dokaz o spornoj činjenici pozove na svedoke, a protivna stranka izrečno izjavi

Digitized by Google

sudu da na tako dokazivanje pristaje i sud nadje da je utvrdjivanje postojanja te činjenice važno za odluku o spornom traženju. Jednom dati pristanak ne može se opozvati.

Na prvom Kongresu pravnika, meseca septembra 1925. u Beogradu, bili su uglavnom navedeni sledeći razlozi, zbog kojih bi trebalo dopustiti u novom postupku neograničeno dokazivanje svedocima: pravni kontinuitet i pravna svest u krajevima, u kojima je sad dopušteno neograničeno dokazivanje svedocima: nepismenost naroda; pogibelj množenja pravljenja lažnih isprava i napokon, u nacrtu usvojeno procesno načelo oficielnog istraživanja materijalne istine i slobodnog sudijskog osvedočenja.[2])

Pre nego predjem na osnaživanje ovih razloga i na pobijanje protiv razloga, navedenih od gg. Arandjelovića i Nestrovića[3]) moram istaći:

a) da rešenje ovoga pitanja ne spada u zakonik o sudskom postupku u gradjanskim parnicama, i

b) da me protivrazlozi gg. Arandjelovića i Nestorovića nisu ubedili o tolikoj dobroti protivne teze, da bi se njihovo gledište moralo usvojiti.

Ja sam, još kod saradjivanja pri sastavljanju nacrta osnove zakona o sudskom postupku u gradjanskim parnicama, suglasno sa ostalom dvojicom saradnika, gg. Sovom i Skumovićem, po ovome pitanju zastupao mišlenje, da taj nacrt osnove, u nauci o dokazu, ima sadržavati, pored opštih propisa o dokazu i o izvadjanju dokaza, propise o pojedinim dokaznim sredstvima i baš o dokazu ispravama, o onome po svedocima, po veštacima, o dokazu razgledom i onome saslušanjem stranaka, kao i propise o osiguranju dokaza; da je pitanje, za kojim li će dokaznim sredstvima sudija posegnuti u pojedinim slučajevima njegova stvar, jer je on jedini pozvan, da u granicama povučenim od zakona, prosudi važnost i verojatnost pojedinih ponudjenih dokaza; da radi toga u propisima formalnoga prava ne može biti govora o tome, da li i u koliko treba dopustiti upotrebu svedoka i, napokon, da se rešenje pitanja ukoliko je pismo pretpogodba pravnoj valjanosti stanovitog pravnog odnosa, ima prepustiti nauci materijalnog prava.

Ovo sam stanovište ponovno istakao povodom prvog Kongresa pravnika u Beogradu, u posebnoj pisanoj napomeni na predsednika Kongresa g. Gj. Nestorovića[4]).

Ovo stanovište zastupam i danas.

Gg. Arandjelović i Nestorović na str. 32. njihova pre navedenog Obrazloženja kažu:

»Istorijska je istina da je dokaz svedocima jedan zaostatak iz primitivnog doba naroda. U starom rimskom pravu i za vreme srednjeg veka neograničena upotreba ovog dokaznog sredstva pravda se time, što je pismenost tada bila slaba, a u koliko se društvo razvijalo, i u koliko se više pismenost širila, u toliko je sve više bilo država, koje su dokaz svedocima svodile samo na slučajeve, u kojima je nemogućno dobaviti pismenu ispravu. Prvi korak na putu emancipacije od ovog dokaznog sredstva učinila je Francuska, a za tim su to isto učinile Belgija, Luksenburg, Italija, Grčka, Bugarska, Rumunija, predratna Rusija i Srbija, a u poslednje vreme, godine 1898. tu je novinu u svoje zakonodavstvo uvela

Digitized by Google

i Holandija, tako da su ostale jedino zemlje germanskog porekla i Madjarska, koje su ostale pri neograničenom dokazivanju svedocima«.

Nebi se baš mogao složiti sa netom navedenim mišljenjem da je istorijska istina, da je dokaz svedocima jedan zaostatak iz primitivnog doba naroda, niti da je za vreme srednjeg veka ovo dokazno sredstvo bilo neograničeno upotrebljavano. Barem ne, što se tiče nas Južnih Slavena, naročito pak Hrvata, kod kojih je u srednjemu veku dokaz po svedocima bio dopušten samo do stanovite vrednosti spornog predmeta, dočim se je preko te vrednosti tražio dokaz po ispravama. Ovo se tumači time, što je u hrvatskim zemljama postojao od vrlo starih vremena institut notara (javnih beležnika), koji se je razvio po primeru zapadnom a u vezi sa rimskim »tabelliones«. Najstariji je, nesumnjivi primer beležničke isprave u tim zemljama iz godine 1033., a potiče od nekog notara Majusa, po svoj prilici beležnika grada Zadra a pisan je latinskim jezikom; najstarija jugoslavenski pisana zaporka jest nekog općinskog beležnika, a potiče iz godine 1100.

Mi, dakle, pogotovo hrvatski deo našega naroda, ne samo što nismo niti u srednjem veku neograničeno rabili dokaz po svedocima, već smo u stanovitim granicama, kako dokazuju Poljički zakoni (30. čl. 7.), statut grada i otoka Korčule (str. 15., 35., 46., 79.), statut Skradinski (str. 128. sled.) statut Hvarski (str. 183. sled.) i dr., poznavali dokaz po ispravama i dozvoljavali samo ovaj u parnicama stanovite vrednosti.[5])

Uostalom i glede »starog rimskog prava« ne stoji baš kako se navodi na netom spomenutoj stranici Obrazloženja. Do Justiniana nije u civilnim parnicama nitko d u ž a n svedočiti, zato pristupaju svedoci tek ako hoće, te se dokaz po svedocima manje ceni nego dokaz po ispravama.[5a])

Redaktori ispravljenog i dopunjenog § 423. pretpredloga zakona o sudskom postupku u gradjanskim parnicama za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca tvrde, da je prvi korak na putu emancipacije od neograničene upotrebe dokaza svedocima učinila Francuska, za kojom da su se povele Belgija, Luksenburg, Italija, Grčka, Bugarska, Rumunija, predratna Rusija i Srbija, a u poslednje vreme, godine 1898., i Holandija, tako da su ostale jedino zemlje germanskog porekla i Madžarska, koje su ostale pri neograničenom dokazivanju svedocima.

Neka nam se ne zameri, budemo li se u ovoj tački složili sa gg. redaktorima, ali samo uz sledeći pridržaj.

F r a n c u s k a se je doista prva emancipovala od toga nazovi procesnog poroka, ali *ne* u samom procesu. Francuski zakonik o gradjanskom postupku od 14. aprila 1806. sadržava u tome pravcu samo naredjenje, snagom kojega je dokaz po svedocima dopušten ukoliko ga zakon ne zabranjuje (čl. 253. verbis: »Si les faits sont admissibles, que ils soient déniés, et que l a l o i n' e n d é f e n d e p a s l a p r e u v e, elle pourra être ordonnée«).

Dakle i francuski zakonodavac u času kada je pravio »prvi korak na putu emancipacije od ovog dokaznog sredstva« nije smatrao da pravno normisanje toga njegovog »prvog koraka« spada u procesno pravo. Šta više, on je u oblasti ovoga prava dozvoleo dokaz po svedocima bez ograničenja, ukoliko se bude smatralo da je uopšte dozvoljeno dokazivanje činjenica koje su bile porečene i ukoliko zakon ne isključuje doka-

Digitized by Google

zivanje po svedocima. Francuski zakonodavac nije izrekao koji je to zakon, ali, jer sami proces ne sadržava takovih ograničenja, red ih je tražiti drugovde i baš u drugom odelku šeste glave, trećeg odseka, treće knjige francuskog gradjanskog zakonika, čl. 1344.—1347. Ova treća knjiga govori o raznim načinima sticanja prava vlasništva (des différentes manières dont on acquiert la propriété), njen treći odsek o pogodbama ili o ugovornim obavezama (des contrats ou des obligations conventionelles en général), a šesta glava ovoga o dokazivanju obaveza i isplate (»de la preuve des obligations, et de celle du paiement«). Član 1341 naredjuje, da se mora sastaviti beležnička ili privatna isprava o svim stvarima što nadilaze svotu ili čija je vrednost veća od 150 franaka, čak i za dobrovoljne pologe, i da se ne sme dokazivati po svedocima protiv ili izvan sadržaja takovih pismena, niti o onome o čemu se bude tvrdelo, da je bilo usmeno kazato pre, za ili posle sačinjenja stanovite isprave, sve da se radi i o iznosu ili vrednosti manjoj od 150 franaka. U narednim članovima (1342—1347) sadržani su detalji ovome pravilu. Gospoda redaktori novoga § 423 pretpredloga slepo su se držali ovih naredjenja francuskog zakonodavstva iz godine 1804. te su ih godine 1926. navrnuli na Kleinovo delo iz godine 1896., ne vodeći računa o tome, da ih francuski zakonodavac nije uvrstio u proces već u gradjanski zakonik, kamo i spadaju.

Spomenuti § 423 pretpredloga u svojoj prvoj postojci, odgovara prvoj postojci čl. 1341 francuskog gradjanskog zakonika; u drugoj, čl. 1342.; u trećoj, odgovara drugoj postojci čl. 1341.; u četvrtoj, čl. 1343.; u petoj, čl. 1344.; u šestoj, čl. 1347.; u sedmoj postojci odgovara čl. 1348.; osma je postojka izvorna i o njoj ćemo kasnije napose govoriti.[6])

Talijanski zakonodavac poveo se je za francuskim, pak je u čl. 1341.—1348. talijanskog gradjanskog zakonika iz godine 1865., doslovno preuzeo naredjenja francuskog gradjanskog zakonika, sadržana u istim članovima.[7]) U samom zakoniku o sudskom postupku u gradjanskim parnicama nema spomena o kakvom ograničenju dokazivanja po svedocima.

Tek sada, u pretpredlogu novoga zakonika o sudskom postupku u gradjanskim parnicama, sastavljenu po odv. Francesco Carnelutti, profesoru na sveučilištu u Padovi, predvidjena su ograničenja tome dokazu, u skladu sa naredjenjima materijalnog prava, koja smo maločas naveli.[8])

Nizozemski i Belgijski zakonodavac svrstao je u materijalno pravo, u gradjanski zakonik, nauku o dokazu uopšte i odredio, da se može dokazivati po ispravama, svedocima, presumpcijama, priznanju i prisegi (Nizozemski gradjanski zak. knjiga IV., čl. 1902. do 1951.; Belgijski 1315.—1348.).[9])

U pogledu dokaza po svedocima Nizozemski gradjanski zakonik u čl. 1932. naglašuje načelo, da je dokaz po svedocima pripušten u svim slučajevima, u kojima ga zakon ne isključuje. Ti su slučajevi predvidjeni u čl. 1933. sled. — Belgijski gradjanski zakonik sadržava u tome pravcu uglavnom identična naredjenja. Saobrazno tome, oba ova gradjanska zakonika ne dozvoljavaju ovog dokaza u slučajevima kada se radi o tome, da se utvrdi postojanje pismena ili ugovora, koji sadržaje bilo neku obavezu, bilo oslobodjenje stvari u vrednosti preko 300 forinti (čl. 1933.

Digitized by Google

Nizoz. 1341. Belg.); ili da se dokaže nešto protiv ili preko sadržaja stanovitog pismena, ili nešto, što bi bilo rečeno za vreme posle ili pre sastavka istoga, ma da, u ovome slučaju vrednost spornog predmeta i ne dosiže 300 forinti (čl. 1934. Niz., 1341 — 1° Belg.). Ostala ograničenja sadržana su u čl. 1935., 1936., 1937., 1938., 1939., 1940. Nizozemskog odnosno u čl. 1341. — 2°, 1342., 1343., 1344., 1347., 1348. Belgijskog gradjanskog zakonika.[10])

Iz ovog kratkog pregleda glavnijih zakonodavstava, koji u Evropi ograničavaju dokaz po svedocima, razvidno je, da oni to čine u skladu sa naredjenjima materijalnog prava, snagom kojih stanovita pravna dela moraju biti napismeno sastavljena, bilo javno, kod beležnika, bilo privatno, te nije dopušteno dokazivati bilo što po svedocima protiv ili preko njihova sadržaja, ili pak o tome, što bi se bilo kazalo pre, za vreme ili posle sastavljanja odnosnog pismena.

Treba, naime, strogo lučiti propise o formi ugovora od propisa o dokazivanju istih. Civilno pravo uredjuje pretpogodbe postojanju nekog pravnog dela, a procesno pravo samo pretpogodbe dokazivanju postojanja istoga.[11]) Civilno pravo Francuske, Nizozemske i Belgije postavilo je pismeno kao pretpogodbu pravnoj valjanosti svakog ugovora što prelazi vrednost od 150 franaka, odnosno 300 nizozemskih forinti; talijansko civilno pravo izrečno je postavilo tu istu pretpogodbu za pravna dela pobrojana u čl. 1314., a prećutno za sva pravna dela, što prelaze vrednost od talij. lira 500.—.

Kod nas je stvar uredjena sasvim drugčije.

Na pravnom području Dalmacije, Slovenije i Istre gde važi novelisani austrijski opći gradjanski zakonik, civilno pravo ne postavlja, u pravilu, u pogledu forme nikakovih posebnih pretpogodbi za pravnu valjanost stanovitog pravnog posla (§ 863. o. g. z.)[12]); iznimno zahteva ipak pismeno, prisustvo svedoka itd. Bez ovih pretpogodbi forme, pravno delo vezano o istima pravno ne postoji. Radi toga sistematika toga prava[13]) i delj ugovore na takve, koji su vezani uz stanovite formalnosti i na takve, koji ne trebaju nikakvih formalnosti; usvojivši u pravilu načelo slobode forme.

To je načelo postavljeno u § 883. o. g. z. prema kojemu, svaki ugovor može biti načinjen usmeno ili pismeno, pred sudom ili van suda, sa svedocima ili bez njih, i ova različnost u formi ne čini odnosno obveznosti nikakve razlike, osim slučajeva odredjenih u zakonu.

Ovi su pak sadržani u §§ 432. (Novela III. § 16.), 434. (Novela III. § 18.), 437. (Novela III., § 19.), 943. (donatio), 956. (mortis causa donatio), 1178. (ortačka pogodba), 1391 (ugovor o postavljanju izbranih sudija)[13a]). U svim ovim slučajevima propisana je pismena forma ugovora. Zakonom pak od 25. jula 1871., br. 76. l. d. z. propisan je beležnički spis, kao pretpogodba samoj valjanosti sledećih pravnih dela: bračnih ugovora; izmedju bračnih drugova sklopljenih ugovora o kupovini i prodaji, ugovora o promeni, o renti, o zajmu; priznanica o dugu što jedan suprug daje drugome; priznanica o primitku miraza, i onda kada se takve priznanice davaju trećim licima a ne suprugi, ugovor o darovanju bez prave predaje; svih ugovora o pravnim delima izmedju živih, sklopljenih izmedju slepaca ili izmedju gluhih, koji ne znaju čitati, ili nemih, koji ne znaju pisati, ukoliko ih ovi sklapaju u vlastito ime. Snagom pak

Digitized by Google

§ 3. zak. od 9. aprila 1873., br. 70. l. d. z. treba pismena forma za valjanost osnovanja jedne tečevne i privredne zadruge, a snagom § 1. d. i § 2. zak. od 7. novembra 1862., br. 85. l. d. z. te § 2. zak. od 30. juna 1878., br. 90. l. d. z. za utuživost ugovora o promesama.[14])

Sem toga austrijski o. g. z. predvidja i slučaj stanovite forme, ako su stranke utvrdile za stanoviti ugovor upotrebu odredjene forme. U tome slučaju pretpostavlja se, da one neće da budu obavezne pre ispunjenja ove forme (§ 884., Nov. III., § 92.).

Ovo što važi za pravno područje Dalmacije, Slovenije i Istre vredi i za pravna područja Hrvatske i Slavonije te Bosne i Hercegovine, u kojima važi austrijski opći gradjanski zakonik u formi pre njegova novelisanja. Na ovim dvama pravnim područjima vredi utoliko jače pravno načelo slobode forme uzakonjeno u § 863. o. g. z. pre novelisanja[15]), ukoliko na tim pravnim područjima ne postoje iznimke tome načelu, sadržane u netom primerice pobrojanim posebnim zakonima, što važe samo na pravnom području Dalmacije, Istre i Slovenije.

Načelo slobode forme ugovora, sadržano u § 863. o. g. z. vredi i za pravno područje Vojvodine i Medjumurja. Na ovome pravnom području vredi u opsegu novelisanog § 863. o. g. z.[16])

Na pravnom području Crne Gore vredi to načelo, izraženo u čl. 494. i 907. opšteg imovinskog zakonika za raniju Kraljevinu Crnu Goru.[17])

Napokon i na samom pravnom području ranije Kraljevine Srbije važi načelo slobode forme, načelo osnovno, da u opšte za važnost ugovora nije propisana nikakva forma u kojoj se ugovor ima zaključiti (§ 540. gr. zak.).[18])

Ovako stoji kod nas stvar de lege lata u našim šest pravnih područja. Osnova opšteg dela obligacija, kako je prihvaćena u Stalnom Zakonodavnom Savetu priključuje se sasvim ovom stanju stvari, jer usvaja §§ 863. i 883. novelisanog austrijskog općeg gradjanskog zakonika.

Dakle i de lege ferenda, barem prema dosadanjem radu u oblasti izjednačenja općeg gradjanskog zakonika, ostaće na snazi osnovno načelo, *da u opšte za važnost ugovora nije propisana nikakva forma u kojoj se ugovor ima zaključiti, sem u slučajevima poimence odredjenim u zakonu.*[19])

U skladu sa ovim načelom materijalnog prava, glase i naredjenja iz oblasti formalnog gradjanskog prava u pravcu dokazivanja po svedocima o postojanju nekog ugovora u svim našim pravnim područjima sem onog ranije Kraljevine Srbije.

Dokaz svedocima neograničeno je dozvoljen u Dalmaciji, Istri i Sloveniji (§§ 320.—350. austr. gr. p. p.); isto tako u Bosni i Hercegovini (§§ 147.—167. bos. herc. grpp.), u Hrvatskoj i Slavoniji (§§ 152.—203. hrv. grpp.), u Vojvodini i Medjimurju (§§ 286.—314. ugarskog grpp.), u Crnoj Gori (čl. 106.—120. crnog. grpp.).

Jedino u granicama ranije Kraljevine Srbije a na osnovu zakona od 8. marta 1881. o izmenama i dopunama gradjanskom sudskom postupku od 20. februara 1865., bilo je ograničeno dokazivanje svedocima (§§ 242., 243., 243a, 244., 244a, 245. i 245a) i postavljeno načelo, da ona pravna fakta, koja predstavljaju voljna dela stranaka, poglavito ugovori, kojima oni idu namerno na to da zasnuju, preinače ili poništе izvesne pravne odnose, treba da imaju za dokaz ispravu.[20])

Digitized by Google

Time je srpski zakonodavac iz godine 1881. došao u otvoreni sukob sa onim iz godine 1844., odnosno §§ 242. do uključno 245a, srp. grpp. jesu u otvorenom sukobu sa načelom izraženim u § 540. srp. gr. zak.[21])

Očito je da dokazni propisi formalnog prava (Beweisvorschriften) zadiru na taj način u domenu samih formalnih propisa materijalnog rava (Formvorschriften). Srbijanski zakonodavac iz godine 1881., očevidno je pobrkao ova dva pojma. Propisi o formi, u pravom smislu te reči, (propisi o formi po gradjanskom zakoniku) nešto su sasvim različita od propisa o formi isprava, koje gradjanski postupak utvrdjuje u svrhe dokaza. Snagom ovih zadnjih propisa, stanovita isprava, bude li imala zakonom propisanu formu, može nametnuti sudiji stanovito ubedjenje. Može se čak normisati i to, da se sudiji zabrani da uzme obzira na neku ispravu, koja nije sačinjena u stanovitoj formi. To su tako zvana prisilna dokazna pravila (dokazna snaga i nepodobnost za dokaz). Ova dokazna pravila, kakova su n. pr. sadržana u §§ 292.—296. grpp. za Dalmaciju, Istru i Sloveniju; u §§ 113—120. grpp. za Hrvatsku i Slavoniju; u §§ 139.—142. grpp. za Bosnu i Hercegovinu; u čl. 98.—100. grpp. za Crnu Goru; u §§ 315.—319. grpp. za Vojvodinu i Medjimurje te §§ 188., 189. i 233. srpskog grpp. nemaju ništa zajedničkog sa gradjanskim pravom. Uvaženje ili ne uvaženje tih prisilnih dokaznih pravila ne zasniva kakovo pravo ili kakovu obavezu izmedju privatnih lica; ona jedino vezuju sudiju, lice javnoga prava.[22])

Saobrazno malo pre navedenim propisima §§ 242.—245a, srp. grpp. zajmodavac, koji je, oslanjajući se na čl. 540. i 595.[23]) srp. gr. zak. sklopio sa zajmoprimcem pred svedocima usmeni ugovor o zajmu preko Din 200.— neće moći utužiti zajmoprimca, koji je u zadocnjenju sa vraćanjem zajma, prosto za to, što nema isprave o tome ugovoru a gradjanski sudski postupak brani mu da svedocima dokaže svoju tražbinu. Ovo što vredi za ugovor o zajmu, vredi i za sva ona pravna fakta, koja pretpostavljaju volina dela ugovornika, to jest za sve ugovore o kojima se je mogla sačiniti dispoziciona isprava a nije bila sačinjena!

Držim da nema nikakva osnovana razloga, da se uzakoni za čitavu državu ovo i ovoliko protivrečje izmedju procesnog i materijalnog civilnog prava. Za takovo uzakonjenje ne samo što govori potreba kongruencije i saglasja izmedju pojedinih zakona jedne zemlje, što je najelementarnija pretpogodba svakom zakonodavstvu, već i drugi razlozi delom teoretske a delom praktične prirode, koje ćemo u sledećem da razmotrimo.

Dovodi nam se u prvom redu kao razlog francusko zakonodavstvo, za kojim da su se povela i zakonodavstva Italije, Belgije, Nizozemske itd. itd. Zaboravlja se pri tome na ono što smo već naveli u pogledu tih zakonodavstava a u savezu sa propisima o formi ugovora, sadržanim u gradjanskom zakoniku. Raspravljajući o izvadjanju dokaza u francuskom procesu Garsonnet i Cesar-Bru, u njihovom delu »Precis de procedure civile«[24]) kažu: »Dokaz se, uostalom, izvodi prema propisima materijalnoga prava. U načelu dokaz se izvodi iz isprava ili iz priznanja parničara; iznimno se izvodi iz svedočanstava: za znati kada sudija sme da pripusti jedno ili drugo od ovih dokaznih sredstava, treba posegnuti za pravilima sadržanim u čl. 1315.—1369. gradj. zak. *Postupnik, medjutim, posreduje samo da utvrdi formu po kojoj će se izvadjati stanovita dokazna sredstva, kao i, da istraži i utvrdi potrebu i dokaznu snagu nekog*

Digitized by Google

predloženog dokaznog sredstva«... »Je li dozvoljen dokaz po svedocima? Za to doznati, treba se pozvati na gradjansko pravo. Ali koje se osobe mogu preslušati kao svedoci i u kojoj formi, pod kakvim jemstvom istinitosti i kako li će se ova svedočanstva sačuvati, to ima da rešava proces u istrazi (enquête)«.

Sledstveno tome formalni propisi materijalnog prava spadaju u ovo pravo, a dokazni propisi formalnog prava spadaju u formalno pravo.

Niti francusko niti ijedno zakonodavstvo ovga sveta nije sankcionisalo pravnu blasfemiju sadržanu u §§ 242.—245. a. srp. grpp. uporedjenim sa § 540. srp. gr. zak.

Uostalom neka mi se dozvoli i napomena, da u Francuskoj nisu baš tako zadovoljni sa tamošnjim gradjanskim parničkim postupkom te da su se za reformu istoga digli i da se dižu ponajbolji francuski pravnici počamši još od Toulliea godine 1824.[25])

Zastupatelji teorije da se što više skuči dokazno sredstvo svedoka, pozivaju se, uglavnom na razloge: da je ovaj dokaz sam po sebi nestalan i težak; da se na svedoke da uplivisati; da baš ovo dokazno sredstvo daje povoda množenju i odugovlačenju sporova.[26])

Prvi razlog može da vredi tamo gde gradjanski parbeni postupnik ide za tim da utvrdi formalnu istinu, ali ne i tamo gde se on rukovodi načelom istraživanja i utvrdjenja materijalne istine. Germanski i anglosaski zakonici, povodeći se za rimskim pravom, davaju veliku važnost dokazu po svedocima. Ako se naš budući zakonik o sudskom postupku u gradjanskim parnicama ima da osniva na načelima usmenosti, neposrednosti, oficioznosti i slobodnog sudijskog ubedjenja, ne razumemo u čemu bi mogla sastojati nestalnost ili poteškoća u dokazu po svedocima.

Sudija, u svome srezu, poznaje odlike i poroke žiteljstva njegova, pak će znati, u saglasju sa stvarnosti, da li će i ukoliko verovati svedočenju stanovitog lica. Ona zakonodavstva koja ne traže materijalnu već formalnu istinu mogu i perhorescirati od dokaza po svedocima; ona naprotiv gde sudija ima da tu istinu istraži i utvrdi, pošto pomnjivo oceni sve posletke raspravljanja, ne samo da ne smeju perhorescirati od toga dokaznog sredstva, već obrnuto, treba da ga smatraju glavnim izvorom saznanja materijalne istine.

Čudno je i sa samim s o b o m u protuslovju shvatanje protivnika dokaza po svedocima, netom koncediraju, da ograničenja što oni postavljaju tome dokazu, nemaju da važe za trgovačke poslove. A u tome složni su svi zakonici, koje redaktori ispravljenog i dopunjenog § 423. našega pretpredloga navode u prilog vlastitom stanovištu. Zašto, pitamo mi, dve mere, jedna za obični gradjanski parbeni postupak, a druga za onaj gradjanski parbeni postupak, u kojemu je sporni predmet trgovački posao?

Trgovci, ljudi pismeni i okretni, velikom većinom izučeni i u pravnim disciplinama, kojima je dakle vrlo lako pismeno utvrditi fakta koja pretstavljaju voljna njihova dela, poglavito ugovor, i koji ih doista u praksi na taj način i utvrdjuju,, bilo u formi izmene pisama, bilo u onoj narudžbenice i slično, ne treba toga da čine, već ih mogu slobodno dokazivati i po svedocima. Uzme li se još u obzir i činjenica, da je toliko u Francuskoj, koliko u Italiji, da ostanemo samo pri dvema glavnim podržavateljicama toga sistema, pojam trgovačkog posla vrlo širok i da obu-

Digitized by Google

hvaća skoro sve grane ljudskog pravnog općenja, doći ćemo tim osnovanije do zaključka, da je taj sistem i čudnovat i samom sebi protivrečan. Jer dok osobi, koja je u položaju da sama napismeno sastavi ugovor, dozvoljava da i ne napisani ugovor dokazuje po svedocima, dotle zabranjuje to licima, koja se redovno rekrutuju iz najširih, kulturno najnazadnijih slojeva pučanstva.

Hoće da to opravdaju time, što se na svedoke može i uplivisati, kao da se nebi moglo uplivisati na sastavljače i svedoke privatnih, pa i javnih isprava, i kao da nepismeno čeljade nije nikada palo žrtvom svojih pismenih suseljana i suvarošana! A na koncu zašto bi latinski narodi imali više razloga da se boje subornacije i koluzije nego li Anglosasi i Germani, a i mi Jugoslaveni, osim predratne Srbije?

Kaže se, kod nas se nitko ne buni protiv dokazivanja pismenim ispravama i ne podiže glas u korist dokaznog sredstva svedocima, ma da u njoj pismenost ako nije gora, nije ni bolja nego u ostalim krajevima naše zemlje.

Unatoč najvećem poštovanju što gojimo prema redaktorima ispravljenog i dopunjenog § 423. pretpredloga, ne možemo a i ne smemo ovako bez inoga smatrati da je ova njihova tvrdnja i dokazana. Da ona to bude, trebalo bi da u odnosnim krajevima postoji adekvatno krivično zakonodavstvo, koje sankcioniše kažnjavanje s v i h krivičnih dela, koja se mogu poroditi iz sastavljanja krivih isprava, kao i, da se u tim krajevima vodi tačna statistika o tim kažnjivim delima. Doklegod možemo utvrditi da odnosno krivično zakonodavstvo stavlja pod krivičnu sankciju samo taksativno nabrojene slučajeve prevare učinjene pri ugovorima, i dok znamo da te statistike nema niti u rudimentalnom obliku, ubedjeni smo, da nam se ni s koje strane ne može zameriti, ako ustvrdimo, da nam se malopre navedena tvrdnja visoko cenjenih redaktora ispravljenog i dopunjenog § 423. pretpredloga, prikazuje premalo znanstveno osnovana, a da ju bi se smelo uzeti u obzir. Mi bismo taj argumenat gg. redaktora mogli kvitirati prosto sa njegovom parafrazom ovako: kod nas se niko ne buni protiv dokazivanja svedocima i ne podiže glas u korist dokaznog sredstva pismenim ispravama. To bismo mogli učiniti tim pre, što taj naš »kod nas«, obuhvata: Crnu Goru sa 199.857, Bosnu i Hercegovinu sa 1,889.920 Dalmaciju sa 621.429, Hrvatsku i Slavoniju, Medjumurje, Krk i Kastav sa 2,739.593, Sloveniju sa Prekomurjem sa 1,056.464 i Banat, Bačku i Baranju sa 1,380.413 stanovnika, dakle ukupno 7,887.685 stanovnika prema ukupno 4,129.638 stanovnika onoga: »kod nas« gg. redaktora[27]). Prema tome naš »kod nas« ima za sebe i argumenat brojčane nadmoći, koja se izražava u omerju 2:1. Sem toga mogli bismo navesti u prilog našoj tezi, da je od tih 4.129.638 stanovnika, koji otpadaju na krajeve za koje se angažuju gg. redaktori, do 80% nepismenih, dočim se nepismenost u ostalim krajevima, sem Crne Gore, za koju nam u tome pravcu fale pouzdani statistički podaci, prikazuje u sledećim odstotcima:

u Sloveniji sa 12%
u Dalmaciji sa 60%
u Bosni sa 88%
u Hrvatskoj i Slavoniji sa 47%

i od prilike, sa isto toliko u Vojvodini, te je saobrazno tome, dosta manja.[28]) Uzme li se, napokon, uobzir da i gustoća stanovnika dolazi u prilog

Digitized by Google

nama, jer dok je ona u Srbiji prosečno od 43.2 na 1 km², dotle je u ostalim krajevima isto tako prosečno od 50.7 na 1 km².[29]) možemo mirno utvrdeti, da bi se to bunjenje imalo pre čuti u ovim krajevima, nego li u onima ranije kraljevine Srbije.

I još nešto govori u prilog našoj tezi, a to je sudska statistika. Pri ruci nam je austrijska sudska statistika, izdata god. 1915. za godinu 1912.[30]) Iz nje vadimo ovo: kod kotarskih (sreskih) sudova u Dalmaciji bilo je godine 1911. zametnuto gradjanskih parnica — ne računajući ovamo bagatelne (malične) parnice — 15.618 a 1912. godine 18.998. Godine 1911. bilo je u tim parnicama svega prihvaćeno 4.715 dokaznih zaključaka a god. 1912. bilo ih je prihvaćeno 5.314, znači, bilo je skoro u svim tim dokaznim zaključcima pripušten dokaz po svedocima.

U istoj zemlji pred okružnim sudovima prikazano je 1911. godine 2.006 tužbi, godine 1912. pak 2.444 tužbi, dok je u prvoj godini izdato 671, a u drugoj 717 dokaznih zaključaka.

Prema tome, kroz te dve godine bilo je prikazano 39.066 redovnih tužbi a izdato 11.417 dokaznih zaključaka, dakle preslušano barem isti toliki broj svedoka.

Po zakonima koji važe u Dalmaciji polaganje krivog svedočanstva ili krive prisege u sudu sačinjava beziznimno zločinstvo prevare, koje se kažnjava kao prosto zločinstvo sa tamnicom od šest meseci do jedne godine; pri otegujućim okolnostima od jedne do pet godina a kao kvalifikovano zločinstvo sa teškom tamnicom (robijom) od pet do deset godina netom iznos ili vrednost, koju je počinilac stekao zločinstvom, ili na koju mu je nakana bila upravljena, nadilazi — po stanju zakonodavstva godine 1911. i 1912. — iznos od Kr. 2000.—. Prvi slučajevi zločinstva prevare padaju u nadležnost okružnih sudova; drugi, kvalifikovani, u onu okružnih kao porotnih sudova.

Godine 1911. bilo je u Dalmaciji s v e g a 1.231 radi zločinstva, pred okružnim sudovima progonjenih lica, a 1922. godine 1.294; pred porotnim sudovima pak 1911. godine 92, a 1922. godine 78, ukupno dakle 1911. godine 1.323, a 1912. godine 1.372. Od ovih bilo je osudjeno od okružnih sudova 1911. godine 666, a 1912. godine 745; od porotnih sudova 36 odnosno 43, ukupno dakle 1911. godine 702 osobe a 1912. godine 788 osoba, pri čemu postotak lica osudjenih za zločinstvo prevare uopšte je neznatan, a onih osudjenih za zločinstvo prevare putem krivog svedočanstva ili krive prisege u sudu još neznatniji.

Naveli smo Dalmaciju u svetlu civilno i krivično pravne statistike jer je ona i po gustoći žitelja i po pismenosti a ponajviše po prirodi ljudi koji ju nastavaju najbliža severnoj Srbiji, a da dokažemo kako strah od krivog svedočanstva kao redovne pojave nije nimalo opravdan.

Evo ide trideseta godina otkad se u Dalmaciji, Istri i Sloveniji provodi Kleinov proces sa neograničenom mogućnosti dokazivanja po svedocima i nije se čuo niti jedan ozbiljniji glas protiv tog procesno pravnog instituta. Ta neograničena mogućnost dokazivanja po svedocima važi i u procesnim redovima Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slavonije, Crne Gore i Vojvodine, pak ni tu se nije čuo kakav ozbiljni prigovor protiv tog dokaznog sredstva. Idiosinkrazija kojom ju jedan deo pravničkog sveta susreta u Srbiji, baš je neshvatljiva, tim pre, što je neograničeno dokazivanje po svedocima redovito i glavno dokazno sredstvo i u krivičnom

Digitized by Google

postupku, gde se radi o moralnoj eksistenciji optuženika i gde mogu biti u igri daleko veći interesi nego li su oni, koji redovno nalaze izražaja u jednom gradjansko pravnom odnosu.

Uzme li se pak uobzir, da je dokaz po ispitu parničara pod prisegom u Klemovom procesu supsidijarni dokaz, koji ima da se izvede samo tada ako dokaz ne bude uspostavljen ni drugim od parničara ponudjenim dokaznim sredstvima niti dokazivanjem, koje je, eventualno, po službenoj dužnosti bilo naredjeno;

da je taj dokaz bio naredjen 1911. godine u celoj Austriji na ukupno 66.612 kontradiktorno rešenih parnica i na ukupno 136.377 izdatih dokaznih zaključaka, samo 7.820 puta, a 1912. godine na ukupno 73.914 kontradiktorno rešenih parnica i na ukupno 161.323 izdanih dokaznih zaključaka, samo 11.112 puta;

da, dakle, broj slučajeva pripuštenog dokaza po preslušanju parničara pod prisegom, izražen u odstotcima, prema svim kontradiktornim presudama izrečenim u celoj Austriji 1911. daje 11.7%, a 15% u godini 1912.; a prema ukupnosti svih dokaznih zaključaka poprimljenih u celoj Austriji u godini 1911. daje 5.7% a 6.9% u godini 1912.;

da od toga otpada na Dalmaciju u razmerju kontradiktornih presuda za 1911. godinu 10.4% a za 1912. godinu 10.8%, u razmerju pak prema prihvaćenim dokaznim zaključcima 1911. godine 4.1% a 1912. godine 3.9%;

dolazimo do zaključka, da sudija, u najviše 4% slučajeva nije mogao crpiti svoje mirno ubedjenje niti iz dokaza ponudjenih od parničara, niti od onih naredjenih po službenoj dužnosti, već je morao posegnuti dokazom putem preslušanja parničara pod prisegom. Drugim rečima, najviše u 4% slučajeva sudija nije mogao verovati samim svedocima. Takovo, još preopširno držano razmerje, rečito govori o pouzdanosti dokaza po svedocima.

Na osnovu svih netom iznesenih razloga ne mogu se saglasiti sa tvrdnjom gg. redaktora izmenjenog i dopunjenog § 423. pretpredloga, da su lažni svedoci obična pojava, dočim da se lažne isprave vrlo retko pojavljuju.

Gospoda redaktori tvrde, da dokaz ispravama zaslužuje najveće poverenje, jer on pretpostavlja da su gradjani, pre nego su na takvu ispravu svoj potpis dali, ozbiljno i do sitnice razmislili o obavezi koju tim pismenom na sebe uzimaju. Tačno. Ali, koliko lica ima kod nas, koji uz najveći napor znadu jedva potpisati svoje ime a inače su potpuni analfabeti. Zar se za nje može uzeti da znadu što doista sadržava isprava na koju su dali svoj potpis? Otkuda bi oni to znali, kada ne znadu čitati? Očevidno je, da njihovo poznavanje sadržaja isprave ima svoj izvor u tome, što im ju je netko pročitao ili im nausmeno kazao što ona sadrži. A zar ovaj neko nebi bio isto toliko verodostojan ili neverodostojan kada bi pristupio u sud, da pred dostojanstvom suda svedoči o sadržaju te iste isprave?

Postavimo sudove i sudije, gde to još treba, i s nutrine i s polja na visinu koja ih po njihovom visokom pozivu ide; dajmo sudijama auktoritet i obezbedimo ih materijalno, pak ćemo videti, kako će sudstvo, baš putem usmenosti, neposrednosti i javnosti u gradjanskopravnom redu, uplivisati na moralnu razinu širokih masa i kako će, delotvorno potpo-

Digitized by Google

mogmuto svrsishodnom krivičnopravnom politikom, uvelike doprineti, da postepeno nestane ovog opšteg nepoverenja prema svakome, što drugo nije već kazalo *časovite moralne pokvarenosti ambjenta.*

Časoviti poroci širokih masa, podržani časovito koruptnom inteligencijom i polu inteligencijom, nisu i ne smeju biti pokretnim silama i odlučujućim činiocem u reorganizaciji sudstva i izjednačenju zakonodavstva. Ovi se imadu rukovoditi vekovima iskristalisanim vrlinama jedne prosečne, normalne, zdrave inteligencije; kroz istu delovati na široke mase i postepeno ju pridizati do vlastitog kulturnog nivoa.

Tom velikom delu ima da stremi izjednačenje zakona i reorganizacija sudstva; bez toga, ono je suvišno i jalovo.

Gg. redaktori ispravljenog i dopunjenog § 423. pretpredloga sankcionišu, da se protiv ili izvan pismene isprave ne može dokazati svedocima, a da nimalo ne uzimaju obzira na predloge redaktora pretpredloga izjednačenog gradjanskog zakonika, koji u § 914. glase:

»Kod tumačenja pogodaba ne treba se držati doslovnoga smisla reči, nego se imade istražiti namisao stranaka ter pogodbu tako razumeti, kako odgovara običajima u poštenom prometu«[31])

Jasno je, da će se namisao stranaka moći tumačiti svedočanstvom lica, koja su bila prisutna sastavljanju pogodbe i pregovorima oko iste, kao i, da je snagom § 423. pretpredloga takovo dokazivanje isključeno! Radi toga zakonsko naredjenje § 423. pretpredloga u otvorenom je protivrečju sa onim sadržanim u maločas navedenom § 914. pretpredloga *općeg gradjanskog zakonika*, pa čak i onim čl. 1156. francuskoga code civil, koji glasi: »On doit dans les conventions rechercher quelle a été la commune intention des parties contractantes, plutot que de s'arréter au sens littéral des termes.«[32])

Od pravila sadržanog u § 423. pretpredloga gg. redaktori čine izuzetke, od kojih su jedni formalni izuzeci od tog samog pravila a drugi se nalaze izvan tih naredjenja.[33])

Prvi izuzetak se odnosi na materiju trgovačkog prava, o čemu je ranije bilo govora.[34])

Drugi je izuzetak, kad postoji početak pismenog dokaza u pismenu, koje proizlazi od onoga protiv koga je traženje upravljeno ili onoga koji ga predstavlja, i koje pismeno čini traženje verovatnim. Gg. redaktori navode sledeće primere: »Ja tvrdim da sam vam pozajmio 3000 dinara i tražim da mi ih vratite; kao dokaz podnosim vaše pismo kojim ste mi tražili toliku sumu na zajam. Ja, dakle, imam nesumljiv dokaz da ste mi toliku sumu tražili, ali nemam pismeni dokaz da sam vam ih dao«. Ili »ja vam potražujem 2500 dinara za robu za koju tvrdim da sam vam isporučio. Za dokaz podnosim vaše pismo, koje glasi: Obećavam platiti g. N. N. dva hiljade pet stotina dinara za robu koju ćete mi isporučiti u toku ove sedmice«

U svim tim slučajevima, produžuju gg. redaktori, ima se verovatan dokaz o spornoj činjenici i ako ga svedoci potvrde, onda se ima potpun sastavni dokaz.

A zar, pitamo mi, ne protežu se i na ove svedoke, svi oni prigovori izneseni uopšte protiv neograničenog dokazivanja po svedocima? Čemu ova palijativna sredstva i zašto onaj koji nema uopšte pismena niti početak pismenog dokaza, prosto zato što su oba parničara nepismena,

Digitized by Google

neće moći da sa uspehom utuži svoje potraživanje, koje punovažno postoji u smislu naredjenja materijalnog prava?

Izmenjeni i dopunjeni § 423. pretpredloga predvidja, napokon, i slučajeve u kojima je dopušteno neograničeno dokazivanje svedocima i baš svaki put kad se onome, koji se poziva na taj dokaz, ne može pripisati u krivicu što nema pismenu ispravu. To se može desiti, tumače gg. redaktori,[35]) ili što je bilo nemogućno da se napravi pismeni dokaz, ili što je takav dokaz izgubljen ili uništen usled nepredvidjenog slučaja ili usled više sile.

A kada će se smatrati da je bilo nemogućno napraviti pismeni dokaz? Što je to nepredvidjeni slučaj, a šta, opet, viša sila?

Pusta kazuistika, kažemo mi, koja će u velikom broju parnica dati povoda rešavanju praecedensa, da li je bilo moralne ili fizičke nemogućnosti da se napravi pismena isprava. Kazuistika koja preti da se pretvori u čistu rabulistiku netom se zna, da § 423. navodi — i to samo exempli gratia (verbis: »ovo se izuzeće n a j č e š ć e primenjuje«) — sledeće slučajeve nemogućnosti da se napravi pismena isprava: u slučajevima kvazi kontrakta i to samo onda kad sudija po svom uverenju nadje da je bila apsolutna nemogućnost da se napravi pismena isprava; u slučajevima kvazi delikata i delikata, ali i ovde ne apsolutno, jer ima delikata i kvazi delikata kod kojih se pretpostavlja postojanje pravne činjenice, koja mora da dodje do izražaja u pismenu; u slučaju nužne ostave, ali i ovde ne apsolutno, jer je u ovim slučajevima nemogućnost nabavljenja isprave moralna (zašto?), pak će se samo u malom broju ovakovih ostava moći utvrditi ostavu pismenom ispravom; u slučaju obaveza zaključenih u nepredvidjenim slučajevima, koji nisu dopustili da se napravi pismena isprava; u slučaju gubitka pismene isprave zbog slučajnog dogadjaja ili nepredvidjenog dogadjaja, koji je posledica više sile...

I nehotice pri ovome nabrajanju sećamo se večnih Hamletovih reči:

»Jer ko da snosi... kljastu pravdu?«

Gg. redaktori, udaljivši se od francuskog uzora, dozvoljavaju, ad hominen, još jedan izuzetak. Odnosno zakonsko naredjenje glasi:

»Naredjenja ovog § pod I., II. i III. neće se primenjavati još i u slučaju kad se parnična strana, koja nema pismeni dokaz o spornoj činjenici pozove na svedoke, a protivna stranka izrečno izjavi sudu da na takovo dokazivanje pristaje i sud nadje da je utvrdjivanje postojanja te činjenice važno za odluku o spornom traženju. Jednom dati pristanak ne može se opozvati«.

Mislim da sam u pravu rečem li, da u jednoj sredini, kakvu si ju zamišljaju spomenuta gg. redaktori, neće se naći lice, koje će dopustiti da ga poverilac utuži a koje će kad vidi da mu onaj ne može dokazati potraživanja i da radi toga m o r a podleći u parnici, na samaritanski način dati ovome pravnu mogućnost da dobije parnicu! Takvih dobričina nema niti »in terra jugoslavica«!

Radi svih ovih razloga ja sam za to, da se u izjednačenom zakoniku o sudskom postupku u gradjanskim parnicama recepira neograničeno dokazivanje po svedocima kako je bilo predloženo u pretpredlogu sastavljenu po gg. dru. Skumoviću, predsedniku Sovj i dru. Werku, kao i, da se prepusti redaktorima izjednačenog opšteg gradjanskog zakonika.

Digitized by Google

da utvrde izuzetke pravilu neograničenog dokazivanja po svedocima, u koliko nadju da samu perfektnost pojedinih pravnih dela učine ovisnom o sačinjenju bilo javne bilo privatne isprave.

Saobrazno tome predložio sam, da se iz § 423. pretpredloga brišu postojke umetnute od gg. dra. Arandjelovića i predsednika Gj. Nestorovića, tim pre što one predstavljaju mišljenje manjine komisije za izradu predloga zakona o sudskom postupku u gradjanskim parnicama, koju nikakvo rešenje gospodina Ministra, ne može da pretvori u većinu.

Ako resortni Ministri budu i dalje držali, da u ovakovim krupnim pitanjima mogu da jednim kabinetskim pismom nametnu većinu odnosnih komisija volju manjine, onda je poziv, rad i celj, pak i sama institucija Stalnog Zakonodavnog Saveta kao takova iluzorna i gubi pravo na opstanak. Ovo nije prvi put da je svojedobni gospodin Ministar pravde briskirao zaključke većine članova Zakonodavnog Saveta: na sličan način postupio je i sa osnovom zakona o uredjenju sudova.

Smatrao sam potrebitim da i ovo naglasim, jer hoću da to ostane u gradji oko izjednačavanja zakona, u celji da oni koji će doći budu u položaju, da utvrde svačiju odgovornost za eventualne greške pri ovome kompleksnom, teškom i nadasve mučnom radu, poticale ove od same komisije ili od pojedinih njezinih članova, od gospodina Ministra, od Zakonodavnog Odbora ili pak od Narodne Skupštine.

BELEŠKE.

[1]) Mudrovčić dr. Josip: »Reforma gradjanskog postupnika zapinje«, u Mjesečniku br. 1. i 2. za g. 1928; Pajnić dr. Eduard: »Dokazila in dokazovanje po načrtu našega bodočega postopka u državljanskih pravnih sporih« u »Slovenskom Pravniku« br. 1.—2. iz g. 1928.

[1a]) Sastavljači obrazloženja predloga zakona o sudskom postupku u gradjanskim parnicama gg. Gj. B. Nestorović i dr. Drag. Arandjelović propustili su da spomenu, kako se je i dr. Werk, kao član stručne komisije za izradu netom spomenutog nacrta zakona, slagao sa gg. Skumovićem i Sovom, sa kojim je samotreći, i sastavio nacrt.

[2]) Isporedi netom spomenuto obrazloženje na str. 28—31 i u »Mjesečniku« pravničkog društva u Zagrebu, br. 11. za god. 1925. napis »Rad prvog Kongresa pravnika u Beogradu«, naročito podnapis dra Werka na str. 497: »Treba li u grpp. neograničeno dopustiti upotrebu svedoka?«

[3]) Obrazloženje str. 31—45.

[4]) Mjesečnik, l. c. Ova moja napomena nije bila saopštena Kongresu. Ne znam zašto.

[5]) Vidi: Mažuranić Vladimir: Prinosi za hrvatsko pravno povjestni riečnik, pod reči: »svedok« tačka 7. str. 1414. verbis:

»Po n. dj. i mj. do 10 libara vrijednosti dosta je u gradjanskoj parbi jedan svjedok; od deset do dvadeset trebaju dva; o tražbinah preko 20 libara treba da bude pismena prav. Izp. i n. dj. str. 136., zatim Korč. str. 15, 35, 46, 79, g. 1426. čl. 25.) do 12 groša vrijednosti vieruje se jednomu dobromu svjedoku: (čl. 62.: u pravilu treba dva do tri svjedoka); Skradin str. 128. i d. (čl. 37.) do četiri libre dosta je jedan valjani svjedok, preko toga valja imati pismenu prav.; Hvar. str. 183. i d. (čl. 10.: jedan svjedok do pet lib.; preko 5 do 10 lib. treba isprava; ali ako se radi o živinah, može se utvrditi tražbina valjanimi svjedoci; ako li je pak parba o nekretninah, a ne ima o tom pismena dokazala, treba da utvrde istinu tri svjedoka), 196. (čl. 24.: sve uvrede i udarci bez vidljive rane može utvrditi i jedan valjani svjedok).

Isporedi još str. 775 i 776 i reč »Prav« na str. 1075 sled.

Digitized by Google

[5]a) Isporedi: Predavanja dra. Aleksandra Egersdorfera o rimskom gradjanskom postupniku Zagreb, 1919., str. 133 kod Dionièke Tiskare, i Engelmann, Der Zivilprozess, II/2 str. 119 i 120, izdanje Breslau, 1891.

[6]) Tekst francuski:

1341. Il doit être passé acte devant notaires oû sous signature privés de toutes choses excédant la somme ou valeur de cent cinquante francs, même pour dépôts volontaires;; et il n'est reçu aucune preuve par témoins contre et outre le contenu aux actes, ni sur ce qui serait allégué avoir été dit avant, lors ou depuis les actes, encore qu'il s'agisse d'une somme ou valeur moindre de cent cinquante francs, ne peut être admise lorsque cette somme est déclarée

Le tout sans préjudice de ce qui est prescrit dans les lois relatives au commerce.

1342. La régle ci-dessus s'applique au cas ou l'action contient, outre la demande du capital, une demande d'intérêts qui, réunis au capital, excédent une somme de cent cinquante francs.

1343. Celui qui a formé une demande excédant cent cinquante francs, ne peut plus être admis á la preuve testimoniale, même en restreignant sa demande primitive.

1344. La preuve testimoniale, sur la demande d'une somme même moindre de cent sinquante francs, ne peut être admise lorsque cette somme est déclarée entre le restant ou faire partie d'une créance plus forte qui n'est point prouvée par écrit.

1347. Les règles ci-dessus reçoivent exception lorsqu'il existe un commencement de preuve par écrit.

On appelle ainsi tout acte par écrit qui est émané de celui contre leque! la demande est formés, ou de celui qu'il représente, et qui rend vraisemblable le fait allégué.

1348. Elles reçoivent encore exception toutes les fois qu'il n'a pas été possible au créancier de se procurer une preuve littérale de l'obligation qui a été contractée envers lui.

Cette seconde exception s'applique,

1° Aux obligations qui naissent des quasi-contrats et des délits ou quasi-délits;

2° Aux dépôts nécessaires faits en cas d incendie, ruine, tumulte ou naufrage et à ceux faits par les voyageurs en logeant dans une hôtellerie, le tout suivant la qualité des personnes et les circonstances du fait;

3° Aux obligations contractées en cas d'accidens imprévus, où l'on ne pourrait pas avoir fait des actes par écrit;

4° Au cas où le créancier a perdu le titre qui lui servait de preuve littérale, par suite d'un cas fortuit, imprevu et résultant d'une force majeure«.

[7]) Tekst talijanski:

»»1341. Non è ammessa la prova per mezzo di testimoni di una convenzione sopra un oggetto, il cui valore eccede le lire cinquecento, ancorchè si tratti di depositi volontari. Non è neppure ammessa tale prova contro od in aggiunta al contenuto in atti scritti, nè sopra ciò che si allegasse essere stato detto avanti, contemporaneamente o posteriormente ai medesimi, ancorchè si trattasse di somma o valore minore di lire cinquecento.

Resta però in vigore quanto è stabilito nelle leggi relative al commercio.

1342. La regola precedente si applica al caso in cui l'azione, oltre la domanda del capitale, contiene quella degli interessi, se questi riuniti al capitale eccedono la somma di lire cinquecento.

1343. Quegli che ha fatta una domanda per una somma eccedente le lire cinquecento, non può essere ammesso alla prova testimoniale, ancorchè restringesse la sua prima domanda.

1344. Non può essere ammessa la prova testimoniale sopra la domanda di somma anche minore di lire cinquecento, quando sia dichiarato che tale somma è residuo o parte di un credito maggiore, il quale non è provato per iscritto.

1347. Le regole sopra stabilite soggiacciono ad eccezione, quando vi è un principio di prova per iscritto.

Digitized by Google

Questo principio di prova risulta da qualunque scritto che provenga da colui contro il quale si propone la domanda, o da quello che egli rappresenta, e che renda verosimile il fatto allegato.

1348. Le dette regole soggiacciono anche ad eccezione, ogniqualvolta non è stato possibile al creditore di procurarsi una prova scritta dell' obbligazione contratta verso di lui, ovvero il creditore ha perduto il documento che gli serviva di prova per iscritto in conseguenza di un caso fortuito impreveduto e derivante da forza maggiore.

Il primo caso di verifica:

1° Nelle obbligazioni che nascono dai quasi-contratti, dai delitti o quasi-delitti;

2° Nei depositi necessari fatti in caso d incendio, rovina, tumulto o naufragio, ed in quelli fatti dai viaggiatori negli alberghi dove alloggiano, od ai vetturini che li conducono, e tutto ciò secondo la qualità delle persone e le circostanze del fatto;

3° Nelle obbligazioni contratte in caso d'accidenti impreveduti che non permettessero di fare atti per iscritto.

[8]) Isporedi: Carnelutti, Progetto del Codice di procedura civile, presentato alla sottocommissione reale per la riforma del Codice di Procedura Civile, Padova, 1926., čl. 140. koji glasi:

Art. 140.
(Inefficacia legale delle testimonianze).

Le testimonianze dei terzi non fanno alcuna fede, salva la disposizione dell' articolo seguente, quando si tratta di dimostrare:

a) il contrario di ciò, di cui fa fede un documento pubblico o un documento privato;

b) la conclusione, il contenuto o la data di un contratto, il cui valore superi le lire cinquecento;

c) la confessione di uno dei fatti indicati nei due comma precedenti.

Questa norma si applica anche in materia di commercio.

[9]) Isporedi: P. H. Haanebrink, Code Civil Néerlandais, traduit en français et mis en concordance avec le code civil belge, Bruxelles Paris, 1921. str. 389 sled.

[10]) Odnosna zakonska naredjenja nizozemskog gradjanskog zakonika glase:

De la preuve testimoniale.

1932. La preuve testimoniale est admise dans tous les cas où la loi ne l'exclut pas.

1933. Cette preuve n'est pas recevable lorsqu'il s'agit d etablir l'existence d'un acte ou d'une convention contenant soit obligation, soit libération de choses dépassant la somme ou la valeur de 300 florine.

1934. il n'est reçu aucune preuve par témoine contre et outre le contenu d'un acte écrit, ni sur ce que l' on pourrait alléguer avoir été dit avant, pendant ou aprés la passation de pareil acte, encore que la somme ou valeur en litige est inférieure à 300 florins.

1935. Les dispositions des deux articles précédents ne sont pas applicables aux affaires de commerce.

1936. La disposition de l'article 1933, est applicable aux cas cù l'action a pour objet, outre le capital, des intérêxs qui, réunis au capital, dépassent la somme de 300 florins.

1937. Celui qui a formé une demande excedant 3000 florins ne peut plus être admis à la preuve testimoniale, même en restreignant sa demande primitive à cette somme.

1938. La preuve testimoniale sur la demande d'une somme moindre de 300 florins, n'est pas recevable, lorsque la somme réclamée forme le restant ou fait partie d'une créance plus forte qui n est point prouvée par écrit.

1939. Les régles ei-dessus déterminées reçoivent exception, lorsqu'il y a un commencement de preuve par écrit.

Digitized by Google

On appelle ainsi tous actes écrits, qui sont émanés de celui, contre lequel la demande est formée, ou de celui qu'il représente, et qui rendent vraisemblable le fait allégué.

1940. Ls mêmes règles reçoivent encore exception dans des litiges concernat un contrat de travail et aussi dans tous les cas cú il n'a pas été possiôle par la nature du fait, de se procurer une preuve littérale.

Cette exception s'applique entre autres;

1° Aux obligation, qui naissent de la loi par suite du fait de l'homme:

2° Aux dépôts nécessaires et à ceux qui sont faits par les voyageurs dans l hôtellerie, où ils sont logés; le tout suivant la qualité des personnes, et les circonstances du fait;

3° Aux obligations, contratées en cas d'accidents imprévue, où l'on n'a pu faire un acte écrit;

4° Lorsque le titre, qui devait servir de preuve littérale, a été perdu par suite d'un cas fortuit, imprévu et résultant de force majeure.

[11]) Isporedi: T i l l s c h, der Einfluss der Civilprocessgesetze auf das Materielle Recht, Wien, 1901., str. 174.

[12]) § 865. noveliranog austr. o. g. z. glasi: »Volja se može izjaviti ne samo izrečno rečima ili opšte usvojenim znacima, već i prećutno takim postupcima koji, po rasudjenju svih okolnosti, ne daju nikakvog pametnog razloga sumnjati u izjavu volje.

Odnosno značaja i dejstva radnji i propuštanja paziće se na navike i običaje koji vrede u poštenom saobraćaju«. (Isporedi i T i l l s c h, l. c.).

[13]) Isporedi: K r a s n o p o l s k i, oesterreichisches Obligationenrecht, Leipzig-Wien, 1910., str. 82.

[13]a) §§ 1001. i 1249., na koje se pozivlje dr. Drag. A r a n d j e l o v i ć u svome prevodu austrijskog gradj. zakonika ne spadaju ovamo, dočim ovamo spadaju i slučajevi predvidjeni u zak. od 25. VII. 1871., br. 76. l. d. z., koje on ne spominje

[14]) Isporedi: Dr. Josef S c h e v, das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch, 21. izdanje, Wien 1926., kod § 883. Dr. Emil P f e r s c h e, allgemeine Lehren des bürgerlichen Rechts, Leipzig 1907., str. 45., E h r e n z w e i g - K r a i n z - P f a f f, Sistem, Wien 1925., I/249.

[15]) Ovaj § za ova dva pravna područja glasi: »Svoju volju može svatko očitovati ne samo izrijekom riječima i znacima opće primljenim, nego i muče takovim djelanjima, koja po rasudjenju svih okolnosti ne daju nikakva razumnoga uzroka dvojiti o njima«.

[16]) Isporedi: dr. M. S v o b o d a, privatno pravo u Vojvodini i Medjimurju, Zagreb 1926., str. 91. kod § 863.

[17]) Ti članci glase:

čl. 494.: »Tek kad se ugovornici slože i pogode o bitnim stranama posla o kome se dogovaraju, ugovor se smatra da je uglavljen.

Treba svakako da je jasno da su volje ugovornika složne i jedine, pa, po tome i ugovor da je završen, ali se to može pokazati ne samo riječima, nego i djelom i drugim zgodnim načinom«.

čl. 907.: »Ujedinjena, slobodna i istinita volja svijeh ugovornika, pravi je i glavni temelj svakoga ugovora. Gdje toga nema, nema uopšte ni zakonita ugovora«.

[18]) § 540. srp. gr. zak. glasi: »Ugovor jedanput zaključen ima jednaku silu i važnost, bio usmeno ili pismeno, bio pred sudom ili van suda, pred svedocima ili bez njih učinjen«. Isporedi i dr. L. M a r k o v i ć: gradjanski zakonik kraljevine Srbije sa kratkim objašnjenjima, Beograd 1913., kod § 540.

[19]) Isporedi: Dr. Ivan M a u r o v i ć, Osnova općega dijela obligacija (reviziia §§ 859.—937. i 1342.—1450. o. g. z.), kako je prihvaćena u Stalnom Zakonodavnom Savjetu, M j e s e č n i k. 1924., str. 163. slij. I s t i: Nacrt osnove revidiranog općega gradianskog zakonika, M j e s e č n i k, 1923., str. 382. slij.; I s t i: Neke pripomene k promjenama učinjenim po članovima stalnoga zakonodavnoga savjeta u mojem nacrtu općega dijela obveza, M j e s e č n i k, 1923., str. 21. slij.

Digitized by Google

[20]) Isporedi i opštu odluku Beogradske kasacije od 23. studenoga 1898. Br. 9231.

[21]) §§ 242.—245. a. srpskog grpp. glase: »Neće se moći dokazati svedocima nikakva tražbina, koje suma vrednosti prelazi 200 din., bez obzira na osnov, iz kog tražbina proizlazi i na predmet koji se traži. Isto tako neće se moći dokazivati svedocima protiv ili izvan sadržine pismene isprave i onda kad bi suma ili vrednost tražbine bila manja od 200 din.

Ovim se ne menjaju propisi Trgovačkog zakona.

Propis prediđućeg paragrafa odnosi se na slučai, gdje tražbina sadrži pored glavnog i interes, koji kad se doda glavnome prelazi sumu od 200 dinara.

Onome koji je tražio sumu ili vrednost preko 200 dinara ne će se dozvoliti da dokazuje svedocima i kad bi on docnije tražbinu sveo ispod 200 din.

Isto tako ne će se dozvoliti dokazivanje svedocima ni za manju tražbinu od 200 dinara, ako se dokaže, da je ona ostatak ili deo od veće tražbine.

Ako jedna ista tužba sadrži više tražbina, koje se ne dokazuju pismenom ispravom, i ako se tražbine kad se saberu prelju sumu ili vrednost od 200 dinara svedodžba svedoka neće se dozvoliti, pa ma ove tražbine proizlazile iz različitih osnova i raznih vremena, osim slučaja gde bi tražbine proizlazile iz nasljedstva, poklona ili inače od raznih lica.

Sve tražbine, ma iz kog osnova proizlazile, koje se ne dokazuju potpuno pismenom ispravom moraju se tražiti jednom istom tužbom, jer po datoj tužbi, ostale tražbine, za koje ne postoji pismeni dokaz, neće se primiti.

No za tražbine predje ugovorene, o kojima govore propisi §§ 243., 244. i 244a., ostavlja se rok od jedne godine od kad zakon ovaj u život stupi, da svi oni, koji nemaju pismene isprave o svojim tražbinama, ili nabave pismenu ispravu, ili da stvar na sudu rasprave.

Od gornjih tražbina osim § 244a., izuzimaju se slučaji, kad se početak dokaza nalazi u pismenu, koje proizlazi od onoga, protiv koga je tražbina upravljena ili od onoga, koga tuženi predstavlja, i koje pismeno dovodi tražbinu do verovatnosti.

Od gornjih pravila izuzimaju se još:

1. Slučaji, u kojima tužiocu nije bilo moguće nabaviti pismenu ispravu za dokaz obaveze prema njemu porodjene.

Ovo se izuzeće odnosi većim delom:

a) na obaveze, koje proizlaze kao iz ugovora ili iz prestupa:

b) na ostave prinudne učinjene u slučajima požara, poplave, bune i tome podobno, i na ostave koje putnici čine stanujući u gostionicama, — sve prema svojstvu lica i okolnosti dela;

c) na obaveze ugovorene u nepredvidjenim slučajima, gde nije bilo moguće nabaviti pismenu ispravu.

2. Slučaji, u kojima je tražilac izgubio pismenu ispravu, koja mu je služila za dokaz, usled nepredvidjenih i neodoljivih dogadjaja.

[22]) Isporedi: Tillsch, o. c. str. 207. Ehrenzweig-Krainz, o. c. str. 249. 349 sled.

[23]) Čl. 595. srp. gr. zak. glasi: »Zajam može se učiniti pismeno ili usmeno«.

[24]) Paris, 1923., str. 292 sle.

»La preuve est, en effet, administrée d'après les règles du droit civile. En principe, la preuve résulte d' actes écrits ou de l'aveu des parties; exceptionnellement, elle résulte de témoignages; pour savoir quand le juge peut admettre l'une ou l'autre de ces preuves, il doit se référer aux règles écrites dans les art.. 1315 à 1369 C. civ. La procédure, cependant, intervient pour déterminer la forme dans laquelle certains preuves seront administrées; elle intervient, aussi, pour rechercher ou établir la nécessité et la force d' un moyen de preuve invoqué.... «

La preuve testimoniale est-elle admissible? Pour le savoir, il faut encors se référer au droit civil. Mais quelles sont les personnes dont le témoignage pourra être recueilli, devant qui et en quelles formes, avec quelles garanties de sincérité et de conservation de ce témoignage? C'est la procédure de l' enquête.

Digitized by Google

[25]) Ispitaj: M. Lavielle. Etudes sur la procédure civile, nécessité de reviser le code de 1806., Paris, 1862., osobito str. 153—219.

[26]) Ispitaj: E. A. Porro. elementi di diritto civile, Milano, 1916., str. 156—160.

[27]) Ispitaj: Prethodni rezultati popisa stanovništva u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca 31. januara 1921. godine, izdanje direkcije državne statistike u Beogradu, Sarajevo, 1924., str. XIII.

[28]) Ispitaj: Filip Lukas: Geografija kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Zagreb, 1922., str. 94., opaska 1.

[29]) Ispitaj: Prethodni rezultati popisa stanovništva, ibidem kao u opasci 27).

[30]) Ispitaj: Oesterreichische Justiz-Statistik, Berichtsjahr 1912., Wien, 1915. passim.

[31]) Ispitaj: Maurović. Nacrt osnove revidiranoga općega gradjanskog zakonika, u Mjesečniku, 1923., str. 391.

[32]) Ispitaj: i »Bericht der Kommission für Justizgegenstände über die Gesetzesvorlage, betreffend die Aenderung und Ergänzung einiger Bestimmungen des allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuches, Wien, 1916., str. 273 sled.

[33]) Carnluttijev pretpredlog zakonika o sudskom postupku u gradjanskim parnicama za Kraljevinu Italiju, ne poznaje više ovog izuzetka. Isporedi Carnelutti, l. c.

[35]) Obrazloženje str. 43. sled.

O značenju pretrage krvi za odredjivanje očinstva

Napisao dr. Boris Zarnik, sveuč. profesor na medicinskom fakultetu u Zagrebu.

(Prihvaćeno kao fakultetsko mnijenje od savjeta medicinskoga fakulteta u Zagrebu.)

U vezi sa dopisom kotarskoga suda u A., kojim se traži u svrhe gradjanske parnice mld. X. X. iz B. proti Y. Y. iz B. radi priznanja očinstva i alimentacije izvještaj, da li se može biološkom pretragom krvi donijeti dokaz, da neka muška osoba nije otac nekoga djeteta, donašamo o tom pitanju slijedeće mnijenje:

Krv sastoji od jedne bezbojne vodene otopine raznih bjelančevina, soli i nekojih inih tvari, t. zv. krvne plasme, i sitnih stanica, t. zv. krvnih tjelešaca, koja plivaju u toj tekućini. Ima dvoje vrsti krvnih tjelešaca: crvenih ili erythrocita i bijelih. Crvena krvna tjelešca imadu oblik okruglih pločica sa promjerom od 0.0075 mm, ona su nosioci crvene krvne boje (t. zv. haemoglobina), a ima ih u kubičnom milimetru krvi oko 5 milijona. Bijela krvna tjelešca su nešto veća od crvenih, bez boje su, krugljastoga oblika, a ima ih u kubičnom milimetru krvi izmedju 5—10 tisuća. K tome ima još krvnih pločica, koje su mnogo sitnije od erythrocita, i nekih sićušnih zrnaca.

Krvna plasma izim drugih bjelančevina sadrži i tako zvani fibrinogen, koji vrlo lako ispadne iz otopine u obliku fibrina time, što prouzrokuje zgrušavanje krvi. Tekućina, koja ostaje, ako je iz krvne plasme ispao fibrinogen, zove se krvni serum. U našem su slučaju od važnosti krvni serum i crvena krvna tjelešca.

Kako je to prvi ustanovio Shattock god. 1900. kod izvjesnih bolesnika, njihov je krvni serum imao osebinu, da crvena krvna tjelešca drugih ljudi slijepljuje. Ako se naime takovu serumu doda podesnih crvenih krvnih tjelešaca drugoga čovjeka, to se za 1—2 minute može već slobodnim okom primijetiti, kako ta smjesa gubi svoj homogeni izgled, javljaju

Digitized by Google

se tamnocrvene sitne pahuljice, koje se skoro udružuju u veće gomile, dok ostala tekućina postaje opet čista i prozirna. Mikroskopom možemo razabrati, da je uzrok ove pojave taj, što su se crvena krvna tjelešca medju sobom slijepila u veće gomile. Ovakovo sljepljivanje sitnih čestica u jednoj tekućini zovemo znanstvenim nazivom a g l u t i n a c i j a. Naskoro (1901.) je onda L a n d s t e i n e r pokazao, da ova aglutinacijona sposobnost krvnoga seruma za krvna tjelešca drugih ljudi nije simptom neke bolesti, nego da je to jedna općenita pojava, koju možemo i kod zdravih ljudi ustanoviti. Ali se pokazalo, da krvni serum jednoga čovjeka ne aglutinira krvnih tjelešaca svakoga drugoga čovjeka, nego samo krvna tjelešca nekojih ljudi, dok na krvna tjelešca drugih ljudi ne djeluje. Mogli bismo pako naći ljudi sa serumom, koji aglutinira krvna tjelešca baš onih drugih ljudi, koja se ne daju aglutinirati sa serumom prve skupine. Kako se ispostavilo, možemo obzirom na aglutinacijonu sposobnost čovječjega seruma za krvna tjelešca drugih individua, kaošto i s obzirom na sposobnost krvnih tjelešaca, da ih serum drugih ljudi aglutinira, razlikovati četiri skupine ljudi, tako zvane krvne skupine, koje obično označujemo sa *AB, A, B* i *0* (nula). Serum skupine AB uopće ne sljepljuje nikakovih krvnih tjelešaca, serum skupine A aglutinira krvna tjelešca grupe AB i B, serum skupine B aglutinira krvna tjelešca skupine AB i A, a serum skupine 0 krvna tjelešca svih ostalih triju skupina (AB, A i B), kako nam to predočuje nastupna tabela (križić označuje aglutinaciju, a crtica, da nema aglutinacije):

	serum AB	serum A	serum B	serum O
krvna tjelešca AB	—	+	+	+
„ „ A	—	—	+	+
„ „ B	—	+	—	+
„ „ O	—	—	—	—

Kako se pokazalo, treba za aglutinaciju dvoje. Jednu stvar u krvnome serumu, koja je kadra da aglutinira, zovemo je a g l u t i n i n, — i jednu tvar, koja se nalazi u krvnim tjelešcima, te koja ih usposobljuje, da ih izvjestan aglutinin aglutinira; ova tvar u krvnim tjelešcima zove se a g l u t i n o g e n. Predočujemo si, da se aglutinacija zbiva tako, da se aglutinin seruma veže uz aglutinogen krvnih tjelešaca. U cijelom ima dvije vrsti aglutinogena, koje označujemo sa A i B, i dvije vrsti aglutinina, α i β; ove su stvari ovako astupane u spomenutim četirima skupinama krvi:

Krv AB ima krvna tjelešca sa aglutinogenom A i B, a serumu manjka i jedan i drugi aglutinin;

krv A ima krvna tjelešca sa aglutinogenom A, a serum posjeduje

Digitized by Google

aglutinin β, t. j. onaj aglutinin, koji se spaja sa aglutinogenom B i sljepljuje dotična krvna tjelešca;

krv B ima krvna tjelešca sa aglutinogenom B, a serum posjeduje aglutin α, koji je kadar aglutinirati krvna tjelešca sa A;

krv 0 ima krvna tjelešca bez aglutinogena, a serum posjeduje obadva aglutinina, α i β, pa stoga sve ostale tri vrsti krvnih tjelešaca aglutinira.

Čovječje je tijelo kadro, da stvara protiv raznih drugih tvari, napose rotiv raznih mikroba, u svome serumu aglutinine, koji ih sljepljuju. Za razliku od ovih aglutinina zovemo aglutinine, koji djeluju na crvena krvna tjelešca haemaglutinine. A kako posjeduje svaki čovječji serum sposobnost, da aglutinira krvna tjelešca drugih životinja, to nazivamo one haemaglutinine, koji aglutiniraju čovječja krvna tjelešca isoaglutinini ili isohaemaglutinini.

Dalja istraživanja su pokazala, da se istaknute osebine krvi nasljedjuju. Već je god. 1903. Langer mogao za nekoje slučajeve uglaviti nasljednost tih osebina, a napose su v. Dungern i Hirschfeld god. 1910. na opširnom materijalu pokazali, da su krvne grupe nasljedstvene. Ispitali su u Heidelbergu 72 obitelji sa ukupno 348 osoba. Od god. 1910. dalje istraživanja porodica su započeta u raznim zemljama: autori: Learmonth, Budge i Keyness (Engleska), Ottenberg i Snyder (Amerika), Jervell (Norveška), Mino i Dossena (Italija), Avdejeva i Grizevič (Rusija), Plüss (Švicarska), Tebutt i Connel (Australija), Kirihara, Furuhuta, Tschida i Kishi (Japan), i dr. ispitali su svega 1278 porodica sa ukupno 5649 osoba, od toga 2456 roditelja i 3193 djece.

Ovaj materijal pokazuje vrlo jasno, da se krvne osebine nasljedjuju po jednome sasvim točnome pravilu, naime po načelu Mendelova zakona o nasljedjivanju.

Da objasnimo taj zakon na jednom primjeru. Ako uzmemo jedan par zamorčadi, mužjaka i ženku, od kojih je jedno crno, a drugo bijelo, to će biti mladi svi crni. A ako ovu prvu generaciju, kada će dorasti, križamo medju sobom, dobit ćemo izmedju njihovih potomaka 75% individua crnih i 25% bijelih, dakle na tri crna jedan bijeli. Ako se ovi bijeli dalje medjusobom plode, to dobijemo kroz sve dalje generacije isključivo samo bijele potomke; premda dakle onih 25% bijelih potječe od crnih roditelja, oni nisu naslijedili nikakove osebine za crnu dlaku. Onih 75% crnih pako će se drugačije ponašati; jedna trećina dati će medjusobom plodjena samo crne potomke, a potomci od dvije trećine opet će se cijepati na 75% crnih i 25% bijelih.

Tumačenje za ovaj zakon leži u slijedećem. Nasljedne osebine imaju svoje sjedište u staničnim jezgrama i to u izvjesnim sastavnim česticama jezgre, u t. zv. kromosomima. Svako biće ima odredjeni broj kromosoma, čovjek na pr. 48. Obzirom na nasljedne osebine, koje sadrže, kromosomi su uvijek po dva i dva jednaki medju sobom tako, da ima svaka stanična jezgra od svakoga kvaliteta kromosoma po dva, ili kako kažemo, svaka stanica ima dvije garniture kromosoma. Tako bi čovjek imao dvije garniture po 24 kromosoma, koji su medju sobom po kvalitetu nasljedstvenih osebina različiti.

Samo spolne stanice, to su dakle stanice muškoga sjemena, spermatozoi ili spermiji, i jajašca, koja se nalaze u jajnjaku ili ovariju žene,

Digitized by Google

imaju samo jednu garnituru kromosoma, dakle od svakoga kvaliteta kromosoma samo po jedan. Kod stvaranja spolnih stanica zbiva se naime poseban jedan proces, koji ima za posljedicu, da se kromosomi stanica matica, koje imadu još dvije garniture, tako podijele na stanice mladice, da dobije svaka od ovih samo po jednu garnituru, dakle polovični broj kromosoma.

Zamorče sa crnom dlakom ima u jednome izvjesnom paru kromosoma po jedan faktor ili g e n za crnu boju. Kako imadu spolne stanice samo jednu garnituru, to se u njima nalazi samo jedan takov kromosom sa genom za crno. Kod zamorčeta sa bijelom dlakom nalazimo u istom paru kromosoma umjesto gena za crno po jedan gen za bijelo. Ako ovo dvoje zamorčadi križamo, to se spolna stanica jednoga spoji sa spolnom stanicom drugoga. Svaka spolna stanica donosi po jednu garnituru kromosoma tako, da će stanice bića, koje se razvije, opet imati dvije garniture, ali će biti od onoga para kromosoma, koji sadrže gen za boju dlake, jedan kromosom sa genom za crno a drugi kromosom sa genom za bijelo. Mladi od ovo dvoje zamorčadi će imati dakle i gen za crno i gen za bijelo. Ali oni su svi crni, jer je već prisutnost jednoga gena za crno dostatna, da se razvije crna boja, dok onaj gen za bijelo kod toga nipošto ne smeta. Mi kažemo, da je crno d o m i n a n t n o i bijelo r e c e s i v n o. Kada se kod ove zamorčadi stvaraju spolne stanice, pa se ima dvostruka garnitura tako podijeliti, da dobije svaka spolna stanica samo jednu garnituru, to se sada i onaj par, od kojega ima jedan kromosom gen za crno a drugi za bijelo, mora da razidje; polovica će spolnih stanica dobiti kromosom sa genom za crno, a druga polovica kromosom sa genom za bijelo. Prema tome se stvara 50% spermija, koji imadu gen za crno, i 50% spermija sa genom za bijelo, a isto tako 50% jaja sa genom za crno i 50% jaja sa genom za bijelo. Kada se ova zamorčad medju sobom križa, to zavisi od pukoga slučaja, koja od obadviju vrsti spermija će oploditi jednu od obadviju vrsti jaja. Uvjeti su za svaku kombinaciju jednaki, pa imamo prema vjerojatnosti očekivati svaku od mogućih kombinacija u podjednakim brojevima, t. j. spermij sa genom za crno + jaje sa genom za crno, spermij sa genom za crno + jaje sa genom za bijelo, spermij sa genom za bijelo + jaje sa genom za crno, spermij sa genom za bijelo + jaje sa genom za bijelo. Od ukupnih potomaka dobijemo dakle 25% crno + crno, 50% crno + bijelo (ili bijelo + crno, što je isto) i 25% bijelo + bijelo. Prvih 25% su crni i oni će dati i dalje samo crne potomke, jer uopće nemaju gena za bijelo, druga skupina (50%) su opet crni, jer je crno nad bijelim dominantno, ali će se njihovi potomci cijepati na izloženi način, a zadnjih 25% su bijeli i njihovi potomci će biti samo bijeli, jer potpuno manjka gen za crno.

Osobito je važno, da nikada jedan gen ništa ne poprima od drugoga (t. zv. zakon o čistoći gena). Onih zadnjih 25% zamorčadi druge generacije baš su tako bijeli, kao što je bio njihov djed, makar da su bili roditelji crni. Geni su dakle nedjeljive i nepromjenljive jedinice.

Ako se pak dva individua, koja križamo, razlikuju u dvije osebine, onda je stvar već nešto zamršenija. Uzmimo n. pr. dvoje zamorčadi, mužiaka i ženku, jedno crno sa čupavom dlakom, a drugo bijelo sa glatkom dlakom; u tom slučaju dobijemo mlade, koji su svi crni i čupavi. Kako dominira crno nad bijelim, tako naime dominira i čupava nad glatkom dlakom. Što se tiče potomaka druge generacije, to dobijemo 4 razna

Digitized by Google

tipa. Osebine za boju dlake nalaze se u jednome paru kromosoma, a osebine za oblik dlake u drugom paru. Ako označimo gen za crno sa *A*, gen za bijelo sa *a*, gen za čupavo sa *B* i gen za glatko sa *b*, to bi imao jedan od roditelja gene *AABB* (crno čupavo) a drugi *aabb* (bijelo glatko). Spolne stanice (koje imadu samo jednu garnituru) bi bile od jednoga *AB*, a od drugoga *ab*. Kada se ove stanice kod oplodnje udruže, dobijemo individuum sa genima *AaBb*. To bi bila ova prva generacija potomaka, koja je crna i čupava, jer su ove dvije osebine dominantne. Spolne stanice ove generacije će imati naravno samo po jednu garnituru; a kako su kromosomi raznih parova nezavisni jedan od drugoga, to se mogu kod stvaranja spolnih stanica razići tako, da dobije jedna stanica mladica *AB*, a druga *ab*, — ili pak tako, da dobije jedna stanica mladica *Ab*, a druga *aB*. Kako su uvjeti za jednu i drugu vrstu razilaženja kromosoma jednaki, to će se u podjednakim brojevima stvarati sve četiri vrste spolnih stanica: *AB, Ab, aB* i *ab*. Nastat će dakle četiri vrste spermija i četiri vrste jaja. Koja će vrst spermija oploditi ivjesnu vrst jaja, zavisi opet od pukoga slučaja, pa postoji za svaku kombinaciju spermija i jaja ista vjerojatnost; svaka će se kombinacija javiti u jednakom broju. Kako ima 4 vrste spermija i 4 vrste jaja, dobit ćemo 16 kombinacija, kako nam pokazuje ovaj račun:

spermiji *(AB + Ab + aB + ab)* × jaja *(AB + Ab + aB + ab)* = *AABB + AABb + AaBB + AaBb + AABb + AAbb + AaBb + Aabb + AaBB + AaBb + aaBB + aaBb + AaBb + Aabb + aaBb + aabb* = = (1 *AABB* + 2 *AABb* + 2 *AaBB* + 4 *AaBb)* + *(1 AAbb* + 2 *Aabb)* + + (1 *aaBB* + 2 *aaBb)* + *aabb*.

Prva zagradom ogradjena skupina od devet individua ima bar jedan *A* (crno) i jedan *B* (čupavo), druga skupina od tri individua ima dva *b* (gen za glatko) i bar jedan A (crno), treća skupina od tri individua ima dva *a* (bijelo) i bar jedan *B* (čupavo), a zadnji ima dva *a* (bijelo) i dva *b* (glatko). Jer je crno i čupavo dominantno, dobijemo dakle od 16 individua: 9 crnih čupavih, 3 crna glatka, 3 bijela čupava i 1 bijeli glatki. Kako će izgledati potomci ovih pojedinih vrsti individua, ako križamo dvoje medju sobom, pokazuje nam sasvim točno formula njihovih gena. Mi možemo, dakle, čim nam je poznata formula gena jednoga individua, već unaprijed na papiru izračunati, kakovi će biti njegovi potomci, pogotovo pak možemo, makar da nam i točna formula nije poznata, nego ako samo znamo, koje su osebine dominantne i koje recesivne, sa potpunom sigurnošću kazati, kakove osebine ne mogu da se jave kod potomaka izvjesnih roditelja. Ako bismo n. pr. križali jedno bijelo glatko i jedno bijelo čupavo zamorče, to je apsolutno sigurno, da njihovi potomci nikada ne mogu biti crni, a jednako ne mogu biti potomci jednoga crnoga glatkoga i jednoga bijeloga glatkoga nikada čupvi. Ako bismo u prvom slučaju dobili medju potomcima i crne, onda je apsolutno sigurno, da je sa dotičnom ženkom bez našega znanja kopulirao još jedan crni mužjak, — ili ako bismo u drugom slučaju dobili medju potomcima čupave, to je apsolutno sigurno, da je bio izim »legitimnoga« mužjaka još bez našega znanja po srijedi jedan čupavi mužjak.

Mendelov zakon je tokom zadnjih 25 godina ispitan i prokušan kod više desetaka tisuća raznih životinja i biljaka i svuda je ustanovljena njegova najtočnija valjanost. Isto tako su ispitivanja o nasljedjivanju

Digitized by Google

raznih osebina kod križanja čovječjih rasa, napose Davenport-ova istraživanja na mulatima i Eugen-Fischer-ova istraživanja na križancima Hotentota i Europejaca, a jednako i istraživanja raznih autora o nasljedjivanju raznih bolesti i bolesnih anomalija, pokazala, da vrijedi Mendelov zakon u punom opsegu i za čovjeka, što je u ostalom i prema rezultatima na životinjama jasno, jer se čovječje tijelo u biti u ničem ne razlikuje od viših životinja.

Ispitivanja roditelja i djece obzirom na isoaglutinaciju njihove krvi pokazala su sa apsolutnom jasnoćom, da je osebina krvne skupine A dominantna nad osebinom krvne skupine 0, koja je dakle recesivna, a jednako je i krvna osebina B dominantna nad osebinom 0; ako pak su A i B zajedno zastupani, onda imamo krvnu skupinu AB. U glavnome bi skupina AB odgovarala po svome ponašanju kod nasljedjivanja našem primjeru crnoga i čupavoga zamorčeta, skupina A crnome glatkomu, skupina B bijelome čupavomu, a skupina 0 bijelome glatkomu zamorčetu. Crno glatko zamorče može da ima formulu ili *AAbb* ili *Aabb;* u prvom slučaju stvara samo jednu vrst spolnih stanica *(Ab),* a u drugom slučaju dvije vrsti *(Ab* i *ab)*; ako to crno glatko zamorče križamo sa jednim bijelim glatkim *(aabb),* koje stvara spolne stanice *ab,* to ćemo dobiti u prvom slučaju potomke *Abab* (crne glatke), a u drugom slučaju 50% potomaka *Abab* (crni glatki) i 50% *abab* (bijeli glatki). Kako kod crnoga glatkoga zamorčeta, ako ne poznamo njegovih predja, ne možemo ustanoviti po vanjskom izgledu, da li ima gene AAbb ili gene Aabb, to možemo, ako ga križamo sa bijelim glatkim individuom, unaprijed samo kazati, da će biti potomci ili crni glatki ili bijeli glatki, a da apsolutno neće biti crni čupavi ili bijeli čupavi. Isto tako možemo za roditelje, od kojih pripada jedan krvnoj skupini A, a drugi krvnoj skupini 0, unaprijed kazati, da će biti njihova djeca ili A ili 0, a nikad ne B ili AB.

Cjelokupni rezultati za svih 16 mogućih kombinacija krvnih skupina roditelja, kako proizlaze iz istraživanja na spomenutih 860 porodica sa ukupno 3580 lica, t. j. 1720 roditelja i 1860 djece, su slijedeći:

	Ako je otac			
	O	A	B	AB
	dijete ne može biti			
Majka O	A, B, AB	B, AB	A, AB	—
„ A	B, AB	B, AB	A, AB	—
„ B	A, AB	—	A, AB	—
„ AB	—	—	—	—

Digitized by Google

Izmedju djece dosada istražene, prema predležećoj literaturi samo se 36 individua (1,1%) ne podudara sa ovim rezultatom. Od ovih otpada 12 slučajeva na Italiju, 6 na boljševičku Rusiju, a samo po 1 na Englesku i na Švicarsku. Kako su porodice ispitivane većinom bez obzira na zakonitost djece, to je jasno, da se morao medju istraživanom djecom nalaziti i izvjestan postotak nezakonite djece. Pogotovo ukazuje na to, da imamo spomenute iznimke u velikoj mjeri pripisati na račun nezakonitosti, porazdioba iznimnih slučajeva po raznim zemljama; — 18 ih naime potječe iz zemalja, gdje živi narod u nesredjenim socijalnim prilikama. Materijal v. Dungern-a i Hirschfeld-a, koji su istraživali porodice sveučilišnih profesora u Heidelbergu, dakle socijalan sloj, gdje su preljubi velika rijetkost, ne pokazuje nikakovih »iznimaka«. Nije isključeno, da treba nekoje od onih iznimnih slučajeva pripisati i na račun netočne tehnike kod istraživanja; — napose to vrijedi za 9 slučajeva iz Amerike.

Što se tiče načina, kako su geni za osebine krvi poredani po kromosomima, to još nema potpune sigurnosti. Postoje o tome dvije teorije. Po teoriji v. Dungerna i Hirschfeld-a bi bili geni poredani na isti način, kao geni za crno i bijelo, čupavo i glatko kod zamorčeta. Bio bi dakle jedan par kromosoma, koji imadu gen *A* (gen za krvnu osebinu A) ili *a* (pomanjkanje osebine A), a drugi par sa genom *B* (gen za krvnu osebinu B) ili *b* (pomanjkanje osebine B). Po toj bi teoriji skupina 0 imala formulu *aabb*, skupina A *AAbb* ili *Aabb*, skupina B *aaBB* ili *aaBb*, skupina AB pako *AABB*, *AABb*, *AaBB* ili *AaBb*. Medjutim se način porazdiobe krvnih skupina kod raznih naroda ne podudara sa tom teorijom. Toga radi je postavio Bernstein (1925.) drugu teoriju. On drži, da se radi samo o jednom genu i o jednom paru kromosoma, koji gen nastupa u tri modifikacije: *R* (što odgovara skupini 0), *A* (što odgovara grupi A) ili *B* (što odgovara skupini B), tako da bi imala skupina AB formulu *AB*, skupina A formulu *AA* ili *AR*, skupina B formulu *BB* ili *BR*, a skupina 0 *RR*.

Činjenica, što ima dvije različite teorije, bila nam je razlogom, da smo točno proračunali mogućnosti i jedne i druge teorije. Kod toga se iskazalo, da ni v. Dungern i Hirschfeld, ni Bernstein nisu uzeli kod svojih računa sve odlučujuće elemente u obzir, pa se ni prva ni druga teorija ne slažu sasvim sa rezultatima naših računa, nego se radi valjda o tome, da su gen *A* odnosno *a* i *B* odnosno *b* smješteni na jednom te istom kromosomu. Ako bi se nalazila obadva gena na istom kromosomu, mogla bi se katkada, ali to u vrlo rijetkim slučajevima, koji praktički ne mogu da dolaze u obzir, desiti pojava, da će se kod razvitka spolnih stanica, kada se kromosomi istih kvaliteta po dvoje i dvoje udružuju, od jednoga ovih kromosoma otkinuti jedan komad i priliepiti uz drugi kromosom. Ovakve su pojave do sada opažane u rijetkim slučajevima kod vinske mušice (Drosophila), koja je osobito zgodan objekt za ispitivanje nasljedjivanja. Ako bi se to desilo kod onoga para kromosoma, koji sadrže gene za isoaglutinogene, mogao bi n. pr. nastati kromosom, koji bi imao dva gena *A* i jedan gen *B*. Ako bi taj kromosom kod oplodnje došao zajedno sa kromosomom, koji sadrži gene *A* i *b*, imali bi ukupno 3 gena *A* i 1 gen *B*. Moguće bi bilo, da bi u tom slučaju bila 3 *A* epistatička nad *B* tako, da *B* ne bi došao do izražaja, pa bi dotični individuum pokazivao samo osebinu A, premda bi bio i jedan gen *B* zastupan. Ovakov bi individuum sa bračnim drugom skupine 0 protiv običnog

Digitized by Google

očekivanja mogao stvarati i djecu skupine B. To je naravno jedna hipoteza, koja uzima u obzir jednu mogućnost, koja se i tamo, gdje je ustanovljena, tako rijetko dešava, da praktički ne dolazi u obzir. Time bi se moglo protumačiti onu iznimnu djecu kod gore spomenutih istraživanja, za koju autori tvrde, da preljub »sigurno« ne dolazi u obzir.

Iznimka bi se mogla javiti i onda, ako bi nastupila jedna t. zv. mutacija, t. j. promjena gena. Mutacije su naime spontane promjene gena, koje se dešavaju iz dosada većinom još nepoznatih uzroka. Te promjene uvjetuju trajne promjene vanjskoga lica dotičnoga bića. Mutacije su one pojave, koje dovode do razvitka novih vrsti i koje su bitni faktor kod filogenetskoga razvitka, kako nam ga prikazuje descendentna teorija. Ali mutacije normalnih osebina kod čovjeka su tako rijetke pojave, da ne mogu da dolaze praktički u obzir.

Što se u ostalom iznesenih triju tumačenja načina nasljedjivanja krvnih skupina tiče, to su posljedice obzirom na krvne skupine djece kod svih triju teorija iste. Jedino što se tiče roditelja, od kojih pripada bar jedan skupini AB, bila bi po Bernsteinovoj teoriji isključena djeca skupine 0, dok se ostale dvije teorije i u toj točki podudaraju i dopuštaju kod roditelja, od kojih bar jedan pripada skupini AB, za djecu sve moguće skupine. Kod praktične primjene možemo naravno uzeti obzira samo na teoriju, koja dopušta šire mogućnosti, kako je to i u gornjoj tabeli učinjeno.

Ispitivanje krvi naravno i u slučaju, da je de facto netko drugi otac djeteta, nego lice, koje označuje majka kao oca, *ne mora da dade* pozitivan rezultat. Ako naime slučajno onaj drugi pripada istoj krvnoj skupini kao inkriminirani tobožnji otac, onda istraga neće dati nikakova rezultata. Samo ako je slučajno pravi otac pripadnik druge jedne krvne skupine, nego tobožnji otac, možemo očekivati pozitivan rezultat. Ako pak tobožnji otac slučajno pripada skupini AB, uopće nema smisla istraživati dijete i majku, jer otac te skupine dopušta djecu sviju četiri skupina. Isto tako je svaka dalja istraga suvišna, ako dijete pripada grupi 0, koja može da se javlja kod svih kombinacija roditelja. Makar da je de facto netko drugi otac djeteta, nego lice označeno od matere, to će dakle samo u jednom *ograničenom* broju slučajeva ispitivanje krvi donijeti pozitivan rezultat, a *češće* će biti rezultat indiferentan. Budući da ipak postoji mogućnost, da se poluči neosporiv dokaz, to je svakako uputno, da se bar pokuša dvojbene slučajeve pretragom krvi iznijeti na čistac.

Stoga se ova metoda već u raznim zemljama primjenjuje u sudskoj praksi u svrhu odredjivanja (točnije: isključivanja) očinstva, kaošto i u svrhu istrage, da li jedna mrlja krvi na kojem predmetu ne potječe možda od koje druge osobe, nego bi se po inim podacima moglo držati. Kako su nedavno pisale njemačke novine, bila je jedna djevojka, koja je prisegla, da nije s drugim općila, nego sa licem, koje je označila kao oca svoga nezakonitoga djeteta, na osnovu pretrage krvi osudjena radi zločina krive prisege. Ali je ovu osudu sud više instancije poništio, i to s obzirom na to, što iskazuju gore navedena ispitivanja porodica nekolicinu iznimnih slučajeva, pa je sud držao, da se ne može uzeti, da bi bio način nasljedjivanja krvnih skupina apsolutno točno provjeren.

Digitized by Google

Ipak naime ostaje još od onih iznimnih slučajeva, ako izlučimo nezakonitu djecu, i slučajeve, koji se imadu pripisivati netočnoj pretrazi, možda 10%, za koje nema tumačenja, pa prema tome 0,1% od 3.193 djece ne bi odgovarao običnomu očekivanju. Napose se može ona odluka opravdati s obzirom na to, što nema nikakova dokaza, da bi bila dotična ženska osoba općila još sa drugim muškarcem. Ako se pak radi o tome, da se ustanovi samo očinstvo i to u slučaju, gdje je poznato, da je dotična ženska osoba imala odnošaje još sa drugim muškim osobama, to je vjerojatnost rezultata ispitivanja krvi gotovo apsolutna.

Napokon još ističemo, da treba, da se ovakova pretraga krvi za sudsku uporabu vrši s najvećom točnošću, da dakle nije dostatno, da se primjenjuje obična metoda, kakova služi u svrhu ispitivanja krvi za transfuziju, nego treba krvna tjelešca, nakon što je krv mućkanjem defibrinirana, najprije centrifugiranjem u fiziološkoj otopini oprati i očistiti od vlastitoga seruma.

Na upit kotarskoga suda u A. odgovaramo dakle na osnovu izloženih činjenica slijedeće:

Ako se krv matere, djeteta i neke muške osobe pretraži obzirom na isoaglutinaciju, pa se iskaže, da krv djeteta pokazuje osebine, kojih nema ni krv matere ni krv dotične muške osobe, to je time doprinesen sa najvećom vjerojatnošću dokaz, da ta muška osoba nije otac dotičnoga djeteta. Ovaj dokaz postizava gotovo apsolutnu sigurnost, ako se k tome dokaže, da je dotična ženska osoba u kritično vrijeme imala još odnošaja sa drugim muškim osobama. Ako se pak krv djeteta podudara obzirom na isoaglutinaciju sa krvnim osebinama dotične muške osobe, ovo niti dokazuje očinstvo, niti govori protiv njega.

Jesu li nagode pred obraničkim sudovima valjani titulus executionis?

Priopćio dr. Nikola Passek, odvjetnik u Karlovcu.

Odmah ću kazati svoje mišljenje, da takove nagode obraničkih sudova u smislu postojećih zakonskih propisa nisu ovršive. Evo zašto ne:

U § 438. grpp. zakon nabraja sve one isprave, na temelju kojih sud može voditi ovrhu. Ovo je nabrajanje taksativno navedeno i onoga, čega tu nema navedenoga, nije sposobno za ovrhu. Taj paragraf nigdje ne navadja, da bi se imala dozvoliti ovrha i na nagode sklopljene pred obraničkim sudovima, akoprem kaže u točki 5., da se na presude obraničke može podijeliti ovrha. Nagode, koje taj pragraf navadja kao ovršne, jesu samo »nagode, sklopljene uslijed tužbe pred sudom ili sklopljene i bez poprednje tužbe pred takovim vlastima budi državnim budi općinskim, koje imadu preduzimati rasprave nagodne«.

Digitized by Google

Slijedi, da dapače niti one nagode pred sudom, koje nisu sklopljene usliied tužbe — dakle u parnici — nisu ovršive, pa prema tome sudbene nagode, sklopljene na vanparbenu molbu jedne stranke (t. z. molba za pokušaj nagode), takodjer nisu ovršive isprave. To jasno slijedi i iz § 372. grpp., gdje se kaže, da je »prosto svakoj stranci u sudu iskati, da se radi tekuće njezine p a r b e, pokuša nagoda«. Vidi se dakle, da mora postojati parba t. j. tužba. (Vidi ; §§ 373., 374. i 375. grpp.)

Slijedi nadalje, da pače niti nagode obraničkih sudova takodjer nisu ovršive, jer se obranički sudovi, a k o n i s u v l a s t d r ž a v n a i l i o p ć i n s k a i z r a v n o p o z a k o n u n a n a g o d n e r a s p r a v e o v l a š t e n a, nemaju smatrati vlasnima, da te nagode uopće valjano sklapaju. U ostalom to je i posve i u duhu i u biti obraničkoga sudovanja.

Obraničko sudovanje zakonski se temelji na pogodbi pristatnoj u smislu §. 377. grpp., a cijela procedura obraničkoga sudovanja zakonski je normirana u §. 376. do uključivo § 386. grpp. U svim tim zakonskim ustanovama nema nigdje ni riječi o kakovoj nagodi, već se svagdje i svuda govori o presudi obranika. O kakovu izričnom ovlaštenju obranika na sklapanje nagode nema u zakonu nigdje ni govora. Prema tome sklapanje tih nagoda, kada ne bi bilo contra legem, svakako bi bilo praeter legem. No ono je apsolutno contra legem, ako se uoče ustanove i bit §§. 372.—375 grpp., a napose paragrafa 438. grpp.

No i po svakoj pogodbi pristanoj dužni su obranici uvijek izreći presudu, a ne sklapati nagodu, i to s prostoga razloga, što su tako stranke u pogodbi pristatnoj ugovorile i ugovoriti morale, jer ih na to sili § 376. grpp., koji govori o »izreci«, dakle presudi, a ne o nagodi obranika: a i zato, jer je obranik na tu pristatnu pogodbu pristao, te još više zato, što to § 379. grpp. obraniku stavlja u dužnost.

Prema tome nagode, sklopljene pred obraničkim sudovima, jednostavno su privatne isprave, sposobne kao dokazala za novo utuženje u smislu nagode, ali pred redovitim sudom. Inače se ovršiti niti mogu niti smiju. Medjutim naši obranički sudovi uveli su u praksu te nagode, a najzgodnije je to, da sudovi te nagode ovršuju, i ako je to izravno protiv jasnoga slova zakona. Dapače niti onda nije obranički sud vlastan sklopiti nagodu, ako su na to stranke izravno u pristatnoj pogodbi i pristale, jer takovu pristatnu pogodbu ne dozvoljuje § 376. grpp., koji govori samo o »izreci« t. j. presudi, a ne o nagodi.

Iz toga ne slijedi, da se praktički ne bi dala provesti nagoda kod obraničkoga suda. Treba naći samo formu za to, a ta je, da — kada se stranke nagode — tužitelj formulira svoj tužbovni zahtjev u smislu nagode, a tuženi mu to prizna i na to pristane, pa sud sudi po novom tužbovnom zahtjevu — a po sadržaju same ngode. Tako je vuk sit i koza cijela t. j. do nagode je došlo, a time i do ovršive isprave i zakon nije povrijedjen.

Naglasujem, da je ovo par redaka samo moje mišljenje, za koje držim, da je ispravno. Ako ima kolega, koji imadu u tom pravcu drugo mišljenje, bilo bi mi drago, da ga čitam u »Mjesečniku«.

Digitized by Google

Novi začasni članovi Pravničkoga društva

Ovogodišnja glavna skupština Pravničkoga društva je izabrala jednodušno začasnim članovima gg. dra. Aleksandra B a d a j a i dra. Nikolu O g o r e l i c u. Koliku je time počast i priznanje htio odati ovoj dvojici pravnički svijet, predstavljen u našemu društvu, vidi se najbolje po činjenici, što je Pravničko društvo kroz pedesetitri godine svoga opstanka izabralo u svemu p e t začasnih članova. To su Schmidt Franjo, septemvir i predsjednik sudb. stola, prvi predsjednik našega društva, dr. Blaž Lorković, sveuč. profesor i urednik »Mjesečnika«, dr. Franjo Spevec, sveuč. profesor i predsjednik Pravničkoga društva, dr. Josip Šilović, sveučilišni profesor i urednik »Mjesečnika« i dr. Vladimir Mažuranić, predsjednik banskog stola u m. Sa drom. Badajem, dakle, i sa drom. Ogorelicom imalo bi naše društvo u svemu sedam začasnih članova.

Kada je naš, nikada dosta prežaljeni, predsjednik dr. Ladislav Polić god. 1926. predložio glavnoj skupštini da izabere dra. Vladimira Mažuranića začasnim članom, rekao je otprilike ovo: »Mislim, da su rad i zasluge dra. Vladimira Mažuranića toliki i tako poznati, te za moj prijedlog ne treba obrazloženja. Alj baš to nikakvo obrazloženje jest najrječitije obrazloženje«.

I ako bi se slično moglo reći za dra. Badaja i dra. Ogorelicu, ipak organ Pravničkoga društva smatra svojom dužnošću, da makar u registrovanju gornjega izbora zabilježi par riječi o životu i djelima novih začasnih članova. Bit će to nužno osobito obzirom na mladji pravnički naraštaj, koji nema ni toliko zgodne prilike, da se upozna s radom starijih radnika na pravnome području.

*

Dr. Aleksandar B a d a j rodio se god. 1858. u Cerniku. Nakon svršenih pravnih nauka postao je odvjetnikom u Zemunu. God. 1906. učinila ga je vlada hrv.-srpske koalicije odjelnim predstojnikom za pravosuđe na kojem je mjestu ostao samo do slijedeće god. 1907., kada je u borbi proti željezničarskoj pragmatici čitava hrv. vlada dala ostavku. Nova vlada s banom Rakodzayem na čelu je nastojala, da ga zadrži na tome mjestu, ali sva su se nastojanja razbila o korektnost i dosljednost Badajevu. Tek god. 1917. vraća se u istome svojstvu na vladu i ostaje tu do godine 1919. Potonje godine prelazi u sudačku službu t. j. bude imenovan predsjednikom stola sedmorice u Zagrebu. Navršivši dne 9. ožujka o. g. 70-tu godinu života, bude prema odredbi ustava umirovljen.

Pravnički rad Badaja dijeli se u naučno-književni i praktični. Prvi se gotovo sav očituje u našem društvu odnosno u njegovim »Mjesečnicima«. Ne može se reći, da je Badaj mnogo pisao. Njegovih radova nalazimo samo u šest godišta »Mjesečnika«. Ali ako nije dao »multa«, dao je »m u l t u m«. Svi njegovi radovi odavaju odličnu pripremu, duboko znanje i veliku samostalnost. Prvijenac njegov pod naslovom »Dokaz imobilijarnoga stvarnoga prava u parnici gruntovnim izvatkom« izlazi na čelu 1-og broja »Mjesečnika« god. 1886. Unatoč svojoj, tada tek 28-moj godini on se emancipuje od dotadanje sudbene prakse, temeljito pobijajući

Digitized by Google

njezino stanovište, da je gruntovna uknjižba modus acquirendi, tradicija i samostalan tečevni elemenat imobilijarnih stvarnih prava. Nema u njegovu raspravljanju olako nabačenih fraza, nema površnosti, nema kompilatorne suhoparnosti; svaka je riječ tu odmjerena, misli samostalne i — što je za čitanje glavno — zaodjenute u jezgrovit, sjajan, živ stil. Karakteristično je za Badaja, da te odlike svoga stila, a napose živalnost, zadržava i u kasnijim svojim raspravama (zorno će se to vidjeti iz jednoga citata, koji ću kasnije malo niže imati prilike navesti).

»Mjesečnik« iz god. 1899. donosi njegovu raspravu »Osiguranje života sa gledišta socijalno-političkoga, pravoslovnoga i zakonarskoga«. Tu Badaj izlazi kao dobar poznavalac savremenoga pravnog rada i tumač modernih težnji u pravu. Duboki socijalni osjećaj, koji pokazuje kod proučavanja bilo kojega pitanja, dolazi i tu do izražaja u zahtjevu za intervencijom države u korist slabijega, u konkretnom slučaju pogodovnika osigurateljne pogodbe.

Pod naslovom »Pravo na mrtvace« obradjuje u »Mjesečniku« od god. 1903. vrlo zanimljivu temu, koja je one godine osobito zainteresovala pravnički svijet povodom slučaja s lješinom Mahmud Damad paše, umrloga u Bruxellesu. Iste godine priopćuje »Mjesečnik« i njegovu studiju »Lihvarski zakon i naše zakonarstvo«. Pod utjecajem misli, koje je u toj raspravi Badaj valjda prvi od naših pravnika razvio, stoji i hrvatski autonomni zakon o lihvarstvu od 27. travnja 1916.

Vlastitio odvjetničko zvanje bio je omiljeli predmet Badajeve naučne djelatnosti. Svaki naš odvjetnik morao bi pročitati njegove rasprave u »Mjesečniku« od god. 1899. »Sloboda odvjetovanja, sloboda odvjetništva te osnova novoga odvjetničkoga reda«, zatim od god. 1909. »Reorganizacija hrvatskoga odvjetništva«. U potonjem članku ovako izrazuje svoje nazore: »Predsude društvene i uskrata opravdane organizacije su, dakle, bitni uzroci, što ispod ništice stoji samosvijest hrvatskoga odvjetništva, taj najbolji štit i u borbi za svoja prava i u borbi proti vlastitim porocima... Hrvatsko odvjetništvo mora burno i nepopustljivo od države tražiti reorganizaciju odvjetništva u duhu s a m o u p r a v e i obrane staliških kolektivnih interesa na temelju s a m o o p r e d j e l j e n j a. Oni moraju od države tražiti, da se odvjetnički djelokrug neopravdano ne steže, već da se njemu kao svim radnicima priznade pravo na saradnju. Ono mora tražiti, da se i hrvatskom odvjetništvu omogući zdrav razredni napredak naprama gore u časti, vlasti i u imetku«. Ovaj je članak ujedno sjajna apologija odvjetništva protiv pretjeranih izvoda sveuč. profesora dra. Dragutina Čupovića u »Mjesečniku« prethodne godine (1903. broj 7. »Reforma gradjanskoga parbenog postupnika«). Liberalnost Badajevih nazora nije natrunjena ni njegovim zahtjevom za »numerus clausus«, za koji on daje — i ako ih ne možemo usvojiti — takodjer dobrih razloga.

Rasprava »Za pomladbu hrvatskoga zakonarstva«, izašla u broju 8. »Mjesečnika« od god. 1905., kvalificira Badaja za mjesto jednoga od prvih idejnih pobornika za Pravničke Kongrese. Ako je to možda i propušteno istaknuti prilikom osnivanja našega Kongresa pravnika od 1924. u Zagrebu, neka ovim recima to bude naknadjeno i popravljeno. Tadanje

Digitized by Google

opaske dra. Badaja o Pravničkome društvu nisu ni danas prestale biti savremene.

Glavna i najbolja Badajeva studija jest »Agrarnopravno iverje« (»Mjesečnik« od god. 1901.). Teško da je naša agrarnopravna literatura, predratna i poratna, dala u jednoj radnji tako zbijenoga opsega toliko znanja, samostalnosti i iskrenog osjećaja za našega seljaka. Citiram i radi stila i radi što vjernijega prikaza osnovnih Badajevih misli ovo nekoliko pasusa:

»Ali dočim se za trgovački stališ stvorilo posebno privilegovano privatno, ovršno, stečajno i foralno pravo, za seljaka se nije pobrinulo da dobije svoje partikularno pravo. A i ovaj jedini štit hrvatskoga seljaka, koji je predstavljao neku posebnu agrarnu organizaciju, naša zadruga, smatrala se zaprekom tomu velikomu djelu »oslobodjenja« i »izjednačenja« seljaka. Ustavnu slavensku porodicu trebalo je da zamijeni rimska familia, osnovana u načelu absolutne patriae potestatis. Slavensko kolektivno vlasništvo trebalo je da potisne rimsko, individualno, koje kaže: jedna stvar, jedno pravo! Duh slavenske »baštine«, koji je držao zemljište vječitim vlasništvom porodice, koje je ona neoskvrnuto čuvala, trebao je da uzmakne pred nasljednim pravom rimskim, koje ratione sanguinis poslije svake smrti trga i cijepa zemljište onim istim nemilosrdjem, kojim su starinski vjerovnici cijepali svoga dužnika. Na mjesto plemenitoga altruizma, kojim je disala stara uredba zadružnoga seljačkoga posjeda i obitelji, imao je nastupiti praeceptum juris: ut alli detur, nihil interest mea (§ 881. o. g. z.). I tako slobodan, ali bez inteligencije i moralne snage, i bez potpore sam sebi prepušteni, infiltriran duhom destruktivnim i za one oslone, koje je u zadružnom životu nalazio, stupio je seljak na otvoreno polje gospodarstvene borbe. Sukobio se je tu sa tada moćnim mobilnim kapitalom u nejednakoj borbi.« (str. 236.—237.). Zatim: »Mi ne ćemo da se mobilni kapital progoni iz blizine seljačkoga posjeda: jer intenzivno gospodarenje, koje je danas nužno, nije moguće bez pomoći kapitala, i jer novčano gospodarenje traži sudjelovanje mobilnoga kapitala. Mi ne ćemo iz seljačkoga posjeda da stvorimo petrefakt, koji bi bio nepristupan diobi, odsvoju i zaduženju, te koji bi bez obzira na valjanost ili nevaljanost posjednika bio bedemom proti zdravom socijalnomu gibanju: mi to ne ćemo, jer bi tada seljački posjedi bili, da rečemo sa Francuzom Ad. Costeom: petites citadelles de la routine et de la misére. Mi hoćemo da se nama priznade, što i najliberalniji strani pisci priznaju, da mi imademo svoje kroz vijekove ukorjenjeno i organično životom naroda stvoreno i posvećeno s l a v e n s k o s t v a r n o p r a v o, na koje se bez štete ne dadu nakalamiti tudja načela. Mi hoćemo za ishodište agrarnoga prava uzeti n a š u s e l j a č k u z a d r u g u, koja još živi u pravnoj svijesti naroda, te koja svoj »raison d'être« pokazuje baš u tom, da ju niti najnesretnija zakonarstva kroz pol vijeka nisu mogla uništiti. Blagodati zadružne želimo otvoriti svemu seljačkome posjedu, koji na nje reflektira. Mi ni našoj zadrugi ne možemo proreći vječitosti, jer pravo kaže Goeteov nijekajući duh »Alles, was entsteht, ist werth, dass es zu Grunde geht.« Ali ako iz zadruge u njenoj evoluciji imade da se stvori nov život, to treba da se on prirodnim razvitkom i nadovezujuć na zadružni život stvara.« (str. 238.—9.). »Mi hoćemo individualiziranje u gospodar-

Digitized by Google

stvenom pravu, a ne po doktrinarnim kalupima stvoreno agrarno pravo. U to ime mi i u pogledu vezanosti zemljišnog posjeda tražimo ono stanovište, koje odgovara kulturnom položaju, moralnoj i gospodarstvenoj snazi našega seljaka te tradiciji i pravnoj svijesti naroda. To su naša općenita gledišta. Ishodište pako svakom promišljanju ove vrsti prema gore rečenomu jest i mora biti naša seljačka zadruga. Ona je jedina neka organizacija našega seljačkoga gospodarstva... Zadruga nije nipošto organizacija sa apsolutnom formom vladavine. Ona je u sebi skroz ustavna tako, da je hrvatski učenjak Rački u svojem djelu o hrvatskom ustavu ustvrdio, da su Hrvati baš u zadružnom obiteljskom životu odgojeni u ustavnoj svijesti i da su tu svijest i u državni život prenašali, prije nego li su ostali narodi i imali ustavnu formu vladavine.« (str. 240.). »Karakteristika vlasničkoga instituta u Slavena jest, da je vlasništvo od prvoga početka imalo težnju, da se s o c i j a l i z u j e.« (str. 241.). »Naš bi predlog dakle bio taj, da se bilo već postojeće inokosne zadruge, bilo kroz diobu nastajuće (§ 36. z. z.) ne smiju razilaziti, već da imadu kao zadruge ostati, te da se razlaz po načelima o diobi može i to samo kraj vrlo nuždnih razloga dozvoliti.« (str. 246.). »Medju prvim zadacima zakonarskim bit će, da se vlasnost na zemljište oplodi i ispuni socijalnim duhom«...

Ovom raspravom, i ako ne jedino ovom, udovoljio je dr. Badaj zahtjevu, koji se je stavljao na ostale pravnike i na samo Pravničko društvo, da naime bude patriotično, da se zauzme u prvome redu za našega seljaka. Ovakvo djelovanje bilo je po svoj prilici razlogom, da je Badaj, i ako neaktivni političar, bio destiniran po pok. Supilu, da udje u koalicijonu vladu nakon poraza madžarona. U vladi je Badaj ostao dosljedan samome sebi. Svoj kratkotrajni boravak u vladi iskoristio je za napredne pravne reforme. Donio je n. pr. zakon o uspostavi porote u štamparskim poslovima, novelarni zakon o sudačkoj pragmatici, zakon o slobodi izbora. Dao je po dru. Ladislavu Poliću izraditi osnovu zakona o zaštiti individualnih gradjanskih prava i sloboda, ali radi preranoga odstupa koalicijone vlade nije došao u priliku da ga i provede. Kao član vlade, a poslije kao narodni poslanik istupao je u svojim člancima u borbi s ugarskim parlamentom i u javnim glasilima naročito braneći imunitet narodnih poslanika i n e z a v i s n o s t s u d o v a proti nasilnim mjerama reakcijonarne vlade Rauchove i Cuvajeve.

Postavši god. 1919. dr. Badaj predsjednikom stola sedmorice, došao je na to mjesto sa vlade, dakle iz uprave, iz politike. Ali n e r a d i politike. A došavši na to mjesto, on je potpuno prekinuo s politikom. Bio je sudac i samo sudac i ništa drugog no suca niste mogli u njemu ni vidjeti ni naslutiti. Potpuno je održao obećanje, dano u svome nastupnome govoru, da »politiku i strančarstvo ostavlja na pragu vrhovnoga suda, — jer to traži ugled, dostojanstvo i autoritet suda.« Svagda pa i na banketu zagrebačkoga kongresa pravnika, zahvaljujući se u ime pozdravljenih sudaca, zauzeo je ovo gledište. Pozvao se na završetak Ciceronova trećega govora pro Murena, kojim Cicero pozivlje suce, da nastoje suditi u skladu sa zakonom, kako bi njihov pravorijek donio narodu mir, pokoj, sreću i zadovoljstvo. Strančarstvo ne nosi mir i pokoj, a jedva će stranke iz ruku svoga stranačkoga protivnika primiti potpunim mirom i spokojem pravdu.

Digitized by Google

U svojem službenom miru dr. Aleksandar Badaj će uživati i onaj duševni mir, što ga ima čovjek, kada se ogleda na svoju dugu prošlost i nadje, da je vlastiti objektivni sud o njoj u saglasju sa sudom njegovih drugova po zvanju i naroda. Izbor začasnim članom Pravničkoga društva jest samo logična posljedica takova suda.

*

Sudska praksa dra Nikole Ogorelice, rodjenog god. 1864. u Bodegraju, kotar Novogradiški, u bivšoj Vojnoj Krajini, počinje god. 1888., kada je nastupio službu besplatnoga pravnoga vježbenika kod kotarskoga suda u Mitrovici. Slijedeće godine bude premješten sudbenomu stolu u Osijeku, a godinu dana kasnije, u veljači 1890., državnomu odvjetništvu u Mitrovicu. U svojstvu zamjenika državnoga odvjetnika službuje deset godina, i to u Mitrovici, Osijeku, Petrinji i Zagrebu. Početkom god. 1900. pridijeljen je na rad zemalj. vladi, odjelu za pravosudje, a god. 1902. postavljen je za ravnatelja zemalj. kaznione u Lepoglavi. God. 1904. bude na vlastitu molbu vraćen vladi, gdje je god. 1906. imenovan nadzornikom kazniona i u ovome svojstvu djelovao sve do god. 1919., kada je imenovan povjerenikom za pravosudje. Krajem iste godine ponovno je postavljen i to vrhovnim nadzornikom kaznenih zavoda u državi, a u prosincu iste godine upućen na rad ministarstvu za konstituantu i izjednačenje zakona, videći, da u tome ministarstvu nema nikakova posla, zamolio je, da bude vraćen ministarstvu pravde, gdje je bio zaposlen u radu oko krivičnoga zakonodavstva i po svršetku ovoga rada god. 1922. postavljen je za podpredsjednika stola sedmorice u Zagrebu, koji položaj i danas zauzima.

Ovako kratko opisani tijek službovanja dra N. Ogorelice odredio je i pravac njegovu naučno-književnomu i kodifikatornome radu. Taj pravac je u glavnome kriminalistički. Sva djela dra. Nikole Ogorelice jesu plod kombinacije bogatoga iskustva i obilnoga teoretskog znanja. U »Mjesečniku« saradjuje već od god. 1892., a i u Vesnićevu beogradskom »Pravniku« nalazimo njegove rasprave već god. 1903. Osim toga objavljena je u beogradskom »Arhivu« iz god. 1921. njegova rasprava »O pripremnim reformama u krivičnom sudskom postupku«, pa u beogradskom Pravničkom Pregledu god. 1922. »O pravnim lekovima i o troškovima k. p.«, a u Bulletin de la commission penitentiaire internationale 1927. studija »Sur les tribunaux pour enfants dans le Royaume des Serbes, Croates et Slovenes«.

Ali glavno djelo, kojim je zadužio dr. N. Ogorelica našu pravnu znanost, jest »Kazneno procesualno pravo«, izašlo god. 1899. u Znanstvenoj knjižnici hrvatske vlade na 864 stranica. Tom knjigom dobili su naši studenti prava potreban udžbenik, a praktični pravnici uvijek dobro došlo pomagalo.

Paralelno s tim književnim radom tekao je i vrlo plodan rad dra. Ogorelice na kodifikatornome području. Nabrojit ćemo one po njemu izradjene zakonske osnove (s motivima), koje su postale zakonom. To su: zakon od 14. ožujka 1901. o zaštiti javnih znakova, od 6. veljače 1902. o prisilnom uzgoju nedoraslih, od 16. travnja 1902. o pretvoru za-

Digitized by Google

tvora drugoga stepena u globu i o istjerivanju globa, dalje o globama, što ih izriču kr. hrv. slav. sudovi; zakon od 14. svibnja 1907. o promjeni tiskovnih zakona (po intencijama dra. Badaja); od 19. srpnja 1914. o prestupima zabrane objavljivanja iz vojničkoga kaznenog postupka, o promjeni §§ 67., 92. i 222. k. z. i nekih propisa o nadležnosti u kaznenom postupku; od 27. travnja 1916. o lihvarstvu, od 26. kolovoza 1916. o ograničenju krčmarske vjeresije, bansku naredbu od 13. prosinca 1918. o kažnjavanju i zaštićivanju mladeži.

Nisu došle na red, da postanu zakonom, ali su po njem izradjene još zakonske osnove o poroti i o naknadi štete neopravdano osudjenim licima (god. 1917./8.).

God. 1920. imenovan članom Stalnoga zakonodavnog savjeta za odsjek krivično-pravni, počasnim savjetnikom ministra pravde, članom savjetodavnoga odbora za kaznene zavode, izradio je projekte zakona o izvršivanju kazni slobode, o poroti, o državnom tužiteljstvu, a u društvu s prof. drom. Božom Markovićem projekat zakona o sudskom krivičnom postupku. Dalje je saradjivao kod izrade projekta kaznenoga zakona o uredjenju redovnih sudova, o sudijama redovnih sudova i o suzbijanju korupcije. Svi su ovi projekti zakona, osim onoga o poroti i o sudijama, podneseni Narodnoj Skupštini na pretres.

Na području pravosudne uprave obratio je dr. Ogorelica kao nadzornik kazniona pažnju na to, da se kazneni zavodi u Hrvatskoj i Slavoniji reformiraju tako, da se uzmogne budući novi kazneni zakon oživotvoriti, pa je 1913.—15. podignut po njegovoj ideji posve moderni ćelijski kazneni zavod za povratnike u Lepoglavi, moderno uredjen zavod za izvršivanje lišenja slobode nad maloljetnicima u Mitrovici, nabavljeno potrebno zemljište za kaznene zavode u Lepoglavi i u Mitrovici radi racijonalnoga zaposlivanja kažnjenika zemljoradnika i sagradjeni novi posredovni zavodi. Dalje su radi izvršenja zakona o prisilnom uzgoju nedoraslih po njegovu rukovodjenju podignuti zavodi za uzgajanje muških maloljetnika u Glini i nedoraslih dječaka u Pahinskom, te za nedorasle i malodobne ženske u Požegi. God. 1905. bio je po srpskome ministarstvu pravde pozvan u Srbiju radi reforme kaznenih zavoda i predao je ministru pravde memorandum s mišljenjem, kako bi trebalo urediti kaznene zavode, te je zbog toga ukazom Kralja Petra od 12. siječnja 1906. odlikovan ordenom sv. Save III. stepena. Godine 1922. izaslao ga je ministar pravde s načelnikom ministarstva drom. Kostićem u Niš, gdje je dao svoje mišljenje, kako treba da se izgradi već započeti novi kazneni zavod u Nišu.

Dr. Nikola Ogorelica držao se uvijek daleko od javnoga političkoga rada. On je još danas podpredsjednik stola sedmorice u Zagrebu. Kad se pravile kombinacije o uredjenju vrhovnoga kasacionoga suda za cijelu državu u Zagrebu, imalo se in pectore dra. Nikolu Ogorelicu kao predsjednika toga suda.

Dr. Ivo Politeo.

Digitized by Google

Pravosudje

a) Gradjansko.

Pravni lijek samo na napisu imade se vratiti stranci na popravak.

Rješidba stola sedmorice od 9. svibnja 1927. br. 4171.

(Rješidba bans. stola od 28. travnja 1927. br. 8950. odluka kot. suda u S. od 7. ožujka 1927. br. 8942).

Rješavajući izvještaj od 23. lipnja 1927., kojim banski stol podnosi spise u parnici t. t. A tužiteljice protiv B tuženomu zbog otpovijedi najma, u kojoj je kotarski sud u S. osudom od 9. veljače 1927. br. 1219/gr. otpovijed tuženoga de pr. 9. veljače 1926. br. 5482/gr. stavio izvan kreposti uz dužnost naknade parbenoga troška tužiteljici u iznosu od 1.463 D, a banski stol povodom ništovne žalbe i priziva tuženika rješidbom od 28. travnja 1927. br. 8950 ukinuo prvostepenu odluku od 7. ožujka 1927. br. 8942/gr., kojom je tuženomu vraćen napis ništovne žalbe i priziva i podijeljen mu novi rok od 30 dana, da svoje pravne lijekove u propisanoj zakonskoj formi podnese, a ujedno ukinuo prvostepenu odluku od 24. ožujka 1927. br. 4391/gr., kojom je izvedeni priziv sa ništovnom žalbom tuženoga od 24. ožujka 1927. br. 4391/gr. kao pravodobno podnesen primljen, te taj pravni lijek kao prekasno podnesen odbacio:

stol sedmorice: vidiv, da istina po § 15. sl. d) ministarske naredbe od 17. prosinca 1858. (z. v. l. br. 230.) iznimno od propisa § 325. grpp. ne ima mjesta posebnoj prijavi i posebnom izvedenju priziva; — no vidiv, da napis podnesen po tuženiku, a zaprimljen 1. ožujka 1927. br. 2942/gr. ni ne sadržaje prijave priziva, pa se s njime imade postupati kao sa manjkavim podneskom po §-u 4. toč. 4. grpp. i po §-u 2. grpp; — vidiv, da je stoga prvostepeni sud pravilno tai napis kao manjkavi podnesak vratio tuženiku na popravak i odredio mu za to primjeren prekluzivni rok; vidiv, da je tuženik u tom roku propisno nadopunjen pravni lijek-priziv reproducirao, pa se ovaj ima smatrati pravodobno podnešenim; — našao je pod uvaženiem previdnoga utoka tuženoga B. pobijanu rješidbu banskoga stola ukinuti, te mu naložiti, da priziv tuženika sa ništovnom žalbom u pretres uzme i po zakonu riješi.

Priopćio **dr. Kraljić Ante**, odvjetnik, Sušak.

b) Trgovačko-mjenbeno.

Ako je na mjenici posljednja naleđja bijela, ovlašten je svaki posjednik mjenice na podnesenje tužbe.

Rješidba stola sedmorice od 16. veljače 1928. br. 531.

(Osuda banskoga stola od 19. svibnja 1927. br. 3631; osuda sudb. stola u Bjelovaru od 12. prosinca 1925. br. 506/gr.)

U usmeno raspravljenoj parnici tužiteljice J. M. iz B., protiv J. L. i dr. iz S., tuženima radi 714 kruna 40 fil. spp., u kojoj je sudbeni stol u B. uzdržao plat. nalog u kreposti, a banski stol povodom priziva tuženika, prvosudnu osudu preinačio i platežni nalog izvan kreposti stavio, te tužiteljici naložio platež parb troška;

stol sedmorice je našao: ništovnu žalbu tužiteljice odbaciti, a povodom njezina previda preinačiti pobijanu osudu banskoga stola i uspostaviti onu prvostepenoga suda u cijelosti, te podjedno tuženima J. i M. L. naložiti, da tužiteljici solidarno naknade trošak previda sa 155 D za 3 dana pod prijetnjom mjenične ovrhe.

Ništovna žalba tužiteljice mora se odbaciti, jer u postupku nižih sudova nema ništavnosti predvidjenih u § 339. grpp. U samoj stvari ostalo je još mediu parničnim strankama sporno samo pitanje legitimacije tužiteljice na tužbu. To su pitanje niži sudovi riješili protuslovno i sada treba da se riješi definitivno.

Digitized by Google

Tužiteljica je, kako sama u tužbi navodi, podigla iu kao sljednica pokojnoga svojega supruga. To je među strankama neprijeporno, ali i posve je neodlučno, što je tužiteljica to baš naglasila.

Na utuženoj mjenici je posljednja naledja naledja bijela (§ 10. mj. zak.), jer je posljednji naledjenik, a to je tužena M. L. na njoj napisala samo svoje ime i prezime, mjenica s takovom naledjom može se dati dalje u promet ili opet naledjom bijelom, ili naledjom potpunom ili pukom predajom. Tužiteljica se je spram tuženih iskazala kao vjerovnica već time, što je imalac utužene mjenice, na kojoj je posljednja naledja bijela. Za nju govori zakonska predmnjeva, da je na zakoniti način stekla mjenicu, a jer tuženici ni ne ističu, da je do nje došla na nedolozan način, to je ona potpuno valjano legitimirana u smislu §§ 10., 36. i 45. mj. zak.

Tužiteljica ne ističe, da je ona tu mjenicu stekla putem univerzalne sukcesije od pokojnoga muža, a niti tuženici ne dokazuju, da je ta mjenična tražbina uručena njegovim nasljednicima, jer kada bi ona prvo tvrdila ili potonje dokazano bilo, tada bi bila dužna, da se iskaže kao nasliednica toga pokojnika. Ona je ustvrdila samo, da je pravna sljednica svoga prednika — muža — M. — i tim, što se iskazala kao imalac mjenice s posljednjom bijelom naledjom, dozvoljena je njena legitimacija na tužbu. Suprug tužiteljičin nije trebao napisati na tu mjenicu svoje naledje, jer i on je tu mjenicu stekao predajom, pa ju je mogao opet dati dalje pukom predajom. Tužiteljica je mogla na mjenici napisati i svoju naledju, ali to je obzirom na izloženo posve suvišno za njenu legitimaciju na tužbu. — S ovih razloga osnovana je na zakonu osuda prvostepenoga suda, pa je valjalo uvaženjem previda tužiteljičina preinačiti osudu banskoga stola i uspostaviti onu prvostepenoga suda. — Osuda o naknadi troška pravnoga lijeka je osnovana na §§ 573., 582. i 583. grpp.

c) Upravno.

Ministarstvo trgovine i industrije nije nadležno ni mijenjati ni bilo u kojem pravcu utjecati na odluke obrtnih oblasti donesene na temelju §-a 176. obrtnoga zakona.

(Rješenje državnog savjeta od 3. ožujka 1918. br. 13866/27.)*

Državni savjet u svojem III. odjeljenju je uzeo u razmatranje tužbu P. K. iz B. protivu rješenja ministra trgovine i industrije, odjeljenje u Zagrebu, od 3. rujna 1926. br. 4548., kojim je u sporu K. sa B. b. d. d. u Zagrebu dozvolio povraćaj u predjašnje stanje na osnovu § 122. zakona od 25. lipnja 1895., a saobrazno §§ 362., 363., 366. gradj. parb. post., pa je proučivši kako tužbu, rješenje i ostala akta, tako i odgovor ministrov na tužbu, poslat pismom od 13. travnja 1927. br. 1710 našao, da tuženo rješenje nije na zakonu osnovano.

U § 176. obrtnog zakona je točno rečeno, da sporove među obrtnicima i šegrtima (itd.) rješava obrtna oblast I.-molbe »bez svakojega priziva«. U drugom stavu istoga §-a pomenutoga zakona je odredjeno, da stranka, nezadovoljna odlukom obrtne oblasti, ima pravo »povesti tražbine svoje urednim pravnim putem«. Prema tome je nadležnost ministra trgovine i industrije u ovakovim sporovima isključena.

Pozivanje na § 122. zakona o uredjenju gradskih općina je neosnovano, kada je samim obrtnim zakonom (kao specijalnim) u ovim stvarima predvidjen isključivo »redovan put pravde«.

Stoga i na osnovu čl. 17. i 34. zakona održavnom savjetu i upravnim sudovima, III. odjeljenje državnog savjeta presudjuje:

Da se poništi rješenje ministra trgovine i industrije (odjeljenje u Zagrebu) br. 4548 od 3. rujna 1926. godine.

*) Vidi analognu, s opširnim obrazloženjem popraćenu, presudu upravnoga suda u Zagrebu od 6. listopada 1924. br. 4993., priopćenu u br. 11—12 »Mjesečnika« od god. 1924. na str. 517, nadalje rješidbu drž. savjeta od 31. ožujka 1925. br. 37.984, priopćenu u br. 9. »Mjesečnika« od god. 1925., na str. 407.

Digitized by Google

Društvene vijesti

GLAVNA GODIŠNJA SKUPŠTINA.

Pravničko društvo u Zagrebu održalo je u subotu, dne 31. ožujka u dvorani III. zagrebačkoga sveučilišta glavnu godišnju skupštinu. Otvorio ju je u 6 sati popodne u otsutnosti bolesnoga I. potpredsjednika gosp. dra Dušana Peleša II. potpredsjednik gosp. dr. Ante Verona. Pošto je konstatovao prema pravilima dovoljan broj članova i predložio ovjeroviteljima zapisnika gg. dra Jurja Andrassya i dra Pavla Rastovčana, što je i primljeno, dao je riječ tajniku i blagajniku društva gosp. dru Ivi Politeo, koji je pročitao najprije ovo tajničko izvješće:

Slavna glavna skupštino! — Prirodni red bi zahtijevao, da tajničko izvješće kao moralna bilansa Pravničkoga društva započne s a k t i v n i m stavkama. No jedna od p a s i v n i h stavaka tako je velika, da se ona već po svojoj veličini nameće kao prva. Ta stavka je s m r t dvojice od najumnijih naših pravnika: dra Lad. P o l i ć a i dra Vladimira M a ž u r a n i ć a. Prvi je bio predsjednik našega društva, a u svoje vrijeme i urednik »Mjesečnika«, dok je Mažuranić od godine 1926. začasnim članom Pravničkoga društva. Ono, što bi za njih naše društvo na ovoj glavnoj skupštini imalo učiniti, izvršilo je već prije dijelom u »Mjesečniku«, a dijelom u svečanoj komemoraciji dne 4. prosinca 1927. Priznajem, to je još uvijek premalo, a da se predstavništvo pravničkoga staleža dovoljno i dostojno oduži uspomeni svojih drugova. Slava im!

Ako današnju pravničku generaciju čeka dužnost, da r a d o m i d j e l i m a slijedi velike pokojnike, onda ova generacija može sigurno za svoju ispriku i olakšanje navesti to, da živi u mnogo, mnogo težjim vremenima i prilikama, nego su bila ona, kada su oni bili na vrhuncu svoje djelatnosti. Teškoće vremena i prilika odrazuju se u općem uvjerenju, da baš ove godine ne samo prijeti, nego je upravno neminovna k a t a s t r o f a p r a v o s u d j a. Pravničko društvo posvećivalo je osobitu pažnju praktičnoj strani prava, i zato je postojano razvijalo svoje djelovanje u smjeru, da bilo kako pomogne našemu pravosudju. No prošle godine nije učinilo skoro ništa: — nije zato, jer je uvidjelo, da nikakva akcija, bar sa strane društva, ne pomaže apsolutno ništa. Jači, utjecajniji faktori nastojahu što više što manje, da spase, što se spasiti dade, ali bez uspjeha. Državna vlast pokazala je interes za pravosudje uglavnome u toliko, u koliko ono odbacuje prihod iz sudbenih i drugih taksa; inače se brinula za pravosudje tek toliko, da ga f o r m a l n o održi.

Jedino što nam je uspjelo još sačuvati, jest s t a l n o s t i n e p o k r e t n o s t sudaca. Kada je ovoj zaprijetila pogibelj, diglo se i naše društvo. Pravovremenim povlačenjem vladinih namjera postala je suvišnom i svaka daljnja akcija. Stanovište društva izraženo je u poznatom predavanju gosp. dra Huga W e r k a.

Ove i ovakove prilike ne mogu biti poticajem za plodni i znanstveni rad na području prava. Zato ove godine možemo zabilježiti manji broj pravničkih publikacija nego li prošlih godina. Medju njima ističem gosp. dra Stanka Franka »Osnovi prava o štampi«, gosp. dra Ante Verone »Pomorsko pravo«, gosp. dra Jurja Andrassya »Kritički pogledi na teoriju o narodnoj suverenosti« i »Zbirku plaidoyera« devetorice zagrebačkih odvjetnika. Intenzivniji je rad na polju sabiranja zakona, naredba i rješitaba. Tu se istakoše naši članovi gg. dr. Hönigsberg i dr. Hirc zbirkom zakona, gosp. dr. Vragović zbirkom rješitaba stola sedmorice, a i gosp. Jovan Stefanović zbirkom upravno-sudskih rješenja. Gg. dr. Milanović i dr. Strasser nastaviše takodjer svojom zbirkom rješitaba kasacijonih sudova.

Članovi našega društva odlično su nas zastupali u referentskome radu na Kongresu pravnika odnosno na njegovoj skupštini u Sarajevu. Referirala su gg. dr. Ante Verona, dr. Julije Mogan, dr. Miroslav Matica, dr. Valdemar Lunaček i dr. Miroslav Vranić. Već sam lani spomenuo, da se počevši od osnutka Kongresa pravnika jedan dio društvene djelatnosti prebacio na Kongres. Učešće društva u radu Kongresa sastoji osim spomenutih referata i u tome, što je baš u krilu našega društva uredjena Kongresna Spomenica.

Inače je interes za pravne publikacije minimalan. O tome bi nam koješta

Digitized by Google

znali pripovijedati oni, koji su imali smjelosti, da riskiraju takov izdavački pothvat. Naše društvo samo preuzelo je posredovanje za neke publikacije, a neke rasprave, koje je smatralo zgodnima, da se otisnu iz »Mjesečnika«, neposredno je prodavalo. Dovoljno je, da Vam rečem, da je n. pr. jedna takova publikacija, iz pera priznatoga pravničkoga kapaciteta, prodana do danas u cigla 3. slovima: tri primjerka.

Nije se veći interes pokazao ni za naučno nastojanje, u formi predavanja. Nismo htjeli forsirati predavanja, jer kada je poslije gosp. dra Werka htio predavati gosp. Vranić o dosta aktuelnoj i zanimljivoj temi pometnuća, čekali smo pola sata, da dočekamo — tek sedmoga slušatelja.

Svemu tome, slavna skupštino, nije se čuditi; sve to odgovara današnjemu vremenu i prilikama — sve je to s njima u potpunom skladu. Svako poljepšavanje ili svako forsiranje ne bi ništa koristilo. Uslovi uspješnoga djelovanja pravničkoga društva leže izvan njega, izvan dosega njegove moći. Možda će skora katastrofa pravosudja otvoriti oči onima, koji vode državne poslove, da nema ni kulturnoga ni pravilnoga života bez valjanoga pravosudja, pa da u toj spoznaji obnove i u s l o v e uspješnoga rada našega društva. I sva je sreća, da naše društvo ima bogatu tradiciju, a njegov »Mjesečnik« dugi kontinuitet. Tome imademo medju ostalim sigurno zahvaliti bogati i raznoliki sadržaj »Mjesečnika« kao i činjenicu, što naše društvo ima ukupno 1567 članova, od česa 1044 na području Hrvatske i Slavonije, 257 u Bosni i Hercegovini, 107 u Dalmaciji, 98 u Vojvodini, 37 u Srbiji i Crnoj Gori, 19 u Sloveniji, 5 u inozemstvu. Osim toga ima sam »Mjesečnik« 287 pretplatnika nečlanova, od česa 242 otpada na oblasti i na sudove. Prije je broj pretplatnika oblasti i sudova bio veći, ali je veliki dio njih bio prisiljen otkazati pretplatu, jer im ni za tako malu svotu ni za takove svrhe nije odobren kredit.

Naš doticaj s pravnicima na ostalim područjima države bio je nada sve srdačan i intenzivan, što se osobito odrazuje u brojnim saradnicima sa tih područja za »Mjesečnik«, u čemu je uspješno posredovao Kongres pravnika.

Pošto je ovo izvješće primljeno, pročitao je tajnik, koji je ujedno blagajnik, još i ovo blagajničko izvješće:

Slavna glavna skupštino! — P r i m i c i blagajne Pravničkoga društva od 1. siječnja do 31. prosinca 1927. iznosili su D 175.674.27
dok su i z d a c i dosegli svotu od D 171.496.20
tako da je dne 31. prosinca 1927. bilo g o t o v i n e u blagajni D 4.178.07

Spomenuti primiti ne smiju se shvatiti kao dohoci samoga društva, a niti izdaci kao njegovi troškovi. Faktični prihod i faktični trošak društva je manji. One svote ispale su zato tako visoko, jer iskazuju također djelomične prinose i izdatke za Kongres pravnika, koji čine samo prelaznu stavku u knjigama naše blagajne. Naše društvo naime, posreduje izmedju centralne blagajne Kongresa i svojih članova tako, da od njih prima prinose i predaje ih dalje blagajni Kongresa.

I m o v i n a je društva dne 31. prosinca 1927. sastojala osim spomenute gotovine od D 4.178.07
još u saldu na računu Poštanske štedionice od D 4.455.95
u saldu na računu glavnice I. hrvatske štedionice od D 139.190.—
u saldu na računu odrezaka I. hrvatske štedionice od D 2.630.—
tako, da je č i s t a i m o v i n a P. d. 31. prosinca 1927. iznosila D 150.454.02
usporedivši s njom imovinu iz p. g. t. j. 31. prosinca 1926. D 137.967.51
izlazi p o r a s t društvene imovine u prošloj godini D 12.486.51

Spomenuti se porast ima pripisati uglavnome priraslim k a m a t i m a na uloženoj glavnici kod I. hrvatske štedionice. Ti kamati za prošlu godinu iznose D 7026.43. Medju prihodima ističem subvenciju državne odnosno ministarstva pravde od D 8000. Inače sav prihod društva sastoji isključivo od članarine i pretplate, pa za prošlu godinu ne možemo zabilježiti nijedan izvanredni prihod, nijedan dar. To znači, da se društvo uzdržaje vlastitom snagom. Hoće li to biti moguće i ove godine, pitanje je, na koje će mnogo utjecati činjenica, da veći broj članova plaća članainu od D 30, a ova je daleko ispod režijskih troškova društva, koji su također ramierno vrlo niski. Kraj svega toga i baš radi stalnoga viška u poslovanju društva zadnjih godina, zaključio je upravni

Digitized by Google

odbor na svojoj prošloj sjednici, da počevši od 1. siječnja o. g. povisi honorar autorima rasprava u »Mjesečniku« od D 20, na D 30 po stranici. I ovakov honorar još uvijek nije ekvivalenat za duševni rad uložen u takove rasprave, ali on znači svakako izvjesno poboljšanje i nastojanje odbora, da što bolje nagradi one, koji u ovim športskim i materijalističkim vremenima rade predano za nauku.

Kod razloženog popisa imovine nisam uzeo u obzir vrijednosne papire, koji se nalaze u pologu kod I. hrvatske štedionice, a sastoje od 1 komada 4% ug. kr. rente, (nominale K 10.000), 1 komada 4½% založnice Prve hrvatske štedionice (nominale K 6000), 1 komada ½% obvez. Hrv. slav. zemalj. hip. banke (nom. Zl. K 200). Isto tako nisam uzeo u obzir izvjesnu zalihu kompletnih godišta »Mjesečnika«, koji također predstavljaju neku iako malenu imovinu društva. Prema tome, sve to možemo smatrati malom pričuvom za slučaj, kada bi, što ne mislimo, društvo zapalo u teže prilike. — Molim slavnu skupštinu, da ovo moje blagajničko izvješće izvoli primiti na znanje.

Nakon odobrenja ovoga blagajničkoga izvješća, pročitao je pregledatelj računa gosp. Vladimir Virag-Dašković u ime svoje i gosp. Stjepana Brataniča ovo revizijonalno izvješće:

»Čast nam je izvijestiti glavnu skupštinu, da smo pregledali blagajnu, knjige i račune Pravničkoga društva za godinu 1927. i našli sve u potpunome redu. Izvješće dano po blagajniku slaže se s knjigama, računima i faktičnim stanjem. Predlažemo, da se blagajniku, upravnome odboru i nama podijeli apsolutorij«.

Nato je jednoglasno dan apsolutorij blagajniku, upravnome odboru i pregledateljima računa.

Predsjedatelj gosp. dr. Verona je najavio, da je na poticaj većega broja članova upravni odbor zaključio, da ovoj glavnoj skupštini predloži, neka izabere začasnim članovima gosp. dra Aleksandra Badaja, nedavno umirovljenog predstojnika stola sedmorice A. u Zagrebu, i gosp. dra Nikolu Ogorelicu, aktivnoga I. potpredsjednika istoga najvišega suda. Predsjedatelj ističe njihove zasluge za pravnu znanost, sudstvo, zakonarstvo i društvo. Htio je staviti prijedlog odbora na glasovanje, ali je prijedlog bio odmah iza saopćenja primljen per acclamationem.

Iza toga se je prešlo na izbor predsjednika, koje mjesto ostalo je prazno smrću pok. dra Ladislava Polića. Odmah se ustao gosp. dr. Josip Šilović i predložio, da se predsjednikom izabere gosp. dr. Ante Verona, čiji je rad za društvo i pravo dobro poznat i koji je već davni saradnik »Mjesečnika«, još iz onih vremena, dok je on, predlagatelj, vodio uredništvo »Mjesečnika«. Ovaj je prijedlog uz opće odobravanje prihvaćen. Novo izabrani predsjednik gosp. dr. Ante Verona zahvalio se kraćim govorom, u kojem je istaknuo potrebu što skladnijega i intenzivniiega rada. Obećaje, da će nastojati, da se poveća broj društvenih predavanja i obnove društveni prijateljski sastanci, koji su se prije rata bili uobičajili. Zaključio je sa molbom za pomoć i suradnju članova.

Budući da je izborom gosp. dra Verone predsjednikom ostalo prazno jedno mjesto u samome odboru i budući da je sadanji odbornik gosp. Slavoljub Sova, predsjednik banskoga stola, dao još prije glavne skupštine ostavku, trebalo je izabrati još dva odbornika. Na prijedlog gosp. dra Verone budu izabrani gg. Ivan Manzoni, vijećnik stola sedmorice A., i dr. Valdemar Lunaček, tajnik trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu. Pregledateliima računa izabrani su gg. Vladimir Virag-Dašković vijećnik stola sedmorice i Stjepan Bratanić vijećnik banskoga stola, a njihovim zamjenicima gg. dr. Dragutin Tončić, umirov. banski savjetnik i dr. Karlo Lukšić, odvjetnik u Zagrebu.

Zahvaljujući skupštinarima zaključio je novi predsjednik gosp. dr. Ante Verona u 7 sati ovu glavnu skupštinu.

Poslije skupštine konstituirao se odbor ovako: I. potpredsjednik gosp. dr. Dušan Peleš, ministar na r. i odvjetnik u Zagrebu, II. potpredsjednik gosp. Ivan Okretić, predsjednik stola sedmorice B. Urednikom »Mjesečnika« ostao je sveuč. prof. gosp. dr. Edo Lovrić, a isto tako suurednikom »Mjesečnika«, tajnikom i blagajnikom društva gosp. dr. Ivo Politeo.

Digitized by Google

PREDAVANJA održana su tri u krilu Pravničkog društva poslije glavne skupštine. Prvo je održao dr. Hugo Werk dne 25. travnja t. g. »o dokazu po svjedocima«, drugo dr. Miroslav Vranić dne 3. svibnja t. g. o »pometnuću«, treće dr. Valdemar Lunaček dne 10. svibnja »o osnovnim načelima naše i čehoslovačke porezne reforme«. — Sva tri predavanja bila su dobro posjećena, a osobito ono dra. Werka. Sva tri predavanja donijet ćemo u »Mjesečniku«.

KONGRES PRAVNIKA. Stalni odbor Kongresa pravnika je odlučio, da se na idućoj skupštini Kongresa pravnika, koji će se održati u jeseni ove godine u Skoplju, — referira, raspravlja i odluči o slijedećim temama:

Dušanov zakonik, — o kome će referirati g. g. dr. Metod Dolenc, profesor pravnog fakulteta u Ljubljani, i dr. Drag. Janković, honorarni profesor fakulteta u Beogradu.

Zaštita autorskog prava. — Referirat će g. dr. Milorad Stražnicki, profesor pravnoga fakulteta u Zagrebu, a koreferirati će g. dr. Rudolf Savojic, sudac okr. suda u Ljubljani, dr. Milan Konstantinović profesor pravnoga fakulteta u Subotici, i dr. Milan Blagojević, odvjetnik u Beogradu.

Monopol duhana, njegova pravna priroda i njegov značaj za privredu i državne financije. Referirat će g. dr. Milan Stojadinović, ministar na raspoloženju, a koreferirat će g. dr. Albin Ogris, docent pravnoga fakulteta u Ljubljani.

Agrarno pitanje u našoj državi. — O ovome pitanju referirat će šest lica i to gg.: dr. Lujo Novak, načelnik ministarstva u penziji, o općim principima agrara; Milan Sretenović, pomoćnik ministra za agrarnu reformu, o agraru u južnim krajevima; dr. Milan Ivšić, profesor više ekonomsko-komercijalne škole u Zagrebu, o agraru u sjevernim krajevima, a dr. Vlada Stakić, odvjetnik iz Beograda, koreferirat će g. Ivšiću specijalno u koliko se tiče agrara u Vojvodini; dr. Djoka Bogojević, inspektor ministarstva za agrarnu reformu, o agraru u Bosni i Hercegovini i dr. Fran Spiller-Muys, vladin savjetnik u Ljubljani, o agraru u Dalmaciji.

Saradjivanje suca i psihijatra u utvrđivanju smanjene uračunljivosti. — Referirat će g. dr. Stanko Frank, profesor pravnoga fakulteta u Zagrebu, a koreferirat će g. g. dr. Janež, prvi državni tužilac okružnog suda u Mariboru, i Vlade Simić, odvjetnik u Beogradu.

Ovi referati i koreferati bit će odštampani u zasebnu »Spomenicu« četvrtog Kongresa pravnika i razaslat će se svim učesnicima Kongresa u toku mjeseca kolovoza. Diskusija po sekcijama vodit će se na osnovu ovih štampanih referata, a odluke će biti donešene u plenumu Kongresa.

Prijave za Kongres treba slati gg. Miodragu Filipoviću, sekretaru Kongresa, sucu varoškoga suda, ili Stojanu Jovanoviću, blagajniku Udruženja pravnika, sucu okružnog suda. Prijave će primati i sekretari udruženja pravnika i to: za Beograd Mih. Zlatanović, sudac varoškoga suda, za Zagreb dr. Ivo Politeo, odvjetnik, za Ljubljanu dr. Rudolf Sajovic, sudac. Uz prijavu treba da državni i samoupravni činovnici pošalju i 100 D na ime uloga (60 za Kongres, 25 za Spomenicu, 10 za Udruženje pravnika i 5 za poštarinu), a članovi slobodnih pravničkih zvanja 160 D. Za članove porodice činovnici će posebno poslati po 60 D, a članovi slobodnih pravničkih zvanja po 120 D.

S obzirom na velik broj članova Udruženja pravnika prijave za Kongres treba poslati što prije, jer će prvenstvo u pogledu smještaja imati oni, koji su se ranije prijavili.

Literatura

Stranka u upravnom postupku. — Napisao dr. Ivo Krbek. Cijena D 70. Naručuje se kod Jugoslav. štampe, Zagreb, Marovska ul. 30. O knjizi donijet ćemo potanji prikaz po svoj prilici već u slijedećem broju.

Die österrechische Zivilprozessgesetze im Königreche der Serben, Kroaten und Slowenen. Fassung und Anwendung in ihrem Geltungsgebiete Dalmatien und Slowenien. Dargestellt und erläutert von dr. Gregor Krek und dr. Milan Škerlj, Professoren an der Universität Ljubljana. Sonderdruck des Nachtrags III. aus Neumanns Kommentar zu den Zivilprocessgesetzen. IV. Auflage. Wien 1928. Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung. Ovo izvrsno djelo slovenskih učenjaka opsiže 224 stranica.

Digitized by Google

Im Kampf um die materielle Kultur. Ein Überblick der Kulturgeschichte. Von dr. E. Smodić. Zagreb 1928. Cijena D 30. Dr. E. Smodić, poznat zagrepčanima kao vrstan upravnik, bio je prisiljen to svoje djelo izdati na njemačkom jeziku, jer ima opravdane nade, da će ovako biti više kupovano i čitano nego li da je izašlo na hrvatskome.

Zbornik Zakona i Naredbi. Brojevi 1—19. ove Hönigsberg-Hircove zbirke posvećeni su sasvim međunarodnim ugovorima i time ispunili osjetljivu prazninu i potrebu.

Novim putem u našoj unutrašnjoj upravi. Napisao dr. Pirkmajer. Preštampano iz »Policije«, sveska za ožujak 1928.

Zakoni za odštetu radnika u Sjedinjenim državama i Kanadi. Kratki pregled i tumačenje zakona i propisa za slučajeve smrti, ozleda i stradanja na radu. Prema najnovijim zakonima pojedinih država i pokrajina sastavio Kosto Unkovich. Pittsburgh, Pa. Cijena 1 dolar.

Oblasna i sreska samouprava po zakonu od 26. travnja 1922. — Izdao i tumačenjem popratio Celso Cavalieri, predsjednik upravnoga suda u Zagrebu. — Zagreb 1928. Naručuje se kod pisca: cijena dinara 135. — U 1-om ovogodišnjem broju saopćili smo, da će ova knjiga skoro izaći. Sadržaj joj je: I. Predgovor (str. IV.—VI.), u kojem pisac navodi, da se je, baveći se tečajem svojega dugogodišnjega službovanja pitanjem samouprave i u praksi i u teoriji, nakon privedenja oblasne samouprave u život našao ponukanim, da protumači koli propise zakona od 26. travnja 1922., toli i propise, koji su kasnije s njime u vezi izdani, da time olakša primjenu svih tih propisa u praksi. S ovoga gledišta valja ovu knjigu i prosudjivati, premda je pisac ovdje ondje iznesao u opaskama i svoje teoretsko naziranje i stajalište, što ga savremena nauka pretežno zauzima. U predgovoru ističe pisac i ispravnost zahtjeva, da se područja oblasti znatno prošire i time njihov broj smanji, da država oblasnim i sreskim samoupravama dade dovoljna materijalna sredstva za njihovo uspješno djelovanje, da se provede dekocentracija uprave u svrhu uspješne saradnje između samoupravnih i državnih vlasti na opću narodnu korist, — te potrebu, da se bez odlaganja pristupi rješenju kardinalnoga pitanja naše uprave — reformu općinske uprave. — Mimogred spominjemo, da je pisac već godine 1912. pisao o ovom potonjem pitanju pod naslovom »Reforma općinskoga zakona (upravno-pravna studija)«. — II. Sam zakon od 26. travnja 1922. (str. 1—201.) sa tumačenjima pojedinih njegovih članaka. Ta su tumačenja većinom kratka i zbijena, sigurno poradi toga, da knjiga ne dobije prevelik opseg. — III. Prilozi, (str. 205.—275.), gdje su otisnuti najprije obrasci za sastavak spisa pri provedbi oblasnih i sreskih izbora, zatim dosada izdani propisi za provedbu spomenutoga zakona o oblasnoj i sreskoj samoupravi, — kao: uredba o oblasnim i samoupravnim budžetima (str. 216.—227.), pravilnik o poslovnom redu i organizaciji oblasnih kontrola (str. 227.—233.), uredba o prenosu poslova na oblasne samouprave (str. 240.—269.), uredba o upotrebi narodne snage za prosjecanje novih i opravak postojećih javnih puteva oblasnih i općinskih (str. 269.—275.). — IV. Stvarno kazalo (tsr. 277.—286.). — Vanjskoj opremi knjige nema prigovora. — Kako se vidi iz navedenoga sadržaja, knjiga može vrlo dobro služiti osobito kod oblasti od najnižih do najviših, a i svakome, koji dolazi u dodir sa oblastima, navlastito pak pravnicima, pak ju u tome uvjerenju preporučamo — tim više, što je u jednom od naših dnevnih listova već objelodanjeno o njoj povoljno mišljenje.

Svaštice

Društvo odvjetnika u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji održalo je u petak, 27. travnja t. g., u velikoj dvorani sudb. stola u Zagrebu redovitu godišnju glavnu skupštinu (prva skupština, sazvana za 11. travnja t. g., nije se mogla održati radi pomanikanja kvoruma, dok je drugoj prisustvovao i veći broj od kvoruma). Skupštinu je otvorio oko 6 sati predsjednik g. dr. Ivo Politeo. Nakon što je predložio ovierovitelјima zapisnika gg. dra. Marka Novosela i dra. Arnolda Blühweissa, što je glavna skupština i prihvatila, dao je riječ tajniku gosp. dru. Branku Domcu. Ovaj je uputio na radno izvješće upravnog odbora,

Digitized by Google

otisnuto u br. 2. ODVJETNIKA, pa obzirom na to, što su vjerojatno svi prisutni (a i odsutni) članovi čitali to izvješće, moli, da ga se riješi od čitanja i da se smatra tajničko izvješće pročitanim. To se prima. Tajnik dr. Domac popunio je citirano izvješće dodatkom, da je ustanovi za pomaganje oskudnih i iznemoglih članova pristupilo dosad 115 članova, što je sasvim dovoljno za početak tako, da ova ustanova sada već funkcionira. Na pitanje jednoga člana o tom predmetu odgovara predsjednik, da Pravilnik ima izvjesnih nedostataka, ali unatoč tome, što ih uprava vidi, da ne smatra shodnim, da ga već ove godine mijenja, već će to učiniti nakon daljega iskustva. Tako n. pr. pokazao se nezgodnim propis §-a 3. a mjesto da ga uprava mijenja, izjavljuje, da ona do daljega ne će činiti od njega uoptrebe t. j. da ne će siliti svakoga člana društva, da pristupi ustanovi, te može ostati članom društva i onaj, koji ustanovi nije pristupio. Na pitanje člana g. dra. Šerkića, što je uprava uradila za prikupljanje novih članova, odgovara predsjednik, da je u tom pravcu poduzela sva običajna sredstva, a napose da je oba broja ODVJETNIKA poslala svakome odvjetniku na pravnome području banskoga stola a isto tako i poziv za pristup ustanovi za pomaganje oskudnih i iznemoglih članova. Ako pojedini odvjetnici ni nakon tolikih poziva i agitacija nisu pristupili društvu, leži uzrok u dotičnim odvjetnicima. Mora uopće konstatovati priličan nemar i nedostatak smisla medju odvjetnicima za slobodnu profesijonalnu organizaciju, i ako ima dokaza, da je društvo vrlo mnogo, a po svojim silama i sve moguće učinilo za stališ. Skupština je sve odgovore predsjednika primila na znanje. Zatim je blagajnik g. dr. K. Lukšić izvjestio o novčanom poslovanju društva. Istakao je, da je društvo vrlo štedljivo postupalo. Glavni izdaci (ukupno oko D 17.000) učinjeni su za štampanje obih brojeva ODVJETNIKA i za razne tiskanice (napose kod osnivanja ustanove za pomaganje oskudnih članova i porodica umrlih članova). Višak iznosi do dana izvješća D 2956.64, dok čitava društvena imovina iznosi D 38.293.17 (i ta je sva u gotovini). G. dr. Kastl čita u ime revizijonalnoga odbora njegovo izvješće i predlaže apsolutorij upravnome odboru. Skupština prima jednoglasno sva tri izvješća i daje apsolutorij upravnome i nadzornome odboru i napose blagajniku. Kod 3. točke dnevnoga reda »Ustanovljenje proračuna za g. 1928.« — predlaže blagajnik dr. Lukšić, da bi se izdaci kretali u okviru prošlogodišnjih izdataka, ali da se ujedno ovlasti odbor na prekoračenje, ako bi to interesi društva nužno zahtijevali. Prima se. Kod 4. točke »Osnutak Saveza advokata« čita tajnik dr. Domac prijedlog odbora, razložen već u 2-gome broju ODVJETNIKA. Prijedlog glasi: »Ovlašćuje se upravni odbor Društva odvjetnika, da na konstituirajućoj skupštini Saveza advokata s ostalim utemeljiteljima (srodnim organizacijama) osnuje takov Savez i pristupi mu u ime Društva odvjetnika u Zagrebu. Taj osnutak i pristup imadu biti uvjetovani o tome, da Savez odnosno njegova pravila počivaju na načelima autonomije i jednakopravnosti svih organizacija (članova), koje ga sastavljaju i da čine obligatornim njihov zajednički istup i saradnju preko Saveza u svim slučajevima, gdje je ona neophodno potrebna ili u očitom interesu svoga stališa«. Nakon razjašnjenja predsjednika na upit g. dra Golubića prima se prijedlog jednoglasno.

Budući da se gosp. dr. Branko Peleš tijekom godine zahvalio na članstvu u upravnom odboru, a gosp. dr. Nikola Krekoviić u revizionalnom, trebalo je njihova mjesta popuniti izborom. U upravni odbor bude izabran gosp. dr. Miroslav Vranić, a u nadzorni gosp. dr. Ivo Rastovčan.

Glavnoj skupštini nisu stigli nikakvi pismeni prijedlozi i interpelacije u smislu §-a 12. društvenih pravila, ali predsjednik poziva članove, da stave svoje upite, primjedbe i želje. U nastaloj debati sudjeluju ponajviše kolege gg. dr. Gjuro Golubić, dr. Matija Mintas i dr. Ivica Šerkić. Glavne se pritužbe tiču nadripisarstva i zahtjeva za što energičnije pobijanje njegovo, pojavljivalo se ono u ma kojem obliku. Spomenuti govornici navadjaju konkretne slučajeve s imenima. Dr. Golubić upire prstom baš na konkretni slučaj inkompatibilne saradnje jednoga odvjetničkoga perovodje i jednoga bivšeg odvjetnika, a sadanjega višega državnog funkcionera, obrazlaže to i traži energičan postupak. Skupština se saglasuje s njegovim i ostalih govornika zahtjevima, stavljajući u dužnost upravnome odboru, da u tom smjeru postupa. Budući da se nitko više nije javio za riječ, zaključuje predsjednik u 8 sati skupštinu.

Digitized by Google

Udruženje Srba, Hrvata i Slovenaca za medjunarodno pravo. Nekoliko profesora beogradskoga pravnoga fakulteta i činovnika ministarstva inostranih djela uzeli su inicijativu, da se i u našoj državi osnuje udruženje za medjunarodno pravo, kao što to postoji u skoro svim evropskim i američkim državama. Udruženje je doista osnovano. Predsjednikom Udruženja je izabran na konstituirajućoj skupštini dne 18. ožujka u Beogradu sveuč. prof. dr. Mileta Novaković, a prvim sekretarom dr. Stevan Cirković. U upravu izabrani su iz Zagreba dr. Milorad Stražnicki, ujedno potpredsjednik Udruženja i dr. Ivo Politeo. Udruženje je stupilo u vezu s londonskim »International Law Association«, a okupilo je u našoj zemlji već lijepi broj naučenjaka i praktičara, koji se bave izučavanjem i primjenom medjunarodnog prava.

Udruženje za Ligu naroda u Zagrebu je raspisalo natječaj za najbolji članak o temi: »Koji su uzroci neskladu izmedju kraljevine Italije i kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, i što bi trebalo, da se u interesu trajnoga mira učini, kako bi se ti odnosi sredili?

Članak treba da bude priposlan Udruženju za Ligu naroda, Zagreb, Jelačićev trg 24. do 30. rujna o. g. Najbolji članak će biti nagradjen po predsjedništvu društva sa nagradom od D 5000 = Franaka 456. Članak treba da obuhvaća najmanje tri novinska stupca.

Svaki pisac dozvoljuje, da se članak — pa i nenagradjeni — štampa bilo u javnim glasilima, bilo u knjizi »Jugoslavija i Italija« temeljem ankete U. Z. L. N.

Ispravi! U ožujskome (3.-čemu) broju »Mjesečnika« potkrala se je pogriješka u prilogu, t. j. u prijedlogu zakona o zaštiti autorskih prava, izradjenome po sveuč. prof. gosp. dru. Miloradu Stražnickome. Na str. naime 2. toga priloga, u retku 2-gome zadnja riječ rečenice glasi »u inozemstvu«. Moralo bi medjutim biti »u tuzemstvu« tako, da bi dočetna stavka glasila: ». . . u tuzemstvu i inozemstvu, uzima se, da je izašlo u tuzemstvu«.

PREMINULI.

† **Dr. Paja Teodorović.** — Dne 13. travnja t. g. je umro zagrebački odvjetnik dr. Paja Teodorović. Paja Teodorović se rodio god. 1862. u Pakracu kao sin dra. Aleksandra Teodorovića, kasnijega vijećnika banskoga stola. Gimnazijske i pravne nauke je svršio u Zagrebu, želeći se posvetiti odvjetničkom staležu, stupio je u odvjetničku pisarnu, te je bio odvjetničkim pervodom kod nekih ondašnjih uvaženijih zagrebačkih odvjetnika, dok nije god. 1892. i sam otvorio odvjetničku pisarnu u Zagrebu. Uživao je glas dobroga odvjetnika. Kada je buknuo rat, otišao je sa svojom obitelji u Švaicarsku, gdje je bio u dodiru sa drugim emigrantima iz Hrvatske i Srbije i saradjivao s njima u nastojanju oko združenja Južnih Slavena. Povrativši se nakon rata kući, nastavio je — ali ne baš intenzivno — odvjetničko poslovanje, sve dok ga nije nenadano zatekla smrt. Prije rata je bio više godina član našega društva. Počivao u miru!

† **Dr. Aleksander Horvat.** — Dne 8. svibnja t. g. umro je u 54. godini života, dugogodišnji član Pravničkog društva, zagrebački odvjetnik dr. Aleksander Horvat. Pok. dr. Horvat je bio poznat kao pravnik a još više kao političar. Svoje duboko pravno znanje i razumijevanje je pokazao u odvjetničkoj praksi. Osobito se istakao kao vješt kriminalista. Poradi svoje govorničke vještine postao je jednim od najradije slušanih i uvaženih naših branitelja. Posljednju godinu dana života posvetio je — premda pobolijevajući — upravi stečajnine Slavenske banke. Tu je upravu vodio uzorno u svakome pogledu, pa mu za nju valja da budu zahvalni i vjerovnici banke i odvjetnici; odvjetnici zato, jer je pokojni dr. Horvat svojom upravom rehabilitirao odvjetnike, koje se u javnosti sve manje rado gledalo na upravi pojedinih stečajnina, dokazavši ujedno, da je baš odvjetnik onaj, koji je po svojoj spremi i iskustvu u prvome redu zvan, da bude stečajnim upraviteljem. Prigodom pokojnikova sprovoda 10. V. t. g. sakupilo se na Mirogoju veliko mnoštvo naroda. Zaista sjajan sprovod dra Aleksandra Horvata bio je dokazom, koliko je on bio štovan. Nad njegovim je mrtvim ostancima izrečeno više govora, u kojima se uzvisivalo poglavito njegovo političko držanje u životu. Na sprovodu bilo je zastupano i naše Pravničko društvo, a osim toga su pravnici bili reprezentirani i po Društvu odvjetnika, koje je položilo vijenac na odar i u ime kojega oprostio se od pokojnika lijepim govorom potpredsjednik dr. Hugo Kon, zagrebački odvjetnik. Slava dru Aleksandru Horvatu i mir pepelu njegovu!

Digitized by Google

MJESEČNIK
GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

BROJ 6.-7 Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor, ZAGREB 1928.
GOD. LIV. Dr. Ivo Politeo, odvjetnik. LIPANJ - SRPANJ

Dugovanja i zaduženja zemljoradnika

Napisao dr. Slavko Kiršner, odvjetnik u Mitrovici.

Sada je objavljen i treći projekat zakona »o dugovanjima i zaduženju zemljoradnika«, kojemu je autor gosp. Kosta Timotijević, narodni poslanik i bivši ministar pravde. Već sama ličnost autora, koji je ujedno i član sadanje vladine većine, daje tomu projektu značaj »oficijoznog« prijedloga, možda i oficijelnoga, vladinoga elaborata. Radi ovog obilježja ćemo se baviti tim radom, iako nam potpuno autentičan tekst nije pri ruci, nego samo zakonski tekst, kako je objavljen u »Politici«.

Mišljenja se mogu razilaziti, da li je umjesno donošenje zakona o v e vrste. U to pitanje ne ćemo da ulazimo, jer je vrlo složeno i nije u načelu pitanje pravno. Osim toga ta se stvar i suviše uvukla u dnevnu politiku, a da bi jedan ili dva članka mogla izmijeniti principijelno stajalište pojedinih političkih partija.

Medjutim i onda, ako su se politički ljudi složili u tome, da takov zakon valja donijeti, opet je u tome potrebna s v a p a ž n j a i s a v o b z i r, jer se zakoni ove vrste ne mogu donositi, a da se ne zadre duboko u sklop ekonomskih odnošaja. Najpotrebnije je, da se objektivnim i statističkim materijalom d o k a ž e nužnost te mjere.

Stvar se mora nazvati pravim imenom: projekat znači m o r a t o r i j u korist jedne k l a s e, zemljoradničke. Oni, koje taj zakon ne obuhvaća, u pravu su, ako prigovaraju, da je povrijedjeno ustavno načelo jednakosti svih pred zakonom, jer i izuzetni zakoni, klasni zakoni, štete ovaj ustavni postulat.

Moratorij, kao legislativna mjera, može biti opravdan samo u najiznimnijim slučajevima, kada takove odredbe nalaže s v e o p ć a vis major. Djelomični moratorij ne može se lako provesti, a da se ozbiljno ne ugroze interesi drugih klasa, koje su »ostavljene pred vratima«.

Opasnost je i ta, da ovakov projekat bude samo početak, prvi korak, za kojim će slijediti drugi, sve radikalniji, — da to bude prvi čin za kašnje pokušaje, da se osjetljivo pogodi i ugrozi stalnost pravnoga reda.

Digitized by Google

Ako se pitanje formuliše: što se dobiva trajno ovakovim zakonom, odgovor dakako nije lak, — ali nije nevjerojatna hipoteza, da bi ovakov zakon bio danaiski dar samim onima, kojima se hoće pomoći, koji se hoće zaštititi, jer je vjerojatnost dana, da će zakon zemljoradnicima, seljacima, u budućnosti ubiti svaku kreditnu sposobnost.

Sama izrada ovoga zakonskog projekta nije uspjela. Autor je imao vrlo tešku, skoro nerješivu zadaću, da jednim zakonskim projektom nakalami novu ustanovu na sve pojedine, različne pravne sisteme, koji su u državi u važnosti. I, čini se, da on tai problem i nije pravo vidio, jer se projekat i ne obzira na te pojedine pravne sustave, koje mijenja u bitnim stvarima. Ovakov, taj bi zakonski projekat sudovima naprtio, da, kako znadu i mogu, u sklad dovedu valjano sadanje pravo, koje se izrijekom ne ukida, s novim odredbama projekta. U praksti nastalo bi isto ono »glavinjanje«, ista nesigurnost, kao što ju je proizveo zakon o taksama, ali u mnogo većoj i osjetljivijoj mjeri.

S pravne strane ovo je projektu najteža pogrieška.

I. — Temeljne su misli ovoga projekta: 1. Da se zajmovna dugovanja zemljoradnika produžuju na pet godina (osim ako su u pitanju Narodna banka, Državna hipotekarna banka i ustanove u čl. 2. projekta; — 2. Da se uvede ovršno ograničenje u pogledu zemljoradničkih pokretnina i nekretnina proširenjem § 471. srp. gradj. post, na cijelu zemlju; — 3. Da se ukine (djelimice) pasivna mjenbeno-pravna sposobnost seljaka; — 4. Da se zemljoradničke kreditne ustanove dotiraju pro futuro velikim novčanim sredstvima; — 5. Da se uvode kaznene sankcije protiv lihvarstva.

U pogledu sadanjih zemljoradničkih dugovanja projekat obuhvaća sva zajmovna dugovanja seljaka, bilo da su ona osnovana na mjenici, obligaciji ili uopće neformalno kao usmene pogodbe. Vjerovnici se dijele na novčane zavode i ostale vjerovnike. Novčanim zavodima daju se veća prava, nego privatnicima, jer novčani zavodi imadu pravo »prećutne hipoteke« na nekretninama dužnika i njima se daje mogućnost reeskompta mjenica kod Državne hipotekarne banke do visine 80% produženih seljačkih mjenica.

Za sve dugove predvidjena je isplata za pet godina s maksimalnim kamatima od 12%, a kod novčanih zavoda još i 2% provizije preko kamata. Karakteristično je, da je tai kamatni maksimum viši od dosadanjega maksimuma u Hrvatskoj i Slavoniji, Sloveniji, Dalmaciji i t. d.

Radi evidencije mjenbenih i drugih obveza stvara se neke vrste »katastar«. Postoji dužnost prijave zemljoradničkih dugova i obveza, koju imaju vjerovnici u odredjenom roku izvršiti. Novčani zavodi imadu prijavljivati mjenične tražbine kod prvostepenih sudova (što za mjenice radia »prećutnu hipoteku«); privatnici moraju svoje tražbine javljati poreskim vlastima. Ovi drugi titulari uopće prolaze vrlo loše. Tako je u projektu odiozna odredba, da vjerovnici gube svoje tražbine, ako ih nisu prijavili za razrezu

Digitized by Google

poreza; — da oni, koji su prijavu učinili prije stupanja na snagu toga zakona, primaju više kamate od onih, koji su prijavu učinili kasnije. U nas se ovakov konfiskatorni fiškalizam javlja opet ponovno, bez svakoga opravdanja. Da je iskusan pravnik mogao da predvidi ovakove odredbe, ujedno je i nepoimljivo i karakteristično!

Projekat se osobito okomio protiv mjeničnih dugovanja zemljoradnika. Autor dolazi ovim svojim odredbama u težak sukob s pravom vansrbijanskoga područja. Na sud se po projektu navaljuju nove dužnosti i poslovi, a da se oni ne dovode nimalo u sklad s dosadanjim pravom, koje ostaje u važnosti. Samo nekoliko primjera. Predvidja se, da se na mjenicu protiv zemljoradnika dosudjuju 12% kamati i do 2% provizije, dok se po sadanjem pravu protiv svih mjenbenih dužnika dosudjuje samo 6% u ime kamata. Sud mora da vodi evidenciju o »prećutnim hipotekama«, čime se narušuju načela naših gruntovnica. »Prećutna se hipoteka« centralizira kod prvostepenih sudova, ma da sudbeni stolovi ne vode gruntovnice za cijelo područje, za koje su nadležni po čl. 9. projekta. Od suda se traži, da ispituje na mjenbenu tužbu, da li je prilivatnik zemljoradnik ili nije, te bi se svaki platežni nalog mogao izdati tek nakon kontradiktorne rasprave. Karakterističan je čl. 25. projekta. Ima takovih nemogućih odredaba sva sila.

O tražbinama, koje nisu utemeljene na mjenici, nema iscrpljivih odredaba. Ne kaže se n. pr. ništa o tome, da li zajmovni vjerovnik ima protiv dužnika pravo tužbe, ako bi mu inače tražbina bila dospjela, ili mora li on čekati, hoće li njegov dužnik kroz dvije godine održavati rate, pa tek onda da može tužiti (i intabulirati). I ovdje ima za novčane zavode privilegij, da oni mogu tražiti hipoteku ili obezbjedjenje, iako dug ne bi bio dospio (čl. 9.). Slučaj je nepraktičan, ali je karakteristično, da se ovdje sans gêne prelazi preko gruntovničkih načela, jer se ne pita drugo, nego li, da li je vjerovnik novčani zavod, dužnik-zemljoradnik i tražbina iz zajmovnoga posla, te se dozvoljuje »hipoteka ili obezbjedjenje« (kada jedno, a kada drugo?): ne bi se ovdje pitalo, da li je isprava takova, da odgovara zahtjevima gruntovnoga reda. Bar toliko bi se moralo s vjerovnicima imati obzira, da im se dade mogućnost, da za trajanja moratorija sebi pribave sigurnosti, bili oni novčani zavodi ili ne. Neopravdano je, što projekat ne pravi razlike izmedju zajmova, na koje se plaćaju kamate, i poslova iz čiste uslužnosti, beskamatnih zajmova.

Ovo pogodovanje novčanih zavoda pred ostalim vjerovnicima imalo bi u praksi svakako taj efekat, da bi privatnici po mogućnosti sve svoje tražbine za vremena prenesli na novčane zavode, što ničim nije zapriječeno.

II. — Za naše krajeve uvela bi se projektom novina u ovršnom pravu, jer bi se uvela ograničenja po § 471. srp. gradj. postupka, koji predvidja »stege« ovršnoga prava i glede pokretnina i u pogledu nekretnina, ma da projekat niijednom riječi ne stavlja van snage naš autonomni zakon »o stegama ovršnoga prava« od god.

Digitized by Google

1883. Ova se reforma međutim n i k a k o ne preporučuje iz jednostavnoga razloga, što i onaj sviiet, koii nema nego samo dva jutra zemlje, treba kredita, možda više i češće nego bogatiji ekonomski subjekti. Ako ti mali ljudi ne mogu pružiti sigurnost, oni ne će imati kredita ni za pet para kod privatnika, a neprovedivo je, da bi imali kredita kod državnih i koncesijoniranih zadružnih novčanih ustanova. Ima opet takovih mučnih situacija, napose pak kod ljudi siromašnih, kada se »carstvo daje za jednoga konja«, kada treba pomoći, jer se radi o životu i smrti. Možda bi se pomoć i našla, ali... neda zakon...!

Ljudi su, mislimo, kod nas i svagdje, toliko napredni, da im tutorisanja ne treba. Maloljetni, ludi, rasipnici stavljaju se pod skrb drugih, ali tutorisati pola naroda doista nema smisla!

Pravna je nemogućnost, što se to ovršno ograničenje uvodi s n a t r a ž n o m m o ć i. Oni vjerovnici, koji su kreditirali takovim malim posjednicima, ne mogu da se prevare za njihovo stečeno pravo.

Istina je, da se u ovom projektu predlaže, da se novo ovršno ograničenje sprovodi tek godinu dana p o s l i j e ovoga zakona. Međutim je ovdje kontradikcija s prijašnjim zakonskim odredbama, koje produžuju ex lege dospjelost tražbina zajmovnih na p e t godina, dakle za godinu dana zajmodavci ne mogu imati ovršni titulus, niti provesti ovrhe protiv svojih dužnika, — i oni treba da izgube prema tomu svoja prava. Oni pak drugi, koji imaju zahtjev s drugoga naslova, ne mogu za godinu dana sprovesti ovrhe (napose ne ovrhe na nekretnine); — gubili bi dakle također svoje tražbine (a to ne samo kapitaliste, nego i trgovci, trgovčići, zanatlije) sami zemljoradnici, dakle i takovi, kojima gubitak ovih tražbina može značiti potpunu i nezasluženu propast.

Za ovršni postupak ima projekat još i druge dvije odredbe trajne važnosti: 1. Da se dražbe seljačkih nekretnina ne mogu obavljati u vrijeme od 1. veljače do 1. lipnja svake godine; — 2. Da kod ovršnih prodaja zemljoradničkih imanja mogu (s nekim iznimkama) samo zemljoradnici licitirati (iako je jasno, da svako ograničenje licitanata oštećuje dužnika, kome se prodaje imanje, jer veće nadmetanje vodi višim cijenama).

Na ove odredbe mi ćemo se još povratiti.

III. — Odredbe, koje se odnose na zaduživanja seljaka pro futuro, štetne su u svakom pogledu. Ovi prijedlozi kulminiraju u tome, da se mjenbene obveze zemljoradnika proglašuju bez važnosti, te da ne vrijede ni kao građanske obveze. Ipak se mjenicama seljaci mogu zaduživati za zajmove kod Državne hipotekarne banke, Narodne banke, Poštanske štedionice i ustanova iz čl. 19. proi. Seljaci se mogu zaduživati i kod vjerovnika po čl. 21. proi. (među ostalima i kod industrijalnih i trgovačkih radnji), ako je vrijednost primljena u robi ili računu, a mogu se zaduživati i kod inostranih firmi za nabavu poljoprivrednih strojeva i sličnoga. Vjerovnici po čl. 21.

Digitized by Google

moraju svoje mjenice unositi u roku od pet (5) dana od izdanja u svoje sudski potvrdjene knjige. Sankcija je, ako se to unošenje ne obavi za pet dana, da mjenice gube važnost, — »ne vriede«.

Po ovim stilizacijama bila bi nemoguća mjenica seljaka in bianco. O datumu izdanja uvijek bi se vodili procesi. Takove mjenice se ne bi mogle prenositi, dijelom ex lege, jer se po čl. 21. broj. zabranjuje prenos seljačkih mjenica, danih za robu ili primljenu vrijednost na novčane zavode, a dijelom radi nesigurnosti za mjenične vjerovnike.

Mora se uputiti na to, da je u n i c u m. nespojiv sa sadanjim mjenbenim pravom, da se mjenbeno-pravna pasivna sposobnost c i j e p a, da nije jedinstvena. Projekat naime uvodi za seljaka t r o j e : 1. Načelo pasivne mjenbeno-pravne nesposobnosti zemljoradnika; — 2. Pravnu sposobnost za zajmovne dugove u formi mjenice, ako je vjerovnik lice kvalifikovano po čl. 19. broj.; — 3. Pasivnu mjenbeno-pravnu sposobnost dužnika-zemljoradnika, ako je vjerovnik lice iz čl. 21. broj., a vrijednost je primljena u robi ili računu.

Nespojivo je s mjenbenim pravom, da je za važnost mjenice odlučna causa debendi. Ovisi li vrijednost i važnost mjenice od t o g a, onda mjenica gubi svoju najvažniju osebinu, da je prenosivi papir, jer ako indosatar mora u procesu dokazivati causu temeljne tražbine, onda mjenica za njega nema vrijednosti.

Praksa kod sudova, — osobito kraj nestalnosti definicije, tko je zemljoradnik, — morala bi da uništi mjenicu u prometu uopće. To je po sebi jasno.

Naše je mišljenje, da u gospodarskom životu n e v a l j a d i s k v a l i f i c i r a t i s e l j a k a. Kao ekonomski subjekat seljak je s v i j e s t a n činilac, kome u pravilu diela i postupke diktiraju njegove potrebe. Ako se pak misli, da je potrebno ukinuti pasivnu mjenbeno-pravnu sposobnost seljaka, onda je treba ukinuti sasvim. Odredbe kako su ovdje projektovane, vode do uništenja mjenice uopće, što nije intencija zakonskoga projekta.

IV. — Odredbe projekta, koje rade o zaduživanju zemljoradnika pro futuro, svakako su pogrješne. Najbolje se to može uvidjeti, ako se razmotre legislativno-politički motivi zakonskoga prijedloga.

Jedan je motiv zakona, da se seljački svijet razduži i otme iz ruku lihvara. Tomu služi moratorij; protiv lihvarstva uperene su kaznene sankcije, i za pobijanje lihvarstva predvidjene su odredbe, koje dotiraju seljaku pristupačne kreditne ustanove velikim sumama.

Medjutim, kome cilju, legislativno-političkomu cilju, služe projektovane odredbe, koje se odnose na budućnost? Zašto se ukida pasivna mjenbeno-pravna sposobnost seljaka i u i. zv. prečanskim krajevima? Zašto se uvode (prije jedinstvenoga gradj. postupka za cijelu zemlju) nova ovršna ograničenja? Tko to zahtijeva? Još nigdje u našim krajevima nije s naučne strane nitko tvrdio, ni dokazivao, da je dosadanji sistem loš, još manje, da je srbijanski sistem

Digitized by Google

bolji od ovoga, koji je kod nas u važnosti. Čemu onda uvoditi novotarije, zašto to činiti neorganski, kao šakom na oko? Ne razumijemo.

Pred ovim zakonskim projektom objavljena su bila i druga dva prijedloga ove vrste, izradjena od narodnih poslanika. Od triju prijedlog gosp. Koste Timotijevića još je najbliži stvarnosti, — ali dobar nije taj projekat ni s pravne, a ni sa stvarne strane.

Prinudna nagoda van stečaja i prestupak po § 486. k. z.

Napisao dr. Alfred Fischer.

I. — Moglo bi se misliti, da danas nije nimalo aktuelno pitanje, da li se po §-u 486. kz. mogu kazniti insolventni dužnici, protiv kojih je postupak prinudne nagode van stečaja bio poveden i okončan potvrdom nagode po sudu. Zakon o prinudnoj nagodi van stečaja već je prije više godina stavljen izvan kreposti, a na novom se doduše radi, no još je posve neizvjesno, hoće li uopće i kada će stupiti na snagu. Ipak baš danas pripada ovomu pitanju veliko praktično značenje, jer su po državnim odvjetništvima nanovo pokrenuti kazneni postupci, koji su svojedobno protiv lica, koja su bila pod prinudnom nagodom, doduše bili zametnuti, ali se po tome nisu dalje tjerali. Danas, nakon više godina, dostavljaju se svojedobnim insolventima optužnice, a sudovi će doskora imati prilike suditi o tome, da li dotični dužnici mogu biti krivi prestupka po §-u 486. kz. ili ne.

Pitanje, da li nagodjeni dužnici (tako ćemo ih unaprijed kratkoće radi nazivati) mogu biti krivci prestupka po §-u 486. k. z. ili ne, ukazuje nam se kao poseban slučaj općenitijega pitanja, da li je za prestupak po §-u 486. k. z. potrebno formalno otvorenje stečaja ili ne. Ovo pak potonje pitanje naravno nije izbilo tek donošenjem zakona o prinudnoj nagodi van stečaja, već je mnogo starije, pa su stoga i teorija i praksa već odavna imali prilike, da se njime pozabave.

Stol sedmorice kao kasacijoni sud donesao je o njemu više rješitaba, postavljajući se konstantno na stanovište, da za prestupak po §-u 486. k. z. nije bitan rekvizit formalno otvorenje stečaja, već da je dovoljna faktična nemogućnost ispunjavati obveze. Niže ćemo navesti argumente, kojima naše vrhovno sudište obrazlaže svoje stanovište.

Uza svu stalnost prakse stola sedmorice čini se nama, da ta praksa nije osnovana na zakonu. Čini nam se, da ta praksa nije bila opravdana ni onda, dok zakona o prinudnoj nagodi nije bilo. A povrh toga još držimo, da se ni onda, kada bi riešidbe stola sedmorice za one slučajeve, za koje su bile donesene, bile na zakonu osnovane, ta praksa ipak ne bi smjela protegnuti na dužnike, koji su se nagodili sa svojim vjerovnicima po zakonu o prinudnoj nagodi van stečaja.

Digitized by Google

II. — § 486. k. z. normira prestupak suprot sigurnosti vlasništva »krivinom dužnika padših u stečaj« ili kako se obično naziva »lakoumnu kridu«. Ne radi se ovdje o jednom jedinom kažnjivom učinu, već je nabrojen cijeli niz čina i propusta, te je kriv prestupka po §-u 486. k. z. onaj, koji učini jedno od tih djela. Stilizacija je paragrafa (NB: on je najduži u cijelom kaznenom zakonu) manjkava. U prvoj su alineji nabrojena u jednoj rečenici tri slučaja, a na način, da se ne razabira lako, da li se jedan od rekvizita odnosi na sva tri slučaja ili ne. Ova naime alineja počima s rečenicom: »Ako koji dužnik pane u stečaj.....« Odlučno je pitanje, da li se ovaj rekvizit odnosi na sva tri slučaja prve alineje. Pri tome ne može biti dvojbe o tome, da se na prva dva učina odnosi (»ter se ne može iskazati, da je samo nesrećom i bez svoje krivine spao do toga, što ne može potpuno namiriti svojih vjerovnika«, »ili kada se može pokriviti prekomjernim trošenjem«), jer to slijedi iz same stilizacije. Naprotiv može sumnja nastati kod trećeg učina. Tu su moguća dva mišljenja. Po jednom se pretpostava »ako koj dužnik pane u stečaj« odnosi i na ovaj slučaj, dok se po drugome ne odnosi, već je delikt dovršen, čim dužnik »ne prijavi sudu stečaja, odmah kako pasivni stalež njegov prevali aktivni, nego pravi nove dugove, daje plaćanja, doznačuje zaloge ili pokrića«, a da nije potrebno, da dužnik još i u stečaj pane.

Po hrvatskom tekstu izgleda, kao da je djelo dovršeno već time, kada tko ne prijavi....., a da ne treba nikakove daljnje pretpostave, a naročito ne, da stečaj kasnije zaista bude otvoren. Takovo značenje dobiva zakonska ustanova uslijed toga, što je riječ »prijavi« uzeta u prezentu tako, da izgleda, da su u §-u 486. koordinirani slučajevi »kada dužnik pane u stečaj« i »kada ne prijavi sudu stečaja«. U mjerodavnom njemačkom originalu uzeta je riječ u perfektu, t. j. u njemu je rečeno »wenn er, nach dem der Passivstand den Aktivstand bereits überstieg, den Konkurs nicht sogleich selbst bei Gericht angemeldet«. Po pravilima pak sintakse ne mogu slučajevi: »wenn ein Schuldner in Konkurs verfällt« i »wenn er den Konkurs nicht sogleich bei Gericht angemeldet hat« biti koordinirani. Druga je rečenica o prvoj zavisna, pa je i za delikt neprijavom stečaja pretpostava, da kasnije dužnik u stečaj pane.

Prema tome možemo ustvrditi, da je zajednička pretpostava svih učina prve alineje §-a 486. k. z., a i druge temeljem izričite zakonske ustanove (»trgovci, padši u stečaj«), da dužnik »pane u stečaj«. Ovoj zajedničkoj pretpostavci mora pristupiti jedan od daljnjih u zakonu nabrojenih čina ili propusta, da se stvori učin prestupka po §-u 846. k. z.

III. — Ako je zajednička pretpostava svih tih delikata, da »koj dužnik pane u stečaj«, treba dati pravi smisao toj rečenici, t. j. pronaći, što je zakonodavac htio tim riječima kazati. Treba tu rečenicu tumačiti prema pravilima interpretacije, prema »vlastitom značenju riječi u njihovu savezu i jasnoj namisli zakonotvorca« (§ 6. o. g. z.).

Digitized by Google

a) O b i č n o z n a č e n j e. Riječ »stečaj«, »Konkurs«, u svojem prvobitnom značenju ne znači drugo, nego sukob interesa, koji između više vjerovnika nastaje uslijed toga, što stoje nasuprot jednomu zajedničkomu dužniku, koji ne može sve njih potpuno namiriti.

No riječ je stečaj ovo prvobitno značenje, koje joj pripada po njezinu korjenu, davno izgubila, te se upotrebljavala za jedan uži pojam, t. j. samo za ono pravno stanje, koje nastaje za insolventnoga dužnika otvorenjem stečaja po stečajnom sudu. Za širi pak pojam — nemogućnost potpunoma udovoljiti obvezama — upotrebljavao se i upotrebljava se drugi izraz: insolvencija.

Vlastito je značenje riječi »stečaj« u običnom, netehničkom govoru nesumnjivo ono pravno stanje, koje nastaje formalnim otvorenjem stečaja.

b) H i s t o r i č k o t u m a č e n j e. Iz historije redakcije proizlazi, da je zakonodavac u §-u 486. imao baš ovo obično značenje riječi pred očima. Paragraf 486. preuzet je doslovce iz §§-a 4., 7., 9., i 10. dvorskoga dekreta od 18. ožujka 1847. Da je pak potonji pod »dužnikom, koji je u stečaj pao«, razumijevao samo onoga, nad kojim je stečaj formalno otvoren, slijedi logičkom nuždom već iz činjenice, što su istraga i kažnjavanje krivca bili isključivo povjereni stečajnomu sucu. Prema tome po tome zakonu nije bilo delikta ni kazne, gdje nije bilo stečajnoga suca, t. j. gdje stečaj nije bio formalno otvoren.

c) S a v e z s d r u g i m z a k o n s k i m o d r e d b a m a. Nadalje proizlazi iz poredbe §-a 486. s §-om 199. sl. f) k. z., da je zakonodavac vrlo dobro razlikovao formalno otvoreni stečaj od drugih slučajeva insolvencije. U prvom slučaju govori o tome, »da koj dužnik pane u stečaj«, u drugome, »da tko rasipnošću dodje do toga, da ne može isplatiti svojih dugova«.

Nema nikakova razloga uzeti, da je zakonodavac slučajem ili pomutnjom za istu stvar na dva mjesta upotrijebio dva izraza. Zakonodavac je vrlo dobro razlikovao, kada je na jednom mjestu govorio o stečaju, na drugome o nemogućnosti isplatiti dugove, te valja imati na umu: »lege distinguente etiam nostrum est distinguere!«

d) T e h n i č k i t e r m i n. U kaznenom je zakonu, kako vidimo, stečaj učinjen rekvizitom jednoga delikta, a da mu pojam nije definiran. Ni onaj zakon, koji se ex professo bavi tim pojmom, naime stečajni, ne sadržaje formalne definicije. Ipak možemo na temelju njegovih ustanova ustvrditi, da je riječ stečaj zadobila karakter tehničkoga termina s oštro ograničenim značenjem. Stečajni zakon pod stečajem razumijeva uvijek samo ono pravno stanje, koje nastaje otvorenjem stečaja po stečajnom sudu. Nigdje pak ne razlikuje formalni od kakova drugoga stečaja, a »non distinguente lege nec nostrum est distinguere«. § 1. citiranog zakona odredjuje, da pravna krepost otvorena stečaja nastaje početkom onoga dana, kojega bude otvorenje stečaja po sudu zaključeno. Tim časom počima pravna

Digitized by Google

krepost stečaja, s t e č a j, a ne pravna krepost f o r m a l n o g a stečaja. Pri tumačenju pak onakovih riječi, koje imadu svoje tehničko-juristično značenje, treba ih u slučaju dvojbe uzeti baš u tom tehničkom značenju.

e) M j e s t a u d r u g i m z a k o n i m a. No i proučavanjem nekih mjesta u drugim zakonima dolazi se do rezultata, da zakonodavac pod »stečajem« razumijeva samo ono pravno stanje, koje nastaje otvorenjem stečaja po sudu (§ 1. steč. zakona), odnosno pod »pasti u stečaj« — dospjeti u takovo pravno stanje.

Upućujemo na §§-e 1260. i 1261. o. g. z., koji je zakon kao vršnjak k. z. za tumačenje njegova jezika naročito mjerodavan. U tim se paragrafima govori o posljedicama stečaja na ženidbeno imovinsko pravo, te se u prvom od njih govori o stečaju nad muževljom, u drugom nad ženinom imovinom. Pri tom se zakon u §-u 1260. služi rečenicom:

»Ako se za muževlja života o t v o r i s t e č a j nad imovinom njegovom.....«, a u §-u 1261.: »ako žena p a d n e p o d s t e č a j«.

Ne može biti nikakova sumnje o tome, da je zakonodavac u obadva paragrafa htio izraziti jedno te isto, t. j. formalno otvorenje stečaja, a tek su redaktori iz stilističkih razloga, da se uklone ponavljanju, upotrijebili jedanput aktivnu formu (»otvori stečaj«), a drugi puta pasivnu (»padne pod stečaj«). Baš iz ovoga mjesta nepobitno proizlazi, što su zakonodavci u vrijeme donošenja kaznenoga zakona razumijevali pod »pasti u stečaj«.

U ovom savezu mogao bi se spomenuti i § 29. mjenbenoga zakona savezno s analognom ustanovom čl. 29. njemačkoga mjenbenoga reda. No još mnogo odlučnije govori u prilog naše tvrdnje naslov zakona od 28. travnja 1926. »o prinudnoj nagodi v a n s t e č a j a i o preinaci.....« U naslovu ovoga zakona je jasno rečeno, da stečaja nema, kada se provodi postupak prinudne nagode van stečaja. Bila bi neka contradictio in adiecto, kada bi se nekoga proglasilo krivcem, što je pao u stečaj prinudnom nagodom van stečaja.

Na temelju svih tih argumenata možemo ustvrditi, da je tumačenje, po kojem za učin §-a 486. k. z. nije potrebno otvorenje stečaja, već je dovoljna faktična insolvencija, a ponapose tumačenje, da pod udar ovoga paragrafa mogu doći i nagodjeni dužnici, protivno i slovu i duhu zakona.

IV. — S t a n o v i š t e s t o l a s e d m o r i c e. Imade više rješitaba stola sedmorice, u kojima je izrečeno, da za prestupak po §-u 486. k. z. nije potrebno formalno otvorenje stečaja, nego je dovoljna faktična nemogućnost potpunoma udovoljiti svojim obvezama, a to svoje stanovište vrhovni sud u glavnome obrazlaže slijedećim argumentima:

a) Rješidba od 24. prosinca 1898. br. 4694. navodi, da nije potrebno formalno otvorenje stečaja, a da to slijedi već iz one ustanove §-a 486., alineja 1., da se dužnik čini krivcem prestupka označenoga u tom paragrafu, kada ne prijavi sudu stečaja odmah, kada

Digitized by Google

pasivni njegov stalež prevali aktivni, nego pravi nove dugove, daje plaćanja ili doznačuje zaloge ili pokriće.

Ova se argumentacija ne može prihvatiti, jer kako smo pokazali gore pod 11., pretpostava je kažnjivosti i delikta počinjenoga neprijavom stečaja, da kasnije stečaj ipak bude otvoren: Tko ne prijavi stečaj čim pasiva nadilazi aktivu, postaje kažnjivim t e k o n d a, ako stečaj kasnije ipak bude otvoren.

Prema tome je očito neosnovana argumentacija stola sedmorice, da za jedan slučaj prestupka po §-u 486. nije potrebno otvorenje stečaja, pa da stoga nije ni za ostale; ta se pretpostava proteže na sve slučajeve bez razlike.

b) Gore citirana rješidba, a i druge neke, naročito ona od 28. rujna 1903. br. 4548. pozivaju se u dokaz svojega shvaćanja na ustanovu §-a 78. k. p., koja bi bila suvišna, kada se § 486. k. z. ne bi odnosio i na insolvencije, kod kojih ne dolazi do formalnog otvorenja stečaja. U tom se naime §-u određuje, da se državnomu odvjetniku imade priopćiti svaki slučaj, u kojem nije moći raspisati stečaja budi stoga, što je imetak neznatan, ili što je samo jedan osobni vjerovnik.

Stol sedmorice drži, da ova ustanova ne bi imala smisla, kada se dužnik, koji nije pao pod stečaj, ne bi mogao progoniti po §-u 486.

Ovo se mišljenje ne može prihvatiti iz slijedećih razloga: U kaznenom zakonu imade jedna ustanova, po kojoj su kažnjivi dužnici, koji su postali insolventni, a da ipak nad njihovom imovinom stečaj nije otvoren. To je § 199. sl. f), kojega je stilizacija sasvim jasna i ne dopušta nikakove dvojbe o intenciji zakona.

§ 78. k. p. dakle imade smisla, jer je potrebno, da se državnomu odvjetništvu prijave slučajevi insolvencije, u kojima nije došlo do otvorenja stečaja, da bi ono moglo zametnuti kazneni postupak, ako bi dužnika smatralo krivim p r e v a r n o g a bankoloma u smislu §-a 199. sl. f)k. z. Paragraf 78. k. p. ne gubi smisao ni onda, kada se § 486. k. z. tumači onako, kako ga mi tumačimo, pa se stoga ni ova argumentacija »ad absurdum« ne može smatrati uspelom.

Istina, u svojoj rješidbi od 28. studenoga 1903. br. 4548 veli stol sedmorice, »da ne može biti nikakove sumnje, da je zakonodavac u §-u 78. k. p. imao na umu ne samo prevarno postupanje dužnika u smislu §-a 199. sl. f) nego i svakako prestupka §-a 486. k. z., koji sačinjava nadopunjak prvospomenutoga paragrafa.«

Ne shvaćamo, zašto ne može biti nikakove sumnje. Zar zato, što je § 486. »nadopunjak §-a 199. sl. f)«? Mi baš naprotiv nalazimo, da ima mnogo razbora u ustanovi, da se zločinačko prevarno postupanje kažnjava i u slučajevima, u kojima se ne kažnjava lakoumnost. Gore smo pokazali, kako poredba §§-a 486. i 199. sl. f) mora dovesti baš do protivnog od onoga rezultata, do kojega dolazi vrhovni sud.

c) Naš vrhovni sud našao je još jedan treći argumenat u prilog svojega shvaćanja, da se § 486. može primjenjivati i na onakove slučajeve insolvencije, u kojima nije došlo do otvorenja stečaja.

Digitized by Google

»Ovakovo bi tumačenje«, veli se u rješidbi od 24. studenoga 1898. br. 4694, »dovelo do one konsekvencije, da bi se pošten dužnik, koji je odmah prijavio stečaj, čim je opazio, da ne može namiriti sve svoje vjerovnike, imao kazniti po §-u 486. k. z., dočim bi dužnik nepošten, koji se lišio malo ne svega svoga imetka, a tim osujetio otvorenje stečaja, imao ostati nekažnjen.«

Zaista takovo tumačenje dovodi do n e p r a v i č n e konsekvencije, koju stol sedmorice ističe. No, ako je tome tako, onda se iz toga smije zaključiti tek to, da bi t r e b a l o (de lege ferenda) kažnjavati neke slučajeve insolvencije, u kojima nije došlo do otvorenja stečaja, nipošto pak, da ih se na temelju pozitivnoga zakona (de lege lata) i može kazniti.

Ne može se naime ni iz riječi ni iz smisla riječi, sadržanih u zakonu izvesti, da se kažnjivost proteže i na slučajeve, u kojima nije došlo do otvorenja stečaja. Jedino se može iz zakonske ustanove apstrahirati jedna općenitija ideja, a na temelju te općenitije ideje riješiti slučaj, koji u zakonu nije predvidjen ni riješen.

Radi se ovdje o logičkom procesu, koji bi se mogao ovako prikazati:

§ 846. odredjuje, da se ima kazniti dužnik, koji je pao u stečaj, a skrivio je to svojim lakoumljem;

ideja je te ustanove, da se ima kazniti onaj, tko kontrahira dugove, a po tome svojim lakoumljem dolazi do toga, da ih ne može namiriti, čime vjerovnici trpe štetu u svojoj imovini;

onaj pak, koji kontrahira dugove, pa po tome svojim lakoumljem dolazi do toga, da ih ne može namiriti, a da se stečaj bilo s kojega razloga ne otvara, jednako oštećuje vjerovnike, a i jednako je kriv;

dakle ga treba jednako i kazniti.

Ne može biti nikakove sumnje o tome, da ovaj slijed misli predstavlja a n a l o g i j u. To nije ni tumačenje slova zakona ni tumačenje smisla njegova, nego proširivanje u zakonu sadržane norme na slične nenormirane slučajeve radi jednakosti načela.

Ovakovo pak proširivanje u kaznenom pravu nije dopušteno radi propisa članka IV. uvodnoga patenta od 27. svibnja 1852., u kojem je rečeno, da se po mjeri ovoga kaznenoga zakona može smatrati i kazniti kao zločinstvo, prestupak ili prekršaj samo ono, što ovaj zakon i z r i j e k o m (expressis verbis) očituje za zločinstvo, prestupak ili prekršaj.

Pošto je nesumnjivo ustanovljeno, da »pasti u stečaj« po vlastitom značenju riječi u njihovu savezu i u savezu s drugim mjestima u kaznenom i drugim zakonima ne može značiti drugo nego formalno otvorenje stečaja, ne može se kažnjivost po §-u 486. proteg-nuti na druge slučajeve, ma i koliko to tražila pravičnost, te koliko bi se to na temelju ideje zakona analogijom moglo izvesti. Ako je ova konsekvencija nepravična, ne može je vrhovni sud korigirati, pa ni svojom stalnom praksom, već bi se ovakova nelogičnost ili praznina u zakonu mogla ispraviti samo zakonodavnim putem.

Digitized by Google

V. — Budući da zakon izrijekom ne očituje prestupkom slučajeve insolvencije, u kojima ne dolazi do otvorenja stečaja budi zato, što je imovina neznatna, ili zato, što je samo jedan osobni vjerovnik, ne mogu se ta djela kažnjavati, sve ako to traži ideja, koja je sadržana u zakonskoj ustanovi. A za kažnjivost nagodjenih dužnika ne govori ni ideja zakona, naprotiv ide ideja zakona u prinudnoj nagodi van stečaja u prilog njihove nekažnjivosti.

Ovome su zakonu bile povodom teške privredne prilike, koje donose sa sobom, da je svako poslovanje skopčano s tolikim momentom nesigurnosti, da i najsavjesniji i najoprezniji trgovci mogu dospjeti u insolvenciju. On treba da štiti ne samo interese vjerovnika nego i dužnika.

Zakon o prinudnoj nagodi van stečaja daje svojim §-om 1. trgovcu jedan p r i v i l e g i j time, što izuzetno od propisa §-a 219. steč. zak, ne mora zatražiti otvorenje stečaja, ako postane insolventnim. Stoga nije mogla biti intencija zakona, da jednom rukom teško stradavajućim privrednicima daje jedan privilegij, a drugom da ih čini kažnjivima.

Možemo dakle konačno ustvrditi, da je kažnjavanje insolventnih dužnika, protiv kojih stečaj nije otvoren, uopće protivno i slovu i duhu zakona, a kažnjavanje nagodjenih dužnika napose da je protivno i ideji — medjutim ukinutoga — zakona o prinudnoj nagodi van stečaja.

Valja još primijetiti: Obzirom na načelo kaznenoga prava (koje dolazi do izražaja u institutu zastare), da kazna treba da slijedi što neposrednije za deliktom, može li se postupak državnih odvjetništva, koja sada nakon mnogo godina ponovno pokreću zadrijemale kaznene progone, da odmazde »stare grijehe«, smatrati shodnim?

Jesu li nagode pred obraničkim sudovima valjani titulus executionis?

Odgovor dra. A l b e r t a P r e d o e v i ć a, odvietnika u Zagrebu.

Ovo postavljeno si pitanje rješava gosp. dr. Passek u broju 4.—5. ovogodišnjega »Mjesečnika« niječno, nakon što je ustvrdio: 1. Da § 438. grpp. nigdje ne navadja, da bi se ovrha imala dozvoliti i na nagode, sklopljene pred obraničkim sudovima; — 2. Da obranički sudovi nisu vlasni preduzimati sklapanja nagoda i da nigdje u zakonu ne ima ni govora o kakovu izričnom ovlaštenju obranika za sklapanje nagoda; — 3. Da su obranici spram parničara preuzeli dužnost, da će o njihovu sporu izreći »presudu« a ne, da će ga nagoditi.

Po mojem mišljenju sve ove tvrdnje nisu ispravne, jer:

Po § 380. grpp. dužni su obranici glede postupka držati se propisa, danih u postupniku, u koliko parbene stranke nisu sa obranicima što osobitoga dogovorile. Ako su dakle ustanovile, da je skla-

Digitized by Google

panje nagode isključeno, tada se nagoda ne smije sklopiti, a ako to nije ustanovljeno, onda je obranički sud ne samo vlastan, nego i dužan pokušati nagodu (§§ 45. i 372. grpp.). Može li se predmnijevati, da bi parbeni postupnik, koji u svim §§-ima sudu nalaže, da pokuša nagodu, u §-u 438. oduzeo ovršivost sklopljenoj nagodi?

Po zakonu (§ 379. grpp.) je dužan stranački sud, da parbenu stvar »riješi«, a ta rješenja ili izreke naziva zakon »presudama« (§ 382., 383.), dočim je po pogodbi stranački sud dužan donijeti »izreku« (§ 376. grpp.), a po marginalu i po tekstu §-a 382. grpp. jest »izreka« i »presuda« jedno te isto. Obranici nisu dakle ovlašteni donašati samo osude. Da pako »presude« i »osude« nisu sinonima, već da je presuda širi pojam, to se naročito kaže u §-u 295. grpp. riječima: »Nakon zaglavljenoga postupka rješava se stvar u pravilu osudom, a u slučajevima, u ovom postupniku naročito navedenim, odlukom.« Ovaj § ima marginal: »Vrste presuda o spisih zaglavljenih.« Kada se dakle u §-u 438. grpp. odredjuje, da se ovrha može podijeliti na »presude obraničke«, onda to znači, da se ona može podijetiti i na osude i na odluke, jer da je zakonodavac htio odluke izuzeti, on bi bio kazao, da se ovrha može podijeliti na osude obraničke.

Pitanje je sada: Koje su odluke obraničke ovršive? One, kojima se kod suda sklopljena nagoda otpravlja strankama i time nagoda po sudu usvaja t. j. ona se nostrificira ili sankcijonira. § 375. grpp. glasi: »Usuprot pak nagodba, sklopljena pred sudom, ima se odmah staviti u zapisnik, koji će obje stranke potpisati; a zatim se nagoda ista ima otpraviti ili u slici odluke ili, ako stranke zaištu, sredstvom osobite uredovne isprave.« Sudbena nagoda nije dakle pogodba parbenih stranaka o likvidaciji njihova spora, već ta pogodba postaje sudbenom nagodom istom onda, kada ju sud usvoji, a to čini odlukom, koja glasi: »Ova se nagoda odobrava« ili slično. Nagodu, koja nije sklopljena uslijed poprednje tužbe, ili koja je sklopljena o predmetu, za koji se tužbom nije osuda zahtijevala, ili je sklopljena po nekom, koji nije ni tužitelj ni tuženi, ne bi se mogla po sudu sankcijonirati.

Po §-u 438. grpp. može se ovrha podijeliti na nagode sudbene dakle bez odobravajuće odluke, nadalje na druge ondje navedene nagode, koje ne trebaju odobrenja, dočim na nagodu, sklopljenu pred obraničkim sudom, može se ovrha podijeliti samo onda, ako je dokazano, da ju je obranički sud odlukom usvojio, a to zato, jer ovrhu podjeljuje redoviti sud, kojemu ta okolnost bez toga dokaza ne može biti poznata.

Ne bi se mogao dovinuti razlogu, zašto bi zakon zabranjivao sklapati nagodu pred obraničkim sudom, kada priznaje to pravo i nekim vlastima (dakle ne samo sudovima) državnim i općinskim (§ 438. grpp.). Sigurno si je zakonodavac bio potpuno svjestan, da su obranički sudovi osobito podesni za sklapanje nagoda, jer uživaju povjerenje parničara.

Digitized by Google

Prema ovim izvodima nije potrebno reći, da na pr. obranički sud zagrebačke burze i onaj zagrebačke trgovačke i obrtne komore imadu po svojim pravilnicima naročito ovlaštenje preduzimati ovršive nagode, a time otpada i potreba ispitivati pravnu snagu jednoga ili drugoga ovih pravilnika, ako bi oni sadržavali ustanovu contra legem.

Zakon o bivšim kmetskim selištima i stečenim beglucima

Napisao dr. Rada Smoljan, odvjetnik u Mostaru.

I. — Dne 30. svibnja o. g. proglašen je »Zakon o bivšim kmetskim selištima i stečenim beglucima«, koji je prihvatila Narodna skupština na 1. svibnja 1928. Vrijedno je, da se na ovaj zakon naročito osvrne, jedno stoga što se njim rješava pitanje prava vlasnosti na nekim nekretninama, koje su pale pod agrarnu reformu, a možda još više zato, da se vidi i ocijeni socijalna politika države, koja se ovim zakonom imade da provede.

Mislim, da bi svaki osvrt na novi zakon bio dosta nejasan i nepotpun, kada se ne bi barem u najkraćim crtama najprije razložila ustanova kmetstva i pojam begluka, pa onda istaklo, u koliko se je agrarna reforma na njih protegla, što se u ovoj reformi dosada riješilo i što je preostalo, da se još riješi. Radi toga ću najprije prikazati i jednu i drugu ustanovu, a onda se osvrnuti na sam zakon.

Kmetsko pravo onako, kakovo se je razvilo u Bosni i Hercegovini i kakovo je trajalo sve do ukinuća kmetstva (25. veljače 1919.), bilo je stvarno i nasljedno pravo jedne seljačke porodice ili zadruge, da upotrebljuje tudje nekretnine uz neku naplatu, većinom uz davanje alikvotnoga dijela prihoda njihovu vlasniku. Odnošaji izmedju vlasnika zemlje (age, spahije) s jedne strane i kmetskih porodica (zadruga) s druge bili su uredjeni običajnim pravom. To je pravo u glavnom popisala osmanlijska uprava i skupila ga u svojoj naredbi od 14. sefera 1276. po hidž. (12. ruina 1859.). Austro-ugarska uprava je recipirala tu naredbu i na temelju nje su uredjivani odnošaji kmetskih porodica i vlasnika zemlje sve do ukinuća kmetstva, a odnošaji u samim zadrugama sve do novoga zakona. Za čitavo vrijeme uprave nije ova vlast izdavala u ovom području nikakovih novih zakona. Jedino da je naredbama raziašnjavala pojedine propise seferske naredbe ili običajnoga prava (naredba od 9. siječnja 1883. br. 31412/8.). Zakonima dotakla se je ustanove kmetstva samo u nekim propisima gruntovnoga zakona (§§ 10, 18 i 50 o upisu kmetskih selišta u gruntovnici).

Po običajnom pravu subiektom kmetskoga prava je bila kmetska porodica (zadruga). Svima članovima ove porodice (zadruge) pripadalo je to pravo kolektivno. Razlika je bila inak izmedju muških i ženskih članova. Muški su imali pravo, da ostanu u poro-

Digitized by Google

dici (zadruzi) stalno, — i dok su bili u njoi imali su pravo na uporabu zemlje. Ženski članovi su imali samo pravo uživanja, dok su bili u porodici (zadruzi). Udajom bi izlazili iz porodice (zadruge) i time gubili i to pravo, koje su imali.

Objektom kmetskoga prava je bilo seljačko dobro i to ili kmetsko selište ili samo pojedina zemljišta, parcele. Kmetskim selištem zvao se je seljački posjed, koji se je redovno sastojao od kuće, gospodarskih zgrada i zemljišta raznih kultura, dakle posjed, koji je sačinjavao jednu gospodarsku cjelinu. Ta je cjelina bila tolika, da se je od prihoda njezinih mogla svojim radom uzdržavati porodica (zadruga). Ta cjelina bila je nedieliva. Vlasnici (age), ako ih je bilo više, posjedovali su pro indiviso: imali su idealne dijelove i sa tim dijelovima bili su uknjiženi u gruntovnici. Kmetska porodica mogla je selište dijeliti iznimno samo onda, ako bi svaki odijeljeni dio mogao uzdržavati porodicu, koja bi ostala na njemu. Zato je svaka dioba bila ovisna o odobrenju političke vlasti, koja je imala paziti naročito na to. Sama dioba mogla se je provesti samo onda, ako bi na nju pristali svi odrasli članovi i ako bi je aga odobrio.

Pod beglukom razumijevale su se one nekretnine — nastanjeni ili nenastanjeni posjedi, pojedine parcele — koje su pojedinci ili njihove porodice obradjivali na neko vrijeme ili na temelju posebnoga ugovora ili na temelju dozvole vlasnika, a nisu bile njihovo vlasništvo, pa su vlasnicima davali ili alikvotni dio prihoda ili razne, većinom potrošne stvari, najviše novac.

Za jedne begluke vrijedili su ugovori, koje bi sklopili s vlasnicima. To su bili zakupni ili ortački ugovori i prosudjivali su se po ustanovama XXV. i XXVII. poglavlja o. g. z. Za druge vrijedilo je običajno pravo. Po njemu je odnošaj bio ograničen vremenom i mogao se je otkazati. U pogledu sadržaja vrijedili su običaji sela, u kojem se je nalazilo zemljište (posjed).

Kmetski odnos razriješen je predthodnim odredbama za pripremu agrarne reforme od 25. veljače 1919. Tim su odredbama dotadanji vlasnici (age) izgubili svako pravo na kmetska selišta, a vlasnicima postali dotadanji kmetovi (čifčije). Da se uredi makar i privremeno pitanje uknjižbe prava vlasnosti novih vlasnika, izdana je uredba od 21. srpnja 1919. Po ovoj uredbi imaju se bivša kmetska selišta uknjižiti u korist kmetske porodice uz naznaku imena zadnjega kućedomaćina (čl. 2.), a medjusobni odnošaji medju članovima porodice (zadruge) imali su se uredjivati po običajnom pravu, dok se ne urede zakonskim putem. (čl. 2. al. III.).

Odredjenje otkupa na beglučke zemlje nalazi se prvi put u prethodnim odredbama (čl. 15.), a potanje je uredjeno prvi put uredbom od 14. veljače 1919., a drugi put uredbom od 12. svibnja 1921. Po ovoj uredbi privedene su svrhama agrarne reforme u glavnom ove zemlje: Naseljeni begluci, na kojima su postojali kmetstvu slični odnošaji kroz zadnjih 10 godina, računajući od 25. veljače 1919. unazad, ako je egsistencija porodice obradjivača vezana za taj begluk i ako nije ugovorena vrijeme trajanja (čl. 2.); sva ostala

Digitized by Google

beglučka zemljišta, koja je težak obradjivao kroz 10 godina, računajući isto kao u čl. 2 (čl. 7.), i napokon t. zv. vinogradi četvrtari (čl. 10.). Svaki ovlaštenik je imao na temelju ove uredbe dužnost, da svoj zahtjev za prisilni otkup stavi pred nadležnom vlasti. Onda bi ga agrarna vlast raspravila i izrekla osudu, kojom se priznaje ili nepriznaje zahtjev na otkup. Ako se priznaje, imala bi se platiti vlasniku otkupnina i nakon toga bi otkupljena zemlja pripala u vlasnost obradjivača (čl. 2.) odnosno zakupaca (čl. 7.). Otkupninu je imala platiti država u slučaju čl. 2., inače sam obradjivač.

Ovu je uredbu imala da razjasni, a u stvari je razjasnila i popunila provedbena naredba od 10. lipnja 1921. br. 17569. Ovom naredbom (čl. 36. i 43.) imala su se otkupljena beglučka zemljišta uknjižiti u korist porodice (adruge).

Ni zakonima (prethodnim odredbama i uredbom), ni provedbenim naredbama nije konačno riješeno ni pitanje vlasnosti na kmetskim odnosno beglučkim zemljama, niti su riješeni odnošaji medju članovima tih porodica (zadruga). Što više i samo je privremeno rješenje ovo pitanje samo zaplelo, jer je zakonima priznavano pravo vlasnosti fizičkim osobama, a provedbenim naredbama porodici odnosno zadruzi. Stoga je trebalo ovo pitanie konačno riješiti.

Kod konačnoga riešavanja ovoga pitanja trebalo je priznati pravo vlasnosti ili pojedincima ili zadrugama. U oba slučaiu trebalo je riješiti pitanje mediusobnih odnosa medju članovima porodice (zadruge). Trebalo je dakle drugim riječima odlučiti ili za zadrugu ili protiv nje. Trebalo je stoga ili prihvatiti načelo kolektivnoga vlasništva, na temelju kojega su bili uredjeni kmetski odnosi sve do agrarne reforme, a dijelom i kasnije (čl. 2. al. 3. uredbe od 21. srpnja 1919.) ili uvesti načelo individualnoga vlasništva, na temelju kojega je uredjeno pravo vlasništva na slobodnom zemljištu. Ovoj je potrebi novi zakon udovoljio.

II. — Novim zakonom uredjeni su u prvom dijelu vlasnički odnošaji u pogledu bivših kmetskih selišta i stečenih begluka. (čl. 2. beglučke uredbe), a u drugom dijelu odredjene miere, koje imaju sačuvati ova zemljišta od prevelikoga drobljenja.

Ovaj zakon uvodi načelo individualnoga vlasništva. Kolektivno izričito ukida (čl. 1.). Kako je kolektivno vlasništvo osnovano na običajnom pravu o zadruzi, time se vjerojatno ukida i sama zadruga kao pravna ustanova. Ovo se u zakonu nigdje izrijekom ne ističe, pa zato već ova temelina odredba dovodi i dovodit će do raznih tumačenja. Po mojem mišljenju ukinuta je zadruga, jer to slijedi nužno iz ovoga zakonskog propisa i iz ostalih propisa, kojima se uredjuje uknjižba prava vlasnosti na bivšim kmetskim selištima i stečenim beglucima (beglucima, za koje plaća otkupninu država).

Ovo je svakako jedan od najvećih koraka, koje je učinilo naše zakonodavstvo. Njim se ukida za jedno pravno područje jedna ustanova, koja je kroz stoljeća bila temeljem gospodarskomu i soci-

Digitized by Google

jalnomu životu i pravnomu redu. Zato vrijedi, da se znaju razlozi, koji su potakli zakonodavca, da ovaj korak učini.

Ti su razlozi navedeni u obrazloženju zakonske osnove. U glavnom su dvoji: Jedan je taj, što da sva moderna zakonodavstva izbjegavaju zadružni sistem, a drugi što da za najveći dio nekretnina vrijedi individualni sistem, pa da stoga nema smisla, da se za jedan manji dio zemalja uvede zadružni. — Na prvi pogled ovi su razlozi barem vjerojatni. Ali, ako se pogledaju malo pobliže, vidi se, da su posve neosnovani. Uistinu ne postoji ni jedan od njih.

Ne može se reći, da moderna zakonodavstva izbjegavaju zadružni sistem. Istina je samo to, da u nekim državama nema zadružnoga sistema, kakov je u nas, ali ne zato, što ga zakonodavstva izbjegavaju, nego zato, što ga u tim zemljama uopće nije ni bilo. Na drugu stranu istina je, da su moderna zakonodavstva taj sistem i zadržala u onim državama, u kojima je bio prije. Tako Rusija i Hrvatska, a onda Srbija i Crna Gora.

Ako bi se htjelo govoriti o smjeru, u kojem se razvijaju prava u s v i m modernim državama, moglo bi se reći, da taj smjer ide za stvaranjem raznih zadružnih sistema. Samo što tu nije po srijedi moralna veza, osnovana u obitelji, nego interesna, osnovana na zanimanju. Radi toga ovaj prvi razlog, koji je spomenut u osnovi, objektivno ne može stajati.

Sa drugim je razlogom još gore. Nije istina, kako se navodi u obrazloženju, da za veći dio nekretnina vrijedi individualni sistem, nego je istina, da vrijedi baš zadružni. Točno se ne može reći, za koliko nekretnina vrijedi jedan, a za koliko drugi, ali se to može reći približno. Prema popisu stanovništva iz god. 1910. bilo je 136.854 domaćina slobodnih seljaka, 79.677 kmetova, a oko 31.000 domaćina, koji su imali vlastite i kmetske zemlje. Po broju domaćina mogla bi se reći, da je više slobodne zemlje, ali tako nije. Po anketi iz god. 1906. slobodni su seljački posjedi velikom većinom preko polovice, ispod 20 dunuma, a kmetski preko 50 dunuma. Radi toga je sigurno, da je za veći dio z e m a l j a vrijedio zadružni sistem: Jedno stoga, što je za sve kmetske zemlje vrijedio i onako, a drugo zato, što je i za dobar dio slobodnih zemalja vrijedio isti sistem u socijalnom i gospodarskom životu.

Kako se vidi ne stoji baš ni jedan razlog, koji je naveden za uvadjanje individualističkoga sistema. Već zato moglo bi se prigovoriti, što se je novim zakonom uopće išlo da na ovako nagao način uništava jedna ustanova, kakova je zadruga, a da se tim zadire u gospodarski i pravni red najvećega dijela pučanstva. Tu je zakonodavac morao biti svakako oprezniji.

Priznajem, da imade razloga, koji bi tražili, da se zadruga ukine. Prije svega ideja socijalne i gospodarske slobode, koja traži samostalnost u kućanstvu i slobodan posjed zemljišta, — onda činjenica, da su sadanje socijalne, a od najnovijega doba i agrarne prilike posve druge, nego su bile prije, kada je zadruga osnovana. Ali ti

Digitized by Google

razlozi nisu takovi, da se zadruga jednim zakonom ukida u času, kada ona u narodu još potpuno živi.

Prilike u Bosni i Hercegovini nisu takove, da traže, da se zadruga ukine. Bosna i Hercegovina bile su sve do god. 1878. u svakom pogledu u srednjem vijeku. Sve do te godine zadruga je bila ustanova, na kojoj je bio osnovan čitav obiteljski i gospodarski život; — ustanova tako jaka, da su je i sami zakoni jednoga neslavenskoga naroda priznavali. Od god. 1878. počeo je razvoj u Bosni i Hercegovini, ali za vrijeme od 50 god. nije mogao promijeniti i socijalne i gospodarske prilike s temelja, nije ih mogao promijeniti toliko, da zadruga izgubi u njima temelj svojemu opstanku. Već sama ova činjenica toliko vrijedi, da je zakonodavac morao uzeti obzira i na nju.

S druge strane morao je zakonodavac uzeti i činjenicu, da kud i kamo napredniji krajevi, Hrvatska i Slavonija, imaju zadružno pravo, a pogotovo činjenicu, da je najnoviji zadružni zakon stvoren u Hrvatskoj god. 1889. dakle i u vrijeme, kada su tamo sve prilike kud i kamo bile razvijenije nego su i danas u Bosni i Hercegovini, i da je kod stvaranja ovoga zakona sudjelovala čitava skupina ljudi, koji su po svojem znanju pretekli sve one, koji su sudjelovali kod donošenja novoga zakona. Napokon morala se je uvažiti i činjenica, da Srbija i Crna Gora imaju zadružne zakone. Time, što se baš u Bosni i Hercegovini ukida zadruga, stvara se u njoj neko posebno pravno područje, koje nije ničim opravdano: ni kulturnim ni gospodarskim razvitkom ni političkom premoći.

Napokon nije bilo nikakova razloga, da se u pravu u Bosni i Hercegovini stvara pobrkanost i nered, do kojih će doći radi novoga zakona. Zadruga postoji u pravnoj svijesti naroda. Novi se zakon ukida. Tako dolazi u sukob pravna svijest naroda i zakon. Doći će do toga, da će zadruga još dulje vremena živjeti u narodu, da će se odnošaji u njoj, u koliko ne dodju pred sud, riešavati po dosadašnjem običajnom pravu, a kada dodju pred sud, po novom pisanom. Sada će se događati u velikom, što se je do sada događalo — kod jednoga dijela slobodnoga zemljišta — u malom. Nastat će sporovi bez kraja i konca.

Mislim, da su ovi razlozi toliki, da je zakonodavac morao ostaviti zadrugu i ono, što postoji samo posebnim zakonom uzakoniti. Kod toga mogao je ostaviti slobodu razvrgnuća zadruge tako, da se ničim ne ometčava razvoj, u koliko ide za ukidanjem zadruge. Na ovaj način ne bi novi zakon dolazio u sukob sa pravnom svijesti naroda, ne bi se stvarala nesigurnost ni zabuna, nego bi se sve prepustilo slobodnomu razvoju.

III. — Nesigurnost i zabuna će biti još veća, što je zakon u svojoj cijelosti vrlo nesretno sastavljen. Tehnički je nedotjeran, nelogičan i nejasan tako, da će njegovom primjenom u životu nastati zbrka, kojoj će se teško naći kraja. Da je ovako, vidjet će se, ako se obazre pobliže na nj i ako se pretresu njegove ustanove.

Digitized by Google

U samom zakonu razlikuje se na jednoj strani pripadanje vlasnosti, a na drugoj uknjižba u gruntovnici. Dakle se stvaraju vlasnici izvan gruntovnice i u gruntovnici. Ovo slijedi iz njegovih ustanova. U čl. 3. navodi se: »pravo vlasništva pripada porodici ili zadruzi«, u čl. 8.: »ako od porodice ili zadruge, kojoj pripada kmetsko selište ili begluk, postoji samo jedno lice, upisat će se pravo vlasništva u gruntovnici na ime toga lica«, u čl. 9.: »kako bivše kmetsko selište..... pripada samo jednoj porodici, upisat će se pravo vlasništva na oca«, u čl. 11.: »dijelovi, koji su..... pripali pojedinim lozama, uknjižit će se na predstavnike dotičnih loza«.

Ovo su navedeni samo neki primjeri. Iako izgleda, da se je zakonodavac samo nespretno izrazio, jer je bilo teško riješiti pitanja uknjižbe prava vlasnosti na pojedine osobe, kada je ta vlasnost priznata kolektivnosti, ipak će ovo razlikovanje nedvojbeno dovesti u praksi do nerazumijevanja i sporova. Ako ništa drugo, moglo bi se dogoditi, da će se kod diobe plodova u prvo vrijeme postupati po dosadašnjem običajnom pravu, pa kada zakon stoji na stanovištu, da vlasnost pripada zadruzi i nju izrijekom u cijelosti ne ukida, može vrlo lako doći, da će mnogi tumačiti, da se novim zakonom uredjuje pitanje samo uknjižbe prava vlasništva, a za sve drugo da vrijedi staro običajno pravo.

Kako je zakon uopće i u cijelosti nedotjeran, vidi se najbolje baš u onom dijelu, u kojem uredjuje uknjižbu prava vlasnosti. — Temeljno načelo za uknjižbu jest, da će se prenos prava vlasništva izvršiti na ona lica, kojima je na dan stupanja na snagu novoga zakona — dakle na 30. svibnja 1928. — pripalo članstvo ili pravo po tom zakonu (čl. 7.). Stoga je trebalo ustanoviti, kome pripada to članstvo odnosno pravo. Ovo je ustanovljeno u članovima 4—6.

Očekivalo bi se, da će zakonodavac, kada već priznaje, da je pravo pripadalo kolektivnosti (zadruzi), ili uzakoniti ono, što već postoji u zadruzi, ili stvoriti neke nove propise. On nije učinio ni jedno ni drugo, nego je sve pomiješao.

Po običajnom pravu znade se, koji su sve članovi porodice (zadruge), koji imaju kao kolektivnost bilo koje pravo na nekretnine. Zato je uzakonjenje onoga, što već postoji, bilo posve lako i odgovaralo bi najbolje shvaćanjima naroda. Zakonodavac je u glavnom i postupao tako.

U čl. 4. navedene su one osobe, koje se smatraju članovima porodice ili zadruge. Te su: sva muška i ženska lica, koja su na dan 25. veljače 1919. imala kmetsko pravo na kmetskom selištu ili su bila pripadnici porodice, kojoj je begluk dosudjen; zatim njihova zakonita muška i ženska djeca, te posinjena ili zakonita djeca ove djece; nezakonita djeca muških i ženskih članova porodice (zadruge), koje je taj član priznao, te žive u porodici (zadruzi); muška i ženska lica, koja su se u porodicu (zadrugu) priženila ili udala. Sva ova lica imaju članstvo u porodici (zadruzi) i po običajnom pravu.

Digitized by Google

Jedino se je zakonodavac nezgodno izrazio, kada je priznao pravo članstva posinjenoj dieci djece članova, koji su 25. veljače 1919. imali kmetsko pravo, a propustio je da ga prizna posinjenoj djeci samih tih članova.

Novost je uveo zakonodavac sa ustanovom, da članstvo zadruge pripada privedenoj muškoi dieci (pastorčadi) kao i ostalim muškim licima, za koja se može dokazati, da su bivše kmetsko selište kao svoje obradjivali i da na niemu stalno žive, ako nisu zadržali zadružno pravo u svojoj rodnoj zadruzi, ili ako im na drugi način nije osigurana egzistencija; — zatim, što je priznao pravo na članstvo porodice licima, kojima je kmetska porodica ili zadruga ugovorom priznala kmetsko pravo. Običajno pravo kod pastorčadi ne pravi razlike, je su li radila zemliu ili nisu kao svoju, pa su ograničenja u novom zakonu novost. Opravdana je novost, da se članstvo ne priznaje onima, kojima je egsistencija osigurana na drugi način, a suvišno je napominjanje, da članstvo pripada samo onima, koji nisu zadržali zadružno pravo u svojoj rodnoj zadruzi. Zadružno pravo pripada i muškim licima, dok se stalno ne isele iz zadruge. Zato, ako se je netko stalno izselio i živi u drugoj porodici (zadruzi), nije mogao zadržati staro zadružno pravo. Ustanova, po kojoi se priznaje pravo članstva osobama, kojima je kmetska porodica priznala kmetsko pravo, zapravo ne spada u ovai član. U niemu se nabrajaju članovi porodice, a ne ovlaštenici na kmetsku zemliu. — Uopće u cijelom ovome članu pobrkana je porodica i ovlaštenje na kmetsku zemlju. To smeta i ne bi se smjelo dogoditi.

Na kraju ovoga člana imade propis, koji čini posve suvišnim temeljni propis ovoga člana. To je propis o vremenu, koje je odlučno za odredjivanje, kome pripada članstvo u porodici. U početku člana navedeno je vrijeme i to 25. veljače 1919., a na koncu se ovo vrijeme mijenja, pa se kao dan, koji je odlučan za odredjivanje članstva, uzimlje dan, kojega zakon stupa na snagu — dakle 30. svibnja 1928. Ovo navadjanje dvaju dana može dovesti samo do raznih tumačenja.

Sa članom, koji navodi slučajeve gubitka članstva u porodici (zadruzi), još je gore. Da to bude posve jasno, najbolje će biti, ako se taj član čitav iznese. Članstvo su izgubili: a) ženska lica, koja su se udala iz porodice ili zadruge; — b) lica, koja su stalno napustila težačko zvanje i na drugoj strani stekla trajnu egsistenciju; — c) lica, koja su se pred vlašću odrekla članstva.

Prvi je slučaj i po običajnom pravu, drugi je posve neopravdan, a treći suvišan. U drugom se ne traži, da lice, koje je izgubilo članstvo, ostavi i zajednicu u porodici (zadruzi). Može se dogoditi, da jedno lice ostane u zadruzi, a da stalno napusti težačko zvanje i steče egsistenciju na drugoj strani. To je slučaj, kada koji član porodice (zadruge) nadje uposlenje izvan kuće (u rudokopima, tvornicama, na željeznici i t. d.). On stalno ostaje u zadruzi i što stiče,

Digitized by Google

nosi u zadrugu. Što više, on je redovno najvredniji član zadruge i u zadrugu najviše unosi. Zato nije opravdano, a nije ni potrebno oduzeti ovakovim osobama pravo, koje imaju kao članovi porodice (zadruge). S druge strane po ovom bi propisu ostale članovima zadruge osobe, koje su stvarno iz nje izišle, ali se bave težačkim poslom i nemaju svoje egsistencije. Tih slučajeva imade dosta i po srijedi su redovno najslabiji članovi. Oni se odmetnu od zadruge i idu po svijetu, baveći se težačkim poslovima. Treći je slučaj suvišan, jer po dosadašnjim zakonima niti je trebalo, da se neko odreče članstva, niti se je odricao. Moglo se je odreći samo pravo na kmetsku zemlju.

IV. — Logički je posve, da se iza ovoga ustanovljenja, kome pripada članstvo, predje na odredbe, kako se koji član ima uknjižiti. Te su odredbe sadržane u čl. 6.—15. zakona.

U ovim članovima se najprije uredjuje uknjižba prava vlasnosti, ako se radi samo o jednom licu, onda o jednoj porodici i napokon o zadruzi. Ako je po srijedi jedno lice muško ili žensko, koje je preostalo od porodice ili zadruge, vlasništvo se uknjižuje na njega (čl. 8.). Ako se na bivšem kmetskom selištu ili stečenom begluku nalazi samo jedna porodica, uknjižit će se pravo vlasnosti na oca (čl. 9.).

U slučajevima, u kojima je ovlaštena čitava zadruga donosi zakon propise, koji su posve nerazumljivi tako, da se može o njima govoriti samo onako, kako ih tko shvaća. Tako ću govoriti i ja.

Zakon na prvom mjestu prepušta pitanje uknjižbe prava vlasnosti volji stranaka. Uknjižba se ima provesti onako, kako se članovi zadruge jednoglasno sporazume. — Istom gdje nema sporazuma, uredjuje se ovo pitanje zakonom (čl. 10.).

Načelno stoji zakon na stanovištu, da se imaju uknjižiti samo muški članovi, a ženskima da pripada samo pravo uživanja na neke dijelove. Ovo načelo nije provedeno dosljedno, ni u samom zakonu, jer on sam dopušta izrijekom neke iznimke; — a nije provedeno dosljedno ni nehotice, jer neke ustanove, kojima je zakon mislio, da isključi uknjižbu prava vlasnosti u korist ženskih članova, te uknjižbe ne isključuju. — Prema zakonu imadu se najprije odrediti dijelovi, koji pripadaju pojedinim lozama, a onda se ti dijelovi imaju uknjižiti na predstavnike. Ovo nije provedeno u zakonu na način, da bi ono, što zakon hoće da odredi, bilo jasno. — Zakon u ovim odredbama izrijekom naglasuje m u š k u l o z u. Iz toga slijedi, da priznaje neka prava i drugim lozama, dakle još i ženskoj. Ali tih prava izrijekom ne ustanovljuje.

Nadalje mjesto da zakon ustanovi dijelove pojedinih loza, najprije izriče načelo, d a p r e d s t a v n i c i m u š k i h l o z a d o b i v a j u j e d n a k d i o. Po ovomu izgleda, da predstavnici ovih loza, muški i ženski, dobivaju jednak dio bez obzira na loze. Dakle izgleda, da svi predstavnici muških loza uzeti skupa dobivaju medjusobno jednake dijelove. Medjutim teško da će biti ovako.

Odmah u idućoj alineji istoga člana se odredjuje, da se dijelovi

Digitized by Google

muških loza mijenjaju, ako je u njima broj muških glava različit — i to tako, da loza koja ima najmanji broj muških glava, dobiva na svaku glavu po jedan dio. Ako se sastoji samo od jedne muške glave, smatra se da imaju dvije, pa dobivaju dakle dva dijela. Veće loze dobivaju najprije toliko dijelova, koliko je dobila najmanja loza, a povrh toga na svake dalje dvije muške glave po jedan dio. — Ova je ustanova posve nejasna.

Dok bi izgledalo iz prve ustanove, da i ženske, koje su predstavnici jedne loze, dobivaju jednak dio kao i muški, što se uostalom dade zaključiti iz čl. 11, u kojem se naročito spominju kao predstavnici ženska lica, čini se po ovoj zadnjoj alineji čl. 10., da kod određivanja dijelova dolaze u obzir samo muške glave. Što je zapravo zakon htio, ne da se pouzdano reći.

Ovdje će nedvojbeno nastati razna tumačenja. Svakako će biti najprijepornije mjesto u ovoj alineji: Loza koja ima najmanji broj muških glava dobiva na svaku glavu po jedan dio. Tu se može uzeti, da dobiva na svaku glavu, o kojoj se u ovoj alineji govori, dakle mušku, jedan dio, a može se uzeti, da dobiva uopće na svaku glavu, dakle na mušku i žensku, po jedan dio. — Prema različitomu tumačenju bit će i različito primjenjivanje zakona. Do kakove razlike može doći, vidjet će se iz jednoga primjera, koji se može po volji uzeti.

Ako uzmemo, da u jednoj zadruzi imaju 4 loze: loza najstarijega brata, koji je umro i iza sebe ostavio 3 sina; loza drugoga brata, koji je umro i iza sebe ostavio jednoga sina i tri kćeri; loza trećega brata, koji je umro i ostavio samo jednu kćer; napokon loza najmlađega brata, koji je živ i ima svoju porodicu ženu i nekoliko kćeri, bez sina, — mogao bi se zakon primijeniti ovako:

Ako se uzme, da i sve ženske osobe, koje su predstavnici loze, dobivaju po jedan dio, bilo bi ovako: predstavnici prve loze bila bi tri sina, druge loze sin i tri kćeri, treće loze jedna kći, četvrte loze brat. Kako dijelove dobivaju samo predstavnici bili bi ti dijelovi ovi: Najmlađi brat je sam predstavnik. Pošto je muška glava, dobiva sam dva dijela; kći trećega brata dobiva jedan dio; sin drugoga brata, pošto je u svojoj lozi jedina muška glava dobiva dva dijela, a tri kćeri svaka po jedan. Tri sina najstarijega brata dobivaju isto tako dva dijela, jer prva dvojica dobivaju dva dijela, a pošto dalji jedan dio dolazi na dvije muške glave, na trećega ne dolazi ništa. Po ovomu bi dijelovi loza izgledali ovako: loza A. (najstarijega brata) dobiva dva dijela ili od svega $^{2}/_{10}$; loza B. (drugoga brata) dobiva 5 dijelova ili $^{5}/_{10}$; loza C. (trećega brata) dobiva jedan dio ili $^{1}/_{10}$; loza D. (najmlađi brat) dobiva dva dijela ili $^{2}/_{10}$.

Kada bi bili ovlašteni samo muški, izgledalo bi ovako: A. dobiva *2* dijela ili $^{2}/_{7}$; loza B. i D. po *2* dijela ili po $^{2}/_{7}$; a loza C. jedan dio ili $^{1}/_{7}$. Ako bi i ovdje bila isključena ženska, ostala bi loza C. bez dijela, a sve bi ostale dobile po $^{1}/_{3}$.

Ovo je samo primjer, kako će se zakon moći tumačiti na razne načine. Koji je način najbliže intenciji zakonodavca, ne može se reći.

Digitized by Google

Još je gore sa odredbama o uknjižbi prava vlasnosti. Po čl. 11. imaju se dijelovi, koji su pripali pojedinim lozama uknjižiti na predstavnike tih loza. Ako su ti predstavnici ženska lica i imaju braću ili muške potomke umrle braće, imaju se dijelovi njihovi uknjižiti na braću na jednake dijelove, a njima pripada samo pravo uživanja. Ako je koji brat umro, njegov se dio ima uknjižiti na njegove nasljednike na jednake dijelove. Iz toga slijedi, kada su ženske same predstavnici loza i nemaju braće ni potomaka umrle braće, da se imaju uknjižiti one same.

Uzmemo li navedeni primjer, izgledalo bi s uknjižbom prava vlasnosti ovako:

Za slučaj, da sve ž e n s k e, koje su predstavnici loze, dobivaju po jedan dio, bila bi uknjižena tri sina loze A. svaki sa po $^1/_3$ u svojoj lozi, dakle svaki sa po $^2/_{30}$; sin loze B. sa svim dijelovima svoje loze dakle sa $^5/_{10}$; kći loze C. sa jednim dijelom dakle sa $^1/_{10}$; brat loze D. sa 2 dijela ili $^2/_{10}$. Sestre u lozi B. dobile bi pravo uživanja po $^1/_{10}$.

Uzme li se da su ovlašteni samo m u š k i u lozama, u kojima su predstavnici muški i ženski, a ženska samo u lozi, u kojoj je sama i nema brata ni potomaka umrloga brata, izgledalo bi ovako: sinovi loze A. bili bi uknjiženi svaki sa $^2/_{21}$, sin loze B. i D. svaki sa $^2/_7$, a kći loze C. sa $^1/_7$. Ako k ć i iz loze C. ne bi dolazila u obzir, bili bi uknjiženi: sinovi loze A, svaki sa $^1/_9$, a sin loze B. i brat loze D. svaki sa po $^1/_3$.

Do ovako raznoga tumačenja doći će bezuvjetno. Kako će se stoga zakon krivo primjenjivati, doći će i do sporova. Tako će zakon mjesto da riješi jedan skup pitanja biti samo jedan veliki uzrok sporovima.

I druge ustanove zakona u ovom dijelu imaju istu nesreću, da su nerazumljive, a u koliko su razumljive, da će se s njima postići nešto posve drugo, nego bi htio sam zakon.

Naveo sam iznimke od načela, da se ženske ne mogu uknjižiti kao vlasnice. Uz njih imade i drugih. Te su ove: Ženski član, kojemu se je priženio d o m a z e t, uknjižuje se u gruntovnici sam kao vlasnik sa dijelom, koji mu pripada po čl. 10. Taj je dio jednak dijelu muškoga člana, ako je ovakova ženska predstavnica muške loze i ima ili ostavi muške djece. Ako nije ni jedno ni drugo, onda joj pripada samo jedna trećina takova dijela (čl. 12. al. II. i čl. 10. al. III.). Ako u zadruzi ostanu s a m o ž e n s k e o s o b e, dijele po lozama (čl. 10. al. III.) i uknjižuju se sa svojim dijelovima (čl. 11. al. I.). Uknjižuje se kao vlasnica i ženska osoba, koja imade n e z a k o n i t e muške djece, koju je priznala zadruga (čl. 11. al. III.). Dakle ako je nezakonito dijete žensko, ostaje neriješeno, tko se imade uknjižiti. Jer se može vrlo lako dogoditi, da je ovakova ženska — mati predstavnik loze i da nema braće ni djece od braće, pa bi se i onda imala uknjižiti (čl. 11. al. I.).

Načelo, da ženske imaju samo p r a v o u ž i v a n j a, provedeno je dosljedno samo kod u d o v i c a. Te dobivaju u uživanje mužev dio, ako žive s njegovim potomcima. Pravo vlasnosti uknji-

žuje se na njih prema propisima zakona. Ako udovica ne će da živi zajedno sa potomcima, pripada joj uživanje ¼ muževljevoga dijela. Svako pravo gubi udovica udajom (čl. 14.). — Pravo udovica nije uredjeno u cijelosti. Ne ustanovljuje se ništa, ako muž ne ostavi potomaka, ili ako ostavi potomke, koji nisu djeca udovice. Tih će slučajeva biti dosta, pa je isključeno, da će se moći riješiti na temelju ovoga zakona.

Prema zakonu imaju domazeti pravo kao ženska lica, koja su se udala u zadrugu (čl 12.), u koliko nije što drugo ugovoreno. I ovdje je dakle naiprije volja stranaka, a onda zakon. Samo što zakon ne spominje, koja su prava ženskih lica, koja su se udala u zadrugu. Od njih normira samo pravo udovica. — Kako je već istaknuto, u prvom se redu kod domazetstva uknjižuje žensko lice, a domazet se može uknjižiti kao vlasnik samo onda, ako mu je žena umrla i nije iza sebe ostavila djece.

Napokon normira zakon slučaj, ako članovi zadruge nisu s ostalim članovima vezani s rodstvom. Ovakovi se članovi imaju uknjižiti kao vlasnici s onim dijelom, koji im je pripadao u kmetskom pravu. Ova je ustanova skoro suvišna, jer je kmetsko pravo pripadalo uvijek zadruzi kao cijelosti. Zato će doći do primjene samo drugi dio člana 13., koji odredjuje, da se ovakovi članovi imaju smatrati i uknjižiti kao predstavnici posebnih loza.

Ovo su u glavnom ustanove, kojima je riješeno pitanje prava vlasnosti. — Uz svaku ovaku ustanovu istakao sam ono, što smeta razumijevanju. Sada ću istaći još ovo:

Već sama terminologija u ovom dijelu zadaje dosta muke. U najvećem dijelu njegovih članova navode se riječi: »loza« i i »predstavnik«. Oba ova izraza označuju pojmove, koji u našem dosadanjem pravu imaju svoj odredjeni sadržaj. Zato je prvo, što je trebalo učiniti, bilo, da se u zakonu točno označi značenje ovih riječi. To je trebalo osobito za izraz »predstavnik«.

U današnjem našem pravu razumijeva se pod predstavnikom ona osoba, koja nema nekoga prava samostalno, nego istom kao predstavnik druge osobe (§ 733. o. g. z.). Ona dakle ima pravo samo po drugoj osobi. Ovo je značenje općenito. U novom zakonu pod ovom riječi razumijevaju se najstariji kolaterali jedne loze sa potomcima ili bez njih. Dakle osobe, koje imaju samostalna prava. Pošto je ovo značenje drugačije, nego što ga ima ova riječ u općem pravu, morao je zakonodavac u novom zakonu upotrijebiti koju drugu riječ, ili, ako je već nije našao, morao je i točno označiti, što pod njom misli.

Uz ovu osnovnu pogrješku imade i ta, što je zakon nepotpun i nejasan i u onim ustanovama, koje sam dosada naveo, ali da se nisam na njih pobliže obazreo. Tako ustanova čl. 9. Po njoj se imade upisati pravo vlasništva na oca, ako je samo jedna porodica. Ne predvidja se slučaj, ako otac nije živ i njegovom smrti ne nastupi zadruga.

Ovo je s formalne strane. Sadržaju se može prigovoriti ako

Digitized by Google

i ne onoliko, koliko formalnoi strani — jer je to skoro nemoguće uz onolike pogrješke — a ono ipak mnogo.

Zakonodavac nije dobro učinio, što je kod uredjivanja pitanja vlasnosti išao svojim putem. Po mojem mišlienju imao je običajno pravo i bilo bi najbolje, da je ovo pitanje uredio u skladu sa tim pravom. Tako bi najbolje odgovaralo pravnoj svijesti naroda i tako bi se najmanje uvelo smetnje u pravni red u zadrugama. Ovako je zakonodavac uzeo za temelj običajno pravo, pa onda ga na mnogo mjesta mijenjao po svojoi volji. Htio je nešto novo, a redovno se je zapleo tako, da su te ustanove izišle tako nejasne i nepotpune, da se ne će moći nikako primjenjivati, a ako se primjene, da će unijeti pravu pometnju u dosadanje zadruge. Tako je s ustanovama o vlasništvu, kada je po srijedi više loza, osobito kada je u lozama različiti broj muških članova. Isto je tako i sa uredjenjem prava vlasnosti ženskih osoba. Tako je udovicama dao veća prava, nego ih imaju po dosadanjim zakonima, iako načelno što više ograničuje prava ženskih osoba. Po čl. 14. pripada udovici pravo uživanja na muževljev dio. Dakle cio bez obzira na broj potomaka. Ako ne će da živi sa potomcima, dobiva udovica ¼ muževljeva dijela u uživanje. Po dosadanjem ramazanskom zakonu ne bi dobila ništa, ako imade diece muža, a po o. g. z. bi se ovaj dio smanjio, ako imade više od 4 potomka.

VI. — Nakon ovih ustanova uredjuje se postupak, na temelju kojega se ima provesti prenos prava vlasnosti. Po čl. 16. imaju postupak provesti kotarski uredi, i nakon toga imaju poglavari ovih ureda izdati odluku o prenosu prava vlasništva. Tu odluku imaju poslati interesentima i kotarskomu sudu. Ovaj će čekati 45 dana, pa ako ne bude prigovora, provest će uknjižbu prema odluci. Ako bude prigovora, on će se raspraviti i donijeti konačno rješenje.

Prema ovomu izgleda, da će se prigovori raspraviti pred kotarskim sudom. To nije jasno, ali se tako može tumačiti. Ako je ovako, nema odredbe, u kojem se postupku ima prigovor raspraviti: parbenom ili izvanparbenom. Svakako je opasna ustanova, da protiv ovakova rješenja nema pravnoga lijeka.

S odlukom o prenosu vlasnosti će izdati kotarski poglavar odredbu, da se u gruntovnici ubilježi, da nekretnine potpadaju pod ograničenja i propise zakona o bivšim kmetskim selištima i t. d. — Ako do toga vremena ne budu izrečene osude na zahtjev o prisilnom otkupu beglučkih zemalja po čl. 2. beglučke uredbe, u samoj će se presudi, odnosno nagodbi unijeti sve, što treba za provedenje u gruntovnici.

U završnim članovima ovoga dijela uredjuju se odnošaji, koji su nastali, nakon što su izdane prethodne odredbe.

Po prethodnim odredbama i kasnijim naredbama zabranjena je svaka dioba kmetskih selišta i svaka promiena u pravu vlasnosti na tim selištima (čl. 22. prethodnih odredaba). — Po čl. 18. priznaje se valjanost d i o b i, koja je provedena bez obzira kada. Što više omogućuje se ovakova dioba i u toku postupka po čl. 16. i 17.

Digitized by Google

Isto se tako priznaje valjanost ugovorima, kojima se dijelovi kmetskoga selišta ili stečenoga begluka po čl. 2. beglučke uredbe o t u đ j u j u. Takove ugovore imaju interesenti prijaviti kotarskomu poglavaru i on će ih odobriti, ako su interesenti ovlašteni po zakonu na zemljište i ako se ugovorom ne vrijedjaju propisi o najmanjoj površini. Ako stranke nisu sporazumne, nezadovoljnu će uputiti na put gradjanske pravde (čl. 19.). — Po istom članu valja i u g o v o r o z a m j e n i ovakovih nekretnina.

Bivša kmetska selišta, koja su iza 25. veljače 1919. ispražnjena, jer je bivša kmetska porodica ili zadruga izumrla, će pripasti zakonskim nasljednicima zadnjega člana bivše kmetske porodice po propisima općega nasljednoga prava u Bosni i Hercegovini. Dakle najveći dio zemljišta, erazi — mirije, po propisima ramazanskoga zakona. Ako takovih nasljednika nema, a imade ženskih lica, koja su se udala u zadrugu, ili domazet bez djece, pripada im to pravo na jednake dijelove. — Iznimka je, ako su ta selišta već privedena svrhama agrarne reforme. — Ako su kmetska selišta iza 25. veljače 1919. napuštena prije upisa prava vlasnosti po novom zakonu, pripadaju državi (čl. 23.).

Jedva da će doći do primjene propis čl. 24., koji odredjuje, da u slučajevima, u kojima postoji mogućnost, da ima još članova bivše kmetske porodice ili zadruge, kojima pripada pravo na selište, imade kotarski poglavar izdati javni oglas, u kojem će te članove tražiti. Po čl. 7. prenos prava vlasništva vrši se samo na ona lica, kojima je na dan stupanja na snagu zakona pripadalo članstvo po čl. 4.—6., a po ovima se članstvo gubi, ako neko stalno napusti težačko zvanje i ne steče na drugoj strani egzistencije. Zato će biti skoro isključena mogućnost, da je netko pridržao članstvo, a da se za njega ne zna.

Sporovi, koji nastanu povodom ovoga zakona, imaju se rješavati pred kotarskim sudovima u prvoj molbi, pred okružnima u drugoj i zadnjoj (čl. 21. i 22.).

Ove ustanove svakako su najbolje izradjene u cijelom zakonu. Izradjene su jasno tako, da ne će biti raznih tumačenja, a osim toga odgovaraju najbolje zahtjevima pravnog reda.

Iako je dosadanjim zakonima bila zabranjena svaka promjena u pogledu kmetskih nekretnina, bivalo je ipak tih promjena mnogo. I ovdje je život bio jači od zakonskih propisa. Život je tražio promet nekretnina, tražio je i diobe. I to se je provodilo. Od vremena, kako je zabranjena svaka promjena u pogledu ovih nekretnina, pa do ovoga zakona, prošlo je skoro 10 godina. Razumljivo je zato, da se kroz ovo dugo vrijeme nije mogao obustaviti promet. Tim više, što je najveći dio zemljišta u Bosni i Hercegovini stajao pod kmetskim odnošajem. Radi toga uspostava prijašnjega stanja, povrata u stanje, kakovo je bilo prije raznih ugovora, ne bi značila drugo, nego uvadjanje nesigurnosti i nereda u pravne odnošaje. Tomu se je izbjeglo naknadnim priznanjem valjanosti ovakovim poslovima i to je svakako vrlo dobro. Može se reći, najbolje u svemu zakonu.

Digitized by Google

Na koncu u ovom prikazu prvoga dijela mogu reći još ovo: Ja mislim, kada se je čekalo s ovim zakonom 10 godina, da se je moglo čekati još malo i izdati zakon, koji bi odgovarao. Ovako je izdan zakon, koji po svojem sadržaju ne odgovara potrebama ni pravnoj svijesti naroda; zakon, koji će radi svoje vrlo slabe izrade unijeti zabunu, uopće zakon, koji se radi svojih nedostataka ne će moći u cijelosti ni primjenjivati. Bez svega toga moglo je biti.

Na ruševinama metalnih valuta i novčanih teorija

Predavanje, što ga je održao dne 23. travnja 1928. u »Udruženju za promicanje ciljeva Lige naroda u Zagrebu« dr. Fran Milobar, sveuč. prof. u Zagrebu.

UVOD.

Prije nego predjem na sam predmet današnjega predavanja moram spomenuti, da sam to predavanje izgradio na pretpostavci, da su gospoda učesnici čitali moje članke o valutama i novčanim teorijama, koje sam u zadnjim godinama objelodanio u našem pravničkom »Mjesečniku«. Jer samo u toj pretpostavci može se predmet iscrpsti u jednom jedinom predavanju, dočim bi inače bilo potrebno više i oduljih predavanja.

Ovomu predavanju dao sam gornji naslov u namjeri, da sa dvije tri riječi predočim ono stanje, ili bolje rečeno, ono opustošenje, koje je nastalo poslije svjetskoga rata na području metalnih valuta i novčanih teorija. Svjetski rat bio je veliko zlo, takvo zlo, da se na njega ne može protegnuti poznata poslovica, da svako zlo imade i svoju dobru stranu — dok ne donese kao konačnu posljedicu panevropsko izmirenje i panevropsku solidarnost mjesto novoga još ubitačnijega svjetskoga rata.

Ali kraj svega zla, što ga je taj rat počinio, ipak se ono opustošenje, što ga je nanio metalnim valutama i novčanim teorijama, ne može tragično uzeti. Jer na ovom području on je oborio samo jedan anahronizam kao što je to metalna valuta u visoko civilizovanim narodima, i jedno na krivim temeljima izgradjeno zdanje, kao što su to bile dosadanje novčane teorije. Metalna valuta svojstvena, prirodjena i savremena je samo onakvim primitivnim (ako se modernim mjerilom mjere) narodnim gospodarstvima, gdje kredit nije razvijen ni svestrano pravno uredjen: onakovim zaostalim narodnim gospodarstvima, koja osim »Kassageschäfte« ili uopće ne poznaju druge poslove ili ih nisu pravno uredila i osigurala. Činjenica je doduše, da se poslije rata opet uvadjaju neke tobožnje »zlatne valute« Ali to ne znači, da je opet prolistalo ono staro ortodoksno stablo nekadanje čiste metalne valute, nego te nove »zlatne« valute naliče kalamljenju mladica na povaljeni i korjenom iščupani čokot. U nauci i teorijama o novcu odveć se malo ili nimalo posvećuje pozornosti jednomu velevažnomu

Digitized by Google

procesu u modernim narodnim gospodarstvima, koji je karakterističan ne samo po razvoj narodnih gospodarstava nego i po razvoj novca. Već skoro jedno stoljeće brode moderna narodna gospodarstva od obale čistoga metalnonovčanoga gospodarstva prema obali čistoga kreditnonovčanoga gospodarstva. Konstantno nosi struja gospodarskoga napretka i razvoja moderna narodna gospodarstva prema ovoj nepoznatoj do sada obali. Ali ona si toga nisu svijesna, ona to ne opažaju, jer im oči zablještavaju zastave metalnih valuta pod kojima brode. Moderna narodna gospodarstva u tolikoj su si mjeri nesvijesna smjera kamo ih struja nosi, da niti u ona dva slučaja, kada je oluja bacila neka ta gospodarstva na samu obalu čistoga kreditno-novčanoga gospodarstva, nisu se mogla snaći i orijentirati, gdje se nalaze, ma da su cijeli decenij na toj obali proživjela i vrlo se udobno na njoj nalazila. Ali unatoč tomu udobnomu osjećanju na ovoj nepoznatoj obali, čim je oluja minula, ova narodna gospodarstva natrag zaploviše prema odavna poznatoj im staroj obali. Jer unatoč udobnosti nisu se osjećala sigurna, jer se u novom i do sada nepoznatom položaju nisu znala orijentirati. Pod ta dva slučaja mislimo onaj decenij austrijske čiste papirne valute iza kraha srebra, i onaj decenij engleske »kontrolirane valute« za i poslije rata. Svjetski rat je prisilio narodna gospodarstva, da malo bolje i pobliže upoznadu ovo buduće čisto kreditnonovčano gospodarstvo, u koje će prije ili kasnije, ali tako sigurno kao što no se veli — Amen u očenašu — ući sva moderna napredna gospodarstva. A što će to reći, opazit ćemo, ako jedno uz drugo postavimo i usporedimo ono jur proživljeno čisto metalnonovčano gospodarstvo i ono tek nadolazeće čisto kreditnonovčano gospodarstvo.

U čistom metalnonovčanom narodnom gospodarstvu novac je isključivo samo metalna novčanica koja svoju vrijednost dobiva od novčanoga metala. Metal je jedini »novčani kapital«. O količini i vrijednosti metala ovisi količina i vrijednost novca, a o ovome napredak ili zastoj, socijalno zadovoljstvo ili nesigurnost. Ali metal je internacijonalni kapital. Prema tomu vlada ovaj sredstvom novca nad sudbinom narodnoga gospodarstva. Narodna gospodarstva podjarmljena su internacijonalnom metalnom kapitalu.

U čistom kreditnonovčanom narodnom gospodarstvu, stvara si narodno gospodarstvo svoj vlastiti nacijonalni »novčani kapital«, kojim se oslobodja hegemonije, često i tiranije, internacijonalnoga novčanoga kapitala (metala). Novac (u vulgarnom smislu) jest papirna novčanica, koja reprezentira jedan dio nacijonalnoga novčanoga kapitala. Taj novac ne ovisi o metalu i njegovoj vrijednosti, jer ovdje metal, odnosno njegova vrijednost igra samo onu ulogu kod vrijednosti ovoga novca, koju igra morska površina kod mjerenja visine gora i dolina.

Svjetski rat oborio je i sve dojakošnje teorije o novcu. Time je pokazano, da nije ispravno graditi nauku o novcu na novčanici i njezinim svojstvima, kako su to činile sve dosadašnje metalističke i antimetalističke teorije. Pokazalo se je, da novac i novčanica nije isto, nego da je novčanica tek jedna i to manje važna strana novca, a glavna strana da je novčani kapital, pa zato da je samo ovaj onaj ispravni fundamenat na

Digitized by Google

kojemu se može sagraditi ispravna teorija o novcu i budućem čisto kreditnonovčanom gospodarstvu.

Već iz ovih dosadanjih navoda opaža se, da tu imade više stvari, pojmova i odnošaja, koje valja precizirati. Tu je bilo govora o teorijama i praksi, o novcu, novčanicama i novčanom kapitalu, o novčanoj teoriji osnovanoj na novčanom kapitalu o prelazu modernih narodnih gospodarstava u čisto kreditnonovčano gospodarstvo. Sve to valja preciznije zaokružiti. U tu svrhu najprije ćemo prikazati odnošaj izmedju dosadanjih novčanih teorija i prakse.

I. TEORIJE O NOVCU I PRAKSA.

Već su stari pedagozi okarakterisali odnošaj izmedju teorije i prakse ovako: »Theoria sin praxi, currus sin axi, praxis sine theoria currus sine auriga«. A u njemačkoj literaturi našao sam još veća priznanja teoriji. Negdje sam čitao, da je teorija praktičaru, što je polarna zvijezda mornaru ili štap slijepcu. Medjutim meni nije poznato područje, gdje bi praksa više bagatelizovala i upravo ignorirala teoriju, nego što to čini novčana praksa. Nu tomu se ne trebamo čuditi, jer sve dosadanje teorije nisu bile praksi ni »auriga« (kočijaš), ni polarna zvijezda, ni slijepački štap. Ako već hoćemo da ostanemo kod gornje latinske prispodobe o kolima, tada bi rekli, da te teorije više naliče »lampašu«, ali ne sprijeda na »boku« kola, već straga na šaragljama. I to tako slabo svjetlećem lampašu, koji dovoljno ne rasvjetljuje niti ono mjesto, gdje se kola prakse od vremena do vremena zaustave. Za metalističku teoriju još bi bolje pristajala prispodoba sa kandelabrom, koji nepomično stoji na jednom mjestu, — onom mjestu, gdje je praksa kroz stoljeća mirovala, pa neprestano rasvjetljuje samo to čisto metalnonovčano gospodarstvo, ne brineći se za sudbinu prakse, koju svedjer napredujuće gospodarstvo goni svedjer dalje nepoznatim putem sa točke hiljadugodišnjega mirovanja. Praksa pako, uvijek bez polarne zvijezde i kompasa teorije, doživljuje u zadnjih sto godina prerazne doživljaje i iskustva. Najprije čisto metalonovčano gospodarstvo, zatim polumetalno mješovito, zatim krah srebra i srebrene valute, prelaz na zlatnu valutu, čistu papirnu austrijsku valutu, za rata englesku »kontroliranu valutu«, krah papirnih valuta, krah zlata i dolarsku valutu u Sjev. američkoj Uniji, te pokušaje povratka na zlatnu valutu. Medjutim metalistička teorija stoičkim mirom stoji na svojem jednom zauzetom stanovištu neuznemirujući se niti krahom srebrene valute, ma da je tim krahom i sama metalistička teorija doživila i svoj vlastiti krah. Čista papirna austrijska valuta izaziva doduše nove, antimetalističke teorije, (Knappovu kartalističku i Gesellovu funkcionalnu), koje stvaraju doduše uspješnu antimetalističku kritiku, ali neuspjele pokuse konstruiranja novih teorija o novcu. I poslije tih novih teorija ostaje bezprikorno funkcijoniranje austrijske papirne valute odmah iza kraha srebrene valute i posred susjednih zlatnih valuta, nerazjašnjeni misterij. Dodje rat, dodje krah i metalnih i papirnih valuta a š njim i krah svih dojakošnjih teorija. I tako danas stoji znanost bez ikakove donekle ispravne teorije o novcu, dakle jednom od najvažnijih faktora u epohi »novčanoga gospodarstva«!!

Digitized by Google

Medjutim ove teorije nisu živile uzalud. Preko njih saznajemo, što je neispravno, a time se olakšava put do ispravnoga. Te teorije su propale, jer su one bile nauka o novčanici, o novčanom znaku, o novčanom simbolu, a ne nauka o novcu. Njihov pad dokazuje, da se ispravna nauka o novcu ne može izgraditi na novčanici i njezinim fizikalnim svojstvima (materijalu), nego, da joj se imade tražiti drugi temelj, takov temelj, na kojem se može izgraditi nauka vrijedeća za sve vrsti novca i sve vrsti novčanoga gospodarstva. A taj i takov temelj jest »novčani kapital«.

Pomanjkanje teorije, koja bi praksi mogla služiti kao kompas, teško se osjeća, a osjeća ju i danas sama praksa. Najbolje se to vidi po onim »cikcakima« i skoro bi rekli komičnim epiciklima, što ih praksa čini na svojem putu.

Vijugasti put, što ga je prevalila praksa u zadnjih sto godina, još bi jasnije upadao u oči, ako bi se grafički prikazao kao serpentina koja se vijuga izmedju dvije crte, t. j. izmedju čiste metalne i čisto kreditnonovčane valute. Kroz mnogo stoljeća u prošlosti stoji novčano gospodarstvo na točki čistoga metalnoga novčanog sustava sve do kraha srebre. Tada prelaze države na zlatnu valutu. Samo Austrija prelazi na čisto kreditnonovčani sustav (»Papirna valuta«). Zlatne valute traju do svjetskoga rata. Austrijska papirna valuta traje do 1901., da se ove godine stavi na zlatnu valutu. — Za rata sve se ratujuće države približuju čistoj kreditnoj valuti, ili se sasvim na kreditnu pretvaraju (Engleska), da se poslije rata opet prema zlatnoj nakrenu.

Toliko na ovom mjestu samo radi zornijega prikaza. Pobliže će se o tom govoriti pod konac ovoga članka.

II. NOVAC, NOVČANICA, NOVČANI KAPITAL.

Prema vulgarnoj terminologiji i vulgarnom shvaćanju, novac je svako novčanica bez obzira na materijal, iz kojega je napravljena, samo ako vrši funkcije novca. Prema metalističkom shvaćanju novac su samo one metalne novčanice, koje faktično t. j. i kao roba, kao deformirani metal onoliko vrijede, koliko na njima kao novcu piše. Sve druge vrsti novca su samo »surogati« novca, doznačnice na pravi, na metalni novac. Vulgarnom shvaćanju su nešto bliži antimetalisti (kartalisti), koji i papirni novac smatraju upravo tako pravim novcem kao i najpunokrvnije zlatiše. No sve ove teorije nisu nam dale do danas zadovoljavajući odgovor na pitanje: šta je novac ili točnije, što je narav, bit (Wesen) novca? Od nevolje i uz puno dobre volje, moglo se nekako prihvatiti tumačnje metalističke teorije, da je franak, marka, rubalj, dolar x-ti dio od 1 kilograma dragoga metala, dok je metal davao vrijednost novcu (u vulgarnom smislu), ili bolje novčanici. Ali kada je skrahiralo srebro i srebrena valuta, a austrijska čista papirna valuta obavljala bezprikorno sve funkcije novca upravo tako kao savremena zlatna valuta u susjednim zemljama, tada je skrahirala i metalistička teorija. A kada je skrahirao njemački, austrijski, ugarski papirni novac, koji je inače posjedovao sve atribute, koje su antimetalisti Knapp i Gesell proglašivali dovoljnima za stvaranje savršenoga novca, tada su skrahirale i te antimetalističke teo-

Digitized by Google

rije. I tako još i danas mi ne imamo nikakove teorije o novcu, koja bi odgovarala činjenicama.

Već negdje prije rekao sam, da se buduća nauka, teorija o novcu mora izgraditi na »novčanom kapitalu«. A podje li se ovim putem, onda se dobije ova kratka definicija novca: »Novac je **mobilizovani** i u forme plaćevnih sredstava zaodjenuti dio narodnogospodarskoga (nacijonalnoga) kapitala«.

A što će to reći? To će reći:

1. Novac je po svojoj naravi kapital, jer je dio narodnoga kapitala.

2. »Mobilizovani dio« t. j. jedan razmjerno maleni dio od velikoga pasivnoga narodnogospodarskoga kapitala aktiviran, t. j. pretvoren u »novčani kapital«.

3. »Plaćevne forme« jesu novčani znakovi, novčanice, koje su doznačnice na stanoviti dio »novčanoga kapitala«.

Malo niže ćemo vidjeti, da ovo vrijedi za svaki novac i za svako novčano gospodarstvo (i naturalnonovčano i metalnonovčano i kreditnonovčano).

Iz spomenute definicije se nadalje vidi, da novac nije jedan jedinstveni kemički elemenat, nego da sastoji iz dvije komponente: iz »novčanoga kapitala« i »novčanih simbola« ili novčanica, plaćevnih forma. Od tih dviju komponenata glavna i odlučna je »novčani kapital«, a sasvim sporedna je »novčanica«. Jer »novčani kapital« je ona materija od koje novčanica prima svoju vrijednost, a po ovoj sposobnost za vršenje svih funkcija novca. Prema tomu novčana forma (znak) vrijedi onoiko, koliko vrijedi novčana materija ili novčani kapital. Ako je zdrava novčana materija ili novčani kapital (to je isto), onda je sporedna stvar, da li je nočvani znak napravljen iz bezvrijednoga papira ili iz dragoga metala. Ako pak oboli, obezvrijedi, od vrijednosti izgubi novčani kapital (novčana materija, onda onoliko izgubi i novčani znak, pa makar bio iz suhoga zlata. Testis est zlatni dolar, koji je spao na 46%, koji je izgubio (1919./20.) tri petine od svoje predratne kupovne snage, jer je novčana materija (zlato) u to vrijeme toliko izgubila od svoje predratne vrijednosti. Da je novčana materija (novčani kapital) glavna komponenta u novcu, a novčanica sasvim sporedna, to dokazuje i rasvjetljuje opet s druge strane austrijska papirna forinta (valuta).

Nije li nad sve interesantna ova pojava i činjenica: papirna valuta siromašne Austrije, koja (valuta) nije imala ni zlatnoga niti čak od skrahiranog srebra pokrića, ne gubi gotovo ništa prigodom kraha srebra i prema tomu njezine do tada srebrne valute, dočim novac prebogate i preobilno zlatom nabujale sjev. američke Unije gubi $^3/_5$ od svoje prvobitne vrijednosti? Ova pojava ostaje misterij za sve dosadanje metalističke i antimetalističke teorije, jer se pomoću istih ta pojava ne može protumačiti, dok »novčana materija« rješava cijeli taj »misterij« na najjednostavniji i logični način. U Austriji, koja niti prije kraha nije imala toliko srebrenoga pokrića, da bi mogla dokinuti prisilni tečaj (za papirni novac), ostala je po krahu srebra uopće bez metalnoga pokrića, bez me-

Digitized by Google

talnoga, dakle internacijonalnoga novčanoga kapitala, već je na njegovo mjesto stupilo i njegovu ulogu (davanja vrijednosti novčanicama) preuzelo bankovno pokriće iliti nacijonalni novčani kapital. A jer je ovaj bio zdrav, potpuno vrijedan, više nego potpuno pokrivao cirkulirajuće papirne doznačnice, zato je ostala i papirna Austrijina valuta netaknuta krahom srebra. U sjev. amer. Uniji stajala je stvar drugačije. Ondje se je na svu silu podržavalo zlato kao novčana materija ili novčani kapital, pa čim je ovaj više oboljevao (uslijed preobilnosti gubio od vrijednosti), tim je više padala vrijednost novcu (novčanicama).

Time, što je Unija pod svaku cijenu vezala novac uz zlato, morao je njezin novac dijeliti sudbinu zlata a ovo sudbinu novca. U Uniji nagomilala se je polovica od sveukupnoga svjetskoga zlata (skoro za 4½ milijarde dolara), a osim toga nagrnula je i poslije rata malne cijela produkcija zlata u Uniju, jer tamo vlada neograničena sloboda kovanja, odnosno kupovanje zlata u neograničenoj količini. Prema tomu kolikogod je Unija zlata kupila (i u podrume zakopala), toliko je izdala novca. Uslijed preobilja novca, moralo je nastupiti obezvrjedjivanje novca, a time i zlata. Kako je prije rata zlato dolaru (novcu) podavalo vrijednost, tako se je desilo i sada — zato je dolaru padala cijena, a onda deflacijonističkim dizanjem dolarske vrijednosti dizala se je vrijednost zlatu. Unija je mogla — teoretski uzeto — učiniti kao i Austrija t. j. napustiti metal, žrtvovati zlato, da poštedi novac. Ali to bi značilo — kada bi to učinila Unija, kao posjednik polovice zlata — demonetiziranje zlata. A zlato, koje je već bilo izgubilo $^3/_5$ svoje kupovne snage demonetizirati, bilo bi značilo dalje ga obezvrijediti — najmanje za još $^1/_5$. A to bi opet bilo značilo ne samo onu zalihu od 4½ milijarde obaliti na $^1/_5$ nego i one silne milijarde, koje je Unija posudila inozemstvu, obaliti na $^1/_5$, jer po ugovoru imadu biti vraćene u zlatu. Radi ove silne zalihe i radi ovih golemih zajmova podržavala je Unija fikciju, da je kod nje samo to zlato novčana materija ili novčani kapital, pa je prema tomu novac (dolar) morao dijeliti sudbinu novčane materije ili novčanoga kapitala.

Isto samo u drugom, staroaustrijskom smjeru vidimo kod engleske »kontrolirane valute«. Koja tri tjedna prije uvodjenja nove t. zv. »zlatne« valute izrekao je sigurno kompetentni sudac u toj stvari, Sir Reginald Mac Kenna o toj »kontroliranoj valuti« ovaj sud: »Povratimo li se na zlatnu valutu, okrenut ćemo ledja osnomu sistemu valute, kojim smo radili zadnjih deset godina. To je bio t. zv. »sistem kontrolirane valute«. Danas znademo bolje nego pred deset godina, što znači jedna kontrolirana valuta, ali smo još uvijek daleko (? Op. p.) od potpunoga shvaćanja iste. Naše prirodno svaćanje (ne prirodno nego uobičajeno metalističko Op. p.) naziva zdravom valutom onu, koja u svojoj zamjenjivosti za zlato posjeduje neku zamjenbenu vrijednost. Pa unatoč tomu je naša (kontrolirana! Op. p.) valuta bila zadnje tri godine stabilnija uz svoje čisto neznatno zlatno pokriće nego li isti zlatni dolar Sjedinjenih Država: — da, ona je dapače u odnošaju spram dolara porasla (u vrijednosti, Op. p.) Engleska dakle kroz deset najkritičnijih godina nije imala u svojoj »kontroliranoj valuti« nego »vrlo neznatno« zlatno pokriće za svoj papirni novac. Pa ipak taj papirni novac engleski ne samo da je bio sta-

Digitized by Google

bilniji nego i vrijedniji od čistoga američkoga zlatnoga dolara! Očevidno je, da taj engleski papirni novac imade svoju veću stabilnosti i veću vrijednost od čistoga zlatnoga dolara, ima pripisati nečemu drugomu, a ne onomu »vrlo neznatnomu« zlatnomu pokriću, koje je postalo i te kako neznatno, ak se sjetimo, da je u to vrijeme zlato izgubilo $^3/_5$ od svoje predratnie kupovne snage. A to nešto drugo jest ono, čemu je i austrijska papirna forinta imala zahvaliti svoju potpunu vrijednost i stabilnost t. j. bankovno pokriće iliti nacijonalni novčani kapital, nacijonalna novčana materija!

Nu ovo, što je do sada rekao Sir Mac Kenna, tek je konstatiranje činjenica; ali odmah ćemo vidjeti, gdje nam pokazuje i razloge te veće stabilnosti i vrijednosti engleskoga papirnog novca nad američkim čistim zlatnim dolarom, pa napokoi i prednosti ovoga engleskoga kreditnonovčanoga sustava nad američkim metalnonovčanim sustavom.

Dalje naime veli Sir Mac Kenna: »Koji je, apstrahirajući kvalitetu zakonitoga plaćevnoga sredstva, onaj bitni faktor koji regulira vrijednost jedne valute? Na to se dade ukratko odgovoriti. Vrijednost jedne valute regulira se ograničenjem njezine količine. Jasno je, da se količina jedne valute dade limitirati na vrlo različite načine. Za volju naše današnje diskusije dovoljno je, da uzmem u obzir dvije metode. Prva je k o n t r o l a k r e d i t a. To je metoda, koja je sada u Engleskoj u uporabi (Mac Kenna govorio je to početkom travnja 1925. Op. p.). Druga metoda dolazi u uporabu pri zlatnoj valuti, gdje ona oblast, koja izdaje novac, imade dužnost, da podržaje zalihu zlata u ustanovljenoj relaciji naprama cjelokupnoj količini nota. P o p r v o m s u s t a v u i m a d e E n g l e s k a B a n k a k a o n a j v e ć i a u t o r i t e t z a r e g u l i r a n j e k r e d i t a n e o g r a n i č e n u k o n t r o l u n a d k o l i k o ć o m v a l u t e. Pri zlatnoj valuti pako nad kontrolom Engleske Banke vlada kretanje zlata.« Drugima riječima to će reći: Engleski papirni novac je dobio veću stabilnost i veću vrijednost od američkog čistoga zlatnoga dolara zato, jer je Engleska Banka bila u stanju, da srestvom kreditnonovčanoga sustava regulira količinu, pa prema tomu stabilnost i vrijednost engleskoga novca, dočim je vrijednost američkoga novca ovisila o količini zlata, a reguliranje količine zlata nije ležalo u rukama Unije. U daljnjem tečaju razlaganja prikazao je Sir Mac Kenna, kako se ovim kreditnonovčanim sustavom, ili — kako ga on naziva — »k o n t r o l j r a n o m v a l u t o m«, d a d e r e g u l i r a t i k v a n t i t e t a p a p r e m a t o m u i v r i j e d n o s t v a l u t e p r e m a p o t r e b a m a v l a s t i t o g a n a r o d n o g a g o s p o d a r s t v a, dok po zlatnoj valuti sve to ovisi o pukom slučaju produkcije zlata. A mi bi dodali — sada i o novčanoj odnosno zlatnoj politici Sjedinjenih Država. — (Ovo razlaganje Sir Mac Kenna navedosmo iz »Neue Freie Presse« od 5. travnja 1925.)

Ova engleska »kontrolirana valuta« i nekadanja austrijska papirna valuta jesu tipovi čistoga kreditnonovčanoga sustava, kreditnonovčanoga gospodarstva. Koja je b i t n a razlika medju njima? To je novčana materija (koja je — nota bene — uvijek kapital, pa ju mi zato i nazivamo novačni kapital, koji podaje plaćevnim fredstvima vrijednost i sposobnost za funkcije novca). U čisto metalnonovčanim sustavima je metal, taj in-

Digitized by Google

ternacijonalni kapital, novčana materija ili novčani kapital, a u tim čisto kreditnonovčanim sustavima (gospodarstvima) je nacizonalni kapital novčana materija.

III. NA PRAGU KREDITNONOVČANE EPOHE.

U prvom broju ovogodišnjega »Mjesečnika pravničkoga društva« razložio sam, da se cijela epoha novčanoga gospodarstva raspada u tri perioda:

a) u naturalnonovčano gospodarstvo, gdje jedno opće rabljeno i potrebovano naturalno dobro (dakle kapital) vrši primitivnu funkciju novca kao pomoćno sredstvo izmjene;

b) u metalnonovčano gospodarstvo, gdje metal (opet kapital) vrši sve funkcije novca,

c) u kreditnonovčano gospodarstvo, gdje kreditna sredstva (opet kapital) vrše funkcije novca.

Svaka novčana teorija, ako hoće da bude historički zaokružena, mora započeti sa naturalnonovčanim gospodarstvom. Ali svaka novčana teorija, koja hoće da ima i praktičnu vrijednost i da gradi na tvrdom tlu činjenica a ne na pijesku hipoteza, mora uzeti za temelj i ishodište čisto metalnonovčano gospodarstvo.

Načela uporabiva za sadanje i buduće stanje novčanoga gospodarstva mogu se i moraju se tražiti samo u onom novčanom gospodarstvu, iz kojega je sadanje stanje novčanoga gospodarstva tako rekuć organski izraslo: iz onoga novčanoga gospodarstva, koje je kroz toliko vijekova i hiljade godina i u tolikim zemljama bezprikorno funkcijoniralo.

U dojakošnjem razlaganju smo neke stvari već razložili, ali neke kao gotove tvrdnje spomenuli, ostavljajući njihovo obrazloženje na zgodnije mjesto. Ovamo spada ona tvrdnja, da je novac vazda »mobilizovani dio narodnogospodarskoga kapitala«; — nadalje, da napredak i razvoj vodi i goni moderna narodna gospodarstva matematičkom sigurnošću u sustav kreditnonovčanoga gospodarstva Ovo dvoje stoji u tako tijesnom vezu kao uzrok i posljedica, pa zato će se najzgodnije prikazati u uporednom razvoju. A početi treba, kako rekosmo, sa čisto metalnonovčanim gospodarstvom (sustavom). U tu svrhu valja najprije precizirati pojam »čistoga metalnonovčanoga« sustava. Pod tim pojmom razumijevamo onakvo novčano gospodarstvo, gdje se »novčani kapital« iliti »novčana materija« sastoji jedino i isključivo samo iz metala, a funkcije novca vrše iz toga metala skovane, potpuno vrijedne, novčanice.

O ovom sustavu valja spomenuti još to, da nam je ovaj sustav danas — kada je već u modernim gospodarstvima faktično nestao ili nestaje — bolje poznat, nego li je bio prije, dok je bio in floribus. To dublje poznavanje stvorile su dvije okolnosti: krah obiju novčanih metala (srebra i zlata), te iskustva sa čisto kreditnonovčanim sustavima (u Austriji i Engleskoj). Dok je bio čisto metalnonovčani sustav u cvatu, dok su novčani metali uživali svoju vjekovnu stabilnost, nije bilo ni praktične ni teoretske potrebe dublje analizirati i rastavljati pojam novca u njegove komponente (materiju i formu, niti stvarati pojmove »novčani kapital« i »novčanicu« (doznačnica na novčani kapital). Jer je »novčani kapital« bio

Digitized by Google

raspršen u novčanicama, rasijanim po cijelom narodnom gospodarstvu. Suma svih novčanica bio je »novčani kapital«. Novčanice su bile vidljivi »novac« cijelomu svijetu, a »novčani kapital« nikomu. Novčanice dakle su bile novac. A metalistička teorija o novcu je uzela za ushodište i temelj novčanicu i njezina fizikalna svojstva.

Ako sada čisti metalnonovčani sustav analizujemo prema kasnije stečenima iskustvima i spoznajama, tada iz njega dobivamo principe vrijedeće za sve vrsti novca i novčanih gospodarstva.

Na sljedećim skrižaljkama prikazat ćemo razvoj novca i novčanih gospodarstva prema »novčanomu kapitalu« ili »novčanoj materiji«, te izvor »novčane materije« (ili kapitala).

A Čisto metalno novčano gospodarstvo.

Novac (u vulgarnom smislu)	Novčana materija ili novčani kapital	Izvor novčane materije ili kapitala
Potpuno vrijedne metalne novčanice krupnije ○ i sitnije ○	Metal= roba= kapital	Domaća **Produkcija** metala **Kupovanje** metala } Exportom robe / Importom metala **Posudjivanje** metala } Importom metala (zajmovi) / Exportom robe

Novčana materija jest metal. Ali pošto je taj metal u isto vrijeme novčana materija i u mnogim drugim narodnim gospodarstvima, to je on internacijonalna novčana materija. A pošto je metal ujedno kapital, to je taj »novčani kapital« internacijonalni kapital« ma da jest novac svagdje nacijonalna institucija i nacijonalni kapital. Dakle internacijonalna novčana materija, internacijonalni novčani kapital a ipak i nacijonalni kapital!! Kako se to onda slaže sa našom prijašnjom tvrdnjom, da je novac i »novčani kapital« ili »novčana materija« »mobilizovani dio narodnogospodarskoga ili nacijonalnoga kapitala«? Na prvi pogled izgleda to kao neko protuslovlje, pa je teže shvatjivo samo u svom čisto metalnom novčanom sustavu. Ali se i ovdje lahko to »protuslovlje« razjasni, ako pogledamo na izvor novčanoga kapitala, odnosno na pretvaranje narodnogospodarskoga kapitala (produkata) u metalnu novčanu materiju. Ovaj metalni novčani kapital dobiva se iz narodnoga gospodarstva na tri načina: Produkcijom metala kod kuće, u kojem slučaju je metal domaći produkt, domaći kapital. Ovako se pretežito dobiva novčani kapital u srednjovječnoj feudalnoj državi. Ili se dobiva ta metalna novčana materija kupnjom. Exportira se domaća roba, a importira se metal. Narodnogospodarski kapitali pretvaraju se u metal, u novčani kapital, u internacijonalnu novčanu materiju. To je pretežito slučaj u novovjekoj policajnoj

Digitized by Google

državi (merkatilizam). Ili se napokon metalni novčani kapital posudjuje, importira, pa se kasnije eksportom robe (narodnogospodarskoga kapitala) naplaćuje (zajmovi). Ovo je pretežito slučaj u modernoj državi.

U čisto metalnonovčanoj epohi vlada uvjerenje, da samo metal, i ništa drugo, može biti novac. Tko ima — bilo to narodno ili pojedinačno gospodarstvo — u obilju toga metala, smatra se bogatim i moćnim. Odatle trka i gramženje za tim metalom i medju državama (merkantilizam) i medju pojedincima ((auri sacra fames).

Iz gore navedenoga se vidi, da je u čistom metalnonovčanom sustavu sav novac, novčani kapital, novčana materija in ultima analysi jedan dio narodnogospodarskoga kapitala, koji se u ovoj epohi obilaznim, trgovačkim putem, pretvaranjem u metal, pretvara u novac.

Naprednim razvojem narodnih gospodarstava razvija se ovaj čisto metalni novčani sustav u mješoviti metalnokreditni novčani sustav, u kojem svi oni principi, koji u čistom metalnom sustavu latentno miruju, izbiju doduše na površinu, ali ostaju ili nezapaženi il nerazumljivi. Tip toga mješovitoga sustava izgleda od prilike ovako:

B Mješoviti metalno-kreditni sustav.

	Novac u vulgarnom smislu	**Novčana materija ili novčani kapital**	
a	**Metalne novčanice i papirne note (zamjenive)**	**Internacionalni: 1/3 metalno pokriće**	**Nacionalni: Bankovno pokriće**
b,	**Samo papirne note (prisilni tečaj)**	**1/3 metalno pokriće**	**Bankovno pokriće**

U ovom sustavu se samo u jednoj trećini »novčanoga kapitala« pretvaraju narodnogospodarski kapitali neizravnim putem, preko metala, u novčani kapital; ostatak »novčanoga kapitala« dolazi izravno iz narodnoga gospodarstva (bankovno pokriće). U čistom metalnom i u mješovitom sustavu vodi hegemoniju ponajvećma srebro. Gdjekada i gdjekuda javlja se i bimetalni novčani sustav. Ali to je zapravo srebreni zlatom protkani sustav. Ta pojava je lako razumljiva, ako se sjetimo, da je uz razmjerno kratke intervale, vladala kroz hiljade godina konstantna relacija izmedju zlata i srebra (1:15). I tako je stajala stvar sve do kraha srebra u 1870-tim godinama

U ovom mješovitom novčanom sustavu izbija na površinu štošta, što se u čistom metalnom sustavu ne opaža. Tu u prvom redu postaje vidljivo, da opstoji kraj novčanice i novčani kapital, kraj papirne note — bakonvno pokriće. Nadalje, da taj »novčani kapital« ne mora biti internacijonalni kapital metal, nego da može biti ne samo u jednom već u daleko pretežitom dijelu nacijonalni kapital. U ovom mješovitom novčanom

Digitized by Google

sustavu je već ovaj nacijonalni dio novčanoga kapitala temelj, na kojem počiva gotovo svakolika težina novčanoga zdanja. To se je najeklatantnije pokazalo i dokazalo prigodom kraha srebra i srebrne valute u Austriji, gdje je cijelu situaciju, cijeli novčani sustav spasio onaj omalovažavani, nezapaženi nacijonalni dio novčanoga kapitala, ono »bankovno pokriće«, od kojega je papirna forinta dobivala svoj životni sok, svoju ekonomsku vrijednost. Ali hiljadugodišnjim metalističkim tradicijama zaslijepljeni svijet nije mogao opaziti, niti prije niti poslije kraha srebra ove inače rukopipateljne činjenice. Ponosnu egzistenciju papirne forinte pripisivalo se svakojakim — da tako reknemo — »okultnim« silama, a za sigurnost — sve, što je prije imalo srebrenu valutu, čim je brže moglo bježalo je pod krov zlatne valute.

Ali ni ova »zlatna« valuta nije prava čista metalna valuta, već je naprosto nastavak mješovitoga metalno-kreditnoga novčanoga sustava. Na slici se ne mijenja ništa drugo, nego da ona jedna trećina metalnoga pokrića u »novčanom kapitalu« nije više srebro kao prije, nego zlato. Dakle temelj novčanoga sustava je i opet nacijonalni dio »novčanoga kapitala«, što će po drugi put dokazati engleska »kontrolirana valuta«. Ta dakle »zlatna valuta« ne pokazuje ništa nova, ništa zanimiva.

Sasvim drugačiju, sasvim novu, do sada još nevidjenu sliku pruža austrijski papirni novčani sustav, koji otvara vidik u jedan novi, do sada neslućeni svijet. Usudio bi se reći, da austrijski papirni novčani sustav znači na području novčane teorije gotovo onoliko, koliko znači na području geografije Kolumbovo otkriće prvoga američkoga otoka San Salvadora. Austrijski čisti papirni novčani sustav bio je za tadanji svijet, za tadanji čisti metalistički mentalitet ne samo jedna do sada nevidjena i neprotumačiva novost, nego tolika nevjerojatnost i aprioristička nerealnost, da taj svijet nije niti za vrijedno držao, da tu pojavu ozbiljno ispita i prouči.

Jednu bezvrijednu po sebi krpicu papira smatrati ravnopravnom i jednakovrijednom sa suhim zlatišem; jedan novčani sustav b e z i k a k o v a metalnoga pokrića smatrati jednako realnim kao zlatni novčani sustav, značilo je ne samo utopiju nego upravo ludost. Badava taj papirni novac izvrsno funkcijonira kod kuće, akoprem u inozemstvu za te papirne krpe dobiješ suho zlato, sve to jesu doduše činjenice, ali to »čisti posli nisu«. Tu djeluju nekakove nepoznate sile, to je nekakav misterij, koji se ni dojakošnjom praksom ni dojakošnjom teorijom ne da protumačiti. Gdje nema metalne trećine pokrića, to da se mora jednoga dana stropoštati. Jer po tadanjem shvaćanju na toj metalnoj trećini sve počiva. Tako barem misle metalisti. Što se pak tiče antimetalista, oni doduše vjeruju i uče, da novac ne dobiva svoju vrijednost od metala, pa prema tomu niti od one metalne trećine, jer novac napokon da uopće ne treba imati svoju vlastitu vrijednost, kako to da dokazuje austrijska papirna forinta. Oni misle, da tu opstoje neke druge, nevidljive, tajne sile, koje papirnom novcu podavaju sposobnost, da funkcijonira upravo onako besprikorno kao i suho zlato. Pa onda poput astrologa gataju, kojemu horoskopu zahvaljuje papirni novac tu moć. Filip K n a p p dolazi do uvjerenja, da je državin »befel« ona čarobna moć, koja bezvrijednom papiru udahnjuje novčanu »dušu«; a Silvio G e s e l l dolazi do uvjerenja, da je

Digitized by Google

monopol funkcije ona »tajna sila«, koja komadić papira pretvara u novac. Oba autora su zastupala svoje nazore sa mnogo oštroumlja, a potonji i sa mnogo temperamenta te ironije i sarkazma na metalističke profesore. Ali rat je sa papirnom valutom, gradjenom na njihovim nazorima, oborio i njihove nauke. Naši pako čitatelji opazit će na prvi pogled i bez ikakova naprezanja duha, gdje leže te »tajne sile«, koje papirnoj novčanici podavaju novčanu sposobnost, ako si pobliže pogledaju sledeće skrižaljke:

Poslije kraha srebra prešle su bogatije zemlje sa srebrene valute na zlatnu, koja je izgledala ovako:

Novac (u vulgarnom smislu)	Novčani kapital (materija)	
	internacijonalni	nacijonalni
Metalne novčanice (zlatne) i Papirne note (zamjenive)	metal (zlato) $^1/_3$	Bankovno pokriće

Austrijska papirna valuta:

Novac	Novčani kapital (materija)	
	internacijonalni ili metal	nacijonalni
Samo Papirne note (nezamjenive)	skoro $\frac{}{0}$ mala zaliha skrahiranog srebra	Bankovno pokriće

Dakle jedino čisti nacijonalni, ne metalni, već kreditni kapital, bankovno pokriće, koje nije bilo tangirano krahom srebra, spasio je cijeli novčani sustav Austrijin od kraha, u koji bi sigurno bio pao Austrijin srebreni (metalni) novčani sustav, kada bi Austrija bila imala isključivo samo srebreni »novčani kapital« ili čistu srebrenu metalnu valutu.

Pošto toga nije opazila ni protumačila ni jedna teorija, i pošto je vladalo metalističko uvjerenje, da bez metalnoga pokriča ne može biti solidnoga i ozbiljnoga novčanoga sustava, to se je i Austro-Ugarska povratila na onaj od hiljada godina poznati i prokušani metalni sustav, ali ovaj put zlatni. I ovdje se stvori neka vrst »zlatne valute«, koja je bila na vlas slična onoj mješovitoj srebro-kreditnoj valuti pod Bb., dočim je u drugim zemljama vladala »zlatna valuta« tipa Ba.

Težina novačnoga sastava je počivala faktično na nacijonalnom novčanom kapitalu, a teoretski i iluzorno na onoj metalnoj (zlatnoj) trećini »novčanoga kapitala«. I ta praksa i ta teorija i ta iluzija je vladala sve do svjetskoga rata.

Digitized by Google

Svaki rat stvara u ratujućoj državi manju ili veću inflaciju. Ratujuća država je prinuđena, da u kratko vrijeme i u brzom tempu baci velike količine novca (novčanica) u narodno gospodarstvo. Pomnožanje količine obara kupovnu snagu novcu bez obzira bio on pokrit čistim metalnim ili mješovitim ili nacijonalnim »novčanim kapitalom«; bez obzira bile novčanice iz čistoga zlata ili papira, bez obzira na to bile sve te novčanice potpuno, premalo ili dapače čak i preko mjere pokrite »novčanim kapitalom« ili »novčanom materijom«. Veliki svjetski rat ruinirao je valute dvojakim putem. Najprije umnoženjem količine novčanica, a zatim premalenim ili prevelikim pokrićem sa »novčanom materijom (kapitalom)«. U Sjedinjenim Državama se to dogodilo osim prevelikim umnoženjem količine novčanica još i odveć prevelikim metalnim pokrićem; u drugim ratujućim državama osim inflacije je nadošlo i pomanjkanje pokrića sa »novčanom materijom« (kapitalom). Jedino u Engleskoj je količina novca (novčanica) svojim umnoženjem oborila vrijednost novcu. Pa zato, jer se je samo jednim putem obarala vrijednost, nije niti tako duboko pala kao u drugim ratujućim zemljama. U američkoj Uniji je nastala inflacija ne samo izdacima za rat nego i kupovanjem svekolike svjetske produkcije zlata. Na taj način zgrnula se je u američkoj Uniji gotovo polovica čitavoga zlata, što ga ima na svijetu (od cca 9 milijardi dolara čitavoga svjetskoga zlata došla je Unija u posjed od 4.2 milijarde dolara zlata). Uslijed toga postala je Unija arbiter vrijednosti zlata uopće.

Prije rata je imala ova Unija doduše onakav zlatni novčani sustav kao i druge zemlje zlatne valute t. j. sa mješovitim »novčanim kapitalom«. Ali nad tim sustavom je vladao čisti metalistički mentalitet. Banknote bile su smatrane prostim doznačnicama na »pravi novac«, a taj je bio zlatiš. Prema tomu novac je bio zlato. Umnoženjem količine novca, padala je novcu vrijednost, a preko novca i zlatu, i pala je na 46% predratne vrijednosti. Ako se sjetimo, da je srebro skrahiralo sa gubitkom polovice svoje vrijednosti, onda možemo mirne duše govoriti o krahu zlata, kada je ovo izgubilo $^3/_4$ od svoje predratne vrijednosti. O krahu zlata može se govoriti i iz slijedećeg razloga: Kaošto je zlatu pala vrijednost uslijed umnoženja novca (dolara), tako mu se vrijednost podigla smanjivanjem količine dolara (deflacijonističkom politikom). Ovime je doduše vještački stvorena umjetna, neprirodna, visina vrijednosti zlatu, ali je utučena njegova prirodna vrijednosti. Od toga časa nema više zlato svoje vlastite vrijednosti nego dolarsku vrijednost. Prije rata je bilo zlato sunce, a novac mjesec: poslije Unijine deflacijonističke politike postao je dolar sunce, a zlato mjesec, koji dobiva svoje svjetlo, svoju vrijednost od dolara. Od toga časa više ne egzistira zlatna valuta, jer valuta ne dobiva više svoju vrijednost od zlata (jer ovo samo ne ima više svoje vlastite vrijednosti). »Zlatna valuta« znači od toga časa — dolarsku valutu. A odakle dolarskoj valuti vrijednost? Zar od skrahiranoga zlata? Ta zlato je danas dolarskoj valuti balast, koji joj potiskuje vrijednost, koja ne da da se digne na predratnu visinu! U američkoj Uniji dogodilo se isto poslije kraha zlata, što u Austriji poslije kraha srebra — samo u grandioznijem stilu. U Austriji je nacijonalni dio »novčanoga kapitala« spasio vriied-

Digitized by Google

nost i one srebrene forintače, što su kolale u Austrijinom narodnom oospodarstvu. A u američkoj Uniji spasio je taj nacijonalni dio »novčanoga kapitala« ne samo novčani sustav, nego i vrijednost zlata na čitavom svijetu, t. j. podao je umjetnu, dolarsku vrijednost zlatu na čitavom svijetu, pa ju podržaje svojim žrtvama do danas. A sada se nameće pitanje: hoće li ovakovo stanje t. j. stabilnost dolara i po njemu zlata potrajati do vijeka ili barem kroz dugo vremena?

Uslijed toga, što je američka Unija naprtila svojim dužnicima dužnost, da kroz kojih 60 godina o n i (a ne ona) kupuju svjetsku produkciju zlata, ne mora ona izdavati dolare za ono zlato, niti umnožavanjem količine dolara potiskivati cijenu dolaru (prema tomu i zlatu). Dužnici će zlato kupovati, te ga Uniji za otplaćivanje duga izručivati, a ova će ga stavljati extra commercium. I tako bi mogla stvar potrajati oko 60 godina, ako se ne bi medjutim zlato od dolara odijelilo.

A to se vjerojatno ne će dogoditi, ako ne nastupi: a) tako golema hiperprodukcija zlata, da bi Unija morala goleme svote novca (dolara) izdavati za kupovanje zlata (a ovo nije vjerojatno); b) opet kakav svjetski rat (a to je neizvjesno); c) kakova velika antikapitalistička ili antisemitska revolucija.

U vrijeme, kada komunističko-socijalistički pokret sve klase i rase revolucionira protiv američko-evropske kapitalističke hegemonije i eksploatacije, držimo, da bi bila lahkoumnost smatrati pogibelji navedene pod b) i c) fantazijama, tim više što te pogibelji mogu i u medjusobnoj vezi nastupiti. Pod utjecajem toga pokreta nije isključena mogućnost, da se nadje stranka ili pokret u samoj Uniji, koji će zahtijevati, da se američki novac odijeli od zlata. Nije isključena mogućnost, da se harangira mase razdraživanjem. Mi smo čitali već i ovakove stvari: da je zlato imovina samo emisijonih banaka, odnosno njihovih dioničara, dakle male šačice gavana, koji su naprtili svoju imovinu cijelomu narodu (n o v c u, koji je imovina cijeloga naroda), da svojim žrtvama diže vrijednost imovini (zlatu) samo male grupice gavana. Da se postigne odijeljenje zlata od novca, ne bi bila dakle nuždna niti kakova revolucija, već je dovoljno predobiti većinu narodnih zastupnika. A kada bi se jednom odijelio novac od zlata, onda bi postalo cijelomu svijetu jasno, da i američka Unija imade čisti kreditnonovčani sustav čisto kreditno novčano gospodarstvo.

E n g l e s k a se je poslije svoje »kontrolirane valute«, dakle poslije čisto kreditno novčanoga sustava koncem travnja 1927. opet »povratila« na »zlatnu valutu«, koja je još manje zlatna od dolarske. Nije zlatna i ne može biti zlatna, kada svoju vrijednost ne dobiva od zlata (koje niti samo ne ima svoje vlastite vrijednosti). Ali dok američka Unija barem podržaje iluziju zlatne valute time, da dozvoljuje neograničenu slobodu kovanja (t. j. kupovanja zlata u neograničenoj količini uz stalnu cijenu), to Engleska ne čini ni to. Jer po novoj »zlatnoj valuti« Engleska Banka niti je obvezana kupovati zlato, niti uz kakovu propisanu cijenu, niti je komu drugomu dozvoljeno kovati osim ove banke. Engleska Banka je dužna samo prodavati 400 unca zlata za 1550 funti novca, ali ga ne mora natrag kupiti, a još manje uz istu cijenu. A to nije nikakov zlatni noovčani sustav nego samo ponješto modificirani prijašnji kreditnonovčani sustav. Engleski novac ne dobiva svoju vrijednost od metalnoga (zlatnoga) dijela

Digitized by Google

»novčane materije« ili »novčanoga kapitala« već od onoga nacijonalnoga novčanoga kapitala.

I tako vidimo, da niti u samoj Uniji nije novac (dolar) niti u Engleskoj funta nije metalna (zlatna) već kregitna valuta, koja ne dobiva svoju vrijegnost od internacijonalnoga metalnoga kapitala, već og nacijonalnoga kreditnoga kapitala. Ako ove države ipak nazivaju svoje novčane sustave »zlatnim valutama« i time dočaravaju širokim neupućenim slojevima iluziju zlatnoga novčanoga sustava, tada to one čine iz specijalnih svojih interesa. Američka Unija je naime najveći posjednik zlata, a Britanija je najveći producent zlata, pa tako niti jednomu od ove dvojice ne konvenira, da se zlato iformalno demonetizira i na taj način spadne možda na $^1/_5$ svoje predratne vrijednosti. Ali drugi narodi ne imaju ni američkih ni engleskih »zlatnih« briga, pa za njih može biti indiferentna vrijednost zlata. Svako narodno gospodarstvo imade dovoljno kapitala, da u njemu mobilizuje potrebnu količinu »novčanoga kapitala« i ovaj pretvori u potpunovrijedne novčanice. Ne samo dosta, nego toliko, da prije prijeti pogibelj preobilja nego nedostatka. Austrijska čista papirna valuta i engleska »kontrolirana valuta« bez tako rekuć ikakova metalnoga pokrića — dobro, strogo realno vodjene pokazaše se i u najtežim danima još stabilnijima i vrijednijima od metalne valute. Za normalne prilike i potrebe ne bi bilo prinuždeno nijedno narodno gospodarstvo posudjivati »novčani kapital« u inozemstvu., jer kreditnonovčano gospodarstvo imade očevidno diametralno oprečnu tendenciju od metalnonovčanoga sustava. Dok ovo potonje donaša sobom kao neko pravilo nedostatak novca, dotle kod metalnonovčanga sustava izbija tendencija preobilovanja. Ali dobra strana leži u tome, da se količina novca neprispodobivo lakše može regulirati prema potrebama narodnoga gospodarstva u kreditnonovčanom sustavu nego li u metalnonovčanom. Upozorujemo na naprijed spomenute izvode Sir Mac Kenna.

Ovime držim, da sam se osvrnuo na sve u uvodu navedene momente, te svrhu mojega današnjega predavanja polučio. Ta je svrha bila vrlo čedna. Ona se je sastojala samo u tom, da jur danas postojeće činjenice i iz njih proizlazeće logične konsekvencije navedem. Radi preglednosti neka mi bude dozvoljeno te činjenice na koncu nanizati.

1. Činjenica je, da poslije kraha srebra i zlata više ne ima pravih metalnih valuta u modernim, naprednim, narodnim gospodarstvima, pošto te valute ne dobivaju više svoju vrijednost od tih metala.

2. Činjenica je, da su austrijski i osobito engleski čisti kreditnonovčani sustavi dokazali, da moderna napredna narodna oospodarstva uopće niti ne trebaju nikakove metale za svoje novčane sustave, jer ih ne trebaju ni za pokriće ni za novčanice.

3. Činjenica je, da su isti netom spomenuti čisti kreditnonovčani sustavi dokazali, da se uz rigoroznu kontrolu kredita, može samim nacijonalnim kapitalom (nacijonalnim novčanim kapitalom) stvoriti potpuno vrijedna, stabilna i potrebama vlastitoga narodnoga gospodarstva daleko bolje odgovarajuća valuta, nego li je to bila metalna valuta.

4. Činjenica je, da metal (zlato) nije niti američkoj valuti (dolaru) niti potreban niti koristan, već kao nepotrebni balast upravo štetan, pa

Digitized by Google

da će prema tomu prije ili kasnije uslijediti i ondje rastava novca (dolara) od zlata.

Ovo potonje moglo bi značiti opću (naime u modernim gospodarstvima) demonetizaciju zlata, koja bi doduše zlato srušila sa njegove neprirodne umjetno stvorene visine cijene, ali bi ga zato smjestilo na prirodnu visinu njegove vrijednosti. A ta prirodna cijena obiju dragih metala pronadjena slobodnom ponudom i potražnjom na svjetskom tržištu, te njihova prirodna relacija, bit će ona »morska površina« na području mjerenja visina vrijednosti valuta, kako je to bilo na početku rečeno. A narodna gospodarstvwa, koja su u čistim metalnonovčanim sustavima (a u velikoj mjeri i u mješovitim) morala prilagodjivati sav svoj napredak sve svoje blagostanje i interese prema »internacijonalnoj novčanoj materiji«, prema internacijonalnomu kapitalu, bez obzira na svoje vlastite potrebe — imat će u kreditnonovčanom sustavu valutu, koja će se bez obzira na metal i njegovu cijenu, ravnati jedino prema potrebama i interesima svojega vlastitoga narodnoga gospodarstva.

Ovime završujem najusrdnije se zahvaljujuć za neočekivanu pozornost, kojom je bilo odlikovano ovo moje odugo i suhoparno predavanje, bez mrve fantazije, bez mrve poezije, bez mrve lirike. Za tu požrtvovnost i samozataju još jednom iskrena zahvalnost!

Iz zakona o štampi

Napisao dr. Miroslav Muha, sudb. vijećnik u Zagrebu.

I. Pokušaj i svršeno djelo.

Zakon o štampi, odredjujući slobodu štampe, već zajamčenu ustavom (čl. 13.), veli u čl. 1.: »Sloboda štampe sastoji se u nepriječenom iskazivanju misli u novinama ili drugim štampanim predmetima ili u slikama, crtežima ili drugim predmetima, mehaničkim ili hemijskim putem napravljenim za umnožavanje, koji su namijenjeni javnosti, ili u tako umnoženim i rasturenim predmetima u granicama, ustavom i državnim zakonima odredjenim.«

Slobodi štampe mogu se postaviti granice dviju vrsta: 1. preventivne i 2. represivne prirode. Granice prve vrste sastoje se u glavnom u ustanovi cenzure; granice druge vrste u zapljeni, t. j. po našem zakonu o štampi zabrani rasturanja (prodavanja), i u kažnjavanju krivičnih djela, počinjenih štampom. Često se u teoriji ograničenja druge vrste ne smatraju ograničenjima slobode štampe. No to je samo igra riječi, jer i same represivne mjere predstavljaju nesumnjivo stezanje slobode štampe.

Zakon, čim postavlja slobodi štampe granice odredjene kaznenim propisima, ustanovljuje prestanak slobode za onaj čas, kada iskazane misli dolaze pod udar kaznenih propisa, odnosno kažnjivost iskazanih misli za onaj čas, kada prekorauju granice, unutar kojih je zajamčena sloboda njihova iskazivanja. Kada zakon tako uvjetovanu (ili stegnutu) slobodu proglašuje koli za »tako umnožene i rasturene predmete« toli za predmete, koji su tek napravljeni »za umnožavanje«, on time označuje i čas, u kojem se pojavljuje kaznena odgovornost. Valja

Digitized by Google

istaknuti, da se riječi »napravljenim za umnožavanje« odnose na sve prethodno nabrojene predmete, dakle i na novine i druge štampane predmete. To se razabira iz odnosa tih riječi prema riječima »ili u tako umnoženim i rasturenim predmetima«, koje obuhvaćaju u podjednakoj mjeri sve nabrojene prethodno predmete, t. j. i »novine i druge štampane predmete«. Ta valjda ne će nitko tvrditi, da sloboda štampe vrijedi za slike, crteže i druge predmete napravljene mehaničkim ili kemičkim putem i tada, kada su umnoženi i rastureni, a da za novine i druge štampane predmete sloboda štampe vrijedi, samo dok nisu još umnoženi i rastureni. Ili da se za slike, crteže i druge štampane predmete pojavljuje kaznena odgovornost već tada, kada su tek napravljeni za umnožavanje, dok da ona za »novine i druge štampane predmete« nastupa istom u trenutku, kada su već umnoženi i rastureni. Moglo bi se moguće prigovarati, da se riječi »za umnožavanje« zboga toga odnose samo na »slike, crteže i druge predmete«, što se samo po sebi razumijeva, da se »novine i drugi štampani predmeti« umnožavaju i rasturaju, te da bi bilo izlišno ustanovljavati za takove predmete slobodu štampe, samo dok nisu još umnoženi i rastureni. Ali taj prigovor bio bi neosnovan, jer sve to važi i za »slike, crteže i druge predmete«, kada se takodjer i oni imadu umnožavati i rasturati i kada je o njima uopće govor u kakovu zakonu o štampi.

I obratno. Kada se kaznena odgovornost pojavljuje za »slike, crteže ili druge predmete« već u času, kada su tek napravljeni za umnožavanje, nema razumnoga razloga, da ne bi to važilo i za »novine i druge štampane predmete«. Da riječi »za umnožavanje« obuhvaćaju i »novine i druge štampane predmete«, izlazi takodjer i iz nesumnjive okolnosti, da se dalje riječi »koji su namijenjeni javnosti« odnose isto tako i na »novine ili druge štampane predmete«. To se jasno vidi iz odredbe čl. 6.: »N a s v i m a predmetima, pomenutim u čl. 1. ovoga zakona, koji su namijenjeni javnosti«, zatim iz odredbe čl. 8.: »Svake novine i...., mora imati p o r e d o z n a č e n j a š t a m p a r a....« i na kraju odredbe čl. 52.: »Kleveta je... n a n a č i n o z n a č e n, u č l. 1. o v o g a z a k o n a.« A kada to vrijedi za riječi »koji su namijenjeni javnosti«, mora to važiti i za riječi »napravljenim za umnožavanje«, budući da se već prema gramatikalnom razlaganju i jedne i druge odnose na isto.

Kaznena odgovornost za štamparske delikte počima prema tome onim časom, kada je napravljen prvi primjerak tiskarskoga proizvoda, t. j., onaj štampani primjerak, koji se ima tek umnožavati i, umnožen, rasturati. Prema slovu zakona taj je početak kaznene odgovornosti odredjen za one štamparske krivice, koje bivaju počinjene iskazom misli. No analogno će takovo pravilo važiti i za sva druga kažnjiva djela, učinjena štampom.

Upozoruje se uzgred, da su se u oblasti austr. i hrv. tiskovnoga prava krivice prve vrste u teoriji nazivale nepravim, a kažnjiva djela druge vrste (štamparsko-policajne prirode) pravim štamparskim deliktima. Takovo je razlikovanje bilo opravdano, jer krivice, počinjene iskazom misli, nisu bile zasebice predvidjene u tiskovnom zakonu, dok bi ono u oblasti zakona o štampi bilo neumjesno, budući da pod udar kaznenih propisa ovoga zakona dolaze isključivo samo krivice u njemu pred-

Digitized by Google

vidjene (čl 42. i 73.). t j. krivice, navedene u VIII. glavi, i ona po čl. 29. z. o. št.

Zbog prirode stvari kaznena odgovornost počima ovdje utvrdjenim časom za pisca, urednika, izdavača i štampara, ali ne za rasturača. Njegova kaznena odgovornost počima istom onoga časa, kad preuzima štamparske proizvode u svrhu rasturanja. Prema § 10. ustr. (hrv.) kazn. zak. kaznena odgovornost za izvjesna lica počima već u času predaje sastava u štampanje. Kako je zakon o štampi postavio početak kažnjivosti u docniji stadij djelatnosti nego li austr. (hrv.) k. z., to je zakon o štampi liberalniji od njega.

S obzirom na činjenicu, što su već u području austr. (hrv.) prava postojala razdvojena mišljenja o značenju početka kaznene odgovornosti, potrebno je i ovo pitanje ujedno raščistiti. Jedni su mislili, da u § 10. k. z. odredjeni početak kaznene odgovornosti znači već svršeno djelo. Ali to nije ispravno. Ako zakon početak kažnjivosti veže za stanovitu djelatnost, jasno je, da su svi prethodni čini nekažnjivi. Za naredjenje § 10. austr. (hrv.) k. z. vidljivo je to i po tome, što je ono smješteno pod marginalnom rubrikom: Pokušaj zločinstva Početak kažnjivosti predstavlja dakle tek pokušaj štamparske krivice. Stadij pokušaja traje po čl. 1. z. o št. sve dotle, dok samo rasturanje nije otpočeto. Kada je rasturanje otpočelo, imademo prema tome svršeno djelo.

Propis §. 10. k. z. i da nije ukinut različnom odredbom §. 1. z. o. št., ne bi važio zbog naredjenja čl. 95. z. o. št., koje ukida ne samo posebne materijalne propise u zakonima o štampi već i ostale materijalne propise o štampi, koji se nalaze u drugim zakonima, naročito u kaznenim zakonima pojedinih pravnih područja. Nasuprot, važi i dalje naredjenje §. 8. k. z. u svemu s tim, da će se početak kažnjivosti prosudjivati po propisu čl. 1. z. o štampi.

Valja podvući, da je način, kako, i mjesto, gdje je zakon o štampi donio odredbu o početku kažnjivosti vrlo neobičan i nezgodan, jer zaklanja pregled i sprečava onu jasnoću, koja se opravdano iziskuje.

Na posljetku valja upozoriti na razliku, koja se ukazuje u pogledu kažnjavanja u austr. (hrv.) pravnom području s jedne strane i u srp. pravnom području s druge strane. Krivična djela, predvidjena u zakonu o štampi, sva su prestupi. Za prestupe pak odredjuje §. 42. srp. kriv. zak., da se pokušaj prestupljenja kažnjava samo u onim slučajevima, u kojima to zakon izrijekom ustanovljuje. Druga alineja citiranoga §. naredjuje doduše: »No ako je pokušaj prestupa učinjen putem pečatnje, onda se kazni u svima slučajevima«. Ali kao materijalni propis o štampi on je stavljen van snage odredbom čl. 95. z. o št. Kako je zakon o štampi samo glede jednoga prestupa (čl. 51.) ustanovio kaznu za pokušaj, to se pokušaj glede drugih prestupa u području, gdje važi srp. kriv. zakon, ne će nikada kažnjavati. Prestup čl. 51. z. o št. zapravo i nije krivica učinjena štampom, te iz toga slijedi, da se pokušaj kažnjivih djela, učinjenih zaista štampom, u srp. pravnom području nikada ne kažnjava U austr. i hrv. pravnom području naprotiv pokušaj će se prema odredbi

Digitized by Google

§. 8. u vezi sa § 239. k. z. i čl. 89. z. o št. uvijek kažnjavati. Tako u teoriji. U praksi ova razlika nema gotovo nikakva značenja.

II. Krivice, koje nisu naročito predvidjene u zakonu o štampi, ne dolaze pod udar toga zakona.

U svojem izdanju zakona o štampi na str. 34., 49. 58. i 73. tumačim, da se na krivice, pomenute u 1. i 2. alineji čl. 42., ne primjenjuju odredbe zakona o štampi već materijalno-pravni propisi kaznenih zakona i procesualno-pravni propisi kaznenih postupnika, odnosno da se naročiti materijalno-pravni i procesualno-pravni propisi zakona o štampi primjenjuju isključivo na krivična djela, predvidjena u tom istom zakonu, t. j. na djelo iz čl. 29. i na ona iz glave VIII.

Moje tumačenje odvaja se od shvaćanja drugih pisaca, te i stol sedmorice, odjeljenje B, u rješidbi od 28. prosinca 1926. Kl. 256/1926. zastupa suprotno mišljenje tako, da je moje razlaganje gotovo osamljeno. Nameće mi se zbog toga dužnost, da svoje stanovište potanje obrazložim. Ujedno prikazat ću i misaoni tok svojih razmatranja, koja su me privela ispravnomu razumijevanju dotičnih zakonskih naredjenja.

Proučavajući naredjenje čl. 42. z. o. št., dobio sam u prvi čas dojam, da se na kažnjiva djela, pomenuta u čl. 42., ne će primjenjivati odredbe zakona o štampi. Taj dojam temeljio se na uvažavanju, da riječi: »po općem kaznenom zakoniku« i »po zakonima, u kojima su predvidjena« znače negativno: ne po zakonu o štampi. No to je bio samo dojam, a ne čvrsto uvjerenje, te sam dalje razglabao.

Očito je, da su kažnjiva djela, predvidjena u čl. 45. i 53. (čl. 41.) z. o št., podvrgnuta odredbama zakona o štampi. Poredjivanjem teksta či. 41. i 42. vidimo, da se riječi, koje dolaze za našu svrhu u obzir, tako reći sasvim poklapaju. Čl. 41. veli: »...odgovarat će pisac, urednik, izdavač, štampar i rasturač svaki za sebe, prema njihovoj subjektivnoj odgovornosti, prema propisima kaznenoga zakonika...« Član 42. prva alin. veli slično: »....lica označena u čl. 33. ovoga zakona odgovaraju kao saučesnici svaki za sebe i prema njihovoj subjektivnoj odgovornosti, po općem kaznenom zakoniku....«

Kada je van svake sumnje, da krivice, predvidjene u čl. 45. i 53. z. o. št., potpadaju pod odredbe zakona o štampi, jer su u njemu predvidjene u glavi VIII. i jer čl. 41. odredjuje samo odstupanje od načela pojedinačne odgovornosti, došao sam do krivoga zaključka, da isto vrijedi i za kažnjiva djela pomenuta u 1. alin. čl. 42. Istina, ima mala razlika u oba teksta. U čl. 41. veli se: »prema propisima kaznenoga zakonika«, dok se u čl. 42. kaže: »po općem kaznenom zakoniku«. Ali sam ovu razliku pripisivao nestalnosti zakonske terminologije. I kada to vrijedi — slijedilo je iz krivoga zaključka — za kažnjiva djela pomenuta u 1. alineji čl. 42., isto mora važiti i za kažnjiva djela, o kojima je riječ u 2. alineji čl. 42. Počinitelji po prvoj alineji »odgovaraju po općem kaznenom zakoniku«, a počinitelji po drugoj alineji, »kaznit će se po zakonima, u kojima su predvidjena«.

Medjutim toga zaključka ja nisam mogao definitivno usvojiti. Prije svega je i dalje dejstvovao moj prvi dojam. Dalje, gornji zaključak mi

Digitized by Google

nije bio ubjedljiv. Nije me uvjeravao naročito zbog pomisli, što bi se riječi 1. al. čl. 42. »odgovaraju po općem kaznenom zakoniku« morale tu mačiti tako, te će se kazna odredjivati po općem k. z. onako, kao što je to navedeno u 2. alineji, dok se riječi čl. 41. »prema propisima kaznenoga zakonika« moraju tumačiti sasvim drugačije, naime tako, da lica, navedena u čl. 33., odgovaraju komulativno i ne singularno. Lanac logičnih zaključaka u potkrepljenje pogrješnoga mišljenja bio je dakle prekinut, i ta okolnost nije mi dopuštala, da definitivno usvojim do sad stvoreno mišljenje. Bio sam već na putu, da prihvatim obrnuto mišljenje t. j. da su krivice, spomenute u obje alineje čl. 42., izlučene iz zakona o štampi, kada li skrenem pažnju propisu čl. 79. t. 9.: »kao i onih iz čl. 42.« Kada se ta odredba uvaži, mora se zaključiti, da je zakonodavac podvrgao odredbama zakona o štampi i kažnjiva djela pomenuta u čl. 42., budući da je on tom odredbom (čl. 79.) uredio ovlaštenje na tužbu po zakonu o štampi. Morao sam dakle uzeti, da je to zakonodavčeva namjera tim prije, što su ta kažnjiva djela i po ranijem srp. zakonu o štampi (čl. 19. 1. alin. i čl. 43.) dolazila pod udar toga zakona. Morao sam se dakle vratiti pogrješnomu mišljenju. Ta pozitivno zakonsko naredjenje t. 9. čl. 79. nukalo me na to svom snagom pozitivne zakonske odredbe.

Pored svega toga nisam se primirio. Dao sam se na razmišljanje o posljedicama tako tumačenoga zakonskoga naredjenja, o njegovoj logičnosti i provedivosti. Predočio sam si ovaj slučaj: Neki list podstrekne na stanovito umorstvo. Odmah iza toga dogodi se upravo podstreknuto umorstvo. Pisac, urednik, izdavač, štampar i rasturač odgovarat će kao saučesnici zločina umorstva u postupku odredjenom po zakonu o štampi sa prekluzijom i formalnom dužnosti dokazivanja, dočim će počinitelj umorstva odgovarati u redovitom postupku. Pa to je jasno, da bi ovakovi zaključci iz spomenutoga tumačenja znali dovoditi strahovitim posljedicama. No opet sam bio na čistu, da uvažavanje nelogičnosti jedne zakonske odredbe samo za sebe ne opravdava tumačenje, koje se protivi zakonu. Lebdilo mi je pred očima osnovno načelo svakog ispravnog tumačenja, da se ovo mora strogo pridržavati zakona. Nije stvar komentatora, da stvara novo pravo, već da istražuje i pronalazi pravi smisao i značenje zakona, prepuštajući zakonodavcu svu odgovornost za posljedice.

Ostao mi je samo još jedan izlaz iz ćor-sokaka, koji bi izlaz bio u tome, da uzmognem dokazati, da je naredjenje t. 9. čl. 79. u pogledu krivica pomenutih u čl. 42. očigledno pogrješno, da je ono ušlo u zakon prostom omaškom u očiglednoj protivnosti sa naredjenjem samoga čl. 42. Usmjerio sam s toga svoja istraživanja u pravcu, da nedvojbeno utvrdim značenje odredbe čl. 42. Uspije li mi dokazati, da je ta odredba izdvojila tamo pomenute krivice ispod udara zakona o štampi, onda je odredba t. 9. čl. 79. pogrješna i bez pravnoga dejstva.

Glavnu pažnju svratih sada proučavanju značenja riječi u 2. alin. čl. 42.: »kaznit će se po zakonima, u kojima su predvidjena«. Postavio sam sebi zadatak, da utvrdim, da li se te riječi imadu tumačiti tako, da se samo kazna odredjuje po odnosnim zakonima ali uz primjenu odredaba propisanih po zakonu u štampi — ili pak tako, da se ne samo kazna odredjuje po odnosnim zakonima, nego da se nemaju primjenjivati ni

Digitized by Google

ostali propisi zakona o štampi, dakle tako, da krivice pomenute u 2. alin. uopće ne dolaze pod odredbe zakona o štampi. Tako isto imale bi se onda tumačiti i riječi 1. alin.: »... odgovaraju po općem kaznenom zakoniku.«

Uporište za rješenje ovoga zadatka pružio mi je čl. 19. u savezu sa čl. 43. ranijega srp. z. o št. »Sve krivice učinjene štampom«, veli čl. 43., »....a i krivice protiv odredaba ovoga zakona izvidjaju i sude sudovi kao hitne stvari.« Isti propisi važili su dakle koli za krivice naročito ustanovljene u ranijem srp. z. o št. toli za sve druge krivice učinjene štampom. Kada dakle krivica nije uinjena štampom, nisu se primjenjivali specijalni propisi ranijega srp. z. o št. Sada je u tom zakonu valjalo tražiti, kojom se terminologijom zakonodavac služi za pojam nedolaženja pod udar specijalnoga zakona. Traženo mjesto našao sam u 2. alin. čl. 19., koji veli: »Same pak učinjene krivice kaznit će se po krivičnom zakoniku, ako nisu naročito ovim zakonom predvidjene.« Prva alineja istoga člana donosila je naredjenje o istim krivicama, koje su pomenute u 1. alin. čl. 42. z. o št., name o neposrednom podsticanju na izvršenje kakova krivčnoga djela z opć. kazn. zakona, ako je podstaknuto djelo i uslijedilo, te je odredjivala, da se kao saučesnici dotičnoga djela »uzimaju svi oni, koji bi ma kojim načinom, obilježenim u čl. 5. ovoga zakona ili prodavanjem ili rasturanjem štampanih stvari neposredno podstakli ...« Takove krivice, jer su učinjene štampom, izvidjale i sudile su se prema čl. 43. 1. alin. ranijeg srp. z. o št. po odredbama toga zakona. Odjednom 2. alin. čl. 19. suprotstavlja tim krivicama »same pak učinjene krivice«. Krivicama dakle, počinjenim neposrednim podsticajem putem štampe, zakon je suprotstavljao sama djela učinjena zbog podsticanja. Za to posljednja djela kaže, da će se kazniti po krivičnom zakoniku. Koje je značenje ovoga naredjenja, odnosno u čemu je razlika izmedju krivica 1. alineje i onih 2. alineje čl. 19. ranijega srp. z. o št.? Za krivice, učinjene prema 1. alin., nije u zakonu o štampi bila odredjena kazna, pak se je ista odredjivala po krivičnom zakonu isto tako kao i za krivice, predvidjene u 2. alin. Razlika se dakle nije mogla sastojati u tome, po kojem zakonu će se odredjivati kazna. Kako je jedna razlika morala da bude, to neminovno slijedi, da se razlika sastojala u tome, što su prve krivice dolazile pod odredbe zakona o štampi, dok se na »same pak krivice« nisu uopće primjenjivali propisi zakona o štampi. Procesualno-pravni propisi nisu se primjenjivali već zbog toga, što »same pak krivice« nisu bile učinjene štampom (čl. 43. r. srp. z. o št.) a materijalno-pravne odredbe zbog izričitog naredjenja 2. alineje čl. 19.

Iz svega toga slijedi, da riječi: »kaznit će se po zakonima, u kojima su predvidjena« odnosno »....odgovaraju po općem kaznenom zakonu«, imadu to značenje, da će se primjenjivati uopće odredbe dotičnih kaznenih zakona, a ne materijalno-pravne odredbe zakona o štampi. Tim utvrdjenjem uspio sam dakle da dokažem, da krivice predvidjene u 1. i 2. alineji čl. 424. z. o št. ne dolaze pod materijalno-pravne odredbe zakona o štampi. A čim nema mjesta primjeni tih odredaba, sasvim je naravno, da se ne će primjenjivati ni postupovni propisi zakona o štampi. To je uostalom izrijekom istaknuto u samom zakonu naredjenjem čl. 73.: »Sva krivična djela učinjena štampom prema odredbama ovoga za-

Digitized by Google

kona....« Hoće da posebice utvrdim i to, da čl. 73. podvrgava postupovnim odredbama zakona o štampi isključivo kažnjiva djela, u njemu naročito predvidjena. Čl. 43. r. srp. z. o št. podvrgavao je postupovnim propisima toga zakona sve krivice, učinjene štampom, dakle koli one, koje su bile naročito u njemu predvidjene, toli one, koje taj zakon nije predvidjao, a učinjene su štampom. Krivice prvo navedene vrste čl. 43. nazivao je krivicama »protiv odredbama ovoga zakona«, dok je one druge vrste označivao sa »sve krivice učinjene štampom«. Takovo nazivanje je doduše nekorektno, jer su i jedne i druge učinjene štampom. No glavno je, da se ustanovi, da je čl. 43. r. srp. z. o št. razlikovao dvojake štamparske krivice, te da je krivice, koje je taj zakon normirao, nazivao »krivicama protiv odredaba ovoga zakona«.

I sadanji z. o št. ističe dvije vrste štamparskih krivica: 1. one, koje su naročito u njemu predvidjene, t. j. one normirane u čl. 29. i u glavi VIII., — 2. krivice, koje »nisu spomenute u ovom zakonu a učinjene su putem štampe« (2. al. čl. 42.). A sad vidimo, da čl. 73. spominje jedino »krivična djela učinjena štampom prema odredbama ovoga zakona.« Sravnjenjem teksta čl. 43. srp. z. o št. i 1. rečenice čl. 73. zakona o štampi utvrdio sam dakle, da krivična djela »prema odredbama ovoga zakona« jesu isključivo krivična djela, koja je zakon o štampi naročito normirao.

Zakon o štampi je prema tome kažnjiva djela, koja nisu u njemu naročito normirana, ali su učinjena štampom, naredjenjem čl. 42. izuzeo ispod svojih materijalno-pravnih a naredjenjem čl. 73. ispod svojih procesualno-pravnih odredaba. Čim je to utvrdjeno, dokazano je, da je gore pomenuta odredba t. 9. čl. 79. naprosto pogrješna, jer je u očiglednoj opreci sa naredjenjima čl. 42. i 73. Tim utvrdjenjem otklonjena je jedina stvarna i ujedno najjača prepona ispravnomu shvaćanju odredbe 1. i 2. alineje čl. 42.

Lako je i razjasniti zakonodavčevu (recte: redaktorovu) omašku. Kada je u čl. 79. uredjivao ovlaštenje na tužbu, on je, imajući pred očima odredbu čl. 43. i 19. 1. alin. ranijega srp. z. o št., naprosto smetnuo s uma drugačija naredjenja čl. 42. i 73. sadanjega zakona, te se tako dogodilo, da je dometnuo: »kao i onih iz čl. 42.«

To konačno utvrdjenje izloženoga tumačenja je uslijedilo istom onda, kada je rukopis moga izdanja z. o št. bio već predan na štampanje, te se time objašnjava i kratkoća tumačenja i ostaci prijašnjega naopakoga tumačenja, n. pr. na str. 29. na kraju 1. st., gdje stoji pogrješno: »i 42.«.

III. Prosudjivanje rezultata dokaza kod rješavanja o stavljanju pod sud. Kvalifikacija kažnjiva djela u zaključku o stavljanju pod sud.

Ima jedno stanovište, koje ne dopušta sudu, da kod rješavanja o stavljanju ili nestavljanju pod sud (čl. 84. z. o št.) prosudjuje rezultat dokaza provedenih u istrazi osim u pitanju, koje od odgovornih prema čl. 33. lica odgovara u konkretnom slučaju.

S obzirom na to stanovište ja sam u svome izdanju zakona o štampi kod čl. 84. opširno obrazložio svoje mišljenje, da se sud naprotiv mora kod stvaranja pomenutog rješenja osvrtati na čitav pribrani dokazni ma-

Digitized by Google

terijal, dakle koliko pogledom na utvrdjivanje odgovornoga lica toliko na postojanje sumnje o krivnji. Nisam pak dugo mogao dokučiti na čemu se temelji ili drugim riječima, odakle potiče to stanovište. Radi toga sam svoje obrazlaganje osnivao koli na odredbama samoga zakona o štampi, toli na propisima austr. i hrv. k. p. Naročito na ovima, jer odredbe z. o št. upravo nukaju, da se cijeni rezultat dokaza, pa sam s toga naslućivao, da protivno gledište izvire iz tradicije naopakoga shvaćanja odnosnih propisa austr. (hrv.) k. p. Mogao sam samo naslućivati, jer za suprotno stanovište nisu izneseni nikakovi razlozi. Tom zgodom se primjećuje, da i sudske rješidbe gotovo redovito donose u svojim obrazlaganjima tek tvrdnje, koje bi trebalo (i te kako!) istom obrazložiti.

Nešto svijetla u podrijetlo suprotnoga stanovišta unijelo je dalje njegovo tvrdjenje, da ocjena obrane tuženoga spada na presudni sud u glavnoj raspravi. Postajalo je sve jasnije, da to stanovište ne može imati svoj izvor u odredbama austr. (hrv.) k. p. Još jasnije se to uvidja iz daljega tvrdjenja toga gledišta, da je jedino raspravni sud vlastan prosuditi pitanje, da li inkriminacije prelaze granice stvarne kritke. Još jasnije, jer se radi o kažnjivosti ili nekažnjivost štampanih napisa, k o j a m o r a p r o i z l a z i t i i z s a m o g a t i s k o p i s a, pak nije shvatljivo, zašto to ne bi mogla prosuditi trojica sudaca van glavne rasprave, kada bi ta ista trojica sudaca, u Hrv. i Slav. dapače jedan sam od te trojice kao inokosni sudac, to mogla, kad sjede u glavnoj raspravi kao sudbeni senat.

Sasvim pak jasno postaje, da to stanovište ne izvire iz austr. (hrv.) k. p., kada ono, razumije se bez obrazloženja, tvrdi, da se u istražnom stadiju nemaju preslušavati svjedoci, koji borave unutar sudskoga područja, i uopće provadjati dokazi osim onih, koji su potrebni za utvrdjivanje odgovornoga lica, t. j. za rješenje pitanja, tko će od lica navedenih u čl. 33. z. o št. odgovarati. To naime tvrdjenje protivnoga gledišta ne stoji ni u kakovu savezu sa austr. (hrv.) k. p.

Suprotno stanovište moglo se dakle stvoriti jedino unutar samoga zakona o štampi. Sad je valjalo ustanoviti, iz kojih njegovih odredaba je to stanovište niklo, kako bi se dokazalo, u čemu leži njegova pogrješnost. Zadatak zaista nije bio lak.

Zakon o štampi normira dvije vrste postupka: 1. skraćeni (izuzetni) i 2. redoviti postupak.

Skraćeni postupak je predvidjen u pretposljednjoj alineji čl. 73. z. o št. Kada stigne blagovremeno odgovor tuženoga, sudac će istražitelj ustanoviti, da li su predloženi svjedoci, koji borave van sudskoga područja. Ako jesu, on će spise predložiti sudu, koji će odlučiti, hoće li se povesti skraćeni ili redoviti postupak. Skraćni se postupak sastoji pak u tome, što se smiesta odredjuje glavna rasprava bez pribiranja dokaznoga materijala, dakle bez provedenja istražnoga postupka.

Ako se nasuprot tuženi nije pozvao na svjedoke van sudskoga područja, redoviti je postupak obavezan. Kada dakle suprotno stanovište tvrdi, da se u istražnom stadiju smiju provadjati samo oni dokazi, koji su potrebni za utvrdjenje, koje od lica odgovornih prema čl. 33. z. o št. mora da odgovara in concreto, to ono ima na umu samo redoviti postupak, jer skraćeni postupak nema istražnoga stadija, nema preslušavanja svjedoka, nema uopće pribiranja dokaza.

Digitized by Google

A redoviti postupak teče ovako: Istražni sudac saopćuje ili dostavlja tužiocu odgovor tuženoga, te mu istovremeno odredjuje rok za podnošenje protivnih dokaza (čl. 75.). Isljedni sudac ima obaviti preslušanje tuženikovih svjedoka u roku od 8 dana poslije predanoga odgovora a u isto takovu roku poslije predanih protivnih dokazala i preslušanje tužiteljevih svjedoka (čl. 83.). Kada su provedeni i svi ostali dokazi i tuženi preslušan, sud stvara rješenje o stavljanju ili nestavljanju tuženoga pod sud (čl. 80. i 84. z. o št.). Treba naglasiti, da zakon, odredjujući preslušanje svjedoka po isljednom sucu unutar rokova od 8 dana, ima na umu baš svjedoke unutar sudskoga područja, jer one van sudskoga područja ima da presluša zamoljeni sud a ne isljedni sudac, i jer se u pravilu njihovo preslušanje zamolbenim putem ne može obaviti u tako kratkom roku, koji se računa od dana primitka odgovora odnosno protivnih dokaza.

U redovitom postupku imadu se doduše provesti i dokazi van sudskoga područja, ali zakonodavac kao da je držao, da u pravilu ne će dolaziti do njihova provedenja prije glavne rasprave, jer će sud ili odrediti na osnovu pretposljednje alineje čl. 73. z. o št. glavnu raspravu bez prethodnoga pribiranja dokaza, ili će se u redovitom postupku poslužiti odredbom čl. 74. i odbiti preslušanje svjedoka van sudskoga područja, ako ih ne privede tuženi sam.

Prema jasno izraženoj intenciji zakonodavčevoj svjedoke van sudskoga područja ne će se u pravilu preslušati prije glavne rasprave, dok je preslušanje onih unutar sudskoga područja u istražnom stadiju obvezatno. A to je upravo obrnuto od onoga, što tvrdi suprotno gledište. A obvezatno je pak preslušanje svih svjedoka unutar sudskoga područja bez razlike, da li oni služe utvrdjivanju lica, koja će odgovarati, il utvrdjenju sumnje o krivnji dotičnog odgovornoga lica. Ta čl. 83. i ne spominje razlike, koju proizvoljno pravi suprotno gledište, a čl. 84. veli: »Po izvršenom preslušanju optuženoga i svjedoka, gdje je ovih bilo« — dakle svih.

Od kuda dakle suprotnomu gledištu osnov za njegovo razlaganje? Kraj citiranih zakonskih naredjenja, koja stoje u opreci sa protivnim gledištem, ovo se nije moglo nikako stvoriti na osnovu temeljitoga proučavanja zakona. Evo kako je ono nastalo:

»Sud će odlučiti, hoće li se odmah iza odgovora tuženih odrediti pretres (glavna rasprava)« .... Kod ove odredbe čl. 73. suprotno gledište je zastalo. Ono je nije proučilo u savezu sa slijedećim odredbama, što više ni sa daljim naredjenjem u istom rečeničnom sklopu: »ili će se prije rasprave provesti dokazi van sudske teritorije.« Ono ju je sasvim protivno elementarnim načelima hermeneutike i egzegetike izdvojilo iz veze s ostalim zakonskim naredjenjima, tako zdvojenu razmotrilo i u njoj nazrelo jedno osnovno načelo u pogledu odnosa istražnoga postupka spram glavne rasprave. A to osnovno načelo sastoji se prema tomu stanovištu u tome, da se u istrazi nemaju uopće provadjati dokazi. To stanovište nije moglo primiti odredbu integralno, jer kraj zasebenih propisa zakona o štampi o pojedinačnoj odgovornosti odgovornih lica kod stvaranja sudskoga rješenja o stavljanju pod sud treba svakako utvrditi, koje će lice odgovarati. Ali tome stanovištu nije smetala činjenica, što ne može svoje

Digitized by Google

načelo primiti integralno, što bi svakako trebalo da čini, ako bi ono bilo ispravno.

A kada se nemaju, izvodi to stanovište, provadjati dokazi o krivnji i nekrivnji izvjesnoga odgovornog lica, razumije se samo po sebi, da se van glavne rasprave t. j. kod stvaranja zaključka po čl. 84. ne smije cijeniti rezultat dokaza, ako su se, dakako po tom stanovištu protivno zakonu, već proveli. Samo se po sebi, uvijek prema tome stanovištu, dalje razumije, da se kod stvaranja zaključka po čl. 84. z. o št. ne smije uvažiti niti obrana tužnoga! Pa čemu onda uopće to vijeće od tri suca, koje imade rješavati o stavljanju ili nestavljanju pod sud? — To stanovište ne zapaža, da zakonska odredba. na kojoj se ono temelji, uopće ne ulazi u okvir redovitoga postupka, već da se istom ustanovljuje izuzetni postupak. To stanovište ne vidi, da sud, kada se služi citiranom odredbom, uopće ne stvara zaključak o stavljanju pod sud. To stanovište nije uočilo, da ova odredba ne predstavlja nikakovo načelo u odnosu istrage spram glavne rasprave sa sasvim jednostavnoga razloga, što uopće nema istrage, kada se ova odredba primjenjuje.

Neobična zbrka pojmova leži u tome, što se iz jedne odredbe, koja predstavlja izuzetak od redovitoga postupka, stvorilo jedno načelo za redoviti postupak! To nije nikakovo tumačenje već iznakaženje zakona. Kako to stanovište brka izuzetak sa pravilom i kako zapada u protuslovlja, vidi se i iz toga, što s jedne strane ne dopušta provadjanje dokaza o krivnji ili nekrivnji, što dosljedno tome ne dopušta prosudjivanje dokaznoga rezultata, pa čak ni obrane tuženoga, a s druge strane smatra preslušanje tuženoga u istrazi bitnim načelom postupka, jer da je ono za prosudjneje stvari od odlučne važnosti.

Kod toga se to stanovište poziva na odredbe člana 80. i 84., koje propisuju preslušanje tuženoga u istrazi. A kako to, da to isto stanovište zanemaruje naredjenje čl. 83. i toga istoga čl. 84., koja propisuju preslušanje svih svjedoka, napose onih unutar sudskoga područja, i uopće pribiranje svih dokaza u samoj istrazi?

Kako je pak moguće, da preslušanje tuženoga bude od odlučne važnosti, kada se sud pri donošnju zaključka po čl. 84. nema uopće, prema tom istom stanovištu, obazirati na njegovu obranu? Usto mora se napomenuti, da prema zakonu o štampi preslušanje tuženoga ne samo što nije od odlučne, već nije ni od kakove važnosti. Ta tuženi prema 4. alineji čl. 73. mora iznijeti u svome odgovoru, a u prekluzivnom roku od 8 dana, sve činjenice i sva dokazala, kojima se kani služiti u kaznenom postupku. Novih činjenica i dokazala u svome preslušanju uopće ne može iznijeti, osim u izuzetnim slučajevima, predvidjenima u 7. alineji čl. 73., i uz pretpostavku, da se njegovo preslušanje obavi poslije predanih protivnih dokaza, što se doduše preporuča, ali nije po zakonu obavezno. Ali i za taj iznimni slučaj zakon ne dopušta provedenje tuženikovih novih dokaza u istrazi, već se prema tome isti mogu provesti tek na glavnoj raspravi. Kako bi onda njegovo preslušanje imalo biti od odlučne važnosti? — Ovo sa preslušavanjem tuženoga znači ne samo očito protuslovlje u tom istom stanovištu već i neuvažavanje ili nerezumijevanje odredbe o prekluziji obrane tuženoga.

Digitized by Google

Prosudjivanje dokaznoga rezultata smije, što se samo po sebi razumije, ići samo dotle, da sud. donoseći svoj zaključak po čl. 84., razumno opravda stavljanje odnosno nestavljanje pod sud. Sud pak ne smije sebi prisvojiti ono prosudjivanje dokaza, koje je po svojoj prirodi priuzdržano presudnom sudu u glavnoj raspravi. Sud je dakle vlastan i dužan, da ocijeni dokazni rezultat takodjer i glede same krivnje u svima onim slučajevima, u kojima je prema razumnom prosudjivanju cijele stvari unaprijed jasno, da tuženi ne će i ne može biti osudjen. N. pr. A. objavi u listu, da je svjedok N. u kaznenom postupku proti B-u iskazao to i to. B tuži A-a zbog klevete. U svojem odgovoru tuženi A ustvrdi, da je svjedok zaista tako iskazao, i u dokaz toga doprinese ovjerovljeni prepis svjedokova iskaza, prema kome se razabira doslovna istinitost tvrdjenja tuženoga. Kako je namjera, s kojom je svjedokov iskaz objavljen, irelevantna, jer zakon kažnjava iznošenje neistinitih činjenica, kada mogu huditi nečijoj časti ili kreditu bez obzira na namjeru objave, a svjedokov iskaz je vjerno reproduciran, t. j. iznešena činjenica je nesumnjivo istinita, to je sud vlastan i dužan, da s uvaženjem rezultata dokaza riješi, da nema mjesta, da se tuženi stavi pred sud. U tom slučaju bilo bi naime a priori jasno, da presudni sud ne bi mogao učiniti drugo no riješiti tuženoga od optužbe — Takov slučaj se je u praksi i dogodio. Sud je, pridržavajući se pobijanoga stanovišta, stavio tuženoga pod sud; no uzalud, jer je tužilac, ispravno ocijenivši položaj, propustio, da podnese optužnicu!

*

Jedna od pretpostavaka stavljanja pod sud je i to, da inkriminirani štampani napis sačinjava učin kakova kažnjivoga djela, koje je predvidjeno u zakonu o štampi, jer samo takove krivice dolaze pod odredbe toga zakona (čl. 42 i 73.). Ta pretpostavka mora svakako ući u sudsko rješenje kao potrebno opravdanje stavljanja pod sud. No nije dosta, da se općenito veli, da se pojavljuje obilježje djela, kažnjava po zakonu o štampi, već valja navesti, da inkriminirani štampani spis tvori učin stanovitoga delikta. To se razumije samo po sebi, jer sudsko rješenje nije zakonski propis, dakle općenita norma, nego primjena zakonskoga propisa na konkretan slučaj. I kako je prećutni zakonski propis, da mora predležati učin uopće jednoga djela, kažnjiva po zakonu o štampi, tako mora sudsko rješenje navesti, koje stanovito kažnjivo djelo predleži u konkretnom slučaju. Općeniti navod, da se uopće radi o krivici, kažnjivoj po zakonu o štampi, ne bi uostalom bio s toga ispravan, jer bi tuženi s jedne strane mogao isto tako općenito prigovarati, da ne predleži nikakovo djelo, kažnjivo po zakonu o štampi, a s druge strane ne bi se on mogao uspješno braniti, kada ne zna, koje kažnjivo djelo sud nazrijeva u inkriminiranom tiskopisu i prema tome, kuda da usmjeri svoju obranu. Zato austr. i hrv. kazneni postupnik i propisuje (§ 207. t. 2. i 3. odnosno § 197. t. 2. i 3.), da mora optužnica sadržavati ne samo čin, i sva zakonska obilježja, koja uvjetuju primjenu stanovite kaznene stavke, već i zakonsko označenje kažnjiva čina, kao što i navedenje onih mjesta kaznenoga zakona, primjena kojih se predlaže. Taj će isti propis primijeniti prema

Digitized by Google

§ 218. austr. i 209. hrv. k. p. i viši zemaljski sud odnosno banski stol, kada stavlja pod optužbu u onim slučajevima. gdje ne predleži optužnica.

To je bilo potrebno iznijeti, jer se sa nekoga mjesta, autoritativnoga po njegovu hijerarhijskom položaju, postojano tvrdi, da kvalifikacija čina spada na presudni sud. Značenje toga tvrdjenja teško je shvatiti. Hoće li se time kazati, da presudni sud nije vezan za kvalifikaciju, koju sud daje činu u svojem rješenju o stavljanju pod sud, onda je izlišno, da se to ističe, kada u to nitko ne sumnja. Ili se hoće time kazati, da sud kod donošenja spomenutog zaključka ne smije kvalificirati inkriminirano djelo, već samo općenito navesti, da je inkriminirani čin kažnjiv po zakonu o štampi. No onda je tvrdjenje prema gore izloženomu pogrješno. Ako pak to tvrdjenje ima značenje, da sud ne samo što ne smije kvalificirati inkriminirano djelo, već da mora zaključivati stavljanje pod sud i u onim slučajevima, gdje glede inkriminiranoga djela nema mjesta primjeni zakona o štampi, samo ako djelo nosi obilježje ma kojega kažnjiva čina, jer da samo presudni sud smije riješiti pitanje o primjeni zakona o štampi, onda to tvrdjenje predstavlja neko mišljenje, koje se samo od sebe kvalificira.

Napominje se, da nije ni tužilac vezan za kvalifikaciju čina po sudu, te da je on s toga vlastan dati činu drugu kvalifikaciju uz pretpostavku, da je uopće ovlašten na progon kažnjiva djela, koje je u pitanju.

IV. Odnos zakona o štampi naprama zakonu o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi.

Prema t. 1. čl. 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi od 2. kolovoza 1921. (Sl. N. br. 170. A.) sačinjava zločinstvo: pisanje, izdavanje, štampanje i rasturanje knjiga, novina, plakata ili objava, ako se time ide za ciljem, koji je tamo potanje označen. Kako zakon o štampi sadržaje propise o krivicama, počinjenim štampom, dakle istim sredstvom, o kojem je riječ u čl. 1. cit. zakona, valja istražiti, da li su krivice ustanovljene u cit. zakonu, a učinjene putem štampe, predvidjene također i u zakonu o štampi. Ako se to utvrdi, onda valja odrediti odnos izmedju ova dva zakona i to tim više, jer je zakon o štampi kasniji zakon.

Svakomu razlogu zabrane, naznačenomu u čl. 19. z. o st., mora odgovarati kažnjivo djelo, predvidjeno u samom zakonu o štampi, jer s jedne strane prema čl. 25. t. 3. poslije svake zabrane slijedi obavezno kazneni progon na tužbu javnih optužnih organa (čl. 79. t. 9.), te jer je s druge strane taj progon samo onda moguć, ako je dotično kažnjivo djelo naročito ustanovljeno u zakonu o štampi (čl. 42. i 73. z. o št.). I zaista, djelo neposrednoga (t. 4. čl. 19.) i posrednoga (2. al. čl. 19.) pozivanja gradjana, da silom mijenjaju ustav ili zemaljske zakone, nalazimo u prestupu čl. 45. z. o št.

Ipak se cit. naredjenje čl. 19. i ono čl. 45. z. o št. stilistički ne podudaraju. Razlika sastoji se u tome, što 2. al. čl. 19. glede posrednoga pozivanja gradjana na silovito mijenjanje ustava ili zemaljskih zakona, sasvim jednako kao i čl. 138. ustava, veli: »samo ako se iz napisa očevidno vidi, da se njime ide na takovo pozivanje gradjana«, dok čl. 45.

Digitized by Google

kaže: »vršeći komunističku ili anarhističku propagandu ili hvaleći upotrebu nasilja«. Ove riječi člana 45. odnose se na posredno pozivanje, a ne i na neposredno pozivanje gradjana, kako nekoji pisci razlažu. To se vidi koliko po istaknutom dodatku obadvjema naredjenjima čl. 19. 2. al. i čl. 45. o posrednom pozivanju toliko prema gramatikalnomu a i logičnomu tumačenju naredjenja čl. 45. Prema gramatikalnomu tumačenju zbog toga, što navedene riječi stoje neposredno iza riječi »posredno«, dok bi gramatički trebale da stoje iza riječi »Ko putem štampe«, kada bi se one imale odnositi na »neposredno« i »posredno« pozivanje. A prema logičnomu tumačenju zbog toga, što je »neposredno pozivanje« jedan pojam sa samostalnim značenjem, dok »posredno pozivanje« to nije, jer ustav (čl. 138.) i zakon o štampi (l. 19. al. 2.) odmah domeću: »samo ako se iz napisa očevidno vidi, da se njime ide na takovo pozivanje gradjana«. A to se prema čl. 45. z. o št. »očevidno vidi u vršenju komunističke ili anarhističke propagande ili u hvaljenju upotrebe nasilja«. Zakon o štampi (čl. 45.) je dao prema tome tumačenju naredjenja ustava (čl. 138.) identificirajući pojam posrednoga pozivanja gradjana, da silom mijenjaju ustav ili zemaljske zakone, sa pojmom vršenja komunističke ili anarhističke propagande ili hvaljenjem upotrebe nasilja. Kako se razabira, to zakonodavčevo tumačenje odredbe ustava pojmovno iscrpljuje posredno pozivanje. Ali i kada bi zakonsko tumačenje bilo restriktivno, ono bi bilo obavezno, jer se naredjenje čl. 138. ustava može ukinuti zakonom (posl. rečenica čl. 138. ustava), te ono nema zbog toga veću snagu od zakona. Prema jasno izraženoj intenciji zakonodavac ni na koji drugi način se ne može pojavljivati »posredno pozivanje« osim na način, koji je označen u čl. 45. z. o št.

Pošto smo tako utvrdili istovjetnost značajnih znakova prestupa, predvidjenoga u čl. 45. z. o št. s odnosnim dijelom, predvidjenim u naredjenju čl. 19. z. o št. o zabrani, možemo istom istražiti, u koliko se krivično djelo ustanovljeno u t. 1. čl. 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti i por. u drž. poklapa sa prestupom čl. 45. z. o št.

Silovita izmjena ustava može se izvršiti jedino via facti upotrebom nasilja prema državnim vlastima, predvidjenim ustavom, za razliku od izmjene putem procedure, predvidjene u čl. 125. i 126. ustava.

Tako isto silovita izmjena zemaljskih zakona može se izvršiti jedino time, da se upotrebom nasilja uopće ugrozi javni mir ili dovede u opasnost javni poredak, jer su mir i javni poredak zajamčeni zakonima. Prema tome »neposredno pozivanje gradjana, da silom mijenjaju ustav ili zemaljske zakone« (čl. 45. z. o št.) identično je sa »podstrekavanjem na nasilje prema državnim vlastima predvidjenima ustavom ili uopće da se grozi javni mir ili dovede u opasnost javni poredak«. To je direktno, neposredno »podstrekavanje« ili »pozivanje«.

Posredno »pozivanje« ili »podstrekavanje« jest prema oba zakona u komunističkoj ili anarhističkoj propagandi ili u »ubjedjivanju drugih, da treba promijeniti politički ili ekonomski poredak u državi zločinom, nasiljem ili ma kojom vrstom terorizma«, što posljednje zakon o štampi ukratko izražuje riječima »hvaleći upotrebu nasilja«.

Digitized by Google

Svaka vrsta komunističke propagande dakle i ona, koja se ne služi neposrednim podsticajem na upotrebu nasilja, predvidjena je koli u t. 1. čl. 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi, toli u čl. 45. z. o. št. To je u prvom zakonu vidljivo iz riječi »ovo važi i za svaku komunističku propagandu«. U drugom zakonu vidi se to iz naredjenja, da je komunistička propaganda ravna posrednom podsticanju gradjanstva, da silom izmijene ustav ili zemaljske zakone. Za pojam komunističke propagande dosta je s toga svaka takova djelatnost, kojom se neposredno ili posredno, na pr. hvaleći ili uzveličavajući istaknuta lica, ustanove, uredjenje, uspjehe i napredak u komunsitičkom ustrojstvu ljudskih zajednica i praveći raspoloženje za komunizam, potiče na pristajanje uz komunizam i komunistički pokret. Zakonodavac polazi očigledno sa pretpostavke, da je postignuće komunističkih ciljeva moguće jedino upotrebom nasilja. Prema tome ne dolazi pod udar citiranih zakonskih odredaba jedino čisto gospodarska i socijalna nauka i ideja o komunizmu.

Došli smo tako do zaključka, da se obilježje kažnjivoga djela, predvidjenoga u t. 1. zak. o zašt. javne bezbjednosti i poretka u državi po svemu poklapa s obilježjem kažnjivoga djela, koje ustanovljuje čl. 45. z. o št.

Valja upozoriti, da je još jedan kažnjivi čin predvidjen u oba zakona. To je »propaganda, kojom se ide na to, da se gradjani ili vojnici ne odazivaju svojim vojnim dužnostima« (t. 4. čl. 1. z. o zašt. javne bezbj. i por. u državi), što odgovara »odvraćanju vojnih obveznika ili lica vojnoga reda od vršenja svoje dužnosti« (čl. 48. z. o št.). Isto tako je i krivica, predvidjena u čl. 69. z. o št., ustanovljena u t. 1. čl. 1. z. o zašt. jav. bezbj. i por. u državi, u koliko su tiskopisi uzapćeni i sadržavaju ono, što je u tom zakonskom propisu zabranjeno.

Kada bivaju dakle kažnjiva djela, koja su predvidjena u oba zakona, učinjena putem štampe, koji će se zakon primjenjivati?

Prije svega valja utvrditi, da se istaknute krivice obaju zakona — osim u obilježju — znatno razilaze. Da napomenemo glavne razlike. Prema zakonu o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi pomenute krivice jesu zločinstva, koja se kažnjavaju smrću ili robijom do 20 godina (čl. 2.), dok su kažnjiva djela po čl. 45., 48. i 69. z. o št. prestupi, koji se kažnjavaju: prvi zatvorom do pet godina i novčano do 50.000 Din, drugi i treći zatvorom samo do 6 mjeseci. Prema prvomu zakonu važe na osnovu čl. 17. i 19. 2. al. propisi općega djela kaznenoga zakonika za bivšu kraljevinu Srbiju (§§. 1.—81. zaključno) sa tim izuzetkom, da će se krivac moći osuditi na smrt, ako je u vremenu učinjenoga djela imao punih 18 godina života, dok po drugom zakonu važe zasebni materijalnopravni propisi, prema kojima na pr. osim pisca, urednika, izdavača (naručioca), štampara i rasturača nitko drugi (slagar, korektor, prevodilac i dr.) ne može biti pozivan na odgovornost. Golema razlika postoji u samom postupku. Prema prvomu zakonu neograničeno važi načelo pronalaženja materijalne istine, dok je to načelo po zakonu o štampi jako suženo. Zbog tih postupovnih propisa čl. 20. zakona o zašt. javne bezbj. i por. u državi bio bi, da je u vrijeme donošenja toga zakona već važio današnji zakon o štampi, nesumnjivo odredio, da se zakon o štampi uopće — a ne samo njegove protivne odredbe — ne će primjenjivati na

Digitized by Google

djela, predvidjena u zakonu o zašt. javne bezbj. i por. u državi. Medjutim raniji srp. zak. o štampi s jedne strane nije donosio zamašitih zasebnih propisa o postupku, a s druge strane zakon o zašt. jav. bezbj. i por. u državi je gore citiranim naredjenjima uklonio njegove zasebne materijalno-pravne propise; na kraju raniji srp. zakon o štampi nije uredjivao kažnjiva djela, predvidjena u zak. o zašt. javne bezbj. i por. u državi; te su se zbog toga ona kao što sva krivična djela, koja nisu u njemu bila normirana, a bila su učinjena putem štampe, kvalificirala i kažnjavala prema zakonima, u kojima su bila predvidjena.

Zakon o štampi se protivi prema gore izloženomu koli materijalno-pravno, toli procesualno-pravno zakonu o zašt. jav. bezbj. i por. u drž. Da li se potonji ukida prvim?

Čl. 20. zakona o zašt. av. bezbj. i por. u državi veli: »Sve ovome zakonu protivne odredbe iz općega kaznenoga zakonika i drugih sporednih kaznenih zakona kao i zakona o štampi, zakona o udruženjima i zborovima i drugih zakona ne će se primjenjivati, u koliko su ovome zakonu protivne, sve dotle, dokle ovaj zakon bude važio.«

Svatko se mora i nehotice zamisliti kod toga naredjenja i nakon doličnoga razmatranja doći do zaključka, da ono imade jedno posebno značenje. Ono znači: 1. da protivne odredbe svih zakona, koji dolaze u obzir, nisu zakonom o zašt. jav. bezbj. i por. u državi ukinute, već glede kažnjivih djela, koja su u njemu predvidjena, tek suspendirane; — 2. da je zakonodavac ovaj zakon proglasio iznimnim i prolaznim; — 3. da je prema ocjeni zakonodavca o prestanku prilika, koje su ovaj zakon izazvale, ostavljeno njegovoj volji, kada će on zakon staviti van snage; — 4. da prema tome ovaj zakon ne može biti ukinut ili izmijenjen prećutno, t. j. drugojačijim uredjenjem istoga predmeta u kasnijim zakonima, već samo nominantnim, t. j. izričitim pozivanjem na nj; — 5. da se na kažnjiva djela, u njemu predvidjena, ne će primjenjivati ni protivne odredbe onih zakona, koji će zamijeniti zakone, postojeće u vrijeme njegova donošenja.

Citirano zakonsko naredjenje (čl. 20.) nam je doduše neobično, ali njegovo značenje ne može biti dvojbeno. Zakonodavac donoseći citiranu odredbu označio je a priori zakon prolaznim i time ispoljio svoju misao, da će isti samo neko vrijeme ostati na snazi. Izmedju terminiranoga zakona, t. j. zakona sa točno označenim vremenskim važenjem, kako na pr. zakon o stanovima, i prolaznoga zakona bez točno odredjenoga roka njegova važenja, kao što je zakon o j. b. i p. u državi, postoji formalna razlika, što prvi zakon prestaje važiti na naprijed naznačeni dan, dok drugi zakon prestaje važiti istom onda, kada ga zakonodavac izrijekom ukine. No stvarno, t. j. u efektu nema razlike.

I jednim i drugim zakonom ne ukidaju se, već se samo suspendiraju protivne odredbe drugih zakona u pogledu predmeta, koji on normira. No suspendiraju se protivne odredbe ne samo zakona, koji su mu prethodili, već i onih, koji su mu slijedili. Kada bi se na pr. za važenje zakona o stanovima donio novi gradjanski zakonik i novi gradjanski postupnik, njihove odredbe, u koliko bi se protivile propisima zakona o stanovima, ne bi ukidale propise toga posliednjega zakona, već bi isto

Digitized by Google

tako ostale in suspenso kao što dotične odredbe sada važećih zakona. A da bi se odredbe, u koliko zadiru u predmete, koje uredjuje zakon o stanovima, nedvojbeno protivile njegovim odredbama, jasno je, Zakon o stanovima donosi naime iznimne odredbe pogledom na iznimne prilike, dok spomenuti zakoni imadu u vidu normalne prilike. Novi gradjanski zakon i novi gradjanski postupnik ukidali bi protivne odredbe sadašnjega gradjanskoga zakona gradjanskoga postupnika, a ne bi tangirali zakon o stanovima. Isti pravni odnos postoji izmedju zakona o z. j. b. i p. u drž. i sviju drugih zakona, koji tu uopće dolaze u obzir. I tim zakonom donešene su izuzetne odredbe pogledom na iznimne i prolazne prilike. Kada bi se danas donio novi kazneni zakon, njegove odredbe, u koliko bi zasijecale u predmet, koji normira zakon o z. j. b. i p. u drž., kosile bi se sa propisima toga zakona, jer bi sadržale uredjenja pogledom na normalne, stalne prilike, koje bi zakonodavac imao na umu. S toga one ne bi ukidale njegove propise. I ovdje novi kazneni zakon ukidao bi protivne odredbe sadanjega kaznenog zakona, a ne bi tangirao z. o z. j. b. i p. u drž.

Izuzetnost odredaba zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi različne je vrsti.

Krivica na pr. neposrednog pozivanja gradjana, da silom izmijene ustav ili zemaljske zakone, odnosno krivica tome saobraznog učina t. 1. čl. 1. zak. o zašt. j. b. i p. u državi morala je ući i u zakon o štampi, jer je to odredio ustav (čl. 13.), a l i j e z a t o k a z n a b l a ž a. Drugo koje krivično djelo ne mora ući u kasniji koji normalni zakon. Krivica na pr. posrednoga pozivanja gradjana na silovito mijenjanje ustava i zemaljskih zakona odnosno krivica tome saobraznoga učina t. 1. čl. 1. zak. o zašt. j. b. i p. u državi n i j e u o p ć e m o r a l a ući u zakon o štampi, jer ustav (čl. 138.) baš glede toga delikta odredjuje, da se ta njegova odredba može ukinuti zakonom, i da ga prema tome kasniji zakon (o štampi) može izlučiti iz niza kažnjivih djela. Što više, koje krivično djelo n e b i s m j e l o biti primljeno u normalni zakon, na pr. krivično djelo »p r i p r e m e ubistva ma koga organa vlasti ili političke ličnosti« (t. 7. čl. 1. z. o zašt. j. b. i p. u državi).

Zakon o zašt j. b. i p. u drž. (al. 2. čl. 19.) dopušta izuzetno od odredbe §. 58. srp. kriv. zak. k a ž n j a v a n j e s m r ć u krivca, koji je tek navršio 18 godina svoga života. Novi kazneni zakon, medjutim, odredjivat će višu dob za dopustivost smrtne kazne. No time ne će on ukinuti protivnu odredbu zakona o z. j. b. i p. u drž. On bi je ukinuo, istom kada bi i z r i j e k o m ustanovio, da ova njegova odredba važi i za navedeni zakon. Inače nikako. To je svakomu jasno. Isto tako ne će kazneni zakon prećutno ukidati ni protivnu odredbu z. o z. j.. b. i p. u drž., da je i priprema ubistva ma koga organa vlasti ili političke ličnosti zločnstvo, koje se kažnjava smrću ili robijom do 20 godna, osim ako ne bi i z r i j e k o m ustanovio, da će njegova odnosna protivna odredba važiti i u pogledu »pripreme« (t. 7. čl. 1. z. o z. j. b. i p. u drž.). Samom njegovom protivnom odredbom nikako. I to je svakomu jasno. A kada je to tako glede tih odredaba, logična nužda upućuje, da je to tako i glede kažnjivih djela, kojih se učin doduše podudara u oba zakona, ali se ona u bilo čemu na pr. u kazni razlikuju. Tumačenje naime, ako je ispravno, mora da je

primjenljivo u cjelini, a ne samo djelimično. Kasniji normalni zakon mora da ukida ili sve protivne odredbe iznimnoga zakona ili nikoju. Kada je jasno, da on nekoje odredbe ne može ukinuti, onda on ne ukida uopće nijedne protivne odredbe.

Zakon o štampi kao normalan i stalan zakon je dakle normirao kažnjivo djelo neposrednoga pozivanja građana na silovito mijenjanje ustava i zemaljskih zakona, jer je to zbog ustava morao, a djelo takova posrednoga pozivanja i djelo odvraćanja vojnih obvezanika ili lica vojnoga reda od vršenja vojne dužnosti, jer je to zakonodavac iz vlastite pobude htio.

No z. o št. normirao je ta kažnjiva djela kao normalna, što izlazi iz primjerenosti kaznene sankcije. I upravo zbog kriterija izuzetnosti i prolaznosti z. o z. j. b. i p. u drž. a normalnosti i stalnosti z. o št. ne može da djeluje načelo: »Lex posterior derogat priori«. Ovo načelo važi u odnosu normalnoga zakona spram isto takova zakona, a i to s ograničenjem, da ukinuće ili izmjena starijega generalnoga prava u pravilu ne mijenja ništa na specijalnom (singularnom) pravu — a ne spram izuzetnoga i prolaznoga zakona. Kako izuzetni zakon ne ukida već samo suspendira protivne odredbe normalnoga zakona, normalni zakon, koji stupa na mjesto starijega normalnoga zakona, ukida doduše protivne odredbe prethodnoga normalnoga zakona, ali ne može upravo zbog toga, što zamjenjuje predjašnji normalni zakon, ukidati protivne odredbe izuzetnoga i prolaznoga zakona.

Ispravnost ovoga mišljenja izbija naročito tada, kada se neke odredbe novoga normalnoga zakona podudaraju sa odnosnim odredbama starijega normalnoga zakona.

Ovakove odredbe starijega normalnoga zakona, u koliko se protive izuzetnomu zakonu, ne smiju se primjenjivati. A kakova bi bila to logika, da bi se iste odredbe novijega normalnoga zakona, koje se dakle isto tako protive izuzetnomu zakonu, najedared primjenjivale samo s toga, jer se nalaze u novijem zakonu?!

Konkretni primjer takovih odredaba nalazimo u odredbama ranijega srp. z. o št. i sada važećega zakona o štampi o pravdanju zabrane kod suda. Zakon o z. j. b. i p. u drž. u čl. 2. odredjuje, da će se predmeti privičnoga djela konfiskovati. Ta se odredba protivi odredbama ranijega srp. z. o št., koje normiraju pravdanje zabrane kod suda, te se one zbog toga na djela, predvidjena u z. o z. j. b. i p. u drž. nisu smjele primjenjivati. Kako to, da bi se te iste odredbe, koje su uz nebitne izmjene prešle u novi zakon o štampi, imale na jednom primjenjivati?!

Sa listovima i drugim štampanim spisima, koji sadržavaju kažnjiva djela, predvidjena u z. o z. j. b. i p. u drž., postupat će se dakle prema odnosnim propisima kaznenih postupaka glede corpora delicti.

U koliko konfiskacija biva obavljena neposredno po istražnoj vlasti (policiji, drž. odvjetništvu) uz premetačinu kuće (pretres stana), ima mjesta žalbi prvostepenomu sudu prema odredbi čl. 11. ustava.

Digitized by Google

O kažnjavanju pometnuća

Predavanje dra Miroslava Vranića, odvjetnika u Zagrebu, održano u Pravničkom društvu dana 3. svibnja 1928.

Gospodje i gospodo!

Razmatrajući pitanje, ima li se namjerno prouzrokovano pometnuće — abortus — smatrati deliktom i kao takovo kažnjavati, ne smijemo smetnuti s uma, da nije svako pometnuće namjerice prouzročeno, već da može i spontano nastupiti. Spontano abortovanje naravno ne može nikako kažnjivo biti, pa je o njemu svaka dalja rasprava suvišna. Ta je činjenica važna samo u toliko, što se u svakom slučaju, koji dolazi pred kazneni sud, mora najprije na čistac izvesti, je li pometnuće spontano ili umjetno, je li se pometnuće i pod kojim se uslovima ima smatrati deliktom i kao takovo kažnjavati.

To pitanje nije novo. Ono je pokrenuto već prije rata, a poslije rata postalo je uslijed silnih političkih i ekonomskih perturbacija pogotovo aktuelno. I kod nas je to pitanje raspravljano. Prof. ljubljanskoga sveučilišta gosp. dr. Metod Dolenc je održao godine 1924. predavanje u Ljubljani, u kojem se zalaže za nedopustivost pometnuća, dočim se profesor subotičkoga pravnoga fakulteta gosp. Čedomil Marković iste godine na predavanju, održanom u Beogradu, zalaže za slobodu pometnuća. Dakle dva oprečna stajališta, ali niti prof. Dolenc ne stoji na jednom apsolutno intrasigentnom stanovištu, pa i on dopušta pod izvjesnim uslovima pometnuće, i ne traži suviše drakonskih kazni.

*

Razmotrimo najprije, što se uopće smatra pometnućem u smislu kaznenih propisa.

Objekt pometnuća je još neiznošeni plod, koji se nalazi u utrobi majke. Čin se pometnuća sastoji ili u usmrćenju takova ploda još u utrobi samoj, ili u prouzrokovanju preranoga poroda pa time i smrti takova ploda. Po kaznenom zakonu od god. 1852., koji vrijedi u Hrvatskoj i Slavoniji, te u bivšim cislitavskim zemljama, nije potrebno kod pometnuća, da je namjera išla za usmrćenjem ploda, dostatna je namjera za prouzrokovanje preranoga poroda, dostatna je namjera za pometnućem, pa makar dijete i na životu ostalo. Budući da je objekt kod pometnuća plod u utrobi majke, to je time i označena razlika izmedju pometnuća i čedomorstva, jer kod potonjega je objekt čina već izvan utrobe majke.

Počinitelj pometnuća može biti majka sama ili u društvu s kojom trećom osobom, a može taj delikt počiniti i koja treća osoba na poticaj majke uz njenu pasivnu privolu, a može ga počiniti i treća osoba protiv volje majke.

Delikt se pometnuća u raznim zakonodavstvima različito kvalificira. Tako francuski code penal smatra pometnuće tjelesnom ozljedom, njemački i predratni ruski deliktom proti životu. Engleska nema kaznenoga zakona, no kažnjava vrlo strogo pometnuće i većina pisaca smatra

tamo pometnuće deliktom proti obiteljskomu redu i moralu, ali ima ih, koji taj delikt smatraju deliktom protiv života i tijela.

Već navedeni kazneni zakon za Hrvatsku i Slavoniju i bivše austrijske zemlje ne svrstava pometnuće pod nijednu od navedenih kvalifikacija, nego ga navodi pod posebnom glavom, pa se prema tome imade smatrati pometnuće deliktom sui generis. Nije potrebno stoga, kako sam već gore rekao, da namjera ide za usmrćenjem ploda već samo za tim, da se prouzroči pometnuće. Isto vrijedi za kaznene zakone Crne Gore i Srbije, dočim se u krajevima, u kojima još vrijedi madjarski kazneni zakon, svrstava pometnuće pod delikte proti životu. Projekt novoga kaznenog zakona za našu državu svrstava pometnuće pod delikte proti životu i tijelu.

Prije nego li uočimo današnje stanje zakonodavstva u pitanju kažnjavanja pometnuća, ogledat ćemo u kratkim crtama historijski razvoj u kažnjavanju toga delikta. Velim u kratkim crtama, jer je za nas sadašnjica od važnosti, dok je prikaz dosadašnjega zakonodavstva samo od tolike važnosti, da se dokaže, da se i u prošlosti pitanje dopustivosti pometnuća raznoliko tretiralo, od posvemašnje slobode do smrtne kazne.

Kod Židova nije pitanje pometnuća bilo aktuelno. Djeca su se smatrala blagoslovom Božjim: časno je bilo imati mnogo djece, pa su se brakovi bez djece smatrali nečasnima. I danas se još tradicijonalne židovske obitelji odlikuju velikim brojem djece. U Mojsijevim se knjigama nalazi samo jedno mjesto, koje se tiče pometnuća: Ako se u borbi izmedju dva muškarca udari koja žena tako, da pometne plod, ali da ona ostane neozlijedjena, kažnjava se krivac na zahtjev supruga novčanom kaznom. Po tom jedinom propisu o kažnjivosti pometnuća izgleda, da je inače pometnuće bilo kod Židova nekažnjivo.

Kod Grka prevladavala je dopustivost pometnuća, a Spartanci idu i dalje, pa nalažu izlaganje kržljave djece na gori Tajgetu.

Starije rimsko pravo ne kažnjava pometnuće. Otac imade ius vitae necisque nad djecom i ženom, pa o njemu ovisi hoće li dozvoliti pometnuće. Budući da je broj pometnuća u prvo doba carstva a time i brakova bez djece silno porasao, to su se izdavale odredbe imovinskoga značaja protiv neženja i brakova bez djece. Stoici su negirali plodu u utrobi, da je čovjek, smatrali su ga dijelom majčinoga tijela, pa se uslijed toga nisu izdavale kaznene odredbe proti pometnuću. Medjutim u savezu s jednim drugim u Rimu razgranjenim deliktom došlo je u doba cara Septimija Severa (222.—235.) do kažnjavanja pometnuća. U Rimu je haralo trovanje u masama, a usko skopčano s time bilo je vračanje. Vračare su pripravljale otrove za trovanje ljudi, ljubavne napitke i sredstva za abortiranje. Vračanje i trovanje smatralo se deliktom i kažnjavalo, pa je i pometnuće potpalo pod kaznu.

Staro germansko pravo je kažnjavalo pometnuće samo, ako je počinitelj bio treća osoba, koja nije bila član obitelji, pa je taj treći bio kažnjavan novčano.

Crkva kršćanska smatra plod u utrobi živim nakon šest do deset tjedana i kažnjava pometnuće takova ploda kao homicidium. Razlozi ovoj strogosti leže u tom,, što živi plod u utrobi ima već svoju dušu, i to dušu opterećenu istočnim grijehom. Ubijanjem ploda u utrobi lišava se

takova duša za vazda carstva nebeskoga, ostaje nespašena. Ubijanje takova ploda teži je prema tome grijeh od ubijanja živoga krštenoga čovjeka, jer ovome nije bila odnijeta mogućnost spasa. Taj nazor kršćanske crkve dominirao je u srednjem vijeku, i crkveni su sudovi kažnjavali pometnuće ekskomunikocijom i predavali krivca na izvršenje smrtne kazne svjetovnim sudovima.

U čitavom se srednjem vijeku pometnuće najstrože kažnjavalo i to pometnuće već »živog« ploda sa smrtnom kaznom, dočim se pometnuće u prvim tjednima začeća blaže kažnjavalo.

Početkom novoga doba javljaju se već i glasovi protiv strogih kazna za pometnuće, ali još svi pisci drže pometnuće zločinom. U doba prosvijećenog absolutizma ustaju enciklopediste Montesquieu, Rousseau i Voltaire oštro proti kažnjavanju pometnuća. Poimence i Beccaria, koji preporučuje brigu za djecu kao najuspješnije sredstvo proti pometnuću.

Načelo, da je namjerno prouzročeno pometnuće delikt, i da se kao takov imade kažnjavati, uzdržalo se do danas, pa sve evropske kao i većina vanevropskih kulturnih država kažnjava pometnuće što blažom što strožom kaznom.

Najstroža kazna zaprijećena je u Engleskoj, gdje se ne kažnjava pometnuće kao takovo, već upotreba i pribavljanje sredstava, koja mogu prouzročiti pometnuće bez obzira na to, da li je žena u drugom stanju ili nije. Kažnjiv je prema tome i pokušaj na nesposonom objektu, a maksimalna zaprijećena kazna može i doživotna robija biti.

Po strogosti druga je Crna Gora. Tu se osobitom strogošću kažnjava treće lice, koje proti volji ili mimo volje majke prouzroči pometnuće, ili se time obrtimice bavi, robijom do 15 godina, a ako prouzroči smrt majke i doživotnom robijom. Raspravlja se pod zasebnom glavom u zakoniku.

U čitavoj se Evropi osim sovjetske Rusije kažnjava pometnuće, pa bi me predaleko dovelo, da prikažem sva zakonodavstva u Evropi.

Sovjetska Rusija je i ovdje donijela znatne modifikacije, pa načelno dopušta pometnuće, no samo uz slijedeće uvjete: a) smije se izvesti samo operativnim putem; b) po liječniku; c) jedino u bolnici i d) besplatno. To je pitanje uredjeno ovako dekretom zdravstvenoga komesarijata iz god. 1920. God. 1924. odredjene su naročite komisije, bez odobrenja kojih se pometnuće ne smije izvršiti. Te komisije davaju dozvolu za pometnuće u svim slučajevima, kad to zdravstvene ili socijalne prilike majke traže. Odobrenje se može vrlo lahko postići, pa je dostatan n. pr. razlog, da bi mati proleterka uslijed poroda morala prekinuti rad. Svako pometnuće, koje se učini mimo gore navedenih propisa je kažnjivo. To naročito vrijedi u onim slučajevima, u kojima liječnik izvrši pometnuće za honorar ili izvan bolnice.

U američkim zemljama vrijede ista načela kao i u Evropi, pa se pometnuće svagdje što blaže što strože kažnjava s tim posljetkom, da je prema statističkim podacima u New-Yorku i apsolutni i relativni broj pometnuća veći nego u bilo kojem drugom gradu. — U Turskoj se kažnjava samo treće lice, dočim žena ostaje nekažnjna. Kažnjivost postoji uslijed toga samo na papiru, a posljedica toga je, da u Turskoj kao uopće u Orijentu gotovo i nema nezakonite djece. — Slično je i u

Digitized by Google

Japanu, gdje se takodjer ne kažnjava trudna žena, dočim Kina uopće ne pozna delikt pometnuća. — U Perziji je navodno radjanje izvanbračne djece zaprijećeno smrtnom kaznom. Pometnuće je dozvoljeno, a nezakonite djece nema.

Orijentalni narodi kao i oni, do kojih evropska civilizacija i kultura još nije doprla, ne poznaju delikt pometnuća. Kod nekih divljih naroda pometnuće je pod izvjesnim uslovima pače i naloženo. Tako n. pr. na otoku Formoza ne smiju žene prije 36 god. radjati. Ako je koja žena prije te dobi zanosila, onda su svećenice imale dužnost, da udarcima u trbuh prouzroče pometnuće takova ploda.

U našoj državi vrijede na različitim pravnim područjima razni propisi o kažnjavanju pometnuća. Spomenuo sam već kazneni zakon od god. 1852., koji vrijedi za čitavo područje, koje potpada pod stol sedmorice, odjelenja A. i B. u Zagrebu. Kažnjava se pometnuće i prouzrokovanje mrtvoga poroda kao zločin, a kažnjava se i pokušaj. Za taj delikt odgovara i majka kao i svako treće lice, koje bilo s njenom privolom bilo bez te privole prouzroči pometnuće. Zaprijećene kazne kreću se u visini od 6 mjeseci do 10 god., za majku je maksimum kasne 5 god. Krajevi predratne Srbije kažnjavaju pometnuće kao delikt sui gneris i to kao prestup a ne kao zločin. Madjarski kazneni zakon, koji vrijedi na području Vojvodine, najliberalniji je od svih kaznenih zakona u državi, pa naročito blaže kažnjava pometnuće izvanbračne djece. U Bosni i Hercegovini vrijede slični propisi kao i u Hrvatskoj, dočim je Crna Gora, kako sam već ranije spomenuo najstroža.

Usprkos velikomu pokretu proti zabrani pometnuća zadržavaju najnoviji projekti kaznenoga zakona u Njemačkoj, u Austriji a i kod nas kažnjivost pometnuća.

Projekat našega kaznenoga zakona iz godine 1922. predvidja robiju do tri godine za majku, a za ostale počinioce do 15 godina. Novi nacrt iz god. 1926. (pod glavom X), koji je podnesen Narodnoj Skupštini na prihvat, predlaže znatno blaže kazne:

Majka se kažnjava zatvorom do tri godine, a ne više robijom, a u osobito lakim slučajevima može sud odmjeriti kaznu po slobodnoj ocjeni. (§ 170.)

Treća osoba, koja pomaže trudnoj ženi s njenim znanjem i privolom, i tko prouzroči istoj pometnuće kažnjava se strogim zatvorom. Liječnik, primalja ili osoba, koja to čini za plaću, kažnjava se robijom do 10 godina (§ 171).

Tko prouzroči pometnuće bez privole žene i proti njenoj volji kažnjava se robijom do 10 godina, a ako odatle nastupi smrt minimalna je kazna 5 godina. Ne kažnjava se liječnik, koji trudnoj ženi prouzroči pometnuće, da bi joj spasio život ili ju očuvao od pogibli po njezino zdravlje.

Mi vidimo odatle veliki napredak u blažem prosudjenju pometnuća naročito prema majci.

Strože od majke kažnjava projekat treća lica, a svom se žestinom svalio na one, koji se obrtimice bave pometnućem, te na primalje i liječnike, pa je ta kazna stroža od one, koju predvidja kazneni zakon za Hrvatsku i Slavoniju.

Digitized by Google

Najznačajnija je odredba, da se ne kažnjava liječnik, koji to pometnuće izvrši iz zdravstvenih obzira, pa je time medicinska indikacija zadobila svoje oficijelno priznanje. Iz stilizacije projekta nigdje ne vidim, da je liječniku zabranjeno pometnuće vršiti protiv volje majke, pa prema tome može liječnik to u interesu majke i proti njenoj volji učiniti, naime ako zdravlje majke doista traži, da se pometnuće izvrši.

Ova odredba i ako je vrlo dobra ne može posvema zadovoljiti u prvom redu zato, jer favorizira ekonomski jače i jer ih ima mnogo, koji liječnika ne mogu platiti. Prema ustanovama o pometnuću kažnjava se mati, koja sama iz zdravstvenih razloga — jer zna, da joj zdravlje ne dopušta porod — prouzroči pometnuće, a nije kažnjiv liječnik, koji to čini. Da se ovaj nesklad popravi morala bi država, ako kazneni zakon u projektovanom obliku stupi na snagu, stvoriti mjere, da se svima, koji su potrebni, osigura besplatna liječnička pomoć za pometnuće. Svakako je poželjno, da ta odredba ostane na snazi, jer će u slučajevima medicinske indikacije ljječnik čiste savjesti moći obaviti potrebitu operaciju, a da se ne će trebati bojati kaznenoga progona.

*

Potrebno je, da se osvrnem i na sredstva, kojima se pometnuće vrši, jer i ako je za problem dopustivosti ili nedopustivosti pometnuća prilično irelevantno, s kojim je sredstvima pometnuće izvršeno, to je ipak sa kriminalističkoga stanovišta i to važno: Radi se o mogućnosti dokaza, da li je koje pometnuće spontano ili umjetno prouzročeno, i o tome, da li je koje sredstvo uopće podesno za pometnuće.

Ta se sredstva dijele pglavito u dvije skupine: u v a n j s k a (mehanička) i n u t a r n j a (kemička). — Izbor ovih sredstava je ogroman, pa je upravo nevjerojatno, što sve ljudi upotrebljuju za pometnuća i čemu se sve ne pripisuje moć, da djeluje u svrhu pometnuća. Iz ogromne liste sredstava i propisa za pometnuće saopćit ću tek neka, pa ćete i sami uvidjeti, da mnoga sredstva i mnogi propisi sigurno ne vode do željenoga rezultata, ali da su zato pogibeljni po život i zdravlje majke.

V a n j s k a s r e d s t v a su rjedja od unutarnjih; — radi se o tom, da se mehaničkim putem prouzroči pometnuće. Naročito u kasnijim mjesecima trudnoće misle mnoge žene, da će se teškim i napornim fizičkim radom riješiti čeda. Udarci u trbuh, nagli skokovi, trajna sistematska masaža trbuha mogu navodno prouzročiti pometnuće. Česti su operativni podhvati iglama za pletenje, žicom ili bilo kakovim oštrim predmetom u maternicu. Da su sva ta sredstva silno pogibeljna po ženu, ne trebam niti naglasiti. I vruće kupelji spadaju medju vanjska sredstva. Medju ova ubrajamo i operativni zahvat liječnika, koji plod perforacijom iz utrobe odstranjuje.

N u t a r n j a s r e d s t v a su u obliku kojekakovih mješavina i tekućina bezbrojna. Ovdje fantazija, praznovjerje i glupost caruju. Pije se sapunica, petrolej, katran, fosfor i arsen, pa rastopina krede i t. d. i t. d. Na glasu su neke vrste crnogorice, koje da prouzročuju pometnuće, naročito Thuja, zatim kojekakovo korijenje, pa šafran, koji je već kod starih Grka bio upotrebljavan u tu svrhu. Medju često upotrebljavana sredstva spada i kinin, koji uživa glas, da sigurno djeluje kod poremećenja men-

Digitized by Google

struacije, te drugi kojekakovi mdjkamenti, koji se preporučuju javno u novinama, pa sam takove oglase često i u našim novinama čitao.

Nijedno od tih sredstava nije sigurno, a mnoga su uopće posvema nepodesna. Jedino sigurno sredstvo je operativni zahvat liječnika, a taj — kao i svaka druga operacija — može po zdravlje majke biti štetan, što naročito naglašujem, jer se odatle vidi, da nema sredstava za pometnuće — osim bezazlenih, s kojima uopće nije moguće pometnuti — koja nisu štetna po majku.

*

Kako smo već gore razložili gotovo sve kulturne države smatraju pometnuće deliktom i kažnjavaju ga, pa se pitamo, zašto se pometnuće smatra deliktom, zašto se kažnjava i u čijem se interesu kažnjava. — Tko je oštećenik kod pometnuća? To može da bude prvo plod sam, drugo mati, treće otac, četvrto država i državni interesi.

Ako tvrdimo, da je plod sam zaštićen, onda polazimo sa stanovišta da je plod samostalno tijelo, i da nije dio majčina tijela, pa nastaje pitanje, od kojega je časa začetak samostalno tijelo. Kanonska doktrina, da plod izmedju 6—10 tjedana počinje da živi, ne može danas više da vrijedi, niti možemo plod od stanovitoga vremena tek smatrati živim. Plod se već od začeća dalje razvija i besprekidno raste, pa ne možemo samovoljno odrediti zaštitu tek od stanovitoga vremena. Treba mu dakle tu zaštitu pružiti već u času, kada se sperma spoji s ovarijem. Ispiranje poslije spolnoga akta znači prema tome već pometnuće, a to se — ako se štite interesi ploda — ne bi smjelo niti onda vršiti, kada to zdravstveni razlozi majke kategorički traže. Medjutim čemu zaštititi nešto, što još nema svijesti o svojem bistvu, niti ćuti kakovu bol. Zar je zbilja grijeh oduzeti život biću, koje za život je i ne zna, i koje još nije ugledalo danje svjetlo? Držim, da su interesi takova bića često zaštićeniji pometnućem, nego da ugleda svijet krživljavo i bolesno, od prvog časa i sebi i okolici na teret. Plod sam prema tome ne može biti objektom zaštite.

Ako je mati zaštićena propisima o kažnjavanju pometnuća, jer se time dira u njen tjelesni integritet i jer svako pometnuće može imati štetenih posljedica po trudnu ženu, ne bi te kazne smjelo biti onda, kada je mati sama počinitelj, a niti onda, ako je pometnuće njenom privolom po trećem prouzročeno. Ako je plod dio ženinoga tijela, ne može se ženi zabraniti, da ga odstrani, kao što joj nitko ne može zabraniti, da sebi odreže — recimo — prst na ruci.

Ako govorimo o zaštiti oca, onda može ovdje govor biti samo o bračnom ocu, jer tome se ne može osporiti, da u braku ima neko pravo na dijete. Ako priznamo tu zaštitu ocu, morali bi ostaviti nekažnjene sve slučajeve, gdje je otac sporazuman s pometnućem. To nije predvidjeno ni u jednom zakonodavstvu, pa stoga ne možemo niti oca smatrati oštećenikom.

Ostaje nam konačno država i njeni interesi. Ti su interesi raznovrsni. U interesu je svake države iz imperijalističkih razloga, da imade što više žitelja, a dozvola pometnuća mogla bi porast pučanstva ograničiti. To je faktično i glavni razlog, da sva evropska i evropski orijentirana legislatura zadržava delikt pometnuća. Država treba ljude, treba

Digitized by Google

radnike i porezovnike, treba konačno vojnike. Na kvalitet se ne polaže važnost, glavno je kvantitet. Možda nije daleko vrijeme, kada će sve države uvidjeti, da nije glavno broj, i da kvalitet države ne ovisi o brojčanoj snazi već o kvaliteti njezina pučanstva, a ova je često u obrnutom razmjeru prema broju stanovništva. Otvoreno se naravno nigdje ne veli, da se iz populacijonističkih razloga brani sloboda pometnuća; — u istini je samo to razlog, koji je prema vani markiran time, da je u interesu javnoga morala i reda potrebno, da se zabrani pometnuće. Ne znam, da li se općenito danas pometnuće smatra nemoralnim, naročito na selu, ali znam, da se danas u gradovima i ne taji, ako se pometne. Sve da je pometnuće i nemoralno, nije to još razlog za kažnjavanje, jer svaki nemoralni čin ne mora uvijek biti i protupravan, ima pače mnogo nemoralnih čina, koji uživaju i pravnu zaštitu: Svatko, koji je imao kada posla sa zaštitom posjeda, zna da često i najnemoralniji posjednik uživa zaštitu pred onim, koji bi po ljudskom shvaćanju o pravednosti imao biti u pravu.

Što se pak tiče zabrane pometnuća u interesu populacijonističke politike, sumnjam, da se sa zabranom pometnuća može štogod postignuti. Ima li uopće svrhe, da se država brine za intenzivni porast pučanstva i je li doista u interesu svake zemlje, da ima što više pučanstva? Ja bih na to odmah negativno odgovorio, osobito za današnje ekonomske prilike. Čut ću možda odgovor, da naša država ne trpi od prenapučenosti i da smo prirodnim bogatstvom obdarena zemlja. O tom bogatstvu naše zemlje uvijek čujemo, ali je krvava ironija ovo vječito udaranje u talanbase o prirodnom bogatstvu zemlje, u kojoj se na ulici sabire za one, koji doslovno umiru od gladi. Kazat ćete, da kraj poštene državne uprave ne bi trebalo da bude ni gladnih ni besposlenih u državi i da bi bilo dosta i hrane i posla za sve. To je točno, ali dok te poštene uprave nema i dok nema ni izgleda, da se u dogledno vrijeme te prilike poprave, nema smisla medju gladne i besposlene slati nove legije gladnih i besposlenih, za koje se onda država i ako ne izdašno, ali ipak nekako brinuti mora.

Državi je stalo do toga, da ima što brojnije pučanstvo, bez obzira na to, da li je to pučanstvo sposobno, da se samo prehrani i da se poštenim načinom prehrani. Naglašujem poštenim načinom, jer je glavni motiv svih delikata iz koristoljublja nužda i bijeda, a ova raste s brojem stanovnika. Čudno je, da države, koje iz populacijonih razloga sprečavaju pometnuće, na drugoj strani same uvode mjere, koje sprečavaju nastojanja za povećanjem pučanstva. To je u prvom redu ustanova celibata i zapostavljenje nezakonite djece. Zabranjuje se pometnuće, a velikom broju nezakonite djece ne daje se mogućnost življenja. Jedina zaštita, koju država takovoj djeci daje, je pravo na tužbu za alimentaciju proti ocu uz oprost od takse na istu, ako mati doprinese svjedočbu siromaštva. Krajevi predratne Srbije po francuskom uzoru ne poznaju ni te zaštite, jer tamo nema alimentacijonih parnica proti nezakonitomu ocu. Možda je to i bolje, jer je majci prištedjena tortura mnogogodišnjega čekanja na osudu, koja u mnogim slučajevima ostane neovršiva. Vodim u svojoj pisarni jednu takovu parnicu još iz godine 1921., u kojoj usprkos tome, što je za stranu oca priznato, da je u kritično vrijeme spolno općio sa majkom djeteta, do danas — dakle punih sedam godina — još nema pravomoćne osude. Sreća je kod toga, što se dijete, o kojem se radi, ne

Digitized by Google

nalazi kod majke nego kod tudjih ljudi u othranj, kojima otac od časa do časa ipak neku odštetu plaća. No što je u onim slučajevima, gdje je majka služavka s 200—300 dinara mjesečne plaće, pa mora dijete prepustiti drugima, da ga hrane, a zato mora platiti barem toliko, koliko joj mjesečna plaća iznosi.

Ta su nezakonita djeca kadšto plod dugotrajnoga ljubavnoga odnosa, kadšto plod tek jednoga pola silom a pola milom iznudjenoga ljubavnoga domjenka. Otac se u svakom slučaju povlači s poprišta onoga dana, kada dozna, da je dijete na putu i nijedno mu sredstvo nije dosta nečasno, da izbjegne svojoj obvezi uzdržavanja. Porod takova djeteta dočekan je s kletvom, koja ga prati u cijelom životu. Majci je na teret, i ona ga, da uzmogne sebe prehraniti, predaje tudjim ljudima na othranu. Za odgoj takovog djeteta malo se tko brine, dolazi vrlo lako u sukob s kriminalom, pa uopće najveći postotak delikvenata pružaju nezakonita djeca. Kod takovih je i postotak mortaliteta veći nego kod zakonite djece, u koliko već u porodu ne izgube svoj život, jer se čedomorstvo gotovo isključivo prakticira kod nezakonite djece.

Ima još jedan način, da se nezakonita i druga neželjena djeca odstrane s ovoga svijeta. Ima jedan strašan obrt, koji se njemački zove »die Engelmacherei«. Preuzimaju se djeca na othranu uz platež jedne jednokratne svote za alimentaciju djeteta. Svota, koja se u tu svrhu uzimlje, smiješno je malena i često ne dostaje za jednogodišnju prehranu djeteta. Budući da malo tko iz kršćanske ljubavi preuzimlje othranu takove djece, nego od toga obrta živi, to je jasno, da takova djeca umiru već nakon par mjeseci, umiru od posvemašnje zapuštenosti i gladi. Takov obrt cvate i kod nas, pa je u okolišu Zagreba jedno selo, za koje kola glas, da se tamo uz opisane uvjete preuzimlju djeca na othranu.

Osim svih tih zala porod je nezakonitoga djeteta difamiran i to ne samo u gradu već i na selu. I ako danas još vlada shvaćanje, da je pometnuće nemoralno, to je po shvaćanju ljudi još nemoralnije imati nezakonito dijete. Zato nije nikakovo čudo, da će se mnoge žene odlučiti radije na pometnuće — u nadi, da isto ne će biti otkriveno — nego na porod nezakonitoga djeteta.

Zadržao sam se nešto dulje pri nezakonitoj djeci, jer svakako veći kontingent pometnute djece pružaju plodovi tako zvane nedozvoljene ljubavi, i jer sam htio potertati okolnost, da država pače brani pometnuće nezakonite djece, a da na drugoj strani ne poduzimlje ništa u njihovu korist, stavlja ih pače i izvan zakona. Država brani pometnuće i one zakonite djece, koje roditlji po svojem imovinskom stanju ne mogu uzdržavati, a da i za ovu djecu ništa ne čini.

Prigodom pretresa ovogodišnjega budžeta ministarstva za socijalnu politiku rekao je ministar za socijalnu politiku (dr. Gosar) prema novinskim izvještajima u svojem ekspozeju ovo: »Pitanje zaštite djece također stvara velike poteškoće. Po mojem mišljenju država ne treba da se stara o ovom, nego samo treba da u tom subvencijonira privatna društva.« Kod nas država prema tome na usta odgovornoga ministra otvoreno veli, da se za djecu, bila ona zakonita ili ne, ne može i ne će da brine, već ih prepušta sudbini i privatnoj inicijativi, pa takova država

Digitized by Google

doista nema nikakova moralnoga oslona, da zabranjuju pometnuće suvišne djece.

Držim da je posvema varav argumenat, da će uslijed dozvole pometnuća broj istih znatno porasti. Tvrdi se da je u Rusiji broj pometnuća nakon sovjetskih reforma znatno porasao, dok je broj kriminalnih pometnuća — onih, koja nisu ovršena po sovjetskim propisima — znatno pao. Je li doista i broj tih pometnuća i dozvoljenih i kriminalnih premašio broj prijeratnih nedozvoljenih pometnuća? I ako se ne mogu nikakove brojke prijeratnih pometnuća ustanoviti, to je sigurno taj broj danas veći, ali ne samo uslijed dozvole pometnuća već više uslijed promijenjenih životnih prilika u Sovjetskoj Rusiji.

Ako se pometnuće dozvoli, broj će istih u prvo vrijeme porasti, ali ne u onom razmjeru, kako se to drži, jer se i danas usprkos zaprijećene kazne — osobito u gradovima — silno mnogo abortira. Broj će pometnuća sigurno porasti, ali će manje biti oboljelih žena i takovih, koje su, povjeravajući se vračarama i nadriliječnicima i prmaljama, izgubile život i zdravlje. Nestat će jednoga mnogo gorega zla, nestat će čedomorstva i ubijanja djece potpunim zapuštanjem, a svakako će se smanjiti i broj prostitucije. Bit će manje nezakonite djece, ali i manje zločina.

Nema bojazni, da će se broj pučanstva znatno umanjiti ili da će možda ljudski rod posvema izumrijeti. U Kini i Japanu dozvoljeno je pometnuće, a broj je žute rase tako velik, da govorimo o žutoj pogibelji.

Sve zabrane nisu kadre spriječiti broj pometnuća, a kada bi i mogle, pribjegli bi ljudi drugomu sredstvu, da se zaštite od djece, pribjegli bi preventivnim mjerama. Upotrebu tih mjera ne može nitko spriječiti, sprečava ih danas samo još nepoznavanje istih, sprečava ih neznanje. Državna vlast može samo s razloga populacijonističkih nastojati, da ljudi za mjere, koje su kadre spriječiti radjanje, ne doznaju, ali i to će s vremenom ostati bez uspjeha. Ne može se spriječiti raširenje tih sredstava, jer mnoga nemaju specifično djelovanje kao anticoncipiens, već služe i proti veneričkim oboljenjima, a ne treba konačno nikakovih posebnih sredstava upotrijebiti, da se spriječi začeće. Naložiti pako svojim državljanima, da moraju radjati djecu, ne će ni jedna država moći.

Država imade drugo sredstvo, da donekle regulira svoju populacijonu politiku, a to je porez. Oporezovanjem brakova bez djece i neženja može s stvoriti fond, iz kojega se podupiru supruzi, koji imaju djece, a ne mogu ih uzdržavati. Ta je mjera nepopularna, ali mi taj porez u prečanskim krajevima po dosadašnjim poreznim propisima u prikrivenoj formi imamo: Kod dohodarine odbija se oženjenim ljudima stanoviti postotak poreza, koji postotak prema broju djece raste. Nije stvoren posebni porez za ljude bez djece, već oni s djecom manje plaćaju.

Ima još jedan argumenat, koji se često navodi proti dozvoli pometnuća, a to je taj, da bi neograničenom dozvolom pometnuća znatno pao moral, ljudi bi se mnogo laglje upuštali u ljubavne odnose, opao bi broj brakova, brakovi bi ostali bez djece i t. d. No to se sve usprkos zabranama već sad dešava. Mi rado zamjenjujemo posljedice s uzrocima, ne pada moral uslijed čestih slučajeva pometnuća, već uslijed padanja morala raste broj pometnuća, pa je istina, da ima žena, koje radi udobnijega života, da ne budu smetane u zabavi i ljubakanju, a i zato, da ne izgube

Digitized by Google

vitku liniju, ne će da radjaju, ali broj takovih žena iščezava pred onima, koje to čine iz drugih mnogo važnijih razloga. Ti su razlozi bilo zdravstvene, bilo socijalne, bilo eugenetičke prirode.

O zdravstvenim razlozima ne treba više da govorim, jer sam već istaknuo, da medicinsku indikaciju danas gotovo već svi priznavaju. Razlika je samo u shvaćanju, na koji se način pometnuće iz zdravstvenih razloga ima dopustiti, i da li treba u zakonu liječniku izričito dozvoliti ovakovo pometnuće, ili takova izričita dozvola obzirom na ustanove o nuždi nije potrebita.

Najčešći motiv pometnuća je socijalne prirode: Ne radjaju se djeca, jer ih nema tko othranjivati. Ovdje pristaše kažnjavanje najviše grme, baš iz razloga, jer je ta vrsta najčešća, pa bi broj pometnuća možda silno porasao. To se zlo medjutim ne da iskorijeniti zabranom pometnuća. Tu valja radikalnije liječiti: treba odstraniti razloge, zbog kojih se najveći broj pometnuća dogadja, treba socijalne prilike popraviti.

Treći je motiv pometnuća eugenetičke prirode. S kriminalističke strane manje znatan, jer se najrjedje dogadja. Ne možemo i ne smijemo spriječiti brakove ljudi, koji su bolesni i kržljavi, ali bi morali spriječiti, da takovi ljudi imaju djece. Dijete sifilističara, ili kojom drugom teškom bolešću opterećenoga, ili degeneriranoga slaboumnoga čovjeka, ne može biti niti normalno niti zdravo. U takovim slučajevima ne samo da bi pometnuće moralo biti dozvoljeno, nego i zapovijedano.

Strašno je, da se radjaju takova djeca, koja skoro iza poroda dolaze u zavode za idiotsku djecu ili u ludnicu, i u koliko im uspije, da ostanu na životu, žive čitav svoj život na teret drugih i na teret države. I ako takovim ljudima uspije, da ostanu na životu, pušta se i njima, da radjaju potomstvo. Koliko je zdravija bila ustanova Šparte, koja je naredjivala izlaganje idiotske i kretinske djece i time sprečavala degeneriranje svoga stanovništva. Mjesto Tajgeta gradimo mi zavode za idiotsku djecu; mučimo se, da ih što dulje zadržimo na životu i veselimo se, ako nam uspije, da nakon nekoliko godina mogu promucati svoje ime ili otpjevati prvu kiticu »Lijepe naše«.

Pristaše kažnjavanja ne priznavaju niti ove indikacije, a motiviraju to time, da tobože medicinska znanost još nije tako napredovala, da se pozitivno unaprijed može ustvrditi, da će dijete opterećeno bolešću roditelja doći na svijet, — a zatim time, da bolesni ljudi uopće ne bi smjeli spolno općiti, a ako to čine, da su dužni i posljedice snositi. Ova gospoda zaboravljaju, da se zabrana spolnog općenja ne može provesti, a što se posljedica tiče, to zaboravljaju, da ove kao većinom i u slučaju socijalne indikacije ne snose roditelji nego djeca. Ova trpe za grijehe drugih — ne samo oca, već i otaca.

Ima još jedan razlog, koji govori proti kažnjavanju pometnuća, a to je minimalan broj onih, koji doista dolaze do kazne. Taj je broj prema broju pometnuća tako malen, da ustanove o kažnjavanju pometnuća naprosto kompromitira. Kako je taj broj malen, osvijetlit će Vam samo neke brojke, do kojih sam mogao doći, i koje samo primjera radi navodim.

U Engleskoj, gdje su kazne najstrože i koja po broju pometnuća dolazi iza Amerike i Francuske, bilo je u godinama 1900.—1905. godišnje 3—11 lica kažnjeno radi pometnuća. — Kod nas je u godini 1922., izuzevši

Digitized by Google

Vojvodinu i Dalmaciju, bilo 32 osude radi pometnuća. Koliko je posljednjih godina u Zagrebu osudjenih radi pometnuća, nisam mogao ustanoviti, ali svakako minimalan broj prema faktično obavljenim pometnućima.

Samo slučaj ili zloba dovode žene radi pometnuća na optuženičku klupu, svi triumfiraju, a ne možda povrijedjena pravda. Jedna žena odgovara, dočim ih 10.000 ostaje nekažnjeno, jer i sam čin ostaje neotkriven. Istina je, da niti kod drugih delikata ne dolaze uvijek krivci na optuženičku klupu, ali sam čin biva gotovo uvijek otkriven, a i broj nekažnjenih delikata znatno je manji nego kod pometnuća.

*

Da kratko resumiramo.

Obziri prema zdravlju majke, razlozi eugenetički i socijalni govore za dozvolu pometnuća. Za to govori i činjenica, da i kod zabrane pometnuća broj onih, koji radi toga odgovaraju, isčezava pred ogromnim brojim faktično izvršenih pometnuća.

Proti pometnuću govore obziri prema nezačetomu plodu, obziri populacijonističke prirode i obziri morala.

Interes tek začetoga čovjeka svakako je neznatniji od interesa već živoga čovjeka, a nije uvijek ni u ineteresu ploda, da doista ugleda ovaj svijet.

Populacijonistička politika, u koliko se s porastom pučanstva slažemo, ne može se regulirati nikakovim zabranama, već stvaranjem boljih preduvjeta za život.

Što se pak morala tiče, lako se je postaviti na visoki moralni piedestal i s istoga zabraniti pometnuće. Možda je to u istinu i nemoralno i ružno i nije moja namjera bila, da uzveličam takov čin.

Ali motivi, koji u pretežnoj većini vode do tih čina, nagone me na to, da plediram za potpunu nekažnjivost istih. A na to me nagoni još jedan razlog, da će već po naravi čina isti kod ekonomski jačih uvijek ostati sakriven i nekažnjen. Abortiranje u sanatoriju uvijek je nekažnjivo. Stradat će samo sirotinja, koja nema sredstava, da se iz »zdravstvenih« razloga podvrgne operaciji liječnika, pa ako je pometnuće nemoralno, još je nemoralnije kazniti radi pometnuća samo onoga, koji svoju neporočnost ne može novcem otkupiti.

Nacrt prijedloga stečajnog zakona

Podsekcija privatno-pravnog odsjeka Stalnog zakonodavnog savjeta Min. pravde za izradu stečajnog zakona dovršila je početkom ove godine taj nacrt. Ovaj je tijekom mjeseca travnja o. g. bio razaslan velikome dijelu privrednih i pravnih ustanova u državi, da dadu o njemu svoje mišljenje, koje bi se onda eventualno uvažilo kod izrade definitivnoga teksta prijedloga. Spomenuti nacrt prijedloga primili su, medu ostalim, i naše Pravničko društvo i Društvo odvjetnika u Zagrebu.

Nacrt je u glavnome recepcija austrijskog stečajnog reda, koji je uveden s »Kaiserl. Verordnung vom 10 XII. 1914. R. G. Bl. No. 237. über die Einführung einer Konkursordnung, einer Ausgleichsordnung und einer

Digitized by Google

Anfechtungsordnung nebst einschlägigen Gesetzen und Verordnungen.« Njem. austrijska republika novelirala je taj zakon g. 1925. (Bundesgesetz v. 20. II. 1925. R. G. Bl. No. 87), ali se nacrt nije kod recepcije ni najmanje osvrnuo na tu novelu, i ako ova sadržaje znatne praktične i dobro došle promjene. Tome se mora prigovoriti već sa stanovišta samog nacrta, t. j. sa stanovišta recepcije, jer ako se htjelo recipirati jedan zakon, zato, što je u znanstvenom i praktičnom svijetu priznat kao dobar, moralo se recipirati i novelu, koja kao sastavni dio tog zakona ispravlja izvjesne mu nedostatke, što ih je praktični i naučni svijet našao potrebnim, da se isprave.

Radi pomanjkanja prostora ne možemo iscrpsti sve glavne točke nacrta. Medjutim, kako je on u glavnome recepcija austr. stečajnoga reda, koji vrijedi još danas na pravnome području Dalmacije i Slovenije, bit će dovoljno, da uz uputu na njegov uzor, navedemo tek neke bitne točke, napose one, po kojima se on odvaja od hrvatskog stečajnog zakona iz g. 1897.

Nacrt poznaje samo dvije vrste stečaja: »redovan stečaj« i »skraćeni stečajni postupak«. Iz njega je dakle izlučen »t r g o v a č k i stečaj«, koji kao treću vrstu poznaje hrv. steč. zak. Prema tome ne razlikuje nacrt ni materijalne preduvjete za otvorenje stečaja. Po njegovu §-u 1. »Stečaj se otvara nad imovinom s v a k o g d u ž n i k a, koji je postao nesposoban za plaćanje (insolventnost)«. Izlučena je, dakle, p r e z a d u ž e n o s t kao uvjet za otvorenje stečaja. Ova (pasivnost) zadržana je iznimno kao uvjet za otvorenje stečaja nad imovinom »zaoštavština i pravnih lica«. Nacrt ne poznaje predstečajnog postupka, tu dobru osebinu hrv. stečajnog zakona, koja u današnjim prilikama nadomješta s izvjesnim uspjehom nedostatak vanstečajne prinudne nagode. Ne poznaje, dakle, ni odsvojne zabrane ni sekvestracije.

Novum, i svakako zazoran novum, jest taj, da se stečaj osim na prijedlog dužnika ili na prijedlog vjerovnika može otvoriti još i »po službenoj dužnosti«. § 73. nacrta veli: »I sud b e z z a h t j e v a v j e r o v n i k a može otvoriti stečaj nad imovinom dužnika svagda, kad god se uvjeri, da je dužnik obustavio plaćanje.«

Za stečajni postupak nadležan je po nacrtu uvijek o k r u ž n i s u d. U buduće, dakle, kotarski sudovi, i ako maju trg. mjenbenu sudbenost, ne bi bili više nadležni za stečaj.

Prije otvorenja stečaja, ako prijedlog potječe od vjerovnika, ima se preslušati dužnik i lica, koja su dužna davati objašnjenja o imovinskom stanju dužnika (§ 71. nacrta). Na dužnikov prijedlog otvara se stečaj odmah, bez njegova posebnog saslušanja na ročištu (§ 69.).

Medju mjerama za obezbjedjenje mase nabraja § 83. nacrta i »pritvor dužnika, ako se sumnja, da će pobjeći«, a da ne ograničuje trajanje pritvora.

Organi stečajnog postupka jesu prema nacrtu: stečajni sudac (po nomenklaturi hrv. stečajnog zakona stečajni povjerenik), upravitelj stečajne mase (stečajni upraviteli), vjerovnički odbor i vjerovnički zbor (vjerovnička skupština). Upravitelja stečajne mase postavlja sud, i to, u pravilu, iz reda odvjetnika i javnih bilježnika, a inače neporočno, povjer-

Digitized by Google

ljivo lice koje je stručno, s obzirom na kakvoću stečajne mase. »Na prvom ili kojem docnijem verovničkom zboru sazvanom radi ovog pitanja, zbor verovnika može predložiti da se smeni upravitelj stečajne mase i na njegovo mjesto postavi drugo lice koje je zbor izabrao. Stečajni sud može ovaj predlog odbiti ako smatra da je odbor pristrasan ili da je promena u osobi upravitelja stečajne mase štetna po zajedničke interese stečajnih verovnika.« (§ 94. nacrta). Postavljanje vjerovničkog odbora jest fakultativno (a ne, kao po našem hrv. steč. zakonu, obvezatno), jer § 95. nacrta veli: »Na prvom ili kojem docnijem verovničkom zboru m o ž e se izabrati verovnički odbor«. Po §-u 95. nacrta »ne može biti izabran za člana verovničkog odbora onaj verovnik, koji ne prebiva u mestu gde ima stečajni sudija svoje službeno sedište«.

Kompetencija verovničkog zbora znatno je sužena u korist vjerovničkog odbora. (§ 128. i 129. nacrta).

Nacrt ne sadržaje nikakvih kaznenih ustanova. Pretpostavlja očito, da su one predvidjene već u općem kaznenom zakonu. Ista pretpostava vodi nacrt i obzirom na ovršni red, kada u §-u 50., druga alineja, veli ovo: »U pogledu prvenstvenog reda, po kojem se namiruju pojedine (razlučne; op. pisca) tražbine iz posebne mase, važe za sva otudjenja, izvršena u stečajnom postupku, propisi zakona o izvršenju i obezbedjenju.« Obratno: za pobijanje pravnih djela, izvršenih prije otvorenja stečaja, ne pozivlje se nacrt na nikakav posebni zakon (kao što prema hrv. stečajnome zakonu postoji poseban hrv. zakon o pobijanju), već sadržaje sâm u II-gome odsjeku (§§ 29.—44.) naročite odredbe za to pobijanje.

Tražbine, koje se namiruju iz opće stečajne mase, dijele se u tri reda. U prvi red spada jedan dio stečajnih troškova i tražbina prvoga razreda po hrv. steč. zakonu; u drugi red opet ostali dio tih troškova i prvorazrednih tražbina, a u treći red u glavnome tražbine drugoga razreda hrv. steč. zakona.

Osmi odsjek nacrta (§§ 151. do 177.) govori o prinudnoj nagodi (prinudno ravnanje), koja se može sklopiti tek poslije likvidacijonog ročišta.

Trgovačka i obrtnička komora u Zagrebu sazvala je za 14. lipnja konferenciju, na koju je pozvala interesovane korporacije, privredne i pravničke, pa i pojedina lica, za koja je poznato, da imadu za predmet osobito razumijevanje i interes. Konferencija se tako temeljito bavila nacrtom, te je radila tri popodneva. Predsjedao joj je gen. tajnik komore gosp. dr. Cuvaj, a prisustvovali su joj, pored ostalih, u ime Saveza novčanih zavoda gg. dr. N. Kostrenčić, dr. Juraj Vrbanić i dr. Miljenko Marković; od Zagrebačke burze gosp. Špiro Peručić, u ime Jugosl. društva za zaštitu vjerovnika njegov pravni savjetnik gosp. dr. Felix Kohn; za Pravničko društvo i Društvo odvjetnika gg. dr. Hugo Werk, dr. Miroslav Vranić i dr. Ivo Politeo.

Pred učesnicima konferencije ležale su već otisnute Primjedbe nacrtu, koje je za Jugosl. društvo za zaštitu vjerovnika izradio g. dr. Felix Kohn, a za Trg. obrt. komoru g. dr. Lav Hönigsberg. Oba elaborata izradjena su s velikom kompetencijom, temeljito i stručno. G. dr. Hönigsberg, fungirajući kao referent na konferenciji, zastupao je, dakako, mišljenje svog referata, dok je dr. F. Kohn sudjelovao u raspravi u pravcu

Digitized by Google

svog elaborata. U glavome su se njihove primjedbe popunjavale i bile većinom uvažene. U velikoj mjeri i s uspjehom sudjelovao je u raspravi i g. dr. Hugo Werk. Prigovori prisutnih bili su upereni uglavnome proti inkvizitorskome otvorenju stečaja (po službenoj dužnosti), proti eliminiranju predstečajnog postupka (i u tom pravcu je stilizirao g. dr. Felix Kohn vrlo uspješno opširan amandement, kojim bi se uvela neka vrst predstečajnog postupka i nagodbe, doduše, stečajne, ali odmah u početku stečaja, tako da bi bila kao vanstečajna nagoda), proti neograničenosti pritvora prezaduženika, proti fakultativnosti postavljanja vjerovničkoga odbora, protiv uopće predubokog zadiranja u autonomiju vjerovnika, proti preširokome privilegiranju erarskih tražbina (mjesto zaostataka od 3 godine samo 1 godina), proti pozivanju na propise srpskih zakona, protiv pomanjkanja krivičnih ovršnih ustanova, dok još nije ispunjena pretpostava donošenja novog krivičnog zakona i ovršnoga reda itd. itd. Malo je bilo točaka, u kojima se prisutni nisu složili. Medju takvim rijetkim bila je i ustanova nacrta, da se stečajni upravitelj, u pravilu, ima imenovati iz redova odvjetnika. Kako je poznato, ta se ustanova slaže i s dotičnim propisom hrv. stečajnog zakona. Protiv toga digli su se predstavnici prisutnih privrednih korporacija pobijajući ju poznatim argumentima. Dakako da su u obranu odvjetničkih interesa ustali spomenuti predstavnici Društva odvjetnika, potpuno osvjedočeni, da to rade i u interesu same svrhe stečajnoga postupka. Možda im nije uspjelo odvratiti privrednike od njihova stanovišta, ali je vjerojatno bar to, da im je uspjelo oslabiti neke predrasude o odvjetnicima obzirom na stečajnu upravu.

Rasprava na konferenciji vodila se u pretpostavci, da će nacrt prijedloga ostati u glavnome temeljem budućemu zakonu, koji nacrt trebalo bi tek prema učinjenim primjedbama revidirati. U sasvim drugoj pretpostavci ušao je u raspravu gosp. dr. Julije Mogan. Njemu je od Trg. obrt. komore povjereno, da izradi primjedbe nacrtu. Proučivši ga, on je došao do uvjerenja, da sam nacrt nije već zgodan za samu svrhu stečaja, pa je zato smatrao suvišnim stavljati mu primjedbe. Došao je do tog osvjedočenja i ispitujući rezultate prakse u Njem. Austriji s njihovim zakonom, koji, kako gore istakosmo, naš nacrt samo recipira. Zato se gosp. dr. Mogan odlučio za sasvim nov i put. Njegovo je mišljenje, da se stečaj oduzme sudovima, te preda na rukovanje, rješavanje i dokončanje trgovačkim korporacijama, i to trg. obrtničkim komorama. Sud bi samo donio rješenje o otvorenju stečaja, a onda bi čitav spis i čitavu stvar predao nadležnoj trg. obrt. komori. Jer zašto — pita dr. Mogan — da stvar, koja je zapravo trgovačko-administrativna, pustimo sudu, koji već po svojoj naravi nije za to podesan? Polazeći sa stanovišta, da stečajni postupak treba ujednostaviti i što moguće više pospješiti, a uz to nastojati, da vjerovnici dobiju što veću kvotu, smatra uputnim dvoje: 1. Realizovanje, unovčenje i podjelu stečajne mase provodit će umjesto suda trg. obrtnička komora; 2. Isključuju se sve parnice pred redovitim sudom i prenašaju na stalni stečajni sud, koji bi se poput neke vrsti obraničkoga suda osnovao u krilu komore, a sastojao bi se iz tri lica: predsjednika, kojega imenuje ministar pravde izmedju aktivnih sudaca, i dva honorirana po predsjedništvu komore imenovana člana. Funkcije stečajnog povjerenika vodio bi

Digitized by Google

jedan od tajnika komore ili pak lice, koje bi ona u tu svrhu imenovala. Stečajnome povjereniku o bok stajao bi stečajni odvjetnik, koji se imenuje iz redova odvjetnika, a imao bi zadaću, da zastupa stečajnu masu i skupnost stečajnih vjerovnika.

Ovo je jezgra prijedloga dra Mogana. On ga je i pismeno bio obrazložio predvidjevši u svome elaboratu i eventualne prigovore svojoj sasvim novoj ideji.

Privredne korporacije pokazale su se dosta sklone prijedlogu dra Mogana, jer je vrlo bliz njihovu načelnom gledištu na stečaj. Skeptičniji su bili prema prijedlogu, i to specijalno prema mogućnosti njegove realizacije u našim prilikama, predstavnici Pravničkoga društva i Društva odvjetnika. Priznavši mu originalnost i zanimljivost oni su smatrali baš radi tenjegove novote nezgodnim, da se o njemu već sada donese definitivna odluka. Medjutim su privredne korporacije zaključile, da stave, doduše, zajedničke primjedbe vladinomu prijedlogu stečajnog zakona (zapravo tek nacrtu za prijedlog) u pravcu rasprave, ali da se ujedno i založe za prijedlog dra Mogana. Neovisno o tome zaključku priopćit će i Pravničko društvo i Društvo odvjetnika svoje primjedbe Ministarstvu pravde; neovisno ali u glavnome u skladu s primjedbama, zaključenim na konferenciji. Svakako je ova dokazala potrebu i korist saradnje privrednika i pravnika u predmetima naravi kakve je stečajni zakon.

Elaborat za Društvo odvjetnika je izradio dr. Miroslav Vranić.

Dr. I. P.

Ocjene i prikazi

Dr. Gregor Krek i Dr. Milan Škerlj: Die österreichischen Zivilprozessgestze im Königreich der Serben, Kroaten und Slovenen, Wien 1928., Manz, velika osmina, str. 224, cena ?*

U nizu nadasve uspelih radove profesora našeg najmladjeg Sveučilišta u Ljubljani objavljeno je ovo dana i netom navedno delo, kao posebni otisak III dodatka četvrtom izdanju (1927-28) Komentara austrijskim gradjansko pravnim zakonima od dra Georga Neumanna.

U ovome radu gg. prof. Krek i Škerlj istražuju izmene i dopune tim zakonima, izvedene od sloma Podunavske Monarhije na onom delu teritorije naše Države, na kojmu su isti još na snazi (Dalmacija bez Zadra i Lastova; od Istre ostrvo Krk i deo općine Kastav; Slovenija sa Prekomurjem).

Gospoda auktori nisu novajlije u oblasti egzegetskog i sistematskog prikazivanja zakona. Dr. Krek sa svojim radom o pretpredlogu zakona o uredjenju sudova i sa onim o ustavu naše države, da spomenemo samo njegova najkrupnija dela[1]), a dr. Škerlj sa svojim radom o meničnom

* Na auktorov izričnj zahtjev tiskano istočnim književnim jezikom. (Op. ured.).

[1]) Dr. Gregor Krek: »Organizacija sodišč po najnovejšem zakonskem načrtu«, Ljubljana 1924., izdavač »Slovenski Pravnik« XII-286., i »Grundzüge des Verfassungsrechtes des Königreiches der Serben, Kroaten und Slovenen«, Berlin 1926., izdavač Hermann Sach, str. 142. O prvome delu isporedi i moj prikaz u br. 2. Mjesečnika za g. 1925.

Digitized by Google

pravu[2]), ne samo da su zadužili sve naše pravničke krugove, već su se vinuli na položaj korifeja savremene jugoslavenske pravne knjige.

Ovaj njihov najnoviji, zajednički rad, zamišljen je ne samo zbog njegove ogromne praktične vrednosti, već naročito radi velike ljubavi i još veće spreme, sa kojima je izveden. Jer samo velika i istinska ljubav prema ovoj našoj Otadžbini, u kojoj se svi, zvani i nezvani, nateču, ko će više da se o nju ogreši, mogla je ponukovati pisce, da se dadu na takav težak i mučan filigranski rad. Oni su taj rad besprikorno obavili. U labirintu zakona, ukaza, uredbi i naredbi, u kojima se kreće naše zakonodavstvo od Oslobodjenja do danas, i u kojima se odrazuje retko nepoznavanje zakonodavne tehnike pa i samo nepoznavanje pozitivnih zakona[3]), gg auktori su se potpuno snašli i dali jedno savršeno delo. U njemu je navedena čitava jugoslavenska zakonodavna gradja zadnjeg desetgodišta, ukoliko ima ma i kakva odnosa sa gradjanskopravnim procesnim redom spomenutih pokrajina. Čitajući ovo uzorno delo, stiče se puni pogled u naše zakonodavstvo na retrospektivnoj osnovici, pak se baš u njemu plastično vidi, kako je sveukupno zakonodavstvo jedne države harmonična celina.

Ko hoće da temeljito upozna zakonodavni rad kod nas od Oslobodjenja do danas u svim pravnim oblastima, naročito u sudskoj i upravnoj, neka pročita ovo delo, koje naročito preporučamo pažnji članova Zakonodavnog Odbora Narodne Skupštine.

U jednoj predbeležci auktori označuju celj, koju su si postavili: upoznati austrijske pravnike sa dopunama i preinakama, izvršenim na austrijskim procesnim zakonima u njihovom jugoslavenskom području, kao i dati jugoslavenskim praktičarima pouzdanog vodića kroz zamršene konce jugoslavenskog zakonodavstva, naročito dati im pregled u zakone, uredbe itd. koji, bilo posredno bilo neposredno, zasecaju u procesno pravo, uz jednovremenu upotrebu odnosne pravne knjige i judikature.

Ovu zadnju auktori crpe iz naših pravnih revija »Slovenski Pravnik« i »Mjesečnik«; iz zbirke pravosudnih gradjanskopravnih i kaznenopravnih rešidbi, koje izdaje »Slovenski Pravnik«, iz one izvrsno redigovane od dra Milanovića i dra Strassera, koja obuhvata rešidbe svih šest odelenja Kasacionog Suda i koja je poznata pod imenom izdavača konsorcija »Themis«[4]), kao i, iz zbirke odluka Državnog Saveta Ljube Radanovića.

---

[2]) Dr. Milan Škerlj: Menično Pravo. Ljubljana 1922., izdavač juridički fakultet, str. 287. Isporedi i moj prikaz ovoga dela u Beogradskom »Arhivu« u sv. 5. i 6. god. 1925.

[3]) Kao ilustraciju ovoj našoj tvrdnji navodimo čl. 89. Zak. o budž. dvanaestinama za mesece april, maj, juni i juli 1925. godine, sa kojim je bila stavljena izvan kreposti i C. N. od 10. decembra 1914., br. 337. l. d. z. Naši Likurgi nisu znali ili nisu marili znati (ima ih i takvih!), da ona, sem zakona o prinudnoj nagodbi za Sloveniju, Istru i Dalmaciju, sadržava stečajni zakon, zakon o pobijanju pravnih dela za te pokrajine kao i zakon, sa kojim se sva ta tri zakona uvode a jednovremeno dopunjuju i menjaju neka naredjenja kaznenoga zakonika.

[4]) Da se vidi koliku brigu posvećuju nadležni činioci podupiranju ovog jedinog pothvata, koji posvećuje pažnju vrhovnoj judikaturi s v i h šest pravnih

Digitized by Google

Jugoslavenska pravna knjiga raštrkana po raznim časopisima, brošurama i delima, navedena je savesno i iscrpno. Auktori žale, što radi ograničena prostora i kratkog vremena nisu mogli zauzeti stanovište prema svim pitanjima, iznesenim u toj pravnoj knjizi ili iskrslim usled manjkavosti našeg zakonodavstva. Svejedno, svako je takvo krupnije pitanje ne samo izneseno i pretresano, već i rešeno.

Auktori prikazuju u uvodu (str. 11—20) šest pravnih područja u našoj Državi u pravcu njihove teritorije[5]), organizacije upravnih vlasti pre i posle Vidovdanskog ustava; organizacije samoupravnih i sudskih vlasti, osobitim obzirom na hierarhičku njihovu podelu, na rad u sudskim pisarnicama, na stručnu pripremu sudija i na uredjenje odvetničkih komora.

Sleduje egzegetski prikaz izmena i dopuna zakonu, kojim se uvodi pravilnik sudske vlasti (str. 20—40). U ovome poklanja se naročita pažnja proširenju kruga rada redovnih sudova na stanovita upravno-pravna delovanja; zakonima o ustrojstvu vojske; Narodnoj Banci; ustrojstvu Kasacionog suda i njegovih današnjih odelenja; Državnom Savetu; Upravnim sudovima; medjunarodnim obraničkim sudovima, da se predje na komentar pravilnika sudkse vlasti (str. 40—123). U ovome ističemo ekskurse o primeni zakona sa strane sudija, onaj o vanrednim i posebnim sudovima (obrtni sudovi, ured za zaštitu obrtnog vlasništva; državni sud, upravni sudovi, državni savet i glavna kontrola; obranički sudovi; posredovni uredi; sudovi za stanove; politička nadleštva, sudovi za naknadjenje ratne štete itd.; sporne stvari u vanparbenom postupku; sporni poslovi u krivičnom i karnosnom postupku); onaj o inim nadleštvima, koja se iznimno bave gradjansko-pravnim zahtevima i baš onima iz oblasti: prava nameštenika; jemstva područnih korporacija za krivicu njihovih organa; troškova prehrane; socialnog obezbedjenja; bogoštovja i patronata; vojske i zahteva invalida; pošta i brzojava; železnica i plovidbe; imaterijalnog prava na stvari; zaklada; razvlaštenja i gradjevinarstva; rešavanje o privatnopravnim zahtevima pri vršenju političke kaznene vlasti; agrarnih stvari; lova i ribarstva; vodnog i cestovnog prava; davanja pozajmica iz državnih sredstava iz javnih fondova; onaj o davanju pravne pomoći od strane sudova i od strane drugih nadleštava; onaj o medjupokrajinskom i medjunarodnom (Austrija, Bugarska, Čehoslovačka, Italija) davanju pravne pomoći; o medjunarodnom pravu.

---

područja, dosta je navesti, da je Ministarstvo Pravde našlo za shodno, da za budžetsku godinu 1928-1929 briše i ono kukavnih 5000 (pet hiljada) dinara dosadanje godišnje državne potpore. A ipak će ova zbirka, u nedalekoj budućnosti, kada se izjednači gradjansko pravni red i gradjanski zakonik, biti jedino vrelo iz kojega će naši pravnici, koji ne vladaju nemačkim jezikom, moći crpiti praktične i teoretske pouke toliko za novelisani gradjanski zakonik, koliko za gradjansko-pravni red!

[5]) Pri tome, a u pogledu Dalmacije, izmakla se je mala omaška (str. 11) ukoliko se tu kaže, da se šesto pravno područje sastoji iz t. zv. Slovenije i iz Dalmacije uključivo nekih njoj pripadajućih ostrva («einschlüsslich einiger dazu gehöriger Inseln«) dočim bi moralo biti, da se to područje sastoji i iz Dalmacije sa svim njezinim otočjem sem grada Zadra i ostrva Lastova i Palagruže, koja su nesretnim Rapalskim ugovorom pripala Kraljevini Italiji.

Digitized by Google

Isto tako do u tančine obradjene su izmene i dopune uvodnom zakonu civilnopravnom redu (str. 123—147) sa ekskurzima o jezičnom pravu, o zastupanju države, fondova, crkvi, samoupravnih tela; o statutarnim obraničkim sudovima (za obezbedjenje radnika, državnog prometnog osoblja, rudara, novinara, članova mirovinskog zavoda u Ljubljani); o medjunarodnim obraničkim sudovima (austrijsko-jugoslavenski, nemačko-jugoslavenski, madžarsko-jugoslavenski obranički sud za rešavanje sporova nastalih radi provadjanja ugovora sklopljena izmedju Austrije, Madžarske, Italije, Jugoslavije i Društva Južne Železnice te o berzanskim obraničkim sudovima.

U izmenama i dopunama samom civilnopravnom redu (str. 147 do 204) istaknućemo ekskurs o fizičkim pravnim subjektima i onaj o pojmu »inozemac« u medjupokrajinskom i medjunarodnom pravu.

Delo je pri kraju (str. 205—224) snabdeveno sa iscrpnim azbučnim kazalom.

Mi ovo delo najtoplije preporučamo i svim našim praktičnim pravnicima. Oni će u njemu naći pouzdani vodić kroz civilnopravni red, što danas vredi u Sloveniji, Istri i Dalmaciji, a koj će, u dogledno vreme, biti proširen na čitavu teritoriju naše Države. I dok izričemo nadu, da se neko nadje i to delo prevede na naš jezik, čestitamo i zahvaljujemo Auktorima, što su našoj mladoj pravnoj knjizi osvetlali lice na ovako doista zameran način.

Dr. Hugo Werk.

Juraj Andrassy: Kritički pogledi na teoriju o narodnoj suverenosti. Zagreb, 1927. Tiskara Merkantile (Gj. Jutriša i drugovi) Zagreb 1927.

Ova knjiga je otisak iz »Mjesečnika«, u kojem je radnja pod navedenim naslovom izišla u nekoliko nastavaka tokom godine 1927. Sam autor naziva svoju studiju pravnoteoretskim dijelom veće rasprave o narodnoj suverenosti, u čemu je već sadržano osnovno gledište na problem. To gledište izbija još jasnije u metodološkom uvodu u radnju, gdje se autor naročito ograničuje na pravnu metodu, na ispitivanje p r a v a. Načelo narodne suverenosti posmatra se dakle kao pojava, što je možemo istraživati sa više stanovišta, socijološki, politički, eventualno noetski, pa i pravno. A pravno ćemo je istraživati, ako pitamo, da li je narodna suverenost sadržana u kojem pravu, da li nam istinsko tumačenje pravnih odredbi može podati konstrukciju suverenosti naroda. Ali i ta konstrukcija mora da je realna, jer je pravo realnost, ma da postoji samo u našoj svijesti. Ako dakle analizom realne sadržina prava dodjemo do pojma suverenosti naroda, tada i samo tada možemo taj pojam proglasiti pravnim pojmom.

Takove jasne smjernice u uvodu su simpatične, potrebne za preglednost rasprave a korisne za njene rezultate, jer moraju dovesti do jasnoga pogleda i na sam konkretni problem.

U nastavku pisac prikazuje razne pozitivne ustanove u pojedinim ustavima, u vezi sa suverenošću naroda, pa zatim literaturu o tom pitanju, počevši od Rousseau-a, glavne pobornike i protivnike te ideje. Uz ovaj prikaz nadovezuje se uvijek i kritika, odredjena autorovim stavom, — u svemu vrlo instruktivna partija, koja ne pokazuje samo op-

Digitized by Google

sežno znanje piščevo, nego može i izvrsno poslužiti za orijentaciju u literaturi o predmetu. To isto vrijedi i za historijski pregled, dodan knjizi, o razvoju ideje narodne suverenosti.

U samoj stvari postavlja se sada problem: Je li moguće pravno konstruirati suverenost naroda? Tu se analizuju tri elementa ove konstrukcije: narod, suverenost, pravna odredba, koja podjeljuje suverenost narodu. Već za prvi elemenat, narod, pokazuje nam pisac, da se ne može obuhvatiti pravnom formulom. Ni teritorijalna ni zavičajnička ni ma koja druga oznaka, što je može da postavlja pravo, ne obuhvaća u cijelosti one socijalne, historijske i psihološke stvarnosti, koja jedino predstavlja narod. Narod je dakle u svojoj biti vanpravan pojam.

Naprotiv, suverenost pada u posve opečan krug spoznaje. Pisac izlaže razna shvaćanja suverenosti. Zatim nam prikazuje jedno svoje interesantno tumačenje pojma vlasti u pravu. Po njemu takova vlast nije ona prinuda, što je netko faktično, fizički ili psihički izvršuje, već naprotiv prinuda, sredstva za izvršenje vlasti, što ih nekome podjeljuje pravno pravilo, a u svrhu svoje realizacije. Takova vlast jeste dakle pojam sadržan u pravu, pa ne može biti spojena sa narodom, pojmom vanpravnim, što ga pravo uopće ne može da obuhvaća.

Ma da je time već pala mogućnost pravne konstrukcije za suverenost naroda, autor ipak još ispituje radi potpunosti i treći elemenat, način kako razne teorije zamišljaju vezu suverenosti sa narodom. Pita se naime, na koji način da se shvati odnos izmedju naroda i fizičkih vršilaca vlasti u državi, a da bi bilo opravdano smatrati taj odnos pravnim i tako naći, da samo pravo podjeljuje suverenost narodu. I sada autor na vrlo precizan način kritikuje pojedine teorije, specijalno reprezentacije i organskoga odnosa, sa svima varijantama, pa dokazuje, da su ove teorije ili u sebi logički protuslovne, ili da istina ukazuju na upliv naroda u pravnom poretku, ali upliv posve faktičan, socijalan, dakle vanpravan. Prema tome i ovim putem kao nekom matematičkom korekcijom dolazi pisac do gornjega posljetka: da nema juridističke konstrukcije za načelo suverenosti naroda, da takov zahtjev nije sadržan ni u kojem pozitivnom pravu, da je proglašenje toga zahtjeva u ustavu jedna izjava bez pravnog efekta.

Ostaje dakle, da pitamo: A što je onda suverenost naroda? Prema izloženomu stanovištu pisca u ovoj knjizi ne smijemo da tražimo odgovora na to pitanje. Da li je suverenitet naroda politički postulat, da li jeste ili može i treba da bude socijalna stvarnost, to će nam prikazati daljnja istraživanja piščeva, što ih moramo prema dosadanjim rezultatima iščekivati sa velikim interesom

Dr. Natko Katičić.

Le réalisme et nomativisme dans la science juridique. (Realizam i nomativizam u nauci o pravu.) Par Prof. Tasić, Ljubljana, SHS. (Članak objavljen u »Revue internationale de la théorie du droit« I, 3 i II, 5. Vidi o tom časopisu prikaz dra J. Andrassya u broju 1. »Mjesečnika« za 1928.)

Istraživanja o prirodi prava danas već točno postavljaju problem, ma da ga rješavaju vrlo različito. Dvije su velike struje u filozofiji prava, sada utjelovljene u školama Duguita i Kelsena, koje pristupaju

Digitized by Google

gornjemu problemu sa principijelno oprečnih stanovišta. Profesor Tasić u svojem analitičko-komparativnom članku prikazuje značajnu pojavu, kako oba sistema u posljednjoj analizi vode do sličnih rezultata.

Duguit polaže na socijalnu prirodu prava, na psihičku prinudu prava nad pojedincima (Durkheim!) dakle i nad vlastodršcima, koji po njemu čine državu. Duguit izvodi odatle ne samo zahtjeve, kao na pr. da se država ima pokoravati pravu, van slučaja nužde, već i rješenje raznih pitanja pravne dogmatike. Radi toga prisilnoga značaja prava za njega primjerice ne postoji subjektivno pravo, jer da je ono po položaju individua u »interdépendence sociale« samo funkcija objektivnoga prava; tako isto radi te normativne prirode prava, koje je i nad državom, svaki organ države ima pravo, da ispita zakonitost višega akta. Pri tome ne uzima u obzir, da se subjektivno pravo, dakle pravna situacija pojedinca, kao i pravo ispitivanja viših akata, može istraživati samo na osnovu sadržine prava, dakle onoga, što pravo o njima odredjuje, a ne na osnovu socijološkoga i psihološkoga položaja individua u društvu. To je takov izvod, kao kada bi netko osnivao dužnost vraćanja posudjene stvari na tome, da je komodatar ekonomski ili inače zavisan od komodanta; — uistinu on to često nije, ali sve kada bi i bio, njegova dužnost ne izvire odatle već samo iz odredbe, sadržine objektivnoga prava.

Kelsenova škola pažljivo izbjegava takovo tumačenje, koje bi trebalo da nam prikaže, što pravo odredjuje, a iznosi sasvim nešto drugo, naime psihičke i socijalne odnose bez obzira na odredbe prava. I Kelsen poriče subjektivno pravo kao činjenicu nezavisnu od objektivnoga prava, ali ne radi funkcijonalnoga položaja individua, nego zato, što je subjektivno pravo osnovano u odredbi objektivnoga prava, da se izvjesni akti imadu donijeti samo na zahtjev pojedinca, ovlaštenika, — što je dakle sadržano u objektivnom pravu. Tako isto rješava i problem o pravu ispitivanja viših akata jedino na osnovu odredbi prava. Kelsen je izgradio vrlo podesnu metodu za istraživanje problema iz sadržine prava — drugim riječima: istraživanje, što neko konkretno pravo naredjuje. Ali zato je napustio svako drugo istraživanje prava izim same sadržine; zato rješava neka pitanja o biti prava pozivom na neku pretpostavljenu sadržinu; zato napose postavlja temeljnu hipotezu kao izvor svega prava, što u stvari znači samo tumačenje legaliteta prava; hipoteza, da je neko pravo zato pravo, što je donešeno u skladu sa pretpostavljenom odredbom o donošenju prava — tumačenje prava iz nekoga prijašnjeg prava — jedan circulus neminovan za Kelsenovu nauku.

Pa unatoč takovim načelnim razlikama profesor Tasić nam pokazuje, kako se u krajnosti Kelsen i Duguit sastaju na nekoj sredini. Ne može biti svrha ovih redaka, da se prikažu sve duhovite autorove konstatacije u analizi obih smjerova; — samo u glavnome valja reći, da prinudna snaga prava vodi kod Duguita do normativnosti prava, koje postaje samostalno i izolovane od socijalnih odnosa. (To znači u našem jeziku, da je drugo, što pravo odredjuje, a drugo, što se uistinu u društvu dešava). Naprotiv je Kelsen, koliko uopće napušta svoje metodološko zatočenje u sadržini prava, prisiljen priznati socijalni značaj i postanak te solidarističke ciljeve prava.

Digitized by Google

Takova sličnost u razlici može se tumačiti jedino tako, da oba smjera nekom intuitivnom snagom, pa makar uz logična nasilja, prelaze preko svoga ograničenog okvira, da vide istinu, ma da je načelno ne bi smjeli vidjeti. I doista, kod Duguita lako je naći takovih logičnih skokova izmedju pretpostavke i rješenja, jer je njemu stalo do materijalnoga rezultata bez obzira na put i logičnu formu. Kelsen je oprezniji; ne baš svojim svijesnim ograničenjem na sadržinu prava nam je pokazao, da ima još nešto van te sadržine, i podjedno upozorio, kako ćemo to proučiti, a da ne zahvaćamo sinkretistički u sadržinu prava za tumačenje socijalnih odnosa i obratno. U stvari Duguit i Kelsen se popunjuju: istina je jedno i drugo, da pravo ima sadržinu i da je socijalna stvarnost, da moramo istražiti, što pravo *jeste* (postanak, uzroci, posljedice itd.) i što pravo *naredjuje* (sadržinu). Sa toga višega gledišta pravo je jedinstvena pojava, i sve metodološke razlike u istraživanju prava, napose opreka izmedju sociološkoga i juristićkoga, realističkoga i normativističkoga gledanja svode se na to, da li pitamo, kakav je razvoj, ili što je funkcija prava u društvu, ili pak, što pravo odredjuje glede konkretnoga pitanja.

I profesor Tasić polazi sa toga stanovišta. Za njega pravo (ili država, što je isto, — dočim ne izjednačuje države s društvom, kako se to tvrdi u jednom prikazu članka u beogradskom »Arhivu«) socijalni je život organizovan u hierarhičkom redu akata od ustava pa sve do konkretnoga ili individualnoga akta, u kojem se stvara taj red. Bitna je trajnost reda kao i neka specijalna procedura, dočim nije bitno, da li se pravo uvijek i potpuno realizuje. Radi toga, a na osnovu postulata pravne sigurnosti, mora se pozitivno pravo smatrati obvezatnim bez obzira na promjene socijalne sredine iz koje je nastalo, dakle bez obzira, da li je u konkretnom slučaju korisno za društvo ili u skladu s uvjerenjem društva. U tom pravcu pravo je dakle *normativno*. Tako se može tumačiti njegova *obvezatnost*, makar je realna činjenica, proizvod društva i vezano s društvom. Tako se i izbjegava problem sukoba izmedju pozitivnoga prava i prirodnoga prava ili morala (Jellinek), te pozitivnoga prava i conscience normative, društvenoga pravnog uvjerenja (Duguit!).

Valja naglasiti, da su te ideje autorove samo kratko nabačene u članku, kome je svrha, da analizira tudje ideje. Stoga možemo s interesom očekivati, da nam autor poda sistematski prikaz svojih misli, a što je dosad uvijek činio tek uzgredice, tretirajući razna konkretna pitanja.

Ali baš radi višega, monističkog shvaćanja autorova, kojim obuhvaća dualizam u filozofiji prava, moglo bi se konstatovati, da su neke prikazane sličnosti izmedju Kelsena i Duguita možda samo plod autorove analize, da je pošao i dalje od svijesnoga zamišljaja tih pisaca. To ističe donekle i sam autor. A to je i posve opravdano, jer taj članak nije tek prikaz dvaju sistema već analiza njihove sadržine, koja izvodi misli do kraja u posljednjem zajedničkom pravcu realizma i normativizma. I baš u tome je svrha i vrijednost članka.

Dr. Natko Katičić.

Digitized by Google

Dr. Arnold Gysin, Rechtsphilosophie und Jurisprudenz. Girsberger & Co. (Velag) Zürich 1927., str. 54.

Centralni je problem ove rasprave obvezatnost prava. Za značaj prava naime je bitna obvezatnost, bezuvjetna vrijednost. Ali vrijednost može samo izvirati iz više vrijednosti, nikada iz faktičnoga stanja ili stvarnosti. Zato izvodi filozofija prava idealne zasade prava iz najviše vrijednosti, iz pravednosti. Naprotiv jurisprudencija od vajkada nalazi pravo empirički. Ona ga traži u socijalnim stvarnostima, u pozitivnim zakonima. I u tome je za autora antinomija. Jer ili ćemo izvaditi pravo iz viših vrijednosti bez obzira na faktično stanje, t. j. na zakone, koji se doista vrše; ilti istražujemo li faktičnost, to ne možemo da je pronadjemo obvezatnom, ne možemo dakle da je smatramo pravom. Napose se pisac protivi Stammleru, koji posmatra pravo kao posebnu vrst ljudskoga htijenja, pa daje jurisprudenciji zadaću, da istražuje to htijenje, a pravnoj filozofiji, da ispita ispravnost htijenja.

Pisac rješava gornju antinomiju time, što ostavlja filozofiji prava područje istinske obvezatnosti (pravednosti), dok jurisprudencija ima proslijediti empiričkm putem, prikazujući tek pozitivne propise u v i d u obvezatnosti, k a o d a su pravedne, dakle pravo. Ona primjenjuje svjesno pravnu kategoriju bezuvjetno obvezatnosti pomoću kriterija pozitiviteta; — drugim riječima, ona prikazuje kao jedinstven pravni sistem ono, što je našla, da se doista vrši. Ta njena hipoteza, obvezatnost pozitivnoga prava je konstruktivna, za razliku od spoznajnih hipoteza, kao što uopće jurisprudencija ima prikazati, konstruirati (akt volje), dok pravna filozofija istražuje i spoznaje (akt saznanja). Konstruktivnu hipotezu jurisprudencije (kao i sve voljne akte) opravdava njena svrha; — prikazujući naime konkretni poredak kao obvezatan, kao pravo, ona učvršćuje formu poretka i utire put idealnijemu poretku, koji će se moći ostvariti u tim formama.

Pri svemu tome može se piscu prigovoriti, da nije riješio svoga vlastitoga problema već samo ponovio pitanje, za koje traži odgovor. Ma da pobija empirizam kao negaciju prava (jer nikada u stvarnosti ne može naći obvezatnost), pisac je ipak postavio skrajnje empirističko gledište time, što drži obvezatnost prava u jurisprudenciji pukom konstrukcijom. (Vidi kritiku B. Horvátha u Zeitschrift für öffentliches Recht, VII., 3.). Ne mislimo ući u analizu dispariteta izmedju stvarnosti i vrijednosti (obvezatnosti) prava, jer to sam autor pretpostavlja bez potrebe opravdanja. Ali i sa same te osnovice ostalo je neobjašnjeno, zašto ne bi jurisprudencija mogla istraživati smisao i sadržinu pozitivnih propisa, ne dirajući pri tome u pravno-filozofsko pitanje njihove konačne obvezatnosti. Tvrdnja, da ona to mora činiti u v i d u obvezatnosti, ne će li prestati da bude j u r i s prudencija, samo je konstatacija istoga fakta. Ako je ta konstatacija i tumačenje, to nije ni bilo problem, pa se i pisac nalazi, stvarno, na stanovištu Stammlera i pozitivističke nauke o pravu, koja ispituje sistematski propise konkretnih zakonodavstava, ostavljajući filozofiji prava, da ocijeni vrijednost tih propisa, sa svima njihovim konsekvencijama (dužnostima, itd.) na osnovu svojih posebnih kriterija.

Dr. Natko Katičić.

Digitized by Google

Pravosudje

a) Gradjansko.

Napis ili rubrika nije nikakov podnesak, pa se ne može vraćati na popravak.

Zaključak plenuma stola sedmorice, odj. A., u Zagrebu, od 26. svibnja 1928. br. 2676.

Stol sedmorice je opazio, da se stranke u posljednje vrijeme služe napisima kod podnašanja pravnih lijekova više, nego li je to prije bio slučaj. Isto tako je opaženo, da sudovi s tim napisima postupaju dvovrsno: ili da ih primaju kao podneske i vraćaju po § 2. slovo d) grpp. na popravak, ili da ih odbijaju. Posljedica podnašanja napisa i vraćanja njihova na popravak jest odugovlačenje postupka, što nije u interesu ni stranaka ni pravosudja, a jer dvovrsni postupak s napisima nije takodjer u interesu pravosudja, to se je ukazala potreba, da se to pitanje jedinstveno pravilno riješi.

Stol sedmorice je tim povodom i s obzirom na propis § 6. zad. al., a na osnovu § 14. slovo c) zakona o unutarnjem uredjenju stola sedmorice od 23. veljače 1893. (Zbor. br. 11.) raspravio danas to pitanje napisa u punom svom vijeću, te je o tom donio pod brojem 2.676. ovaj svoj zaključak:

Podneskom po smislu propisa §§ 4., 64., 65., 68., 69., 309., 322., 323., 325., 327., 333., 340., 341., 441. gradj. parb. post., §§ 4., 9. i 10. izvan parb. post., § 122. gruntovnog reda i §§ 115. i slijed. zak. o poslovnom redu sudova ima da se smatra samo takov spis, u kojem se navodi ono, što stranka želi ili traži, i u kojem se istovremeno to njezino traženje obrazlaže i dokazuje odnosno zasviedočuje. Takov podnesak predaje se ili pismeno ili usmeno kod suda u zapisnik.

Napis ili rubrika nema te sadržine, koja je potrebna, da se neki spis uzmogne smatrati podneskom, jer u sebi stvarno ne sadržaje ničega, a napose ne sadržaje onoga, što je bitno za podnesak, a to je zahtjev stranke.

Prema svemu tomu, a napose prema propisima §§ 65., 68., 311., grpp., § 126. gruntov. reda, i § 117. zakona o poslovnom redu slijedi, da napis ili rubrika nije nikakov podnesak, nego li sredstvo za obavještavanje stranaka o rješidbi izdatoj na podnesak ili da služi za potvrdu, da je podnesak predan sudu. Čim dakle napis nije podnesak, ne može se podvrći ni propisu § 2. slovo d) gradj. parb. post., t. j. ne može se ni vraćati na popravak. Zbog toga nije ispravno, da se napisi primaju kao podnesci i da se s njima postupa kao s podnescima.

Ovoga će se zaključka držati odsada senati stola sedmorice i primjenjivati ga na napise, koji budu stigli nižim sudovima po njihovu obavještenju o ovom zaključku.*)

Državne željeznice Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca nisu odgovorne za štetu, nanesenu po bivšim kr. ug. drž. željeznicama.

Rješidba stola sedmorice, odj. A., u Zagrebu od 24. veljače 1928. br. 775.

(Osuda sudb. stola u Zagrebu od 31. prosinca 1926. br. 103302/gr., osuda banskoga stola od 27. srpnja 1927. br. 19.325.).

U usmeno raspravljenoj parnici t. t. A. R. u Zagrebu, tužitelja, protiv državnih željeznica kraljevine S. H. S. po ravnateljstvu erarnih pravnih posala, tuženiku, radi 1679 D. 62 p. spp., u kojoj je sudbeni stol u Zagrebu sudio po tužbovnom zahtjevu uz naknadu troška tužiteljeva sa 2776 D. 50 para, a to

*) Tim plenarnim zaključkom ukinuta je rjeidba istoga stola sedmorice od 9. svib. 1927. br. 417., priopćena u prošlome (4—5) broju »MJESEČNIKA« na str. 216 Pozdravljamo taj zaključak, jer će njime biti prištedjeno sudovima mnogo posla, a stat će se bar donekle na put odugovlačenju sudbenog postupka. (Op. ur.).

Digitized by Google

uvjetno o položenju tužitelju dosudjene prisege od ucijene, a **banski stol** povodom ništovne žalbe i priziva tuženika, gornju prvosudnu osudu potvrdio,

stol sedmorice je našao: povodom izvanrednoga previda tuženih državnih željeznica kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca obje suglasne osude nižih sudova preinačiti i suditi:

Tužiteli A. R., trgovac u Zagr. se odbija sa svojim u tužbi de pr. 10. veljače 1921. br. 3836/gr. stavljenim zahtjevom, da su mu tužene državne željeznice kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca dužne platiti glavnicu od 6718 K. 50 fil. sa 5% kamatama od dana uručene im tužbe do isplate i naknad ti mu parbeni trošak, sve to u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe. Parbeni se troškovi u svim trima molbama medju strankama prebijaju.

Razlozi: Tužitelj temelji svoj zahtjev na brzovoznom tovarnom listu od 27. rujna 1918., po kojem je odaslao iz Beča na adresu Bosn. Speditionsgesellschaft u Bos. Brodu 11 bala starih prnjavih vreća. Kako je dana 25. listopada 1918. stiglo samo 9 bala, potražuje od tuženoga kao pravne sliednice bivših ugar. državnih željeznica za nestale bale, omot njihov i otpadajuću za njih vozarinu ukupno 6718 K. 50 f. spp.

Tužene državne željeznice stavile su tužbenomu zahtjevu poglavito prigovor pomanikanja pasivne legitimacije, jer da one nisu nikakov pravni sljednik kr. ug. državnih željeznica, već novo nastali subjekt, a inače da po § 84. željezničkoga poslovnoga propisnika, sve kada bi bio dokazan manjak robe i iznos štete, ne odgovaraju, jer je manjak nastao za vrijeme izvanrednih prilika u doba prevrata, dakle kao posljedica više sile.

Prigovor pomanikanja pasivne legitimacije nastoji tužitelj obeskriiepiti motivacijom, da su tužene državne željeznice postale pravnom nasljednicom kr. ug. drž željeznica na osnovu ratnoga prava, koje je dobilo medjunarodnim ugovorom zakonsku sankciju; zatim pozivom na zak. čl. LVII. 1908., po kojem tužene državne željeznice kao preuzimateli trgovačkoga poduzeća, kakovim su bile i ugarske željeznice, jamči za obveze prednika.

Neodrživost ovakova dokazivania opstoinosti pasivne legitimacije nije u skladu sa zakonom o Trianonskom ugovoru od 17. lipnja 1921. Što su od Ugarske nasljedile novo nastale države, odredjeno je u čl. 186, 188, i 191. istoga; u njima se govori samo o aktivnoj imovini. Glede dugova stoji u predzadnjoj stavci čl. 186. »Ugarska će vlada biti jedino odgovorna za sve obveze, koje je prije 28. srpnja 1914. uzela na sebe nekadašnja ugarska vlada, a koje nisu predstavljene obveznicama, bonovima rentom, hartijama od vrijednosti i novčanicama, koje izrično predvidja ovaj ugovor.« Prema tomu je očito, da se ovakovo potraživanje kakovo potražuje u ovoj parnici tužitelj, ne odnosi na državne dugove, jer se u ovom slučaju radi o obvezi ex delikto. Pošto je u Trianonskom ugovoru naročito spomenuto, koje obveze bivše ugarske vlade mogu teretiti novu nastalu državu, pošto se ovdje ne radi o nasliedju u smislu privatnoga prava, da bi nasljednik morao preuzeti i obveze, jer je Triamonski ugovor sklopljen izmedju pobieditelja i pobiedjenoga i ima značaj javno-pravnoga ugovora, željezničke su pruge ustupljene našoj državi po čl. 301. ugovora ovoga, a ne po privatno-pravnom ugovoru, pa tu nema mjesta primieni zak. čl. LVII. 1908

Moglo bi se uzeti, da po čl. 186. Trianonskog ugovora ugarsku vladu terete samo obveze uglavljene ugovorom, dok o štetama, nanesenim privatnim licima nema nikakova ugovora, pa jer se pravnički ne može zamisliti, da bi nanešena nepravda mogla ostati nepopravljena, kada se znade, tko ju je nanio, to da dužnost naknade pada na državu. — No Trianonski ugovor ne normira takove odnošaje, pa zato štetu ima naknaditi onaj, koji ju je učinio, odnosno i onaj, koji odgovara za učinioca; u ovom slučaju nastala je šteta u jeseni god. 1918. propustom namieštenika kr. ugarskih drž željeznica, koje su u ono vrijeme spadale u zajedničke poslove, dakle je uzročnik štete bio zajednički organ.

Pošto prema tomu, ispravno zaključujući, štetu ima naknaditi onaj, koji ju je nanio, a to su ugar. drž. željeznice, pošto iz Trianonskog ugovora ne slijedi, da bi i privatno pravna potraživania proti spomenutim željeznicama prešla na novu državu, koja nije štete skrivila, to je očito, da je prigovor pomanikania pasivne legitimacije i stvarno i pravno osnovan.

Digitized by Google

Kako su oba niža suda usuprot tome tuženomu zahtjevu mjesta dali, to su njihove rješidbe osnovane na tumačenju i primjeni zakona očevidno pogrješnom, pa je zato valjalo prema propisu § 335. grpp uvaženjem izvanrednoga previda tuženoga iste osude preinačiti i tužbeni zahtjev odbiti. — Preboj parbenoga troška opravdava se ustanovom § 573 grpp. jer tužitelj ima dvije povoljne osude za sebe i jer se je ovdje radilo o skroz načelno pravnom pitanju.

U gradjanskom postupku mogu se oglušne osude napadati iz svih razloga ništetnosti § 333 gr. pp., a ne samo iz razloga ništetnosti t. 6.

Rješidba vrhovnoga suda za B. i H. u Sarajevu od 22. prosinca 1927. Vpr. 444-26.

Osudom okružnog suda u T. od 26. studenoga 1924. br. P 919-24. osudjen je izmedju ostalih i M. A., da plati tužitelju H. P. svotu od 727 D spp. Protiv ove oglušne osude uložio je M. A. priziv na vrhovni sud iz razloga ništetnosti § 333. grpp. t. 8. i prigovarao tužbi i osudi u meritumu, dočim se tužitelj ograničio na prijedlog, da se priziv odbije kao neosnovan, jer je proti oglušnim osudama dozvoljen priziv samo iz razloga ništetnosti § 333., t. 6. grpp — naime, ako je izdana oglušna osuda, premda ogluhe nije bilo.

Vrhovni je sud udovoljio prizivu, poništio je prvomolbenu osudu, tužitelja odbio sa zahtjevom, što ga je stavio u svojoj tužbi, te u obrazloženju naveo slijedeće: »Vrhovni sud prima, da se oglušna osuda može napadati iz svih ništetnih razloga, navedenih u § 333 grpp., jer zakon ne čini nikakove razlike izmedju oglušnih i meritornih osuda, te je u tom pogledu primio, da je napadnuta osuda ništetna iz razloga ništetnosti, navedenoga u § 333 t. 8 grpp i t. d.«

Priopćio dr. M. Mondšajn, odvietnik u Garešnici.

Skrbnik, koji je u parbenom predmetu temeljem §§ 85. i 86. gpp. imenovan tuženiku nepoznata boravišta, nije ovlašten od tužiteljice, odbijene sa tužbom, tuženomu dopitani parbeni trošak ovršno utjerati.

Rješidba stola sedmorice od 30. prosinca 1927. br. 5785.

M. Č. kb. 27 je podnijela protiv svoga muža L. Č. iz L. Č. kb. 27., sada nepoznata boravišta u Americi, po skrbniku na čin, tužbu na priznanje i uknjižbu prava vlasništva na protivničku ½ nekretnina, upisanih u gr. ul. br. 174. p. o. L. Č. i ukniiženih na ni temeljem kupoprodajnoga ugovora od 12. svibnja 1909. spp. de pr. 4. lipnja 1920. br. 6794 (gr. P. 1920) 289. kod suda u V. G. Ovaj kotarski sud je osudom od 30. listopada 1922. br. 11.471/gr. odbio tužiteljicu sa tužbom i presudio ju na nošenje parbenoga troška od D 455, na korist tuženomu darovane i da čine njen miraz — što je tek u pravnom lijeku navedeno —

Neprijeporno je medju strankama, da je temeljem kupoprodajnoga ugovora od 12. svibnja 1909., polovica nekretnina t. j. čestica kat. br. 802, upis. u gr. ul. br. 110. p. o. L. Č., prenešena na tuženoga (u ul. 174. iste p. o.), koje su nekretnine kupljene za novac, koji je tužiteljica dobila od svoga oca I. F. Tužiteljica tvrdi, da ju je tuženi njen suprug, otišavši u Ameriku, sasvim zapustio, te po tom izgubio svako pravo na te nekretnine, jer su one prenešene na tuženoga u pretpostavci, da će sa tužiteljicom živjeti u braku. — Skrbnik tuženoga poriče, da je tuženi tužiteljicu zapustio, te ističe, da će se za sigurno povratiti iz Amerike kući tužiteljici. — Svjedok I. F. je iskazao, da su upitne nekretnine prenešene u polovici na tuženoga u pretpostavci, da tuženi ostaje u zajednici sa svojom suprugom — tužiteljicom —, te da se tuženi na to obvezao; no sam pravni posao, na temelju kojega je tuženi stekao upitne nekretnine, nije time uvjetovan, jer se na neve pridavke, koji se ne slažu s ispravom o pogodbi ne može uzeti obzir (§ 897. o. g. z.).

Tuženi je dakle stekao upitnim kupoprodajnim ugovorom, te upisom u gruntovnici, bezuvjetno pravo vlasništva na polovicu nekretnina, ako i u ime miraza, to ipak ne može tužiteljica s jednostavnoga razloga, što joj je muž odsutan i ne brine se za nju, staviti zahtjev kao u tužbi, pa ju je s toga valjalo sa tim zahtjevom odbiti, jer je na zakonu neosnovan. — Osuda o naknadi parbenoga troška temelji se na § 573. gpp.

Digitized by Google

Banski stol rješidbom od 29. svibnja 1925. br. 8816. II. 2444/25. je obnašao priziv i žaobu ništovnu tužiteljice otputiti odnosno zabaciti, te napadnutu osudu prvoga suda potvrditi uz obrazloženje, da je za rješenje ovoga spora neodlučno, čijim su novcem kupljene prijeporne nekretnine isplaćene. Ponuda preslušanja novih svjedoka, te tvrdnja tužiteljice, da su prijeporne nekretnine tuženomu darovane i da čine njen miraz — što je tek u pravnom lijeku navedeno — ne može se u obzir uzeti, jer je to novota (§ 226. gpp.), a niti se pravnim lijekom može mijenjati pravni naslov tužbe niti može više protuslovnih naslova postojati. Trošak pravnoga lijeka ima snositi sama tužiteljica, jer nije njime uspjela.

Stol sedmorice je odbio svojom rješidbom od 20. prosinca 1926. br. 4831. žaobu ništovnu tužiteljice i otputio njezin izvanredni previd protiv drugomolbene rješidbe, te joj naložio, da imade tuženomu naknaditi trošak protuizvedenja od D 50 u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

*

Na temelju osude prvoga suda i rješidbe banssoga stola, dakle dviju jednako glasećih osuda, je tuženi zatražio po svojem skrbniku radi dužnoga mu parbenoga troška od D 455 ovršnu dražbu tužiteljičinih pokretnina, koju je prvi sud odlukom od 14. kolovoza 1925. br. 7197./gr. dozvolio i ona provedena, a protiv koje je tužiteljica uložila utok sa žaobom ništovnom.

Banski stol: uvaživ, da je odvjetnik dr. X. Y. odlukom od 10. lipnja 1920. br. 6794/gr. imenovan odsutnomu nepoznata boravišta L. Č. iz L. Č. kbr. 27. skrbnikom na čin temeljem § 85. gpp. i to, samo da zastupa i brani pravo i interese svoga skrbljenika u parnici M. Č. protiv njemu na priznanje i ukniižbu prava vlasnosti nekretnina spp., i da pronadje i sudu prijavi njegovo boravište, a koju mu dužnost propisuje i § 88. gpp: — uvaživ, da prema tome nije dotični skrbnik na čin ovlašten, da za svoga skrbljenika poduzima ovršne čine radi dosudjenoga parbenoga troška, niti se je to pokazalo nužnim; — uvaživ, da se je osim toga dotični skrbnik na čin mogao uvjeriti iz smrtnoga lista, priloženoga izvanrednomu previdu, na koji je dao protuizvedenje, da je njegov skrbljenik umro; — uvaživ, da prema tome skrbnik čim nije imao od suda ovlaštenje, da u ime tuženoga L. Č. ili njegove ostavštine kao skrbnik na čin poduzima ovršne čine i da je s toga napadnuta odluka neopravdana i na zakonu neosnovana, a k tomu i štetna, jer je dozvolila prema zahtjevu molbe samo ovrhu do osiguranja, a ujedno i ovršnu dražbu pokretnina, što istodobno ne može stojati, kao što je i štetno na obavljenu plienidbu do osiguranja raspisati odlukom od 20. kolovoza 1925. br. 8227/gr. dražbu istih pokretnina,

obnašao je povodom žaobe i utoka tužiteljice napadnutu prvosudnu odluku preinačiti i molitelja L. Č. nepoznata boravišta u Americi po skrbniku sa njegovom molbom proti M. Č. i u njoj stavljenim zahtjevom za ovršnu dražbu protivničkih pokretnina, odnosno za ovrhu do osiguranja radi dužnih D 455 gspp., pr. 23. srpnja 1925. br. 7197/gr., odbiti, kao i ureda radi ukinuti na istu uslijedili čin plienidbe i procjene na dan 18. kolovoza 1925., a tako i odluku od 20. kolovoza 1925. br. 8227./gr., kojom se o toj plienidbi izvješće sudbenoga izaslanika prima na znanje i raspisuje dražba istih pokretnina. — Trošak pravnih lijekova ima stranka sama snositi s razloga, jer ga ostavina L. Č. prouzročila nije, a za osudu ne dotječu uvjeti § 216. grpp.

Stol sedmorice je obnašao protiv te rješidbe uloženi previdni utok sa žaobom ništovnom skrbnika tuženikova otputiti i potvrditi pobijanu rješidbu banskoga stola iz razloga u njoj navedenih.

*

Skrbnik tuženoga je dao nakon toga gornjom parbom prouzročeni trošak sudbeno obrediti protiv njegove ostavine, koje su očitovani nasljednici supruga mu tužiteljica M. Č. u $^{5}/_{8}$, te otac i mati tuženoga svaki u $^{2}/_{8}$.

Priopćio **dr. Z. Cuvaj**, odvjetnik u Velikoj Gorici.

Digitized by Google

b) Kazneno

K tumačenju § 2. br. 1. i § 3. br. 3. zakona o lihvi (ces. nar. od 12. listopada 1914. br. 275 l. d. z.).

Rješenje stola sedmorice odj. B. u Zagrebu kao kasacijonog suda od 1. veljače 1928 Kl. 310-27.

Presudom okružnog kao presudnoga suda u S. od 22. lipnja 1927. bio je optuženi M. Z. oslobođen u smislu § 259 br. 3 k. p. od optužbe zbog zločinstva po § 3. br. 4 ces. nar. od 12. list. 1914. (br. 275 l. d. z.). Žalbi ništavosti, uloženoj od državnog odvjetništva protiv te presude, kasacijoni je sud udovoljio, poništio je od česti pobijanu presudu i kaznenu parnicu povratio presudnomu sudu, da je u opsegu poništaja ponovno pretrese i presudi.

Razlozi: Presudni sud pogrješno pravno shvaća pojam »stiske« u smislu § 2. c. n. od 12. list. 1914. (br. 275 l. d. z. — zakon o lihvi), jer ova postoji već onda, ako je dužnik prinuđen, da traži kredit. U postojećem zakonu o lihvi upotrijebljen je izraz «stiska» (»Zwangslage«) mjesto izraza »bijeda« (»Notlage«), koji je izraz bio upotrijebljen u prestalom zakonu o lihvi od 28. svibnja 1881. (br. 47 l. d. z.) u svrhu, da obuhvati sve slučajeve, u kojima je dužnik prinuđen, da traži kredit. Pojam je »stiske« puno uži od pojma »bijede«, jer se u stisci može naći i inače dobro stojeći čovjek, te obuhvaća ne samo »objektivnu« već i »subjektivnu« nuždu. Dosta imućan čovjek nalazi se u subjektivnoj nuždi ako je daleko od svoje kuće na putovanju ostao bez novaca, pak je prisiljen da kod nekoga traži kredita. Kod njega nema postojane ekonomske nužde, ali se u onom momentu, kada traži izlaz iz te situacije, nalazi u stici. Isto tako se može naći u stisci svaki čovjek, pripadao kojoj mu drago klasi društva, kada se trajno ili prolazno nalazi u slaboj ekonomskoj situaciji, pak je radi toga prinuđen, da se obrati nekome za kredit. Zakon o lihvi u jednu riječ zabranjuje bezobzirno iskorišćavanje povoljne ekonomske konjunkture. Napadnuta presuda drži, da je pojam »stiske« identičan sa pojmom »krajne nužde«, a da se onaj, koji ima bilo pokretnoga bilo nepokretnoga imetka, koji ima nešto, da primi ili proda, koji nije u lošim ekonomskim prilikama, ne nalazi u »stisci« i ako je prinuđen, da traži kredit bilo da realizira svoje stanje, bilo da podje na određeno mjesto, da primi nešto što mu pripada i t. d. Tako u slučaju I-a M-a presudni sud pogrješno misli, da se on nije nalazio u stisci, jer da je on trebao uzaimljeni novac za troškove putovanja za ženino nasljedstvo, koje je vrijedilo od 100.000 do 150.000 D. i koja mu se također obvezala na otplatu toga zajma za svrhe toga nasljedstva, a ne dakle radi kakove nužde ili stiske; u slučaju M-a G., koji je uzajmio novac za J-a B. i koji je novac trebao za putne troškove u Ameriku, da nije dokazana stiska, nego da je dapače svjedok na raspravi izkazao, da su se on i B. bavili kupovanjem strane valute, te da su tom trgovinom namjeravali podmiriti predmetni dug; u slučaju Gj. V-a, koji je taj novac uzajmio za Gj-a K-a, a da se tada K. bavio trgovinom i da nije bio tako slabih ekonomskih prilika; u slučaju L-e V., koja da je novac uzajmila za trgovinu višanja; u slučaju M-e S. kojoj da je novac trebao za trgovinu dućana, a ona da je dobro stojeća i vlasnica kuće i zemalja a u ono doba imala dobro opskrbljeni dućan; u slučaju A-a C., koji da je novac uzajmio za K-a V.; a u slučaju D. J-a, da se ne dade razabrati, u čemu bi ta stiska sastojala, jer da ne navadjaju nikakovih okolnosti, po kojima bi se ta stiska dala izvesti. U svim ovim slučajevima presudni sud krivo tumači pojam stiske, koju identificira sa pojmom »krajnje nužde« i koju isključuje kod osoba, koje su inače ekonomski dobro situirane, kao da se i ovakove osobe ne mogu naći u stisci u zakonskom smislu. U ovakovoj se situaciji može naći i trgovac, kome treba kredit, da isplati teške ili dospjele dugove sve da inače raspolaže daleko većom vrijednosti robe, nego li iznose njegovi dugovi; — obrtnik, koji se angažirao na drugoj strani bilo za kupnju nekretnina bilo za raširenje ili prosperitet svoga obrta; — težak i posjednik, kojemu žurno potrebuje kredit bilo za koju potrebitu svrhu, kako i svaka druga osoba bez obzira na društvenu klasu, kojoj pripada. Glavno je, da je prinuđen, da traži kredit jer to iscrpljuje zakonski pojam stiske. Pogotovo se nalazi u stisci onaj, koji traži kredit za putovanje u Ameriku jer je silom prilika prinuđen, da ostavi obitelj i rodjenu grudu i da

Digitized by Google

ide u potragu za zaradom, da može izdržavati sebe i porodicu, te stavlja na kocku sve ono, što daje u zalog, da dobije kredit i sve drugo eventualno stanje, što ga ima u domovini.

Isto tako presudni sud krivo shvaća zakonski pojam »lakoumnosti« u slučaju F. Z., ako je ovaj tražio i dobio zajam kod optuženika za konobara T-u, kome bi zajam, kako se tvrdi, služio za lumpanje ili za šampanjac, jer ako je zajam služio za ovu svrhu, što se iz presudnih utvrdjenja ne dade sa sigurnošću razabrati, onda su koliko T toliko Z. lakoumno tražili kredit, jer zakon pod »lakoumnošću« razumije nepromišljeno rukovanje kreditom, dakle osobito bezbrižnost za posljedice. Lakouman je onaj, koji je svijestan svoga djelovanja, nu radi bezbrižnosti ili radi nestašice dovoljnoga promišljavanja ne daje odgovarajuće važnosti prihvaćenim teškim uslovima.

Izgleda, da presudni sud ne shvaća ispravno ni momenat, kada je svršeno krivično djelo lihve, pošto se čini, da daje važnosti tome, što su neki oštećenici izjavili, da im je bolje bilo, što su kod optuženika uzajmili novac, nego li da su to učinili kod banke, te što je nekim oštećenicima optuženik sasvim ili djelimično oprostio ugovorene kamate, ili što mu sve ugovorene nisu do dana presude isplatili i što se optuženik nije okoristio situacijom, kako je mogao.

Pri prosudjivanju postojanja ili nepostojanja zakonskih obilježja lihve odlučan je momenat sklapanja ugovora, kako to jasno proizlazi iz riječi »ko se namjerno kod davanja i t. d.« Lihvarski je posao svršen, netom je lihvar dao sebi obećati uzvratno davanje ili činjenje, čija je imovinska vrijednost s vrijednošću njegova činjenja ili davanja u nerazmjerju, koje upada u oči, — dakle još prije nego li je nastala bilo kakova šteta za jednu i za drugu stranu. Nema nikakove važnosti, da li se je lihvar konačno okoristio lihvarskim poslom, jer zakon govori o iskorišćavanju dužnika, a ne o okorišćavanju vjerovnika, što se može, ali ne mora poklapati. Lihvar može nemati koristi od dotičnoga posla, pače izgubiti i sav uzajmljeni kapital, a ipak biti krivac prestupka lihve. Nema važnosti ni to, da li dužnik traži lihvara ili ovaj njega, da li dužnik ponudi sam prekomjerno davanje ili to zatraži lihvar, jer je odlučno samo to, da li je lihvar dao sebi obećati takovo prekomjerno davanje, a ovo može sastojati u kamatama, daru, proviziji, nagradi, odreci na kakova prava i t. d. — dakle u svakoj ekonomskoj vrijednosti. Odlučno je po tome samo to, da li je prekomjerno uzvratno davanje po § 2. zakona o lihvi.

Što je pak optuženik oprostio nekim dužnicima sasvim ili djelomično uzvratno protudavanje, nema nikakove važnosti, jer novi zakon o lihvi ne sadržaje naredjenje analogno »uspješnom pokajanju«, kako je to sadržavao § 7. ranijeg zakona o lihvi. Radi toga lihvar mora odgovarati za lihvu, sve da je oštećenicima povratio svu korist, crpljenu od lihvarskoga posla, u koliko nije nastupila objektivna zastara po propisima kaznenoga zakona.

Polazeći sa pogrješnog pravnoga stanovšta u pogledu pojma »stiske«, presudni se sud nije bavio pitanjem, da li je optuženik dao sebi obećati uzvratno davanje, čija je imovinska vrijednost sa vrijednošću njegova davanja u nerazmjerju, koje upada u oči. U sada važećem zakonu o lihvi upotrijebljena je riječ: »nerazmjerje, koje upada u oči« mjesto izraza »prekomjernost« (»Masslosigkeit«), koji je bio upotrijebljen u prestalom zakonu o lihvi, jer je sadanji pojam nerazmjerja očito uži od pojma prekomjernosti, niti je potrebno, da prekomjerno uzvratno davanje bude podobno, da prouzroči ili pospješi gospodarsku propast dužnika, kako je to tražio prestali zakon o lihvi. Uslijed pogrješnoga tumačenja pojma stiske presudni se sud nije bavio ni pitanjem, da li se je optuženik bavio lihvom poput obrta, koji postoji, ako se po kažnjivom činu jasno razabira namjera lihvara, da sebi pribavi stalni izvor prihoda, da posve ili djelimično živi o lihvi.

Postoji prema tome zazvani razlog ništavosti broja 9a § 281. k. p., pa pošto u presudi nisu utvrdjene one činjenice, koje bi se pri ispravnoj primjeni zakona imale postaviti za osnovicu kasacijonoga rješenja, to je u smislu § 288 br. 3 k. p. valjalo poništiti napadnutu presudu i stvar povratiti istomu presudnomu sudu za ponovno raspravljanje i presudjenje.

Priopćio Li. Milanović, predsjed. tajnik stola sedmorice, odj. B.

Digitized by Google

Bće propagande, da se građjani ne odazivaju svojim vojnim dužnostima, (čl. 1. br. 4. zak. o zaštiti javne bezbjed. i poret. u državi). — Tumačenja 1. stava § 97. srp. k. z. — Zastara po srp. kaznenom zakoniku. — Pojam javnosti po X gl. srp. k. z. — Javno razglašivanje po § 308. k. z.

Rješenje stola sedmorice, odj. B., u Zagrebu kao kasacijonoga suda 24. studenoga 1927. Kl 268-27.

Uslijed žalbe ništavosti optuženoga V. B. i državnoga odvjetništva protivu presude zemalj. kao presudnoga suda u Š. od 23. lipnja 1927., kojom je optuženik bio oglašen krivim za prestupljenje protivu zakona, oblasti i javnoga reda iz §§ 97. i 103. srp. k. z. i za prekršaj protivu javnoga mira i reda iz § 308. k. z., kasacijoni je sud donio ovo rješenje:

I. Žalbi se ništavosti od česti udovoljuje, napadnuta se presuda poništuje u izreci o krivini u točki c), a djelimično u izreci o krivini u točki b), te se na osnovu § 288, br. 3. k. p. izriče: Optuženik V. B. se oslobadja u smislu § 259. br. 3 k. p.: a) od optužbe u točki c) presude, što je javnim potvrdjivanjem izmišljenih i izopačenih stvari i javnim oporočavanjem naredjenja državnih vlasti ove mrzosti i prezrenju izlagao i u ostalim nepovjerenje prema rečenim naredjenjima podizao time, što je u vrijeme otkada su talijanske vlasti ispraznile S., sve dok nije uapšen u ovoj parnici, napisima upravljenim talijanskim vlastima i govorom pred našim građjanima žalio se na postupak vlasti prema državljanima talijanskim u S., izražavao, da je velika većina u S., da Italija zaposjedne otok i nastojao kod naših građjana, da traže talijansko državljanstvo, — javno jednu kastu žitelistva prot vu druge na mrzost i prezrenje dražio time, što je svojom propagandom za Italiju raspirivao mržnju izmedju pučanstva u S., stvarajući Talijane od naših građjana i ove nazivljući svinjama, — te time opetovano počinio prestupljenje po § 103 srp. k. z.; — b) od optužbe u točki b) presude, »što je u godini 1924. primamio građjane I-a L-a Vj-a i K-a B. u stranu (talijansku) vojnu službu«, te time počinio prestupljenje po drugom a) stavu § 97. srp. k. z.

II. U ostalom se žalbi ništavosti ne udovoljuje.

III. Primjenom § 290 k. p. u vezi sa § 281 br 9a) k. p. poništuje se presuda i u izreci o krivini u točki d), te se optuženik u smislu § 259 br. 3) k. p. oslobadja od optužbe, što je javno raspostirao lažan glas, uznemirujući javnu sigurnost bez dovoljnih razloga, s kojih bi ga smatrao istinitim, da će doći doskora do rata s Italijom, da će ova u 24 sata zaposjesti Dalmaciju, koja njoj pripada, a da iz nje ne će više nikada otići, — te time počinio prekršaj po § 308. k. z.

IV Uslijed poništaja izreka o krivini pod I. i III. poništuje se napadnuta presuda i u izreci o kazni, pa se kazna odmjeruje ponovo, te se optuženik po § 97. srp k. z. osudjuje...

Razlozi: Ne postoji istaknuti razlog ništavosti § 281. br. 5. k. p., a koliko se upućuje na nestašicu razloga, jer taj razlog ništavosti predvidja potpunu nestašicu razloga, dok presudni sud navodi razloge za svoju izreku. Ako pak ti razlozi ne uvjeravaju žalitelja to još ne znači, da nema razloga niti to tvori zazvani razlog ništavosti. — Ne postoji ni zazvani razlog ništavosti unutarnjega protuslovlja presude (§ 281 br. 5 k. p.). Ni sama žalba ništavosti ne konkretizira istaknuto protivurječje, koje bi postojalo samo onda, kada bi presudni sud istodobno ustanovio činjenice, koje se jedna uz drugu ne bi dale zamisliti, jer bi se izmjenično isključivale. Takova protuslovlja u presudi nema.

Ništovna žalba u daljnjim svojim izvodima, iako ne po broju, a ono ipak djelimično izvadja stvarno razlog ništavosti § 281. br. 9a) k. p. u pogledu izreke pod a), b) i c), ne dirajući u točku d) izreke. U većem dijelu ništovna žalba nije izvedena po zakonu. U pogledu izreke pod a) žalba ništavosti nije osnovana. Ništovna žalba misli, da u činu, utvrdjenom u presudi, nema uopće obilježja kakova kričnoga djela, jer da presuda ne navodi, koga bi optuženik podgovarao, da ne ide pod barjak naše vojske, a da učinilac može da bude priznat krivim samo za jedno kričnc djelo, individualizirano po vremenu i prostoru. Prema utvrdjenjima napadnute presude optuženik je nepoznatoga dana 1923. podgovarao više naših građjana iz mjesta S. da ne slieduju pozivu, kada ih je zakon pod barjak pozivao, te da bježe u inozemstvo (Zadar) (§ 97. I. srp. k. z.). Ovu izreku obrazlaže presudni sud time, što smatra dokazanim na te-

Digitized by Google

melju isprave XXI. stranica 15 — zaplijenjene kod optuženika pri kućnoj premetačini, kod njega obavljenoj, a napisane njegovom (optuženikovom) vlastitom rukom, da je optuženik nagovorio veći broj mladića s otoka S., koji su bili pozvani na stavnju (pregled, rekrutaciju) 1923., neka ne slijeduju pozivu na pregled, te neka bježe u inozemstvo (Zadar). Nadalje utvrdjuje presudni sud, da se ovo podstrekavanje (podgovaranje) na bijeg od stavnje u inozemstvo odnosilo samo na domaće gradjane, jer da po samom priznanju optuženika domaće vlasti nisu pozvale na stavnju nijednoga stranoga (talijanskoga) gradjanina — optanta.

Napadnuta je presuda svakako pogrješno označila ovako utvrdjeni učin prestupljenja po § 97. I. srp. k. z., jer su u utvrdjenjima napadnute presude sadržani svi elementi zločina po članu 1. br. 4. zak. o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi od 2. kolovoza 1921. (br. 170a) Sl. N.). Po ovom zakonu oglašena je zločinstvom, koje se po članu 2 istoga zakona kažnjava smrću ili robijom do 20 godina, svaka propaganda, kojom se ide na to, da se gradjani ne odazivaju svojim dužnostima

Napadnuta presuda utvrdjuje doloznost optuženikova delovanja, jer utvrdjuje, da je optuženik svjesno i hotice podgovarao više mladića, naših podanika, da ne slijeduju pozivu na stavnju, utvrdjuje propagandu, jer zakon pod ovom razumijeva svaku djelatnost, koja ide za time, da se netko nagovara ili potiče, da se ne odazove svojim vojnim dužnostima a takovu je djelatnost optuženik razvio kod više vojnih obvezanika; utvrdjuje napokon, da je optuženikova propaganda (djelatnost) bila upravljena na to, da se podgovarani mladići ne odazovu pozivu na stavnju, a ovo je vojna dužnost svih gradjana, pošto je po članu 7. zakona o ustrojstvu vojske i mornarice svaki gradjanin obavezan, da služi u vojnoj sili, a po članu 8. istog zakona nitko ne može istupiti iz našega državljanstva, dok ne isluži svoj rok u kadru, izuzev po odluci ministarskoga savjeta. Stavnji je pak svrha (član 53. istoga zakona), da se ustanovi, da li je odnosni gradjanin sposoban za vršenje službe u vojnoj sili, koja je dužnost zakonom nametnuta svakom gradjaninu.

Zločin po članu 1 br. 4. rečenoga zakona je svršen, netom je bila razvijena djelatnost u sada spomenutom smislu bez obzira, da li je učinilac uspio u svojem naumu ili ne. Nije elemenat potreban za ovo zločinstvo, da su poznate po imenu osobe prama kojima je učinilac razvio prije pomenutu djelatnost, već je dovoljno za ovaj zločin, da je utvrdjeno, da je ovakova djelatnost od učinioca bila razvijena, jer se ovakova djelatnost može razviti i prama nepoznatim vojnim obvezanicima: može se vršiti govorom, štampom, oglasima i sličnim sredstvima. Kada bi zakon zahtijevao poznavanje osoba, prama kojima je ovakova djelatnost bila razvijena, u najvećem broju slučajeva učinioci bi izbjegli kazni, a zakon bi mogao biti sasvim izigran. Napadnuta presuda ustanovljuje, da je optuženik razvio ovakovu djelatnost na otoku S. 1923., čime je čin dovoljno i individualiziran. Postojala je pak opća vojna dužnost i prije dana 6. rujna 1923., kada je prama propisu člana 245. spomenuti zakon o ustrojstvu vojske i mornarice stupio na snagu, jer je do tada na cijelom državnom području vrijedio zakon o ustrojstvu srpske vojske od 1904., kako se to razabira iz člana 345 sada spomenutoga zakona i iz propisa najvišeg ukaza od 19. kolovoza 1919. F. A. O. br. 70968 (Sl. N. od 6. rujna 1919. br. 91.). Prema tome, bilo da je optuženik razvio u presudi ustanovljenu djelatnost prije dana 6. rujna 1923., bilo poslije toga dana, uviiek je počinio zločin po članu 1 br. 4 ovoga zakona. Nije se obistinila ni zastara, koja bi se inače obistinila, kada bi se radilo o prostom prestupljenju po § 97. I. srp. k. z., jer rok zastare za ovo prestupljenje iznosi godinu dana po propisu § 532. III. k. z. u vezi sa članom 4. zak. od 21. travnja 1922. (Sl. N. od 22. siječnia 1924. br. 15, prilog III.), a toku zastare ne bi se protivile smetnje navedene u § 531 slova a) do c) k. z.

Da je dakle presudni sud ispravno primijenio materijalni zakon, optuženikov bi čin bio morao podvrći pod član 1. br. 4. zakona o zaštiti javne bezbj. i poret. u državi. Medjutim kasacijoni sud ne može u nestašici žalbe ništavosti drž. odvietnika dirati u izroku pobijane presude, jer je ustanova § 97. I. srp. k. z. blaža i po oznaci i kaznenom stavu od ustanove po članu 1 br. 4 zakona o zaštiti jav. bezbj. i por. u državi, a po § 290. k. p. može se postupati samo u korist optuženikovu. U ovom je slučaju optuženik dakle bio pogodovan a ne štetovan, pa stoga nema prava, da se žali, što je usliied pogrješne kvalifikacije počinjenoga djela

Digitized by Google

bio blaže kažnjen, no što je morao biti. Radi ovih razloga nije se moglo udovoljiti žalbi ništavosti u pogledu ove točke izreke.

U koliko žalba ništavosti tvrdi, da utvrdjenjima izreke pod b) nema uopće krivičnoga djela, nije osnovana. Ali u koliko je ova izreka priznala krivim optuženika i radi toga, da je u god. 1924. primamio gradjane I-a L-a, Vj-a i K-a B. u stranu (talijansku) vojnu službu, ništava je s razloga, što je za ovaj čin nastupila zastara, koju ništovna žalba ne ističe, nu na koji se je valjalo obazrijeti po službenoj dužnosti. U pogledu ovoga dijela ove izreke presudni sud na temelju iskaza A-a L-a i Š-e J-a utvrdjuje, da je optuženik ovu dvojicu svjedoka kušao bezuspješno, da nagovori, da stupe u stranu vojnu službu.

Za postojanje ovoga delikta zakon ne traži drugo, nego da je učinilac svjesno razvio svoju djelatnost, na to, da nagovara gradjanina, neka stupi u stranu vojnu službu, te je ovo djelo svršeno, netom je bila razvijena takova djelatnost bez obzira, da li je domaći gradjanin zaista stupio u stranu vojnu službu.

To sve napadnuta presuda potvrdjuje, pak je stoga neosnovana ništovna žalba, koja na temelju utvrdjenja presudnoga suda tvrdi, da u tome nema uopće krivičnoga djela. U koliko pak ništovna žalba hoće da dokaže, da je optuženik samo naputio A-a, L-a i J-a na njihovu molbu, kako će dobiti talijansko državljanstvo i zaradu u Italiji, ona samo pobija prvostepeno slobodno ocjenjivanje dokaza (§ 258. k. p.), što u kasacijonom postupku nije dozvoljeno ni pod kakvim vidom (arg. ex § 281. k. p.).

U pogledu drugog dijela ove izreke — naime u koliko napadnuta presuda utvrdjuje, da je optuženik 1924. god. primamio u stranu (talijansku) vojnu službu gradjane I-a L-a, Vj-a i K-a B., za ovaj je učin nastupila zastara.

Prestupljenja po srp. k. z. kažnjavaju se zatvorom, koji nije identičan ni sa zatvorom prvoga ni sa zatvorom drugoga stepena (strogim zatvorom) po austr. k. z. To je očito, ako se medjusobno isporede osobito odredbe §§ 20 i 62. srp. k. z. i odredbe §§ 244, 245, 247, 254, 260, 261, 262 i 266 austr. k. z. Rok zastare je po srp. k. z. za prestupljenja (§ 74), za koja zakon donosi zatvor od godinu dana ili novčanu kaznu od 300 talira, tri godine, a za sva druga prestupljenja pet godina, dok po austr. k. z. najdulji rok zastare za prestupljenja iznosi jednu godinu (§ 532).

S obzirom na načelo izraženo u članu 4 zakona od 21 travnja 1922. (Sl. Novine od 22. siječ. 1924. br. 15 — prilog III.), da se ima primjenjivati blaži zakon, ako bi koja od odredbi §§ 1 do 32. srp. k. z. došla u sukob sa odredbama drugih kaznenih zakona, koji su na snazi u pojedinim pokrajinama naše države, nesumnjivo je, da se u pogledu roka zastare i za prestupljenja po srp. k. z. ima primjenjivati austr. k. z. (§ 532), koji je blaži od srp. k. z., jer austr. k. z. predvidja tri zastarna roka: t r i m j e s e c a, ako se radi o prekršajima i prestupljenjima, za koja je zaprijećena najviša kazna zatvora prvoga stepena bez pooštrenja ili novčana kazna do 500 D; — š e s t m j e s e c i, ako je zaprijećen zatvor prvoga stepena sa pooštrenjem ili novčana kazna do 200 D; — j e d n a g o d i n a, za sva ostala prestupljenja i prekršaje, za koja je zaprijećena teža kazna.

Prvi i drugi rok zastare § 532 austr. k. z. ne može se primjenjivati na zatvor po srp. k. z., jer je ovaj, kako izilazi iz navedenih zakonskih propisa zatvor sui generis, koji ne odgovara austr. zatvoru prvoga stepena, na koji su primjenljivi ovi rokovi zastare, a stroži je od austr. zatvora prvoga stepena i obzirom na najviše i na najmanje trajanje kao što i na nemogućnost pretvaranja u druge kazne. Radi toga na zatvor po srp. k. z. primjenljiv je treći rok zastare (§ 532a. k. z.), već s toga, što je krajnja granica zastarivanja prestupka i što je u zakonu rečeno, da je taj rok zastare primjenljiv na sva ostala prestupljenja i prekršaje, koja su teže kažnjiva nego li krivična djela, navedena u prvom i drugom stavu.

Prema utvrdjenjima presude optuženik je ovo krivično djelo počinio u god. 1924., a počinio je drugo krivično djelo polovinom god. 1926., dakle pošto je istekao rok zastare od jedne godine za djelo 1924. god. a tečenju ovoga roka nije suprotstajala nijedna druga smetnja po § 531 slova a) do c) zaključno. Radi toga za ovaj se čin obistinila zastara po § 532 k. z., te je presuda ništava po

Digitized by Google

§ 281 br. 9 b) k. p Valjalo je radi toga u ovom dijelu presude poništiti izreku i optuženika po § 259 br. 3 k. p. odriješiti od optužbe.

Osnovana je naprotiv ništovna žaoba optuženikova u pogledu točke a) izreke, u koliko ističe, da optuženik nije mogao bit oglašen krivim zbog ovoga prestupljenja radi pomanjkanja jednoga od objektivnih elemenata, potrebnih za prestupljenje po § 105 srp. k. z., naime elementa »javnosti«.

Presudni sud utvrdjuje, istina, u izreci, da je optuženik kriv, što je javnim oporočavanjem i t. d., te javno jednu klasu žiteljstva i t. d., ali je očito, da su u izreci bile samo upotrijebljene riječi zakonskoga teksta, pošto se iz obrazloženja presude razabira, da presudni sud krivo shvaća pojam javnosti. Presudni sud misli, da je optuženik »javno oporočavao« i t. d., »javno dražio« i t. d. time, što je pojedine naše gradjane nagovarao, da stupe u talijansko državljanstvo i u talijansku vojsku; prikazivao im, da je bolje u Italiji nego kod nas; što se je u pismima, upravljenim talijanskim vlastima i privatnicima, zlo izražavao o domaćim vlastima i lažno im prikazivao želje našega pučanstva i klevetao našu državu kao cjelinu, te napokon što se je u istražnom zatvoru u Š. pred nekim uznicima loše izražavao o našoj državi i narodu. Takovo je tumačenje pojma javnosti neispravno. I ako su zakonom 21. trav. 1922. br. 16744 (Sl. N. od 22. sieč. 1924. br. 15 — prilog III.) bile proširene na cijelo područje kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca samo glave IX. i X. kriviènog zakonika bivše kraljevine Srbije kao i odredbe uvodnih pravila česti prve istoga zakona, u koliko je u pitanju primjena glave IX i X., ipak, budući da će se zakonodavčeva intencija najbolje shvatiti, ako se ima u vidu značenje, koje on sam daje svojim riječima (§ 6. o. gr. z.), nema zapreke, da se pojedini izrazi upotrijebljeni u IX. i X. glavi rečenoga zakona tumače onako, kako ih sam kriv. zakon tumači, ma da se to tumačenje nalazi u onim glavama srp. k. z., koje nisu proširene na cijelo državno područje. U III. stavu § 210. srp. k. z. zakon govori, da je javno opadanje onda, ako se to dogodilo na javnom mjestu ili u javnim skupštinama ili sredstvom pečatnje, likova i obraza, rasprostiranjem ili izlaganjem takovih na javnim svima pristupačnim mjestima Optuženik, prema utvrdjenjima presude, nije na jedan od ovih načina ni oporočavao državna uredjenja, niti dražio klasu žiteljstva proti drugoj, pa je zbog nestaše jednoga od objektivnih elemenata, potrebnih za prestupljenje po § 103 k. z., presuda ništava po broju 9a), § 281 k. p., te je u pogledu ove izreke valjalo poništiti presudu i optuženika u smislu § 259 br. 3. k. p. odriješiti od optužbe, ne upuštajući se u pretres pitanja, da li sva ili samo neka utvrdjenja napadnute presude tvore pojam klevete države, a osobito da li u tim utvrdjenjima ima elemenata, potrebnih za prestupljenje draženja jedne klase žiteljstva protiv druge.

Prigodom rješavanja optuženikove ništovne žaobe kasacijoni je sud našao, da je optuženik krivom primjenom zakona (§ 281 br. 9a) k. p.) bio oglašen krivim radi prekršaja po § 308 k. z. Napadnutom se presudom oglašuje optuženik krivim radi prekršaja po § 308 k. z., jer je javno rasprostirao lažan glas, uznemirujući javnu sigurnost bez dovoljnih razloga, s kojih bi smatrao istinitim, da će doći do skora rata s Italijom, da će ova u 24 sata zaposjesti Dalmaciju, koja njoj pripada i da iz nje ne će nikada više otići. Presudni sud obrazlaže ovu izreku time, što smatra utvrdjenim svjedočanstvom uznika Š-a i B-a, da je optuženik u istražnom zatvoru zemalj. suda u Š., pred spomenutim svjedocima i pred drugim uznicima govorio, da će Italija bez rata zauzeti Dalmaciju, da će skoro biti rata sa Italijom i da će Talijani odmah zauzeti Dalmaciju i da će on (optuženik) svima se osvetiti.

Propisi §§ 308—310 k. z. mogu se prekršiti samo, ako učinilac raznosi ili dalje rasprostire lažan glas, kojim se uznemiruje javna sigurnost, a da nije imao temelja, da ga smatra istinitim, putem javnoga razglašivanja (prilijepljivanjem na zid, javnim govorima ili predavanjima i t. d.), ili putem tiskanca (§ 310 II. k. z.). Ako se je zakonodavac poslužio ovakovom dikcijom, da označi način rasprostiranja odnosno razglašivanja, mjesto njemu običajnih izraza, upotrijebljenih na drugim zakonskim mjestima »javno ili pred više osoba«, to je on time jasno izrekao, da ovo zadnje rasprostiranje ne dostaje za činjenično stanje gornjih delikata, već da je za ove potrebna daleko veća miera publiciteta, koja je kadra brzo prodrijeti u neopredijeljene šire krugove

Digitized by Google

naroda, te uznemiriti javni red i mir u većem opsegu. Ovakov se publicitet može pretpostaviti samo onda, ako je razglašivanje poduzeto tiskopisima, govorom pred većom masom ljudi, prilijepljivanjem na zidove, izlaganjem na javnim svakomu pristupačnim mjestima i slično. Ako je optuženik u konkretnom slučaju kazao ono, što presuda utvrdjuje samo u uzama zemalj. suda u Š. pred dva ili više uznika, a k tome niti na javnom svakom pristupačnom mjestu, u tome se ne može uvidjeti razglašivanje u gore izloženom smislu. Radi toga u činu utvrdjenom u izreci nema bitnoga objektivnoga elementa za ovaj delikt — naime javnoga razglašivanja, nitl kakvoga drugoga krivičnoga djela. Valjalo je radi toga primjenom 290. k. p. postupati kao da je optuženik uložio razlog ništavosti § 281 br. 9a) k. p., te poništiti napadnutu presudu u točki d) i optuženika po § 259 br. 3 k. p., odriješiti od optužbe.

Priopćio L. Milanović pred. taj. stola sedmorice, odj. B.

Neodržavanjem roka, odredjenoga u čl. 85. zakona o štampi, nije javni tužitelj promašio kaznenu tužbu.

Rješidba vrhovnoga suda za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu od 16. siječnja 1928. br. 2/1928.

Vrhovni sud za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu obnašao je danas u nejavnoj sjednici u kaznenom predmetu protiv D. S. i drug. zbog prestupka iz čl. 54. zakona o štampi, saslušavši državnoga nadodvjetnika, žalbu državnoga odvjetnika u Banjoj Luci, protiv zaključka okružnoga suda u B. Luci, od 27. prosinca 1927. Št. 18/1927-7. uvažiti po čl. 90 zakona o štampi u vezi sa § 15 kp., napadnuti zaključak ukinuti, te okružnomu sudu naložiti, da dalje po zako postupa.

Razlozi: Gornjim zaključkom obustavljen je kazneni postupak s razloga, pošto državni odvjetnik nije u roku, predvidjenom u čl. 85. zakona o štampi podnio optužnicu. Protiv gornjega zaključka podnio je državni odvjetnik žalbu pravodobno u roku predviđenom u članu 90. zakona o štampi. Žalba je osnovana. Zakon o štampi u čl. 85 propisuje doduše, da je tužitelj dužan u roku od 3 dana nakon predaje riješenja o stavljanju pod sud podnijeti optužnicu, no ne sadržaje nikakove ustanove o pravnim posljedicama promašenja roka. U tom pravcu upućuje propis čl. 95/2 zakona o štampi na propise općih kaznenih postupnika, koji važe u pojedinim pravnim pokrajinam naše države, u koliko se ne protive propisima zakona o štampi.

I po zakonu o štampi kao i po propisima općeg kaznenog postupnika za Bosnu i Hercegovinu ne mogu se zakonski rokovi, koji su preklusivni u pravilu produžiti, te iznimka postoji samo glede rokova, koji pristoje javnom tužitelju, u koliko se ne odnose na pravne lijekove protiv osuda po propisu čl. 90 zakona o štampi u vezi sa §§ 294, 295, 296 i 308 kp. i na rokove u postupku o zabrani štampanih spisa po propisu, sadržanom u čl. 25 zakona o štampi.

Po propisima općega kaznenoga postupnika, gubitak prava na progon promašenjem stanovitih procesualnih radnja, koje zakon veže na rokove u kojima se iste imadu preduzeti različito zakon odredjuje glede javnoga i privatnoga tužitelja. Dok zakon u svakom slučaju prijeti privatnomu tužitelju gubitkom prava na tužbu promašenjem rokova odredjenih u zakonu, to javni tužitelj to pravo gubi samo u slučajevima §§ 63, 275/2 i 288 kp.

Što se naročito tiče podnešenja optužnice, to propis § 54. kp. naročito prijeti privatnomu tužitelju gubitkom prava na tužbu, dok po propisu § 119/2 kp., u vezi sa propisom § 31 kp., te sa propisom čl. 93. zakona o štampi, za javnoga tužitelja takov gubitak prava na tužbu ne nastaje nego samo postupak u smislu § 31 kp. i čl. 90. zakona o štampi. Prema tome neodržanjem roka odredjenoga u čl. 85. zakona o štampi nije javni tužitelj promašio kaznenu tužbu.

To opće načelo, koje važi u smislu čl. 95/2 zakona o štampi i za postupak u štamparskim stvarima, ne stoji u protuslovlju sa načelima brzine postupka, jer propisi § 31 kp. i čl. 93. zakona o štampi, koji je dužan sud u svakom slučaju pod inakom vlastite odgovornosti upotrijebiti, daju dovoljne garancije, da se i

Digitized by Google

javni tužitelj podvrgne propisima zakona o točnom održanju rokova određenih po zakonu.

Prigovor žalitelja, da je sud trebao njemu dostaviti spise, te da mu rok teče tek od dana dostave spisa po analogiji propisa § 83 kp., ne smatra vrhovni sud ispravnim, jer zakon o štampi govori samo o dostavi rješenja, a stvar je javnog tužitelja, da ishodi pravovremeni uvid u spise potrebne mu za optužnicu.

Valjalo je stoga napadnuti zaključak iz gore navedenih razloga ukinuti i odrediti, da se dalje po zakonu postupa.

Po zakonu o štampi smatra se, da je pismeni podnesak, koji se šalje sudu poštom, pravovremeno poslan, ako je on predan na poštu u zakonitom roku na povratni recepis.

Rješidba vrhovnoga suda za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu od 11. siječnja 1928. br. 206/1927.

Vrhovni sud za Bosnu i Hercegovinu odbio je po čl. 90. zakona o štampi u današnjoj nejavnoj sjednici saslušavši državnoga nadodvjetnika u kaznenoj stvari protiv N. Đ. radi prest. iz čl. 52. zakona o štampi žalbu privatnoga tužioca protiv zaključka okružnoga suda u Banjoj Luci od 21. studenoga 1927. Št. 25/1927-4. kao prekasno izjavljenu.

Razlozi: Dne 21. studenoga 1927. Št. 25/1927-4. okružni sud u Banjoj Luci donio je rješenje, da se tužena N. Đ. nema staviti pod sud. Privatni tužilac D. S. izjavio je protiv toga rješenja koje mu je dostavljeno 25. studenoga 1927. žalbu, koju je dne 28. studenoga 1927. sudu poslao poštom, ali ne na povratni recepis. Žalba je stigla sudu 30. studenoga 1927.

Rješavajući tu žalbu treba prije svega istaknuti slijedeće: Po analogiji čl. 73. zakona o štampi ima se smatrati, da je zakon o štampi protivno odredbi § 7. bos.-herc. kaz. postupnika, a u saglasnosti sa § 4. hrvat. kaz. postupnika, § 6. austr. kaz. postupnika, koji važi za Sloveniju i Dalmaciju, usvojio naredjenje, da se pri zaračunavanju rokova nema uračunati vrijeme, kroz koje je dotični podnesak išao poštom. Uzima se naime, da je podnesak, koji se tim putem šalje sudu, pravovremeno predan, ako je u zakonitom roku predan na poštu.

Ali dok citirani propisi kaznenoga postupnika ne odredjuju naročiti posebni način predaje na poštu, zakon o štampi propisuje kvalificiranu predaju na poštu t. j. na povratni recepis. To proizlazi iz propisa čl. 22. i 26. zakona o štampi, po čijoj analogiji odredba o takovoj kvalificiranoj predaji na poštu važi za sve one podneske, koji se u stanovitom zakonskom odredjenom roku imaju sudu dostaviti. To isto slijedi i iz propisa § 15. srp. kaznenog postupnika, što ga je zakonodavac propisujući citirane članove zakona o štampi imao u vidu.

Prema napriied izloženomu ima se dakle smatrati, da je pismeni podnesak, koji se šalje sudu poštom pravovremeno poslan, ne samo ako je predan na poštu u zakonitom roku, nego ako je on predan na povratni recepis.

Po čl. 84. rastavak 2. zakona o štampi, žalba protiv rješenja o sastavljanju odnosno nestavljeniu pod sud, ima se dostaviti sudu u roku od tri dana. Kako pak žalba privatnoga tužioca nije u tom roku stigla prvostepenom sudu i kako je ona do duše u tom roku predana na poštu, ali ne na povratni recepis, vrhovni sud smatra, da je privatni tužilac tai rok promašio. S toga je žalbu po čl. 90. zakona o štampi kao prekasno izjavljenu morao odbiti.

Ove rješidbe vrhov. suda u Sarajevu je priopćio dr. Branko Vuković.

c) Trgovačko-mjenbeno

Direkciia drž. želieznica ne može biti parničnom strankom, jer nije ni fizička ni juristička osoba, već samo organ pravne osobe — države.

Rješidba stola sedmorice od 14. lipnja 1928. br. 2875.

U parničnom predmetu J. L. iz Z. proti direkciji državnih želieznica SHS u Zagrebu na platež iznosa od 7.782 Kr. spp. s naslova naknade štete sudbeni stol kao trgovački sud u Zagrebu je osudom od 8. travnia 1926. br. 23.258. gr. T. 834-21. sudio:

Digitized by Google

Tužena direkcija državne željeznice kraljevine SHS dužna je trgovcu tužiteliu J. L. iz Zagreba s naslova naknade štete platiti iznos od 7.782 K sa 5 posto kamata od 23. ožujka 1921. do plateža i naknaditi mu parbeni trošak od D 900. — sve to u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

Banski stol povodm žalbe i priziva tuženoga državnoga erara željeznice kraljevine SHS je obnašao žaobu ništovnu kao neosnovanu zabaciti, a priziv otputiti, te potvrditi napadnutu osudu prvoga suda.

Stol sedmorice rješidbom od 14. lip. 1928. br. 2875 povodom izvanrednoga previda ravnateljstva erarskih pravnih posala u Z. našao je suglasne osude nižestepenih sudova preinačiti i tužitelja odbiti s tužbenim zahtjevom, da mu je direkcija željeznica SHS u Zagrebu dužna s naslova naknade štete platiti iznos od K 7.782 sa 5 posto kamatima od 23. ožujka 1921. do plateža i naknaditi mu parbeni trošak, nasuprot parbene troškove medju strankama prebiti.

Kod razloga navodi stol sedmorice slijedeće: Stranke u procesu mogu biti samo osobe bilo fizičke ili juristićke. Direkcija državnih željeznica kraljevine SHS nije juristička osoba, koja može u svoju korst i svoje ime sklapati obveza i sticati vlasništva ili druga koja prava, već je direkcija državnih željeznica samo organ državnog erara u niegovom željezničkom poduzeću. Prema tome direkcija državnih željeznica nije mogla kao takova biti ni tužena ni sudjena, jer niti je fizička niti pravna osoba, na što se mora ureda radi obzir uzeti.

Priopćio J. R., sudski prislušnik.

d) Upravno

Zadržani po velikom županu zaključci oblasnoga odbora postaju izvršni grieškom arhivara državnoga savjeta.

Rješenje drž. savjeta kralj. Srba, Hrvata i Slovenaca od 5. pros. 1927. br. 30.991.

Veliki župan zagrebačke oblasti je sproveo državnomu savjetu žalbu zagrebačkoga oblasnoga odbora, zagrebačke oblasne samouprave od 27. lipnja 1927. podnesene protivu rješenja velikoga župana br. 35.226 od 11. lipnja 1927., kojim je zadržao od izvršenja zaključke oblasnoga odbora, donesene 3. lipnja 1927. pod toč. II.—III. i VI. siedničkoga zapisnika, pa je tražio, da se ovo rješenje velikoga župana poništi.

V. odjeljenje državnoga savjeta, razmotrivši žalbu, rješenje i ostala akta, utvrdilo je, da je predmet primljen u državnom savjetu 4. srpnja 1927. i zaveden pod br. 22953.

Grieškom arhivara je predmet poslan ministru unutrašnjih djela na odgovor 2. srpnja 1927., a V. odjeljenju dostavljen je u rad 29. studenoga 1927., kada je prošao rok predvidjen u čl. 122 zakona o oblasnim i sreskim samoupravama, u kome je državni savjet dužan donijeti odluku.

Prema tome državni savjet, V. odjeljenje, bilo je u nemogućnosti, da blagovremeno donese svoju odluku, pošto su odluke oblasnoga odbora zagrebačke oblasti postale izvršne po sili zakona.

Sa izloženoga, a na osnovu čl. 122 zakona o oblasnoj i sreskoj samoupravi V. odjeljenje državnoga savjeta rješava:

da se ova akta vrate velikomu županu zagrebačke oblasti na nadležnost.«

Primjedba. Zaključak točka II. tiče se odobravanja općinskoga, a točka III. odobravanja gradskoga proračuna i napokon točka VI. ulaganje gotovine zaklada, s kojima odbor upravlja, u Hrvatsku seljačku zadružnu banku.

Oblasni odbor nije nadležan, da rješava o proračunu mirovinske zaklade općinskih činovnika.

Rješenje drž. savjeta kralj. Srba, Hrvata i Slovenaca od 21. velj. 1928. br. 4298.

Oblasni odbor zagrebačke oblasti pod br. 7562 od 18. prosinca 1927., podnesao je žalbu protiv rješenja velikoga župana zagrebačke oblasti od 7. prosinca 1927. br. 5891 po predmetu mirovinske zaklade zagrebačke županije — proračun za 1928. god. — pa je molio, da se ovo rješenje poništi.

Digitized by Google

Državni savjet u III. odjeljenju razmotrivši navode u žalbi, rešenje velikoga župana i ostala potrebna akta našao je:

Zadržanom odlukom oblasni odbor je odbio zahtjev odbora mirovinske zaklade stalno namještenih općinskih činovnika županije zagrebačke, da proračun mirovinske zaklade za 1928. god. predloži oblasnoj skupštini radi odobrenja.

Po čl. 47. toč. 1. statuta o umirovljenju i opskrbi stalno namještenih općinskih činovnika itd., odbor mirovinske zaklade odredjuje potrebu općinskoga nameta kao prinos općinskoj mirovinskoj zakladi, a županijska skupština daje odobrenje, kad god je ovaj namet veći od 2 posto.

Prema ovome oblasni odbor prekoračio je granice svoje nadležnosti, kada se je upustio u rješavanje ovoga pitanja, pošto ovo spada u nadležnost oblasne skupštine prema toč. 7. prelaznih naredjenia u zakonu o oblasnoj i sreskoj samoupravi, a ne oblasnog odbora.

Sa izloženog a na osnovu čl. 122 zakona o oblasnoj i sreskoj samoupravi, državni savjet rješava:

Da se žalba oblasnoga odbora zagrebačke oblasti br. 7562 od 18. prosinca 1927. odbaci.

Ova rješenja drž. savjeta je priopćio dr. Dragutin Pavlinić, odsj. savjetnik.

Društvene vijesti

Krvavi zločin, kojemu su pali žrtvom u Narodnoj Skupštini u Beogradu dne 20. VI. t. g. nar. poslanici dr. Gjuro Basariček i Pavao Radić, duboko je potresao ne samo sve Hrvate, nego i svakog poštenog Srbina i Slovenca, sav kulturni svijet. U narodnoj žalosti nad mrtvima i u radosti, što ranjeni narodni poslanici gg. Stjepan Radić, dr. Ivan Pernar i Ivan Grandja ipak sretno prebolješe rane, učestvovalo je i naše Pravničko društvo, Mi pravnici, koji već kao takvi gledamo u parlamentu izvor prava, duboko osjetismo tragiku našega parlamenta u času, kad je on postao izvorem neprava, zločina najbrutalnije vrsti. Sa toga stanovišta — a dakako i sa općeg čovječjeg i narodnog — naše je društvo izrazilo saučešće vodstvu stranke, kojoj su pripadali pokojnici. Prisustvovali smo ujedno sprovodu i zadušnicama. Isto tako je i Društvo odvjetnika odalo počast žrtvama.

God šnja skupština Kongresa pravnika kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca održat će se, kao što je već bilo javljeno u Skoplju, ali ne u ruinu, nego u razmaku od 3. do 10. listopada. Ova je odgoda bila potrebna iz razloga nastambe Za organizaciju Kongresa odnosno skupštine je izabran u Skoplju posebni odbor, u koji su ušla gg. Mladen Grašić, predsjednik upravnoga suda; Mladen Trajanović, predsjednik apelacijonoga suda; Miloš Konstantinović, sudski general; Nikola St. Veljković predsjednik prvostepenoga suda, Jusuf-Ziv Smailagić, odvjetnik; i Dušan Antić, sudac.

U referatima, koje smo objavili u prošlome dvobroju, nastala je ta promiena, što će gosp. dr. Fran Spiler (Mis) referirati o agraru u Slovenačkoj, a gosp. dr. Zvonimr Turina, inspektor min. agrara, o agraru u Dalmaciji. Inače sve ostalo, a napose što se tiče prinosa za Kongres (D 100 činovnici, D 160 pripadnici slobodnih zvanja), ostaje, kako je već objavljeno u prošlome broju Upozorujemo, da članom Kongresa može biti samo onaj, koji je ujedno članom kojega od triju pravničkih udruženja i koji je redovito namirio društvenu članarinu.

Objavu o Kongresu, čiji sadržaj gore reasumirasmo, primili smo još prije 19. lipnja t. g. Događaji, koji se od onda zbili i razvili, takove su naravi, te bi mogli utjecati na održanje Kongresa. Već danas ima vrlo veliki broj članova i Pravničkoga društva u Zagrebu i društva »Pravnik« u Ljubljani, koji misle,

Digitized by Google

da bi bilo shodno ovogodišnju skupštinu u Skoplju odgoditi. Stalni odbor Kongresa nije još uzeo u pretres to mišljenje i one razloge, odnosno nije još stvorio konačnu odluku, jer čeka razvoj događaja, koji svakim danom mogu donijeti i sasvim neočekivanih promjena. Svakako, kako sada stvar stoji, nije promijenjena odluka Stalnoga odbora, da će se skupština Kongresa održati. Ako bi takova odluka pala, bit će objavljena na vrijeme u dnevnim novinama. Budući da je zadnji rok prijava produljen od 20. kolvoza do 30. kolovoza, imade i odbor dosta vremena, da stvar dobro promisli, a članovi, da se prijave za slučaj, da skupština ne bude odgodjena.

Tajnik Pravničkoga društva bit će odsutan iz Zagreba od 25. srpnja do 20. kolovoza Molimo članove, koji bi se obraćali na Pravničko društvo, da izvole to uvažiti.

Umro je dr. Jovan Kučančanin, kasacijoni sudac u Novome Sadu. Pokojnik je dne 18. VII. zaglavio utopivši se nesretnim slučajem u Dravi kod Osijeka. Bio je članom Pravničkoga društva već više godina. I kao čovjek i kao pravnik — sudac bio je mnogo uvažavan. Pokoj mu duši!

Literatura

Rješenja kasacionoga suda u gradjanskim pravnim stvarima. Od ove poznate zbirke, koju uređuju tajnici stola sedmorice, odj. B., u Zagrebu gg. Ljubo Milanović i Vinko Strasser, izašla je zadnja sveska knjige VII., koja sadržaje rješenja iz god. 1926. I tako imamo pred sobom potpunu knjigu VII sa 317 rješenja na 990 stranica. Omašnost knjige ne smeta ni najmanje njezinoj lakoj uporabljivosti i pregledu, jer su na koncu dodani registri po dotičnim zakonskim naredjenjima, zatim alfabetski registar po predmetu i napokon hronološki registar. Medju rješenjima pretežu ona stola sedmorice, od. B., u Zagrebu, ali ih ima i od odjeljenja A kao i vrhovnih odnosno kasacijonih sudova u Sarajevu i Novome Sadu. Cijena je ovoj knjizi D 150, a vrlo ukusno ukoričenoj D 166. Naručuje se kod vlasnika i izdavatelja konzorcija THEMIS, Zagreb, Prilaz Gj. Deželića br. 35-I. Tu se mogu dobiti i ostale do sada izašle knjige. U ovim su, naime, izašla kaznena rješenja iz god. 1920—22 i gradjanska iz god. 1920. 21—25 i 26. U štampi se pak nalaze kaznena rješenja iz godina 1923—4. i gradjanska iz god. 1922. i 1927. tako, da bi imali onda kompletnu zbirku najvažnijih kaznenih i gradjanskih rješenja iz godina 1920—27. Po tome se vidi, da urednici nisu počeli tek s pokusom, iza kojega su sustali, već da su se dali i promišljeno na sistematski posao, koji eto uspješno i provadjaju. Takov posao i s takovim rezultatima, a pogotovu kraj naših prilika, koje sve prije nego ohrabruju, treba ne samo pohvaliti nego i podupriječi. Uz zbirke Accurtievu, Čimićevu i Vragovićevu ova Milanović-Strasserova zauzimlje odlično mjesto, pa kada uzmemo sve te zbirke, vidimo, da imademo već bogatu domaću judikaturu, tako te više ne moramo toliko kao prije posizati za stranom, pogotovu kada nam domaće zbirke, popunjući se međusobno, daju ovako zgodan pregled domaće judikature. Za nas je napokon ova i najmjerodavnija u nekim stvarima čak i jedina mjerodavna.

Izvještaj saveza novčanih i osiguravajućih zavoda kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu za god. 1927. Godišnji izvještaji tog Saveza redovno su uviiek zanimljivi, i to ne samo za njegove članove, novčane zavode, nego i za svakoga, koji se ma i malo zanima za ekonomske prilike. Izvještaj se, naime, osvrće ne samo na nutarnji rad samoga Saveza, nego i na privredne prilike uopće. On nam daje zbijen i stručno pisani pregled kako naše domaće privrede tako i one vanjske, svjetske.

Spomenica Udruženja jugosl. inženjera i arhitekata, sekcija Zagreb 1878—1928. Ovo udruženje slavilo je ove godine pedesetgodišnjicu svoga opstanka, pa je tom prilikom izdalo vrlo ukusnu Spomenicu, gdje je prikazan njegov rad od prvoga početka do danas. Na ovaj način će i oni, koji po svome zvanju ne pripadaju tome udruženju, upoznati rad tog zaslužnog društva.

Digitized by Google

Juristische Blätter. Herausgegeben von Hofrat Professor dr. Heinrich Klang und Rechtsanwalt dr. Otto Zimbler. Ovaj poznati njemački, odnosno austrijski stručni časopis ušao je u 57-mo svoje godište.

Dr. Mihajlo Lanović: Vjerozakonske zaklade. Zagreb 1927. (nadbiskupska tiskara) šesnaestina, str. 71.

Dr. Mihajlo Lanović: zapadno-evropski feudalizam i ugarsko-hrvatski domicionalni sustav. Zagreb 1928. (Tisak i naklada narodne prosvjete. Zagreb Kaptol br. 20). šesnaestina, str. 104.

Svaštice

Pravno-filozofijski kolokvij u Zagrebu. — Na poziv i pod vodstvom sveuč. profesora gosp. dra. Stanka Franka održano je u Zagrebu, od proljeća 1928., niz sastanaka, na kojima su učesnici, idući za dubljim shvaćanjem prava, raspravljali, na osnovu izmjeničnih referata, o problemima i radovima na području pravne filozofije. Referati su bili po redu ovi: odvjetnik dr. Natko Katičić: Kelsen, Die Idee des Naturrechts; vijećnički tajnik banskoga stola dr dr. Miroslav Šantek: G. Jellinek. Die sozialethische Bedeutung von Recht, Unrecht und Strafe; sveuč. docenat dr. Pavao Rastovčan: Dr. S. Hessen. Die Rechts- und Staatsphilosophie des bolschewistischen Kommunismus; dr. Natko Katičić: Gj. Tasić. Le réalisme et normativisme dans la science juridique; dr. Miroslav Šantek: K. Ambrozaitis, Die Staatslehre Wl. Solowiews; dr. Pavao Rastovčan: A Manigk, Die Idee des Naturrechs; dr. Natko Katičić: Gnaeus Flavius. Der Kampf um die Rechtswissenschaft i H. Kantorowicz, Rechtwissenschaft und Soziologie; dr. Natko Katičić: A. Gysin, Rechtsphilosophie und Jurisprudenz.

Svrha je sastanaka bila, da se zajedničkim radom bolje upoznadu radovi i problemi u filozofiji prava, pa da se te spoznaje u raspravljanju i poredbi još prodube i pročiste. Kao praktična posljedica takova rada imao bi se razviti uži kontakt izmedju pravnoga života i pravne teorije. Učesnici kolokvija imadu priliku, da iskustva svoje prakse podvrgnu općim pogledima, i obratno, da jedinstvenim teoretskim pogledom pristupe praksi, sve to na osnovi slobodne uzajamne izmjene misli. Dosadanji rad u kolokviju se je pokazao plodnim, pa će se nastaviti i proširiti.

Uredovanje pravnoga odsjeka jednoga našega ministarstva. — Predsjednik jedne samoupravne privredne ustanove je predložio 25. lipnja 1927. odboru te ustanove, da se zaključi, da bi se u smislu člana 18. i 52. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima podnijela po predsjedniku te ustanove žalba na državni savjet protiv svakoga onoga rješenja ministarstva, kojim bi se nanijela toj ustanovi šteta ili riješilo što protiv zakona. Odbor je prijedlog usvojio, ali je ministarstvo kao nadzorna vlast nad tom javnom ustanovom donijelo 13. siječnja 1928. pod br. 39026-27. rješenje, kojim se taj zaključak »ne odobrava iz razloga, pošto nije u zakonu osnovan«.

Stručni ured te ustanove je umolio ministarstvo, da ga izvoli uputiti, kojemu se zakonu protivi, odnosno zašto nije na zakonu osnovan prednji zaključak. Nadležno odjeljenje ministarstva dostavilo je spis pravnomu odsjeku s molbom na nadležnost. Taj je odsjek odgovorio, da se vraća predmet tom odjeljenju, pošto je pitanje riješeno još 13. siječnja 1928. Na to je stručni ured dobio od ministarstva ovo konačno rješenje: »Vraća se pozivom na ovdašnje rješenje od 13. siječnja 1928. br. 39026-1927«. 1. III. 1928. Beograd.«

Ovomu ne treba komentara To je jedan sitni dokaz, kako nam je organizovana vrhovna državna uprava i kako se s novcem štetno postupa.

A. P.

Digitized by Google

MJESEČNIK
GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

BROJ 8.-9. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor. ZAGREB 1928.
GOD. LIV. Dr. Ivo Politeo, odvjetnik. KOLOVOZ - RUJAN

Potreba seljačkoga zakonika*

Napisao dr. Mile Sokolić, odvjetnik u Ogulinu.

Opazili smo u našoj novoj narodnoj državi za ovih deset godina, da odlučnu riječ ima seljak i da njegovi interesi dolaze u prvom redu u obzir. Gradjanstvo ostaje prema seljaštvu u manjini. U dosadanjoj se sudskoj praksi opazilo mnogostruko, da se gradjanski zakonik za seljačke prilike ne čini podesnim, jer se ustanove gradjanskoga zakonika kose sa pojmovima i ustanovama zadružnoga zakona, koji je u svojoj suštini — seljački zakonik.

Istina, da je jedan pravnik potpun istom onda, kada dobro poznaje hrvatski gradjanski zakonik, koji je prihvaćeni opći austrijski gradjanski zakonik od god. 1811. za vladanja cara Franje I. i navala Napoleona I. Istina je, da je taj hrvatski gradjanski zakonik jedan od najsjajnijih zakonika svijeta uz Napoleonov »Code civile« i da ga prema tome moramo pridržati uz male popunke i ispravke prema modernim mišljenjima i potrebama, jer je već od njegova izdanja minulo jedno stoljeće.

Uza svu čast i poštovanje, koje dajemo svojemu hrvatskomu gradjanskomu zakoniku kao zborniku pravničkoga iskustva i vrhunca pravne nauke, ipak u praksi osjećamo, da ta njemačka tvorevina ne ide na hrvatske narodne seljačke prilike i ne odgovara hrvatskomu narodnomu duhu i osjećaju. Primjer nam tome daje slučaj, kada se cijelo gospodarstvo seljačko raspada, kada se zadruga briše i zadnji predstavnik upiše. — Taj ima pet kćeri i sina. Po gradjanskom pravu dobije iza smrti predstavnika svako dijete jednu šestinu. Sin opaža, da ne može živjeti, pa napusti i tu svoju šestinu, ode u Ameriku na rad i tamo ugine. Mi gledamo kraj druma kuću zatvorenu i zemljište zapušteno. Sa ekonomske strane se osjeća razorno djelovanje uporabe gradjanskoga nasljednoga prava na seljački posjed i nužda, da se stvori posebno seljačko nasljedno pravo. Jednako seljak ima posebne nazore o posjedu, te bi se i o tome morao izraditi posebni seljački zakon, jer je općenito poznato, da nazori i primjene gradjanskoga prava o posjedu ne idu na seljačke prilike i da parnice smetanja posjeda ekonomski gotovo uništavaju našega seljaka. To je pravna epidemija svakoga proljeća kod oranja, svakoga ljeta kod

* Sravni sa ovim člankom članak dra Avelina Stahuljaka, odvjetnika i jav bilježnika u Klanjcu, pod naslovom »Individualizam i kolektivizam». Povodom knjige »Vrhovne upravne i sudske rješidbe k zakonu o zadrugama«; — »Mjesečnik« 1928. str. 127 i slijed.; 173 i slijed.

Digitized by Google

košnje, svake jeseni kod prevoza ljetine. Ima seljaaa, koji vječno za ta smetanja sjede u zatvoru i plaćaju nedogledne troškove, premda i sâm sudac često puta osjeća, da je to nepravedno. Obvezno gradjansko pravo nije podesno za seljaka, jer ono pretpostavlja darovitoga gradjanina, koji je civilizovan naime, koji poznaje posljedice obveze i koji je u vječnom prometu tih obveza, što seljak nije i ne može ni znati, pak ga tako treba posebnim zakonom zaštititi, a naročito njegov posjed.

Isto tako je posve različno shvaćanje vlasništva kod seljaka i on ne razlikuje pojavu pojmova posjeda od pojmova vlasništva, a i često lakoumno prodavajući zemlje unesreći čitavu generaciju jedne inače čvrste seljačke kuće, pak je nužda izdati zakon i o seljačkom vlasništvu. Taj bi zakon morao odgovarati narodnoj duši, te bi silno ojačao našu narodnu državu. Pravo samo nije ništa drugo nego li skup prirodnih zakona, koji se protežu na odnose ljudi medjusobno i prema stvarima i koje zakonotvorci prema prilikama shvate i kodificiraju.

Naš narod treba riješiti neprirodnih okova i stvoriti mu prirodni narodni zakon. Pri tom valja imati na umu, da je naš narod ratar. Paralelno tome valja u kreposti uzdržati naš hrvatski gradjanski zakonik, ali za gradjanske prilike, a nipošto za selo, kuda on ne spada. Mi imamo samo jedan jedini narodni zakon i to zadružni zakon, kojega smo egzekutivu dali u ruke policajnih vlasti a ne sudova, čime smo počinili ogromnu pogrješku, jer su sudovi sve i nehotice iz neznanja zadružne svojstvenosti i snošaja dozvoljavali izigranje ustanova zadružnih oglušnim osudama i ispravcima grutovnim, čime su se nevinim odsutnima učinile nenaknadive štete, na što je bila javna tužba. Eksekutivu kako zadružnoga prava tako i gradjanskoga nuždno je dati u ruke suda, koji bi jedino tada mogao respektovati i zadružno seljačko pravo. Ovako vidimo, da seljačko pravo dolazi sa gradjanskim pravom u sukob, i da nesavjesna lica izrabljuju gradjanskoga suca, da izigraju zadružni zakon.

Prema tome je velika i hitna nužda, da se u ovom pravcu poradi i da se eksekutiva takodjer zadružnoga zakonodavstva izruči u ruke suda. Postoje naime na hiljade slučajeva, da se gradjanskim zakonom izigrava zadružno pravo i tako narodu čini ekonomska šteta a nebrojenima velika nepravda, jer gube ono, što im zadružni zakon osigurava za bezbjednost života, naime zadružnomu potomstvu, jer im kakovom formalnom valjanom osudom iz dosjelosti dokine čitavu zadrugu — gradjanski sudac. Preko je potrebno, da se svako pravno zlo onemogući, te da se naš ratar osigura, učvrsti i unaprijedi u svojem gospodarstvu i tako da bude temelj države narodne jak, da se sačini seljački zakonik sa svim njegovim osebinama, koje bi imao sudac usporedo sa gradjanskim zakonikom u vršenju pravde u sklad dovesti.

Seljaka se mora seljačkim zakonikom naročito zaštiti, jer on sačinjava okosnicu narodne države, iz koje se radjaju sva zvanja od najvišega do najnižega. Za zakonodavca nema blagoslovljenijega truda nego li u ovome poslu. U seljačkom zakonodavstvu i zakoniku izbile bi tek sve prave narodne težnje, i našla bi snage prava srčika sadanjega seljačkoga svijeta sa svojim sadanjim potrebama, osjećajima i mišljenjem.

Tu bi zakonodavac ulio pravi životni eliksir u ovaj naš pravni aparat, koji već trune na sve strane, jer je dosta star, dosta truo i konačno

Digitized by Google

neprirodan i srčiki naroda stran. Nije dobro strane zakone naprosto reciprirati, jer ako se je to moralo u Habsburškoj monarhiji sa njenim nezdravim apsolutizmom i dualizmom dozvoliti i trpjeti, nije nužda, da to sada činimo.

Pravo kao regulativ svakidnevnoga života traži svakako, da ga onaj, za koga se stvara, sam stvara, jer je to tek dokazom prave slobode i prave samostalnosti, da narod sam sebi kroji zakone, koji odgovaraju njegovoj duši, želji i potrebi, pa tako bi stvaranje seljačkoga zakonika bilo potrebno i pametno, jer bi se tim zakonikom više narodu učinilo koristi nego li se inače misli.

Naši hrvatski pravnici nisu pravno odgojeni u narodnom duhu, jer smo mi učili privatno pravo rimsko i austrijsko, pak smo u privatnom pravu imali tek jedno jedino narodnoga duha, a to je zadružno. Niti to zadružno pravo nije se predavalo kao posebna disciplina. To zadružno pravo su obradjivali tek seoski bilježnici po seoskim općinama uz zaprašene knjige bog zna kako sve vodjenih pukopopisnica, s kojima se je manevriralo, kako se je od prilike kada imalo kakove osebne nazore.

Tako se je desilo, da su sporovi u zadrugama bili nedogledni i zadružne diobe tako zamršene, da se je u njih imalo uvući lica rutinirana u gradjanskom pravu, pak se je konačno uzelo suce u Zagrebu kod vlade. I onda se je to ganulo.

Sjajan primjer obradjivanju zadružnoga prava je u radu banskoga savjetnika dra. Dragutina Tončića kao i pokojnoga docenta i banskostolnog vijećnika dra. Ivana Strohala, koji je cvao kroz decenije baš u našem savjesno redigovanom »Mjesečniku« pravničkoga društva.*

Nu sve su te radnje upućivale, da bi se zadružno pravo imalo proširiti, da bi zadružni zakon kao srčika seljačkoga privatnoga prava imao sve one komentare prikupiti i da bi se imao stvoriti potpuni seljački zakonik. Ujedno je to sve upućivalo, da bi se taj sav zadružni posao imao iz ruku uprave oduzeti i predati u ruke suda, jer hrvatski sudac nije bez toga nikako u narodu potpun; — on izgleda sa gradjanskim zakonom u ruci narodu stranac, jer narod je — seljak.

Seljački zakonik bi prikazaoa i državu narodnom, jer nije dosta, da se država takovom samo nazivlje. Država mora stvoriti seljački zakonik, izvadivši ga iz narodne duše i narodnih potreba, te bi time stvorila najjaču polugu u unutarnjem svojem životu. Ujedno bi to bio najjači šaraf, koji bi spriječio strance, da truju i uništuju naš seljački svijet. Po gradjanskom zakoniku bi naš narod slabo prošao. Dokazom su tome nepregledne ovrhe po selima. Mi pak čistokrvni sinovi naroda ne smijemo dozvoliti, da naš narod plače bilo radi čega u privatnim poslovima, tužeći se na zakon i na nepravdu, nego mu moramo seljačkim zakonikom u svim pravcima života stvoriti jak štit. Ja sam nabacio konture i držim, da će narodni pravnici ove misli uvažiti i stvaranje seljačkoga zakonika prema duhu našega vremena, položaju i osjećaju te potrebama našega seljaka, a u njegov napredak potaknuti.

---

* Zadružnim pravom bavio se prije u praksi kasnije i u teoriji također sveuč. profesor dr. Vinko Krišković naročito u svojem djelu »Hrvatsko pravo kućnih zadruga«. Zagreb 1925. — Vidi »Mjesečnik« 1925. str. 310. i 311. (Opas. uredništva).

Digitized by Google

Animozitet protiv zadruga, koji neki goje, jer da su zapreka u napretku naroda, da se individuum bolje i slobodnije razvija, ne može naći u tom opravdanja. Zadrugarstvo dapače nadmašuje u moderno vrijeme individualizam, jer se je gorko izkusilo, da individuum potpuno iščezne, makar se neobično, visoko uspne sa svojima sposobnostima i mnogo toga stvori, ali duh njegov iščezne i onda se vapi za frazom: »Tko će Te nadoknaditi?« Fraza nadgrobnih govora, koja prokazuje očaj individualizma. Već i to, što individuum nema vječite svrhe, jest slab prema komuni. — Konačno ni jedan individuum ne može biti jači od udruženja više njih. Tako se javljaju komune i u radništvu i u vjeresiji, i u bankarstvu, u trgovini, u aprovizaciji (udrugarstvo, zadrugarstvo), u školstvu (kolegija), u crkvi (zborovi, kaptoli, redovi) u svemu su asocijacije, udruženja, društva, zajedništva, pak je jasno, da komuna osigurava uspjeh daleko jače od individuuma i njezina volja je skup volja sa više pameti i promisli. Naše zadruge su jedine spasiteljice našega naroda. Inače bi njega pod teretom raznih nevolja davno gotovo nestalo. One su ga poglavito držale na okupu i uščuvale narodni duh.

Veliki umnik hrvatskog naroda dr. Ante Starčević, koij se je sam rodio i odrastao u zadruzi, kaže kao 70-godišnji iskusni i proslavljeni parlamentarac o zadruzi, da je stvorena naravlju, rodbinstvu, običajem te k o r i š ć u s k u p n o g a ž i v o t a i tim se sredstvima nastavlja i usavršuje, a pokvariti se može samo krivnjom zakona ili oblasti.

U zadruzi ne može biti ni prosjaka ni golorukih bića, pred kojima drhće cijela Evropa, jer prijete vječnim prevratom. Zadruga je po naravi svojoj ognjište svih kreposti. Drugi narodi nemaju zadrugu, nu imaju na milijune golorukih zakletih naravskih neprijatelja svim postojećim političkim i društvenim uredbama.

Zadrugu smatra svetinjom.

Nije govorio tako samo veliki rodoljub dr. Ante Starčević, nego tako je govorilo mnoštvo inteligencije, koje je iz zadruge poteklo i pripadalo raznim zvanjima. Bili su to časnici, svećenici, činovnici, koji su rado svoju zadrugu pomagali cijeneći njezin moral i život nada sve i koji bi htjeli pod svoje stare dane rado u zadruzi živjeti.

Za to glede ove inteligencije, a tako i glede odsutnika svakako da bi se trebali niansirati §-i 51. i 53. zadružnoga zakona, treba popunjenja svakako u pravcu, ako se inteligencija snadje u zadrugi, što je dobar znak, dokle idu njena prava zadružna kao i glede odsutnih.

Kada mi ne bismo imali zadruga, bio bi ovaj kraj od Slovenije do Dalmacije većinom prosjačija. Zadruga spasava narod i državu. Čim se učvršćuje više zadruga, tim se više učvršćuje i država. Iz toga proizlazi velika važnost zadružnoga zakonodavstva kao i velika opasnost za narod i za državu, kada bi se zadruga ukinula.

Stare zadruge, koje su iškolovale vrlo mnogo inteligencije u bivšoi vojnoj krajini, jesu diobom oslabile. Teško je od Ogulina do Gračaca naći jednu zadrugu sa 50 rali posjeda. Inteligencija ima tu tragiku, da se u svojoj starosti i kraj svoje slabe mirovine nema gdje skloniti i tako je brzo nestaje. Oni, koji su bili na radu u Americi, s veseljem se vraćaju natrag i kažu, da ih više nikada domovina ne će vidjeti. Ne samo, da tako čini ratar, koji se pretvara u industrijskoga radnika, nego tako čini i in-

Digitized by Google

teligenat. Baš je u Ogulinu slučaj, da je jedan hrvatski svećenik iz okolice kao opozicijonalac morao pred progonom Kuenove vlade pobjeći u Ameriku i ondje je postao župnikom u jednoj hrvatskoj koloniji.

Nakon preloma imenovan je ovdje župnikom i došao je, da nastupi župu ,ali si je pridržao 5 mjeseci vremena za izbor i pridržanje župe u Americi. Nas je sve vrlo zanimalo, kakov će taj hrvatski inteligenat nakon 20-godišnjega boravka u Americi dobiti utisak o domovini i da li će rado ovdje ostati. Ali sam već prvi dan njegova boravka ovdje opazio, da je dobio nepovoljan utisak. Župnik je putovao okolo po hrvatskim zemljama, ali nigdje nije dobio dobar utisak. Na koncu se je zahvalio ovdje na župi i vratio u Ameriku. Pitao sam jednoga radnika Hrvata, koji se je nakon 15 godina vratio iz Amerike u domovinu, da posjeti majčin grob, i kome sam uručio ostavinu, da li će ovdje ostati? Ali je taj velikom odlučnosti odklanjao ma i zadnju pomisao, da bi on to učinio, jer »Američki čovjek istom zna, da je čovjek.« Ondje je drugi duh i drugi život. Ovdje je sve skučeno. Iz toga sam vidio, zašto se je hrvatski narod sav izjavljivao za republiku. Imao je pred očima Sjevernu Ameriku, savezne države. Po silnim potražnjama putnica za Sjevernu Ameriku imao sam dojam, kada bi se našla jedna ogromna ladja, na koju bi se mogao ukrcati naš hrvatski svijet od Slovenije do Crne Gore uklopivši Bosnu i Hercegovinu, da ne bi nikoga bilo, koji bi kod kuće ostao.

Jasno je iz toga, da se hrvatski ratar pretvara u industrijalnoga radnika, da u njega ulazi trgovački, svjetski duh i da on ostavlja svoju očevinu, svoje ognjište, jer ne može na njemu više izdržati i jer hoće biti dionikom modernih sloboština i dišiti se okova starih zakona. Seljačkim zakonikom, skrojenim u duhu sadanjih težnja i nazrijevanja ratara, moglo bi se njega opet priljubiti k očinskoj grudi te bi ratarstvo ponovno procvalo i rijetki bi mislio, da se seli iz domovine.

Ma da se je seljački svijet većinom lakoumnom i nepotrebnom diobom oslabio tako, da je od jedne jake zadružne skupine — gospodarstvene jedinice — nastalo više slabih sa slabim uspjehom u životu i sa konačnim bježanjem na rad u tudjinu, ipak i ono, što je ostalo, sadržalo je velikom većinom zadružno svojstvo, jer potrebuje osobite zaštite zakona, koju pruža zadružni zakon. I oni, koji su diobama postali samovlasnici, osjećaju, da bi za svoj seljački posjed trebali osobite zaštite zakonske, pak bi im se ta mogla dati jedino seljačkim zakonikom, pošto gradjanski zakonik ne prija seljačkomu posjedu i mirnomu ratarstvu. Gradjanski je zakonik odviše prometnoga, gradjanskoga duha, a da bi se moglo po njemu selo ravnati.

Evolucija individualizma, koju se stavlja proti patrijarhalnom komunizmu, ne može se uzeti kao duh napretka, jer će patrijarhalna komuna biti još vrlo dugo vremena nužda našemu ratarskomu svijetu, ako se hoće uzdržati uz današnje vrlo teške uvjete života. Ako maknemo komunu, zadrugu, možemo otvoriti jedan bezdan, u koji bi se u nepovrat survao sav hrvatski narod. — Promatrajući evoluciju u drugih naroda, vidimo, da se drugi narodi hvataju za trgovinu, industriju, tvornice, veleposjede, voćarstvo, stočarstvo, svinjogojstvo, ribarstvo, pomorstvo. To je pako sve kod nas Hrvata tako skučeno, da nije na nijedno moguće po-

Digitized by Google

misliti kao narodno polje uspješne djelatnosti, od koje bi ovisio napredan život.

Mi se kao iseljenici snalazimo samo kao radnici u američkim tvornicama, talionicama, rudokopima, ili kao teški težaci po Njemačkoj, Francuskoj, Australiji, Africi, Kanadi, Argentini, dok smo kod kuće jedino ratari upućeni na plug. Istina, da je to najčasniji posao ali ujedno i često nezahvalan, jer ne ovisi uspjeh o volji i marljivosti kao u trgovini, industriji pa i kod radničtva, nego o prirodnim elementima neba i zemlje. Žega kao i poplava jednako uništavaju često krvavi posao ratara.

Prema tome onomu, koji hoće ratarstvo da tjera u svojem životu, moraju zakoni pružati osobitu zaštitu, da osjeti svoju važnost i da ima volju za svoj posao. Koliko ovakove psihološke jezgre ima u našega ratara, vidi se iz njegova osobitoga ponosa, što se on kao kućegospodar velike zadruge brine za sve i raduje, što mu je trud kadšto obilno uspio Duh zadružni u tom ga krijepi. I Hrvat sa svojim prirodnim osjećajem, da je njegova zadruga vječna, daleko je više od egoizma individualističkoga, koji u konkurenciji prelazi u pakost i očaj. Da dakle hrvatski narod u opće očuvamo, a naročito da mu očuvamo i krov i budućnost njegovoi generaciji i da mu uščuvamo zdravu narodnu hrvatsku dušu, otvorimo mu siguran put pravoga hrvatskoga narodnoga zakonodavstva. Moramo imati pred očima, da je institucija hrvatskih seljačkih zadruga nama pravnicima naša najveća svetinja i da bi ona imala biti osnovicom za stvaranje seljačkoga zakonika u čisto narodnom duhu.

Mi Hrvati smo i onako na sve strane izgubili svoje narodne osebine. Ostala nam je jedino institucija hrvatskih seljačkih zadruga i ta institucija jedina još uzdržaje naš narodni život i zalogom je, da ne možemo propasti. Ignorovanje njezino radja lošim posljedicama narodne propasti. Narod, kojega počnu tištiti dugovi i tjerati vjerovnici, bježi iz domovine i ne vraća se natrag. Takovih primjera vidimo žalibože kod nas Hrvata vrlo mnogo. Tudjinci dolaze, a mi bježimo iz domovine. Kada bi udesili seljački zakonik u korist i procvat ratarstva, iseljivanje bi prestalo, jer bi našemu narodu nastali bolji uslovi za život kod kuće.

To, što ratar bježi u Ameriku, da tamo ne samo sebe prehrani nego i svoje ovdje, koji ostanu kod kuće, dokazuje, da je naše selo na zadnjim silama. Taru ga velike nevolje. Nužda je, da se sav taj seoski život jednakim seljačkim zakonom na bolji put svede. Pravnici mogu tu mnogo pomoći, jer dobri i pametni zakoni očuvaju često narode od propasti.

Uzevši u oči iznimni položaj ratara i njegovu osnovnu naobrazbu seoskih škola bez većega poznavanja prakse, morao bi se zasebnim seljačkim zakonom uopće za sve seljačke ratarske posjede, spadali oni zadruzi ili samovlasnicima, stvoriti posebno posjedovno pravo, koje bi odgovaralo pravoj svrsi ratarskoga posjeda, te bi tek iznimno dozvoljavalo slobodnu raspoložbu. Seljački zakon bi imao ustanoviti, tko bi imao biti nasljednikom kod samovlasničkoga posjeda, jer je u zadruzi ovakovo nasljedstvo i onako isključeno. Jedan zadrugar uopće nema individualnosti, nego što radi i stiče, čini u ime zadruge (§ 20. z. z.). Sa posmotrenjem seljačkoga posjeda moralo bi se seljačkim zadrugama urediti i posebno obvezno pravo, te udariti stroge zakonske formalizme kako glede zajmova, tako i glede kupoprodaje i zamjene. Veliki postotak seljačkih parnica

Digitized by Google

počiva na tomu, što se urednici upravnih oblasti nisu držali propisa zakonskih, ili stoga, što ih uopće nisu točno poznavali, ili što su ih htjeli obići.

Iz ovoga izlazi, da bi trebalo seljačko pravo zadružno, kao i ino jednako tako kao i gradjansko predati u ruke suda i da bi obveze spadale pod odobrenje mjesnih sudova uz kontrolu kotarskih sudova. Time bi se spriječilo, da gdjekoji objesni članovi zadruge laoumnim zajmovima i ugovorima upropaštuju svoj posjed, a samovlasnim posjedima bi se dala pravna sigurnost.

Seljački posjedi morali bi imati minimum, koji se ne bi smio ni opteretiti ni otudjivati. Višak bi potpadao pod sloboštine gradjanskog zakona, ali i pod terete gradjanske. Na seljačkim posjedima imala bi se zabraniti svaka oporuka i svako darovanje. Na opustjelim seljačkim posjedima ne bi smjelo biti niti nasljedstva nego javna dražba uz osobito pogodovanje cijene za susjede, kojima zemljišta graniče — sa svrhom, da se na taj način seljački posjedi povećaju i da se medju ratarima razvije neka vrsta bratstva. Bez ljubavi, sloge i pameti nema napretka ni jednomu narodu pa niti našemu.

Seljačkomu zakoniku imala bi biti svrha, da se onemoguće bilo kakove zadjevice medju seljacima glede posjeda i stavljenja pod nadzor vlasti kao kod zemljišnih zajednica. Postupak parbeni u seljačkim parnicama morao bi biti zasebno normiran uz isključenje postupka iz ogluhe, te bi sudac morao ispitati istinitost tužbe za svaki slučaj ureda radi, odazvao se tuženik pozivu suda ili ne. Gruntovni uredi imali bi voditi evidenciju o najnovijoj izmjeri seljačkoga posjeda tako, da bi to bili u seoskim kotarima g r u n t o v n o - z a d r u ž n i u r e d i. Ti bi izricali odlukom svako upisivanje i svako brisanje zadružnih članova.

Svaki opustjeli posjed imao bi se dati putem upravne općine dražbom drugima na obradjivanje uz pogodovanje medjašnjih posjednika tako, da bi upravna općina vodila o tome brigu, da niti jedan posjed ne bi ostao neobradjen.

Tako bi se seljačkim zakonikom moglo ići za pravnim osiguranjem i unapredjenjem ratarstva. K tomu, ako bi se uprava pobrinula za obvezatan polazak škole, a imenito stručnih ratarskih putujućih škola, mogla bi naša sela procvasti.

Pijanstvo bi se moralo kazniti. Jednako bi se moralo krepko kazniti raznašanje spolnih bolesti.

Seljački zakonik bi imao prvenstveni svoj sudski seljački postupnik i svoj upravni seljački postupnik.

Mi vidimo njemačkoga seljaka, koji se je doselio u Hrvatske krajeve, kako u njima sretno živi, uredno, čisto, složno, trijezno i napredno. A vidimo tik njega našega seljaka Hrvata, kako je daleko zaostao, propio se, prodao grunt na bubanj i na našu sramotu — bježi iz domovine. Tome može samo zakonodavac pomoći.

Sve zadružno pravo imalo bi biti u rukama suda. — Znano je, da praksa unosi posve drugi pogled u život i posve drugu primjenu zakona, nego li to teorija iznosi i da verbalno tumačenje i upotreba zakona vrlo često dovodi do smiješnosti i do velikih nepravda upravo tako, kao i pretjerani formalizmi, zbog kojih trpi materijalno pravo. U mnogim parnica ma vidimo, da ih je netko izgubio, koji ima jasno materijalno pravo na

Digitized by Google

svojoj strani, samo zbog formalizma. To se opaža upravo kod zadružnih parnica. Sudac uzima naime zadrugu kao svaku drugu juridičku osobu i što kaže njen kućegospodar pred sudom, to kao da je kazala sama zadruga. Ali tome nije tako. Kada bi sudac imao pred sobom pukopopisnicu i znao za zadjevice medjusobne zadrugara i snošaje njihove, koji se nalaze u raspravama pred zadružnom oblasti upravnom, tada bi on bez dvojbe upotrijebio posve drugi pravac u procesu, posve drugačije shvaćao zadružni zakon i posve drugačije postupao. On bi dapače uskratio primitak tužbe, a ne bi ni izdaleka dozvolio kakove osude iz dosjelosti pak još k tome oglušne. U praksi je došlo do toga , da su zločinački i lukavi zadrugari izrabljivali sud kao instrumenat za izigranje svojih odsutnih članova. Tako su zadružne posjede putem sudskih osuda na hrpe na sebe upisivali. Jednostavno bi dali ispostaviti certifikat kućegospodara na osobu, s kojom bi sporazumni bili i odsudili zadrugu iz ogluhe. Ovršnom uknjižbom bi nestalo zadruga. Tako se to postupa na hrpe i izgleda, da je zadružna upravna oblast samo na papiru, jer se na njezine prosvjede sud ne obazira. Tako sam vidio na hrpe brisanja raznih zadruga ovršnim putem kod kotarskog suda u Vrbovskom. Gruntovničar me je pitao: Smije li to biti? Naravno, da to ne bi smjelo biti i da se time čini ogromna šteta i nepravda odsutnim zadrugarima, ali to je snažnim dokazom potrebe, da zadružno pravo kao i gradjansko bude potpuno i isključivo u ruci suca, jer se samo onda ne bi moglo ovako što dogadjati. Za članove, koji su u drugom zvanju i odsutni, imaju se istom provesti rasprave §-a 51. i 53. zadružnog zakona sa pravom rekursa, a ne da se naprečac uzima, ako je tko svećenik, profesor, liječnik, odvjetnik, činovnik, da onim časom već nije član ili ako je tko u Americi, da već nije član, kako se to naprečac kod suda često i u kaznenim odsudama uzima. — To znači ignorovanje zadružnoga prava, ali to znači i potrebu, da zadružno pravo kao i gradjansko bude u jednoj ruci suca. Imao sam u Vrbovskom primjer, gdje su lukavi članovi neke zadruge Malinarić nastojali izigrati svoga odsutnoga člana Josipa sa njegovom obitelji tužbom kod suda. U ostavinskoj raspravi su zatajili, da je preminuli Mato član i kućegospodar zadruge i u smrtovnici su pisali kao njegov imetak naslov prava vlastništva na nekretnine zadružne iz dosjelosti, a to se uručilo njegovoj kćeri, koja je podigla parnicu proti zadrugi iz dosjelosti, dok je njezina mati zastupala kao kućegospodar zagrugu i dapače se oglušila i ovršnom provedbom osude brisana je zadruga u gruntovnici, a vlasnica kći Matina smjesta je dalje prodala imetak trećoj osobi. Državno odvjetništvo u Ogulinu podiglo je proti tim novim vlasnicima te kćeri i ženi pokojnoga Mate optužbu radi zločina prevare. Nakon trodnevne rasprave izrekao je sudbeni stol u Ogulinu odriješujuću osudu sa konedemnatornim razlozima. Sudbeni stol je naime utvrdio sve, što je optužba rekla, ali je rekao, da okrivljenici nisu mogli u zloj vjeri raditi, jer da su naivni seljaci — seoska djevojka i žena. Državni odvjetnik ogulinski nije htio protiv te odsude apelirati jer da se osviedočenje suda ne da napadati. Posljedak je svega, da je Josip Malinarić sa svojom obitelji od 7 članova ostao bez svoga zadružnoga imetka od znatne vrijednosti, dok je naprotiv držao, da će nakon smrti svoga brata Mate doći na posjed svoga očinstva, na kojemu je sâm gradio zadružnu kuću.

Digitized by Google

Osuda se je umiješala i u argumentaciju §-a 53. zadr. zak. i to verbalnu argumentaciju momenta, ali nije imala pred očima, da § 53. zadr. zakona može samo biti nakon svestrane rasprave sa pravom rekursa, pošto odsutni zadrugar ima pravo dokazivati ovlaštenu odsutnost naročito ovakov zadrugar, koji je iz Amerike pomagao i davao razne naloge svomu bratu za zadružni imetak. Nu iz ovakova primjera se vidi prijeka nuždа, da se zadružno pravo oduzme iz ruku uprave i preda sudu, jer da je ovo sve znao gradjanski sudac, ne bi bilo ni ostavinske rasprave ni gradjanske parnice ni brisanja zadruge u gruntovnici.

Svakako je prijeka potreba, da se zadružno pravo kao i gradjansko nadje čitavo u ruci suca jedinstvenog za jedno i drugo i da se izradi seljački zakonik.

Iz gornjih primjera se vidi, da današnji sudac nema zadružne prakse i da se samo za to dešava, da sud svojim pravorjekom ovako teško povrijedi zadružno materijalno pravo.

Logika je pravosudja, da se takova što ne smije dopustiti, a logika je reparacije toga snošaja, da se mora oduzeti upravi eksekutiva zadružnoga prava i predati u ruke sucu.

Kada bi sudac imao zadružnu praksu, tada ne bi on dozvoljavao vodjenje ostavina, pa pogotovo pod očevidno uništavim naslovom dosjelosti zadružnoga imetka po vlastitom kućegospodaru, a ne bi ni vjerovao raznim certifikatima, koje mu inače stranke donesu o kućegospodarima zadruge, niti bi uopće vjerovao, a niti dopustio, da stranke podnašaju tužbe, molbe, ispravke i bilo kakove zahtjeve na sudbenu vlast, jer bi on o zadružnom osnošaju svih članova zadruge sam prosudjivao. Tako bi nestalo mnogo tih parnica i mnogo toga izrabljivanja suda na štetu opstanka naših zadruga.

Sudac, koji bi ujedno vršio i zadružnu praksu, kao što vrši gradjansku praksu, imao bi pred očima sve nianse izmedju seljačkoga i gradjanskoga prava, te bi u sklad sveo i jedno i drugo, a ne bi gradjanskim pravom i gradjanskim postupnikom izigravao zadružno pravo, kao što se to u nebrojeno slučajeva u istinu dogadja.

Sada sudac dobije od stranke certifikat kućegospodara, izdan po upravnoj općini, kojega on kao javnu ispravu smatra potpunim dokazom, jednako dobiva i pukopopisnicu i slične isprave, pak im daje moć potpunoga dokaza, a inače ništa ne zna o unutarnjim pravnim snošajima zadruge i to neznanje stranke izrabljuju prema prikazanim primjerima tako, da sa sudskim pravorjecima nište odredbe zadružnoga zakona.

Ovo neznanje raznih okolnosti unutar zadruge ne može se drugim nadoknaditi, nego da se zadružne stvari potpuno prepuste u ruke suda, što se sa više strana opravdano naglasuje, jer izim gradova i okoliša imade u seoskim kotarima 90% samih zadruž. posjeda, osobito u krajevima bivše Vojne granice, pak bi bilo štetno, kada bi se i nadalje pustilo, da se ovako pravne nesigurnosti na tako golemu štetu seljaka dozvoljuju.

Izradbom seljačkoga zakonika i prepustom svega zadružnoga prava u ruke suda postigla bi se blagotvorna svrha pravne sigurnosti nad svim seljačkim posjedima, kako za prisutne, a tako i za odsutne članove

Digitized by Google

te bi se udesilo, da bi ti posjedi imali ratarsku svrhu u smislu današnjega vremena, dok su kroz stoljeća te zadruge bile osim prehraniteljica također braniteljice države, pak su davale i veliki kontigenat vječnoga vojnika.

U koliko se je napretkom naroda taj duh u zadrugama bivše Vojne krajine promijenio, valjalo bi prema tome udesiti i izmijeniti također pojedine ustanove zadružnoga prava sa ciljem, da ratarstvo procvate.

Ići pako putem struje, koja bi svim ovim zadrugama dala potpunu individualnu slobodu i koja bi pustila, da se ovi svi posjedi riješe veza zadružnoga prava i stanu na potpunu slobodnu nogu gradjanskoga zakonika, držim, da bi bilo opasno i da nema toga pravnika, koji bi takovo što na svoju savjest preuzeo.

Da li se t. zv. „actiones negatoriae" i „confessoriae" imaju biljegovati na području Dalmacije i Slov. kao parnice o neprocjenjivu predmetu?[1])

Napisao Antun Buć, sudac u Krku.

TBr. 175. zakona o izmjenama i dopunama, zakona o taksama od 25. listopada 1923. (br. 225/23 Službe. Nov.) glasi: »Za parnice o neprocjenjivom predmetu, kao n. pr. službenosti, usinovljenja, ogłašenja za raspikuću, poništaj testamenta i t. d. 500 din«

TBr. 176: »Za nezadovoljstva i žalbe, izjavljene na sve presude i rješenja plaća se: »... 2. u vanparničkim predmetima i gradjanskim sporovima po neprocjenjivim predmetima i predmetima preko 5000 do 10.000 din.:

a) apelacijonomu sudu i njemu ravnome sudu 50 din;

b) kasacijonomu sudu ili njemu ravnome sudu 100 din.

Od važnosti je još citirati TBr. 173, koji glasi: »U gradjanskim sporovima, koji se kod suda izvidjaju, raspravljaju i sude, plaća se na hartiju, naredbe rješenja i presude kod prvostepenoga suda, na ime takse prema vrijednosti spornoga predmeta, koji se tužbom traži u vremenu podizanja tužbe:...«

Iz tih zakonskih ustanova dade se sa sigurnošću zaključiti, da je zakonodavac, pri donošenju citiranoga zakona, imao u vidu neke zakone, koji ne sadrže ustanove, koje su normativne za utvrdjenje interesa ili vrijednosti spora, kada tužbeni zahtjev ne traži niti alternativno neku novčanu svotu, te je smatrao potrebitim svrstati u jednu kategoriju one parnice, kod kojih vrijednost spora označuje sam predmet, koji se tužbom traži, a u drugu parnice o neprocjenjivom predmetu. Zakonodavac je to učinio, jer je osjećao to potrebitim radi primjene zakonskih ustanova o taksama. Pri tome nije imao u vidu ustanove zakona, koji su na

[1]) Povod ovomu članku je dalo stanovište, koje je zauzeo stol sedmorice, odj. B. u Zagrebu, da se tužbe o služnostima, i ako je tužitelj naznačio vrijednost spornoga predmeta po ustanovama §§-a 54—60 pravilnika sudske vlasti od 1. kolovoza 1895 (br. 111 l. d. z.), imaju biljegovati po TBr. 175, 176 zakona o taksama, kao tužbe o neprocjenjivom predmetu.

Digitized by Google

snazi u Dalmaciji i Sloveniji, a i u nekim drugim dijelovima države, pa je vjerojatno, da su odnosne tarifalne ustanove donesene načelno sa stanovišta zakona, koji su na snazi u Srbiji. Do toga je zaključka lako doći kada se i letimično prolista zakon o izmjenama i dopunama zakona o taksama od 25. listopada 1923. (br. 225/23 Sl. Nov.). Istina je, teško je donijeti jedan jedinstven zakon, koji se imade jednako primjenjivati na postojeće osebujne zakone u tako mnogobrojnim pravnim područjima. Drži se uza sve to, da su odnosne tarifalne zakonske ustanove morale biti mnogo dotjeranije, te da su imale voditi više računa o postojećim zakonskim načelima u pojedinim pravnim područjima. U koliko to nije učinio zakonodavac, dužni su to pri primjeni — u granicama ekstenzivnoga tumačenja — činiti oni, koji zakon primjenjuju, da se ne dogodi, da pri slijepoj primjeni slova jednoga sporednoga zakona uzdrmamo načela, na kojima počivaju neki glavni zakoni.

Ratio legis je u TBr. 173, 174, 175 i 176 cit. zakona, da se taksom zahvate sve parnice i pravni lijekovi protiv rješenja nižih sudova. Tim je ustanovama to doduše i učinjeno, jer ovako nema dvojbe: Ili se spor taksira po TBr. 173, 174 ili po TBr. 175. Po prvoj skupini imale bi se taksirati sve one parnice, kod kojih — kako spomenusmo — vrijednost spora označuje predmet, koji se tužbom traži. Sve ostale parnice spadale bi u drugu skupinu. Amo bi istim pravom, kao i parnice o služnostima, spadale one o otkazima, smetanju posjeda, obično većinom one iz §-a 228. o. p. p-a (zakona od 1. kolovoza 1895. br. 113 l. d. z.), one radi ništetnosti ovrhe i t. d. Svi ti sporovi, pošto njihovu vrijednost ne označuje predmet, koji se tužbom traži, imali bi se po tome smatrati sporovima neprocjenjive vrijednosti. To je zakon.[2])

Lako se dade uvidjeti, da bi primjena tih zakonskih ustanova, provedena strogo u svim konsekvencijama, dovodila do takovih apsurdnosti, da se može i iz toga zaključiti, koja je zakonodavčeva namjera. Postaviti načelo, da se sve parnice — koje se iznose pred sud, a kod kojih vrijednost spora ne označuje predmet, koji se tužbom traži, — imaju smatrati parnicama neprocjenjiva predmeta i biljegovati sa 300 D, značilo bi donijeti mjere proti iznašaja sporova manje vrijednosti pred sud. To bi bilo nešto analogno zaštinoj carini na polju političke ekonomije. No dok zaštitna carina nalazi svoje temeljno opravdanje i raison d' être u zaštiti slobodnoga razvoja domaćega gospodarstva, odnosne zaštitne mjere na polju sudovanja imale bi isključivo zle posljedice, u koliko bi se znatno oteščalo siromašnijim slojevima u sitnijim sporovima (koji su isto tako važni kao i oni krupniji) traženje sudske zaštite, a time i otvaralo vrata nasiliu i samovolji.

Istina je, da biljegovina ne odlučuje baš izravno o vrijednosti spora.

[2]) Takseni i pristojbinski pravilnik od 6. studenoga 1923. br. 37124 u čl. 148 br. 5 ide još dalje, u koliko traži primjenu TBr. 175 takodjer kod parnica o poništenju ugovora, pa veli, ako se uz poništenje ugovora traži i dosuda nekoga prava, mora se platiti još i taksa iz TBr. 173. i 174. Tako na pr. ako Petar traži poništenje ugovora, kojim je od Pavla kupio kozu za 200 D, te povratak tih 200 D, treba da takovu parnicu biljeguje sa 330 D! — Sudovi će, naravno, prosuditi, da li je ta ustanova donesena u granicama ovlaštenja iz čl. 8. citiranoga taksenoga zakona od 25. listopada 1923.

Digitized by Google

već vrijednost spora ima biti mjerodavna za odredjenje biljegovine. No ako se već zakonom odredi, da se neke kategorije sporova imaju smatrati sporovima neprocjenjive vrijednosti, onda otpada procjena za takove sporove, pa i ovlaštenje tužeće stranke, da tu vrijednost ili interes sama naznači, postaje izlišno, a značilo bi i protivurječje sa samim zakonom, što bi se s jedne strane smatralo spor neprocjenjive vrijednosti, a s druge strane bi mu se označivala visina vrijednosti. Vrijednost spornoga predmeta igra, odnosno može igrati, u parnici vrlo veliku ulogu i to u četiri pravca: 1. pri biljegovini, 2. pri odredjivanju nadležnosti suda, 3. pri pripustivosti pravnih lijekova, 4. pri odmjerivanju honorara pravnim zastupnicima.

Temeljna načela o nadležnosti sudova i o pripustivosti pravnoga sredstva (lijeka) proti sudskih rješenja sdržana su za Dalmaciju i Sloveniju u zakonima od 1. kolovoza 1895. (br. 110—113 l. d. z.). Zakonske ustanove o biljegovini, te odmjerivanju honorara pravnim zastupnicima moraju se pokoravati onim zakonima, radi kojih su izdani, te moraju s njima sačinjavati neki organički sklad. U koliko to ne bi bio slučaj, morati će se ovi posljednji žrtvovati prvima, a ne obratno.

Da vidimo, da li takov organički sklad sačinjavaju naprijed izložena načela taksenoga zakona od 25. listopada 1923. sa načelima pravilnika sudske vlasti od 1. kolovoza 1895. (br. 111 l. d. z.) u pogledu odredjenja vrijednosti spornoga predmeta. Po načelima pravilnika sudske vlasti — §§ 54.—60. — je prepušteno na volju tužitelju, da naznači vrijednost spornoga predmeta, odnosno interes spora, ako tužbeni zahtjev ni alternativno ne glasi na novčanu svotu, niti tužitelj naznači, da će se mjesto traženoga predmeta zadovoljiti stanovitom novčanom svotom, u kome je slučaju tražena ili naznačena svota novca mjerodavna za označenje vrijednosti spora (§ 56.). Kod tužaba, da se obave radnje, ili druge lične službe, da se nešto učini ili propusti, da se očituje volja, uzimati će se kao vrijednost spornoga predmeta iznos interesa, što ga tužitelj naznači (§ 59.). Sud se može upustiti u ispitivanje, da li je vrijednost spora, što ju u spomenutim granicama označi tužitelj, ispravna, jedino ako mu se čini, da je tužitelj prekomjerno visoko označio vrijednost spora, i ako je uz to vjerojatno, da bi točnije označena vrijednost promijenila nadležnost suda na dolje, ne na gore. (§ 60. cit. pravil. sud. vl.). Tome ispitivanju dakle nema mjesta kod kotarskih sudova, i to je stanovište zauzimalo vrhovno bečko sudište u više rješitaba.

U skladu sa tim načelima donesena je carska naredba od 15. rujna 1915. (br. 279 l. d. z.) o sudskim pristojbinama. Ta naredba, koja ima snagu zakona, i koja je i danas na snazi, u koliko u pojedinostima nije izmijenjena kasnijim zakonima, govoreći o procjeni spornoga predmeta u §-u 14., I. al. glasi: »Kod odredjivanja vrijednosti spornoga predmeta u svrhu izračunavanja pristojbina postupat će se redovno (2. i 3. st.) po propisima §§-a 4.—60. pravilnika sudske vlasti, i to takodjer onda, kada naznaka vrijednosti spornoga predmeta nije od važnosti za nadležnost suda ili za postupak, koji se ima primijeniti. Osobito će biti procjena

Digitized by Google

spornoga predmeta, što je prema §§-ima 56., 2. stavka, i 59. prav. sud. vlasti sadržana u tužbi, odlučna također za izračunavanje pristojbinâ (§ 60., 4. stavak pravil. sud. vlasti).«

Iz ovoga izloženoga lako je razvidno, da ustanove TBr. 173, 174 i 175 ne sačinjavaju sa pozitivnim zakonima u Dalmaciji i Sloveniji, na koje se imaju primjenjivati, jedan organički sklad, već da su jedni sa drugima u očitoj opreci. Kod sporova o imovinsko-pravnim traženjima visina vrijednosti spornoga predmeta odlučuje o nadležnosti suda, u koliko sporovi po samoj naravi nisu doznačeni nekomu odredjenomu sudu. U koliko je mjerodavna visina vrijednosti spora za odredjenje nadležnosti suda, spadaju sporovi do 6250 D vrijednosti pred kotarske sudove, a sporovi preko te svote pred okružne sudove. Sporovi o postojanju ili nepostojanju s l u ž n o s t i, kao sporovi o imovinsko-pravnim traženjima, s p a d a j u u n a d l e ž n o s t s u d a, k o j i o d r e d i v r i j e d n o s t s p o r a. K a d a b i s e n a t a k o v e s p o r o v e i m a o p r i m i j e n i t i TBr. 175, o s t a l o b i n e r i j e š e n o p i t a n j e o n a d l e ž n o s t i s u d a, te bi se takovi sporovi mogli iznositi i pred kotarske i pred okružne sudove. U koliko bi se vrijednost spora htjela i mogla izvesti iz načela, koje je zakonodavac postavio u TBr. 173 i 174, došlo bi se do zaključka, da je zakonodavac uzeo kod sporova neprocjenjive vrijednosti prosječnu vrijednost po prilici od 7600 D., jer je na takovu vrijednost u TBr. 173 i 174 odredio biljegovinu od circa 300 D. A sporovi te vrijednosti spadali bi po §-u 49. br. 1 i §-u 50. pravilnika sudske vlasti pred okružne sudove! Kada bi se dakle svi sporovi iz TBr. 175 — u koliko nisu bez obzira na vrijednost doznačeni zakonom nekomu odredjenomu sudu — iznosili pred okružne sudove, nitko ne bi s pravom mogao istaći prigovor nenadležnosti suda. G r a n i c a n a d l e ž n o s t i s u d o v a n a j e d n o m v e l i k o m p o l j u p r a v n i h s p o r o v a b i l a b i t i m e i z b r i s a n a. Na pitanje, da li jedan sporedni zakon, čisto fiskalnoga značaja, može da proizvede tako kaotične posljedice na polju pozitivnoga sudskoga zakonoslovlja, moramo odgovoriti negativno. TBroj 175 nema ni glavnih uvjeta, koji su potrebiti za primjenu — barem u pogledu parnica o služnostima — na području Dalmacije i Slovenije, kako što se to vidi iz naprijed izloženoga.

U pogledu samih služnosti valja još naglasiti, da s l u ž n o s t i n i s u n e p r o c j e n j i v e, v e ć s e d a d u p r o c i j e n i t i i r e d o v i t o s u p r e d m e t p r o c j e n e. Okolnost, što ih zakonodavac u TBr. 17 primjerice napominje medju parnicama o neprocjenjivom premetu, ima na području Dalmacije i Slovenije istu važnost kao i primjerično napominjanje parnica »za oglašenje raspikućom«, te parnica »o usinovljenju« (ako to znači »posinjenje«), što se oboje na spomenutom području u vanparbenom postupku raspravlja. Primjena ustanova TBr. 175 ne bi u glavnom smetala pri parnicama, koje su, bez obzira na vrijenost ili interes spora doznačene u nadležnost nekih odredjenih sudova, tako n. pr. parnice o očinstvu u pogledu nezakonitosti djeteta, radi priznanja ili osporavanja zakonitosti djetetova porijekla, nedogovornoj rastavi, razvodu i ništetnosti ženidbe i sl.

Iz svega naprijed izloženoga dade se i ima se zaključiti, da ustanove TBr. 173, 174 i 175 nisu promijenile ustanova §§ 54.—60. pravilnika

Digitized by Google

sudske vlasti od 1. kolovoza 1895. br. 111 (l. d. z.), niti ustanova §-a 14., I. al. carske naredbe od 15. rujna 1915. (br. 279 l. d. z.) barem kod onih sporova imovinsko-pravnoga značaja, kod kojih vrijednost spora redovito odlučuje o nadležnosti suda i o pripustivosti pravnih sredstava (lijekova). U ovakove parnice spadaju i one iz §-a 523. o. g. z-a.

Položaj predsjednika okružnih sudova po novim sudskim zakonima

Kada se je godine 1896. stvarao u Austriji novi zakon o organizaciji sudova, austrijski zakonodavac sa propisima, iznesenim u § 31. i 74. toga zakona, nametnuo je predsjednicima okružnih sudova uz judikaturu i dužnost nadzora nad čitavim poslovanjem i osobljem okružnoga suda i nad čitavim poslovanjem i osobljem podredjenih mu kotarskih sudova.

Taj zakonodavac je shvatio, koliki teret nameće na ledja predsjednicima, pa je zato u § 30. istoga zakona odredio, da se na čelo okružnoga suda uz predsjednika postavi ondje, gdje je potreba, i jedan potpredsjednik. Obrazlažući ovu odredbu, kazao je doslovce:

»Povećane dužnosti, koje će u buduće teretiti predsjednike sudskih dvorova, a ponapose nužda intenzivnoga nadzora nad kotarskim sudovima sa čestim posjetima, kao i predvidljivo povećanje poslova kod sudskih dvorova, nameću potrebu, da se predsjedniku poda neka pomoćna sila, koja će za slučaj spriječenosti predsjednikove nastupiti kao njegov zamjenik. Koji će se rang i plaća odrediti tomu potpredsjedniku, to će biti, isto tako kao i pitanje o rangu i plaći predsjednika, predmet zasebnih posmatranja. Uspjeh procesualne reforme počiva u najvećem dijelu na ispravnom utjecaju i zahvatu predsjednika sudskih dvorova. Ovi će morati ne samo da pregledavaju podredjene im sudove, već će, što je osobito važno za početak, dok novi propisi ne udju u krv sudaca, morati da djeluju na pojedine sudove podukom i napucima.«

I ako je taj austrijski zakonodavac rekao, kao što se je gore navelo, da će rang i plaća predsjednika i potpredsjednika biti predmet daljega posmatranja, on je ipak već u zakonu o organizaciji u § 30. odredio, da predsjednici većih okružnih sudova mogu biti uvršteni u V. činovni razred, predvidivši dakle time već sa organizatornim zakonom, da predsjednici mogu biti postavljeni u onaj isti čin, koji je odredio za kasacijske suce.

Pri obrazlaganju ove zadnje odredbe kazao je austrijski zakonodavac doslovce, što slijedi:

»Kod povećane važnosti, koju će sudski dvorovi prve molbe kao apelacijoni sudovi u buduće imati, ne treba ova odredba kojega iscrpljivijega obrazloženja. Mnogi okružni sudovi nadilaze, što se tiče njihove jurisdikcijonalne važnosti, po koji zemaljski sud.[1])

[1]) Naziv »Zemaljski sud« nosili su i nose oni okružni sudovi, koji su bili dotično koji su u glavnim gradovima bivših pokrajina, a imali su dotično imadu stanovitu širu nadležnost.

Digitized by Google

Njihova će se važnost u buduće još više akcentuirati. Oni će morati dobiti jednoga potpredsjednika sa VI. činovnim razredom, i prama tome je prirodno, da se predsjednici takovih sudova izjednače sa onima zemaljskoga suda.«

Prama gore citiranomu obrazloženju rang i plaća predsjednika i potpredsjednika okružnih sudova je imala biti predmetom posebnoga posmatranja, pa je tako sa min. naredbom od 5. svibnja 1897. br.14 odredjeno, da predsjednici okružnih sudova budu redovito ranžirani u VI. (isto kao i savjetnici viših zemaljskih sudova — apelacijoni suci), a izuzmno u V. činovni razred (koji apelacijoni suci nisu dobivali), te da im se imadu davati stanoviti službeni dodaci poviše redovite plaće, doznačene sucima VI. razreda, dakle i neku veću nagradu od one, koju su dobivali apelacijoni savjetnici. Takove dodatke nije zakonodavac predvidio za predsjednike V. činovnoga razreda, jer su ovi već sa redovitom plaćom bili primjereno nagradjeni.

Stoji dakle, da je austrijski zakonodavac uočio teški položaj i dužnosti predsjednika okružnih sudova i da je shvatio, koliku će važnost ovi imati za ispravno funkcijoniranje pravosudja, pa je uznastojao, da im prama teretu odmjeri i viši rang, što ih je odredio za savjetnike višega zemaljskoga suda.

Ovu važnost položaja predsjednika okružnih sudova, koju je god. 1896. predvidjao austrijski zakonodavac, potvrdila je mnogogodišnja praksa, a stoji, da se ta važnost nije umanjila ni nakon sloma Austrije, već naprotiv da se je povećala, jer se je nakon sloma nametnulo sudovima novih poslova, kao provadjanje zakona o invalidima, i o izbornim poslovima i t. d. Ovi novi poslovi proširili su ne samo polje nadzora, nego i izravne djelatnosti predsjednika. Taj se je teret povećao i uslijed ratnih i poratnih utjecaja, koij su veoma štetno djelovali na redovito funkcijoniranje pravosudja, a po tom nametnuli predsjednicima i intenzivniji rad.

Ta važnost položaja predsjednika okružnih sudova nametnla se je bila i domaćem zakonodavcu pri zadnjem razvrstavanju sudaca tako, da je i domaći zakonodavac bio dao predsjednicima stanovitu prednost pred apelacijonim sucima. odredivši, da ovi dobiju odmah III. grupu I. kategorije, u koliko imadu 20 godina službe, što je apelacijonim sucima bio zanijekao.

A sada nas evo pred novom organizacijom sudova, koju provadja domaći zakonodavac.

Projekt domaćega zakonodavca recepira u bitnosti odredbe gore spomenutoga austrijskoga zakona o organizaciji sudova, pa i domaći zakonodavac, suglasno sa §§ 31. i 74. austrijskoga zakona od god. 1896., nameće sa §§ 18., 98., 99. i 100. prijedloga zakona o uredjenju red. sudova, predsjednicima okružnih sudova dužnost nadzora nad čitavim poslovanjem i osobljem okružnih sudova i dužnost nadzora nad čitavim poslovanjem i osobljem podredjenih mu sreskih sudova.

Kada je tako recipirao stare odredbe o dužnostima, bilo je posve logično, da recipira i one pogodnosti i prava, što su ih predsjednici imali po starom zakonu. N o d o g a d j a s e p r o t i v n o ! Dužnosti ostaju, a pogodnosti se ukidaju.

Digitized by Google

No ne samo da se pogodnosti dokidaju, već se predsjednici sada od jedamput zapostavljaju. Sa čl. 61. točka 4. projekta zakona o sucima redovnih sudova od 26. listopada 1927. br. 68711 min. pravde zatražilo se je od zakonodavnoga odbora, da se predsjednicima doznači manja plaća nego apelacijonim sucima, i nadalje sa čl. 37. istoga projekta, da se predsjednici okružnih i trgovačkih sudova podvrgnu disciplinskoj vlasti apelacijonoga suda, što do sada nije bilo.

Što se tiče ranga i plaće zakonodavni odbor, sjetivši se, da bi se predsjednicima okružnih sudova nanijela teška nepravda, kada bi ih se u ovom pravcu podredilo apelacijonim sucima, izjednačio ih je u rangu i plaći sa potonjima i time ispravio onu krupnu nepravdu, koja im se je po projektu imala nanijeti, ali ju podnipošto nije ispravio u dovoljnoj mjeri.

Što se tiče pak disciplinske podredjenosti, napomenuti je, da su prama austrijskim odredbama predsjednici i potpredsjednici okružnih sudova u smislu § 8. slova a) zakona od 21. svibnja 1868. br. (46. l. d. j.) bili podvrgnuti disciplinskoj vlasti vrhovnoga i kasacijskoga suda isto kao i savjetnici apelacijonoga suda. I bilo je to posve prirodno i posve umjesno, jer nije uputno, da se disciplinska vlast nad bilo kojim sucem povjeri sucu istoga ranga i položaja, a kamo li da mladji po rangu sudi starijemu.

Ali valja priznati, da je gore citirani projekt u pogledu disciplinskoga postupka bio dosljedan. Kada je predsjednike okružnih sudova ranžirao ispod apelacijonih sudaca, nije bilo neprirodno, što je predsjednike podmetnuo pod njihovu disciplinsku vlast.

Ali u ovom se je pogledu pred zakonodavnim odborom dogodila krupna anomalija. Zakonodavni odbor, kako se je reklo, izjednačio je u rangu i plaći predsjednike okružnih sudova sa apelacijonim sucima, izmjeniv članak 61. projekta zakona o sucima redovnih sudova, ali je pri tome zaboravio, da izmijeni i članke 28. i 27. istoga projekta tako, da su predsjednici ostali pod discpilinskom vlasti svojih jednako ranžiranih kolega, što se, kako se je gore istaklo, protivi načelima, koja su se do sada u svim hierarhijama poštivala. No ne samo to. Budući da je zakonodavni odbor izjednačio one apelacijone suce, koji službuju kod okružnih sudova, sa apelacijonim sucima, koji službuju kod apelacije, i budući da apelacijoni suci stoje pod disciplinskom vlasti kasacijonoga suda, moglo bi se interpretirati, da su apelacijoni suci kod okružnih sudova pod disciplinskom vlasti kasacije, a njihovi starješine predsjednici okružnih sudova pod onom apelacije. Stoji dakle, da su sada predsjednici zapostavljeni.

Nije nam poznato, koji su razlozi naveli domaćega zakonodavca, da tako postupa, da predsjednicima ostavi terete, a digne pogodnosti, no duboko smo uvjereni, da bi takove odredbe, kada bi bile definitivno uzakonjene — osim toga što su skroz nepravične — bile od velike štete za naše pravosudje.

Moguće da su sastavljači projekta, a i zakonodavni odbor pri predlaganju dotično pri usvajanju takovih propisa imali pred očima dosadašnji položaj predsjednika prvostepenih sudova i položaj apelacijonih sudova u Srbiji. Kada bi se htjelo stvar sa takovih odnosa prosudjivati,

Digitized by Google

možda se ne bi dalo takovu razvrstavanju položaja ništa primijetiti, jer je položaj dosadašnjih predsjednika prvostepenih sudova u Srbiji bio doista i po svojoj nadležnosti i po opsegu djelovanja i po teretima i odgovornosti doista ispod apelacije. Ali se sada ide zatim, da se prvostepene sudove i apelacije u Srbiji reformira i navrati od prilike na ono stanje, kako je do sada bilo u prečanskim krajevima. Prvostepeni sudovi iščezavaju i nadolaze okružni sudovi sa predsjednikom na čelu, kojega se opterećuje sa jačim teretom, pa se radi toga ne može razložito uzeti, da je takovo sadanje stanje u Srbiji bilo odlučujuće.

Prije nego će se elaborat zakonodavnoga odbora iznijeti pred skupštinu, moralo bi se još jedamput dobro pretresti pitanje, je li austrijski zakonodavac ispravno shvaćao stvar, kada je pri ranžiranju i nagradjivanju predsjednika okružnih sudova opravdao svoju odredbu sa motivima, što smo ih gore naveli, i da li stoji, da uspjeh reorganizacije našega pravosudja počiva u najvećoj mjeri na ispravnom utjecaju i zahvatu predsjednika okružnih sudova i koji se i koliki tereti nameću osobito u početku tim sucima, dotično da li se tim sucima mogu i smiju bez štete za pravosudje nametnuti tereti bez ikakovih pogodnosti.

Ako je austrijski zakonodavac polagao toliku važnost na predsjednike okružnih sudova u momentu, kada je uvadjao samo procesualne reforme, i ako je pri tome toliku brigu vodio oko položaja predsjednika okružnih sudova, koliku brigu ne mora da briguje naš domaći zakonodavac sada, kada se reformira čitavo pravno polje i u procesualnom i u materijalnom pravu. Zar sada uslijed tih daleko opsežnijih promjena ne će pasti na predsjednike okružnih sudova daleko veći tereti?

Reformiranje naših zakona odrazit će se jako na sadanje suce i sadanje poglavice sudova i u amošnjim krajevima; no to reformiranje odrazit će se još više u Srbiji, gdje će i promjene biti veće, pa će predsjednici u tamošnjim krajevima imati na svojim ledjima, barem u početku, još jači teret, nego oni u prečanskim, jer će i oni, dok svi novi propisi ne udju u krv sudaca, morati dati čitava sebe za uspjeh i uredjenje svojih okružja, čim se organiziraju sudovi po novom sistemu i čim se stanu provadjati reforme procesualnoga i materijalnoga prava, kao što to daju već sada predsjednici amošnjih okružnih sudova.

Kako je već navedeno, ne znamo pravo razloge, s kojih se je zapostavilo predsjednike, no mogli bi da naslućujemo, ako to nije uporedjenje sa prvostepenim sudovima u Srbiji, da bi mogli biti i financijski razlozi po srijedi. Ali ako stoji ono, što se je već više puta istaklo, da o predsjednicima ovisi dobro funkcioniranje pravosudja, zar će se moći od predsjednika okružnih sudova, tako zapostavljenih i degradiranih, očekivati ona požrtvovnost, koja se od njih traži? Zar je opravdano, da se prama njima krši ono u čitavom poslovnom svijetu, pa i u zaposlivanju državnih namještenika, vladajuće i potpuno opravdano načelo, da se jaču dužnost i jaču odgovornost bolje nagradjuje?

Ovdje se mora upozoriti na jednu ozbiljnu pojavu, koja se je mnogokrat desila u Dalmaciji, da su se višekrat bezuspješno oglasili natječaji na mjesta poglavica kotarskih sudova, te da se je moralo nukovati, da se na takova mjesta natječu mladji suci, koji su tek sudački ispit polo-

Digitized by Google

žili. Bilo je to zato, što se nijedan stariji i iskusniji nije htio da natječe na takova mjesta jače odgovornosti i zaposlenosti, kada mu ta mjesta nisu donašala odgovarajućih pogodnosti. Na tu se pojavu uprlo prstom i izgleda, da se je sada pri pretresanju položaja poglavica kotarskih, dotično sreskih sudova u zakonodavnom odboru htjelo imati nekakav obzir, u koliko im se je u članku 65. prijedloga zakona o sucima priznalo u ime sudačkoga dodatka 1.200 D, dok se ostalim sreskim sucima doznačuje taj dodatak u iznosu od 1.000 D. No ako je zakonodavni odbor pokazao neku sklonost, da nešto bolje nagradi starješine sreskih sudova, začudno je, što takovu sklonost nije pokazao prama predsjednicima okružnih sudova pri uporedjenju sa jednako ranžiranim apelacijonim sucima.

U ostalom su i starješine sreskih sudova veoma zlo prošli pred zakonodavnim odborom, pa ćemo se ovdje samo mimogred i letimice pozabaviti sa njihovim položajem.

Austrijski zakonodavac sasvim je drugačije uvažavao položaj poglavica kotarskih sudova, pa je naredbom min. prav. od 5. svibnja 1897. (d. z. l. br. 14) odredio prama stanovitom ključu, koji je bio stvoren na osnovu dubokoga proučavanja svih prilika, da stanoviti dio poglavica bude imao VIII., a stanoviti dio VII. činovnički razred. Tako se je u području apelacijonoga suda u Zadru ustanovilo 14 mjesta sa VIII., a 14 sa VII. razredom. Time se je ove zadnje uporedilo sa zemaljskim savjetnicima, što bi odgovaralo nekako po sadanjem projektu položaju okružnih sudaca i time omogučilo, da i poglavice kotarskih sudova budu imali mogućnost unapredjenja, ostajući na svom položaju. K tome su pri prelazu iz osmoga činov. razreda u sedmi poglavice sudova imali uvijek neku prednost pred ostalim sucima istoga ranga i dobivali prije VII. činovni razred. I tako je postojala mogućnost, da na tako važnim mjestima, kao što su to ona poglavica kotarskih sudova, budu lica, koja su sa svojom sposobnošću i spremom pružali stanovito jamstvo za uredno vodjenje istih sudova.

Po domaćoj sistematici starješine sreskih sudova ne će imati pred ostalim sreskim sucima nikakovu prednost osim one od neznatno povećanoga sudačkoga dodatka, a biti će zapostavljeni pred sucima okružnih sudova u toliko, što će prvi dobivati III. grupu tek nakon 22 godine sudačke službe, dok će ju okružni suci moći dobiti poslije 20 godina (18+2) — i u tome, što će okružni suci nakon 14 godina sudačke službe imati sudački dodatak od 1.500 D, dok će starješinama sreskih sudova ostati uvijek onaj od 1.200 D.

I tako će se dogadjati, da će starješine sreskih sudova, koji ne uspiju, da dobiju mjesto okružnoga suca, biti prisiljeni, da i u starijim godinama služe na čelu sreskih sudova uz slabije uvjete nego njihovi kolege mladji po dobi, koji su već u ranijim godinama svoje karijere uspjeli, da se dovinu mjesta okružnih sudaca.

Ne ćemo se dalje baviti u ovom članku sa položajem starješina sreskih sudova, pridržavajući si, da se sa istim pozabavimo u drugoj zgodi, ako se medjutim sa tim pitanjem ne pozabavi tko drugi, ne samo u interesu starješina nego i u interesu istoga pravosudja. Samo ćemo ovdje postaviti pitanje, da li je pravično, da starješine sreskih sudova, koji su opterećeni sa upravom nadzora i povećanom odgovornosti, budu pot-

Digitized by Google

puno i svi zapostavljeni okružnim sucima, čiji je položaj lakši, a uz to ćemo naglasiti, da čitava naša domaća sistematika nije nimalo proučena već nabačenihbez jasnih pogleda na njezino praktično funkcijoniranje.

Predsjednici okružnih sudova, zabavljeni svojim uredovnim pos.ovima i dužnostima za vrijeme uredovnih i preko uredovnih sati, nisu posvetili brige, da prouče projekte zakona, o kojima je ovdje govor, a za pravo reći, nisu ih ni mogli proučiti, jer ih nisu nj imali, no držalj su, da će zakonodavac sam znati ocijeniti njihov položaj i da će se osvrnuti na one motive, koje je uočio austrijski zakonadavac i koji su potkrijepljeni dugogodišnjim iskustvom i praksom. Dogodilo se tako, da su se oni sjetili svoga zapostavljenja tek sada, kada su projekti bili već odglasani u zakonodavnom odboru. U koliko se saznaje iz parlamentarnih krugova i gg. narodni poslanici su uvjereni, da tako normirani položaj predsjednika ne će odgovarati interesima pravosudja. Tako se je izrazio i jedan od najuglednijih članova skupštine, veoma vrstan pravnik, kojemu su iz bliza poznate sudske prilike, i koji je jednom dapače zauzimao mjesto ministra pravde. Taj veoma ugledni član skupštine je kazao, da se ta anomalija mora jednom ispraviti. No ako tako misle skoro svi poslanici, koji su upućeni u sudačku strukturu; ako je takova odredba koju mi podvrgavamo kritici, štetna po pravosudje, i ako ti projekti nisu još izglasani u plenumu skupštine, zar se još sada ne može i ne mora naći načina, da se to ispravi? Zar je ispravak te griješke skopčan sa kakovim nepremostivim poteškoćama? Držati je, da je uputnije već sada iznijeti ovo pitanje ponovno pred zakonodavni odbor, nego da se takovu pogrješnu i štetnu odredbu iznese pred plenum, pa da se po tom stvaraju izmjene i dopune, nakon što će se staviti na tešku kušnju i požrtvovnost i zadovoljstvo predsjednika okružnih sudova.

Treba dakle već sada da se provede ta korektura, držeći se pri tome već utrtih staza, koje su uvijek sigurnije, te da se već sada odredi bolji položaj, jači rang i nagrada predsjednicima i potpredsjednicima okružnih sudova na način i u mjeri, koja odgovara važnosti položaja te da to stupi u krepost za predsjednike okružnih sudova van Srbije i Crne Gore u času predvidjenom u prvoj al. čl. 68. projekta zakona o sucima redovnih sudova, jer ovi već sada nose na sebi jači teret u poslovanju, a za predsjednike okružnih sudova u Srbiji i Crnoj Gori, čim nastupi čas predvidjen u § 104. zadnji stav projekta zakona o uredjenju redovnih sudova, čim se izjednače zakoni o sudskim postupnicima i uvedu u život okružni sudovi.

Tokom našega gornjega razglabanja, da opravdamo važnost predsjednika okružnih sudova u sudskoj hierarhiji, nismo upotrijebili nikakovu našu riječ. Izbjegavali smo, da nešto vlastita mi kažemo, da nam se ne prigovori, da govorimo pro domo, a i bilo je suvišno, da mi bilo što nadodamo navodima i motivima prijašnjega zakonodavca kao najkompetentnijega foruma, te da se upuštamo u potanko prikazivanje svega onoga, što tereti predsjednika (kao uprava, držanje discipline), što donosi ne samo brige nego i neraspoloženja nižih prama osobi upravljača, odgovornost za tudje griješke i t. d.

No ipak sada pri koncu držimo, da smijemo i mi s naše strane naglasiti, pa makar se to nazvalo frazom, da su predsjednici okružnih su-

Digitized by Google

dova glavni stupovi, na kojima najviše počiva hram božice pravde, pa da nije razumno te stupove slabiti i s njima drmati.

A sada evo naših prijedloga u pogledu disciplinske vlasti. — Da se udovolji pravičnosti i interesima službe, trebalo bi po našem mišljenju izmijeniti čl. 28. prijedloga zakona o sucima redovnih sudova i u prvom stavku, peta brazda ispuniti riječi »ili predsjednika«, a u šestoj brazdi iza riječi »ako se tiče« umetnuti »predsjednika okružnoga i trgovačkoga suda«, te nadalje izmijeniti čl. 37. istoga prijedloga i u točki 1. u prvoj brazdi ispustiti riječ »predsjednike«, a u točki 2. u prvom retku iza riječi »viših sudova« umetnuti riječi »predsjednike okružnih i trgovačkih sudova«. — Time bi i predsjednici kao i apelacijoni suci potpali pod disciplinsku vlast kasacije.

Mimogred se samo ovdje ističe u pogledu aktivne disciplinske vlasti predsjednika, da nije uputno, da se njih liši svakoga disciplinskoga kažnjavanja. Trebalo bi i ovdje lučiti disciplinsku odgovornost sudaca zbog neurednosti i zbog prestupka, kako je to lučio disciplinski zakon austrijski od 21. svibnja 1868. (l. d. z. br. 46) i odrediti, da već sam predsjednik suda može podredjene suce kazniti zbog neurednosti, jer nije podesno, da se za kakovu manju griješku upotrijebi čitav onaj razvučeni aparat predvidjen za disciplinsko sudjenje, a s druge strane, da se na taj način liše starješine disciplinske vlasti i da im se na taj način umanji onaj potrebiti auktoritet i moć.

Što se tiče pak plaća, prije nego će se iznijeti naš prijedlog, uputno je prikazati odnosne propise u praktičnoj primjeni.

Lice, koje je položilo sudački ispit može biti nakon godine dana rada u sudu postavljeno za suca sreskog suda, a nakon dvije godine za suca okružnoga suda (čl. 2. prijedloga zakona o sucima). U smislu čl. 61. suci se sreskih i okružnih sudova postavljaju odmah u VI. grupu, a nakon 4 godine dobivaju V, nakon 9 godina IV, nakon 13 godina IVa, a nakon 18 godina III. — U smislu istoga člana 3., da sudac bude postavljen predsjednikom okružnoga i trgovačkoga suda, traži se, da je dotično lice služilo najmanje 5 godina kao sudac okružnih ili sreskih sudova.

Ispitati je prama tome razne kombinacije i što novo postavljeni predsjednik dobiva tim postavljenjem.

Pretpostavimo najpovoljniji slučaj, da sudac bude postavljen predsjednikom odmah nakon 5 godina službe kao sudac u okružnom sudu ili sreskom sudu. To lice nalazi se u V. grupi, jer je odslužilo 4 godine u tom položaju. Postavljenjem za predsjednika dobiva IV. Dobiva ju dakle 4 godine prije, nego bi ju bio dobio, da je ostao na svom položaju. Dobiva k tome i viši sudački dodatak u iznosu od 2000 D mjesto 1000 D, što bi imao, da je ostao na svom položaju. Nadalje bi dobio IVa, grupu nakon 14 godina sudačke službe.

Pod sudačkom službom se ne zahvaća i ona do sudačkoga ispita, nego ona provedena u sudu nakon postavljenja za pristava ili sekretara ili suca sreskoga i okružnoga suda.[2])

[2] Isporedi čl. 1. i 69. prijedloga zakona o sucima redovnih sudova, te § 69. prijedloga zakona o uredjenju sudova.

Digitized by Google

Time bi novo postavljeni predsjednik dobio IVa nakon 14 godina sudačke službe, dok da je to lice ostalo na položaju sreskoga ili okružnoga suca, bilo bi u mogućnosti, da tu grupu dobije nakon 13 godina službe u tom svojstvu i nakon one 1 godine, što mora da proteče do imenovanja sreskim sucem (čl. 3.) — dakle i to lice bi dobilo IVa u istom razdoblju. Nadalje bi novo imenovani predsjednik dobio III. grupu nakon 4 godine provedene na položaju predsjednika, dok bi to lice, da je ostalo na svojem položaju, bilo u mogućnosti, da dobije istu grupu nakon 19 godina. Pretresajući dakle ovaj najpovoljniji slučaj, dolazi se do zaključka, da bi doista postavljenje predsjednikom donijelo sucu neke znatne prednosti pred dosadanjim njegovim položajem, no nije predvidljivo, da će se takovih kombinacija pojaviti, a ne bi bilo ni korisno, da se pojave.

Uzmimo sada u pretres drugu kombinaciju. — Predsjednik je postavljen nakon 13 godina svoje službe u sreskom ili okružnom sudu. On bi tada već kao sreski ili okružni sudac imao grupu IVa, a i sudački dodatak od 1.500 D (čl. 65. četvrti stavak). Time, što bi bio postavljen za predsjednika okružnog suda, nametnuo bi mu se sav onaj teret, skopčan sa tim teškim položajem, a dobio bi samo 500 D u ime razlike u sudačkom dodatku, koji bi za njega iznosio 2000 D mjesto dosadanjih 1.500 D. Da predsjednik u ovom slučaju dobije III. grupu, morao bi služiti još 4 godine na svom položaju tako, da bi ju dobio nakon 17 god., a za slučaj, da ima već 18 godina čitave sudačke službe, mogao bi ju dobiti nešto prije, no i da je ostao na svojem položaju, bio bi u mogućnosti, da dobije III. grupu nakon 19 godina, t. j. 18 provedenih u dosadanjem položaju više ona jedna, koja mora da proteče do imenovanja sreskim sucem (čl. 3.).

Uzmimo u pretres još jednu kombinaciju. — Predsjednik je postavljen nakon 18 godina službe u okružnom ili sreskom sudu. On je već tada prama redovitom unapredjivanju u III. grupi (čl. 61.). Postavljenjem za predsjednika ne dobiva u plaći ništa više, osim onih 500 D u razlici sudačkoga dodatka, a mora čekati, da mu proteče još 8 godina na tom položaju, da dobije IIIa. Nešto slično bi se dogodilo i onda, kada bi predsjednik bio postavljen nakon 30 godina službovanja. U ovom slučaju stiglo bi ga penzijoniranje prije, nego bi i dočekao IIIa grupu.

Sravnivši ove kombinacije, dolazi se do zaključka, da bi u prvom slučaju mogao biti predsjednikom suda u IV. grupi, te da bi imao pod sobom sudaca, koji su u IVa ili III. grupi, u drugom, da bi predsjednik bio u IVa grupi, a imao pod sobom sudaca u III. grupi; u trećem slučaju on bi imao III. grupu isto kao i razni drugi njegovi kolege, koji su mu podredjeni. On bi dakle imao uz sav teret uprave ili manju ili od prilike jednaku nagradu kao i neki njemu podredjeni kolege ili bi u najboljem slučaju imao pred nekim od kolega veću nagradu od samih 500 D.

Zar tu nije nekakov teški nesklad, koji bi se slabo odrazivao na ugled starješine i na interese službe? Istina je, za predsjednika postoji mogućnost, da dobije IIIa grupu, što je isključeno za njegove podredjenike, dok ostaju na istom položaju, no ta mogućnost ne odstranjuje gornji nesklad.

Digitized by Google

S druge strane, za suce sreskoga i okružnoga suda postoji mogućnost, da dobiju sve one male prednosti, što ih ima predsjednik, i time, ako budu postavljeni na položaje apelacijonih sudaca, pa je li se može pretpostaviti, da će se naći sudac, koji će se prihvatiti teškoga predsjedničkoga položaja i odgovornosti uz tako slabu razliku u nagradi, kada može na položaju, gdje mirno radi, dočekati, moguće nešto kasnije, ali ipak istu plaću, ili kada može reflektirati na položaje apelacijonih sudaca, koji su, uz znatno manji teret i odgovornost posve jednako nagrađeni kao i položaji predsjednika. I tako se može dešavati, da se predsjednički položaji ne pokrivaju sa sposobnijim licima, jer ni postavljenje ni unapredjenje ne može da uslijedi proti volji suca (čl. 21.).

Prama ovomu razmatranju i pretresu čl. 61. prijedloga zakona o sucima redovnih sudova mora se priznati, da odnosni propisi nisu u interesu službe, pa bi se po našem mišljenju morao poboljšati položaj i plaće predsjednika okružnih sudova na način, da se ove potpuno usporedi sa potpredsjednicima apelacijonoga suda i u rangu i u plaći i svim prinadležnostima, pa dakle i u sudačkom dodatku, jer ako je austrijski zakonodavac barem neke od predsjednika okružnih sudova uporedjivao sa kasacijskim sucima, nije nimalo preuzetno ni nametljivo, kada se sada za predsjednike uopće traži rang, što ga se dodjeljuje potpredsjedniku apelacije, koji i onako rijetko kada vrši funkcije, skopčane sa upravnom odgovornošću. Morao bi se dakle član 61. izmijeniti na način, da se prvi redak trećega stavka ispusti tako, da treći stavak ima da započne sa riječima »Sudije apelacijonih sudova i t. d.« Zatim da se ispuste riječi u šestom retku istog stavka, koje glase »na predsjedničkom položaju ili« kao i riječi u jedanaestom retku, koje glase »i predsjednike okružnih i trgovačkih sudova«.

Četvrti stavak istoga člana bi se imao nadopuniti u prvom retku sa riječima »i predsjednici okružnih i trgovačkih sudova«, a imalo bi se u petom retku ispuniti riječi »i predsjednici okružnih i trgovačkih sudova«.

Šesti stavak čl. 65. pomenutoga zakona bi se imao potpuno ispustiti, a sedmi stavak imao bi glasiti »Potpredsjednicima apelacijonih sudova i predsjednicima okružnih i trgovačkih sudova po 2.500 dinara mjesečno«.

Ovim izmjenama bi se udovoljilo pravičnosti i interesima službe, jer bi predsjednici okružnih sudova, videći, da zakonodavac ocjenjuje ispravno njihov rad i položaj i njihovu važnost, vršili svoje funkcije sa većim samoprijegorom i požrtvovnošću. Na te izmjene ne bi se mogli žaliti potpredsjednici i suci apelacijonih sudova, jer je i njima veoma dobro poznato, da je položaj predsjednika okružnih sudova daleko tegotniji od njihova, a s druge strane time bi se postiglo, da bi i sami apelacijoni suci imali poticaja, da se natječu na predsjednička mjesta okružnih sudova, i tako bi se pružila veća garancija, da se ova mjesta pokrivaju sa sposobnijim, iskusnijim i auktoritativnijim sucima.

Dr. M. G.

Digitized by Google

Osnovna načela naše i čehoslovačke reforme izravnih poreza

Napisao: dr. Valdemar Lunaček, tajnik trgov. obrt. komore u Zagrebu, prema svojem predavanju, održanom u Pravničkom društvu u Zagrebu 10. svibnja 1928.

Komparacija je raznih zakonadavstava nesumnjivo od velike vrijednosti, jer pomoću nje možemo dobiti valjan sud o pravno-političkoj tendenciji raznih zakona iste struke zatim i o ekonomoskim, kulturnim, socijalnim i financijskim pretpostavkama i postulatima, zbog kojih je stvoren taj i takov zakon, te konačno o odnosu izmedju izvjesnoga principijelnog postulata i konkretne zakonske norme. Komparativnom metodom možemo prema tome ne samo prodrijeti u duh i tendenciju stranih zakona, nego možemo dobiti i dragocjen materijal za prosudjivanje vrijednosti izvjesnih načela i sistema uopće, a napose za njihovu primjenu u našem, nacijonalnom zakonodavstvu. Našemu je pravničkomu svijetu dobro poznato, da su zakoni, koje je stvorilo naše nacijonalno zakonodavstvo, prosječno onako nedotjerani ili upravo loši ne samo zato, jer se pri njihovu izradjivanju nije nikako ili nedovoljno uzimalo u obzir strano zakonodavstvo, nego još više zato, što se nisu strani zakoni proučavali komparativno s obzirom na njihove tendencije i na iskustva, stečena s njima u dotičnoj zemlji, a niti s obzirom na naše prilike i na pravno-političke tendencije, koje želimo ostvariti u našem zakonodavstvu; niti se je ispitivalo, koja se načela stranoga zakonodavstva, u kojem obliku *i* opsegu te eventualno uz koje izmjene mogu primijeniti na naše prilike. Tako se je dogadjalo, a dogadja se i danas, da su naši zakoni ili sušti prevod izvjesnoga stranoga uzora ili su tipični okvirni zakoni od nekoliko paragrafa, u kojima se gotovo sve prepušta administrativnomu rješavanju putem pravilnika, naredaba i uredaba vlade odnosno resornih ministara. Ne želimo ovime dizati neku paušalnu optužbu protiv cijeloga zakonodavstva naše mlade kraljevine. Bilo bi to možda i preuzetno, kada se zna, da su i kod naših legislativnih radnja višeput sudjelovali naši najbolji stručnjaci, samo su na žalost mnogi zakoni izradjeni na brzu ruku bez njihove saradnje, ili se opet i uz nijhove saradnje nije poštivalo načelo potpune ravnopravnosti svačijega znanstvenoga osvjedočenja. Isto tako ne želimo omalovažiti tendenciju za internacijonalnim izjednačivanjem zakonskih normi za izvjesne struke ondje, gdje to odgovara sve većemu značenju medjunarodne interdependencije ekonomskoga, a i pravnoga života svih naroda svijeta.

Moramo pak prstom upriječi u prosječni slabi kvalitet naših zakona, jer se ta pojava na žalost odrazuje i u našem novom zakonu o neposrednim porezima od 8. veljače 1928. i jer naročito pada u oči u poredbi s brižno i savjesno izradjenim novim čehoslovačkim zakonom o izravnim porezima od 15. lipnja 1927. Koliko u tom pogledu naš novi zakon sadržaje manjkavosti odnosno načelno pogrješnih rješenja pojedinih problema, pokazat ćemo u daljem razlaganju.

Jedan klasičan primjer površnoga tretiranja osnovnih pojmova financijske nauke sadrži zakon o oblasnim i sreskim samoupravama od

Digitized by Google

26. travnja 1922. Tu se u 3. stavu čl. 69. govori o »računskoj godini«, a u članu 80. istoga zakona o »financijskoj godini«. Član 2. uredbe od 18. veljače 1927. o oblasnim i sreskim samoupravnim budžetima, koja je ozakonjena članom 308. financijskoga zakona za g. 1927. 28., definira opet pojam budžetske i pojam računske godine. Nigdje pak u tim propisima nije protumačeno, kako se imaju shvatiti ova tri pojma: računska, financijska i budžetska godina. Sličnih primjera netočnoga odnosno krivoga označivanja važnih pojmova ima na žalost sijaset u raznim našim zakonima.

Kod prosudjivanja svakoga zakona o izravnim porezima i kod svake reforme takova zakona uopće treba imati na umu neke opće teoretske i praktične zasade. Dobar zakon o izravnim porezima treba da odgovara ovim zahtjevima:

1. Treba da bude u skladu s ekonomskom i socijalnom strukturom dotične zemlje i s produktivitetom njene cijele narodne privrede; — 2. treba da odgovara financijskim potrebama države; — 3. treba da bude primjeren privrednoj snazi pučanstva. Dobar porezni sistem smije samo zahvaćati prihode (zaradu, dobitak, kamate), ali ne smije nikad dirati u glavnicu t. j. u samu imovinu.

U tehničkom pak pogledu traži financijska nauka, da norme o izravnom porezu budu jasne, što jednostavnije, precizne, stalne, a porezne stope što niže. Iskustvo je naročito dokazalo u svim zemljama, da je ostvareni prihod izravnih poreza u obratnom omjeru s visinom poreznih stopa. Što jače se stope povisuju, to manje je ostvareno povišenje prihoda. Naravski ima situacija, u kojima su države prinuždene, da za izvjesno vrijeme operiraju s vrlo visokim poreznim stopama (rat, inflacija, reparacijona podavanja u Njemačkoj itd.). Ali se takova porezna politika može opravdati samo za izvjesno vrijeme, dok to imperativno traže izvjesne vanredne prilike, dok se svako podržavanje visokih poreznih stopa preko tog vremena osvećuje samom državnom eraru a još više cijeloj narodnoj privredi dotične zemlje. Visoke porezne stope prije svega demoraliziraju cijelo pučanstvo i korumpiraju financijsku upravu države. Poznato je, da gradjani-porezovnici ni na koje političko, kulturno, ekonomsko ili socijalno pitanje ne reagiraju s tolikom osjetljivošću kao na svako povišenje izravnih poreza ili na svaku nepravdu kod odmjerivanja poreza odnosno kod podjele poreznih tereta. Stoga možemo mirne duše ustvrditi, da velik dio političkoga nezadovoljstva u našim t. zv. prečanskim krajevima otpada na veliku nejednakost u izravnim porezima, koja se je sve do konca ove godine podržavala, pošto se je kroz toliko godina zatezalo s donošenjem reforme odnosno s unifikacijom sistema izravnih poreza za cijelu državu. To nije jedna možda samo politička lozinka, koja je bačena u narod, nego je to bez sumnje jedan velik razlog nezadovoljstva, koji se je duboko uvriježio u najširim slojevima naroda, te će i sada, kada je reforma bar dielomice izvršena pa još za dugo vrijeme imati izviesne posljedice za političku orijentaciju u t. zv. prečanskim krajevima. Samo je tako razumljivo, da se je u cijeloj javnosti toliko prigovaralo nejednakosti u plaćanju izravnih poreza, premda izravni porezi stalno (kao što ćemo kasnije vidjeti) znatno manje terete naše pučanstvo od neizravnih.

U pogledu dizanja poreznih stopa išla je naša porezna politika — kako je uostalom općenito poznato — počevši od god. 1920. posve krivim

Digitized by Google

putem. Umjesto da se je odmah pristupilo reformi i unifikaciji izravnih poreza za cijelu zemlju, gomilala je država svake godine putem financijskih zakona razne nove državne prireze (invalidski, vanredni i vojnokomorski te progresivni državni prirez na dohodarinu), ostavljajući pri tom na snazi sve porezne stope i državne prireze, koji su na području austrijskog i ugarskog poreznoga sistema bili zavedeni prije svjetskoga rata (opći dohodarinski prirez) ili za vrijeme svjetskoga rata (ratni prirez).

Kako je taj sistem teoretski pretjeran i konfiskatoran, a praktički demoralizatoran, pokazat će nam slijedeći primjer oporezovanja u području austijskog ili ugarskog poreznoga zakonodavstva po stanju propisa iz najnovijeg financijskoga zakona za god. 1928./29. Za jednoga porezovnika, koji potpada tecivarini III. razreda (primjerice trgovac, obrtnik, odvjetnik, liječnik itd.) s valovanim odnosno po poreznom odboru ustanovljenim godišnjim prihodom od D 50.000.— iznosi porez za god. 1928.:

1. tecivarina III. razreda 10%	D	5.000.—
2. 35%-tni opći dohodarinski prirez	»	1.750.—
3. 60%-tni ratni prirez	»	3.000.—
4. 30%-tni vanredni prirez od 1—3	»	2.925.—
5. invalidski porez od 1—3	»	3.600.—
6. vojno-komorski prirez od 1—3	»	1.800.—
7. dohodarina	»	3.000.—
Svega državnog izravnoga poreza	»	21.075.—

ili 42.15%.

K tomu:

U Zagrebu 45%-tni općinski namet na čistu tecivarinu 2.250
25%-tni oblasni prirez na čistu tecivarinu 1.250

Ukupne dažbine . . . . . D 24.575, ili 49.15%[1]

Pri tom valja uzeti u obzir, da su financijskim zakonima počevši od god. 1925. sukcesivno propisi o dohodarini obloženi tako, da se za god. 1928. (zadnju godinu razreza toga poreznog oblika u državi) plaća samo čista dohodarina (bez invalidskog, vojno-komorskog i vanrednog prireza te bez progresivnog državnog prireza na dohodarini).

Ne treba napose isticati, da ovakove porezne stope diraju u suštinu imovine porezovnika, te prema tomu uopće više ne predstavljaju oporezovanje prihoda. Prirodna je posljedica ovakova, naskroz pogrješnog i upravo nerazumnog, poreznog sistema, da se porezovnik od njega brani, kako najbolje zna, kao što se svatko brani od konfiskacije svoje imovine. Stoga smo doživjeli čudnu pojavu, da su i same financijske vlasti tokom minulih godina morale sve više operirati s fiktivnim poreznim prijedlozima odnosno s fiktivnim poreznim osnovicama, a još više su to morali činiti porezni odbori. Posljedice su ovakova postupka: 1. gotovo potpuno uništenje poreznoga morala i 2. sve veća nejednakost u razrezivanju izravnih poreza i unutar područja s jednim te istim poreznim sistemom. Onaj, koji se znao spretnije braniti, polučio je redovito nižu poreznu osnovicu, od onoga, koji je bio manje spretan odnosno imao manje sreće. Osim toga

[1] Kod većih je prihoda (poreznih osnovica) postotak opterećenja još viši, jer su invalidski i vojnokomorski prirez progresivni. Dohodarina dosiže već u iznesenom primjeru maksimalni postotak (6%).

Digitized by Google

izgleda, da su se pri razrezivanju izravnih poreza počeli javljati i znakovi korupcije, ona hidra, koja je na žalost već i onako dobrano zatrovala druge resore naše javne uprave. Prosječno bi se možda moglo ustvrditi, da se je zbog označenih horendnih poreznih stopa, koje su kod većih prihoda još više zbog progresivnosti invalidskog i vojno-komorskog prireza te prijašnjeg državnoga prireza na dohodarinu, razrez izravnih poreza posljednjih godina bar u t. zv. prečanskim krajevima vršio po poreznim osnovicama, koje su iznosile jednu trećinu do jedne petine pravih prihoda porezovnika. Na opseg fiktivnosti poreznih osnovica djelovala je naime i ta činjenica, da je državni erar sve više dolazio u ovisnost od samoupravnih financija, prvenstveno od općinskih. I tako možemo utvrditi jednu posve abnormalnu pojavu, naime da su porezne osnovice to niže, što je veći postotak općinskoga prireza u dotičnoj općini. Ako uzmemo, da se je u Hrvatskoj i Slavoniji prosječni ključ općinskih prireza kretao izmedju 200% i 500%, onda možemo lako zamisliti, koliko je država sama sebi škodila podržavanjem ovakovih nevjerojatnih visokih stopa ukupnoga poreznoga opterećenja.

Iz ovoga slijedi, da si je naša država morala pri izradbi reforme izravnih poreza prvenstveno staviti zadatak, da što više komprimira porezne stope, jer se samo tim načinom može: 1. podići porezni moral i eliminirati svaka korupcija, — 2. polučiti pravedan i jednomjeran razrez poreza medju porezovnike s istim ili bar približno istim stvarnim prihodima, — 3. proširiti osnovica za razrez samoupravnih prireza (u prvom redu općinskih, a zatim i oblasnih), da se time snizi prosječni postotak tih prireza na takovu visinu, koja ne će stalno ugrožavati prihod države od izravnih poreza.

Pokušat ćemo u daljem izlaganju, da ukratko istaknemo, koliko je ovaj osnovni zahtjev uvažen u našem novom zakonu o neposrednim porezima od 8. veljače 1928., a koliko je uvažen u novom čehoslovačkom zakonu o neposrednim porezima od 15. lipnja 1927. (Zbirka zakona br. 76.).

Dalji jedan veoma važan zadatak naše porezne reforme predstavlja odnos izmedju rendementa izravnih i neizravnih poreza. Priznato je u financijskoj nauci, da je za dobre i normalne financije u državi poželjno, da od ostvarenih prihoda s naslova izravnih i neizravnih poreza otpada nešto manje od polovine na izravne poreze. Što veći je udio izravnih poreza unutar ove granice, to bolje. Ova je teza opravdana zato, što su izravni porezi mnogo sigurniji i stalniji izvor prihoda od neizravnih. Neizravni porezi (trošarine, takse, carine, prihod od monopola) variraju vrlo lako i vrlo često, jer su u najtjesnijoj vezi s konzumtivnom snagom pučanstva, koja podleži neprestanom gibanju konjunkture. Jedna razmjerno malena perturbacija u općoj konjunkturi može unutar jedne godine prouzročiti znatno smanjenje prihoda. Kod izravnih poreza to nije nikada slučaj u tolikoj mjeri. Konjunktura se ovdje ne odrazuje niti tako brzo niti tako osjetljivo kao kod neizravnih poreza. Stoga ima država još uvijek mogućnost, da zgodnim reformama na vrijeme predusretne znatnijem podbacivanju izravnih poreza. Za manje države s razmjerno malenim produktivitetom i lošim ili nedovoljno uredjenim financijama je redovito karakteristično, da su neizravni porezi glavno vrelo prihoda. Ovamo je spadala i predratna Srbija. Ima u Srbiji i danas financijskih političara, koji daju prednost neizravnim porezima i to poglavito s dva razloga: 1.

Digitized by Google

jer je njihovo ubiranje obično jeftinije ili bar jednostavnije, 2. jer se neizravni porezi lakše plaćaju, porezovnici po naravi stvari mnogo manje osjećaju teret neizravnoga poreza od izravnoga. U nekim pak velikim državama (Francuska) davali su prednost neizravnim porezima još i s razloga, jer je postojala oštra odvratnost u širokim masama pučanstva protiv sistema valovanja prihoda i cijeloga postupka, koji je s tim u vezi, ukratko protiv svega, što se nazivlje »poreznom inkvizicijom«. Po našem mišljenju treba, da se naša država odlučno prikloni prvom mišljenju t. j. da nastoji poboljšati omjer izmedju rendementa izravnih i neizravnih poreza 1. zato, što su neizravni porezi, napose takse i trošarine suviše visoke, 2. zato, što je podizanje rendementa izravnih poreza jedno jako sredstvo za ojačanje naših još dosta slabo fundiranih državnih financija, a napose za podizanje našega javnog i privatnog kredita u inozemstvu.

Dosadanji je odnos u tom pogledu veoma nepovoljan. To nam ilustrira slijedeći pregled faktično ostvarenih prihoda:[2])

Proračunska god.	Izravni porezi[3]	Neizravni porezi[4]	Od ukupnog iznosa izravnih i neizravnih poreza otpada na izravne	neizravne
1922. 23. (11 mj.)	D 576,425.708.53	2.711,000.464.99	17.58%	82.47%
1923./24. (9 mj.)	» 958,042.830.61	2.798,031.749.58	25.50%	74.50%
1924./25.	» 1.377.575.403.75	4.937,507.538.37	21.81%	79.19%
1925./26.	» 1.760.338.225.52	5.855,085.973.39	23.11%	76.89%
1926./27.	» 1.626,202.529.65	5.375,074.966.75	23.22%	76.78%
1927./28.	» 1.486.250.600.—	5.471,967.029.—	21.35%	78.65%
1928./29.	» 1.453.424.300.—	5.646.248.774.—	20.47%	79.53%

Odgovarajući podaci o ostvarenim poreznim prihodima za Čehoslovačku daju nam slijedeću sliku:[5]

---

[2] Podaci su za ovaj pregled uzeti iz službenih mjesečnih iskaza generalne direkcije državnoga računovodstva. Samo podaci za god. 1924./25. su uzeti iz završnih računa za tu godinu i samo se oni mogu smatrati definitivnima. Za ranije godine i za god. 1925./26. te 1926./27 još nije izradjen završni račun. Podaci pak za god 1927./28., i 1928./29. predstavljaju preliminirane u državnim proračunima za te godine.

[3] Ovdje su supsumirani prihodi od izravnih poreza po austrijskom, ugarskom, srpskom, crnogorskom i bosansko-hercegovačkom poreznom zakonodavstvu (t. zv. specijalni izravni porezi) te prihodi od invalidskog i vojnokomorskog prireza i od 500%-tnog odnosno 30%-tnog vanrednog prireza (t. zv. opći ili jedinstveni izravni porezi).

[4] Ovdje su iskazani prihodi od svih neizravnih poreza (trošarine, takse, carina, monopoli i porez na poslovni promet). U našim se državnim proračunima i u državnom računovodstvu porez na poslovni promet iskazuje medju izravnim porezima, što je pogrješno, jer taj porez spada medju neizravne poreze. Stoga su u ovom pregledu prihodi na tom porezu iskazani kod neizravnih poreza. Prihodod monopola iskazan je ovdje u n e t t o - i z n o s u, t. j. od bruttoprihoda odbijeni su za svaku proračunsku godinu svi budgetom predvidjeni odnosno faktično ostvareni rashodi uprave državnih monopola.

[5] Podaci za g. 1921. do 1923. uzeti su iz djela: Statistisches Handbuch der čehoslovakischen Republik II. Zusammengestellt vom statistischen Staatsamt Prag 1925. str. 489. Podatke za g. 1924., 1925. i 1926. nismo na žalost mogli nabaviti, a podaci za g. 1927. uzeti su iz tabelarnog komparativnog pregleda, koji je pridodan štampanom exposé-u našeg ministra financija uz nacrt državnog proračuna za g. 1928./29.

Digitized by Google

Proračunska god.	Izravni porezi	Neizravni porezi	Od ukupnog iznosa izravnih i neizravnih poreza otpada na izravne	neizravne
1921.	čK 1.819,000.000	čK 6.811,000.000	21.1%	79.9%
1922.	čK 1.719,000.000	čK 7.008,000.000	19.7%	81.3%
1923.	čK 1.774.000.000	čK 6.053.000.000	22.7%	77.3%
1927.	čK 2.085,700.000	čK 6.857,300.000	23.3%	76.7%

Omjer izmedju fiskalnog efekta izravnih i neizravnih poreza u Čehoslovačkoj od prilike je dakle gotovo jednak omjeru u našoj državi, samo s tom razlikom, da su prihodi od izravnih poreza u Čehoslovačkoj tokom minulog petogodišta u polaganom porastu, a kod nas u opadanju. Nema sumnje, da je namjera čehoslovačkog zakonodavca bila i ta, da taj omjer izmijeni u korist izravnih poreza, i to će mu bez sumnje u glavnom uspjeti, jer je prema toj intenciji izgradjena cijela reforma. Naravski odnos izmedju prihoda od izravnih i od neizravnih poreza uvijek ostaje labilnim. Dosad nije financijska politika uspjela, da riješi na zadovoljavajući način pitanje, koji je najzdraviji omjer izmedju izravnih i neizravnih poreza i koliko se u praksi može oživotvoriti naprijed spomenuta idealna teoretska maksima o približnoj ravnoteži izravnih i neizravnih poreza. Mnogi pak moderni tipovi poreza učinili su to pitanje još kompliciranijim, pošto je kod nekih od njih veoma teško odgovoriti na pitanje, da li se imaju smatrati izravnim ili neizravnim porezom. Zgodno je nekad rekao Gladstone, da su izravni i neizravni porezi dvije sestre, koje su obje jednako dražesne, a stupile su u londonsko društvo s jednakim mirazom, te ministar financija mora biti obadvjema oduševljeni poklonik, nedajući ni jednoj baš nikakove prednosti.[6]

Naravski ni ova općenita izjava ne daje odgovora na pitanje o ispravnom omjeru izmedju izravnih i neizravnih poreza. Madjarski financijski stručnjak profesor Bela Földes izražava se takodjer veoma oprezno onamo, da je možda prilično opravdana teza, da izravni i neizravni porezi treba da u dobro uredjenom državnom kućanstvu pokrivaju rashode od prilike na jednake dijelove. No i kraj ovog uvjetno izraženog odnosa treba po profesoru Földesu dozvoliti vrlo mnogo oscilacija i varijacija.[7]

Iskustvo je svih evropejskih država, stečeno kroz zadnja tri decenija prije svjetskoga rata, a utvrdjeno još više poratnim financijskim naporima svih tih država, dokazalo, da je u praksi nemoguće, ma i približno ostvariti ovaj teoretski idealan omjer. Neizravni su porezi daleko prevalentni. No po našem je mišljenju u najmanju ruku vrlo blizu istini Földesova misao, da će u siromašnijim državama uvijek biti razmjerno jači prihodi od izravnih poreza, nego li u bogatijim državama, dok će u bogatijim državama naročito jako prevalirati prihodi od neizravnih poreza. Kakogod su za svaku državu privlačivi neizravni porezi s razloga, koji

[6] Citiramo prema knjizi Stjepana Radića: Današnja financijalna znanost. Zagreb 1908. str. 22.

[7] »Man möchte meinen, dass vielleicht die Behauptung, es mögen direkte und indirekte Steuern je zur Hälfte der ganzen Steuerbedarf decken, nicht unbegründet wäre, etwa mit der Modifikation, dass in reichen Staaten etwas mehr aus indirekten in armen mehr aus direkten Steuern wird beschafft werden können.« Földes, Finanzwissenschaft Berlin 1920. str. 250.

Digitized by Google

su već spomenuti (znatno jeftinija administracija, znatno manja osjetljivost porezovnika itd.), ipak će caeteris paribus, napose u pogledu umjerenosti stopa, siromašnija država stalno morati tražiti, da ostvari što veći postotak svojih prihoda putem izravnih poreza 1. zbog daleko većega stabiliteta poreznoga objekta i 2. zbog skučene potrošačke sposobnosti i primitivnoga stepena gospodarskoga rada svoga pučanstva, kojom je ipso facto ograničena izdašnost neizravnih poreza (napose trošarina, carina, monopolskih prihoda, taksa i raznih prometnih poreza).

Moramo smatrati jednim od glavnih ciljeva naše reforme izravnih poreza, da se udio izravnih poreza u ukupnom poreznom opterećenju povisi, jer će se time znatno pridonijeti stabilizaciji naših financija i ojačati kredit naše države, a time posredno i kredit naše privrede u inozemstvu. U motivima pojedinih projekata novoga zakona o izravnim porezima nije ta tendencija gotovo nigdje otvoreno došla do izražaja, alj je sigurno, da su svi sastavljači naših projekata imali manje više i tu namjeru, premda je oficijelno reovito rečeno, da vlada želi unifikacijom izravnih poreza polučiti samo pravedniju podjelu poreznih tereta u cijeloj zemlji te jednaki fiskalni efekat, koji se je ostvario po dojakošnjim različitim partikularnim porenim zakonima. Ovako se je izjavio i ministar gosp. dr. Mehmed Spaho, kada je u sjednici Narodne skupštine od 26. siječnja o. g. održao kao zastupnik ministra financija exposé o projektu novoga zakona o neposrednim porezima.[8]

Prema onome, što smo naprijed spomenuli, ovisi financijski efekat, koji se može polučiti izravnim porezima o ekonomskoj strukturi i o privrednom produktivitetu dotične zemlje, pa prema tome o prosječnoj privrednoj snazi porezovnika, a financijski efekat, koji država ž e l i i m o r a polučiti, ovisi o njenoj finansijskoj situaciji (stanje državnih dugova, program investicija i melioracija, potrebe narodne obrane te lični administrativni troškovi). Po ekonomskoj smo strukturi izrazito agrarna zemlja s prosječno niskim produktivitetom poljoprivrede.

Naš seljak najvećim dijelom oskudijeva na kapitalu za najpotrebnije investicije za racijonalno obradjivanje zemlje, pa stoga radi većinom po primitivnim i zastarjelim metodama. Veleposjed, koji je prije predstavljao jedan važan elemenat za podizanje prosječnoga niveaua poljoprivrednoga

[8] Po tom exposéu imali bi porezni oblici po novom zakonu odbaciti:

zemljarina	D	570,000.000
kućarina	D	200,000.000
tečevina	D	320,000.000
društveni porez . .	D	58.000.000
porez na rente . . .	D	30,000.000
službenički porez . .	D	170,000.000
Svega . . .	D	1.348,000.000

U državnom proračunu za god. 1927./28. preliminran je prihod od svih oblika izravnih poreza u cijeloj zemlji svotom od D 1.386,250.600, a u proračunu za god. 1928./29. svotom od D 1.353,424.300 (bez poreznih zaostataka). Prema tomu bi izgledalo, da ministar financija od novoga, jedinstvenoga poreznoga sistema doista očekuje samo onaj financijski efekat, koji se je polučivao po dosadanjim raznolikim partikularnim poreznim sistemima. Vidjet ćemo iz daljega razlaganja, da ovaj calcul nije točan, napose u pogledu zemljarine i tečevine, gdje će se vjerojatno polučivati veće svote od preliminiranih.

Digitized by Google

produktiviteta, raspaičan je najvećim dijelom agrarnom reformom na jedan dosta nezgodan način. Situacija je nadalje pogoršana još i uslijed niskih cijena žitarica na svjetskom tržištu, koje same po sebi smanjuju rentabilitet naše poljoprivredne proizvodnje. Ekonomski pak položaj seljaka od presudne je važnosti za ekonomsku situaciju cijele zemlje, pa prema tomu i za strukturu i financijski efekat svake porezne reforme. Naša zvaničia statistika zanimanja daje prema popisu pučanstva od 31. siečnja 1921. slijedeću podjelu pučanstva:[9]

1. Poljoprivreda	1,741.092	domaćinstva ili	75.97%
2. Obrt i industrija	225.104	» »	9.81%
3. Trgovina i novčarstvo	72.562	» »	3.16%
4. Saobraćaj	44.526	» »	1.94%
5. Javna služba i slobodna zvanja . .	79.928	» »	3.48%
6. Vojska	10.718	» »	0.46%
7. Nadničari u raznim poslovima . .	32.359	» »	1.41%
8. Rentieri i umirovlienici	53.669	» »	2.34%
9. Ostala i nepoznata zvanja	32.897	» »	1.43%
Svega	2.292.855	domaćinstava ili	100%

Iz ove tabele vidimo, da smo izrazita agrarna zemlja, pošto nešto preko tri četvrtine stanovništva živi od poljoprivrede. Sasvim je drugačija ekonomska struktura čehoslovačke republike. Po popisu stanovništva od 15. veljače 1921. podijeljena su zvanja u Čehoslovačkoj ovako:

1. Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	2,424.278	domaćinstva[10] ili	37.2%
2. Industrija i obrt	2,212.126	» »	34.0%
3. Trgovina i novčarstvo	361.530	» »	5.6%
4. Saobraćaj	242.907	» »	3.7%
5. Javna služba i slobodna zvanja . .	279.101	» »	4.3%
6. Vojska	140.249	» »	2.1%
7. Nadničari	103.674	» »	1.6%
8. Ostala zvanja	750.577	» »	11.5%
Svega	6.514.442	domaćinstava ili	100%

Prema tomu otpada na poljoprivredu u Čehoslovačkoj tek nešto više od jedne trećine pučanstva (spram 75.97% u našoj kraljevini), a gotovo isto toliko na industriju i obrt (spram 9.81% u našoj kraljevini). Na trgovinu i novčarstvo otpada takodjer znatno jači postotak nego li kod nas (5.6% spram 3.16% kod nas). Ove su tri grupe najznačajnije za veliku razliku u ekonomskoj strukturi Čehoslovačke i naše kraljevine. Kod nas se percentualno dvostruki broj stanovništva bavi poljoprivredom. nego li u Čehoslovačkoj, dok u Čehoslovačkoj pripada gotovo četiriput

[9] Podaci direkcije državne statistike u Beogradu, koji dosada još nisu zvanično obielodanjeni. U publikaciji: Prethodni rezultati popisa stanovništva u kralievini Srba, Hrvata i Slovenacaod 31. I. 1921. (Izdanje direkcije državne statistike Beograd) Sarajevo 1924. str XIII. označen je broj domaćinstava sa 2,356.138.

[10] Čehoslovačka statistika ne operira s domaćinstvima nego s pojmom »vršioca zvanja« (Berufstätige), koji se u glavnom pokriva s domaćinstvom. Stoga smo ovdje identificirali oba pojma. Vidi: Statistisches Handbuch der čechoslovakischen Republik II., Prag 1925. str. 403.

Digitized by Google

toliki dio pučanstva industriji i obrtu, nego li kod nas (34% spram 9.81%) i za 50% više trgovini i novčarstvu nego li kod nas (5.6% spram 3.16%).

Odatle slijedi, da se naš sistem izravnih poreza mora ili u prvom redu oslanjati na poljoprivredu ili mora razmjerno jače pritegnuti trgovinu, novčarstvo, obrt i industriju, dok se čehoslovački porezni sistem mora u jednakoj mjeri oslanjati na poljoprivredu kao i na obrt i industriju, pošto je percentualni udio ovih dviju skupina u podjeli zvanja u Čehoslovačkoj gotovo jednak (37.2% spram 34%). U našoj je državi do sada bilo tako, da je pojoprivreda — bar s naslova izravnih poreza — bila znatno manje opterećena od ostalih privrednih staleža, dok su najjače bili opterećeni trgovina, obrt i industrija. S obzirom na već spomenuti veoma slabi produktivitet i rentabilitet naše poljoprivrede možemo donekle i dopustiti jače porezno opterećenje trgovine, obrta i industrije, jer je prosječni rentabilitet tih privrednih skupina u našoj državi svakako veći od rentabiliteta poljoprivrede. Po našem mišljenju ne će naša financijska politika još kroz dugo vrijeme moći porezne terete u prvom redu položiti na poljoprivredu kao naš najjači privredni stalež, jer bi tim načinom ostvareni prihodi bili posve nedovoljni za pokriće rashoda našeg državnoga kućanstva. Stoga će naša financijska politika morati prihvatiti i nadalje drugu alternativu, naime morat će razmjerno jače opteretiti izravnim porezima trgovinu, obrt, industriju i ostale staleže osim poljoprivrede. Ali jedan od najglavnijih ciljeva naše porezne reforme ima biti u tome, da se dosadanji nepodnosivi nerazmjer u visini poreznog opterećenja poljoprivrede s jedne strane te svih ostalih staleža s druge strane svede na jednu snošljivu mjeru.[11]

[11] U prečanskim se krajevima, a napose u Hrvatskoj, poslije rata vrlo često tvrdi, da je agrarno stanovništvo nerazmjerno slabije oporezovano od neagrarnoga. Koliko nam je poznato, nije dosad ova tvrdnja nikad brojčano dokazana, a to je i bilo teško dokazati, pošto je tek u studenom 1927. publiciran prvi zaključni račun naše kraljevine, i to onaj za god. 1924./25. Komparacijom službenih podataka o ostvarenom prihodu izravnih poreza u Hrvatskoj i Slavoniji za god. 1908. (v. Magyar sztatisztikai évkönyv za g. 1909. str. 538.) s onima u zaključnom računu za god. 1924./25. dolazimo do zaključka, da se je faktično u god. 1924./25. spram god. 1908. znatno izmijenila podjela poreznih tereta Hrvatske i Slavonije i da se je omjer opterećenja znatno pomaknuo u korist agrarnoga, a na štetu neagrarnih slojeva. To nam dokazuje slijedeća tabela:

		God. 1908.	u %		G. 1924./25.	u %
1. zemljarina s općim doh. prirezom .	K	8,965.745	43.7	D	87,265.920	32.5
2. kućarina s općim doh. prirezom . .	K	3,437.580	16.7	D	31,637.600	11.6
3. tecivarina (I., II., III. i IV. r.) s općim doh. prirezom	K	5,020.748	24.45	D	88 542.680	33 1
4. društveni porez s općim doh. prirezom	K	992.266	4.82	D	38,777.360	14.3
5. rentovni porez s općim doh. prirezom	K	1,430.018	6,97	D	3,501.720	1.4
6. rudarski porez, porez na puške i lov, te vojno-oprosna taksa	K	6,929.000	3.36	D	124.000	7.1
7. dohodarina i porez na imovinu					18,606.000	7.1
Svega	K	20.538.357	100%	D	268.455.280	100%

U brojkama za god. 1924./25. sadržani su pored čistoga poreza s općim dohodarinskim prirezom, još i aproksimativni iznosi 60%-tnoga ratnoga prireza, zatim 30% odnosno 500%-tnoga vanrednoga prireza te invalidskoga poreza, koji otpada u na pojedini porezni oblik.

Ako prihod, ostvaren u god. 1924./25. pretvorimo u zlato (u relaciji 1 zlatni dinar = 11 papirnatih), te računamo zlatni dinar al pari sa zlatnom a.-u. krunom,

Digitized by Google

Vidjet ćemo kod prikazivanja pojedinih poreznih oblika po našem novom zakonu, u kojem opsegu možemo prema novim propisima očekivati, da će ta tendencija biti ostvarena.

U najtjesnijoj vezi s pitanjem podjele poreznih tereta medju pojedine privredne staleže stoji pitanje p r i m j e r e n o s t i poreznih tereta. Taj se zahtjev formulira onamo, da porezni tereti imaju biti primjereni privrednoj (ili kako se krivo kaže: poreznoj) snazi pučanstva. Već smo rekli, da je kod nas, a to vrijedi i za mnoge druge zemlje, prosječni rentabilitet poljoprivrede niži od prosječnoga rentabiliteta trgovine, obrta i industrije. Odatle slijedi, da je i prosječna privredna snaga ovih potonjih skupina veća, pa prema tome izvjesni dani prosječni ključ poreza jače tereti poljoprivrednika, nego li trgovca, obrtnika ili industrijalca. Time se može, kako smo već naveli, u izvjesnim granicama opravdati jače oporezovanje trgovine, obrta i industrije i ostalih privrednih skupina spram poljoprivrede. U našem je ustavu od 28. lipnja 1921. ovo shvaćanje formulirano ovako: »Poreska je obaveza opšta i sve su državne dažbine jednake za cijelu zemlju. Poreza se plaća po poreskoj snazi i progresivno« (čl. 116.). Ovom su odredbom našeg ustava izražena tri osnovna načela: 1. jednakost i jedinstvenost svih državnih dažbina za cijelu zemlju; — 2. porez ima da odgovara privrednoj snazi porezovnika (načelo proporcijonalnosti), 3. veći se prihodi imaju jače opteretiti porezom od manjih (načelo progresije). Prema tomu se naprijed označeno gledište o financijsko-političkoj tendenciji naše porezne reforme poklapa s odredbama ustava, ali samo dotle, dok se jače opterećenje neagrarnih slojeva pučanstva kreće u granicama, koje su postavljene načelom primjerenosti (proporcijonalnosti), uzakonjenim u ustavu, dakle do niveau-a, koji je u skladu s većim prosječnim rentabilitetom neagrarnih zanimanja.

Narodni dohodak iznosi prema jednoj privatnoj studiji za god. 1926. u našoj državi D 69.608,150.000 na pučanstvo od cca 13,000.000 ljudi ili po glavi D 5.354 godišnje (u zlatu cca D 490). Metodi i podacima na temelju kojih su ove svote izračunane, može se dosta toga prigovoriti, no ipak ih navodimo, pošto drugih, boljih zasad nema.[12] Čehoslovačka statistika označuje ukupni narodni dohodak za god. 1926. sa cca 60 milijardi čK (cca dinara 100.980,000.000) na pučanstvo od 14.200.000 osoba ili po glavi

dobijemo iznos od zl. D 24.405,000. To znači, da je po monetanoj relaciji prihod od izravnih poreza u Hrvatskoj i Slavoniji u god. 1924./25. porastao spram god. 1908. za 18.82%. Dalje vidimo, da je u god. 1908. 43.7% od ukupnih ubranih izravnih poreza u Hrvatskoj otpadalo na zemljarinu, a u god. 1924./25. samo 32.5%, dok je udio tecivarine porastao od 24.45% u god. 1908. na 33.1% u g. 1924./25. Percentualni udio kućarine smanjen je u god. 1924./25. u glavnom zbog stega stambenih propisa, koji su vrlo nepovolino utjecali na kućnu rentu, dok kolosalni ispad kod rentovnoga poreza moramo s jedne strane pripisati znatnom smanjenju narodnih ušteda u Hrvatskoj spram predratnih godina, a s druge strane dielimičnomu oprostu kamata od štednih uložaka od kamatnoga poreza (u god. 1924./25. svi kamati do D 5000 godišnje).

[12] V. Gjuričić, M. B. Tošić, A. Vegner, P. Rudčenko i Dr. M. R. Gjurdjević: Naša narodna privreda i nacionalni prihod. Sarajevo 1927. str. 260. Ove je podatke u cijelosti usvojio i naš ministar financija, pošto ih je unio u već spomenuti komparativni tabelarni prikaz stanja državnh financija u nekoliko evropskih država, štampan na kraju njegova exposé-a uz nacrt državnoga proračuna za god. 1928./1929.

Digitized by Google

D 7.111. Prema tomu bio bi prosječni narodni dohodak u Čehoslovačkoj za 32½% viši od našega. Odatle slijedi, da Čehoslovačka može podnositi razmjerno znatno jače porezno opterećenje od naše države. Po proračunima za god. 1927. iznosi opterećenje s naslova svih državnih poreza (izravnih i neizravnih) u Čehoslovačkoj D 1.000, a u našoj državi D 528 po stanovniku. Postotak pak poreznog opterećenja (samo s naslova državnih poreza) iznosi u postocima navedenih prosječnih iznosa narodnoga dohotka u Čehoslovačkoj 14.9%, a u našoj državi 9.86% od prosječnog iznosa dohotka.

Iz ovih brojaka vidimo, da je: 1. prosječna privredna snaga našega stanovništva znatno niža od čehoslovačkoga — 2. ali da je zato i opterećenje s naslova izravnih državnih poreza kod nas za gotovo jednu trećinu manje nego li u Čehoslovačkoj. Osim toga smo naprijed utvrdili, da u našoj državi financijski efekat reforme izravnih poreza ovisi prvenstveno o oporezovanju zemljoradničkoga staleža, dok u Čehoslovačkoj ovisi u jednakoj mjeri od oporezovanja zemljoradnika kao i obrta i industrije. Prema tomu valja kod nas tražiti rješenja pitanja primjerenoga oporezovanja: 1. u pravilnom oporezovanju zemljišne rente; — 2. u razmjerno nešto pojačanom oporezovanju neagrarnih zanimanja s obzirom na prosječni veći rentabilitet tih zanimanja — ali tako, da granica toga opterećenja ne smije nikako premašiti prosječni ključ[13] današnjega prosječnoga udjela državnih izravnih poreza u čehoslovačkom prosječnom narodnom dohotku (14.9%); — 3. u rješenju problema samoupravnih financija, za koje valja donijeti poseban zakon te reformirati nedostatne odredbe čl. 73., 74. i 75. zakona od 26. travnja 1922. o oblasnoj i sreskoj samoupravi. Porezna reforma mora na jednoj strani povisiti osnovice za samoupravne prireze, a na drugoj treba novim specijalnim zakonom utvrditi maksimalni dozvoljen postotak samoupravnih prireza. Unutar ovih granica može se po našem mišljenju kretati onaj pravilni v i š a k p r i h o d a, koji naša financijska politika može očekivati od reforme naših izravnih poreza. Taj se višak prihoda pak mora ostvariti, jer to zahtijeva naša teška financijsko-politička situacija. Prema višeput već citiranim podacima iz exposé-a ministra financija uz nacrt državnoga proračuna za god. 1928./29. iznosili su naši državni dugovi 1. studenoga 1927. D 30.285,200.000 (od toga leteći D 5.188,900.000). Anuiteti tih dugova iznose prema preliminaru za proračunsku god. 1928./29. oko D 860 milijuna te imaju tendenciju jakoga porasta, radi prilično jake progresije u planu za otplatu američkoga i engleskoga ratnoga duga, te duga po obveznicama 2½%-tnoga državnoga lutrijskog zajma za ratnu štetu kao i stoga, što neki državni dugovi (ratni dug Francuske, predratni austro-ugarski dugovi) još uopće nisu uredjeni, te konačno stoga, što će se doskora ipak morati likvidirati financijski odnosi, nastali agrarnom reformom, što će također involvirati dosta znatne obveze za državni erar. Čehoslovačka je u glavnom u ovom pogledu u sličnoj situaciji kao i naša kraljevina s razlikom, da je već u cijelosti ili gotovo u cijelosti konsolidirala sve svoje državne dugove. Oni iznose

[13]) Taj ključ, koji u Čehoslovačkoj vrijedi kao prosjek svih zanimanja možemo s obzirom na znatno viši gospodarski niveau Čehoslovačke smatrati optimalnim prosječnim udjelom, koji naša neagrarna zanimanja mogu od svoga dohotka snositi s naslova izravnoga državnoga poreza.

Digitized by Google

po stanju u god. 1926. D 58.812,000.000 (od toga D 7.760.000.000 letećih). Ako uzmemo u obzir znatno viši narodni dohodak Čehoslovačke, situacija je u iznosu državnih dugova slična našoj, pa prema tomu mora naša i čehoslovačka financijska politika jednako nastojati, da i s ovoga razloga pojača izdašnost izravnih poreza. Naročitu važnost za pravilno rješenje cijeloga ovoga problema pripada pitanju uredjenja samoupravnih financija. To je pitanje sastavni dio porezne reforme. Čehoslovačka ga je ovako i tretirala, jer je isti dan s novim zakonom o izravnim porezma donesen i zakon o novom uredjenju financijskoga gospodarstva teritorijalnih samoupravnih tijela (15. VI. 1927.). Kod nas to nije na žalost učinjeno, pa je pitanje novoga legislativnoga uredjenja pitanja samoupravnih financija ostalo otvoreno i nakon donošenja novoga zakona o neposrednim porezima od 8. veljače 1928.

Nakon ovih općih napomena pristupamo kratkomu komparativnomu prikazu pojedinih poreznih oblika te ostalih najvažnijih propisa po našem novom zakonu od 8. veljače 1928. i po čehoslovačkom zakonu od 15. lipnja 1927. (Zbir. zak. br. 76).[14]

I. DOHODARINA I SLUŽBENIČKI POREZ.

(§ 1—45 čehoslovačkoga i čl. 89—103 našega zakona.)

Čehoslovački zakonodavac smatra dohodarinu osnovicom i najizdašnijim izravnim porezom, dok se objektivni (realni) porezi smatraju u neku ruku dopunskim, a svakako mnogo manje važnijim izvorom prihoda. Čehoslovački je zakonodavac ostao doduše pri sistemu mješovitih izravnih poreza (potpuni sistem objektivnih — realnih poreza i subjektivni porez — dohodarina), kako ga je Čehoslovačka naslijedila od austrijskoga i ugarskoga poreznoga zakonodavstva, no izmijenio je odnos izmedju objeskupine. Dok su po austrijskom, a još više po ugarskom sistemu glavnu ulogu igrali realni porezi, a dohodarina je bila samo dopunski porez i možda korektiv, kojim se obuhvaćaju iznosi prihoda, koji se u sistemu čistih realnih poreza (poreza po prinosu) ne mogu obuhvatiti ili se bar ne mogu u potpunosti obuhvatiti, dotle je čehoslovački zakonodavac taj odnos preokrenuo. Dohodarina je izgradjena kao glavni izvor prihoda s naslova izravnih poreza, a ostali oblici imaju manje više komplementarnu zadaću. Tendencije su našega zakonodavstva iz osnova druge. Svi prijedlozi zakona o neposrednim porezima, izradjeni počevši od god. 1922.

[14] Naš novi zakon stupa na snagu 1. siječnja 1929. osim odredaba o službeničkom porezu (čl. 89—103), koje su već stale na snagu 1. travnja o. g. (čl. 165.). Novi Čehoslovački zakon je stao na snagu 1. siječnja 1927. Samo odredbe o zemljarini (IV. glava §§ 94.—116.) su stupile na snagu 1 siječnja 1928., dok odredbe § 17. t. 6. i § 78. sl. e), kojima se kod dohodarine i kod društvenoga poreza izvjesni izdaci za namještenike (prinos za osiguranje, penzije, porezi itd.) uvrštuju medju pribitne stavke kod odredjivanja porezne osnovice, te § 341. (nevaljanost ugovora o prevaljivanju izravnih poreza) stupaju na snagu 1. siječnja 1932 (čl. XVI. uvodnoga zakona). Pri daljem razlaganju upotrebljavamo ova izdania čehoslovačkog zakona: izdanje »Prager Archiv für Gesetzgebung und Rechtssprechung. Prag 1927 (s opširnim izvacima iz obrazloženja zakonske osnove) i izdanje »Das neue Gesetz über die direkten Steuern samt den Gesetzen über die Neuregelung der Finanzwirtschaft der territorialen Selbstverwaltungskörper und über die Stabilisierungsbilanzen (Stiepels Textausgaben čechoslovakischer Gesetze Band 12 Reichenberg 1928.)

Digitized by Google

po ministarstvu financija kao i onaj prijedlog, što ga je 9. ožujka 1927. redigirao specijalni parlamentarni odbor za pretres zakonskoga prijedloga o neposrednim porezima, predvidjali su mješoviti sistem, — ali tako, da je dohodarina imala fungirati kao d o p u n s k i porez uz potpuno izgrađeni sistem objektivnih poreza. U najzad spomenutom prijedlogu je učinjena iznimka jedino u pogledu oporezovanja službeničkih beriva, za koje je bilo predvidjeno, da se imaju oporezovati jedino dohodarinom.[15]

U prijedlogu zakona, koji je ministar financija dr. Bogdan Marković uputio novo izabranoj Narodnoj skupštini 18. studenoga 1927. (br. 131.750) bila je takodjer predvidjena dohodarina (porez na ukupni dohodak; čl. 91—103 nacrta) s progresivnom stopom, zasnovanom po modernom načelu razlučnoga računanja pojediiih stepena prihoda (Durchstaffelung; progression par tranche). Stopa počima sa 1% (do D 5.000 godišnjega dohotka), a svršava s 20% (dijelovi dohotka preko D 2,000.000 godišnje). Uslijed razlučnoga računanja pojedinih stepena prihoda (stepenaste primjene svake stope progresije) snizila bi se stvarno primijenjena porezna stopa prosječno za 2—3%. Primjerice za godišnji dohodak od D 100.000, kod kojega bi najviša primijenjena porezna stopa bila 9% (za dio dohotka od 70.000 do 100.000), iznosila bi dohodarina D 6.100 — dakle 6.1%. Svakako za jedan dopunski porez bila je ovakova progresivna stopa previsoka.

Medjutim je porezni odbor nove Narodne skupštine zauzeo drugo gledište, te je — tako reći u zadnji čas — izbacio dohodarinu iz vladinoga nacrta. U izvještaju, kojim je porezni odbor 18. siječnja o. g. popratio zakonski nacrt plenuma Narodne skupštine na prihvat, motivirana je ova fundamentalna izmjena ovim značajnim riječima: »Razmatrajući ovaj zakonski predlog odbor je našao za potrebno, da iz samoga zakonskog predloga briše porez na ukupni dohodak zbog toga, što je ovaj poreski oblik postojao već u izvjesnim krajevima naše otadžbine i njegovo izvodjenje nije bilo saglasno ni potrebama naših financija ni potrebama poreskih obveznika. Naime, naša administracija nije bila dorasla za ovaj fini instrumenat poreski, koji predstavlja nesumnjivo savremeni poreski oblik i oporezuje svakoga obvezanika prema stanju dohotka ličnosti, te je stoga uvodjenje ovoga poreskog oblika moralo biti odloženo na izvesno vreme. Ovo je tim pre bilo potreba naše državne administracije, jer će uvodjenje i izjednačenje predmetnih poreza zadati dosta posla financijskoj administraciji i trebat će dosta vremena, da to ona savlada. Brisanje poreskog oblika na ukupni dohodak izvedeno je saglasno sa zastupnikom ministra financija i Kraljevskom Vladom«. Tvrdnja, da dohodarina, kako je postojala u području austrijskoga i ugarskoga poreznoga zakonodavstva (Hrvatskoj, Vojvodini, Sloveniji i Dalmaciji) nije odgovarala potrebama naših financija svakako ne stoji. Dohodarina je u tim krajevima odbacivala državi vrlo lijepe svote, a financijska administracija nije zbog dohodarine bila skuplja nego li možda u Srbiji, nego jedino zato, što je u tim krajevima financijska uprava još otprije dotirana izvjesnim brojem juridički izobražeioga osoblja (kod svih financijskih ravnateljstava), što u Srbiji

[15] Posve kratak prikaz geneze i glavnih karakteristika novoga zakona vidi u uvodu mojega izdanja (Zagreb 1928.), str. 3—16.

Digitized by Google

i Crnoj Gori nije slučaj. A veliko i opravdano nezadovoljstvo porezovnika protiv dohodarine opet nije skrivila financijska administracija nego sama država, koja je u poslijeratnim godinama zavela na dohodarinu progresivni državni prirez od 15—120%, zatim 30%-tni vanredni te invalidski i vojno-komorski prirez i time dovela odmjeru dohodarine do potpuno fiktivnih osnovica. A drugi isto tako opravdani razlog nezadovoljstva porezovnika leži u tome, što srpski i crnogorski te bosansko-hercegovački porezni sustav ne poznaju taj porezni oblik, te je uslijed toga porezovnik u ostalim područjima države stalno morao plaćati znatno više državnoga poreza, nego li onaj u Srbiji ili Crnoj Gori. Pravi razlog za napuštanje dohodarine iz našega novog zakona leži baš u tome, da su se srbijanski politički krugovi bez razlike stranaka najoštrije oprli uvadjanju jednoga ličnoga (subjektivnog) poreznog oblika, kojega porezni sistem predratne Srbije ne poznaje. Ovo je shvaćanje konačno pobijedilo u Narodnoj skupštini, a vlada ga je po svoj prilici prihvatila najviše s razloga, jer bi se inače donošenje jedinstvenoga zakona o izravnim porezima moralo opet odložiti na dulje vrijeme.

Napuštanje dohodarine — naravski takove s jednim znatno nižim progresivnim kjučem — predstavlja po našem mišljenju jednu od najvećih pogrješaka naše porezne reforme. Jedan razlog za potrebu uvedenja dohodarine rezultira iz samoga ustava, koji normira progresivnost porezne obveze, a ta se pogresivnost može ostvariti samo subjektivnim porezom, dohodarinom, pošto realni porezi ne podnose progresiju. No drugi još važniji razlog leži u naprijed ocrtanim financijsko-političkim postulatima, o kojima je naša porezna reforma morala voditi računa. Adekvatno oporezovanje poljoprivredne proizvodnje s jedne strane te adekvatno oporezovanje ostalih zanimanja može se s onolikim financijskim efektom, koliki apsolutno traže naše financijske prilike, polučiti jedino dohodarinom kao dopunskim ličnim (subjektivnim) porezom uz potpuno izgradjeni sistem objektivnih (realnih, predmetnih) poreza. Sve veći krug agenda svake moderne države traži sukcesivno sve veće financijske žrtve. Pokriće se zato može naći jedino u mješovitom sistemu izravnih poreza. To je gledište već prije rata silom prilika moralo prodrijeti u gotovo svim državama Evrope, unatoč teoretskoga prigovora, da svaki mješoviti porezni sistem znači u praksi dvostruko oporezovanje pojedinog izvora prihoda. Život i praktične potrebe države su se pokazale i ovdje jačima od teoretskih rasprava o opravdanosti poreza i o idejnoj granici opravdanosti poreznoga zahvata države. I porezni odbor naše Narodne skupštine je to vrlo dobro znao, kako se vidi iz citiranog obrazloženja. Uvedenje je dohodarine samo odloženo. Prije ili kasnije morat će se dohodarina opet uvesti, naravski za cijelu zemlju. A to znači, da naš novi zakon već u času, kad stupa na snagu, ima značaj parcijalne reforme, te će se doskora po svoj prilici morati mijenjati i dopunjavati. A to je u legislativno-političkom pogledu jedan veoma velik nedostatak, koji smanjuje vrijednost cijeloga djela reforme.

U skladu s načelom, koje je bilo usvojeno već ranijim projektom, da beriva iz službenog odnosa imaju biti oporezovana jedino dohodarinom, uveden je sad u naš zakon službenički porez kao posebni porezni oblik sa značajkama, koje su slične značajkama dohodarine.

Digitized by Google

Službenički se porez beziznimno ubire po analitičkom načelu dakle odbijanjem kod isplate zaslužbine (plaće, beriva) i u tome se načelno razlikuje od prave dohodarine, koja se redovito ustanovljuje po sintetičkom načelu. Sličnost s dohodarinom sastoji se u slijedećem: 1. Postoji minimum egzistencije od D 4.800 godišnjega dohotka iz odnosa službe, koji ne potpada porezu (čl. 90. t. 6.) i povrh toga D 1.200 godišnje za svako zakonito dijete do 18 godina, koje nema samostalnoga dohotka; — 2. Porez je progresivan: progresija počima s 2%, a svršava s 15%; — 3. Službenički porez ne potpada ubiranju samoupravnih prireza do iznosa od D 4.000 mjesečnoga prihoda. Kod većih prihoda (plaća) sačinjava osnovicu za odmjeru samoupravnih prireza samo višak beriva preko D 4.000 (čl. 97. stav 1.). Jednu dalju olakšicu daje propis čl. 93. zakona. Po tom se propisu pri proračunavanju službeničkoga poreza do D 4.000 mjesečne plaće odbija D 400 i povrh toga za svako dijete još D 100. Za prihode preko D 4.000, a ispod D 6.000 mjesečno odbija se polovica ovih iznosa, dok se za prihode preko D 6.000 mjesečno ne priznaje nikakov odbitak. Na taj se način minimum egzistencije odračunava svim porezovnicima s prihodom iz službenog odnosa do D 4.000, odnosno do D 6.000 mjesečno, što je svakako opravdano.[16] Inače moramo reći, da su zakonom predvidjene stope službeničkoga poreza za srednje i veće plaće previsoke. Za prihod od D 5.000 mjesečno iznosi primjerice službenički porez za porezovnika bez djece D 300 ili 6%, a za prihod od D 8.000 već D 628 ili gotovo 8% (7.85%).

I u čehoslovačkom je zakonu usvojeno načelo, da beriva iz službenog odnosa potpadaju jedino dohodarini.

Dosljedno tomu ne odmjeruje se dohodarina od službeničkih beriva uvijek po analitičkom načelu, nego to vrijedi samo za manja beriva. Minimum egzistencije iznosi za beriva službenika čK[17] 836 mjesečno odnosno čK 959, ako ima bar tri osobe na svojoj brizi (porodica, djeca, žena, eventualno i drugi srodnici bez samostalnoga dohotka); čK 1063, ako takovih ima 4; čK 1250, ako ih ima 5; čK 1963 mjesečno, ako ih ima 6 ili više. Udovcima se računa jedna osoba manje. Kod mjesečnih beriva izmedju čK 837 i čK 1963 usteže poslodavac porez po progresivnoj skali iz §-a 30. (K 1.10 do 45.50 ili 1⅛% do 2.4%) i time je porezna obveza u cijelosti izmirena.[18] Kod beriva, koja stalno premašuju iznos od čK 1963 mjesečno ima poslodavac (§ 36. i 37. zakona) à conto dohodarine prigodom isplate beriva odbiti porez po progresivnoj ljestvici opće dohodarine iz §-a 18., no pri tom se ima po § 15. t. 1. d) na ime paušala za pokriće troškova oko sticanja dohotka — »die das Einkommen betreffenden Ausgaben« — odbiti od prvih čK 20.000 godišnjega dohotka 20%, od daljih čK 30.000 godišnjega dohotka 10%, te od daljih čK 50.000 godišnjega dohotka 5%.

[16] Nadnice poljoprivrednih radnika oslobođene su po čl. 90. t. 2. našega zakona od plaćanja službeničkog poreza. Čehoslovački zakon ne sadrži ovakvu povlasticu.

[17] čK treba računati po realiji 1·68 dinara za jednu česku krunu.

[18] U ovim slučajevima otpada dakle valovanje i odmjera dohodarine po nadležnom poreznom odboru.

Digitized by Google

Opća ljestvica dohodarine ustanovljena je u §-u 18. zakona ovako:

Stepen za dohodak				iznosi porez %		manje
1.	čK		do 6.000.—	1%	čK	0.—
2.	»	» 6.000.—	» 8.000.—	2%	»	60.—
3.	»	» 8.000.—	» 13.000.—	3%	»	140.—
4.	»	» 13.000.—	» 30.000.—	5%	»	400.—
5.	»	» 30.000.—	» 40.000.—	6%	»	700.—
6.	»	» 40.000.—	» 60.000.—	7%	»	1.100.—
7.	»	» 60.000.—	» 80.000.—	8%	»	1.700.—
8.	»	» 80.000.—	» 90.000.—	10%	»	3.300.—
9.	»	» 90.000.—	» 110.000.—	11%	»	4.200.—
10.	»	» 110.000.—	» 130.000.—	12%	»	5.300.—
11.	»	» 130 000.—	» 180.000.—	13%	»	6.600.—
12.	»	» 180.000.—	» 320.000.—	14%	»	8.400.—
13.	»	» 320.000.—	» 460.000.—	16%	»	14.800.—
14.	»	» 460.000.—	» 650.000.—	18%	»	24.000.—
15.	»	» 650.000.—	» 1.200.000.—	20%	»	37.000.—
16.	»	» 1.200.000.—	» 2.000.000.—	22%	»	61.000.—
17.	»	» 2,000.000.—	» 2.800.000.—	24%	»	101.000.—
18.	»	» 2.800.000.—	» 3,400.000.—	26%	»	157.000.—
19.	»	» 3,400.000.—	» 5,000.000.—	27%	»	191.000.—
20.	»	» 5.000.000.—	i više	29%	»	291.000.—

Akontirana dohodarina, koju usteže poslodavac izračunava se na primjer za privatnoga namještenika s godišnjom plaćom čK 24.000 (cca D 40320) ovako: od prvih čK 20.000 odbija se po §-u 15. 20% = čK 4.000, a od preostalih čK 4.000 10% = čK 400, svega čK 4.400. Prema tomu predstavlja porezna osnovica iznos od čK 19.600. Po skali dohodarine (4. stepen) iznosi dohodarina 5% — čK 400 t. j. čK 880—400 = čK 480 ili 2% od primljene plaće. Po našem zakonu iznosi službenički porez za ista beriva (D 3.360 mjesečno) mjesečno D 141 ili nešto preko 4%, dakle upravo dvaput više, nego li po čehoslovačkom zakonu. Ovaj nam primjer dokazuje koliko je porez napose na srednje plaće u Čehoslovačkoj umjereniji nego li kod nas.

Definitivnu odmjeru dohodarine za službenička beriva, koja prelaze označeni iznos od čK 1963 mjesečno (§ 30.) vrše nadležne porezne vlasti. Prema tomu otpada i u ovim slučajevima odmjera po poreznom odboru, izuzevši slučaj, da dotični službenik ima pored beriva iz službenog odnosa još koji dohodak iz drugog izvora, koji prelazi čK 500 godišnje (§ 38.). U svim slučajevima bez iznimke izuzeta je dohodarina od ubiranja bilo kakovih samoupravnih prireza (§ 18. st. 3).

Čehoslovačka se dohodarina na beriva iz službenog odnosa ima uplatiti najkasnije u roku od mjesec dana nakon isteka mjeseca, u kojem su isplaćena (§ 38.). Kod nas taj rok iznosi 15 dana po isteku mjeseca, u kojem su beriva isplaćena (čl. 99.). Uplate se po čehoslovač. zakonu imaju vršiti isključivo putem poštanske štedionice na račun nadležne financijske oblasti II. molbe (financijsko ravnateljstvo) i to na posebnim u tu svrhu izdanim formularima uplatnica. Kod nas ima poslodavac porez uplatiti kod nadležnoga državnoga poreznog ureda, a ministar financija može izdati markice, koje će se lijepiti u posebnu knjižicu, koju mora svaki služ-

Digitized by Google

benik imati (čl. 98. i 100.). Po čehoslovačkom zakonu je dužan svaki poslodavac izdati svakomu svojemu namješteniku do konca veljače svake godine, a inače kod istupa iz službe, potvrdu o iznosu njegove plaće u dotičnom razdoblju i o iznosu poreza, koji je od te plaće ustegnuo i otpremio državnoj blagajni (§ 39.). I u ovom je pogledu čehoslovački sistem liberalniji i jednostavniji od našega.

Službenički prihodi preko čK 100.000 (računajući ovamo i primanja, koja su u neposrednoj vezi s namještenjem, a nemaju značaj plaće) potpadaju po §-u 184. čehoslovačkoga zakona posebnomu porezu na viša činovnička beriva. Propis §-a 15. o odbijanju izvjesnoga dijela beriva na račun troškova vrijedi i ovdje, pa prema tomu potpadaju tomu porezu samo ona beriva, koja nakon odbitka po §-u 15. prelaze iznos od čK 100.000. Porez se razrezuje pored dohodarine, a iznosi 3% od svote, za koju beriva po odbitku po §-u 15. prelaze iznos od čK 100.000. Primjer: Godišnja briva iznose čK 120.000, a odbitak po §-u 15. čK 9.500, ostaje kao porezna osnovica čK 110.500. Dohodarina iznosi po 10. stepenu ljestvice iz §-a 18. 12% — čK 5.300 t. j. čK 13.260 — 5.300 = čK 7.960. K tomu dolazi 3%-tni porez na viša beriva u iznosu od čK 415 (3% od čK 10.500). Ukupni porez iznosi dakle čK 8375 ili cca 6.7%. Po našem zakonu iznosi službenički porez na jednaka beriva (D 201.600 godišnje odnosno D 16.800 mjesečno) 14% — dakle opet više nego dvostruki iznos — a osim toga potpada sav višak plaće preko D 4.000 mjesečno (dakle iznos od D 12.800) ubiranju samoupravnih prireza.

U vezi s ovim poreznim oblikom čehoslovačkoga zakona valja spomenuti naš t. zv. porez na slučajna primanja (čl. 96.), koji zahvaća sva primanja iz službenog odnosa, koja nisu utvrdjena stalnim iznosom i na izvjestan vremenski razmak.[19]) I taj je porez progresivan, ali znatno viši od službeničkoga (4% do D 1000, do 18% za primanja veća od D 100.000). Na taj se porez mogu udarati samoupravni prirezi bez ikakova ograničnja. I ovaj je porezni oblik uveden kao neki surogat za napuštenu dohodarinu, te se je njime htjelo predusresti, da raznovrsni primici iz službenog odnosa, koji nemaju značaj stalne plaće, ostanu neoporezovani. Svakako treba ovaj expedient smatrati promašenim napose radi mnogo previsoke progresivne stope.[20])

U svemu moramo konstatirati, da su propisi čehoslovačkog zakona o dohodarini na beriva iz službenog odnosa znatno bolji od naših propisa o službeničkom porezu. Naročite su odlike čehoslovačkoga zakona spram našega: 1. da su beriva beziznimno oproštena od samoupravnih prireza; — 2. da su progresivne porezne stope znatno umjerenije; — 3. da je minimum egzistencije za službeničke plaće, koji ne potpada oporezovanju, tri i pol puta viši nego li po našem zakonu (čK 10,032, čK 836 mjesečno, godišnje = D 16.850 spram D 4.800 godišnje); — 4. da je tehnika ovoga poreza (ubiranje i odmjera) još jednostavnija nego li kod nas.

Jedina je prednost naših propisa, koja ali nije ni približno adekvatna navedenim prednostima čehoslovačkoga zakona, odbijanje minimuma

[19] Protuzakonito ubraja pravilnik za izvršenje propisa o službeničkom porezu ovamo i lukno.

[20] Tantijeme članova ravnateljstva ne oporezuju se medjutim po čl. 96., jer su već oporezovane društvenim porezom; v. pravilnik k čl. 91. zakona t. 2.

Digitized by Google

egzistencije do beriva od D 4.000 odnosno D 6.000 mjesečno, čime se u izvjesnoj mjeri ublažuje progresija i izlazi u susret važnim socijalnim zahtjevima. Razlog za uvadjanje razmjerno tako visokih stopa u našem zakonu valja tražiti u želji, da se postigne što veći financijski efekat. U državnom proračunu za god. 1928./29. preliminiran je službenički porez sa D 135,500.000, a zastupnik ministra financija dr. Spaho kalkulirao je prihod od službeničkog poreza u svom exposé-u o nacrtu novoga zakona u sjednici Narodne skupštine od 26. siječnja o. g. čak sa D 170,000.000. Ovisi o mogućnosti svestrane kontrole, da li će se ova potonja svota moći ubrati. Svakako je sigurno, da ona zasad predstavlja jedan dosta povoljan proračun i da će daleko najveći dio uplata otpasti na niža beriva, gdje su stope razmjerno niske. Da je progresija umjerenija, dao bi se po svoj prilici postići isti ili valjda i povoljniji efekat, a s razmjerno mnogo manje kontrolnih mjera.[21]) O ovoj važnoj činjenici naš zakon ne vodi dovoljno računa ni kod većine ostalih poreznih oblika, i to je jedna od njegovih najvećih mana.

Čehoslovački propisi o dohodarini od ostalih izvora prihoda osim onih iz službenih odnosa (zemljište, tečevna poduzeća, glavnica i ostali izvori prihoda) oslanjaju se s malo izuzetaka na propise austrijskog i madjarskog poreznog zakonodavstva. Minimum egzistencije fiksiran je sa čK 7000 godišnjeg dohotka. Za osobe s 4 člana porodice minimum iznosi čK 8200, za one s 5 članova iznosi čK 9.200, a za one sa 6 članova čK 11.000 (§ 3.).[22])

Veoma je interesantna ljestvica progresije dohodarine (§ 18.), koju smo naprijed donijeli. Njome se postiže efekat stepenovane primjene progresije (Durchstafelung) na mnogo jednostavniji način nego li kod sličnih ljestvica u drugim modernim zakonima.[23])

[21] Svota od D 170.000.000 je razdijeljena u preliminaru državnoga proračuna za god. 1928./29. (Prihodi partija 1. pozicija 4., 5. i 6.) ovako: od beriva državnih službenika D 60.000.000, od beriva privatnih i samoupravnih službenika D 50.000.000, a od beriva tjelesnih radnika D 25,000.000. Broj osiguranih radnika iznosio je u našoj državi u prosjeku prvoga polugodišta god. 1927.: 488.786 s prosječnom nadnicom od D 27.52 (mjesečno uz 25 radnih dana) D 688 (v. studiju Aleksandra Vegnera: Les ouvriers et leurs salaires dans le royaume SHS u »Revue économique de Belgrade«, 1928. str. 83.). Uz prosječni iznos poreza od D 100 godišnje morao bi službenički porez od beriva radnika odbaciti najmanje oca 48 milijuna godišnje, dok je preliminirana samo polovica te svote. Ministarstvo je valjda računalo, da će velik postotak radničkih nadnica biti ispod zakonskoga minimuma egzistencije. Ipak nam ova kalkulacija izgleda preniskom, dok je preliminirana svota od beriva privatnih i samoupravnih službenika po našem mišljenju nešto previsoka.

[22] Po njemačkom zakonu (§ 50. zakona o dohodarini od 10. kolovoza 1925.) iznosi minimum egzistencije 1100 RM godiš. dohotka. Taj se minimum povisuje za ženu i prvo dijete svakiput za 100 RM, za drugo dijete za 180, za treće za 360, a za četvrto i svako dalje dijete za 450 RM. Po francuskom zakonu iznosi minimum egzistencije 7000 fr. fr. godišnje (čl. 83.). U austrijskom zakonu ustanovljen je minimum egzistencije S 1400 (= D 11.200) godišnjega prihoda.

[23] § 55 njemačkoga zakona o dohodarini od 10. kolovoza 1925. (Staffeltarif), čl. 83 francuskoga zakona od 15 srpnja 1914. (u kasnijim izmjenama i dopunama u relaciji dekreta od 15. listopada 1926.) progression par tranche za impot général sur le revenu. Francuskoj sličnu ljestvicu progresije ima švedski zakon o dohodarini od god. 1924., a njemački sistem zakon Sjedinjenih država sjeverne Amerike od god. 1922. I naš spomenuti projekt iz god. 1927. predvidio je ljestvicu progresije po njemačkom uzoru.

Digitized by Google

Umjesto da se za svaki dio prihoda mora izračunavati njemu odgovarajuća porezna stopa, da se onda zbrajanjem svih pojedinih dionih iznosa poreza dobije iznos dohodarine, koji otpada na cijeli prihod, čehoslovački je zakonodavac uzeo proporcijonalnu progresiju, koju ispravlja odbijanjem izvjesnoga brojčano utvrdjenoga iznosa, koji progredira za svaku skupinu prihoda, na koju se u cijelosti primjenjuje izvjesna proporcijonalna porezna stopa. Tako se efekat stepenovane primjene progresivne ljestvice polučuje bez separatnoga obračunavanja otpadajućega poreza za svaki pojedini dio prihoda, sadržan u danoj poreznoj osnovici. Ovaj sistem smatramo jednim od najmodernijih sistema stepenovane primjene progresije, baš zbog njegove jednostavnosti.[24]) Kako je pak metoda primjene progresije, napose u pogledu intenziteta progresije te u pogledu otklanjanja skokova i prejakoga ili prebrzoga porasta jedan od najtežih problema moderne porezne politike, to zaslužuje čehoslovački sistem naročitu pažnju. Svi socijalni i fiskalni momenti, koji su odlučni za strukturu modernoga progresivnoga poreza, moraju doći do izražaja u ljestvici progresije i za to se pravom danas posebno izučava problem stvaranja ljestvica progresivnog poresa.[25])

Stope su dohodarine po čehoslovačkom zakonu na oko veoma visoke. No to je samo prividno tako. Izuzevši veoma velike dohotke, koji će i u Čehoslovačkoj vrlo rijetko biti u praksi poreznom osnovicom, ublažuje se efektivna stopa u vrlo znatnoj mjeri uslijed spomenutih odbitaka. Primjer: Za dohodak od čK 500.000 = cca Din 840.000 iznosi dohodarina 18% (čK 90.000) — čK 24.000 (14. stepen) t. j. čK 66.000 ili 13.2%. Pri tom valja imati na umu, da je čehoslovačka dohodarina g l a v n i izravni porez države i da ne potpada ubiranju samoupravnih prireza.

Po našem mišljenju je trebalo i u našem zakonu svakako zadržati dohodarinu kao dopunski porez s vrlo umjerenim progresivnim stavkama (naravski znatno nižim od onih, koje su bile predvidjene u odnosnim projektima našega ministarstva financija). Zato govore poglavito slijedeća tri razloga: 1. Jedino se dohodarinom može u agrarnoj zemlji kao što je naša, postići donekle ravnomjerno oporezovanje agrarnih i neagrarnih staleža Zemljarina može dati samo siguran, ali nikada tako izdašan prihod kao dohodarina. To je već zato nemoguće, jer je zemljarina k a t a s t r a l n i porez, pa je prema tomu i njen prihod manje više posve stalan za jedan dulji vremenski period bez obzira na izmjene u produktivitetu i rentabilitetu pojedinoga poljoprivrednoga gospodarstva te poljoprivrede kao cjeline. A zatim ne može zemljarina odbacivati rastuće prihode u skladu s financijskim potrebama države još i s razloga, što se katastralnom zemljarinom pogadja samo č i s t a zemljišna renta po odbitku svih redovitih gospodarskih troškova, pa se prema tomu ne može njena osnovica, čisti katastralni prihod nikada znatno približiti f a k t i č n o m prihodu. Izjednačenje poreznog opterećenja i potrebno povišenje financij-

[24] Ovaj — svakako najmoderniji način primjene progresije — uzakonjen je osim u Čehoslovačkoj u sličnom obliku jedino još u Austriji. Tamo se do prihoda od S 14.400 godišnje primjenjuju proporcijonalno stope, a za sve veće prihode isti način računanja kao po čsl. zakonu.

[25] Vidi o tom interesantnu studiju prof. dra. Karla Bräuera (Breslau) i Umrisse und Untersuchungen zu einer Lehre vom Steuertarif, Jena 1927.

skog efekta izravnih poreza može se prema tomu polučiti samo dohodarinom, koja se ne utvrdjuje na osnovu katastralnih čistih prihoda.

2. Jedino se dohodarinom mogu faktično podvrći oporezovanju s v i izvori prihoda bez razlike, što je u okviru sistema čistih realnih poreza nemoguće, jer će uvijek mnogobrojni izvori izmaknuti oporezovanju. Prema tomu se samo na taj način može ostvariti zahtjev p r a v e d n o g a primjerenoga i svestranoga oporezovanja, za čim svaka moderna država mora težiti iz financijskih i socijalnih razloga.

3. Dohodarina je porez, koji se svagdje izuzima od ubiranja svakoga samoupravnog prireza. Stoga može država putem dohodarine razmjerno najbolje polučiti primjereno opterećenje s t v a r n i h prihoda.

Da je tome tako, najbolje nam dokazuje primjer Francuske, gdje je ipak unatoč tridesetgodišnje borbe konačno uvedena dohodarina zakonom od 15. srpnja 1914.

(Svršit će se).

Neke primjedbe k novomu zakonu o stanovima

Napisao dr. I. M a t i j e v i ć, sudac u Sarajevu.

I. Opseg važnosti dosadašnjih zakona. — Najnoviji zakon o stanovima nosi naziv: »Zakon o izmjenama i dopunama u zakonima o stanovima od 15. svibnja 1925., 23. listopada 1926. i 29. listopada 1927.«. Iz ovoga bi naziva slijedilo, da su svi navedeni zakoni i dalje na snazi, u koliko nisu u suprotnosti sa ovim najnovijim zakonom o stanovima. Ali čim se pročita tekst novoga zakona, dolazi se do posljetka, koji ne opravdava ovaj naziv.

Po čl. 10. novoga zakona prestaju naime sa stupanjem na snagu ovoga zakona važiti sve odredbe dosadašnjih zakona o stanovima, koje su u suprotnosti sa odredbama istoga. Pozitivno rečeno, to znači: Odredbe dosadašnjih zakona t. j. one zakonske odredbe, koje su bile na snazi na dan, kada je stupio na snagu novi zakon o stanovima, i dalje važe, u koliko nisu u suprotnosti sa odredbama ovoga novoga zakona.

Koje su to odredbe? Zato su jedino mjerodavne ustanove zakona od 29. listopada 1927. Na temelju odredaba ovoga zakona prestale su naime sa 1. studenoga 1927. važiti sve odredbe zakona od 15. svibnja 1925. i 23. listopada 1926., izuzevši one, koje je on izričitio recipirao, jer citirani zakon ne sadržaje odredbu, sličnu odredbi čl. 10. novoga zakona. Te odredbe, koje je zakon od 29. listopada 1927. recipirao jesu: čl. 11. zakona od 15. svibnja 1925. odnosno čl. 6. zakona od 23. listopada 1926. (čl. 6. cit. zak.), te čl. 4., 5. i 10. t. g), d), kgj) i e) zak. od 15. svibnja 1925. (čl. 8. cit. zak.). Ove odredbe dakle važe i od 1. svibnja 1928., no samo u koliko ne stoje u suprotnosti sa odredbama novoga zakona.

Ali novi zakon se ne zadovoljava samo time, nego uspostavlja ponovno na snagu još neke odredbe zakona od 15. svibnja 1925., koje su na osnovu zakona od 29. listopada 1927. prestale važiti sa 1. studenoga 1927. i koje se ne bi mogle primijeniti ni od 1. svibnja o. g. na osnovu citirane odredbe čl. 10. novoga zakona. Ti propisi, koje novi zakon oživljuje, jesu: čl. 10., 2. i 8. zakona od 15. svibnja 1925., kod kojih sudac nije

Digitized by Google

ovlašten ispitivati, u koliko možda ne stoje u suprotnosti sa odredbama novoga zakona, jer to nisu »odredbe dosadašnjih zakona«, pa se na njih ne može primijeniti propis čl. 10. novoga zakona.

II. Opseg zaštite po novom zakonu. — Ovaj je odredjen u čl. 2. negativno. Pozitivno rečeno to znači: Zaštićein su stanovi od 3 sobe, ako u njima stanuje odredjeni broj osoba, vezanih vezom, koja odgovara intenciji zakonodavca, a ne radi se o stanovima, navedenim u čl. 2. zakona od 15. svibnja 1925. (dakle: državnih, samoupravnih, vjerskih, opće korisnih ustanova u novogradnjama, u kući maloga sopstvenika i t. d.) koji je — kako je spomenuto — oživljen čl. 8. novoga zakona.

Ali jesu li zaštićeni takovi stanovi samo onda, ako u njima stanuje koje od lica, navedenih u čl. 6. zakona od 23. listopada 1926., ili i onda, ako u njima stanuju osobe, koje ne spadaju medju takova lica, samo ako ispunjavaju uslove čl. 2. novoga zakona?

Promatrajući odredbu čl. 2. samu za sebe, slijedilo bi, da je za pojam zaštite odlučna samo vrsta odnosno veličina stana i broj osoba, koje stanuju u takovu stanu, a ne i svojstvo tih osoba, t. j. da li spadaju u lica, nabrojena u čl. 6. zakona od 23. listopada 1926., ili ne spadaju, te da li su i do 1. svibnja o. g. bile zaštićene po zakonu od 29. listopada 1927. ili nisu.

Ako bi se poprimilo ovo posljednje kao točno, slijedilo bi: Ako u nekom stanu od 3 sobe stanuje neki bogataš, posebnik sa porodicom od najmanje 3 osobe, dakle osoba, koja ne spada medju do sada zaštićena lica (cit. čl. 6.). on bi bio po novom zakonu zaštićen i ako nije bio zaštićen po zakonu od 29. listopada 1927. i to samo zato, jer ispunjava uslove čl. 2. novoga zakona.

No je li ovo u duhu i smislu novoga zakona? — Izgledalo bi da nije. Nastojanje novijega stambenoga zakonodavstva išlo je naime za tim, da što više suzi opseg zaštite stanara i da tu zaštitu ograniči samo na najuži krug zakupaca i to samo na one zakupce, koji ne bi mogli, da bez osjetljivih stradanja odole konkurenciji kod slobodnoga popunjavanja stanova. U tom nastojanju stvoren je i najnoviji zakon o stanovima, koji još više suzuje obujam te zaštite polazeći sa stanovišta, da takovi zakupci redovno stanuju u stanovima do 3 sobe, jer ne mogu snositi zakupninu za veće stanove. Ne može se dakle poprimiti, da je novi zakon htio zaštititi i onoga bogataša, koji do 1. svibnja o. g. obzirom na odredbu čl. 6. zakona od 23. listopada 1926. nije bio zaštićen. Novi zakon nije doduše to izričito kazao, a niti je specijalno recipirao odredbu cit. čl. 6., kao što je to učinio sa odredbama čl. 2., 8. i 10. zakona od 15. svibnja 1925. (čl. 8.). Ali to nije neophodno ni potrebno bilo obzirom na propis čl. 10., kojim se zadržavaju na snazi sve odredbe dosadašnjih zakona, medju koje spada, kako je već istaknuto, i odredba cit. čl. 6. Ovo stanovište opravdava i početni tekst čl. 2. novoga zakona: »Oslobadjaju se od ograničenja« iz čega slijedi, da je zakonodavac htio samo još suziti opseg ograničenja, a ne i proširiti ga.

Ispravnost ovakova shvaćanja mogla bi se izvesti i odatle, što se u čl. 4. novoga zakona govori o zakupcima, koji »gube pravo na zaštitu«, naprotiv nigdje niti u zakonu, a niti u pravilniku ne govori se obratno o zakupcima, koji su do sada bili nezaštićeni, a koji bi od sada imali biti

Digitized by Google

zaštićeni. — Konačno ovo bi se moglo izvesti i odatle, što su sudovi po čl. 11. zakona od 15. svibnja 1925., a na osnovu čl. 10. novoga zakona, ovlašteni ustanovljavati zakupninu za slučaj spora samo za lica iz čl. 6. zakona od 23. listopada 1926., a po čl. 6. zakona od 29. listopada 1927. samo za stanove, na koje su se do 31. listopada 1927. primjenjivala ograničenja ranijih zakona, a za lica, navedena u cit. čl. 6. Ako bi se dakle uzelo, da su po novom zakonu zaštićena i lica, koja ne spadaju medju lica cit. čl. 6., za slučaj spora o zakupnini došao bi sud u nepriliku i u položaj, da ne bi mogao postupati, jer na njih ne bi mogao primijeniti jasne odredbe naprijed navedenih zakonskih propisa.

III. Pojam porodice po novom zakonu o stanovima. — Po novom zakonu o stanovima zaštićeni su stanovi od 3 sobe, ako u njima stanuje porodica od najmanje 3 člana (čl. 2., t. 2.). Ali zakon ne odredjuje pojam porodice. Naprotiv pravilnik k ovome članu odredjuje pojam porodice i to tako, da pod članovima porodice podrazumijeva »srodnike po krvi bez obzira na stepen srodstva« i po tazbini, braku do trećega stepena zaključno, zatim usvojenu djecu i hranjenike.

Pravilnik dakle odredjuje s jedne strane širi pojam porodice, nego što bi to slijedilo iz odredbe §. 40. o. g. z. i sl., jer dok po ovome u porodicu ne spadaju adoptirana djeca (djeca uzeta pod svoje § 183.) i hranjenici (djeca uzeta na ishranjenje §179.), Pravilnik i njih priznaje za članove porodice usmislu zakona o stanovima. Ovo bi se donekle moglo i usvojiti kao ispravno i u duhu zakona za adoptiranu djecu, jer ona po §183. o. g. z. imadu jednaka prava sa zakonitom djecom, ali ne i za djecu uzetu na othranjenje, jer je ovo bitno različiti pravni odnošaj od adopcije, kojim se ne stiče nikakova vlast nad djecom, niti se stvara kakov pravni odnos, sličan odnošaju medju roditeljima i djecom, nego samo obavezni odnošaj. Osim toga valja imati u vidu, da je po § 186. o. g. z. ovo othranjenje svakome slobodno i da za to nije potrebna nikakova potvrda od suda, izuzevši tamo navedenih iznimnih slučajeva, pa da se time pruža jedno zgodno sredstvo zakupcima, da fiktivnim povećavanjem broja porodice pomoću tih hranjenika steku zaštitu, koju inače po čl. 2. novoga zakona ne bi imali. To pak sigurno nije bila intencija zakonodavca. — S druge strane pravilnik suzuje pojam porodice po o. g. z. Jer dok po o. g. z. za tazbinsku svezu nije postavljena nikakova granica u pogledu stepena srodstva (u koliko se može uopće govoriti o srodstvu kod tazbine) pravilnik ograničuje to do 3. stepena zaključno.

U koliko su dakle te odredbe u skladu sa ovlaštenjem čl. 9. novoga zakona, dosljedno tome u koliko su one obvezatne za sudove obzirom na načelo, da sudovi sude samo po zakonu i da pravilnik, izdan za izvršenje nekoga zakona ne smije protivurijeti niti zakonu, za čije je izvršenje izdan, a niti već postojećim zakonima, koje taj novi zakon nije tangirao, to će oni imati u konkretnim slučajevima da utvrde.

IV. Troškovi postupka. — U pogledu ovih, novi zakon ne sadržaje specijalne odredbe. Naprotiv je zakon od 29. listopada 1927. odredjivao (čl. 2., al. 3.), da u svim sporovima po tom zakonu svaka stranka ima da snosi svoje troškove. Je li dakle ova ustanova obzirom na odredbu čl. 10. novoga zakona i dalje na snizi? Glede toga valja imati u vidu slijedeće: Čl. 10. novoga zakona postavlja kao uslov za daljn važnost

Digitized by Google

neke dosadašnje zakonske odredbe, da nije u suprotnosti sa odredbama novoga zakona. Novi pak zakon odredjuje, da u svim sporovima po tom zakonu imaju da važe propisi gradjanskoga sudskoga postupka (čl. 7.). Pošto pak gradj. parb. postupnik uredjuje i pitanje troškova, koji su nastali vodjenjem spora, to je tom odredbom čl. 7., a na osnovu čl. 10. novoga zakona prestala važiti odredba čl. 3. zakona od 29. listopada 1927. Pitanje troškova postupka ima se stoga prosudjivati isključivo po propisima gradj. parb. postupnika, ako se radi o sporu u redovnom postupku (otkaz najma) ili po izvanparbenom postupniku, ako se spor rješava u izvanparbenom postupku (na pr. odredjivanje zakupnine).

V. Takse. — U pogledu plaćanja taksa odredjuje novi zakon, da se za sve sporove po novom zakonu ima naplaćivati taksa po TBr. 173, 174 i 176 zakona o taksama, izuzimajući kao vrijednost spora jednomjesečnu zakupninu stana. Ako je dakle predmetom spora otkaz stana, koji je po čl. 2. oslobodjen od ograničenja, ne dolazi do primjene ovaj propis, već se ima plaćati dosadašnja taksa, jer naprijed navedena ustanova vrijedi samo za sporove po novom zakonu, dakle samo za sporove u pogledu stanova, zaštićenih tim zakonom.

VI. Žalba. — Rok za žalbu — no opet samo, u koliko se radi o sporovima po novom zakonu odnosno po ddredbama dosadašnjih zakona, koje su i dalje ne snazi — iznosi 8 (osam) dana (čl. 7.). No ima li žalba suspenzivni efekat t. j. zadržava li napomenuto rješenje od izvršenja? Novi zakon to ne normira. Naprotiv je zakon od 29. listopada 1927. sadržavao samo jednu takovu odredbu (čl. 4.), po kojoj žalba protiv izrečene osude na osnovu toga člana nije sadržavala njeno izvršenje. Ali je to bila specijalna odredba, koja se odnosila samo na rješenja, izrečena po tom članu. Pošto je pak odredba toga člana obzirom na član 10. u vezi sa čl. 1. novoga zakona prestala važiti, to je već iz toga razloga ta ustanova po novom zakonu neprimjenjiva. Stoga su i u pogledu ovoga pitanja, kao i u pogledu pitanja troškova, a na osnovu čl. 7. novoga zakona mjerodavne samo odredbe gradjanskoga parbenoga postupka, a ako se radi o sporu, koji se rješava u izvanparbenom postupku odredbe izvanparbenoga postupnika.

VII. Pravo otkaza i otkazni rokovi. — Stanovi, koji su zaštićeni po novom zakonu o stanovima, mogu se otkazivati samo iz razloga, navedenih u čl. 10. zakona od 15. svibnja 1925., i za njih vrijede u tom članu navedeni rokovi za iseljenje. Naprotiv stanovi, koji ne potpadaju pod ograničenja, mogu se slobodno otkazivati, jer za njih vrijede u cijelosti odredbe općih zakonskih propisa. Neosnovan je dakle otkaz zaštićenih stanova (kao do sada po čl. 3. zakona od 29. listopada 1927., po kome je sloboda otkazivanja bila neograničena, a ograničeno samo pravo deložacije prije 1. svibnja o. g.) pozivom na opće zakonske propise i takov će otkaz morati sud, nadležan za raspravljanje, uslijed prigovora tuženoga kao preuranjen odnosno protuzakonit odbiti.

VIII. Sporovi o zakupnini odnosno pazakupnini. — Kada nastane spor o zakupnini (čl. 3.), dolazi do primjene na osnovu čl. 10. novoga zakona čl. 11. zakona od 15. svibnja 1925. s tom razlikom, da su za raspravljanje takovih sporova na osnovu čl. 7. novoga zakona nadležni redovni t. j. kotarski sudovi, a raspravljaju ih u izvanparbenom postupku.

Digitized by Google

Po zakonu od 29. listopada 1927. zakupac nije bio dužan plaćati pored zakupnine i pazakupni postotak. Naprotiv po novom zakonu dužan je plaćati i taj pazakupni procenat (čl. 8. zakona od 15. svibnja 1925. i čl. 8. novoga zakona); koji takodjer za slučaj spora odredjuje redovni sud. To slijedi i iz zadnje alineje pravilnika k ovomu članu, po kojem se i ovaj pazakupni postotak, ako ga sopstvenik ne će da primi, ima deponirati kod općinskoga suda. — Isto je tako dužan zakupac plaćati i t. zv. nuzgredne pristojbe (taksu za vodu, smetlište i t. d.), izuzevši takse za čišćenje klozeta (čl. 3. pravilnika).

IX. Deponovanje zakupnine i pazakupnine. — Ako sopstvenik uopćene će da primi zakupninu odnosno pazakupni postotak, ma iz kakova razloga, zakupac treba iste, da deponuje kod nadležnoga općinskoga suda. Tako odredjuje pravilnik (čl. 3., al. 5. i čl. 8 al. 2.). Naprotiv ni novi zakon, a ni odredbe dosadašnjih zakona, koje su po novom zakonu i dalje na snazi, ne odredjuje ništa glede toga. Čl. 7. pravilnika od 11. studenoga 1927. je pak odredjivao, da treba zakupninu deponovati kod nadležnoga prvostepenoga sreskoga odnosno općinskoga suda, imajući sigurno u vidu različitost zakonskih propisa i različitost vlasti u pojedinim pravnim područjima naše kraljevine.

Kome dakle treba kod nas deponovati tu zakupninu odnosno pazakupni postotak? — Pro primo: Pravilnik govori samo o općinskom sudu, kojih kod nas nema. Dakle je već iz toga razloga ta odredba pravilnika za naše pravno područje neprovediva. Pro secundo: Pravilnik, kako rekosmo ne smije protivuriječiti niti zakonu, za čije je izvršenje izdan, a niti pozitivnim odredbama, koje za pojedine pravne odnose već postoje, a kojih novi zakon nije tangirao. Iz toga slijedi, da pravilnik nije smio protivuriječiti ni propisu § 1425. o. g z., koji govori o deponovanju duga u sud, ako ga vjerovnik ne će da primi, pa je stoga i nadalje za ovo pitanje mjerodavna samo citirana zakonska odredba. Dakle zakupnina odnosno pazakupni postotak, koje sopstvenik ne će da primi, imaju se i od 1. svibnja o. g. deponovati u smislu § 1425. o. g. z. kod nadležnoga redovnog t. j. kotarskoga suda.

K tumačenju §-a 305. bosansko-hercegovačkoga grpp.

Napisao dr. M. Ruckenstein, odvjetnik u Doboju.

Bosansko-hercegovački gradjanski parbeni postupnik je stupio na snagu dne 1. rujna 1883., te se on prema tome (sa neznatnom novelom od 1. lipnja 1918.) u Bosni i Hercegovini primjenjuje kroz blizu 45 godina. Moglo bi se misliti, da su u tom vremenu bar sva načelna pitanja toga zakona po praksi i teoriji temeljito raščišćena. Ali tome na žalost nije tako. Razlog je tomu, što u stvarima, koje spadaju pod nadležnost maličnih i kotarskih sudova, ima ne jedna, već šest zadnjih instancija, t. j. toliko, koliko kod nas ima okružnih sudova, koji svi u stvarima spomenute nadležnosti fungiraju na svom području kao drugomolbena i zadnja instancija. Sedma zadnja instancija jest vrhovni sud u Sarajevu koji je drugo-

Digitized by Google

molbeni sud u svim stvarima, u kojima rješavaju okružni kao prvomolbeni sudovi, te u nekim stvarima kotarskih sudova, koje su po zakonu pridržane vrhovnomu kao drugomolbenomu sudu, t. j. u svim stvarima izvan parbenoga postupka. Da se kod ovakova stanja stvari često dešavaju rješenja raznih zadnjih instancija, koja su medju sobom u pogledu načelnih pitanja u direktnoj opreci ne može nikoga začuditi.

Ovdje hoću da govorim o jednom takovom rješenju. Dogodilo se, da je jedan kotarski sud došao na pomisao, do koje do danas nijedan sud nije bio došao, da naime u pogledu dužnosti naknade troškova zastupstva u ovršnom postupku, povedenom na temelju osude maličnoga suda, spoji propis §-a 431. sa onim §-a 305. grpp., te je zahtjev za naknadu troškova odbio. Je li to opravdano?

Prvi paragraf glasi: »Propisi, koji vrijede za presudni postupak, imaju se po smislu primjenjivati na osigurni i ovršni ostupak, u koliko nije što drugo odredjeno«, a drugi paragraf, koji je uvršten u III. dio »o postupku pred maličnim sudovima«, glasi u noveliranom obliku: »Strankama se može u ime troškova presuditi samo naknada biljega, svjedočkih, vještačkih i drugih pristojbina. Stranka ne može tražiti nikakovu naknadu za to, što je lično došla ili što je došao njezin zastupnik.« Do novele glasio je taj paragraf ovako: »Strankama se može u ime troškova presuditi samo naknada biljega i pristojba« — dakle je po smislu i prije imao istu sadržinu, kao i sada, samo što je po noveli stilizacija toga propisa jasnija. Na prvi pogled izgleda, kao da je dotični sud baš imao pravo sa svojom novotarijom, da se strankama ni u ovršnom postupku ne može dopitati trošak zastupstva, kada se on osniva na osudi maličnoga suda. U istinu je pak takovo shvaćanje bez svakoga zakonskoga temelja.

Po §-u 2. grpp. vrše sudbenost u Bosni i Hercegovini: 1. kotarski kao mališni (bagatelni) sudovi, 2. kotarski sudovi, 3. okružni sudovi i 4. vrhovni sud (§ 3. grpp. odredjuje: »Mališni sudovi, kotarski sudovi i okružni sudovi odlučuju u doznačenoj im nadležnosti u prvoj molbi. Put pravde u drugoj molbi ide na okružne sudove i na vrhovni sud.« Prema tim odredbama je jasno, da je bosansko-hercegovačko sudstvo organizovano tako, da postoje tri prvomolbena suda: mališni sud, kotarski sud i okružni sud. Da su to tri samostalna suda, vidi se nesumnjivo po odredbama II. glave I. djela, koja slovi o nadležnosti i sadržaje pod »I. mališni sudovi« u §-u 10. i 11. propise za takove sudove, pod »2. kotarski sudovi« u §-u 13., te pod »3. okružni sudovi« u §-ima 14, 15. i 16. posebne propise za te sudove. To isto proizlazi nesumnjivo i po tome, što II. dio sadržaje propise »o postupku pred okružnim i kotarskim sudovima«, a III. dio posvećen je napose propisima »o postupku pred maličnim sudovima«.

U VII. dijelu sadržaje naš gradjanski parbeni postupnik zakonske odredbe sa osigurni i ovršni postupak. § 483. odredjuje: »Kod obavljanja ovrhe, pri kojemu sudovi imaju sudjelovati, sudjeluju kotarski sudovi.« Jasno je dakle, da u ovršnom postupku mališni sudovi nemaju nikakove funkcije, već da je njihova nadležnosti ograničena isključivo na presudni postupak. Čim jedna stvar presudne mališne nadležnosti stupa u stadij ovrhe, postaju za ovršni postupak nadležni jedino kotarski sudovi jednako kao u ovrhama, koje su vodjene na temelju osuda okružnih sudova.

Digitized by Google

Kao što dakle nema okružnoga ni vrhovnoga ovršnoga suda, tako nema ni maličnoga ovršnoga suda. Jedini ovršni sudovi su kotarski sudovi. Prema tome moraju se u ovršnom postupku u pogledu dužnosti naknade troškova zastupstva i inih troškova primjenjivati jedino oni propisi, koji u tom pogledu važe za kotarske sudove, t. j. § 259. i slij.

Može li što jasnije biti? Mislim, da ne može, pa je zapravo suviše za ovo tumačenje navesti još koje druge argumente. Ipak hoću još ovaj dokaz iznijeti za neispravno tumačenje Š-a 305. po spomenutom kotarskom sudu. IV. dio gr. postupnika, koji slovi o pravnim lijekovima, sadržaje u Š-u 316. st. 2. ovu odredbu: »Prizivna rasprava se vodi po propisima, koji vrijede za postupak u prvoj molbi.« Po tumačenju spomenutoga suda trebao bi i okružni kao prizivni sud u pogledu naknade prizivnih troškova primijeniti propis Š-a 305. u svim slučajevima, gdje se radi o prizivu proti osudi maličnoga suda. Medjutim na takovu pomisao do danas ipak još ni jedan okružni sud nije došao, već oni i u takovim prizivnim stvarima naravno primjenjuju u pogledu troškova § 259. i slij. i to sa potpunim pravom, jer, kako je gore razloženo, po našoj organizaciji sudova nema okružnih kao maličnih sudova, kao što nema ni maličnih ovršnih sudova. Usprkos toga prejasnog stanja stvari odbio je okružni kao drugomolbeni sud u T. utok ovrhovoditelja proti spomenutomu rješenju kotarskoga suda.

Potrudio sam se, da stvarno raspravljam o gornjoj temi, premda nije baš lahko bilo, satyram non scribere. Smatrao sam za svoju dužnost, da ovim recima po mogućnosti predusretnem prihvaćanju krivoga tumačenja upitne zakonske odredbe po drugim sudovima prema onoj: Zli primjeri kvare dobre navike. Neka mi je dozvoljeno na koncu samo još spomenuti, da me tumačenje upitne zakonske odredbe po spomnutim sudovima živahno podsjeća na jedno slično tumačenje naše odvjetničke tarife, koja je izričito označena kao minimalna tarifa, po jednom predratnom senatu vrhovnoga suda u Sarajevu, odnosno po njegovu tadanjem predsjedatelju, koji je stajao na stanovištu, da se po propisu Š-a 1. odv. tar. »radnje odvjetnika u sudskom postupku, koje se radi svoje jednostavnosti i ponavljanja mogu prosječno da procjene«, imaju nagradjivati prema odredbama te tarife ali u slučajevima, gdje se ne radi o jednostavnim stvarima, kao n. pr. ako je rasprava trajala više sata, da sudovi nisu vezani na tu tarifu, nego da mogu po svome slobodnom razboru troškove zastupstva obrediti i ispod tarife. Ne imaju li možda oba rješenja neki zajednički korijen?

Nepravilnosti postupka u parnicama na priznanje očinstva i plaćanja alimentacije

Napisao Petar Petaj, vijećnik banskog stola u m. i odvjetnik u Zagrebu.

I. Bezrazložno zavlačenje postupka.

Humanitarno društvo »Materinstvo« u Zagrebu osnovalo je god. 1920. prema svojim pravilima »Pravnu Pomoćnicu« za neimućne matere, koja besplatno zastupa iste pred sudovima i inim oblastima u kraljevini S. H. S. Ovom ustanovom služe se izdašno ne samo siromašne djevojke i udovice, koje rode nezakonitu djecu, već i udate žene, koje

Digitized by Google

ostave njihovi nevjerni muževi sa djecom bez kruha i ruha u najvećoj bijedi. Na nju obraćaju se sudovi osobito iz Slovenije, koja ima najveći kontigenat djevojaka na zaradi u Zagrebu, zatim sudovi i štitničke oblasti iz Njemačke Austrije, gdje su naši vojnici za vrijeme svjetskoga rata ostavili zalog ljubavi, koji sada moraju skupo otkupiti. Nema suda u opsegu ban. stola, gdje ne bi »Pravna Pomoćnica« imala po koju parnicu radi priznanja očinstva i plaćanja alimentacije, a i izvan istoga.

Glavno je načelo »Pravne Pomoćnice«, da materi još prije poroda pribavi priznanje i obvezu vanbračnoga oca, da će se skrbiti za dijete tako, da mati može mirnije čekati porod,a poslije poroda, ako se ne poluči nagoda glede alimentacije, da podigne tužbu na priznanje očinstva i platež alimentacije.

Na žalost moramo konstatovati, da naši sudovi nisu shvatili svoje zadaće i svoje dužnosti u pitanju zaštite majke, odnosno nezakonitoga djeteta i da im ne daju ni onu pomoć, koju bi im uza sav zastarjeli i nesavremeni gradjanski parbeni postupnik mogli pružati.

Parnice se zavlače odredjivanjem ročišta za svaki parbeni govor tako, da do usklade spisa treba do jedne godine dana a katkada i više. Nakon usklade spisa slijede nadopunjenja rasprave, koja su katkada sasma suvišna i protegnu se opet na dvije do tri godine, dok dodje do provodjenja dokaza preslušavanjem svjedoka i vještaka. Tako prodje pet do šest godina do izrečenja osude, a onda dolazi do pravnih lijekova, što opet traje jednu do dvije godine.

Kao kuriozum navodim, da je kod jednoga kotarskoga suda na tužbu od god. 1913. u tečaju parnica zakonitoga djeteta po skrbniku na čin i matere mu kao dobrovoljne izbjediteljice proti zakonitomu ocu na plaćanje alimentacije od 20 kruna mjesečno. To traje gotovo 15 godina, a parnica jošte do sada nije konačno riješena, premda je već bila tri put kod banskog stola i jedanput kod stola sedmorice uslijed pravnoga lijeka tužiteljica, koje su po prvom sudu odbite sa svojim zahtjevom, jer da je tuženi doduše zakoniti otac mld. tužiteljice, ali nije naravni, premda nije pobijao zakonitosti rodjenja.

Na predstavku Pravne Pomoćnice »Materinstva« putem »Narodne zaštite« na ministarstvo pravde radi sporoga rješavanja tih parnica izašla je okružnica bans. stola od 15. ožujka 1922. br. 4251 I. 5-22. svim sudbenim stolovima, kotarskim sudovima i gradskim sirotinjskim povjerenstvima u području bans. stola, kojom se isti upozoruju, da obzirom na važnost socijalnoga zahtjeva, da se malodobnoj nezakonito rodjenoj djeci, odnosno njihovim materama ne samo omogući što brža materijalna i moralna pomoć, kao i obezbjedjenje prigodom rodjenja nezakonito rodjene djece, nego da se bržim postupkom uredovanja osujete i štetne moralne i etične, a silom prilika često i kaznenopravne posljedice, u kojima se nezakonita mati i dijete obično u tom slučaju nalaze, da odnosni sudovi i sirotinjska povjerenstva uredjuju što bržim pospješenjem, da imenuju tutorstvo sa ovlasti na podignuće parnice, zatim da ove parnice bez odlaganja u što kraćem roku rasprave i dovrše.

Predsjedništvo, odnosno predstojništva odnosnih sudova i povjerenstva imadu u tu svrhu naročitu pažnju posvetiti brzomu rješavanju ovih predmeta, te svaki nedostatak za postignuće svrhe ukloniti, uredo-

Digitized by Google

vanje tako razrediti, da odlaganje dovršenja ovih parnica ne bude dozvoljeno, -- i uopće, da imadu u vidu čovječnost i svrhu ovih parnica kao i dužnost ureda.

Nu ta okružnica ili je mnogim sucima nepoznata ili se nje ne drže, jer se te parnice sveudilj zavlače u nedogled bez opravdanoga razloga.

Kod sudbenoga stola u Z. zahtijevali su neki suci, da se mora donijeti potvrda financijalne oblasti, da svjedočba siromaštva odgovara propisima čl. 5. toč. 6. zakona od 25. listopada 1923. o taksama i pristojbama, jer se inače ista ne će uvažiti. Povodom moje predstavke na sudbeni stol, da zakon nigdje ne propisuje, da uvjerenje o siromaštvu ima potvrditi financijalna oblast, donesao je sudbeni stol rješenje, da takove potvrde ne treba.

Jedan je sudac nakon predane nove svjedočbe siromaštva držao spis neriješen preko jedne godine dana i onda opet tražio novu svjedočbu, jer da se inače ne će spis riješiti.

Ja držim, da svjedočba siromaštva vrijedi jednu godinu dana za rješenje svih podnesaka, odnosno uskladnih zapisnika, koji su u to vrijeme predani sudu bez obzira, kada budu riješeni, jer bi inače mogao nemarni sudac držati godinama neriješen spis i tražiti nove svjedočbe siromaštva, a to sigurno nije prema duhu zakona i brzini postupka.

Zakon sigurno nije predmnijevao, da će parnice a naročito radi alimentacije nezakonite djece trajati preko godinu dana, i da će za to vrijeme tužitelji steći imetka, jer bi bio inače odredio, da svjedočba siromaštva vrijedi do konačnoga rješenja parnice. Pravna Pomoćnica ima u tečaju preko 200 parnica, koje redovito traju 3 do 6 godina, pak za iste svake godina doprinašati nove svjedočbe siromaštva jest doista suvišan posao, te bi valjalo zakon o taksama u tom obziru izmijeniti.

Neki suci traže formalni krsni list djeteta, nezadovoljujući se s jednostavnom potvrdom župnoga ureda o danu rodjenja i krštenja nezakonitoga djeteta, premda protivnik nije ni prigovorio pridonešenoj potvrdi, pak odredjuju u tu svrhu nadopunjenje rasprave. To se protivi jasnim odredbama gradj. parbenoga postupnika (§ 140.).

Po §§ 22. i 134. grpp. imade se u pravilu svaka isprava priopćiti nadležnomu mjestu i ako protivnik prigovori opstojnosti ili istinitosti iste odnosno prepisu, valja predočiti protivniku izvornik, te isti uskladiti.

Ta potvrda je u smislu §. 113. grpp. javna isprava, te imade moć potpuna dokaza glede čina, o kojem je zakonito izdana, pak koji bi hotio istu pobiti kao neistinitu ili protuzakonitu, dužan je to dokazati. Stoga je očito nepoznavanje zakonskih propisa, kada se ureda radi zahtijeva formalni krstni list nezakonitoga djeteta i time samo parnica zavlači. — Župnici su tako susretljivi, te izdavaju te potvrde siromašnim materama besplatno, a nitko ne može od njih zahtijevati, da bez pristojbe izdavaju formalne krstne listove

Sudovi u Sloveniji i Dalmaciji kao i oni u Njemačkoj Austriji imenuju majku nezakonitog djeteta istomu tutoricom prema noveli gradj. zakonu od godine 1909. §. 193. o. g. z., po kojoj mogu žene biti imenovane tutoricom ili skrbnicom, ali ne (osim matere i babe štićenika) proti svojoj

Digitized by Google

volji.[1] Nu naši sudovi to ne priznavaju, držeći se ustanove našega gradjanskog zakona (§. 166.), koji odredjuje da dijete nezakonito zastupa skrbnik ispravnije tutor (Vormund), pak traže imenovanje tutora, čime se opet samo zateže rješenje parnice.

Prema jasnim propisima §. 34. o. g. z. ima se priznati sposobnost zastupanja svoga djeteta imenovanoj materi tutoricom toga djeteta po inozemnoj oblasti a tim više po oblastima kraljevine S. H. S.

II. Kumulacija tužbenoga zahtjeva na priznanje očinstva, zatim na isplatu alimentacije pro praeterito, kao i troškova oko porodjaja i babinja dopustiva je po §. 11. grpp., jer su to tražbine, koje proizviru sve iz jednoga te istoga pravnoga razloga.

Osuda kr. stola sedmorice od 1. ožujka 1895. br. 628. (Mjes. 1899. str 96.); dr. Spevec: Gradj. zak. § 163. i Rušnov-Posilović: § 11. grpp.

Kada sam preuzeo zastupstvo Pravne Pomoćnice »Materinstva« opazio sam, da sudbeni stol u Zagrebu kao i drugi sudovi odbijaju zahtjeve matere kao dobrovoljne izbjediteljice za naknadu troškova poroda i babinja (§. 1328. o. g. z.) te uzdržavanja djeteta od poroda do tužbe kao nedopuštenu kumulaciju u smislu §. 11. grpp, sa tužbom djeteta na priznanje očinstva i plaćanja alimentacije, jer da se ti zahtjevi osnivaju na inom pravnom razlogu, nego oni djetetu, pak se upućuju na posebnu tužbu sa svojim zahtjevom.

Ja sam se u svojim alegatima pozivao na osudu stola srdmorice gore navedenu i upućivao sud, da je ista citirana i u novom izdanju gradjanskoga zakona od dra Spevca kod § 163. i u izdanju grpp. od Rušnov-Posilovića kod § 11., nu prvomolbeni sudovi ostali su kod svoga nazora i dalje odbijaju takove zahtjeve. Budući da je sada teško pristupačan »Mjesečnik« od godine 1899., navesti ću razjašnjenja radi kratki sadržaj svih trih molba.

Kotarski sud u S. odbio je zahtjev matere kao dobrovoljne izbjediteljice na naknadu troškova za uzdržavanje nezakonitoga djeteta od poroda do tužbe te na naknadu troškova porodjaja i babinja, pošto se ovi troškovi imadu utužiti s naslova § 1042. o. g. z. posebnom tužbom, te u istoj kao i u svakoj inoj, kojom se traži naknada, dokazati, što je doista za dijete potrošeno.

Banski stol je preinačio prvomolbenu osudu u dijelu zahtjeva naknade troškova uzdržavanja djeteta od poroda do tužbe, te dosudio dobrovoljnoj izbjediteljici 120 for., ako položi prisegu od ucjene, da je doista potrošila tu svotu, dočim je u dijelu naknade troškova porodjaja i babinja istu potvrdio.

Razlozi: Ne stoji prigovor tuženika, da bi tužba bila nedopušteno kumulirana, jer zahtjevi tužitelja na platež troškova porodjaja i babinja, te alimentacije pro praeterito izviru iz jednoga te istoga pravnoga razloga (§ 11. grpp.).

Prema kombinovanim odredbama §§. 167. i 1042. o. g. z. obvezan je nezakoniti otac i nezakonitoj materi naknaditi na njezin zahtjev troš-

[1]) Oesterreichische Gesetzes-Kunde. 1. Bd., 1911., Bürgerliches Gesetzbuch. str. 108.

Digitized by Google

kove za uzdržavanje djeteta, ako tuženi ne dokaže, da u vrijeme, za koje nezakonita mati traži naknadu, nije mogao namaknuti tu opskrbu.

Tražbina tužiteljice za uzdržavanje djeteta od 13. ožujka 1891. do 13. ožujka 1892. odmjerena je po § 274. grpp. od 15 for na 10 for. Po §. 141. i 166. o. g. z. obvezan je otac svoje nezakonito dijete uzdržavati, dok se ono ne bude moglo samo prehranjivati.

Tužiteljica nije ni ustvrdila, da bi po tuženom prevarena bila, pa tako po § 1328. o. g. z. tuženi nije dužan platiti joj troškove porodjaja i babinja.

Stol sedmorice je potvrdio osudu banskoga stola u napadnutom dijelu glede troškova porodjaja i babinja u pomanjkanju uvjeta §. 335. grpp., a glede naknade troškova uzdržavanja djeteta pro praeterito nije bio uložen pravni lijek.

Usprkos mojemu pozivanju u parnicama na gornje osude prvomolbeni sudovi odbijali su i nadalje te zahtjeve kao nedopuštenu kumulaciju (§. 11. grpp.) i upućivali na posebnu parnicu. Stoga sam bio prisiljen kao zastupnik tužiteljice ulagati pravne lijekove protiv takovim osudama, naročito glede odbitka zahtjeva na naknadu troškova uzdržavanja nezakonitoga djeteta od porodjaja do tužbe. Tako proti osudama sudbenoga stola u Zagrebu od 23 svibnja 1924. br. 20701/gr., od 31. siječnja 1924. br. 1200/gr., od 7. veljače 1924. br. 6433/gr., od 30. lipnja 1924. br. 13729/gr., od 3. veljače 1925. br. 3699/gr. u kojima je odbijen zahtjev matere na naknadu troškova za uzdržavanje djeteta pro praeterito. U svojim prizivima uz citiranje viših osuda, da ne predleži nedopuštena kumulacija u smislu §. 11. grpp., jer da tražbina dobrovoljne izbjediteljice izvire iz istoga pravnoga razloga, na kojem se osniva zahtjev djeteta proti nezakonitomu ocu na priznanje očinstva i plaćanje alimentacije, naime što je tuženi vanbračni otac prvotužitelja (§ 166. i 167. o. g. z.), naveo sam razloge shodnosti, da se ne gomilaju parnice mjesto jedne, da se vode tri, što svakako nije povoljno ni za tuženika.

Imade slučajeva, da dijete podigne tužbu po svojem tutoru nakon više mjeseci a i godina, a mati se pridruži istoj radi naknade svojih troškova uzdržavanja do tužbe; nu dijete umre za mjesec dva iza tužbe, a da mati bude odbijena sa svojim zahtjevom i upućena na novu tužbu, na mjesto da je njezinu zahtjevu udovoljeno već na prvu tužbu.

U Cislitavi a sada u Sloveniji i Dalmaciji nema o tom dvojbe, jer postoji službeni obrazac zapisničke tužbe C. pr. Štv. 20 (Tožba na zapisnik radi ugotovitbe očetovstva in plačila porodnih stroškov in preživnin § 424. cpr.).

Mati je plaćala začasno na račun tuženca slijedeće zneske:

1. Za porodne troške . . .

2. Za svoje lasno preživljanje tekom prvih šest tjednov po porodu . . . .

3. Za preživljanja otroka mjesečno od . . . . do tožbe torej skupnem znesku zahtjev tužbe glasi:

Toženec se smatra za očeta otroka P. N. ki ga je porodila A. N. dne . . . . izven zakona, in je dožan,

1. Plaćati materi A. N. (1 — 3.) . . .

Digitized by Google

2. Plaćati otroku P. N. od tožbe mjesečno preživninu te daj naprej dotlej, da se bo mogel sam preživljati . . . .

Na ovakovu praksu zavedeni su naši prvomolbeni sudovi nesretnom opaskom Adolfa Rušnova u »Pomoćniku za odvjetnike, bilježnike i suce« od god. 1909. str. 23.:

»Trošak, učinjen po materi za nezakonito njezino dijete prije podnešenja tužbe na priznanje očinstva, ne može se kao što budući trošak paušalno u okrugloj mjesečnoj svoti zahtijevati u tužbi, podignutoj na priznanje očinstva. Ovaj trošak valja utužiti s naslova § 1042. o. g. z. posebnom tužbom, te u istoj kao u svakoj inoj, kojom se naknada ište, dokazati, što je doista na uzdržavanje djeteta protrošeno, pa samo faktično u tu svrhu potrošeni iznos uvrstiti u zahtjev tužbe.«

Na gore navedene prizive uslijedile su osude banskog stola od 6. studenoga 1924. br. 17920, od 31. prosinca 1924. II. 3061/24., od 1. listopada 1924. br. 11100, od 24. travnja 1925. br. 3699 i od 24. rujna 1925. br. 9164, u kojima su u glavnom slijedeći razlozi:

Napadnuta osuda opravdana je iz razloga za nju navedenih, u koliko udovoljuje tužbenom zahtjevu. U koliko pak ova osuda tužbeni zahtjev odbija, nije opravdana niti na zakonu osnovana, jer je tuženi dužan naknaditi troškove uzdržavanja djeteta njegovoj materi, pošto je ona te troškove imala, vršeći dužnost mjesto tuženoga za vrijeme od poroda djeteta do tužbe, koju je podnesla, čim joj je to moguće bilo, a nema govora o nedopuštenom spojenju tužbenoga zahtjeva, jer i ova materina tražbina izvire iz jednoga te istoga pravnoga razloga kao što i tražbina djeteta.

Po §. 167. o. g. z. nezakoniti otac je dužan uzdržavati svoje nezakonito dijete, pa ga zakon obvezuje bez pretpostave, da li imade imovine ili ne, jer ovo potonje spada na ovršni čin.

Visina alimentacijonoga iznosa ne mora se uvijek ustanoviti po gospodarstvenim vještacima, pogotovo ne u nazočnom slučaju, jer je visina istoga odmjerena u mjeri, koja je najnužnija za bitak i uzdržavanje djeteta; iznos od dnevnih D 10 jedva dostaje za mlijeko, dakle za prvo vrijeme othrane djeteta.

Iz ovih rješenja se vidi opravdanost priziva proti osudama prvomolbenoga suda.

Dragocjeno je obrazložneje u osudi banskoga stola od 1. srpnja 1926. br. 3505 (osuda sudbenoga stola u Zagrebu P. 916/25), da se visina iznosa za uzdržavanje djeteta ne mora uvijek ustanoviti po gospodarstvenim vještacima, osobito kad se radi u iznosu od 300 do 400 D, jer je to minimum kod današnje skupoće. Niži sudovi odredjuju uvijek preslušavanje vještaka glede visine alimentacije, pa makar ista iznašala 200 D, jer drže, da po ustanovi §. 205. grpp. moraju tu visinu ustanoviti po vještacima, premda ta ustanova prepušta sucu, da za temeljito rješenje stvari odredi očevid, kad mu se vidi potrebit.

U odredjivanju visine alimentacije sigurno svaki sudac znade istu prosuditi, kao što i drugi gradjani, a naročito mu zakon daje ovlast u §§. 273.—275. grpp., da može tu visinu dosuditi bez preslušavanja vještaka.

Digitized by Google

U jednoj parnici kod kotarskoga suda na S. tražio sam tužbom od god. 1926. povišenje alimentacije, dosudjene godine 1921. sa 80 kruna, odnosno D 20 na 150—300 D mjesečno, gdje su dva vještaka jednoglasno dali mnijenje, da je za uzdržavanje djeteta dovoljno 25 D, pak je sud u smislu §. 216. grpp. dosudio tu svotu. Povodom priziva tužitelja, da ta svota mjesečno nije dostatna ni za uzdržavanje jedne mačke, a kamo li djeteta i da bi ti vještaci mogli uzeti patent na svoje mnijenje, povisio je banski stol taj iznos na 125 D mjesečno bez preslušavanja drugih vještaka.

III. U protuodgovoru povišeni iznos tražene mjesečne alimentacije nije nedopušteno povećanje petita po §. 18. grpp.

Osuda stola sedmorice od 26. listopada 1922. br. 2518. i od 20. listopada 1922. br. 1892. »Mjesečnik« 1923. str. 135.

U jednoj parnici kod sudbenoga stola u Z., koja je trajala šest godina, povisili smo iznos elimentacije posebnim podneskom, kao nadopunenje tužbe prije danoga odgovora. Protivnik je tomu prigovorio, da je to promjena zahtjeva, a ja sam tvrdio, da ovdje nema mjesta primjeni §. 18. grpp., jer je povišenje zatraženo prije danoga odgovora i da to nije promjena petita u smislu §. 18. grpp., jer je u nazočnoj parnici predmet tužbe alimentacija (dužnost uzdržavanja djeteta §§. 166. i 167. o. g. z.), koja ostaje nepromijenjena, samo se gledom na promjenu cijena životnih namirnica traži iznos odgovarajući toj alimentaciji, a taj se i poslije danoga odgovora do izrečenja osude, a i poslije pravomoćne osude može povisiti.

Sudac je odredio nadopunenje rasprave, da dokažemo opravdanost toga povišenja obzirom na §. 18. grpp. U dokaz opravdanosti svoga mišljenja citirao sam gore navedenu osudu, koje kratki sadržaj priopćujem.

U parnici D. K. proti M. P. radi priznanja očinstva i plateža alimentacije mjesečno 16 kruna, tražene tužbom od 3. siječnja 1916. od dana rodjenja djeteta 12. rujna 1914., dok se isto ne bude moglo samo uzdržavati povisio je tužitelj u protuodgovoru od 21. siječnja 1919. iznos alimentacije mjesečno na 100 kr.

Uslijed prigovora tuženoga, da se tužbeni petit može povisiti samo prije danoga odgovora, odbio je kotarski sud u K. povišeni zahtjev i uputio tužitelja na posebnu tužbu.

Banski stol osudom od 15. veljače 1922. br. 14978 je potvrdio prvosudnu osudu, jer je prigovor povišenja zahtjeva opravdan po §. 18. i 2. grpp.

Stol sedmorice je osudom od 26. listopada 1922. br. 2518. uvažio izvanredni previd tužitelja glede odbitka povišenja od 100 kr. mjesečno, te preinačio obje niže osude i sudio od rodjenja djeteta 12. rujna 1914. do 21. siječnja 1919. mjesečno 16 kr., a od 22. siječnja 1919. dalje, dok se dijete ne bude moglo samo uzdržavati, 60 kr. mjesečno, dok je sa većim iznosom tužitelja za sada odbio.

Nu što se tiče dosudjene visine alimentacije, to je izvanredni previd tužitelja djelimično opravdan. Tužitelj traži u tužbi od poroda djeteta za uzdržavanje mjesečno 16 kr., dočim u protuodgovoru taj iznos povisuje

Digitized by Google

na mjesečno 100 kr., pa oba niža suda uzimaju, da je takovo povišenje nedopustivo obzirom na §§. 18. grpp. Taj nazor nižih sudova ne stoji, jer tužbeni zahtjev u glavnom nije povišen. Predmet je tužbe alimentacija i ova ostaje nepromijenjena, samo se gledom na promjenu cijena uzdržavanja života zahtijeva iznos, koji odgovara toj alimentaciji, t. j. mogućnosti, da se dijete obzirom na njegovo pravo (§. 166. i 167. o. g. z.) može uzdržavati. Tužba je naime podignuta 3. veljače 1916., a povišenje zahtjeva je uslijedilo u protuodgovoru 21. siječnja 1919., kada su se prilike dobrano promijenile, te su životne namirnice, koje sačinjavaju uzdržavanje znatno poskupile, pa je nužna veća količina novaca za nabavu istih.

Po tom nema zapreke, da se alimentacija dosudi prema faktičnim prilikama, a to nije u opreci sa §. 18. grpp. — tim manje, kada bi tužitelj i molbenim putem mogao tražiti povišenje već dosudjene alimentacije.

Vještaci su visinu alimentacije za vrijeme parbe ustanovili mjesečno sa 60 kr., pa je slijedom toga tužiteljima od poroda djeteta do 21. siječnja 1919. naime do povišenja iznosa dosudjena svota od 16 kr., a od dana zahtijevanoga povišenja po 60 kr.

IV. U citiranoj osudi kr. stola sedmorice dosudjena je alimentacija nezakonitomu djetetu od dana rodjenja usprkos načelu »Nemo pro praeterito alitur«.

Ja držim, da je to ispravno, jer je nezakoniti otac dužan uzdržavati svoje dijete od dana rodjenja § 166. i 167. o. g. z., te da je tada actio nata (§. 1418. o. g. z.). Samo na prigovor tuženika u smislu §. 1501. o. g. z., da je odnosni dospjeli obrok prema ustanovi §. 1480. o. g. z. zastario, ne bi se isti obrok mogao dosuditi.

Prema tomu za trogodišnje troškove uzdržavanja djeteta ne bi se mati kao dobrovoljna izbjediteljica morala pridružiti tužbi djeteta na priznanje očinstva i plaćanje alimentacije.

Nu naši sudovi odbijaju zahtjev djeteta na platež alimentacije od poroda do tužbe uslijed prigovora tuženika »Nemo pro praeterito alitur«, ako i nema mjesta zastari.

Ovakova praksa nije na zakonu osnovana. Za tužbu djeteta na priznanje očinstva i plaćanje alimentacije su potrebne razne isprave i imenovanje tutora djetetu, te ishodjenje ovlasti na tužbu po tutorstvenoj oblasti, što treba par mjeseci a i godinu dana, pak da se ne bi mogla dosuditi alimentacija do predane tužbe, nema zakonite zapreke, jer i nakon predane tužbe do osude, koja obično izadje nakon više godina, je ta dosudjena alimentacija pro praeterito.

Ovaj prigovor bio bi umjestan, kada bi dijete, koje je dobilo od treće osobe uzdržavanje in natura, tražilo osim toga naplatu alimentacijonih iznosa, jer u tom slučaju ima samo taj treći pravo zahtijevati naknadu troškova uzdržavanja.

U razlozima gore citirane osude se navodi, da bi tužitelj mogao i molbenim putem tražiti povišenje već dosudjene alimentacije. To je sasma ispravno mišljenje, koje je opravdano na temelju ustanove § 445. grpp., po kojoj se može ovršenik obratiti na suca prve molbe sa prošnjom, da se

Digitized by Google

ustanovi dalja ovrha, kada je kadar ispravama potpuno dokazajućim posvjedočiti, koji god pozniji čin, kojim je ovršno pravo njegovoga protivnika utrnulo.

Prema tomu a contrario zašto se ne bi mogao ovrhovoditelj na temelju postojeće ovršive isprave obratiti prošnjom na suca prve molbe, da se iznos alimentacije, koji ne dostaje za uzdržavanje djeteta, povisi. — Nu na žalost naši sudovi traže, da se povišenje iznosa alimentacije potjera redovitom tužbom, te predleži u tom pravcu i osuda stola sedmorice od 6. svibnja 1920. br. 844.

Stoga smo, pokoravajući se toj praksi, podnesli tužbu na kotarski sud u Č. za povišenje alimentacije nezakontiog djeteta, dosudjene odlukom okrajnoga sodišča u K. u Sloveniji, koja nam je vraćena u smislu §. 35. grpp. s time, da pitanje povišenja alimentacije ima riješiti samo presudni sud, dakle okrajno sodišče u K. tim više, što dolaze u obzir i sve okolnosti, koje su se zbile u bivšoj parnici.

U svojoj žalbi ništovnoj i utoku spomenili smo, da bi bili sretni i zadovoljni, da gornja odluka stoji i da ne bi više morali podnašati tužbe.

Banski stol rješenjem od 5. kolovoza 1926. br. 17116. je potvrdio prvomolbenu odluku iz slijedećih razloga:

Uvaživ, da je okrajno sodišče u K. svojom odlukom od 15. lipnja 1921. osudilo D. Č. kao vanbračnoga oca na platež alimentacije mldb. D. B. od mjesečnih 100 kr.; uvaživ, da je taj isti sud odlukom od 26. rujna 1923. tu alimentaciju povisio na mjesečnih 75 D.; — uvaživ, da tužiteljica svojom tužbom zahtijeva povišenje alimentacije mjesečno na 200 D; — uvaživ, da je napadnuta prvosudna odluka prema tomu opravdana i na §. 2. sl. a) grpp. osnovana, obnašao je ništovnu žaobu tužiteljice zabaciti, njezin utok odputiti i napadnutu prvosudnu odluku potvrditi.

Mi se nismo poslužili daljim pravnim lijekom, uvjereni, da bi i stol sedmorice, dosljedan svome obrazloženju osude od 20. listopada 1922. br. 2518., koja je izašla iza gore citirane osude od 6. svibnja 1920. br. 849, potvrdio doljnjosudne odluke.

Ovakovom praksom prištedio bi se sudovima suvišan posao i vrijeme, a strankama silan trošak, te bi one došle brže do svoje tražbine.

Osudjeni promijeni svoje prebivalište, pak se mora tamo tužiti, ako ode u bivšu kraljevinu Srbiju, kamo se rado sklone sva lica, koja znadu za ustanovu §. 130. srp. gradj. zakonika, da tamo nema tužbe na priznanje očinstva (La recherche de la paternité est interdite).

Sada se opet u tužbi moraju doprinijeti dokazala, koja već predleže kod presudnoga suda, a čemu te puste formalnosti.

Nadamo se, da će naši sudovi poprimiti tu ispravnu praksu i zadovoljit se sa molbom za povišenje pravomoćno dosudjenoga iznosa alimentacije.

V. Zastara.

a) Alimentacije; — b) Iskanja naknade troškova porodjaja i babinja §§ 1328. i 1489. o. g. z.; — c) Tražbina naknade troškova uzdržavanja djeteta po trećim osobama (§ 1042 o. g. z.).

Ad a). Dužnost alimentacije djeteta obuhvaća ne samo hranu (Kost),

Digitized by Google

nego stan, odijelo, tjelesnu njegu, ljekarije, trošak obuke i uopće sve, što je za uzdržavanje povlaštenoga lica potrebno (§ 672. o. g. z.).

Obveza uzdržavanja uopće pretpostavlja na strani obvezanoga višak nakon namirenja vlastitih potreba, jer je svaki najprije dužan sebe uzdržavati, u koliko dotiče vlastiti imetak odnosno vlastita sposobnost zarade.

Pravo na alimentaciju počima kod djece u času rodjenja, a kod roditelja, kada osiromaše (§ 154. o. g. z.); prestaje kod djece, čim se mogu sama uzdržavati, a kod roditelja, čim prestane siromaštvo; čim nastane nemogućnost sama sebe uzdržavati, počima opet dužnost djece (§ 42. o. g. z.), da uzdržavaju svoje roditelje, ali ta dužnost ne prelazi na njihovu ostavštinu, jer je ta dužnost utemeljena na obiteljskom pravu, pak smrću djeteta ista prestaje, ali prelazi na njegovu djecu (§ 42. o. g. z.), što proizlazi iz §§ 762. i 795. o. g. z.

Naš gradjanski zakonik, službeno izdanje od 1853., prevadja alimentaciju (Unterhalt) sa »uzdržavanje«, slovenski »preživljanje« i »preživnina« (§§ 91., 105., 106., 139., 141.—143., 150., 154., 166.—171. i t. d.).

Po § 106. o. g. z. i dijete nezakonito ima pravo iskati od svojih roditelja prema njihovoj imovini hranu, odgojenje, i opskrbljenje (Verpflegung, Erziehung und Versorgung). Prevod (Verpflegung) hrana je preusko. pak § 167. o. g. z., po kojem je otac navlastito obvezan hraniti dijete nezakonito, zavadja novoga suca, da sudi vanbračnoga oca samo na plaćanje hrane (Kost), a drugo da je dužna mati podavati.

Pravo na alimentaciju može se temeljiti na očitovanje posljednje volje, pogodbi i zakonu, pa prema tomu i sadržaj i opseg iste je različit Mi ovdje imademo u vidu alimentaciju na temelju zakona u §§ 91., 141. i t. d.

Mi smo već gore pod IV ustvrdili, da dijete stiče pravo na uzdržavanje danom rodjenja (actio nata est). Tim danom počima i zastara zahtjeva za podavanje uzdržavanja odnosno plaćanja alimenta § 672. o. g. z. (ne hrane, kako to pogrješno prevadja § 1418. o. g. z.), koji se plaćaju najmanje jedan mjesec unaprijed. Nije prijeporno po našem gradjanskom zakonu i po sudbenoj praksi, da iskanja nezakonitoga djeteta na plaćanje alimenta spadaju pod prihode (renta), spomenute u § 1480. o. g. z., i da pravo tužbe na pojedine dospjele obroke prestaje u tri godine dana, a samo pravo na alimentaciju ne zastaruje § 1481. o. g. z.

Dijete nezakonito ne stoji pod pravom vlašću očinskom svojega roditelja, nego ga zastupa tutor (Vormund pogrješan prevod -- skrbnik § 166. o. g. z.). Prema ustanovi § 1494. o. g. z., dok nije nezakonitome djetetu imenovan tutor, ne može započeti zastara (agere non valenti non currit praescriptio). Zastara se prekida i ovdje prema propisima § 1497. o. g. z., a na nju ima se uzeti obzir samo uslijed prigovora stranke § 1051. o. g. z.

Nu prema sudskoj praksi u Austriji odnosno Sloveniji i Dalmaciji, te potom i kod nas, da se do predaje tužbe dospjeli odnosno po trećoj osobi podmireni troškovi uzdržavanja djeteta ne mogu po materi zahtijevati kao prinosi alimenta za dijete u smislu § 167. o. g. z., već da se imadu utužiti po materi ili trećoj osobi u smislu § 1402. o. g. z. kao na-

Digitized by Google

knada troškova prema onoj »Nemo pro praeterito alitur«, nema ova zastara praktične vrijednosti.

Prijeporno je medju tumačima gradj. zakonika a i u samoj sudskoj praksi, da li dosudjena mjesečna alimentacija u izvjesnom mjesečnom iznosu zastaruje iza pravomoćnosti osude u tri godine dana, ako se ovrhom ne potjera, odnosno po § 1497. o. g. z. ne prekine zastara. Nu ta dvojba riješena je naredbom ministarstva pravosudja od 21. srpnja 1858. (d. z. l. br. 105.). Iskanja, koja po propisima općega gradj. zakona zastaruju u kraćim nego li za redovitu zastaru u §§ 1478., 1485. i 1486. odredjeni rokovima, ako su dosudjena pravomoćnom osudom ili su utvrdjena ovršivom nagodom ili ugovorom, podvržena su samo zastari navedenoj u rečenim paragrafima. Nu ako se sudi ne samo na već dospjela nego i u buduće dospjevajuća godišnja podavanja, kamate, rente i poslugc, to potpadajau iza pravomoćnosti osude dospjela podavanja u § 1480. o. g. z. odredjenoj trogodišnjoj zastari[2].

Ad b). Tko žensku glavu prevari i s njom rodi dijete, valja da plati troškove porodjaja i babinja (§ 1328. o. g. z.). Najobičniji način zavedenja na vanbračni prileg je obećanje ženidbe ili pobudjenje nade na ženidbu odnosno zajedničko vodjenje kućanstva. Jedni pravnici drže se strogoslova zakona i daju zavedenoj samo pravo na naknadu troškova porodjaja i babinja, a drugi smatraju, da u zavedenju predleži zla nakana ili barem gruba krivnja zavodnika, stoga da imade da dade po § 1324. o. g. z. potpuno zadovoljenje, dakle imade naknaditi izmaklu zaslužbu i umanjeni izgled na ženidbu.

Vrhovno sudište u Beču stoji na stanovištu, da zavedenoj pripada potpuno zadovoljenje samo onda, ako zavedenje tvori kažnjivo djelo po § 506. k. z.; nu nema prava na naknadu štete za izgubljeno poštenje ili umanjeni izgled na ženidbu, a još manje za bol. Samo u slučaju silovanja ili oskvrnuća ili spolne zaraze dosudilo je vrhovno sudište odštetu i za bol.[3]

Po noveli ima § 1328. o. g. z. glasiti: Tko žensko lice himbom, prijetnjama, zloporabom odnosa zavisnosti prinudi na vanbračni prileg, dužan je naknaditi pretrpljenu štetu i izmaklu dobit. Tu je ispuštena stavka i snjom rodi dijete, što je sasma ispravno za zaštitu zavedene.

Ustanova § 1328. o. g. z. nalazi se u poglavlju 30. o pravu naknadjenja štete i zadovoljenja, a pošto po § 1489. o. g. z. svaka tužba o naknadi šteta prestaje poslije tri godine, računajući od vremena, kada je oštećenik saznao za štetu, te gore navedeni zahtjevi zastaruju u tri godine. To je izrično navedeno u noveli § 167. o. g. z. Otac je dužan naknaditi majci troškove porodjaja, pa i troškove njezina uzdržavanja za prvih šest mjeseci iza poroda, te, ako budu potrebni uslijed poroda dalji izdaci, i ove. Zahtjev taj zastaruje izminućem triju godina iza poroda.

Po našem gradjanskom pravu ima pravo na naknadu troškova iz § 1328. o. g. z. samo zavedeno žensko lice na vanbračni prileg, koje rodi, dočim po noveli § 167. otpada taj uslov, koji mora mati dokazati, što je po našem gradjanskom parbenom postupniku vrlo teško, pak stoga se ti

[2]) Hasenöhrl. Das oesterr. Obligationenrecht, svez. II., str. 634.

[3]) Oesterreichische Gesetzes-Kunde, str. 582.

Digitized by Google

troškovi obično ne zahtijevaju — tim manje, što naši sudovi traže, da se ti zahtjevi posebnom tužbom, a ne sa onom radi priznanja očinstva i plaćanja alimentacije, potjeraju.

Ad c). Suglasna je praksa naših sudova, ako vanbračni otac ne uzdržava svoje nezakonito dijete, koje se ne može samo uzdržavati, već to čini mati ili treće lice, da ovi imadu pravo tražiti naknadu tih troškova od vanbračnoga oca na temelju ustanova poslovodstva bez naloga odnosno § 1042. o. g. z. Mnogi suci traže kao i za naknadu štete, da tužitelj točno dokaže sve izdatke, koje je imao za uzdržavanje nezakonitoga djeteta, a od matere jošte, da nije to učinila vršeći svoju materinsku dužnost, odnosno nakanom, da ne će zahtijevati naknadu tih troškova (animo donandi). Mi držimo, da se u pravilu predmnijeva nakana zahtjeva na naknadu tih troškova, osobito kod neimućnih matera, pak je dužnost tuženika, da dokaže, da je to mati činila vršeći svoju materinsku dužnost, odnosno animo donandi, i da on u to vrijeme nije bio moguć dijete uzdržavati (§ 167. o. g. z. in fine).

Da se izbjegne mučnom i dugotrajnom dokazivanju iznosa učinjenih troškova, to tužiteljica majka kao dobrovoljna izbjediteljica, koja se pridruži tužbi svoga nezakonitoga djeteta na priznanje očinstva i plaćanje alimentacije, stavi minimalni zahtjev na naknadu troškova uzdržavanja djeteta pro praeterito — mjesečno po Din 150—250, ako traži za dijete alimentaciju D 300—400 mjesečno. Pita se sada, da li tužba na naknadu tih troškova zastaruje u roku od tri godine, kao gore a) i b) ili u vremenu od 30 godina. Neki pravnici drže, da i ti zahtjevi prestaju izmiuućem triju godina kao i tužba o naknadi štete (§ 1489. o. g. z.).[4]

»Zahtjev nezakonite matere odnosno trećeg lica na naknadu troškova uzdržavanja djeteta nema se smatrati kao tužba na naknadu (Ersatz) troška (Aufwand) u smislu § 1042. o. g. z. već kao tužba na naknadu štete (Entschädigungsklage), te zastaruje u vremenu od tri godine«.

Nu kasnije rješidbe vrhovnoga bečkoga suda, citirane u izdanju gradjanskoga zakonika od dr. Spevca kod §§ 1042. i 1480., kao i osude naših viših a i nižih sudova smatraju te tužbe kao tužbe na naknadu troška (Aufwand), a ne kao tužbe na naknadu štete, te se imadu prosudjivati po načelima poslovodstva bez naloga i ponajpače po načelima § 1042. o. g. z. i to potpada stoga samo redovitoj zastari po § 1479., a ne kraćoj, predvidjenoj u §§ 1481. ili 1489. o. g. z.[5]

Bilo bi već skranje vrijeme, da se naš gradjanski zakon reformira prema gore citiranoj noveli k austrijskomu gradjanskomu zakoniku u svrhu zaštite matere i nezakonitoga djeteta, a osobito da se već jednom izmijeni naš zastarjeli i nepodesan gradjanski parbeni postupnik sa modernim postupnikom, da se ne zavlače parnice radi alimentacije do 10 godina.

---

[4]) Riešidba vrhovnoga bečkoga sudišta od 3. studenoga 1853. br. 10.946 — Schinkovsky od 1869. br. 122.

[5]) Tako Hasenöhrl sv. III., str. 615. opas. 90: »Tražbina na dospiele alimente zastaruje u roku od tri godine, ali ne zahtjev treće osobe na naknadu troškova učinjenih na mjesto obvezanoga lica na podavanje alimentacije«.

Digitized by Google

Ocjene i prikazi

»Kommentar zum allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch. Herausgegeben v. Dr. Heinrich Klang. Wien 1927. Druck u. Verlag der österreichischen Staatsdruckerei«.

Tako glasi naslov knjige, koja je počela negdje pred godinu dana izlaziti u sukcesivnim svescima.

Ali ti svesci ne sljeduju redom paragrafâ o. g. z-a. Izdavač je naime, razdijelivši svoj tumač u tri, od dijelova o. g. z-a različna, dijela (prvi će obuhvaćati §§ 1—531, drugi §§ 532—1089, a treći §§ 1090 do 1502) — počeo sa trećim dijelom (sa §§ 1090 i sl.), iza toga je objelodanjen početak prvoga dijela (uvod u tumač, uvodni patent od 1811. i §§ 1 i sl. o. g. z-a), dok je ovih dana izašao početak drugoga dijela (§§ 532 i sl.).

Komentar će se dakako obaziratį i na one zakonske propise, koji su u savezu sa o. g. z-om, te potonji mijenjaju odnosno nadopunjuju, a osvrnut će se u dodatku i na česko-slovačko pravo.

Do sada su medjutim izašla samo četiri sveska[1]), te — ne bude li ubrzan tempo izdavanja slijedećih — malo ima nade, da će djelo biti gotovo do konca god. 1928., kako nas izdavač uvjerava.

Da svlada ogromni materijal, okružio se je izdavač cijelim »štabom« odličnih suradnika — svih skupa ih ima ne manje od petnaest — medju njima i sa prvoklasnim austrijskim civilistima, te je već time pružio garanciju, da će i samo djelo biti prvorazredno. Ipak uslijed velikoga broja suradnikâ ne će, veli on, trpjeti jedinstvo (»die Einheitlichkeit«) cijele knjige.

Svakako je, tvrdi izdavač, a u tom ima pravo, novi komentar k o. g. z-u jedna potreba, jer su postojeći komentari zastarjeli: zadnje izdanje najpoznatijega komentara — Stubenrauchov-oga — potiče iz god. 1903.; ima mu dakle 25 godina. Razlog toj zastarjelosti jest medju ostalim i u eksorbitantnom ubertetu novijega austrijskoga zakonodavstva. (U tom pogledu smo napose mi u Hrvatskoj — ako to i malo čudno zvuči — stara Austrija, dok je današnja Austrija sa svojim sadašnjim zakonima kud i kamo naprednija. Time dakako ne ću reći, da u hiperprodukciji austrijskih novih zakona leži baš blagoslov božji).

Prelazeći na sâm meritum osvrnuti ću se u ovim recima samo na onaj svezak (treći) koji se u istinu ima smatrati početkom ovoga tumača i sadržaje uvodne primjedbe, proglasni patent i prvih par paragrafa (1—3) samoga o. g. z-a, ali ću se i ovdje ograničiti na nekoliko pripomena, i to jedino glede onih mjesta, koja su mi naročito udarila u oči. Zainteresirao me je taj svezak osobito i zbog toga, jer sadržaje rad i potiče iz pera toli odličnih predstavnika austrijskoga civilnoga prava kao što su Schey i Pisko, dvojica od najprominentnijih u nizu suradnika ovoga komentara.

Čitajući ponajprije Schey-ov uvod, razabrati će svaki verziraniji poznavalac odnosne literature, koliko erudiciju pretpostavlja ovaj Schey-ev rad i sa kolikom je on virtuoznošću sastavljen. Za mnogi

[1]) Iza kako je napisan ovaj članak, izašla su još tri sveska. I. M.

Digitized by Google

njegova stavak možemo doista reći: ex ungue leonem. A pri tom vazda onaj elegantni, briljantno blistavi način prikazivanja, kojim se je ovaj dubokoumni pravnik, možda posljednji od austrijskih civilističkih klasika, od uvijek odlikovao.

Pisac veli u svom »uvodu«, u historičkim uvodnim primjedbama (Vorbemerkungen«), da ni komentar k o. g. z-u ne može mučke prijeći preko starijih pravnih vrela, već mora da vodi račun (»sich Rechenschaft geben«) o stanju vrelâ, koje je našla kodifikacija osamnaestoga vijeka, budući je to tlo iz kojega je ona nikla. Tomu se ali, nastavlja autor, ne može udovoljiti time, da naprosto ustvrdimo, da je u Austriji od recepcije rimskoga prava do njegove derogacije vrijedilo, apstrahirajući od nekih iznimaka, rimsko-kanonsko pravo kao opće pravo. Naročito je pak pogibeljno (»bedenklich«), veli pisac, ako se za takovu tvrdnju poslužimo poznatom formulom i velimo: rimsko pravo recipirano je in complexu i onaj, koji se poziva na corpus iuris ima fundatam intentionem. Odatle je naime, kako je poznato, načinila historijska škola neopaženo zasadu (»einen Lehrsatz«) materijalnoga privatnoga prava, koja glasi: recepcijom je cijeli sistem rimskoga prava i svaki njegov pravni institut (sa svim svojim sljedujućim zasadama) postao pozitivno pravo, u koliko nema inače jače norme teritorijalnoga običajnoga ili pisanoga prava. Ako je pak bilo, veli Schey, takovo stanje stvari do vremena kodifikacije osamnaestoga stoljeća, onda je samo logično, da se »fundata intentio« uporavlja i na spoznanje sadržaja novoga zakona i da se kaže: kao matica (»Nährboden«) o. g. z-a ima u dvojbi vazda služiti rimsko pravo, i to in complexu. To slijedi usuprot derogatorne ustanove u uvodnom patentu, u koliko interpretacijom novoga zakona ne dolazimo do toga da je zakonodavac imao nakanu postaviti drugo pravilo.

Time je Schey sjajno prikazao osnov i ishodište, na kojem su bazirali svoje izvode i iz koga su polazili pisci one periode u literaturi o. g. z-a, kojima prigovaramo, da su romanizirali gradjanski zakonik. No sâm Schey nije, kako je poznato, pristaša romaniziranja gradjanskoga prava, jer mu nije jedino rimsko pravo (i event. neki ostaci drugih prava) predstepenica (»Vorstufe«) o. g. z-a (a ni nauka pandekata jedino znanstveno vrelo i jedina ispravna smjernica za dogmatiku našega gradjanskoga zakona[2]), već mu je naš zakon sinteza pravâ, koja su prije njega vrijedila u »austrijskim zemljama«.[3])

K svemu tomu imao bih samo to primijetiti, da treba Schey-evu tvrdnju — da je »domaće pisano i nepisano pravo bilo predmetom dokazivanja i da je onaj, koji je iz njega izvodio svoje zahtjeve, morao dokazati sadržaj, vrijeme i mjesto u kom vrijedi to pravo (proces. pravila o teretu dokaza)«; kom. sv. 1. str. 3. i 4. — u sklad dovesti sa poznatim naučanjem, da se u civ. procesualnom (»zivilprozessmässigen«) dokazivanju pravnih zasada u opće ne može govoriti. Dokazivanje dakle, o kojem govori Schey, nije bilo vezano na inače valjana pravila dokaz-

[2]) Schey, Ueber den redlichen u. unredlichen Besitzer, str. 5. i sl.

[3]) Tilsch, na koga se Schey poziva i koga pod navodnim znakom citira, veli na dotičnom mjestu: »Das Recht des ABGB ist eine Synthese der Rechte, die vor dem Gesetzbuche einerseits in den böhmischen Ländern, anderseits in den österreichischen Ländern galten«.

Digitized by Google

noga postupka. Sudac je mogao uporabiti sva stvarno uporabiva sredstva (»Erkenntnismittel«), i ako ih stranke nisu ponudile, te u tu svrhu odrediti što je potrebno. No ovakvo dokazivanje se uopće nije odnosilo na notornu ekzistenciju općega njem. običajnoga prava — ovo je trebao sudac ex offo poznavati.[4])

Dok smo se prije glede značenja t. zv. marginalnih rubrika u zakoniku držali stare regule: rubrica legis non est lex, Schey u svom »uvodu« stvar drugačije shvaća. I one, uči on, spadaju k autentičnom tekstu zakonika. Istina, kaže on dalje, one nisu gledom na formu i sadržaj zakonski imperativi, norme, u smislu Thon-ove i Bierlingove imperativne teorije, te se s toga ni ne mogu smatrati autentičnom interpretacijom (jer i ova potonja je imperativ) i ako se gdjegod marginalna rubrika ne pokriva sa tekstom odnosnoga paragrafa, ne može ona imati prednost. Ali su ipak, veli konačno, marginalne rubrike sastavni dijelovi o. g. z-a, kao što mnoge samo »razjasnjujuće« zasade (»deutende« ili »begriffsentwickelnde«), koje su ipak pravne zasade, te se nesuglasje izmedju njih i ostaloga teksta imade riješiti po pravilima interpretacije u slučaju protuslovlja unutar pravnoga poretka.[5])

Glede toga pripominjem: ono starije shvaćanje o marginalnim rubrikama ima mnogo za se. Općenito je poznato, da su marginalne rubrike sastavljene po Zeiller-u. Nije vjerojatno, da bi redaktori u svojoj poznatoj točnosti i savjesnosti, prepustili ovaj rad Zeiller-u (uz sve poštovanje prema njemu), kad bi oni ove rubrike smatrali jednakopravnim zakonskim tekstom.[6]) — Karakteristično je nadalje, da te marginalne rubrike nisu došle u uglednu »Justizgesetzsammlung«. Ovoj je zbirci naime bila svrha jur publicirane (u tadašnjem smislu riječi) zakone u autentičnim tekstovima koncentrirati i time spriječiti, da se na njih zaboravi (Pfaff-Hofmann, Komm. I. str. 137. N. 53). Čini se dakle, da sastavljči te zbirke nisu smatrali marginalne rubrike kao zakonski tekst. — Konačno ne smijemo iz vida pustiti od Ehrenzweiga[7]) napomenuti »Hofdekret« od 5. oktobra 1804., gdje se izrijekom veli: rubrica legis non est lex. Držim, da ovaj dvorski dekret nije ukinut u Austriji stav. 4. uvod. patenta od 1811. Marginalne rubrike se, istina, nalaze u o. g. z-u, ali one ipak nisu »predmet ovoga gradjanskoga prava« u »smislu citiranoga stavka 4. uvod. patenta. Vidi i § 1. o. g. z-a.

Nego recimo, da svi ovi izvodi ne stoje, ipak se ne bih mogao u svemu složiti sa onim što Schey veli. Tako kad kaže: »...« allerdings sind sie (scil. die Marginallen) nach Form u. Inhalt nicht Gesetzesbefehle, Normen im Sinne der Imperativtheorie Thons u. Bierlings....«). S time valjda pisac ne će reći, da se pojmovi: »Norm«, naravski »Rechtsnorm«, i »Befehl« ter pojmovi »Imperativ« i »Befehl«

[4]) Windscheid, Pand. § 2. N. 2, § 14. in f., § 17. u i kod N. 2.

[5]) Tu se naš autor poziva na Somló-a, Juristische Grundlehre, str. 186 i sl.

[6]) Kastner, Zur Gesetzestechnik des ABGB. u Festschrift zur Jahrhundertfeier des ABGB, str. 546.

[7]) System, 6. izd., I. str. 67.

Digitized by Google

— sve to u Bierling-ovom smislu — pokrivaju. Protiv toga se i sâm Bierling ogradjuje.[8]) — Nadalje veli Schey slijedeće: »Nichtsdestoweniger aber sind sie — nähmlich die Marginalien« — »Bestandteile des ABGB, wie so viele bloss deutende u. begriffsentwickelnde Sätze, die doch Rechtssätze sind...« Prema tomu, u savezu sa gore rečenim, razlikuje Schey izmedju »Rechtssatz u. Rechtsnorm«.[9]) Nego o tom se mnijenja razilaze, te na pr. i Somló u svojoj glasovitoj knjizi, na koju se i naš autor poziva[10]), naglašuje, da su »Rechtssatz« i »Rechtsnorm« identični pojmovi, te da vazda možemo mjesto »Rechtsnorm« reći »Rechtssatz«.[11]) — Glede t. zv. »begriffsentwickelnde Rechtssätze« veli pak Somló: da li je u kojoj od pravne vlasti (»von der Rechtsmacht«) potjecajućoj zasadi sadržana u opće norma ili nije, to je quaestio facti. Time je riješeno i pitanje o znamenovanju i važnosti t. zv. »begriffsentwickelnde Rechtssätze«. I ove ne smijemo, kao što u opće zasade pravne vlasti, istrgnuti iz njihovoga saveza te promatrati same za se, već ih valja sa ostalima dovesti u vezu. Ako to potonje uspije, onda i ove zasade participiraju na logičnoj strukturi ostalih zasada i time se kao norme ukazuju.[12]) I one sadržavaju u tom slučaju zahtjev (»Forderung«), da u njima definirane izraze treba uvijek u odredjenom smislu razumjeti.[13])

Ja bih, kad bi i stajao na po Schey-u akceptiranom razlikovanju normâ i pravnih zasada, ipak rekao da niz marginalijâ nalazećih se u našem zakonu (i ako su one, kako to Schey uzima, sastavni dio o. g. z-a, njegov autentični tekst) sadržaju imperative. Tako na pr. one rubrike pred §§ 318., 319., 323., 602. i 1055., 1056. i 1059. U drugu ruku ne bih mogao veliku većinu naših marginalija (stojeći i dalje na Schey-evom stajalištu) uvrstiti u t. zv. »begriffsentwickelende Rechtssätze«, držeći se u tom značenja, koje ovim pravnim zasadama pridavaju Regelsberger, Windscheid, Bierling, Somló — osim da se postavimo na stanovište, da je konačno svaka riječ u zakonu ponekuda »begriffsentwicklend« ili bar »deutend«. Nešta slično veli i Somló, kada, govoreći o legalnim definicijama, kaže »dass schliesslich in jedem Wortge-

[8]) Bierling, Juristische Prinzipienlehre I str. 27. N. 3. i Somló, Juristische Grundlehre str. 209.

[9]) Vidi i njegov citat na str. 16. N. 120: Hold-Fernek, Die Rechtswidrigkeit, str. 107. i sl. I Tuhr, Enzyklopädie VII (2. izd.) str. 5. razlikuje »Rechtsnorm« i »Rechtssatz«. Ali prema potonjemu možemo gledom ne logični sadržaj prav. zasada razlikovati: 1) Rechtsnormen (Rsätze, koji sadržaju imperative); 2) rgewährende Rsätze i 3) Hilfssätze. Dok prvi (Hold-F.) razlikuje »Rsätze im Sinne von in den Gesetzen niedergelegten Sätzen und Rsätze im Sinne v. Normen, Imperativen«.

[10]) Vidi gore kod N. 5. Somló ali na cit. mjestu veli: »Die in der Form einer Legaldefinition ausgedrückte Norm ist also einerseits um nichts weniger verbindlich als andere Normen der Rechtsmacht; sie ist aber anderseits natürlich auch um nichts verbindlicher, als es die übrigen Rechtsnormen sind«.

[11]) Somló, l. c. str. 182.

[12]) Somló, l. c. str. 185 i 186.

[13]) Vidi i od Somló-a cit. mjesto iz Bierlingove Jur. Prinzipienlehre, str. 171—172.

Digitized by Google

brauch des Gesetzgebers gewissermassen eine, sich aus dem Zusammenhange ergebende, stillschweigende Legaldefinition steckt.«[14])

Konačno: Schey (str. 16. N 119) veli, da se u slučaju nesuglasja izmedju rubrike i teksta, rubrici ne može dati prednost, te se pri tom poziva na Krasnopolskia (Gerichtszeitung ex 1905 str. 15). No ovaj na tom mjestu izrijekom kaže, da u pitanje »autoriteta« marginalnih rubrika ne će da ulazi. Iz dotičnoga mjesta, rekao bih, prije izlazi, da ni Krasnopolski ne će da ide dalje od staroga pravila: rubrica legis non est lex.

Interesantna je Schey-eva opaska o tom, koje znamenovanje imadu za kodifikaciju o. g. z-a Martini odn. Zeiller. I u najnovijem Ehrenzweigovom sistemu[15]) nailazimo na tvrdnju, koja je ostalom već starijega datuma, da se zapravo Martini (ako itko) ima smatrati sastavljačem o. g. z-a, dok su redaktori (Zeiller i dr.) bili u mnogom samo revizori. Meni se je od vajkada činilo, da je premalo reći za Zeiller-a, da je bio samo revizor zakonika. Schey po svojem običaju, važući i mjereći sve što govori pro i contra ove teze, lijepo veli, da ne smijemo biti nepravedni sa nasljednicima Martinijevim i reći, da su Zeiller i njegovu suradnici bili samo revizori a ne sastavljači o. g. z-a.[16])

U svom prijegledu literature Schey ne spominje cijelu književnost, a i od onih djela koja navodi, samo glede gdjekojih sa par markantnih riječi izražava svoj sud. Tako je primjerice kratko ali izvrsno ocijenio Wolffov nacrt. Ova knjiga u istinu sadržaje više nego li bi se od njezine kratkoće i po njezinom naslovu očekivalo. Dakako da bi nas, koji do Schey-evoga suda toliko držimo, osobito interesiralo, da o svakom navedenom djelu čujemo njegovo mnijenje. Naravski da i ona šutnja ima svoje značenje. Meni se ali ipak čini, da bi zaslužila primjerice izvrsna knjiga Krasnopolskijeva ili sa tolikim trudom i konciznošću sastavljen Anders-ov nacrt nasljednoga prava bar jednu pohvalnu riječ. U drugu ruku opet rekao bih da je naš autor prestrogi sudac kad kaže, da od knjiga nenjemačkih zaslužuju »uvijek još da se spomenu« dvije poljske knjige (Tillova i Zollova) i jedna madjarska (Sághy-eva). A što je sa Tilschovim češkij pisanim općim dijelom općega gradjanskoga prava? Tilsch je bio, može se bez pretjerivanja reći, jedna zvijezda na češkom »pravničkom nebu«. Konačno nije se smjelo, držim bar, mučke prijeći preko nekih prvorazrednih monografija velikoga stila, recimo preko Randinoga posjeda i vlasništva, koje su u ostalom njemački pisani. Ta Randa je bio jedan od klasika austr. civilistike i ja ne vjerujem, da će Schey u svojoj izradbi posjeda, koju je u ovom tumaču preuzeo, moći šutnjom prijeći preko Antonina Randе.

[14]) Soml6. lc. str. 187.

[15]) System. VI. izd. § 5. str. 28. Vidi i V. izd. § 3., N. 8. i IV. izd. § 3. N. 1. e.

[16]) Vidi o Zeiller-u: Pfaff-Hofmann, Kom. I. str. 53. N. 280. (Rottenhann o Zeilleru). Zatim Coulon u Festschrift str. 342, rasprava: »Mathias Wilhelm Edler v. Haan, Ein Lebensbild«. (Haan u svojoj predstavci na cara zove Zeillera sastavljačem (»Verfasser«) o. g. z-a.)

Digitized by Google

Obraćajući se sad na rad drugoga suradnika ovoga komentara, poznatoga i vrlo odličnoga prof. P i s k a, zaustaviti ću se samo kod njegovoga tumačenja § 2. o. g. z-a (»Ignorantia legis nocet«). Činim to s razloga, jer se baš ovdje P i s k o v i izvodi u mnogom razlikuju od onoga, što o tom predmetu nalazimo u dosadašnjim komentarima. Pisac na tom mjestu veli u glavnom ovo: 1. Paragraf 2. sadržaje — u ostalom samu po sebi razumljivu — pravnu zasadu, da neznanje zakona ne priječi njegovu uporabu. 2. Obično se to izražava u zakonima tako, da se veli: bludnja glede zakona (»Gesetzesirrtum«) ne ispričava. No to je samo obrazloženje gornje pravne zasade, koje je ali stvarno i logično neispravno. 3. Zasada da neznanje zakona ne priječi njegovu porabu, ne sadržaje u sebi i pravnu zasadu, da bludnja glede povrijedjenoga zakona (njegovoga opstanka i sadržaja) ne isključuje pravne posljedice, (»die Unrechtsfolgen«) koje su skopčane sa kulpoznom povredom takovoga zakona. 4. No naš § 2. sadržaje ovu zasadu, dakle kod povrede zakona, krivnja neznanjem povrijedjenoga zakona nije isključena. 5. Ali iz § 2. našega zakona ne slijedi, da se uopće u svim slučajevima, u kojima je krivnja za bludnju (»Verschulden am Irrtum«) pravno relevantna — imade bludnja u pravu uračunati kao kulpozna bludnja. Tako u glavnom P i s k o.

Držim da ne će onima, koji su upućeni na komentare, biti baš lahko slijediti autora u njegovim izvodima (na 6 strana velikoga formata l. c. str. 70—76). — Nadalje: pisac veli (str. 73., 3) da je na osnovu propisa § 2. o. g. z-a kao neispričiva samo bludnja glede p o v r i j e d j e n o g a zakona i da je svaka druga bludnja glede zakona, uslijed koje ne možemo razabrati protupravnost našega ponašanja, jednaka odnosno ispričivosti crroru facti. P. opetovano govori o povrijedjenom z-u (»verletztes Gesetz«) i operira s time u svojim izvodima, a na cit. mjestu — što je i potrebno — izrijekom kaže, što se pod tim ima razumijevati: zakon koji učinjeno djelo zabranjuje a propušteno nalaže. No ova tvrdnja jest u vezi sa razdiobom propisa prav. poretka, prema kojoj lučimo zapovjedi i zabrane od ostalih pravnih zasada. Prema tomu je njezin teoretski fundament toliko čvrst, koliko i ona nauka o vrstama prav. zasadâ gledom na njihov logični sadržaj.[17]) — Zasada po autoru gore pod 5. izrečena takodjer ne zaslužuje, mislim, gledom na koncepciju i formu prednost pred onom, koja se odavna u teoriji i praksi spominje ter glasi: iz § 2. o. g. z-a slijedi, da se zakon primjenjuje bez obzira na neznanje onoga, koga se tiče (»des davon Betroffenen«), ali iz § 2. ne slijedi, da je takvo neznanje, već po sebi krivnja. Da praksa u tom koleba, tomu je razlog tekstacija § 2., koja kao da obuhvaća i ovdje negiranu zasadu. Taj fakat slabi dakako jednako i piščevu formulaciju kao što i moju ovdje navedenu, a jur odavno poznatu tezu.[18]) — Konačno: Da p. dokaže svoju gore pod 4. spomenutu zasadu, poziva se on i na historiju redakcije o. g. z-a. U današnjem §-u 1299. je naime prvobitno također stajalo, da se neznanjem z-a ne može nitko ispričavati. To je, veli p., izostavljeno valjda za to, jer se je gie-

[17]) I izraz »Gesetzesv e r l e t z u n g« je osporen u onoj oblasti prav. nauke, koja se bavi osnovama prava. Vidi B i n d i n g. W o l f f (Verbotenes Verhalten) str. 179. u i kod N. 4. »Jedenfalls ist es schief — veli W o l f f — von einer Verletzung des objekt. Rechts zur sprechen«. Drugačije B i e r l i n g, l. c. III. str. 180. N. 11.

[18]) V. S c h e y-evo izdanje o. g. z-a (21.) ad § 2. (N 1.).

Digitized by Google

dom na § 2. samo po sebi razumljivim smatralo. Da pak dokaže p. svoju gore pod 5. spomenutu zasadu, tvrdi on, da ona slijedi iz uvrštenja §-a 2 u propise o vrelima, dakle da zakonodavac nije htio u §-u 2. postaviti općenito pravilo o bludnji ili o krivnji već samo pravilo o dejstvu z-a. (Vidi str. 72. i 74.) Nego čini mi se, da u tim obrazlaganjima nema potpune kongruencije. Ako je odnosno teze pod 4. rečeno, da je onaj pasus u starom §-u 1299. za to suvišan, jer da već po §-u 2. krivnja neznanjem z-a nije isključena; onda se to kosi sa tvrdnjom odnosno teze pod 5., da naime § 2. ne sadržaje ustanove o krivnji. Ako pak uzmemo, da je onaj pasus u §-u 1299 za to suvišan, jer već § 2. sadržaje pravilo, da z. dolazi do uporabe bez obzira na neznanje; onda time nije dokazano ono šta se je htjelo dokazati, da naime u slučaju povrede z-a, krivnja neznanjem z-a nije isključena.

U opće bih rekao, da bi se čitalac mogao lakše informirati u glavnom o značenju §-a 2. o. g. z-a iz pregnantnih i kratkih izvoda o tomu (recimo) kod Ehrenzweiga 6. izd. § 10. V. A ipak imade baš komentar da bude neki priručnik i vademecum za juristu u njegovoj borbi i nevolji, koju mu kod rješavanja sporova svakidanji život i praksa donosi. Tim dakako ne bih htio ni najmanje da podcijenim umne i (u dobrom smislu) dialektičke izvode autorove.

Već sam gore uvodno napomenuto, da kod izradbe tumača sudjeluje veliki broj odličnih jur. stručnjaka i da nas izdavač uvjerava, da usuprot toga jedinstvo djela ne će trpjeti. Ipak izgleda, da ovo potonje barem u ovom svesku nije potpuno uspjelo. Tako primjerice upućuje tumač (str. 15. al. 3) glede stupanja o. g. z-a u krepost na teritorijima bivše monarhije koji su ponovno ili novo stečeni, na tumačenje uvodnog patenta od 1811. Alj na str. 31., gdje se govori o valjanosti o. g. z-a gledom na teritorij, nailazimo i opet samo na pasus koji kaže, (str. 31. al. 2), da je kasnijim zakonima prostorna valjanost protegnuta na novo ilj ponovno stečene teritorije. Na jednom i drugom mjestu poziva se tumač, u N. 109. (str. 15.) i u N. 21. (str. 31.), naprosto na Pfaff-Hofmannov Komm. I. str. 39.; u N. 109. i na Manzovo izdanje str. 4.

Na str. 16. (al. 2. na koncu) veli tumač — čini mi se bar[19]) — za legalne definicije, da nisu ni više ni manje obvezatne, nego li druge pravne zasade. Na str. 41. (al. 2.) se pak veli: »da li § 1. sadržaje samo logički sud o značenju pojma gradjanskoga prava, koji ne veže ni znanost ni kod primjenjivanja prava, ili taj § sadržaje obvezujuću odredbu — od toga apstrahiramo«.

I pasus na str. 18 (al. 1.), u kom se veli da je o. g. z. načelno iz svoga sadržaja izlučio sve, što ne spada u područje općega privatnoga prava, te se zadovoljava sa uputom na opstanak takvih norma — nije, bar potpuno, kongruentan sa mjestom u tumaču na str. 29 (toč. 1.), na kojem se kaže, da o. g. z. sadržaje propise, koji leže izvan njegovoga područja naročito da nailazimo u zakonu (»an manchen Stellen«) na procesualne propise (v. na pr. §§ 907. 105. 134.).

[19]) Povodeći se za Somlóm. Vidi gore.

Digitized by Google

No svi ti prigovori, u koliko i stoje, jesu doista neznatne malenkosti prema inače upravo odličnoj sadržini onih odlomaka ovoga komentara, koje sam ovdje uzeo kao predmet svoga razmatranja.

Zagreb, početkom maja 1928.

Ivan Maurović.

André Nicolayévich Mandelstam, La conciliation internationale d'aprés le pacte et la jurisprudence du Conseil de la Société des Nations.

(Extrait du Recueil des cours de l' Académie de droit international á La Haye). Paris, Hachette, 1927. — str. 316.

Već je na ovom mjestu (»Mjesečnik«, 1926., str. 548.) spomenuta jedna odlična rasprava poznatoga ruskoga učenjaka Andreja Nikolajevića Mandelstama. Živući u emigraciji u Parizu, gosp. Mandelstam eto već kroz nekoliko godina dobiva častan poziv, predaje na akademiji za medjunarodno pravo u Haagu. Knjiga, o kojoj je danas riječ, plod je toga rada. Njome je pisac u proširenoj obradbi priopćio jedan dio svojih predavanja, održanih na toj akademiji u ljetu god. 1926. U njoj je obradio formalnopravnu stranu djelovanja Savjeta Društva Naroda u medjunarodnim sporovima, počevši od njegova osnutka do god. 1926. U tom je vremenu bio rješavan čitav niz sporova pred raznim organima D. N., pa se iz nastale judikature mogu već izvesti neka načela u primjeni propisa članova 10.—18 pakta. Mandelstam se ograničuje tek na one sporove, koji su rješavani po Savjetu D. N., ili uz njegovu suradnju, a po postavljenoj si zadaći ne bavi se slučajevima, koji su riješeni arbitražom ili pred sudištem u Haagu. Po tom se razlaganja piščeva uglavnom odnose na članove 11., 12., 15. i 17. pakta, ali su zato odredbe tih članova, i sa teoretske strane i u pogledu njihove primjene u praksi, temeljito proučene. Pisac je u tom pravcu zaista potpuno uspio i dao je potpuno jasnu sliku procesualne strane tih propisa. Nasuprot nije mu bila zadaća izvesti iz brojnih obradjenih slučajeva zaključke materijalnopravne naravi. Slušači akademije za medjunarodno pravo imali su prilike čuti o tim pitanjima od drugih predavača i u drugom savezu.

Djelo je razdijeljeno na 6 poglavlja. U I. poglavlju pisac ispituje nadležnost D. N. ratione personae. Ta nadležnost može se odnositi koji na članove D. N. toli i na nečlanove. U prvom slučaju mogu spor iznijeti same stranke sporazumno (čl. 12.), ili jedna od stranaka (čl. 11. i 15.) ili pak drugi članovi D. N. (čl. 11. st. 2.). U drugom slučaju, t. j. kada bar jedna od stranaka u sporu nije član D. N. (čl. 11. i 17.), može taj spor formalno iznijeti pred Savjet samo član D. N., a nečlanovi mogu dati inicijativu tek posredno, davajući Savjetu i članovima D. N. obavijest o sporu ili o nastaloj pogibli za svjetski mir. Pisac ispituje sve te razne mogućnosti pa najprije proučava i tumači odnosne odredbe pakta, a onda iscrpljivo prikazuje pojedine slučajeve, kojima se D. N. do sada bavilo, te iz njih izvodi načelne zaključke.

U II. poglavlju raspravlja se o nadležnosti D. N. ratione materiae. I ako pakt ne sadržaje nikakovih izravnih odredaba o stvarnoj nadležnosti u medjunarodnim sporovima, ipak imade jedna odredba koja isklju-

Digitized by Google

čuje nadležnost Savjeta u stvarnom pogledu. To je glasoviti stav 8. člana 15. pakta, koji je u neku ruku ostatak rezervativnih klauzula prijeratnih ugovora. Pisac ispituje domašaj te odredbe o isključivoj nadležnosti država na temelju konkretnih spornih slučajeva. Kod toga je osobito zanimljivo i opširno obradjen spor radi alandskog otočja. Pisac na koncu dolazi do zaključka, da se granica »isključive nadležnosti« može odrediti tek od slučaja do slučaja, jer razvoj dovodi do sve većega ispreplitanja medjunarodnih interesa. U ostalom zagovara, da se odredba stava 8. čl. 5. pakta ukine kao jedno od zadnjih i vrlo opasnih sredstava narodnoga egoizma; no dobro primjećuje, da je to vrlo dalek cilj i da će biti teško postići ga.

III. poglavlje obradjuje odnos D. N. prema specijalnomu političkomu organu glavnih savezničkih sila, kojemu su pojedinim odredbama mirovnih ugovora povjerene izvjesne zadaće u pogledu provedbe tih ugovora, t. j. prema poklisarskoj konferenciji. Bilo je u praksi mnogo sporova, koji su rješavani po Savjetu i po konferenciji. Mandelstam ispituje sve te slučajeve, bilo da su spor rješavala oba tijela zajedno, bilo da je konferencija predala spor na rješenje Savjetu D. N., bilo napokon da je konferencija odlučila u sporu, za koji bi bio nadležan Savjet. Isporedbom dolazi do zaključka, da su metode rada D. N. nadmoćne i da vode s većom sigurnošću do uspjeha i do mirnoga rješavanja sporova.

IV. poglavlje bavi se samim postupkom pred Savjetom D. N. Najprije se govori o odredbama, koje ravnaju tečaj postupka, a zatim se podrobno izlažu mjere, kojima se Savjet služi, da postigne izravnanje spora. Napose je opširno govoreno o pravu Savjeta, da zatraži mišljenje stalnoga suda medjunarodne pravde. Na temelju tumačenja člana 14. pakta i brojnih slučajeva iz dosadanje prakse riješeno je napose i pitanje, da Savjet ne treba pristanak stranaka za traženje mišljenja i da Savjet nije na to mišljenje vezan, bez obzira na držanje stranaka. U ovom poglavlju raspravljeni su takodjer slučajevi, gdje je Savjet u rješavanju predloženoga mu spora vršio ulogu arbitra. Napokon je pisac ocrtao duh koji prožima djelovanje Savjeta kod izravnavanja sporova, prikazavši potanje dva spora: poljsko-litavski spor o Vilni i grčko-bugarski sukob.

U V. poglavlju izlažu se učinci postupka pred Savjetom, pa kod toga prolazi pisac sve kombinacije, koje mogu nastati prema okolnosti, je li izvještaj Savjeta primljen jednoglasno ili sa većinom glasova, te je li jedna od stranaka prihvatila zaključke izvještaja ili ga nijedna stranka nije prihvatila. U tom pogledu raspravljeno je i pitanje, kakovo je stanovište zauzimala poklisarska konferencija prema rješenjima D. N.

Kratko zaključno (V.) poglavlje radi o rijetkim slučajevima spora pred skupštinu D. N.

Priopćeni sadržaj djela pokazuje, da je pisac svoju zadaću riješio na vrlo dobar način, iscrpivši sustavnom obradbom cijelo gradivo, koje se na predmet odnosi. Uz jasnoću i eleganciju stila odlikuje se i ovo najnovije Mandelstamovo djelo juristićkom oštrinom te logičnošću i kratkoćom prikazivanja, koje je u svim svojim dijelovima prožeto dubokim poznavanjem predmeta. U tehničkom pogledu treba osobito pohvaliti, što pisac u bilješkama navodi per extensum ili u izvacima izvorni tekst

Digitized by Google

pojedinih važnih dokumenata svagdje, gdje mu se to čini potrebnim. Time je polučio, da je u samom izlaganju uvijek mogao ostati kratak, a ipak daje mogućnost potanjega upoznavanja dotičnih pitanja.

Eksegetično razmatranje pakta D. N. je tek u početku razvoja. Mandelstamova knjiga je po tome dvostruki dobitak u pogledu tumačenja onih članova pakta, koji su u njoj raspravljeni. To je tumačenje u Mandelstama uvijek točno i temeljito obrazloženo sa mišljenjima drugih priznatih teoretičara i praktičara. Karakteristično je kod toga za pisca, da se njegovo mišjenje u svakom slučaju priklanja onomu shvaćanju, koje omogućuje mirno rješavanje sporova i suradnju medju narodima. Zato pisac naglašuje načelo medjusobne zavisnosti svih naroda i prvenstvo interesa medjunarodne zajednice; zalaže se za pravo i pravednost, te opetovano zagovara što jače proširenje djelovanja D. N. Visoki i plemeniti duh piščev očituje se osobito, dok energično prosvjeduje proti stvaranja gotovih činjenica (fait acompli) i dok se ne zadovoljava formalnim razlozima, kojima se je više puta nastojalo ispričati slab nastup D. N. u nekim sporovima. Ipak je i sam pisac vrlo blag prema djelovanju D. N.; hvali metode njegova rada, s veseljem podvlači njegove uspjehe, a neuspjehe nastoji pokriti. Tu je pisac očito subjektivan, no treba se sjetiti, da samo vjera i pouzdanje može ojačati D. N. A u tom je pravcu odličan ruski učenjak učinio vrlo mnogo, koli svojim djelovanjem na Akademiji u Haagu, toli svojim dosadanjim raspravama.

Dr. Juraj Andrassy.

Dr. Fedor Nikić, Lokalna uprava Srbije u 19. i 20. veku. Oblast — okrug — srez. Beograd, 1927, str. VIII—396.

Ovim svojim opsežnim djelom gosp. Nikić, profesor sveučilišta u Subotici, je dao povijest lokalne uprave u Srbiji od njenih početaka pa do pred svjetski rat. U svojem opisu slijedi on svaku fazu razvitka teritorijalnih jedinica lokalne uprave, oblasti, okruga i sreza (o općini govori u posebnoj knjizi, koja se nalazi u štampi). Oblast se u Srbiji pojavljivala tek na mahove, i to za vrlo kratko vrijeme, pa su temelji teritorijalne podjele uvijek bili srezovi i okruzi, ali se njihovo uredjenje neprestano mijenjalo.

Piščeva je namjera bila objasniti povijest organizacije lokalnih samoupravnih jedinica u Srbiji idejama, koje su se u pitanju te organizacije javljale počevši od godine 1804., pa sve do ulaska Srbije u sastav države Srba, Hrvata i Slovenaca. Cilj mu je bio pokazati, »da je Srbija sa srpskim plemenom, ulazeći u sastav SHS unela svoja shvatanja na uredjenju države, — jedinstvena država na osnovi parlamentarizma i lokalnih samouprava«.

Djelo je razdijeljeno na niz nejednako velikih poglavlja. Uvod daje kratku preglednu sliku čitavoga prikaza. Zatim se na nešto preko dvije stranice govori o odnosima za vrijeme Turaka. U daljim poglavljima prikazuju se nazori pojedinaca i stranaka na pitanje lokalne uprave i samouprave (a kod toga i na temelje državnoga uredjenja uopće) i prati se razvitak organizacije okruga i srezova. Tu se redaju poglavlja o Karadjordju, knezu Milošu, ustavobraniteljima, knezu Mihailu, liberalima, Sve-

Digitized by Google

tozaru Markoviću, narodnjacima, naprednjacima, radikalima i kralju Aleksandru. U svakom se poglavlju opisuje po jedan odlomak iz povijesti organizacije teritorijalnih upravnih jedinica. Pisac iznosi velik materijal, koji nastoji pregledno razvrstati i prikazati. U daljnja dva poglavlja iznosi se razvoj poslije godine 1903. (zakon o uredjenju okruga i srezova od 18. ožujka 1905. pa zmjene i dopune toga zakona). Posebno poglavlje je posvećeno pogledima socijalne demokracije na samoupravu. Iza toga raspravlja pisac, zašto nije Srbija imala samoupravu u okruzima i srezovima, a na koncu donosi neke zaključke i poglede na cjelokupni razvoj. U dodatku pisac je radi uporedbe posvetio nekoliko riječi prilikama u Hrvatskoj i prikazao je u kratkim crtama sustave lokalne uprave u Engleskoj i Francuskoj. Opsežnost knjige i činjenica, da je pisac morao ići neutrtim putevima i da je iznio mnogo nepoznatoga gradiva, morat će privući svakoga istraživaoca srpskih prilika, da posegne za tim djelom. Njegov je sadržaj vanredno informativan, a kod čitanja imamo dojam, da je pisac uložio napose veliki trud i marljivost, kako bi sakupio i iscrpio cijelu iole pristupačnu gradju. U tom pogledu ide pisca puna hvala.

Pisac je sebi postavio vrlo tešku zadaću i mora se sa žaljenjem reći, da tu zadaću nije u punoj mjeri izvršio. Po riječima uvoda je djelo imalo iznijeti povijest ideja o samoupravnom uredjenju, koje su se u Srbiji javljale i razvijale tečajem XIX. i XX. vijeka. Nehotice pomišlja se kod čitanja tih lijepih uvodnih riječi na uzorne radove Diceya ili Zweiga, a posveta djela profesoru Slobodanu Jovanoviću daje nam pravo, da očekujemo prikaz, savršen po obliku i po sadržaju. Medjutim u knjizi nije posvećena glavna pažnja temeljnim idejama, već se pisac gubi u opisivanju razvoja organizacije upravnih teritorijalnih jedinica i rada na zakonodavnom mijenjanju te organizacije. Tu se nižu bezbrojni detalji, ispripovijedani u glavnom hronološkim redom. Gradja je nadvladala pisca: rijetko kada poredana je ona tako, da bi čitaocu bilo olakšano razlikovanje bitnih momenata od sporednih. Pisac to i sam osjeća, pa zato na koncu svakoga poglavlja opetuje glavnije misli, ali ni tu nije uvijek sretne ruke. Ima dosta vrlo dobrih dijelova u knjizi: najbolje uspjelo je poglavlje o narodnjacima i o njihovu vodji Adamu Bogosavljeviću. Vidi se, da je pisac to poglavlje obradjivao osobitim zanimanjem i ljubavlju. Premda je tako lijepo pisano, to je poglavlje ispalo u sklopu čitavoga djela preglomaznim, a i ono je prenatrpano nevažnim detaljima na štetu općenite slike (tek ovdje je poredak cijeloga gradiva ipak mnogo pregledniji, jer se pisac uživio u predmet). Da je piscu bila nakana izdati gradju za povijest samopravne organizacije u Srbiji, ne bi to smetalo, ali namjera mu je bila napisati povijesni prikaz ideja (ideengeschichtliche Darstellung, rekli bi Nijemci), a tu valja paziti na ravnotežu pojedinih djelova. No i bez uporedbe s tim poglavljem čine se prva poglavlja prekratkima, možda ne po broju stranica, ali svakako po sadržaju: i ovdje se opaža štetno prevladavanje detalja. Tako na mnogim mjestima u poglavlju o narodnjacima opažamo, da nam je pisac ranije ostao dužan prikazati neke vrlo zanimljive i važne pojedinosti.

Možda je pisac uopće imao krivo, što je podjelu prikaza na poglavlja proveo hronološki. Knjiga ima da prikaže ideje, a ideje živu i isprepliću

Digitized by Google

se bez obzira na hronološku razdiobu. Sam pisac nagoviješta na str. 190. jedan sustav, koji bi mi se činio daleko prikladnijim za osnov rasporedbe cijeloga prikaza (već po tom, što nema toliko perioda i faza.) Nu pisac polazi još dalje, pa u svakom od poglavlja nabraja neke periode i faze. Nepunih 10 godina Karadjordjeve vlade je pisac razdijelio na 3 periode i 8 faza, Miloševu vladu na 2 periode i 5 faza, itd.

Za povijest ideja valjalo bi bilo uočiti još dvije stvari: 1. skup ideja, preuzetih iz prošlosti, 2. upliv ideja izvana. Na prvo pisac uopće kao da nije mislio. U protivnom slučaju već bi poglavlje o vremenu Turaka bilo bezuvjetno znatno dobilo na opsegu. Ako ništa drugo, a to bi svakako na tom mjestu bilo valjalo prikazati narodnu i vjersku organizaciju Srba i upravnu organizaciju tursku, jer su one bez sumnje u prvim počecima vrlo jako utjecale na predočbe o uredjenju države i njezine uprave. Nadalje — spomenimo samo najvažnije — ne da se gotovo ni zamisliti, da ne bi pravoslavna crkva i njena nauka baš nikako djelovale na stvaranje i razvitak ideja o temeljima državnoga ustrojstva, zahtijevajući jaku vojnu snagu i centralnu upravu. Jednako nije skoro nikaka pažnja posvećena idejama, koje su došle izvana. Valjalo je bar donekle napomenuti te strane uplive, ali napose nije se smjelo zaboraviti na udio Srba iz Vojvodine u izgradnji ideja u Srbiji. Srbi u Vojvodini i u Hrvatskoj poznavali su neke oblike samouprave, koji su i u Srbiji našli odjeka. Kada se n. pr. spominje ideja o uvedenju županija (str. 228.), bilo bi prirodno sjetiti se, odakle ta ideja (Nedvojbeno je madjarska organizacija županije mnogo toga preuzela iz staroga slavenskoga prava, a i ime nas puti na to; ispor. Mažuranić, Prinosi, str. 353., Timon, Ungarische Verfassungs- und Rechtsgeschichte, II. izd., str. 142.). I u svom najboljem odlomku pisac se dao zavesti kod tvrdnje, da je Bogosavljevićev pokret samonikao, srpski narodni pokret. Ta apodiktička piščeva tvrdnja ne može stajati u cijelosti, a svakako je Bogosavljević svoje ideje dobrim dijelom stekao za vrijeme svoga studija i tu valja tražiti dodir toga pokreta u idejnom pogledu s pokretima Zapada. (Pisac u ostalom to i nabacuje na str. 188., ali je ostao dužan izložiti nagoviještene idejne veze).

Posebno je pitanje, je li pisac dobro učinio, što je o srezu i okrugu govorio u ovoj knjizi, dok o općini govori u drugoj, istovremeno napisanoj knjizi. Držim, da je to za povijest i d e j a o samoupravi loš način prikazivanja, jer se gubi cjelovitost.

Mnogi dobri zaključci, umjerene opaske i usporedbe u detaljima opet samo povisuju zahtjev čitaoca, da i konačni zaključci knjige budu bez pogrješke. Čitajući izvrsne zaključke, zašto u Srbiji nije bilo samouprave (str. 351. ss.), mi bismo želili, da je pisac neke od tamo nabačenih točaka već u tečaju svojih ranijih izvoda na svojem mjestu podrobnije raspravio (Tu se vidi, da je raspodjela djela štetno djelovala). Tako nam se zaključci piščevi čine u neku ruku neutemeljenima. Svakako glavni zaključak, da je Srbija donijela u novu državu ideju parlamentarizma i lokalnih samouprava (str. VII. i 365.), djeluje nešto nenaravno nakon konstatacije, brojnim razlozima poduprte, da pravi parlamentarizam i samouprave nisu nikada privedeni u život, a da nije u Srbiji ni bilo uslova za njih. Teško je onda u tome pravcu govoriti o idejnom mirazu, što bi ga »srpsko pleme« bilo imalo donijeti u ujedinjenu državu. Za samoupravu (kao i za parla-

Digitized by Google

mentarizam) zagrijavali su se pojedinci, a u najboljem slučaju stranke. Zahtjev za samoupravom je bio sredstvom opozicije, da istrgne vladi iz ruku bar jedan dio vlasti. Zato stranke, koje su iz opozicije došle na vladu, brzo napuštaju svoje radikalne osnove. Sam narod nije ni znao za samoupravu. Pisac mu pridaje — bez obrazloženja — težnju za lokalnom samoupravom (str. 355.), gdje bi se prije dalo govoriti o nediferenciranoi i primitivnoj težnji za neograničenom slobodom, koju pisac i spominje (str. 354.), ali ju ne upotrebljuje u svojem konačnom zaključku.

Već je spomenuto, da kod čitanja knjige dobivamo dojam, kao da se pisac izgubio u obilju gradje, koju je tolikom mukom sakupio. Medjutim mnogi lijepi sudovi i izvodi tečajem cijeloga djela, pa pojedini uspjeli odlomci (posebice onaj o Bogosavljeviću) dokazuju, da bi se pisac bio mogao vinuti nad gradju i svladati ju. Koji je razlog, da u tom nije uspio, ne da se reći. Neke okolnosti upućuju na to, da se pisac suviše požurio s izdanjem knjige. U njoj imade mnogo neizgladjenosti i u pogledu obradbe i u pogledu stila, a nalazi se i podosta jezičnih griješaka. Način, kako je navedena književnost nije rukovodjen nikakim jedinstvenim načelom. Gdjegdje su — kao u brzini — samo nabacana imena autora bez navoda djela (str. 329., 330.), a drugdje navedena su bez potrebe neka strana djela (str. 82., 141.). Na tu okolnost ima se svesti i to, što se pisac često opetuje i gubi u detaljima. Neugodno se n. pr. doima, kada se na str. 77. u razmaku od 12 redaka opetuje, da sreski načelnik ne stoji neposredno pod ministrom, već pod okružnim načelnikom. Napokon i ograničenje pisca na suho prikazivanje vanjskih pojava, a osobito ignoriranje idejnih veza sa prošlošću i sa stranim zemljama, očit su dokaz, da si pisac nije uzeo vremena, da proradi veliko, sigurno s vanrednim ličnim trudom sakupljeno gradivo.

Potrebno je pitanje, je li pisac uvijek ispravno prikazao stvar. Po gdjekoje odstupanje od prikaza gosp. Slobodana Jovanovića značilo bi tek samostalnost u prosudjivanju. Ali možda se ima pripisati političkoj orientaciji pisca zanosito prikazivanje seljačkoga pokreta i njegovo napadno odjeljivanje od radikalne stranke. Nu svakako se na mjestima dade zamijetiti, da pisac nije stalan u upotrebi pojedinih općih pojmova, ili bar da te pojmove upotrebljava na svoj način, s kojim se ne bi mogli složiti, n. pr. kada pisac tvrdi, da u Engleskoj nije bilo lokalne samouprave i kod toga govori o pomanjkanju zakonodavne vlasti u engleskim lokalnim upravnim jedinicama (str. 177.), a na drugom mjestu (str. 377.) opet veli, da je u Engleskoj postignuta potpuna lokalna samouprava.

Pisac je tri strane posvetio razvoju u Hrvatskoj. To treba iskreno i duboko požaliti. Pisac je razvoj lokalne uprave u Srbiji ipak prikazao dobro, solidno spremljen na temelju obilne gradje. Ono, što je rečeno o Hrvatskoj, kao da je napisano od oka, bez ikakova pripravnoga studija i poznavanja vrela i literature. Osim toga pisac govori o svemu, samo ne o lokalnoj samoupravi u Hrvatskoj. Samouprava je u Hrvatskoj postojala diljem vijekova i ona je tečajem zadnjih sto godina doživila zanimljivih promjena, pa bi izučavanje toga pitanja zaista moglo roditi opsežnim djelom, kako je to i gosp. Nikić zaželio u uvodu svoje knjige. To više valja se čuditi oskudnim i neispravnim njegovim izvodima, pa se čini — i ako možda bez piščeve krivnje — kao da je pisac onih nekoliko redaka o

Digitized by Google

Hrvatskoj napisao samo za to, da može uz njih smjestiti svoje sudove o političkom držanju Hrvata u zadnjih deset godina i o biti hrvatsko-srpskoga pitanja. Tomu pak nikako nema mjesta u jednom znanstvenom radu — osobito u radu takve vrsti. Svakako je pisac pokazao znatno nerazumijevanje hrvatske ustavne povijesti i hrvatskoga upravnoga ustrojstva. Ako nepoznavanje predmeta nije suzdržalo pisca, te je išao spominjati samoupravu u Hrvatskoj, onda je trebao nešto kazati i o madjarskoj samoupravi u Vojvodini, koja pruža zanimljivih osebitosti, a još prije o austrijskom upravnom sustavu, koij je sa svojim širokim zemaljskim samoupravama stvorio jedan vrlo uspjeli tip decentralizacije i zato zaslužuje osobitu pažnju.

Djelo gosp. Nikića ne odgovara ni njegovim vlastitim nakanama ni našim očekivanjima, ali ono ima vrjednost kao prva iscrpljiva i cjelovita obradba materijala za povijest organizacije upravnih i samoupravnih teritorijalnih jedinica u Srbiji. U tom pogledu moglo bi se djelo nazvati uspjelim, da je pisac više pažnje posvetio navodima vrela i bibliografiji. No i tako će ono dobro poslužiti, a svatko, koji se bude upoznao s obilnim sadržajem knjige, znati će hvalu piscu za trud i muku oko njegova sabiranja.

Dr. Juraj Andrassy.

Pravosudje

a) Gradjansko.

Za dosudjenje ratom prouzrokovane štete privatnom licu nije nadležan redoviti gradj. sud nego upravna vlast odnosno sud za ratnu štetu.

Riešidba stola sedmorice od 10. prosinca 1926. br. 4194.

(Osuda sudb. stola u Z. od 15. siečnja 1925. br. 18290/gr., osuda bans. stola od 3. prosinca 1925. br. 9744).

U parnici M. K. iz Beograda protiv V. B. iz Zagreba tražio je tužitelj od tuđenika odštetu od 18.605 D. za štetu, štono mu ju je počinio tuženik u njegovoj kući u Beogradu, koja je bila dodijeljena na stanovanje tuženiku kao funkcionaru okupatorne vlasti.

U toj je parnici izrekao sudb. stol u Z. osudu, kojom se tužitelj sa tužbom odbija. Banski stol je potvrdio prvosudnu osudu s razloga, što tužitelj nema prava tražiti od tuženika odštetu po čl. 1., 4. toč. 3., 29. i 76. uredbe od 21. lipnja 1920. o naknadi štete prouzrokovane ratom od države, te što nije dokazano, da je oštećenje u kući tužiteljevoj nastalo za vrijeme nastavanja tuženikova i što ratnu štetu naknadjuje vlastita država iz odštete dobivene od države s kojom je stajala u ratu.

Stol sedmorice je povodom ništovne žaobe i izvanrednoga previda tužiteljeva u stvari glavnoj i previda tužiteljeva zbog parbenoga troška **ureda radi ukinuo** po §§-ima 343. i 339 toč. 1.grpp. i po §-u 1. i 47. sudov. obje osude niježestepenih sudova kao ništave. a **tužitelja M. K. uputio s njegovim zahtjevom na nadležnu političku vlast ondnosno na sud za ratnu štetu;** parbene pak troškove u sve tri molbe medju strankama prebio; a to iz ovih razloga:

Tužitelj potražuje naknadu štete, počinjene za vrijeme okupacije bivše kraljevine Srbije po četama austro-ugarske monarhije, a naročito nastale nemarnom i štetnom uporabom njegova stana po tuženiku kao časniku bivše austrougarske vojske kroz vrijeme od oko dvije godine. Medju strankama je neprijeporno, da je tuženiku kao časniku bivše austrougarske vojske po miesnoj komandi iste vojske doznačen bio stan u tužiteljevoj kući, i da tuženik nije sta-

Digitized by Google

jao s tužiteljem u najamnom odnosu. Iz toga slijedi, da su štete na imovini tužiteljevoi nastale uslijed rata po neprijatelju radnjama i postupcima neprijateljskih vlasti i njihovih organa.

Tuženik obzirom na ovaj odnošaj i ratne prilike ne odgovara lično tužitelju prema ustanovama općega građjan. zakonika, jer se po ovom nema taj spor prosudjivati tim manje, što i § 1044. o. g. z. ustanovljuje, da podjeljenje ratnih šteta odrediuju vlasti političke polag osobitih propisa. Odnosi nastali uslijed rata spadaiu u javno pravo, te su već po tom isključeni od sudske djelatnosti, što je građjanski zakon osim u citiranom §-u naglasio i u . 402. o. g. z., u kojem je govor o ratnom plijenu. U koliko pak tužitelj temelji svoj zahtjev na ugovorima o miru, sklopljenim u Sen-Žermenu i Trianonu, to valja primijetiti, da je na temelju ovih izdana uredba o naknadi štete, prouzrokovane ratom, od 21. lipnja 1920. (S. N. br. 141 iz god. 1920.), prema kojoj utvrdjuju, procijenjuju i dosudjuju ratne štete posebni sudovi za ratnu štetu. Valjalo je uslijed toga radi nenadležnosti suda ukinuti suglasne osude nižih sudova i otputiti tužitelja na nadležni upravni postupak.

Parbeni trošak valjalo je medju strankama prebiti s razloga, što je tužitelj doista bio ratom oštećen u svojoj imovini za vrijeme odsutnosti u inozemstvu, te je stoga upućen bio, da se osloni na nepouzdane izvještaje trećih osoba. Osim toga **radi se ovdje o pravnome pitanju, koje uslijed svoje osebujne, ratom izazvane naravi, nije uopće do sad rješavano,** te konačno, što ne predleži ni jedan od uvjeta, navedenih u § 573. grpp., koji bi isključivao preboj parbenog troška. **Priopćio: J. M.**

Da li može pravo dobavljati električnu struju biti predmetom posjeda prava?

Rješenje sudbenoga stola u Osijeku od 9. travnja 1927. br. 4631/gr.

(Odluka kot. suda u O. od 3. veljače 1927. br. 115/ gr.)

Na tužbu Zadruge z. z. pr. el. u O. proti N. K. u O. raid smetanja posjeda donio je kotarski sud u O. slijedeću konačnu odluku:

Tuženi N. K. je smetao tužitelja Zadrugu z. z. pr. el. u O. u njezinom zadnjem mirnom i faktičnom posjedu prava opskrbljivati svoje zadrugare po tužiteljici proizvadjanom strujom time, što je dne 22. siječnja 1927. samovlasno prekinuo vodove, koji spajaju tuženičke prostorije sa tužiteljskom centralom, pa je stoga dužan uspostaviti predjašnje posjedovno stanje i kaniti se svakoga daljnjega sličnoga smetanja pod prijetnjom globe od 1000 D ili zatvora od 10 dana za predsjednika društva.

Iz razloga odluke: Obzirom na okolnost, da je po tuženom priznat sam čin, mora se na čistac izvesti pitanje, da li u nazočnom slučaju imade mjesta postupku radi smetanja posjeda (§ 1. zak. o smetanju posjeda), — dosljedno tome, da li se mogu prava, koja se temelje na neprigovorenim pravilima tužiteljice zadruge posjedovati. Raspravni je sudac nazora, da se to pravo može posjedovati, jer se trajno vrši kao dužnost, koja izvire iz zadrugarskoga odnošaja izmedju tužitel'a i tuženoga, naime tužiteljica zadruga je dužna dati svojim zadrugarima svijetlo i ta je dužnost trajna, — kontinuirana tako, da svaki zadrugar, kad god ushtije i kad mu treba, može se tom strujom poslužiti, a ne treba mu da svaki puta stavi ponudu, na koju mora druga strana da odgovora činidbom. Prema tomu pravni odnošai izmedju tužiteljice zadruge i tuženoga zadrugara je kontinuirana, a nije svršen jednokratnom uporabom, jer se periodički prema potrebi zadrugara vraća. Prema tomu, kada je tuženi prekinuo žice, kojima se je tužiteljica služila trajno, da dovodi svojemu zadrugaru (tuženomu) struju, to je tuženi samovlasno smetao tužiteljicu u njezinom pravu posjeda dobave električne struje svojim zadrugarima, pa je stoga valjalo tužiteljicu zaštiti u tom posjedu.

Činjenica, da tuženi uzima električnu struju iz gradske centrale ne može se smatrati smetanjem posjeda prava dobave struje, jer se to pitanje, koliko bi se tim štetili interesi zadruge imade raspraviti i riješiti petitornim putem.

Povodom ništvone žalbe tuženoga ukinuo je sudbeni stol u Osijeku gornju konačnu odluku, te odlučio, da se tužitelj sa tužbovnim zahtjevom odbije. — Iz razloga toga rješenja: Tužiteljevo se utuženo pravo ne dade subsumirati pod nijedan način sticanja posjeda po § 313. o. g. z. Tužitelj nije do-

Digitized by Google

kazao, kako je u posjed po njemu ustvrdjenih prava došao, a niti da ga je izvršivao, a niti ga je mogao izvršivati s obzirom na stanje stvari, jer time, što je tuženi prerezao žice, kojih je on vlasnik i posjednik, jer sačinjavaju dio električne inštalacije, koju je on na svoj račun dao uvesti u svoje prostorije za sebe, te time samo i isključivo svoj vod sa centralom električnom tužitelja prekinuo — te se priključio mreži gradske električne centrale — nije tuženi mogao počiniti smetanje ikakova prava tužiteljeva, jer ga tužitelj niti imao nije, pošto je po zadružnim pravilima tužitelj dužan svojim zadrugarima, medju koje spada i tuženi, dobavljati električnu struju te izvršivati inštalacije i popravke, a zadrugar imade pravo, makar i dužnost, uzimati od tužitelja električnu struju, da je to dakle dobavni kupoprodajni ugovor, gdje se roba, u nazočnom slučaju električna struja ,periodički i succesivno predaje i preuzima, da je dakle kontinuirani odnošaj ugovoren periodičkom dobavom ali i istodobno konsumpcijom medjusobnih prava i dužnosti, izviruć iz dvostrano obligatornoga odnošaja, a ne iz kakova posjedovnoga prava, jer uopće ne postoji kakovo pravo za posjed sposobno, pak se takovo uslijed istodobne konsumpcije ne može steći.

Budući da je to već i po pravilima zadruge čisto dvostrani obligatorni odnošaj, a o kakovome pravu, koje bi se moglo posjedovati ne može biti niti govora, već samo o pogodbenoj dužnosti, pa u koliko ju je tuženi prekršio, može tužiteli jedino redovitom tužbom zahtijevati od tuženika ispunjenje te pogodbene dužnosti izviruće iz toga obligatornoga odnošaja, a nikako ne tužbom o smetanju posjeda toga prava, koje kao iz čistog obligatornoga odnošaja izviruće, ne može kao takovo uopće biti objektom smetanja posjeda.

Priopćio: **dr. Franjo Pascher.**

I pobojne parnice, ako se radi o novčanoj tražbini, koja po tužbovnom zahtjevu, ne računajući ovamo kamate i parb. troškove, ne nadilazi 500 D., imadu se provesti po maličnom postupku.

Rješidba stola sedmorice od 16. ožujka 1928. br. 421.

(Osuda kot. suda u Novoj Gradiški od 9. prosinca 1926. br. 19331/gr., osuda bans stola od 15. lipnja 1927. br. 11005).

Na tužbu S. V. iz B. protiv mldb. S. i F. J. iz B. po ocu i zakonitoga zastupnika M. J. zbog poboinosti darovnog ugovora spp., predanu kotarskomu sudu u N. G. kao redovitomu pod oznakom P-375/926, sudio je isti sud po zahtjevu tužbe, t. j. da su tuženi S i F. J. dužni priznati, da je darovni ugovor sklopljen izmedju njih te njihova oca M. J. bez moći prema tužitelju S. V., te dozvoliti, da se tražbina potonjega proti M. J., izviruća iz osude istoga suda od 17. studenoga 1925. br. 17130/gr., od 455 D. spp. namiri iz nekretnina darovanih tuženima po njihovom ocu M. J i da su dužni naknaditi tužitelju parb. trošak od . . . pod prijetnjom ovrhe.

Povodom pravnoga lijeka tuženih potvrdio je banski stol prvostepenu osudu glede istaknutoga, tužbom traženoga priznanja i dozvole, preinačivši ju samo u toliko, da neki iznosi ne spadaju u pripatke k glavnici od 455 D. Povodom daljega pravnoga lijeka tuženih, donio je stol sedmorice slijedeću rješidbu:

Uvaživ, da u ovoj parnici ne kolidiraju interesi malodobnih tuženika sa interesima njihova oca i zakonitoga zastupnika M. J., pa da stoga ne predleži osobiti slučaj, da M. J. ne može zastupati u ovoj parnici svoju malodobnu djecu, tužene S. i F. J. (§ 270. o. g. z.), te bi im trebalo bilo imenovati skrbnika; — uvaživ, da ne predleži ni slučaj po § 271. o. g. z., kako to opravdano ustanovljuje napadnuta osuda ban. stola; — uvaživ, da prema tome nije u postupku počinjena niština po § 339. t. 2. grpp., kako se tuženi žale; — uvaživ, da se ima ureda radi paziti, da li koji parbeni predmet spada na mališni postupak; — uvaživ, da se u ovoj parnici radi o novčanoj tražbini, koja je po tužbovnom zahtjevu, ne računajući ovamo kamate i ostale parbene troškove ne nadilazi 500 D. pa se je stoga ova parnica po propisu § 1. toč. 1 sl. a) m. p. i po § 44. al. 2. zakona od 24. ožujka 1897. o pobijanju pravnih djela glede imovine insolventna dužnika imala provesti po maličnom postupku, što pako uslijedilo nije, pa stoga počinjena niština § 339. t. t. grrp., —

Digitized by Google

našao je stol sedmorice povodom ništovne žaobe i izvanrednoga previda tuženih mldbnih S. i F. J. obje donjosudne osude sa čitavim postupkom do tužbe ureda radi ukinuti i prvomolbenomu sudu naložiti, da na tužbu odredi raspravu po maličnom postupku i da zatim dalje po zakonu postupa. Troškove izvanrednoga previda sa ništovnom žaobom imadu snositi sami tuženici, jer nisu pravodobno prigovorili nadležnosti suda, a troškove protuizvedenja imade snositi sâm tužitelj, jer nije svoje tužbe podnio maličnomu sudu, pa su obje stranke same skrivile ove troškove.

Priopćio dr. Mih. Uroić, odvjetnik u Novoj Gradiški.

K tumačenju postupka u stvaranju osude obraničkoga suda zagrebačke burze za robu i vrednote. Pobijanje takove presude pred redovitim gradjanskim sudom.

Osuda stola sedmorice od 19. studenoga 1926. br. 3695.

(Osuda sudb. stola u Zagrebu od 9. veljače 1926. br. 78421/gr., osuda banskoga stola od 4. lipnja 1926. br. 7958).

U usmeno raspravljenoj parnici tvrtke M. P. d. d. u Zagrebu protiv tvrtke P. i dr. iz Z. radi priznanja ništetnosti i nevaljanosti obraničke presude spp., u kojoj je

sudb. stol u Z. sudio: Tužiteljica tvrtka M. P. d. d. u Z. odbija se sa zahtjevom tužbe, da je tužena tvrtka P. i dr. u Z. dužna priznati, da je obranička presuda obraničkoga suda zagrebačke burze za robu i vrednote od 21. lipnja 1922. Pr. 113-16-22, a izrečena na tužbu tvrtke P. i dr. u Z. protiv tvrtke M. P .d. d. u Z. radi 4,771.806 K 89 f. ništetna i nevaljana, te da se imade smatrati ukinutom, pa da je dužna naknaditi tužiteljici prouzročene parbene troškove za 14 dana pod prijetnjom ovrhe. Nasuprot imade tužiteljica tuženoj naknaditi parbeni trošak, po sudu obredjen sa 28.000 D, za 14 dana pod prijetnjom ovrhe; a

banski stol, povodom ništovne žaobe i priziva tužiteljice pobijanu prvomolbenu osudu uz zabačenje ništovne žaobe i otpućenje priziva potvrdio; našao je

stol sedmorice ništovnu žalbu tužiteljice tvrtke P. odbaciti, njezin izvanredni previd otputiti, te joj naložiti, da naknadi tuženoj tvrci P. i drugi trošak previdnoga protuizvedenja sa 4.245 D za 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

Razlozi osude banskog stola jesu slijedeći:

Pošto niština, predvidjen h u § 339. grpp. u postupku nema valja ništovnu žaobu tužiteljice zabaciti. U samoj stvari napadnuta prvomolbena osuda je opravdana po stanju spisa i po zakonu. Tužiteljica, koja tvrdi, da je pobijana presuda obraničkoga suda zagrebačke burze ništetna i nevaljana s razloga, što kod izricanja te presude nije sudjelovao obranik G. D., koji da naročito nije sudjelovao kod cjelokupnoga vijećanja i glasovanja, — imala bi tu tvrdnju obzirom na ustanovu § 104. grpp. i dokazati. Po tužiteljici u dokaz te tvrdnje ponudjeni svjedoci G. D., L. B. i M. M. iskazaše, istina, da je obranik G. D., nakon što su propisno odglasane prve dvije točke tužbenoga zahtjeva neko vrijeme samo debatirao o trećoj točki tužbenoga zahtjeva glede naknade efektivne štete nabavkom talijanskih lira, no da glede toga zahtjeva glasa svoga nije dao, već da se je prije toga, a nakon prepirke s obranikom O. W., udaljio. Ali kada se uvaži, da su svjedoci Š. P., O. W. i M. K., od kojih je prvi sudjelovao kao prav. tajnik zagreb. burze, drugi uz gore spomenuta po tužiteljici ponudjena tri svjedoka kao obranik, a treći M. K. kao pročelnik, suglasno iskazali, da je obranik G. D. i glede spomenute treće točke tužbenoga zahtjeva odglasovao, a da se je udaljio istom onda, kada je pročelnik radi raspolovljenih glasova dao svoj glas, — tada se ponudjeni po tužiteljici dokaz glede ustvrdjenoga protupropisno obavljenoga vijećanja i glasovanja, jer se protuslovna kazivanja svjedoka medjusobno pobijaju, mora po § 160. grpp. smatrati neuspjelim, a to tim više, što je i po tuženoj ponudjeni i preslušani svjedok dr. M. M. posvjedočio u bitnosti ono, što i ostali po tuženoj ponudjeni i preslužani svjedoci. Istina, da iz izkaza svih preslušanih svjedoka proizlazi, da obranik G. D. nije bio prisutan kod vijećanja i glasovanja o parbenom trošku. No kada se uvaži, da su svi svjedoci

Digitized by Google

ujedno suglasno iskazali, da se po stalnoj praksi kod obraničkoga suda zagreb. burze ne pristupa glasovanju o parbenom trošku, već da iza vijećanja i odglasovanja u glavnoj stvari, pravni tajnik odmah sam pristupa obredjenju troška prema uspjehu parnice, a tako da je bilo i u nazočnom slučaju, a da se ne može uzeti, da je otsutnost obranika G. D. bila od štetnoga upliva na presudu o parbenim troškovima.

Nazor prvomolbenoga suda, da se s obzirom na ustanovu § 66. pravil. in fine ne smije upustiti u prosudjivanje, je li valjan posljedak navedenoga glasovanja kod obraničkoga suda, pa da stoga ne treba ni da dodje u priliku, da ocjenjuje iskaze saslušanih svjedoka, nije osnovan, jer se u nazočnom slučaju ne radi o prosudjivanju posljetka glasovanja kod obraničkoga suda već o tom, da li stoji tvrdnja tužiteljice, da svi obranici prema propisu § 17. pravilnika obraničkoga suda zagreb. burze nisu sudjelovali kod cjelokupnog vijećanja i glasovanja, a s dokazom glede te tvrdnje, kako je gore obrazloženo i navedeno, nije uspjela. Pošto je prizivna tegoba tužiteljice, da se prvomolbeni sud nije upustio u pitanje, imade li mjesta primjeni § 382. grpp. na presude obraničkih presuda, dovoljno oprovrgnuta prvomolbenim u tom pogledu navedenim razlogom, pak pošto su i parbeni troškovi s obzirom na trud, dangubu i narav parnice primjereno obredjeni, dočim za preboj istih važnoga razloga po zakonu nema, valja priziv tužiteljičin otputiti te u cijelosti potvrditi napadnutu osudu.

Razlozi osude stola sedmorice su slijedeći:

Ništovnu žalbu tužiteljice tt. M. P. valja odbaciti, jer ona u svojem pravnom lijeku ni ne ističe nijedne od ništavosti, predvidjene u § 339. grpp., a jer po spisima u postupku nižih sudova ništavosti nema, to se povodom toga pravnoga lijeka ne može postupati po § 343 grpp. U ovom parničnom predmetu valja lučiti dvoje.

1. Osudu obraničkoga suda zagrebačke burze od 21. lipnja 1927. br. 113—16—22 u dijelu, kojim se izriče presuda u glavnoj stvari; i 2. istu osudu u onom dijelu, kojim se izriče presuda glede parničnog troška.

Ad 1. Što se tiče obraničkoga suda zagreb. burze od 21. lipnja 1922. Pr. 113—16—22 u glavnoj stvari, ističe tužiteljica tvrtka M. P. d. d. u Z., da sudac obranik G. D. nije bio prisutan kod vijećanja i glasanja o trećoj točki citirane osude, po kojoj se tužiteljica sudi na naknadu štete u iznosu od 1,914.000 K., koja je tuženoj tvrci P. i dr. nastala nabavkom talijanskih lira. Zbog toga drži tužiteljica, da je cijela osuda burzovnoga suda ništava po § 339. 10. č. 1. grpp., jer obranički sud nije bio sastavljen, kako to propisuje pravilnik toga suda, pa da ju valja ukinuti. Kada tužiteljica postavlja tu tvrdnju i želi, da osudu burzovnoga suda obori, mora da tu tvrdnju prema propisu § 104. grpp. i dokaže.

Razmatranjem i proučavanjem iskaza svjedoka, na koje su pozvali što tužiteljica, da dokaže svoju tvrdnju, a što tužena, da dokaže protivno, dobiva se slijedeći rezultat: Tužiteljičinu tvrdnju potvrdjuje svjedok G. D. potpuno. Svjedok L. B. tvrdi, da je G. D. s njime zastupao mišljenje, da se tužba u tom dijelu glede štete, nastale nabavkom talijanskih lira, odbije, i da su se u toj debati porječkali svjedok D. i W., te da je D. u tom otišao iz vijećnice. Taj se svjedok B. ipak ne sjeća, je li se pročelnik K. pridružio mišljenju sudaca obranika tužiteljice, sada tužene tvrtke P. i dr., u prisuću G. D-a li nakon njegova odlaska. Svjedok M. M. tvrdi, da je obranik D. otišao iz vijećnice prije glasovanja, kada je vidio, da će prema raspoloženju obranika ostati u manjini, i da misli, da je tada dao svoj glas i pročelnik K., jer se je uzelo, da su glasovi raspolovljeni. Nasuprot iskaza ovih svjedoka izjaviše svjedoci Š. P., O. W. i M. K. suglasno i apodiktično, da je obranik G. D. otišao iz vijećnice, kada je svršeno i vijećanje i glasanje o svim točkama osude u glavnoj stvari, a svjedok dr. M. M. je izjavio, da su o svim točkama osude u glavnoj stvari, pa i o naknadi štete za nabavu talijanskih lira, svi obranici i pročelnik kazali svoje više il manje obrazloženo mišljenje, što se je smatralo kao glas, i da je pročelnik K., još dok su svi obranici bili prisutni, kazao, da je zato, da se i u toj točki naknade štete za talijanske lire udovolje tužbi.

Kada se prouče iskazi ovih svjedoka, vidi se, da su četiri svjedoka potvrdila, da su svi obranici bili prisutni, kada se je raspravljalo i glasovalo o svim točkama osude burzov, suda u glavnoj stvari, dok protivno tvrdi samo svjedok

Digitized by Google

G. D.,„ jer se svjedok B. ne sjeća, je li se pročelnik K. pridružio mišljenju sudaca obranika tužene, dok je obranik D. još bio u vijećnici ili kada je već otišao, a svjedok M. misli, da je on dao svoj glas, kada je D. već otišao. Konstatovavši ovako provedeni iskaz po svjedocima, pa ako se uz to uvaži, da po § 66. pravilnika obraničkoga suda zagreb. burze dolazi pročelnik u priliku, da glasa samo onda, ako su glasovi raspolovljeni, a pročelnik K. glasao je i po izjavama svjedoka L. B. i Mil. M. i o točki odštete prouzročene nabavkom talijanskih lira: ako se uvaži, da je po izjavama i te dvojice svjedoka i o toj točki debatirao i svjedok G. D. i da je bio za to, da se u tom dijelu tužba tvrtke P. i dr. odbije, onda i po izjavama tih svjedoka slijedi, da je i obranik D. o toj točki osude glasao, jer se inače ne bi moglo konstatirati, da su glasovi raspolovljeni i da treba pročelnik da glasa.

Medjutim, kada toga i ne bi bilo, stoji nedvojbeno, da su teženičini svjedoci sasma opredijeljeno potvrdili, da je i obranik D. glasao i o trećoj točki osude, pa ako se uvaži, da je na toj strani iskaz četvorice svjedoka, onda ne može biti nikakove sumnje, da su iskazi one trojice tužiteljičinih svjedoka pobijeni iskazima svjedoka tužene i da preko toga postoji još iskaz jednoga svjedoka tužene, koji tvrdi protivno od onoga, što hoće i mora tužiteljica da dokaže.

Prema tome nije tužiteljica uspjela, da dokaže, da kod stvaranja osude obraničkoga suda zagreb. burze, a kod treće točke o naknadi štete, prouzročene tuženoj tvrci P. i dr. nabavkom talijanskih lira, nisu prisustvovali svi obranici i da o toj točki nisu svi glasali, te da nije udovoljeno propisima §§ 17., 65. i 66. pravil. obranič. suda zagreb. burze. Nije dakle ta osuda obraničkog suda ništava po toč 1. § 339. grpp., jer nije dokazano, da bi kod njenoga stvaranja obranici prekoračili bili granice svoje vlasti (§ 382. grpp).

Prema izloženomu banski stol je ispravno ocijenio iskaze gore navedenih svjedoka i primijenio propis § 160. grpp., te u obrazloženju svoje osude naglasio, da tužiteljica tvrtka P. i dr. nije uspjela sa dokazom, da kod vijećanja i glasanja o pobijanoj osudi burzovnoga suda u pogledu glavne stvari nije bio prisutan i obranik G. D. Za to u tom pravcu isticana tegoba izvanrednog previda tužiteljice nije opravdana.

Ad 2. Prema propisu § 71. pravilnika zagreb. burze, koji govori o troškovima, mora stranka podmiriti sve troškove, prouzročene protivniku parbenim činima, što ih je ona izazvala. Iznos tih troškova i pristojaba ima obranički sud odrediti i uvrstiti u osudu. Ako bi se koji trošak imao naknadno izlučiti, onda o tome ima obranički sud naročito odlučiti. — Iskazima svjedoka S. P., O. W., M. K., L. B. i dra M. M. je potpuno dokazano (§ 158. grpp.), da je kod obraničkoga suda zagreb. burze stalna praksa, da nakon odglasanja i stvorenoga zaključka o osudi u stvari glavnoj pravni tajnik obredi trošak prema uspjehu parnice i prema propisanoj tarifi i da obranici jednostavno to odobre. Tako da je bilo i u ovom konkretnom slučaju. Prema iskazima svjedoka O. W., M. K. i L. B. je dokazano (§ 158. grpp.), da su obranici po pravnom tajniku obredjeni trošak odobrili.

Nepriječporno je dapače po svima sedam svjedoka dokazano, da kod odlučivanja o naknadi troškova nije bio prisutan obranik G. D., dakle da su o toj točki osude odlučivali i odlučili samo četiri obranika.

Propis § 71. pravilnika, koji govori o troškovima, nalazi se pod zasebnim nap'som i iza odjelka, koji govori o osudi i o načinu njezina stvaranja, i iza odjelka o povrati u prediašnje stanje. Taj § 71. govori, kako je gore istaknuto, i o načinu rješavanja pitanja troškova. U slučaju, kada se ne izlučuje iz naknade troškova nikakov specijalni trošak, u kojem slučaju ima obranički sud da odlučuje, onda obranički sud odredjuje iznos troška i uvrštuje ga u osudu. Kako će on taj iznos troška odrediti, to se u tom propisu § 71. ne kaže. Obranički sud kao vrst specijalnoga obraničkoga suda moći će po propisu § 1. trg. zak., da u tom pravcu i zavede odgovarajuću praksu ili običai, koji ne će biti protiv zakona. Istaknuto je gore, da u tom pravcu postoji kod obraničkoga suda zagrebačke burze praksa, da troškove obredi pravni tajnik i da ih obranici odobre, te da je tako bilo i u ovom konkretnom slučaju. Da su se pak imali izuzeti od naknade koji specijalni troškovi, o čemu da bi imao po drugoj izreci § 71. pravil. odlučiti

napose obranički sud, to ne tvrdi nitko. Iste se tako ne tvrdi, da u osudu obraničkoga suda uvršteni trošak ne odgovara onomu iznosu, koji je po obranicima odobren. Prema tomu način, na koji je odlučeno o trošku pobijane obraničke osude nije protiv pravilnika.

Okolnost ona, što kod odlučivanja o naknadi štete nije bio prisutan obranik G. D., nije štetno djelovala ni na tu izreku, a ni na samu osudu. — Iz gore navedenih iskaza svjedoka vidi se, da su sva četvorica obranika, preostalih nakon odlaska G. D-a, odobrila po pravnom tajniku obredjeni trošak. Iz toga slijedi, da obranik D., sve kada bi i bio prisutan i glasao protivno, ne bi mogao sam svojim glasom promijeniti rezultat odluke o naknadi parb. troškova. Odsustvo dakle njegovo nije djelovalo na izreku o parničnom trošku, ni na samu osudu na štetu tužiteljice tvrtke P. d. d. u Z.

Konačno tužiteljica tvrdi u svojem izvanrednom previdu, da je osuda i zbog toga ništava, što nije proglašena u prisutnosti svih obranika. No ni ta žalba njezina nije osnovana. — U § 67. stav. 1 cit. pravilnika kaže se, da osudu proglasuje pročelnik suda usmeno nakon svršetka rasprave. Tu se ali nigdje drugdje ne kaže, da svi obranici, koji su stvarali osudu, moraju biti prisutni, kada se osuda proglasuje, i da bi odsustvo kojega od obranika povadjalo za sobom ništavost osude. Zato odsustvo obranika D-a od proglašenja osude nije moglo uplivati na valjanost izrečene osude. S obzirom na to, što se u istomu § 67. al. 4. cit. pravil. kaže, ako sud proglašuje osudu odmah nakon zaključka rasprave, da je dostatno, da se samo bitni razlozi navedu, valja istaći, da se taj propis bar gledom na gore rečeno ne može tumačiti inače, nego da se pod sudom razumijeva prema stav. 1. istoga §-a pročelnik, koji u ime suda kao njegov eksponent proglašuje osudu, dok se propis stav. 5. § 67. cit. pravil., da je pravna valjanost proglašenja osude nezavisna od parnice stranaka, odnosi samo na valjanost proglašenja osude, a ne i na osude same, i to samo s obzirom na stranke. To je valjalo naglasiti u pravilniku zbog samih stranaka, da one svojom odsutnošću ne bi zatezale ili i onemogućile proglašenje osude. To pak nema nikakove veze sa samom osudom, stvaranjem i sa valjanošću njezinom, niti se iz toga dade a contrario izvesti, da bi proglašenje osude u odsuću obranika bilo nevaljano, jer bi se takov zaključak protivio stav. 1. § 67. pravil.

Iz svih tih razloga saglasne osude nižih sudova nisu utemeljene ni na tumačenju i uporavljenju zakona očevidno pogrješnom, ni na predpostavi takovoj, koja bi bila protivna jasnom sadržaju spisa, a jer u njima nema očite nepravde na štetu tužiteljice, valjalo je izvanredni previd njezin u pomanjkanju uvjeta §-a 335. grpp. po § 334. grpp. otputiti i osuditi ju po §§ 573., 582. i 583. grpp., da naknadi tuženoj trošak njezina protuizvedenja.

Priopćio J. M.

Za ovrhu na nekretnine na temelju rješenja upravne vlasti nadležan je redoviti sud, a ne dotična upravna vlast.

Rješidba stola sedmorice u Zagrebu od 21. lipnja 1928., br. 2.168.

(Odluka sudb. stola u Z. od 19. lipnja 1926. br. 53.189 gr., rješidba bans. stola od 13. travnja 1927. br. 21.065)

U ovršnom predmetu M. C. iz Z. po odvjetniku dru. I. P., ovrhovoditeljice, protiv J. P. banke d. d. iz B. po odvjetniku dru. A. M. i dru. H. W., ovršeniku, zbog sekvestracije zakupnine uz uvedenje sekvestra radi 20.203 D 20 p.i periodički svaki mjesec dospjelih 1.683 D 60 p., spp., u kojem je

sudbeni stol u Z. na temelju izvršne i pravomoćne **odluke gradskoga poglavarstva u Z. kao obrtne oblasti** od 19. svibnja 1926. br. 26047-III-1926. **dozvolio** zamoljenu ovršnu sekvestraciju zakupnine zgrade vlasništva ovršenice J. P. banke d. d. u B., Z. ulica R. broj 3-III. stubište, imenujući sekvestra u osobi dra. K. L., odvjetnika u Z., radi namirenja dužnih moliteljici M. C. do sada dospjelih obroka mirovine od ukupno 20.203 D 20 p. zatim svaki mjesec, počevši od 1. svibnja 1926. periodički plative mirovine od 1.683 D 60 p. sve do smrti moliteljice, te 30 D. pristojbe i takse gl. citirane odluke, troška ove molbe sa 1.036 D. obredjenog kao i daljnjeg ovršnoga troška, te zakupnicima naložio da

Digitized by Google

pod vlastitom odgovornosti ne smiju do dalienjega nikome plaćati zakupninu do imenovanome sekvestru, te za uvedenje sekvestra odredio dan 23. lipnja 1926. na lieu mjesta i obavu povjerio vlastitome izaslaniku; — a

banski stol povodom ništovne žaobe i utoka ovršnice pobijanu prvostepenu odluku skupa s činom obavljenoga na 23. lipnja 1926. uvedenja sekvestra ukinuo te ovrhovoditeljicu M. C. s njezinom molbom prim. 16. lipnja 1926. br. 53189 gr. odbio i uputio **na nadležnu obrtnu oblast,** te joj podjedno nalozio, da utjecateljici naknadi trošak pravnoga lijeka sa D 500 u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe;

stol sedmorice, uvaživ, da je odluka gradskoga poglavarstva kao obrtne oblasti u Z. od 19. svibnja 1926. br. 26047, dostavljena J. P. banci d. d. dne 31. svibnja 1926. i da je providjena zaporkom, da je postala izvršnom, te da je sama ovršna molba sudu predana dne 16. lipnja 1926., dakle nakon roka, u kojem se je imalo odluci udovoljiti (§ 176. obrt. zak.); — uvaživ, da je ovršnom molbom zatražena sekvestracija zakupnine kuće ovršenice, to je za rješenje takove molbe nadležan samo redoviti sud (§ 49. sud.); — uvaživ, da se tome ne protivi ni ustanova § 438. toč. 4. grpp.; — uvaživ naime, da provedbena naredba k obrtnom zakonu luči utjerivanje novčane globe i troškova postupka od presude odštetnih tražbina, te za prve u § 110. odredjuje, da se ima postupati po zak. čl. XI. 1909., u koliko su pokretnine predmetom ovrhe, a za druge pak u § 111. odredjuje, da se imadu u smislu postojećih zakonskih propisa ovršiti; — uvaživ, da iz uporabe citiranih §§ 110. i 111. slijedi, da za ovrhu odštetnih tražbina, dosudjenih po obrtnoj oblasti, ne vrijedi ona stega, koja je propisana za utjerivanje novčanih globa i troškova postupka, pa je stoga vjerovniku prosto ili tražiti podmirbu iz dužnikovih pokretnina i to putem administrativne ovrhe ili iz dužnikovih nekretnina ili plodouživa putem redovitog suda; — uvaživ, da se radi o podmirenju veće tražbine, te da zakupninu plaća više stranaka i da će to potrajati kroz više mjeseci, to je u smislu § 482. grpp. prvostepeni sud opravdano imenovao sekvestra;

našao je žaobu ništovnu M. C. odbaciti, a povodom njezinog previdnoga utoka preinačiti pobijanu rješidbu banskoga stola i uspostaviti onu prvostepenoga suda. — Trošak pravnoga lijeka se obredjuje sa 600 D i nalaže platež J. P. b. za 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

Priopćio **dr. I. P.**

Prigovor nenadležnosti, stavljen doduše na prvome ročištu, ali na koncu, iza danoga već u meritumu odgovora, jest prekasno podnesen.

Rješidba stola sedmorice od 27. lipnja 1928. br. 2853.

(Odluka sudb. stola u Z. od 17. veljače 1927. br. 88.247/gr.; rješidba bans. stola od 3. kolovoza 1927. br. 18.619).

U usmeno raspravljenoj parnici A. M., posjednika iz Z., po odvjetniku dru. O. K. tužitelja, protiv Z. g. p. z. n. i p. g. u Z., po predsjedniku A. E., inžiniru iz Z., po odvjet. dru. O. E., tužene, zbog 2.000 D spp., u kojoj se je

sudbeni stol u Z. izjavio nenadležnim, dokinuo cijeli postupak, vrativši tužitelju tužbu, prim. 5. studenoga 1920. br. 30.496/gr., uputom na nadležni kotarski sud, u području kojega se uporabština nalazi i podjedno naložio tužitelju, da plati tuženoj trošak za raspravu od 1868 D 50 p.; — a

banski stol povodom utoka tužitelja A. M. isti u pogledu glavne stvari otputio, i u tom dijelu pobijanu prvostepenu odluku potvrdio, no povodom istoga utoka uloženoga proti visini tuženoj dopitanog troška rasprave, u tom dijelu pobijanu odluku preinačio, i taj trošak snizio na 1046 D 50 p., ostavljajući istu odluku u nepobijanom dielu netaknutom;

stol sedmorice, vidjevši, da bi istina po § 1. ministarske naredbe od 17. prosinca 1858. (br. 230 z. v. l.) za rješenje nazočnoga spora bio nadležan kotarski sud, u kotaru kojega se nalazi predmet uporabe jer je takov sud nadležan za svekolike parnice iz pogodaba uporabnih, a zahtjev se tužbe na povrat po tužitelju navodno plaćenoga poreza za tuženoga osniva baš na zakupnoj

Digitized by Google

pogodbi; — ali vidjevši, da tuženi prigovor nenadležnosti sudbenoga stola u Z. nije stavio prije„ već tek na koncu, u samoj stvari danoga, odgovora na tužbu, dakle prekasno (§ 47. gr. sudov.);

našao je povodom previdnoga, pravije izvanrednoga previdnoga utoka tužitelja A. M. ukinuti obje suglasne odluke nižestepenih sudova, te u prvoj molbi postupajućemu sudu naložiti, da uskladni zapisnik ponovno uzme u pretres i po zakonu riješi. — Izreka o trošku pravnoga lijeka pridržaje se konačnom rješenju same stvari.

Priopćio **Vlad. Malvić,** vijećnik sudb. stola u Zagrebu.

b) Kazneno

Sama objektivna mogućnost, da se uspješno suzbije napadaj manje pogibeljnim oružjem i na drugi po napadača lakši način, nije još dovoljna za izreku o krivici po § 335 k. z.

Rješenje stola sedmorice, odj. B., od 8., lipnja 1927., Kl. 189/27.

Stol sedmorice, odjeljenje B, u Zagrebu, kao kasacijoni sud, rješavajući u nejavnoj sjednici žalbu ništovnosti optuženog protivu presude okružnoga suda u Splitu od 1. listopada 1926. posl. br. Vr. 636/25—51., kojom je on proglasen krivim radi prekršaja po § 335 k. z., sa pristajanjem vrhovnoga državnoga odvjetništva, je presudio: Udovoljava se žalbi ništovnosti na osnovu § 5. zakona od 31. prosinca 1877. (l. d. z. 1878. br. 3), poništava se pobijana presuda u pogledu optuženoga, te se ova kaznena stvar upućuje na sada nadležni kotarski sud u Sinju, da ju u opsegu poništaja još jedared pretrese i donese presudu.

Razlozi: Presudni sud misli, da je optuženi M. P. djelovao u vršenju prava nužne obrane, ali ga proglasuje krivim prekršaja po § 335. k. z., jer smatra, da je pomenuti optuženik prekoračio granice nužne odbrane i to »osobito s obzirom na okolnost, da je on u svojoj kući mogao lako naći i upotrijebiti stoga manje pogibeljno oružje nego li je sjekira, te se svejedno mogao uspješno braniti, a da ne nanese tako teških posljedica, i što opet nije bilo nužno, da navali i tako ozlijedi sekirom ne samo optuženoga J. nego i oštećenika, koji, iako je bio izmedju napadača, ipak nije dao tako ozbiljnoga i osnovanoga povoda tome, jer nije nikoga ozlijedio.

Iz ovoga se obrazloženje ne može sa stanovišću razabrati, da li presudni sud ispravno shvaća zakonske propise o prekoračenju nužne odbrane. Nije svako prekoračenje nužne odbrane kažnjivo po § 335, dotično po § 431 k. z. Prema propisu sadržanu u posljednjoj rečenici § 2. k. z. prekoračenje nužne odbrane pod uplivom straha, prepasti ili užasa kaznit će se prema naravi prilika konkretnoga slučaja kao nehatno krivično djelo prema ustanovama drugoga djela k. z. (§§335 i 431). Sama objektivna mogućnost, da se uspješno suzbije napadaj manje pogibelinim oružjem i na drugi način lakši po napadače, nije još dovoljna za ispriku o krivici po § 335 k. z., jer ta mogućnost postoji kod svakoga prekoračenja nužne odbrane, pa ipak zakon, kako rečeno, ne proglasuje kažnjivim prosto svako prekoračenje nužne odbrane. U naravi je nužne odbrane, da se od napadnutoga lica ne može tražiti, da on u času napadaja presudi pogibelj onako hladnokrvno, kako je presudjuje sudac u času sudjenja, jer se napadnuti nalazi u stanju uzbudjenja, prepasti, straha ili užasa, a djelovanje napadača sili ga na brzu odlučnu radnju. Prema tome se mora kazati, da je za presudjenje krivične odgovornosti napadnutoga lica u smjeru § 335 k. z. odlučno njegovo objektivno shvaćanje situacije, pa bi presudni sud morao uzeti još u pretres pitanje, da li je optuženi M. F. u prilikama, u kojima se desio napadaj na njega i brata mu, pa da je on bio pod uplivom straha, ipak mogao uz veću pomnju uvidjeti da njegov čin odbrane nije potreban u onoj omjeri, u kojoj je izvršen. Jedino kada bi se na ovo pitanje na osnovu utvrdjenih činjenica moralo odgovoriti pozitivno, t. j. da je on to mogao uvidjeti, bila bi radi nestašice dužne pomnje opravdana izreka o krivici po § 335 k. z.

Žalbi ništavosti, koja ističe razloge ništavosti br. 9b i 10, ali u navedenoj smjernici u stvari iako ne po broju ističe i razlog ništavosti br. 9a § 281. k. p., nije se mogao odreći uspjeh, te budući da u pobijanoj presudi nisu utvrdjene one činjenice, koje se pri ispravnoj primjeni materijalnoga zakona moraju uzeti

Digitized by Google

za podlogu presude, pa je prema tome neminovna nova glavna rasprava, presudilo se u smislu § 5. nov. ka k. p., 1877. kao u enuncijatu. **O.**

Posudjivanje knjiga komunističke sadržine tvori komunističku propagandu u smislu čl. 1, br. 1 zak. o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi od 2. kolovoza 1921. — Prekoračenje granice zakonskoga kaznenoga stavka može se pobijati samo sa žalbom.

Rješenje stola sedmorice, odj. B, od 8. lipnja 1927. Kl 170/27.

Stol sedmorice, odjeljenje B, kao kasacijoni sud, rješavajući žalbu ništavosti optuženika Jerolima F. protiv presude okružnoga suda u Splitu od 23. travnja 1927. posl. br. Vr. 190/27-55, kojom je bio proglašen krivim zbog zločina po čl. 1. br. 1 zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi od 2. kolovoza 1921., Sl. Nov. br. 170 A, te zbog prestupljenja po § 103 k. z., pa stoga osudjen po članu 2. rečenoga zakona obzirom na § 35 k. z., nakon provedene javne rasprave po 1. stavu § 288 k. p. je presudio:

I. Ne udovoljuje se žalbi ništavosti, te je žalitelj dužan, da naknadi eventualne troškove kasacijonoga postupka, te taksenu pristojbu propisanu za žalbu ništavosti. — II. Ujedno je kasacijoni sud u nejavnoj sjednici, saslušavši vrhovno državno odvjetništvo, odlučio, da ne udovolji prizivu državnoga odvjetništva protiv izreke o kazni.

Razlozi: I. Žalba ništavosti, koja ističe razloge ništavosti br. 9a i b te 10. § 231 k. p. u pretežnom svojem dijelu pobija dokazanu ocjenu sudskoga dvora, što u kaznenom postupku nije dozvoljeno (§§ 258, 283/3 k. p.). Žalba pak nije osnovana, u koliko zastupa stanovište, da u optuženikovu djelu nema obilježja zločinstvu po članu 1. br. 1 zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretku u državi, iako se uzme, da je on posudio svjedoku M. knjige komunističkog sadržaja, jer da njegovo djelovanje nije išlo za time, da silom ili prevratom izmijeni stanje u državi.

Za komunističku propagandu je dovoljna već takova djelatnost, kojom se koga nagovara ili potiče, da pristane na komunizam, da se pridruži komunističkomu pokretu, pa da se time pridobiju nove pristaše ili uzdrže i ojačaju stare u svom uvjerenju. Razumije se pak po sebi, a to očigledno izilazi iz istoga zakona, pogotovo iz njegova člana 1., da ovaj pod komunizmom jamačno ne razumije čisto socijalnu i filozofijsku nauku o problemu jednakosti ljudi i zajednici produkcijonih sredstava, nego da ima u vidu onaj, danas aktuelni pokret, koji ide za tim, da ognjem i mačem ruši postojeći društveni poredak po primjeru Rusije i da ga zamijeni sovjetima, crvenom vojskom proletarskom diktaturom. Da taman ovako shvaća komunizam i optuženik, vidi se po sadržini spisa »Srp i čekić, Mladi boljševik, Savez komunističke omladine Jugoslavije, Dvije taktike i vojno pitanje proletarske revolucije«, što ih je on dao na čitanje, preporučivši mu, da gleda, da mu te knjige tko ne opazi. Budući, da se je po onome, što se naprijed spomenulo, već u toj djelatnosti ostvario pojam komunističke propagande, ma da i nije optuženik pri davanju knjiga izričito poticao na sve ono, što se navodi u čl. 1. rečenoga zakona, on se ogriješio o zločinstvo upisano mu u grijeh.

Red bijaše dakle ne udovoljiti žalbi ništavosti. — Izreka se o troškovima temelji na 2. stav. § 390 k. p.

II. Iz pobijane se presude ne može razabrati, kako je udarena kazna, osnovana u članu 2. zak. o zaštiti države i u § 35. k. z., koji se zakonski propisi jedini u njoj navode, dok se puštaju sasvim iz vida propisi člana 19. zak. o zaštiti države, zatim §§ 61. i 69. srp. k. z. Međutim državno odvjetništvo nije uložilo žalbu ništavosti (§ 281. br. 11 k. p.), već je uložio samo priziv, pa stoga kao što i s razloga, što je povreda zakona, ako se desila, nesumnjivo se desila u optuženikovu korist, kasacijoni sud nema dalje da zalazi u pretres pitanja, da li presudni sud nije prekoračio granice zakonskoga kaznenoga stavka, već on ima da uzme u pretres uloženi priziv u granicama kaznenoga stavka, kako ga je primijenio presudni sud. U prizivu se pak iz spisa ove kaznene parnice ne navodi ništa, što bi opravdavalo povišenje udarene kazne, pa je kasacijoni sud stoga i s pogledom na skroz povoljne obavijesti, koje je o optuženikovu vladanju dao dušobrižni ured u Z., odbio uloženi priziv. **O.**

Digitized by Google

c) Trgovačko-mjenbeno

Kako imade prodavatelj povratiti kupovninu u slučaju §-a 365. trgovačkoga zakona.
Riješidba stola sedmorice od 19. svibnja 1927., br. 1394.

(Osuda kot. suda u B. od 20. prosinca 1923. br. 12.950/gr: osuda bans. stola od 4. kolovoza 1926. br. 16.377)

U parnici B. T. i M. d. d. u B., tužitelja, protiv tt. F. D. S., u W., tuženoga radi plateža 49.000 D spp., sudio je kotarski sud u B. po zahtjevu tužbe uz dužnost naknade parbenoga troška tužitelju u iznosu od 5.629 D 40 p.

Banski stol je povodom ništovne žalbe i priziva tuženika napadnutu nižu osudu preinačio i sudio: Tužena tt. D. S. u W. dužna je tužitelju B. T. i M. d. d. u B. s naslova povratka kupovnine platiti 560.000 njemačko-austrijskih kruna sa 5% kamatima od dana tužbe, t. j. od 11. travnja 1921. do isplate tekućima, odnosno na dan isplate toliku svotu dinara, koja je potrebna, da se nabavi ova svota njem.-austr. kruna sa kamatima, za 14 dana pod prijetnjom ovrhe. — Parbeni se troškovi medju strankama prebijajau. — Trošak svojih pravnih lijekova ima nosit sama tužena.

Razlozi: U postupku nižestepenoga suda nema niština, predvidjenih u § 339. grpp. Moralo se je stoga ništovnu žalbu tuženičinu zabaciti. — Tuženičin prigovor nenadležnosti suda ne može se uvažiti s razloga u prvostepenoj osudi navedenih, pošto su oni osnovani na § 421. grpp. u savezu sa § 45 gradj. sudovnika.

Što se tiče pak glavne parbene stvari, to je nedvojbeno, da tužiteljica traži povratak kupovnine za ona dva vagona šinja, koje je od tužene kupila u W. za 560.000 njem.-austr. kruna, te koje je tuženoj platila, a za koji je iznos ona nju u svojim knjigama sa 196.000 D opteretila.

Pošto parbene stranke priznaju, da je taj posao medju njima razvrgnut, to je dužnost svake od njih, da povrati ono, što je primila (§§ 1447. o. g. z. i 365. trg. z.). Pošto je medju parbenim strankama neprijeporno, da je tužitelj platio tu kupovninu u W. sa 560.000 njem.-austr. kruna i da uopće nije bilo govora o dinarima, to je tužena dužna tu primljenu kupovninu i povratiti, jer se na ovaj slučaj ne može uporabiti propis §§ 988, 989 o. g. z., jer se ovi odnose lih na zajamske pogodbe.

Što tužitelj tvrdi, da je on tu svotu njem.-austr. kruna nabavio sa iznosom od 196.000 jugokruna, koje danas vrijede 49.000 D, ne može se uvažiti, jer ovdje nema zakonske podloge za preračunavanje novčanoga kursa, a osim toga tužene se ne tiče, kako je tužitelj do njem.-autsr. kruna došao, dok tužitelj niti ne tvrdi, da je on tu nabavu izveo po uputi i zahtjevu tužene, te uz njezino jamstvo za slučaj promjene tečaja.

Stih razloga valjalo je uz uvaženje priziva tužene nižestepenu osudu preinačiti i u glavnoj stvari suditi kao u tenoru ove osude. — Parbena trošak naprotiv valjalo je prebiti, a trošak svojih pravnih lijekova ima tuženica sama nositi, jer je tužitelj imao u svoju korist prvu osudu.

Stol sedmorice je našao ništovnu žalbu tužitelja B. T. i M. d. d. odbaciti, a povodom njegova previda preinačiti pobijanu osudu banskoga stola, te uspostaviti osudu prvostepenoga suda. Tužena tt. F. D. S. imade tužitelju naknaditi trošak previda od 500 D za 14 dana pod prijetnjom ovrhe. — Time se rješava i previd tuženičin zbog izreke o parbenom trošku.

Razlozi: Ništovna žalba tužiteljeva mora se kao neosnovana odbaciti, jer u postupku nižih sudova nije učinjena nijedna od ništavosti, predvidjenih u § 339. grpp. — Povodom tužiteljevoga previda mora se preinačiti pobijana osuda drugostepenoga suda, te uspostaviti osuda prvostepenoga suda s razloga u ovoj navedenih, koji su na sadržaju spisa i na zakonu osnovani, jer je tužena primila za naručenu željeznu robu (dva vagona obručnoga željeza) 560.000 Kr austr., za koje je tužitelj dao 49.000 D, a tužena nije tu naručbu ispunila, pak ima da vrati, što je tužitelj 25. studenoga 1920. u ime kupovnine dao to jest 49.000 D.

Priopćio: **dr. Jos. Abramović**, odvjetnik u Brodu.

Digitized by Google

d) Upravno

Proračun gradskih općina, kojih rashodi prelaze D 3,000.000, imadu se bez obzira na visinu stope prireza slati na odobrenje ministarstvu financija preko velikih župana, a ne preko oblasnih odbora.

Riešenie držav. savieta kralj. Srba, Hrvata i Slovenaca od 24. velj. 1928. br. 5425.

Oblasni odbor zagrebačke oblasti pod br. 2519 od 16. veljače 1928. je podnio žalbu protivu rješenja ministra financija D. R. br. 13.683 od 8. veljače 1928., kojim je određeno, da gradske odnosno varoške općine, čiji rashodi proračuna prelaze 3.000.000 D., bez obzira na visinu stope prireza imaju svoje proračune slati na odobrenje ministarstvu financija preko velikih župana, a ne preko oblasnih odbora. Molio je da se ovo rješenje poništi.

Državni savjet u svom III. odjelienju, razmotrivši navode u žalbi i rješenje ministra financija D. R. br. 13.683 našao je:

Po čl. 83. financ. zakona za 1927.-28. god. budgeta općina gradskih odnosno varoških, koje prelaze iznos od 3.000.000 D., odobrava ministar financija, da se ovakvi budgeti šalju preko velikih župana, karaktera je administrativnoga i nije u suprotnosti sa zakonima.

Sa izloženog, a na osnovu čl 122 zakona o oblasnim i sreskim samoupravam, državni savjet rješava:

da se žalba oblasnoga odbora zagrebačke oblasti odbaci.

Pitanje o otvaranju trgovačkih i obrtničkih radnja nedjeljom i svetkom do podne spada po zakonu o zaštiti radnika u nadležnost državne vlasti, pa uredba, donesena o tome u oblasnoj skupštini nema oslona u zakonu.

Riešenje držav. savieta kralj. Srba, Hrvata i Slovenaca od 30. svib. 1927. br. 14699.

Veliki župan zagrebačke oblasti svojim aktom od 14. travnja 1927. br. 23927 je podnio državnom savietu na odluku po članu 66. zakona o obl. i srez. samoupr. uredbu oblasti zagrebačke od 4. travnia 1927. o otvaranju trgovačkih i obrtničkih radnja nedjeljom i svetkom do podne.

Državni savjet je razmotrio mišljenje velikoga župana i spomenutu uredbu, pa je našao, da je ona policijske prirode i da obrađuje predmet, koji zakonom o zaštiti radnika spada u nadležnost državne vlasti. Prema stavu 3 čl. 64 z. o obl. i srez. samoupr. oblasna pak skupština je ovlaštena, da u granicama svoje nadležnosti može sama razradjivati zakonske odredbe, u koliko je to potrebno radi primjene zakona, što sa spomenutom uredbom nije slučaj. — Stoga, a na osnovu čl. 103 ustava, čl. 4. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima i čl. 66. zakona o oblasnoj i sreskoj samoupravi, državni savjet rješava:

da uredba o otvaranju trgovačkih i obrtničkih radnja donesena u oblasnoj skupština zagrebačke oblasti dana 4. travnia 1927. nema oslona u zakonu.

Uredba zagrebačke oblasti o gradjevnom redu za seoske općine nije osnovana na zakonu.

Riešenie drž. savi. kralj. Srba, Hrvata i Slovenaca od 23. lipnja 1927. br. 20625.

Veliki župan zagrebačke oblasti svojim aktom od 25. travnia 1927. br. 23759 je podnesao državnom savjetu uredbu zagrebačke oblasti o gradjevnom redu za seoske općine na odluku po čl. 66. zakona o oblasnoj i sreskoj samoupravi.

Državni savjet na svojoj općoj sjednici je razmotrio gornju uredbu i mišljenje velikoga župana, pa je našao, da uredba nije osnovana na zakonu. Citirana uredba uopće dijelom mijenja, a dijelom ukida gradjevni red za ladanje izdan naredbom bivše zemaljske vlade za Hrvatsku i Slavoniju od 25. lipnja 1900. br. 35499. koji je imao zakonsku moć i koji po čl. 134 ustava važi još i danas na području svih oblasti, koje su osnovane na teritoriju bivše kraljevine Hrvatske i Slavonije. Kako se pak po čl. 64. zakona o oblasnoj i sreskoj samoupravi uredbom može samo razradjivati, a ne mijenjati i ukidati zakonska

Digitized by Google

odredba, to je gornja uredba protivna zakonu. — Sa izloženoga a na osnovu čl. 103. ustava, čl. 4. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima i čl. 66. zakona o oblasnoj i sreskoj samoupravi državni savjet rješava:

da uredba zagrebačke oblasti o gradjevnom redu za seoske općine nije osnovana na zakonu.

Sva ova rješenja drž. savjeta je priopćio dr. Dragutin P a v l i n i ć, odsječ. savj.

† Jovan Avakumović

Dne 2. kolovoza t. g. je preminuo u Rogaškoj Slatini jedan od najistaknutijih i najstarijih pravnika u našoj državi Jovan Avakumović.

Pokojnik je svršio pravne nauke u Njemačkoj. Iz početka je služio u sudskoj i policijskoj službi. Po riječima Slob. Jovanovića u Narodnoj enciklopediji je bio jedan od najcenjenijih beogradskih odvjetnika naročito u kaznenim stvarima. Brzo se istaknuo kao osobito dobar i temperamentan govornik. Njegova govornička nadarenost ga je učinila glasovitim parlamentarcem. Godine 1880. je bio ministar pravde; od god. 1881.—1887. član kasacionog suda, god. 1887 opet ministar pravde. Pod ustavom od god. 1888. bio je vodja liberalne opozicije u Skupštini, a 1892. predsjednik ministarstva sa portfeljem ministra inostranih djela. Pod ustavom od god. 1901. je bio opet vodja liberalne opozicije u Skupštini pa onda predsjednik revolucijonarne vlade, pod kojom je bio izvršen izbor blagopokojnoga Petra Karadjordjevića za kralja i povraćen ustav od god. 1888.

Zadojen je bio idejama njemačkih kriminalista. Napisao je mnogo rasprava iz kaznenoga prava. Glavno mu je djelo »Teorija kaznenoga prava«. U »Braniču« organu udruženja odvjetnika u Beogradu nalazimo u broju mjeseca kolovoza lanjske godine njegovo mišljenje o smrtnoj kazni, koje pokazuje moderno shvaćanje toga stjedoga pravnika. Evo što u glavnom veli: »Još za vreme moga školovanja slušajući slavne profesore kaznenog prava u Heidelbergu Mittermeiera i u Berlinu Bernera stekao sam ubedjenje, da treba ukinati smrtnu kaznu. Ovo ubedjenje ostalo je kod mene nepromenjeno i do danas. Da treba ukinuti smrtnu kaznu ima mnogo i neoborivih dokaza: čovječnosti, plemenitosti i opšte pravde. Nu jedan glavni razlog protiv smrtne kazne jest sledeći: Država nije dala život čoveku. Zato ona nema prava ni oduzeti mu život putem smrtne kazne, pa ma kakvu krivicu da je učinio sa osudom na lišenje slobode stoji drugačije. Država garantuje svakom čoveku slobodu u granicama zakona. Dosljedno tome država ima pravo lišiti slobode svakog koji se ogreši o zakone pravde. Ovako izdržavanje kazne i lišenje slobode koliko je vršenje pravde u tom pogledu toliko je i jedan jak razlog protiv smrtne kazne... Ja sam dakle za to, da se u naš novi kaznen zakon ne unese smrtna kazna kao nečovječna, nepotrebna i nepravedna... Što se tiče »obima« smrtne kazne, ako naš novi kazneni zakon zadrži smrtnu kaznu, mora ju ograničiti samo na ubijstva sa predomišljajem... Nisam za izvršenje smrtne kazne ni streljanjem ni vješanjem, kao što predvidja naš novi kazneni zakon, ni giljotinom, kao što je u Francuskoj. Svi ti načini često su dali dokaze i pojave varvarstva i grozote, a prva dva načina i još mučenja osudjenika ponavljanjem izvršenja kazne. Naprotiv ako novi zakon zadrži smrtnu kaznu u tom slučaju izvršenje smrtne kazne treba da bude električetom kao u Americi. Izvršenje smrtne kazne električetom isključuje one pojave grozote varvarstva i mučenja osudjenika...« — Ovako moderno shvaćanje ne nalazimo zaista gotovo ni kod najmodernijih pravnika!

Pokojni A v a k u m o v i ć bio je sklon mladjim pravnicima, te ih je rado i najpripravnije u znanstvenim nastojanjima potpomagao. Neka mi je dozvoljeno iznijeti jedan primjer rijetke susretljivosti čovjeka u 87. godini života. Povodom jednoga interesantnoga pravnoga pitanja po zakonu o štampi, o generaliziranju u parnicama po zakonu o štampi obratio sam se u pripremnom stadiju jedne svoje znanstvene radnje za stručno mišljenje i na pokojnoga Avakumovića koji mi je u 78. godini svojega života poslao vlastoručno pisano ovo svoje stručno mišljenje:

»Drugi odeljak čl. 55. zak. o. št. razume se ovako:

Digitized by Google

1. Prema onom licu iz reda fizičkih ili pravnih lica, za koga je optuženi dokazao istinitost svoga navoda, ne postoji kažnjivo delo klevete po odredbi § 211 kazn. zakona, a i uopšte po pojmu klevete. Stoga sud odnosno toga lica ima optuženog da oslobodi ne samo kaznene odgovornosti, već i od svih istih troškova.

2. Kad je u slučaju pod 1. utvrdjeno: da se napis optuženog ne odnosi na prijavljene privatne tužioce već na drugo lice iz istoga reda fizičkih ili pravnih osoba, onda sud ima i po tužbi tih privatnih tužilaca optuženoga da oslobodi, svake kaznene odgovornosti. Ovo sud ima da uradi zato, što je prema tim privatnim tužiocima i sama mogućnost klevete isključena onim dokazom, da je drugo lice iz istoga reda učinilo djelo u napisu optuženog iznešeno, — ili drugim riječima, što inkriminirani pasus ne dodiruje pojavljene privatne tužioce.

3. Nu čl. 55. zak. o št. ima prazninu. U njemu se ne kaže, da li će u slučaju pod 2. sud optuženog osuditi na plaćanje sudskih troškova, pojavljenim privatnim tužiocima? Ovu prazninu čl. 55. sud je dužan popuniti poznatim opštim pravnim načelom: »Neumjestni prouzrokovač štete ili troškova, dužan je naknaditi«. Popunjavanje te praznine čl 55. nije proizvoljno nedopušteno, jer je to pravno načelo unešeno u zakone naprednih država uopšte.

A posebice to načelo vidimo u §§-fima 800, 801 našeg gradj. zakona. Tako isto i §§-i 250 i 296 našeg kaznenog postupka govore o tim troškovima.

Stoga popunjavajući ovu prazninu čl. 55. zak. o štampi a zasnivajući to popunjavanje na pomenutim pravnim načelima i na odredbama pozitivnih zakona sud bi samo zadovoljio pravdu osudom optuženog, da u slučaju pod 2. plati sudske troškove; pojavljenim privatnim tužiocima.

Ova osuda optuženoga na plaćanje troškova potpuno je umjesna po tom, što je optuženi svom napisu dao opšti oblik proti izvjesnog reda fizičkih ili pravnih lica, te je tim privatne tužioce, koji pripadaju istom redu izazvao, da ga tuže i izlažu se troškovima za odbranu svoje časti i ugleda.

Nemam ništa protiv Vaše... namjere, da moj odgovor upotrebite u Vašoj raspravi, koju spremate za štampu.«

Nije naša namjera, da iznesemo ovdje sve značajne govore i svekoliko djelovanje pokojnoga Avakumovića. No ne možemo a da ne istaknemo neobično interesantan program rada njegove vlade, koja je bila obrazovana 20. svibnja 1903 i to do 12. lipnja 1903. kao privremena, a zatim do 21. rujna 1903. kao redovita. Kao političar iznio je u programima i govorima mnogo zdravih i lijepih ideja, koje su pokazivale njegovu političku mudrost. Osim toga poznat je bio u politici upravo legendarni takt pokojnoga Avakumovića, kojim je u neobično teškim časovima ravnao državom, kako mu je to sa sličnim riječima priznao na veličanstvenoj sahrani u Beogradu u svojem posmrtnom slovu Pera Marković, ministar šuma i ruda.

Neka je slava Jovanu Avakumoviću! **Dr. Josip Vesel** (Sarajevo).

Društvene vijesti

† **Stj. Radić.** — Povodom smrti neprežaljenoga Stj. Radića je Prav. druš. poslalo sažalnice njegovoj udovi i vodstvu Hrvatske seljačke stranke, kojoj je pokojnik bio predsjednikom. Na sprovodu prisustvovali su uz predsjednika dra A. Veronu i urednika »Mjesečnika« dra Edu Lovrića još i drugi članovi odbora, koji su onda bili u Zagrebu.

Smrt Stjepana Radića bila je komemorirana u sjednici upravnog odbora Pravničkog društva, održanoj dne 4. rujna t. g. Predsjednik gosp. dr. Verona, otvarajući sjednicu, sjetio se toplim riječima pokojnikovih zasluga za narod, državu, posvjetu i pravo. Na prijedlog predsjednika zaključeno je, da Pravničko društvo u znak pieteta doznači D. 2000 zakladi za siročad pokojnoga Pavla Radića i dra. Gjure Basaričeka i još drugih D. 2000 dekanatu pravnoga fakulteta u Zagrebu, da s tom svotom raspoloži u korist jednoga ili više ponajboljih djaka iz seljačke porodice.

Dr. Josip Šilović je navršio dne 8. rujna o. g. 70-tu godinu svoga života, sačuvavši kod toga potpunu duševnu i tjelesnu svježinu. Namjeravalo se sa više

Digitized by Google

strana taj ne baš česti događaj u životu jednoga čovjeka proslaviti osobito svečano, ali radi današnjih prilika i na izričitu želju jubilarca svedena je proslava u najskromnije granice. Njemu u čast osnovana je tom prigodom zaklada za siromašnu i zapuštenu djecu, a Šilović, dosljedan sebi čovjeku rada i djela, najviše je doprinesao svojim ličnim nastojanjem, da je ta zaklada dosegla znatnu svotu. Što je dr. Šilović Pravničkome društvu i »Mjesečniku«, ne treba isticati, jer je to svakome pravniku dobro poznato. Naše društvo izabralo ga je u svoje vrijeme začasnim članom i time mu odalo najveću počast, koju mu ono može dati. I tako prigodom sedamdeset-godišnjice nije nam preostalo drugo nego da mu ponovimo izraz našeg velikog štovanja i naših iskrenih i najboljih želja. U slijedećem broju »Mjesečnika« izaći će članak posvećen Šiloviću iz pera njegova nasljednika na profesorskoj stolici i člana upravnog odbora Pravničkoga društva gosp. dra. Stanka Franka.

Kongres pravnika odnosno njegova skupština, zakazana za 3.—5. listopada t. g. u Skoplju, ne će se održati radi tehničkih poteškoća. Stalni odbor Kongresa pravnika na svojoj sjednici, održanoj u Zagrebu 9. rujna t. g., je zaključio jednoglasno, da se skupština odgodi za proljeće 1929., kada bi se, prema ranijoj odluci isto u Skoplju imala održati. Kako svi referati za Spomenicu nisu još ni do danas gotovi, imaju se oni spremiti i dostaviti najkasnije do 1. prosinca t. g. Novac poslan za jesenju odgodjenu skupštinu pridržati će se za onu u proljeće, u koliko tko ne zatraži izrijekom, da mu se novac odmah vrati.

Literatura

Revue internationale de la théorie du droit. — Internationale Zeitschrift für Theorie des Rechts. — Ovaj zaslužni časopis, koji izlazi uz suradnju učenjaka iz svih strana svijeta na francuskom i njemačkom jeziku u Brnu (»Mjesečnik« 1928, ftr. 40.), navršio je svoju drugu godinu i nadalje obećaje najljepše uspjehe. Četiri sveska druge godine 1927./28. donijeli su ove rasprave:

Pagano (Rim), Personnalité juridique et représentation légale de l'incapable; — Mezger (Marburg a/Lahn), Recht und Erfahrung; — Verdross (Beč), Völkerrechtsgemeinschaft und Bundesstaat!; — Tasić (Ljubljana), Le réalisme et normativisme dans la science juridique (nastavak rasprave iz prošle godine, vidi o tome prikaz dra N. Katičića u »Mjesečniku« 1928., str 301.—303.); — Schreier (Beč), Eine französische reine Rechtslehre (Prikaz nauke švicarskoga učenjaka Roguina, koji je u mnogom pogledu prije blizu 40 godina razvio misli, što ih pokretači i najodličniji suradnici ove revije danas zastupaju); — Kelsen (Beč), Naturrecht und positives Recht; — Anderssen (Berlin), Regulationssubjekte (predlaže novi naziv za subjekte, koji postavljaju ili skidaju državne organe); — Ledig, Zur Erkenntnistheorie des unkörperlichen Gegenstandes; — Ladiženski (Rostov), La dynamique et la statique dans le droit; — Josserand (Lyon), Sur la relativité des droits; — Moor (Segedin), Das logische im Recht; — Tasić, Duguit et les sociologues positivistes; — Weyr (Brno), La doctrine de M. Adolphe Merkl; — Urman (Krakov), Zur Kantschen Rechtsphilosophie. — Osim tih rasprava donosi svaki broj literarne objave novo izašlih djela i rasprava.

I ako priopćene rasprave — posve naravno — pokazuju velike razlike i obzirom na svoj sadržaj i obzirom na shvaćanja pojedinih pisaca, jedna im je crta zajednička: originalni način obradjivanja na temelju najnovijih istraživanja pravne znanosti. Kod toga se uvijek priklanja pažnja općim problemima. Tako n. pr. rasprava profesora Pagana, rješavajući jedno socijalno pitanje, donosi vrlo zanimljive opće poglede na teoriju pravnoga subjekta uopće. A da je takova metoda korisna i za dalji razvitak pravne znanosti upravo potrebita, najbolje dokazuju vrlo zanimljive, po svojem sadržaju toli različne rasprave prof. Ladiženskoga i Weyra. I sve druge rasprave pružaju čitaocu obilno pobude.

Krug suradnika, među kojima nalazimo i ove godine ljubljanskoga profesora Tasića, proširio se na Poljsku, člankom Urmana o Kantovoj pravnoj filozofiji, pa valja želiti, da taj časopis i dalje napreduje u opsegu i u važnosti.

Dr. J. A.

Dr. Metod Dolenc, Zločinec iz prepričanja (Le criminel par conviction). Posebni odtisek iz Zbornika znanstvenih razprav L. VI. (1927.-8.). — Kod nas još malo obrađenu temu zločinaca iz uvjerenja je obradio u ovoj raspravi prof. dr. Dolenc poznatom temeljitošću i jasnoćom. Pisac traži poseban obzir kod kažnjavanja zločinca iz uvjerenja pa konstatuje, da taj poseban obzir manjka u osnovi jedinstvenoga kaznenoga zakona za našu državu. Budući da je i politički zločinac u vezi s delikventom z uvjerenja, dotiče se pisac i prvoga predmeta.

Dr. Metod Dolenc, Odkod — vsobenjki. Ova raspravica je lijep prilog slovenskoj pravnoj povijesti.

Dr. Mihael Zobkow, Der Schutz des Landwirtes in der südslavischen Gesetzgebung. To e otisak rasprave, koja je izašla u svibanjskoj svesci »Zeitschrift für Ostrecht« u Berlinu. Raspravica je informativne naravi, namijenjena poglavito vanjskim pravnicima, ali i za naše je vrlo zgodan pregled naslovne teme. Kako se pisac bavio samo pozitivnim zakonima, nije spominjao razne projekte, kao na pr. onaj nainoviji o dugovanjima i zaduženjima zemljoradnika, o kojem je bilo govora u posljednjem dvobroju »Mjesečnika«.

Živojin M. Perić, Die politische Fortentwicklung des jugoslawischen Staates. — Ova raspravica je izašla u »Neue Züricher Zeitung« od 13. i 14. kolovoza t. g., ali je napisana još prije smrti Stjepana Radića i to rijetkom objektivnošću. Značajan je ovaj zaključni odlomak raspravice: »Indem wir uns nicht mit der rechtlichen Seite des Doppelmordes und der Mordversuche vom 20. Juni beschäftigen, eine Frage, welche selbstverständlich in die Zuständigkeit der Gerichte fällt, bemerken wir nur, dass diese Handlungen die Bedeutung und die Tragweite der gewöhnlichen Verbrechen überschreiten: sie sind ein Kennzeichen und ein Ausdruck des politischen und nationalen Geisteszustandes des jungen Staates in seinem zehnten Geburtsjahr, ein Geisteszustand, dessen Hauptursache, wenn nicht die einzige, muss man gut in der einheitlichen und zentralistischen Organisation des jugoslawischen Staates suchen. Aber musste man zu solchen Ereignissen wie jene vod 20. juni gelangen, um sich von der schlechten Grundlage dieses saatlichen Organisationssystems und von der Notwendigkeit einer Neugestaltung auf einer föderativen Basis (Bundesstaat) des serbisch-kroatisch-slowenischen Staates zu überzeugen?«

Svaštice

Nagrade za higijenske sastavke. — Škola narodnog zdravlja u Zagrebu treba za svoju higijensku propagandu štiva i dobrih ideja, podesnih za štampu, za filmsku obradbu i za ilustracije, iz oblasti cielokupne higijene (ljudi i domaćih životinja), bilo u obliku literarno dotjeranom, ili u obliku nacrta ili ideje, udešeno sve bilo za djecu, bilo za odrasle, ali uvijek načinom i jezikom razumljivim i privlačivim za naše šire slojeve.

Sastavci mogu biti veličine i stila: bilježaka, listića, letaka, brošura ili knjiga pisani u obliku pouke ili novele, igrokaza, igre ili pjesme, u ozbiljnom ili šaljivom tonu, a treba da obrađuju ili pomažu prevenciju ili borbu protiv jedne krupne bolesti ili skupine bolesti, slabosti ili zlih navika.

Tko ima napisanih ili prevedenih djela i sastavaka, ili će ih napisati, ili ima tudjih, neka ih pošalje potpisanomu zavodu. Honorar za prihvaćenu radnju iznosi 100 D po štampanoj stranici osmine. Ako je štivo osobito zgodno, dodat će se ovome još i posebne nagrade. Sastavci udešeni, ili prikladni za filmsku obradbu nagradjuju se također posebno, kao što i djela osobito podesna za selo ili za djecu. Bit će nagradjeno i svako vriedno upozorenje na već štampanu, a manje pristupnu i manje poznatu literaturu, domaću i stranu, na slike, kipove, crteže, ilustracije, grafikone itd., koji mogu poslužiti propagandi higijene.

Nagrade podjeljuje naročiti odbor, sastavljen od liječnika i književnika. Tkogod želi, da nešto u tom pravcu doprinese, neka se javi i dobit će usmeno ili pismeno potanje obavijesti i upute o onome, što treba da se naročito istakne ili obradi. — **Od škole narodnog zdravlja, odjeljenje za socijalnu medicinu,** Zagreb, Mirogojska cesta 4.

Digitized by Google

MJESEČNIK
GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

BROJ 10. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor. ZAGREB 1928.
GOD. LIV. Dr. Ivo Politeo, odvjetnik. LISTOPAD

Franšiza u pomorskom pravu

Napisao dr. Julije Mogan, odvjetnik i sveuč. docent u Zagrebu

Članak 408. Code Napoléona odredjuje: »Nepripustiva je tužba zbog avarije, ako generalna avarija ne premašuje jednoga postotka ukupne vrijednosti broda i tovara, te ako partikularna avarija ne premašuje jednoga postotka vrijednosti oštećenoga predmeta«.

Čl. 409. pak kaže: »Klauzula »prosto od avarije«[1]) oslobadja osiguratelja od svake avarije, bilo generalne bilo partikularne, te se izuzimlju jedino slučajevi, koji daju pravo na napuštaj (abandon), pak u tim slučajevima osiguranici imadu izbor izmedju napuštaja i tužbe zbog avarije«.[2]

U tom je eto biće »franšize« (franchise, franchigia). Pod franšizom razumijevamo klauzulu u osigurateljnoj pogodbi, kojom se ograničuje odgovornost osiguratelja i to tako, da se ili snizuje svota, što će je osiguratelj platiti kano odštetu, ili pak isključuje neki rizik.[3]) Isto tako se zove franšiza isključeni rizik ili pak postotak, ispod kojega se odšteta ne plaća.[4])

[1]) Klauzulu »prosto od avarije« [franc d'avaries] treba razlikovati od klauzule »prosto od generalnih avarija« [franc d'avaries communes], koja znači: nema generalne avarije izmedju opremača i kreatelja, sve se avarije smatraju partikularnima, te su na teret ili broda ili robe. Vidi Ripert: Droit Maritime, Paris 1914, Tome II. str. 613.

[2]) Njemački zakon čl. 851 isključuje sve vrsti franšize kod generalne avarije, ako nije protivno izrično ugovoreno. Taj članak glasi u prvoj alineji: »Ist der Vertrag mit der Klausel »frei von Beschädigung ausser im Strandungsfall« abgeschlossen, so haftet der Versicherer nicht für einen Schaden, der aus einer Beschädigung entsteht, ohne Unterschied, ob der Schaden in einer Werthsverringerung oder in einem gänzlichen oder theilweisen Verlust und insbesondere darin besteht, dass die versicherten Güter gänzlich verdorben und in ihrer ursprünglichen Beschaffenheit zerstört den Bestimmungshafen erreichen oder während der Reise wegen Beschädigung und drohenden Verderbs verkauft worden sind, es sei denn, dass das Schiff oder das Leichterfahrzeug, in welchem sich die versicherten Güter befanden, gestrandet ist. Der Strandung werden folgende Seeunfälle gleich geachtet: Kentern, Sinken, Zerbrechen des Rumpfes, Scheitern und jeder Seeunfall, durch den das Schiff oder das Leichterfahrzeug reparaturunfähig geworden ist.«

[3]) Srav. Ch. Lyon-Caen L. Renault: Manuel de droit commercial (compris le droit maritime) Paris 1924. str. 892 i sl.

[4]) Schrekenthal: Das oesterreichische öffentliche und Privat-Seerecht, Wien 1906, str. 179 kaže doduše: »Dieser Prozentsatz,

Digitized by Google

Code Napoléon razlikuje, kako vidimo, u svojim člancima baš te dvije vrsti franšize.

I. — Član 408. Code Napoléona ustanovljuje dakle,[5]) da se oštета može tražiti jedino, ako šteta nadmašuje jedan po sto vrijednosti[6]) osiguranoga predmeta ili pak u slučaju generalne avarije jedan po sto vrijednosti tovara i broda. To vrijedi dakako, ako nije ugovoreno ništa drugo, no gotovo je uvijek franšiza ugovorena u osiguranoj polici i to u iznosu većem od 1%. Ratio je franšize ponajprije u tom, da se zbog neznatne štete ne uzmognu tražiti naknada niti uspješno podnositi tužba,[7]) a drugo da se osiguratelj posebno odšteti za rizik, što ga preuzimlje, jer osigurani imade pravo, da traži naknadu štete samo, u koliko ta šteta premašuje ugovoreni ili zakonom određeni postotak franšize ili drugim riječima: od osigurnine se franšiza odbija. [8]), [8a])

---

unter welchem eine Entschädigung nicht geleistet wird, heisst Franchise«. No pisac je tu imao pred očima samo franšizu čl. 408, a nije mislio i na čl. 409. Cod. Nap.

[5]) Ta je ustanova prenesena iz Ordonnance od god. 1681. (liv. III. tit. VI. art 47.) Zakon je stavljen u poglavlje o avarijama, gdje, kako Ripert ib. str. 1013 ističe, nije na mjestu, jer se, a to je izrekao i francuski kasacijoni sud 27. pros. 1871., franšiza tiče odnosa između osiguranika i osiguratelja.

[6]) Njemački pomorski zakon (§ 845) određuje za franšizu 3%: »Besondere Havarien hat der Versicherer nicht zu ersetzen, wenn sie ohne die Kosten der Ermittelung und Feststellung des Schadens (§ 834 Nr. 4) drei Prozent des Versicherungswerths nicht übersteigen; betragen sie mehr als drei Prozent, so sind sie ohne Abzug der drei Prozent zu vergüten.«

[7]) Budući da se danas ugovara franšiza mnogo veća od 1%, nije više svrha samo ono, što gore rekosmo, nego je franšiza korektiv osigur. premije, koja je u pravilu jednaka za različite brodove i robu, a baš u visini franšize dolazi do izražaja veličina rizika već prema vrsti broda i robe. Visina franšize kod osiguranja broda (assurance sur facultés, assicurazione sulla facoltà) ovisi o dobi broda: što stariji brod, to viša franšiza; što noviji brod, to niža franšiza. Kod osiguranja robe (assurance sur corps, assicurazione sul corpo) ovo je ograničenje odštetne dužnosti osiguratelјeve dobilo par excellence spomenuti posebni značaj, da se ne mora premija mijenjati pri svakoj vrsti robe, već prema tomu, je li rizik veći ili manji, mijenja se visina franšize: što se većemu pokvarenju ili uopće riziku izvrgava osigurana roba, to je veći postotak, za koji osiguratelj ne jamči.

[8]) Code Napoleon toga doduše ne kaže izrično, no suglasna je u tom pogledu naročito u Njemačkoj i Engleskoj a i u Francuskoj praksa literatura, i judikatura. Srav. Lyon-Caen o. c. str. 893: »Les franchises ont deux effets: elles excluent d'abord l'action d'avarie, lorsque le dommage n'atteint pas le taux fixe; puis elles ne permettent a l'assuré de reclamer que l'excédent du dommage sur le taux de la franchise, quand ce taux est depassé.«

[8a] Schrekensthal ib.: »Hiebei wird in allen Fällen nur der die Franchise überschreitende Schaden ersetzt«. To nije sasvim točno, jer se često u policama nalazi klauzula, prema kojoj se doduše franšiza ne plaća, ako šteta ne premašuje određenog postotka, no ne odbija se franšiza, ako je postotak polučen. Na pr. roba je osigurana na D 500.000, franšiza je 5% dakle D 25.000: ako šteta nije niti tolika, ne plaća osiguratelj ništa; no ako je šteta 30.000, često je ugovoreno, da se ne plaća D 5.000 nego potpunih 30.000. — »La frequence de cette clause — veli Lyon-Caen ib. — provient de ce que, comme dans quelques pays etrangers, l'on ne donne au franchises que le premier effet, les compagnies d'assurances françaises sont contraintes d'admettre la même règle pour soutenir la concurrence avec les compagnies de ces pays.«

Digitized by Google

Zakon govori, kako vidimo, o 1% vrijednosti oštećenoga predmeta odnosno broda i robe. Uzmimo da je oštećeni predmet vrijedan D 1,000.000, a osiguran je na D 500.000. Efektivna avarija mora da iznosi preko D 10.000, da tužba bude dopustiva, dok će osiguratelino društvo ipak računati štetu na osnovu D 50.000.

Ili vrijednost je predmeta D 1,000.000, a osiguran je na D 2,000.000. Franšiza opet počinje, ako je šteta veća od D 10.000, a osiguranje se računa takodjer na osnovi D 10.000, jer se ne može veća osigurnina platiti, nego li je nastala šteta (§ 478. našega trg. zakona).[9])

Budući da se franšiza odbija od osigurnine tako, te osigurani zapravo ni u kojem slučaju od osiguratelja ne dobiva potpunu odštetu, slobodno je krcatelju robe, da se obrani od toga gubitka tim, ako posebno osigura svotu franšize. No vrijedi to samo za ugovorenu franšizu, jer ta je veća od 1%, a i za to, što zakonska franšiza imade i tu svrhu, da se interesenti trse, da izbjegnu pogiblima i oštećenju, pak bi se prema tomu osiguranjem toga rizika izigrao zakon.

Da osiguranik ne bude u svakom slučaju avarije teško oštećen, jer mu se franšiza za svaki slučaj odbija od osigurnine, uvelo se u pomorskom prometu t. zv. uredjenje po serijama (règlement par series ili règlement par capitaux destincts). Ako je na pr. pri osiguranju na 1,000.000 dinara franšiza 5%, znači, da bi svaka šteta do 50.000 ostala nenaknadjena. Da se tomu izbjegne razdijeli se roba, koja vrijedi 1,000.000 u deset serija po D 100.000; svaka serija čini jednu cjelinu, pak se ne naknadjuje samo ona šteta, koja kod pojedine serije ne nadmašuje D 5.000.

II. — Druga je vrst franšize sadržana u klauzuli »prosto od avarije« (francs d'avaries), o kojoj govori čl. 409. Code Nap. te čl. 625. talijanskoga zakona o pomorskoj trgovini.[10]) Tom se klauzulom oslobadja osiguratelj obveze, da dade naknadu za avariju bilo generalnu bilo partikularnu, izuzevši, da je avarija takva, te može biti podloga napuštaju (abandonu). U tom slučaju imade osigurani pravo, da bira izmedju napuštaja i zahtjeva na oštetu zbog avarije. Svrha je i toj klauzuli, da isključi neznatne avarije,[11]) no očito je, da je ona uz to vrlo opasna: napuštaj nije moguć nego u teškim slučajevima; nije li slučaj tako težak, osiguranik, ako je po srijedi spomenuta klauzula, ne dobiva nikakove naknade, premda mu je šteta velika. On može »corriger la fortune« i to medju inim i ovako: nezgoda je u potpunom toku, avarija je tu, šteta dosta velika, no osiguranik imade mogućnost, da nezgodu zaustavi.

---

[9]) Prema tomu nema pravo Ripert (ib. str. 1013), kada kaže: »Ovaj čl. 48, koji odredjuje zakonsku franšizu, nema jasne redakcije, kada odredjuje 1%-tni razmjer od oštećene stvari. No nema sumnje u pogledu interpretacije. Račun se osniva na osiguranoj svoti.«

[10]) »La clausola »franco d'avaria« libera l'assicuratore da ogni avaria comune o particolare, eccettuati i casi, che danno luogo all'abbandono. In questi casi l'assicurato ha la scelta tra l'abbandono e l'esercizio dell'azione di avaria.«

[11]) Pipia: Trattato diritto marittimo, Milano 1901. str. 272: »Perchè no vi è traversata di mare che non producere qualche danno, inoltre le spese di regolamento sarebbero talora anche inferiori alle indennità.«

Digitized by Google

Ne učini li to, šteta će biti još veća; no on će moći napustiti osigurano dobro i dobiti potpunu odštetu; zaustavi li dalje posljedice nezgode, ostat će on oštećen, jer će biti samo avarija, a ne napuštaj. Ako još uvažimo, da je osiguranik ili njegov punomoćnik možda na širokoj pučini, gdje nema kontrole, stavljen pred dilemu, hoće li oštetiti sebe ili osiguratelja, jasno je, kakovu napast krije klauzula »prosto od avarije« (franc d'avaries).[12]

Javna ročišta i postupak kod državnog savjeta

Napisao Jovan Stefanović, sudac kod upravnoga suda u Zagrebu.

Čl. 28. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima od 17. svibnja 1922. odredjuje, da upravni sud rješava o tužbi poslije javnoga ročišta, na koje se mora pozvati tužilac i tuženi,[1]) ako ne postoji koji od slučajeva, predvidjenih u čl. 24., 26. i 27. zakona, u kojim slučajevima se tužba rješava odlukom, odnosno presudom bez poziva stranaka. Budući da je državni savjet upravni sud (čl. 103. ustava, članovi 1., 17. i 18. zakona), ne može biti sumnje o tome, da se propis čl. 28. glede održavanja javnih ročišta odnosi i na njega u slučajevima, kada on rješava direktno tužbe protiv ukaza i ministarskih rješenja kao na pr. sud prve i ujedno posljednje molbe. Pa ipak čl. 50. uredbe o poslovnom redu u državnom savjetu i upravnim sudovima od 5. rujna 1922., izdane na osnovi ovlašćenja čl. 47. zakona o upravnim sudovima, propisuje, da »državni savjet rješava o tužbama i žalbama bez prisustva parničnih strana.« To čini očevidno oslanjajući se na formalno nepotpunu stilizaciju čl. 28. zakona, gdje se državni savjet izrično ne spominje, i na propis čl. 41. zakona, da »državni savjet rješava o žalbama bez poziva stranaka«. To je uredbom odredjeno, ma da je čl. 28. zakona u tom pogledu stvarno jasan, a propis čl. 41. može, kada zakon konzekventno i strogo luči pojam i naziv tužbe od pojma i naziva žalbe, da se odnosi jedino na žalbe protiv presuda prvomolbenih upravnih sudova. Uredba je medjutim pomenuta dva pojma pomiješala, jer i u al. 2. čl. 32. daje protiv akata viših samoupravnih vlasti mjesta »žalbi« na upravni sud, što je nedvojbeno u protivnosti sa zakonom o upravnim sudovima, koji ne poznaje uopće žalbi već samo tužbe prvomolbenom upravnomu sudu. Tako i radi toga je nastala i odredba čl. 50. uredbe o pismenom postupku kod državnoga savjeta i na tužbe kao i na žalbe.

Jasno je dakle, da je čl. 50. uredbe u očitoj protivnosti sa čl. 28. zakona o upravnim sudovima, a kako po čl. 94. ustava »uredbe ne smiju protivurječiti ustavu ni zakonu, radi čije su primjene izdane«, mogao je državni savjet kao sud, koji je po al. 1. čl. 109. ustava obvezan, da nezakonite propise uredbe ne primjenjuje, da članu 50. uredbe odreče zakonitost i održava javna ročišta, kada postoje zakonski uvjeti za to. On je

[12]) Isti učinak imade klauzula »prosto od oštećenja« ili »samo za potpuni gubitak«.

[1]) a s obzirom na čl. 9. zakona i lica, kojemu bi poništenje upravnoga akta bilo na štetu, jer se takovu licu »mora dati mogućnosti, da bude saslušano.«

Digitized by Google

medjutim odmah u početku primjenjivanja zakona od 17. svibnja 1922. o upravnim sudovima priznao zakonitost pomenutom članu uredbe i nije održavao ročišta, već i neposredno mu na rješavanje podnijete tužbe kao i žalbe protiv presude upravnih sudova rješavao po pismenom postupku.

To je učinjeno vjerojatno iz praktičnih razloga i tehničkih smetnji, ali su se štetne posljedice brzo pokazale. I ne treba ni na što drugo da se ukazuje nego samo na mnogobrojne protuslovne savjetske presude, donesene po jednom istom predmetu ne samo u raznim već i u jednom istom odjeljenju, koje su naravna posljedica nepotpuno izvidjenoga spora i stanja stvari, izvršenoga od strane upravnih vlasti, a kod državnoga savjeta razmotrenog i presudjenog bez kontrole tužitelja a uz sudjelovanje samo tuženoga ministra (čl. 52. uredbe).

Poslije ovakove šestgodišnje prakse je donesen čl. 380. financijskoga zakona za budžetsku godinu 1928./28., koji glasi: »čl. 50. uredbe o poslovnom redu u državnom savjetu i upravnim sudovima ukida se. Samo po tužbama protiv ukaza i rješenja o r a z v r s t a v a n j u državnih činovnika i službenika sudit će državni savjet i dalje bez ročišta«. Kako se vidi, čl. 50. uredbe nije u cjelini ukinut, jer je ostao pismeni postupak u stvarima razvrstavanja državnih službenika. Učinjeno je to i opet iz praktičnih razloga obzirom na množinu kod državnoga savjeta zaležanih tužbi, ali to ima sada bar zakonsku sankciju.[2])

Kada je uvedeno obligatorno držanje ročišta i kod državnoga savjeta, postaje jače aktuelno i pitanje postupka pred državnim savjetom. Postupak pak za upravne sudove uopće, dakle i za državni savjet, reguliran je u temeljnim načelima članovima 21. do 46. zakona od 17. svibnja 1922. o upravnim sudovima i članovima 34. do 62. uredbe o poslovnom redu, koja je donijeta na osnovi ovlaštenja čl. 47. zakona. Glede onih pojedinosti postupka, koje nisu uredjene ni zakonom o državnom savjetu i upravnim sudovima ni uredbom, odredjuje čl. 63. uredbe, da se u pomenutim slučajevima imaju primjenjivati »odnosni« propisi zakona o gradjanskom parničnom postupku redovitih sudova. Za upravne sudove, čija se nadležnost proteže na pravno područje jednoga jedinstvenoga gradj. parn. postupnika, jasno je prema tome, da važe propisi postupnika odnosnoga područja. Ali nastaje pitanje, kako stoji stvar u tom pogledu sa upravnim sudovima sa nadležnošću za dva ili više pravna područja, kao što je slučaj sa državnim savjetom, kada vrši sudjenje kao upravni sud prve i ujedno posljednje molbe.[3])

O tome ima uredba jednu jedinu odredjenu ustanovu i to u čl. 37., gdje se odredjuje, da »sve dostave državnoga savjeta i upravnih sudova vrše se po gradjanskom sudskom postupku« (al. 1. čl. 37.). Odmah se medjutim zatim u al. 2. odredjuje: »ako nadležnost jednoga upravnog suda obuhvaća oblasti sa raznim gradjanskim sudskim postupcima, pri-

[2]) Opća sjednica državnoga savjeta od 4. svibnja 1928. donijela je medjutim pod brojem 15041/28. odluku, da i po tužbama protiv ministarskih rješenja i reguliranja penzija, dakle ne samo u stvarima razvrštavanja, državni savjet donosi presude po pismenom postupku.

[3]) Takov je slučaj i sa upravnim sudovima zagrebačkim (hrvatsko i medjumursko područje), beogradskim (sjeverno-srbijsko i vojvodjansko područje), skopljanskim (južno srbijsko i crnogorsko područje), dubrovačkim (dalmatinsko i crnogorsko područje) i celjskim (slovenačko i prekomursko područje).

Digitized by Google

mjenjivat će se do izjednačenja gradjanskog sudskoga postupka onaj postupak, koji važi za sjedište suda.« Izgleda tu na prvi pogled, da se 2. al. čl. 37. uredbe o postupku sjedišta suda odnosi samo na predmet, reguliran u prvoj alineji čl. 37., t. j. na postupak oko dostava sudskih akata, jer dolazi odmah i neposredno poslije alineje, koja govori isključivo o spomenutom dostavljanju. Medjutim alineja 2. govori uopće o primjenjivanju gradj. sud. postupnika, pa je očito, da se odnosi ne samo na dostavljanje, nego općenito na gradj. sud. postupak, koji se u al. 1. spominje, ali pobliže ne označuje. Odredba al. 2. čl. 37. uredbe sačinjava jednu posebnu alineju istoga člana, čime se nesumnjivo hoće da manifestira, da se tu misli na jedan poseban pojam, širi od onoga alineje 1. Al. 2. čl. 37. uredbe reguliše pitanje primjene gradj. sud. postupnika u pozitivnom pravcu samo na upravne sudove sa više različitih pravnih područja, a u negativnom i pitanje postupka za sudove jednoga jedinstvenoga pravnog područja, jer to pitanje ostavlja otvorenim, da ga riješi kasnije članom 63. Pa najzad i to, što čl. 37. uredbe ne uredjuje samo jedan predmet, već njih više, jer u svojoj al. 3. govori i o odstranjivanju nedostataka postupka, ide u prilog tumačenju, da se al. 2-om htjelo regulisati općenito postupak kod upravnih sudova, u koliko naravno to nije učinjeno zakonom i ostalim propisima uredbe, a ne samo postupak u pogledu dostava.

Prema svemu rečenomu za postupak pred državnim savjetom, pošto je on upravni sud, čija se nadležnost rasprostira na sva područja države, važi, u koliko što nije regulisano samim zakonom o upravnmi sudovima i uredbom o poslovnom redu, postupnik njegova sjedišta t. j. bivše kraljevine Srbije: zakon o postupku sudskom u gradj. parnicama od 20. veljače 1865.[4])

[4]) Ovaj postupnik je u mnogim propisima najbliži hrvatskomu gradj. parb. postupniku od 16. rujna 1852., od kojega je malo mladji, ali se od njega i bitno razlikuje u mnogim temeljnim načelima, a naročito time, što počiva na načelima usmenosti, javnosti i neposrednosti, na kojima se u ostalom osniva, u koliko je posebno regulisan zakonom o upravnim sudovima i uredbom o poslovnom redu u njima, i postupak pred upravnim sudovima. Osobito se medjutim mora istaći razlika u propisima o obnovi sporova. Srbijski postupnik na pr. ne priznaje, kao što je slučaj kod hrvatskoga, povrate u prijašnje stanje zbog krivnje »pravdopravnika«. Pravdanje (restututio in integrum) postoji zbog neskrivljenoga propusta roka ili ročišta i to zbog propuštenoga roka samo glede roka na odgovor na tužbu. Pravdanje zbog izostanka od ročišta podnosi se u roku od 15 dana po dostavi presude ili rješenja. Pravodobno podnijeto ono ima suspenzivnu snagu, a dozvoljeno je, ako se dokaže, da se bez vlastite krivice moralo izostati od ročišta i da se nije moglo poslati punomoćnika. Kada nema drugih dokaza, mogu se zapreke zasvjedočiti i vlastitom prisegom. Isto tako ima suspenzivnu snagu i traženje popravaka očitih pogrješaka u pravomoćnim presudama, kada se podnese u roku od 15 dana po pravomoćnosti. Za ponovljenje parnice ima 13. taksativno u § 426. navedenih slučajeva. Ono se traži tužbom u roku i to: u slučaju točke 13. (nova sredstva dokaza) od 6 nedjelja dana od dana saznanja dokaza, a najkašnje 3 godine od dana pravomoćnosti presude, a u slučajevima točaka 1—12 rok je glede pokretnina 3 godine, a glede nekretnina 10 godina. Obnovna tužba nema suspenzivne snage, ali na zahtjev i uz položenje kaucije sud može zadržati izvršenje presude. — Opsežnije uostalom o svemu tome vidi vrlo preglednu i poučnu raspravu sveučilišnoga profesora dra. Srećka Zuglia »Pregled srpskog gradjanskog postupka« u 4., 5. i 6. broju »Mjesečnika« od god. 1926.

Digitized by Google

Držeći se strogo propisa uredbe, državni savjet primjenjuje spomenuti postupnik u svima bez iznimke slučajevima, gdje on vrši sudjenje kao upravni sud prve i ujedno posljednje molbe, a nema propisa za postupak u zakonu odnosno uredbi o upravnim sudovima. I dok nije morao održavati ročišta, bilo je malo slučajeva primjenjivanja propisa toga postupnika kod državnoga savjeta, ali sada kada su ročišta obavezna, bit će toga mnogo više.

Od osobite je važnosti u ostalom za nas činjenica, da državni savjet već od početka stoji na stanovištu, da i za sve obnove, kod njega u prvoj i ujedno posljednjoj molbi riješenih, sporova važe propisi gradj. parničnoga postupka njegova sjedišta, i to naročito s toga, što su odredbe hrvatskoga postupnika o tome za stranke povoljnije. U prilog tome medjutim državni savjet može se pozvati jedino na odredbu al. 2. člana 37. uredbe, koja je, kako smo naprijed vidjeli, gledom na njezin opseg dosta problematične naravi. Ako se tome nasuprot uvaži činjenica, da je postupak kod upravno,sudskih obnova sporova regulisan s a m i m z a k o n o m o upravnim sudovima (čl. 44.), onda stvar dobiva posve drugi vid. Pomenuti član zakona odredjuje naime, da se protiv pravomoćnih presuda upravnih sudova i državnog savjeta »može tražiti kod istih sudova obnovljenje administrativnoga spora pod uslovima propisanim u gradjansko-sudskom postupku za obnovljenje sporova.« — Po propisima kojega redovno-sudskog parničnog postupka imaju da se traže i dozvoljuju obnove sporova, tu se ne kaže ništa, niti se o tom može što odredjeno zaključivati iz ma koje druge ustanove samoga zakona o upravnim sudovima. Isto tako nema o tom spomena ni u obrazloženju zakona o upravnim sudovima, kojim je osnova zakona podnijeta narodnoj skupštini, kao ni — kako sam uvidom u izvornike osobno ustanovio — u zapisnicima o pretresu u odboru i skupštini.

Postoje prema tome samo dvije mogućnosti — i to: ili zakonodavac nije tu stvar htio sam da reguliše, već je to prepustio uredbodavcu (čl. 47.), ili je mislio, da se samo po sebi razumije, da je to onaj redovno-sudski postupnik, koji važi za odnosno lice u sporovima pred redovnim sudovima, pa je smatrao za nepotrebno, da to posebno ističe.

Da je prvo slučaj, tada bi bilo nerazumljivo, zašto je baš o toj stvari, kao i o drugima, koje je sam regulisao, donio još i posebnu odredbu, kada je generalnom odredbom u čl. 47. ovlastio uredbodavca, da reguliše uredbom sve one, što zakon nije regulisao. Stoga ne može biti sumnje, da je zakonodavac stvari obnove spora pred upravnim sudovima uopće davao i dao posebnu važnost, pa ju je za to i izdvojio iz onih slučajeva postupka, čije je regulisanje prepustio uredbodavcu. To je učinio očito za to, što je pravo na obnovu spora, kao i pravo na tužbu, u svojoj suštini jedno čisto materijalno pravo stranke. Pravo na obnovu identično je sa predmetom spora, koji se temelji na materijalnom pravu, pa ne može biti svejedno, u kome će se roku na pr. izgubiti to pravo. — Pravo na obnovu je u ovom slučaju vezano zakonom (čl. 44.) o upravnim sudovima izrično na sudski gradj. parnični postupak.[5]) I sada u čl. 44.

[5]) Tim je postupkom zakonodavac dano pravo strankama afirmirao i zakonom o upravnim sudovima. On je mogao, da u tom pogledu odredi primjenjivanje

Digitized by Google

zakona nije drugi posebno naveden, onda je vezan za onaj, koji i inače važi za lice, o kojem se u upravno-sudskoj parnici radi. Kada je to pravo zakonom zajamčeno, onda se ono ne može izmijeniti uredbom, jer uredba po čl. 94. ustava ne smije da protivuriječi zakonu, radi čije je primjene donesena.

Radi toga, kada bi se odredba al. 2. čl. 37. uredbe mogla odnositi na slučajeve obnova upravno-sudskih sporova — a kako ćemo niže viditi, ne odnosi se —, ona bi bila protivuzakonita i sudovi je ne bi smjeli primjenjivati. Čl. 47. zakona o upravnim sudovima ovlastio je uredbodavca, da donese one odredbe o postupku pred upravnim sudovima, koje nije predvidio sam zakon. Uredbodavac je to izvršio u čl. 63. uredbe, odredivši, da se u svima slučajevima zakonom i uredbom nepredvidjenim imaju primjenjivati o d n o s n i propisi o gradj. parničnom postupku redovnih sudova. Kada je pak, da se tehnički pojednostavi postupak, članom 37. uredbe odredjena primjena gradj. sudskoga postupka mjesta sjedišta suda za upravne sudove sa više raznih pravnih područja, to može da važi samo za one slučajeve, koji zakonom o upravnim sudovima nisu uopće regulisani, budući da je od primjene ovoga propisa isključeno sve, što je normirao sam zakon. I stoga, kada se stane na stanovište, da po al. 2. čl. 37. uredbe i za obnove sporova kod upravnih sudova sa nadležnošću za više pravnih područja važe propisi gradj. sud. postupnika mjesta suda, onda se tu ne radi o jednoj protivuzakonskoj odredbi uredbe, već o nepravilnoj primjeni i tumačenju njezine al. 2. čl. 37., koja se, kako jasno proizlazi iz naprijed rečenoga, može primjenjivati na sve druge slučajeve o postupku zakonom nepredvidjene, samo ne na slučajeve obnove spora, jer su ovi već regulisani zakonom o upravnim sudovima. — Za državni savjet uostalom nije ništa neobično, da u svojem sudovanju primjenjuje sve gradj. parn. postupke u državi, pošto on to čini još u većem opsegu redovno, kada rješava žalbe protiv presuda odnosno odluka prvomolbenih upravnih sudova, koji sude svaki po postupniku svoga pravnog područja.

Nagodbe ili poravnanja, zaključena pred obraničkim ili izbranim sudom, jesu punovažna i izvršna

Napisao Miho O b u l j e n, viši sudski savjetnik u m.

Gosp. dr. Passek, odvjetnik u Karlovcu, je doveo u broju 4—5. ovogodišnjega »Mjesečnika« (str. 208.—209.) u pitanje izvršivost nagodaba ili poravnanja, zaključenih pred obraničkim ili izabranim sudom. A gosp. dr. Predoević, odvjetnik u Zagrebu, je na to u slijedećem dvobroju »Mje-

propisa gradj. parn. postupka, kojega je htio, ali on to nije učinio, već je očito mislio na sve postupnike, koji su na snazi u državi. Nijednom međutim riječi nije ovlastio uredbodavca, da iz temelja mijenja po gradj. parn. postupku već postojeća prava, nego mu je u čl. 47. dao ovlaštenje, da propiše samo »bliže« odredbe o postupku. To pako mogu da su samo detalji tehničke i procesualne, a ne i načela materijalno-pravne naravi.

Digitized by Google

sečnika« (str. 236.—238.) dokazao, da nema razloga, da se ona dovodi u pitanje.

Moram priznati, da me je raspravljanje o ovom predmetu vanredno iznenadilo. Ali se ne mogu više ničemu čuditi, kada mi svi živimo, radimo i trpimo u jednom užasnom pravnom haosu i lutamo po još nikada i nigdje nevidljenom labirintu pravde u državi, gdje postoje razna i zatvorena »pravna područja«, kao kakove »pravosudne republike«. Ovo haotično, štetno i opasno stanje u našem »pravosudju« ocrtao sam u broju časopisa »Narodne Odbrane« za mjesec siječanj o. g. To je i drukčije svakome, koji se i malo razumije ili koji traži »pravdu«, veoma dobro poznato. Ovako užasno stanje u državnom ili »redovnom« pravosudju, prirodno, odražava se takodjer i u oblasti veoma važne i stare, kao i dobre ustanove obraničkih ili izabranih sudova, u kojima »dobri ljudi«, kako naš narod nazivlje izabrane suce, rješavaju privatnopravne sporove, koje stranke, na osnovi pismenoga ugovora, njima povjere na konačno rješenje.

Već u prastaro grčko doba poznati su ugovori (Symbolon) izmedju stranaka u sporu, kojim povjeravaju, po zakletvi, rješenje izvjesnoga spora izabranim licima, kao sucima (syndikoi). Isto tako poznat je starom rimskom pravu »compromissum ad arbitros«, koji su rješavali izvjesne sporove, izdavajući naročite »izreke« — laudum, arbitrium, sententia. I pravna povijest našega naroda je zabilježila sličnu ustanovu, koju su pobilježili naročito naši učeniaci: Vladimir Mažuranić, Tadija Smičiklas i Djuro Šurmin u odnosnim naučnim izdanjima Jugoslavenske Akademije u Zagrebu, kao i Milan S. Piročanac u »Braniču« i Drag. Arandjelović u »Policajskom Glasniku« u Beogradu. U stvari kod naših predaka obranici (viri electi) ili izabrani suci (arbitri) su imali važnu ulogu »pogoditelja« ili »pogodnoga suca« (transactor), pa su se prvenstveno starali o tome, da odnosne sporove riješe nagodbom ili poravnanjem. I vazda su ove nagodbe imale jednaku pravnu i izvršnu moć kao i osude ili presude. Ovo se takodjer vidi i u našem zadružnom pravu. I naš narod u svim krajevima vazda je poštovao »pravoreke« ili odluke obranika bilo u obliku nagodaba, bilo u obliku presuda. Jednaka je bila i ostala takodjer njihova izvršna moć ili snaga — i ona je bila vazda priznata od redovnih sudova na osnovi zakona.

U srednjem vijeku sretaju se mnogi spomenici o izbranim sucima i obraničkim sudovima i kod našega naroda, naročito u statutima naših primorskih gradova. U svim odnosnim odredbama, kao i arhivalijama nema nigdie traga o tome, da su ljudi ili vlasti pravile kakovo pitanje o pravnoj važnosti i izvršivosti nagodaba ili poravnanja, zaključenih pred obranicima kao »pogoditeljima«. Naprotiv.

Kada je bečka vlada nametnula u izvjesnim našim krajevima propise za gradjanski parnični postupak, bile su donešene takodjer i odredbe za postupak obranika (Schiedsrichter). Sve su ove odredbe bile »čudne« za naš narod i nikada se naše narodne mase nisu sprijateljile s njima. I mi smo na pr. u Dalmaciji, prije donašanja savremenoga zakona o gradjanskom parničkom postupku, vrlo često imali prilike, da prema volji stranaka zaključujemo za njih u sudu ugovore, kojima su odnosne stranke povjeravale »sudu dobrih ljudi«, izabranih od njih, rje-

Digitized by Google

šenje mnogih parnica. Ovi ljudi iz naroda rješavali su sporove izdavanjem »pravoreka«, i to često u obliku nagodbe ili poravnanja na zadovoljstvo parničara. A sudovi su uvijek smatrali, da su ove nagodbe jednake presudama obranika i priznavali su njima jednaku izvršnu snagu. Ovako se dešavalo i u drugim zemljama pod Austrijom, — tako na pr. u Štajerskoj i u Češkoj, gdje su bili na snazi jednaki propisi o gradjanskom parničkom postupku. Ovakova »praksa« u stvari je takodjer odgovarala načelima staroga njemačkoga prava, koja su bila u skladu sa kanonskim pravom (prema poslanici apostola Pavla Korićanima). A ovi izvori služili su Beču, gdje su se u ono vrijeme carski patenti i drugi zakoni kovali. Naročito je francuska revolucija od god. 1789. uticala na jači razvitak obraničkih ili »pomirbenih« sudova, kojima je dao novi impuls razmah trgovine i industrije u polovini prošloga stoljeća. Tada su poradili naročiti stalni izbrani sudovi »obrtnički« i »trgovački« u Njemačkoj i Austriji. I nikada se nije pravila nikakova razlika u tome, da li je kakov privatnopravni spor riješen od strane izbranih sudova presudom ili nagodbom. Ovo se takodjer vidi u radu t. zv. prinudnih obraničkih sudova, koji su u Austriji bili ustanovljeni za rješavanje izvjesnih radničkih sporova: najprije iz odnosa izmedju rudara i dotičnih rudarskih bratstvenih blagajni. Ja sam na pr. kao dugogodišnji predsjednik jednoga takova obraničkoga suda u Zadru imao prilike, da učestvujem u rješavanju velikoga broja takovih sporova, što su svršavali poravnanjima, koja su uvijek bila jednaka presudama. I nikomu nikada nije palo na pamet, da dovede u pitanje izvršivost poravnanja, zaključenih pred ikakovim obraničkim sudom.

Na pravnom području Hrvatske i Slavonije važio je uglavnom skoro identični stari parnički postupak u gradjanskim parnicama, kakov je važio u Dalmaciji i Sloveniji do 1898. godine. On i danas važi u Hrvatskoj i Slavoniji. U Austriji, gdje su dakle bili na snazi stvarno jednaki propisi za sudski i ovršni postupak u gradjanskim parnicama kao i u Hrvatskoj, jer su doneseni iz jednoga te istoga izvora, vrhovni je sud donio rješenje od 4. lipnja 1889. br. 6373 (Novak, Zbirka rješenja, III. 100), prema kojemu sudovi mogu dozvoliti ovrhu takodjer i na osnovu poravnanja, zaključenih pred izbranim (obraničkim) sudom. Gosp. dr. Predoević točno je dokazao, po odnosnim propisima, da ne može biti pitanja o izvršivosti nagodaba, zaključenih pred obranicima i obraničkim sudovima. Koliko ovakovih nagodaba ima u arhivima hrvatskih sudova, ja ne znam; — no jedan kolega iz Srijema kaže mi, da ih ima dosta i da su mnoge bile bez daljega prisilno izvršene. Svakako znam iz statističkih podataka o radu obraničkih sudova zagrebačke Trgovačke Komore i zagrebačke Burze, da je znatan broj sporova riješen nagodbom (poravnanjem). Isto tako znam, da su sudovi u Hrvatskoj i Slavoniji izvršili odnosne nagodbe isto tako kao i presude tih obraničkih sudova.

Medjutim je ove godine, odredbom člana 298. finansijskoga zakona za 1928./29. godinu, izrično priznato, da presude izrečene kao i n a g o d b e i l i p o r a v n a n j a z a k l j u č e n a p r e d o b r a n i č k i m i l i i z b r a n i m s u d o v i m a T r g o v a č k i h K o m o r a i m a j u j e d n a k u v a ž n o s t i i z v r š n u s n a g u, k a o i p r e s u d a r e d o v n i h (t. j.) d r ž a v n i h s u d o v a.

Digitized by Google

Ovaj propis nije donešen zbog pitanja o izvršivosti presuda izrečenih, odnosno nagodaba, zaključenih pred obraničkim sudovima. On je samo dio odredbe, koja se po traženju Komora sa područja Srbije i Vojvodine morala donijeti, da se dade zakonska mogućnost takodjer srbijanskim i vojvodjanskim Komorama, da i one osnuju i uzdrže u svome sastavu s t a l n e izbrane (obraničke) sudove, kakove već imaju Komore u drugim krajevima države po raznovrsnim zakonima o ustrojstvu Komora.

Prema najnovijoj zakonskoj odredbi, koja je stupila na snagu 1. travnja 1928., »pitanje« je dakle riješeno. A u stvari nije nikada ni postojalo — ni u Hrvatskoj.

Pošto imam o pitanju izbranih ili obraničkih sudova mnogo naučnoga materijala pri ruci, iznijet ću samo onaj dio, koji se odnosi na izvršivost nagodaba ili poravnanja, zaključenih pred obraničkim ili izbranim sucima ili sudovima. Ispred svega ističem, da nijedan zakon ne pravi nikakove razlike izmedju rješenja prigodnih i stalnih izbranih sudova, kao ni izmedju presuda i poravnanja tih sudova.

Zakon o gradjanskom parničkom postupku, kao i zakon o izvršnom redu, koji važe u Dalmaciji i u Sloveniji (§§ 577. i sl. gr. p. p. — odnosno § 1. toč. 16. o. z.) izričito priznaju kao izvršni naslov pojednako presude, izrečene, i poravnanja, zaključena pred izbranim sucima i izbranim sudovima.

U Srbiji stari zakonik o postupku u gradjanskim parnicama, koji je još na snazi i koji je u poglavitim, nesretnim načelima sličan postupku u Hrvatskoj, jednako odredjuje za presude i poravnanja. Ali ima u njemu još i jedna naročita odredba (§ 434. gr. p. p.), po kojoj je izbrani sud jedino nadležan za rješavanje izvjesnih privatnopravnih sporova; pa ovakovo isključivo riješavanje sporova po izbranim sucima može, prirodno, slijediti isto tako presudom kao i poravnanjem.

U Vojvodini zakon o gradjanskom parničkom postupku (zak. čl. I. 1911. §§ 767 i sl.) izrično odredjuje, da izbrani suci rješavaju privatnopravne sporove presudom ili poravnanjem, i da obje vrste rješenja spora imaju jednaku važnost i izvršnu snagu kao i presude redovnih sudova (§ 783. gr. p. p.).

Propisi za Bosnu i Hercegovinu u stvari jednako odredjuju, jer su tamo odnosni propisi bili preuzeti iz Austrije, što se vidi ne samo iz teksta odnosnih propisa, već i iz gradiva o donašanju zakonu o osnivanju i organizaciji Komore u B. i H. U ovom odnosu treba istaknuti takodjer činjenicu, da je naredbom austrijskoga ministarstva pravde od 15. prosinca 1897. (br. 286. i. d. z.) bila priznata uzajamna izvršivost presuda i n a g o d a b a bosansko-hercegovačkih obraničkih sudova, koji su postupali po pravilnicima, odobrenim od strane državne vlasti. Po svoj prilici jednako se postupalo u Ugarskoj i Hrvatskoj, pošto je vrlo dobro poznata činjenica, da su se vrhovne uprave obaju »polumonarhija« uvijek o tome starale, da prema Bosni i Hercegovini rade »zajednički«.

Isto tako srpski zakon o javnim burzama od 3. studenoga 1886., čija je važnost protegnuta poslije rata ukazom Regenta od 11. rujna 1919. (ozakonjenim 30. ožujka 1922.) na cijelo državno područje, propisuje (član 7. i sl.), da su »o d l u k e« i z b r a n o g a s u d a b u r z e i z v r š n e

Digitized by Google

Pod izrazom »odluka« pojednako se po teoriji i praksi, kao i zakonu razumijevaju presude i poravnanja. Statuti burza, koji su sastavljeni i odobreni prema ovomu zakonu, propisuju čak i to, da se pred izbranim (obraničkim) sudovima m o r a pokušati zaključenje poravnanja izmedju stranaka u sporu; -- tako na pr. i najnoviji statut ljubljanske burze u § 41.

Razumije se samo po sebi, da nagodbe ili poravnanja, zaključena pred izbranim sudom, moraju biti potpisana takodjer i od stranaka, kako to biva i kod nagodaba, zaključenih pred redovnim sudovima. Osim toga obranički sud treba da zabilježi i na nagodbi zaključak (potvrdu), da je nagodba izvršiva, kako to radi i za svoje presude. Jedino pitanje može da izbije u nekim krajevima i zemljama, da li izbrani sudovi moraju redovno položiti (»deponovati«) u sud svoje presude i poravnanja prije izvršenja. Medjutim ovo pitanje ne postoji u pravnim područjima Hrvatske i Slavonije, Dalmacije i Slovenije, Bosne i Hercegovine.

Jednake odredbe za izvršivost presuda i poravnanja izbranih sudova nalaze se u svim starim i savremenim zakonima o gradjanskom postupku i u drugim državama. Tako na pr. u Njemačkoj (§ 1044a gr. p. p.); u Engleskoj po zakonu »The Arbitration act« od god. 1889; u Francuskoj u »Code de procedure civile« (član 1019 i sl.); u Italiji »Codice di procedura civile« član 20. Isto tako važe jednake odredbe u Čehoslovačkoj, u Austriji i u Madjarskoj. Čak i u gradjanskom parničkom redu Sovjetskih Republika (člani 199 i sl.) donešeni su jednaki propisi. I najnoviji zakon u Sjedinjenim Sjevero-Američkim državama »Arbitration Act« od 12. veljače 1925. jednako propisuje.

U medjunarodnom pravu takodjer se svakodnevno priznaju izvršivosti presuda i n a g o d a b a (poravnanja) obraničkih ili izbranih sudova za rješavanje privatnopravnih sporova po naročitim medjunarodnim ugovorima. Tako na pr. njemačko-ruski ugovor o obraničkim sudovima i trgovačkim poslovima i drugim privatnopravnim sporovima od 12. listopada 1925. odnosno u ugovoru o izmjeni pravne pomoći od istoga dana. U ugovoru izmedju Austrije i Italije od 6. travnja 1922. Tako je u ugovoru izmedju Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Republike Čehoslovačke od 17. ožujka 1923 po članu 39. točki 3. o izvršnim naslovima izrično ustanovljeno, da se p r i z n a j e i z v r š n a s n a g a n a g o d b a m a (p o r a v n a n j i m a), k o j e s u z a k l j u č e n e p r e d o b r a n i č i m a (i z b r a n i m s u c i m a) i l i p r e d o b r a n i č k i m (i z b r a n i m) s u d o v i m a.

Na kraju ću još spomenuti i činjenicu, da se u medjunarodnim pravnim odnosima uvažuju s izvršnom snagom ne samo presude, već i poravnanja, koja se zaključuju u krupnim trgovačkim poslovima medjunarodnoga značaja pred najnovijim i važnim, stalnim obraničkim (izbranim) sudom Medjunarodne trgovačke komore u Parizu.

Mislim, da je ovaj doprinos dovoljan da se svaki uvjeri, kako je pitanje: »Da li nagodbe ili poravnanja, zaključena pred obraničkim sudovima važe kao izvršni naslov« bilo suvišno postavljeno, jer je već riješeno kako po nauci i praksi tako i po svim zakonima od najstarijih vremena od dana današnjega i kod svih naroda. A vazda treba imati pred očima, kako je prvenstvena dužnost izbranih »dobrih ljudi«, »pomiritelja«,

Digitized by Google

obranika ili izbranih sudaca, da izglade sporove nastale izmedju stranaka, koje su njima povjerile i stavile u dužnost riešenje odnosnoga spora. A to oni mogu da urade, prirodno, ako zaključe nagodbu ili poravnanje, koje je u stvari isto tako njihov »pravorek« — Schiedsspruch kao i presuda. Zato bi se protivilo pojmu i svrsi same institucije obranika, kada »pravorek dobrih ljudi« t. j. obraničkoga suda, zaključen u obliku nagodbe, ne bi bio »titulus executionis«... I naš narod nije u svojoj pravnoj povijesti zabilježio takovu pogrešku; niti su pozitivni zakoni naši i tudji takova što uradili. Naprotiv. Zato je krajni čas, da bar mi pravnici ne stvaramo »pitanja«, koja su davno, stalno i dobro riješena, i koja mogu još gore i jače uznemiriti narod, koji treba i traži pravdu kod obraničkih sudova, pošto »redovni« sudovi, na žalost, sporo i skupo rade, da ne kažemo još i drugo — gore.

Prinudna nagoda van stečaja i postupak po § 486. k. z.

Napisao dr H. Gottlieb, odvjetnik u Bjelovaru.

Ne dijelim mišljenje gosp. dra Fischera, izneseno u dvobroju »Mjesečnika« za mjesec lipanj i srpanj t. g. (str. 230.—236.), prema kojemu se de lege lata krivcem prestupka po § 486. k. z. čini samo onaj dužnik, nad čijom je imovinom stečaj formalno otvoren, a da se protiv dužnika, koji se je u prinudnoj nagodi van stečaja sa svojim vjerovnicima nagodio, ista zakonska ustanova ne može primijeniti.

Iz izvoda gosp. dra Fischera nikako nije jasno, zašto bi zakonotvorac, normirajući ustanovom § 486. k. z. zaštitu imovine, ovu zaštitu činio zavisnom o stvarno potpuno irelevantnoj činjenici otvorenja stečaja nad imovinom dužnika? Svaki delikt pretpostavlja objektivni učin, a objektivni učin prestupka § 486. k. z. nije otvorenje stečaja, nego status insolventiae kao skrivljena posljedica prezaduženikovih čina i propusta. Kada bi objektivni učin toga prestupka bio iscrpljen istom otvorenjem stečaja, dakle sudskim aktom na temelju pozitivnoga stečajnoga zakona, onda bi to značilo, da za proizvedenje toga učina nisu kao inače posvuda u našem kaznenom pravu dovoljni čini i propusti samoga delinkventa, nego da specijalno za delikt po § 486. k. z. tome treba još i neki deklaratorni akt od strane sudskih vlasti, t. j. formalno otvorenje stečaja. To bi dakako bilo u pojmovnom protuslovlju ne samo s našim materijalnim kaznenim pravom, nego uopće i s osnovnim načelima kaznenoga prava, pa stoga držim, da takovo mišljenje valja zabaciti.

Uostalom § 486. k. z., govoreći o krivini dužnika »padših u stečaj«, sâm u svojem tekstu razjašnjuje, što je zakonotvorac mislio reći s izrazom »pasti u stečaj«. Njemu je to očito isto, što i »spasti do toga, što (dužnik) ne može potpuno namiriti svojih vjerovnika«. Taj pasus bio bi u tekstu zakona potpuno suvišan, kada mu ne bi bila svrha, da bude tumačem prediduće stavke; a kada zakonotvorac ne bi bio osjećao potrebe reći, što misli pod izrazom »pasti u stečaj«, onda bi i logički i jezički bio

Digitized by Google

dovoljan tekst: »kada koji dužnik pane u stečaj, ter se ne uzmogne iskazati, da je samo nesrećom i bez svoje krivnje spao do toga«. Izraz »konkurs« doista prvobitno znači insolventnost dužnika, a tek kasnije i to relativno dosta kasno zadobio je taj izraz svoje sadanje uže značenje, a da je zakonotvorac u § 486. k. z. taj izraz upotrijebio u njegovu prvotnom širem značenju, tome ne protuslovi ni verbalna ni logična interpretacija zakonskoga teksta.

Prema izloženomu ne bi bilo pravne razlike izmedju dužnika »padših u stečaj« i dužnika, koji su se u postupku prinudne nagode van stečaja nagodili sa svojima vjerovnicima, u koliko ih nisu potpuno namirili. U jednom i drugom slučaju postoji kao bitni kriterij insolventnost, u jednom i drugom slučaju oštećeni su vjerovnici na jednaki način u svojim imovinskim interesima, imat će dakle dosljedno i dužnik, koji se je u prinudnoj nagodi van stečaja sa svojima vjerovnicima nagodio, pod istim uvjetima kao i dužnik »padši u stečaj« kaznenopravno odgovarati.

Kada bi ovdje pitanje formalnoga otvorenja stečaja uopće bilo od kakove važnosti i kada bi o tom pitanju zavisila kaznenopravna odgovornost insolventnoga dužnika, onda bi zapravo položaj onoga dužnika, koji se je u postupku prinudne nagode van stečaja nagodio sa svojima vjerovnicima, po mojem mišljenju bio još nepovoljniji od položaja insolventnoga dužnika, koji se nije izravnao, a nad kojim ni stečaj nije otvoren.

Treba naime razmisliti, da zapravo postupak po zakonu o prinudnoj nagodi van stečaja po bitnosti i svrsi svojoj nije ništa drugo nego s t e č a j n i p o s t u p a k. I jednomu i drugomu postupku svrha je, da se vjerovnici insolventnoga dužnika uz intervenciju suda kvocijentalno podmire iz dužnikove imovine. U jednom i drugom slučaju imademo karakteristiku saziva (concursus!) vjerovnika, koji o najvažnijim pitanjima postupka sami odlučuju; — i tu i tamo dužnik gubi slobodnu dispoziciju sa svojom imovinom, i konačno i u jednom i drugom slučaju imade se, ne dodje li do nagode, imovina prezaduženikova realizovati i podijeliti medju vjerovnike, dakako, u užem stečajnom postupku neposredno, a u prinudno-nagodbenom »van stečaja« konsekutivno. Zato naziv zakona o prinudnoj nagodi van stečaja u svijetlu pravne nauke i nije dovoljno točan, pa bi, bude li se umjesto dokinutoga donosio novi, trebalo naći bolji. A kada bismo imali jedan stečajni zakon za cijelu državu, onda bi nesumnjivo odredbe o prinudnoj nagodi valjalo uvrstiti u taj novi stečajni zakon. Dokinuti zakon donešen je svojedobno samo zato, jer su se ranije odredbe našega zakona o prinudnoj nagodi u samom stečajnom postupku pokazale nepraktičnima. No to ne može biti nužnim razlogom, da se i za budućnost pridrži dvodioba prinudnih nagoda u stečaju i van stečaja.

Ako dakle § 486. k. z., govoreći o dužnicima »podšima pod stečaj« razumijeva izraz stečaj u njegovu najužem, t. j. sadanjem pozitivno-zakonskom smislu, onda dakako insolventni dužnik, koji je zatražio povedenje postupka prinudne nagode van stečaja, nije pao pod stečaj. No ako se cijeli postupak kod prinudne nagode van stečaja uvrsti onamo, kamo po svojoj pravnoj naravi zapravo spada, onda se o takovu dužniku posve razložno može govoriti, da je nad njime i formalno stečaj otvoren.

Digitized by Google

Da bi kažnjavanje temeljem §. 486. k. z. onih insolventnih dužnika, koji su se sa svojim vjerovnicima nagodili, bilo protivno ideji ukinutoga zakona o prinudnoj nagodi van stečaja, za takovo mišljenje ne mogu u tom zakonu naći uporišta. I stečajni zakon kao i zakon o prinudnoj nagodi van stečaja stvoreni su zbog zaštite interesa vjerovnika i idu za time, da se iz imovine insolventnoga dužnika za vjerovnike spasi, što se još može spasiti. Time, što je vjerovnik prinudjen primiti samo dio pod cijelu svoju tražbinu, nije mu dana nikakova zadovoljština, a insolventni dužnik, koji je prekomjernim trošenjem, kontrahiranjem novih dugova, te raznima drugima u zakonu predvidjenim putovima došao do toga, da ne može potpuno namiriti svojih vjerovnika, nije još ništa reparirao time, što se je sa svojima vjerovnicima nagodio.

Ne ulazim u pitanje gosp. dra Fischera, da li je i shodno »ponovno pokretati« kazneni progon insolventnih dužnika, koji su se u postupku prinudne nagode van stečaja sa svojim vjerovnicima nagodili. Sa stanovišta pozitivnoga kaznenoga zakona to i nije pitanje, dok sa drugih gledišta dopuštam, da protiv takova progona može biti barem toliko argumenata kao i za progon.

Osnovna načela naše i čehoslovačke reforme izravnih poreza

Napisao dr. Valdemar Lunaček, tajnik trgov.-obrt. komore u Zagrebu, prema svojem predavanju, održanom u Pravničkom društvu u Zagrebu 10. svibnja 1928.

(Svršetak.)

II. ZEMLJARINA.

(§§ 94—116. čehoslovačkoga i čl. 9—28. našega zakona.)

Pitanje unifikacije i valorizacije zemljarine riješio je čehoslovački zakonodavac vrlo jednostavno time, što je odredio (§ 103,), da zemljarina iznosi za oranice i ostale kulture osim šuma 17-struki iznos predratnoga katastralnog čistog prihoda, a za šume 20-struki iznos tog prihoda. Od ovako utvrdjenoga novog katastralnog čistog prihoda iznosi zemljarina 2%. Povrh toga se ubire 1.5%-tni prinos za uzdržavanje katastra. Taj prinos ne potpada ubiranju samoupravnih prireza, a plaćaju ga samo porezovnici, kod kojih katastralni čisti prihod prelazi čK 7.000 godišnje.

U poreznom odboru naše Narodne Skupštine se je vodila velika borba oko utvrdjivanja stope zemljarine i konačno je to za našu poreznu reformu najvažnije pitanje ostalo neriješeno. U čl. 27. je propisano, da će se stopa zemljarine naknadno utvrditi posebnim zakonom, kada bude izradjen katastar u Srbiji i Crnoj Gori, odnosno revidiran prema propisima novoga zakona u ostalim područjima kraljevine. Za izradbu katastra je ostavljen rok od deset (10) godina od stupanja poreznoga zakona na snagu, a zakon o katastru ima se podnijeti Narodnoj Skupštini u roku

Digitized by Google

od šest (6) mjeseci (čl. 19. stav 3). U čl. 27. zakona utvrdjene su samo stope progresivnoga dopunskog poreza na zemljarinu, koja se ima ubirati pored t. zv. osnovnoga poreza na zemljište (zemljarina). Ovaj se dopunski porez uvodi novim zakonom i kod kućarine, tečevine i društvenoga poreza kao surogat za napuštenu dohodarinu i predstavlja neku »rudimentarnu« dohodarinu. Dopunski porez izuzet je kod svih poreznih oblika, gdje je predvidjen, od ubiranja samoupravnih prireza i podsjeća na opći dohodarinski prirez ranijega madjaskoga poeznog zakonodavstva s tom razlikom, da opći dohodarinski prirez nije bio progresivan. U projektu, koji je porezni odbor predložio 18. siječnja 1928. Narodnoj Skupštini, bila je još utvrdjena stopa zemljarine sa 12%. Označena fatalna izmjena je učinjena kod rasprave u plenumu.[26]

Do izradbe katastra ima posebna komisija za utvrdjivanje prihoda od zemljišta revidirati katastralni čisti prihod u krajevima, gdje već postoji katastar — i to definitivno —, a u ostalim krajevima ima ga utvrditi provizorno t. j. do izradbe katastra (čl. 20—24.). Način rada ove komisije je utvrdjen posebnom uredbom od 9. svibnja o. g. DK br. 6381, donesenom po ovlaštenju iz čl. 25. zakona po ministru financija u sporazumu s financijskim odborom Narodne Skupštine.

Bez obzira na ostale načelne prigovore ovakovu rješenju pitanja zemljarine treba istaknuti, da postoji mogućnost, da se posao oko utvrdjivanja novih definitivnih odnosno provizornih (katastralnih) čistih prihoda zemljišta ne će izvršiti jednako u Srbiji i Crnoj Gori te u ostalim područjima države. Razlog je tomu ponajprije u tome, što se po prvom stavu čl. 20. ima novi katastralni čisti prihod u krajevima, gdje je katastar već izradjen, utvrditi upotrebom j e d n o g umnoženoga koeficijenta za cijelu jednu skupinu procjembenih srezova. Uslijed toga se može vrlo lako dogoditi, da će pojedini srezovi ili općine unutar pojedine skupine dobiti previsoki n o v i katastralni čisti prihod. Osim toga je odredjeno u 4. stavu čl. 20., da se provizorni čisti prihod zemljišta u Srbiji i Crnoj Gori ima utvrditi komparacijom s katastralnim čistim prihodom odgovarajućih zemljišta u ostalim krajevima, no »vodeći pri tom računa o razlici, ako bi postojala u načinu obradjivanja i iskorišćivanja zemljišta kao i u prinosu.« Ovaj je dodatak također unesen tek prilikom rasprave zakonske osnove u plenumu Narodne Skupštine i njime je pravilnost cijele komparacije ex lege učinjena vrlo problematičnom. Po ovoj stilizaciji zakona mogu s naime provesti vrlo velike koncesije u pravcu smanjivanja provizornoga čistoga prihoda zemljišta u Srbiji i Crnoj Gori, sve u okviru citirane zakonske odredbe, a na uštrb porezne jednakosti i pravednosti.

Već iz ovih se napomena vidi, da su propisi o zemljarini u našem novom zakonu na žalost promašeni, te je time stavljeno u pitanje ne samo izjednačenje izravnih poreza, koje se je poreznom reformom imalo u prvom redu ostvariti, nego i financijski efekat te reforme. Zastupnik ministra financija je preliminirao efekat zemljarine po novom zakonu u svojem višeput citiranom exposé-u s okruglo 570 milijuna dinara. Prema

[26]) Prijašnji tekst čl. 27. je odštampan u mojem izdanju novoga zakona o neposrednim porezima na str. 42.

Digitized by Google

podacima našega ministarstva poljoprivrede i voda[27]) iznosila je ukupna obradjena površina u našoj državi u god. 1926. (oranice, vrtovi, pašnjaci, vinogradi i voćnjaci) nešto preko 11,000.000 hektara, a prosječni prihod kukuruze — naše najjače kulture — iznosio je u god. 1920.-24. 13.5 q po hektaru. Vrijednost kukuruze možemo smatrati mjerodajnom za prosudjivanje prosječne vrijednosti naše poljoprivredne proizvodnje uz cijenu od D 150 po q. Tako dobivamo kao prosječnu vrijednost naše poljoprivredne proizvodnje iznos od D 2025 po hektaru (13.5 × 150). Po odbitku svih elemenata, koji se odbijaju kod ustanovljivanja katastralnoga čistog prihoda (trošak obradbe, nabava sjemena, amortizacije investicija i t. d.), ostat će najmanje 25% ovog iznosa ili okruglo D 500 po hektaru kao prosječni novi katastralni čisti prihod za cijelu zemlju. To daje uz obradjenu površinu od 11,000.000 hektara svotu od 5½ milijardi dinara, a uz prosječnu stopu od 15% (osnovne i dopunske zemljarine) svotu od 825 milijuna dinara (bez poreza od šuma).

Ova oprezna kalkulacija odgovara vjerojatno stvarnosti, pa vidimo, kada ju uporedimo s preliminarom ministra financija, da vlada misli učiniti znatne koncesije zemljoradničkoga staleža na uštrb porezne pravednosti, a naročito na uštrb ravnomjernog oporezivanja svih krajeva i svih staleža u zemlji.

Da je naš zakonodavac po čehoslovačkom uzoru utvrdio novim zakonom jedan multiplikator za sve krajeve, u kojima postoji katastar, rješenje bi bilo nerazmjerno pravednije i jednostavnije, dok je za ostale krajeve trebalo utvrditi čvrste, a ne suvišne elastične elemente komparacije te skratiti na najmanju mjeru rok za izradbu katastra u Srbiji i Crnoj Gori. A ako su tome na putu financijske poteškoće, moglo se je u zakonu — opet po čehoslovačkom primjeru — propisati ubiranje posebnog umjerenoga prinosa za izradbu odnosno reviziju katastra za vrijeme, dok taj posao ne bude dovršen.

III. KUĆARINA.

(§§ 117.—171. čehoslovačkoga i čl. 29.—41. našega zakona.)

Po čehoslovačkom zakonu (§ 156) iznosi najamna kućarina 12% u Pragu, Brnu i Bratislavi, a u ostalim mjestima 8% od godišnje valovane brutto-najamnine. Kućarini potpadaju sve zgrade u Pragu, Brnu i Bratislavi, zatim u kupalištima, te u svim onim mjestima, u kojima je bar jedna trećina svih stanova iznajmljena. U ostalim mjestima plaća se najamna kućarina samo za zgrade, koje su u cijelosti, ili djelomice iznajmljene. Razredna kućarina (§ 162) se dijeli u deset razreda po broju stambenih prostorija (1 do 16) te iznosi čK 5 do čK 170 godišnje. Po čsl. zakonu od 15. lipnja 1927. o novom uredjenju financijskoga gospodarstva teritorijalnih samoupravnih tijela (§ 9.) prepušta država općinama, čiji je općinski namet u prethodnoj godini bio viši od 150%, cijelu kućarinu (najamnu i razrednu) propisanu u toj godini za dotičnu godinu. Gradovima, u kojima je sjedište zemaljske vlade, pripada ta kućarina u svakom slučaju. Ostali iznos kućarine teče u svakoj pokrajini (Češka, Moravska,

[27]) Obradjena zemlja i žetveni prinos u 1926. i 1925. godini. Izdanje ministarstva poljoprivrede i voda. Beograd 1927.

Digitized by Google

Šleska, Slovačka i Potkarpatska Rusija) u posebnu zakladu, kojom upravlja dotični zemaljski odbor, te se iz njega daju pripomoći onim općinama i kotarevima, koji ni uz raspis maksimalnoga postotka svih dozvoljenih prireza kao ni uz raspis drugih autonomnih daća ne mogu naći pokriće u svojem proračunu (§ 10.).

Time, što je čehoslovački zakonodavac stavio samoupravama na raspolaganje prihod od kućarine, omogućena je provedba limitacije samoupravnih prireza na jednom razmjerno niskom niveau-u (u načelu: 160% za pokrajine, 110% za kotareve i 200% za općine, dakle svega 470%.) Time je pak opet samoupravama omogućeno pravilno vršenje njihovih zadataka bez ogromnog opterećivanja pučanstva. Sličnim je putem pošla prije Čehoslovačke Austrija, koja je odstupila pokrajinskim samoupravama cijeli prihod od zemljarine i kućarine. Mislimo, da taj sistem može dati vrlo dobre rezultate za pravilno uredjenje državnih i financijalnih samouprava, pa bi trebalo i u našem budućem zakonu o samoupravnim financijama uzakoniti nešto slično. Svakako će trebati u tom pogledu kod nas prebroditi mnoge teškoće, a napose će trebati iz temelja reformirati preširoke i neprecizne odredbe čl. 73., 74. i 75. zakona o oblasnoj i sreskoj samoupravi od 26. travnja 1922., koji normiraju financije oblasnih i sreskih samouprava. Sreske pak samouprave bi trebalo uopće ukinuti već zato, jer za naše prilike involviraju previsoke i prema tomu suvišne financijske terete.

U našem je novom zakonu kućarina razmjerno najuspjelije uredjeni porezni oblik. Osnovna kućarina iznosi 12%, a dopunska 2—10% (čl. 37.). Od porezne osnovice (godišnje brutto najamnine, valovane ili procijenjene) odbija se pri utvrdjivanju porezne osnovice na ime troškova za uzdržavanje i amortizaciju zgrade u Beogradu, Zagrebu, Ljubljani i Novom Sadu 20%, u ostalim gradovima, trgovištima i kupalištima 25%, a po selima 30%. Prema tomu je kućarina reducirana na 9.6 odnosno 9 odnosno 8.4%. Ljestvica progresivnoga dopunskog poreza je utvrdjena kod ovoga poreznog oblika (i j e d i n o kod njega) po načelu stepenovane primjene progresije. Sve novogradnje uživaju pogodnost plaćanja posebnoga 3%-tnog poreza na novogradnje, i to u mjestima preko 50.000 stanovnika na dvadeset (20) godina, a u ostalim mjestima na deset (10) godina.[28]) Čehoslovački je zakon u ovom pogledu manje liberalan, jer predvidja za novogradnje potpuni oprost od kućarine i od svih autonomnih prireza ali samo na 6 godina, a za zgrade, u kojima najmanje 2/3 površine potpada na male stanove ili na male obrtničke radionice na 12 godina.

Kućarina je, kako vidimo u našem novom zakonu umjerena i zasnovana na modernim načelima (porezna je osnovica netto-najamnina). No u drugu ruku su i tu suviše pogodovani zemljoradnici. Novi zakon naime ne poznaje razrednu kućarinu, jer su po čl. 32. t. 15. zgrade, koje isključivo služe za stanovanje zemljoradnicima i njihovim poljoprivrednim radnicima, trajno oslobodjene od plaćanja kućarine, a sve ostale zgrade — bez obzira na mjesto — potpadaju plaćanju kućarine na temelju pla-

[28]) Nije po zakonu jasno, da li i u koliko ovaj porez potpada samoupravnim prirezima.

Digitized by Google

ćene ili procijenjene najamnine. Jednaka je odredba postojala dosada u Srbiji po srpskom zakonu o neposrednim porezima od god. 1884; i ona je sada protegnuta na cijelu državu.

IV. TEČEVINA.

(§§ 46.—67. čehoslovačkoga i čl. 42.—59. našega zakona.)

Čehoslovački zakonodavac ne polaže prema onome, što smo već rekli, osobitu važnost na tečevinu, jer želi daleko najveći dio prihoda od izravnih poreza ostvariti dohodarinom. Stoga je stopa tečevine u čehoslovačkom zakonu (§ 57.) veoma niska. Porezna stopa iznosi u načelu 2.5%, ali tako, da se od prvih čK 30.000 porezne osnovice ubire samo 0.5%, dok kod poreznih osnovica, koje premašuju iznos od čK 140.000. iznosi porezna stopa 4%. Ako porezna osnovica nije veća od čK 15.000, plaća se samo ¼%, ako nije veća od minimuma egzistencije (čK 7.000 odnosno čK 8.200, 9.200 odnosno 11.000) samo ⅛% na ime tečevine. Kod zanimanja, čiji prihod ovisi pretežno o osobnom radu porezovnika, a ne ovisi nikako ili gotovo nikako o upotrebi kapitala (liječnici, odvjetnici, književnici, umjetnici, trgovački agenti, te pojedine vrste obrtnih i trgovačkih poduzeća), smanjuju se spomenute porezne stope za 20% (§ 57. stav 6.). Minimalno mora tečevina iznositi ½% od cijeloga kapitala, koji je trajno uložen u izvjesno poduzeće ili zanimanja, ali samo, u koliko taj kapital premašuje čK 100.000. Ovdje je — kako vidimo — učinjen zanimljiv pokušaj, da se elemenat progresije uvede i kod realnih poreza.

Po našem je zakonu situacija sasvim drugačija. Zakonodavac mora polagati veliku važnost na financijski efekat ovoga poreznog oblika, naročito s obzirom na pogodovanje zemljoradničkoga staleža u pogledu zemljarine i kućarine. Predvidjene su slijedeće porezne stope po skupinama zanimanja (čl. 59. t. 1.):

1. Za trgovačka, industrijska, rudarska, vozarska, špediterska, brodarska, željeznička i ostala saobraćajna poduzeća, za novčane zavode, zakupnike (izuzevši zakup zemljišta), lov, ribolov, agenture i komisijonalne radnje, ljekarne, sanatorije, hotele, penzione, kavane, gostionice, barove, za obrtna poduzeća, koja dielimice prodavaju i gotovu robu nabavljenu od drugih, zatim za poduzeća za tovljenje svinja, riba i rakova (u koliko se ovo poslovanje ne vrši u okviru poljoprivrednoga gospodarstva kao nuzgredno), za poduzeća za trajnu vanrednu eksploataciju zemljišta (kamenolomi, vapnare itd.) te za posleve dioničkih društava, koji nisu obuhvaćeni društvenim porezom (§ 42. Prva skupina) 10%.

2. Za odvjetnike, liječnike, javne bilježnike, inženjere, arhitekte, mjernike, geodete, veterinare, carinske posrednike, putujuće agente, trgovačke putnike, zakutne pisare i za prihod općinskih bilježnika van službenog odnosa (Druga skupina t. 1a), zatim za obrtna poduzeća, koja rade pomoću strojeva na pogon ili zaposluju više od 4 kvalificirana radnika (Druga skupina t. 2a) 8%.

3. Za književnike, privatne učitelje, novinare, umjetnike, vještake, primalje, muzičare, svirce i sl. zanimanja (Druga skupina t. 1b). — Zatim za sva ostala obrtna poduzeća i za poduzetnike po akordu (Druga sku-

Digitized by Google

pina t. 2b) i za zakup zemljišta, ako zakupac zemljište sam ne obradjuje (Druga skupina t. 4) 6%.

4. Za ona zanimanja, u kojima dotične osobe samostalno vrše usluge drugovima uz naknadu pretežnom primjenom vlastite tjelesne snage (Treća skupina) 4%.

Za kućarce iznosi porez D 60 godišnje, a za svakoga njihova pomoćnika D 30, te za putujuće agente i trgovačke putnike D 1.000 godišnje.

Pored osnovnoga poreza plaća se i progresivni dopunski (čl. 59. t. 2.), koji se kreće izmedju 2% (za prihode do D 10.000) i 12% (za prihode preko D 150.000 godišnje).

Razliku u opterećenju po našem i čehoslovačkom zakonu će nam pokazati slijedeći primjer: Za jednoga trgovca, kojemu je porezna osnovica ustanovljena s D 168.000 godišnjega prihoda, iznosi osnovna tečevina 10% = D 16.800, a dopunska 12% = D 20.160, ukupno D 36.960 (22%). Po čehoslovačkom zakonu plaća isti porezovnik na ime tečevine od čK 100.000 = D 168.000 (od prvih 30.000 čK ½%, a od ostalih 70.000 čK 2½% (čK 2.200, 2.2%), a na ime dohodarine po §-u 18 (deveti stepen) 11% (čK 11.000) — čK 4.200 = čK 6.800 (6.8%), ukupno čK 9.000 ili 9%. Opterećenje je dakle u ovom primjeru po našem zakonu dva i pol puta veće, nego li po čehoslovačkom zakonu. Osim toga su u Čehoslovačkoj, kako smo već napomenuli, samoupravni prirezi apsolutno limitirani tako, da je i u tom pravcu porezovnik donekle zaštićen, dok to kod nas zasada nije slučaj.

Kakov će se financijski efekat kod nas dati polučiti uz ove razmjerno visoke stope, ovisi u prvom redu o tome, koliko će financijske vlasti moći porezne osnovice približiti faktičnim prihodima. Dosada je to bilo posve nemoguće, a sigurno je, da će prosječni niveau poreznih osnovica kod primjene novoga zakona porasti, ali u kojoj mjeri, to je teško reći. Uz označene razmjerno visoke stope bit će opet dosta teško suzbijati porezni nemoral, pogotovo dok nije riješeno pitanje samoupravnih prireza. Zastupnik ministra financija dr. Spaho kalkulirao je prihod od tečevina sa 320 milijuna dinara.

Računa se, da u našoj državi ima oko 200.000 samostalnih obrtnika. Uz prosječnu poreznu osnovicu od D 9000 godišnjega prihoda i odgovarajući porez od 7% + 2% = 9% D 810 odbacila bi tečevina od obrtnika iznos od D 162 milijuna. Broj trgovaca (bankara, agenata, gostioničara, svratištara itd.), te pripadnika slobodnih zanimanja možemo prema naprijed priopćenim podacima naše zvanične statistike o podjeli pučanstva po zanimanjima odrediti približno sa 90.000. Uz prosječnu poreznu osnovicu od D 14.000 godišnjega prihoda i odgovarajući porez od 9 + 2½% = 11½% = D 1.610 odbacila bi tečevina od trgovaca itd. aproksimativno 145 milijuna dinara. Kod zanimanja, koja nisu uključena u ovim brojkama, može tečevina odbaciti još 10—20 milijuna tako, da ukupni rendement tečevine po ovom računu iznosi 317—327 milijuna dinara. Ovaj se račun poklapa s kalkulacijom ministarstva financija, a sastavljen je — kako se vidi — na temelju razmjerno niskih prosječnih poreznih osnovica, koje su svakako znatno niže od faktičnih prosječnih prihoda dotičnih zanimanja. Ministarstvo dakle očito računa, da ne će moći u praksi polučiti viši prosjek, a razlog je tomu svakako u previsokim sto-

Digitized by Google

pama tečevine. Ako pak uzmemo u obzir naprijed navedene statističke podatke o podjeli pučanstva po zanimanjima, onda vidimo, da će trgovina, obrt, industrija, novčarstvo i slobodna zanimanja, koji predstavljaju cca 14% pučanstva, morati na ukupnom predvidljivom prihodu izravnih poreza po novom zakonu, koji ministarstvo financija računa na 1.348 milijuna s naslova tečevine bez društvenoga poreza, participirati sa cca 24%, a poljoprivreda sa 75% pučanstva samo sa 44% (prema iznosu zemljarine od 570 milijuna dinara). U koliko bi pak prosječne porezne osnovice tečevine bile više, taj bi se omjer naravski još više pomakao na teret neagrarnoga dijela pučanstva. Ako pak još uzmemo u račun, da će porezne osnovice za razrez zemljarine, kako smo već razložili, biti mnogo više reducirane spram stvarnoga prihoda, nego li prosječne porezne osnovice za razrez tečevine, onda možemo ustvrditi, da je prosječno opterećenje neagrarnih zanimanja po novom zakonu za cca 150 do 200% veće od opterećenja zemljoradnika. Kako smo već rekli, izvjesna je razlika u ovom pogledu opravdana, ali ne bi smjela prosječno premašiti relativni postotak od 50—75%.

V. DRUŠTVENI POREZ.

(§§ 68.—93. čehoslovačkoga i čl. 74.—88. našega zakona.)

Društveni porez je uzakonjen u čehoslovačkom i u našem zakonu po posve jednakom sistemu. Taj sistem predstavlja kombinaciju izmedju austrijskoga (zakon od 25. listopada 1896. l. d. z. br. 13) i madjarskoga zakonodavstva (z. čl. VIII.: 1909. s novelom z. čl. XXXIV.: 1916.). Poreznu osnovicu sačinjava po našem (čl. 80.) i po čehoslovačkom zakonu (§ 55.) čisti dobitak, iskazan u bilanci uz odbitke i pribitke, koji su u zakonu točno navedeni. Usvojen je dakle u ovom pogledu isti sistem, kao u ranijem austrijskom i ugarskom zakonu t. j. poreznu osnovicu sačinjava po odredbama zakona izračunani čisti dobitak poduzeća. Porezna se stopa po našem zakonu kao i po čehoslovačkom odredjuje u postotku od ovako ustanovljenog čistoga dobitka (austrijski sistem; po madjarskom se je zakonu porezna stopa odredjivala progresivno prema postotnom udjelu čistog dobitka spram uloženog kapitala dotičnog društva). Uz proporcijonalni osnovni porez se plaća po našem i po čehoslovačkom zakonu progresivni prirez (po čsl. zakonu: rentabilitetni prirez, po našem dopunski porez), koji ne podleži ubiranju samoupravnih prireza. Stopa društvenoga poreza iznosi po čehoslovačkom zakonu (§ 83. stav 1.) 8% za sva poduzeća bez razlike (trgovačka, industrijska, rudarska itd.), koja plaćaju društveni porez. Po našem zakonu iznosi osnovni društveni porez (čl. 86.) za nabavljačke, potrošačke, kreditne, proizvodne, prodavačke, zdravstvene, samopotporne i slične zadruge (čl. 84.), kao i za regulativne i gradske štedionice 10%, za industrijska i rudarska poduzeća i za ostale zadruge, koje ne spadaju pod čl. 84. — 11%, a za sva ostala poduzeća, (trgovačka, bankarska i t. sl.) 12% od dobitka, koji služi poreznom osnovicom. Pogodovne porezne stope ustanovljene su u čehoslovačkom zakonu za: 1. tečevne i gospodarske zadruge, osnovane po načelu uzajamnosti, koje svoju djelatnost ograničuju na svoje zadrugare; — 2. kotarske predujmovne blagajne; — 3. gradjevne zadruge, ustrojene po pro-

Digitized by Google

pisima za unapredjivanje graljevne djelatnosti. Za ova poduzeća iznosi porezna stopa 2% od uložne glavnice. Za ostale tečevne i gospodarske zadruge iznosi porezna stopa 2—5% prema veličini dobitka, a za štedionice i zaklade s dobrotvornom, odgojnom ili kulturnom svrhom iznosi 1—4% prema veličini dobitka.

Rentabilitetni prirez iznosi za sva poduzeća (izuzevši ona s pogodovnom stopom osnovnog poreza) u Čehoslovačkoj: 2% ako rentabilitet (t. j. odnos dobitka i uloženog kapitala) prelazi 6, a ne prelazi 8%; — 4% ako rentabilitet (t. j. odnos dobitka i uloženoga kapitala) prelazi 8, a ne prelazi 12%; — 5% ako rentabilitet (t. j. odnos dobitka i uloženoga kapitala) prelazi 12, a ne prelazi 14%; 6% ako je rentabilitet veći od 14%.

Po našem je zakonu ljestvica dopunskoga rentabilitetnoga poreza viša kao i stopa osnovnoga društvenoga poreza. Dopunski porez iznosi (čl. 86. t. 2):

2%	ako	rentabilitet	ne	prelazi	6%	uloženoga	kapitala
3%	»	»	»	»	8%	»	«
4%	»	»	»	»	10%	»	«
5%	»	»	»	»	12%	»	»
6%	»	»	»	»	14%	»	»
7%	»	»	»	»	16%	»	»
8%	»	»	»	»	18%	»	»
9%	»	»	»	»	20%	»	»
10%	»	»	»	»	22%	»	»
11%	»	»	»	»	24%	»	»
12%	»	»	»	»	26%	»	»
13%	»	»	»	»	28%	»	»
14%	»	»	»	»	30%	»	»
15%	od	rentabiliteta	preko		30%	»	»

Medjutim su ove stope niže od progresivne ljestvice po prijašnjem madjarskom zakonu. Po našem zakonu (čl. 86. st. 4.) i po čehoslovačkom (§ 83. stav. 13.) ne smije ni u kojem slučaju porez poduzeća, obvezanoga na javno polaganje računa, biti manji od 1.2‰ od uloženoga kapitala (kod osiguravajućih društava 1.2‰ od svote godišnjih netto-premija) kod nas odnosno 1‰ po čehoslovačkom. Ovaj propis o minimalnom iznosu društvenoga poreza je uzet iz austrijskoga zakona; u madjarskom nije postojao. Spram dosadanjih propisa u području austrijskoga i ugarskoga poreznoga zakonodavstva donose novi propisi znatno olakšanje, no ipak su — kako vidimo — nešto nepovoljniji od čehoslovačkih. Ali razlika nije tako velika kao kod drugih poreznih oblika. Novum je u našem kao i u čehoslovačkom zakonu spram prijašnjega austrijskoga zakona (čl. 74. t. 1. odnosno § 68. II.), da društva s ograničenim jamstvom potpadaju društvenomu porezu. Pribitne i odbitne stavke su preuzete u našem i u čehoslovačkom zakonu iz austrijskoga i madjarskoga zakona.

VI. POREZ NA RENTE.

(§§ 172.—182. čehoslovačkoga i čl. 60.—73. našega zakona.)

U pogledu oporezovanja kamata i renta je situacija u našoj državi sasvim različita od one u Čehoslovačkoj. Štedni ulošci su iznosili u Čeho-

Digitized by Google

slovačkoj u god. 1927. 58 milijarda čK (cca 97.440,000.000 D), a u našoj državi koncem god. 1926. D 6.776,144.848.[29]) Prema tomu je stanje uložaka u Čehoslovačkoj aproksimativno petnaest puta veće od našega. Ipak su porezne stope po čehoslovačkom zakonu blaže od onih po našem novom zakonu. Stopa poreza na rente iznosi po čehoslovačkom zakonu, kada ga izravno plaća porezovnik 3%, a kada se plaća ustezanjem od strane dužnika 6% (§ 179. st. 1. i 2.). Ako je porezovnik stariji od 65 godina, a cijeli mu godišnji prihod ne premašuje čK 15.000, iznosi porez na rente u prvom slučaju samo polovicu (1½%). Osim toga su predvidjene druge stope za izvjesne posebne slučajeve. Porezna stopa za kamate štednih uložaka iznosi 3%, 4% za kamate zadužnica, izdanih po ustanovama, koje su ovlaštene na raspisivanje prireza, 1% za kamate založnica, izdanih po pokrajinskim kreditnim zavodima, po hipotekarnim zavodima štedionica te po središnjoj banci českih štedionica i po središnjoj banci njemačkih štedionica u Pragu. Na mjesto biljega na ispravu (uložnicu, uložni arak, blagajničku cedulju), po kojoj novčani zavodi primaju uloške (štedne i kontokorentne), plaća se po čl. XV. stav 2. uvodnoga zakona povrh rentovnoga poreza još 4% od godišnjih kamata (najmanje čK 1·60 godišnje). Porez na rente, koji se plaća ustezanjem od strane dužnika ne potpada ubiranju nikakovih samoupravnih prireza (§ 179. stav 3.).

Po našem zakonu (čl. 69.) iznosi stopa poreza na rente za kamate štednih uložaka 8%, a za sve ostale kamate i rente 15%. Samo udovice i osobe pod tutorstvom (starateljstvom), čija renta nije veća od D 10.000 godišnje, plaćaju na ime poreza 8%. Porez na rente, koji se ubire sustezanjem od strane dužnika, izuzet je od ubiranja samoupravnih prireza. Dužnost ustezanja imaju po našem zakonu kao i po čehoslovačkom sva poduzeća, obvezana na javno polaganje računa, kao i sve državne i samoupravne ustanove, te kumulirane sirotinjske blagajne (čl. 71. odnosno § 180.). Oslobodjeni su po našem zakonu (čl. 63.) od plaćanja rentnoga poreza: država, apanaže članova kraljevskog doma, diplomatski predstavnici u slučaju reciprociteta, kamati štednih uložaka kod poštanske štedionice i kod svih zadruga, osnovanih po zakonima o zadrugarstvu (u koliko su organizirane u savezu od najmanje 20 zadruga, ne dijele dobitak, niti tantijeme članovima svoje uprave. niti se pričuve mogu razdijeliti medju zadrugare), zatim potpore izmedju roditelja i djece, stipendije, prihodi javno-pravnoga značaja, kamati državnih i drugih zajmova po specijalnim zakonima, prihodi, koji se oporezuju društvenim porezom (dividende) vlastiti prihodi komunalnih sirotinjskih blagajna, invalidske potpore i zakupnina za zemljišta, ako su zakupnici invalidi ili nesposobni za obradbu zemlje (!). Za naše prilike bi morao s obzirom na veliko pomanjkanje kapitala porez na rente biti veoma umjeren, a štedne uloške do izvjesne visine bi trebalo uopće oprostiti od plaćanja ovoga poreza. To je potrebno za potpomaganje štednje i koncentracije kapitala, koja je na žalost u gotovo svim dijelovima naše države vrlo slabo razvijena.

[29]) Podaci iz članka dra. Miljenka Markovića: »Stanje našega bankarstva«. — »Privreda« službeno glasilo Trgovačko i obrtničke komore zagrebačke ex 1927. str. 255 i slijed.

Digitized by Google

Koliko smo u tom pogledu siromašniji od Čehoslovačke, dokazuju nam naprijed iznesene brojke. Neshvatljivo je zapravo, zašto je naš zakonodavac kod poreza na rente naprosto preuzeo gotovo sve propise prijašnjeg austrijskog zakonodavstva, da pri tom nije zadržao ni onaj odbitak kod društvenoga poreza, koji je po madjarskom zakonu bio dozvoljen kod proračunavanja porezne osnovice novčanih zavoda velikim dijelom onog iznosa, koji je dotični zavod platio na ime rentovnoga poreza svojih ulagača. To je tim čudnije, što su dosada naši propisi bili liberalniji. Odredbom čl. 159. financijskoga zakona za god. 1924./25. su bili oprošteni od poreza kamati štednih uložaka i tekućih računa do D 5.000 godišnje, počevši od 1. travnja 1924., dok su počevši od 1. siječnja 1927. kamati tih uložaka bez obzira na visinu oprošteni od plaćanja poreza na rente (čl. 79. t. IV. financijskoga zakona za god. 1927./28.). Prema tomu vidimo, da je naša vlada u posljednje četiri godine vodila računa o velikoj važnosti štednih uložaka za cijelu narodnu privredu te o tom, da treba potpomagati razvoj štednje davanjem poreznih olakšica. Previsoku stopu rentovnoga poreza smatramo stoga takodjer jednom od najvećih pogrješaka novoga zakona, koju će doskora trebati ispraviti ili putem jedne novele ili pak putem financijskoga zakona. Tom prilikom treba svakako i predvidjeti potpuni oprost ili bar pogodovnu poreznu stopu za kamate hipotekarnih založnica i komunalnih zadužnica s obzirom na veliku ekonomsku važnost i korist ovakova dugoročnoga kredita. Vidjeli su, da čehoslovački zakon o tom vodi računa, dok čl. 63. t. 6. našega zakona predvidja oprost samo za »kamate državnih i drugih zajmova po postojećim specijalnim zakonima«. Formulacija je tu mnogo pretijesna i nejasna, a i nepravedna, jer prema tomu primjerice uživaju oprost one založnice, koje su izdane po prijašnjim zakonskim propisima, te im je odobren oprost od rentovnoga poreza, a ne će ga uživati isto takove založnice, izdane poslije stupanja na snagu novoga zakona.

VII. GLAVNE ODREDBE O POSTUPKU I O KAZNAMA.

(§§ 185.—404. čehoslovačkoga i čl. 104.—165. našega zakona.)

Već po broju se paragrafa vidi, da čehoslovački zakon sadržaje daleko iscrpljivije odredbe o pripremama za razrez i o razrezu poreza, o kaznama i kaznenom postupku, o jamstvu za porez, o pregledu trgovačkih knjiga, o žalbama i žalbenom postupku i o egzekutivnoj naplati poreza, nego li naš zakon. U našem je zakonu — radi njegove kratkoće — rješenje mnogih važnih pitanja prepušteno administrativnomu rješenju putem pravilnika ministra financija ili pak uredbama, koje se imaju donijeti u saglasnosti s financijskim odborom Narodne Skupštine. Tako se primjerice po ovlaštenju iz čl. 159. zakona imaju norme o postupku za porezne delikte, zatim norme o prinudnoj naplati poreza, o načinu otpisa poreza uslijed elementarnih šteta i o osiguranju poreza donijeti uredbom ministra financija po odobrenju financijskoga odbora Narodne Skupštine. Sve pak odredbe o rukovanju poreza (knjiženje, postupak kod promjene u godišnjem poreznom zaduženju i način otpisa poreza zbog neutjerivosti ili zbog prestanka porezne obveze) ima po ovlaštenju iz istoga člana zakona ministar financija donijeti pravilnikom. Po ovim brojnim ovlaštenjima.

Digitized by Google

kojih imade i inače velik broj, dobiva naš zakon suviše karakter jednoga okvirnoga zakona, a to ne odgovara načelima dobre porezne politike. U svakom naime dobrom poreznom zakonu mora biti provedeno načelo, da sve norme o odredjivanju, raspisivanju, utjerivanju poreznih podavanja kao i o raznim formalnostima i o dužnostima i pravima porezovnika moraju biti precizno i imperativno izražene u samom zakonu. A bez obzira na to postaje porezni zakon s mnogo ovlaštenja nejedinstven, nepregledan i po tom nekako nestabilan, jer za točnu orijentaciju treba pored zakona konzultirati i razne uredbe, naredbe i provedbene naputke.

U pogledu odmjerivanja propisuje čehoslovački zakon (§ 233.), da odmjeru opće tečevine i dohodarine vrše porezni odbori i to tako, da oba poreza odmjeruju isti porezni odbori. Svaki se porezni odbor ustraja za područje jedne prvostepene porezne oblasti (porezne upave), a osim toga za svaki grad s više od 10.000 stanovnika. Za porezne uprave s osobito velikim područjem kao i za velike gradove može ministar financija ustrojiti nekoliko poreznih odbora, a isto tako može pojedine gradove s više od 10.000 stanovnika priklopiti kompetenciji poreznog odbora, ustrojenoga za područje odnosne prvostepene porezne vlasti. Svaka godina čini jedan porezni period. Broj članova poreznih odbora nije u zakonu utvrdjen kao ni broj poreznih odbora, već ministar financija odredjuje naredbom, u kojim će se mjestima i za koje područje ustrojiti porezni odbori i koliko će članova svaki imati. Zakonom je samo odredjeno, da porezni odbor može imati najviše jedanaest (11) članova i da uvijek polovicu članova više jednoga i isto toliko zamjenika imenuje nadležna financijska vlast II. molbe prema trojnomu prijedlogu zemaljskih kulturnih vijeća i trgovačkih i obrtničkih komora. Zemaljska kulturna vijeća stavljaju prijedloge iz reda obvezanika dohodarine, a trgovačke i obrtničke komore iz reda obvezanika opće tečevine i dohodarine. Koliko članova ima otpasti na predloženike jedne i druge ustanove, odredjuje financijska vlast II. molbe za trajanje svakoga mandata poreznih odbora, koji je zakonom ustanovljen na tri godine. Drugu polovicu članova poreznih odbora (manje jednoga) imenuje financijska vlast II. molbe (pokrajinsko financijsko ravnateljstvo) po svojem slobodnom izboru (§ 236.). Predstojnik nadležne porezne uprave I. molbe je ujedno predsjednik poreznoga odbora (235). Naredbom čehoslovačkog ministra financija od 30. srpnja 1927. (Zbirka zakona br. 131) su ustrojeni porezni odbori, a ujedno je odredjen broj članova kod svakoga odbora. Za žalbe protiv rješenja poreznih odbora ustrajaju se reklamacijoni odbori (§ 248.) za područje svake financijske vlasti II molbe (pokrajinska financijska ravnateljstva). Članove imenuje ministar financija na isti način i na isto vrijeme, kako se imenuju članovi prvostepenih poreznih odbora, a šef financijske vlasti II. molbe je ujedno predsjednikom reklamacijonog odbora.

Po našem zakonu (čl. 113) postavlja se po jedan porezni odbor za područje svake prvostepene porezne vlasti (porezni ured, sreska financijska uprava). Za gradove s više od 50.000 stanovnika može ministar financija postaviti nekoliko poreznih odbora i to za pojedine kategorije porezovnika iz čl. 42. zakona, a isto tako može i inače za područje jedne porezne vlasti I. stepena postaviti više poreznih odbora Porezni se odbor sastoji iz predsjednika i njegova zamjenika te četvorice članova i isto

Digitized by Google

toliko zamjenika i postavlja se takodjer na tri godine. Predsjednikom je predstojnik dotične porezne vlasti, a jednoga člana i zamjenika imenuje nadležna financijska vlast II. molbe (financijsko ravnateljstvo). Trojicu pak članovi i isto toliko zamjenika b i r a svaki općinski odbor iz reda svojih porezovnika. Samo u mjestima, u kojima postoje privredne (trgovačke i obrtničke, trgovačke odnosno zanatske odnosno industrijske) komore bira ovu trojicu za područje te općine dotična komora. Prema tomu varira sastav poreznih odbora po općinama, u kojima se razrezuje porez. I po našem zakonu imaju birani članovi odbora većinu spram članova, imenovanih od drugostepene financijske vlasti. Sastav poreznih odbora po općinama predstavlja jedan novum i nije zgodan. Ovako će se naime u praksi dogoditi, napose u seoskim općinama, da će članovima poreznih odbora postati seljaci, dakle porezovnici, koji uopće ne plaćaju tečevinu. A to ne daje dovoljno garancije za objektivan rad poreznih odbora, jer će članovi odbora iz reda zemljoradničkoga i bez obzira na eventualni animozitet spram neagrarnih zanimanja biti kod svoga posla subjektivni, pošto ne poznaju strukturu rada onih privrednih skupina, kojima imaju odrediti poreznu osnovicu.

O žalbama protiv rješenja poreznih odbora rješavaju reklamacijoni odbori, koje imenuje ministar financija na tri godine za područje svake financijske vlasti II. molbe (valjda svake oblasne financijske direkcije). Reklamacijoni odbor ima predsjednika, zamjenika predsjednika, te 8 članova i isto toliko zamjenika. Polovicu članova i njihove zamjenike imenuje generalna direkcija poreza iz reda porezovnika, a prema prijedlogu financijske vlasti II. molbe, a drugu polovicu i njihove zamjenike »biraju iz reda poreskih obvezanika nadležne komore sporazumno« (čl. 134.).[30]

Za razliku od čehoslovačkoga zakona imat će dakle kod nas u reklamacijonim odborima većinu članovi, imenovani po ministarstvu financija, kao neki pouzdanici državnih interesa. Protiv rješenja reklamacijonih odbora ima mjesta žalbi na nadležni upravni sud, a ako upravni sud ne izmijeni rješenje, nema mjesta žalbi na državni savjet (čl. 136. st. 3.). Po čehoslovačkom zakonu rješava o žalbama protiv rješenja reklamacijonih odbora, i to konačno vrhovni upravni sud u Pragu (u Čehoslovačkoj postoji samo jedna upravno-sudska instancija (§ 337.). I ovdje vidimo, da su čehoslovački propisi u glavnom povoljniji za porezovnika od naših. No bitna je razlika u obim zakonima u opsegu kompetencije poreznih odbora. Po našem je zakonu suviše stegnuta njihova kompetencija odredbom, da porezni odbori ne mogu pri donošenju svoje ocjene ići ispod službeno utvrdjenih podataka, koje je porezna vlast prikupila i predložila poreznom odboru, osim u slučaju, da se protivno pred odborom dokaže ((čl. 120. st. 8). Ovo ograničenje nije postojalo ni u austrijskom ni u ugarskom poreznom zakonodavstvu. Njime je povrijedjeno na-

[30]) Nije jasno, koje su to n a d l e ž n e komore: da li se ovdje razumijevaju samo trgovačko-obrtno-industrijske komore ili sve poslodavačke komore (dakle i odvjetničke, ondje gdje postoje; pa liječničke, inženjerske i apotekarske). S obzirom na značaj tečevine bilo bi logično, da ovamo potpadaju sve poslodavačke komore, no namjera zakonodavca nije ovdje jasno izražena. Čl. 113. st. 8., koji govori o izboru za porezne odbore I. molbe, spominje izrijekom trg., obrtne (zanatske) i industrijske komore, dok to ovdje nije učinjeno.

Digitized by Google

čelo samooporezivanja, koje treba apsolutno respektirati kao nuždan ekvivalenat za sve one inkvizitorne propise, koji su neminovni kod svakoga poreza, koji se odmjeruje sintetski t. j. na osnovu valovanja. U praksi to znači, da će se najveći dio rada poreznih odbora kretati u preuskim oranicama, naime oko toga, da li se izvjesne podloge razreza, prikupljene i predložene po poreznoj vlasti, imaju smatrati »službeno utvrdjenim podacima« ili ne. Čl. 120. st. 8. citira doduše odredbe čl. 108. t. 4., koji govori o podacima, koje moraju sve javne ustanove, samoupravne i državne (općine, željeznice, pošte, carinarnice itd) davati poreznim vlastima o prometu (uvoz, izvoz, naplate trošarine itd.), koji se preko njih obavlja. Prema tomu bi se ova odredba mogla tumačiti i restriktivno s obzirom na citiranje čl. 108. t. 4; no ostali dio rečenice 8. stava čl. 120. dopušta bez sumnje i drugačiju, mnogo širu interpretaciju. Smatramo jednom kardinalnom manom našega zakona, da u ovom osnovnom pitanju ostavlja široko polje interpretaciji ministarstva financija u korist fiska i da je očevidno zakonodavac htio suziti slobodu ocjenjivanja po poreznim odborima, koja je osnovna pretpostavka za objektivno pravedno i jednako utvrdjivanje poreznih osnovica. Čehoslovački zakonodavac nije dirao u slobodu ocjenjivanja poreznih odbora. U čl. 326. st. 2. izrijekom je propisano, da kod tečevine i dohodarina imaju porezni odbori u pogledu ocjenjivanja podloga za razrez poreza jednaka prava i jednake dužnosti kao i porezne vlasti t. j. da imaju objektivno uzeti u obzir sve elemente, po kojima se može ocijeniti prava porezna osnovica dotičnog porezovnika.

Posve su slične odredbe čehoslovačkoga i našega zakona o pregledu trgovačkih knjiga. Naš je zakonodavac u tom pogledu tako reći u cijelosti preuzeo odredbe čehoslovačkog zakona. Razlika je samo u tome, što čehoslovački zakon sadržaje detaljne ustanove o postupku kod pregleda knjiga, dok je u našem zakonu odredjeno (čl. 120. st. 1.), da će način ispitivanja knjiga odrediti ministar financija pravilnikom. Prema tim propisima (§ 310, 314 i 327 st. 3 čsl., čl. 120 st. 1. našega zakona) može porezni odbor tražiti od porezovnika, da dopusti pregled svojih trgovačkih knjiga (u Čehoslovačkoj i gospodarskih knjiga), a ako porezovnik ne udovolji tomu zahtjevu, ustanovljuje mu se porezna osnovica na temelju podataka, koji su poreznom odboru na raspolaganju. Ipak je poreznomu kaznenomu pravu, koje se u svim modernim poreznim zakonima sve opširnije normira, posvećena i u čehoslovačkom zakonu osobita pažnja (Poglavlje VIII §§ 185—230).[31]) U našem zakonu zbite su sve odgovarajuće norme u ciglih 9 članova (čl. 137.—145.). Osim što čehoslovački zakon definira delikt utaje poreza (§ 185), statuira on još nekoliko specifičnih delikata i to: 1. neistiniti iskaz svjedoka, vještaka, procjenitelja i davanje neistinitih informacija (§ 198.): — 2. uskrata očevida ondje, gdje je takov očevid zakonom dozvoljen i odredjen (§ 200); — 3. povreda čuvanja tajne o svim činjenicama i okolnostima, koje netko dozna sudjelovanjem kod razreza poreza ili kod rješavanja žalbi ili u porezno-

[31]) Vidi o tom interesantnu studiju dra Franje Veverke, tajnika Trgovačke i obrtničke komore u Bratislavi: »Das neue Steuerstrafrecht der direkten Steuern«, Bratislava 1927.

Digitized by Google

kaznenom postupku (§ 199. st. 1.); — 4. upotreba podataka, vidljivih iz javno izloženih poreznih registara za zlobno objedjivanje porezovnika, poreznoga odbora ili kojega njegova člana u javnosti ili putem štampe (§ 199. st. 2.).

Kazne zbog utaje poreza izriču nadležne prvostepene porezne vlasti, i to trostrukim do dvadeseterostrukim iznosom, za koji je država prikraćena na porezu ili bila izvržena prikrati. U koliko postoje otegotne okolnosti (taksativno navedene u §-u 187. st. 2), može se pored novčane kazne izreći i kazna zatvora od jednoga dana do dvije (2) godine. U ovim slučajevima sude o utaji poreza posebni porezni senati (§ 210. st. 3) od tri sobe. U taj senat ulaze: predstojnik dotične porezne vlasti I. molbe; zatim jedan sudac, koji predsjeda a imenuje ga nadležni apelacijoni sud; te jedan sudac-lajik (prisežnik), kojega na tri godine imenuje iz reda poreznih obvezanika financijska vlast II. molbe u sporazumu s apelacijonim sudom (§ 211.). Aktivni javni činovnici i bivši financijski namještenici ne mogu biti prisežnici u ovim senatima (§ 211. st. 3.).

Delikte pak iz §§-a 198. i 200. presudjuje nadležni kotarski sud, a one iz §-a 199. okružni sud. Kazna je novčana ili zatvor. U drugoj molbi rješava protiv presuda poreznih vlasti I. molbe financijska vlast II. molbe, a protiv presuda poreznoga senata, porezni prizivni senat, ustrojen kod svake financijske vlasti II. molbe (2 suca, od kojih je jedan predsjednik, dva financijska činovnika i jedan prisežnik [sudac lajik] — § 224. i 225.). U trećoj molbi rješava o presudama prizivnoga poreznoga senata vrhovni upravni sud, a o ostalim presudama ministarstvo financija. Čehoslovački zakon donosi detaljne odredbe o vodjenju istrage i cijelom postupku (§§ 212—230).

Po našem je zakonu delikt utaje poreza definiran u čl. 142. Po našem kao i po čehoslovačkom zakonu traži se z taj delikt **namjera** oštećenja erara. Istražni postupak vode porezne vlasti, nadležne za razrez poreza, o presudu izriču naročiti financijski sudovi, ustojeni kod svake financijske vlasti II. molbe (čl. 143.). U taj sud ulazi šef te vlasti, referent za izravne poreze i jedan porezovnik, kojega bira oblasni odbor iz reda onih, koji mogu biti članovima poreznih odbora. Institucija je posebnih financijskih sudova za presudjivanje poreznih utaja svakako vrlo dobra, ali je trebalo i kod nas dati u tim sudovima mjesto sucima.[32]) Ovako, kada su financijski činovnici u većini, ne daju ovi sudovi dovoljno garancija za objektivan rad, jer su financijski činovnici — po naravi stvari — uvijek u prvom redu zastupnici fiskalnih interesa države. Kazne su po našem zakonu blaže, nego li po čehoslovačkom (2—4-struki iznos, za koji je država bila izložena oštećenju, a u osobito teškim slučajevima osim toga još novčana globa od D 10.000 do 100.000). Protiv presuda financijskih sudova ima mjesta žalbi na upravni sud (čl. 143. st. 3). Postupak pred financijskim sudovima nije normiran u zakonu, već se ima normirati uredbom po ovlaštenju iz čl. 159. zakona.

Da završimo! — Pokušali smo, da izvedemo komparativnu analizu najglavnijih financijsko-političkih načela i postulata naše, a donekle i

[32]) Koliko smo informirani, to se je i htjelo, ali se tome protivio ministar pravde.

Digitized by Google

čehoslovačke reforme izravnih poreza i da u posve kratkim crtama prikažemo najglavnija načela čehoslovačkoga zakona od 15. lipnja 1927. i našega zakona od 8. veljače o. g. puštajući pri tom po strani ne samo sve detalje, nego i mnoga vrlo važna i načelna pitanja, čiji prikaz nismo smatrali bitnim za karakteristiku jednoga i drugoga zakona. Kao rezultat uporedbe utvrdili smo izvjesne konstatacije o manama naše reforme izravnih poreza. Smatramo, da na osnovu tih konstatacija možemo izvesti slijedeće legislativno-političke postulate:

1. Ekonomska struktura naše zemlje na jednoj strani, a financijske potrebe naše države na drugoj, su takve, da se pravedno i adekvatno porezno opterećenje po načelu proporcijonalnosti tereta i progresije poreza te potrebni financijski efekat mogu ostvariti jedino u sistemu mješovitih poreza s potpuno izgrađenim sistemom objektivnih poreza i dohodarinom, kao dopunskim, subjektivnim porezom — a sve na bazi veoma umjerenih poreznih stopa.

2. Pitanje zemljarine treba riješiti tako, da njena stopa bude što prije zakonom utvrđena i da taj porezni oblik ostane pravim katastralnim porezom, t. j. da se porezna stopa osniva na cca 25—30% faktične vrijednosti brutto-prihoda poljoprivredne proizvodnje. Korekturu ima dati dohodarina.

3. Reforma se izravnih poreza može smatrati izvedenom tek onda, kad se donese novi zakon o samoupravnim financijama, kojim treba napose posve izmijeniti neshodne financijske norme zakona o oblasnim i sreskim samoupravama od 26. travnja 1922. Pravilno rješenje treba tražiti na jednoj strani strogom limitacijom samoupravnih prireza, ukidanjem svakog financijskog opterećenja s naslova sreskih samouprava i prepuštanjem prihoda jednog poreznog oblika — u cijelosti (ev. kućarine) ili percentualno (ev. tečevine) u korist oblasnih samouprava.

4. Stope poreza na rente treba sniziti najmanje od 8% na 6% odnosno od 15% na 10% i predvidjeti potpuni oprost za kamate štednih uložaka najmanje do D 5.000 godišnje.

5. Stope tečevine i službeničkoga poreza treba također djelomice sniziti, jer se samo time može u jednu ruku reducirati porezni nemoral na onaj minimum, koji je neizbježiv i s kojim svaka država mora računati, a u drugu ruku omogućiti za državu najveći ostvarivi rendement na osnovi približno realnih prihoda porezovnika.

6. Poreznim odborima treba vratiti potpunu slobodu ocjenjivanja, jer se bez toga ne može opravdati oporezovanje po načelu sinteze.

7. Porezno kazneno pravo treba detaljno normirati zakonom, a ne uredbama, donesenim na osnovu zakonskih ovlaštenja, a financijske sudove treba organizirati po čehoslovačkom uzoru tako, da u njima sarađuju pored porezovnika i suci.

8. Minimum egzistencije, oprošten od službeničkoga poreza (odnosno od dohodarine), treba povisiti barem do iznosa t. zv. fiziološkoga minimuma egzistencije (najmanje D 7.200 godišnje).

Digitized by Google

Ocjene i prikazi

O sustavima socijologije. — Prikaz djela »Sociiologija« Achille Loria — Gustav Fischer, Jena 1901. Priopćio dr. Leo Rotter, odvjetnik u Zagrebu

Ova knjiga zapravo je skup predavanja, koja je njezin pisac održao na sveučilištu u Padovi 1900. Uspjelo mu je, da u tim svojim predavanjima pruži jedinstvenu i zaokruženu sliku tadanjega stanja socijološke nauke.

Ne marimo pružiti definiciju socijologije, jer ima ih mnogo, a nijedna ne zadovoljava potpuno. No držimo, da je socijologija znanostt, koja ima da istražuje društvene pojave na osnovu iskustava, stečenih na području sviju ostalih znanosti, sa svrhom, da se olakša i usavrši život društveni. To je shvaćanje najbliže shvaćanju Retzenhofera, koji ga je sustavno obrazložio u svojem djelu »Positive Ethik«, o kojem je već drugom zgodom bilo govora.*)

Socijološko istraživanje, a po tom i sama socijologija ne može biti sama sebi svrha, već joj je, držimo, zadaća istraživanje zakonitosti društvenih pojava, kako bi se došlo do što savršenijega društva. Može se reći, da su još od prvih početaka manje više sve znanosti nosile u sebi socijološku klicu. Istom kada se je ljudski um u svom razvitku uspeo na onu točku, s koje je mogao da uoči društvo kao posebni organizam, kada je spoznao, da ljudi udruženi u zajednicu imadu osim pojedinačnih interesa i zajedničkih, socijalnih, koji se moraju i mogu ostvariti u društvu, onda je i socijologija iskrsla kao posebna znanost, premda je njezin sadržaj postojao već davno prije.

Moderni pojam socijologije prikazuje Loria ovako: To je znanost, kojoj je zadaća, da ispita zajedničko podrijetlo različitih društvenih pojava, njihovu medjusobnu povezanost, sastav njihov i potpuni razvoj, da ispita statiku i dinamiku društva, njegove životne uvjete, faze, kojima je ono prošlo, te da ispita bitne značajke njegove i zakonitost, po kojoj te značajke nastaju i konačno imade socijologija izviditi mogućnosti razvitka društva u buduće. Velika je dakle djelatnost socijologije. Ne samo da vidi, već treba da i predvidi razvoj društva.

Predbacivalo se socijologiji kao znanosti, da je suvišna. Da područja njenoga istraživanja zapravo obuhvaćaju od nje starija filozofija povijesti, pravna filozofija i druge znanosti. No to ne stoji, jer socijologija, ispitujući društvo na osnovu činjenica, daleko je od toga, da svoja saznanja podredi pod bilo koji apstraktni, metafizički ili vrhunaravni sustav. Što više, socijologija osvježuje i nadopunjuje ove znanosti, sileći ih, da budu savremene i da rasprave svoje probleme na način srastao sa zemljom, koji će da koristi njezinoj svrsi t. j izgradnji boljega društva.

I baš uslijed utjecaja, koje vrši socijološko traženje istine, znanost historijska primjerice danas nije više kao nekoć pusto bilježenje činjenica i dogadjaja, već je historijska znanost danas toliko napredovala, da joj je svrha pružiti sliku razvitka jednoga razdoblja. I geografija nastoji, da napusti deskriptivno prikazivanje zemalja i krajeva, — već se po malo

*) Vidi »Mjesečnik« godište LII. str. 481 i sl.

Digitized by Google

pretvara u antropogeografiju t. j. nauku, koja prikazuje zemlje i krajeve obzirom na čovjeka odnosno na društvo.

Materija je odsjev ideje, ideja je odsjev materije; — to je poznata rečenica, koja obilježuje one dvije značajne epohe u razvitku predočbi čovjeka o slici svijeta, kako si ju je čovjek predstavljao od prvih početaka. — Materija je odsjev ideje. Time je zgusnuto i oštro obilježena polazna točka i u ogledavanju društvenoga razvitka u razdoblju, dok je čovjek samo snagom svoga intelekta tumačio sebi sve pojave vanjskoga i unutarnjega svijeta.

I socijološko gledanje osnivalo se prema tome na istom ovom gledištu, a nauka o društvu, koju je osnovao Auguste Comtes, t. zv. intelektualna škola, crpi svoju snagu i stoji na ovom osnovnom gledištu. Za razliku od socijologije na osnovi ekonomskoj, koja polazi sa gledišta, da je ideja odsjev materije. Izmedju ova dva sustava javja se kao neki prelaz biološka socijologija Herberta Spencera.

Ipak nije na mjestu ovakovo strogo lučenje tih sustava. Socijološka je znanost, bez obzira na različita gledišta, s kojih se polazilo, jedinstvena. A to je sasvim razumljivo, ako uvažimo, da imademo, tražeći socijološke istine, pred sobom kao objekt istraživanja d r u š t v o, živi organizam, koji se neprestano razvija. Na socijologiji je, da utvrdi uzročnost i zakonitost toga razvitka. Svejedno s kojeg gledišta pri tome polazili, društvo kao činjenica sada stoji, a onda opet brže ili lakše kroči naprijed. Statika i dinamika izmjenjuju se stalno, a jednako nailazimo pri ogledavanju društvenoga razvitka na diferencijaciju i intergraciju. Ukrštavaju se ideje, dolaze i prolaze ekonomske krize, blagostanje se javlja i gubi. A sve to je objekt istraživanja socijološkoga. Ne treba i ne može da nas priječi u tom istraživanju činjenica, da su i socijološke istine poput ostalih relativne. Razumljivo je pak, da je ljudski um nesposoban, da spozna bit u njenoj cjelini, i što se tiče socijološkog istraživanja, stvarao sustave, da kroz njih tu bit spozna A ne može da smeta ni to, da se pojedini sustavi, ako ih gledamo unatrag, čine nepotpuni, lažni, premda su ih u svoje vrijeme smatrali istinom. Ta to proizlazi iz samoga prava na razvitak, koje traži svoje žrtve na svim područjima, pa i na području istraživanja zakonitosti i uzročnosti u razvoju društva.

Držimo, da je sada razumljivo, kažemo li, da socijologija nije i ne može biti sasvim izgradjena znanost. Šta više držimo, da ona to ne će nikada ni biti, jer načelo statike i dinamike kao crvena nit prolazi kroz društvo, koje čovjek ne može da strpa ma i samo teoretski u jednu zaokruženu i neoborivu formu.

I govoreći o socijologiji na podlozi psihološkoj spominje Loria uz Saint-Simona Auguste Comtes-a, koji je socijologiji dao ime. U svojem poznatom rasporedu znanosti, koji glasi: matematika, astronomija, fizika, kemija, biologija, socijologija, stavio je Comtes socijologiju na vrh. A istražujući društvo, utvrdio je Comtes pojam socijalne statike i dinamike. Obitelj mu je socijalna stanica, društvo je stvarnost, a pojedinac je apstrakcija. Sve to odgovara naprijed spomenutomu osnovnomu gledištu, da je materija odsjev ideje.

Govoreći pak o socijalnoj dinamici, spominje Comtes tri faktora razvitka: negodovanje, smrt i porast pučanstva. Ispitujući podjedno povod

Digitized by Google

društvenog razvitka, dolazi do zaključka, da je razvoj društva točno unaprijed odredjen razvojem intelekta, pa je stoga društveni napredak samo proizvod duševnoga razvitka. U povijesti razvitka intelekta ima tri stadija: teološki, metafizički, pozitivni. Tome odgovaraju stadiji društvenoga razvitka: vojnički, zakonski, industrijski, a na osnovu toga Comtes tumači sve društvene pojave.

No sam Comtes je uvidio, da se razvoj društva ne da skalupiti u taj sustav, jer bi po tom morali primjerice državom vladati najmudriji, da čisto duhovne sile pokreću društvo, a to ne stoji. Uz intelekt mnoštvo drugih faktora doista pokreće društvo i uvjetuje njegov razvitak.

I tako dolazimo do socijologije na biološkoj podlozi. Već po Comtes-ovoj hijerarhiji znanosti slijedi iza biologije socijologija. Herbert Spencer zabacuje Comtes-ovu nauku, da bi intelekt sam upravljao sudbinom društva, već treba istraživati životinjski organizam, pa će se vidjeti, kako nedostaje intelekt, da se spoznaju sve tajne ravitka. Spencer polazi s gledišta, da je svaki organizam društvo, a svako društvo organizam, pa kao što u životinjskom organizmu ima po više slojeva, tako ih ima i u drutvu. Ima doduše nekih razlika, ali uza sve to društvo je organizam svoje vrsti. Kao što i kod životinjskog organizma tako i u društvu borba za opstanak promiče razvoj. Cijeli niz socijologa priklonio se ovomu gledištu, pa je tako nastala škola organicista, koji su išli tako daleko, te su društveni organizam potpunoma uporedjivali sa životinjskim, utvrdjujući u društvenom organizmu identične funkcije sa životinjskim organizmom.

I kako Loria ispravno kaže, takova uporedba društvenog organizma sa životinjskim je pretjerana. Ali je velika zasluga toga sustava u tome, da je upozorio na činjenicu, da društvo nije tvorevina ljudskog intelekta, da se ne da raozriti, a ni stvoriti po volji toga intelekta. Društvo je naprotiv organska cjelina, koja podleži svome razvitku, koji se ne može da preudesi po volji.

O posljednjim fazama biološke socijologije govori Loria posebno obzirom na nova gledišta koja su iskrsla povodom novih bioloških istraživanja, naročito Darwinizma. — Spencer bio je usvojio Lamarckovo gledište, prema kojemu se stečene osobnosti u društvu nasljedjuju, te su odlučne za razvitak društva.

Istraživanja velikoga biologa Weissmanna proizvela su preokret u biološkoj nauci. On poriče nasljedstvo stečenih osobina, — a ako je tako, onda je za razvitak odlučan prirodni probir. Kao dalja pak posljedica toga gledišta odlučuje u organskom razvitku borba za opstanak. Ona nije nikakvo zlo, jer se uslijed borbe za opstanak usavršuje vrsta. Naprotiv, kada ne bi bilo te borbe, moralo bi nužno da dodje do panmiksije, pod kojom razumijeva Weissmann strašnu degeneraciju.

Razumljivo je, da se je primjena Weissmannova gledišta morala očitovati i u socijologiji. Primjena njegova nazora o nenasljedivosti stečenih osobina i spasonosnosti borbe za opstanak urodila je u socijologiji strujom, koja vidi u nepomirljivoj i odlučnoj borbi za opstanak najvažniju polugu razvitka (Gumplowicz, Ammon, Kidd).

Ne gledajući na to, da je kasnije u biološkoj nauci Weissmannova teza o nenasljedivosti stečenih osobina oprovrgnuta i da je time socijo-

Digitized by Google

loški sustav, koji se na njoj osniva, uzdrman, borba za opstanak do skrajnjih granica nije i ne može biti odlučna za društveni razvitak. Prevlast jačega, koja bi odatle proizlazila, nije nigdje manje opravdana, makar bio i sposobniji, nego s gledišta socijološkoga, koje u svojoj posljednjoj zadaći ima olakšati i usavršiti društveni život. Cijela zgrada socijalizma i socijalne zaštite pala bi prema ovoj tezi u prah. A opet može se reći, da upravo socijalnost i socijalna zaštita važe kao najvrijedniji rezultati u razvitku našega stoljeća.

Najsavremeniji i najzanimivji je u Lorijinom razlaganju sustav socijologije na ekonomskoj podlozi.

Ideja je odsjev materije, ta je krilatica značajna za ono razdoblje ljudskoga saznanja, koje je urodilo materijalističkim nazorom na svijet, odnosno historijskim materijalizmom. U socijologiji pak sazrelo je sada shvaćanje, da su socijalni fenomeni uvjetovani ekonomskim prilikama.

I ovo naziranje nije doduše iskrslo ujedamput; već davno prije Marksa i Engelsa nailazimo na takovo gledanje, ali izričito i sustavno ga je iznio Marks u svojem djelu »Kritika političke ekonomije«. Ljudi se prilagođuju u svojem razvitku nužno i neovisno od njihove volje prilikama proizvodnje, koje odgovaraju stanovitomu stepenu razvitka njihovih materijalnih proizvodnih snaga; prema tome skupnost prilika proizvodnje sačinjava ekonomsku strukturu društva, preko koje se diže juristička i politička naslaga. Socijalni, politički i duhovni životni proces uopće je uvjetovan načinom proizvodnje — kaže Marks.

Nema sumnje, da je ekonomski momenat odlučan za razvitak svakoga društva, jer je bitak čovjeka i društva u prvom redu ovisan o mogućnosti, da se udovoljuje životnim potrebama. A do zadovoljenja tih potreba dolazi se u ekonomskom procesu, proizvodnji, trošnji, te izmjeni dobara. Ipak Loria s pravom postavlja pitanje: Ima li doista znanstveno opravdanih razloga, koji bi mogli dokazati ekonomsku uzročnost socijalnih fenomena, ili drugim riječima, je li u razvitku društva ekonomski momenat doista od odlučne važnosti.

Valja imati na umu, da je ekonomski momenat čisto ljudski fenomen, kaže Loria, koji u svom izrazitom obliku dolazi do izražaja samo izmedju ljudi, u društvu (za razliku od biološkoga momenta), pa je stoga vrlo razumljivo, da je čovjek spoznavajući i spoznavši veliku zadaću ekonomskoga momenta u razvitku društva naprosto stao, da mu pripisuje odlučnu važnost.

Izgleda, da je ovo shvaćanje najbliže i strukturi današnjega društva ili bolje rečeno tendenciji razvitka savremenoga društva. A to je i razlog, da je razmatranje Lorijino aktuelno, ne gledajući na to, da iza sustava socijologije na podlozi ekonomskoj, s kojim on u glavnom svršava svoj prikaz, u socijološkoj nauci sve do danas nije postavljen noviji izgradjeni sustav, premda se socijološko istraživanje, a naročito socijološka primjena, razvija kao nikada prije.

Zato sustav socijologije na podlozi ekonomskoj nije tako jednostavan, kao što bi to mnogi htjeli. Zapravo je uz intelektualni i biološki sustav socijologije uvijek uporedo postojao i ekonomski. Nepisan i neizgrađen u teoriji, ali je zato tim sigurnije postojao i postoji u životu. Od prvih početaka organizovanoga ljudskoga društva bilo je slojeva, koji

Digitized by Google

su posjedovali i slojeva koji su robovali. Ravnoteža između ta dva sloja bila je sada stalnija, sada labavija, često prividna, a kadgod je nestajala u vrtlogu revolucija. Neka vječna težnja za izjednačenjem, već prema jakosti tih dvaju tabora, očituje se u socijalnoj strukturi pojedinih razdoblja. Iza perioda mirovanja slijede socijalne revolucije. Mi vidimo, da načelo statike i dinamike i na tom području ekonomskog izjednačivanja dolazi do izražaja. Ne bismo se mogli složiti s Marksom, da bi kulturni niveau jednoga razdoblja doista ovisio jedino i isključivo o prilikama proizvodnje toga razdoblja, ali izgleda sigurnim, da je od prvih početaka u organizovanom društvu borba za ekonomskim izjednačenjem — sada slabije, sada jače — igrala važnu ulogu u razvitku društva, a po tom i u razvitku kulturnog niveau-a toga razdoblja. Ako povučemo liniju razvitka ljudskoga intelekta od prvih početaka civilizacije do danas, vidimo, kako se pojedina razdoblja ističu i izdižu bilo po svojem shvaćanju o etici, bilo estetici ili moralu, vidimo gdje jedno razdoblje zasjenjuje drugo i nadmašuje u pogledu saznanja na području intelekta ili intuicije. Razdoblja puna svijetla i vedrine slijede razdoblja tmine i mračnjaštva, i obratno. Ali u svim tim razdobljima vidimo borbu oko izjednačenja ekonomskih interesa, koja u svojim različitim fazama i oblicima poput neke sada tihe, a onda opet očigledne sile, ruje i oblikuje socijalnu strukturu društva.

A ta borba u našem deceniju izbila je iznenada i ako ne neočekivano, potisla je u pozadinu premnoga saznanja intelekta i intuicije i poput bujice kao da će da otkloni sve zapreke. Čini se, da smo stigli u razdoblje pustoga materijalizma, da je socijologija na bazi ekonomskoj koja će da rastumači društveni razvoj jedino pomoću ekonomije i njenih zasada, blizu svome savršenstvu.

No nije tako. Istina je, da je borba za izjednačenje ekonomskih snaga u društvu očitija nego ikada. Istina je, da se čovjek uzdigao i do toga, da na osnovu svojih zaključaka u pogledu ekonomskoga toka i njegove važnosti u društvenom razvitku pokušava mijenjati društvo u njegovoj strukturi. Ali istodobno vidimo, da se takova teorija u zbilji ne da ostvariti, da je društveni razvitak mnogo kompliciraniji, nego da bi se mogao objasniti jedino s gledišta, da ekonomski uslovi isključivo upravljaju društvenim razvitkom.

Ali je zato posve razumljivo, da je danas u socijologiji prevagnulo gledište, koje se osniva na takovu uvažavanju ekonomskih momenata. Naročito je pak zanimljivo, da taj sustav još prije, nego je potpuno izgrađen, gubi svoju suverenost, jer se već javlja novi sustav, koji je tek u zametku, ali već sada pokazuje tendenciu vraćanja k psihologiji i intelektualizmu. Socijološka istraživanja počimaju i opet voditi više računa o odnosima između pojedinaca kao osnova za spoznavanje razvitka društva u njegovim zadnjim savremenim oblicima.

To i opet dokazuje, što smo u početku istaknuli, da je socijološko traženje istine, kakogod ga sustavnost promicala, osuđeno na amorfnost, koja poznaje samo dva pola — diferencijaciju i integraciju. A u naše dane kao da je diferencijacija jača od integracije. Socijalnost i, da tako kažemo, sociološki nazor na svijet, to je značajka našega razdoblja. Težnja, da se olakša i usavrši društveni život, izbija svuda na površinu.

Digitized by Google

Pred tom težnjom problemi etike i morala nužno moraju poprimiti drugi oblik.

Da se nakon ove digresije vratimo Loriji, koji svoj prikaz svršava s velikim simpatijama za sustav socijologije u znaku historijskoga materijalizma. Zato i pobija prigovor, da historijski materijalizam nužno mora dovesti do fatalizma i do slijepoga vjerovanja u spasonosnost ekonomske doktrine, do utopizma, ističući s pravom ogromnu važnost klasne borbe za promicanje socijalnih interesa u društvu. Ali nije imao pravo tvrdeći, da će socijologija na ekonomskoj podlozi, oboružana rezultatima ranijih sustava, riješiti tajnu društvenoga života, jer to pokazuje današnjica.

Tražeći pak socijalnu uzročnost na osnovu uporedbene socijologije Loria dolazi do toga, da je socijalni razvoj ovisan o prirodi, toj ogromnoj sintezi čovjeka i izvanjskoga svijeta.

Osvijetlivši tako letimice sve sustave socijološke moramo evo priznati, da se nalazimo na istoj točki, s koje smo i pošli, da čovjek zapravo nikada ne će uspjeti, da sazna konačnu tajnu i zakone, po kojima se radjaju razvijaju i propadaju društva.

Hafiz Abdulah Bušatlić, Šerijatsko-sudski postupnik s formularima, Sarajevo 1927., izdanje piščevo. — Šerijatsko pravo i šerijatsko-sudski postupak su pravne materije, koje treba da zanimaju ne samo šerijatske suce, nego i naše pravnike zapadno-pravne naobrazbe, a naročito odvjetnike, jer i nemuslimani dolaze danas često u položaj, da budu stranke pred šerijatskim sudovima u Bosni i Hercegovini, tako u ženidbenim i porodičnim stvarima obzirom na česte slučajeve miješovitih brakova, a u ostavinskim stvarima naročito kao vjerovnici muslimanskih ostavitelja obzirom na to, što je šerijatski ostav. postupak likvidatorni, a drugo mogu i pred šerijatskim sudovima zastupati odvjetnici, bili muslimanski bili nemuslimanski, i to bez obzira na to, da li je stranka nemuslimanska ili muslimanska.

Zato se mora pozdraviti, što je sarajevski šerijatski sudac H. Abdulah Bušatlić nama ove materije učinio pristupačnima time, što je najprije izdao djelo o porodičnom i nasljednom pravu Muslimana (Sarajevo 1926.), a sada o šerijatsko-sudskom postupku. Istina, o šerijatsko-sudskom postupku postoji već jedan prikaz, naime od Fr. Kruszelnickoga (1911.). Ali taj prikaz ne samo da nije potpun, nego nije, kako sam obaviješten, ni savim pouzdan, jer se više naslanja na gradjanski parnični postupak za Bosnu i Hercegovinu nego na prave izvore šerijatskoga postupka. Djelo pak Bušatlića crpljeno je iz pravnih izvora i iz stalne prakse šerijatskih sudova u Bosni i Hercegovini. Naročitu praktičnu vrijednost ovoga djela nalazim u tome, što je samomu prikazu postupka dodana bogata zbirka obrazaca tako, te se skoro za svaki slučaj, koji dolazi u ovome postupku, može u njem naći odgovarajući obrazac.

Prikaz sam se dijeli u pet dijelova. U prvome dijelu se prikazuje ustrojstvo šerijatskih sudova, u drugome se govori o stvarnoj i mjesnoj nadležnosti tih sudova, u trećem se prikazuje parnični, u četvrtom vanparbeni postupak , a u petom se govori o manipulaciji i o pristojbama (taksama) u šerijatskom postupku

Digitized by Google

Autor je, kako sam se mogao uvjeriti, brižljivo sakupio i uvažio sve zakone i naredbe — a tih naredaba ima mnogo — koje zasijecaju u ovu materiju, a gdje propisi šerijatskoga prava pokazuju praznine, upućuje se na propise gradj. parnič. post. za B. i H., što odgovara praksi bosanskih šerijatskih sudova.

Na nekoliko mjesta naišao sam, u koliko sam se ja mogao smatrati pozvanim ispitati taj rad. na netočnosti, na koje hoću da ovom zgodom upozorim autora.

Tako nije točno, kada se na str. 13. veli, da u šerijatskom sudskom postupku vrijedi načelo »slobodne utakmice stranaka u ocjeni dokaza (kontradiktorni postupak)«, jer nije stvar stranaka, nego suda, da ocijeni dokaze, — slobodna utakmica stranaka može biti samo u donošenju dokaza, a drugo ne znači to »kontradiktorni postupak«. Uostalom mora se iz onogo, što se govori na str. 38. (»Prednost i pravo prečega dokaza«) zaključiti, da u šerijatskom sudskom postupku ne vrijedi sloboda u izboru dokaza u svim slučajevima.

Na str. 18., t. 3. nije spomenuto, da se po propisima t. 12. naredbe od 30. listopada 1883. o ustrojstvu i djelokrugu šerijatskih sudova prema izmjeni zakona od 17. veljače 1913 može na prijedlog nasljednika za provedenje ostavinske rasprave, a naročito za rješavanje parnica o nasljedstvu ili o razdiobi nasljedstva delegirati jedan okružni sud.

Nije točno, kada se na str. 20. pod sl. g) i h), koja su u ostalom po sadržaju identična, veli, da tužbe ostavinskih vjerovnika, dok se ostavština ne uruči, spadaju pred ostavinski (kotarski) sud. Isključiva nadležnost § 29. gradj. parnič. post. za B. i H., koju autor ovdje ima u vidu, ne vrijedi za takove parnice, jer one nisu tužbe glede ostavštine. Za ove tužbe vrijede opći propisi o nadležnosti.

Razlikovanje na str. 21. (rast. 3.) izmedju »ostavinskih, tutorskih i testamentarnih parnica« ne odgovara. Parnice o valjanosti oporuke su takodjer ostavinske. A šta autor misli pod »tutorskim parnicama«, za koje bi bio nadležan ostavinski sud, nisam mogao razabrati. Nuzgred spomenuto, trebalo je na ovome mjestu najprije reći, po kojima se propisima ravna mjesna nadležnost šerijatskih sudova za vodjenje ostavinskih rasprava.

Sukobe izmedju šerijatskih sudova i političkih vlasti ne rješava ministarstvo pravde, kako se to ističe na str. 22. pod XIV., nego kasacijoni sud, t. j. danas vrhovni sud za B. i H. u Sarajevu kao odjeljenje kasacijonoga suda za Bosnu i Hercegovinu (čl. 110. i 137. Ustava).

Izvršenje rješenja šerijatskih sudova po redovnim (kotarskim) sudovima ne propisuje § 483. gradj. par. post. za B. i H., nego to propisuje t. 21. spomenute naredbe od 30. listopada 1883. o ustrojstvu i djelokrugu šerijatskih sudova.

Na str. 27. se miješaju pojmovi »stranačka sposobnost« i »procesualna sposobnost.«

Ali ovo nekoliko netočnosti, koje će autor jamačno ukloniti kod drugoga izdanja, ne smanjuje vrijednost njegova djela. Ono će bez sumnje svakome dobro doći, koji hoće da se upozna sa ovom materijom, pa se stoga ovo djelo može toplo preporučiti.

Dr. B. Eisner (Sarajevo).

Digitized by Google

Pravosudje

a) Gradjansko.

Po § 391. grpp. može se tražiti ovrha do osiguranja i za parbeni trošak, bezuvjetno dosudjen.

Rješidba stola sedmorice od 5. svibnja 1926. br. 1566.

(Odluka kot. suda u M. od 8. prosinca 1924., br. 12.275/gr., rješidba ban. stola od 11. veljače 1926., br. 1087).

Kotarski sud u M. je dozvolio na temelju nepravomoćne osude od 18. listopada 1924. br. 10564/gr. radi dužnoga ovrhovoditelju Nikoli T. troška sudbenoga od 644 D i dopitanoga troška ovršne molbe od 223 D ovrhu do osiguranja na pokretnine ovršenika Ise i Jolande P. uz prethodnu plienidbu.

Banski stol uvaživ, da se § 391. grpp. može primijeniti bezuvjetno samo u onom slučaju, kada se traži ovrha do osiguranja za bezuvjetno dosudjenu utuženu tražbinu; dočim se ovrha do osiguranja po § 391. grpp. glede bezuvjetno dosudjenoga parbenoga troška može dozvoliti samo onda, ako je po ovrhovoditelju iskazana osobita potreba takova osiguranja; — uvaživ, da ovrhovoditeli u svojoj molbi nije iskazao ni zasvjedočio nikakovu osobitu potrebu za zamoljenu ovrhu do osiguranja glede dosudjenoga mu parbenog troška, to se napadnuta odluka ukazuje neopravdanom i na zakonu neosnovanom; — uvaživ, da u postupku niština neima,

obnašao je ništovnu žaobu ovršenika zabaciti, povodom pako njegovoga utoka glede njega napadnutu prvosudnu odluku preinačiti i ovrhovoditelja sa ovršnom molbom odbiti; dočim se prvomolbena odluka glede ovršnice J. P. kao nenapadnuta ostavlja netaknutom.

Stol sedmorice vidiv, da se prema propisu § 391. grpp. ima dozvoliti ovrha do osiguranja na isti način kao po § 390. grpp. i onda, kada dužnik proti presudi prve ili druge molbe, koja ga bezuvjetno osudjuje na platež, uloži priziv ili previd; — vidiv, da je u nazočnom slučaju ovršenik bezuslovno osudjen na platež parbenoga troška, radi kojega ovrhovoditeli traži ovrhu do osiguranja, a da ustanova § 391. grpp. ne luči tražbine same od parbenog troška niti posebno traži za parbeni trošak, da molitelj ima dokazati kakovu osobitu potrebu osiguranja; — vidiv, da predleže svi zakonski uvjeti za bezuvjetnu primjenu § 391. grpp., ter da je rješidba ban. stola neosnovana;

našao je povodom previdnoga utoka ovrhovoditelja napadnutu rješidbu ban. stola preinačiti i uspostaviti onu prvomolbenoga suda. Trošak pravnoga lijeka ima nositi sama stranka, jer ne dostaju pretpostavke § 316. grpp.

T.

U ovršnom postupku, zametnutom na temelju pravomoćne otpovijedi, vrijede redoviti rokovi a ne kraći, ustanovljeni u § 15. min. naredbe od 17. prosinca 1858. (br. 230 z. v. l.)

Rješidba stola sedmorice od 4. veljače 1926. br. 43.

(Odluka kot. suda u K. od 18. veljače 1925. br. 1070/gr., rješidba bans. stola od 9. srpnja 1925. br. 13.895).

Kot sud u K. u ovršnom predmetu E. S. iz K. proti L. Ž. iz K. radi ovršne deložacije iz stana dozvolio je na temelju sudbene pravomoćne otpovjedi od 22. kolovoza 1924. br. 16917/gr. ovršnu deložaciju ovršenice L. Ž. iz stana od jedne sobe itd. (Razlog otpovjedi bio je neplatež najamnine; proti otpovjedi nisu bili uloženi prigovori).

Proti ovoj odluci je ovršenica L. Ž. uložila utok, na koji je banski stol donio slijedeću rješidbu:

Uvaživ, da je odluka od 18. veljače 1925. br. 1070/gr., dostavljena ovršenici L. Ž. dana 17. ožujka 1925., a pošto je ona utok stavila u zapisnik dana 21. ožujka 1925., t. j. četvrti dan, dakle prekasno, pa ga je imao već prvomolbeni

Digitized by Google

sud po § 311. grpp. u savezu sa § 12. min. naredbe od 17. prosinca 1858. (br. 230 z.v. l). ureda radi zabaciti; stoga je tamosudna odluka od 8. travnja 1925. br. 4997/gr., kojom se utok L. Ž., prim. 21. ožujka 1925. br. 4997 gr. kao pravodobno podnesen prima i sa svima spisima podnaša banskomu stolu na više riešenje, neopravdana i na zakonu neosnovana, te se ista ukida i utok ovršeničin kao prekasno podnesen zabacuje.

Proti ovoj rješidbi bans. stola uložila je ovršenica L. Ž. previdni utok, prim. 18. rujna 1925. br. 17999/gr., usliied kojega je s t o l s e d m o r i c e izdao slijedeću vrhovnu riešidbu:

vidievši, da se dozvoliena ovršna deložacija L. Z. temelji na § 19. min. naredbe od 17. prosinca 1858. (br. 230 z. v. l.); — vidievši, da u § 15. spomenute min. naredbe ustanovlieni kraći rokovi kao iznimka od redovitih dolaze do upotrebe istom onda, kada se raspravljaju prigovori proti otpoviedi ili tužba, kojom se traži ukinuće najamne pogodbe iz drugih razloga a ne stoga, što ističe rok uporabni, te tužba, kojom se traži predaja u porabu dane stvari: — vidievši, da je primiena ove zakonske ustanove u nazočnom slučaju, u kojem vriiede redoviti rokovi, pogrješna, a utok L. Ž. de praes. 21. ožujka 1925. br. 4997/gr., pravodobno uložen:

našao je: povodom previdnog utoka ovršenice L. Ž. ukinuti pobijanu rješidbu bans. stola te isti uputiti, da utok L. Ž., de praes. 21. ožujka 1925. br. 4997/gr., kao pravodobno uložen u pretres uzme i dalie po zakonu postupa.

T.

Po čl. 4. pravilnika k zakonu o izmjeni i dopuni zakona o stanovima od 15. svibnja 1925., 23. listopada 1926. i 29. listopada 1927. ne može se dozvoliti bezodvlačna izvršna deložacija, nego tek na temelju odluke donesene povodom deložacijone molbe po izvanparbenom postupniku.

Rješidba sudbenoga stola u Zagrebu od 4. listopada 1928. br. 75414/gr.

(Odluka kot. suda I. u Z. od 5. rujna 1928. br. 39.355).

Riešavajući izvještaj od 15. rujna 1928. br. 53.877/gr., podnešen u molbenom predmetu J. K. iz Z., molitelja, protiv M. M. iz Z., ovršenici, radi ovršne deložacije spp. povodom utoka ovršenice proti odluci kot. suda I. u Z. od 5. rujna 1928. br. 39355/gr., kojom se odredjuje na temelju čl. 4. pravilnika k zakonu od 30. travnja 1928. o stanovima ovršna deložacija M. M. iz stana, koji se sastoji iz 3 sobe, kuhinje, kupaone i drugih prostorija nuzgrednih, što ga drži u najmu kod J. K. u Z., na dan 12. rujna 1928. u 3 sata poslije podne.

S u d b e n i s t o l, uvaživ, da čl. 4. pravilnika izdanoga k zakonu o izmjenam i dopunama zakonima o stanovima od 15. svibnja 1925., 23. listopada 1926. i 29. listopada 1927. ne daje ovršni naslov, da prema tome, na temelju molbe u smislu istoga člana pravilnika nema mjesta b e z o d v l a č n o j dozvoli ovršne deložacije; — uvaživ, da je molbom tuženoga od 2. srpnja 1928. br. 39353/gr. zasnovan spor po zakonu o stanovima od 30. travnja 1928. pa da se je prema tome na osnovu čl. 7. imao taj spor raspraviti po kot. sudu, i to po izvan parbenom postupku, te i o tom donijeti odluku,

obnašao je povodom utoka M. M. napadnutu odluku ukinuti i tomu sudu naložiti, da molbu de prs. 2. srpnja 1928. br. 39353/gr. iznova u pretres uzme.

Priopćio V l a d i m i r M a l v i ć, vijećnik sudb. stola u Zagrebu.

b) Kazneno

U prostom navodu neistinitih činjenica, u poricanju autentičnosti isprave i sličnima navodima u gradjanskom parbenom postupku ne može se uvidjeti postojanje himbenog predstavljenja ili činjenja, koje je podobno na zavedenje presudnoga suca u bludnju.

Riešenje stola sedmorice, odj. B., od 23. svibnja 1928. Kl. 28.-28.

Stol sedmorice, odjeljenje B., kao kasacijoni sud, riešavajući žalbu ništavosti optuženika Mate M. protiv presude zemaliskoga suda u Šibeniku od 3. kolovoza 1927. posl. br. Vr 38/26-37, kojom je optuženik M. M. proglašen krivim zločina pokušaja prevare iz §§ 8, 197, 200 k. z. i zločina krivoga svjedočanstva iz §§ 197, 199a k. z. nakon provedene javne rasprave je p r e s u d i o:

Digitized by Google

I. Ne udovoljuje se žalbi ništavosti: — II. Na osnovu § 290 k. p. poništava se pobijana presuda u izreci o krivici pod a) i u izreci o kazni, te se optuženik rješava u smislu § 259 br. 3 k. p. od optužbe, da je dana 10. srpnja 1925. kao tražitelj u parnici C. M. 35/25 pred kotarskim sudom u B. himbenim predstavljanjem ustvrdio, da su od njega napisane isprave i baš obveznica ddto 5. siječ. 1923. sa bilješkom na naleđju iste ddto S. 1. prosinca 1923., te potvrdnica ddto S. 2 .siječ. 1923. tuđjom rukom krivotvorene, poduzevši time čin na djelotvorno izvršenje vodeći, da zavede u bludnju presudnoga suca, kojom bi bludnjom P. I. kao protustranka u toj parnici imao podnijeti u svojem vlasništvu štetu u iznosu preko 1000 D time, da mu izvršenje ovoga zločina nije uspjelo samo radi nastupivše tuđje zapreke.

III. Ujedno se na osnovu § 362 k. p., nakon saslušanja vrh. drž. odvjetnika odredjuje u optuženikovu korist vanredna obnova kaznenoga postupka, te se poništava pobijana presuda u izreci o krivini pod b) (zločinstvo prevare krivim svjedočanstvom iz §§ 197, 199 a) k. z.) i kaznena parnica vraća presudnomu sudu, da ju u opsegu ukinuća ponovno pretrese i presudi.

R a z l o z i : I. Optuženik hoće da je presuda nepotpuna, jer da prelazi mukom preko činjenice, da je sam oštećenik priznao, da je spornu zemlju prodao optuženiku i o toj prodaji sastavio s njime pismenu pogodbu. Ali istaknuta mana ne postoji, jer pobijana presuda vodi o tome računa, te izričito utvrđuje, da je takova pogodba bila sklopljena, nu da je kasnije oštećenik usmenom pogodbom prekupio spornu zemlju za onu istu cijenu, za koju ju je bio prodao optuženiku, te mu isplatio kupovnu cijenu. O kakovoj izjavi bilježnika R., nema spomena u jedino mjerodavnom zapisniku, pa presudni sud nije mogao ni voditi računa o takovoj izjavi, niti ju ocjenjivati, a uslijed toga ne postoji istaknuta mana nepotpunosti presude ni u ovoj smjernici.

I kada se predpostavi, da bi bile od odlučna značaja činjenice, da je oštećenik čovjek odan piću, da od jutra do mraka istrusi u optuženikovoi krčmi nekoliko desetaka kvartina vina i da je cijeli svoj imetak prorajtao po krčmama, presudni se sud tim činjenicama nije mogao baviti, jer po jedinom mjerodavnom raspravnom zapisniku te činjenice nisu bile od nikoga utvrđjene, niti optuženik u ništovni žalbi navodi, odakle to proizlazi. Radi toga ne postoji istaknuta mana nepotpunosti presude ni u ovoj smjernici.

Pobijana presuda ne utvrđuje, da je optuženik spretan petljanac, pak se već s toga ne može govoriti o kakovu protivurječju presude, da to nije niko ustvrdio u parnici. — Ne postoji ni istaknuta mana nestašice razloga presude, jer je presuda ništava radi ove mane samo onda, kada ne navodi nikakovih razloga o odlučnim činjenicama, a ne i onda, kada navodi razloge, a ti razlozi ne uvjeravaju žalitelja. Optuženik sam veli, »da oni razlozi, na koje se presuda poziv!je, ne dostaju za utvrđjenje optuženikove krivice«.

Žalitelj ne izvodi po zakonu niti kakov razlog ništavosti broja 5 § 281. k. p., niti uopće kakov drugi razlog ništavosti, kada pobija prvostepenu presudu, tvrdeći, da nije ničim utvrđjeno, da je prva pismena kupoprodajna pogodba o spornoj zemlji bila razvrgnuta ,jer da bi u tome slučaju bila napravljena druga pismena pogodba, koju da bi oštećenik brižno čuvao, a da od oštećenika priloženi komadići papira ne dokazuju ništa; da kaligrafsko vještvo ne ide na teret optuženika već dapače u njegov prilog; da je kaligrafsko vještvo uvijek problematične naravi i da se iz njega ne može izvesti optuženikova krivnja; da su optuženikovi navodi o spornoj zemlji vjerojatniji od onih oštećenika. Takovim izvodima žalitelj pobija samo na nedopušteni način sudačko uvjerenje i slobodno ocjenjivanje dokaza (arg. ex § 281 k. p.). Radi toga razlog ništavosti § 281 br. 5 od česti je očito neosnovan, a od česti nije po zakonu izveden.

II. Pobijana je presuda u točki a) izreke ništava po § 281. br. 9a) k. p., što ga optuženikova žalba ništavosti ne ističe, nu na što se valjalo obazrijeti po zvaničnoj dužnosti po § 290. k. p.

Optuženik je ustao tražbom kod kotarskoga suda u B. protiv oštećenika radi priznanja prava vlasnosti zemlje Vrulje, tvrdeći, da mu je oštećenik privatnim ugovorom 1921. prodao tu zemlju, pak je zatražio, neka oštećenik bude osuđjen, da mu izdade uknjižbenu ispravu o toj kupnji. Na ovu tražbu je bila zakazana rasprava za dan 20. svibnja 1925., na koju su pristupile obje stranke sa odvjetni-

Digitized by Google

cima kao punomoćnicima i na kojoj je oštećenik putem svoga punomoćnika priznao, da je optuženiku privatnim ugovorom god. 1921. bio prodao spornu zemlju, nu mjeseca svibnja 1923. da je opet prekupio od optuženika spornu zemlju za onu istu cijenu, za koju je bio prodao te mu isplatio kupovnu cijenu, a zemlju iznajmio optuženiku za dvije godine uz ustanovljenu godišnju najamninu. Na dokaz ovih svojih tvrdnja priložio je parnici isprave, o kojima je ustvrdio, da potiču od optuženika, te da su napisane njegovom vlastitom rukom, a da je on (oštećenik) nepismen. Optuženik je na ovoj raspravi putem svoga punomoćnika priznao, da isprava pod A) samo djelomično potiče od njegove ruke, a djelomično da je krivotvorena, jer da su neke riječi u toj ispravi umetnute tudjom rukom, dok je porekao, da od njega potiče isprava pod B), kao što je porekao, da je spornu zemlju preprodao oštećeniku. Točkom a) izreke pobijane presude optuženik je oglašen krivim zbog zločina pokušane prevare po §§ 8, 197, i 200. k. z., što je unaprijed navednoj gradjanskoj parnici ustvrdio, da su od njega napisane isprave i baš obveznica od 5. siječnja 1923. sa bilješkom na naledju iste S. od 1. prosinca 1923., (prilog A) te potvrdnica od 2. siječnja 1923. (prilog B) tudjom rukom krivotvorene, pak tako poduzeo čin, vodeći na djelotvorno izvršenje zavedenja u bludnju presudnoga suca, kojom bi bludnjom I. P. kao protustranka u toj parnici imao da podnese štetu u svojem vlasništvu u iznosu preko 1000 D., što mu nije uspjelo uslijed nastupivše tudje zapreke — a to s razloga, što presudni sud utvrdjuje na temelju kaligrafskoga vještva, da su obje isprave napisane vlastitom rukom optuženika, te da nije istinit njegov navod, da su isprave bile krivotvorene.

Presudni je sud pogriešno podveo ovako utvrdjen čin pod pojam prevare po § 197 k. z. U prostom navodu neistinitih činjenica, u poricanju autentičnosti isprave i sličnim neistinitim navodima u gradjanskom spornom postupku, u koliko ovi navodi nisu poduprti krivotvorenjem dokaznih sredstava ili ponudom lažnih dokaza, ne može se uvidjeti postojanje himbenoga predstavljenja ili činjenja, podobna na zavedenje spornoga suca u bludnju. Istina po §§ 259. i 178. g. p. parnična je dužnost stranke, da istinito, potpuno i odredjeno navodi činjenične okolnosti, ali je sudac dužan, da temeljito ispita osnovanost ili neosnovanost traženja, te da utvrdi istinitost ili neistinitost iznesenih činjenica na temelju propisa, što važe za sporni postupak, a nije dužan, da slijepo vjeruje tvrdnjama jedne stranke, kako je to slučaj u nekim drugim postupcima, u kojima sudac ima da izda rješenje na osnovu priloženih a formalno nepokudnih isprava. Sam zakon ima u vidu slučaj, da se neko brani poričući autentičnost isprava, te odredjuje način dokaza autentičnosti (§ 310 i slj. g. p.): predvidja i slučaj, da neko iz obijesti poriče autentičnost jedne isprave, pa odredjuje za taj slučaj kaznu zbog obijesti (§ 313. k. p.). Napokon sporni postupak još predvidja i slučaj parbenja iz obijesti, te odredjuje, da sporni sudac stranci, koja je pobijedila, može dosuditi naknadu (§ 408. g. p.). S obzirom na gore izloženo u činu utvrdjeno u presudi ne mogu se uvidjeti obilježja kakova kriviena djela, pak je radi toga valjalo optuženika odriješiti od optužbe zbog ove točke na osnovu § 259. br. 3. k. p.

III. Prigodom vijećanja o optuženikovoj žalbi ništavosti nakon javne rasprave porodila se temeljita sumnja u ispravnost mnijenja kaligrafskih vještaka od 15. veljače 1926. r. br. 11, koji je jedino uporište presudnoga utvrdjenja, da je cijeli sadržaj isprava pod A) i B) napisan od optuženika.

Uporedjujući sl. V L u diktatu na sudu r. br. 7 l. 9 sa slovima V L u namirnici od 2. siječnja 1923. (prilog B), moglo bi se izvesti, da ta slova ne odaju karakteristike baš jednoga te istoga rukopisa. — Prvostepeni sud u svojim razlozima nije kritički ocijenio po § 258 k. p. kaligrafsko vještvo, niti se je izrazio, zašto mu vjeruje, već ga je naprosto usvojio, a da sa svoje strane nije ni uporedio isprave A) i B). Takov postupak, koji nije u skladu sa zakonom, dao je povoda sumnji u ispravnost naprijed pomenutoga presudnog utvrdjenja — tim više, što je optuženik naveo u svome ispitu kao svjedok od 11. studenoga 1925 r. br. 5. da je oštećenik već jednom predao krivotvorene priznanice u ime duga sestre blagajne Marku Č-u i Š. G-u, a u tome pravcu nisu bili preduzeti nikakovi izvidjaji.

Sa ovih razloga bio je primijenjen propis § 362. k. p. u pogledu izreke pod b) pobijane presude.

O.

Digitized by Google

Na području vojvodjanskoga kaznenoga prava je i državni tužilac obvezan po čl. 85. zakona o štampi od 6. kolovoza 1925. predati optužnicu u roku od 3 dana, računajući od dostave rješenja okružnoga suda o stavljanju krivca pod optužbu.

Rješenje apelacijonoga suda u Novom Sadu br. K. 1522/1928.

Okružni sud u Somboru je po optužnici državnoga tužioca u S. stavio pod optužbu X. Y-a radi kaznenoga djela iz t. 1. § 11. zakona o štampi, te je ovo rješenje dostavio i drž. tužiocu s upozorenjem na propis čl. 85. zakona o štampi: Državni tužilac je podnio optužnicu, ali peti dan nakon primitka gornjega rješenja, dakle zakašnjeno. Riešavajući optužnicu, optužni senat istoga suda je na osnovu čl. 95. zakona o štampi, § 52. zak. čl. XIV. : 1914. i §§ 268. i 569. kaznenoga postupnika izdao rješenjem br. K. 906/928. spise predsjedniku glavne rasprave radi isticanja ročišta za glavnu raspravu uz ovo obrazloženje:

»Optuženi se nije žalio protivu rješenja, kojim je ustanovljeno, da ima mjesta njegovu stavljanju pod sud, pa je rješnje postalo pravomoćno; a pošto je državni tužilac podnesao optužnicu, valjalo je raspoložiti u pogledu isticanja ročišta za glavnu raspravu. Zakašnjenje državnoga tužioca u predaji optužnice u smislu čl. 85. zakona o štampi nije uzeto u obzir, jer imperativna norma toga članka u onom slučaju, kada optužbu zastupa državni tužilac, nema zakonske sankcije, pa je na osnovu navedenih zakonskih propisa valjalo odlučiti kao u dispozitivu ovoga rješenja.«

Predsjednik glavne rasprave je iznesao predmet pred presudni senat, koji je dne 5. svibnja 1928. u nejavnoj sjednici donesao slijedeće rješenje: »optužnica državnoga tužioca se odbacuje.«

Razlozi: U gore spomenutoj krivičnoj stvari nakon provedenoga isljednoga postupka po istražnom sucu ovoga suda, donesao je optužni senat rješenje u smislu § 84 zakona o štampi, u kome rješenju je ustanovio, da ima mjesta stavljanju okrivljenoga pod sud radi prestupa iz § 11. t. l. zakona o štampi. Ovo riešenje je dostavljeno državnomu tužiocu 22. svibnja 1928. Državni je tužioc po propisu čl. 85. al. l. zakona o štampi morao, da podnese sudu optužnicu u roku od 3 dana — dakle najkasnije 25. svibnja 1928. No on ju je podnesao istom 27. svibnja 1928. Budući je ovako prekoračen strogi zakonski rok, to je optužnicu kasno podnesenu valjalo odbaciti.

Čl. 85. zakona o štampi ne pravi razlike izmedju privatnoga i državnoga tužioca. Tamo se kaže samo »tužioc mora da podnese optužnicu u roku od 3 dana«. Istina je, da zakon o krivičnom postupku u § 254 al. II. takodjer kaže, da državni tužioc mora u roku od 15 dana po završetku istrage podnijeti nadležnomu sudu optužnicu i da se to ne dogadja t. j. da državni tužioci ovaj rok prekoračuju, a sudovi im ipak optužnice ne zabacuju. To je takov zakonski propis, koji se u praksi radi svrhi shodnosti ne održava, a njegovo neodržavanje nema nikakovih štetnih posljedica za sam tečaj krivičnoga postupka osim moguće disciplinskoga postupka protiv dotičnoga državnoga tužioca. Istina je nadalje, da opći kazneni postupak, koji važi na teritoriju novosadskoga apelacijonoga suda pravi razliku u ovom pitanju izmedju državnoga i privatnoga tužioca, jer za privatnoga tužioca postoji zakonska sankcija (§ 276. kp.), ako prekorači rok od 15 dana, u kojem je morao podnijeti optužnicu. Zakon izrično kaže, da se u tome slučaju ima smatrati, da je privatni tužilac napustio optužbu.

Moglo bi se reći, da bi u praksi trebalo postupati per analogiam isto tako i u stvari, gdje je u pitanju kažnjivo djelo, počinjeno putem štampe. Ovaj je sud mišljenja, da se ta analogija ne može primijeniti u postupku radi kažnjivih djela, počinjenih putem štampe, a to iz ovih razloga:

Prvo: Čl. 95. zak. o štampi izrično kaže, da odredbe općih kaznenih postupaka, koi se protive propisima zakona o štampi ne vrijede za kažnjiva djela, počinjena putem štampe. Kada se kaže ovako expressis verbis za odredbe, onda se to mora zaključiti i za praksu stvorenu dugotrajnom primjenom tih odredaba, a i na svrsi shodnost, naprijed spomenutu. — Drugo: Zakon o štampi je jedan specijalni zakon, koji je kao malo koji zakon provejan hitnošću postupka. Tu su predvidjeni čak rokovi od 24 sata (§ 73. al. IV.), što je rijetkost u zakonima, u kojima je predvidjen sudski postupak. Vidi se dakle, da je zakonodavac htio, da se cijeli postupak provede što većom hitnošću i da delinkvent iskusi zakonske posljedice, dok je utisak njegova kažnjivoga djela još svjež u javnosti. To se

Digitized by Google

lijepo vidi i iz propisa § 92. zakona o štampi, gdje je svima organima vlasti, koji se ne budu pridržavali zakonom ustanovljenih rokova, zapriječeno disciplinskom, pa čak i krivičnom odgovornošću.

Da je zakonodavac hotio praviti razliku izmedju državnoga i privatnoga tužioca u postupku po zakonu o štampi, on bi to sigurno i učinio, kao što je učinio u općem kaznenom postupku, gdje je kod propusta roka sa strane državnoga tužioca (§ 254. k. p.) mimoišao izreći zakonsku sankciju radi njegova propusta o neodržavanju roka, a kod privatnoga tužioca je tu sankciju i izrekao (§ 276. al. I.), što u zakonu o štampi nije slučaj.

Iz svega ovoga proizlazi, da se propis iz § 85. al. I. zakona o štampi ne može drukčije tumačiti, nego kako on glasi, a budući državni tužilac taj zakonski propis nije održao, to je njegovu optužnicu kao i kasno podnesenu valjalo odbaciti.«

Protiv ovoga riešenia žalio se državni tužilac apelacijonomu sudu u Novom Sadu, koji je donio rješenje pod br. K. 1522/928., da se »utok državnoga tužioca odbija«. — Obrazloženje apelacijonoga suda glasi ovako:

»Apelacijoni sud u svemu prihvaća obrazloženie prvostepenoga suda. Sama okolnost, da postoje dva suprotna rješenaj glede pravodobnosti podnešenja optužnice, ne dolazi u obzir, jer je za rješenje po optužnici, protiv koje optuženi nije podnesao prigovore, nadležan sudbeni stol, a ne optuženi senat (§ 268. k. p.), a povrh toga optužni senat u rješenju K. br. 906 (10) 1928. od 30. svibnja 1928. u dispozitivnom dielu nije izrekao, da bi optužnica blagovremeno podnešena bila, već samo u razlozima navadja, da zadocnienje ne treba u obzir uzeti, a koji razlozi imadu potkrijepiti odredbe dispozitivnoga dijela, da se spisi sa optužnicom predlažu predsjedniku glavne rasprave na nadležnost. — Pošto nema nikakova zakonskoga osnova, da se napadnuto rješenje okružnoga suda promijeni ili uništi, stoga se je na osnovu § 379 toč. 4. k. p. utok kao neosnovan morao odbiti.«

Priopćio dr. Vinko Žganec, odvjetnik u Somboru.

Propisi o pravnim liiekovima, sadržani u aust. kaznenom post., važe i u postupku za kaznena djela, učinjena putem štampe. — Presudni sud nora odbaciti dokazni prijedlog, u kojem nije navedena ratio scientiae svjedoka i nisu naznačene činjenice, o kojima bi imao svjedok da iskaže (§§ 222., 273. do 276 k. p.). — Kasacijoni postupak ne obuhvaća ocjenjivanje dokaza. — Javno trgovačko društvo je pravno lice u smislu čl. 52. zak. o štampi.

Rješenje stola sedmorice, odj. B, od 16. svibnja 1928. Kl. 74/28.

Stol sedmorice odieljenje B, kao kasacijoni sud, rješavajući žalbu ništavosti optuženika M. S. i V. Č. protiv presude okružnoga suda u Splitu od 25. listopada 1927. posl. br. Pr 8/27—32. kojom su optuženici M. S. i V. Č. osudjeni radi prestupljenja iz čl. 52. zak. o štampi, nakon provedene javne rasprave, po 1. stavu § 288. k. p. je presudio: Ne udovoljuje se žalbi ništavosti.

Razlozi: Žalba ništavosti nije prekasno uložena, kako to prigovaraju priv. tuž. u svojim protuizvedenjima. Optuženici su najavili žalbu ništavosti predajom odnosne prijave na poštu 28. listopada 1927., dakle u roku od tri dana, propisanom u § 284 k. p. Oni su podjedno zatražili prepis presude, koji im je bio dostavljen na 21. veljače 1928., pa su prikazali izvedenja na 24. veljače 1928., dakle u roku od 8 dana, predvidienom u napriied spomenutom paragrafu. Ovi propisi k. p. važe i upostupku za kaznena djela, izvršena putem štampe. Po čl. 95. zakona o štampi ne vrijede za kaznena djela, učinjena putem štampe, one odredbe općih kaznenih postupaka, koji se protive propisima zakona o štampi. Propisi o pravnim liiekovima, sadržani su u čl. 90. zakona o štampi, gdje se veli, »protivu rješenja i presude nižega suda može se izjaviti žalba i nezadovoljstvo višemu sudu prema nadležnosti za tri dana po saopćenoj odluci. Nezadovoljstvo ili žalba zajedno sa aktima predmeta spovodi se višemu sudu u roku od 24 sata po isteku roka za žalbu ili nezadovoljstvo. Viši sud rješava ove stvari kao hitne u roku od 15 dana.« U tom članu 90. se ne navodi ni karakteristika žalbe i nezadovoljstva niti se označuje njihov pojam, niti se kaže, tko i kada ima pravo, da te pravne lijekove uloži, kako da ih uloži, koji je viši sud nadležan, te po kojem postupku i kako da ih rješava.

Digitized by Google

Ti pravni lijekovi žalbe i nezadovoljstva nisu uopće poznati austr. kaz. post., koji važi na području ovoga odjeljenja stola sedmorice. Oni su uzeti iz srp. kaz. post., koji o tome sadržaje točne propise u svim napriied spomenutim smjernicama. Medjutim te propisi srp. kaz. post. nisu bili protegnuti na područje ovoga odjeljenja stola sedmorice, a nisu se niti mogli protegnuti, budući da su oni u tijesnoj vezi sa osnovnim načelima srp. kaz. post., koja su bitno različita od osnovnih načela autsr. kaz. post. (n. pr. srp. kaz. post. se osniva na inkvizitornom načelu, na teoriji prinudnih dokaza, dok za austr. kaz. post. važi akuzatorsko načelo i načelo slobodnoga sudačkoga uvjerenja). Jasno je dakle, da propisima čl. 90. nisu derogirani propisi austr. kaz. post., navedeni u uvodu ovoga obrazloženja.

Razlog ništavosti br. 4 § 281 k. p. ističe žalba ništavosti, jer je presudni sud odbacio prijedlog, da se preslušaju svjedoci K. S., K. V., R. V. i K. M. na okolnost, da su tvrdnje optuženika u inkriminiranom dopisu potpuno istinite. Ovakov se prijedlog morao odbaciti, jer u njemu ponajprije nije navedena ratio scientjae svjedoka, pa već stoga presudni sud nije mogao prosuditi niti s nekom vjerojatnošću posliedak toga dokazivanja, te u toj neizvjesnosti nije smio odlagati glavnu raspravu, za koju važi načelo kontinuiteta (§§ 273.—276. k. p.). K tome u tom prijedlogu nisu naznačene činjenice i točke, o kojima bi imali svjedoci iskazati (§ 222. k. p.), dok će se u ostalom primijetiti, da je presudni sud preslušao cijeli niz svjedoka o činjenicama, koje optuženici navedoše u svoju obranu.

Razlog ništavosti br. 5 § 281 k. p. nije po zakonu izveden. Žalioci vele, da je uspio dokaz istine u pogledu proganjanja i zapostavljanja naših državljana; oni se žale, što sud utvrdjuje, da optuženiku Č. nije uspjelo dokazati da P. T. ne poštiva državne blagdane i da ne zapostavlja jugoslavenske zastave, da optuženiku Č. nisu bile isplaćene sve nadnice. Oni zamjeraju presudnomu sudu, što je na temelju iskaza svjedoka dra M. utvrdio, da su higijenske prilike povoljnije nego li u drugim tvornicama. Žalioci time pobijaju stvarnu ocjenu. Protivu presuda sudskih dvorova nije ni po kojem propisu § 281 k. p. dopuštena žalba protiv odluke o krivini, jer taj paragraf ne sadržaje odredbe, kakova je ona § 464. br. 2 k. p., gdje je dopušten priziv protivu izreka kotarskih sudova o krivici. Ako presudni sud po mišljenju žalilaca nije ispravno ocijenio pribrane dokaze, žalioci nemaju stoga pravo, da tu ocjenu meritorno pobijaju, već bi oni mogli tu ocjenu pobijati samo radi formalnih mana, koje su taksativno nabrojene u br. 5 § 281 k. p. Medjutim oni u napriied spomenutim svojim izvodima ne označuju, kako je propisano u § 1 br. 2 zakona od 31. prosinca 1877. (l. d. 1878. br. 3), točno i odredjeno nijednu od tih mana, a naročito ne navode činjeničnu okolnost, koja bi imala sačinjavati ma koji od slučajeva ništavosti, predvidienih u br. 5 § 281 k. p. Žalbini izvodi br. 5 naved. §-a ne mogu se niti uzeti u meritorni pretres, jer bi se tada zašlo u oblast ocjenjivanja dokaza, koju kasacioni postupak ne obuhvaća.

Po zakonu nije izveden ni razlog ništavosti br. 9a § 281 k. p., jer žalba ništavosti nije niti pokušala, da na osnovu onoga činjeničnoga stanja, koje je utvrdjeno u pobijanoj presudi (§ 288 br. 3 k. p.) dokaže, da čin, koji se upisuje u grijeh optuženjcima, ne sadrži obilježja prestupka po čl. 52 zakona o štampi.

Žalba ništavosti najzad tvrdi, da je tužbu radi klevete prikazala i trg. firma L. et Cie., koja da po čl. 52 zakona o štampi nije legitimirana, jer da ona nije pravno biće, nego javno trgovačko društvo, pa da bi ovlašena na tužbu protivu optuženika bila samo fizička lica, koja sačinjavaju to javno trgovačko društvo, dosliedno da fali tužba i optužnica legitimovanih lica, ovlaštenih, da podignu tužbu i da stoje pred sudom, (facuitas standi in iudicio). Na osnovu ovih posmatranja ističe se razlog ništavosti § 281 br. 9c k. p.

Žalba ništavosti nema pravo. Da li su i koja trgovačka društva pravna lica, kakova predvidja § 26 o. g. z., tim pitanjem, koje nije sasvim rasčišćeno ni u teoriji ni u praksi, ne treba se ovdje bavitj, jer zakon o štampi, kada pravo tužbe u čl. 52 daje pravnim licima, ne misli samo na ta lica po § 26 o. g. z., već on uopće pod imenom pravnih lica obuhvaća kolektivne zajednice t. j. udruženja ljudi ili ustanove, koje se smatraju kao jedna cjelina u pravnom smislu. Takova je kolektivna zajednica bez sumnje i javno trg. društvo, koje

Digitized by Google

po čl. 85. trg. zak. postoji onda, kada dva ili više lica pod zajedničkom firmom tjeraju trgovački obrt, a kod niiednoga od njih učestvovanje nije ograničeno na imovinske uloške. Javno trg. društvo može pod svojom firmom sticati prava i preuzimati obaveze, da stiče vlasnost i druga stvarna prava na nekretninama, može da pred sudom tuži i bude tuženo (čl. 111. trg. zak.). Javno trgovačko društvo je, dakle, subiekt prava (vidi § 75. prav. sud. vlasti i 373 gr. post.); — ono se spoljno javlja kao cjelina, koja ima da ispuni i svoju odredjenu funkciju i vrijednost njegova rada cijeni se prema njegovu funkcioniranju. Prema tome se mora kazati, da postoji i jedna čest te cjeline kao takove, koja je nezavisna od česti pojedinih njenih članova. Toj česti hoće zakon o štampi da u čl. 52. dade zaštitu. Da su tužbu prikazali zakonski zastupnici društva, dakle lica pozvana po čl. 79 br. 8 zakona o štampi, o tome nema spora.

O.

Ka činjeničkom stanju § 335. k. z.

Rješenje stola sedmorice, odj. B., od 8. lipnja 1927. Kl. 109/27.

Stol sedmorice, odieljenje B, kao kasacijoni sud, rješavajući žalbu ništavosti optuženice V. protiv presude okružnoga suda u Splitu od 25. listopada 1926. posl. br. Vr 139/26-22, kojom je optužnica bila u smislu § 159 br. 3 k. p. oslobodjena od optužbe prestuplienja protivu sigurnosti života po § 335 k. z. nakon provedene javne rasprave po 1. stavu § 288 k. p. je presudio: Ne udovoljuje se žalbi ništavosti.

Razlozi: Sa gledišta jedino istaknutoga razloga ništavosti br. 5 § 281 k. p. državno odvjetništvo tvrdi, da je pobijana presuda nepotpuna, jer se nije niti osvrnula na navod vještaka, po kojem se nesreća ne bi bila desila, da je postojao Auerov aparat, kako je propisno morao da postoji, jer da u tom slučaju pipak lire ne bi bio mogao propustiti niti 1/3 onga plina, što je izišao, a zatim jer se nije pozabavila daljim navodom pomenutoga vještaka, da bi uopće bila isključena mogućnost nesreće, da se gazometar propisno te noći zatvorio, jer pipak, pa makar i otvoren, ne bi bio mogao da propusti plin.

Medjutim istaknuti razlog ništavosti nije osnovan. U pobijanoj je presudi utvrdjeno, da je nesreća nastala, jer su Mirun M. i Božo S. ili koji od njih dvojice, nevješti u rukovodienju plinskog aparata, otvorili pipak pa zatim nisu zatvorili i tako sami sebi prouzrokovali smrt. Protivu ovoga utvrdjenja nema u žalbi ništavosti u formalnom pogledu nikakova prigovora. Žalba ništavosti ne pobija niti pravno mišljenje presudnoga suda, koji ne smatra propustom u smislu § 335 k. z. to. što optuženica nije B. i P. upozorila na plinsku svjetiljku, niti ih poučila o posljedcama plina, niti žalba ništavosti uopće ističe materijalni razlog ništavosti br. 9a § 281 k. p., pa niti ne tvrdi, da je optuženica po naravnim posljedicama, koje svatko može razabrati ili po svojem staležu i zvanju ili po kakovim posebnim prilikama mogla uvidjeti, da bi Mirun M. i Božo S., kojima je ona, kako je utvrdjeno, dala za rasvjetu svoju stearinsku svjećicu, mogli ipak otvoriti pipak, pa ga ne zatvoriti. Krivica optuženice sa toga gledišta ne dolazi dakle uopće u obzir. Ali bi optuženica svejedno morala odgovarati po § 335. k. z., kada bi postojali naročito obnarodovani propisi, po kojima se mora upotrebljavati Auerov aparat, te gazometar noću zatvarati, te kada bi optuženica te propise bila prekršila, a nesreća usliied toga nastala. Da postoje takovi propisi i kako ti propisi glase, to se ne navodi u žalbi ništavosti, koja niti ne kaže, da je ma koja vlast te propise izdala. Žalba se ništavosti prosto pozivlje na iskaz vještaka Dragomira R. Medjutim, i bez obzira na to, što u struku vještaka Dragomira R. zapravo i ne spada poznavanje propisa, mora se primijetiti, da ni vještak R. te propise nije nikako naznačio, on, što više, u svojem mišljenju na br. 1. 19 tek veli, da on »uopšte misli, da svak mora uveče zatvoriti mjerilo, kada ne troši«, a na br. 1. 18 veli, da lira nije bila opskrbljena mrežicom za svjetlo »što je moralo biti«. — Mora se, dakle, kazati, da je pokudjeni propust presudnoga suda bio sasvim beznačajan po rješenje, zbog česa se žalba ništavosti, koja drugih prigovora ne iznosi, morala odbaciti. O.

Digitized by Google

Kada su bile utvrdjene činjenice u smislu § 320. k. z., porotni sudski dvor mora postaviti porotnicima dotično eventualno pitanje. — Rješenjem žalbe ništavosti, uložene jedino u korist optuženika, ne smije se pogoršati položaj optuženika.

Rješenje stola sedmorice, odj. B, od 8. lipnja 1927. Kl. 281/26.

Stol sedmorice, odjeljenje B, kao kasacijoni sud, rješavajući žalbu ništavosti optuženika M. protiv presude porotnoga suda u Splitu od 24. veljače 1926. posl. br. Vr 1163/25-69, kojom je bio optuženik M. T. proglašen krivim za zločinstvo ubojstva po § 143 k. z. nakon provedene javne rasprave, po 1. stavu § 288. k. p .je presudio: Ne udovoljuje se žalbi ništavosti.

Razlozi: Žalba ništavosti pobija prvomolbenu presudu sa vidika razloga ništavosti po § 344. br. 7 k. p., jer da je prekršena ustanova § 267. k. p. Žalba nema pravo. Optuženiku se u optužnici upisuje u grijeh, da je u neprijateljskoi namjeri sudjelovao na napadaju na život pokoj. Andrije Š., što je imalo za posljedicu Š-evu smrt. Da li se to sudjelovanje sa pravnoga gledišta označuje po propisu § 140 ili po § 143 k. z., identitet se čina ne mijenja, jer je i po jednom i po drugom zakonskom propisu predmet optužbe i pravorijeka napadaj na život Andrije Š., uslijed kojega napadaja je nastala smrt napadnutoga lica. Radi se dakle samo o različitoj pravnoj kvalifikaciji čina.

Žalba ništavosti ističe stvarno, iako ne izričitim pozivom, razlog ništavosti po § 244 br. 6. k. p., budući da se ona žali, što je porotni sudski dvor usprkos oporbe obrane postavio porotnicima eventualno pitanje po § 143 k. z. Žalba ništavosti nema pravo ni u ovom pravcu, jer iz rezultata parnice proizlazi, da je optuženik sudjelovao u tučnjavi, pri kojoj je bilo više osoba ozlijedjeno, a pokoj. Š. izgubio život. Bile su prema tome ustvrdjene činjenice u smislu § 320 k. p., da je porotni sudski dvor morao postaviti porotnicima pitanje, na čigovo se postavljanje optuženik nepravom žali u ništovnoj žalbi. Ali optuženih i bez obzira na to nema pravo, da se žali sa gledišta br. 6 § 344 k. p., jer je pitanje bilo postavljeno u očitu njegovu korist (vidi pretposljednji stav § 344 k. p).

Žalba ništavosti ističe dalje jasnim upućivanjem i razlog ništavosti po § 344 br. 9 k. p., kada tvrdi, da je pravorijek porotnika time, što je potvrdjeno prvo glavno i peto eventualno pitanje u sebi protivurječan. Protivurječje postoji uistinu u tome, što su porotnici, potvrdivši prvo glavno pitanje, utvrdili, da je žalilac zadao pokojnomu Š. smrtonosnu ozljedu, a potvrdivši peto eventualno pitanje opet utvrdili, da se ne zna, tko mu je tu smrtonosnu ozljedu zadao. S obzirom na ovakov odgovor porotnika bila je dužnost sudskoga porotnoga dvora, da postupa po § 331 k. p. Medjutim on to nije po zvaničnoj dužnosti učinio, niti je sa koje strane bio postavljen prijedlog u tome pravcu. Kada je to tako i budući da se državno odvjetništvo ne žali, ne smije se dirati u pravorijek porotnika, jer se rješenjem žalbe ništavosti, uložene jedino u korist optuženika, ne smije pogoršati njegov položaj, a taj bi mu se položaj pogoršao, kada bi kasacijoni sud ukinuo pravorijek porotnika i presudu, koja se na njemu osniva. Jer, da bi se uklonilo protivurječje, valjalo bi ukinuti pravorijek porotnika u cjelini t. j. odgovor porotnika na prvo glavno i na drugo dopunidbeno kao što i odgovor na peto eventualno pitanje, budući da odgovori porotnika tek u vezi sa svim odgovorima tvore protivurječje, a ne samo po sebi odgovor na peto eventualno pitanje, te bi valjalo uputit parnicu u prvo naredno porotno zasjedanje u smislu § 348. k. p., jer se optuženik ne može odriješiti od krivice radi zločina, potvrdjenoga u petom pitanju (§ 348 k. p.)). Optužba, kako je naprijed izloženo, nije bila prekoračena. Uslijed poništaja moralo bi se, dakle, na prvoj porotnoj raspravi porotnicima postaviti i prvo glavno pitanje u smislu optužbe, a to se ne smije više dogoditi, jer bi se time pogoršao položaj optuženika, koji je pravomoćno riješen od čina, kako je označen u optužnici, odgovorom na prvo glavno i drugo dopunidbeno pitanje, koje odgovore ne pobija državno odvjetništvo. — Žalba se ništavosti mora stoga odreći uspjeha. **O.**

Digitized by Google

Nema protuslovlja presude sa spisima, ako presuda iz cjelokupnoga iskaza svjedoka izvodi druge zaključke, a ne one, koje bi htjela žalba; ili ako presuda ne usvaja subjektivnoga mišljenja svjedoka; ili ako ne smatra istinitom koju okolnost, čije postojanje svjedok kao mogućnost pripušta. — Po § 531 k. z. samo djelovanje suda prekida zastaru. Vansudbeno nekomisijonalno djelovanje vještaka nije djelovanje suda. Zastaru je sud dužan uzeti u obzir po zvaničnoj dužnosti.

Rješenje stola sedmorice, odj. B, od 16. svibnja 1928. Kl. 69 28.

Stol sedmorice, odjeljene B, kao kasacijoni sud, rješavajući žalbu ništavosti privatnoga tužitelja K. M. protiv presude okružnoga suda u Splitu od 16. prosinca 1927. posl. br. Pr 37/25-66, kojom je A. B. riješen od optužbe radi prestupljenja iz §§ 487, 488, 491 k. z. nakon provedene javne rasprave, po 1. stavu § 288 k. z. presudio je: Ne udovoljuje se žalbi ništavosti.

Razlozi: Žalba sa vidika br. 5 § 281 k. p. tvrdi, da su razlozi pobijane presude u protuslovlju sa navodima iz iskaza svjedoka i bilježaka suca istražitelja na zapisniku pod Vr 158/23. — Nema žalienoga protuslovlja, jer pobijana presuda ne navadja ništa, što nije sadržano u spisima. Nije protuslovlje, ako presuda, kao što čini pobijana, na osnovu slobodnoga ocjenjivanja dokaza iz cjelokupnog iskaza svjedoka u vezi sa ostalim parničkim ispacima i izvodi druge zaključke, a ne one, koje bi htjela žalba. Isto tako nema protuslovlja, ako presuda ne usvaja subjektivnoga mišljenja svjedoka o kojoj okolnosti ili činjenici, ili ako presuda ne smatra istinitom koju okolnost ili činjenicu, čije postojanje svjedok kao moguće pripušta, jer je stvar suca, da ocijeni pojedine činjenice i okolnosti, a da pri tome nije vezan na subjektivno mišljenje svjedoka (§ 258 k. p.) — Ne postoji ni mana nepotpunosti pobijane presude, jer presuda ima u vidu sve činjenice i okolnosti, koje proističu iz iskaza svjedoka B. N. i M. M., te o tim činjenicama i okolnostima vodi računa u svojim razlozima. Pobijana presuda svoja utvrdjenja jasno, razgovijetno, logičnim umovanjem obrazlaže (§§ 258, 270 br. 7 k. p.), a meritorno pobijanje tih tvrdjenja u kasacijonom postupku po § k. p. nije dozvoljeno.

Razlog ništavosti po broju 9b § 281 k. p. u pismenim izvedenjima većim dijelom nije po zakonu izveden, jer se žalba ne drži onoga stanja stvari, koje je pobijana presuda utvrdila, već ona na svoju ruku ocijenjuje pojedine parničke ispatke i konstruira vlastito stanje stvari i na ovo nadovezuje svoje pravne zaključke, pa time griješi protivu propisa §§ 288-3 i 258 K. P.

Po zakonu je izneseno, te se može uzeti u meritorni pretres samo pitanje, da li je time, što je optuženik 5. siječnja 1925. prikazao na sud prijedlog za dobavu spisa od preture u Zadru, prekinuto tečenje zastare.

Zastupatelj je privatnega tužitelja na današnjoj kasacijonoj raspravi proširio žalbu ništavosti po br. 9b § 281 k. p. na činjenicu, što su 12. travnja 1924. bili dani spisi na proučavanje vještacima, pa da za vrijeme proučavanja spisa po vještacima nije postupak mirovao, a dosljedno tome da zastara kroz to vrijeme nije mogla započeti. Zastupatelj se privatnoga tužitelja još žali, što je sud, protiv volje optuženika, po zvaničnoj dužnosti, uzeo u obzir zastaru.

Načela o zastari općeg kaznenog zakona važe i za krivična djela, počinjena štampom (§ 40. zak. o št. od 17. prosinca 1862., (l. d. z. br. 6. iz god. 1863.) 1 stavak), u koliko to zakon o štampi drugojačije ne propisuje. Po § 531 k. z. samo djelovanje suda prekida tečenje zastare, samo se djelovanjem suda postupak nastavlja.

Na prijedlog optuženika od 5. siječnja 1925. r. br. 29, kojim je predložio dobavu spisa od preture u Zadru, sud nije donio nikakovo rješenje, pak je po tome prikazanje prijedloga sušto djelovanje stranke, koje kao takovo po navedenom načelu nije pokrenulo postupak sa mirovanja, pa niti prekinulo tečenje zastare.

Pravni položaj vještaka isti je kao i svjedoka i ako su im funkcije različite. Vansudbeno prikupljanje podataka jednog svjedoka nije djelovanje suda. Djelovanje suda počinje tek onim časom, kad svjedok pred sud stupi i u predmetu se pred sudom izjasni. To isto vrijedi za vansudbeno nekomisijonalno djelovanje vještaka. Vrijeme, dok su vještaci nekomisijonalne spise vansudbeno

Digitized by Google

proučavalj u svrhu vještva i nalaza, nema nikakva upliva na mirovanje postupka, niti se po tome samome može smatrati, da je kriv:čni postupak u redovitom toku i nastavku.

Svaku činjenicu, koja dokida kažnjivost kao ustanovu materijalnoga prava dužan je sud uzeti u obzir po zvaničnoj dužnosti. Zastara je također jedna materijalno-pravna ustanova, koja dokida kažnjivost kažnjiva djela (§§ 224, 526 k. z.).Radi toga zastaru je sud dužan uzeti u obzir po zvaničnoj dužnosti svejedno, da li se radi o kažnjivu djelu, koje se progoni od javnoga tužioca ili od privatnog. S ovih razloga nije se moglo udovoljiti žalbi ništavosti. O.

Literatura

Dr. Stojan Jeremić: **Zakon o stanovima** sa odredbama pravilnika za vrijeme od 1. V. 1928. do 1. V. 1929. Sombor 1928. Cijena D 20.—. Pisac, odvjetnik u Somboru, je poznati stručnjak u stanbenim stvarima, kako to i ovo djelce pokazuje. Ipak se ne bi mogli složiti s njegovim tumačenjem člana 4. pravilnika. Pisac ga naime tumači tako, da »iselienje ima biti izvršeno i pre završetka spora«. Sam spor o otkazu nema se međutim smatrati dovršenim, niti u tom pravcu postoji odredba zakona niti naredienie pravilnika, nego se spor ima na zahtjev zainteresovane stranke nastaviti i posle izvršenoga iseljenia«. Ovo je tumačenje u očitoj suprotnosti s priznatim načelom svih procesualnih zakona, da nema izvršenja bez izvršnoga naslova, a ovaj se u sporu dobiva tek pravomoćnim dokončanjem spora.

Petar Pekić: **Rasprava o smrtnoj kazni.** — U ovoj više nepravnicima no pravnicima namijenjenoj raspravici daje pisac najprije historijski pregled ustanove smrtne kazni; zatim razlaže nepravednost i kontradiktornost raznih pozitivnih zakona u tome pravcu; pobija smrtnu kazan sa stanovišta prirodnoga prava čovjekova na život; raznatra zločin i kaznu; napokon dolazi do zaključka, da smrtnu kaznu treba ukinuti.

J. V. Stefanović: **Upravno-sudska riešenja.** — Izašla je druga polovica II knjige te dobre i potrebne zbirke, koju uredjuje Stefanović, upravni sudac u Zagrebu. S ovim sveskom doštampano je ukupno 331 riešenje. Ovoj svesci je dodan i pregledni registar.

Vinko Šeringer: **Priručnik tudjih riječi i fraza.** — Povećano i preradjeno izdanje. Zagreb, 1928. Tiskara »Merkantile«. Ovaj priručnik je sastavio Šeringer, ravnajući učitelj u Zagrebu, za praktičnu porabu u čitanju i pisanju.

Živojin M. Perić, Quelques particularités de Droit Civil Yougoslave. — (To je izvadak iz »Compte rendu des séances et travaux de l' Academie des sciences morales et politiques« (Institut de France) No, mars-avril 1928.). Poznati pisac, prof. sveuč. u Beogradu, iznosi neke osebujnosti hrvatsko-srpsko-slovenačkog gradjanskoga prava i upoznaje s njima strani svijet. To su naše zadruge, zatim ustanova analogna američkome »homme stead« ili njemačkome »Heimstätte«. (Istom ustanovom se bavi i dr. Zobkow u raspravici, navedenoj u zadnjem dvobroju na str. 408), napokon prvenstvo žena pred muškarcima kod nasljedstva »ab intestato«.

Socijalna misao. — Pod ovim je naslovom izašao prvi broj nove revije (za mjesec listopad t. g.), koju uredjuju gg. dr. Božidar Adžija i Gojko Berberović, a koja izlazi mjesečno jedamput. Godišnja joj je pretplata D 40, polugodišnja D 20, pojedini broj stoji D 4. Uredništvo i uprava revije nalazi se u Preradovićevoj ulici br. 42, III. kat (dvorište). U »uvodnoj riječi« se navodi, da će se u ovoj reviji javnosti, naročito širokim narodnim masama, pružati ispravna, informativna, kritička i naučna orijentacija u svim problemima duševnoga i materijalnoga života; da će se kulturni, ekonomski i politički problemi kritički prikazivati sa socijalnoga stanovišta; da će se posvećivati osobita pažnja velikim socijalnim problemima, naročito onima, koji zasijecaju u interesnu sferu gradskoga i seoskoga proletarijata itd. Kako se iz ovoga vidi namijenjena je ovoj reviji zamašna zadaća, za koju će trebati mnogo dobrih saradnika. Sadržaj I.

Digitized by Google

broja je slijedeći: Dr. Božidar Adžija, Prokletstvo vijekova; — Gojko Berberović, Nakon deset godina; — Dr. Ivo Politeo, Pravilne iznimke i iznimna pravila; St. Tomašić, Idejna i ekonomska kriza dramskoga teatra; — G. Bogdanov, Izmedju mira i rata; zatim slijede pregledi: kulturni, izvanjsko-politički, privredni, te napokon listak.

L.

Walter Radivoj dr.: Postanak, karakter i budućnost kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (Proširena kraljevina Srbija ili nova država?), Zagreb 1928. — Gosp. pisac, zagrebački odvjetnik, prateći naše političke prilike već se je opetovano javio u javnosti svojim mišljenjem. Tako je pisao: u mjesecu veljači 1924., da Hrvati moraju promijeniti ondašnju svoju političku taktiku; — u mjesecu ožujku 1924., da Hrvati moraju voditi realnu politiku; — u mjesecu svibnju brošuru »Politika harmonije interesa«. Već je bio koncem mjeseca travnja 1924. napisao, a kasnije dao i otisnuti raspravu »Postanak i karakter države Srba, Hrvata i Slovenaca«, a sada je tu raspravu pod gore navedenim naslovom dao otisnuti u posebnoj knjižici (str. 9.—31.), dodavši joj uvod (str. 3.—8.) i zaključak (str. 33.—40.). U toj se je raspravi gosp. pisac osvrnuo na slijedeća mišljenja odnosno navode gosp. dra. Slobodana Jovanovića u njegovoj knjizi »Ustavno pravo Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca«: da nije ni sa znanstvenoga gledišta . . . jasno, da je kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca nova država; — da sa socijološkoga gledišta »još se ne može odgovoriti na pitanje, da li je država Srba, Hrvata i Slovenaca nova ili stara«, jer se još ne zna, da li će »Srbi iz kraljevine uspjeti, da austro-ugarskim Jugoslavenima nametnu svoi nacijonalno-kulturni tip«, ili će se miješavinom Srba i Jugoslavena stvoriti jedan novi nacijonalno-kulturni tip«; — da je doduše »sa gledišta ustavnoga prava država SHS nova država«, ali da je sa gledišta medjunarodnoga prava proširena »stara kraljevina Srbija«, da država Srba, Hrvata i Slovenaca s gledišta medjunarodnoga prava »ne predstavlja nov pravni subjekt, sa novim pravima i obvezama«, već da je to »stara kraljevina Srbija sa cijelim svojim sistemom medjunarodnih ugovora«. Gosp. pisac pobija ova, po njegovoj raspravi navedena mišljenja, odnosno navode gosp. dra. Slobodana Jovanovića i dokazuje, da je država odnosno kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca posve nova država i sa socijalnoga i sa pravnoga gledišta, te jednako i s ustavnoga i medjunarodnoga gledišta. — Primićujemo, da je i gosp. dr. Danilo J. Danić napisao raspravu o tome, da li je kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca stara ili nova država, koja rasprava je objelodanjena u njegovoj knjizi »Razvitak administrativnoga sudstva u Srbiji i ostale skupljene rasprave iz javnoga prava (Vidi »Mjesečnik« 1926. naročito str. 261 i 262). U toj raspravi navodi gosp. dr. Danić tri mišljenja, koja zastupaju pisci o tome pitanju, pa medju piscima, koji zastupaju mišljenje, da je država SHS stvorena i da postoji ne kao stara nego kao nova država, ističe na prvom mjestu gosp. dra Slobodana Jovanovića, što prema gornjim navodima u raspravi gosp. dra. Waltera to baš ne izgleda tako, dok sam gosp. dr. Danić u navedenoj svojoj raspravi jasno razlaže, da je naša država ne samo sa gledišta unutarnjega (ustavnoga) prava, nego i sa gledišta medjunarodnoga prava nova država. — U zaključku toč. 2. (str. 34.) navodi gosp. Walter, da su na sprovodu pokoj. Stj. Radića nosili seljaci i napis: »Krv njegova pravedna na ubojice i na djecu njihovu!« . . ., koje riječi da je prema sv. pismu Isus Krist izrekao. No nije izrekao Isus Krist te riječi, nego kada je bio doveden Isus Krist pred Pilata i nastala vika »Neka se raspne!«, a Pilat oprao ruke pred narodom i rekao: »Ja nisam kriv krvi ovoga pravednika; vi ćete odgovarati«, odgovorio je sav narod: »Krv njegova na nas i na djecu našu« (Mat. 27, 23—25).

L.

Ispravak: U raspravi dr. Ante Buća u br. 8., 9. »Mjesečnika« na str. 332 poslije točke u retku 10 odozdo ima da se u nastavku alineje umetne ova pomutnjom ispala rečenica:

»Suviše na traženje tuženika do prvomolbene presude sud ima ispitati, da li je vriednost spora ili interes, u tužbi naznačen, previsok, te ako to ustanovi, obaliti ga na pravu mieru. (§ 14, 11 al. c. n. od 15. rujna 1915. br. 279 l. d. z.).«

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

BROJ 11. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor, ZAGREB 1928.

GOD. LIV. Dr. Ivo Politeo, odvjetnik. STUDENI

Nekoliko primjetaba k nacrtu stečajnoga zakona za cijelu državu

Napisao dr. Bertold Eisner, senatski predsjednik vrhovnog suda u Sarajevu.

Prije kratkoga vremena je izradila jedna podsekcija privatno-pravnoga odsjeka stalnoga zakonodavnog savjeta kod ministarstva pravde nacrt stečajnoga zakona za cijelu državu. Ovaj nacrt je dostavilo ministarstvo pravde višim sudovima i trgovačkim i obrtničkim kao i odvjetničkim komorama, a medju njima i vrhovnom sudu u Sarajevu, da dadu o njem svoje mišljenje.

Pošto sam bio odredjen, da izradim referat za mišljenje vrhovnog suda, došao sam tako u priliku, da se u ovaj nacrt pobliže uputim. Obzirom na to, a jer nacrt ne će jamačno mnogim pravnicima biti pristupačan, odlučio sam se, da objelodanjujući nekoliko primjetaba šire pravničke krugove barem donekle upoznam s tim nacrtom i time nešto doprinesem za raspravu o ovome bez sumnje vrlo važnom predmetu.

I. Opće primjedbe. — Prije svega se mora zamjeriti, da nisu nacrtu dodani nikakovi motivi. Što je nacrtom preuzet austr. stečajni zakon od 1914. godine, ne čini obrazloženje nacrta suvišnim, a pogotovo kada je komisija, koja je izradila taj nacrt, našla za shodno, da u nekim pojedinostima odstupa od svoga uzora. Pomanjkanje motiva jako otežčava ispitivanje nacrta, kako se to može vidjeti iz slijedećih primjetaba pojedinim odredbama nacrta.

Pošto nema motiva, ne može se ni znati za stanovište redaktora nacrta o pitanju prinudne nagode van stečaja.

O prinudnoj nagodi van stečaja je već toliko pisano, da smatram suvišnim, da ovdje ponovim sve ono, što govori pro i contra ove institucije. Zato ću se ograničiti, da ovdje istaknem samo slijedeće:

Može se reći, da je danas naša država u Europi jedina, koja nema nikakove institucije, kojoj je svrha, da spriječi stečaj sa njegovim teškim posljedicama.[1])

[1]) Kratak ali dobar pregled o današnjem stanju zakonodavstva o ovome pitanju daje dr. Robert Pap u svojem članku »Das Konkursabwendungsverfahren in den einzelnen Ländern Europas« u »Mitteilungen des Wiener Kreditoren Vereines«, god. 53/1917. br. 1. str. 4. i slijedeće. Neke države nemaju prave prinudne nagode, ali zato imaju institucije sa sličnim svrhama, naime t. zv. moratorium, tako n. pr. Rumunjska i Bugarska.

Digitized by Google

Rezultati stečajeva su po sakupljenim podacima tako porazni, da je upravo nerazumljiv otpor naših krugova protiv ove institucije. Protivnici ove institucije upućuju naročito na loša iskustva sa medjutim ukinutom banskom naredbom od 1. rujna 1916. o prinudnoj nagodbi za Hrvatsku i Slavoniju, koja je bila proširena na cijelu državu, kao i na to, da bi uvodjenje ove instiucije moglo škoditi našemu kreditu u inostranstvu.

Što se tiče prvoga argumenta treba primijetiti, da zloupotrebama, koje su se pokazale primjenom banske naredbe, nije kriva sama institucija nego je krivo tome, što se pri uvodjenju banske naredbe smetnulo s uma, da poratne prilike nisu jednake prilikama u doba, kada se je ta nagodba uvela u Hrvatskoj, da naime poratni mentalitet i poratni moral zhtijevaju mnogo veće garancije protiv zloupotrebe ove institucije, nego što ih daju propisi banske naredbe. A što se tiče drugoga argumenta, kojim se služe protivnici ove institucije, dokazuje njegovu neopravdanost najbolje činjenica, što najjača organizacija stranih vjerovnika, t. j. bečki Kreditoren-Verein traži, kako je meni poznato, neprestanim predstavkama uvodjenje ove institucije, pa to čak i člancima u našoj štampi propagira.

Austr. stečajni zakon je bez sumnje najbolji medju onima, koji danas važe u pojedinim pravnim područjima naše države. Ali se ne može ni od njega očekivati osobito poboljšanje rezultata stečajeva. Stečajni postupak ostaje i po ovome stečajnom zakonu dosta kompliciran, pa će i dalje troškovi stečajnoga postupka pojesti veći dio stečajne mase i tako će i dalje za vjerovnike u većini slučajeva ostati samo minimalne kvote. Uopće ne može ni najbolji stečajni zakon ukloniti teške posljedice svakoga stečaja. Baš zato se institucija prinudne nagodbe sve više širi. Ona nije, kako neki misle jedna ratna ili poratna pojava. U zapadnim državama Europe postoji ova institucija već odavno (tako u Engleskoj od 1883. god., u Belgiji od 1887. godine, u Francuskoj i Švicarskoj od 1889. godine, u Italiji od 1902. godine, u Norveškoj od 1894. godine, u Danskoj od 1905. godine). Samo u bivšoj Austriji i Ugarskoj se je ova institucija uvela tek za vrijeme rata u nadi, da će se time spriječiti privredna kriza, koja je nastupila kao posljedica rata. Medjutim krizama se ne može takovim mjerama doskočiti.

Iz navedenoga proizlazi, da uvodjenjem novoga stečajnoga zakona po uzoru austr. stečajnoga zakona ne postaje pitanje uvodjenja prinudne nagodbe bezpredmetnim. Već je naprotiv potrebno, da se ovom zgodom ovo pitanje ponovno stavi na javnu raspravu. Ovdje treba još primijetiti, da ima već gotov materijal za novi zakon o prinudnoj nagodbi. Naime ima u ministarstvu pravde jedan nacrt zakona o prinudnoj nagodbi van stečaja, koji sam lanjske godine po nalogu tadanjega ministra pravde gosp. dr. Milana Srškića izradio. Ovaj nacrt je poslan svim privrednim korporacijama na mišljenje, a ta su mišljenja, kako sam doznao, već predložena. Na osnovu ovoga materijala ne će biti teško za kratko vrijeme izraditi konačni vladin prijedlog takova zakona. Ova bi se materija mogla i uraditi u sam stečani zakon, kako je to učinilo švicarsko zakonodavstvo.[2])

[2]) Vidi član 293—317 švic. savez. zak. o »Schuldbetreibung und Konkurs« od 1889. god. Razlozi, s kojih je austrijsko zakonodavstvo odbilo, da postupak o vanstečajnoj nagodi umetne u steč. zakon nisu baš osobito jaki. (Vidi »Denkschrift« o uvodjenju austr. steč. zak. str. 150, 151.).

Digitized by Google

II. O načelima nacrta. — Nacrt je, kao što je već prije spomenuto, preuzeo austr. stečajni zakon, od kojeg je samo u nekim pojedinostima odstupio. U svojim načelima slaže se dakle nacrt sa austr. steč. zakonom.

Sto se tiče tih načela vrijedno je ovdje zabilježiti slijedeće:

1. Kao što ni novi austr. zakon ne poznaje ni nacrt razliku izmedju t. zv. redovitoga i trgovačkoga stečaja, kako ju je poznavao stari austr. steč. zakon i kako ju još poznaju hrvatski (§§ 216. i slijed.) i madjarski stečajni zakon, koji danas vrijedi u Vojvodini (§§ 241. i slijed.)[3])

Najvažnija razlika izmedju redovitoga i trgovačkoga stečaja je bila po starom austr. steč. zakonu, da je samo za trgovačke stečaje bila predvidjena prinudna nagodba, a ova razlika nije ušla u hrvatski i madjarski stečajni zakon. Po njima je ostala bitna razlika izmedju jedne i druge vrsti stečaja jedino u uslovima otvaranja stečaja, što je naime za redoviti stečaj uslov otvaranja stečaja prezaduženost (§ 73. hrv., § 84. madjar. steč. zak.), a za trgovački insolventnost, čija je vanjska pojava obustava plaćanja (§ 219. hrv., § 244. madjar. steč. zak.).

Ovu je razliku nacrt u suglasju sa novim austr. stečajnim zakonom s pravom ukinuo, odredivši kao uslov otvaranja stečaja općenito insolventnost, dotično obustavu plaćanja (§ 1. nacrta — § 68. a. st. z.) pa je tako otpala potreba razlikovati izmedju redovitoga i trgovačkoga stečaja. Jedino kod ostavština i juristićkih lica, gdje manjkaju lični momenti za kredit, već jedino pokriće za dugove leži u aktivima, je i prezaduženost predvidjena kao razlog otvorenja stečaja (§ 2. nacrta — § 69. a. st. zak.)[4])

2. Nacrt daje u suglasju sa austr. stečajnim zakonom stečajeve u isključivu nadležnost okružnih sudova, dotično, gdje postoje posebni trgovački sudovi, u nadležnost ovih sudova (§§ 64., 65. nacrta — §§ 63., 64. i 65. rast. 2. austr. steč. zak.)

Od stečanjih zakona, koji danas važe u pojedinim pravnim područjima naše države, predvidja jedino hrv. stečajni zakon nadležnost kotarskih sudova za stečajni postupak, naime onih kotarskih sudova, koji imaju trgovačko-mjenbenu sudbenost (§ 62. hrv. steč. zak.)

U njemačkoj spadaju stečajne stvari u nadležnost kotarskih sudova (Amtsgerichte). I za austrijsko pravo predložili su neki prenos stečajeva u nadležnost kotarskih sudova.[5]) Ali austrijsko zakonodavstvo nije po vodom reforme stečajnoga zakona u 1914. godini sve prijedloge uvažilo. Razlozi, kojima se u motivima austr. stečajnoga zakona neprimanje ovih prjedloga obrazlaže[6]), vrijede u jačoj mjeri za naše prilike, a naročito razlog, da se kod kotarskih sudova mogu teško naći suci sa iskustvom, potrebnim za vodjenje većih i kompliciranijih stečajeva. Opasnost tromosti postupka kao posljedice nadležnosti okružnoga suda, mnogo je umanjena uvodjenjem institucije stečajnoga suca, a naročito obzirom na to, što se za stečajnoga suca može postaviti starješina kotarskoga suda (§ 85. nacrta — § 79. austr. steč. zak.), — dakle jednako, kao što je to odredjeno za stečajnoga povjerenika po hrv. stečajnom zakonu (§ 84. hrv. steč. zak.)

[3]) Stečajni zakon za B. i H. poznaje samo trgovački stečaj. (§ 1. b. h. steč. zak.).

[4]) Vidi o ovom pitanju austr. Denkschrift str. 62. i slijed.

[5]) Tako naročito profesor O. Frankl u raspravi »Zur Revision des Oestrr. Konkursrechts« (1896.), str. 9 i slijed.

[6]) Vidi Denkschrift, str. 58. i slijed.

Digitized by Google

Položaj stečajnog suca po nacrtu, dotično po austr. stečajnom zakonu, koji ga posljednji naziva stečajnim povjerenikom, je mnogo samo stalniji nego položaj stečajnoga povjerenika po hrvatskom ili madjarskom stečajnom zakonu. Stečajni sudac u svojem djelokrugu vodi stečajni postupak kao inokosni sudac (sudac pojedinac), pa s toga njegove odluke vrijede kao odluke stečajnoga suda tako, da protiv njih ima samo pravni lijek na viši sud (§§ 85. i 187./II. nacrta — §§ 79. i 176/II. austr. steč. zak.), dočim je po hrvatskom i madjarskom stečajnom zakonu protiv rješenja stečajnoga povjerenika dopuštena samo predstavka na stečajni sud, a istom protiv rješenja posljednjega pravni lijek na viši sud (§ 86. hrv. § 81. madj. steč. zak.) Po nacrtu pripada jednako kao i po austr. stečajnom zakonu stečajnomu sucu veći djelokrug, nego što ga ima stečajni povjerenik po hrv. i madj. stečajnom zakonu. U nadležnost stečajnoga suca spada medju ostalim i postavljanje privremenoga vjerovničkoga odbora (§ 95. poslj. rast. nacrta — § 88. poslj. rast. austr. st. zak.) kao i odobrenje najvažnijih upravnih čina (§ 129. nacrta — § 117. austr. steč. zak.), zatim da vrši, dok ne bude postavljen vjerovnički odbor, i funkcije vjerovničkoga odbora (§ 96.), dočim po hrv. i madj. stečajnom zakonu sve to spada u nadležnost samoga stečajnoga suda (§§ 98. i 148. hrv. i §§ 96. i 160. madj. steč. zak.)

3. Što se tiče stečajnoga upravitelja, od naročite su važnosti dva pitanja, naime pitanje njegova postavljanja i pitanje njegova honoriranja.

Po hrv. stečajnom zakonu, po madj. stečajnom zakonu, koji vrijedi u Vojvodini, i po stečajnom zakonu za Bosnu i Hercegovinu pripada pravo postavljanja stečajnoga upravitelja isključivo sudu. Vjerovnicima ne daju ovi zakoni kod postavljanja stečajnoga upravitelja nikakove ingerencije (§ 88. hrv., § 95. madj. i § 48. b. h. st. zak.). Nasuprot tome daje nacrt u suglasju sa austr. stečajnim zakonom vjerovnicima ovdje u toliko ingerencije, što odredjuje, da vjerovnici mogu na likvidacijonom ročištu ili na kojoj kasnijoj skupštini vjerovnika predložiti, da se na mjesto od suda postavljenoga stečajnoga upravitelja postavi za stečajnoga upravitelja lice, koje je skupština vjerovnika izabrala.

Po mojem mišljenju ne samo da je opravdano, da se vjerovnicima, o čijim se interesima ovdje radi, daje barem jedna umjerena ingerencija na postavljanje stečajnoga upravitelja, nego će to biti i korisno, jer će u većini slučajeva vjerovnici bolje prosuditi, da li je po sudu postavljeni stečajni upravitelj dorastao svojoj zadaći, nego stečajni sudac, dotično članovi stečajnoga suda, kojima manjka za to potrebno stručno znanje. A s druge strane nema opasnosti, da bi ovo pravo mogla jedna klika zlo upotrijebiti na štetu općih interesa stečajnih vjerovnika obzirom na to, što vjerovnicima pripada samo pravo predlagati drugoga stečajnog upravitelja, a sud može taj prijedlog odbiti, ako nadje, da je izbor pristran, ili da je promjena u osobi stečajnoga upravitelja štetna za opće interese stečajnih vjerovnika (§ 94. nacrta — § 87. a. steč. zak.).

Što se tiče kvalifikacije stečajnoga upravitelja propisuje austr. stečajni zakon (§ 80.) samo to, da stečajni upraviteli mora biti neporočno, pouzdano i vješto lice (»geschäftskundig«), inače ne veže austr. stečajni zakon sud pri izboru stečajnoga upravitelja na odredjeni krug lica. Jednako stanovište zauzima stečajni zakon za B. i H. (§ 51.). Nasuprot tome propisuje madj. stečajni zakon, koji vrijedi u Vojvodini, da se stečajni upravitelj mora uzeti iz reda odvjetnika (§ 95.). Jedno srednje rješenje

Digitized by Google

izabrao je hrvatski stečajni zakon, koji propisuje (§ 88.), da se, ako ima odvjetnika u mjestu suda, a poslovi, s kojim se je prezaduženik bavio, nisu takovi, da zahtijevaju naročito stručno znanje za uspješno vodjenje uprave, po pravilu imade za upravitelja imenovati odvjetnik. Čini se, da su se redaktori nacrta htjeli povesti za hrv. stečajnim zakonom. Ali pošlo se nisu njega točno držali, izašla je jedna vrlo nepodesna odredba. Nacrt propisuje naime u § 86., da stečajni sud imade upravitelja postaviti »po pravilu iz reda odvjetnika i bilježnika, a inače neporočno povjerljivo lice, koje je stručno s obzirom na kakvoću mase«.

Dok hrv. stečajni zakon daje sudu donekle jedan oslonac za njegovu odluku o postavljanju upravitelja stečajne mase, oduzet je spomenutom odredbom nacrta sudu svaki oslonac. Ona nalaže sudu, da po pravilu uzme stečajnoga upravitelja iz reda odvjetnika i bilježnika, a inače jedno lice, koje je stručno s obzirom na vrstu stečajne mase.

Koje slučajeve ima da obuhvati izraz »inače«, ne može se iz ove odredbe jasno razabrati. Odredba će nacrta onakova, kakova jest, dovesti bez sumnje sudove u nepriliku, i dati povoda mnogim pritužbama.

Po mojem mišljenju najbolje odgovara spomenuta odredba austrijskoga, dotično bos. herc. zakona, jer ona ne veže sud, i daje mu tako mogućnost, da prema prilikama pojedinoga slučaja izabere kao upravitelja takovo lice, koje će obzirom na svoje stručno znanje biti najpodesnije za upravu dotične stečajne mase. Ali ako se ne će takova odredba, onda bi barem trebalo usvojiti odredbu hrv. stečajnoga zakona bez izmjene, jer je ona svakako bolja i jasnija nego spomenuta odredba nacrta.

Nasuprot tome treba potpuno odobriti odredbu § 137. rast. 2. nacrta o honoriranju stečajnih upravitelja, koja je u suglasju sa odnosnom odredbom austr. steč. zakona (§ 125./II austr. steč. zak.), a odgovara i bos. steč. zakonu (§ 54.). Utvrdjenje honorara prepustiti sporazumu izmedju stečajnog upravitelja i vjerovničkog odbora, kako to čine hrv. (§ 94) i madj. stečajni zakon (§ 103.), ne može se nipošto preporučiti, jer postoji opasnost, da vjerovnički odbor bilo iz nemara, bilo za to, što ima u vidu svoje posebne interese, ne će pri tome čuvati opće interese svih vjerovnika, kako treba, nego će i neopravdane zahtjeve stečajnoga upravitelja bez daljega ispitivanja priznati. Protiv takove opasnosti ne daje dovoljno garancije ni odredba, da za takav sporazum treba odobrenje suda. Jedino odredjivanje honorara po samome sudu daje garanciju, da će se tako čuvati interesi svih vjerovnika. Iskustvo u B. i H. najbolje dokazuje ispravnost ovoga stanovišta. Isto tako treba pozdraviti, da se predvidja tarifa za nagrade stečajnoga upravitelja (§ 138., št. 1. nacrta = § 126. I. austr. steč. zak.), jer će se tako spriječiti, da pojedini sudovi nejednako postupaju pri odredjivanju nagrade stečajnih upravitelja.

4. Nacrt poznaje poput većine stečajnih zakona kao organe, kojima je zadaća, da zastupaju interese vjerovnika u stečajnom postupku, vjerovnički odbor i skupštinu (zbor) vjerovnika.

Što se tiče vjerovničkog odbora, propisuje ga hrv. stečajni zakon kao obligatorni organ za cijeli stečajni postupak (§§ 89. i 97. hrv. steč. zak.) To je bilo stanovište i staroga austr. steč. zakona (§ 74.), Madjarski (§§ 96. i 106.) i bos. stečajni zakon (§§ 58. i 59.) prepuštaju za prvi stadij, t. j do likvidacijonoga ročišta postavljanje stečajnoga upravitelja rasudjenju suda, dočim ga za dalji postupak propisuju kao obligatorni organ. — Nasuprot tome predvidja novi austr. stečajni zakon po uzoru njemačkoga (§

Digitized by Google

87.) i švic. stečajnoga zakona (čl. 287.) vjerovnički odbor za cijeli stečajni postupak samo kao fakultativni organ (§ 88. aust. steč. zak.). I u tome je nacrt (§ 95.) slijedio austr. stečajni zakon.

Po mojem mišljenju mora se ovo stanovište nacrta odobriti. Za to govori ne samo to, da samo kod slučajeva sa većim stečajnim masama i sa većim brojem vjerovnika postoji potreba vjerovničkoga odbora, nego i to, da je često vrlo teško postaviti pouzdani vjerovnički odbor, a to naročito kod stečajeva u malim mjestima, kod kojih u većini slučajeva ili nema nikakovih vjerovnika u mjestu stečaja, ili ima samo vjerovnika sa malim tražbinama.

Nacrtu mora se jednako kao i aust. stečajnom zakonu prigovoriti jedino to, što prepušta postavljanje vjerovničkog odbora za prvi stadij, t. j. do likvidacijonoga ročišta, stečajnomu sucu, koji će prema našim prilikama kod stečajeva u mjestima van sjedišta okružnih sudova u mnogo slučajeva biti jedan mladji, manje iskusan sudac. Odluku o tome treba predati samomu stečajnomu sudu, a stečajnomu sucu ostaviti samo pravo prijedloga. Osim toga bi se po mojem mišljenju preporučilo odrediti, da sud mora postaviti privremeni vjerovnički odbor, ako to traže vjerovnici, koji predstavljaju barem jednu četvrtinu prijavljenih tražbina, da se tako vjerovnicima i za stadij postupka prije likvidacijonoga ročišta osigura zastupanje njihovih interesa po njihovu organu. Ali se takovo pravo ne smije priznati vjerovnicima, koji su srodnici stečajnoga dužnika. Utvrdjenjem minimuma tražbina, za koje se prizna takovo pravo, i isključenjem bližih srodnika će se spriječiti, da se srodnici stečajnoga dužnika ili jedna neznatna manjina vjerovnika posluži ovim pravom za promicanje svojih posebnih interesa.

Po austr. stečajnom zakonu mogu se izabrati kao članovi vjerovničkog odbora i vjerovnici, koji ne prebivaju u mjestu, gdje stečajni sudac ima svoje sjedište, pa i nevjerovnici (§ 88. rast. 3. austr. steč. zak.).

Nacrt je ovdje odstupio od svoga uzora i odredio, da se mogu samo stečajni vjerovnici (to očito misli nacrt sa svojim nejasnim izrazom »ne obezbjedjeni« vjerovnici) izabrati kao članovi vjerovničkoga odbora ili kao njihovi zamjenici, a ako ima vjerovnika u mjestu stečajnoga suca, samo takovi vjerovnici.

Stanovište nacrta, da se strani vjerovnici ne mogu izabrati kao članovi vjerovničkog odbora, ako ima u mjestu sjedišta stečajnoga suca vjerovnika, ne samo da je neopravdano, nego bi u mnogim slučajevima moglo biti vrlo štetno. U mnogim slučajecima ima naime u mjestu samo nekoliko vjerovnika sa neznatnim tražbinama, dočim se većina vjerovnika sa većim tražbinama nalazi van mjesta sjedišta stečajnoga suca. Svaki će priznati, da je neopravdano, da se vjerovnici sa velikim tražbinama prisile, da vjerovnike u mjestu, koji reprezentiraju samo neznatni dio cjelokupnih tražbina, izaberu kao zastupnike svojih interesa u stečajnom postupku. Ali to mora biti štetno i za opće interese svih vjerovnika, jer može biti, a to će se često dogadjati, da baš medju vjerovnicima u mjestu nema takovih, koji imaju ono iskustvo i znanje, koje je obzirom na vrstu stečajne mase potrebno za uspješno vršenje funkcije člana vjerovničkog odbora. Spomenuto stanovište nacrta je tim manje razumljivo, što nacrt sam dopušta, da se izabrani članovi vjerovničkog odbora mogu pri izvršivanju svojih dužnosti dati zastupati (§ 95. rast. 4. nacrta).

Digitized by Google

Pitanje pripuštanja nevjerovnika kao članova vjerovničkog odbora nije toliko važno, ako se dopusti biranje stranih vjerovnika u vjerovnički odbor bez obzira, da li ima ili nema vjerovnika u mjestu, te ako se dopusti, da se članovi vjerovničkoga odbora mogu dati zastupati pri izvršivanju svojih dužnosti. Ali može biti slučajeva, u kojima bi bilo korisno, da se dopusti, da se i nevjerovnici mogu izabrati kao članovi vjerovničkog odbora. Tako može biti n. pr., da ima u mjestu lica, koja bi obzirom na svoje iskustvo i obzirom na svoje poznavanje prilika stečajnoga dužnika bila naročito podesna kao članovi vjerovničkog odbora (kao što n. pr. komisijonari ili vlasnici agentura u mjestu), ali se ne mogu izabrati, jer nisu sami vjerovnici. Ovim licima bi se moglo doduše omogućiti faktično vršenje ove funkcije na taj način, da ih izabrani članovi — vjerovnici vjerovničkoga odbora postave kao svoje punomoćnike. Ali mnogi vjerovnici ne će biti za to iz razloga, što takovo zastupanje ide na njihov trošak, a što je važnije i na njihovu opasnost. Zato se po mojem mišljenju mora odobriti, što je austr. stečajni zakon ostavio mogućnost, da se mogu i nevjerovnici izabrati kao članovi vjerovničkog odbora. — Iz ovih razloga trebao bi po mojem mišljenju nacrt i ovdje ostati pri stanovištu svoga uzora.

5. Što se tiče skupštine (zbora) vjerovnika kao organa vjerovnika u stečajnom postupku, predvidja nacrt kao što i austr. stečajni zakon kao garanciju protiv toga, da se vjerovničke skupštine ne zlorabe od jedne neznatne manjine pravih ili čak samo presumptivnih vjerovnika u posebne svrhe, da je za valjanost zaključaka vjerovničke skupštine potrebno prisustvo od najmanje dva vjerovnika, koji zastupaju barem jednu četvrtinu svih prijavljenih tražbina (§ 101.) i da će stečajni sudac odnosno kod tražbina većega iznosa stečajni sud odlučiti, u koliko će se neispitanim, osporenim, ili uvjetnim tražbinama, ili tražbinama razlučnih vjerovnika priznati pravo glasa (§ 102.).

S pravom ne dopušta nacrt sporazum vjerovnika o pitanju prava glasa u skupštini, kako to čini hrv. stečajni zakon (§§ 131., 132.), jer se time samo omogućuju zloupotrebe. — Isto se tako mora odobriti propis, da mora na skupštini biti zastupana izvjesna kvota prijavljenih tražbina, da budu njezini zaključci valjani. Ali mislim, da je po nacrtu predvidjena minimalna kvota premalena. Po mojem mišljenju bi trebalo propisati, da na skupštini mora biti zastupana barem jedna polovica prijavljenih tražbina, jer inače ostaje mogućnost, da ovdje odlučuje jedna neznatna manjina.

Najglavniju garanciju protiv zloupotreba daje svakako propis § 105. nacrta, koji odgovara § 95. aust. stečajnoga zakona, po kojem sud može odbiti izvršenje koje odluke vjerovničkog odbora ili vjerovničke skupštine, ako se odluka protivi zajedničkim interesima steč. vjerovnika. — Takovu odredbu ima već hrv. stečajni zakon (§ 144. poslj. rast.). Ali dok se po hrv. stečajnom zakonu izvršenje zaključka skupštine može obustaviti samo na prijedlog stečajnoga upravitelja ili kojega stečajnoga vjerovnika, može sud po nacrtu to učiniti sam, i ako nije stavljen nikakov prijedlog, a može u hitnim slučajevima i nadomjestiti zaključak odbora ili skupštine, čije je izvršenje obustavio, svojom vlastitom odlukom.

Što se tiče djelokruga vjerovničke skupštine daje nacrt, također u suglasju sa austr. stečajnim zakonom, u nadležnost skupštine faktično samo biranje i smjenjivanje vjerovničkoga odbora (§ 95. rast. 1. i 6.).

Digitized by Google

Osim toga se predvidja samo još to, da stečajni sudac, ako nema vjerovničkog odbora, može (ali ne mora) tražiti pristanak vjerovničke skupštine za preduzimanje onih poslova, u pogledu kojih je po zakonu potreban pristanak vjerovničkog odbora (§ 96.); zatim da stečajni sudac može odložiti izvršenje odluke vjerovničkog odbora, dok vjerovnička skupština ne odluči o dotičnom predmetu (§ 105. rast. 1.).

Loša iskustva sa preširokom autonomijom vjerovnika, kako ju je priznao stari austr. stečajni zakon, zavela je novije austrijsko zakonodavstvo, da pada u drugi ekstrem, i da isključuje cjelokupnost vjerovnika od svake ingerencije na upravu i unovčenje stečajne mase.

Razlozi, koji se u motivima austr. stečajnoga zakona za to navode[7]) nisu po mojem mišljenju dovoljni, da opravdavaju takovo stanovište. Opasnosti, da u skupštini prevladava jedna manjina (klika) vjerovnika, može se doskočiti propisom, da je za valjanost zaključaka vjerovničke skupštine potrebno, da bude u njoj zastupana barem jedna polovica cjelokupnog iznosa prijavljenih tražbina, kako sam to prije predložio.. A svakako je ta opasnost veća, ako se odlučivanje o svim važnijim poslovima prepusti vjerovničkomu odboru, koji je u većini slučajeva takodjer samo eksponent jedne manjine, što nije spriječeno ni propisima austr. stečajnoga zakona, dotično nacrta, po kojem može jedna manjina vjerovnika, naime jedna skupština, na kojoj je zastupana samo jedna četvrtina prijavljenih tražbina, izabrati vjerovnički odbor. Što se u pogledu najvažnijih poslova traži za zaključak vjerovničkoga odbora odobrenje stečajnoga suca, ne može se smatrati kao dovoljna garancija obzirom na to, što u mnogim slučajevima ne će stečajni suci biti dovoljno iskusni, a i iskusniji će često kao ljudi, koji ne stoje u praktičnom životu, nasjesti vjerovničkomu odboru.

Obzirom na sve to mislim, da od prevelike ingerencije, kako ju daje austr. stečajni zakon, a po njegovu uzoru i naš nacrt vjerovničkomu odboru, prijeti interesima cjelokupnosti stečajnih vjerovnika veća opasnost, nego bi bila, da se za preduzimanje najvažnijih poslova propiše potreba odobrenja vjerovničke skupštine.

Istina je, da je rad sa skupštinom obzirom na potrebu javnoga poziva teži. Ali pošto su takovi poslovi, za koje bi trebalo odobrenje vjerovničke skupštine, dosta rijetki, ne znači to naročito zatezanje stečajnoga postupka, dotično postupka oko unovčenja stečajne mase. A i nemoru vjerovnika može se doskošiti propisom, da će, ako na skupštinu ne dodje propisani broj vjerovnika, mjesto skupštine stečajni sud, (a ne stečajni sudac) odobriti takov posao.

Prema izloženomu preporučilo bi se po mojem mišljenju, da se propropiše:

a) da je za valjanost zaključka vjerovničke skupštine potrebno, da na njoj bude zastupana najmanje jedna polovina cjelokupnoga iznosa prijavljenih tražbina;

b) da je za otudjenje poduzeća stečajničkoga dužnika ili njegova udjela u nekom poduzeću ili cijeloga stovarišta, bez obzira na vrijednost predmeta, zatim za otudjenje pokretnih ili nepokretnih stvari iz slobodne ruke, ako njihova vrijednost prelazi iznos od 100.000 D, potrebno odobrenje vjerovničke skupštine;

[7]) Vidi Denkschrift, str. 102. i sliied.

Digitized by Google

c) da u slučaju, ako na skupštinu ne dodje propisani minimalni broj vjerovnika, mjesto nje daje odobrenje u slučajevima pod sl. b) stečajni sud.

6. Što se tiče uprave i unovčenja stečajne mase, razlikuju stari austr. stečajni zakon (§ 142.) a s njime u suglasju hrvatski (§ 143.), madj. (§ 156.), koji vrijedi u Vojvodini, i bos. steč. zakon (§ 71.) dva stadija, naime stadij t. zv. privremene uprave do općega likvidacijonoga ročišta, koji se ima ograničiti na mjere očuvanja mase, t. j. na izvidjanje, osiguranje i privremeno iskorišćavanje mase, i stadij t. zv. definitivne uprave poslije općega likvidacijonoga ročišta, kojemu je pridržano unovčenje mase.

Novi austr. steč. zakon (§ 115.) odstupio je od ove diobe uprave.

U motivima austr. stečajnoga zakona obrazlaže se ovo odstupanje od dosadanjega prava time, da se je ta dioba u praksi pokazala kao neprovediva.[8]) Nacrt (§ 127.) je i ovdje slijedio austr stečajni zakon.

Po mome mišljenju nije stanovište staroga austrijskoga, odnosno hrvatskoga, madjarskoga i bos.-herceg. stečajnoga zakona tako neopravdano.

Ne smije se naime pustiti iz vida, da se tek nakon obdržavanja općega likvidacijonoga ročišta može pouzdano znati stanje pasiva stečajnoga dužnika, i da se tek na ovom ročištu može na čistac izvesti, koje tražbine zaista postoje, pa se s toga istom tada može znati, da li je nagoda moguća. Za to se skoro u svim stečajnim zakonima odredjuje, da se prinudna nagoda može utanačiti tek nakon održavanja općega likvidacijonoga ročišta (§ 187. hrv. § 199. madj. štečaj. zakona).[9]) To nije izričito rečeno u austr. stečajnom zakonu, niti u nacrtu, ali to isto proizlazi iz odredbe § 145. austr. stečajnoga zak., dotično § 157. nacrta.

Obzirom na to mora se smatrati opravdanim, da se unovčenje stečajne mase odgodi, dok se ne održi opće likvidacijono ročište, jer ako se dopusti ranije unovčenje, oteščava se time mogućnost prinudne nagode, koja nije samo u interesu stečajnoga dužnika nego i u interesu vjerovnika, a u mnogim slučajevima će unovčenje bezuslovno spriječiti svaku nagodu.

Obzirom na to mislim, da je stanovište staroga austr. stečajnoga zakona, dotično hrv. i madj. stečajnoga zakona u ovom pogledu bolje, — a to tim više, što i ovi ne zabranjuju ranije unovčenje, gdje važni razlozi to zahtijevaju.

Istina je, da nacrt, ovdje takodjer u suglasju sa austr. stečajnim zakonom predvidja, da sud može unovčenje mase odgoditi, ako je stavljen prijedlog za nagodu, a prijedlog nije kao nedopušten zabačen — (§ 152. predposlj. rast. nacrta = § 140. rast. 2. austr. steč. zakona, slično § 146. hrv. steč. zakona). Ali ova odredba ne može koristiti za one slučajeve, u kojima se takov prijedlog stavi tek na općem likvidacijonom ročištu ili neposredno iza općega likvidacijonoga ročišta. A ti slučajevi ne će biti rijetki.

Opasnost prijeti naime od toga, da će mnogi stečajni suci obzirom na to, što zakon ne preporučuje, da se po pravilu čeka unovčenjem do općega likvidacijonoga ročišta, iz toga izvoditi, da se u interesu brzoga likvidiranja stečaja unovčenje mora što prije izvršiti, — a to će u mnogim slučajevima spriječiti nagode.

---

[8]) Vidi Denkschrift ftr. 102.

[9]) Bos. herc. stečajni zakon nema — kao što je poznato — instituciie prinudne nagodbe.

Digitized by Google

7. Uredjenje prinudne nagode (prinudnoga ravnanja) po nacrtu (§§ 152.—177.) može se u glavnom odobriti, jer daje dovoljne garancije protiv toga, da se nesavjesni dužnici ne služe nagodom kao sredstvom za izigravanje svojih vjerovnika, propisujući naročito potrebne uslove za pripuštanje prijedloga za nagodu (§§ 153., 154.)i i za sudsku potvrdu prihvaćene nagode (§§ 165., 166.).

Nacrt slijedi i ovdje austr. stečajni zakon. Od njega odstupa samo u slijedećim odredbama:

a) što povisuje minimalnu kvotu, koju stečajni dužnik mora ponuditi (§ 154. br. 2. i § 166. br. 2. nacrta, odnosno § 141. br. 2, i § 154. br. 2. austr. steč. zak.);

b) što ponudu minimalne kvote ne propisuje kao apsolutni uslov za pripuštanje prijedloga za nagodu (§ 154. br. 2 nacrta sa § 141. br. 2. austr. steč. zakona);

c) što traži, da za nagodbenu ponudu moraju da glasuju barem $^3/_4$ na ročištu prisutnih ili zastupanih vjerovnika mjesto apsolutne većine, kako ju traži austr. stečajni zakon (isp. § 159. br. 1. nacrta sa § 147. br. 1. austr. steč. zak.).

d) što uskraćenje odobrenja prihvaćene nagode od strane suda iz razloga, što se ona protivi općim interesima stečajnih vjerovnika, čini zavisnim od prijedloga kojega stečajnoga vjerovnika (isp. § 165. br. 1. nacrta sa § 154. br. 1. austr. steč. zak.).

Ad a) Prvo odstupanje mora se odobriti. I ako stoji, da se ne može preporučiti, da se propiše previsoka minimalna kvota, koja se mora ponuditi nepovlaštenim vjerovnicima, jer to sprečava nagode i u slučajevima, u kojima bi one bile u interesu samih vjerovnika, kako je to pokazalo iskustvo sa madj. stečajnim zakonom, koji u § 200. br. 5. propisuje minimalnu kvotu od 40% dužne svote;[10]) ne može se preporučiti ni preniska minimalna kvota, jer time se čini iluzornom glavna svrha minimalne kvote, da naime dužnik na vrijeme, t. j. prije, nego što je svoju imovinu sasvim upropastio, najavi stečaj, a s druge strane daje se time nesavjesnim dužnicima podstrek, da najave stečaj jedino u svrhu, da se nagodom u stečaju na lahki način riješe većega dijela svojih dugova. Kvote od 10% za pripust, dotično 25% za odobrenje prihvaćene nagode, kako ih odredjuje austr. stečajni zakon, moraju se bez sumnje smatrati preniskima. Za to ih je nacrt s pravom povisio na 20% odnosno 33% ($^1/_3$).

Ad b) Nasuprot tome ne može se odobriti, što nacrt protivno austr. stečajnom zakonu prepušta rasudjenju suda, da li će prijedlog a limine odbiti za to, što nije ponudjena minimalna kvota, ili ne. Spomenuta svrha minimalne kvote zahtijeva, da se ponuda minimalne kvote propiše kao apsolutni uslov za pripuštanje prijedloga za nagodu, kako to čini austr. steč. zakon.

Ad c) Austr. stečajni zakon traži za prihvat nagode apsolutnu većinu na ročištu prisutnih ili zastupanih vjerovnika i većinu od $^3/_4$ cjelokupnoga iznosa svih tražbina, koje daju pravo glasa. — Nacrt propisuje jednaku većinu tražbina, ali traži većinu od $^2/_3$ prisutnih odnosno zastupanih vjerovnika.

Po mojem mišljenju zaslužuje stanovište austr. stečajnoga zakona, koje se ovdje slaže sa hrv. stečajnim zakonom (§ 198. br. 1. hrv. st...

[10]) Vidi Denkschrift str. 121.

Digitized by Google

zak.) prednost, jer se pooštrenjem uslova za prihvat nagode, kako ga predvidja nacrt, ne koristi općim interesima, nego to samo služi posebnim interesima pojedinaca, čiji se položaj time prekomjerno ojača, a to im olakšava isposlovanje posebnih povlastica za svoj pristanak na nagodu.

Ad d) Dok austr. stečajni zakon propisuje, da sud može od ureda uskratiti odobrenje prihvaćene nagode, ako nadje, da se nagoda protivi općim interesima stečajnih vjerovnika, propisuje nacrt, da to sud smije učiniti samo na prijedlog kojega stečajnoga vjerovnika. Po mojem mišljenju ne može se ni ovo odstupanje, s kojim se je nacrt očito poveo za hrv. stečajnim zakonom (§ 201. br. 4. hrv. steč. zak.) odobriti. Pravo ispitivanja prihvaćene nagode ne daje se sudu u svrhu zaštite vjerovnika, koji se tim smatraju oštećenima, nego u općem interesu, t. j. da se u interesu javnoga reda i u interesu javnoga kredita sprečavaju nagode, koje su više manje na prevarni način postignute.

Ovdje treba spomenuti još slijedeće:

U Austriji je zakonom od 20. veljače 1925. (s. z. l. br. 87.) noveliran stečajni zakon od 1914., koji je služio kao uzor nacrtu. Čini se, da ova novela redaktorima nacrta nije bila poznata, jer nije ni jedna od njezinih odredaba u nacrtu uvažena.

Medju ostalim je ovom novelom nadopunjen i § 156. austr. steč. zak., koji je služio kao uzor § 168. nacrta o pravnom učinku nagode, i to odredbama, po kojima se prinudnom nagodom može ugovoriti i to, da će u slučaju, ako stečajni dužnik ne bi u ugovorenom roku ispunio obveze, koje je preuzeo nagodom, povlastice, dane mu nagodom, izgubiti svoju važnost prema vjerovnicima, čije tražbine nije isplatio, dočim prava tih vjerovnika stečena tom nagodom da ipak ostanu netaknutima. Ovim je odredbama svrha, da se spriječi, da se nepošteni dužnik služi nagodom samo kao sredstvom, da izbjegne posljedicama stečaja, i da obećanjima, koja ne misli ispuniti, dobije odgodu plaćanja.[11]) Ovi razlozi govore za to, da se ove odredbe preuzmu i u naš nacrt.

8. Kao što hrv. (§§ 239., 240.) i madj. (§§ 262.—264.) predvidja i austr. stečajni zakon (§§ 169.—171.), a po njemu i nacrt (§§ 181., 182.) skraćeni (sumarni) stečajni postupak za neznatne stečaje. Ujednostavnjenje, koje za taj postupak predvidja nacrt, odnosno austr. stečajni zakon, ide dalje nego ono, koje predvidja hrv. i madj. stečajni zakon. Po nacrtu odnosno po austr. stečajnom zakonu dano je u tom postupku sve u ruke stečajnoga suca. Od njega zavisi i to, hoće li uopće dozvoliti vjerovnicima kakov upliv na upravu i unovčenje stečajne mase ili ne.

Obzirom na ove dalekosežne odredbe je od velike važnosti pitanje, koji stečaj treba smatrati neznatnim. Hrv. i madj. steč. zakon se zadovoljavaju time, da daju opća obilježja a prepuštaju u ostalom rasudjenju suda, da li će u konkretnom slučaju stečaj smatrati neznatnim ili ne. Protivno tome propisuje austr. stečajni zakon imperativno, da se kao neznatni stečajevi imadu smatrati takovi stečajevi, u kojima vrijednost mase i to bez odbitka eventualnih tereta[12]) vjerojatno ne će preći iznos od 5.000 šilinga, što bi odgovaralo 40.000 D. (§ 169. rast. 1. austr. steč. zak.).

[11]) Vidi autsr. Denkschrift str. 15. i 16.

[12]) Bartsch-Pollak, Konkursordnung Ausgleichsordnung itd. mit Erläuterungen, Wien, 1916, II. sv., primj. 1. k § 169 str. 85.

Digitized by Google

Nacrt odredbama rast. 1. § 181. ne samo što je taj iznos povisio na 100.000 D., što bi se još moglo odobriti, nego propisuje još i to, da se imadu smatrati kao neznatni i oni stečajevi, u kojima vrijednost stečajne mase doduše prelazi iznos od 100.000 D., ali u kojima će nesumnjivo tražbine, koje treba prvenstveno namiriti, iscrpiti stečajnu masu u toliko, da će za stečajne vjerovnike ostati jedva 100.000 D.

Ova posljednja odredba je prije svega nejasna. Nije naime jasno, da li se pod »tražbinama, koje treba prvenstveno namiriti« misli na razlučne vjerovnike, ili samo na t. zv. povlaštene stečajne vjerovnike, t. j. stečajne vjerovnike prvoga i drugoga reda (§§ 52., 53. nacrta).

Ali svakako ide ova odredba predaleko. Iz prakse se zna, da i kod stečajeva sa prilično velikim aktivama u mnogim slučajevima stečajnim vjerovnicima ostaje jedva 100.000 D., pošto je već dio aktive opterećen založnim i drugim razlučnim pravima, a ono, što preostaje nakon namirenja razlučnih vjerovnika, iscrpljuju većim dijelom troškovi stečajnog postupka. Takovi se stečajevi ne mogu smatrati kao neznatni. Oni su u većini slučajeva dosta zamršeni, pa ne ide, da se u takovim slučajevima prepusti stečajnomu sucu, da sam sve svršava, t. j. bez učešća vjerovničkoga odbora, i da ne treba za važnije odluke tražiti rješenje stečajnog suda, kako je po spomenutom predvidjeno za stečajni postupak u neznatnim stečajevima. Obzirom na sve to ne može se ovo odstupanje od ausr. steč. zak. odobriti.

Izvršenja po zakonu o stanovima

Napisao dr. Stojan Jeremić, odvjetnik u Somboru.

U broju 10. »Mjesečnika« ove godine, u rubrici »Literatura«, veoma ljubazno i laskavo je prikazana moja knjiga: »Zakon o stanovima sa odredbama pravilnika za vrijeme od 1. svibnja 1928. do 1. svibnja 1929.« — Medjutim, stavljena je primjedba, da se ne bi mogli složiti sa mojim tumačenjem člana 4. pravilnika, po kojem iseljenje ima biti izvršeno i prije završetka spora. Rečeno je, da je ovo tumačenje u očitoj suprotnosti sa priznatim načelom svih procesualnih zakona, da nema izvršenja bez izvršnoga naslova, a ovaj se u sporu dobiva tek pravomoćnim dokončanjem spora. — Neka mi je dozvoljeno, da tim povodom rečem nešto više specijalno o izvršenjima po zakonu o stanovima, ne toliko radi moje odbrane, koliko radi samoga pitanja tih izvršenja.

Član 4. pravilnika, pa prema tome i moje tumačenje k njemu, ne odnosi se na sva izvršenja po zakonu o stanovima, nego samo na izvjesne slučajeve. Taj član pravilnika uopće reguliše pitanje otkazivanja stanova onim licima, koja po ovom zakonu gube pravo na zaštitu, a do stupanja na snagu ovoga zakona su stanovala u stanovima, koji potpadaju pod oslobodjenja po članu 2. zakona o stanovima od 30. travnja 1928. Za takva lica u takovim stanovima odredjuje član 4. zak. od 30. travnja 1928. rokove za iseljenje, a pravilnik br. 3976. od 16. svibnja 1928. tumači isti član zakona, odnosno donosi odredbe za njegovo izvršenje. Tako član 4. zakona od 30 travnja 1928. odredjuje, da se do 1. lipnja 1928. isele svi takovi zakupci, koji po ovome zakonu gube pravo na zaštitu, a do stupanja na

Digitized by Google

snagu ovoga zakona stanovali su u stanovima, koji potpadaju pod toč 1. čl. 2 ovoga zakona, a da se do 1. srpnja 1928. isele svi ostali, koji takodjer gube pravo na zšatitu po ovome zakonu, a stan im je otkazan prije stupanja na snagu ovoga zakona, kako prvima tako i drugima. Pravilnik k istome 4. članu glasi doslovce: »U slučaju, da je ranije zasnovan spor izmedju zakupodavca i zakupca za iseljenje po odredbama dosadašnjih zakona o stanovima, iseljenje zakupca, koji gubi zaštitu prema odredbama sadanjeg zakona o stanovima, i m a b i t i i z v r š e n o u označenim rokovima u čl. 4, toga zakona, b e z o b z i r a n a p o s t o j a n j e s p o r a.

Već iz citiranih odredaba zakona i pravilnika, vidi se, da nije to moje tumačenje, nego je pozitivna odredba zakona i pravilnika, da se iseljenje u rečenim slučajevima ima izvršiti u rečenim rokovima bez obzira na postojanje spora, dakle i prije završetka spora. Ako je dakle to u suprotnosti sa načelima postojećih procesualnih zakona, tada je sa njima u suprotnosti odredba samoga zakona i pravilnika, a ne moje tumačenje istih.

Ja sam u mojoj knjizi dao samo tumačenja, a ne kritiku zakona i pravilnika. Ako ću pak kritički da govorim o zakonu i pravilniku, i ja ću se složiti sa mišljenjem, da je veoma pogrješna odredba čl. 4. zakona o stanovima od 30. travnja 1928. i pravilnika k istome, po kojoj se nekoji otkazi imaju izvršiti bez obzira na postojanje spora, dakle i prije završetka spora, na dan odredjen u samom zakonu.

Ipak se zato ne mogu složiti s time da nema izvršenja bez pravomoćnoga dokončanja spora, odnosno s time, da se izvršni naslov stiče tek pravomoćnim dokončanjem spora. Ima procesualnih zakona, koji poznaju izvršni naslov i izvršenje do namirenja i prije pravomoćnoga okončanja spora. Imamo u tom pravcu pozitivnih odredaba gradjanskoga parničnog postupnika za Ugarsku, koji važi još i danas u Vojvodini (zak. čl. I.:1911.), a imamo ih i u zakonu o stanovima.

§ 415. gradj. parič. post. za Ugarsku, odnosno kod nas za Vojvodinu, naredjuje 5 slučajeva, kada će se presude oglasiti kao izvršive bez obzira na pravno srestvo već pred prvostepenim sudom. To su ukratko rečeno: 1. presude na osnovu priznanja, — 2. presude na osnovu obveze ispunjenja, sadržane u javnoj ispravi ili privatnoj ispravi, izdanoj po §-u 317. istog grpp., — 3. presude radi izdržavanja ili ishranjivanja, za potraživanja nastala već pola godine prije podnošenja tužbe i dospjela u toku parnice, — 4. presude na svote bez pripadaka do dvije stotine kruna (sada dvije hiljade dinara) u gotovom novcu, — 5. osudne presude, koje naredjuju predaju ili povraćaj iznajmljenoga stana, kojega drugoga lokala ili zemljišta, izdavanje pokretnosti, koje je zakupnik donesao na zakupljeno dobro, povraćaj na upotrebu danih zgrada ili drugih kojih nekretnina u slučajevima istekloga vremena upotrebe, na osnovu otkaza ili opoziva radi toga, da se ustupi natrag zgrada, dio zgrade ili nekretnine, koja je, osim odnosa o iznajmljivanju i zakupu, ustupljena na upotrebu na odredjeno vrijeme, otkaz ili opoziv, te konačno osudne presude u parnicama nastalim izmedju putnika s jedne strane a gostioničara ili domaćina, krijaša ili vozara s druge strane, u pitanju davanja stana, ishrane i putovanja.

Digitized by Google

U gornjim slučajevima ima se u naredbenom dijelu osudne presude izreći, da se presuda u cjelini ili u naznačenom dijelu može izvršiti poslije isteka roka, odredjenoga za ispunjenje obveze, bez obzira na pravni lijek.

Iz citiranih propisa ugarskoga, odnosno vojvodjanskoga, gradjanskoga parničnog postupnika, vidi se, da ima priličan broj slučajeva izvršnoga naslova i namirnoga izvršenja prije pravomoćnosti presude i prije pravomoćnoga dokončanja spora. Medju te slučajeve naročito spadaju i slučajevi otkaza stana ili lokala po općim pravnim propisima na rečenom pravnom području. A osim tih slučajeva postoje i slučajevi iz § 509. istoga grpp., po čijim odredbama će prizivni sud, bez obzira na revizijoni postupak, proglasiti prethodno izvršivom svoju osudnu presudu, ako ima bilo iz drugih razloga, presudu prvostepenoga suda odobri, odnosno proglasit će prethodno izvršivim odobravajući dio takove presude, te će osim toga tako postupati i sa presudom, kojom bez pripadaka osudjuje na svotu, koja ne prelazi jednu 1000 kruna (sada 10.000 dinara).

Što se tiče samoga zakona o stanovima, i on u čl. 10. zakona od 15. svibnja 1925., koji je ponovno stupio na snagu, odredjuje jedan slučaj izvršenja prije pravomoćnoga dokončanja spora. To je slučaj iseljenja po toč. a) i v) zakupaca iz čl. 12., kada je kuća kupljena poslije 1. studenoga 1918.; — u takovu slučaju je rok tri mjeseca, računajući od dana saopćenja riešenja prvostepenoga suda za stanove. Dakle, kada proteče taj rok, iseljenje će se izvršiti bez obzira na eventualnu okolnost, da odnosno rješenje još nije postalo pravomoćno.

Inače, u slučajevima otkaza stana po čl. 10. zakona o stanovima od 15. svibnja 1925., kada je kuća kupljena prije 1. studenoga 1918. rokovi za iseljenje se računaju od dana, kada je rješenje o umjesnosti otkaza postalo izvršno. U ovim slučajevima se pod izvršnošću razumijeva i pravomoćno okončanje spora.

Da završim. — U sadašnjem vojvodjanskom gradjanskom parničnom postupniku postoje odredbe, po kojima je prvostepena presuda o otkazu stana ili lokala po općim pravnim propisima izvršiva bez obzira na pravni lijek, dakle i prije pravomoćnoga okončanja spora.

U slučajevima otkaza stana po zakonu o stanovima, ako je kuća kupljena prije 1. studenoga 1918., rokovi za iseljenje se računaju od izvršnosti prvostepenoga riešenja, a izvršnost nastaje u tim slučajevima tek sa pravomoćnim okončanjem spora.

Ako je kuća kupljena poslije 1. studenoga 1918., a otkazuje se po toč. a) i v) čl. 10., zakupcu iz čl. 12. zakona o stanovima, rok za iseljenje se računa od saopćenja prvostepenoga rješenja, dakle izvršnost toga rješenja počinje po isteku toga roka — bez obzira, da li je spor pravomoćno okončan.

Specijalno vojvodjanski gradjanski parnični postupnik razlikuje izvršnost od pravomoćnosti, te omogućuje izvršnost i prije pravomoćnosti.

Slučaj iz čl. 4. zakona o stanovima od 30. travnja 1928. medjutim, nije slučaj izvršenja nekakove odluke ili presude. To je slučaj iseljenja silom zakonske odredbe, bez obzira, da li postoji makar samo izvršno, a kamo li pravomoćno, riešenje o otkazu stana. Zakonodavac je naredio, da se nema osvrtati čak ni na okolnost, da li je u tečaju postupak radi otkaza. Zakonodavac je izričito rekao da bez obzira na postojanje spora

Digitized by Google

ima biti izvršeno iseljenje zakupca, koji gubi dalju zaštitu, a spor je zasnovan prije stupanja na snagu ovoga zakona. po odredbama dosadanjih zakona o stanovima. Jasno je dakle. da po naredjenju samoga zakona ima iseljenje biti izvršeno i prije završetka spora.

Iz mojih se tumačenja toč. 7. i 9. k članu 4. zakona od 30. travnja 1928. vidi, da ja smatram nepravednim takovo naredjenje, kakovo je u tom članu zakona i pravilniku k njemu sadržano, pa tražim ondje i zakonskoga puta i načina, da bi se od stanara otklonila nepravedna šteta, koja usliied takove odredbe može nastati. Nisam dakle ja dao tumačenje, protivno načelima procesualnih zakona, nego sam samo tumačio odredbe zakona i pravilnika, koje su sa načelima procesualnih zakona u suprotnosti.

Suprotnost sa načelima procesualnih zakona nalazim u tome, da se naredjuje iseljenje bez postojanja bilo kakove, makar samo prvostepene, makar samo izvršive a ne i pravomoćne, sudske odluke ili presude o dužnosti iseljenja.

Konačno, postojanje t. zv. izvršivih odluka ili presuda bez obzira na pravomoćno okončanje spora, kakovo je u sadašnjem vojvodjanskom gradjanskom parničnom postupniku, smatra se tako modernom i opravdanom ustanovom, da će biti velika šteta, ako ne bude usvojeno i uzakonjeno u gradjanskom parničnom postupniku, koji se sprema kod izjednačenja zakonodavstva u cijeloj našoj državi.

K tumačenju čl. 4. zakona o stanovima

od 30. travnja 1928. i čl. 4. pravilnika k istome zakonu.

Napisao Vladimir Malvić, vijećnik sudb. stola u Zagrebu.

U listopadskome broju (10.) ovogodišniega »Mjesečnika« priopćio sam rješidbu sudbenoga stola u Zagrebu od 4. listopada 1928. br. 75414/gr., kojom se rješava i tako za praksu tumači do onda prijeporni član 4. pravilnika k zakonu o stanovima. Govoreći o toj rješidbi s mnogim pravnicima, primijetio sam, da su ju gdiekoji shvatili drukčije, nego se ona po intencijama onih, koji su ju sastavljali, ima shvaćati i tumačiti. Shvaćanje je naime nekih, da rješidba, dopuštajući i čak odredjujući posebnu raspravu na molbu po čl. 4., otvara ujedno vrata iznašanju i rješavanju svih mogućih prigovora, pa da tako stvara novi proces i protivno intencijama zakonodavaca da ga zamršuje i zavlači.

Ovakovo shvaćanje ne odgovara ni slovu ni duhu rješidbe, a dosljedno tome ni slovu ni duhu zakona i pravilnika. Istina je, da rješidba odredjuje paralelno s postupkom o glavnome pitanju i posebni postupak na molbu po čl. 4. gore citiranoga zakona i pravilnika, ali je istina i to, da se u tome postupku ne može o ničem drugom raspravljati nego o onome, radi česa je on zametnut, t. j. radi deložacije. Zato i nije bilo potrebno napose isticati, da se u tome postupku može i smije raspraviti samo to, ima li ili nema mjesta deložaciji, t. j. jesu li nastupili uvjeti, koje ustanove citiranoga člana pretpostavljaju.

Digitized by Google

Nitko ne može spriječiti stranke, naročito kraj pseudo-usmenoga našega postupka, gdje stranke, zastupane po odvjetnicima, sastavljaju alegate bez prethodne ili istovremene kontrole suda, da one iznesu svakakove prigovore pa i takove, koji nemaju nikakove veze s glavnim pitanjem, koje se jedino ima u tom odijeljenom postupku riješiti. Ali za to se sud ne će ni smjeti ni morati obazirati na te prigovore niti će provadjati o njima dokaze; izmedju svih prigovora on će izabrati samo one, koji odlučuju o pitanju postavljenome s deložacijonom molbom po čl. 4., pa će svu raspravu i dokazni postupak samo na takove prigovore ograničiti ili usredotočiti. Ne će se dakle moći zavlačiti postupak iznašanjem kojekakovih neodlučnih prigovora, i to tim manje, što čl. 7. cit. zakona propisuje, da se postupak o sporu ima kod prve molbe riješiti u roku od mjesec dana, a kod druge molbe u roku od 15 dana. Kraj takova stanja stvari mislim, da je rješidba po svojoj stilizaciji dosta precizna, pa da nije trebalo u njoj još posebno isticati, a čemu se samo u nastalome postupku na molbu po čl. 4. ima raspravljati. Koliko sam dosada imao prilike opaziti, sudovi su rješidbu ispravno shvatili i ispravno ju primjenjuju.

Josip Šilović

Osvrt na njegov naučni rad prigodom sedamdesetog rodjendana.

Napisao dr. Stanko Frank, sveučilišni profesor u Zagrebu.

Svaka spoznaja napreduje postepeno. Korak za korakom kreće se prema cilju, koji, čim mu se više približujemo, sve više izmiče u daljinu. Ali na ovom putu otvaraju nam se neprestano novi vidici, vidokrug postaje sve širi i već ovo približavanje cilju može da nas napunja zadovoljstvom, koje nas donekle odštećuje za nemogućnost, da do cilja dodjemo. Nauka jedino je sredstvo, da polučimo što viši stepen spoznaje. Ali važnost nauke u ljudskom društvu ne sastoji se samo u zadovoljstvu, u estetskom uživanju u postignutoj spoznaji, nego danas i ne možemo zamisliti kulturnu okolinu bez naučnog istraživanja. Jer svi oni djelimični uspjesi na putu do konačne spoznaje, one relativne vrijednosti u razmjeru prema apsolutnim vrijednotama, za kojima težimo, mogu biti u socijalnom svijetu od velike važnosti. Kao što iverje odskače na sve strane, kada tesar sprema gradivo za kuću, tako i na putu do posljednje istine, koju će spoznati tek po koji čovjek, otpada, otkida se mnoga misao, koju će priznati svi, koja može da koristi svima. Bez naučnoga rada nema napretka. Narod, koji bi u naučnom natjecanju ostao po strani bio bi osudjen, da propadne. Ne postoji mogućnost, da se koji narod posluži samo rezultatima, postignutim na polju naučnog istraživanja po drugom narodu, a da sam ne uloži svoj trud u naučni rad. Ovaj parasitizam slabo bi potpomogao njegov razvoj. Kultura — a bez nauke nema kulture — se ne pozajmljuje i ne polučuje na tudji trošak. Vlastitim radom treba kultivirati narodnu njivu. Uspjeh će sada biti veći, sada manji, ali u radu leži važnost. Čim tko iskreno i predano saradjuje, ima pravo na uspjeh, bez obzira na to, tko je bio tako sretan, da ga postigne. Dizanjem kulturne razine naučnim radom osigurao je svaki, koji je pri tom sudjelovao, pravo na rezultate, koji su uslijed toga postignuti.

Digitized by Google

Naučni rad je mnogostručan. Uvijek novi i novi putevi se otvaraju, i svi idu za istim ciljem. Diferenciranjem puteva nastoji se osigurati mogućnost postizavanja cilja. Na što više strana, na što više načina polazi se uvijek naprijed i naprijed. Ali zasluga u tom radu ne sastoji se samo u tome, da se otvori novi i sigurni put u smjeru, kojim još nije nitko pošao, nego i u tome, da se nekom narodu otvori put, koji je samo za nj nov. Naučna težnja ne ide samo za novim putevima, nego ona treba i uvijek novih radnika. Privesti nauci nove trudbenike isto je tako kulturno djelo, kao i povesti nauku novim putevima. U razmjeru, u kojem rastu zadaci i važnost nauke, treba da raste i broj onih, koji se njom bave. Zato nauci ne treba samo pronalazača, stvaraoca novih ideja nego i provodiča, koji će povesti u njen svijet — a to je i svijet kulture — što veći broj radnika. Svijetlo nauke treba da obasjava čitav svijet. Kao faktora kod postizavanja ovoga cilja ne nalazimo samo umove, koji sami predočuju ovo svijetlo ili ovo čine bar intenzivnijim, nego i one, koji krče put svijetlu, da može doprijeti do svakoga. Jer svjetlo je život, a život se u tom smislu duguje i onomu, koji je odstranio zapreke prodiranja svijetla i izveo nekoga na svijetlo.

Ovo nekoliko riječi potrebno nam je, da postignemo tim sigurnije cilj, koji smo sebi postavili; kada smo naumili prikazati naučnu ličnost Josipa Šilovića moramo da pripazimo, da nam ne izmakne koja crta. To kod krupnih crta nije teško; ali često su pojedinosti isto tako važne, jer nam sitnica može poslužiti, da njenom pomoću uhvatimo koju glavnu crtu. Zato moramo da razbacamo mrežu na široko, da nam ne izmakne ne samo ništa od njegovoga plodnog rada, nego da uhvatimo i sve ono, što nam taj rad može učiniti bliskim i shvatljivim. U ovom slučaju je to nastojanje još važnije, jer hoćemo da izradimo naučni profil čovjeka, koji se medju nama kreće, koji radi, koji stvara, pa moramo biti na oprezu, da ne bi naša opažanja i suviše korigirao svojim budućim radom. A tko pozna njegovu žilavost, ustrajnost i neumornost, uvidjet će odmah opravdanost ove primjedbe. Jer doista ima u njegovom značaju momenat, koji je jasan na prvi pogled — a taj jest, da je Šilović čovjek, koji živi i uživa u radu.

Sedamdeset godina nije baš veliko razdoblje u životu čovjeka. A tren u životu naroda. Kada se Josip Šilović rodio — 8. rujna 1858. u Praputniku — još nije postojalo sveučilište u Zagrebu. Ne može se kazati, da bi ova okolnost smetala pojedince — većinom profesori na pravnoj akademiji — da se bave naučnim pravnim radom. Ali o kakovom sistematskom radu se teško može govoriti. Napose na području kaznenoga prava jedva nalazimo kakovih vrednijih radova. Ova pojava nije nimalo slučajna. Na pravnoj akademiji se studiju ove pravne grane nije podavala velika važnost te je primjerice dr. Antun Molnar predavao kazneno uz gradjansko pravo. Pri tom treba imati na umu, da je dublje naučno izučavanje kaznenoga prava počelo tek u novije vrijeme, da kazneno pravo predočuje novije područje pravne nauke. Radi toga se ono još ni danas ne može u pogledu dogmatske egzaktnosti usporediti — recimo — sa gradjanskim pravom. Zaliha pojmova, koji u svojoj objektivnoj ispravnosti stoje van svakoga pitanja, još je i danas manja nego li na mnogom drugom pravnom području. Zato ali kazneno-pravna nauka, svako naučno

Digitized by Google

istraživanje u ovom smjeru pokazuje mnogo više individualnih momenata nego li na kojem drugom pravnom području. Nema dvojbe, da u svako naučno istraživanje ulazi i ličnost istraživača. Psihologija naučnoga stvaranja nije se baš mnogo trebala namučiti, da nam nedvojbeno pokaže ovaj subjektivni faktor svakoga naučnoga rada, koji ide za objektivnom istinom i za objektivnom vrednotom. Ali na području nauke kaznenoga prava je ovaj faktor osobito jak. A to je i posve prirodno po onom, što smo rekli. Objektivne pravne vrednote — u koliko ih nema ili još nisu konačno priznate — treba nadomjestiti subjektivnim. Kada se to ne bi radilo, nastale bi beznadne praznine, koje bi ugrožavale sistem, a bez sistema nema nauke uopće a pogotovo pravne. Tako možemo da tumačimo okolnost sporoga razvijanja kaznenopravne nauke kao i bezbrojne struje u njoj. Pa dok u tom momentu leži uzrok teškoći sistematskog obradjivanja, to on opet omogućuje mnogo veću slobodu onomu, koji se odluči, da se ovim predmetom bavi. Posljedica jest, da će se kod rada na području kaznenoga prava jače ispoljiti individualnost obradjivača nego li na drugom pravnom području. Ali prirodno, ta okolnost ujedno i otežava rad u ovom smjeru. To sve nam može tumačiti činjenicu, da ni osnutak sveučilišta nije oplodio hrvatsku kaznenopravnu nauku u onoj mjeri, u kojoj se to moglo iščekivati i u kojoj to opažamo na drugim područjima prava. Nalazimo sistematskih radova iz svih pravnih grana — pa i iz teorije prava možemo već god. 1869. zabilježiti knjigu dra Mirka Mikulčića: Encyklopaedija pravo- i državoslovnih znanosti. Prvi dio. Encyklopaedija pravoslovnih znanosti. — ali kaznenopravno polje ostalo je nekako pusto. Tek pod konac prošloga stoljeća nastao je u tom pogledu važan obrat. God. 1897. zauzeo je naime Šilović stolicu za kazneno pravo na našem sveučilištu, koju je onda zapremao kroz gotovo trideset godina. Od onoga vremena datira kod nas sistematski rad oko nauke kaznenoga prava.

Izmedju dva svijeta.

Izmedju dva svijeta kreće se svaka ljudska spoznaja. Dvije skupine pojava pružaju ljudskomu duhu materijal za sredjivanje. Na jednoj strani nalaze se pojave prirode a na drugoj one duha. I već prema tome, koju od ovih dviju skupina pojava pojedina nauka obradjuje, dijelimo metodološki nauke u prirodne na jednoj i duševne (na pr. Wundt, E. Becher) ili povjesne (Windelband) ili kulturne (Rickert, Lask, M. E. Mayer) na drugoj strani. Pri tom moramo biti na čistom, da nema — kako to Rickert opetovano naglasuje — nauke, koja bi se služila isključivo jednom od ovih dviju metoda, dakle isključivo metodom prirodnih nauka ili isključivo metodom duševnih nauka. Prirodnim odnosno duševnim smatramo zato onaj svijet pojava, koji se pretežno obradjuje metodom prirodnih odnosno duševnih nauka. Na činjenici, da nema skupine pojava, koju bi mogli sredditi, služeći se isključivo jednom metodom, ne mogu da promijene ništa ni sva metodološka — inače vanredno važna — istraživanja Kelsena i njegovih sljedbenika. Dašto da pravna nauka u smislu spomenute razdiobe spada medju duševne ili kulturne nauke. Ali i za nju vrijedi ona rezerva, kojom smo se gore poslužili. Pravnik kod sredjivanja svoga materijala služi se pretežno metodom duševnih nauka. Ali mogu da postoje područja

Digitized by Google

prava, koja djelimice iziskuju primjenu metode prirodnih nauka i ako u manjoj mjeri. Tako bi nam bilo pojmljivo, kada bi se u nekom porodila dvojba, ne bi li bilo bolje pravne pojave promatrati uopće kao prirodne, služeći se pri tom pretežno metodom prirodnih nauka. Ovako bimetodističkih područja unutar pravne nauke možemo zamisliti više. Georg Jellinek je postavio primjericc »Zwei Seiten« teoriju za državno pravo. Ali ako ima područja u pravnoj nauci, gdje bi se ove metodološke sumnje mogle da pojave sa najviše opravdanosti, to bi u prvom redu došlo u obzir kazneno pravo. Razliku izmedju determinizma i indeterminizma, izmedju pozitivne i klasične škole može se konačno svesti na pitanje, imadu li se pojave kaznenoga prava obradjivati pretežno metodom prirodnih ili onom duševnih nauka. Za kojugod od ovih metoda se odlučili, uvijek će ostati neki ostatak, koji će prkositi obradjivanju po pretežnoj metodi. Svrsishodnija će biti ona metoda, kod koje će ovaj ostatak biti što manji kvantitativno i kvalitativno. Mi dašto mislimo, da će se to dogoditi kod primjene metode duševnih, kulturnih nauka. Ali mogućnost kretanja kaznenopravne nauke izmedju dva svijeta neda se poreći. Svijet kaznenoga prava kao da tvore jedanput obične fizičke pojave — medju njima »čovjek« u prvom redu — a onda opet čiste apstrakcije, koje su tako karakteristične za pravnu nauku Kretanje izmedju ovih dviju svietova, dviju metoda upravo je najbitnija oznaka naučnoga rada Josipa Šilovića. Zato nam ovaj momenat može dobro da posluži kao osnov za klasifikaciju njegova naučnog rada.

Nauka i život.

Postoji medjutim još jedna važna opreka, koja nam olakšava ne samo razumijevanje njegove naučne, nego još u većem stepenu njegove ličnosti uopće. Kada bi nam uspjelo, da ovaj momenat ispravno prikažemo, stajala bi pred nama njegova ličnost u punom svijetlu i lako bi ju shvatili do u tančine. Mislimo na odnos prava prema zazbiljnosti, ili — kako bi još jednostavnije mogli kazati — prema životu. Bilo je vrijeme, kada se mislilo, da nauka stoji prema životu u nepomirljivoj opreci, da je život sve a nauka ništa. Medjutim očiti uspjesi prirodnih nauka uzdrmali su ovo mišljenje bar za prirodne nauke. Ali za duševne nauke — a osobito za filozofiju — javlja se ovo negativno stajalište u uvijek novim varijacijama Sa toga stajališta bit će nam shvatljivo ono neprestano nastojanje, da se pravna nauka pozitivira t. j. da se uvrsti medju prirodne nauke. »Čim punije i neposrednije se uzdižu moćna zazbiljnost i život, tim nemoćnija, tim bljedia i manje živa stupa preda nj spekulacija.« Znanje, nauka ne može da nam prikaže život u svoj njegovoj kompleksnosti. A mak moramo da shvatimo, spoznamo ovu zazbiljnost, ovaj život, jer bez spoznaje nema života za čovjeka. Rezultat, koji nam predstavlja izlaz iz ove situacije, bio bi konačno taj, da dolazimo do uvjerenja, da nauka prikazuje samo neznatni izsječak iz totalnosti života, koji nastojimo neumorno da proširimo. Izmedju nauke i života postojat će uvijek razmak. I pravna nauka vodjena nekim svrhama pretvara — po mišljenju Laska — realni supstrat u misaoni svijet pojmova, koji za nju imaju osobito značenje. A s ovom djelatnosti spojeno je izlučivanje nekih sadržajnih dijelova iz totalnosti onoga, što se može doživiti. I Simmel misli, da je

Digitized by Google

pravo posvema ravnodušno prema individualnoj osobitosti i da iz konkretne cjelovitosti doživljaja izlučuje opći, apstraktni faktor. Pravo generalizira, etika individualizira. Tako se obično kaže. Svakako postoji izmedju prava i života neka neoboriva pregrada, neki neodstranjivi razmak, koji je veći ili manji, već prema odnosnom području. Da je ovaj razmak na području kaznenoga prava najmanji, o tom za nas ne postoji dvojba. Da, ovaj razmak se nastojalo tako umanjiti, da je i značaj kaznenoga prava kao samostalne nauke došao u pitanje. A jer je put iz naučnoga proučavanja kaznenoga prav do života tako kratak, razumjet ćemo, kako je lak prijelaz od njega do problema života. U nemogućnosti racijonalizirati život u većoj mjeri lako može uslijediti nastojanje, da se iracijonalizira nauka t. j. da se u nju uvlače problemi, kojima nije dorasla. U tu pogrješku Šilović nije upao u većoj mjeri, nego je samo sve više i više osjećao potrebu, da naučni rad zamijeni neposrednim kontaktom sa životnim problemima. Njegova savjest uvijek je budno pratila naučni rad i kazivala mu pravi čas, kada se treba vratiti životu i crpsti iz dodira sa majčicom prirodom novu snagu za daljnji rad.

Tri faze naučnoga rada.

Ova dva momenta: kolebanje izmedju dviju metoda i sklonost iracijonalnom mogu poslužiti kao kriterij za razdiobu rada profesora Šilovića. U glavnom razlikujemo tri faze u njegovom naučnom radu. Dašto da se stvarne granice ne podudaraju sa vremenskim, da ćemo možda biti prinuždeni, da koji rad iz najranijega vremena uvrstimo u prvu fazu. Ali posve jasno nam se prikazuju tri smjera i prema tim smjerovima možemo radove podijeliti u tri skupine. U prvu skupinu spadaju radovi, koji se služe pretežno pravnom metodom; u drugu skupinu oni radovi, kod kojih prirodna metoda počinje da preotimlje mah. Zločin i kaznu ne promatra više kao čisto pravne pojave, nego kao činjenice, koje imadu samostalnu egzistenciju. Za shvaćnje ovih pojava nisu odlučni momenti vrijednosti, ne stavlja ih se u odnos sa nekim neprolaznim vrednotama, ne ocijenjuje ih se prema nekim zahtijevima, koji nam kazuju, što bi trebalo i što opet ne bi trebalo da bude, nego ih se nastoji poimati kao fizične, biološke i psihološke činjenice. Ne radi se o tom, da se stvori sistem zasada, koje nam besprikorno omogućuju sud o vrijednosti djela i onda dalji postupak u sklada sa stvorenim sudom o vrijednosti, nego se ispituju uzroci zločina ne bi li se tako došlo do nekoga zakona, pod koji spadaju zločini, kazan i svi pojmovi, koji stoje s njima u vezi. Kada bi uspjelo pronaći zakon zločina, onda bi možda lako pronašli način, da čuvamo društvo od zločina. Postupak od prilike analogan kao kod preventivne medicine. Kad znamo zakone tuberkuloze, onda se možda možemo i sačuvati od ove bolesti. Nema sumnje, da je i ovaj postupak od važnosti. Ali opet nema sumnje, da nije u stanju da nadoknadi pravo. Dobro bi bilo, kada bi uspjelo predusresti zločinu, ali kako to nije moguće, jer se zločin javlja u uvijek novim formama, te mora da u svakom slučaju postoji besprikoran, koncizan sistem norama, koji omogućuje ocjenu svakoga djela. Konkretno primjenjivanje metode prirodnih nauka na pojave, koje zovemo pravnima, ima još jedan nepoželjan i nepredvidjen rezultat. Precjenjivanje prirodnih nauka a podcjenjivanje duševnih ili kulturnih u našem

Digitized by Google

slučaju ne može ostati bez štetnog efekta. Kad već postoji prirodni zakon — a on postoji i ako nama nije poznat — čemu onda ljudski zakoni? Oni nam se prikazuju kao posve suvišna stvar, u najboljem slučaju kao posljedica neznanja, kao praznovjerje, koje će nestati, kad zasine pravo svijetlo znanja. Pravo postaje privremeno sredstvo, koje je u toliko nužno, u koliko je sposobno da se njim postigne neko maglovito stanje općega savršenstva. Onda će pravo postati suvišno, kao hromom, kad prohoda, štaka. Treba samo konstatovati, da je stanje sveznanja postignuto — pa u zapećak s pravom. To je u suštini osnov, na kojem se diže »pravna« nauka Marksa i Engelsa. Ali gle čuda! Rusija, koja je u svemu usvojila nauku spomenutih socijalnih filozofa, ostala je kod obradjivanja pravnih pojava vjerna pravnoj metodi. Na tom ne može ništa promijeniti ni blještava štafaža njezinoga novog kaznenog zakona. I ruski pravnici pomnjivo su proučili projekat gospodina Ferija, ali su ga zabacili kao nepodesna.

Rekli smo, da je za onaj rad Šilovića, koji ubrajamo u drugu grupu, karakteristično kolebanje izmedju dviju metoda. Njegove simpatije za pozitivnu školu su očite, upliv je ove škole na njega velik, — veći je samo još upliv, što ga je na njega vršio njegov prijatelj v. Liszt. Ali ipak se uvijek otima, da ne podlegne ovomu snažnomu uplivu. Često dobiva čovjek dojam, da je već posvema potonuo u mentalitetu pozitivne škole, kada li opet snažnim zamahom izlazi na površinu. Često nam se premise čine kao stvorene pod dojmom pozitivne škole, a zaključak pada na stranu pravne metode. Dašto da su protuslovlja neizbježiva. Ali u glavnom teško bi kojemu zaključku mogli prigovarati. Kao da ima neko šesto — pravno — čutilo, koje mu u času opasnosti dolazi u pomoć i čuva ga, da ne skrene s pravnoga puta. Ali njegove simpatije za pozitivnu školu imadu i dobrih strana. Njima se ima pripisati njegov smisao za pojedinost, za detalj. Ova ljubav za pojedinost znade da ide i na štetu cjelovitosti njegova prikazivanja. S druge strane ona mu otvara put životu. Nastojanje opet, da pronikne u pojedinosti, iz kojih se sastoji život, djeluje kao zapreka, da generaliziranjem i apstrahiranjem dodje do harmoničnoga pogleda na svijet pravnih pojava. Ovo njegovo precjenjivanje zazbiljnosti života kao da je uopće jedna od bitnih oznaka njegova značaja. Ono, što postoji, što jest postaje za njega nekom dogmom, nekim apriori, iz kojega onda izvadja svoje vlastito držanje. Ovo priznavanje autoriteta sadašnjosti omogućuje mu doduše neku elastičnost, ali ima za posljedicu i neku nepovezanost, neki diskontinuitet. Život nam pruža samo materijal za spoznaju, a zgradu iz toga materijala imamo da izgradimo mi sami. Ne radi se o priznavanju nego o savladavanju života. Sadšnjosti pripada vrijednost jedino u vezi sa prošlošću i budućnošću. Jedino u nekim zakonodavnim radovima uspjelo mu je, da prebrodi i ovu kritičnu tačku.

Ova njegova sraslost sa životom olakšava nam prijelaz trećoj skupini njegovih radova. Kao da osjeća spone, koje njegovoj impulzivnoj i aktivnoj prirodi namiće čisti teoretski rad oko pravnih pojava, ogledava se za novim poljem rada. Polje kaznenoga prava je kod nas iskrčio, izorao i zasijao, pa sada traži novo polje za svoju neslomljenu snagu. Kao potomku generacije pomoraca ostala je i u njemu živa želja za novim horizontima. Za pomorca je doduše »navigare necesse«, ali ova nužda ujedno

Digitized by Google

je postala najvećom njegovom potrebom. Novi pogledi, novi svjetovi uvijek iznova potiču njegovu energiju. Ali novi put, kojim je pošao Šilović, ima svoju polaznu tačku u dosadanjoj njegovoj djelatnosti. Stoji u uskoj vezi s njom. Mislimo na socijalno-karitativni rad. Kao iskusnomu kriminalistu nije mu ostala tajna, da djelatnost, koja nastaje realizovanjem propisa kaznenoga prava, nekako u pogledu ekonomije socijalnih sila ne izlazi osobito pozitivna, uspješna. Ona se sastoji u zadnjem redu u prolaznom ili trajnom izlučivanju nekoga broja osoba, koje možda ne bi trebale da predočuju društveni minus. Kako bi mogli ukloniti ovaj stalni gubitak? I pravo spada medju odgojna sredstva društva: kazneno pravo stupa obično u akciju, da vrši odgojnu funkciju, kada su sva druga odgojna sredstva zatajila. U tom pogledu je ono »ultima ratio« društva. Kako ono vrši ovu funkciju? Danas možemo samo teško zamisliti suca ili kaznionič-koga namještenika kao uspješnoga individualnoga odgojitelja. Ne bi li pošlo za rukom stvoriti situaciju, u kojoj bi ova odgojna funkcija kaznenoga prava postala suvišna ili bi bar redje došla do primjene? Vidimo, da se radi o zadaći, koja direktno slijedi iz one tvrdnje, da pravne pojave treba shvatiti na isti način kao i prirodne Treba pronaći uzroke zločina, utvrditi zakone zločina, pa onda nastojati, da se zločin ukloni. Tako bi onda kazneno pravo postalo suvišno. Ali u tom smjeru ne treba ići tako daleko. Može se jačanje odgojne funkcije društva smatrati kao sredstvo za ekonomiziranje društvenih sila. Zločina će biti uvijek, kazneno pravo će kao zadnje sredstvo svoju dvojbenu odgojnu zadaću vršiti uvijek, ali se mora nastojati, da samo za druga sredstva nepristupačne osobe dodju pod udar njegovih propisa. A tu svrhu se može postići jačanjem i proši-rivanjem drugih odgojnih sredstava. Treba odgajati i one, koji redovnim tokom dogadjaja ne bi došli u dodir sa odgojnim sredstvima države. Od prevencije povodom zločina treba preći na prevenciju bez obzira na zločin. Radi se na oko samo o jednom koraku, ali ovaj korak nas vodi u posve drugi svijet. Kazneno pravo sa svojim uslovima i garancijama za pojedinca ostaje po strani, i pred nama se otvara široko polje slobodne djelatnosti. Sa područja kaznenoga prava prelazimo na polje administra-cije. Ali ima nešta, što veže ove inače tako različne djelatnosti. A to je pojam pravednosti. Živa socijalna savjest može u psihološkom pogledu služiti kao motiv, kao tumač za promjenu taktike. Cilj je ostao isti — od-gajanje društva — samo polazna tačka je druga.

Radovi čisto pravnog smjera.

Značajno je, da medju Šilovićeve prve radove spada prijevod djela Cezara Beccarije: O zločinima i kaznama (1889.). Djelo, koje prije više od sto godina napisano »vrši nesmiljenu kritiku na kaznenom pravu i po-stupku, kakovi su onda bili. Prijevod ovoga djela znači program. Ono otvara krizu kaznenoga prava, koja nije još ni danas riješena. Zapravo se radi o početku novoga razdoblja u povijesti kaznenoga prava. Zanim-ljivo bi bilo ispitati, da li kod svih onih beskrajnih rasprava, kod borbe škola, koja se još i danas nastavlja, dolazi u pitanje kazneno pravo kao cjelina, kao sistem norama ili možda se čitava prepirka kreće samo oko pri-rode kazne, oko sredstva, kojim se kažnjava. Čitava na ime prepirka izme-dju zastupnika apsolutne i relativne prirode kazne bi bila iluzorna, kada bi se

Digitized by Google

pokazalo, da današnja sredstva kazne i ne mogu da posluže bilo generalnim bilo specijalnim svrhama. Da krvave kazne ne mogu da posluže kao pravna odgojna sredstva, i tom su danas računi zaključeni. Ali možda, da taj značaj nema ni kazan slobode, koja danas dominira. Može biti, da je kultura danas pošla već tako daleko, da je kazna slobode kao odgojno sredstvo mase i pojedinca izgubila snagu da djeluje? Teorije prevencije morale bi u prvom redu da stvore nov sistem kazna, pa onda bi vidjeli, da li je prevencija vršena po kaznenom pravu uopće moguća. Da smo pošli putem, koji nam je pokazao Beccaria, putem humanizma i kulture, valjda bi ovo pitanje već bilo riješeno. Što nam koristi nabaciti pitanje svrhe kod kazne, kada danas nemamo sredstva, da koju razumnu specijalnu svrhu u istinu polučimo? A na drugoj strani, kako se može zamisliti pravni institut bez svrhe?

Da je za kratkotrajnu kazan slobode već nastupio suton, o tom je teško dvojiti. Do toga uvjerenja došao je Šilović već odavna. Još godine 1910. izašla je njegova studija o uvjetnoj osudi. Studija sadržava iscrpiv prikaz ovoga instituta. Prikazani su razlozi, koji govore za uvodjenje uvjetnog sudjenja, i onda način, kako se provadja to sudjenje u državama, koje su ovo sudjenje poznavale do god. 1910. Njegovoj inicijativi se ima zahvaliti, što je god. 1916. uvjetno sudjenje u Hrvatskoj uvedeno. Svatko, koji je kod nas i kroz najkraće vrijeme bio kazneni sudac, znat će cijeniti vrijednost ovoga instituta. Ne samo da je time — i ako u nedostatnoj mjeri — izlučena bezsmislena kratkotrajna kazna slobode, nego se tu vodi račun o vanrednoj osjetljivosti seljačkoga i gradjanskoga svijeta za kazan slobode, o siromaštvu širih slojeva i o materijalnoj ovisnosti radništva, za koje i kratkotrajna kazan slobode znači obično i gubitak mjesta. Ova studija zamišljena je kao početak serije radova za reformu hrvatskoga kaznenoga zakona. Ali i mnogi drugi radovi prof. Šilovića — raniji i kasniji — služe u stvari istoj svrsi. Tu moramo da spomenemo »Nužnu obranu« (1889.); ova solidno pisana rasprava prikazuje u glavnom stanje literature o tom pitanju u vrijeme, kada je rasprava izašla. Ovamo spada i rasprava: »Sloboda volje i kazneno pravo« (1898.). I kod ove rasprave pokazao se je ispravni kaznenopravni pogled autora. Ali dok se sa njegovom konkluziiom slažemo, moramo priznati, da nas njegovi razlozi ne mogu uvjeriti kako bi čovjek mogao biti »relativno« slobodan? Jedino na osnovu kompromisa. Rezultat je posljedica kolebanja izmedju naučnih metoda. Sa stajališta prirodnih nauka čovjek je bezuvjetno determiniran bez obzira na to, da li se determinovanost u svakom konkretnom slučaju može dokazati. Sa gledišta duševnih ili kulturnih nauka, koje promatraju čovjeka kao stvaraoca i nosioca vrednota, čovjek je slobodan, u koliko ovo svojstvo u tom slučaju uopće dolazi u pitanje. Zar će za nas vrijednost — recimo — Homera biti manja, kada ćemo znati, da je njegovo periferno i centralno živčevlje kao i čitava okolina bila takova, da je upravo morao da ispjeva Iliadu i Odiseju? Ili će vrijednost kojega razbojnika porasti, kada ćemo se uvjeriti, da je njegov zločin posljedica njegova neznanja i siromaštva? Vrijednost djela nerazlučiva je od vrijednosti čovjeka — u koliko je djelo uopće za nas shvatljivo — djela umobolnika nisu shvatljiva — i čim je nečija vrijednost za nas negativna on je odgovoran i kriv. Jer u svijetu kulturnih nauka postoji načelo, da se

Digitized by Google

postupa sa svakim po njegovoj vrijednosti. U koliko se želi svakako ostati kod opreke determinizam — indeterminizam ne preostaje nego paradoksalno rješenje M. E. Mayera, da je čovjek determiniran za indeterminizam. U stvari duhovita igra strpljivim riječima.

Njegovi radovi se ne bave samo pitanjem kazne i slobodne volje, on traži predmete za svoja razmatranja medju glavnim problemima kaznenopravne nauke. U raspravi: Kaznena odgovornost učitelja (1908.) dotiče se pitanja protupravnosti. Da li je sukladnost sa učinom isto što i protupravnost: i da li je bludnja, koja se odnosi na momenat, koji može ukinuti protupravnost, činjenična ili pravna? Ne bi se mogao složiti sa rezultatom autora, ali je i u ovom slučaju fundirao svoj zaključak. Samo nas iznenadjuje, da se pri tom nije baš nimalo obazirao na nauku v. Liszta o t. zv. materijalnoj protupravnosti! Baš ova nauka spada možda medju najoriginalnije ideje ovog učenjaka, koji doista nije oskudijevao idejama — Problem kauzaliteta ulazi u studiju :»Za koje posljedice svoga djela odgovara ozlediteli« (1909.). sa nedovršenim djelom se napose bavio u historijskoj raspravi: »Pokušaj u hrvatskom kaznenom pravu« (1910.). O dioništvu raspravlja u studiji »Čedomorstvo« (1907.). Mnogo je zadužio našu kaznenopravnu nauku svojom historijskom studijom »O razvoju krivnje u hrvatskom kaznenom pravu« (1912.). Studij o razvoju pojedinih problema kaznenoga prava u našoj pravnoj historiji od vanredne je važnosti za svaki zakonodavni rad. Samo na tai način moći ćemo osigurati neki kontinuitet u pravnom životu naroda. Strani zakoni — ma kako bili napredni — uhvatit će korijen u duši narodnoj samo onda, kada nam uspije povezati ih organički s onim pravnim momentima, koji se u toj duši već nalaze. Već u svojoj »Uvjetnoj osudi« učinio je Šilović ovaj institut za naše pravosudje mnogo prihvatljivijim, osvjetljujući ga primjerima iz judikature staroga Zagreba. Na vrijednosti ove upute ne može ništa promijeniti okolnost, da po našem shvaćanju nekoji od navedenih primjera ne dokazuju, da je u starom Zagrebu postojao institut sličan današnjoj uvjetnoj osudi, nego da je postojala mogućnost supstitucije pojedinih sredstava kazne u velikoj mjeri. Sve ove u cijelosti ili jednim dijelom historijske rasprave padaju baš u vrijeme, kada je na našem sveučilištu osnovana stolica za hrvatsku pravnu povijest. Bolji dokaz za potrebu ove stolice ne možemo zamisliti.

Uvidjajući, da izmedju nauke i prakse treba postojati što tijesniji odnos, držao je Šilović i potrebe judikature uvijek pred očima. Pouzdani zakonski tekstovi tumačeni riešenjima vrhovnih sudišta tvore uslov za uspješni razvoj nauke i prakse. Njegov »Kazneni zakon« i »Kazneni postupnik« izašli su već u mnogim izdanjima. I za proces pokazao je mnogo naučnog interesa. To dokazuje već njegovo sudjelovanje kod izdavanja »Tumača gradjanskom parbenom postupku« po A. Rušnovu (1894.). U tom smjeru ima i drugih radova na pr. »Privatni delikti po bosanskoj noveli« (1911.). Da na polju kaznenog procesa nema više radova posljedica je anomalija, da na našem sveučilištu postoji samo jedna stolica za materijalno i formalno kazneno pravo. A već jedna od ovih dviju disciplina zahtijeva čitavog čovjeka.

Digitized by Google

Medjunarodna kriminalistička udruga i v. Liszt.

Prije nego li započnemo sa prikazivanjem djela prof. Šilovića, koja po našoj razdiobi spadaju u drugu skupinu, u drugu fazu njegovog razvoja moramo uvažiti dvije činjenice. Njegov pristup »Medjunarodnoj kriminalističkoj udruzi« i prijateljstvo sa v. Lisztom. Franz (Eduard) v. Liszt bio je konačno profesor kaznenoga prava na berlinskom sveučilištu. U njemačkoj kaznenopravnoj literaturi zaprema posebno mjesto. Išao je vlastitim putem. Kao čovjek duhovit, pun novih ideja i uvijek spreman, da ih sprovede u život, bio je kao učenjak dogmatičar, a da mu dogme nisu nikada više vrijedile od istine, empiričar, koji je znao da zadaća duševnih nauka počinje zapravo ondje, gdje iskustvo prestaje. Stupao je na čelu svojih savremenika, uvijek u razmaku pred prvima. Zato je broj njegovih pristaša i prijatelja narasao tek nakon njegove smrti. Njegove revolucionarne ideje znale su često padati u velikoj udaljenosti od savremene zgrade kaznenopravne nauke i trebalo je mnogogodišnjeg rada, da ih se s njome poveže. S druge strane poznavao je dobro sve osjetljive strane svoje struke i znao je, da je i pravo samo jedno od mnogih socijalnih sredstava. Svaki pokušaj, da se ovo sredstvo prenapne, da se primijeni na pojave i područja, kojima nije doraslo, mora dovesti do katastrofe. Tako je ovaj rijetki čovjek otvarao nove vidike kaznenopravnoj nauci. Ali ni njemu nije uspijevalo, da uspostavi potreban sklad izmedju onih dviju struja u kaznenopravnoj nauci, izmedju kojih po našem mišljenju postoje metodološke razlike. Htio je kompromis, ali nauka je bez kompromisna, htio je reformirati tamo- gdje treba na novo zidati. Ali u smjeru kompromisa kretala se nekako ne samo kaznenopravna nauka koncem devetnaestoga i početkom dvadesetoga stoljeća, kao da je htjela što dalje odgoditi katastrofu, koja je onda ipak došla. — Nije čudo, da je ovakav čovjek i kao prijatelj morao znatno da upliviše na naučni razvoj profesora Šilovića. Ali — to moramo odmah da istaknemo — u pogledu kaznenopravne dogmatike nije primjetljiv gotovo nikakav upliv; tu je Šilović ostao vjeran ideologiji Janke i starijih njemačkih autora. Najjači upliv vršio je v. Liszt na Šilovića putem »Medjunarodne kriminalističke udruge«, koja je upravo i osnovana na Lisztovu inicijativu (1889.). Kako vidimo, pada osnutak ove udruge u vrijeme, kada je Šilović počeo naučno raditi. On je pristupio ovoj udruži od prilike god. 1894. Koji je bio program ove udruge? Nastojat ćemo ga prikazati sa nekoliko riječi. Ona je ostavljala po strani borbu škola kao posve teoretsku stvar i imala čisto praktičnu tendenciju, da naime postepeno transformuje pravo, koje važi, u smislu što potpunije adaptacije kazne njezinoj svrsi. — Svako kriminalno zakonodavstvo mora da nosi nacijonalnu notu, mora se priljubiti značaju države i naroda, kojemu je namijenjeno. Ali svako kriminalno zakonodavstvo ima naučnih osnova i nauka, koja će odrediti i utvrditi ove osnove, nije više nego li druge nauke smetana nacijonalnim granicama. Udruženje polazi sa stajališta, da onaj, koji želi suzbiti kriminalitet, treba da pozna kriminalitet. Udruženje želi da svraća pozornost na jedinstvo cjelokupnosti kaznenih nauka i zakonodavstva, kojemu su one baza. Kriminaliste moraju, da ispune svoju misiju, posvetiti jednaku požnju institucijama, koje služe odgoju i popravku, kaznenim zavodima, policijskom nadzoru i drugim analognim organizacijama. Stroga separacija re-

Digitized by Google

presije od prevencije, onoga, koji kažnjava od onoga, koji pobija zločin, je jedan od glavnih uzroka osrednjeg rezultata, što ga je polučio zakon u borbi protiv kriminaliteta. U članu II. pravila sadržana su osnovna načela ove udruge, kojima se mora saglasiti svaki član. Ta se načela kreću u okviru spomenutih ideja, i nisu zamišljeni kao neki »dekalog« nego kao baza za rad prema istaknutom cilju.

Ovaj program udruge uiedno je i karakteristika radova profesora Šilovića, koji po našoj razdiobi spadaju u drugu skupinu. Shvatljivo je, da je ovaj tako široki i obilni program privlačio ličnost tako željnu rada, kao što je Šilović. Pogotovu kada je udruga postavila sebi kao cilj izmiriti teoretske opreke praktičnim radom. Kao da je hipertrofija teoretskoga rada kriminalista bila zapreka, da se polući praktična svrha! Sve sile treba uložiti u smjeru, da se kazan prilagodi svrsi. Ovomu nastojanju bio bi zajamčen uspjeh, kada bi pitanje svrhe kazne stajalo van rasprave. Ali sva teoretiziranja odnose se baš na ovo pitanje. Primirje bi se moglo sastojati jedino u tom, da pitanje svrhe kazne predmnijevamo kao riješeno, pa da onda kaznu nastojimo približiti svrsi uopće. Pri tom se šutke dopušta, da za sada nije moguće rješenje pitanja svrhe, koje bi sve zadovoljavalo. Uspjeh bi se sastojao u tom, da se ona suvišna snaga, koja se dosada trošila na teoretiziranje, praktično upotrijebi. A i potrebno je, da se poveća kvantum snage, koji stoji na raspoloženju kriminalisti, jer je područje njegova rada postalo neizmjerivo. Njegov naučni dielokrug ne obuhvaća više samo kazneno pravo nego i eksperimentalnu psihologiju, psihopatologiju, nauku o odgoju, socijologiju, kriminalnu statistiku, nauku o identifikaciji i sistiranju zločinca, o kaznionicama i t. d. Veliko je pitanje, da li će za sve ove svrhe dostati kod teoretiziranja uštedjena snaga. Jer kriminalista mora da budesolidno spreman u svim ovim naukama i tehnikama, jer diletantizem treba svagdje ukloniti. Da mentalitet udruge pretpostavlja u istinu ovakovo u pravom smislu riječi svestrano znanje, proiziazi iz zadataka, koje postavlja. Medju osnovne zasade njezine spada razlika izmedju zločinca od navade i onoga od prigode. Ako se ovu razliku ne će da shvati kao dogmu, mora se ona naučno obrazložiti. Da li je dovoljno opetovanje ili se radi o stalnom, eksperimentalno dokučivom nutarnjem, značajnom momentu? Bit će, da se radi o nekom psihičnom vezu izmedju opetovanih djela, ali ni eksperimentalna psihologija, koja u današnjem stanju razvoja nije dorasla kompleksnim duševnim pojavama, ne može da dade besprikorno naučno rješenje. Pravnik bi još jedini mogao riješiti pitanje, kada bi »od navade« i »od prigode« značilo razne stepene zlobe, sadržane u značaju zločinca, stepen etičkoga defekta, jer ocjenjivanje djela spada u njegovu sferu; ali da li bi ova diferencijacija bila podesna baza za novi sistem, ponajmanje je dvojbeno. Medjutim »jedinstvo kaznenih nauka« — odbivši možda jedino čisto kazneno pravo — ne samo da nije u stanju, da nam dade besprikorno naučno rješenje po udruzi postavljenih problema nego traži od kriminaliste nešto što ne može dati. Ne mislimo sada na fizičnu nemogućnost svladati tolika područja, nepoželjna polipragmatija bila bi neminovna posljedica. Nego se radi tu o čisto duševnom momentu. Od kriminaliste se traži, da radi sa dvije metode. Sa onom prirodnih i onom duševnih nauka. Šta više »cjelokupnost kaznenih nauka« sastoji se većim dijelom iz prirodnih nauka.

Digitized by Google

Što bi bilo prirodnije, nego li da bi onda metoda prirodnih nauka mogla prevladati? Kriminalista bi svijet relevantnih pojava obradjivao pretežno u smjeru prirodnih nauka. Prirodne nauke promatraju pojave sa stajališta uzroka i učinka; sve pojave su za njih jednako vrijedne ili jednako bezvrijedne Duševne nauke polaze sa stajališta vrednota, one dijele pojave u pravedne i nepravedne, dobre i zle, lijepe i ružne, — u pojave, koje bi trebale, i pojave, koje ne bi trebale da budu. Koja bi bila posljedica, kada bi kriminalista relevantne pojave promatrao i sredjivao pretežno metodom prirodnih nauka? Momenat karakterističan za pravo — momenat vrednote, ocjenjivanja — ispao bi iz načina promatranja, dosljedno bi iz »cjelokupnosti kaznenih nauka« ispalo pravo, u ovom slučaju kazneno pravo. U najboljem slučaju igralo bi pravo posve sporednu ulogu; pravna metoda služila bi za obradjivanje ostatka pojava, koje se metodom prirodnih nauka ne mogu nikako obraditi. Radilo bi se o upoznavanju uzroka zločina, treba ukloniti uzroke, onda će nestati i učinka. Kada bi došli do spoznaje, da se uzroci zločina nalaze duboko u sadašnjem društvenom stanju, morali bi dosljedno nastojati, da ovo društveno stanje zamijenimo drugim. Time bi -- bar u teoriji -- polučili, da zločina u današnjoj formi nestane, ali ne bi imali nikakovih jamstva, da ne će i u novom društvenom stanju biti zločina. Pravo bi igralo posve sporednu ulogu; ono bi bilo samo sredstvo za odstranjivanje uzroka zločina; čim bi to bilo postignuto, gubi svaki smisao. Ono bi bilo potrebno za prijelaz iz jednog stanja u drugo, a onda bi — kako se čini — postalo suvišno.

Jedinstvo i granice kaznenog prava.

Kriminalista bi — u tezi — imao da radi sa dvije metode. Zahtjev nepoznat na ikojem drugom naučnom području. Neostvariv i sa čovječanskoga stajališta. Naučni rad imade ujedno kao prirodnu posljedicu i neko posebno naziranje na svijet. Naziranje na svijet čovjeka, koji se služi metodom prirodnih nauka, znatno će se razlikovati od naziranja na svijet čovjeka, koji sa kulturnoga stajališta posmatra pojave. Mnogošta, što će za prvoga biti» prirodno«, ovaj drugi će promatrati sa gledišta, da ne bi trebalo da bude. I sada se traži od kriminaliste, da uspješno djeluje sa dva naziranja? — Time ne ćemo kazati, da nauke, koje tvore »cjelokupnost kaznenih nauka« nisu svaka za sebe vrlo potrebne. Samo poričemo kakovo posebno jedinstvo. Zločin i kazna su pojave, koje treba posmatrati sa svih gledišta, koja obećavaju kakovu socijalnu korist. Nema gotovo pojave, koje ne bi mogli posmatrati sa nekoliko stajališta i sa nekoliko metoda i svaki od ovih raznih načina promatranja pridonaša nešto shvaćanju pojave. Ali za svaku pojavu postoji jedan način posmatranja, koji nam ju najviše približuje. Svaka pojava ima svoj posebni značaj, koji upravo iziskuje neku metodu promatranja. Tako je za nas pravna metoda specifična metoda za shvaćanje pojava zločina i kazne. Svaki drugi način može biti samo sporedan. »Jedinstvo cjelokupnosti kaznenih nauka« postoji samo u toliko, u koliko postoji jedinstvo svih nauka uopće. Jedna nauka upućena je na drugu, ali svaka ima samostalan cilj. Pojmovi zločina i kazne za nas su kulturni pojmovi i samo nauka kaznenoga prava može nas s njima upoznati u njihovoj specifičnoj egzistenciji.

Digitized by Google

Sa toga stajališta nauka kaznenoga prava predočuje »jedinstvo cjelokupnosti kaznenih nauka«.

Ali ni onda, kada bi nastojali ostvariti program udruge tako, da jedinstvo cjelokupnosti kaznenih nauka ne bude u konkretnom slučaju predočeno u jednom nosiocu, nego da nam svaku od onih mnogobrojnih nauka i tehnika predstavi drugi čovjek, ne bi došli do rezultata, koji zadovoljava. Nestalo bi jedinstva radnje u kaznenom procesu. Kao lica, koja vode proces, pojavili bi se kraj pravnika-suca još i psiholog, psihopatolog, pedagog i t. d. Sukobi mišljenja kod tako razno orientiranih ravnopravnih osoba bi bili neizbježivi. Ili bi bila tako ugrožena svrha procesa, ili bi jednoj osobi morali dati pravo, da odlučuje. U koliko bi ova osoba bila pravnik, značilo bi to, da se ostalo od prilike pri sadašnjem stanju; kada bi ova osoba bila nepravni stručnjak, značilo bi to revolucijonarno djelo i konac kaznenoga prava. Bez dvojbe mora svaka konzekventna primjena načela udruge dovesti do radikalne promjene sadašnjega društvenoga stanja. Zato je i Ferrijeva osnova kaznenog zakona iz godine 1921. u Italiji zabačena, u Rusiji pomno proučena, ali samo djelimice prihvaćena, a njezin autor je otišao medju fašiste. Jer sve one zamjerke, koje radikalni pristaše udruge čine kaznenom pravu, potiču odatle, što od njega nešto traže, što im ono ne može dati. Svrha je kaznenoga prava ocjenjivanje djela a indirektno i lica, koja su ta djela počinila. Ova svrha je stalna i nepromjenljiva. Kazan je izražaj za nepovoljnu ocjenu kaznenoga prava, koja će djela povoljno a koja djela nepovoljno ocijeniti, i u čemu će se sastojati kazan, kako će se kažnjavati, to je pitanje, na koje može da odgovori jedino cjelokupnost kulturnih nauka. Za pravnika je u nepovoljnoj ocjeni djela zapravo sadržana već i kazan. Sud o bezvrijednosti djela jest i osuda. Da li će zločinac nakon osude biti predan krvniku, zatvoren u tamnicu ili otpušten sa opomenom, da ne griješi više, to pitanje ima riješiti cjelokupnost kulturnih nauka. Nije slučaj, da sudac ne upliviše na ovršivanje kazne, ovaj momenat se kaznenoga prava više ne tiče. Kazneno pravo ne može nikoga ni popraviti ni pokvariti, ono prosto ocijenjuje djela. U tom smislu bi kazneno pravo mogli porediti sa aparatom za mjerenje socijalnoga tlaka. Skup svih ocjena u konkretnom društvu kroz konkretno vrijeme prikazuje ocjenu konkretnoga društva. Čim će kazalo negativnih vrednota stajati više, tim će vrijednost odnosnoga društva biti niža. Kako bi mogli kriviti aparat, kada rezultat ne bi bio povoljan?

Propagandistički rad i Uzroci zločina.

Djelatnost Josipa Šilovića pod dojmom ideja »Medjunarodne udruge« razvijala se u dva smjera. U smjeru vlastitoga stručnog rada i u smjeru propagandističkom. On spada medju one rijetke ljude kod nas, koji su uvidjeli važnost propagande. Propagirati vlastite a i tudje ideje, koje su spoznate kao ispravne, baš je tako socijalno važno kao i ove ideje same. U okolini, koja naginje pasivitetu, ovakove ličnosti upravo vrše funkciju socijalne savjesti. To su lučonoše »cursores, qui vitae lampada trahunt«. Neumorni rad Šilovića u tom pogledu ne možemo dosta cijeniti. Kao revni član prisustvovao je mnogim kongresima udruge i informirao našu javnost o svim važnijim raspravama i zaključcima, a internacijo-

Digitized by Google

nalnu javnost o svim važnijim pojavama na području hrvatskog kaznenog prava. Ovamo možemo da brojimo njegove radove: Medjunarodna kriminalistička udruga (1895.), Gesetzgebung und Literatur des Strafrechts in Kroatien (1897.), Zwangserziehung Minderjähriger in Kroatien (1902.), Ruski preventivni i kazneni zavodi (1902.), Deveti opći kongres medjunarodne kriminalističke udruge (1904.), Deseti opći kongres medjunarodne kriminalističke udruge (1907.), Pogibeljan zločinac. — Medjunarodno uredjenje izručbe zločinaca (1912.), Die bedingte Verurteilung in Kroatien (1914.), Društvena obrana protiv pogibeljnih zločinaca. — Reforma nauke o pomoćnim znanostima kaznenog prava (1915.). U ovu kategoriju spadaju i njegovi radovi za »Jahrbuch der internationalen Vereinigung für vergleichende Rechtswissenschaft und Volkswirtschaftslehre«. U ovm godišnjaku izvješćivao je kroz godine 1896., 1897., 1898. i 1904., 1906.—1909. i 1910. o zakonodavnom radu i o pravnoj literaturi u Hrvatskoj.

Od samostalnih radova, koji su posljedica ideologije »Medjunarodne udruge« spomenuti nam je u prvom redu knjigu: Uzroci zločina (1913.). U knjizi prikazuju se na lako shvatljivi način glavni uzroci zločina. Najprije društveni (pijanstvo, godišnje doba, grad, selo, zanimanje, prostitucija, gospodarsko i društveno stanje), pa onda lični (porod i odgoj, naobrazba, životne dobi, spol, obiteljske prilike, tjelesne i duševne osebine zločinca). Djelo se kreće u smjeru poznatih radova E. Ferria i G. Aschaffenburga. Kako je djelo prvo i dosada jedino ove vrsti u našoj literaturi, kako svoj predmet obradjuje iscrpljivo i sistematski, kako je namijenjeno široj publici, — izdala ga je »Matica hrvatska«, — nema dvojbe da ispunjuje prazninu i da je postiglo svrhu, za kojom je išlo: zainteresovati javnost za borbu protiv zločina. Ali razotkrivanje uzroka zločina namiće dužnosti a spojeno je i s nekim rizikom. Kada se metodom prirodnih nauka — strogo kauzalno — promatra pojava zločina, ne možemo opravdati okolnost, da kod neke pojave stanemo i ovu onda označimo kao uzrok zločina. Cilj našeg istraživanja jest, da poznavjući uzroke zločina zapriječimo zločin. A to će uspjeti, kada uklonimo uzroke. Da to postignemo, potrebno je upoznati uzroke uzroka itd. Kada uspije utvrditi obiteljske prilike kao jedan od uzroka zločina, koja korist od toga, kada bi sada kod ovog otkrića stali? Kada smo već jednom pošli ovim smjerom moramo ići do kraja. I konačno ćemo sve one po autoru navedene uzroke — i socijalne i individualne — svesti na neke organizacije ljudi i način, kako su organizovani ti ljudi, bit će zadnji uzrok — u koliko se budemo ograničili na ovaj svijet. I individualne uzroke apsorbovat će socijalni, jer priroda poznaje samo genus a ne individuum. Pri tom će nam se neminovno potkrasti jedna pogrješka. Polazna točka bio je zločin, zao čin, čin, koji smo ocijenili nepovoljno. Ovu nepovoljnu ocjenu prenijet ćemo i na prvi uzrok, pa onda sve dalje, do zadnjeg uzroka. I ovaj način organizacije, saradnje ljudi ocijenit ćemo konačno nepovoljno. Pogrješka se sastoji u tom, što prirodno promatranje pojava ne poznaje pojma vrijednosti. Ono nam pokazuje samo, što jest, i ide zatim, da nam tumači pojave pronalaženjem uvijek novih uzroka. Kada uvlačimo pojam vrijednosti u kauzalno promatranje, doći ćemo do tačke, kada ćemo željeti, da on, što jest, ne bude, odnosno da bude drugačije. Naći ćemo se pred ne-

Digitized by Google

mogućom zadaćom. Uzročno promatranje je nužno, uzrok i učinak vezani su momentom nužnosti, a mi ćemo se sada naći pred konstatacijom, da najednom želimo, da ono, što smo pronašli kao nužno, bude drugačije. Logična posljedica ove pogrješke jest, da moramo svakako nastojati da sadašnji način organizacije ljudi promijenimo, ili zamijenimo drugim. Tim bi putem došli do zaključka, da uzroci zločina leže u formi društvene organizacije, — do tvrdnje, koju jednako uporno zastupaju i Quetelet i Buharin. To je stajalište pozitivizma i materijalizma. Kako se sadašnje društveno stanje ogledava u zakonima, kako ovo stanje treba na svaki način promijeniti — da se za sva vremena ukloni zločin — to bi konačno došli do zaključka, da zločin treba pobijati ma i zločinom.

Kako smo rekli za nas je ovaj način mišljenja pogrješan. Pojam prava — i kaznenog za nas je pojam vrijednosni, aksiološki. On nam pokazuje sistem društvenih vrijednosti. Vrijednosti ostaju nepromijenjene i onda, kada se dešavaju bezvrijedna djela (zločini). Kauzalno promatranje za ovaj sistem vrijednosti ne dolazi uopće u obzir, ono predočuje drugi svijet, koji je bez važnosti. Ali kauzalno promatranje može imati posljedica, da se u nama porodi želja, da nešto bude odnosno ne bude, i u koliko ova želja bude priznata kao kulturna činjenica, kao kulturna vrednota, ulazi u ovaj drugi sistem, koji može da bude i pravan. Kada na pr. konstatujemo, da je pijanstvo važan uzrok zločina, to ova konstatacija pravo ni malo ne tangira. Kazneno pravo osudjivat će zločince pijanice — izuzevši potpuno pijane — baš tako, kao što je to i dosada radilo. Ali kada bi se u društvu javio — najprije možda moralni — zahtjev: »ne uživaj sredstva, koja opijaju«, onda će doskora i pravo morati da zauzme stav i uvrstit će pijanstvo i sve radnje, koje ovo direktno ili indirektno podupire, medju bezvrijedna djela. Samo ovim putem možemo doći do djelimičnih — ali zato ostvarivih — zadaća i možemo iščekivati porast društvenih vrednota. Dašto da ćemo ovu uvidjavnost platiti jednom ilu-zijom. Pojam vrijednosti pretpostavlja pojam bezvrijednosti; zločin na taj način ne ćemo nikada posve ukloniti, ali zato i ne ćemo nikada doći u položaj, da odstranjujemo zločin uz rizik kulture.

I u ovom slučaju moramo se diviti vanrednom socijalnom — u prvom redu pravnom — instinktu Josipa Šilovića. Stojeći pod uplivom pozitivne škole i ideologije medjunarodne kriminalističke udruge — pod ovim uplivom stajala je u ono vrijeme gotovo čitava Evropa — napisao je knjigu: Uzroci zločina. Ali njegovo prikazivanje samo je na oko kauzalno. On promatra zločin kao prirodnu pojavu, samo u koliko stoji pod dojmom predšasnika, koji su pisali u istom smjeru. Ali uz to je njegovo prikazivanje popraćeno sa toliko sentimenta, da ovaj upravo onemogućuje, da se djelo shvati kao prirodopis zločinca. Svi oni uzroci izlaze kao zahtjevi, da ne bi trebali da budu. Uslijed toga ovo djelo izlazi kao najbolja ilustracija onoga za Šilovića tako tipičnog kolebanja izmedju dviju metoda. A i želja za racionalizacijom života probija ovdje najsnažnije. Ovo djelo prikazuje upravo skretnicu u njegovom životu. Od socijalne teorije prelazi pomalo socijalnoj praksi. Uopće je za njega teoretski rad samo spremanje za praktični rad. Pa dok je time u jednu ruku sam postavio granice teoretskomu radu, to mu na drugoj strani praksa služi kao mjerilo za teoriju. Teorija vrijedi za njega, koliko se može sprovesti u

Digitized by Google

praksu. Tako »Uzroci zločina« u ovom smislu predstavljaju za njega radni program. A ostvarenje ovoga programa vodilo ga konačno van područja pravne nauke.

Prvi sistem kaznenog prava u hrvatskoj literaturi.

U drugu skupinu radova profesora Šilovića spada i njegovo glavno i najvažnije djelo, njegov udžbenik kaznenoga prava. U našoj kaznenopravnoj i pravnoj literaturi uopće zaprema ova knjiga posebno mjesto. To je prvi sistem kaznenoga prava u hrvatskoj kaznenopravnoj literaturi. U srpskoj literaturi izašla je »Teorija kaznenog prava« Jovana Avakumovića već prije kojih pedeset godina; godine 1910. štampani su »Osnovi krivačnog prava« odličnog beogradskog sveučilišnog profesora Tome Živanovića, dok je u hrvatskoj literaturi postojala osjetljiva praznina. Godine 1920. izašlo je »Kazneno pravo« Josipa Šilovića. Historija ove knjige dosta je interesantna. Već godine 1893. — dakle u vrijeme, kada je Šilović došao na sveučilište — priredio je prijevod udžbenika poznatoga profesora kaznenoga prava K. Janke. Ovaj priudešeni prijevod izdao je on onda u još četiri izdanja (god. 1902., 1905., 1908. i 1913.) sa uvijek novim dopunama. Uz to su postojala i njegova litografirana predavanja od godine 1907., koja su godine 1918. bila štampana. Trebalo je samo nadopune Jankine knjige i štampana predavanja sistematski srediti i knjiga je bila gotova. Ovu pojavu, da se iz jednoga sistema putem prevodjenja ili novih izdanja razvija novo djelo, ovaj posebni način simbioze dvaju autora, nalazimo često u pravnoj literaturi. Spomenut ću samo primjer Rulf--grof Gleispach u literaturi austrijskoga kaznenog postupka. Rasporedjaj materijala (sistem) preuzeo je Šilović od Janke. Prirodno je, da opažamo još i drugih čestih tragova njemačkog autora u ovoj knjizi. Kad čitamo razne udžbenike kaznenoa prava, odmah zapažamo, da je neki postotak materijala svima jednak. Rijetko ima koji autor, koji bi na vlastiti način uspio da prikaže sve pojmove kaznenoga prava. Ma da je nauka kaznenoga prava mlada, ipak joj je uspjelo, da neke kaznenopravne pojmove ustali. Ovi pojmovi malo će diferirati u svim sistemima. Ne možemo dakle nikako prigovoriti radu prof. Šilovića s razloga, što je ovakove pojmove, koji predočuju u neku ruku zajedničko dobro kaznenopravne nauke, preuzeo u svoj udžbenik. Što je konačno udžbenik drugo, nego li prorez kroz koju nauku u nekom času? Tu i tamo pridonosi tkogod koju novu misao, i u koliko se ova pokaže kao ispravna, uvećava se njome ono zajedničko dobro. Bilo bi pravo čudo, da je prvi sistematski rad na području naše kaznenopravne literature bio skroz originalan. Trebalo je najprije uravnati put, kojim se polazi cilju. Ali bez dvojbe je knjiga profesora Šilovića posve individualan rad. Tko ne bi poznavao autora, mogao bi si lako stvoriti ispravnu sliku o njegovoj naučnoj ličnosti, pročitavši njegovu knjigu. Jer i ova knjiga nosi — možda u najvećoj mieri — sve one karakteristike radova, koje smo uvrstiti u drugu skupinu. Pisac polazi gotovo od kompromisa do kompromisa. Mogli bismo kazati, da je knjizi već po načinu njezina postanka bio odredjen ovaj udes. Jer kadgod bi se nazori autora razlikovali od onih pisca, čije djelo predočuje bazu udžbenika, bio je jedini mogući izlaz kompromis, jer bi svako drugo rješenje uzdrmalo jedinstvenost djela. Tako je na pr. Janka deter-

Digitized by Google

minista, Šilović — u duši — indeterminista; rezultat, »relativni« indeterminizam pisca, koji se sastoji u kompromisu izmedju etike i psihologije, dviju nauka, od kojih svaka radi drugom metodom. Uslijed ovih kompromisa, koje zapažamo kod mnogih osnovnih pojmova, izlaze ovi pojmovi nedovoljno precizni. I smisao Šilovića za život, za pojedinost, za iracijonalnost često ide na štetu preciznosti. Naučno prikazivanje prelazi često u pripovijedanje, što nije nikako u interesu stvari. Prikazivanje mu se znade i suviše udaljiti od ideologije kaznenoga zakona, tako da je — napose za studente i početnika u praksi — teško uspostaviti vezu izmedju zakona i udžbenika. I u tehničkom pogledu ima dosta prigovora. Nije već vanjskom formom učinjena nikakova graduacija u važnosti pojedinih prikazanih pojmova. Onaj, koji se služi udžbenikom, morao bi već okom razabrati, što je važnije, a što manje važno. U tom pogledu je udžbenik v. Lisztov upravo savršen.

Unatoč svih ovih nedostataka u dogmatskom i formalnom pogledu znači knjiga profesora Šilovića upravo važno djelo u našoj kaznenopravnoj literaturi. Za hrvatsku nauku kaznenoga prava datum, kada je knjiga izašla, jest ujedno početak novoga vremena za proučavanje ove materije. A radi veza, koje postoje izmedju kaznenopravne nauke — kako smo vidjeli — i mnogih drugih naučnih područja, pokazuje se proučavanje ovog dijela pravne nauke kao osobito važno. Svakako je jedno stalno. Nijedan sistematski obradjivač kaznenopravne nauke u nas ne će moći — u koliko će mu biti stalo do potpunosti rada — da prelazi preko radova, a napose preko »kaznenog prava« Josipa Šilovića.

Zaštitne mjere za mladež.

Već smo spomenuli tijesnu vezu, koja kod Šilovića postoji izmedju teorije i prakse. Čim bi se dovinuo dostatne spoznaje na nekom području kaznenopravne nauke, odmah bi nastojao, da stečeno znanje putem zakonodavnoga rada iskoristi za cjelokupnost. U autonomnoj Hrvatskoj od početka dvadesetoga stoljeća na polju zakonodavnoga rada u struci kaznenoga prava nema slučaja, da on ne bi bar odlučno saradjivao. Većina svih zakona stvorena je njegovom inicijativom i plod je njegovog rada. Upoznali smo se s njegovim uspješnim nastojanjem, da sprovede u život institut uvjetnoga sudjenja. Ali zakonom od 26. kolovoza 1916. o uvjetnom sudjenju nije iscrpljeno njegovo blagotvorno nastojanje oko humaniziranja kaznenoga prava. Sve jače javlja se kod njega spoznaja, da kazna slobode nije ono svemoćno sredstvo, kakovim se ona još i danas posmatra. Svakako ima zločinaca, kod kojih njezina primjena društvu više škodi nego li koristi. Ovamo spadaju u prvom redu mladjahna lica. Potrebno je s toga, da se uvede poseban postupak sa mladjahnim delinkventima, kako bi ih se lišilo slobode samo u iznimnim slučajevima, a i onda ovršivanje ove mjere udesilo tako, da bar ne pretrpe oni — a i društvo — nepopravljive štete. Prije naredbe od 13. prosinca 1918. o kažnjavanju i zaštićivanju mladeži bio je kod nas postupak sa zločinačkom mladeži sredovječan. U stvari nema razlike u postupku, kada se dijete ili mladjahno lice radi zločina zatvara u tamnicu zajedno sa odraslim licima, nego li kada se zatvaraju u tamnicu duševno bolesni. Osim toga kod ovih lica postoji vjerojatnost popravka, pa je zato zahtjev praved-

Digitized by Google

nosti, da ih se izluči iz kaznenoga prava. Popravnu tendenciju današnje kazne prihvatit ćemo samo sa znatnom dozom skepse, ali da se posebnim mjerama može polučiti popravak mladiahnih zločinaca, je činjenica, koja stoji van rasprave. Značajno je, da se ovaj cilj može postići samo eliminiranjem kazne. Kod propagovanja posebnog postupka sa mladeži postupao je Šilović tim slobodnije i energičnije, što je znao, da se nalazi u potpunom suglasju i sa načelima »Medjunarodne kriminalističke udruge« i sa idejama svoga prijatelja v. Liszta.

I zakonu o zaštićivanju mladeži mogli bi štošta prigovoriti. Najvažniji prigovor bio bi, što je ovaj zakon zatekao naše društvo a i naše pravosudje posve nespremne. A ipak je ostvarenje ovoga zakona moguće samo u tijesnoj saradnji sa društvom. Naše društvo mora nekako istom urasti u široku koncepciju, koju predočuje zakonsko zaštićivanje mladeži. Ali konačno je ipak bolje ići dva koraka pred socijalnim kapacitetom naroda, nego li zaostati za njim za jedan korak. I ako će kroz neko vrijeme mnogi propisi zakona ostati na papiru, ipak ima više nade, da će se ostvarati, nego li kada zakona uopće ne bi bilo. O neophodnoj socijalnoj inicijativi za realizovanje ovoga zakona nije Šilović nikada dvojio. U ovoj potrebi naći ćemo jedan od razloga za njegov opširan rad na polju skrbi za mladež. Baš kao što je živahnim literarnim radom spremao teren za zakon, tako je odlučno saradjivao, kad se radilo o njegovoj provedbi. U ovom smjeru nalazimo radove: Zapuštena i zločinačka mladež (1900.), Liga za zaštitu zapuštene djece (1911.), Socijalna skrb za djecu (1915.), Zaštita ratne siročadi u Ugarskoj i Austriji (1916.) i Mladenački sudovi (1918.). I u novim prilikama u novoj državi Šilović aktivno saradjuje kod zakonodavnih radova. Kako nam medjutim nije poznato, koje dijelove projekta kaznenoga zakona od godine 1922. je on izradio i kako kod ovakovih radova često kompromisi prikazuju jedinu mogućnost za uspješan rad, to nismo u stanju dati ispravnu sliku njegovog rada u ovom pogledu. Sa kodifikatornim radom stoje u vezi njegovi radovi: Izvršenje kazni slobode u Engleskoj (1926.) i Prikaz najglavnijih pitanja općega dijela naše i češkoslovačke osnove kaznenoga zakona (1926.).

Karitativni rad.

Tako bi u kratko bili iscrpili radove profesora Šilovića, koji spadaju po našoj razdiobi u drugu skupinu; koji predstavljaju drugu fazu njegova razvoja. Time smo ujedno prikazali i čitav njegov rad na teoriji i praksi kaznenoga prava. Jer onaj njegov rad, koji smo uvrstili u treću skupinu, ne odnosi se direktno na kazneno pravo. Ali kako on stoje u uzročnoj vezi sa čitavom njegovom djelatnosti kao kaznenopravnog učenjaka, ostala bi naša slika nepotpuna, kada ne bi i na ovu stranu djelatnosti te mnogostrane ličnosti bacili bar pogled. Da li se gest Josipa Šilovića, kojim je sa područja kaznenopravne nauke prešao na polje karitativno, napose na ono skrbi za mladež ima shvatiti kao rezignaciju ili možda kao još i snažniju novu afirmaciju? Kada se kazneno pravo shvaća sa stajališta čiste specijalne prevencije i posebno naglašava njegovu odgojnu zadaću — kako to čini M. Liepmann — onda u ovom gestu ima mnogo resignacije. Jer kazna i njezino ovršivanje ne će nikada biti odgojna institucija u onom smislu, i u onom intenzitetu, u kojem su to porodica, škola, religijozne i njima slične etičke institucije. Kazna dolazi do primjene istom

Digitized by Google

onda, kada su se ove institucije pokazale kao bezuspješne. Pa kad ove institucije, koje tako svestrano i duboko zahvaćaju ličnost pojedinca, nisu imale uspjeha, kako će to uspjeti kazni? Supstrat, koji za kaznu dolazi u obzir, predočuje nekako materijal, koji je tako opor, da se redovnim sredstvima društva nije mogao obraditi. Koliko li ima izgleda, da ćemo kod takovoga materijala polučiti uspjeh? Pogotovo, kada iz djelokruga kazne izlučimo mladjalna lica. Ne bi li bilo zgodnije, da našu odgojnu djelatnost koncentriramo i pojačamo na mjestu i u času, kada bi još uporabu kazne mogli isključiti ili bar umanjiti? Treba reformirati odgojni sistem društva intenzivno i ekstenzivno, onda ćemo i dubioznu odgojnu funkciju kazne stegnuti na minimum. Treba umanjiti vrelo griješaka u odgojnom mehanizmu društva, pa će i kazna biti spojena sa manjim socijalnim riskom i udovoljiti bolje svojoj svrsi. Jer čim je manji broj slučajeva, kada se ona primjenjuje, tim je manji i broj slučajeva, u kojima se ne postizava svrha. Pa umjesto da se odgojnim — administrativnim — mjerama iza zločina preopterećuje suca i proširuje djelokrug kaznenoga prava, suzuje se svrsishodnim administrativnim mjerama prije zločina mogućnost primjene kaznenoga prava. U ovom smislu ima da se shvati promjena socijalnoga fronta po profesoru Šiloviću. Kao oštar posmatrač života uočio je brzo tačku, na kojoj je potreban energičan rad, koji obećaje mnogo uspjeha. Kao praktičar i štediša, poznavajući zakon ekonomičnosti sila, došao je brzo do uvidjavnosti, da je onaj rad najbolji, koji sa najmanjim uloškom energije postizava cilj. A za koji rad bi to više vrijedilo, nego li za onaj, koji odgojem hoće da kazan stegne u najnužniju granicu? Kada će skrb za mladež — i za odrasle — postati društvenim aksiomom, onda će beskonačne rasprave o načinu ovršivanja kazne mnogo izgubiti od svoje važnosti. I ova treća faza u razvoju profesora Šilovića obilježena je brojnim radovima. Spomenut ćemo samo ove: Karitativni rad za vrijeme rata (1915.), Skrb za porodice vojnika palih u ratu (1916.), Socijalna skrb za porodice i siročad hrvatskih ratnika (1917.). Vanbračna djeca (1922.) i Zaštita djece (1922.).

*

Istinitost, ispravnost zadnji su ciljevi svakoga potpunog čovjeka. A što pokreće čovjeka u smjeru tih vječnih ciljeva? Nauka mu pruža samo sredstva, da se tim ciljevima približi. Nauka je metoda. A pokretnu snagu čovjeku daje savjest. Savjest je vodič na putu cilju. Tako možemo shvatiti riječi Emila Laska, da iza nauke stoji savjest. — »Hinter dem Wissen steht das Gewissen«. — Naučni rad predočuje naše dugovanje prema cjelokupnosti, a mirna savjest jedini je neprijeporni posjed pojedinca. Samo kada stranica savjesti u knjizi života pokazuje suvišak, može se da govori o aktivnom životu, koji nije sproveden uzalud, jer je odbacio neprolazni dobit za cjelinu.

*

To su misli, koje nas salijeću, kada promatramo ovu interesantnu naučnu ličnost. Ličnost Josipa Šilovića, čovjeka teoretičara po potrebi prakse, praktičara po potrebi života; čovjeka pozitivnog. Pozitivnog pogotovu u opreci prema mnoštvu negativnih veličina, kojima obilujemo. Mnoštvo, kojemu se vas svijet divi, ali nam ne zavidja. Rekosmo misli, jer konačni sud o njegovom radu još nismo u stanju stvoriti. Bilansa njegova rada se ne može još zaključiti. Jer on radi i stvara.

Digitized by Google

Ocjene i prikazi

Pandekta po predavanju dr. A. Egersdorfera. Prvi svezak. Opći dio i stvarna prava. Izdanje »Jugoslovenske štampe d. d.« u Zagrebu.

Predavanja prof. Egersdorfera o pandektama počela su izlaziti štampana za vrijeme rata. Prvi svezak, koji obradjuje opći dio i stvarna prava, izašao je god. 1915., a za njim su izašla ostala dva sveska, od kojih drugi obradjuje obvezno pravo, a treći obiteljsko i nasljedno (ovaj posljednji izašao je god. 1917.). Porf. Egersdorfer izdao je pandekta, da služe njegovim slušačima, jer se tokom godina uvjerio, kako sam kaže u predgovoru, »da su djačke bilješke, pisane i litografirane, koje o mojim predavanjima kolaju, netočne i manjkave, a mjestimice i pogrješne.« Pisac kaže dalje u istom predgovoru, da objelodanjuje predavanja onako, kako ih je držao i ne želi, da ih svijet mjeri drugim mjerilom, nego onim, kojim valja mjeriti predavanja u istinu predavana. — Toliko dakle o intencijama, koje su pisca vodile kod izdavanja. I moramo odmah kazati, da je pisac naišao na razumijevanje i na povoljan prijem, da mu je knjiga dočekana sa velikim simpatijama. A to je i posve razumljivo. S jedne strane uživao je pisac kao dobar pravnik i izvrstan poznavalac rimskoga prava veliki autoritet. S druge strane značilo je izdanje jednoga samostalnog djela o pandektama nesumnjivu dobit za našu literaturu. U eri literarnoga steriliteta, koji je postao gotovo pravilom, značila je knjiga prof. Egersdorfera bez dvojbe jedan korak naprijed. Na to ne smijemo ni danas zaboraviti. Jer se upravo nakon uspjeloga pokušaja prof. Egersdorfera javio niz sličnih izdanja iz drugih područja pravne znanosti, pa valja uzeti, da je pisce tih izdanja publikacija prof. Egersdorfera svojim uspjehom osokolila.

Jugoslovenska štampa d. d. odlučila se na drugo izdanje Egersdorferovih pandekata, jer je prvo izdanje posvema razgrabljeno. Ovih dana izašao je iz štampe prvi svezak, a sprema se očito i izdanje ostalih dijelova. Ovo drugo izdanje posve je identično s prvim. Mijenjano nije baš ništa. Jedino su imena drugih autora, gdje se njihova mišljenja u kontekstu citiraju, štampana masnijim slovima, — no to nije posvuda konzekventno provedeno. — Izdavači računaju očito s potražnjom studenata. Pošto je pandektno pravo obligatni predmet i predmet ispita na našem sveučilištu, a drugog udžbenika za sada nema, upućeni su slušači na Egersdorferovu knjigu. I ovo drugo izdanje stupa dakle u promet kao neki aktualitet. Odatle potreba, da se zauzme stav naprama knjizi Egersdorferovoj prema današnjem stanju nauke. Jasno je, da tu nastaje onda nerazmjer, da je u neku ruku nepravedno ocjenjivati jednu stariju stvar današnjim mjerilom. No to je s obzirom na svrhu knjige neizbježivo. Kako rekoh, djelo prof. Egersdorfera je početak na tom području, pa par kritičnijih riječi, koje donosi pogled na djelo iz jedne druge današnje perspektive nikako ne umanjuje nedvojbene zasluge autorove.

Kada čovjek danas uzima u ruke ovaj prvi svezak Egersdorferovih pandekata, onda mu mora odmah i danas upasti u oči stanoviti e l a s t i c i t e t i d u h o v i t i n a č i n, kojim Egersdorfer zahvaća i obradjuje baš najteža pitanja. Ima tu jedna oštra l o g i k a i u v j e r l j i v o s t u načinu

Digitized by Google

prikazivanja. I to je baš najvažnija značajka Egersdorferova. Mi, koji smo imali prilike slušati živu riječ njegovih predavanja, znademo, da je u tom pogledu bio upravo nedostiživ. I ova knjiga je u tom pogledu samo slab odraz njegovih sposobnosti. No kako rekoh, oštrina gledanja na pojedine probleme izbija i danas iz njegove knjige. Medju uspjelim partijama ne toliko po nekoj originalnosti ideja, već baš po toj jasnoći valja naročito spomenuti nauku o posjedu i nauku o tradiciji. Što se napose one prve tiče, to nauka o posjedu zaprema kod pisca kojih 40 stranica. Pa ipak možemo kazati, da je na tako malenom prostoru dospio da dotakne sva pitanja, koja se ovdje javljaju, te je kraj sve kratkoće ostao pregledan i potpuno jasan. To vrijedi napose za raspravu pitanja, je li posjed pravo ili faktum, zatim za razliku izmedju posjeda i detencije, za prikaz pojma izvedenoga posjeda, koji posljednji pojam pisac zabacuje i pobija na bazi Iheringovih učenja prema Windscheidu. Jedino je nejasnija nešto partija o posjedovnim tužbama. Egersdorfer prikazuje razvitak različitih vrsti posjedovne zaštite kumulativno za pojedine periode. Čini mi se shodnijim i preglednijim postupak Windscheidov, koji strogo luči čisto rimsko pravo od kasnijih tvorevina, te prikazuje razvitak svake pojedine tužbe odijeljeno, svaku kroz čitavo vrijeme razvitka

Rekao sam, da logika i oštrina upada u oči i danas u Egersdorferovim pandektama. Samo dakako, da ta logika i kod Egersdorfera, kao i kod drugih pandektista znade često biti dvosjekli mač, pa valja stoga uvijek pojedine izvode — izgledali oni na prvi pogled ma kako nužni i neoborivi — kritički s oprezom prosudjivati. Pandektisti uopće često pretjerano teoretiziraju, pa valja kod toga biti na oprezu. Kao primjer ovakove Egersdorferove, da tako kažem, zavodljive logike, koja opet ima svojih pogrješaka, spomenut ću njegova izlaganja o tom, što je kod uvjetnoga posla uvietno, t. j. nepouzdano, zavisno. To je jedno prilično sterilno pitanje, no pandektiste ga raspravljaju, jer im pruža priliku, da tu razviju snagu i oštrinu svojih argumenata. Egersdorfer razlaže naprije stanovište ostalih pisaca. Jedni vele, da je uvjetno pravo sâmo, drugi pravni posao, treći volja itd. Windscheid drži, da nije volja nepouzdana, već ono, na što volja smjera (das Gewollte); Dernburg veli pravno djelovanje itd. Na to onda nadovezuje Egersdorfer svoju kritiku i svoje izvode. »Opstanak pravnoga posla ne ovisi od uvjeta, jer pravni posao opstoji i djeluje i za vrijeme, dok uvjet visi volja također ne, jer ni uvjetni pravni odnošaj ne može bez volje opstojati... Što stoji dakle pod uvietom? Mislim očitovanje volje. Tko pod uvjetom svoju volju očituje, ima sasvim stalnu volju, ali ju hoće samo za stanoviti slučaj očitovati.« Koliikogod ti izvodi izgledali točni, ipak padaju pred pozornijom kritikom. Valja samo primijeniti vlastitu refutaciju Egersdorferovu na njegovu vlastitu tezu. Ako kažemo, da opstanak pravnoga posla ne ovisi od uvjeta, jer pravni posao opstoji i djeluje i za vrijeme, dok uvjet visi, onda istom logikom moramo kazati, da i očitovanje volje ne ovisi od uvjeta, jer i ono postoji i djeluje i za vrijeme, dok uvjet visi. Ne možemo mjeriti sa dvije mjere. A onda, kakova je uopće razlika izmedju pojma očitovanja volje i pojma pravnoga posla, kada i sam Egersdorfer potonji pojam definira prvim? Ovo medjutim spominjem tek nuzgredice. Nije to zamjerka piscu, jer ovakovih logičnih skokova možemo naći i kod drugih pandektista.

Digitized by Google

Egersdorfer je uspio pojedine partije originalnije obraditi. Valja svakako cijeniti, da je u moru literature znao zadržati neku samostalnost. Pošto se medjutim radi većinom o konstrukcijama, to su mu sasvim prirodno neke uspjele bolje, neke slabije. Uspješnije je i originalnije obradjen sustav, zatim partija o uvjetima. Konstrukcija pojma subjektivnoga prava dana je suviše formalistički, dakle jednostrano i prema tomu nepotpuno. Originalna je i teorija o juridičkoj osobi. Pisac postavlja razliku izmedju osobnog i bezosobnog nosioca prava, te na tom temelju dalje gradi. U biti približuje se on realističkoj teoriji. Čitava stvar je skroz logično zamišljena. Ne vjerujem ipak, da bi piščeva formulacija imala izgleda, da prodre. Kako se kod toga čitavoga pitanja juridičke osobe radi zapravo o konstrukciji, mislim, da imade prednost pred piščevom teorijom teorija Gierkeova, jer je jednostavnija, te ostaje kod već ustaljene terminologije.

Upada u oči u ovom prvom svesku, da su pojedine partije skroz nejednako obradjene. Dobiva se utisak, da autora nisu sva pitanja u jednakoj mjeri interesirala. Medju slabije partije valja napose ubrojiti partiju o zastari, zatim naprosto skahupljenu partiju o nevrijednom očitovanju volje, gdje nije jasno dana i razložena razlika izmedju relativne ništetnosti i oborivosti, te konačno partiju o zahtjevu (Anspruch), za koji pojam pisac upotrebljuje nezgodan izraz potrebovanje. Na pojedinim mjestima osjeća se prejako, da autor slijedi Dernburga resp. Windscheida. Naročito je to nezgodno tamo, gdje uslijed toga prikaz trpi na jedinstvenosti prikazivanja. Kao primjer navodim partiju o zastupstvu. Tu Egersdorfer daje Dernburgovu definiciju neposrednoga zastupnika: »Neposredni zastupnik uglavljuje pravni posao u ime gospodarevo, te ovaj biva ugovorna stranka, a ne zastupnik.« No u daljnjem izlaganju dijeli se Egersdorfer od Dernburga, pa nakon što je razložio dvije teorije o juridičkoj konstrukciji zastupstva izjavljuje se (protivno Dernburgu) pristašom reprezentativne teorije. »Drugi je nazor vladajućeg mišljenja, a i nama se čini razložitim, da je naime zastupnik pravi ugovornik...« To je u redu i može da bude ispravno, samo se ne slaže s definicijom neposrednoga zastupstva, koju Egersdorfer gore daje, držeći se Dernburga. Tu je definiciju mogao uzeti Dernburg dosljedno svojemu shvaćanju, ali je ne može prihvatiti Egersdorfer, koji se izjavljuje pristašom druge teorije.

Povodom ovog izdanja valjalo bi taknuti još jedno pitanje, a to je pitanje o vrijednosti pandekata za današnje pravo uopće i o praktičnoj vrijednosti nauke pandektnog prava. Kao što je poznato, nastao je u toj nauci zastoj time, što je u Njemačkoj sa prvim siječnja 1900. stupio na snagu opći gradjanski zakonik i što je time pandektno pravo prestalo vrijediti kao pozitivno pravo. Interes za pandektno pravo je time naprosto pao kao odsječen. Pojedini pisci bacili su se na obradjivanje pozitivnoga prava t. j. općega gradj. zakonika, odnosno ograničili su se na izučavanje čistoga rimskoga prava. Pandektno pravo — budući u sredini izmedju čistoga rimskoga i pozitivnoga prava — izvuklo je kraći kraj. Njegov je studij ograničen i počela se javljati tendenca, da ga se eliminira kao predmet samostalnoga studija. Na mjesto, time dobiveno, uvodi se onda nauka o papirusu, odnosno s druge strane javlja se pokušaj neke opće teorije civilnoga prava — dakako opet na osnovi rimskoga prava, ali sa jače na-

Digitized by Google

glašenim propedeutičkim karakterom te nauke za studij pozitivnoga prava. Toliko dakle, što se tiče današnjega stanja nauke pandektnog prava na njemačkim odnosno austrijskim sveučilištima. Što se tiče Francuske, tamo nije ni trebalo promjena u tom pravcu, jer se rimsko pravo jedinstveno predaje, pa nema uopće razlike, t. j. dvodiobe predavanja u institucije i pandekta. I kod nas se bez dvojbe mora voditi računa o gornjoj tendenci razvitka. Tu mi pada na pamet ono, što Girard ističe u svojem učbeniku kao glavnu prednost studija rimskoga prava, koja prelazi sve ostale. On upozoruje na činjenicu, da se rimsko pravo prostire kroz jednu golemu periodu, možemo kazati periodu od osmoga stoljeća prije Isusa, (osnutak Rima) pa do smrti Justinijanove u šestom stoljeću po Isusu. Taj golemi spatium smatra Girad naročito važnim. On nam omogućuje, da promatramo, kako su pojedini instituti nastajali, kako su se razvijali i modificirali, te onda i nestajali. Ta golema vremenska površina razvitka omogućuje nam, da dobijemo uvid u relativnost svega prava, u različitost faktora, koji uplivaju na razvitak, te nam olakšava kritiku različitih mogućnosti de lege ferenda. Ovo stanovište smatram ispravnim, pa držim, da isto vrijedi i za studij i prikazivanje pandektnoga prava. Tu je ploha razvitka opet velika, uplivi, koji se unakrštavaju, moguće još raznovrsniji i zamršeniji. No tu pridolazi još jedan drugi momenat. Studij pandekata može imati za nas interes ne kao odsječena samostalna grana, već samo tako, da se taj studij obazire na današnje pozitivno pravo, te da vodi o njemu računa. Jer na koncu konca za svakoga pravnika, osim možda jednostranoga teoretičara romanistu, stoji pozitivno pravo u centrumu interesa. A pandektno pravo dobiva i na zanimljivosti, ako ga se promatra kroz današnje pozitivno pravo. Radi se dakle o tom, da se naročito podvuku mjesta, gdje već pandektno pravo, ako ga sravnimo s pozitivnim, predstavlja u neku ruku dovršeni razvoj. Valja strogo lučiti čisto rimske elemente od upliva i elemenata domaćih prava. Valja naglasiti, gdje je moderno pravo dalje pošlo (na pr. različite forme prenosa obveze na pasivnoj strani), gdje je opet nastupila stanovita reakcija, ako je razvoj pandektnoga prava odnosno uopće rimskoga prava pošao predaleko, pa se to ukazalo nepraktičnim (na pr. posjedovna zaštita) itd. Tek time, da nam omogućuje jaku i preglednu paralelu s pozitivnim pravom, može danas sistem pandektnoga prava privući interes. Za to je i Kipp, kao što je poznato, priredjujući kasnije izdanje Windscheidovih pandekata dodao pojedinim paragrafima pregled pozitivnoga prava prema njemačkom gradj zakoniku. Time su Windscheidove pandekte samo dobile na pristupačnosti, na upotrebljivosti za teoriju i praksu.

Ako sada uvažimo sve, što sam spomenuo u prijašnjem odlomku, i ako s ovakovim zahtjevima uzmemo u ruke Egersdorferove pandekte, moramo priznati, da ćemo ostati prilično razočarani. Nema dvojbe, da su neke ideje, koje su naprijed razvijene, bile pred očima i prof. Egersdorferu, kako se razabire iz njegova predgovora. No izgleda, da su mu one služile više, da opravda studij pandektarnoga prava u do tada uobičajnoj formi, nego li da ga sklonu na promjenu i reformu u načinu prikazivanja. U tom pogledu je Egersdorfer saviše učenik stare škole. U samom sistemu javlja se tek sporadično težnja za nekim širim horizontom i na-

Digitized by Google

činom prikazivanja. No to su onda tekar iznimke, manjka jedno ustaljeno gledište i pravac, pa stoga takovi izuzeci zapravo smućuju. Tako je primjerice partija o zakonu (par. 6.) obradjena na širokoj bazi, te autor citira čak i naš zakonski članak od 28. veljače 1874. No baš zato, jer uputa na pozitivno pravo nije konzekventno provedena, baš zato i velim, da ovakovi izuzeci smućuju. Jer se čovjek mora nedvojbeno zapitati, što ima posla naš zakonski članak od god. 1874. s pandektnim pravom i kakovu vezu imade s njime.

Ovo su misli, koje se nadaju, kada čovjek danas uzima u ruke novo izdanje Egersdorferovih pandekata. Smatrao sam potrebnim, da napose upozorim na tendence novijega vremena, o kojima i mi moramo voditi računa. Mislim, da te rieči ne smanjuju zasluge prof. Egersdorfera, te i ne idu za tim. To tim više, jer ova knjiga kao prva svoje vrsti kod nas imade svakako svoju vrijednost, te joj je vrijednost bar jednaka mnogim prijašnjim njemačkim knjigama, koje obradjuju istu materiju.

Konačno valja požaliti, da izdavači nisu knjigu dali pregledati prije novoga izdanja kojemu stručnomu licu. Nije bilo nikakove zapreke, te bi olakšalo upotrebu knjige, da se ispravio jezik i terminologija, a napose da su se uklonili i zamijenili drugima skroz nemogući izrazi kao predpologa, potrebovanje i slični. Jednako je valjalo pripaziti, da se neke skroz štamparske pogrieške prvog izdanja koje kvare smisao, ne prenose u drugo izdanje, te time u neku ruku perpetuiraju (na pr. transitus legatis mjesto legalis itd.), pa su izdavači mogli radije tim stvarima posvetiti veću pažnju, nego li upotrebi masnih slova.

Dr. Rastovčan.

Der gerichtliche Ausgleich (Präventivkonkordat) nach den Gesetzen der verschiedenen Staaten Europas. Von Dr. Rudolf Harnik. Verlag von Moritz Perles, Wien.

U ovoj knjizi se prikazuje komparativnom metodom zakonodavstvo evropskih država u pogledu prinudne nagodbe. Kako je i naša vlada od prilike pred godinu dana pripremila zakonski prijedlog o prinudnoj nagodbi van stečaja, to je spomenuto djelo dra Harnika i za nas od velikoga interesa. Bojimo se doduše, da naše političke prilike ne će dopustiti, da se skoro stvore ovaj i drugi još hitniji zakoni. No ova interesantna knjiga zaslužuje svakako pažnju, jer nas upoznaje s glavnim sistemima preventivnoga konkordata u kulturnim zemljama.

Njemačko-austrijski sistem (u Njemačkoj, Austriji, Madjarskoj, Čehoslovačkoj i drugim zemljama) dopušta prinudnu nadodbu na zahtjev dužnika ili vjerovnika. Istodobno oduzima upravu nad imetkom dužnika i daje gotovo svu vlast posebnomu licu, koje ima povjerenje vjerovnika t. j. nagodbenom upravitelju. Za pravovaljanost nagodbe traži se izvjesna većina. U Njemačkoj se traži pristanak većine još prije otvorenja nagodbenog postupka„ te se glasanje vrši zapravo dva puta. U Madjarskoj vrši pregovore izmedju vjerovnika i dužnika državni zavod za zaštitu kredita u ime suda, te već pred tim zavodom može doći do pravovaljane prinudne nagodbe.

Francuski sistem poznaje t. zv. liquidation judiciaire, koja se razlikuje od prinudne nagodbe po tome, što joj zapravo nije svrha na-

Digitized by Google

godba, nego unovčenje imovine za račun vjerovnika. Za vrijeme likvidacije može dužnik zatražiti prinudnu nagodbu, što se redovito dogadja. Za prinudnu nagodbu potrebna je $^{3}/_{5}$-inska većina.

Po engleskom sistemu obvezatan je pokušaj prinudne nagodbe pred svakim otvorenjem stečaja. Kada je dužnik insolventan, ima sudac odrediti sekvestraciju imovine (receiving order) i ureda radi pokušati nagodbu, koja je prinudna za sve vjerovnike, ako $^{3}/_{4}$ vjerovnika, računajući po tražbinama, za nju glasuju. Inače se otvara i provodi stečajni postupak.

Malo ima država bez prinudne nagodbe. Medju takove države spada kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca. Konstatirati se mora sa žaljenjem, da naša država i u zakonodavnim pitanjima kroči medju posljednjima na svijetu, dok se u drugim zemljama pravni poredak sve više modernizira i razvija. Knjiga dra Harnika je poučna za sve nas, koji dolazimo u dodir s pravom o insolvencijama, te nas ponovno uvjerava, da ćemo i mi morati uvesti prinudnu nagodbu, budemo li htjeli, da kročimo bar kako tako u istoj liniji s razvitkom prava i privrede u drugim zemljama.

Dr. Zvonko Rosenberg.

† Dr. Ernest Miler

Neumoljiva smrt otela nam je opet jednoga trudbenika na polju pravne znanosti; — ugrabila nam je sveučilišnoga profesora dra Ernesta Milera. On spada medju one rjedje smrtnike, za koje se ne može naprosto reći: rodio se, živio je i umro, jer su ostale dublje brazde njegova rada, koje će i poznije potomstvo trajno sjećati na njega, čemu neka služe i ovi reci.

Ernest Miler se je rodio u Pakracu dne 28. svibnja 1866. Početne je škole polazio u svojem rodnom mjestu, a srednjoškolske nauke svršio na požeškoj gimnaziji, gdje je god. 1885. položio maturu. Svršivši gimnazijske nauke pošao je na sveučilište u Beč, gdje se je upisao kao redoviti slušač na pravoslovnom i državoslovnom fakultetu. Tu je kao slušač prava proveo cijelo četverogodište; tu je na koncu druge godine svojih pravnih nauka položio i prvi teoretski državni ispit pravno-povjesni. Ostale teoretske državne ispite, kao i sva tri stroga ispita je položio na našem sveučilištu, gdje je bio god. 1890. promoviran i na čast doktora prava.

Svršivši pravoslovne i državoslovne nauke, naumio je dr. Ernest Miler posvetiti se sudačkomu zvanju. Mjeseca siječnja 1891. je bio primljen u pravnu vježbu kod sudbenoga stola u Zagrebu. Tu je mjeseca ožujka 1892. bio imenovan prislušnikom, zatim nakon položenoga praktičkoga sudačkoga ispita u mjesecu travnju 1892. zamjenikom državnoga odvjetnika II. razreda kod državnoga odvjetništva u Zagrebu, gdje je vršio službu do mjeseca travnja 1896., kada je bio dodijeljen državnomu nadodvjetništvu u Zagrebu. Mjeseca veljače 1903. je bio promaknut na zamjenika državnoga odvjetnika I. razreda, ali ostavljen i dalje na službovanju kod državnoga nadodvjetništva u Zagrebu.

Digitized by Google

Ali dr. Ernest Miler nije nalazio zadovoljstva u ovom službovanju, jer je nakon svršenih pravnih nauka neprestano težio za tim, da se može isključivo baviti znanošću, kojoj je i na svojim tadašnjim službenim mjestima rado posvećivao slobodne časove. I zaista mu je pošlo za rukom da je dobio dulji dopust u svrhu, da u inozemstvu proširuje svoje znanje. Pošto se je u praksi kod državnoga odvjetništva u Zagrebu mnogo bavio kaznenim pravom, pošao je u inozemstvo, da dalje proučava kazneno-pravne znanosti. Najprije je na tome radio u Berlinu, gdje je slušao — može se doista reći — najvećega kriminalistu onoga doba sveučilišnoga profesora dra Franju Liszta, koji ga je poradi njegove neobične darovitosti i jake volje za proučavanje kazneno-pravnih znanosti vrlo zavolio tako, da je on i kasnije — kada je dr. E. Miler živio u domovini, — bio s njim u pismenom saobraćaju, kako se to vidi iz nekrologa što ga je dr. E. Miler napisao povodom smrti profesora dra Franje Liszta u našem »Mjesečniku« (god. 1919. str. 189.—190.). Zatim se je dr. E. Miler poradi istoga rada zadržavao i u drugim europskim kulturnim središtima, naročito u Parizu.

Došavši kući, sredjivao je dr. E. Miler bilješke o svojem radu u inozemstvu i dao se na sastavljanje habilitacijone radnje. Kada je svršio tu svoju radnju, podnesao je odmah molbu našemu pravnomu fakultetu za habilitaciju iz kaznenoga prava i kaznenoga postupnika. Habilitacijoni postupak je bio brzo proveden, te je dr. E. Miler god. 1901. dobio »veniam legendi« za kazneno pravo i kazneni postupak na pravoslovnom fakultetu našega sveučilišta t. j. postao je privatnim docentom za te znanstvene discipline.

Baveći se dr. E. Miler u inozemstvu znanostima kazneno-pravnim, našao je zgodu, da se zanima i za znanost, koja si je baš onda stala snažnije krčiti puteve, naime da se zanima za socijologiju, pa je i ovu počeo proučavati, koliko je to uz svoj glavni studij iole mogao. Za socijologiju ne samo da nije bilo na našem sveučilištu posebne stolice, nego se ona uopće nije predavala na našem sveučilištu. Da se omogući predavanje socijologije na našem sveučilištu, došlo se je na misao, da se osnuje posebna stolica kazneno-pravnih znanosti i socijologije. To je doista uspjelo izraditi dru Nikoli Tomašiću, kasnijemu hrvatskomu banu, što je značilo veliki uspjeh u državopravnim prilikama, u kojima se je onda Hrvatska nalazila, jer takove stolice — naime stolice za socijologiju — nije još onda bilo na nijednom sveučilištu u bivšoj austro-ugarskoj monarhiji.

Pošto se je kod nas jedini dr. E. Miler u ono doba bavio intenzivnije socijologijom, zapala ga je čast, da bude, pošto je bio mjeseca ožujka 1906. imenovan javnim redovitim sveučilišnim profesorom za kriminalne znanosti i socijologiju na pravoslovnom fakultetu našega sveučilišta, prvim profesorom socijologije u bivšoj austro-ugarskoj monarhiji. Kao takov je nakon promjene političkih prilika promaknut u našoj novoj državi ukazom od mjeseca ožujka 1919. u V. činovni razred. Kad je pak stupio na snagu činovnički zakon od 31. srpnja 1924., bio je po tom zakonu preveden u drugu skupinu prve činovničke kategorije. Osim predavanja kriminalnih znanosti i socijologije na pravoslovnom fakultetu držao je dr. E. Miler i predavanja sudske medicine sa juridičkoga stanovišta na medicinskom fakultetu našega sveučilišta, počevši od osnutka ovoga

Digitized by Google

fakulteta, zatim predavanja socijologije na ovdješnjoj visokoj školi ekonomsko-komercijalnoj.

Dr. Ernest Miler je obnašao opetovano sve akademijske časti. U školskim godinama 1909./10., 1913./14. i 1923./24. je bio dekanom, a slijedećih školskih godina iza dekanstva prodekanom na pravnom fakultetu. U školskoj godini 1917./18. je bio rektorom, odnosno u školskoj godini 1918./19. prorektorom našega sveučilišta. Kada se je sveučilišni zakon za beogradsko sveučilište protegnuo i na naše sveučilište, bio je god. 1926. izabran opet rektorom — i to prema spomenutomu zakonu — na tri godine. Nije tomu dugo, što ga je i Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti izabrala članom dopisnikom.

U oči komemoracije, koja se je održala dne 4. prosinca 1927. u spomen bivšega predsjednika našega Pravničkoga društva, nikada dosta žaljenoga profesora dra Ladislava Polića bio sam prisiljen poći u stan dra E. Milera, da ga kao rektora zamolim za dozvolu, da se rečena komemoracija može održati u sveučilišnoj auli. Baš se u ono vrijeme dr. Miler nije dobro osjećao, te je iz kuće izlazio samo toliko, koliko je bilo nainužnije. Tom sam zgodom bio s njime u nešto oduljem razgovoru, pak mi se je već tada činilo, da je njegovo zdravstveno stanje loše. No nakon nekoga vremena se je opet prilično oporavio, te dolazio na sveučilište, gdje je vršio svoje službene dužnosti i kao profesor i kao rektor. Zatim je negdje prije Uskrsa ove godine pošao na dopust u Crikvenicu u Hrvatskom Primorju, da se oporavi. No pošto se nije dobro osjećao, vratio se kući u Zagreb prije, nego je bio ispryа mislio. Tu je bio prikovan uz krevet, te više nije izlazio napolje. No on je i dalje uvijek živio u čvrstoj nadi ozdravljenja, premda je u prijateljskim mu krugovima zavladala velika bojazan o protivnom. U toj je nadi sam sebe sokolio, te vršio svoje službene dužnosti, u koliko mu je to bilo moguće kod kuće činiti. Još na dan 9. listopada t. g. prije podne obavljao je u svojem stanu neki ispit sa dvojicom djaka, a već istoga dana u pol sata poslije podne blago u Gospodinu preminuo.

Za pokojnim dr. E. Milerom je izdao sveučilišni savjet zajedno sa savjetom pravničkoga fakulteta posebnu osmrtnicu. Njegovo je mrtvo tijelo ležalo na odru u mrtvačnici na Mirogoju; odar je bio obložen mnogobrojnim vijencima. Sprovod mu je bio odredjena na dan 11. listopada t. g. u četiri sata po podne. Na sprovodu je sudjelovalo mnogo naroda, naročito visoka inteligencija i otmeno zagrebačko gradjanstvo. Na sprovod su prispjela i po dva zastupnika beogradskoga i ljubljanskoga sveučilišta, dok se je ministarstvo prosvjete dalo zastupati po ovdješnjem oblasnom školskom nadzorniku. Sa pohvalom se mora istaknuti, da su i sveučilišni gradjani u neobično velikom broju pod sveučilišnom zastavom pridošli, da uzveličaju sprovod svojega rektora i isprate njegove mrtve ostanke na vječni počinak. Sprovod je vodio i pogrebne obrede obavio zagrebački nadbiskup — metropolit gosp. dr. Artun Bauer uz asistenciju više drugih svećenika.

Nakon svršetka pogrebnih funkcija nad mrtvim tijelom pred mrtvačnicom zaredali su govornici sa svojim žalobnim govorima. U tim su govorima, pak i u člancima dnevnih novina prigodom smrti dra Ernesta Milera, istaknute odlike i vrline njegove. U ime našega sveučilišta i Jugoslavenske akademije izrekao je oprosno slovo prorektor sveučilišta

Digitized by Google

gosp. dr. Vladimir Varićak. Zatim je profesor pravnoga fakulteta beogradskoga sveučilišta gosp. dr. Boža Marković proslovio ovako:

U ime profesora i studenata beogradskog Universiteta, napose u ime Pravnog fakulteta kao i u svoje ime dolazim, da se oprostim s pokojnim Milerom, odličnim profesorom i naučnikom, i vrsnim kolegom i prijateljem.

Za nepunu godinu dana i drugi veliki gubitak snalazi i inače naše skromno pravništvo. Za velikim pravnikom i zaslužnim sinom hrvatskoga naroda Polićem, izgubismo evo, opet pre vremena, i Milera, koji je i kao profesor i kao naučnik mogao još dugo uspešno da radi, i od koga smo još mnogo očekivali. S njime nestaje jedan od najomiljenijih profesora, koji je svojim izvanrednim sposobnostima predavača umeo da osvoji i da zanese svoje slušaoce. Miler nije bio voljen i cenjen samo u Zagrebu, već isto tako i u Beogradu. On je bio od onih retkih profesora i naučnika, koji je pre rata dolazio u Beograd radi uspostavljanja veza sa svojim srpskim kolegama. On je bio prvi, koji posle rata, u jesen 1923., dolazi i na beogradskom Universitetu drži predavanja, kojima je tamo osvojio svoje mnogobrojne slušaoce, da je njegovo ime postalo jedno od najpoznatijih i najsimpatičnijih.

Njegova smrt znači težak gubitak za naše pravništvo. On je bio ne samo plodan pravni pisac, nego je na polju pravne filosofije i sociologije pokazao puno finoće pravnog umovanja, i sve je to umeo da izloži sa neobično velikom jasnoćom. Naša je dužnost, da se poklonimo njegovim zaslugama za našu školu i naše pravništvo i da njegovom duhu izrečemo duboku hvalu. — Slava mu!

Iza toga je dekan pravnoga fakulteta ljubljanskoga sveučilišta gosp. dr. Rado Kušej rekao:

Čast mi je, da povem kot zastopnik ljubljanske univerze pokojnemu rektorju zagrebškega vseučilišča ob zadnji njegovi poti nekaj stavkov v slovo.

Odpoklican je bil, ko je zavzemal najvišjo čast akademskega zvania, ko je predstavljal glavo najvišje kulturne ustanove Hrvatstva, zagrebške Almae Matris.

Kraljevski Zagreb spremlja letos vrsto najboljših, najuglednejših in najzaslužnejših mož na Mirogoj. Dočim je bil po prejšnjih izgubah prizadet hrvatski narod v celoti, ker se je solzil ob krstah svojih buditeljev in vodnikov, je danes prizadet njegov kvas, njegovo znanstveno zastopstvo in njegov inteligenčni naraščaj, katerega naloga bo, da povede Hrvatstvo iz današnjih mračnih časov zopet v dneve jasnega neba in žarečega solnca.

Kakor smo čutili, velespoštovani prijatelji, Vašo bol z Vami že v prejšnjih primerih, tako Vam izražamo svoje globoko sočutje tudi ob krsti Vašega nepozabnega rektorja. Zasluge njegove za narod in znanstvo dojstojno očrtati so drugi bolj poklicani nego jaz. Zato dajem izraza samo temu, kar mi pri tej priliki ganjeno srce narekava in to je sledeče:

Pokojni je bil pravnik in sociolog. Njegova naloga je bila zastopati socialno pravico in pobijati socialno krivico. To so najjačja moralna načela in morala je večen zakon. Uverjen sem, da bodo po njegovih potih hodili Vaši milijoni, da bomo po njih hodili vsi, ki hočemo narodu in državi dobro. Blagi pokojnik pa naj iz onostranstva blagoslavlja vse tiste

Digitized by Google

ki bodo žrtvovali vse svoje življenske sile obrambi zakona in pravice. V tem smislu naj bo njegovemu imenu in njegovemu delu ohranjen trajen spomin!

Dekan našega pravnoga fakulteta gosp. dr. Jovan Stefanović se je oprostio sa pokojnikom u ime njegovih kolega na istom fakultetu sa ovim govorom:

Dolazeći jučer na sveučilište i spazivši na njemu crnu zastavu, gdje se vije, nisam momentano ni pomislio, da se ona tu nalazi zato, što je naš fakultet opet izgubio jednog od svojih profesora. Nisam to pomislio, premda mi je bilo poznato, da naš dragi kolega Miler teško boluje, jer smo se mi svi, sve moje kolege i ja, još uvijek nadali, da će nam naš dragi bolesnik ozdraviti i vratiti se među nas, da popuni onu prazninu, koju smo mi svi osjećali i koja nas je boljela.

Ali eto, ova nada ostala nam je uzaludna; ova žarka želja ostala nam je neispunjena. Neumitna smrt uzela nam je našega Milera, da nam ga više nikada ne povrati. — Nije protekla još ni puna godina dana, od kako smo se ovdje, na ovome mjestu, rastali za uvijek od našega kolege, profesora Polića; nije protekla ni godina dana, od kako se s njime oprostio na ovome mjestu baš pokojni Miler u ime svoje i u ime sviju nas, a već drugi udarac pogadja naš fakultet, drugi gubitak u ličnosti profesora Milera. Gubitak težak, jer profesoru Mileru teško će se naći dostojna zamjenika. U pokojniku pravni fakultet gubi i odličnoga profesora i odličnoga naučnika. Gubitak pogadja podjednako i nastavu i nauku.

Učenik profesora Liszta, u čijem je seminaru radio, pokojni Miler bavio se isprva krivičnim pravom; i, ispitujući uzroke zločina, on je prešao na ispitivanje uzroka i zakona društva, što ga je odvelo na teren sociologije. I kao odlični sociolog, on je postavljen za redovnog profesora sociologije na pravnom fakultetu zagrebačkog sveučilišta 1906. godine. Tako je on postao prvi profesor sociologije ne samo na tom fakultetu, već i na čitavom slovenskom jugu, a može se reći i jedan od prvih u Evropi. Njegovi mnogobrojni radovi, kako iz sociologije tako i iz krivičnoga prava, pokazuju njegovu visoku naučnu spremu, a njegov način pisanja i izlaganja raznih problema pokazuje i njegovu nesumnjivu vrijednost kao stiliste.

Ali pokojnik nije bio samo odličan profesor, odličan naučnik i odličan stilista. On je bio takodjer i odličan govornik. Njegova predavanja, konferencije i govori bili su zato slušani sa zadovoljstvom. Pun znanja, ne samo pravnoga već i općeg, pun duha, on je bio rado slušan svuda i od svakoga. Zato je razumljivo, što je on i u društvenom životu bio vrlo omiljela ličnost.

I eto takvog čovjeka, takvog druga, takvog profesora i naučnika mi danas oplakujemo. Smrt nam ga je zaista prerano uzela. Još dugi niz godina mogao je on poslužiti i nauci i društvu; još dugi niz godina mogli smo imati, mi njegovi drugovi, zadovoljstvo, da ga vidimo u našoj sredini. To je bila naša žarka želja; to je bila naša stalna briga, kada su nam dolazile neutješne vijesti o njegovom zdravlju. Ali smrt za to ne pita; ona je htjela da nam ga uzme, i ona je pobjedila.

Dragi pokojniče, evo Ti sada zadnji put govorim direktno. Govorim Ti, da bi se s Tobom za uvijek oprostio u ime svoje i u ime svih Tvojih dru-

Digitized by Google

gova. Tvoji drugovi sa pravnoga fakulteta, koji su Te toliko voljeli i cijenili, dok si bio medju njima, a koji će Te, budi uvjeren, voljeti i cijeniti i nadalje u svojoj uspomeni, plaču, puni bola, nad Tvojim odrom. — Pomisao, da Te nikada više, nikada više na ovome svijetu, viditi ne će, teška im je. Njihova bol velika je. I baš ta bol, ta bol sviju nas, može Te uvjeriti, da Te, naš dragi druže, mi nikada zaboraviti ne ćemo.

Pošto je pokojnik bio kao marljiv saradnik u »Mjesečniku« Pravničkoga društva uvažen član toga društva, našao se je društveni predsjednik gosp. dr. Antun Verona ponukanim, da se sa milim pokojnikom i u ime Pravničkoga društva oprosti slijedećim govorom:

Kada smo se pred ne punu godinu dana na ovome istom mjestu divili govoru prof. Ernesta Milera, kojim se opraštao za vazda od neprežaljenoga predsjednika našega Pravničkoga društva, prof. Polića, nije nitko od nas ni časom pomislio, da će nasljednik pokojnog Polića u istom predsjedništvu morati za nekoliko mjeseci vratiti dr. E. Mileru milo za drago.

Zapravo ne možemo reći milo za drago, jer se današnje moje riječi ne mogu mjeriti sa ondašnjim pok. Milera. Njegov se govor, u koji bijaše uložio svu svoju običnu vještinu, odlikovaše dubinom i toplinom osjećaja, visinom misli, jasnoćom razlaganja, ljepotom riječi, lakoćom govora te nam svima bijaše melem i utjeha. A u poruci, koju danas Pravničko društvo šalje preko mene velikome pokojniku kao posljednji svoj pozdrav, nema od svega toga ništa. To je samo bolan vapaj ljudi preneraženih golemim gubitkom u svojim redovima, zaprepaštenih prazninom, koju ovaj odar ostavlja u pravnoj nauci — ljudi, koji ne znaju, kao što je znao dragi naš pokojnik, majstorski zaodjesti osjećaje mislima, bolima dati života, pretvoriti suze u riječi. Zato ne mogu ove riječi biti ni melemom na dubokoj rani, koju je njegova smrt otvorila na našem tijelu i koja će toliko krvariti.

Utjehu možemo opet tražiti kod Tebe, Erneste, i naći ćemo je kod Tebe, u Tvojem neumornom djelu, u krasnome Tvojem radu. Bio si uzoran gospodar, neprežaljeni profesore i učenjače. Sijao si obilato, sijao si znanje svoje umom i srcem, sijao si po svim pravilima znanosti, prema svim zahtjevima iskustva. Znao si kao itko dovesti u sklad teoriju i praksu, formu i suštinu, znao si mimo ikoga kićenim a prostim riječima lako i razumljivo iznijeti najteže probleme. I ta je divna harmonija Tvojega predavanja pritezala, vukla, čarala.

Od te sjetve mora biti žetve. Ta je žetva naša nada, utjeha naša. Izmedju Tvojih gojenaca, kojima si se dušom i tijelom posvetio, a koji su Te obožavali, bit će i takovih, koji će htjeti da se za Tobom povode, da kao Ti budu duboki a čedni, uzvišeni a skromni, veliki a tihi, učitelji i podjedno prijatelji svojih djaka, značajni i uzorni drugovi, dobri oci i muževi, dobri Hrvati i državljani, pa, kada po prirodnome zakonu, da na mladjima svijet ostaje, ti Tvoji učenici budu popunjavali proredjene, opustošene naše vrhovne redove, harno će potomstvo u njima gledati Tebe i zanosno će uspomeni Tvojoj klicati ono, što mi danas ovdje, boli skršeni, pred Tvojim odrom jedva čujno naucamo: Erneste, do vijeka da ti je čast i slava!

Digitized by Google

Kada su bili svršeni pogrebni obredi na groblju, oprostili su se i sveučilišni djaci sa pokojnikom. U ime Saveza hrvatskih sveučilišnih klubova rekao je njegov predsjednik, slušač na mudroslovnom fakultetu, gosp. Cvjetko Hadžija ovo:

Tužna svito! Zapala me je časna, ali ujedno i žalosna dužnost, da se od dragoga pokojnika oprostim u ime studenata zagrebačkoga sveučilišta i drugih visokih škola.

O pokojniku kao čovjeku znanosti, reći će — u koliko već nisu izrekli — svoje mišljenje i sud za to pozvani faktori. Na nama je, da se pokojnika u ovaj čas sjetimo a i da se ga vazda sjećamo kao svoga prvoga magistra, pedagoga i prijatelja studenata.

Još mi je živo u pameti, kako je pokojni rektor lane na prvom akademičkom plesu, što ga je dao Savez hrvatskih sveučilišnih klubova, odgovarajući na pozdrave predstavnika toga Saveza, rekao izmedju ostaloga i ovo: »Svaki puta, kada se nalazim medju vama osjećam se mladjim, pomladjenim, te dobivam novih pobuda i poticaja za rad u interesu studenata«.

I zaista, nije bilo djačkoga pothvata, za koji se pokojni Rector Magnificus nije ne samo zainteresovao i oduševio, nego ga je i stvarno svim silama podupirao. O tome svjedoče brojne studentske iistitucije u Zagrebu, kako one od trajne vrijednosti, tako i prigodni pothvati.

Eto, takov je bio pokojni dr. Miler, kada se je nalazio medju studentima, pa zato nije čudo, da se hrvatski studenti od njega teško za uvijek dijele.

Laka Ti hrvatska zemljica, učitelju naš, a neizbrisiva i trajna uspomena medju djacima zagrebačkog sveučilišta i drugih visokih škola.

U ime Saveza hrvatskih sveučilišnih klubova: Slava dru Mileru!

Sprovod je bio završen slijedećim zanosnim riječima, što ih je nad mrtvim ostancima pokojnika u ime slušača pravnoga fakulteta izrekao svršeni pravnik gosp. Šefkija Balić:

»Listje žuti veće po drveću,
Listje žuto dole veće pada«.

Da. Pada list po list, pada i vene, vene i pada sa plemenitoga stabla naše nauke.

Jesen nastupila. Odlaze sve jedan po jedan. Sve veći od većega, vredniji od vredniiega. Odlaze u nepovrat — na vječni počinak. Odlaze, ali samo tijelom, jer duh njihov ostaje u idejama, u djelima njihovim.

Smrt običnoga, svagdanjega smrtnika je posvemašnji njegov prekid sa životom, dok je smrt naučenjaka samo prekid materijalnoga života. Duh i nadalje živi. Naučenjak ostavlja za sobom široke brazde, — neizbrisive tragove. »Blago onom, ko dovijek živi, imao se rad' šta i roditi«.

Pa tako evo i u ovaj grad mrtvih dodje jedan besmrtnik, dodje na vječni počinak, a duh njegov ostade u onoj zgradi, oko koje se danas crno velo vije; ostade kod one Majke Hraniteljice, kojoj je posvetio sve svoje velike sposobnosti; ostade kod nas — studenata —, za koje se uvijek očinskom ljubavlju brinuo. — Ti, grade mrtvih, i opet rastvori svoje grobove i primi u njih jednoga od rijetkih, — primi ovoga, koji pred nama leži, primi ga i daj mu dostojna počinka u krilu svome!

Digitized by Google

A Ti, Alma Mater, smiri se i ne tuguj, i ako Ti je kruti udes namijenio nemilosrdnu ulogu! Stiže Te udarac za udarcem. Nemilosrdno Te šiba sa svih strana. Otima Ti djecu Tvoju iz krila Tvoga. Ne zadovoljava se, da sa Tvoga starodrevnoga debla kida samo grančice, nego svom snagom posiže i za najčvršćim granama. Ne tuguj, rekoh, jer je Tvoje čvrsto stablo duboko razgranilo žile svoje, koje će pod toplim zrakama proljetnoga sunca dati nove snage stablu Tvome.

U Tebi pak, veliki pokojniče, gubi sveučilište svoga rektora, prvoga koji je po novom uredjenju za tu najveću čast biran za 3 godine.

U Tebi, čovječe znanosti, Hram nauka gubi svoje svijetlo kandilo.

U Tebi, učitelju naš, mi pravnici gubimo jednoga od naših najjačih poznavalaca kriminalno-socijoloških znanosti. Gubimo, ali budi uvjeren, da svijetla uspomena na Te i na Tvoje znanstvene ideje leži u našim mladim dušama, leži i ležat će, dok je srca akademičke omladine.

Slava Ti!

Dok je još dr E. Miler bio zamjenikom državnoga odvjetnika, sklopio je ženidbu, iz koje je poteklo samo jedno dijete imenom Aleksa, koji je već svršio pravne nauke, polučio doktorat prava na našem sveučilištu, te po tom stupio u odvjetničku praksu. No nije njegovom smrću u crno zavita samo njegova ožalošćena supruga i sin, nego i mnogobrojna mu rodbina, a žale za njim takodjer mnogi njegovi prijatelji. I daljoj i bližoj rodbini njegovoj izrazuje odbor Pravničkoga društva i na ovom mjestu svoje najdublje saučešće.

Neka bude vječna slava i mir dru Ernestu Mileru!

*

Pokojni dr. Ernest Miler napisao je velik broj što većih što manjih rasprava i članaka, kojima su više puta bili povodom dnevni dogodjaji. iz kriminalnoga područja otisnuto je u Mjesečniku: Pokušaj delikta s naročitim obzirom na t. zv. nepodoban pokušaj (1902.), Kriminalio-pravna odgovornost liječnika (1903.), Kriminalna politika (1904.), Norveški kriminalni zakon od god. 1902. (1905.), Tarde (1905.), Cesare Lombroso (1907.), Pogibeljan počinitelj (1909.). Liszt 1911., † 1919.), Dojmovi i opažanja s naučne ekskurzije u Srbiji (1912.), Kriminalno antropološki Laboratorij (1912.), Škola za pravničko-kriminalnu primjenu u Rimu i tečaj za prirodnu povijest delikta u Turinu (1912.), Kriminalitet u Bosni i Hercegovini (1913.), Dr. Josip Šilović (1913.), Dr. Hans Gross (1916.), Osnova zakona o sudskom postupku u krivičnim djelima od god. 1921. (1922.), Osnova kaznenoga zakona za SHS (1923.), Kriminalistička studija o objektivnoj krivnji (1923.), Kriminalistička studija o kolektivnoj krivnji (1923.), Zadaća kriminalne policije (1923.), Napomene k zakonu o kažnjavanju mladeži od 23. lipnja 1922. (1924.), Jedna plenarna rješidba vrhovnoga suda (1925.); — u Narodnim Novinama: Tiskopisom počinjeni prekršaj kaznenoga zakona (1893.), Književna počast Vesniću i Šiloviću (1904.), Vinodolski zakon (1905.), Sudovi za mladež (1905.), Žena i kriminalna psihologija (1912.), Tetoviranje kod zločinca (1912.), Zločinac — dijete (1912.), Atentator (1912.); — u Dnevnom listu: Publicista-Kriminalista Emile de Girardin 1905.) — u Novostima: Zločin u Prekrižju (1923.); — u Mitteilungen der internat. kriminal Vereinigung (Bd. X. — 1902.); Welche Konsequenzen ergeben

Digitized by Google

sich in Rücksicht auf die zukunftige Strafgesetzgebung aus dem Principe der neuen Schule, dass den psychischen Faktoren mehr Bedeutung zuzumessen sei als dem materiellen Erfolge. — Iz područja socijologije otisnuto je u Mjesečniku: Tolstoj (1911.), Anarkista Kropotkin o medjunarodnoj pomoći kao glavnom zakonu ljudskoga društva (1912.), Gumploviczeva socijalna filozofija (1912.), Politička etika (1926.), O pravu i državi (1927.); — u Narodnim Novinama: Prvenstvo žene (1911.), Čovjekova ženidba (1911.), Ljubav (1911.), O utjecaju ljepote kod ženidbe (1912.), Filozofija za gospodje (1912.); u Savremeniku: Teorija evolucije (1927.); — U Novoj Europi: Problem autoriteta; — u Almanaku vojvodjanskih gradova: Grad sa socijalnoga stanovišta; — u Slovenskom Pravniku: Raison d'être socijologije (1908.); — u Jahrb. der internat. Vereinigung für vergleichende Rechtswissenschaft und Volkswirtschaft, (Bd. III. — 1897.): Die Hauskommunion der Südslaven; Prevod djela F. H. Gidingsa: Načela socijologije (1924.). — Ocjene i prikazi djela iz kriminalnoga područja otisnuti u Mjesečniku: A. Rivier: O kaznama na Balkanu (1900.), Ferri: Zločinci u umjetnosti i književnosti (1902.), Windt-Kodiček: Daktiloskopija (1904.), Weingart: Kriminalna taktika (1904.), Hafter: Sposobnost korporacije počiniti delikt i biti kažnjena (1904.), Sommer: Kriminalna psihologija (1904.), Hold: Protupravnost (1905.), Hoegel: Povijest austrijskoga kaznenoga prava (1905.), Liszt: Kazneno-pravni sastavci i predavanja (1905.), Berolzheimer: System der Rechts- und Wirtschaftsphilosophie (1908.), Mizler: Potražna služba (1909.), Stanišić: U otmenom krugu ili zločinci u rukavicama (1912.), Celis-Cega: Kratka sudska psihopatologija (1913.), Šilović: Predavanja o kaznenom pravu (1918.), Kazneno pravo (1922.); — u Vijencu: Kohler: Šekspir pred forumom jurisprudencije; — u Dnevnom listu: Zločinački tipovi u Šekspirovim dramama (1905.), Ničeov »Bliedi zločinac« (1905.); — u Savremeniku: Ferri, Kriminalna socijologija (1908.), Biankini: Kriminalna socijologija (1909.). — Iz područja socijologije u Mjesečniku: Morgan, Pradruštvo (1912.), Madjarevićev prevod; Gumplovicz': Nacrt socijalne filozofije (1913.), Morgan: Nekoji zadaci naše nove države (1925.); — u Savremeniku: Finot, O predrasudi rasa (1907.), Ward: La sociologie pure (1907.), Woltmann: Natur und Staat (1907.).

Pravosudje

a) Gradjansko.

Dužniku, osudjenomu po §-u 176. obrt. zak., ne može se dozvoliti zabrana na vlastitu tražbinu, koju on utužuje kod suda, pobijajući odluku obrtne oblasti, a ni ti na novac, položen po njemu u svrhu izvršenja iste odluke.

Riešidba Stola sedmorice od 22. srpnja 1927. br. 3.308., koiom se potvrdjuje slijedeća riešidba banskoga stola od 9. rujna 1926. 20.199-II.-922:

Rješavajući izvještaj od 22. srpnja 1926. br. 57.837/gr. podnesen u zabranbenom predmetu tt. S., tvornica za izradbu finih koža d. d. u S. sa sjedištem u Z., molitelijce, protiv W. M. iz Z., ovršeniku, radi zabrane na tražbinu od D 6.738.74 povodom utoka potonjega proti odluci sudbenoga stola u Zagrebu od 21. lipnja 1926. broj 34.695/gr., koiom je dozvoljena zamoljena zabrana na

gotovinu pohranjenu kod grads. poreznog ureda u Zagrebu u iznosu od D 6.738.74 uz položenje jamčevine od D 7.000,

banski stol uvaživ, da je za dozvolu zabrane po § 407. i sl. grpp. neotpustivi uvjet, da molitelj zasvjedoči opstojnost svoje utužene tražbine; — uvaživ, da molitelj u svojoj molbi ne samo što nije nikako posvjedočio opstojnost takove tražbine, nego nije ni naveo, s kojega razloga i naslova mu takova tražbina pristoji, te u kojem iznosu; — uvaživ, da rješenje poglavarstva kr. i sl. glavnoga grada Zagreba kao obrtne oblasti nipošto ne zasvjedočuje opstojnost takove tražbine, kako to moliteli navodi; — uvaživ, da se napadnuta odluka poradi toga ne nalazi u skladu sa zakonskim propisima,

obnašao je povodom utoka W. M. napadnutu prvosudnu odluku preinačiti, te molitelja tt. S. tvornicu za izradbu finih koža d. d. S. sa njegovom molbom za dozvolu zabrane de pr. 21. lipnja 1926. br. 54.695/gr. odbiti, te mu naložiti naknadu troška pravnoga lijeka protustranci sa D 150 u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe, a prvostepenomu sudu naložiti, da po pravomoćnosti ovoga rješenja dalje po zakonu postupa.

Priopćio dr. Viktor Benković.

Po § 46. grpp. slobodno je svakoj stranci u usmenom postupku predložiti sudu nova dokazna sredstva do zaglavljene rasprave, a da nije dužna dokazati, da je po bludnji propustila pozvati se na te dokaze tečajem rasprave. — Kada se rasprava u usmenom postupku po grpp. smatra zaglavljenom? (Dvije protuslovne rješidbe).

I.

Rješidba stola sedmorice od 20. veljače 1925. br. 442.

(Odluka kot. suda u S. od 3. lipnja 1924. br. 3236/gr., rješidba bans. stola od 17. rujna 1924. br. 15.762.).

U parničnom predmetu Janka A. st. iz Or. tužitelja, proti Janku A. ml. iz Or. tuženiku, radi priznanja prava vlasništva nekretnina spp.

Kot. sud u S. je izdao odluku, kojom je odbio molbu tuženikovu od 10. svibnja 1924. br. 3236/gr. za nadopunu rasprave.

Ban. stol uvaživ, da niština ne ima; — uvaživ, da po propisu § 46. grpp. može stranka, dok rasprava ne bude zaglavljena, pridonijeti dokazna sredstva, koja je po bludnji propustila, a prema tome tražiti i popunjenje rasprave, — dok po zaglavljenoj raspravi to može učiniti samo sud, u koliko obnadje, da je rasprava ostala u tom pravcu nepotpuna; — uvaživ, da je žalbenik svoju molbu za popunu rasprave podnesao nakon obavljene usklade spisa, dakle nakon zaglavljene rasprave, pa da je prema tome napadnuta odluka na zakonu osnovana;

obnašao je ništovnu žaobu tuženika Janka A. ml. zabaciti i njegov utok otputiti, te napadnutu prvosudnu odluku potvrditi.

Stol sedmorice našao je ništovnu žaobu tuženika Janka A. ml. zabaciti, a njegov izvanredni previdni utok u pomanjkanju uvjeta § 318. grpp. otputiti.

II.

Rješidba stola sedmorice od 22. listopada 1925. br. 3318.

(Odluka sudbenoga stola u P. od 5. srpnja 1924. br. 3728/gr., rješidba bans. stola od 12. lipnja 1925. br. 16.060).

U parničnom predmetu V. S. iz P. tužitelja, proti konzumnoj produktivnoj zadruzi saveza željezničara SHS tuženoj, radi 30.174 Kr. spp.

Sudb. stol u P. je odbio molbu tužiteljevu, prim. 26. svibnja 1924. br. 3076/gr. za preslušanje novoponudjenih svjedoka H. S. i M. K.

Banski stol uvaživ, da doduše ne stoji nazor prvomolbenoga suda, da se u gradi, parnici dokazna sredstva imaju ponuditi samo na propisanom miestu prije usklade spisa, jer se po § 46. grpp. ima dopustiti svakoj stranci, da doklegod se rasprava ne svrši, t. j. doklegod nije izrečena osuda, može naknadno pridonijeti ona dokazala, na koja se je tečajem rasprave po bludnji propustila pozvati; — ali uvaživ da tužitelj nije u svojoj molbi ni tečajem

Digitized by Google

rasprave zametnute na tu molbu ni ustvrdio, a još manje dokazao, da je po bludnji propustio tečajem rasprave na propisanom mjestu (§§ 17., 23. i 161. g.pp.) pozvati se na svjedoke Hugu S. i Mihu K. u dokaz činjenica, navedenih u gore-spomenutoj molbi; — to mu po § 46. grpp. ne pripada pravo, da nakon usklade spisa tečajem dokaznoga postupka nudi dokaz, koji je morao pružiti već tečajem rasprave; pa se s toga razloga napadnuta odluka ukazuje opravdanom i na zakonu osnovanom; — uvaživ da u postupku nije počinjena nijedna niština, predvidjena u § 339. grpp., zbog koje bi se napadnuta odluka pobijati mogla;

obnašao je ništovnu žaobu tužitelja Viktora S. zabaciti, njegov utok pako otputiti i napadnutu prvosudnu odluku potvrditi.

Stol sedmorice povodom ništovne žaobe i izvanrednoga utoka tužitelja V. S. vidiv, da obzirom na ustanovu § 46. grpp. svakoj stranci u usmenom postupku sve dotle, dok osuda izrečena nije, prosto stoji predložiti sudu nova dokazna sredstva kao i navesti okolnosti takove, koje služiti imaju za to, da se predmet parnice što više moguće razjasni, te sudu što veća podloga pruži za prosudjenje toga predmeta, pa da stranka nije dužna pružiti dokaz, da je po bludnji propustila tečajem rasprave na propisanom mjestu pozvati se na novo ponudjena dokazna sredstva;

našao je napadnute odluke nižih sudova ukinuti i prvostepenom sudu naložiti, da molbu tužiteljevu de praes. 26. svibnja 1924. br. 3076/gr. mimo neosnovanih razloga nižih sudova ponovno u pretres uzme, novo na zakonu osnovano rješenje donese, zatim dalje po zakonu postupa, a trošak pravnoga lijeka pridržaje se konačnom rješenju predmeta. -r.

Brak, sklopljen u Rusiji po boljševičkim propisima, ima se kod nas smatrati po § 44. ogz. kao ženidbena pogodba, te ženi pripada po § 91. ogz. pravo na privremenu alimentaciju, ako ima razlučno boravište.

Rješidba stola sedmorice od 23. ruina 1922. br. 2139.

(Odluka kot. suda u Z. od 1. veljače 1922. br. 709/gr., rješidba bans. stola od 6. travnja 1922. br. 47047.)

U predmetu Klaudije M. protiv Dimitrija M. radi dozvole razlučnoga boravišta i plaćanja alimentacije

kot. sud u Z. je dozvolio moliteljici razlučno boravište od njenoga muža Dimitrije M. i naložio istomu, da u ime uzdržavanja žene ima plaćati moliteljici alimentaciju od 500 D mjesečno unaprijed, počevši od 1. siječnja 1922., i to svaki obrok u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe — sve to iz slijedećih razloga: Dimitrije M. priznaje, da se je vjenčao sa moliteljicom u Rusiji god. 1928. po obredu (?!), koji je ustanovljen po boljševičkim vlastima. Prigovara, da ovo vjenčanje ne važi i da se njegov odnošaj prema moliteljici nema smatrati brakom s razloga, što boljševička vlada nije priznata po našoj državi, prema čemu nema mjesta primjeni njihovih zakona na našem teritoriju.

Ovaj prigovor nije sud uvažio s razloga, što sam Dimitrije M. priznaje, da je brak sklopljen u Rusiji prema propisima, koji su u ono vrijeme u Rusiji važili. Pošto se valjanost brakova ima prosudjivati po zakonima onoga mjesta, u kome je sklopljen, to je i ovaj brak valjan. Činjenica je, da danas u Rusiji vlada boljševički režim i da se brak može sklapati samo na onaj način, koji je po vladajućem režimu odredjen i priznat. Neodlučno je kod toga, dali je taj režim priznat u inozemstvu i postoji li prema tomu režimu pravni reciprocitet.

I sam Dimitrije M. smatra ovaj brak valjanim, jer je jednim pismom pozvao moliteljicu, da kao njegova žena dodje za njim u njegovo boravište. Na osnovu toga pisma ona je u Rusiji i dobila putne isprave, da može doći u Zemun.

Pošto dakle ovaj sud smatra brak valjanim, ima Dimitrije M. snositi sve gradjansko-pravne posliedice toga braka, pa je prema tome na osnovu § 91 ogz. dužan svoju ženu uzdržavati odnosno plaćati joj uzdržavanje. Razlučno boravište dozvoljeno je moliteljici, jer joj i sam njezin muž to dozvoljuje. Visina alimentacije od 500 D mjesečno odmjerena je po zahtjevu moliteljice s razloga, što je sudbeno notorno, da je toliki iznos neophodno potreban za njeno uzdržavanje s obzirom na današnje životne prilike naročito u gradu Z.

Digitized by Google

Ban. stol, uvaživ, da je priznanjem tuženoga dokazano, da se je on sa moliteljicom vjenčao u Krasnojarsku u Rusiji i da joj dozvoljuje razlučno stanovanje; — uvaživ, da sud nije nadležan ispitivati, da li je taj brak valjan ili ne, već da to spada na odnosnu duhovnu oblast, dočim se parbene stranke obzirom na priznano vjenčanje po ustanovama mjesta i države, gdje je brak sklopljen, imadu smatrati bračnim drugovima tako dugo, dok koji od bračnih drugova ne ishodi od nadležne oblasti pravomoćno rješenje, da se taj brak ne ima pravovalianim smatrati; — uvaživ, da je visina prisudjene alimentacije primjerena; — uvaživ, da je stoga napadnuta odluka na zakonu osnovana;

obnašao je utok Dimitrija M. otputiti i napadnutu prvomolbenu odluku potvrditi.

Stol sedmorice: vidiv da Dimitrije M. priznaje, da je sa Klaudijom M. stupio u odnošaj muža prema ženi, po propisima, koji vrijede u Rusiji, mora se uzeti, da je on u smislu § 44. ogz. stupio u ženidbeni vez i sklopio ženidbenu pogodbu; — vidiv, da se u ovom izvanrednom odnosu, dok se narav i posljedice toga veza ustanove, mora moliteljici privremeno u smislu § 91. ogz. priznati pravo na zahtjev uzdržavanja po mužu; — vidiv, da je Dimitrije M. pristao na razlučeno stanovanje, a nije ni spomenuo, da je voljan ženu k sebi uzeti i uzdržavati ju; — vidiv, da se prema tome obje niže odredbe ukazuju opravdanima, nu da je samo iznos uzdržavanja s obzirom na mužev dohodak i s obzirom na to, da je i moliteljica sposobna za rad, previsoko odmjeren;

našao je izvanredni previdni utok Dimitrija M. u pogledu glavne stvari u nedostajanju uvjeta § 16. izpp. otputiti, nu uvažiti ga u pogledu iznosa alimentacije, te ovaj sniziti od 500 na 200 D mjesečno, počevši od 1. siječnja 1922.

b) Kazneno

K tumačenju čl. 86. zakona o štampi.

Rješidba vrhovnoga suda u Sarajevu od 3. lipnja 1927. br. v. ž. 79/27.*

Vrhovni sud za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu obnašao je danas u nejavnoj sjednici, saslušavši državnoga nadodvjetnika, u kaznenoj stvari proti D. D. radi prestupka iz čl. 52. zakona o štampi žalbu optuženoga D. protiv zaključka okružnoga suda u Banjoj-Luci od 16. svibnja 1927. Št. 6/1927., kojim se tuženi radi gornjega djela stavlja pod sud, po čl 90 zakona o štampi uvažiti, napadnuti zaključak kao preuranjeno donešen ukinuti i prvomlbenom sudu naložiti, da dalje po zakonu postupa.

Razlozi: Zaključkom od 16. svibnja 1927. Št. 6/1927.,stavio je okružni sud u Banjoj-Luci žalitelja D. D. u smislu čl. 84. zakona o štampi pod sud, s razloga, što je optuženi prokazao doduše pisca, ali nije dokazao, da je taj pisac dao svoj pristanak, da se inkriminirani članak štampa. Ovaj zaključak napada optuženi pravodobno izvedenom žalbom, u kojoj tvrdi, da je on pravodobno prokazao pisca u osobi S. K. i za to pružio dokaz sa inkriminiranom noticom, potpisanom vlastoručno po S. K., te svjedokom policajnim agentom K., pa prema tome, da je napadnuti zaključak, kojim se žalitelj stavlja pod sud, protuzakonit.

Ova tvrdnja žaliteljeva je ispravna i opravdana. U svojem odgovoru na tužbu je optuženi naveo, da je pisac inkriminirane notice S. K., te predočio dotičnu noticu sudu sa potpisom S. K., a u svome preslušnom zapisniku je još naveo kao svjedoka policainoga agenta K., koji bi potvrdio njegovu gornju tvrdnju, jer mu je isti dotičnu noticu potpisanu po K. i donio. Prema tome je

---

* U 3. broju ovogodišnjega »Mjesečnika« je otisnuta na strani 143. rješidba **vrhovnoga suda u Sarajevu pod naslovom** »Član 86. zakona o štampi ima se razumijevati tako, da sud ima provesti dokaze, koje je stranka naznačila, a isti su za rješenje odlučni«. Kako su odlučni stavovi iz rješidbe izostavljeni, to je ona uslijed toga izgubila logičnu, a donekle i pravnu, vezu tumačenja §-a 86. zakona o štampi i postala prilično za čitaoce nejasna i nepotpuna. Zato nam je jedan član vrhovnog suda dostavio potpun prepis dotične rješidbe i zamolio, da ju u cijelosti donesemo. (Op. ured.)

Digitized by Google

optuženi sa svoje strane pružio sudu pravodobno odlučne dokaze za uglavljenje pisca inkriminirane notice.

Član 86. zakona o štampi doduše veli, da sud nije dužan, da pribavlja po sudbenoj dužnosti nikakove dokaze u korist ili na štetu jedne ili druge strane, ali ovaj tekst zakona ima se razumijevati tako, da sud nije dužan, da uzima na sebe inicijativu za pribavljanje dokaza, ali da dokaze, koje je stranka naznačila, a isti su za rješenje odlučni, ima sud i provesti.

Budući da je dakle žalitelj sudu pružio dokaze sa noticom potpisanom po S. K. te svjedokom policajnim agentom K., da je pisac inkriminirane notice S. K., a ovi su dokazi od odlučnoga utjecaja na rješenje suda, koga će staviti pod sud, to je dužnost suda bila, da ove dokaze provede po načelima ustanova kaznenoga postupnika za Bosnu i Hercegovinu, a pošto to prvomolbeni sud nije učinio, to je napadnuti zaključak doista preuranjeno podnešen, pa ga je valjalo po čl. 90. zakona o štampi ukinuti.

c) Trgovačko-mjenbeno

Kada prezaduženik ima podružnica na raznim pravnim područjima države, nadležan je za vodjenje stečaja sud onoga područja odnosno mjesta, u kojem leži i ukojem je protokoliran glavni nastan.

Rješenje ministarstva pravde od 1. lipnja 1927. br. 33.421.

Sudbeni stol u Z.-u odlukom od 19. svibnja 1927. br. 41978/gr. otvorio je stečaj nad sveukupnom pokretnom i nepokretnom imovinom Centrale S. Banke i svih njezinih podružnica u cijeloj kraljevini SHS i o tome brzojavno obavijestio okružni sud u D-u.

Okružni sud u D-u otvorio je istoga dana stečaj nad cjelokupnom imovinom filijala S. Banke u Z-u i još filijala u M-u, O-u, N. Mi-u, K-u, D-u i Š-u. Pošto je okružni sud u D-u otvorio stečaj nad imovinom filijala S. Banke, nad kojom je imovinom također i sudbeni stol u Z-u otvorio stečaj, i pošto na obavijest sudbenoga stola u Z-u o otvorenom stečaju okružni sud u D-u nije tu stvar uputio sudbenom stolu u Z-u (§§172. steč. reda i 44. sud. pravilnika), to ovdje predleži sukob nadležnosti izmedju sudbenoga stola u Z-u i okružnoga suda u D-u.

Iz činjenice, što je okružni sud u D-u otvorio stečaj nad onim filijalama S. Banke, koje leže na istom pravnom području, na kojem je i pomenuti okružni sud, odnosno na cijelom području, na kojem sada u kraljevini SHS važi stečajni red, uveden carskom naredbom od 10. prosinca 1914. (d. z. l. br. 337), proizlazi očito, da se on pri tom držao propisa §§ 66. i 67. cit. stečajnoga reda, primijenivši ih na razna pravna područja u našoj državi analogno, kao da se ovdje radi o inostranstvu.

Obzirom na ovakovu primjenu zakona od strane okružnoga suda u D-u, kao i obzirom na činjenicu, što sada u našoj državi još nema jedne zajedničke sudske vlasti, koja bi bila nadležna, da riješi spomenuti sukob nadležnosti izmedju sudbenoga stola u Z-u i okružnoga suda u D-u, može se ovaj sukob riješiti jedino analognom primjenom propisa § 48. sudskoga pravilnika od 1. kolovoza 1895. (d. z. l. br. 111).

Stoga se u rješenju izvještaja sudbenoga stola u Z-u od 21. svibnja 1927. br. 42.656 gr. — obzirom na propise § 63. al. 1. steč. reda, uvedenoga carskom naredbom od 10. prosinca 1914., i § 62. al. 3. steč. zakona od 28. ožujka 1897., koji važi za područje banskoga stola u Zagrebu i po kojima je za otvorenje stečaja nadležan sud, gdje prezaduženik vodi svoje poduzeće, odnosno gdje je protokolirana njegova tvrtka (firma) glede glavne nastane, ako mu je podružnica protokolirana kod drugoga suda, odredjuje, da je za provedenje stečaja nad cjelokupnom pokretnom i nepokretnom imovinom S. Banke, okcijonarskoga društva u Z-u i svih njezinih filijala, to jest filijala u D-u, Š-u, LJ-i, M-u C-u, K-u itd., nadležan sudbeni stol u Z-u.

Priopćio dr. Marko Eisenhut, Zagreb.

Digitized by Google

Kamati medju trgovcima iznad zakonske stope ugovoreni neprigovorenim preuzećem fakture.

Riešidba stola sedmorice od 30. ožujka 1928. br. 1573.
(Riešidba bansk. stola od 7. prosinca 1927. br. 24.234).

P r v i j e s u d u parnici protokoliranoga trgovca proti protokoliranomu trgovcu sudio prema tužbi na platež utuženoga salda iz kontokorenta sa 12% kamatima, tekućima od dana zaključka kontokorenta pa do isplate. U kontokorentu bili su od dospietka fakture pa do zaključka računa već zaračunati 12% kamati i tim je kamatima tuženi opterećen. — Iz razloga osude: U parnici je tuženi porekao, da tužitelju duguje 12% kamate od 25. kolovoza 1924. do 25. siječnja 1925., koja stavka u kontokorentu iznosi svotu od 1112 D., jer poriče, da se obvezao platiti 12% kamate, koji da je zahtjev protuzakonit, pošto su zakoniti kamati 5%. Ali vidjevši, da je tuženi priznao, da je od tužitelja bez prigovora primio fakturu, u kojoj je naznačeno, da će se tuženomu za slučaj neodržanja platežnoga roka zaračunati 12% kamati, a faktura je bila plativa 24. kolovoza 1924., to slijedi, da je tuženi bio sporazuman sa 12% kamatima, uslijed čega se ovaj prigovor neosnovanim ukazuje.

B a n s k i s t o l je preinačio prvu osudu glede kamata i snizio dosudjeni saldo, snizivši u kontokorentu zaračunane kamate od 12% na 5% i dosudivši dalje kamate samo 5%. — Razlozi: Tužena tvrtka ulaže priziv samo proti dijelu niže osude, što su u kontokorentu zaračunani i dosudjeni 12% kamati, kao što je to tužitelj u petitu i tražio, jer da isti nisu ugovoreni. Po trgovačkom zakonu medju trgovcima mogu biti ugovoreni veći kamati od onih zakonskih, ali isti moraju biti ugovoreni, kako to proizlazi iz § 286. trg. zak. Nakon sklopljene kupoprodajne pogodbe izmedju tužitelja i tužene tvrtke glede vrsti robe i njene cijene te vremena plateža kupoprodajnine nije ugovoreno ništa glede kamata. Ako je tužiteljska tvrtka u fakturi naknadno stavila klauzulu, ako tužena firma u ugovoreno vrijeme ne plati kupovnine, da teku 12% kamati, to ta klauzula tuženu ne može vezati, pa nije bila dužna na to dati odgovora, a niti se može smatrati, da je muče pristala na taj zahtjev.

S t o l s e d m o r i c e uspostavio je prvu osudu iz ovih razloga: Tužena nije priposlanoj robi a niti fakturi od 24. srpnja 1924., kojom je izrečeno, da je roba plativa 24. kolovoza 1924. a u slučaju neodržanja platežnog roka da će se zaračunati 12% kamati, prigovorila, već je robu i fakturu bez prigovora preuzela. Ima se s toga u smislu § 863 ogz. uzeti, da je tužena na predloženi joj kupovni ugovor prema uvjetima u fakturi sadržanima pristala i time kupovni posao sa tužiteljem sklopila, koji ju obvezuje na platež u fakturi sadržane kupovnine uz navedene uvjete. Pošto se po § 286. trg. zak. može po volji ugovoriti kamatna mjera kod trg. posala, to se ukazuje osuda prvostepenoga suda na zakonu osnovana.

Priopćio dr. Vatr. R e i n e r, odvjetnik u Karlovcu.

d) Upravno

Za rješenje spora, nastaloga iz službenoga odnošaja izmedju podvornika i trgovca, nadležna je o b r t n a oblast, (a ne redarstvo ili kotarski sud), ako je podvornik kod poslodavca-trgovca obavljao p r e t e ž n o poslove t r g o v a č k o g a p o m o ć n i k a.

Rješenje velikoga župana zagrebačke oblasti od 3. rujna 1928. br. 50.635.

Rješavajući žalbu M. K., bankovnoga podvornika iz Zagreba, obnalazi se na osnovi 166. obrtnoga zakona preinačiti zapisničku odluku od 11. svibnja 1928. br. 35.427 i riješiti, da to gradsko poglavarstvo kao obrtna vlast raspravi nastali poslovni spor izmedju M. K. i J. E. i H. e. b. d. d. u Zagrebu u smislu § 176. obrtnoga zakona, — sve to iz slijedećih razloga:

Proglašujući se nenadležnom za rješavanje ovoga spora, obrtna vlast je navela kao razlog tomu stanovištu, da tužitelj nije dokazao, da je obavljao trgovačke poslove. Postavivši se na to stanovište, obrtna vlast je očito imala u vidu § 60. trgovačkoga zakona, koji isključuje od udara trgovačkoga zakona,

Digitized by Google

odnosno s obzirom na § 55. toga zakona i od udara obrtnoga zakona ona lica, koja u trgovačkom poslu obavljaju radnje službenadi. Da bi se dakle pravilno ocijenila nadležnost o ovom konkretnom slučaju, treba u glavnome razmotriti okolnost, da li je tužitelj u banci obavljao službenske ili trgovačke poslove, odnosno ako je obavljao oba posla podjedno, koje je obavljao pretežno.

Iz obavljenoga raspravnoga postupka i naročito iz usmenih očitovanja obiju stranaka se vidi, da je tuženi gotovo kroz čitavo vrijeme službovanja bio uposlen u banci brojenjem bančinih novaca, kuvertirao novac i nosio novac u velikim, često u milijunskim, svotama na bančine povjerioce i interesente, te manipulirao sa devizama, valutama i ostalim vrijednosnim papirima, pa najzad obavljao inkasatorske poslove. Svi ovi poslovi imaju nesumnjivo značaj trgovačkoga poslovanja i obavljanje ovih poslova je bilo potrebno banci prvenstveno u vezi svršavanja njezinoga bankovnoga, a ne kućevnoga posla.

Radeći na ovim bankovnim poslovima, tužitelj je s druge strane obavljao i kućevne poslove, koje inače rade u redovitom kućanstvu obična službenska lica. Medjutim je raspravom dokazano, da se tužitelj pretežno morao baviti ranije spomenutim poslovima, koji imaju značaj trgovačkih poslova, a najmanji dio poslova spadali su u krug čisto kućevnih radova.

Već ta okolnost bi bila dovoljna, da se u konkretnom slučaju utvrdi, da je tužitelj stajao u trgovačko-službenom odnosu prema banci, dakle kao lice, koje ulazi u krug t. zv. pomoćnoga osoblja. Nu tužitelj je pružio jedan dokaz više, da je bio namještenik banke, time, što je bio postavljen dekretom, kakov se upotrebljavao za ostale bančine namještenike, te bio osim toga članom posebnoga mirovnoga zavoda. Spomenuti dekret sadrži izričnu zaporku, da njegove dužnosti i prava proizlaze iz službovne pragmatike, i banka mu je dekretom garantovala ta prava. Na tome stanju stvari ne mijenja okolnost, da je stilizacijom §-a 1. pragmatike rečeno, da ona ne važi za podvornike. Jer čim je banka stavila u dekret (koji ima značaj posebnoga poslovnoga ugovora), da za regulisanje položaja tužitelja važi službovna pragmatika, to onda znači, da je banka po svome nahodjenju želila, da se za tužitelja kao podvornika primijene analogno ustanovn te pragmatike. Kao dalji dokaz, da tužitelj nije smatran službenčetom, koje bi pretežno obavljalo radnje službenčadi, jest okolnost, da tužitelj nije prijavljen kao službenče kod nadležne policijske vlasti u smislu službenskoga reda za gradove od 19. siječnja 1857. br. 409, niti je imao službensku knjigu u smislu § 34. toga reda. Uvažujući sve ove okolnosti, obnašlo se je prvomolbenu odluku preinačiti i riješiti, kako je to u dispozitivnom dijelu rečeno, pak se gradsko poglavarstvo poziva, da u ovom konkretnom slučaju postupa.

Priopćio dr. I. P.

Društvene vijesti

PREDAVANJA priredjuje Pravničko društvo koncem ove godine i početkom buduće godine. Serija dosad ustanovljenih predavanja ide ovim redom:

Dne 15. XI. predaje Dr. Ante Verona o temi: »Opći pogled na naše pomorsko pravo«.

Dne 22. XI. Dr. Edo Lovrić: »Naputak za duhovne ženidbene sudove od god. 1856. i ženidbeno pravo Codex-a iuris canonici«.

Dne 29. XI. nastavak istog predavanja.

Dne 6. XII. Dr. Natko Katičić: »O medjunarodnim obraničkim sudovima«.

Dne 13. XII. Dr. Juraj Andrassy: »Društvo naroda i mirno rješavanje medjunarodnih sporova«.

Kako se vidi, svako predavanje biti će u četvrtak. Počinje u 6¼ sati na večer, a drži se na zagrebačkome sveučilištu, u seminarskoj čitaonici (I. kat. lijevo, u novome traktu).

Digitized by Google

Poslije 15. siječnja nastaviti će se predavanja, pa će se njihov red kasnije točno ustanoviti. Za sad priopćujemo imena i teme onih predavača, koji su se već prijavili. To su Dr. Valdemar Lunaček o problemu samoupravnih finacija, Dr. Hönigsberg o obnovi postupka po zakonu o štampi i Dr. Stanko Frank o kodifikatornome radu Sovjetske Rusije.

Literatura

Bernska konvencija za zaštitu književničkih i umetničkih dela. Napisao dr. Janko Šuman, predsjednik Uprave za zaštitu industrijske svojine u Beogradu. Cijena D 55, ako se knjiga neposredno kod samoga pisca nabavi. Kraljevina SHS nije ni do danas prisutpila Bernskoj konvenciji od 9. rujna 1886. Medju one, koji su mnogo nastojali, da joj pristupi, spada i autor ove knjige, dr. J. Šuman, a sama knjiga jest lijepi dio toga njegova nastojanja. Izašla je baš u oči kongresa, što ga je 27.—29. rujna o. g. održala u Beogradu Medjunarodna asocijacija književnika i umjetnika (Association Internationale Litteraire et Artistique), pa je tako kod stranih književnika i umjetnika oslabila donekle onaj ružni dojam, što ga je kod njih proizvela činjenica, da se kraljevina SHS već toliko vremena otima, da prizna konvenciju, koju su gotovo sve kulturne države prihvatile. Knjiga sadržaje naiprije kratki historijat spomenute konvencije, zatim njezin franceski i hrvatsko-srpski tekst sa svim kasnijim revizijama, U Berlinu i Rimu, i s dodatnim protokolom od 20. ožujka 1914. u Bernu. Posebno poglavlje sačinjava detaljan prikaz ovogodišnje (u svibnju 1928.) konferencije u Rimu, koji nas baš radi zgodnoga načina prikazivanja uvadja u čitavu materiju. Dobro je učinio pisac, što je osim prikaza promjena i prijedloga za promjenu pri koncu objelodanio i potpuni definitivni tekst konvencije, kako ona izgleda danas nakon svih promjena i revizija. Opaske su vrlo obilne i poučne, a medju njima se nalazi gotovo u potpunom izvatku i naš zakonski projekt, kako je predložen u ministarstvu prosvjete. (Potpuni tekst prvobitnoga projekta vidi u broju 3. o. g. »Mjesečnika«; projekt dra Stražnickoga). Gosp. dr. Šuman u velike je odužio naš pravnički a i književnički svijet izdanjem ovoga djela.

Zbornik znanstvenih rasprav. VI. Letnik 1927.-28, izdaja Profesorski zbor juridičke fakultete v Ljubljani 1928. Cijena Din 45. U ovome godištu toga poznatog Zbornika nalaze se ove rasprave: Dra. Al. Bilimoviča »Nove metode proučavanja koniunktur in gospodarska prognoza«, Dra. Metoda Dolenca »Zločinec iz prepričanja« (ova je otisnuta i u posebnoj brošuri), prof. Mihaila Jasinskia »Iz istorije Kastavskoga statuta«, sveuč. prof. Alekse Maklecova »Zmanjšana vračunljivost v načrtu za edinstveni kazenski zakonik kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev«, Dra Albina Ogrisa »Statistika kreditnih zadrug v Sloveniji za poslovno leto 1926.«, sveuč. prof. Dra Janka Poleca »Razpored sodnih instanc v slovenskih deželah od 16. do 18. stoljetja«, sveuč. prof. Dra. Gjorgja Tasića »Jesu li ministri činovnici?«.

Gradjanski parnički postupnik u Hrvatskoj i Slavoniji. Napisao dr. Srećko Zuglia, sveuč. prof. Tisak i naklada Jugoslavenske štampe d. d. 8°, 258 str. Cijena D 60. Ova knjiga sadržaje predavanja dra Zuglie na zagrebačkome pravnome fakultetu. Prema tome je ona zapravo učbenik, ali je ipak tako pisana, te može dobro poslužiti kao komentar i praktičnim pravnicima. Njezina vrijednost u tom pogledu iskače pogotovu radi okolnosti, što su dosadašnji naši i onako rijetki komentari raspačani. Pojedina poglavlja vrlo su dobro i pregnantno, za djake možda i odviše pregnantno obradjena, što treba osobito istaći za one dijelove, gdje autor nije imao uporišta u stranoj literaturi, pa je bio upućen na sama sebe. Kada se ne bi približavali novome parničkome postupniku, savjetovali bi autoru, da ovu knjigu preradi na široj osnovi tako, da bi u njoj imali pravi i potpuni komentar. No i ovako će ona za to kratko još vrijeme važenja starog parn. postupnika ostati odlično pomagalo svima onima, koji bilo koilm povodom imadu posla s gradj. parnič. postupnikom.

O odgovornosti države in samoupravnih teles po čl. 18. ustave. Ova rasprava dra. Rudolfa Sajovica izašla je najprije u »Slovenskome Pravniku«

Digitized by Google

u Ljubljani, a onda iz njega otisnuta u formi posebne brošure. Autor temeljito obradjuje naslovnu temu, inače u praksi dosada još slabo razvijenu.

Središnji ured za osiguranje radnika u Zagrebu 1922.—1926. — Tu omašnu knjigu od 650 stranica kvart-formata, sa 166 slika, mnogo diagrama, karata itd. izdao je sâm navedeni Središnji ured, prikazavši u njoj svoje i svojih mjesnih organizacija poslovanje kroz vrijeme od 1. srpnja 1922. t. j. otkada je stupio na snagu zakon o osiguranju radnika od 14. svibnja 1922. do konca 1926. Knjiga je za svakoga, a napose za socijalnoga političara vrlo poučna i zanimljiva. Članci i rasprave u njoj sadržani potječu od Marka Bauera, Milana Glasera, dra. Vilima Helebranda, dra. Milovana Ježića, Radovana Matjašića, Frana Visintina, Janka Mesičeka, dra Oskara Weissa, Ing. Dragutina J. Domainko, dra. Željka Hahna, Branimira Haberlea i ing. Branimira Ivekovića.

Ruski Arhiv. — U Beogradu izašao je prvi dvobroj novoga dvomjesečnika, što ga je počelo izdavati nekoliko ruskih emigranata. I ako riječ »emigrant« izaziv'je često kod nas pojam nečesa reakcionarnoga, takova predočba bi bila u ovome slučaju sasvim kriva. Članci potječu većinom od vrlo naprednih ruskih pisaca, a svi su bez razlike pisani stručno i objektivno. Informacije su crpene direktno na vrelu, — iz Rusije. Uz rasprave literarnog i umjetničkog sadržaja ima takovih, koje mogu zanimati specijalno pravnike; — n. pr. rasprava Stalinskoga o evoluciji ruskoga boljševizma, profesora Mirkin-Gecevića o karakteristici sovjetskih medjunarodnih ugovora, Kočarovskoga o socijalnoj strukturi i socijalnom prevratu u Rusiji, profesora S. Kona o savremenom ekonomskom stanju Sovjetske Rusije. Cijena je ovoga broja D 25; godišnja pretplata D 120. (Adresa administracije i redakcije: Beograd, Ulica Kralja Petra 79).

Svaštice

Novi stalni izbrani sud osnovala je Trgovačko-industrijska i zanatska komora u Novome Sadu na temelju člana 298. finansijskog zakona za 1928./29. godinu, a prema odobrenju ministarstarstva trgovine i industrije. Pravni sekretarijat izbranoga suda daje svakome interesentu na zahtjev, usmeno i pismeno, sve eventualne potrebne detaljne obavijesti.

Zakon o advokatima prihvatila je napokon Narodna skupština u plenumu dne 19. XI. t. g. Njime odvjetnički stalež dobiva napokon žudjenu autonomiju. Da se zakon izvrši, treba prije ministar da izda pravilnik, u kojemu će se nalaziti napose upute za sastav i izbor prvih odvjetničkih komora. Društvo odvjetnika u Kralj. Hrvatskoj i Slavoniji u Zagrebu poduzelo je već korake u vezi s tim zakonom.

Kongres čehoslovačkih odvjetnika. Koncem rujna (od 27.—30.) t. g. je zasjedao u Pragu III. Kongres čehoslovačkih odvjetnika. Sazvan je bio u slavu desetgodišnjice opstanka češkoslovenske republike i tridesetgodišnjice osnutka slobodne stališke organizacije, zvane prije rata »Spolek advokatu československych v Praze«. Na Kongres bile su pozvane i mnoge inozemne odvjetničke ustanove (komore i slobodne organizacije), naročito one začlanjene u »Union internationale des avocats« kao i prijateljskih država. Zagrebačko »Društvo odvjetnika u Kralj. Hrvatskoj i Slavoniji« bilo je zastupano po svome predsjedniku dru Ivi Politeo. Kongres je bio vrlo poučan sa stanovišta upoznavanja odvjetničkih prilika u Čehoslovačkoj. Ove su bolje nego kod nas, ali i one bilježe znatan nazadak prema tamošnjim predratnim prilikama. Slobodna organizacija odvjetnika radi rukom o ruku sa tamošnjom službenom odvjetničkom komorom za poboljšanje tih prilika.

Odvjetničku pisarnu u jednome mjestu Slavonije želi napustiti odvjetnik radi preseljenja u drugo mjesto, pa traži kolegu, koji bi ju htio likvidirati odnosno nastaviti kao svoju. Adresa kod tajništva »Pravničkoga društva«.

Umro je dr. Ivo Zuccon dne 8. listopada t. g. u Zagrebu u 60. godini života. Pokojnik, rodom Istranin, djelovao je dugo godina u Puli kao odvjetnik i javni radnik. U »Slovenskome Pravniku« u Ljubljani je izašlo iz njegova pera više odličnih pravnih rasprava, a izdao je i zbirku zakona za Istru. Kao veliki župan zagrebačke oblasti istakao se objektivnošću i zakonitošću. Dobar pravnik i dobar rodoljub. Počivao u miru!

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

BROJ 12. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor. ZAGREB 1928.

GOD. LIV. Dr. Ivo Politeo, odvjetnik. PROSINAC

Nekoliko primjetaba k nacrtu stečajnoga zakona za cijelu državu

Napisao dr. Bertold Eisner, senatski predsjednik vrhovnog suda u Sarajevu.

(Svršetak.)

III. Primjedbe pojedinim odredbama nacrta. — Prednje primjedbe o načelima nacrta dale su mi priliku, da se ujedno osvrnem na jedan niz odstupanja nacrta od svoga uzora, t. j. od austr. stečajnoga zakona. Ali osim ovih ima nacrt još jedan dobar broj odstupanja od austr. stečajnoga zakona. Primjedbe o posljednjim kao i ostale primjedbe pojedinim odredbama nacrta priopćuju se u slijedećem radi olakšanja orijentacije, složene prema redu §§ nacrta. Mislio sam, da bi bilo korisno, da se i ove primjedbe priopće, da se tako nadopuni pregled o nacrtu, koji daju gornje primjedbe o njegovim načelima.[13])

K §§ 1. i 2. — Odredbe ovih §§-a, koji propisuju uslove za otvorenje stečaja, ne spadaju u prvu glavu prvoga dijela, koja govori o učinku (dejstvu) otvaranja stečaja, nego u drugi dio, glavu I. odsjek II., u kojem se govori o otvaranju stečaja. Na ovo mjesto stavio ih je sasvim ispravno austrijski stečajni zakon, pa je nacrt bez razloga ovdje odstupio od svoga uzora.

K § 3. — Po § 2. austr. stečajnom zakonu nastaju pravne posljedice otvaranja stečaja od početka dana, kojega je proglas o otvorenju stečaja pribijen na ploči stečajnoga suda. Po mojem mišljenju nema opravdanoga razloga, da se od toga odstupi tim manje, što se u motivima austr. zakona izričito ističe, da se ovo uredjenje pokazalo dobrim.[14]) I po samoj naravi stvari se mora smatrati opravdanijim, da se uzme vanjski akt pribijanja proglasa otvorenja stečaja kao odlučan momenat, nego da se kao odlučan momenat uzme unutarnji akt donošenja rješenja o otvorenju stečaja. Primjećuje se još, da je ovo pitanje i u bos. stečajnom zakonu (§ 5.) kao i u stečajnom zakonu, koji vrijedi u Vojvodini (§ 1.), jednako riješeno kao u austr. stečajnom zakonu.

K § 13. — Nacrt nije preuzeo odredbu § 12 austr. stečajnoga zakona, po kojoj otvorenjem stečaja gube svoju važnost razlučna prava

[13]) Slijedeće primjedbe preuzeo sam sa neznatnim izmjenama iz referata, koji sam izradio kao referent vrhovnoga suda u Sarajevu i koji je prihvaćen u plenumu toga suda. Iz referata nisam preuzeo primjedbe, koje se odnose na sitne pogrješke redakcije i štamparske pogrješke.

[14]) Vidi Denkschrift str. 13.

Digitized by Google

stečena ovrhom radi naplate ili ovrhom za osiguranje u zadnjih 60 dana prije otvorenja stečaja.

Povod ovoj odredbi austr. steč. zakona je bila, kako se to može razabrati iz motiva toga zakona,[15]) redovita pojava kod stečajeva, da u zadnje doba prije otvorenja stečaja s jedne strane nastoje vjerovnici u mjestu, koji svakako mogu prije saznati za stanje insolventnosti dužnika, nego vjerovnici na strani, da na štetu stranih vjerovnika sebi osiguraju razlučna prava na imovini prezaduženikovoj bilo ovrhom radi naplate, bilo ovrhom za osiguranje, a s druge strane da prezaduženik sam nastoji oteti vjerovnicima jedan dio aktiva na taj način, što podmeće fingirane vjerovnike, kojima omogućuje sticanje ovršnih naslova u zadnji čas (oglušnim osudama, osudama na osnovu priznanja, nagodama pred sudom ili slično) i na osnovu toga i sticanja razlučnih prava na njegovoj imovini ovrhom radi naplate ili ovrhom za osiguranje. Pošto je iskustvo pokazalo, da se takovim makinacijama ne može doskočiti pobojnim tužbama, našlo je austrijsko zakonodavstvo kao najbolje sredstvo za sprečavanje ovih makinacija spomenutu odredbu § 12.

Koji su razlozi rukovodili redaktore nacrta, da baš ovu korisnu odredbu ne preuzmu, ne može se znati, pošto nacrtu nisu dodani motivi. Ali držim, da nema opravdanoga razloga, da se ova odredba ne preuzme. Naprotiv mislim, da naše posebne prilike, a napose činjenica, što je naš svijet upućen na strani kredit, zahtjevaju, da se ova korisna odredba bezuslovno preuzme. Za to bi trebalo iza sadanjega § 13. umetnuti kao § 14. odredbu po uzoru § 12. austr. stečajnog zakona.

K § 21. — Kod papira, koji glase na donosioca, ili se prenose naledjem, je u većini slučajeva teško utvrditi, da li je vjerovnik taj papir stekao još prije otvorenja stečaja na način, koji se ne može pobijati. A to olakšava nečiste manipulacije. To se može najbolje vidjeti iz slijedećeg primjera:

A. ima jednu mjeničnu tražbinu protiv prezaduženika N. u iznosu od 10.000 Din. On zna, da će na ovu svoju mjenicu dobiti u stečaju najviše 30%. Ali je saznao, da neki B. duguje masi 10.000 D. Sada se A. sporazumije sa B-om, da mu bianko-naledjem ustupi za izvjesnu svotu, dakako veću od one, koju bi mogao dobiti u stečaju, svoju mjenicu, da je B. upotrijebi radi preboja. Kako će se B-u dokazati, da je tu mjenicu stekao poslije otvorenja stečaja? U većini će slučajeva biti taj dokaz nemoguć. Obzirom na to bi bilo uputno, da se odredi, da mora onaj, koji hoće da upotrijebi tražbinu na osnovu papira, koji glasi na donosioca, ili koji se prenose naledjem, za preboj dokazati, da je taj papir stekao prije otvorenja stečaja. Neka zakonodavstva idu još dalje, pa isključuju uopće takove tražbine od preboja[16]).

K § 24. — Riječ »nabavljanje« u trećem retku rast. 1. (da se »nabavljanje« izvrši) mogla bi se krivo razumjeti. Ovdje se misli »predaja«, odnosno »isporuka« robe.[17])

K § 25. — Propisom § 23 austr. steč. zakona predvidja se uredjenje za one uporabne ugovore, u kojima je prezaduženik najmoprimac ili zakupnik. Pri tome se ne čini razlika, da li je prezaduženik već preuzeo objekat uporabe ili ne, već se za oba slučaja jednako propisuje, da se na-

[15]) Vidi Denkschrift str. 21. i slijed.
[16]) Vidi na pr. čl. 213. švic. steč. zakona.
[17]) »Ablieferung« je izraz, koji za to upotrebljuje § 22. austr. steč. zak.

Digitized by Google

jamni odnošaj može od obiju stranaka u zakonskom ili ugovorenom roku otkazati. Jednako rješavaju ovo pitanje bos. herc. (§34) kao i madjar. steč. zakon, koji važi u Vojvodini (§ 22). Hrvatski pak stečajni zakon ovdje razlikuje propisujući, da u slučaju, ako prezaduženiku još nije predan najamni objekat, druga stranka može odustati od ugovora, kao da nije ni sklopljen (§ 19), dok za slučaj, da je objekat već predan, vrijedi jednaki propis kao što po § 23. austr. steč. zakona. Čini se, da su se redaktori nacrta ovdje htjeli povesti za hrvatskim zakonom. Ali mjesto da preuzmu sve propise hrvat. steč. zakona, koji se odnose na ovo pitanje, naime rast. 1. § 18. i 19., preuzeli su samo jedan dio ovih propisa, naime rast. 1. § 18. A posljedica je toga, da po nacrtu imade rješenje samo za slučaj, da je prezaduženiku već predan najamni objekat, dok nema rješenja za slučaj, da mu najamni objekat još nije predan.

K § 26. — I kod propisa ovog §-a, koji govori o slučajevima, u kojima je prezaduženik najmodavac (davalac u porabu), primjećuje se jednaka pogrješka kao što kod propisa § 25., t. j. predvidjeno je rješenje samo za slučaj, da je prezaduženik već bio predao najamni objekat, a nema rješenja za slučaj, da objekat još nije predan.

Primjećuje se još, da ovdje ni hrvatski steč. zakon (§ 18 rast. 2.), kao ni aust. steč. zakon (§ 24), bos. herc. (§ 34.) i madjar. steč. zakon, koji vrijedi u Vojvodini (§ 22.), ne razlikuju, da li je najamni objekat predan ili ne, već propisuju za oba slučaja jednako, da stečajna masa stupi u najamni odnošaj. Ovo uredjenje sasvim odgovara, pa s toga nije bilo ni razloga, da se ovdje odstupi od austr. steč. zakona.

K § 32. — a) U trećoj točci treba riječi »ili uglavljenom bar na dvije godine, ranije nego što je otvoren stečaj« kao suvišan brisati, jer je već u uvodu ovoga §-a za sve slučajeve rečeno, da se ova pravna djela ne mogu pobijati, ako su izvršena na dvije godine prije otvorenja stečaja.

b) § 29. toč. 3. austr. stečaj. zakona predvidja u pogledu osiguranja (obezbjedjenja) ili povratka miraza izuzetak od općega pravila. da se mogu pobijati pravna djela izvršena za vrijeme posljednje dvije godine prije otvorenja stečaja, i to za slučajeve, u kojima je stečajni dužnik bio na osiguranje ili povratak miraza obvezan zakonom zbog toga, što je prestala bračna zajednica, ili ugovorom, uglavljenim pri sklapanju braka, ili ugovorom, uglavljenim prilikom davanja miraza.

Takav izuzetak nije pak predvidjen u pogledu osiguranja i predaje uzmiraza (»Widerlage«) i udovičkog uživanja (»Witwengehalt«). Iz stilizacije zadnje rečenice toč. 3. § 32. nacrta »to isto vrijedi....« moralo bi se zaključiti, da nacrt ovdje odstupa od austr. stečaj. zakona da naime dopušta spomenute izuzetke i u pogledu osiguranja i predaje uzmiraza i udovičkog uživanja.

Smatram, da je austrijsko zakonodavstvo s punim pravom u pogledu isključenja pobijanja drukčije postupalo sa uzmirazom i udovičkim uživanjem, nego sa mirazom, jer posebni razlozi, koji govore za pogodovanje faktično danoga miraza,[18]) ne govore i za sam obećani uzmiraz, ili za obećana udovička uživanja, koja faktično nisu ništa drugo nego jedan obećani poklon. — Za to se ovo odstupanje od austr. stečaj. zakona ne može odobriti.

[18]) Vidi o tome austr. Denkschrift str. 39.

Digitized by Google

K § 34. — § 31. austr. stečaj. zakona, koji odgovara § 34. nacrta, predvidja pobijanje pravnih djela, koja su izvršena u doba, pošto je dužnik već postao nesposobnim za plaćanje ili pošto je već podnešen prijedlog za otvorenje stečaja.

Čini se, da je prigodom redakcije ovoga §-a nacrta pometnjom izostao pasus, koji treba da na to uputi. Ako je tako, onda treba dotični pasus iza riječi »pravna djela« u prvom retku umetnuti tako, da bi prva rečenica rast. 1. ovoga §-a glasila »Pobijati se mogu pravna djela, izvršena poslije nastupa nesposobnosti dužnika za plaćanje ili poslije podnešenoga prijedloga za otvaranje stečaja, kojima . . .«.

Ako se je pak mislilo ovdje odstupiti od austr. zakona, onda bi trebalo propise ovoga §-a sasvim drukčije stilizirati.

K § 35. — Po § 33 austr. stečaj. zakona, koji odgovara § 35 nacrta, ne može se odredba rast. 1., primijeniti na slučajeve § 30, koji su spomenuti u § 33, toč. 1., nacrta. Iz svrhe propisa ovoga §-a proizlazi jasno, da je § 33 austr. stečaj. zakona s punim pravom slučajeve § 30, toč. 1. ispustio. Naime bez propisa § 33. našao bi se posjednik mjenice u dvostrukoj neprilici. Ako primi isplatu, izložen je opasnosti, da mora vratiti ono, što je primio, jer se isplata može po pobojnim propisima pobijati, a on da ipak nema regresa, jer je mjenica isplaćena. A ako ne primi isplatu, gubi opet regres za to, što nije primio isplatu. Pošto sigurnost mjenbenoga prometa zahtijeva, da se posjednik mjenice sačuva od takovih neprilika, donešen je propis § 33. austr. stečaj. zakona, po kome se u ovim slučajevima ne može pobijati isplata mjenice, izvršena od stečajnoga dužnika.[18])

Medjutim ovi razlozi ne govore za slučajeve spomenute u § 30. toč. 1. austr. stečaj. zakona, dotično § 33. toč. 1. nacrta. Pod ovu odredbu potpadali bi naime slučajevi, ako bi dužnik isplatio mjenicu prije, nego što je dospjela ili poslije isteka roka za podignuće protesta. U prvom slučaju ne gubi posjednik mjenice regres, ako ne primi isplatu, jer nije dužan primiti isplatu prije dana dospjeća. U drugom je moguće dvoje, naime ili je protest dignut, ili je to propušteno. Ako je protest dignut, onda je vlasniku mjenice već sačuvan regres, a ako protest nije dignut, onda je već svakako izgubio pravo regresa. Iz ovih razloga je § 33. austr. stečaj. zakona s pravom isključio slučajeve § 30. br. 1. (= § 33 br. 1. nacrta).[19])

Medjutim § 35. rast. 1. nacrta time, što upućuje na cijeli § 33. a ne samo na br. 2. § 33 ne isključuje spomenute slučajeve. Pošto nema motiva, ne zna se, da li je to samo pogrješka redakcije, ili su redaktori ovdje namjerom odstupili od austr. stečaj. zakona.

Ako prvo stoji, onda treba taj citat ispraviti, a ako drugo odgovara namjeri redaktora, onda se ovo odstupanje iz spomenutih razloga mora smatrati kao neopravdano.

Jedno drugo odstupanje od § 33. austr. stečaj. zakona je posljedica pasusa u rast. 2. redak 6 i 7, koji glasi: »kada je mjenica stavljena u promet«.

---

[18]) Vidi austr. Denkschrift str. 44.

[19]) Vidi Bartsch-Pollak, l. c. sv. 1., primj. 3. i 7 k. § 33, str. 280. i 281; Steinbach — Ehrenzweig, Komentar austr. poboj. reda (1916.), str. 298, 299.

Digitized by Google

Iz teksta rast. 2. § 33 austr. stečaj. zakona proizlazi jasno, da je onome, kome pripada pobojni zahtjev, dano pravo tražiti naknadu isplaćene mjenbene svote samo u ovim slučajevima: a) ako je posljednji regresni obvezanik u vrijeme, kada je stavio mjenicu u promet, znao za jednu od činjenica, spomenutih u ovoj odredbi; — b) a ako je mjenicu izdao za račun trećega lica, samo onda, ako je to treće lice u vrijeme, kada je dalo nalog, da se mjenica stavi u promet, znalo za jednu od spomenutih činjenica.

Iz stilizacije pak nacrta, t. j. iz spomenutih riječi bi slijedilo, da bi treće lice bilo dužno naknaditi isplaćenu svotu i onda, ako u vrijeme, kada je dalo nalog, da se mjenica stavi u promet, nije znalo za jednu od spomenutih činjenica, ali je to poslije saznalo, naime u vrijeme, kada je mandatar mjenicu stavio u promet. Izišlo bi dakle nešto, što bi se protivilo intenciji odredbe rast. 2. § 35 nacrta. Sva je prilika, da je razlog ovome odstupanju neodgovarajući prevod njemačkoga teksta. Za to bi trebalo taj pasus onako stilizirati, kako bi odgovarao tekstu uzora.

K § 36. — a) Austrijski stečajni zakon predvidja kod svakoga pobojnoga razloga jednu posebnu odredbu u pogledu bližih srodnika (§ 28. br. 3., § 29. br. 2., § 30. br. 3. i § 31. br. 1.) a napose u § 32. jednu odredbu o tome, tko se imade smatrati bližim srodnikom u smislu stečajnoga zakona. Nacrt je spojio sve ove odredbe u jedan §, naime § 36. Ali uslijed toga ne samo da su ove odredbe postale nejasne, nego je to imalo za posljedicu netočne i čak pogrješne odredbe.

Tako se u § 36. nacrta spominju i slučajevi § 35. kao pobojni, u kojima pogodovani srodnik mora dokazati, da nije znao niti morao znati, da ga je stečajni dužnik htio staviti u povoljniji položaj, dotično da nije znao niti morao znati za nesposobnost plaćanja stečajnoga dužnika, dotično da je predloženo otvaranje stečaja. Medjutim je u slučajevima § 35, kako je to već spomenuto u primjedbama tome §-u, naprotiv pobijanje isključeno. Pogrješno je dakle citirati i § 35. u vezi sa odredbama ovog §-a.

Odredba pri kraju prve rečenice (red. 19., 20. i 21.) je u sadanjoj vezi nerazumljiva. Što se ovdje misli, može se tek razumjeti, kada se čita odgovarajući § 29. br. 2 austr. stečaj. zakona. Po odredbi § 32. br. 2. nacrta (= § 29. br. 2 austr. stečaj. zak.) može se pobijati pribavljanje dužnikovih stvari, otudjenih na osnovu naredbe sudske ili upravne vlasti, ako je protuvrijednost dana iz imovine stečajnoga dužnika.

Ako su n. pr. u zadnje dvije godine prije otvorenja stečaja pokretne stvari stečajnoga dužnika, koje su se prodale dražbom u ovršnom postupku, bilo od koga natrag kupljene sredstvima iz imovine stečajnog dužnika, može se to pobijati. U austrij. stečaj. zakonu ima na ovome mjestu još slijedeći dodatak: »Ako su takove stvari pribavljene od bližnjih srodnika stečajnoga dužnika, postoji predmnjeva, da je kupovnina uzeta iz imovine stečajnoga dužnika«. Dakle ako je takove stvari kupilo treće lice, mora se njemu dokazati, da ih je kupilo sredstvima iz imovine stečajnoga dužnika, ako su pak ove stvari kupili bliži srodnici, moraju oni dokazati, da kupovnina ne potiče iz imovine stečajnoga dužnika. Iz spomenute odredbe § 36. ne vidi se to, a kriva je tome, što je ova odredba nespretno spojena s drugim odredbama.

Digitized by Google

Ovaj pasus treba dakle drugačije stilizirati, da se razumije. Po mome mišljenju bilo bi uopće bolje, da se ovdje ostane u svemu pri redakciji austr. stečaj. zakona.

b) Novelom austr. stečaj. zakona od 20. veljače 1925. (sav. zak. list br. 87.) raširen je krug lica, koja se imaju smatrati bližim srodnicima u smislu stečaj. zakona. Odredjeno je naime, da se kod društava sa ograničenim jamčenjem imadu kako članovi društva tako i njihovi srodnici smatrati prema društvu kao bliži srodnici.[20])

Pošto na području viših zemaljskih sudova u Ljubljani i Splitu takova društva već danas postoje, a sva je prilika, da će se novim trgovačkim zakonom ova forma društva uvesti za cijelu državu, smatram, da bi se preporučilo i ovu odredbu austr. stečaj. zakona preuzeti.

K § 37. — Ovdje je ispušten jedan važan razlog pobijanja, naime slučaj, da je prodaja učinjena u korist bližih srodnika. Odgovarajući § 34. austr. stečaj. zakona poziva se u tom pogledu na § 28. br. 3. a st. z. Pošto je ovaj slučaj § 28. br. 3. austr. stečaj. zakona po nacrtu uzet u § 36, i tu našao drugu stilizaciju, treba, ako ostane pri sadanjem § 35. u pogledu ovoga slučaja ovdje umetnuti jednu posebnu odredbu.

K § 39. — a) Odredba rečenice 2. br. 1. rast. 2 onakova, kakova je po nacrtu, je nerazumljiva. U rast. 2. nabrajaju se naime slučajevi, u kojima je pobijanje dopušteno i protiv singularnoga sukcesora. Prvi je slučaj, da je singularni sukcesor u vrijeme pribavljenja dotičnoga prava znao ili morao znati, da postoji razlog pobijanja protiv njegova prednika (br. 19 reč. 1.); — drugi, ako je pribavljanje bilo besplatno (be. 2.); — treći, ako je singularni sukcesor jedan od bližih srodnika, sve da je pribavljanje bilo uz plaću, osim ako taj singularni sukcesor dokaže, da u vrijeme pribavljenja nije znao niti morao znati, da postoji razlog pobijanja protivu njegova prednika.

To sve treba reći, da se zna, što se ovom odredbom misli, a ne jednostavno u vezi sa prvim slučajem reći, da u pogledu dokazivanja vrijedi naredjenje § 36., a da se uopće ne ističe, da se pribavljenje po bližem srodniku onoga, protiv koga postoji pobojni razlog, može pobijati.

b) Rast. 3. dodao je nacrt preuzetim odredbama § 38. a. stečaj. zakona za još jednu odredbu o tome, tko se imade smatrati kao t. zv. prvi protivnik lica ovlaštenoga na pobijanje, t. j. protiv koga u prvom redu ide zahtjev na pobijanje. — Ova nadopuna može se odobriti. Ali po svojoj naravi mora ova odredba stajati pred odredbama sadanjega 1. i 2. rast., da dakle sadanji 3. rast. bude 1., jer se najprije mora govoriti o tome, tko se imade smatrati protivnikom lica ovlaštenoga na pobijanje, a istom poslije o njegovim pravnim nasljednicima (univerzalnim i singularnim sukcesorima).

K § 45. — Izraz u rast. 3. red. 2. i 3. »izdaci oko vraćanja stvari« ne odgovara onome, što se faktično mislilo time reći. — Ovdje se naime radi o slijedećem: Po propisima rast. 1. i 2. dužna je masa, ako je izlučni zahtjev opravdan, vratiti dotičnu stvar ovlaštenomu licu, ako se ona još nalazi u masi, a ako je medjutim otudjena, da mu izruči kupovninu, dotično da mu ustupi tražbinu za isplatu kupovnine. Ali masa može

[20]) Vidi dodani rast. 2. § 32. austr. steč. zakona i k tome obrazloženje na strani 10. vladinog prijedloga zakona od 20. veljače 1925.

Digitized by Google

imati razne protuzahtjeve, kao n. pr. na povratak isplaćenih obroka kupovnine u slučaju, ako je prodavalac sebi pridržao pravo vlasništva do potpune isplate kupovine (Eigentumsvorbehalt), ili na naknadu troškova pohrane (čuvanja) dotične stvari ili troškova oko prodaje stvari ili slično.

Za ove protuzahtjeve daje zakon povlasticu, o kojoj će biti napose govor. Ne radi se dakle o troškovima oko vraćanja stvari, koji će po pravilu biti minimalni, nego o izdacima, učinjenim na stvari, koju treba vratiti, dotično učinjenim u svrhu postignuća kupovnine, ako je stvar medjutim otudjena. »Auslagen....., die für die zurückzustellende Sache oder zur Erzielung des Entgeltes aufgewendet worden sind« veli se u rast. 3. odgovarajućega §-a 44. austr. stečaj. zakona.

Mjesto riječi »izdaci, koje su imali oko vraćanja stvari« treba dakle metnuti »izdaci, učinjeni na stvar, koju treba vratiti, ili učinjeni u svrhu postignuća kupovnine, koju treba izručiti....« — Povlastica, koju zakon ovdje daje, sastoji se barem po odredbi već spomenutoga rast. 3. § 44. austr. stečaj. zakona u tome,da je masa dužna vratiti stvar, dotično izručiti kupovninu samo uz istodobno namirenje tih izdataka mase (Sind Auslagen zu vergüten.... so sind sie vom Aussonderungsberechtigten Zug um Zug zu ersetzen«, veli se u rast. 3. § 44. a. st. z.).

Medjutim to ne proizlazi iz stilizacije rast. 3. § 45 nacrta. Kada se veli »moraju se naknaditi, čim ovlašćenik preuzme stvari ili primi kupovninu«, nije time propisano istodobno namirenje izdataka mase. — Očito je, da se ovdje nije mislilo odstupiti od austr. stečaj. zakona, jer za to nema opravdanog razloga, — položaj mase bi se tako samo pogoršao, nego je samo prevod loš. S toga treba taj pasus prevesti onako, kako bi odgovarao cit. njemačkom tekstu.

K § 46. — a) Izraz »mjesto nabavljanja« u 6. retku ne odgovara njemačkom izrazu »Ablieferungsort«, o kome se ovdje radi (§ 45. austr. stečaj. zakona). Odgovarajući je izraz »mjesto predaje«. Upotrijebljeni izraz »mjesto nabavljanja« mogao bi dovesti do krivoga shvaćanja propisa ovoga §-a.

b) Hrvatski stečajni zakon predvidja u § 30. jednu posebnu odredbu u pogledu izlučnih zahtjeva žene stečajnoga dužnika. Po ovoj odredbi može žena stečajnoga dužnika zahtijevati izlučbu, samo ako dokaže, da je dotičnu stvar posjedovala već prije sklopljenoga braka, ili da ju je stekla doduše poslije sklopljenoga braka, ali ne sredstvima iz imovine stečajnoga dužnika. Jednaku odredbu ima stečaj. zakon, koji vrijedi u Vojvodini (§ 46.) i njem. stečaj. zakon (§ 45.). Držim, da bi trebalo ovu opravdanu odredbu preuzeti, i to kao posebni §, koji treba umetnuti iza sadanjega §-a 46.

K § 68. — U rast. 2. red. 2. i 3. bi se preporučilo, da se mjesto riječi »pribavili« metne riječ »stekli«. U drugom rastavku spominju se odlučni vjerovnici, a trebalo bi da bude »izlučni« (§45 nacrta). Odredba rast. 4. nije sasvim razumljiva. Ako se time misli odrediti, da se u slučaju, ako je stečaj otvoren u inostranoj državi, ne će izdati inostranoj stečajnoj vlasti udio stečajnog dužnika, što ga ima u jednom trgovačkom društvu, koje se nalazi u našoj državi, onda se to protivi općemu načelu, koje je nacrt prihvatio u suglasju sa austr. stečaj. zakonom u pogledu pokretne imovine stečajnoga dužnika (t. zv. univerzalno načelo), a na-

Digitized by Google

ročito izričitim propisima rast. 1. ovoga §-a. Rast. 4. treba s toga svakako brisati.

K § 69. — Odrdba rast. 2. rečenica 2. nije razumljiva. Već se prvom rečenicom rast. 2. propisuje, da u slučaju, ako prijedlog za otvaranje stečaja ne stave svi lično odgovorni drugari, ili likvidatori trgovačkoga društva, treba saslušati ostale drugare ili likvidatore. Drugom rečenicom istoga rast. se propisuje opet »Ako se svi ne saglase o prijedlogu, ... sud će pozvati i preslušati i sve ostale«. Kod redakcije ove rečenice se je očito potkrala jedna pogješka, jer ta odredba onakova, kako sada glasi, nema nikakova smisla. Odgovarajuća odredba austr. stečaj. zakona (§ 70. rast 2. rečenica 2.) glasi (u prevodu): »Ako se svi ne saglase o prijedlogu ili ako ne bi bilo moguće, da se svi bez odugovlačenja preslušaju, otvorit će se stečaj samo onda, kad se nesposobnost za plaćanje (insolventnost) vjerojatnom učini«.

Sva je prilika, da se je nacrtom mislilo propisati to isto i da je samo pometnjom mjesto toga spomenuti drugi pasus izašao. Tu pogrješku treba dakle ispraviti.

K § 71. — U rast. 2. se propisuje, da će sud o prijedlogu vjerovnika za otvorenje stečaja preslušati »lica, koja su dužna davati objašnjenja o imovinskom stanju dužnikovom«. Koja su ta lica? Za koga postoji takova dužnost? — U odgovarajućem § 71. austr. stečaj. zakona se veli, da će sud preslušati »Auskunftspersonen«. Čini se, da je ova riječ zavela redaktore nacrta. Pod riječi »Auskunftspersonen« ne misli austr. zakon nešto drugo nego »svjedoke i vještake«.[21])

K § 72. — Od dužnika se ne traži, da podnese pregled imovinskog stanja, a od skrbnika se to traži. Kako će skrbnik, koji u većini slučajeva ne će biti upućen u imovinsko stanje dužnikovo, udovoljiti takovu nalogu, a to još u kratkom roku od 5 dana?

Ako se je smatralo potrebnim predvidjeti posebnu odredbu za slučaj bjegstva, trebalo je tim više predvidjeti jednu odredbu za slučaj, da se traži otvorenje stečaja nad nasljedstvom, ako su nasljednici nepoznati ili nepoznata boravišta.

U pogledu odredbe, da treba saslušati »osobe, koje su dužne davati objašnjenja«, vrijede odnosne primjedbe k § 71.

Ako se misli o spomenutim pitanjima predvidjeti posebnu odredbu — austr. stečaj. zakon nema o tome nikakve odredbe, — onda se preporučuje, da se preuzme propisi § 74. hrv. stečaj. zakona, koji bolje odgovaraju nego propisi § 72. nacrta.

K § 73. — Odstupajući od austr. stečaj. zakona predvidja nacrt propisom ovoga §-a i otvaranje stečaja po službenoj dužnosti. Takov je prijedlog stavio i jedan član komisije, koja je pretresala nacrt austr. stečaj. zakona, ali je komisija taj prijedlog zabacila.[22])

Po mojem mišljenju je austr. zakon s punim pravom odbio, da predvidi takovu odredbu. Protiv nje govore važni razlozi. Ne gledajući na to, da je moderno pravno shvaćanje protivno tome, da se država umješa u privatne prilike, treba držati na umu, da bi statuiranje otvaranja stečaja po službenoj dužnosti ne samo u mnogo slučajeva teretilo sudove sa suvišnim istraživanjem imovinskoga stanja dužnika, nego što

[21]) Vidi Bartsch-Pollak l. c., sv. I. op. 19. k. § 71. str. 471.
[22]) Vidi Denkschrift str. 67.

Digitized by Google

je mnogo opasnije u mnogo slučajeva imalo bi to za posljedicu preuranjeno otvorenje stečaja, što bi nanijelo više štete nego koristi, a pod izvjesnim okolnostima moglo prouzročiti i poslovne krize.

Zato su svi moderni zakoni ideju otvaranja stečaja po službenoj dužnosti kao štetnu napustili, pa iz navedenih razloga smatram, da bi trebalo § 73. nacrta brisati.

K § 74. — Odredbe rast. 1. i 3. su suvišne, a odredba rast. 2. ne spada ovamo, nego u odsjek 5., u kojem se govori, kako treba prijaviti tražbine u stečaju, dotično u odsjek 7., gdje se govori o namirenju tražbina. U ostalom, ima već o jednom i o drugom posebna odredba, naime u § 116. rast. 2., gdje se određuje, da se sa prijavom tražbine u stečaj trgov. društva može spojiti prijava iste tražbine u stečaj drugara, dotično u § 144. rast. 3., kamo takove odredbe i spadaju. To su valjda previdili redaktori, kada su utvrdili ovaj §. nacrta.

K § 77. — Austrijski zakon (§ 73. rast. 2.) daje vjerovniku, koji je predujmio troškove stečajnoga postupka, da tako omogući otvorenje stečaja, pravo na naknadu ovih troškova »samo« kao masin dug, t. j. da se za ove troškove može naplatiti s a m o i z s t e č a j n e m a s e. Ovo se ograničenje obrazlaže time, da se hoće tim spriječiti, da vjerovnik zloupotrijebi priznato mu pravo, tražiti otvorenje stečaja i gdje nema dovoljno imovine, predujmivši troškove stečajnoga postupka.[23])

U odgovarajućoj odredbi nacrta (rast. 2. posljednja rečenica ovoga §-a) je ispuštena riječ »samo«. Ako je to namjerom učinjeno, ne može se ovo odstupanje odobriti, jer ovdje zaista postoji opasnost zloupotrebe spomenutoga prava, t. j. da će vjerovnik tražiti otvorenje stečaja, i ako zna, da ne će ništa dobiti, jedino u svrhu, da tako vrši jednu presiju na dužnika s obzirom na posebne posljedice otvorenja stečaja za toga dužnika (n. pr. kod činovnika ili slično).

K § 78. — Odredba ovoga §-a je suvišna, Ali ako se već ostavi, mora ona svakako doći pred § 76.

K § 81. — Dok ustr. stečaj. zakon propisuje, da se proglas o otvaranju stečaja mora dostaviti svim vjerovnicima, čije su adrese poznate (§ 75. rast. 3), naredjuje nacrt u rast. 1. ovoga §-a, da se otpravak oglasa dostavi samo onim vjerovnicima, koji stalno žive u našoj državi; za one pako, koji ne žive stalno u našoj državi, da objava proglasa u »Službenim Novinama« vrijedi kao dostava. Ovo se odstupanje ne može odobriti, jer bi se tako mnogim vjerovnicima onemogućilo učestvovanje u stečajnom postupku.

O otvorenju stečaja treba svakako obavijestiti vjerovnike, čije su adrese poznate, bez obzira da li oni žive u našoj zemlji ili u inostranstvu. Ovaj popis ne može imati za posljedicu odugovlačenje stečajnoga postupka obzirom na propis § 185. nacrta, po kome je u svakom slučaju za nastup pravnih posljedica rješenja u stečajnom postupku mjerodavna objava, gdje je takova propisana, dakle i onda, ako je osim toga propisana i dostava dotičnoga rješenja učesnicima.

Za dostave ostalih rješenja ili obavještenja vjerovnicima, koji imaju svoje prebivalište u inostranstvu, predviđeno je već onako jedno posebno naredjenje u § 116. rast. 3.

[23]) Vidi Denkschrift str. 69.

Digitized by Google

K § 83. — a) Preporučilo bi se, da se po uzoru hrv. stečaj. zakona (§ 76.) predvidi kao mjera osiguranja još i privremena sekvestracija dužnikove imovine sa učinkom otvorenja stečaja, što se tiče razlučnih prava. To se preporučuje za to, što u mnogo slučajeva dosta dugo traju izvidi o tome, da li ima uslova za otvorenje stečaja (slučaj Slavenske Banke), a postoji opasnost, da se medjutim stiču razlučna prava i tako smanji masa. Iskustvo je pokazalo, kao što je to već prije spomenuto, da se pobojnim tužbama ne može doskočiti takovim štetnim manipulacijama. Takova je odredba naročito potrebna, ako se ne bi preuzela iz § 12. austr. stečaj. zakona.[24])

b) U rast. 2. redak 8. preporučilo bi se mjesto riječi »dopustiće« metnuti riječi» mora dopustiti« koje bolje odgovaraju.

c) U rast. 3. redak 5. treba riječ »dužniku« bezuslovno brisati. Ovom se odredbom ne misli na stečajnoga dužnika, kome je već po § 4 svako raspolaganje sa ma kakovim dijelom svoje imovine zabranjeno, nego se ovdje misli na treća lica, koja eventualno imadu sa stečajnim dužnikom zajedničke depoe (kao što na pr. njegova žena), kojima se dakle ne može zabraniti, da raspolažu depoom, koji je nesumnjivo njihovo vlasništvo.

Ta odredba imade jedinu svrhu, da spriječi, da dužnik pomoću trećih lica ne otme ono, što spada u stečajnu masu.

K § 87. — U 9. retku rast, upućuje se na § 1299. gradj. zakona. Ako se time misli austr. opć. gradj. zakon, treba primijetiti, da taj zakon danas važi samo u nekim pravnim područjima naše države; — a ako se time misli budući zajednički gradj. zakon, ne može se takovo upućivanje preporučiti za to, što se ne može znati, kada ćemo taj gradj. zakon dobiti, a sva je prilika, da će se zajednički stečaj. zakon prije uvesti nego gradj. zakon. U ostalom je nacrt ovim citiranjem nedosljedan, jer je na drugim mjestima (kao n. pr. u § 49.) nacrt od takova citiranja odustao.

K § 89. — Propisi rast. 2. ovoga §-a su s obzirom na propise § 137. nacrta suvišni, a ne stoje ni u skladu sa posljednjim propisima. Rastavak 2. trebalo bi s toga brisati.

K § 93. — Ovaj § govori o posebnim (naročitim) upraviteljima za izvjesne grane uprave, a naročito za upravu nepokretnosti.

S time u vezi propisuje rast. 3. § 86. austr. stečaj. zakona, kojemu bi trebao da odgovara rast. 3. ovoga §-a, da, ako razlučni vjerovnici poslije otvorenja stečaja traže prinudnu upravu nepokretnosti, za koju je već postavljen posebni upravitelj (u smislu odredbe rast. 1.), da će se taj posebni upravitelj i postaviti za prinudnoga upravitelja.

Medjutim u nacrtu (rast. 3. ovoga §-a) ne govori se o naročitom upravitelju, nego o upravitelju stečajne mase, što nije jedno te isto. Ako je to samo pogrješka redakcije, treba je ispraviti. Ako se pak mislilo ovdje odstupiti od austr. stečaj. zakona, onda nije takovoj odredbi mjesto u ovom §-u. Može biti i to, da se je mislilo spomenuti propis austr. stečaj. zakona proširiti — naime tako, da će se u takovim slučajevima imenovati za prinudnoga upravitelja dotične nepokretnosti naročiti upravitelj, ako je takov postavljen, a ako nije, upravitelj stečajne mase. Ali to treba izričito reći, da se spriječi krivo shvaćanje, a takovu odredbu treba također odvojiti od ovoga §-a i predvidjeti za nju poseban §.

[24]) Vidi primjedbu k § 13. nacrta.

Digitized by Google

K § 96. — Propis ovoga §-a spada zapravo iza §-a 99.

K § 102. — U rast. 2. redak 1. treba riječ »Privremeno« koja bi mogla zavesti, brisati. Za dotično glasanje je to rješenje definitivno, što ne isključuje, da se za drugo glasanje ovo rješenje o pravu glasa izmijeni (rast. 4.).

U rast. 4. treba pred riječi »u svako doba« umetnuti riječ »na prijedlog«, jer nema razloga, da sud izmijeni svoju odluku o pravu glasa, ako to nitko od interesenata ne traži. (Vidi i § 93. rast. 4. austr. steč. zak.)

K § 105. — Odredba rast. 3. rečenica 2. po sadanjoj stilizaciji nije jasna i može se lahko krivo tumačiti. Ovdje se, kako to jasno proizlazi iz odgovarajuće odredbe § 95. rast. 3. rečenica 2. austr. stečaj. zakona, hoće da reče, da sud može, ako uskrati izvršenje odluke vjerovničkog odbora, u hitnim slučajevima mjesto ove odluke donijeti koju drugu odgovarajuću odluku. To treba izričito reći, da se izbjegne svaki nesporazum.

K § 117. — Što biva, ako stečajni dužnik ne dodje na ročište za ispitivanje prijedloga za nagodu? Može biti, da on ne će da dodje, i da se ne može ni prisilnim sredstvima njegov pristup postignuti, a može biti, i da je tako bolestan, da ne može da dodje.

I u austr. stečaj. zasonu nema o tome posebnoga propisa. Ali se § 105. aust. zakona ipak tumači tako, da izostanak stečajnoga dužnika ne sprečava održanje ročišta za ispitivanje tražbina.[25])

Preporučilo bi se, da se o tome predvidi izričita odredba, da se tako spriječi tumačenje protivno intenciji zakona (§ 121. hrv. steč. zak., § 135. steč. zak., koji vrijedi u Vojvodini, § 117. steč. zak. za B. i H.). Pri tome bi se preporučilo odrediti još i to, da se u slučajevima, koji zaslužuju obzir, može pripustiti i punomoćnik stečajnoga dužnika (n. pr. ako je stečajni dužnik teško bolestan ili slično).

K § 121. — Rečenicu 2. rast. 2. treba bezuslovno brisati. Steč. sudac nije učesnik u stečajnom postupku. Njemu se ne može nipošto dati takova uloga, kakovu mu daje ova odredba, t. j. da na likvidacijonom ročištu preuzme ulogu stečajnoga upravitelja i da se izjasni o tražbini, koju je stečajni upravitelj prijavio. Za slučaj, da stečajni upravitelj sam prijavi tražbinu kao stečajni vjerovnik, može se u svrhu ispitivanja ove tražbine postaviti skrbnik (staratelj) za čin, ako nema zamjenika stečajnoga upravitelja (§ 92. nacrta).

K § 131. — Nije sasvim točan pasus »u koliko nije vjerovnički odbor odnosno vjerovnički zbor odredio koji drugi korisniji način unovčenja«.

Odobrenje za slobodno prodavanje kako pokretnih tako i nepokretnih stvari daje po pravilu samo vjerovnički odbor, ako ga ima (§§ 127., 129. nacrta), a ako ga nema, stečajni sudac, koji u takovim slučajevima može, ali ne mora tražiti odluku vjerovničkoga zbora (§ 95. nacrta). Za slobodno prodavanje pokretnih stvari, ako je ono posljedica nastavljanja obrta (radnje), nije uopće potrebno odobrenje (§ 127. nacrta). — Treba s toga spomenuti pasus preinačiti, kako bi odgovarao propisima, koji u tom pogledu postoje.

[25]) Bartsch-Pollak, l. c., I. sv. primj. 8 k §§ 105, 106, str. 616.

Digitized by Google

K § 141. — Izraz »opća dioba« u naslovu bi se mogao krivo shvatiti. Nacrt samo razlikuje izmedju »proste« diobe bez diobnoga nacrta i diobe na osnovu diobnog nacrta.

K § 144. — U rast. 3. redak 3. treba riječ »zajedno«, koja bi mogla dati povoda krivomu shvaćanju odredbe rast. 3. brisati. Za primjenu ove odredbe ne čini naime razlike, da li je vjerovnik svoju tražbinu prijavio u isto doba u stečaju društva i u stečaju lično odgovornoga drugara, ili je tu tražbinu najprije samo u jednom stečaju, a poslije i u drugom stečaju prijavio.[24])

K § 150. — Stilizacija rast. 3. ne odgovara onome, što se je očito ovom odredbom mislilo propisati. Kako se naime jasno vidi iz odgovarajuće odredbe § 138. rast. 3. austr. stečaj. zakona, ima ovaj propis u vidu, da se u slučaju, ako je imovina, koja je naknadno postala raspoloživa, tako neznatna, da ne stoji ni u kakovu srazmjerju sa troškovima potrebnim za provedenje naknadne diobe, može od naknadne diobe odustati i dosljedno tome taj raspoloživi iznos prepustiti stečajnomu dužniku. Prema tome treba ova odredba da pravo glasi: »Stečajni sudac, preslušavši upravitelja stečajne mase i članove vjerovničkoga odbora može odustati od naknadne diobe i dotične iznose ostaviti stečajnomu dužniku, ako s obzirom na neznatnost tih iznosa i na visinu za diobu potrebnih troškova to smatra za celishodno.«

K § 152. — Kao što je već spomenuto u primjedbi k § 141. naznaka »opća dioba« ne odgovara propisima nacrta. Po propisima nacrta razlikuje se jednako kao što i u austr. stečajnom zakonu izmedju diobe bez diobnoga nacrta »t. zv. proste diobe« i diobe na osnovu diobnoga nacrta (§ 141. nacrta), a s druge strane izmedju završne diobe i njoj prethodnih dioba, koje posljednje mogu biti, kada god bude za to dovoljno novaca u masi (§ 140. i 148. nacrta). Čini se, da odredba rast. 1. ovoga §-a ima u vidu završnu diobu. Ako je tako, treba mjesto izraza »opća dioba« metnuti riječi »završna dioba«.

Što se tiče cit. § 1008. gradj. zak. u rast. 2. ovoga §-a upućuje se na dotičnu primjedbu k § 87. nacrta.

K § 155. — U rast. 3. redak 9. treba metnuti mjesto »pre ročišta« riječi »pre općega ročišta za ispitivanje tražbina«, jer se ovo ročište ovdje ima u vidu.

K § 164. — U § 152. rast. 2. rečenica 1. austr. stečaj. zakona propisuje se, da se u odluci, kojom se odobrava primljeno prinudno poravnanje, moraju navesti bitne odredbe toga poravnanja.

Nacrt u § 164., koji se inače slaže sa § 152. austr. stečaj. zakona, izostavio je baš ovu odredbu. Ovo se odstupanje ne može smatrati opravdanim, jer je iskustvo pokazalo, da je zaista korisno, da se u odluci suda navedu bitne odredbe prinudnoga poravnanja.

Odredbe ovoga §-a treba dakle preuzećem spomenute odredbe rečenice 1. rast. 2. § 152. austr. stečaj. zakona nadopuniti.

K § 177. — U § 165. rast. 2. austr. stečaj. zakona uredjuje se i slučaj, ako je u isto doba otvoren stečaj kako nad imovinom trgovačkoga društva, tako i nad imovinom lično odgovornoga drugara.

[24]) Bartsch-Pollak, l. c., sv. I. primj. 9. k §§ 131, 132. str. 723.

Digitized by Google

Ne vidi se razlog, za što nacrt ovu odredbu nije preuzeo. Po našem mišljenju bi se preporučilo ovu odredbu, koja je potrebna, da se izbjegne kriva praksa u predmetnim pitanjima, također preuzeti. Ona se doduše naslanja na trgovač. zakon (§ 122. austr. trg. zak. = § 97. trg. zak., koji vrijedi u Hrvatskoj, Slavoniji i u Vojvodini = § 101. trg. zak. za B. i H.), ali se može poprimiti, da će i novi trgovač. zakon imati jednaku odredbu. Ako je pako ne će imati, onda je još veća potreba, da se takova odredba predvidi u stečajnom zakonu.

K § 185. — Spomenutom novelom austr. stečaj. zakonu od 1925. g. dodana je § 174. austr. stečaj. zakona, koji je služio kao uzor § 175. nacrta, kao treći rast. odredba, po kojoj sud u stečajevima poduzeća sa vanredno velikim brojem vjerovnika može odustati od posebne dostave svojih saopćenja vjerovnicima, i gdje je takova dostava po zakonu propisana, a mjesto toga preko novina saopćiti tim vjerovnicima bitni sadržaj svojih saopćenja, ali da sud mora ipak svakomu vjerovniku, koji to izričito zahtijeva, napose dostaviti otpravak tih saopćenja. Ova je odredba umetnuta, kako se vidi iz izvještaja pravosudnoga odbora austr. narodne skupštine, koji je tu odredbu zaključio, da se tako rastereti sud i smanje troškovi stečajnoga postupka.[27]) Praktičnu vrijednost ima takova odredba za stečajeve novčanih zavoda sa velikim brojem ulagača, jer se svaki od ulagača imade smatrati kao vjerovnik zavoda.

Dostava saopštenja svakomu ulagaču u svim onim slučajevima, u kojim je u zakonu posebna dostava vjerovnicima propisana, ima zaista za posljedicu ne samo znatno terećenje suda, nego i znatno povećanje troškova stečajnoga postupka. Iz ovih razloga bi se preporučilo, da se spomenuta odredba novele austr. stečaj. postupka u nacrt preuzme.

Pri kraju treba još spomenuti slijedeće: Na više mjesta nacrta citiraju se izvjesni §§-i budućih zakona o sudskom postupku u gradj. parnicama (tako u §§ 9., 81., 122., 126., 187. nacrta) i o izvršenju i obezbjedjenju (§§ 98., 113., 131., 184. nacrta). Koliko je meni poznato, predložen je već doduše prije kratkoga vremena prijedlog zakona o sudskom postupku skupštini, dočim projekat zakona o izvršenju i obezbjedjenju nije još konačno utvrdjen. Obzirom na to, mora se računati ne samo s time, da bi se oznaka §§-a ovih zakona mogla izmijeniti, nego i s time, da bi projekat stečaj. zakona mogao prije doći na red i postati zakonom, nego spomenuti zakoni. Stoga bi se preporučilo, da se izbjegne citiranje izvjesnih §§-a zakona, koji još ne postoje, ili da se stupanje na snagu ovoga zakona veže za stupanje na snagu spomenutih zakona.

[27]) Vidi str. 6. izvještaja toga odbora.

Digitized by Google

Zakon o bivšim kmetskim selištima i stečenim beglucima

Napisao dr. Rada Smoljan, odvjetnik u Mostaru.

(Svršetak).

VII. — Dok su, kako smo vidjeli (»Mjesečnik« za mjesece lipanj i srpanj ove godine str. 238. i sl.) u prvom dijelu zakona o bivšim kmetskim selištima i stečenim beglucima propisi, kojima je svrha, da se likvidira kolektivno vlasništvo na bivšim kmetskim zemljištima i riješi pitanje vlasništva na stečenim beglucima, a onda da se provede uknjižbe na individualne vlasnike, — u drugom su dijelu odredbe, kojima je svrha, da se posjed ovih nekretnina očuva njihovim vlasnicima, odnosno da ostane medju članovima onih porodica ili zadruga, koje su prije ovoga zakona imale neka prava na te nekretnine.

U drugom dijelu ustanovljuje zakon najprije t. zv. najmanju površinu (čl. 27.). Ova ustanova nije ništa novo. Nastala je u Sjeveroameričkim sjedinjenim državama, odakle je prenesena i u neke evropske države i neovisno u Hrvatskoj.

U Sjedinjenim sjevero-američkim državama je nastala najprije u Teksasu (zakon od 6. siječnja 1839.). Za čitav Savez država izdan je zakon od 20. svibnja 1862. Svrha je ovomu zakonu bila, da pogoduje naseljivanje. Zato je država davala svakomu gradjaninu ili onomu, koji je htio da bude gradjanin, skoro besplatno neku površinu javnoga, još neobradjenoga, zemljišta, da je sam za svoj račun obradjuje, a nakon pet godina da postane njegovim vlasništvom. Ovo zemljište nije jamčilo za stare dugove, a osim toga izuzeto je, ili u cijelosti ili preko neke vrijednosti, i ispod ovrhe. Dobrovoljno opterećenje bilo je u nekim državama dozvoljeno, a u nekima nije.

Pod uticajem ovih zakona je nastalo u Evropi gibanje, da se ta ustanova (homestead) uvede i u evropske države. U njoj su gledali najbolje sredstvo, da se seljački posjedi očuvaju od drobljenja i da se stane na put bježanju sa sela u gradove.

U godini 1907. uvede je u Švicarsku gradjanski zakonik propisima §§ 349.—359. Ovi su propisi Rahmengesetz, a pojedinim je kantonima prepušteno, da izdaju zakone, koji će tu ustanovu (t. zv. Heimstätte) uvesti u život. Po ovom zakonu osniva se ona dobrovoljno i dobrovoljno se ukida. (§§ 350. i 358.). Oboje se evidentira u gruntovnici. Nekretnina ovakih ne može vlasnik ni otudjiti ni dati u zalog, a ne mogu se uzeti ni pod ovrhu.

U Francuskoj je uzakonjena ova ustanova zakonom iz godine 1909. Po njemu se štiti seljačko dobro sa zgradama i inventarom. Vrijednost njegova nije smjela prelaziti 8.000 franaka, a ono samo ni njegovi plodovi nisu se smjeli založiti ni zaplijeniti. Kod prelaza nasljedstvom u nekim slučajevima je izuzeto od diobe.

U drugim se je državama (Austriji, Njemačkoj, Italiji i t. d.) kušala ova ustanova uvesti, ali bez uspjeha. U Njemačkoj je uzakonjena za čitavu državu istom iza rata zakonom od 10. svibnja 1920. Još prije ovoga nadomještavalo ju je u nekim njemačkim zemljama ograničenje diobe ispod najmanje površine. (Tako je u Badenu zakonom od 6. travnja 1854. bila zabranjena dioba šuma ispod 3.6 ha, a oranica i

Digitized by Google

livada ispod 9 ara; u Saskoj je zakonom od 30. studenoga 1843. moralo ostati netaknuto $^2/_3$ zemljišta, koje je neko imao u času, kada je zakon proglašen).

U našim zemljama stvorena je najprije u Hrvatskoj. Još u prvoj polovini zadnjega stoljeća nastojala je uprava u Vojnoj Krajini, da posebnim naredbama sačuva zadružna zemljišta od drobljenja ispod mjere, koja je bila potrebna za uzdržavanje zadruga. Nakon toga izdavane su za razne krajeve Hrvatske razne mjere, dok napokon nije zakon o zadrugama od 9. svibnja 1889. uredio ovu stanovu za cijelu kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju.

U ovom zakonu zove se ona najmanjom izmjerom (§ 35., 12.—18.). To je najmanja površina (3—8 jutara) za zadrugu od 2—6 duša, a za svakih 6 duša više, mora se priračunati ista površina. Ona se može iznimno prodati, opteretiti i pod ovrhu uzeti. Dioba nije dozvoljena. Onaj, koji hoće da iz zadruge istupi, dobiva samo otpremninu (§ 17.).

Iz Hrvatske je vjerojatno prešla ova ustanova u Srbiju. U njoj je godine 1836. knez Miloš izdao naredbu, da se ne mogu zadužiti »u varoši kuća, u kojoj živi porodica, a u selu kuća, okućnica, 2 vola i jedna krava«. Taj je propis proširio kasnije srpski gradjanski sudski postupak od 1865. On je odredio, da na svaku poresku glavu ima ostati slobodno od ovrhe 5 dana zemlje (§ 471.).

U Bosni i Hercegovini ovake ustanove nije bilo. Ipak, radi osobitih pravnih odnošaja, u kojima su se nalazila kmetska zemljišta, bila su ona za kmetove faktički izuzeta ispod ovrhe, a bilo je oteščano otudjenje i dioba, jer su bili vezani na pristanak age i odobrenje vlasti.

Nema dvojbe, da je ovaj novi zakon uveo ustanovu o zaštiti najmanje površine pod uticajem običajnoga prava u Bosni i Hercegovini, ali se je kod izradjivanja propisa držao zakona o zadrugama u Hrvatskoj i imao pred očima slične ustanove drugih država. Zato je najbolje, da ukratko navedem, kako zakon ovu ustanovu normira, a onda da istaknem, u koliko je u tome, po mojem mišljenju, uspio ili nije uspio.

Pod najmanjom površinom razumijeva ovaj zakon najmanju površinu težačkoga posjeda zajedno sa kućom, kućištem i dvorištem. Ta površina nije stalno odredjena. Ravna se prema broju članova porodice onih lica, koja su uknjižena kao vlasnici ili suvlasnici tih nekretnina (čl. 28.). Redovno iznosi u Bosni te od Hercegovine u kotarevima gatačkom i nevesinjskom po 10 dunuma za svakoga člana porodice. Od tih 10 dunuma mora biti najmanje 6 dunuma obradive zemlje. U Hercegovini iznosi po 3 dunuma i to samo obradive zemlje. Ova se površina mijenja i smanjuje od 6 na 4 dunuma, a od 3 na 2 dunuma, ako je zemljište zasadjeno voćem ili vinovom lozom, ili ako je vrt (bašća).

Ova se najmanja površina ne može dobrovoljno ni otudjiti ni zadužiti, niti se na nju može ovrha voditi. Ovo je pravilo, ali uz mnogo iznimaka.

U cijelosti može se iznimno otudjiti dobrovoljno i prisilno. Dobrovoljno onda, ako porodica promijeni svoje boravište, te se smjesti na kojem drugom mjestu i tamo osigura svoju egzistenciju (čl. 29.). Ovo otudjenje biva uz privolu administrativne vlasti. Prisilno, ovršnim putem, može se otudjiti za naknadu štete, koja je počinjena zločinstvom (čl. 33. zadnja al.).

Digitized by Google

U nekim slučajevima može se djelomično otudjiti i to dobrovoljno ili ovršno. »Dobrovoljno« samo u slučaju nužde. U ovom slučaju mora ostati kuća, kućište, dvorište i površina, koja je odredjena za jednoga člana porodice (čl. 29.): Dakle u Bosni i u navedena dva kotara Hercegovine 10 dunuma, od kojih mora biti 6 odnosno 4 dunuma radne zemlje, a u Hercegovini 3 odnosno 2 dunuma. I za ovakovo otudjenje treba privola administrativne vlasti.

Ovršno, uz očuvanje ove najmanje površine, navedene u čl. 29., mogu se prodati nekretnine samo u slučajevima, koje zakon navodi taksativno. Ovi su slučajevi: za dužne javne daće, za tražbine novčanih zavoda, kod kojih su privolom državne vlasti nekretnine založene dobrovoljno (to su neki zavodi, nad kojima državna vlast imade pojačanu kontrolu ili seljačke zadruge, (čl. 31.); za alimentacije, na koje je netko obvezan po zakonu i osudi; za odštete po gradjanskom zakonu, izuzevši odštete iz ugovora; za dugovanje suvlasnicima za otkup i za prvokup njihovih dijelova; za opremu onim ženskim članovima, koji izlaze iz porodice.

Kada se vodi ovrha na nekretnine, može se uknjižiti na sve, ali se prodati može samo dio, koji prelazi najmanju površinu (čl. 35. pravilnika). Pod ovrhom se razumijeva osim ovršne uknjižbe i prodaje i sekvestracija.

Koji komadi spadaju u najmanju površinu, odredjuje ovršenik, ako on ne učini toga, odredjuje ih sam sud (čl. 34. zakona i čl. 38. pravilnika). To biva za postupka, koji se vodi na dražbenu molbu. Ako ih odredjuje sud, biva to na posebnom ročištu, koje se mora održati po mogućnosti zajedno sa ročištem, na kojem se imade ustanoviti oglasna cijena.

Ograničenja o zaduženju i o ovrhi vrijede za nove dugove, t. j. za dugove, koji su nastali, nakon što je zakon stupio na snagu, a i za većinu prijašnjih. Od prijašnjih dugova može se voditi ovrha za zaostale poreze, alimentacije i odštete za zločine (čl. 35.).

Površina, koja prelazi preko minimuma, može se slobodno otudjiti i za to nije potrebna načelno ni privola administrativne vlasti ni uvjerenje, da ta površina ne spada pod minimum. U tom slučaju je dovoljno, da se molbi za prenos prava vlasnosti u gruntovnici priklopi izvadak iz kućne listine, a gruntovnica sama imade da izvidi i ustanovi, da li je minimum netaknut. Jedino u slučajevima sumnje, da bi mogao biti povrijedjen minimum, imade stranka donijeti privolu administrativne vlasti (čl. 33. pravilnika).

Ovo su ukratko ustanove, koje uredjuje minimum površine. Sada da vidimo, kakove su.

Svakako je najvažniji propis, kojim se odredjuje najmanja površina, koju zakon štiti. Taj je svakako dobar. Sa one površine, koju zakon odredjuje (čl. 28.), dakle sa one veće, mogu se članovi porodice ne samo prehraniti, nego mogu od njezinih prihoda nabaviti i ono, što im je potrebno za prilično uzdržavanje. Da je tako, vidi se po ovomu: u Bosni se dobije sa 6 dunuma oranice po prilici 6 q. žita na godinu. Popriječno troši jedan član godišnje za prehranu izmedju 2—3 kvintala. Ostaje mu dakle još 3 q., da od njihova utrška namiri ostale potrebe. Sa Hercegovinom je nešto slabije. Ipak se i u njoj sa 3 dunuma po članu može nekako izići. To se vidi najbolje po tome, što u Hercegovini i sada ne dolazi sve zemlje, i slobodne i bivše kmetske, više od 3—4 dunuma na jednu glavu (u Ljubinjskom i Ljubuškom kotaru ni jedan čitav dunum).

Digitized by Google

Prema ovomu površina, koja sačinjava minimum, odgovara svrhi, u koju je odredjena. Nezgodno je jedino, što je odredjena po broju članova porodice, što daklę nije stalna. Ovo je — koliko je meni poznato — najnesigurniij minimum, koji je odredjen u bilo kojem zakonu. U Sjedinjenim sjevero-američkim državama odredjen je u svim državama osim jedne stalno i to u nekima po površini (od 40—160 akra, 1 akr. = 40.8 ara), a u nekima po vrijednosti, (1.000—5.000 dolara); u onim njemačkim državama, u kojima je ograničena dioba, površina je — kako je to već navedeno — odredjena stalno, u Francuskoj po vrijednosti, a u Kanadi isto tako (2.000—2.500 dolara). U Srbiji je odredjena po poreskim glavama, a u Hrvatskoj po skupinama od 6 osoba. Slično je jedino u državi Utah (u Sjevero-američkim saveznim državama), gdje je odredjena po vrijednosti s obzirom na muža, ženu i na svako dijete, (na muža dolazi vrijednost do 1.000 dolara, ženu po 500 dolara, svako dijete po 250 dolara).

Ova će nestalnost površine smetati mnogo u primjeni zakona. Osobito u ovrhama. U ovršnom postupku ne će se minimum skoro moći ni odrediti. Ovaj postupak traje i onako godinama, a sada mu ne će biti nikada kraja. Za njegova trajanja će se mijenjati članovi porodice, a prema tome i zaštićena površina. To će sve trebati pratiti i površinu svaki čas mijenjati.

Dok se radi nestalnoga minimuma može reći, da će nastati smetnje u primjeni zakona i ništa više, može se reći, da je odredjenje drugoga minimuma, onoga manjega iz člana 29., takovo, da će čitav zakon učiniti suvišnim. Ova manja površina je takova, da se od njene će moći živjeti. Ona nije ni u kojem slučaju dovoljna. Ona će biti što više samo od neprilike. Za život ne će biti dosta, a otudjenje će biti oteščano.

Može se reći, da će ova manja površina po čl. 29. postati pravilom. Iznimke su od glavnoga načela, po kojem se najmanja površina po čl. 28. ne može opteretiti ni otudjiti, tolike, da će uništiti pravilo. Najgora je iznimka, po kojoj se može ova površina zadužiti i po kojoj može država voditi ovrhe za namirenje javnih daća.

Posjednik ovakova zemljišta treba i danas kredita. Za nekoliko će ga vremena trebati više. Morat će skoro da predje racijonalnomu obradjivanju. Zato će trebati novaca. Radi sadašnje neimaštine će ga morati zajmiti. Treba li mu zajam, on će ga i naći. Da ga nadje, će zaobići sve propise zakona. Dogodit će se ono isto, što se je dogodilo u Srbiji. Za nju piše dr. Velimir Bajkić u svojoj knjizi »Seljački kredit«: »Seljak je izigravao odredbu § 471. na nebrojeno načina. Već toliko godina pravni časopisi donose s vremena na vrijeme izvještaj o najrazličitijim trikovima za zaobilaženje odnosne odredbe.« Ovako je u Srbiji, pa nema dvojbe, da će isto biti i u nas.

Slično je i sa propisom, po kojem država može voditi ovrhe I o njoj piše dr. Bajkić ovako: »Izgleda, da se je već zaboravilo, da je glavni saučesnik i u izigravanju §. 471. sama država, jer je najveći broj slučajeva izigravanja toga paragrafa rezultirao iz javnih prodaja seljačkih imanja za poreze. Izgleda, da su same vlasti bile uvierene, da je ta odredba odsudjena, da bude mrtvo slovo na hartiji, te nijesu godinama ništa poduzimale za opravku toga stanja«. I ovdje se može reći: kako je u Srbiji, tako će biti i u Bosni i Hercegovini.

Digitized by Google

Radi ovih iznimaka će se prodavati svakako i od »najmanje« površine onaj dio, koji nije izuzet, tako da će ostati najmanji. Ostane li on, opet će se dogoditi ono, što je dr. Bajkić rekao u istoj knjizi: »Ustanova §. 471 u stvari je svela na to, da je vezala ne zemlju za čovjeka, već čovjeka za zemlju. Ona je prikačila čovjeka za 5 dana oraće zemlje i drži ga vezanog, iako bi on slobodan mogao biti korisniji može biti i sebi, a svakako i društvu«. Ukratko, mjesto da se osigura egzistencija, doći će do toga, da čovjek ne će imati egzistencije, a ne će moći nikuda sa zemlje.

Sve kada bi i ostala najmanja površina po čl. 28., dakle ona, koja je uistinu dovoljna za prehranu i uzdržavanje onih, kojima ova ustanova ide u korist, teško je reći, da bi se uistinu osigurala i produktivnost posjeda. Jer nije dosta, da se osigura sama egzistencija, treba još više: treba da se osigura i produktivnost, a ova nije osigurana. Najviše zato, što zakon ne štiti s jedne strane inventara, a s druge strane plodova, kada budu odijeljeni, a u Hercegovini livada ili ograda. Bez inventara ne može se posjed obraditi, a ako se mogu plijeniti odijeljeni plodovi, ne mogu se ljudi hraniti. Zakon je morao bezuvjetno imati u vidu u ovom pogledu odredbe drugih zakona, pa kada uvodi minimum posjeda, morao je uvesti i zaštitu inventara i plodova (kao u Francuskoj).

Ipak je od svega najgore, što se zakonom ne zabranjuje dioba. U nadpolovičnoj većini slučajeva drobe se posjedi diobom. Zato skoro svi zakoni, koji štite egzistenciju posjedniku, zabranjuju diobu. Kako je navedeno, tako je naročito u njemačkim zemljama. One nisu daleko i zakonodavac je mirne duše mogao preuzeti ovakove ustanove iz njehovih zakona.

Sve u svemu, može se za ovu ustanovu, kako je sada uzakonjena, reći ovo: Sigurno je, da od nje ne će biti nikakove koristi. Korist bi bila, da se uistinu zaštiti najmanja površina, koja je potrebna posjedniku za njegovu egzistenciju. Ta se površina ne će moći zaštititi. Radi iznimaka, koje dozvoljava zakon, posjedi će pasti na onaj manji minimum po čl. 29. Taj će biti više na nepriliku nego od koristi. Osim toga će se radi slobode diobe, dijeliti posjedi bez ikakova ograničenja. To će dovesti do toga, da će kroz neko vrijeme — ne bude li drugoga spasa — danas sitni posjedi usitniti se još više. Doći će ispod površine, odredjene za minimum. I tada ne će zakon imati što da štiti.

Na drugoj strani je sigurno, da će ovaj zakon, već u prvim počecima biti od štete. Najviše zato, što će davanje kredita biti oteščano. Kredit će trebati, on će se tražiti, ali će se teško naći, i kada se nadje, uvjeti će biti teži. Poznato je, da su oni to teži, što je teže doći do eventualne prisilne naplate. Po ovom zakonu je naplata vanredno oteščana. Da se nešto naplati, će trebati vremena. Zato će oni, koji davaju kredit već unaprijed računati s ovim poteškoćama, pa će svakako već na vrijeme uračunati neke »premije« za čekanje. Ovdje ne smeta ništa, što se ova ograničenja odnose na bivše kmetske zemlje i na stečene bugluke. Na temelju ovih ustanova će se i usprkos pomanjkanja ubilježbe u gruntovnici za slobodne zemlje praviti neprilike i za njih. To vjerovnici već čute i zato je davanje kredita na sela u glavnom već i sada obustavljeno.

Kada je sa ovom ustanovom ovako, kada je sigurno, da će više škoditi nego koristiti, mogao je zakonodavac, da je uopće

Digitized by Google

ne uzakonjuje. Mogao je vidjeti, da ovakova ustanova ni u zemljama, u kojima su je stvorili mnogo bolji zakoni nego je ovaj naš, nije donijela onoga, što su se nadali. Mogao je znati, da su zbog toga skoro svi naučenjaci protiv ovakove ustanove (vidi Carl Grünberg u članku: Heimstättenrecht u Handwörterbuch der Staatswissenschaften), pa je zato mirne duše mogao da i ne pokušava, da je i u nas uvede.

VIII. — Druga mjera za očuvanje posjeda u ovom zakonu jest **posebni nasljedni red** u izravnoj silaznoj liniji.

Ovim nasljednim redom hoće zakonodavac, da barem donekle otešča drobljenje bivših kmetskih nekretnina i stečenih begluka. Da to postigne isključuje u prvom redu raspolagati oporukom sa tim nekretninala i dozvoljuje samo bezoporučno nasljedovanje. U drugom redu isključuje u načelu nasljedovanje ženskih osoba. Po njemu mogu biti nasljednicima u pravilu muški članovi porodice. Oni nasljedjuju, uz priznanje prava reprezentacije, na jednake dijelove (čl. 36). Iznimno može biti nasljednicom i ženska osoba, koja se je privolom oca (valjda i djeda?) priženila na nekretnine muža (čl. 36).

One ženske, koje su isključene od nasljedstva, imaju, dok se ne udaju pravo uživanja na polovinu muškoga dijela. Kada se udaju dobivaju opremu, koja ne smije biti manja od jedne trećine vrijednosti dijela, koji im je pripadao u uživanju (čl. 36 — 38). Opremu, u koju se ne računa običajno ruho, imaju dati ona lica, u čiju su korist te ženske osobe isključene od nasljedovanja. Oprema se ima zatražiti u roku od šest mjeseci iza udaje, a ako dodje do bilo kakova spora, može se zatražiti u daljem roku od šest mjeseci, da kotarski sud donese o tom rješenje u izvanparbenom postupku. Pri tom sud može odrediti opremu samo u novcu (čl. 39 pravilnika).

Nema dvojbe, da je uvadjanje posebnoga nasljednoga reda za seljačke posjede, jedno od najsigurnijih sredstava, da se oni barem nasljedovanjem ne drobe. Zato je i posve na mjestu, što je zakonodavac mislio na ovakov nasljedni red. Jedino je zlo, što toga nije dobro proveo.

Najprije se mora prigovoriti, što zakon isključuje oporučno raspolaganje. Oporuka glede mirie-nekretnina - a te su na selu skoro sve — nije dopuštena ni sada. Ali nije na mjestu, da se isključuje i za mulk-nekretnine, a pogotovo, da unaprijed onemogućuje, kao speci, jalni zakon, i eventualnu dozvolu oporučnoga raspolaganja sa mirie-nekretninama, do koje mora skoro doći. Valja imati na umu, kada netko raspolaže posljednjom voljom drugačije, nego odredjuje zakon, da imade redovno zato i razloga. Taj je samo iznimno u samoj simpatiji ostavitelja. Obično se ostavlja najboljemu i najvrednijemu, a ako se netko isključuje, svakako ima za to temeljitih razloga. Većinom na selu mogu spadati u takove oni koji su već na drugoj strani bilo kako osigurani. Zato oporučno raspolaganje može biti većinom od koristi, pa zakon ne čini dobro, što ga isključuje.

Nadalje nije dovoljno, što se od nasljedovanja isključuiu samo ženske osobe. Ako se posebnim nasljednim redom hoće da izbjegne drobljenju posjeda, nije dovoljno isključiti samo ženske. Kada se je već išlo da uvodi, moralo se je uvesti nešto dobro, pa makar i novo. A dobro je po mojem mišljenju jedino, ako se uvede takov red, da se posve onemogući dioba ispod neke najmanje mjere. To je moguće jedino, ako se

Digitized by Google

prizna prednost jednoj osobi kao glavnom nasljedniku, a ostali ako se otpreme. To je t. zv. Anerbenrecht u nekim njemačkim zemljama. Otpremninu opet poznaje i hrvatski zakon o zadrugama (§. 17), pa bi se moglo to uvesti i u nas.

Napokon se može ovdje istaći, da je vrlo nezgodno, da se uvodi nasljedni red samo za bivša kmetska selišta i stečene begluke. Dosada imade u Bosni i Hercegovini više nasljednih redova, pa će ovaj novi dovesti samo do još veće pometenosti u sudovima i do nesigurnosti medju vlasnicima. Nakon njega će postojati ovdje četiri nasljedna reda: za mirie-nekretnine zakon od 7. ramazana 1274. god., za mulk-nekretnine propisi šerijatskoga prava (za muslimane) i općega gradjanskog zakonika (za druge), te sada eto propisi ovoga zakona.

Kada se na sve ovo pogleda, vidi se, da ni ova ustanova, iako je u svojoj bitnosti dobra, po ovom zakonu ne će donijeti nego nešto malo koristi i da je vrlo dvojbeno, da li će ta korist biti veća od štete, koju će prouzrokovati time, što će i uz dosadanju pometenost sa nasljednim zakonima uvesti još veću.

IX. — U našim zakonima nova je **ustanova prava otkupa** (čl. 40).

Ovlašteni ci po ovome članu jesu »muške loze«, a objektom ovoga prava mogu biti samo dijelovi onih ženskih lica, kojima je pripao dio nekretnina u vlasnost (po čl. 10.), ako ta lica stalno napuštaju porodicu; zatim dijelovi onih ženskih članova, koji traže tizičku diobu, a muški članovi ne pristaju na diobu, nego hoće da dio takova ženskoga člana otkupe. Iznimno moraju pristati, da se provede fizična dioba, ako je traži ženska osoba, koja je privela muža (domazeta).

Pravo otkupa pripada onoj lozi, iz koje odlazi ženska osoba, a ako je ta ženska osoba bila sama prestavnicom loze, pripada to pravo svim onim lozama, koje su suvlasnice, i to u razmjeru njihovih gruntovnih dijelova.

Otkupnu cijenu ustanovljuju u prvom redu stranke sporazumno, a ako nema sporazuma, kotarski sudovi u izvanparbenom postupku. U ovom slučaju mogu sudovi dozvoliti odgodu plaćanja ili obročno plaćanje, ali najviše kroz vrijeme od tri godine. Pri tome moraju, ako je potrebno, odrediti i osiguranja.

Ova je ustanova svakako na mjestu. Pravo otkupa postojalo je u starih Slavena, pa i u Hrvata, i ono je još i danas u svijesti naroda u Bosni i Hercegovini. On se još nikako ne može da pomiri, što bliža rodbina nema toga prava po zakonu. Ovaj ga zakon, makar i ograničeno, uvodi. Zato je ova ustanova prava otkupa ne samo korisna, jer će bezuvjetno postići svoju svrhu, nego je i dobra zato, što je u skladu sa pravnom svijesti našega naroda.

X. — Zadnja ustanova, koju predvidja zakon, više za povećanje nego za očuvanje posjeda, jest **ustanova prava prvokupa.**

Pravo prvokupa postoji u Bosni i Hercegovini i po dosadašnjim zakonima (§ 41—46 zakona od 7. ramazana 1274. godine za mirie-nekretnine, § 1008 do 1044 medžele za mulk-nekretnine i ugovoreno pravo prvokupa po o. g. z.). Radi ovoga nije to pravo u nas ništa novo. Za njega se može reći, da samo popunjuje dosadašnje propise.

Po čl. 41. ovoga zakona pripada pravo prvokupa svagdanjemu vlasniku ili suvlasniku cjeline ili dijela bivšega kmetskog selišta ili stečenoga begluka. Objektom ovoga prava jest svaki dio takova zemljišta,

Digitized by Google

koji se otudjuje uz plaću ili besplatno, i to bio on još u zajednici ili je već fizički ili gruntovno odijeljen od dijela retrahenta. Za vršenje ovoga prava vrijede propisi § 41. zakona od 7 ramazana 1274. bez obzira, da li se radi o nekretninama pravne naravi mirie ili mulk. Po ovom propisu može retrahent tražiti pravo prvokupa, ako ga se nije mučke ili izrijekom odrekao, i to u vezi §. 9. grunt. zakona u roku od šest mjeseci, nakon što je u gruntovnici uknjiženo pravo vlasnosti na onoga, na kojega nekretnina prelazi i samo uz povratak kupovnine, a ako nema kupovnine uz isplatu procjenbene vrijednosti.

Ta je ustanova u glavnom opravdana. Opravdana je prema suvlasnicima, kada nekretnine nisu podijeljene, a nije opravdana, kada su već podijeljene. Ovo će opet biti od smetnje za promet, jer u zakonu nije nikako odredjeno vrijeme, nakon kojega se gubi pravo prvokupa, pošto su nekretnine fizički i gruntovno podijeljene. To vrijeme trebao je zakon bezuvjetno odrediti.

XI. — Treći dio ovoga zakona, o kojem se govori ovdje, predvidja dobrovoljno ograničenje u raspolaganju sa nekretninama, koje nisu ni bivša kmetska selišta ni stečeni begluci. U tom se trećem dijelu nalazi samo jedna odredba. Po njoj je svakomu d r u g o m u težaku slobodno, da svoje nekretnine podvrgne pod ograničenja ovoga zakona, ali bez štete po interese vjerovnika, čije su tražbine postale prije časa, kada je provedena ubilježba tih ograničenja u gruntovnici (čl. 43).

Ovim se članom uvodi sloboda u osnivanju t. zv. najmanje površine i ostalih ustanova, koje su odredjene ovim zakonom. Ne može se reći, kako će to djelovati. U pogledu najmanje površine svakako slabo, jer će i za slobodne zemlje vrijediti, što i za bivše kmetske i stečene begluke. Za ostale će ustanove ipak djelovati.

Dobro je, što osnivanje biva zabilježbom u gruntovnici. Tako je i u Švicarskoj i u Kanadi i u onim njemačkim zemljama, koje poznaju t. zv. Anerbenrecht i koje sprečavaju diobu, pa je tako i po najnovijem zakonu u Njemačkoj (zakon od 10. svibnja 1920.). Ne valja samo, što barem u ovim slučajevima ne dozvoljava zakon i slobodno ukinuće ovih ograničenja.

XII. — Ovo su ustanove, koje hoće da uvede u život zakon o bivšim kmetskim selištima i stečenim beglucima. Uza svaku sam rekao ono, što držim, da se moralo reći. Za sve skupa može se reći ovo: Zakonodavac je u izgradjivanju drugoga dijela imao bezuvjetno pred očima socijalno političke interese. Htio je da osigura vlasnika zemljišta. Pri tome je morao nastojati, da što bolje postigne ono, što je htio postići. To je mogao jedino, a k o b i z a č i t a v o s e l j a č k o z e m l j i š t e, a n e s a m o z a b i v š e k m e t s k o i z a s t e č e n e b e g l u k e, u v e o p o s e b n o s e l j a č k o p r a v o i njim uredio odnošaje medju samim vlasnicima i odnošaje prema zemljištu.

U ovom posebnom seljačkom pravu mogla bi posve ispasti zaštita najmanje površine, a ostala prava: nasljedno, pravo otkupa i prvokupa mogao bi zakonodavac još proširiti. Na taj bi način postigao uistinu nešto od onoga, za čim je pošao. Ovako, sa ovim zakonom ne će postići ništa.

Inače su drugi i treći dio zakona tehnički mnogo bolje dotjerani nego prvi. Nema u njima onih velikih nejasnosti i nepotpunosti, kakove su u prvom dijelu. Prigovoriti se može samo nekim pojedinostima. Tako

Digitized by Google

u čl. 29. se otudjenje dozvoljuje jedino, ako porodica promijeni svoje boravište (prebivalište?) i smjesti se na kojem drugom mjestu. Tu se ne vidi, što se misli pod mjestom ili selo ili moguće u selu drugi stan. Može se naime dogoditi, da se u istom selu može kupiti povoljnije drugo zemljište sa kućom, nego što je ono, koje se već drži. Zato je moguće, da će ova nejasnoća gdjekoga i smetati. Nezgodno je spomenuta samo kći u čl. 37., jer može biti i unuka. Suvišno je, da se u čl. 39. naročito navodi, da se odredbe o posljednjem nasljednom redu ne odnose na pokretni imetak. To je i po samom zakonu i onako posve sigurno. Najgore je, što se u čl. 40. spominju muške loze i kućna zajednica. Loze kao vlasnice ne postoje. Postoje samo pojedinci, koji su uknjiženi. Zbog ovoga će doći vrlo često do neprilika, jer nije predvidjeno, tko u lozama imade pravo, niti što će biti, ako se članovi pojedine loze ne slože. Nejasna je ustanova čl. 34., po kojem dužnik odredjuje u času dražbe, koje nekretnine spadaju pod minimum. Ovo je vrijeme posve neodredjeno, kada se znade, kako postupak dugo traje. Napokon posve se je površno izrazio zakonodavac u čl. 43., po kojem se može ograničenje po ovom zakonu provesti dobrovoljno. Tu spominje svakoga drugoga težaka i navodi, da mu je slobodno, da svoje nekretnine podvrgne pod ograničenje zakona. Po tom izgleda, da nije dozvoljeno onomu težaku, koji je vlasnik nekretnina, koje su već pod ograničenjem, da podvrgne i ostale svoje nekretnine pod ta ograničenja.

Uza sve ove manjkavosti, zakon je ipak prema prvom dijelu dobro izradjen. On će se barem moći primienjivati. Ako u svojoj primjeni ne dovede do svrha, u koje je izdan, razlog će biti samo u sadržaju.

Jedno „sporno" pitanje oko biračkih spiskova

Napisao dr. L. M. Kostić, Beograd.

Pod tim naslovom je u vrlo poštovanom »Mjesečniku« za veljaču ove godine iznesao svoje mišljenje o domašaju čl. 13. zakona o biračkim spiskovima gosp. dr. Ivan Steinmetz, sudski nadsavjetnik u Tuzli. Povod za taj napis dao mu je gosp. profesor dr. Slobodan Jovanović sa svojim čl. 78. Ustavnog prava.

Kontroverza je u ovome. Po čl. 13. zakona o biračkim spiskovima, ispravljanje spiskova po zvaničnoj dužnosti se odlaže do poslije izbora, ako dan izbora pade u vrijeme od 1. siječnja do 25. veljače. Po čl. 12. istoga zakona, »kada bude obnarodovan ukaz o izborima narodnih poslanika... ispravke se mogu tražiti još petnaest dana po obnarodovanju ukaza.« Ako izbori padu mjeseca ožujka, po čl. 12. zakona o biračkim spiskovima još mjeseca siječnja prestaje mogućnost, da se birački spiskovi popravljaju, no po tekstu čl. 13. istoga zakona ispravke po zvaničnoj dužnosti mogu se i dalje vršiti. Tako mogu da se dobiju dva birača spiska, koja ne moraju biti ravnoglasna. Gosp. prof. Jovanović misli, da bi u tom slučaju bio mjerodavan za izbore onaj spisak, pri čijem su sastavljanju učestvovale i javna vlast i zainteresovana publika. Gosp. Steinmetz naprotiv misli, da ovdje nema sukoba u zakonskim normama: čl. 12. pomenutoga zakona govori o roku za traženje ispravaka, a ne vršenja samih ispravaka. Prvi rok se odlaže, a

Digitized by Google

drugi nesmetano teče sve dalje do samih izbora, odnosno do nekoliko dana pred izbore, onoliko dana, koliko je potrebno, da sudovi dostave općinama ispravljene spiskove.

Ovo je pitanje zaista interesantno i o njemu bi se dalo još mnogo pisati i polemisati. To će, vjerovatno, učiniti drugi. Ja bih samo bio zahvalan uredništvu »Mjesečnika«, kada bi mi dozvolilo da učinim dvije vrlo kratke napomene povodom zaključka gosp. dr. Steinmetza.

Gosp. dr. Steinmetz je, izgleda, pogriješio, što je zakon o biračkim spiskovima interpretirao samo za sebe, a ne u vezi sa njegovim konekšnim ili čak junktim zakonom, naime zakonom o izboru narodnih poslanika. Smisao i razlog odredbi čl. 12. zakona o biračkim spiskovima treba tražiti u izbornom zakonu, i mi ćemo pokušati, da to učinimo.

Po izbornom zakonu državni odbor mora da izvrši raspored glasačkih mjesta u roku od 35 dana od dana raspisanih izbora (čl. 50. u vezi sa čl. 53.). Osnov za raspodjelu glasačkih mjesta je broj birača u njima. Taj broj njemu dostavljaju upravne vlasti, pošto se izvrši postupak, predvidjen u čl. 12. zakona o biračkim spiskovima u vezi sa prethodnim članovima (pošto sve tražene reklamacije prodju zakonom predvidjeni put i odluke vlasti postanu izvršne). Poslije toga roka nema više nikakove pravne mogućnosti, da se mijenjaju spiskovi i brojevi birača u njima. Isto tako od broja birača i broja kandidatskih lista zavisi veličina izbornoga materijala, koje ministarstvo unutrašnjih djela treba da pošalje općinama, ili da ga općine same nabave.

Te dvije okolnosti, koje su normirane u izbornom zakonu, a ne u zakonu o biračkim spiskovima, ispustio je iz vida gosp. dr. Šteinmetz. Medjutim, iz njih se jasno vidi pravni razlog (nikako oportuni, kako se gosp. dr. Šteinmetz izražava), da sastav i veličina biračkoga tijela moraju biti poznati još dugo prije samih izbora, i da se nikakove izmjene u biračkim spiskovima ne smiju vršiti, ako nisu inicirane prvih petnaest dana od dana raspisanih izbora. Što bi bilo, ako bi pojedino glasačko mjesto prešlo docnijim uvodjenjem birača maksimum birača od 800? Po zakonu tada moraju postati dva glasačka mjesta, ali glasačka mjesta ustanovljuje samo i jedino državni odbor. Što bi najzad bilo, kada naknadno uvedeni birači ne bi imali kuglica za glasanje, jer njih ima uvijek samo onoliko, koliko su birača sadržavali biračkí spiskovi u zakonom predvidjenom roku (čl. 12. zak. o birač. spiskovima).

Iz ovoga se, valjda, jasno vidi, da je čl. 12. spomenutoga zakona imao naročiti smisao i razlog, da se on ne smije ignorisati i pogrješno tumačiti. Izrazi docnije »traženje ispravaka«, kako stoji u zakonu, i »docniji ispravci«, kako je naveo gosp. prof. Jovanović, zaista su identični. Ovaj drugi je samo kraći. Jer se ne može valjda uzeti, da je zakonodavac mislio, da makar kada traženja utiču na sastav spiskova. Sastav spiskova može biti promijenjen, pored nadležnosti ex officio, i po traženju privatnih lica, ali nadležna vlast treba tome traženju da udovolji. Više je nego razumljivo, da samo traženje ne proizvodi nikakvo direktno dejstvo na biračke spiskove: ovi sadržavaju spisak odluka vlasti, a ne traženja privatnih ličnosti. Ta traženja su pravno relevantna za započinjanje postupka uvodjenja u spiskove ili brisanja iz njih, ali još uvijek ne znače ni uvodjenja ni brisanja. Zakonodavac je pod riječju »docnije traženje ispravaka« mislio »docnije izvršene ispravke«, inače cijeli

Digitized by Google

propis ne bi imao nikakova smisla. Pri tumačenju zakonskih propisa medjutim, treba uvijek poći od pretpostavke, da je zakonodavac znao, što hoće s njima, i iznaći smisao propisa i volju zakonodavca. Gosp. prof. Jovanović je tako postupao. Zato on nije izvrtao zakonske riječi, nego samo skraćivao i logički ispravljao rdjavo upotrebljene izraze.

O vojnoj tajni

(Prilog tumačenju §§ 85a do 86. kriv. zak.)

Napisao dr. Ivo Politeo, odvjetnik u Zagrebu.

Naš krivični zakon, razlikujući sasvim ispravno državnu tajnu uopće od specijalne vojne državne tajne, htio bi, čini se, i u samome pojmu tajne praviti razlikâ: za nj' pored tajne ili, da tako kažemo: prave tajne, ima mjesta još i onomu, »za što postoji interes države da se u tajnosti čuva« (§ 85a i 85b), ili za što počinilac »zna da interes države zahteva, da se u tajnosti čuva« (§ 86.). Ovo razlikovanje, koje prihvaća i većina komentatora, čini se suvišnim. Nešto ili jest tajna ili nije tajna: treće ne može da bude. Ako interes države postoji ili zahtijeva, da se nešto čuva u tajnosti, a to se pod normalnim uslovima i može očuvati u tajnosti, onda je to tajna ili se — nenormalnim načinom otkriveno — ima smatrati tajnom. Što se pak pod normalnim uslovima, u redovitim prilikama, ne može očuvati kao tajna, to nije tajna, pa ma koliko imala država interesa, da se i to u tajnosti čuva. Ovakav interes ne može dolaziti u obzir, jer je on jednak želji, neispunjivoj želji. Ovakov interes je imaginaran i država ne može da brani, pa nema i smisla da brani kaznenom sankcijom napda na nešto imaginarno, na nešto, što i onako nije obranivo. Prijetiti se kaznom napadu na život, umorstvu, ima smisla samo kod živoga čovjeka; na lješini se ne može počiniti umorstvo. Može postojati interes države ili ma koga, da čovjek, koji je mrtav, ne bude mrtav; ali radi samoga tog interesa ne može mrtvac uskrsnuti, niti onaj, koji dira mrtvaca postati ubicom.

Nema sumnje, da bi interes naše (pa i svake druge) države zahtijevao, da nitko izvan nje ne zna ništa ma o čemu, što je u bilo kakovoj vezi s vojnom obranom države: ni o geografskim prilikama, ni o broju pučanstva, o razmjeru muških prema ženskima, kontingentu vojnika, o razmještaju četa, o načinu oružanja itd. itd. Pa ipak kraj svega nesumnjivog interesa, da se spomenute okolnosti održe u tajnosti, da inozemstvo ne bude o njima nikako upućeno, da u tom pogledu ostanemo svima i svakome apsolutna terra incognita, — kraj svega toga našoj državi (pa ni nikojoj drugoj) ne pada na pamet, da od toga pravi tajnu, a kada bi to i pokušala, bilo bi sasvim bez uspjeha. Takove stvari nisu tajne; njih se ne otkriva — njih se saznaje i znade; onako saznaje, kao što se saznaje, da sunce i mjesec svijetle, ili da voda nastaje spojem kisika i vodika.

Zato kod prosudjivanja kriminalnosti čina in concreto treba riješiti pitanje, je li ono, što se saznaje, objavljuje, saopćuje itd. — je li to uistinu objektivno vojna tajna, a ne možda je li samo postoji interes, da se u

Digitized by Google

tajnosti čuva. Dakako da objektivni značaj vojne tajne ne gubi nešto već time, da je po ovome ili onome pojedincu već otkriveno; sve dotle, dok to otkriće nije dalo predmetu tajne veću ili prosječnu notornost, sve dotle, dok postoji mogućnost. da se predmet tajne očuva u izvjesnoj relativnoj tajnosti, sve dotle ima se ona smatrati objektivnom tajnom. Općenito pravilo ne može se, razumije se, dati; sudac treba da procijeni od slučaja do slučaja, imamo li onu prosječnu notornost ili izvjesnu relativnu tajnost.

Dok smo tako suzili pojam vojne tajne sa samim zakonom t. j. iz njega samoga izveli suženje toga pojma, dotle ćemo u daljnjem promotriti one vanjske momente, koji su nekada vrlo široki pojam vojne tajne tijekom vremena suzili na prilično ograničeni krug. Krivični zakon, koji se odnosi na život, mora razvojem života da podnese i razvoj u svojoj primjeni, u svome tumačenju. Ti vanjski momenti, nastali životom i razvojem prilika, jesu: 1. državopravni, 2. medjunarodnopravni, i 3. tehnički.

Naš krivični zakon, radjen po uzoru pruskoga, nastao je u doba apsolutizma. Svi državni poslovi, pa i oni vojne obrane države, bili su svojina apsolutnoga vladara i njegovih razmjerno malobrojnih pomagača. Svi drugi, oni što zapravo čine narod, nisu se smjeli ni usuditi, da se približe ovim poslovima i njihovim voditeljima: ni da ih saznadu, ni da utječu na njihovo vodjenje. Zato su ti poslovi, uključivši i vojne, bili manje više tajna. Interes, da se oni i očuvaju u tajnosti, bio je realan; sve mjere, pa i kaznene, poduzete za čuvanje takove tajne, mogle su imati uspjeha. Prvi, koji ruši većinu tih mjera, jest demokracija. Demokratskim uredjenjem države prelaze državni poslovi iz uprave i svojine pojedinaca u upravu i svojinu samoga naroda. Vladalac ostaje, doduše, vrhovni zapovjednik vojske, ali ovisi o narodu, predstavljenome u parlamentu. hoće li mu dati sredstva za uzdržavanje vojske. Kraljevska vlada predlaže vojni proračun, ona izradjuje vojni program, ali ništa se od toga ne može izvesti bez odobrenja parlamenta. A ovaj prije nego se odluči, ima pravo zahtijevati od vlade objašnjenja. I mi doista vidimo. kako ministar vojni u svakoj demokratskoj državi daje pred parlamentom manje više opširan ekspozé, kako narodni poslanici kritikuju u javnosti i često dosta detaljno vojni proračun i uopće sve, što spada u resort vojnoga ministra, kako onda sve to dobiva najširi publicitet saopćivanjem u novinstvu, koje i pored toga slobodno raspravlja o vojnim stvarima. Nikakova se strategijska željeznica ne može sagraditi, a da već namjera o tome ne bude preko parlamenta saopćena javnosti; nijedan se ratni brod ne može sagraditi, a da parlamenat prije ne votira trošak za to; uopće nijedan se izdatak za bilo što. što se tiče vojne obrane države, ne može učiniti, a da mu parlamenat ne skine prije koprenu željene tajnosti. Ali ne samo prigodom budžetne rasprave, nego i inače dolazi parlamenat u priliku, da pretrese vojne stvari; i ako rjedje no prema ostalim ministrima, ipak se i prema vojnome ministru narodni poslanici služe pravom interpelacije, koja onda daje više puta dovoljno prilike, da se i šira javnost uputi u vojne stvari.

Posljedice demokratskog uredjenja države jesu sloboda štampe i javnost kaznenih rasprava. I jedno i drugo doprinaša znatno ras-

Digitized by Google

prostranjenju znanja o državnim poslovima, pa i vojničkim, a dosljedno tome i ograničavanju vojne tajne. N. pr. naš zakon o štampi od 6. kolovoza 1925. ne poznaje zabranu novina, ako pišu o vojnim stvarima. Cenzura je predvidjena, prema Ustavu, samo za slučaj rata ili mobilizacije. Dakle postoji puna mogućnost objavljivanja vojnih stvari, da ih onda u razmaku od par sati, saznadu vlade i narodi svih država, prijateljskih i neprijateljskih. I ako manju, ali svakako još uvijek dosta veliku mogućnost istoga pruža i javnost kaznenih rasprava. Ako se radi o deliktu, gdje je potrebno iznositi i vojne stvari, ne može ni proglašenje rasprave tajnom na koncu konca spriječiti ono saznanje, koje se dobiva takodjer na raspravi, gdje javnost nije isključena.

Ali još veći utjecaj od ovih unutarnjih državnih momenata imadu na vojnu tajnu momenti **medjunarodnoga prava.** Ne ću da govorim o periodu prije velikoga rata; ma kolik već onda bio taj utjecaj uslijed tadanjih pravnih odnosa medju državama, on sasvim iščezava pred radikalnom promjenom, nastalom u tom pogledu god. 1919.—20. osnutkom Lige Naroda. Da se vidi sav zamašaj te promjene, treba a i dovoljno je pročitati samo član 8. Pakta Lige naroda (sadržanoga, kako je poznato, u prvih 25 članova Versailleskog i drugih mirovnih ugovora god. 1919.-1920.). Posljednja njegova alineja glasi:

»Les Membres de la Societé s'engagent à échanger, de la maniére la plus franche et la plus complète, tous renseignements relatifs à l'echélle de leurs armements, à leurs programmes militaires et navals et à la condition de celles de leurs industries susceptibles d'être utilisées pour la guerre«. (Članovi se Lige obvezuju, da će jedni drugim saopćivati, najiskrenije i najpotpunije, sve podatke, što se odnose na namjeru njihova naoružanja, na njihove vojne i pomorske programe i na stanje one njihove industrije, koja može biti iskorišćena za rat).

Ovaj se propis Pakta doista i vrši. (I ako ima razloga posumnjati u »iskrenost i potpunost«, kojom pojedine države to čine, ipak je to medjunarodna obveza svake države, članice Lige Naroda, pa zato ne može biti tajnom ni ono, što se nije saznalo ovim načinom, ali što bi se sjegurno saznalo, da je dotična država udovoljila toj medjunarodnoj obvezi). Odjeljenje za razoružanje Lige Naroda izdalo je dosad četiri godišta »Vojnog Godišnjaka« (Annuaire Militaire) i četiri sveska »Statistički podaci o trgovini oružjem, municijom i ratnim materijalom« (Renseignements statistiques sur le commerce des armes, munitions et materiels de guerre). Od potonjih izašla je jedna sveska god. 1924., dvije god. 1926., a zadnja četvrta ove godine (1928.). Posljednje godište »Annuaire Militaire 1927.-1928« ima 1091 stranica, tiskanih što običnim što sitnim slovima. Sadržaje podatke i najnoviju statistiku o pomorskom, kopnenom i zračnom naoružanju 55 država što članica što nečlanica Lige Naroda. Podaci su tako detaljni, da svaki vojnički i tehnički stručnjak može lako prodrijeti i u ono, što pojedina država eventualno nije htjela reći, misleći, da time čuva stvar u tajnosti.

Pretposljednja alineja člana 8. Pakta Lige Naroda glasi:

»Considérant que la fabrication privée des munitions et du materiel de guerre soulève de graves objections, les Membres de la Société chargent le Conseil d'aviser aux mesures propres à en eviter les facheux

Digitized by Google

effets, en tenant compte des besoins des Membres de la Société qui ne peuvent pas fabriquer les munitions et le materiel de guerre necessaires à leur surete«. (Smatrajući da privatna izrada municije i ratnoga materijala daje maha ozbiljnim zamjerkama, članovi Lige stavljaju u dužnost Savjetu, da iznadje podesne mjere, da se otklone nepovoljne posljedice, koje odatle proističu, vodeći računa o potrebama članova Lige, koji nisu u mogućnosti, da izradjuju municiju i ratni materijal potreban za svoju sjegurnost.)

I tome je propisu udovoljeno. U maju i junu 1825. sastala se u Ženevi medjunarodna konferencija, na kojoj su učestvovale 44 države, a koja je usvojila jednu konvenciju. Ova ustanovljuje opći sistem kontrole i objavljivanja medjunarodne trgovine oružja, municije i ratnoga materijala, kao i jedan naročiti režim za izvjesne zone, u kojima su potrebne naročite mjere.

Kraj opisanoga stanja i onih medjunarodnih obveza, što može jedna država, članica Lige Naroda, sačuvati još kao vojnu tajnu, ako ne će podjedno da povrijedi medjunarodnu obvezu preuzetu Paktom Lige Naroda? Razmjerno vrlo malo. A to je i sasvim razumljivo, sasvim prirodno, sasvim u duhu Lige Naroda odnosno njezinih intencija. Narodi moraju biti jedni drugima prijatelji, a pred prijateljima ne smiješ imati tajna. Oni, koji žele iskreno mir, ne će kriti ono, što bi se imalo upotrijebiti u ratu. Tajna znači neiskrenost, ona sprečava približavanje naroda, ona stvara atmosferu nepouzdanja, ona — napose vojna, spremljena za rat — ugrožava mir. (Možemo, dakako, postaviti kao posebno pitanje p r a k s u država članica Lige Naroda, ali govoreći sa p r a v n o g a stanovišta ne možemo uvažiti praksu, koja se protivi pozitivnome pravu).

Napokon treći momenat odlučan za shvaćanje današnjega stanja vojne tajne jest t e h n i č k i. Najnovija ratna tehnika ne treba one misterioznost, kojom je bila obavijena ona stara tehnika. Na pr. sistem tvrdjava bio je prije nešto, što je bilo osobito dragocijeno saznati. Danas su tvrdjave uopće izgubile prijašnju važnost. Što se još na površini zemaljskoj može sakriti oku vještoga promatrača sa aeroplana? Što će za par godina, kada se radio usavrši, spriječiti razgovor izmedju naše na pr. vojske i jednog jedinog njezinoga povjerljivoga prijatelja u neprijateljskoj sredini? Dalekometni topovi čine suvišnim, da se znade mnogi detalj u prostornoj blizini, koji je prije bio toliko važan. Kakova je na pr. velika tajna bio prije ključ za dešifriranje neprijateljskih saopćenja! Iskustva velikog rata dokazuju, da nema ključa, koji se ne bi mogao za par dana, a možda i sati otkriti. Napokon vojna znanost gubi sve više od t. zv. gradjanskih znanosti. Strateg i taktik postaje u vojsci i za budući rat sve više ovisan o inženjeru i kemičaru. Obrana se utječe znanosti, vojska postaje znanost. A znanost je internacijonalna. Duhovne medjunarodne veze u znanosti tako su jake, a kultura i civilizacija uopće su danas na tako visokom stupnju, da je gotovo nemoguće, da nešto, začeto kao novo u jednoj državi, ne nadje neovisnog izumitelja malo poslije u drugim državama.

U poglavlje o tehnici spada i t. zv. internacijonalizacija vojske. Pod tim imenom mislim ustanovu vojnih atašea i vojne misije. Danas gotovo sva poslanstva imadu vojne atašee, a države pripuštaju k sebi vojne mi-

Digitized by Google

sije i onih država, koje su prema njima nadahnute prije neprijateljskim no prijateljskim namjerama. Razumije se, da svaka država nastoji i tim licima štošta sakriti, ali već rečena ustanova sama po sebi dokazuje: 1. pravnu sankciju doznavanja vojničkih stvari, pa i onih, koje su se prije smatrale tajnom, 2. priznanje, da je nemoguće a prema tome da nema više ni smisla uskraćivati izravni uvid u ono, što se i drugim normalnim načinom može doznati.

Potpunosti radi spominjem bogatu vojnu literaturu, koja se razvila kod svih naroda i koja je pristupačna svakome; manevre, o kojima u novinama izlaze detaljni opisi; revije trupa, koje se u mnogim državama čak ostentativno obavljaju i kraj svega svoga paradnog značaja nose očitu namjeru, da pokažu domaćoj javnosti a i inostranstvu svu snagu domaće vojske. Sve to diže publicitet vojnih stvari.

*

Ono, što sam dotle rekao, vrijedi u glavnome samo za vrijeme m i r a. Za vrijeme r a t a vojne stvari poprimaju ponovno sve više značaj tajnosti (premda je ovaj, ako imamo pred očima baš izvjesni sadržaj tajne, kratkotrajniji, da ga zamijeni druga opet kratkotrajnija tajna). U ratu prije svega mnoge države, bar u početku, gube mnogo od svoga demokratskog uredjenja, pa se javni poslovi, a napose vojnički, vrše više u pravcu diktature. Medjunarodni odnosi djelomice su stegnuti, djelomice pak sasvim ukinuti. Svaka država nastoji odmah u početku rata radikalnim promjenama u vojnoj odbrani oslabiti efekat saznanja, koje je neprijateljska država učinila za vrijeme mira o vojnim stvarima. Preostaje u glavnome tehnika, koja se znanost ispriječava vojnim stvarima, da ostanu tajnom. Znanost svake države napreduje i u ratu, a ona u vezi s odbranom države pogotovu, nalazeći u ratnom natjecanju, u borbi za opstanak i u patriotizmu osobitoga podstreka. Za vrijeme mira je obratno; tada ne samo da svaka vojna stvar nije ujedno i vojna tajna, nego je i uopće malo koja vojna stvar podjedno i vojna tajna. Zato treba biti vrlo oprezan kod primjene §§ 85a do 86. kriv. zak. u vrijeme m i r a.

*

Misli, gore navedene, razvio sam i u jednoj obrani. Radilo se o inostrancu, optuženome radi krivičnoga djela po §-u 85a kriv. zak. Bio je novinar: dopisnik inostranih novina, u kojima je pisao i o vojnim opće notornim stvarima, začinivši ih, više senzacije i žurnalističkog interesa radi, nešto i plodovima vlastite fantazije. Neupućena policajna vlast učinila je od toga čitavu špijunsku aferu. Sud je ispravio pogrješku policije, uvažio razloge obrane i izrekao odrješujuću presudu. Moram priznati, da se potonja ima pripisati i vojnim vještacima, koji su bili na raspravi prisutni i izrekli mišljenje, koje svojom objektivnošću i liberalnošću služi na čast njima i vojsci, koju su predstavljali. No fatalno je, kada ovakove stvari uopće dodju pred sud.. Jer ako liberalno i ispravno shvaćanje naših sudova i vojnih stručnjaka diže prestiž našega sudovanja i vojske u inostranstvu, već samo upućivanje ovakovih stvari pred sud ruši prestiž naše administracije u očima inozemstva. Fatalno je, ako si naša policija zamišlja, da se država brani u prvome redu krivičnim za-

Digitized by Google

konom. No kada bi se i branila njime u prvome redu, obrana bi bila uspješna samo kod razumnog, savremenog i pravednoga tumačenja zakona; u protivnome slučaju primjena krivičnoga zakona ili i samo nastojanje, da ga se ovakovoga primijeni, škodi državi i narodu.

Može li drugomolbeni sud svoje rješenje preinačiti?

Napisao dr. Oto Moskowicz, umirovljeni sudski nadsavjetnik u Travniku.

U mojoj dugogodišnjoj praksi kod suda desila su mi se dva slučaja, koja su interesantna obzirom na gornju temu.

I. Protiv jedne osude kotarskoga suda uložila je nadvladana stranka priziv na okružni sud. Izvjestitelj je pregledao spise u svrhu, da ustanovi, da li je priziv pravodobno podnešen t. j. u roku od dvije nedjelje dana iza dostave osude. Medjutim pometnjom nije se o tome uvjerio iz prave dostavnice, koja je za taj slučaj bila mjerodavna, nego je gledao u jednu staru dostavnicu, koja se je takodjer nalazila u spisima, te je izradio rješenje, kojim se odbija priziv po §-u 313. grpp. za Bosnu i Hercegovinu kao prekasno podnešen. Prijedlog izvjestitelja je prihvaćen u nejavnoj sjednici, jer su drugi članovi senata njegovom navodu, da je priziv zakašnjen, povjerovali.

Kad je prizivatelj primio rješenje, kojim se priziv odbija kao prekasno podnešen, naravno da se začudio, pa je pristupio kotarskom sudu, koji je s njime sastavio zapisnik s gornjim činjeničnim stanjem, a naime, da je priziv faktično pravovremeno podnešen. Taj je zapisnik predložen okružnom sudu, koji je morao gledati, kako će se moći počinjena pogrješka ispraviti.

II. Jedan priziv bijaše takodjer po okružnom kao prizivnom sudu kao prekasno predan odbijen je, — no s tom razlikom, da je rješenje bilo u tom slučaju prema dostavnici posve ispravno.

Prizivatelj pako predao je molbu za povratu u prijašnje stanje u svrhu predaje priziva. U molbi je i istaknuto, da potvrda dostavljača o danu i načinu dostave ne odgovara činjenicama, te da je dosljedno tome priziv pravodobno predan. Prizivatelju je uspjelo to dokazati, nu ipak je kotarski sud molbu za povratu u prijašnje stanje odbio s razloga, jer §§-i 249. i 250. grpp. govore izrično samo o onoj stranci, koja propusti parnični čin, te da se takovoj stranci može dozvoliti povrata u prijašnje stanje, u ovom slučaju je pako stranka baš tvrdila i dokazala, da parnični čin nije propustila. Radi toga je kotarski sud bio nazora, da manjkaju pretpostavke za postupak po XX. glave grpp., odnosno za povratu u prijašnje stanje radi promašenoga čina.

Protiv odbijajuće odluke uložio je prizivatelj takodjer utok na okružni sud s obrazloženiem, da je povrata u prijašnje stanje jedina mogućnost za saniranje pometnjom suda učinjene nepravde. Okružni sud stoji kao u prvom slučaju pri jednoj dilemi.

Oba ova slučaja jesu svakako vrijedna žalenja, jer je prizivatelj bez dvojbe trpio nepravdu i takovi slučajevi mogu se opetovati. Pitanje je, da li nam zakon daje mogućnost, da se ta nepravda otkloni?

To bi bilo vecma lahko, kada bi postojale u Bosni i Hercegovini tri

Digitized by Google

instancije, jer bi onda treća instancija mogla neispravno rješenje drugomolbenoga suda uslijed revizijonoga utoka prizivatelja ukinuti. Nu pošto te treće instancije nema, pitanje je, da li ima drugi izlaz, koji bi bio osnovan na postojećim pravnim propisima.

Povrata u prijašnje stanje, držim, da nije podesna zato, jer propust nije uslijedio, a povratna molba ne bi prizivatelju ni u slučaju udovoljenja štetu posve uklonula, jer bi isti morao po §-u 255. grpp. biti osudjen na naknadu troškova povratnoga postupka i onoga postupka, koji je uslijed dozvole povrate izgubio svoju valjanost, a te troškove nije prizivatelj ni prouzročio, a kamo li skrivio.

Jedan lijek protiv ove očite nepravde bi bio eventualno sindikatska parnica u smislu §§-a 24.—29. ustava za sudove (glasnik zakona i naredaba za god. 1913. br. 129). Držim pak, da takove parnice, koje su same po sebi nemile, jer bi pometnju dotični sudac prekomjerno osjetio, ne bi dovele do potpunoga saniranja. Kada se naime ustanovi, koliko je štete trpio u ovom slučaju prizivatelj, što je veoma teško, jer se mora ustanoviti, da li bi uspio sa prizivom i kada će se ta šteta prizivatelju naknaditi, ne može saniranje svaki put uslijediti u potpunoj mjeri — osobito, kada tužitelj traži izvjesni komad zemlje, koji mu je potreban ili barem koristan iz raznih razloga, ne može ga često odšteta u novcu zadovoljiti. Osim toga nije nikako pravo, da protivnik prizivatelja vuče nesmetano koristi pogrješkom nepravednoga rješenja, a njega da zadesi »injuria lucrativa«.

Saniranje može prema tome samo onda uslijediti, kada se odbijajuće rješenje stavi izvan kreposti, te kada se zatim s prizivom postupa kao pravovremeno podnešenim.

Saniranje gornje nepravde nije doduše u našem gradjanskom parbenom postupniku expressis verbis predvidjeno.

»De lege ferenda« bilo bi najshodnije za takove slučajeve uvesti neke vrsti ništovne tužbe, kako je to u V. glavi austrijskoga i IV-toj knjizi njemačkoga gradjanskoga parbenoga postupnika uvedeno za druge slučajeve. To je svakako samo za budućnost, dočim treba za sada ispitati, da li nije i »de lege lata« moguće gornji cilj postignuti.

Na ovo pitanje može se donekle jasno odgovoriti. Po §-u 208. grpp. ima sud pogrješke u pismu, računu i slične očevidne neispravnosti, koje se u osudi nalaze, ureda radi ispraviti. Što vrijedi za osude, mora po analogiji valjati i za druga rješenja. Kada se dakle sa rješenjem prizivnoga suda izreče, da je priziv prekasno podnešen i da se isti »a limine« odbija, pa se sud kasnije uvjeri, da priziv nikako nije zakašnjen, može sud po mojem mnijenju mirne duše ovu očitu neispravnost ispraviti, te time pogrješnu rješidbu staviti izvan snage.

Ja ne poričem, da zakonodavac nije pri stvaranju §-a 208. grpp. imao pred očima sada spomenute slučajeve, te da je ova interpretacija toga zakonskoga propisa donekle umjetna, ali mi moramo misliti na to, što je manje zlo, te da je jedna umjetna interpretacija svakako bolja, nego da jedna očita nepravda ostane na snazi. Stoga se mi možemo iznimno jedanput služiti napadnutim načelom, da »svrha posveti sredstva« i ne smijemo zaboraviti, da je jedan od najglasovitijih pravnika Rudolf von Ihering u svome djelu »Der Zweck im Recht« oborio staro načelo »Fiat justitia, pereat mundus«.

Digitized by Google

Član XI. zakona o sudačkoj vlasti i sudska praksa*)

Napisao dr. Mijo Hribar, odvjetnik u Zagrebu.

U našoj sudskoj praksi mnogo se uporabljuje gornja zakonska ustanova. Po njoj se sudi i po njoj se dapače obustavlja izvršenje rješitaba upravnih vlasti. Kako potonje nisu dirale u takove odluke sudova. to se samo od sebe nameće pitanje, je li ta zakonska ustanova još na snazi i iza donošenja Vidovdanskog ustava i je li sudska praksa po njoj na zakonu osnovana.

I. — Zakon o sudačkoj vlasti od 28. veljače 1874. (Zbor. komad VIII. br. 15.) jest po svojoj naravi ustavni zakon t. j. jedan zakon. koji je dio ustava bivše kraljevine Hrvatske i Slavonije. Dakako da se taj zakon nije smio nazvati u bivšoj dvojnoj monarhiji ustavnim zakonom, jer se u ondašnjim našim prilikama tako nazvani zakon ne bi bio pripustio ni vladarskoj sankciji, kada je morao putovati kroz Budimpeštu u Beč. Da je pak u istinu to ustavan zakon, vidi se iz njegove sadržine, a jednako i iz njegova izvora, koji se zove »Staatsgrundgesetz von 21. Dezember 1867. R. G. Bl. 144 über die richterlice Gewalt«. Naravno, naš zakon je točan prepis toga austrijskoga zakona sa manjkom ustanove o upravnim sudovima, kojih tada kod nas nije još ni bilo.

Nakon toga ustanovljenja treba da razmotrimo odnošaj toga ustavnoga zakona prema Vidovdanskom ustavu. Što je ustav koje države i što sačinjava isti kao ustavno pravo iste, držim da je ovdje suvišno tumačiti. — Pitanje se namiče samo, mogu li u jednoj državi biti dva ustavna prava, te koje od njih ima vrijediti, ako nisu suglasna. Držim. da se sa ustavom odredjuju sva ustavna prava u jednoj državi, pak se u našem slučaju, gdje se je stvaralo pravo ustavno za novu državu kraljevinu S. H. S., odredilo, da u pitanju ustavnih prava vrijede za cijelu državu samo ona prava ustavna, koja su u t. zv. Vidovdanskom ustavu navedena.

Nije trebalo ni naglašivati u članu 142. istoga ustava, da zakoni protivni ustavu prestaju važiti, a ja držim, da se ta ustanova i ne tiče ustavnih već samo običnih zakona javnoga i privatnoga značaja.

Držim, da dva ustava i dva ustavna prava u jednoj državi, ako jedan drugog izrično ne recipira, ne mogu postojati. Osim toga je Vidovdanski ustav recipirao gotovo sve ustanove zakona o sudačkoj vlasti izuzevši član XV. Kada je naš ustav recipirao gotovo u svim člancima taj zakon, pa da je htio zakonodavac ostaviti na snazi član XI., tada bi to izrično i rekao, pa bi taj član bio recipiran po našem ustavu.

Tendencija je našega zakonodavstva u ustavnom kao i ostalom zakonoslovlju centralistička, dapače mi imamo i ministarstvo za izjednačenje zakona, pak je teško pretpostaviti od ustavotvorca, da je htio

---

*) Opaska uredništva: I ako se ne slažemo s tezom ovoga članka, ipak ga uvrštujemo, da dademo prilike čuti razloge i protivnoga mišljenja. Upućujemo, medjutim, na rješidbu stola sedmorice dalje na str. 552. i 553. Upućujemo takodjer, izmedju ostaloga, i na raspravu dra Pavla Rastovčana o istome predmetu, izašlu u »Mjesečniku« god. 1922. na str. 286.—292.

Digitized by Google

više ustavnoga prava dati specijalno Hrvatskoj i Slavoniji te Dalmaciji i Sloveniji, nego li bi ga bilo u staroj predratnoj Srbiji. U samome ustavu osnovano je pobijanje rješidbi upravnih vlasti po članu 102. pred upravnim sudovima i državnim savjetom i dalje nema o tom ništa u njem navedeno, pak je jasno, da stranka, koja ishodi rješidbu upravne vlasti, za istu nigdje ne može odgovarati osim gornjih dviju foruma. Osim toga u članu ustava 142. je izričito navedeno, da zakoni protivni ustavu prestaju važiti, pak je time i član XI. zakona o sudačkoj vlasti stavljen van snage, kako su ostali članovi toga zakona izričito u ustavu recipirani.

Prema sudskoj praksi sada samo u Hrvatskoj i Slavoniji mogle bi se odluke upravnih oblasti pobijati pred državnim savjetom i upravnim sudovima, te opet pred redovitim sudovima. Za prve je dovoljno i potrebno, da je rješenje izdala samo druga molba, dok bi se pred redovitim sudovima mogle pobijati samo onda, ako su prošle i zadnju u mnogim slučajevima treću molbu.

Prema zakonu o državnom savjetu i upravnim sudovima je upravno rješenje, koje je izdano u trećoj molbi kao i rješenje druge molbe nakon roka od 30 dana nenapadljivo, dok se po pogrješnoj sudskoj praksi može još uvijek napadati po članku XI. zakona o sudačkoj vlasti.

Po gornjem zakonu ne može upravni sud ni državni savjet obustaviti rješenja upravne vlasti, dok si redoviti sudovi neopravdano prisvajaju obustavnu vlast.

Ovakova praksa nije kod sudova u Dalmaciji i Sloveniji kraj jednakog zakona, pak je čudno, da u jednoj državi samo u jednoj pokrajini vrijedi drugo ustavno pravo nego li u cijeloj državi kraj jedinstvenoga i centralističkoga ustava i da to isto pravo ne vrijedi i u drugim pokrajinama te države sa jednakim zakonom o sudačkoj vlasti. Po svemu tome je dakle jasno, da se sudska praksa služi sa gornjim zakonskim člankom, koji je već mnogo godina stavljen van snage.

II. — Obzirom na gornje otpalo bi dalnje pitanje, da li je sudska praksa osnovana na članku XI. sudačke vlasti ispravna po tom samom zakonu, ali je interesantno obzirom na samu uporabu jednoga pokojnoga zakona osvijetliti i krivu primjenu njegovu.

Kako su na temelju toga zakonskoga članka sve tri sudbene molbe pošle tako daleko, da su izricale i obustavu rješenja upravnih vlasti, citirat ću iz plenarne rješidbe stola sedmorice od 27. travnja 1899. br. 782 (Zbir. dra Čimića br. 271) odlučan odlomak iz razloga, gdje se kaže: ».....pa pošto sudbene vlasti nisu ovlaštene ni u onim slučajevima, u kojima ima mjesta uporabi čl. XI. zakona od 27. veljače 1874. formalno ukinuti ili ništetnom proglasiti rješidbu upravne oblasti, kako to čini napadnuta osuda, već se ograničiti imadu samo na rješidbu o suprotnoj tražidbi privatnoj, o kojoj je odlučila upravna oblast stanovitom rješidbom, nu glede koje je stranci, koja se smatra povrijedjenom u svojim privatnim pravima, dopušteno zaiskati konačno rješenje kod nadležnoga suda redovitim putem pravde po članu XI. cit. zakona«.

Kako sam spomenuo, naš je zakon samo prepis austrijskoga zakona, a član XI. je čisti prevod dijela člana XV. austrijskoga zakona. Za to ću citirati plenarnu rješidbu vrhovnoga sudišta od 26. rujna 1895. br. 9823. (Zbir. Glaser-Unger br. 15575), kojom se potvrdjuje rješidba apelacijonoga suda iz njenih razloga, a u potonjima se veli: »Ein Kla-

Digitized by Google

gebegehren auf Aufhebung der von der Verwaltungsbehörde getroffenen Entscheidung durch ein richterliches Urteil in diesem Sinne erscheint nicht zulässig: denn die ausdrückliche Behebung einer behördlichen Verfügung kann nur von der vorgesetzten Behörden erfolgen, keine Behörde darf in den Wirkungskreis einer anderen störend eingreifen. Mittelbar kann der Auspruch des Richters den Effect einer Behebung der verwaltungsbehördlichen Entscheidung wohl haben, allein die Vernichtung derselben kann vom Richter nicht ausgesprochen werden«.

Jednako isti vrhovni sud u svojoj plenarnoj rješidbi od 5. ožujka 1895. br. 36 (Zbir. Glaser-Unger br. 15426) u razlozima kaže: »Dass es nicht angehe, die erflossene Entscheidung der Verwaltungsbehörde zu ignoriren und die Klage, sowie das Klagebegehren so zu formuiren, als ob eine Entscheidung der Verwaltungsbehörde gar nicht ergangen wäre, kann einem Zweifel umsoweniger enterliegen, als das Klagerecht ausdrücklich nud dem in seinem Privatrechten Benachteiligten eingeräumt ist und der Kläger daher vorallem die erfolgte Benachteiligung darzutun, sowie diesem Klageinhalte sein Begehren anzupassen hat«.

Iz toga se vidi, da se ni po članu XI. cit. zakona ne može kod redovitih sudova ishoditi poništenje rješenja upravnih vlasti, a tada nema sud na zakonu osnovane ovlasti, da takovo rješenje u izvršivanju sprečava. Sud je imao suditi samo o privatnoj tražbini medju strankama, ali dalje ne i to iz razloga u rješidbi vrhovnoga sudišta bečkoga navedenih.

Inako bi bio sud nad upravnom vlasti, a to nije bilo, a sada u ustavu stoji navedeno, da je posebno upravna vlast (čl. 47), a posebno sudska vlast (čl. 48), te ne spominje nigdje, da bi bila jedna od druge ovisna, dakle su jednake, kako se to jasno vidi iz gornjil članaka.

III. — Kako se iz gornjega vidi, zakonski članak XI. zakona o sudačkoj vlasti nije više na snazi, a kada je bio, nisu sudovi po njem mogli suditi o rješenju upravnih vlasti i odlučivati o tom rješenju, već im je bilo samo dano, sa sude, da li je kojim rješenjem upravnih vlasti povrijedjeno privatno pravo kojega gradjanina. Prema tomu je poratna sudska praksa osnovana na toj zakonskoj ustanovi pogrješna, jer se osniva na zakonu, koji je prestao važiti, a osim toga ni u vrijeme kreposti toga zakona nije isti dao osnova za obustavu rješenja upravnih vlasti.

Drukčije nije ni moguće, jer bi se inače ukočio sav upravni aparat, kada bi u svim pitanjima, gdje je rješenjem upravne vlasti povrijedjeno pravo pojedinaca, mogli sudovi obustaviti rješenja upravnih vlasti, a tim bi upravne vlasti izgubile jedan od najvažnijih atributa: elasciitet i brzinu u rješavanju, te dokončavanju administrativnih sporova.

U ostalom ta pogrješna primjena utrnuloga već zakona vodi samo do štete stranaka, jer je na žalost sudski postupak još uviiek spor, pak dok se ishodi konačno rješenje zadnje instancije, prodje bar tri godine i na kraju krajeva će se dogoditi, da upravna oblast posvema ispravno i na zakonu ne će uvažavati rješidbu sudskih vlasti, pak se sudovi stavljaju u čudnu poziciju. Gubit će tada tužitelj, jer nema ipak konačnoga uspjeha, a gubi i tuženi, jer se zaustavlja izvršenie povoljne mu rješidbe upravne vlasti,

Digitized by Google

Držim, da do sada nije ovakova pogrješna praksa sudova naišla na otpor sa strane upravnih vlasti radi velikog ugleda naših sudova, ali taj se ugled mora i čuvati, čemu ovakova praksa, koja se ne osniva na zakonu, ne može poslužiti.

Zaštita autorskoga prava i mirovni ugovori

Poznata je činjenica, da je u nas pitanje autorskoga prava jedno od onih, u kojem smo najviše zaostali iza drugih država. Ta činjenica djeluje osobito neugodno u našim odnosima prema inozemstvu, koje sa čudjenjem i nepovjerenjem gleda u pravno stanje, što vlada kod nas u pogledu zaštite autorskoga prava. Dok se ti prigovori redovito dižu proti našemu zakonodavstvu, priopćujemo ovdje jedan slučaj, gdje je priznati inozemni autoritet povodom jedne naše vrhovne rješidbe iznio u svojoj stvarnoj kritici posve druge nazore. Kako je i s jedne i s druge strane pitanje raspravljeno s mnogo spreme i autoriteta, a slučaj je nada sve zanimljiv, jer se radi o primjeni i tumačenju odredaba mirovnih ugovora, donosimo niže ponajprije rješidbu stola sedmorice, a po tom kritiku te rješidbe, obavljenu u jednom stranom časopisu.

Spomenuta rješidba stola sedmorice, odjeljenja B, od 26. travnja 1927. br. Kl. 131/27 iznosi u svojim razlozima cijelo stanje stvari, a glasi:

»Fanamet Films« u Zagrebu je po svojem zastupniku R. Richteru podnio zemaljskom sudištu u Ljubljani prijedlog, da odredi predistragu proti dru M. B. i M. M. radi prestupka § 21. i 51. autorskoga zakona, jer da su u »Elitnom kinu Matica« izvodili film »On kao topničar«, a taj film ima pravo izvoditi u Evropi samo društvo The Harold Lloyd Corporation, koje je to svoje pravo prenijelo za Jugoslaviju na društvo Fanamet Films u Zagrebu, koje ga je opet za Ljubljanu dalo isključivo kinu »Ljubljanski dvor«, zastupanom po Petru S.

Formalno još nezapočetu predistragu obustavila je vijećnička zbornica ljubljanska zaključkom od 13. studenoga 1926. br. V. r. IV. 1059/26-12, navodeći, da je film »On kao topničar« izašao u inozemstvu i da zato kod nas u smislu § 1. zakona od 26. prosinca 1895. (br. 197. d. z. l.) ne uživa zaštite autorskoga prava. Te zaštite da film nije stekao niti time, što je društvo »The Famous Players Lasky« prenijelo ovlast za izvodjenje filma u Jugoslaviji na društvo »Fanamet Films« u Zagrebu, jer ne može nitko više prava prenijeti, nego ih sam ima, pa da takodjer inozemno društvo nije moglo prenijeti na tuzemnu tvrtku zaštitu po autorskom pravu, jer samo nije imalo te zaštite, nego da joj je moglo dati tek pravo za prikazivanje filma. Dakle prikazivanjem filma u »Elitnom kinu Matica« da nije predležao učin po zakonu o autorskom pravu kažnjivoga djelanja i radi toga da je obustavljena faktična započeta predistraga.

Više zemaljsko sudište u Ljubljani je na pritužbu prijavitelja zaključkom od 22. rujna 1926. D 111/26-1 poništilo taj zaključak vijećničke zbornice i odredilo, da se nastavi predistraga.

U obrazloženju toga zaključka je navedeno, da je iskazom Petra S. posvjedočeno, da je film inozemnoga izvora »The famous Players Lasky 1600:1 Wy Worry« (On kao topničar) dobilo na prikazivanje u

Digitized by Google

Jugoslaviji društvo »Fanamet Films« u Zagrebu, a od njega na prikazivanje u Ljubljani Petar S. za kino »Ljubljanski dvor«. Da je tako proizvadjačevo pravo prešlo po § 17., zadnji stav, zakona od 26. prosinca 1895. (br. 197. d. z. l.) na druge osobe, koje da su tuzemci. Po § 21. cit. zakona da uživaju takovi pravni sljednici proizvadjača istu zaštitu kao potonji sam. Osim toga da treba uzeti, da je navedeni film već u našoj državi ovlašteno javno prikazivan (§ 6. zak. st. 2.): zato da treba smatrati, da je ovdje izašao na svijetlo u smislu § 1. cit. zakona.

Taj je zaključak pravno pogrješan. — Film je produkt, kod čijega postanka je fotografski proces neizbježivo sredstvo, dakle za nj važe ustanove zakona, predvidjene za fotografska djela.

U četvrtom odjeljku autorskoga zakona predvidjenu zaštitu uživa dakle film samo: a) 1) ako je izašao u tuzemstvu, ili pak 2) ako je njegov autor tuzemac (§ 1. leg. cit.); b) ako je izašao u inozemstvu i autor je inozemac, tada ima zaštitu samo: 1) ako postoji medju našom državom državni ugovor, po mjeri toga ugovora, 2) ako je pod uvjetom reciprociteta ministar pravosudja proglasio naredbom, objavljenom u državnom zakoniku, da su ustanove zakona uporabljive.

Stoji, da je predmetni film izašao u Newyorku, dakle u inozemstvu, i da je autor sjevero-američka tvrtka. Dakle je film u smislu § 6. st. 2. cit. zakona izašao na svijetlo u New-Yorku.

Naredbom od 9. prosinca 1907. je ministar pravosudja proglasio u smislu st. 2. § 2. zakona o autorskom pravu, da su po sekt. 13. kongresne akte od 3. ožujka 1891. uporabljive odredbe zakonodavstva Udruženih država američkih glede autorskoga prava na državljanina ili podanika tudje države ili tudjega naroda, ako dotična tudja država ili dotični tudji narod državljaninu Udruženih američkih država daje zaštitu autorskoga prava na bitno istoj osnovi kao svojim državljanima. Da je taj uvjet ispunjen, mora ustanoviti proglasom predsjednik Udruženih država. Na temelju toga propisa je predsjednik Udruženih država izdao proglas, kojim se objavljuje, da je naznačeni uvjet ispunjen glede austrijskih državljana.

Budući da je dakle uzajamnost zajamčena, razglašuje se u smislu čl. I. zakona od 26. veljače 1907. (br. 58. d. z. l.), da se odredbe zakona od 26. prosinca 1895. (br. 198. d. z. l.) imadu primijeniti na djela državljana Udruženih država američkih, koja nisu izašla u tuzemstvu, ako ta djela uživaju zaštitu Udruženih država.

To pravo stanje dokinuo je nastup rata medju Udruženim državama američkima i Austrijom dne 7. prosinca 1917. To napose proizlazi iz St.-Germainskog mirovnoga ugovora, sklopljenoga dne 10. rujna 1919. medju saveznicima, medju kojima su takodjer Sjeverno-američke savezne države, na jednoj i Austrijom na drugoj strani.

U članu 239. obvezala se Austrija, da će pristupiti bernskoj konvenciji s berlinskim i bernskim dodatkom u toku jedne godine i da će dotada zaštititi saveznike po načelima medjunarodnoga ugovora, te da će nadalje zajamčiti zaštitu članova pojedinih savezničkih država u onom opsegu, kako do 28. srpnja 1914. Glasom čl. 241. oživljuju samo oni dvostrani ugovori medju Austrijom i državama saveznika, glede kojih dotična država u roku od šest mjeseci javi Austriji, da zahtijeva provedbu.

Digitized by Google

Po čl. 251 a) važe ugovori medju neprijateljima kao obeskrijepljeni u trenutku, kada su dva dotičnika postala neprijatelji. — Po čl. 258. oživljuju ili se uspostavljaju prava književne ili umjetničke svojine, ustanovljene po medjudržavnom ugovoru u Bernu, onim danom, kada stupi u važnost mirovni ugovor, na korist osoba, koje su ih uživale u času nastupa rata, ili njihovih pravnih slijednika.

Glasom čl. 262. obnavljaju se s mirovnim ugovorom prije rata sklopljeni privatnopravni ugovori za eksploataciju autorskih prava. Ta odredba se ne odnosi na Sjevernu Ameriku.

Glasom čl. 274. će države, koje su dobile dio bivše austro-ugarske monarhije ili koje su nastale iz raskomadanja te monarhije, na novo priznati autorska prava, koja su važila na tima, prije austrijskim područjima u trenutku, kada su došla pod njihovu vlast.

Obzirom na općenito naziranje glede upliva nastupa rata na medjunarodne ugovore i obzirom na naprijed spomenutu ustanovu mirovnoga ugovora je takodjer utemeljen zaključak, da je bila u času nastupa rata dne 7. prosinca 1917. ukinuta medjusobna zaštita autorskih prava medju Austrijom i Udruženim državama američkim.

Odredba Narodnoga vijeća u Zagrebu od 31. listopada 1918. (Ur. list br. 1.) odnosno povjereništva za pravosudje od istoga dana je istina proglasila, da ostaju u važnosti svi dotadanji zakoni i sve dotadanje naredbe. No medju Austrijom i Udruženim državama američkim temeljem naredbe od 9. prosinca 1907. (br. 265. d. z. l.) postojeća uzajamna zaštita bila je već nastupom rata dne 7. prosinca 1917. otpala, dakle gornje odredbe nisu mogle produžiti njihovu važnost, koja nije ni postojala.

Glasom svjedočanstva ministra za izvanjske poslove od 29. listopada 1926. br. 2672. je iskazano, da ne postoji medju našom kraljevinom i Sjedinjenim državama Amerike nijedna konvencija o zaštiti autorskoga prava. Zato djelo optuženih, koje spominje prijava, ne tvori učina prekršaja § 51. cit. zak. niti kakvoga drugoga kažnjivoga učina. Stoga zaključak višega zemaljskoga sudišta krši zakon u odredbama §§ 2. st. 2. i 51. cit. zakona. Zato je izreka po §§ 33. i 192. k. pr. opravdana.

O tom pitanju i očito povodom gornje rješidbe stola sedmorice, odjeljenja B, napisao je pariški odvjetnik i predsjednik medjunarodnoga udruženja za zaštitu književne i umjetničke svojine opsežan članak u »Le droit d'auteur«, organu ureda unije za zaštitu književnih i umjetničkih djela. Taj članak pod natpisom »De la protection des droits d'auteur dans le royaume des Serbes, Croates et Slovénes et au profit de ses ressortissants« govori najprije o pravnom stanju u pojedinim pokrajinama naše države, a onda se posebno bavi područjima bivše austro-ugarske monarhije. Tu se potanko izlaže pitanje tumačenja i primjene odredaba mirovnih ugovora, o kojima se radilo i u gore spomenutoj vrhovnoj rješidbi. Taj odlomak glasi:

U područjima, koja su bila austrijska (Kranjska, južna Štajerska, Dalmacija, dijelovi Istre i Koruške) ostaju prava, što su bila na snazi prema austrijskom zakonu od 26. prosinca 1895. u času odcjepljenja; nije odlučno, komu su ta prava pripadala. Isto je tako u austrijskim zemljama, koje su pridružene Poljskoj ili Češkoslovačkoj. To je primjena člana 274. Saint-Germainskog ugovora, koji odgovara članu 311., 2. stavci Versailleskog ugovora. Da saznamo, koja su prava književne i umjetničke svojine tada bila na snazi, treba da se osvrnemo na tadanji austrij-

Digitized by Google

ski zakon, te će ona trajat tako dugo, kako je to taj zakon propisivao. Član 274. Saint-Germainskog ugovora kaže: »Ta prava će ostati u važnosti za vrijeme, koje im je dano po zakonodavstvu nekadašnje austro-ugarske monarhije«; ali valja primijetiti, da je okružno sudište u Strassbourgu 21. srpnja 1927., odlučujući po 2. stavci člana 311. Versailleskog ugovora, koji je istovjetan, tumačilo tu odredbu u tom smislu, da će prava ostati na snazi samo kroz ono vrijeme, koje je bilo zakonom predvidjeno u času odvojenja područja, a da se nemaju uzeti u obzir kasnija produljenja.

Za Hrvatsku, koja je bila pripojena ugarskoj kruni, za Sloveniju i za dijelove južne Ugarske (Vojvodinu), koje su zemlje pridružene kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, situacija je ista prema članu 257. Trianonskog ugovora; ali naravno, tu valja posegnuti za ugarskim zakonom.

U pogledu odredbe člana 254. Saint-Germainskog ugovora i 247. Trianonskog ugovora, koji pridržava stanovnicima prenesenih područja prava književne i umjetničke svojine, koja su imali u času rečenoga prijenosa prema zakonodavstvu, što je bilo na snazi, ta odredba obvezuje samo Austriju i Ugarsku, kako one sada postoje. Stanovnici prenesenih područja ne mogu — jednako kao ni pripadnici ostalih saveznićkih država — zahtijevati njihovu primjenu na pr. u kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca ili u Češkoslovačkoj; tamo oni imadu pravo samo na blagodat članova 274. Saint-Germainskog i 257. Trianonskog ugovora.

Što se tiče medjunarodnih konvencija, član 274. Saint-Germainskog ugovora kaže: »Države, na koje je preneseno neko područje nekadašnje austro-ugarske monarhije ili koje su postale raspadom te monarhije, priznat će prava industrijske, književne i umjetničke svojine u snazi na tim područjima u trenutku, kada budu ta područja prešla pod suverenitet tih država, ili koja će se uspostaviti ili obnoviti primjenom člana 258. ovoga ugovora.«

U čl. 258. stoji: »Uz priuzdržaj odredaba ovoga ugovora, prava industrijske, književne ili umjetničke svojine, kako je ta svojina odredjena medjunarodnim konvencijama Pariskom i Bernskom, spomenutima u članovima 237. i 239., bit će od stupanja u važnost ovog ugovora na područjima visokih strana ugovornica uspostavljena ili obnovljena u korist osoba, koje su ta prava uživale, u trenutku, kada je ratno stanje počelo da postoji, ili njihovih slijednika. Isto tako prava, koja bi za vrijeme rata — da rata nije bilo — mogla biti stečena na osnovu zahtjeva za zaštitu industrijske svojine ili publikacije nekoga književnoga ili umjetničkoga djela, bit će od stupanja u važnost ovoga ugovora priznata i stvorena u korist osoba, koje budu za to imale pravne osnove.«

Što znači »prava književne i umjetničke svojine, kako je ta svojina odredjena medjunarodnim konvencijama Pariskom i Bernskom?«

Tumačenjem istovjetnoga teksta člana 306. Versailleskoga ugovora moglo bi se možda tvrditi, da ta odredba misli obnoviti samo ona prava, koja su nastala Pariskom i Bernskom konvencijom. Engleski tekst Versailleskog ugovora kaže: »as such property is defined« (kako je ta svojina definirana).

No čemu onda ta uvijena i neobična formula, mjesto da se kaže jednostavno: »Prava industrijske, književne, ili umjetničke svojine, pri-

Digitized by Google

znata medjunarodnim konvencijama Pariskom i Bernskom, bit će uspostavljena i obnovljena?«

U svakom slučaju ona ne bi imala smisla u Saint-Germainskom tekstu; ne može biti govora o uspostavljanju ili obnavljanju Bernske konvencije, kada joj Austrija nije ni bila pristupila i kada baš član 239., na koji upućuje čl. 258., obvezuje Austriju, da u buduće njoj pristupi.

Osvrtom na taj čl. 239. vidi se, da su redaktori dobro razumjeli, da za osiguranje prava autora, koji su podanici savezničkih sila, na područjima austro-ugarske monarhije, budući tamo Bernska konvencija nije nikada bila na snazi, treba preuzeti druge mjere, nego što je uspostava te konvencije.

Zato član 239. Saint-Germainskoga ugovora, nakon što je Austriji nametnuo obvezu, da ima pristupiti u roku od dvanaest mjeseci Bernskoj konvenciji, revidiranoj u Berlinu, predvidja, da se Austrija »obvezuje priznati i zaštititi književna i umjetnička djela pripadnika savezničkih ili udruženih sila djelotvornim mjerama, preduzetima suglasno sa načelima rečene medjunarodne konvencije.« I oni dodavaju:

»Osim toga i neovisno od gore spomenutoga pristupanja Austrija se obvezuje, da i nadalje osigurava priznanje i zaštitu svim književničkim i umjetničkim djelima pripadnika svake savezničke ili udružene sile bar na toliki način kao na dan 28. srpnja 1914. i pod istim uvjetima.«

Hotimice nisu nabrojene odredbe, koje su 28. srpnja 1924. bile na snazi izmedju Austro-Ugarske i svake od savezničkih sila, jer se lako mogla koja zaboraviti, pa prema tome nije trebalo navesti ni ugovor s Francuskom od godine 1866., ali on je nužno uključen u odredbe, koje su 28. srpnja 1914. osiguravale zaštitu francuskih autora u Austro-Ugarskoj, te je tako uspostavljen na snagu ugovorima Saint-Germainskim i Trianonskim u najmanju ruku do pristupa Austrije i Ugarske Bernskoj konvenciji.

Prema tomu treba čitati član 259. u tom smislu, da upućuje na Bernsku konvenciju samo zato, da definira, što valja razumijevati pod »književna i umjetnička svojina«, pa da će sva prava, što proističu iz dvostranih ili višestranih konvencija, a koja se tiču književne i umjetničke svojine, biti od dana stupanja ugovora na snagu uspostavljena ili obnovljena u korist osoba, koje su ta prava uživale u času, kada je ratno stanje počelo da postoji, ili njihovih slijednika; da će isto biti s pravima, koja bi se mogla bila steći za vrijeme trajanja rata uslijed publikacije nekoga književnoga ili umjetničkoga djela: ona će biti priznata i stvorena u korist osoba, koje budu imale za to pravne osnove, počev od stupanja na snagu nazočnog ugovora.

Dakle primjenom člana 274. prava, koja proističu iz ugovora izmedju Austro-Ugarske i Francuske od 11. prosinca 1866., a koja su bila uspostavljena ili obnovljena ili priznata ili stvorena glasom člana 258. Saint-Germainskog ugovora, treba da budu priznata na područjima, odijeljenima od Austrije, u koliko taj ugovor ne bi bio otkazan izmedju država, kojima su pridružena ta područja, i Francuske. Na pr. Francuz bi trebao imati pravo, da za sebe traži svoju književnu ili umjetničku svojinu na područjima kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, odijeljenima od Austrije, upirući se na to, da je ispunio uvjete, što ih zahtijeva ugovor od 1866. Isto tako Slovenci treba da se u Francuskoj mogu pozvati na prava književne ili umjetničke svojine, što proizlaze iz toga istog ugovora.

Digitized by Google

Stanje je jednako u pogledu zemalja, koje su sačinjavale Ugarsku, jer članovima 274., 258. i 239. Saint-Germainskog ugovora odgovaraju riječ po riječ članovi 257., 241. i 224. Trianonskog ugovora, a ugovor od 11. prosinca 1866., sklopljen s austro-ugarskom monarhijom, primijenitie se na Ugarsku kao i na Austriju.

Istina je, da članovi 234. Saint-Germainskog i 217. Trianonskog ugovora, koji odgovaraju članu 282. Versailleskoga ugovora, kažu: »Od stupanja na snagu ovoga ugovora i uz priuzdržaj odredaba, koje su u njemu sadržane, primjenjivat će se jedino oni ugovori, konvencije i sporazumi mnogostrani ekonomskoga ili tehničkoga značaja, koji su niže i u slijedećim članovima nabrojeni.«

Članovi 241. Saint-Germainskog i 224. Trianonskog ugovora, koji odgovaraju članu 289. Versailleskog ugovora, predvidjaju uvjete, uz koje će svaka od savezničkih sila notificirati drugoj državi dvostrane konvencije ili dvostrane ugovore, čiju će uspostavu na snagu prema njoj tražiti. Članovi 241. i 224. kažu dapače: »... dvostrane konvencije svake vrsti, zaključene s nekadašnjom austro-ugarskom monarhijom, čiju će primjenu zahtijevati«. A ugovor od 1866. ne nalazi se niti medju konvencijama, koje će ostati primjenjivane, nabrojenim u članovima 234. i 217., a niti medju notificiranim konvencijama, koje bi se imale uzdržati u kreposti.

Nije pako potrebno, da se sve predvidjene iznimke nalaze u istom poglavlju »Ugovori«. Odio »Industrijska svojina« dostaje sam za sebe: tamo je smješteno sve, što se odnosi na industrijsku svojinu kao i na književnu i umjetničku svojinu; on je bio izradjen posebno, po jednoj specijalnoj komisiji, pa je naravno, da bi se tamo dodala koja posebna odredba, koja je izostavljena u poglavlju o ugovorima.

Francuska vlada je medju dvostranim konvencijama, što ih treba uzdržati naprama Njemačkoj krepošću člana 289. Versailleskog ugovora, doista notificirala jedan član ugovora od godine 1862. izmedju Francuske i Zollverein-a, koji se odnosi na industrijsku svojinu.

A ugovor od 1866. o književnoj i umjetničkoj svojini — koliko ja znadem — ne nalazi se medju konvencijama, čije je uzdržanje notificirano u roku od 6 mjeseci od stupanja na snagu Saint-Germainskog i Trianonskog ugovora. Ali činjenica, da je francuska vlada držala, da treba notificirati uzdržavanje člana 26. ugovora sa Zollverein-om od godine 1862. — bilo jer se nije mislilo, da član 305. Versailleskoga ugovora dostaje, bilo za volju veće sigurnosti —, ne može promijeniti tumačenje, koje nalaže tekst članova 258. Saint-Germainskog i 241. Trianonskog ugovora.

Na tužbu, što ju je podiglo filmsko društvo Fanamet u Zagrebu povodom jednoga patvorenja u Sloveniji, nekadašnjem austrijskom području, sudovi su sve do posljednje molbe uskratili primjenu ugovora izmedju Austrije i Sjedinjenih država u Sloveniji. Ali motivi, što ih iznosi konačna rješidba čine mi se posvema pogrješnima.

Član 251. Saint-Germainskog ugovora, na koji se rješidba upire, ne odlučuje ovdje nikako, jer on smjera samo na anulaciju ugovora (kontrakata) medju strankama. Ja sam više gore naveo tekstove, koji se odnose na (medjudržavne) ugovore, konvencije i mnogostrane sporazume gospodarskoga ili tehničkoga značaja i na dvostrane konvencije

Digitized by Google

svake vrsti. Vrhovno sudište netočno navodi sukus člana 274., jer se ono ne bazira na prava uspostavljena i obnovljena uslijed primjene člana 258.

Nije dakle pravo reći, da u času, kada je Slovenija pripala jugoslavenskoj državi, nije više postojala nikakova konvencija o književnoj i umjetničkoj svojini, kada je u tom istom času ugovor u pogledu književne i umjetničke svojine uspostavio konvencije, koje su vezivale Austriju, i uzdržao primjenu konvencija u područjima, odijeljenima od austro-ugarske monarhije.

U ostalom nasuprot članu 251., koji smjera samo na ugovore (kontrakte), članovi 234. Saint-Germainskog i 217. Trianonskog ugovora ne anuliraju retroaktivnom moću (medjunarodne) ugovore, konvencije i mnogostrane sporazume.

Priznajem, da je pitanje vrlo delikatno i vrlo zamršeno, kao što su to sva pitanja tumačenja ugovora Versailleskog, Saint-Germainskog, Trianonskog itd. No ispitivanje isprepletenih tekstova i duha ugovora dovodi nužno do toga rješenja.

Nakon netom priopćene kritike gosp. Maillarda pitanje, koje se činilo riješeno naprijed spomenutom vrhovnom rješidbom, ponovo se otvara i zahtijeva novo potanko proučenje cijeloga sklopa propisa. Trebalo bi svakako želiti, da tomu nesigurnomu stanju bude kraj i da se što prije uzakoni zakonski prijedlog o zaštiti autorskih prava (vidi konačnu redakciju teksta zakonskoga prijedloga od prof. Stražnickoga u dodatku k 3. broju ovogodišnjega »Mjesečnika«).

Priopćio dr. Juraj Andrassy.

Pravosudje

a) Gradjansko.

Je li je čl. 11. zakona o sudačkoj vlasti od 28. veljače 1874. Zbor. br. 15) derogiran zakonom od 17. svibnja 1922. o državnom savjetu i upravnim sudovima.

(Dvije suglasne rješidbe stola sedmorice, odjelenja A. u Zagrebu, i dvije protuslovne rješidbe državnoga savjeta u Beogradu).

I.

a) Rješidba stola sedmorice, odjeljenja A. od 28. kolovoza 1925. br. 2.765.

(Odluka kot. suda u Z. od 29. siječnja 1924. br. 3.211, rješidba bans. stola od 8. svibnja 1924. br. 4.876)

U parnici Milana O. iz Z. proti J. b. d. d. iz Z. radi priznanja ništetnosti odluke redarstvenoga ravnateljstva u Z. spp., u kojoj je kot. sud I. u Z. odlukom od 28. siječnja 1924. br. 3211 za usmenu raspravu tužbe odredio ročište na dan 25. travnja 1924. u 8 sati, na koje se pozivaju obje stranke pod prijetnjom zakonskih posliedica § 40. grpp., te do konačnoga rješenja ove parnice na osnovu čl. 11. zakona o sudačkoj vlasti obustavio dalji postupak, što ga vodi tužena proti tužitelju temeljem odluke redarstvenoga ravnateljstva od 12. listopada 1923. br. 84353 odnosno odluke od 14. siječnja 1924. br. 106319;

Banski stol uvaživ, da po § 1. sudovnika ima sud kod rješavanja tužbe prosuditi svoju nadležnost; — uvaživ, da tužitelj svoju tužbu temelji na § 11. zakona o sudačkoj vlasti; — uvaživ, da je mjesto zakona o sudačkoj vlasti od 28. veljače 1874. (Zbor. br. 15) danas u Hrvatskoj i Slavoniji u kreposti

Digitized by Google

ustav kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca od 28. lipnja 1921.; — uvaživ, da se članom 102 .ustava za sporove upravne prirode ustanovljuju upravni sudovi, koji su zakonom o državnom savjetu i upravnim sudovima od 17. svibnja 1922. osnovani; — uvaživ, da čl. 15. zakona o upravnim sudovima ustanovljuje, da upravni sudovi imaju rješavati sporove, koji nastaju izmedju pojedinaca ili pravnoga lica s jedne strane i upravne vlasti s druge strane, a nastaju tada, kada je aktom upravne vlasti povrijedjeno kakovo pravo ili kakov neposredni lični interes tužioca, zasnovan na zakonu, a što je posve identično ustanovi § 11. zakona o sudačkoj vlasti; — uvaživ, da i tužitelj u svojoj tužbi tvrdi, da je napadnutima rješidbama upravne vlasti povrijedjen u svojim privatnim interesima; — uvaživ, da se je tužitelj, u koliko drži, da je postupkom upravne vlasti povrijedjen u svojem privatnom pravu, imao po zakonu o državnom savjetu i upravnim sudovima temeljem odjelka III. toga zakona obratiti na nadležni upravni sud, koji po čl. 36. istoga zakona može eventualno i obustaviti po upravnoj vlasti dozvoljenu ovrhu; — uvaživ, da prema tome u ovom predmetu nema mjesta sudbenomu postupku; to je imao prvomolbeni sud temeljem § 1. sudovnika i po § 2. sl. a) grpp. tužitelja sa njegovom tužbom ureda radi otputiti; usljed čega se napadnuta odluka u cijelosti ukazuje neopravdanom i na zakonu neosnovanom:

obnašao je povodom ništovne žaobe i utoka tužene J. b. d. d. i ureda radi temeljem § 343. gr. pp. prvosudnu odluku u cijelosti ukinuti, te tužitelja Milana O. sa njegovom tužbom od 28. siječnja 1924. br. 3211 gr. otputiti.

Stol sedmorice vidiv, da ne stoje razlozi banskog stola, da je ustavom te zakonom o državnom savjetu i upravnim sudovima ukinut § 11. zakona o sudačkoj vlasti; — nu vidiv, da se tužitelj prema obrazloženju tužbe smatra povrijedjenim u privatnom pravu samo otkaznim rokom, zahtijevajući tromjesečni otkazni rok umjesto po redarstvenom ravnateljstvu u Zagrebu odredjenoga 14 dnevnoga roka, s razloga, što nije namješten u svojstvu kućepazitelja, već u svojstvu trgovačkoga namještenika; — vidiv, da je taj tromjesečni rok minuo tako, da je zamoljena obustava deložacije postala bespredmetnom, a osim toga nije taj zahtjev sa dokazalima, u tužbi doprinešenima, zasvjedočen; —

povodom previdnog utoka tužitelja Milana O. preinačenjem pobijane rješidbe banskoga stola te djelomičnim preinačenjem prvosudne odluke odlučiti, da se uspostavlja onaj dio prvosudne odluke, kojim se na tužbu odredjuje rasprava; dok se odbija zahtjev tužiteljev, da se povodom ove tužbe do konačnog rješenja parnice obustavlja dalnji ovršni postupak, što ga vodi tužena J. b. d. d. proti tužitelju temeljem odluke redarstvenoga ravnateljstva od 12. listopada 1923. br. 84353-1923., odnosno odluke od 14. siječnja 1924. br. 106319-1923.

b) Rješidba stola sedmorice od 4. lipnja 1925. br. 1682.

(Odluka kot. suda I. u Z. od 7. srpnja 1923. br. 29323., rješidba bans. stola od 26. ožujka 1924. br. 25.150).

U usmeno raspravljenoj parnici t. t. A. K. C. iz Z., tužitelja, proti Franji V. iz Z., tuženiku, radi priznanja protuzakonitosti dijela odluke upravne oblasti i povratka preplaćene najamnine od 4800 D. spp., u kojoj se je kotarski sud I. u Z. pozivom na član 52. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima od 17. svibnja 1922. izjavio nenadležnim u ovom sporu, te tužitelja uputio na nadležni upravni sud; a

banski stol povodom ništovne žalbe i utoka tužitelja prvosudnu odluku ukinuo (drži naime, da nije opravdan razlog prvomolbene odluke, da je čl. 11. zakona o sudačkoj vlasti od 28. veljače 1874. stavljen van snage zakonom od 17. svibnja 1922. o državnom savjetu i upravnim sudovima) i sudu naložio, da tužbu u iznovični pretres uzme i zatim dalje po zakonu postupa;

stol sedmorice uvaživ, da je po § 11. zakona o sudačkoj vlasti pravna prigledba stegnuta samo na slučaj, kada je stranka u svojim privatnim pravima povrijedjena i kada upravna vlast odlučiti ima o suspornim tražidbama osoba privatnih; — uvaživ, da je zakonom o državnom savjetu i upravnim sudovima proširena ta pravna prigledba nad upravnim či-

Digitized by Google

nima upravnih oblasti i to u smislu čl. 15. u administrativnim sporovima, ali samo izmedju pojedinca i upravne oblasti i to ondje, gdje je aktom upravne oblasti povrijedjeno kakovo pravo (naravno: javno), ili kakov neposredni lični interes tužioca zasnovan na zakonu (naravno: javnom); — uvaživ, da je član 15. i 19. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima samo proširena pravna prigledba nad upravnim činima upravnih vlasti u odredjenom pravcu, a da time nije tangiran čl. 11. zakona o sudačkoj vlasti; — uvaživ, da se u nazočnom slučaju ne radi o sporu izmedju pojedinca i upravne vlasti, nego o sporu dviju osoba privatnih, od kojih se jedna čuti u svojem privatnom pravu povrijedjenom; — uvaživ, da se prema izloženju tužbe ne može naprečac reći, da je redoviti sud očito nenadležan; —

našao je previdni utok tuženoga F. V. otputiti i potvrditi pobijanu rješidbu banskoga stola.

U gornjim rješidbama stol sedmorice stoji na stajalištu, da član 11. zakona o sudačkoj vlasti nije derogiran zakonom o državnom savjetu i upravnim sudovima.

II.

a) Rješidba državnoga savjeta u Beogradu od 4. studenoga 1926. br. 15.125.

(Presuda upravnoga suda u Z. od 30. siječnja 1926. br. 807)

Upravni sud u Z., uzevši u pretres dne 30. siječnja 1926. u javnoj raspravi tužbu z. z. pl. sučije K. proti rješenju upravnog odbora županije z. od 23. srpnja 1646 u stvari naknade koristi otpadajućih na ovlašteništvo Kate pl. T. iz K. u zem. zajednici pl. općine K. izrekao je slijedeću presudu:

Tužba zem. zajednice pl. sučije K. za poništenje rješenja upravnog odbora županije z. u Z. od 23. srpnja 1924. br. 1646 odbacuje se radi nenadležnosti po čl. 20. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima.

Razlozi: Rješidbom bivše zem. vlade, odjela za narodno gospodarstvo, od 24. veljače 1921. br. V. 387 odlučeno je konačno, da Kati T. kbr. 7, iz K. pripada ovlašteništvo na imovinu zem. zajednice pl. sučije K. Tužiteljica pobija napadnuto rješenje, jer da interesent Kata pl. T. nije nikada postala vlasnicom dvornoga mjesta kbr. 7 u K., pošto da ovlašteništva na to dvorno mjesto nije nikada nitko vršio, a da rješidbom pokrajinske uprave, odjeljenja za narodno gospodarstvo, od 28. travnja 1923. br. V. 813 to pitanje nije riješeno.

U današnjem sporu radi se o pravu ovlašteništva na dvorno mjesto br. 7 pl. sučije K., pa pošto su u ovom predmetu upravne vlasti konačnu odluku donijele, kako je to gore istaknuto, to prema ustanovi § 13. zakona o uredjenju pl. općine T. pristoji stranci, koja se odlukom upravne vlasti u svojim privatnim pravima povrijedjenom osjeća, podnijeti kod gradjanskoga suda tužbu po čl. 11. zakona o sudačkoj vlasti od 28. veljače 1874. na poništenje dotične rješidba upravne vlasti.

Radi ovog nenadležan je ovaj sud na osnovu čl. 19. t. 1. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima raspravljati ovaj spor, jer isti spada pred gradjanski sud. Ovo je već i tužiteljica sama priznala, jer je ovaj spor tužbom prim. kod kot. suda u V. G. 16. kolovoza 1923. br. 10903 P 1923. 349 iznijela pred gradjanski sud prema gore citiranoj ustanovi.

Prigovor Kate pl. T., da je tužba prekasno podnesena, ne može se uvažiti, jer je tužiteljica tužbu podniela unutar roka od 30 dana iza uručenja rješidbe pokrajinske uprave od 30. prosinca 1924. br. 19995, dakle u roku, odredjenom u čl. 21. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima. Prigovor pomanjkanja aktivne legitimacije nije sud mogao uvažiti, jer je tužiteljica posebni imovinski subjekt. Prema tome valjalo je tužbu radi nenadležnosti odbiti.

Državni savjet kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, V. odjeljenje, usliied žalbe tužiteljice zem. zajednice pl. sučije K., izložene proti gornjoj presudi donesao je na osnovu čl. 37. i 41. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima vrhovnu rješidbu od 4. studenoga 1926. br. 15125, kojom se poništava presuda upravnog suda u Z. od 30. siječnja 1926. br. 807 i nalaže upravnomu sudu, da postupa po primiedbama državnoga savjeta i to sve iz ovih razloga:

Digitized by Google

U smislu čl. 18. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima, pojedinac, kome je odlukom upravne vlasti povrijedjeno pravo ili lični interes, zasnovan na zakonu, ima pravo žalbe samo na jednu višu upravnu vlast. Protiv odluke te upravne vlasti može se podnijeti tužba samo upravnomu sudu, u koliko ta upravna vlast nije ministar. Tom odredbom derogirana je ustanova člana 11. zakona od 28. veljače 1874. o sudačkoj vlasti, jer po čl. 52. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima stupanjem na snagu istoga zakona prestaju važiti svi propisi, koji su u suprotnosti sa njihovim odredbama, a čl. 11. pomenutoga zakona u suprotnosti je sa čl. 18. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima.

b) Rješidba državnoga savjeta u Beogradu od 25. studenoga 1924. br. 11.769.

(Presuda upravnoga suda u Z. od 27. ožujka 1924. br. 1.797/24.)

Državni je savjet u VI. odjelenju donesao rješenje od 25. studenoga 1924. br. 11769 u predmetu tužbe zem. zajed. O. proti sučiji O. na poništenje odluke kot. oblasti u K. od 10. ožujka 1920. br. 9744, županijske oblasti u B. od 15. siječnja 1921. br. 30 i bivše zem. vlade u Z. od 22. srpnja 1921. br. V 774-1921. (u stvari uživanja ovlašteničkoga prava opć. bilježnika u L. na imetak zem. zajednice O., u kojoj su upravne vlasti odlučile, da se opć. bilježniku u L. priznaje ovlašteničko pravo na zem. zajednicu O. i da mu se imaju doznačiti pripadajuća drva, a u kojoj je upravni sud u Z. presudom od 27. ožujka 1924. br. 1797-24. odlučio, da se tužba z. z. O. odbija.) slijedećeg sadržaja:

Po § 52. zakona o uredjenju zemljišnih zajednica sve sporove ovlaštenika rješavaju upravne vlasti.

Protiv odluka upravnih vlasti dozvoljeno je pravno sredstvo prema općim propisima u smislu § 52. naprijed pomenutoga zakona.

Ako je spor izmedju ovlaštenika i dotične zemljišne zajednice privatno pravne prirode, onda u smislu § 53. naprijed pomenutoga zakona ostaje otvoren put strankama radi ostvarenja njihova prava apelovanjem kod redovnih sudova — § 11. zakona o sudačkoj vlasti.

Pa kako je u ovom konkretnom slučaju, kao što se iz akta vidi, spor izmedju zem. zajednice u O. i ovlaštenika opć. bilježnika privatno pravne prirode, to je onda upravni sud pogriješio, kada je tužbu zem. zajednice uzeo u postupak i spor raspravio. Za raspravu ovoga spora bili su, prema gore iznijetom, nadležni redovni sudovi, to je upravni sud kao nenadležan u ovom sporu učestvovao, a što je protivno toč. 1. čl. 19. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima, pa se iz tih razloga i naprijed pomenuta presuda upravnoga suda u Z. ima da poništi.

Sa izloženoga i čl. 37. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima u vezi sa čl. 54. uredbe o poslovnom redu u državnom savjetu i upravnim sudovima, VI. odjeljenje državnoga savjeta ništi gornju presudu upravnoga suda i uz povratak akta preporučuje mu, da u smislu primjetaba po zakonu dalje postupa. (Ova je rješidba skroz protuslovna s gornjom rješidbom.)

* * *

Čl. 11. zakona o sudačkoj vlasti upućivao je stranku, povrijedjenu u nezinu privatnom pravu najvišim rješenjem posljednje upravne instancije (rješidba stola sedmorice od 14. listopada 1881. br. 1167) na gradjanski sud.

Ne samo čl. 11. zakona o sudskoj vlasti, nego i sve one zakonske ustanove, koje se temelje na toj ustanovi ili se na nju pozivaju, u koliko dolaze u suprotnost sa zakonom o državnom savjetu i upravnim sudovima ne važe od dana stupanja na snagu istoga zakona.

To vrijedi i za čl. 13. zakona o uredjenju plemenite općine T. od 1. svibnja 1895. posljednje alineje, koja glasi: »Svakoj stranci, koja se odlukom upravne vlasti u svojim privatnim pravima povrijedjena osjeća, ostaje otvoren put redovite pravde po čl. 11. zakona od 28. veljače 1874. o sudskoj vlasti. Ta zakonska ustanova ne ustanovljuje ništa novo, te je sama po sebi suvišna bila, jer i onako već po samom zakonu o sudskoj vlasti imao je svaki T..ljac pravo,

Digitized by Google

da tuži sudu, ako je bio povrijedjen u svojim privatnim pravima odlukom upravne vlasti kao član plemenite općine T. Ta dakle alineja svu svoju zakonsku snagu crpi iz čl. 11. zakona o sudskoj vlasti.

Kada je čl. 11. zakona o sudskoj vlasti derogiran, onda je ona (naime ustanova čl. 13. zakona o uredjenju plemenite općine Turopolje) izgubila zakonsku snagu, jer se poziva na jedan zakon, koji uopće ne postoji, dakle je i ona derogirana.

Derogatorna snaga i intencija čl. 15. i 18. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima jasna je ne samo radi suprotnosti sa čl. 11. zakona o sudskoj vlasti i onih ustanova, na koje se taj član poziva, već se to vidi i iz same stilizacije onoga stavka čl. 18., koji glasi: »Protiv odluke te upravne vlasti može podnijeti tužbu samo upravnomu sudu.«

Prema tome upravni sud nije mogao napadnutom presudom odbaciti tužbu zem. zajed. plemenite sučije K., kao nenadležnoj vlasti podnesenu, već se imao upustiti u ocjenu glavne stvari, pa je stoga presuda protivna zakonu. **-r.**

Kolonatski i ostali kmetstvu slični odnosi. — Da li je prestala dužnost težaka (kmeta) davati dohodak gospodaru zemlje, naročito sa zemalja t. zv. mrtve ruke (t. j. crkvenih dobara)?

Zaključak stola sedmorice, odjeljenja B. u Zagrebu, od 4. travnja 1923. br. Ut. 71/23 i R. l. 84/23.

Udovoljuje se revizijskomu utoku, te se preinakom pobijanoga zaključka suda drugoga stepena uspostavlja zaključak suda prvoga stepena, kojim je bila dozvoljena tražena privremena odredba.

Protivnik stranke u opasnosti dužan je, da kroz 14 dana i pod prijetnjom ovrhe plati revizijskomu utočniku 293 dinara u ime naknade troška revizijskoga utoka.

Razlozi: Pogrješno je mišljenje utočnoga suda, da po naredbi pokrajinske vlade za Dalmaciju od 24. kolovoza 1920. br. pres. 3992/20 (Dalm. glasnik br. 43 od 25. kolovoza 1920.) u svakom slučaju, kada se radi o težačkom odnosu uopće, a gospodar zemlje je pravno lice, a navlastito kada je zemlja crkveno dobro, težak nije dužan davati dohodak do konačnoga uredjenja agrarnih odnosa u Dalmaciji. Pogrješno je stoga i mišljenje utočnoga suda, da stranka u opasnosti nije u ovom slučaju učinila vjerojatnim svoje traženje, premda je učinila vjerojatnim, da je ona vlastik zemlje, koju niezin protivnik kao težak obrađuje uz dužno izdavanje stanovita dohotka i da je ovaj zaostao davanjem dohotka u traženoj mjeri.

U daljem obrazloženju se veli, da se spomenuta naredba pokr. vlade izrijekom pozivlje i oslanja na prethodne odredbe, te je očito, da se odnosi na one težačke odnose i zemlje, o kojima se radi u § 7. prethod. odredaba. To slijedi iz spomenutoga pozivanja na prethodne odredbe i stoga, što se izrazi u naredbi od 24. kolovoza 1920. sasvim i baš doslovce poklapaju s izrazima § 7. prethodnih odredaba. Nuzgredno je, kakovo je bilo mišljenje pokrajinske vlade o dosegu prethodnih odredaba i za kojim je ciljem išla izdavanjem svoje naredbe od 24. kolovoza 1920., jer je od odlučne važnosti jedino sadržaj te naredbe (§ 6. općega gradj. zak.). Takvim se tumačenjem dolazi nedvojbeno do zaključka, da se je tom naredbom htjelo u okviru prethodnih odredaba, a saobrazno čl. 5, čiji se propisi tiču stanovitih zemalja, položenih u Bosni i Hercegovini i u novim krajevima Srbije, urediti davanje dohotka, dotično rente sa stanovitih zemalja, naznačenih u prethodnim odredbama, a položenih u Dalmaciji.

Naredba od 24. kolovoza 1920. mogla bi se dakle primjenjivati samo na one odnose izmedju gospodara zemalja i težaka u Dalmaciji, kojima se bavi spomenuti § 7. prethodnih odredaba, a koji su to odnosi, valja suditi po propisima tih prethodnih odredaba. Treba zaključiti, da propisi §§ 1.—7. prethodnih odredaba imaju za krajeve u § 7. prethodnih odredaba naznačene — dakle i za Dalmaciju — predmetom one težačke odnose (kolonatske i kmetstvu slične), koji su po svojem bivstvu i suštini ravni kmetovskom odnosu, što je u krajevima, naznačenim u § 1., poznat pod imenom »čivčijiski«.

Digitized by Google

Prethodne odredbe poznaju i razliku dvije vrsti odnosa naime kmetovski i kolonatski. U prvom poglavlju (§ 1.—6.) uređuju raskidanje kmetovskoga odnosa, a u drugom kolonatskoga. Prvo važi za Bosnu i Hercegovinu i nove krajeve Srbije i Crnegore, a drugo za Istru, Goričku, Dalmaciju i druge oblasti kraljevine SHS.

U zakonu nije izrijekom rečeno, koji se odnos smatra kao kolonatski ili kmetovski, niti je upućeno na izvjesne druge zakone, koji opredjeljuju ili će opredjeliti pravni pojam tih pravnih odnosa.

U prvom poglavlju (§ 1.—6.) svakako je kmetovski odnos pobliže označen kao čivčijski, dakle se kao kmetovski označuje onaj odnos, koji se inače razumije pod izrazom »čivčijski«. U drugom poglavlju, koje nosi naziv raskidanje kolonatskoga odnosa je rečeno, da se kolonatski ili ostali kmetstvu slični odnosi između gospodara zemljišta i težaka u Dalmaciji raskidaju saobrazno ustanovama prvoga poglavlja (§ 1.—6.).

Potpadaju dakle u Dalmaciji pod ustanove ovih §-a 1) kolonatski odnosi i 2) ostali kmetstvu slični odnosi. U svakome slučaju treba stoga vidjeti, da li je sporni odnos kolonatski ili inače sličan kmetstvu. A pošto zakon u rečenim dvama poglavljima razlikuje samo kolonatski i kmetovski odnos, a drugo poglavlje, koje po svojem nazivu jedino kolonatskoga odnosa obuhvaća ipak glasom § 7. ne samo čisto kolonatski odnos već i ostale kmetstvu slične odnose, a pošto je u prvom poglavlju pobližom oznakom »čivčijski« natuknuto, što se kao kmetstvo podrazumijeva, treba u svakom slučaju razvidjeti, da li je sporni odnos čisto kolonatski (drugo pogl.) ili je barem sličan kmetstvu, naznačenomu u prvom pogl. Da riječi »i ostali kmetstvu slični odnosi« u § 7. prethodnih odredaba imaju baš to sad na istaknuto značenje i da se ne mogu razložito tumačiti drugačije nego u smislu, da zakon cilja na odnose slične kmetstvu, o kojem je govora u predjašnjim §§-ima, mora se nužno izvesti također i iz slijedećih promatranja. Pomenuti § 7. glasi doslovce: »Kolonatski i kmetstvu slični odnosi između gospodara zemljišta i težaka« itd. »Kmetstvo« ne može tu značiti »kolonat«, jer da je zakonodavac na to smjerao, bio bi razložno rekao i bio bi neizbježivo morao reći »kolonatski i ostali kolonatu slični odnosi« — time više, što se zakon u neposrednom prethodnom § 1.—6. bavi baš naročito kmetstvom, kmetovskim zemljama. Koliko god se htjelo naime upisati na račun nedotjerane tehnike zakona neku nestalnost izraza, ipak se ne smije predmnijevati tako skrajna i nepromišljena nedosljednost izraza u jednom te istom slogu, kakova bi ta u tom slučaju bila, kada nas u predidućim §§-ima sam zakon upućuje na to, što on kao kmetstvo razumijeva i kada nam inače na nikakov način ne veli, da je kmetstvo spomenuto u § 7. različito od pravnoga odnosa, kojim se isti zakon pod izrazom »kmetstvo« sve do tada bavi, a da je jednako »kolonatu«, čiji se pod ovim izrazom pretpostavljeni, a pobliže neopredijeljeni pravni pojam u istom slogu suprotstavlja pojmu »kmetstvu sličnoga odnosa«. U §§ 7.—8. nije pak nigdje spomena o samome »kmetskom odnosu« o »kmetstvu« kao takovome. Gdje bi dakle zakon prepisivao raskidanje »ostalih kmetstvu sličnih odnosa«, a ne bi propisao i raskidanje samoga kmetovskoga odnosa, kada bi to kmetstvo imalo značiti jedan posebni odnos različit od onoga, već u zakonu predbilježenoga? O kmetstvu je govora u §§ 1.—6., a samo se u § 7. spominju »kmetstvu slični odnosi«, o kojima osim u gore pomenutoj rečenici nema više govora u drugom poglavlju (§ 7.—8.). Osim toga taj se § 7. pozivlje izrijekom na prethodne §§ 1.- 6. Po pravilima logike, pravne jezične zakonodavne tehnike i općenitoga načela § 6. o. gr. zak. mora se dakle razumno zaključivati, da se zakon riječima »i ostali kmetstvu slični odnosi« pozivlje jedino na onaj kmetovski odnos, o kojem se je već radilo u predidućim §§ 1.—6. Taj navod nalazi svoju potkrepu u promišljaju, što je zakonodavcu jamačno bilo poznato, da u krajevima, za koje važi drugo poglavlje, nema kmetovskoga odnosa u smislu »čivčijskog«, ali ipak tamo u dubrovačkom može biti težačkih odnosa, koji su slični »čivčijskom«, za koje će vrijediti slični propisi, kao za kolonatski i za kmetovski (čivčijski) odnos.

Napokon je istaknuto, »da kmetstvo« i »kmetstvu slični odnosi« ne može imati koje drugo zivjesno posebno značenje jer ovaj § 7. važi za raznolike krajeve, u kojima i ova riječ izrazuje sasvim različiti pojam.

Digitized by Google

Predočiti je na posljetku još jedno, da naime § 7. prethodnih odredaba glasi, »kolonatski i ostali kmetstvu slični odnosi« itd. I stoga jasno proizlazi, da kad zakon govori o kolonatskom odnosu, on pod tim nazivom uzima u vid onaj kolonatski odnos, koji je kmetstvu sličan. Po svemu je dakle zaključiti, da propisi §§ 1—7 prethodnih odredaba imaju za krajeve u § 7. naznačene predmetom one težačke odnose, koji su po svojem bivstvu i suštini ravni kmetovskomu odnosu, koji je u krajevima, naznačenim u § 1., poznat pod imenom »čivčijski«.

Da se u ovome slučaju radi baš o takovome odnošaju, ne proističe ni iz navoda stranaka ni inače iz spisa. Kod ovakova stanja stvari, a do protivnoga dokaza, valja držati, da sporni težački odnos ne dolazi pod udar prethodnih odredaba za pripremu agrarne reforme od 25. veljače 1919., pak dosljedno niti pod udar dalmatinske pokrajinske naredbe od 24. kolovoza 1920., te da nije prestala u smislu te naredbe dužnost protivnika stranke u opasnosti, da kao težak daje još uvijek dohodak gospodaru zemljišta.

Izlišno je zato baviti se u tom smjeru daljim pitanjem, da li se doista može s pravom izvesti iz propisa čl. 3. i 6. gore spomenute naredbe od 24. kolovoza 1920., da se po njoj nema davati nikakov dohodak sa zemalja t. zv. mrtve ruke t. j. »crkvenih dobara«.

Pošto stoga otpada pravni razlog, s kojega je utočni sud pogrješno držao, da stranka u opasnosti nije učinila vjerojatnim svoje traženje i pošto je inače privremena odredba, dozvoljena od suda prvoga stepena, u zakonu utemeljena, valjalo je udovoljiti revizijskomu utoku i riješiti kao u izreci.

Priopćio Nikola Ilijić, kotar. sudac u Visu.

b) Upravno

Učiteljstvo koje uživa stan u naravi, ima pravo na ogrjevna drva.

Rješenje državnoga savjeta od 31. prosinca 1927. br. 40.318.

Oblasni odbor zagrebačke oblasti pod br. 663/27. podnesao je žalbu protivu rješenja velikoga župana, kojim je zadržao odluku oblasnoga odbora od 20. rujna 1927. br. 3433, pa je tražio, da se ovo rješenje poništi. V. odjeljenje državnoga savjeta razmotrivši navode u žalbi, ožalbeno rješenje i sva ostala akta našlo je:

Po čl. 27. školskoga zakona od 1888. god., koji je još u snazi, pri svakoj općoj pučkoj školi mora biti prikladan stan za učitelja. Propisom § 128. istoga zakona uspostavljen je pored stana za učitelja i ogrjev. I stan i ogrjev jesu akcesorij škole i kao takovi nisu ukinuti zakonom o činovnicima gradjanskoga reda. Naprotiv i sam zakon o činovnicima gradjanskoga reda od 1923. u čl. 39. predvidja stan u naravi onako, kako je gdje postojao. Prema svemu napriied izloženomu odluka oblasnoga odbora protivna je zakonu, a rješenje velikoga župana pravilno i na zakonu osnovano. Stoga a na osnovu čl. 122 zakona o oblasnoj i sreskoj samoupravi V. odjeljenje državnoga saveta rješava:

da se žalba oblasnoga odbora zagrebačke oblasne samouprave br. 6634. od 25. studenoga 1927. odbaci.

Župnici - dušobrižnici i kapelani su oslobodjeni od plaćanja općinskih nameta samo od svoje plaće odnosno mirovine, dok glede ostalih njihovih prihoda i za njih važe u tom pogledu opći propisi.

Rješenje državnoga savjeta od 16. prosinca 1927. br. 39.899.

Oblasni odbor zagrebačke oblasti žalbom pod br. 6337 od 14. prosinca 1927. protivu rješenja velikoga župana br. 67.543 od 11. prosinca 1927. kojim je zadržao od izvršenja rješenje oblasnoga odbora od 8. kolovoza 1927. br.

Digitized by Google

1837., kojim je odbijena žalba M. H., župnika u K., u predmetu raspisa nameta na njegova beriva, dodatke, tražio je, da se ovo rješenje poništi.

Peto odieljenje državnoga savjeta razmotrivši navode u žalbi, ožalbeno rješenje kao i sva ostala akta, našlo je, da je rješenje velikoga župana bez zakonske osnove, pa se kao takovo ima poništiti. Opštinsko poglavarstvo u K., raspisujući namet na dodatke župnika M. H. izuzev njegove plaće, postupalo je u potpunosti u skladu sa pozitivnim zakonima. Po § 48. zak. čl. XVI. od 1870. o uredjeniu općina i trgovišta, koja nemaju uredjenoga magistrata, kao i po § 1. zakona od 6. kolovoza 1914. o izmjeni § 48. spomenutoga zakonskoga članka oslobodjeni su od plaćanja općinskih nameta župnici - dušobrižnici i kapelani i to samo od svoje plaće odnosno mirovine. Prema tome u pogledu ostalih prihoda za njih važe opći propisi.

Iz ovoga proizlazi, da je rješenje oblasnoga odbora, kojim je žalba župnika M. H. odbačena, pravilno i na zakonu osnovano. Pozivanje velikoga župana u njegovom rješenju na raspis ministarstva unutrašnjih djela od 27. svibnja 1927. H. S. br. 4516 je bez vrijednosti, pošto je ovaj raspis u suprotnosti sa pozitivnim zakonima.

Sa izloženoga a na osnovu čl. 122. zakona o oblasnoj i sreskoj samoupravi peto odjeljenje državnoga savjeta rješava:

da se rješenje velikoga župana zagrebačke oblasti od 11. prosinca 1927. br. 67.543 poništi.

Rješenja drž. savjeta, priopćio dr. Dragutin Pavlinić, odsj. savjetnik u Zagrebu.

Društvene vijesti

Akcija Pravničkoga Društva za seminare i seminarsku biblioteku pravnoga fakulteta u Zagrebu. — Na odborskoj sjednici Pravničkoga Društva, održanoj dne 31. listopada o. g., stvoren je jednoglasni zaključak, da društvo putem svojeg organa upravi poziv svim apsolventima pravnoga fakulteta u Zagrebu, da bi novčanim prilozima ma i u najneznatnijem iznosu omogućili otvaranje i uzdržavanje seminara i snabdjevanje seminarske knjižnice potrebnim udžbenicima i naučnim knjigama. Priloge prima uredništvo »Mjesečnika«, koje će ujedno objavljivati imena darovatelja. Kod ove svoje akcije bilo je društvo vodjeno motivima, koje ćemo u kratko prikazati.

Pravni fakultet u Zagrebu najstariji je u državi. Po broju djaka stoji na drugom mjestu. Pravni fakultet u Beogradu ima oko 1800 djaka, pravni fakultet u Ljubljani i Subotici svaki od prilike 250, a naš 1200 djaka. Premda su stvarne potrebe ovoga fakulteta nada sve čedne, to se ipak o njima u državnim budžetima kroz prošlih deset godina vodio račun na posve nedostatan način. Naš je pravni fakultet u velikoj mjeri zapostavljen svim ostalim pravnim fakultetima u našoj državi. To se vidi iz priložene skrižaljke o budžetnim dotacijama pravnih fakulteta u kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca.

A ipak pravni fakultet, snabdjeven potrebnim seminarima i bibliotekama, predstavlja upravo osnovku za pravnu nastavu i kulturu u državi. Da je pravni fakultet u Zagrebu časno vršio svoju zadaću u autonomnoj Hrvatskoj, najbolji je dokaz zakonodavni, sudski i upravni aparat, koji je stajao na zamjernoj visini. Zato je dužnost svih pravnika, a zapravo i svih onih, kojima koristi ovakov besprikorni pravni aparat, a te su svi kulturni državljani, da nastoje na svaki način, da naš pravni

Digitized by Google

Pravni fakultet u	Budžet					Ukupno Dinara	Više prema Zagrebu: Dinara
	1924/25.	1925/26.	1926/27.	1927/28.	1928/29.		
Beogradu	Part. 289. Poz. 1. Nabavka knjiga i obnova knjižnice: Din. 100.000	Part. 289. Poz. 1. Nabavka knjiga i obnova knjižnice: Din. 100.000	Part. 257. Poz. 1. Popuna pravničke biblioteke: Din. 100.000	art. 257. Poz. 1. opuna pravničke biblioteke: Din. 20.000	Part 229. Poz. 1. 1. Popuna pravničke biblioteke Din. 80.000 2. Kriminalistički institut: Din. 30.000	430.000	286.500
Subotici	1. Part. 286. Poz. 1. Biblioteka: Din. 10 000 2. Nabavka knjiga: Din. 50.000	1. Part. 286. Poz. 1. Biblioteka: Din. 10.000 2. Nabavka knjiga: Din. 50.000	1. Part. 254. Poz. 1. Biblioteka: Din. 60.000 2. Part. 257. Poz. 1. Za institute i seminare: Din. 20.000	Part. 254. Poz. 1. Biblioteka: Din. 15.000	Part. 229. Poz. 1. Snabdjevanje knjižnice i biblioteke: Din. 50.000	265.009	121.500
Ljubljani	1. Part. 289. Poz. 3. Pravni fakultet: Din. 50.000 2. Part. 291. Poz. 3. Pravni fakultet: Din. 25.000	1. Part. 289. Poz. 3. Pravni fakultet: Din. 50.000 2. Part. 291. Poz. 3. Pravni fakultet: Din. 25.000	1. Part. 257. Poz. 3. Pravnom fakultetu: D 70.000 2. Part. 259. Poz. 3. Pravnom fakultetu: D 108.900	1. Part. 257. Poz. 3. Prav. fakultetu (popuna biblioteke): D 15.000 2. Part. 259. Poz. 3. Pravnom fakultetu: D 35.000	Part. 229. Poz. 3. Pravni fakultet seminari i biblioteka: D 200.400	579.300	434.300
Zagrebu	Part. 289. Poz. 2. 1. Seminar. bibliotekama (srazmjerni dio): Din. 12.000 2. Pravnom fakultetu: D 20 000 3. Kriminalom muzeju: Din. 1.000	Part. 289. Poz. 2. 1. Seminar. bibliotekama (srazmjerni dio): Din. 17.000 2. Pravnom fakultetu: D 20.000 3. Kriminal. muzeju: Din. 1.000	Part. 257. Poz. 2. 1. Seminar. bibliotekama (srazmjerni dio): Din. 18.000 2. Kriminal. muzeju: D 3.000 3. Pravnom fakultetu; D 30.000	Part. 257. Poz. 2. 1. Kriminal. muzeju: Din. 3.000 2. Nabavka i korićenje knjiga; Din. 10.000	Part. 229. Poz. 2. 1. Dotacija kriminalnom muzeju: Din. 3.500 2. Nabavka i korićenje knjiga: Din. 10.000 3. Za sudsko-medicin. i anatomsku zbirku; Din 1.500	145.000	

Digitized by Google

fakultet ostane na visini. U tome smislu trebalo bi najprije nastojati, da u državni budžet udju potrebne svote, koje ne bi smjele biti bar manje, nego li za one druge pravne fakultete. Kako to nije do sada nikako uspjelo, ne prepostaje, da se predusretne katastrofi, koja prijeti, nego li apel na javnost. A tko će imati više smisla za potrebe pravnog fakulteta, nego li upravo pravnici i u prvom redu oni pravnici, koji fakultetu duguju svoj pravni odgoj?

Upravo sada se na pravnom fakultetu radi na tom, da se urede i predadu porabi seminarske prostorije. Predvidjene su i dvije prostrane čitaonice za djake. Treba modernizirati seminarsku biblioteku, da bi u Zagrebu imali ma i samo jednu pravnu biblioteku, koja bi bar donekle odgovarala potrebama vremena. Pred nama stoji golemi zakonodavni rad. A kako ćemo za taj posao naći spremnih stručnjaka, kada nama — u prvom redu hrvatskim pravnicima — ne dostaje uvid u pravnu kulturu drugih naroda? Knjižnica beogradskoga pravnog fakulteta broji preko 40.000 novih i najnovijih djela. Za nabavu ovih knjiga utrošeni su znatni budžetski prinosi, i goleme svote na račun reparacija. Naša seminarska knjižnica broji 6000 knjiga, većinom starijih i najstarijih djela, poklona profesora fakulteta. A da i djacima a konačno i svakomu naprednomu pravniku treba pružiti priliku, da čitanjem inostrane literature prošire svoj horizont, o tom je suvišno trošiti riječi. Pogotovo u teškim časovima, koje sada proživljujemo.

Radi toga Parvničko društvo smatra kao svoju, kao narodnu dužnost, da upozori u prvom redu pravnike na pogibelj, koja prijeti pravnoj kulturi napose u Hrvatskoj. Društvo je uvjereno, da ovaj poziv ne će biti uzaludan; jer svaki prinos — u granicama materijalne mogućnosti — znači dizati pravno-kulturnu razinu i vraćanje duga narodu.

Predavanja. — Kako je u zadnjem broju bilo javljeno, počelo je naše Pravničko društvo sa predavanjima. Prvo je predavanje održao njegov predsjednik gosp. profesor dr. Ante Verona u seminarskoj čitaonici pravnoga fakulteta našega sveučilišta dne 15. studenoga t. g., počevši od pol 7 sati na večer, unatoč toga, što se je — na žalost — malen broj slušača sakupio, sigurno poradi toga, što mnogi nije opazio pravodobno oglašeno predavanje u dnevnim novinama. Gosp. dr. Verona je naveo u svojem predavanju o općim pogledima na naše pomorsko pravo najprije izvore toga prava, od kojih »Editto politico« carice i kraljice Marije Terezije nije bio u Dalmaciji nikada proglašen. Trgovačkim pak zakonom francuskim, kojega druga njiga vrijedi kod nas za pomorsko pravo, je posredno uvedena kod nas i »Ordonance de la marine« Ljudevita XIV. od godine 1681. Zatim je gosp. predavač govorio o odnosu glavnih izvora pomorskoga prava: »Editto politico« i II. knjige francuskoga zakona, te prikazao neke nesuglasnosti izmedu tih pravnih izvora. Dalje je iznio neke dvojbe i njihova rješenja u našoj praksi. Pri tome je naglasio, da su propisi pomorskoga prava većinom dispozitivnoga značaja. Iza toga se je dotaknuo odredaba konvencija o sukobu brodova, koje su u Austriji uzakonjene god. 1912. Istaknuo je, kako je u naš zakon o upisivanju morskih brodova ušlo dosta mana iz staroga austrijskoga zakona. Navlastito se nigdje ne navodi kakove posliedice

Digitized by Google

imade upis založnoga prava u registar, premda je to važno u pogledu pomorskoga kredita. Tumačenje naših sudova u tom obziru je osnovano na shodnosti prema potrebama prometa. Napokon je gosp. predavač istakao, kako pomorski kredit oteščavaju pomorski privilegiji — jedanaest vrsti zakonskoga založnoga prava, te zaključio sa željom, da se ratifikacijom konvencije od god. 1926. i kod nas uvede napredna ustanova o tom važnom pitanju pomorskoga prava.

Dne 22. i 29. studenoga t. g. na večer održao je na istom mjestu dva predavanja sveuč. profesor gosp. dr. Edo Lovrić o »Naputku za duhovne ženidbene sudove od god. 1856. i ženidbenom pravu Codexa iuris canonici«. Prije svega je gosp. predavač ukratko istaknuo važnost ženidbe za ljudsko društvo, razvoj crkvenoga ženidbenoga prava i njegovu vrijednost za područje crkve i države, zatim utjecaj državnoga zakonodavstva na tom području, naročito uredjenje ženidbe po caru i kralju Josipu II. u bivšoj habsburškoj monarhiji ženidbenim patentima od 16. siječnja 1783. i 6. ožujka 1786., koji je potonji vrijedio u Ugarskoj i Hrvatskoj samo kratko vrijeme te bio zamijenjem crkvenim ženidbenim pravom, dok je u t. zv. cislajtanskom području bivše habsburške monarhije ženidbeno pravo dobilo sa strane države svoj konačni izražaj u 2. poglavlju 1. dijela općega austrijskoga gradjanskoga zakonika, proglašenoga patentom od 1. lipnja 1811. za Cislajtaniju. Napokon je to pitanje načelno riješeno X. člankom konkordata od 18. kolovoza 1855., na osnovu kojega je cesarskim patentom od 8. listopada proglašen »ženidbeni zakon za katolike« i »naputak za duhovne ženidbene sudove«, koji potonji sadržaje ondašnje ženidbeno pravo katoličke crkve. U svojim je predavanjima gosp. predavač dalje istaknuo u glavnim crtama najvažnije razlike izmedju ženidbenoga prava, sadržanoga u navedenom naputku, i onoga, sadržanoga u novom crkvenom zakoniku, u pogledu zaruka, ženidbenih zabrana i zapreka, podjeljivanja oprosta od istih, načina sklapanja ženidbe. Pri tome je naveo više zanimljivih primjera o pojedinim pitanjima, naročito iz svoje prakse kod bivše hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu. Navlastito je s obzirom na opći austr. gradj. zakonik i katoličko ženidbeno pravo primjerima iz prakse pokazao, kako naprosto i jedino sam način sklapanja ženidbe nije odlučan za to, da li je neka ženidba crkvena ili gradjanska. Zanimljivo je bilo razlaganje gosp. predavača o postanku i pravnom značaju »naputka za duhovne ženidbene sudove«, pri čemu je naveo različita mišljenja o tome. Budući da izmedju toga naputka, koji je država proglasila kao katoličko ženidbeno pravo za svoje područje, te koji sa strane države nije izvan kreposti stavljen tako, da se na nj još i danas gradjanske vlasti kod nas pozivaju, i izmedju ženidbenoga prava katoličke crkve, sadržanoga u njezinu novom zakoniku, koje je — naročito što se same ženidbe tiče — mnogo blaže i slobodnije, te kojega se katolička crkva, koja vrši u Hrvatskoj i Slavoniji sudovanje u ženidbenim stvarima katolika i za gradjansko-pravno područje, hoće isključivo da drži, postoje znamenite razlike, nema sumnje, da kod nas dolazi do ženitaba katolika, koje su po novom crkvenom zakoniku valjane, a po naputku za duhovne ženidbene sudove nevaljane t. j. za područje crkve valjane a za područje države nevaljane, što dovodi do zamašnih

Digitized by Google

posljedica u životu državljana. Zato valja da država čim prije za katolike zamijeni strože predjašnje katoličko zenidbeno pravo naputka od god. 1856. sa blažim katoličkim ženidbenim pravom codexa iuris canonici, jer je vrlo neizvjesno, da li će država skoro dospjeti, da samostalnim zakonom uredi ženidbeno pravo, kako se to naviještalo.

U programu je bilo, da se na predavanje dra. Ede Lovrića odmah slijedeći četvrtak nadoveže predavanje dra. Natka Katičića, ali radi nenadanoga zatvaranja sveučilišne zgrade i radi božićnih praznika odgodjeno je to do 17. siječnja 1929., kada predaje dr. Natko Katičić o medjunarodnoj arbitraži. Onda slijede predavanja ovim redom: dne 24. siječnja 1929. dr. Juraj Andrassy o Društvu naroda i mirnome rješavanju medjunarodnih sporova; dne 31. siječnja 1929. dra. Stanka Franka »Iz kaznenoga prava sovjetske Rusije«; dne 7. veljače 1929. dra. Lava Hönigsberga »O obnovi postupka po zakonu o štampi«; dne 14. veljače 1929. dra. Valdemara Lunačeka »O problemu samoupravnih financija«.

Svako je predavanje u četvrtak, a počinje u 6 i četvrt na večer. — Mjesto: Seminarska čitaonica pravnoga fakulteta na sveučilištu (I. kat).

Literatura

Zakon o državljanstvu kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca od 21. rujna 1928. Knjižicu s tekstom ovoga zakona i s kratkim uvodom, u kojemu je sadržano i tumačenje samoga zakona, izdao je sarajevski odvjetnik dr. Josip Vesel. Kako je baš taj zakon najpotrebniji — čekalo se punih deset godina, da izadje! — izdavač je dobro učinio, da nas je što prije upoznao s njegovim tekstom, dodavši mu zbijen komentar. Misli izdavača, izražene u ovome, uglavnome su točne, tek bismo im dodali neke, po našem mišljenju potrebne ispravke i dopune. Na str. 7. govori pisac o sticanju državljanstva rodjenjem od nepoznatih roditelja, pa prigovara, što nije usvojen predloženi dodatak pokojnoga prof. Polića »ili ako je državljanstvo roditelja nepoznato«. Medjutim taj je dodatak usvojen, kako se vidi iz §-a 9. zakona. Vrlo neznatno promijenjena stilizacija (»ili roditelja, kojih državljanstvo ostaje nepoznato«) nije ništa promijenila na misli predlagača. Priklanjamo se mišljenju pisca, da je dozvoljena tužba na državni savjet protiv rješenja ministra u slučaju §-a 13., ali dodajemo, da je takova tužba dozvoljena i u slučajevima §§ 39., 40. i 57. U svim tim slučajevima radi se o pravima (pa čak i interesima) osnovanim na zakonu i neovisnim o slobodnoj ocjeni, pa bi ministar negativnim rješenjem u takvim slučajevima povrijedio zakon. Dakle tužba na Državni Savjet! U vezi s zakon. član. L:1879 zajednič. ug. hrv. sabora na str. 26. mogao se (ali nije morao!) spomenuti zakon hrv. sabora od 30. travnja 1880. o zavičajnome pravu. Pravilna je primjedba pisca, da je ispravna primjena zakona o državljanstvu u vezi sa izjednačenjem cjelokupnog zakonodavstva i da je prijeko potrebno, da ministar donese predvidjenu uredbu o detaljima za izvršenje toga zakona. — Cijena knjižici Din 10.

Zakon o advokatima u kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Taj zakon prihvaćen je po Narodnoj Skupštini dne 17. listopada 1928., a sankcijoniran dne 1. prosinca, dok će ovih dana biti i promulgiran. Društvo je odvjetnika dobro učinilo, što je zakon dalo štampati u posebnu knjigu još prije njegova sankcioniranja i promulgiranja. Zakonskome tekstu dodan je kratak predgovor s historijatom postanka zakona. Imamo upozoriti samo na jednu razliku izmedju zakonskoga teksta, kako je otštampan u ovoj brošuri, i onoga, kako je konačno prihvaćen po plenumu Narodne Skupštine. Prema tekstu zakona u ovoj knjizi glasi naime § 122. »Advokati...., imaju, od dana stupanja na snagu ovoga zakona, pravo da i dalje vrše oba zvanja, s tim da bilježničko zvanje vrše u onom rejonu, u kome su ga do togadanavršili«. Konačni pak tekst glasi ispravno: »Advokati:... imaju, od dana stupanja u život ovoga zakona, pravo,

Digitized by Google

da i dalje vrše oba zvanja, ako su bilježničko zvanje izrično zadržali. U ovom slučaju bilježničko zvanje vršiće u onom rajonu, u kome su ga do toga dana vršili.« Razlika je dakle, u tome, što je plenum Narodne Skupštine u zadnji čas umetnuo u tekst riječi »ako su bilježničko zvanje izrično zadržali.« (Društvo odvjetnika, naime, dalo je štampati tekst zakona pa tekstu zakonskog prijedloga, prihvaćenoga u plenumu zakonodavnoga odbora, a podnesenoga Narodnoj Skupštini, koji je tekst ono kod sebe imalo, i jer mu je iz Beograda bilo javljeno, da je taj prijedlog bio nepromijenjeno prihvaćen po plenumu Narodne Skupštine.) Cijena D 15., s poštarinom D 20., s pouzećem D 25.

Zakon o držanju i nošenju oružja s odnosnim pravilnicima i tumačenjima i zakon o zaštiti javne bezbjednosti. Obradio i uredio dr. Otomar Pirkmajer, Beograd 1928. Izdavačka knjižara Gece Kona. — Načelnik ministarstva unutar. djela gosp. dr. Otomar Pirkmajer je počeo izdavati u Beogradu zbirku zakona za upravnu službu (latinicom i ćirilicom), pa su spomenuti u naslovu zakoni izašli kao prvi svezak te zbirke. Knjiga osim komentara po pojedinim paragrafima ima uvod i stvarni registar. Ukusno je opremljena i ima zgodan format; u svakom pogledu zgodna za praktičnu upotrebu.

Priručnik za istraživanje kažnjivih čina. — Napisao Grga I. Zuccon. Cijena broširano D 50. Ovim kriminalističnim priručnikom za istražnu službu daje se organima javne sigurnosti praktični, pregledni i kratki oslonac u vršenju njihove službe. Ovaj priručnik vrlo zgodno dopunjuje poznatu Mizlerovu »Zbirku propisa«.

Sudski takseni propisi u Vojvodini, Hrvatskoj i Slavoniji. — Napisao dr. Toma Pavlović, predsjednik odjeljenja apelacijonoga suda u Novome Sadu. U ovoj pregledno sastavljenoj knjizi navedena je ne samo visina taksâ, nego su razloženi i ostali propisi u vezi s time. Kako je takseni zakon mjestimice nejasan, pisac nastoji te nejasnoće protumačiti, kod česa svoje mišljenje temeljito obrazlaže. Knjiga je štampana latinicom.

Zmanjšana vračunljivost v načrtu za edinstveni kaz. zak. kraljevine SHS. Napisao ljubljanski sveuč. prof. Aleksander Maklecov. Posebni otisak iz »Zbornika znanstvenih rasprava«.

Osnovna načela naše i čehoslovačke reforme izravnih poreza. Predavanje dra Valdemara Lunačeka, preštampano iz »Mjesečnika« u posebnu brošuru.

Svaštice

Na pravničkome fakultetu sveučilišta u Zagrebu raspisan je natječaj na stolicu za »Kriminalne znanosti i socijologiju«. Kandidati se imadu u roku od 6 mjeseci od dana raspisanoga natječaja u Službenim Novinama uz prilog radova, dokumenata i opisa života izjaviti, da li se natječu za položaj redovnog ili vanrednog profesora ili docenta.

Strani odvjetnici. J. E. Anagnostou, odvjetnik u Ateni (Athenes, boite postale No. 119), moli, da objavimo, da je u svome radu osnovao posebnu sekciju za pravno poslovanje s inozemstvom.

Odvjetnik Antonio Fischer, Firenze, Via Pascoli 5, moli, da saopćimo, da je prije dulje vremena radio kao odvjetnik u Austriji i Poljskoj i prema tome smatra se osobito podesnim, da u Firenzi i čitavoj Italiji preuzima supstitucije kolega iz naše države, koju također dobro poznaje.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google